

CÆSARIS BARONII
ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS TRIGESIMUS PRIMUS

Cet ouvrage, par les corrections et les additions considérables qui y ont été opérées, est devenu la propriété des Éditeurs, qui se réservent tous leurs droits. Toute contrefaçon ou imitation, quelle que soit la forme sous laquelle elle se présente, sera poursuivie rigoureusement, conformément aux lois.

Hoc in opere tam multa sunt aut correctata aut addita, ut id suum Editores reddiderint et, quidquid suorum jurium sit, sibi vindicent. Itaque, si quis idem aut furto ediderit aut quoquo modo erit imitatus, in crimine erit et de injuria postulabitur.

1861
B

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRÆSEBYTERORUM

ANNALES ECCLESIASTICI

DENUO ET ACCURATE EXCUSI

TOMUS TRIGESIMUS PRIMUS

1513-1526

8191
20/1/19

BARRI-DUCIS

PARISIIS

EX TYPIS CÆLESTINORUM — BERTRAND

APUD BLOUD ET BARRAL, BIBLIOPOLAS

36, VIA DICTA BANQUE, 36

39, VIA DICTA CASSETTE, 39

M DCCC LXXVII

SUMMARIUM

TOMI XXXI

MDXIII.

1. Julius se ad mortem pre comparat. 2-6. Concilii Lateranensis sessio quinta, absente ob morbum Pontifice; Julii laudata constantia; pena adversus Simoniacos late: actum de abroganda Pragmatica Sanctione. 7, 8. Extrema Pontificis gesta et dicta. 9, 10. Julii obitus et laudes. 11, 12. A Bellarmino egregie diluantur quae Julio improbe objecta fuerant. 13, 14. Congregati cardinales Joannem Medicicum eligunt, qui Leonis X nomen sibi assumit. 15-17. Electus Pontifex principes de sua electione certiores facit, et Petri Belpium litteris gratulatoriis honoratur. 18. Selymus insidiatur Rhodo. 19, 20. Lateranense Concilium celebrare prosequitur Pontifex, et anniversaria die qua captus fuerat, triumphali pompa ingreditur Basilicam Lateranensem. 21-28. Sessio Sexta in qua agitur de bello Turcis indicendo et de concordia inter principes incunda. 29-31. Galli apud Novariam casi Italia discedunt. 32-36. Dissidia inter Polonos et Cruciferos componere tentat Pontifex. 37-40. In factionibus propositis stare abiit Albertus Cruciferorum magister supremus, et in Polonos incitat Moscovitas qui prelio superantur. 41, 42. Septima Concilii sessio in qua recitantur littere Poloni regis, Sfortiae ducis, et cardinalium rebellium Concilio tandem adherentium. 43. Missi legati ad principes pro pace publica concilianda. 44-50. Cardinalibus schismaticis restitutus honor, et celebrata per Urbem letitia. 51, 52. Scriptor Actorum conciliabuli Pisum veniam poscit et obtinet. 53-62. Gallorum rex victus ab Anglis, et ultione divina pressus errorem tandem agnoscit et adhaeret Concilio. 63-69. Thomas cardinalis Strigoniensis legatus decernitur in Poloniam, Bohemiam et Hungariam, tum ut arma Turcia avertat, tum ut erroribus Bohemorum obsistat. 70-75. Recensentur a Pontifice articuli controversi inter Bohemos et Romanam Ecclesiam. 76. Wladislaus rex monitus ut compescat motus concitatos in imperatorem a schismaticis. 77-82. Italiae paci providet Pontifex. 83, 84. Auctum cardinalium collegium. 85-89. Concilii Lateranensis sessio Octava: regis Galliae recitantur littere quibus excusat se de schismate, et proflitetur se Concilio adherere. 90. Plures alii principes similiter se subjiciunt. 91. Aquensis senatus in iudicium vocatus ob immunitatem Ecclesiasticam labefactam. 92-97. Diverse Concilii sanctiones tum in errores circa animam humanam, tum de legatis pro pace mutua inter principes decernendis, tum de Ecclesiastica disciplina restituenda. 98, 99. Rhodii equitis oratio implorantis auxilium principum. 100. Omni opemittitur Leo reges in Turcas conjungere. 101-104. Pontificiae Littere quibus exponitur Caesari fore ut Turcae ob principum discordias confirmetur. 105, 106. Rogatus Anglus ut pacem cum Gallo ineat. 107-115. Conflatum ex omnibus populis fidelibus exercitum immittere in Turcas mediatur Pontifex. 116, 117. Indictum a Java rege Lusitanis bellum: classis Barbarica capta. 118-130. Partae a Lusitanis victoria in Arabico sinu et Indis. 131-138. In Africa restituitur Azamora imperio Christiano. 139-144. Patelaecte ab Hispanis in America incognite terre, et amplificatum Castellatum imperium.

MDXIV.

1, 2. Lusitani regis legatio insignis ad Pontificem et munera utrinque oblata. 3. Concilii Lateranensis sessio Nona, in qua proferitur Lusitani regis Epistola conferentis suis legatis plenariam potestatem. 4- 7. Gallorum episcoporum accessus a Mediolanensi retardatus. 8, 9. Solvuntur censura quibus praesules Galli ob schisma erant vinceti. 10-14. A Concilio principes concitantur ad pacem et indicuntur preces solennes. 15, 16. Affectata privilegia a cardinalibus cum praesulum damno. 17-35. Diploma de Ecclesiastica disciplina instauranda. 36. Controversiae Pruthenorum et Polonorum cardinalibus permixtae. 37-42. Selimi in Italiam

expeditio retardata a Persis. 43-45. Caesar admonitus de periculis a Turca imminenti- bus. 46-48. Rhodi equites denuntiant apparatusum Turcicae invasionis. 49, 50. De Juliaceus ducatu- lis pacata et concordia inter Gallos et Anglos sancita per affinitatem. 51-67. Hortatur Pon- tificex ut Hungarus, Polonus et Livoniae dux sibi invicem opitulentur. 58-65. Ingens Poloni- victoria de Moscovitis, et solennes gratiarum actiones. 66-86. Ruthenorum mores et errores. 87-102. Militur a Leone nuntius ad Maronitas quorum fides ad rectum reducitur. 102-109. Quae fuerint tunc temporis Abyssini imperii fines, fruges et ritus sacri. 110, 111. Amplificata in America res Christiana.

MDV.

- 1, 2. Querelas episcoporum adversus cardinales et monachos sopire studet Leo. 3. Sancitum percipi posse sine usura pro stipendiis ministrorum aliquid lucri in gestione bonorum quae dicuntur *Montes pietatis*. 4-6. Sanctiones diversae quibus episcoporum auctoritas communitur. Synodorum Provincialium praecipitur celebratio, et poenae constituuntur in eos qui edunt libros sine permisso ordinariorum. 7-9. Segnitie Christianorum principum multa exoritur mala. 10. Ludovico XI in medio festorum nuptialium extincto succedit Franciscus dux Engolismensis. 11. De armis in Turcas vertendis agitur. 12, 13. Exorte inter Genuenses et Mediolanenses dissidia. 14, 15. Dux Genuensis cum Gallo paciscitur. 16. Intentatum anathema occupaturis Parmam et Placentiam. 17-19. Ut aditus obstruatur florentissimo Fran- corum exercitui, pacta conditiones cum Anglo, et Eboracensis archiepiscopus creatus cardinalis. 20-22. Helvetii victi apud Marignanum : Mediolanum Francisco Gallo deditum : Injus regis virtutes et vita. 23-26. Inter Pontificem et Galliae regem initum foedus, et pacis conditiones. 27-36. Leonis iter ad Bononiam, et congressus cum Francisco. 37, 38. Excitatur Lusitanus ad vertenda in Turcas arma. 39, 40. Franciscus in Galliam redit, Florentiam Leo, aegre ferens pactum armis extortum. 41, 42. Sollicitatus Polonus ad iungendas cum Hungaro vires, imprimis cum pollicitus sit Persa se eis auxiliaturum. 43-50. Celeberrimus Viennae regum conventus, in quo pacis conditiones firmantur, et controversiis finis imponitur. 51. Transyl- vanus a Turcis lusus. 52-54. Selymus Turca et Ismael Persa pariter in bello fortes, sed in doctrinis diversa sentientes. 55, 56. Albuquerqueius vita et morte gloriosus. 57-59. In Africa Lusitani victi, Hispani victores. 60. Ferdinandus distractus curis ab Africano bello. 61-64. In America propagata religio.

MOXYI.

- 1-5. Praesules conqueruntur de monachorum privilegiis. 6-8. Maronite Lateranensi Concilio et fidei Catholicae adherent. 9-11. Prohibetur ne praedicatores in explanatione sacrarum Scripturarum a veritate ad fabulas convertantur. 12-17. Pacta inter Leonem et Franciscum Galliae regem de sacerdotiorum provisione. 18-20. Sanctio contra clericos concubinarios et fornicarios. 21. Decernitur censura non contrahi, nisi rite denuntiatae fuerint. 22-27. Pragmatica Sanctio rescissa, et auctoritas Pontificia in clariori luce posita. 28-38. Privilegia in *Mari Magno* contenta revocantur, sed caetera monachorum iura confirmantur. 39-42. Ferdi- nandi Hispaniae regis obitus et laudes. 43-46. Ximenius operam dat ut Carolo V regnum deferatur, exercitus comparetur, et classis instruat. 47. Africa a Ximeno tentata. 48-54. Pon- tificiae curae in reprimendis Africae piratis. 55-57. Selymus Syriam donat, Rhodo minatur et ingentem incutit terrorem orbi Christiano. 58-60. Hungarus praemonitus ne inducias cum Turca ineat, promissis caeteroquin ex comunum principum thesauro stipendiis. 61-63. Wladislaus rex e vivis sublatus : ejus filius in clientelam Apostolicam commendatus et receptus. 64, 65. Deturbantur Hungari a pace cum Turcis ineunda. 66-74. Dalmatia a Turcis vexata in extremam poenae desperationem adducitur. 72-74. Tartarorum incursio in Poloniam et Rus- siam. 75-78. Helvetii in duas partes discissi, obsistente licet totis viribus Pontifice. 79. Im- missus in Insubriam exercitus, sed ob nimiam cunctationem profligatus. 80. Composita pax inter Franciscum et Carolum V. 81-83. Urbinate ducatu exauctoratur Robureus, et Lauren- tius Mediceus donatur. 84-90. Politiorum litterarum cultores et Theologicae scientiae detractores, inter quos Reuchlinus et Erasmus, viam struunt Lutheranismi. 91-95. Contra Erasmi scommata et declamationes defenditur ab Alberto monachismus. 96-100. Impia dog- mata ab Erasmo sparsa. 101. Philippus Benitus et Elizabeth Lusitaniae regina inter sanctos collocantur. 102, 103. Res Christiana in Mauritania claudicat : Gundisalvus Vascius a Mauris affectus martyrio. 104-116. Missa a rege Lusitano, amplificandae religionis studio, legationes ad Congi regem, ad Persam Sophi, necnon ad Sinenses, quorum mores describuntur. 117-118. In America patefactae in dies novae regiones.

MDXVII.

1. Ultima sessio Lateranensis Concilii. 2-5. Littere quibus imperator profitetur se una cum Pontifice suscepturum arma in Turcas. 6-8. Gratulatur Pontifex Angliae regi de sponse auxilii. 9-15. Electi Pontificis aedes diripi vetitum : decretum pro tuendo imperio Christiano. 16, 17. Pluribus licet repentibus dissolvitur synodus. 18-20. Monitus Rhodius ut se adversus Turcas communit. 21, 22. Provisum Turcarum grassationibus terra marique comprimendis. 23-29. Superatis Mamaluchis et Egyptis, Selmus de subjiendo sibi Occi- dente cogitat, unde fit ut de classibus Hispaniae, Galliae et Italiae conjungendis actum sit. 30-54. Quenam consilia in sanctiori senatu inita sint pro defensione rei Christianae.

55. Germani principes decretum Pontificium laudant. 56-79. Lutherus indulgentias oppugnat : vera de indulgentiis doctrina. 80. Veneta respublica pristinae restituta amplitudini. 81-86. Bobureus principatus Urbinatis iterum potitur. Picenum invadit, et a celesti virtute impeditur quin ædem Laurentianam diripiat. 87, 88. Conflare exercitum ex Helvetiis conatur Pontifex. 89-99. Conjuratio quorundam cardinalium adversus Leonem : Petruccius strangulatur, Riarius vero et Bandinellus venia donantur. 100-102. Auctus cardinalium senatus : pia sanctio pro cardinalibus defunctis. 103-107. Cardinalis Ximenius pie moritur : ejus animi dotes et præclara gesta. 108-111. Depositur undequaue ut Ximenius sanctorum Albo inscribatur ob patrata in vita ac post mortem miracula. 112. Caroli V in Hispaniam adventus. 113-115. Diversæ sanctiones quibus sacrum audiri extra parochialem Ecclesiam permittitur ; instauratur decretum de fide addicenda Sedi Apostolicæ a præsulibus recenter electis, et approbantur quedam precum formulæ. 116. Eduardi Galvani vaticinia. 117. Templum S. Thomæ dicatum in Indiis reperitur. 118. Yucatan provincia in America patelacta.

MDXVIII.

1, 2. Prodigia Romæ visa, malorum præsagia. 3-30. Imperii electores in Augustano conventu congregati proposita consilia de bello Turcico Pontificis arbitrio submitunt. 31-35. Germani belli sacri onus refugere videntur. 36-39. Missi legati Apostolici ad Germanos, Gallos, Hispanos et Anglos. 40-49. Solemnis supplicationes indicæ. 50, 51. Summa ratio belli gerendi. 52-54. Thomas de Vio missus in Germaniam legatus. 55-63. Quo ritu Albertus Moguntinus insignibus cardinalatus, et Maxilianus Cæsar ense et pileo ornatus fuerit. 64-69. Maximilianus Germanos ad bellum sacrum hortatur. 70-75. Plocensis episcopus nomine regis Poloniae germanorum inertiam perstringit in conventu Augustano. 76-84. Confulantur ab Alberto Pio Huttenis argutie et calumnie. 85-89. Thomas de Vio Sedem Apostolicam ab omni avaritie suspitione vindicat. 90. Lutherus a Maximiliano ut calumniator denunciatur. 91-101. Quibus de causis Lutheranismus latius se diffuderit. 102-111. Fraudium artifex Lutherus. 112-119. Harreticorum cavillationes circa indulgentias, Purgatorium et vim anathematis. 150-153. Biblicæ cardinalis in Galliam legatio et eximie de ea conceptæ spes. 154. Parisiis sanctum fœdus inter Anglos et Gallos. 155, 156. Hispani et Galli clam mutuo flagrantibus odio. 157-163. Dirimitur in gratiam Caroli his qua rursus agilitum fuerat urum Neapolitanum regnum imperio adjungendum sit, necne. 164. Spina Dominicæ coronæ sanguinem fundit. 165. In Dania induciæ violatæ. 166. Diploma Apostolicum in falsos testes circa heresis inquisitionem. 167. Turcæ in Africa victi. 168-170. Lusitanorum in Oriente res præclare gestæ. 171, 172. Hispani perlustrant insulas Americæ.

MDXIX.

1-3. Ex imperatoris morte aucti Luthero animi : Maximiliani elogium. 4-6. Providet Pontifex ut in eligendo imperatore rei Christianæ consulatur. 7-22. Gallie et Hispaniæ reges affectant imperium : suam quisque causam coram electoribus propugnat. 23. Oblatum imperium Friderico Saxoni et ab ipso declinatum. 24-30. Carolus electus et renuntiatus Cæsar : leges ipsi impositæ. 31. Poscit Carolus ut regnum Neapolitanum retineat. 32, 33. Mærore conficitur Franciscus ex tradita æmulo dignitate imperiali. 34, 35. Circumvenire principes tentat Lutherus. 36-47. Ex imprudenti concessione internuntii Apostolici renovatur controversiæ de rebus ad fidem pertinentibus. 48. A Lovaniensibus et Coloniensibus theologis Lutherus damnatus. 49. Quali modo defunctis applicari queant indulgentiæ. 50. Zuinglius Helvetiis inficit. 51-53. Insana Lutheri audacia et mira perfidia. 54-56. Hæresiarchæ favent rhetores, politici necnon principes ipsi, spe depredationis honorum Ecclesiasticorum allecti. 57, 58. Christiernus Dania rex coactum ex indulgentiis aurum diripit et Sueciam sibi adsciscit, violatis induciis. 59, 60. In Lithuaniam irrupunt Moscovitæ, quorum dux Basilus consilia agit de schismate abjciendo. 61. Sollicitatur Gallus ut priora consilia diligentissime exequatur in Turcas. 62. Expeditionis in Algerium luctuosus exitus. 63. Xerifi in Africa novam superstitionem conflant. 64. Maldive a Lusitanis parte. 65-75. Duce Ferdinando Cortesio, Hispani novas terras lustrant quarum incolæ sacrificiis humanis dediti ad mitiores mores reducuntur. 76-85. Decreti sanctorum honores B. Franciseo de Paula, gloria miraculorum coruscanti. 86, 87. De aliis viris præstantissimis in Albo sanctorum conscribendis agitatam. 88. Monomachia vetita a Leone.

MDXX.

1-3. Larvam Catholici viri deponens Lutherus palam hæresim profitetur. 4-14. Negatur a Luthero sacerdotalis ordo, qui propugnatur ab Eekio. 15-17. Calumnia Lutheri in auctoritatem Pontificiam et jus canonicum. 18-48. Joannes Faber in totidem responsionibus conflut triginta articulos excerptos ex operibus Lutheri. 49, 50. Impium librum inscriptum *de captivitate Babylonica* edit hæresiarcha. 51-59. Edictum Pontificium quo Lutherus in jus vocatur. 60-63. Promulgato edicto dubium præstant obsequium principes Germani, excepto imperatore. 64, 65. Joannis Fischeri ad Anglos monita : Henrici VIII libellus aureus. 66-68. Ex scriptis Fischeri eruitur inanitas et pravitas systematis Lutheri admittentis solas Scripturas sufficere in controversiis de rebus ad fidem pertinentibus : Hamela, urbs Saxonie a S. Bonifacio defensa. 69. Carolus V ex Hispania in Germaniam se confert. 70-72. Absente Carolo dire dissensiones Hispaniam dilacerant. 73-75. Carolus Aquisgrani corona Germanica

redimitur, 76-81. Civilia inter Christianos bella exitiaria: a Polonis in Cruciferos justaeffunduntur querelae, 82, 83. Dalmatia et Croatia vastata a Turcis: sacerdotis Dalmatae in fide constantia, 84, 85. Acte Deo grates de extincto Selymo, 86. Constantinopoli dignitas patriarchalis empta: Simoniaci Simoniacos pellunt, 87-89. Christierni Daniae regis atrox facinus, 90. Delatum Pontifici a Jacobo rege Scotiae obsequium, 91. Maurus praenobilis sacro baptismo initiatus, 92-95. Lusitanorum in insulam Sumatram et in Sinum Arabicum expeditio, 96-98. Mexicana terra a Cortesio recuperata, 99-101. Magellanis navigatio, et freli conjungentis utrumque Oceanum inventio.

- MDXVI. 1-4. Lutherus et sectatores ejus anathemate plectuntur, 5-7. A theologis Parisiensibus haereseos convictus Lutherus, 8-10. Wormatiae paratur conventus: fides publica haeresiarcha data, sed ab eo non servatae leges synographae, 11. Erfordiae concionante Luthero, templum concutitur, 12, 13. Lutheri in conventu Wormatiensi superbia et audacia, 14-16. Caroli V ad principes in Lutherum oratio male ab ejusdem asseclis excepta, 17-24. Lutheri pertinacia et alia vitia, 25-41. Caroli V Edictum in Lutheranos, 42, 43. Lutherus laborat infamia societatis cum demone, 44, 45. Evadit Lutherus ab amicis tectus, 46-50. A demone Lutherus, ipso latente, eductus, illusor et induratus, 51. Damnant Lutherum Parisienses, 52, 53. Vitiolum illecebris multo ad Lutheranismum abripiuntur, 54-71. In opus pestiferum de *Captivitate Babilonica* Henricus Angliae rex scribit librum de *Septem Sacramentis*, 72-74. Librum Angliae regis gratulorie accipit sibi oblatum Summus Pontifex qui decernit auctori titulum *defensoris fidei*, 75-79. Pontifex primum in Francisci, mox in Caroli partes inclinat, 80-91. Diploma Apostolicum quo permittitur Caesari ut cum imperio jungat Neapolitanum regnum sub certis conditionibus, 92, 93. Aliud Diploma quo declaratur nihil detrahi jurebus Joanne reginae concessis, 94-97. Belli inter Carolum et Franciscum conllati causam quisque in suum adversarium derivat, 98-101. In obsidione Pappelonensi Ignatius Loyola vulneratur, et a B. Petro sanatus de perfectiori vita cogitat, 102-104. Recepta ab Hispanis Navarra, 105. Perditiissimi latrones grassantur in Gallis, 106-108. In Italia res Gallorum pessumdata, 109-112. Leonis X mors inopinata forsitan veneno illata: hujus Pontificis mixta vitis dotes, 113-120. Emmanuelis Lusitaniae regis, Ecclesiae propugnatoris fortissimi, obitus et virtutes, 121-124. Solimanus, reliquis Mamalichorum caesis, Alba-Regali politur et Rhodiam expeditionem conficere meditatur, 125, 126. Lusitanorum insigne facinus adversus barbaros, 127. Praecones Evangelici in Americam missi, 128-130. Ferdinandi Cortesii in Mexicano regno gesta, 131. Navis, orbe terrarum peragrato, in Hispaniam revertitur, 132. De Moluchis insulis inter Lusitanos et Castellanos lis orta.
- MDXVII. 1-7. Divino instinctu ducti cardinales eligunt Hadrianum tum in Hispania agentem, 8-12. Hadrianus frustra nititur bellum componere inter Caesarem et Gallum, 13-15. Italia bello et peste laborat, 16, 17. Hadrianus iter et in Urbem ingressus, 18. Pontificis egregiae dotes, 19-28. Obsidione pressa Rhodus certis conditionibus Furcis se dedere cogitur, 29-33. Lutherus e latebris prodrens et audacior absentia imperatoris factus, ubique suorum errorum semina spargit, parvi ducens doctrinae suae mutationes, 34-39. Carolostadium haeresim Iconoclastarum renovat, 40-44. Lutherus in quibusdam sententia a Carolostadio dissentit: Turcas commendat: sanctos Patres in interpretatione Scripturarum spernit et fidem fingit extinguere bonis operibus, 45-47. Convellere statum Ecclesiasticum et scriptis et dietis conatur Lutherus, 48-52. Scriptura sacra corrupta a Luthero: in jejunia et coelibatum declamat, 53, 54. Anabaptistarum ortus, 55-59. Ex Lutherana secta imperii excidium non sine causa sed tardius praemittit Carolus V, 60-64. Admoniti ab Hadriano de malis imminuentibus principes, 65-71. Data internuntio Apostolico mandata, 72-88. Hadriani litterae ad Saxonem, 89. Reliquiae S. Apostoli Thomae in Indis repertae, 90-99. Regionem Nicaraganorum perlustrat, et ad fidem adducit Egidius Gonsalus, 100-102. Minorite in Evangelio disseminando per infideles populos Americae promptissimi.
- MDXVIII. 1-13. Missus ab Hadriano internuntius ad reducendos ad officium Germanos: corruptorum principum responsa, 14-20. Internuntii replicatio, quamvis magni sensus et ponderis, spreta ut manus ab impiis politicis, 21-27. Edictum nomine Caesaris promulgatum, quo nonnullis flagitiis providetur, sed nihil statuitur in Lutherum causam horum malorum, 28-31. Instigante Luthero, porrigitur Hadriano libellus supplex continens querimonias Germanicas, 32-37. Tollantur abusus, sed non evertatur Ecclesia, 38-62. Ritibus sacris substituit Lutherus novas et nugatorias formulas, 63-69. Quinam fuerint Lutheri oppugnatores, 70. Convicia Lutheri in principes, 71-76. Novatoris argutiae contra castitatem, 77-79. Ineptiae quibus suam doctrinam fuleire conatur Lutherus, et perlicae artes quibus allicit principes ad directionem censuum Ecclesiasticorum, 80, 81. Decretum Poloni regis de tuenda religione, 82-87. Causae multiplices quae impulerint ad haeresim, 88. Magorum impia facinora, 89-94. Diploma Apostolicum quo B. Bennoni sanctorum decernuntur honores, 95-101. S. Antoninus Catalogo sanctorum inscriptus, 102-105. Peregrinatio S. Ignatii ad limina Apostolorum et ad Terrae Sanctae loca, 106. Rhodiorum princeps amissam Rhodum recuperare nititur, 107. Pa-

triarcha Alexandrinus obsequium defert Hadriano, 108-111. Res Gallicae in Italia penitus ruit, et Pontifex init foedus cum Caesare et Anglo, 112-119. Hadriani pius obitus, et rei Christianae luctuosissimus. 120-124. Caesarei oratoris supplex libellus ad cardinales, et rei clavi congregatos, quo postulata ut subsidiarium aurum impendatur ad repellendos Gallos Italiae invasores. 125-127. Clementis VII electio et primordia. 128-130. Clemens pollicetur se futurum pacis arbitrum. 131-133. Poscit Hungarus rex ut Capistranus inter sanctos referatur. 134-136. In Mexicano regno Christiana res amplificata. 137-139. Minorite sedulam dant operam ut Barbari ad Christum adducantur.

MDXXIV.

1-5. Cardinalis Campegius missus ad Nurembergenses conventus, et ei adjunctus cardinalis Salisburgensis. 6-13. Post multas et ancipites concertationes proponitur nomine Caesaris absentis edictum quo postulata Pontificis eluduntur. 14-16. Aure queritur Pontifex litteris ad imperatorem missis, quod utriusque vota contempta fuerint. 17-19. Mandata data regi Angliae et cardinali Eboracensi de futuro conventu Spirensi et de Lutheranorum conatibus. 20. Clemens queritur apud Gallum de comitiis Nurembergensibus. 21-22. Carolus V Pontifici adheret adversus Lutherum. 23-29. Ferdinandus archidux Austriae cortus Catholicorum celebrat Ratisbonae, in quibus edictae sanctiones a legato Apostolico ad Ecclesiasticam disciplinam instaurandam. 30. Lutheri declamationes. 31. Liberae civitates haeresi infectae. 32. Sickingus Trevisis propulsatus. 33-36. Muntzerus rex Germaniae. 37. In principatu Ultrajectino turbas concitat haeresis. 38-51. Lutheri furor in virginibus constuprandis, et in miraculis denegandis. 52. Helvetii decernunt tuendam fidem orthodoxam. 53-57. Tigurini a Zuinglio corrupti. 58-60. Oecolampadius a Fischero confutatus. 61. Monasterium usque adhuc religione florens impura doctrina contaminatur. 62. Haereticorum in episcopos et sacerdotes summa petulantia. 63-68. Ludovici Hungariae regis vigilantia in Pighardos et Callixtos. 69, 70. Bellum inter Polonos et Cruciferos sedare nititur Clemens : Prussorum princeps ad Lutheranam haeresim deficit. 71-74. Pontificia legatio ad Moschorum principem et tentatum foedus in Turcas. 75. Clementis monita ad Hungaros. 76, 77. Solymanus arma vertit in Achometem Aegypto potitum, quem in rebellione firmaverat spes Christiani subsidii. 78-81. Clemens concordiae interpretem frustra agit inter Gallum et Hispanum. 82-96. Redintegratur bellum inter Carolum V et Franciscum Galliae regem. 97-99. Ex his bellis oriuntur ingentia mala rei Christianae nociva. 100. Illuminatorum haeresis in Hispania. 101. Laurentius Justinianus miraculis clarus. 102. Ordinis Theatorum exordium. 103-108. Abyssinorum regis ad Lusitanum litterae. 109-111. Orta rursus inter Castellanos et Lusitanum discordia de novi orbis finibus. 112-116. A B. Martino Valentino propagata in Mexico fides.

MDXXV.

1-3. Celebratur Jubileus annus. 4-16. Rusticorum Lutheranorum rebellio, postulata et strages. 17-20. Quid sit vera libertas Christiana. 21. In urbe Ultrajectina tumultus. 22-26. Exultat Lutherus in medio Germaniae luctu, rusticos in cladem inducit, et victos dilacerat conviciis. 27. Francofurti et in aliis urbibus late a Lutheranis leges iniquae. 28-34. In Dania, Belgio et Hollandia pestis Lutherana serpit. 35. Polonia Sigismundi regis virtute preservata ab haeresi. 36-39. Blasphemia a Lutheranis jactata in B. Virginem et sacras imagines. 40, 41. Catholici doctores scriptis certant adversus Lutherum. 42-51. Lutheri et Zuinglii dissidia circa Eucharistiam. 52, 53. Lutherus ob sacrilegas nuptias objurgatus ab Anglo rege. 54-58. Albertus Cruciferorum magister in Prussia Lutheri exemplum sequitur; non vero Albertus cardinalis Moguntinus, nec Georgius Saxoniae dux qui confutant haeresiarum impias persuasiones. 59, 60. In Protestantismo ipso schismata. 61-64. Tigurini ad Anabaptistarum sectam deficiunt. 65. Lutherana haeresis illata in Gallias. 66. Laxate a Carolo V haeresi habenae. 67-73. In quo Moscovitae cum Catholicis consentiant et ab ipsis dissentiant. 74-92. Bella inter Carolum V et Franciscum I Turcis prospera, principibus funesta, et Pontifici luctuosa. 93. Hebraeorum Arabum legatio ad Pontificem. 94-102. Mexicani subacti a Ferdinando Cortesio. 103. Jacobus Picens miraculis clarus. 104. Capucinatorum exordia.

MDXXVI.

1-4. Adducta in discrimen Christiana res ob acerbiores leges a Carolo V impositas Francisco Galliae regi. 5-8. Adversus Caesarem nimis potentem foedus sancitum inter ceteros principes. 9, 10. Caesar exterritus pacem offert que non accipitur a Clemente. 11. Causas indicti Carolo V belli litteris exponit Pontifex. 12-15. Petrus Navarrus classi sociali praefectus, et expeditionis Genuensis dux renuntiatus. 16-18. Clemens, rerum conversa facie, pacem cum Caesare composit. 19-21. Columnensium in Urbem irruptio et ministrorum Caesareorum proditio. 22-43. Caroli V Apologeticae litterae quibus ad Pontificem remittit bellorum causas. 44. Humanioribus litteris Carolus spondet Pontifici suum obsequium. 45-56. Denuo publici dissidii causas in Pontificem et Gallorum regem avertere nititur Carolus Epistola ad cardinales, necnon in libello ad septemviros transmissa. 57-59. Admoniti principes a Pontifice de Hungariae periculo. 60-62. Germanorum ignavia stuadente Luthero confirmata. 63-66. Ingens Hungarorum clades : Buda capta a Solimano, et Ecclesiae profanatae et direpta. 67-69. Pontificis cum Columnensibus contentiones. 70, 71. Hungaria mutus discordiis atrita. 72-77. Joannes Faber legatus ad regem Anglorum. 78. Melite insula data

equitibus Jerosolymitanis. 79, 80. Internuntius missus ad Armenos et Maronitas. 81, 82. Inter Castellanos et Lusitanos de imperio Molueharum certatum. 83. Franciscani Evangelium disseminant in America. 84. Mauri Hispania ejecti. 85. In Belgio imago Virginis lacrymas fundit. 86. Quas ob causas tanta multitudo a fide defecerit. 87-96. Joannis Coclei animadversiones in opera Lutheri. 97. Lutherani non obtinent ut in Spirensi conventu agitent controversias. 98-111. Sacramentariorum hæreses in cœtibus Badensibus solemmiter damnantur. 112-117. Lutherus ab Henrico rege Angliæ confutatus. 118-120. Anabaptiste urgent Lutheranos disputationibus, et Helvetiam implent homicidiis et stupris. 121, 122. Apostasia magistri Cruciferorum. 123-125. Gedanum ab hæresi purgatum. 126. Vindicata a peste Lutherana Polonia. 127. De revocandis ad meliorem frugem monachis actum. 128-130. Lutherani Sueciam inficiunt. 131, 132. Synodi in Gallia ad præcludendum hæresi aditum.

ANNALES ECCLESIASTICI.

LEONIS X ANNUS 4. — CHRISTI 1513.

1. *Julius se ad mortem pie comparat.* — Anno a virgineo partu millesimo quingentesimo decimo tertio, Indictione prima, Julius papa gravioribus curis saucius ob schismaticorum proterviam novasque principum dissensiones, aere enim ferebat ¹ Venetos Caesari conciliari non posse, Galliarumque regi conjunctos, cum susceptum de veteris imperii dignitate tuenda, atque amissis urbibus repetendis consilium fixum animis tenerent, lethalem morbum contraxit, quo diu elanguit, rebusque mortalibus nuntium remittere paratus, gratias Deo egit de concessio intervallo, ut animae salutem consideret, et anteactae vitae culpas delevit. Tum conceptas pro libertate Ecclesiastica constabilienda curas non intermittens, Lateranense Concilium promoveri voluit, designavitque Raphaelem cardinalem Riarium episcopum Ostiensem proximae sessionis praesidem ac moderatorem : de quibus Paris de Grassis, cui plura Julius de justis funeribus sibi persolvendis dabat mandata, hæc refert ² : « Die Veneris, quarta Februarii, Pontifex mihi ad se in lecto ægrotantem vocari jussu, exposuit summa cum pietate sui corporis resolutionem imminere, et jam vitam in Dei manibus esse, nec jam amplius de sospitate ulla cogitare, quin potius corpus suum de proximo moriturum et in pulverem sese resolvendum : de qua re gratias agebat Deo, quod bonum finem, ut Christianum decet, sortitus esset ; non improvisum aut subitanum casum, sicut multis ante se Pontificibus jam configisse sciebat, qui adeo celeri morte rapti sunt, ut nec de rerum substantia, nec de corporis conditura,

nec de animæ salute providere potuerint. Ergo in hoc statu constitutus ipse Pontifex, in me uno, ut dixit, confidens », et infra, « rogabat me, ut sui mox morituri corporis curam susceperem, non ut superfluentem nec nimis deliciose ornari efferrique facerem, cum id ipsum non mereatur, qui dum vixerit nimis magnus peccator extiterit, sed ne nimis abjecte vestiretur aut sepeliretur ». Addit auctor postridie VALTISÆ Julium, atque ad proposita læta facie respondisse : « Rogabat, inquit, quantum poterat, cardinales omnes, ut omnino facerent sessionem in die condita, ne termini contra regem Gallorum et ejus complices perderentur, aut, ut dicunt, circumvenirentur, et quod super propositis tantum in sessione præcedenti discenteretur ; et quod cardinalis S. Georgii tanquam decanus collegii, qui etiam episcopus Ostiensis esset, præsideret, ut moris est ».

2. *Concilii Lateranensis sessio quinta, absente ob morbum Pontifice : Julii laudata constantia : pœna adversus Simoniacos læta : actum de abroganda Pragmatica Sanctione.* — Ingravescente rursus morbo, veteres de successorum integritate ac religione asserranda sollicitudines auctæ ; die enim appetente, quo sessio quinta Lateranensis Synodi celebranda erat, cui, ut dixi, morbo impliculus præesse non poterat, priora consilia de simoniaca peste a supremi Pontificatus vertice avertenda ursil, atque ad exitum perducenda curavit in solemnibus Patrum cœtu ; de quo congregato, cardinale S. Georgii de quo paulo ante memoravi præside, hæc tradit Paris de Grassis ³ : « Die Mercurii, XVI Februarii, fuit habita sessio v apud Lateranum in

¹ Panvin. in Jul. Il. l. xi. p. 72. — ² Paris tom. III. Ms. arch. Vat. p. 972.

³ Paris to. III. Ms. arch. Vat. p. 980.

Basilica, ut alias, per Patres, absente Pontifice graviter aegrotante. Et quidem sic mane omnes cardinales ad palatium accesserunt, et in capella majori congregati sunt: inde ad Lateranum simul omnes cum omnibus prelati et officii-bus capellæ ac Concilii, et oratoribus, ac baronibus, et principibus, et militibus forosolymitanis armatis, ut alias, pompaliter etiam tubis clangentibus, et sclopis sonantibus accesserunt: ubi patriarcha Antiochenus celebravit .

3. Habuit porro sacram concionem¹ Joannes Maria de Monte, ac Julium magnis laudibus extulit, quod Synodum in summa totius Italia confirmatione, furenti hoste victore proximo, coegisset, quam in summa quiete et principum obsequio tot alii Pontifices congregare non erant ausi: insinxit civilibus bellis tanquam Ecclesiam, tot insontes populos ferro flammisque deleri, invalescere vitia, sævitiam, ambitionem, libidinem, licentiam, et quos pietatis et integritatis exempla præbere deceret, flagitiorum esse auctores: ac demum ad Christum conversus pius effudit preces, ut pacem Ecclesie Catholice sponsæ suæ restitueret, aut si bello sanguis ad crimina expianda fundendus esset, Christiana arma in hostes fidei averteret: « Te, inquit, æterne olympi regnator Christe, cujus dilectione atque imperio cuncta caelestia terrenaque gubernantur: qui tuam a Nerone, Domitiano, Trajano, Marco Antonino et Lucio Aurelio Commodo, Severo, Maximino, Decio, Valeriano, Aureliano, Diocletiano haud passus es exterminari religionem ac fidem; qui Ecclesiam tuam tot procellis hæreticorum ac schismaticorum agitatam in medijs submergi nequaquam pertulisti fluctibus, te, inquam, invocamus, tuum imploramus nomen, tuam oramus clementiam, respice vicarium tuum sanctissimum et Ecclesie tuæ pastorem solertissimum, corpore licet aegro, animo tamen firmissimo: respice vigilantissimum senatum: respice cunctos hos patres: respice familiam tuam universam. Vides impia tyrannorum pectora adversus justitiam armata: cernis improbos ac nefarios in leges juraque insurgentes: spectas habere conventiculum perditæ factionis ad scindendam ac dirimendam tunicam tuam inconsultilem, unitatemque ab Ecclesia tua rejiciendam: perspicis tuorum robore intestinis bellis perculso nostrisque debilitatis ac pene confectis viribus instaurantem se ad pugnam, hostem parantem se ad victimam nostris sanguinis. Tolle ut corpisti secures, tolle gladios: sit finis ac terminus bellorum: sit fas, reminiscente justitia, conservata unitate, dulcissimos oplatæ pacis fructus colligere. Pacem a te, Christe, expetimus, pacem a te, clementissime Deus, efflagitamus: da illam, Domine, diebus

nostris, quia non est alius, qui pugnet pro nobis nisi tu, Domine Deus noster: aut si bella gerenda sunt, si acies instruenda, si vulnera perferenda, si id nostrorum exposcent vitorum pœnæ, si nostro pianda sunt delicta sanguine, adversus Turcas nominis tui hostes, quod et sanctissimus vicarius ipse tuus, et nos omni semper studio concupivimus, bella geramus pro tua fide, pro religione, pro aris et focus dimicantes, penas nostrorum criminum tuamus, tua effundamus causa sanguinem, quo tuo tandem universus inserviat orbis imperio, tuam cuncti religionem ac fidem asserant, agnoscant, profiteantur: ut suo quodammodo jure alacriter ac jucunde canere id possit Ecclesia: In omnem terram propagatum est imperium eorum, et in fines orbis terræ religio eorum ». Hactenus Joannes Maria.

4. Post sermonem, et indulgentiarum publicationem, inquit Paris, « finitis precibus, promotor Concilii citavit omnes, et nonnulli comparuerunt cum mandatis episcoporum: orator civitatis Lucensis obtulit presidenti mandatum² suæ communitatis: quod præsidens consignavit domino Phedro legendum, et fuit lectum, inde omnes exclusi, et episcopus Comensis venit ad præsidem et habuit ab eo cedulas duas, quas legit in pulpito, primo Bullam super electione futuri Pontificis .

5. Inseruit illam Antonius de Monte cardinalis S. Praxedis, in qua Julius de sacro Pontificatus apice præfatus, ut ab eo nimirum omnis flagitii suspicio abesse debeat, interserit Diploma septimo jam ante anno editum³ contra eos, qui simoniaca fraude ad Pontificatum amitterentur: quo non illis modo abrogabatur Pontificatus, verum etiam gravissimæ cardinalibus aliisque in id operam collaturis pœnæ impositæ erant: deinde addidit illud a se Bononiæ dum morbo gravi aeger in vita discrimen incidit, rite promulgatum, iterumque Romæ solemnè rito, illiusque exempla ad reges transmissa: denique hæc subjecit:

« Julius, etc. Nos attendentes quanti ponderis quantumque exitii Christi vicariorum in terris adulterina electione essent, quantumque detrimenti Christianæ religioni afferre possent, præsertim his difficillimis temporibus, quibus diversimode vexatur Christiana religio universa, volentes Sathanæ dolis et insidijs humaneque præsumptioni et ambitioni, quantum nobis permittitur, obviare, ut litteræ prædictæ eo magis observentur, quo clarior constiterit eas matura et salubri deliberatione dicti sacri Concilii approbatas et innovatas, qua slatutæ et ordinatæ fuerunt, licet ad sui substantiam et validitatem alia probatione non indigerent, sed ad abun-

¹ Ext. in Artis Concil. Later. sess. 3. fo. IV. part. II. Concil. p. 47. ex editione Bini.

² Ext. in Actis Concil. Later. sess. 3. fo. IV. par. II. ex editione Bini p. 44. — ³ Ext. sup. loc. An. Chr. 1503. n. c. Ext. in Act. Conc. Lat. sess. 3. Ep. XIV.

dantiolem cautelam et ad tollendam omnem doli ac malitiae causam male cogitantibus et tam saluberrimae constitutioni contravenire sagittentibus, ut eo lenacius observentur et ditius tollantur, quo sanctorum Patrum fuerint approbatione munita, litteras praedictas cum omnibus et singulis statutis, ordinalionibus, decretis, definitiombus, penis, inhibitionibus aliisque omnibus et singulis clausulis in eis contentis, sacro hoc Lateranensi Concilio approbante, auctoritate et potestate plenitudine praefatis approbamus et imovamus easque inviolabiliter et irrefragabiliter observari et custodiri mandamus, roburque perpetuae firmitatis obtinere, ac cardinales, mediatores, oratores, nuntios et alios in dictis litteris contentos ad ipsarum litterarum et omnium et singulorum in eis expressorum observationem sub censuris et penis et aliis in eis contentis juxta curandum litterarum tenorem et formam teneri et obligatos fore decernimus et declaramus, etc. Datum Romae in Basilica Lateranensi in sacra sessione, anno Domini incarnationis nostrae, XIV kal. Martii, Pontificatus nostri anno x.

6. Lecto hoc Diplamate : « Ego », inquit Paris, « de ipsius nimirum Pontificis mandato jam prius ordinato indixi omnibus Patribus, ut libere et explicate responderent per verbum : Placet vel Displicet ... absque aliquo verborum involuero, et absque cedulis; quoniam multi dixerant se velle intricate respondere, licet in fine sex praelati responderint diversimode ». Ex his episcopum Comensem distinxisse de manifesta simonia non occulta, nisi prius declaratione facta per generale Concilium, refert Antonius cardinalis de Monte ¹. Pergit Paris : « In fine votorum datorum idem episcopum Comensis, qui interim non recessit ex pulpito, proposuit legens cedulam super reformatione curiae et iudiciorum futurae sessionis sextae, quae erit III idus Aprilis, die XI Aprilis ». Agebatur in ea de abroganda Pragmatica-Sanctione, qua Pontificiae majestatis auctoritas a Gallis praesulibus proceribusque labefactata fuerat : cumque constituta dies nondum effluisset, necdum publica Tabula de iudicio iis intentato allata essent, tum Pontificis aegritudo ingravesceret, illius excussio extracta est. His addit Paris : « Qua finita nimirum lectione cantores dixerunt : *Te Deum laudamus* : verbo quidem et sine cantu, etc. » Nonnullis de patriarcha Alexandrino, qui inter episcopos sedebat, monitusque est, ut principem archiepiscoporum locum teneret, cum ex pia demissione patriarchalem dignitatem deprimeri non deberet, praesertim in Concilio, interjectis subditur : « Praelatorum cum cardinalibus fuerunt in totum mitrae centum triginta quinque, praeter

generales quatuor Mendicantes, et praeter oratores quatuor, ac barones, et nobiles iam Romanos quam curiales, et nullos alios doctores et legales ».

7. *Extrema Pontificis gesta et dicta*. — Paucis post diebus Julius diutina diarrhoea consumptus sacro viatico se munit, atque accessilo cardinalium collegio sauxit ¹ ipso defuncto, creandi Pontificis jus ad cardinales tantum, non ad Concilium Lateranense spectare, neque ad purpuratorum comitia pseudocardinales admittendos, imo Urbis aditu arcendos, ne eam inficerent : quibus ex animo quidem ut privatus ignosceret, ut vero Pontifex canonicarum legum severitate percellendos decrevit; quae singula Paris de Grassis accurate ita describit ² : « Die vigesima Februarii, quae fuit Dominica secunda Quadragesimae », et infra, « reverendissimus dominus cardinalis S. Georgii camerarius et episcopus Ostiensis, decanus collegii, ex congregatione vocatus accessit, et dedit corpus Christi papae : » paucisque interjectis : « Ego dixi Pontifici, ut peteret indulgentiam plenariam a cardinale auctoritate Apostolica sibi concessuro : et sic fecit. Deinde communicatio facta est devotissime cum hostia et cum vino. Postea cardinalis dixit papae, si sanctitas sua vellet aliquid jubere, quia omnes reverendissimi domini cardinales erant dispositi ad obsequendum mandatis suis, et etiam dixit, qualiter cardinales maxime desiderabant habere benedictionem a sua sanctitate, et osculari manum, et petere veniam, etc.

8. « Et cum Pontifex quasi non curaret accedere, pulans eos extra palatium esse, ego dixi ipsos omnes esse in capella hoc ipsum expectantes, licet ipsi non in capella, sed in aula congregationis essent; et jussit mihi, ut eos vocarem : quibus praesentibus dixit in hanc sententiam, videlicet se esse in extremo vitae suae, et jam mortem praesignasse, quidquid futurum esset : rogabat ut pro se apud Deum precibus et orationibus intercederent; quia maximus fuisset peccator, et non utiliter, sicut debuisset, Ecclesiam gubernasset; hortabatur ut Deum timerent, et essent in observatione mandatorum Ecclesiae : de se defuncto illud agerent, quod de reliquis agi solitum est, et minus quoad se peccatorem quam aliis impensum sit, aut impendi debeat : electionem futuri Pontificis celebrarent integre et illibale ac secundum Bullam a se editam, et jampridem in Concilio approbatam, et quod electio Pontificis ad collegium cardinalium, et neutiquam ad Concilium spectaret : quod decretum auctoritate Apostolica volebat vigorem habere. Volebat etiam quod cardinales absentes ad electionem Pontificis essent admittendi, id est, qui sunt legitimi et veri cardinales, ac non privati nec

¹ Acta Concilii Lateranensis, sess. 5.

² Guicciardini, l. xi. Panvin. — ² Paris to. iii. p. 984.

schismatici; nam de schismaticis dixit omnino quod quantum Julianus et homo esset parebat eis, et omnem injuriam remittebat, sique aperta manu benedixit ac pepercit, ac dixit hoc de sua voluntate eis intimari debere; quoad se vero quantum Julium et Pontificem velle omnino nec aliter, quod justitia servaretur, et quod nullatenus non solum ad electionem Pontificis futuri, sed nec etiam ad Urbis ingressum admitterentur; cum Urbs Roma, quantum ipse exislmet, polluta esset in eorum admissione, licet in veritate secus est de jure: et hæc omnia Latino sermone dixit graviter ac pontificiter, semper in plurali loquendo, prout in consistorio solet. Postea Pontifex in vulgari dixit, se optare quod dux Urbini, qui suo multo labore, et pecunia cardinalis Mantuani, et benevolentia fratris populorum suorum, civitatem Pisauriensem habuerat, atque habebat, esset vicarius perpetuus cum honoribus et oneribus suis, præsertim quod ipse dux Urbini solveret predictas pecunias cardinali Mantuano debitas eidem prout cardinalis Senogalliensis erat informatus; unde cardinales omnes acceptaverunt, et omnes per verbum: Placet; responderunt. Deinde familiam commendavit et benedixit omnibus lacrymantibus collachrymans ipse. Addit Paris de illius morte ac funere:

9. *Julii obitus et laudes.* — « Tandem circa horam noctis decimam, quæ est inter dies xx et xxi Februarii sanctissimus dominus noster Julius papa II mortuus est, ejus spiritus in pace quiescat ». Professus est extremis vocibus, se tot anxias curas in Pontificatu pertulisse, ut martyribus quodammodo æquari posset. Sedisse annis novem ac mensibus tribus tradit Ms. Vaticanus auctor¹, quibus addendi sunt viginti dies; cum ipsis kal. Novembris excurrentis anni M^{CM} creatus fuerit Pontifex, et vicesimo Februarii labentis hujus extinctus sit.

¹ Ms. arch. Vat. sig. num. 111.

10. Celebratus est a pluribus oratoribus maximis laudibus, et quidem decantata illa fuere in sacrosancto Lateranensi Concilio, interque alios Joannes Maria de Monte archiepiscopus Sipontinus ipsius præconia elegantior oratione¹ pertrinxit: « Celebrent, inquit, alii præclarissimum rerum a Julio Pontifice gestarum magnitudinem, varietatem, numerum: commendent plurimi admirandam in profanis sacrisque ædificiis magnificentiam: perpetuam plerique omnes felicitatem extollant; ego vero singularem illius prudentiam, incredibilemque animi firmitatem admirari nunquam satis poterō: quod in summa totius Italiæ consternatione, in perditissima nonnullorum audacia nefariæque ambitione, in extrema potentissimi hostium exercitus immanitate intrepidus, interitus inconcussusque, ut tantorum Patrum consilio, ne dicam auctoritate atque opera uteretur, saluberrimam synodum, quod nostrorum temporum Pontifices in majori omnium quiete, et Christianorum principum obedientia, minorique hostium formidine aggredi non sunt ausi, Christiano orbi indixerit, indictam nulla clade, nulla jactura deterritus instituerit, institutam nulla corporis atque animi molestia, nullo aliter sententium suasu abstractus, sic, Deo favente, in hunc diem gerit, ut profanam omnem contumaciam abolere, sacrilegam dominandi libidinem cohibere, truculentam rapiendi licentiam refrænare, detestabiles et Christianæ reipublicæ perniciosas ac pestiferas in occupanda sacratissima Petri sede largitiones in perpetuum delere, adolescentes nedum pululantes hæreticorum ac schismaticorum segetes extirpare, ridiculam denique, impiam, ac nefariam Mahumetis sectam funditus evertere, atque exterminare sibi proponat¹ ».

11. *A Bellarmino egregie dilabuntur quæ Julio improbe objecta fuerant.* — Effertur etiam ipsum

¹ Exl. in Actis.

1. Signat annus iste obitum Julii II Pontificis, rerum gestarum gloria clarissimi, ditiosque Pontificæ vindexis strenui, quo nomine insigni elogio viri ejus ætatis doctissimi illum macant. Quo vero bellica virtute claruit, laudem etiam sibi ex annis dotibus non vulgaribus promeruit. Scriptur enim ejus fere ætatis clarus Ubertus Fucilieta in elogio virorum illustrium inter plura, quibus viri memoriam celebrat, illud etiam commemorat, quod « nullas unquam largitiones in suos fecerit ». Nec splendens de tanto Pontifice, religiosos Ordines dilavisse adeo, ut in Concilio Lateranensi instantes episcopos, et fere vim facientes apud eum, quo regularium privilegia tollerentur, tanta constantia repulerit, ut illos quamvis vixit ad silentium coegerit. Rem narrat Egidius Viterbiensis in Epistola XMY inter vulgatas a Martene in collectione Veter. Monum. to. III, col. 1263. Sub eo Pontifice Ecclesia et corruptio illa viciosa, quam decessorum suorum desidia induxerat, reparari cepit; nam eadem Bulla Sanoniam omnem in electione Bonani Pontificis sustulit, quæ Bulla edita est in Concilio Lateranensi anno præsentis M^{CM} die XIV kal. Martii; quin et Bartholomæus Senaraga, qui eopenti anno Genuesis suorum temporum Annales absolvit, tradit, « Julium in extremis agere nuncians, ut pecunia ab his accepta ob promissam cardinalibus dignitate, qui creati cardinales non fuerant, statim restitueretur ». Ita ferentur eorum temporum mores corrupti, quam corruptionem Julius, si diutius vixisset, ut tempore absterisisset.

Quæ vitio Pontifici huic vertuntur egregie diluit annalista hic num. 11 et 12: Ac ad bella quod attinet, Julio eam fuisse mentem ut rem Ecclesiasticam servaret et restitueret, quo, parva ditiori Pontificæ securitate, quietus deum a bellis intestinis commodius in expeditionem Saracenicam totum se converteret, affirmat Petrus Flores Castellanus episcopus, in oratione de qua inferius: « Quod ipsum, ait, Ecclesiastica a se non solum conservata, sed vero restituta ac prolata, pollicitus erat præstaturus Julius II Pontifex Max. quamobrem argutus hinc nobis impertune ceptum, illorum spectabat suis animus, illorum flebant sue rationes, . . . hæc fuit extrema ejus voluntas, hæc aliquando mandavit verbis, PP. amplius, ad eumque exequendum fœdem reliquit admodum læcupletem ».

In quo locum substitutus est Joannes Laurenti Medicei Florentini civis potentissimi filius, qui Leonis X nomen idem præstitit, ut tunc omnia, ut e insulam annuo magnitudine elementatque appellatione ipsa exprimeret. In eam electionem non sine contentione et dissensu convensus tandem cardines ex Fide Gregorio renuntiatum huic Bartholomæo Senaraga in Annalibus Genuesibus scribit. In concilio vero sessentes cardinales die IV non. Martii Petrus Flores, episcopus Castellanus, publice pro electione admonuit, ut Pontificem

alii, et omni laudum genere cumulandum aiunt¹ ob constantem animum in defendendo jure Ecclesiastico. Nec defuere qui plurima illi objecerint : ut schismaticorum nefaria in eum acta prætereamus, id certe constat objectum falso, cardinalis Alidosii eadē ipsū assensisse, ut a nobis ostensum est : quod vero nepolem ducem Urbinatem sceleris reum absolverit, ad id necessitas adegit, cum Urbinas, adempta venie spe, efferatus, ad hostes Ecclesiæ defectionem agitare, magnūque exitum, si judiciorum severitas in ipsum adhibita fuisset, intentaret : quod vero plerique eum carpunt, aversi nimirum a Ludovico Francorum rege animi, adeo ut sæpius pacis expellite conditiones respuerit, prætereunt silentio Ludovicum intemperanter admodum in Julium se gessisse ; rogatum enim sæpius vidimus, ne quid de Neapolitano regno in Hispanum transfundendo sine Apostolica Sedis sententia decerneret, josta postulata respuisse : vidimus eundem geminato perjurio clicatis Ecclesiæ, nimirum ducis Ferrariensis, patrociniū ad se advertisse ; nec tueri cum jure potuit, cujus tutelam occæcatus avaricia contra fas corripuerat ; vidimus nefario schismate Ecclesiam scindere molientem. Si perstringunt alii, illum non modo Gallos, verum Hispanos cæterosque externos Italia pellere meditatum, ut liberatoris nomen vere usurparet, quem tandem latet eodem studio Gallos, Hispanos Germanosque concitari, ne in ipsorum terris externa dominatio figatur ? Bella denique cruenta gesta cum Venetis, cum Gallis, cum Ferrariensibus, enatasque ex iis calamitales, urbium excidia, conversiones principatum, populorum strages opponunt, a quibus Pontificia charitas abhorreere debeat ; sed ea bella joste ab ipso gesta tuctur Robertus cardinalis Bellarminus² atque a calumniis adversariorum egregie ita vendicat :

12. « Admonitis lectores esse volo, Romanos Pontifices, qui simul etiam principes sunt temporales, non contemnendi imperii, non minus ex officio obligari ad ea conservanda, quæ Sedis Apostolicæ sive Ecclesiæ Romanæ sunt, quam principes cæteros : quare, quemadmodum reges et principes supremi cæteri pro defensione regnorum suorum, sive ditionum adiarum, bella gerere possunt et debent ; et, si ad ea defendenda confederatione cum aliis principibus opus habent, jure possunt cum sociis principibus fœdus inire, et conjunctis viribus hostem propulsare,

quando justam belli gerendi causam habent : sic etiam Romani Pontifices, qui principes supremi sunt, omni jure possunt et debent populos sibi creditos armis protegere, et si res ita postulet, adversus hostes bella gerere, necnon ad auxilium vel belli societatem principes alios evocare. Neque primus fuit Julius II, qui pro recuperandis Ecclesiæ Romanæ provinciis bella gessit, vel cum magnis principibus fœdus percussit ; nam Pius II multo ante exercitum armatum habuit et bella cum hostibus cum laude gessit, ut Nauclerus et Platina referunt ; et ante Pii II tempora Innocentius VI, vir prudentia et vite innocentiæ clarus, per legatum suum Albernolium cardinalem, Ecclesiasticam ditionem a tyrannis diversis occupatam felicissime armis recuperavit ; ut scribunt idem Nauclerus et Platina, multique alii historici. Clemens IV, qui Innocentium VI multis armis præcessit, et Pontifex sanctus est habitus, Carolum Andegavensem ducem, S. Ludovici regis Francorum fratrem, e Galliis evocavit, ut Manfredum tyrannum e regno Neapolitano, quod est Ecclesiæ Romanæ feudum, armis expelleret ; ipsumque Carolum regem instituit, imposita quadraginta millium aureorum pensione quotannis solvenda in recognitionem feudi : testes sunt auctores idem et alii quos ipsi citant. Sed ante hæc tempora Leo IX Pontifex non solum vite probitate, sed etiam divinis miraculis clarus, atque adeo in sanctorum numerum relatus, adversus Northmannos pro Beneventana civitate recuperanda præsens ipse in exercitu armis decertavit ; ut Hermannus Contractus in Chronico, et Leo Ostiensis in historia Cassinensi lib. II, c. LXXXVIII, testes sunt : ubi illud memorabile accidit ; quod, cum Pontifex a Northmannis victus et captus fuisset, ea submissione et reverentia victores erga victum usi sunt, ut Pontifex victus et captus victoribus imperare ac dominari videretur. Porro Leo IV Pontifex, plus ducentis annis Leoni IX antiquior, vir sanctissimus et miraculis clarus, teste Anastasio in ejus Vita, exercitum duxit adversus Saracenos, qui ad Ostia-Tyberina cum ingenti classe appulsi Romanam Urbem capere et spoliare cupiebant, et oratione premissa ad Deum, et exercitu Apostolica benedictione munito memorabilem victoriam reportavit. Omitto confederationem Zachariæ, Stephani II, Hadriani, Leonis III aliorumque Pontificum cum regibus Francorum pro recuperatione et defensione provinciarum et civitatum, quæ ad Romanam Ecclesiam pertinebant adversus Longobardos et Græcos : omitto etiam fortissimos Machabæos, qui et summi sacerdotes et principes erant, et

¹ Rubens l. VIII. — — Bellar. de potest. summi Pont. in tempore c. II.

ubi darent optimum, qui Italiam pacaret, ac expeditionem Saracenicam serio mitterent, vita, que faciem Ecclesiæ obumbrabant, dissiparet, ac tandem qui talis esset qualtem præsens necessitas postulabat, suadet ut in electione successores Juli II Constitutionem « vixit alteram legem Julium de Simonia observarent ». Orationem hanc typis eversam absque loco et tempore huc anno Romæ editam non dubito.

pro patriæ defensione gravissima bella gesserunt : omitto denique Mosis pontificis et principis sapientissimi, qui adversus Amorraeos aliquosque populi sui perturbatores armis decertare non dubitavit. Hos igitur clarissimos sacrosque viros Julius II imitatus, eorumque virtutem et diligentiam æmulatus, partim armis propriis, partim auxilio federatorum regum Ecclesiasticam ditionem fere totam amissam magno labore recuperavit : quod factum, qui reprehendere voluerit, oportebit etiam, ut industriam et virtutem sanctorum Pontificum, addo etiam Machabæorum, et ipsius Mosis virtutem bellicam reprehendat ». Hactenus Bellarminus. Utvero cardinales in subrogando in Julii locum novo Pontifice se gesserint, ita describit Paris de Grassis :

13. *Congregati cardinales Joannem Medicum eligunt qui Leonis X nomen sibi assumit.* — « Die Mercurii ix, post missam et congregationem, cardinales in loco congregationis voluerunt publicare capitula inter eos facta tam secreta quam publica, sed obstilimus monstrantes melius et usitatus fore, si in capella minori stipulatio fieret et legerentur ibidem. Itaque omnes cardinales in hoc consentientes venerunt ad capellam ubi cardinales requisiverunt me et socium meum dominum Fedram et Bartholomæum Salicetum secretarios conclavis, ac omnes alios notarios illic præsentés, rogantes ut de publicatione illa essemus rogati : et dominus Fedra legit, et ipsi cardinales dixerunt ea esse, quæ promiserunt servare pro regimine futuri Pontificis ; et factis Scripturis super libro per me eis viritum oblato, jurarunt, etc. Die Jovis x Martii post missam », et paulo post, « voluerunt seniores quod Bulla sanctæ memoriæ Julii II super electione Pontificis legeretur, ne aliquis per simoniam eligi posset : et sacrista eam legit præsentibus nobis duobus magistris. Demum decanus collegii hortatus est omnes ad sanctam electionem faciendam omnibus nobis extra locum exclusis : et demum nos ingressi sumus, et ego obtuli librum cum imagine Crucifixi ante omnes qui manus posuerunt super imaginem ». Et nonnullis aliis interjectis verbis : « Eadem die Jovis in sero conclusio facta est de novo Pontifice eligendo, qui esset cardinalis de Medicis, natione Etruscus, et patria Florentinus, prior diaconorum cardinalium. Ad eum circa horam primam noctis in aula magna existentem accesserunt aliqui cardinales osculantes eum, et tanquam futurum Pontificem salutantes non tamen appellantes eum beatissimum patrem, sed reverendissimum dominum, ut moris est, licet aliqui in contrarium fecerunt, quos ego argui, et mecum multi subrisere cum quibus ipsemet cardinalis futurus Pontifex, et successive omnes cardinales accedentes salutaverunt.

14. « Die Veneris undecima quasi ante ortum solis missa solita in capella est celebrata, cui

designatus Pontifex interfuit in habitu et loco solito : et post missam prior episcoporum cardinalium petiit an publicare deberet scrutinium, et an per accessum, etc. et placuit omnibus : cedula autem legebat cardinalis de Medicis cum omni modestia et veneratione, qui nunquam in aliquo motus est, nec abstractus est. Quo facto, ego ingressus sum, et continuo salutavi Pontificem, et adoravi cum osculatione pedis, et feci eum in pedes surgere, et quod sic stans me rogato cum socio et substituto meo testibus acceptaret, prout acceptavit, electionem de persona sua in papam factam : et illico vocavi camerarium, qui erat cardinalis S. Georgii, prior episcoporum, et imposuit ei annulum piscatoris, qui fuerat Julii II et postero die cum prius in sede aurea papali gestatoria, et demum vocavi vicecancellarium, qui podagrosus cum venire non posset, misit cardinalem Agennensem, et imposuit in manibus papæ calamum, et simul cum decano, id est, priore episcoporum, cum priore presbyterorum ac priore diaconorum, qui jam erat cardinalis de Farnesio, obtulerunt ei tanquam papæ capitula publica et privata cum supplicationibus aliquibus signandis : quæ ipse accepit et ex eis aliqua signavit. Interim petivimus quo nomine vellet in Apostolatu vocari, et dicit non tenere, sed remittere se ad dispositionem collegii : ipsi autem cardinales hortabantur, ut ipse indicaret, quo nomine vellet vocari, et dixit quod alias inter varias suas cogitationes cogitaverat, quod si unquam Pontifex esset, vellet vocari Leo X, et nunc, si eis placeret, sic vocaretur, siu autem, ut eis placeret, et multi comprobarent dicentes, quod si ipsi electi fuissent eo nomine vocari voluissent. Et sic conclusum fuit, me de omnibus semper rogatum accipiente, ut consuevit est. Signatis aliquibus capitulis pro forma potius quam pro necessitate, duximus papam in parvam mansionem, quæ est ad latus Epistolæ noviter ab hoc ordinata ; et aperta ejus fenestella, cardinalis de Farnesio cruceam protulit, et novi Pontificis electionem publicavit cum tanto plausu populi, ut credibile vix sit. Omittam clamores hilares cleri et tubarum, et campanarum et bombardarum : et omnia sic erant præ lætitia confusa præ admiratione quod cardinalis de Medicis juvenis ætate annorum triginta septem cum dimidio et de quo nihil unquam cogitatum fuerat, ut nulli tam extra quam intra palatium obstupuerunt vix credentes : nos ibidem tunc Pontificem Pontificalibus indumentis paravimus ».

LEO PAPA X.

15. *Electus Pontifex principes de sua electione certiores facit, et Petri Delphini litteris gratulatoriis honoratur.* — Triginta septem tantum annos ipsum tum adeptum consentit Petrus

Bembus ¹ additque se, necnon Jacobum Sadoletum a Leone antequam e conclavi exiret, scribas a secretis delectos fuisse confirmatque Massonus : « Concursu, inquit, facto ad Joannem e Medicea gente triginta septem annos natum, quæ est ætas propemodum consularis, illum Pontificem dicunt salutantque idibus Martii mxxiii : id senes agre ferebant, sed ita convenerat inter adolescentes mediæque ætatis cardinales : proptereaque Alfonsus Petrucci cardinalis admodum adolescens creationem Leonis de more populo Romano nuntiaturus erupit in has voces : Pontificem habemus Leonem X ac vivam vigeantque juniores ; id enim ab eo prolatum Alexander Bononiensis, funestumque ipsius exitum narrat ». Strangulatum cardinalem Petruccium, cum in Leonem postea conjurasset, deflebit historia. Pergit Paris : « Interca tres cardinales priores ordinum posuerunt nobis adjuvantibus Pontificem super altari sedentem, et singuli venerunt ad præstandam ei reverentiam, osculantes primo pedem, tum manum nudam, et inde faciem ab utroque latere : et multi prælati et oratores, qui jam venerant, etiam pedem et manum osculati sunt cum summa confusione. Inde portatus est in sede gestatoria ad Basilicam S. Petri : cujus canonicis ego jamdudum dederam memoriam de agendis per eos in eo casu, et facta oratione, actisque Deo ac Petro et Paulo Apostolis ejus gratiis, eisdem cardinalibus tribus adjuvantibus assumptus est supra altare : ubi in eo sedens, sicut in capella sederat, audivit priorem episcoporum stantem ad ejus sinistram cantantem ex libro hymnum videlicet : *Te Deum laudamus* : et cantoribus interim prosequentibus hymnum, cardinales venerunt iterum ad reverentiam cum osculo pedis, manus etoris, ut prius fecerant in capella, quæ præfata, et simul hymno finito, camerarius, qui est idem prior episcoporum, cantavit versiculos et orationem prout in ordinario : demum vero oratores alii, et prælati multi, ac familiares et amici osculati sunt pedem ; quibus ipse Pontifex dedit et manum et faciem. Ultimo postquam cardinales omnes usque ad unum, accepta sub porticu licentia, ad Urbem et proprias ades abierunt, papa in sede gestatoria delatus est in palatium ». Et infra : « Sequenti die xii fuit congregatio in aula consistoriali », et infra, « et fuit conclusum quod propter septimanam sanctam, quæ instabat, non decere Pontificem non fore presbyterum et consecratum ac coronatum. Itaque die Martii xv factus est presbyter, et die Jovis xvii consecratus, ac die sabbathi xix coronatus papa repentissime ».

46. Describit pluribus anctorum quo ritu initiatus, thiarum redimitus sit, quam triplicem diademate radiantem illi impositam ab Alexan-

dro S. Eustachii diacono cardinale Farnesio Acta ¹ Concilii Lateranensis referunt. Caterum ex iis quæ scribit cardinalis Baronius ², Leo Novus potius quam Decimus dicendus esset. Inscripit vero pro insigni Pontificio sententiam Davidicam ³, qua antea Alexander usus fuerat : *Ad Dominum cum tribuderes elomari, et exaudivit me*. Tum de more principes Encyclicis litteris de acceptis a se Christianæ reipublice gubernaculis fecit certiores : de quo etiam ante susceptionem Pontificalem thiarum Leonardum Lauredanum Venetorum, Franciscum Gonzagam Mantuæ, Guidonem Rhodi principes admonerat : « Cum Julius II », inquit in litteris ad Venetum duces missis, « Romanus Pontifex, quem quidem jam ad se revocare Deus optimus maximus constituerat, rebus omnibus, quæ ad brevi morituros pertinent, sancte compositis, ad extremum unctus, nono kal. Martias de vita placide constanterque decessisset, atque nos, qui tum cardinalem gerebam, cæterique ex eodem collegio principes ejus funeri celebrando præstitutum lege tempus dedissemus, divinæ mentis auram suppliciter precati, qua incœpta nostra cogitationesque præberet, unum in locum in Vaticano convenimus, ut novum Pontificem more majorum eligeremus. Itaque quemadmodum ei placuit, qui Petrum legit, ut summum vicarium in terris gereret, ejus deinceps munus reliqui summi Pontifices gereremus, omnium cardinalium suffragio nos in demortui locum ad diem Vidus Martias legerunt et summum Pontificem creaverunt, etc. Dat. pridie idus Martias mxxiii, ante coronationem. Roma ».

17. Gratulatus tunc est novo Pontifici de parto honore hisce litteris Petrus ⁴ Delphinus.

« Leoni papæ X, Petrus Delphinus generalis Camaldulensis.

« Tenebræ erant, hora utique noctis tertia, cum irruerunt in cubiculum nuntii ; sed mihi confinus visa est nox sicut dies illuminari. Benedictus Deus, qui benedictionem omnium gentium dedit tibi, et testamentum suum confirmavit super caput tuum ; qui in fide et lenitate tua sanctum te elegit ex omni carne. Benedictus, inquam, Deus cujus clementia factum est, ut datus sit nobis pastor bonus, qui dissipati et dilacerati gregis Domini pia sollicitudine curam gerat : qui vexato discordiis ac bellis contrito benedicti populo suo in pace ; qui judicet orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua. Indigebat nimirum Ecclesie Dei tali capite, tanto principe ac duce, quo subnixæ atque administratæ, feliciora in dies caperet incrementa. Fuiisti semper vita et moribus integer, mitis et humilis corde, ut merito te ad apicem Apostolatus divina evexerit pietas. *Super*

¹ Bemb. hist. Ven. l. xii. Masson, in Leon. X.

¹ Acta Concil. Later. ante sess. 6. p. 46. — ² Baron. to. iv, an. Chr. 963. num. ... — ³ Psal. cxix. — ⁴ Pet. Del. l. xi. Ep. 4.

quem, ait, *requiescet spiritus meus nisi super humilem et mansuetum et timentem sermones meos?* Cogitans quae acciderunt hoc anno tuae sanctitati considero, *quam sit bonus Israel Deus is, qui recto sunt corde*; paulo ante pane ablutus in servitute, mox celesti munere miraculose ereptus es, ut fieres paulo post servus servorum Dei, et universalis pater ac dominus. Impleta est in te Scriptura dicens: *Gloriam praedit humilitas*. Vocatus eras prius in partem sollicitudinis administrandae Ecclesiae; vocatus modo es in amplitudinem potestatis; laborasti per multos annos in remigando; nunc ad clavum naviculae tuae posuit te Dominus; sperant omnes non defuturum per gubernatoris sapientiam et studium, quin felici ilante desuper aura, post multas tempestates et procellas in portam tutissimam deducantur. Pareat, obsecro, meremeritati sanctitas tua, quod in his primis auspiciis promotionis ipsius ausus sim eam interpellare litteris. Non potui me pro meo olim more continere, quin ad te scriberem, in tua potissimum confisus pietate; neque enim mihi persuadeo, fore te alium in sede maiestatis tuae, quam fueris haecenus aliis inferioribus dignitatibus ornatus; *in humilitate enim solum tuum*, juxta Isaiae valdeinim, sublatum est. Florentiae die xiii Martii mcdxiii ».

18. *Selymus insidiatur Rhodo*. — Mox ut nuntiatus fuit Pontifex, antequam etiam pontificale insigne acciperet, universo Christiano imperio summa diligentia prospexit Leo. Minilabatur Turca Rhodiis, contractis maritimo terrestrique exercitibus, uti Julio II antea indicatum fuerat; quocirca universos equites mox Rhodum proficisci jussit, noxarum veniam subsidium militare muniturumve collaturis proposuit; tum Rhodiae militiae magistrum ad barbaricos impetus retundendos excitavit¹. Instruendas etiam in Neapolitano et Gennensi portibus naves ad Rhodum fortissimis praesidiis muniendam curavit²; nec Selymus paratam adversus vim Turcicam Rhodum adoriri ausus est.

Laboranti parte alia Septentrioni ob regis Poloniae et Prussiae magistri dissensiones consulere, religioni in Bohemia ob haereticorum factiones periclitanti succurrere, ad revocandam in obsequium Sedis Apostolicae Galliam incumbere non omisit in his Pontificatus primordiis, ut afferenda inferius plures litterae ostendent.

19. *Lateranense Concilium celebrare praecipitur Pontifex, et anniversario die quo captus fuerat, triumphali pompa ingreditur Basilicam Lateranensem*. — Tum vero Leo nil antiquius habuit³, quam ut ceptum jam Lateranense Concilium ad felicem exitum perduceret. Quin-

que jam sessiones celebrarat Julius II, ac sextam ad III idus Aprilis indixerat; verum quoniam Leo novus Pontifex ea die pompa solenni Lateranensem adire constituerat, postmodum ejus diei sextam sessionem in xxvii ejusdem mensis extravit, ac praesulibus Gallicis et provinciarum senatibus, et aliis omnibus quacumque praecleara dignitate praeditis, qui Sanctionem Pragmaticam tuerentur, edixit⁴, ut ad dicendam causam, ob quam ea, ut dignitati Ecclesiae adversa, rescindi non deberet, comparent.

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum Julius praedecessor, eodem Concilio approbante, negotium et discussionem declarationis, nullitatis, et invaliditatis, ac abrogationis assertae Pragmaticae Sanctionis in partibus Gallicanis quodam abusu introducta, Apostolicae Sedi, Ecclesiae auctoritati, et sacris canonibus derogantis, dictis fratribus et aliorum praefatorum congregationibus, relationemque discussorum in eodem Concilio faciendam commiserit, Gallicosque praefatos, capitula Ecclesiarum et monasteriorum, parlamenta et laicos illis faventes ejusdemque dignitatis etiam regalis existentes, omnesque et singulos alios sua communiter vel divisim interesse putantes, per edictum publicum, cum ad partes illas tutus non pateret accessus, in certis locis tunc expressis moneri et citari infra certum terminum praefigendum ad comparandum coram Julio praedecessore et Concilio praefatis, causaque dicendam, quare Sanctio ipsa in concernentibus auctoritatem praedictam et Ecclesiae libertatis violationem, nulla et invalida declarari et abrogari non debere, decreverit; citatioque praedictorum Gallicorum capitulorum, parlamentorum et laicorum praefatorum, cum termino competenti ad comparandum eis assignato duodecima kal. Martii proxime praeteriti executam fuerit, diesque comparationis citatorum et monitorum hujusmodi non nisi quarto decimo kal. Maii proxime futuri veniat, ut sic citati et moniti in dicta sexta sessione tenenda comparere, suasque rationes allegare possint; cumque etiam dicta die tertio idus praesentis mensis sollemnis processio nostrae assumptionis ad Ecclesiam Lateranensem juxta morem aliorum praedecessorum nostrorum fiet, difficillimumque esset eadem die sessionem et processionem hujusmodi celebrare, ac aliis justis et rationabilibus causis nostrum et dictorum fratrum animos moventibus, de consilio et assensu praedictis, sextam sessionem praefatam V kal. Maii proxime futuri, quae erit die Mercurii vigesima septima mensis Aprilis, quae causae hujusmodi cessabunt, ac citati et moniti praefati comparere, et allegationes audiri vel vera contumacia ac-

¹ Ext. de eo lib. apud Pech. Boeb. l. 4. Ep. xii. et l. ii. Ep. ii. — ² Lib. i. p. 7 et 8. — ³ Ext. de eo ipsum decret. in Actis Concil.

⁴ Ext. in edict. in Actis Concil. ante sess. 6.

cusari poterunt, prorogamus, illamque ipsa die V kal. mensis hujusmodi faciendam indicemus. Nulli ergo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnat. Dominic. M^oXXIII, II id. Aprilis, Pontific. nostri an. 1 ».

Proximo die, qui fuit anniversarius cladis Ravennatis, quo ab hoste captus fuerat, solenni pompa ad Basilicam Lateranensem perrexit : « Die Lunæ », inquit Acta Synodalia, « undecima mensis Aprilis post divinum officium in Basilica S. Petri principis Apostolorum peractum, ante horam prandii sanctissimus in Christo pater et dominus noster dominus Leo divina providentia papa X diademate Pontificali coronatus solemniter cum maximis mirificisque triumphis honestate, reverentia et honore decentibus per reverendissimos in Christo patres et dominos dominos sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, abbates, cum albis mithris atque pluvialibus ornatos, necnon per plures illustres duces et barones, nobilesque Romanos, atque cæterarum nationum homines, de dicta Basilica S. Petri ad basilicam S. Joannis Lateranensis pro nonnullis ceremoniis ibidem faciendis laudabiliter associatus extitit ». Describit pluribus pompæ ordinem Paris de Grassis, de quo Alfonso Ferrarie duce, qui illi interfuit subjicit : « Pro eo actu, ut præsens interesse absque nota posset, quia jamdiu a Julio papa excommunicatus et privatus fuerat, hodie antequam papa exiret, absolvit eum cum reincedentia, tolerando quod posset intervenire etiam in habitu ducali, prout fecit ». Et infra : « Pontifex alio equo veclus est », et infra, « et equus enim fuit ille idem, super quo captus fuit in prælio Ravennatensi; sic enim ipse triumphare in eo voluit, in quo etiam victus fuerat, statuitque ut deinceps nemo mortalis illum ascenderet, quoad moreretur naturaliter; frænum ejus duxerunt quatuor hi videlicet, dux Ferrarie, dux Urbini, dux Camerini, et dominus magnificus Laurentius de Medicis nepos ipsius, et hi usque ad fontem, qui est in platea S. Petri pedites ambulaverunt, cum tamen Pontifex ter de more illos invitasset ad equitandum etc. » Successere in id munus alii proceres : reliquos vero ritus descriptos a Paride prætermissis, cum iis que alibi in Pontificum auspiciis dicta sunt consentiant.

21. *Sessio sexta in qua agit de bello Turcis indicendo et de concordia inter principes inveniendi.* — Digreditur dein auctor ad sessionem sextam Lateranensis Concilii, quæ prima Leone Pontifice celebrata est : « Die, inquit, Mercurii, XXVII Aprilis, M^oXXIII, fuit tentata sessio sexta in Concilio apud Lateranum, papa Leone X præsentem et cardinalibus XXII ac prælatis mithratis XC » : horum nomina in Actis Concilii recensita sunt : « Præter multos principes et oratores, ac barones et nobiles tam Ecclesiasticos quam sæculares, hoc

modo, videlicet papa die Martis antecedenti circa horam XX ex palatio Vaticano recessit cum omnibus solitis, perrexit ad Lateranum : cardinales fuerunt in cappis violaceis ; milites Ierosolymitani armati affuerunt custodientes Pontificem ». Et infra : « Demum ingressus (nimirum postriedie) Concilium deinde oravit, et inchoata est missa, quam reverendissimus dominus cardinalis Vulleranus episcopus Sabinensis celebravit cum tribus orationibus ut alias. Finita missa, episcopus Modrusiensis longam et bonam habuit orationem ». Fuit is Simon Benignus, qui de expeditione conficienda in Turcas exitio Christiani imperii imminente peroravit¹, ac repetito alius de postremis schismatibus Avinionensi et Basileensi, ob quæ Barbarorum infidelium furor Orientem depastus fuerat, ac de Bohemica hæresi, tum de summis et exitiabilibus dissensionibus quæ inter nostros fuerant, dum Græcia, Epirus et Peloponesus concidere ; ad novissimas hæc ætate illatas Ecclesiæ clades venit :

22. « Quæ mea, inquit, ætate gesta sunt neminem ex vobis esse arbitror, qui non sicut ego et melius me omnia norit ; quis est enim, ad quem illius nunquam satis deplorata cladis, quam ante hos viginti annos in Illyrico accepimus fama non pervenerit ? Quis est, qui pulcherrimas et ditissimas Orientis atque Epiri civitates ex corde et oculis Christianorum a Turcis nuper erutas non deploraverit ? Omitto combustas naves, amissas irremes, desideratum sæpius nostri nominis robur ? Quis est præterea, qui Jadrensem agrum quinquies eodem anno Turcarum rabie vastatum, et ferro ac flammis desolatum nesciat ? Scardona celeberrimi olim conventus civitas oppugnata sæpius, hoc etiam anno, et quod nuperrime vidimus, amissis prope eam quatuor oppidis, ipsa Dei magis quam hominum presidio defensa est. At in Ecclesia Modrusiensi, cui ego licet indignus nunc præsum, continuas excursions fieri, villas incensas, castra expugnata, et intra hos duos menses vi capta et diruta abductaque esse, proh dolor ! plus quam duo millia Christianorum. Quis est, qui non audierit jam, ingemuerit jam, nisi nos hic in Urbe qui convivemus, obaudimus, dissimulamus ? Præterea reliquam Hadriatici maris oram Dalmatiamque omnem, quæ et assiduè incursionibus vel eo maxime infestatur, quod quidquid in ea equitum aut peditum roboris erat, ad Halicos tumultus evocatum est ; nisi tamen assiduè Venetorum vigiliis et validissima semper classe defenderemini, tunc etiam, nisi bellicosi essent Dalmatae, rupto jamdiu eo obice, refractis illis claustris repagulisque, Turcas in Italia eorum vidissetis.

23. « Quid de Hungaris dicam ; quibus tan-

¹ Ext. ejus oratio in Actis Concil. Lateran. sess. 6.

tus inest pro Christi nomine pugnandi fervor, ut quantumvis pauci cum magno Turcarum numero congregari non vereantur? Quid de Polonis, quorum ita spectata est in universos Christi hostes strenuitas, ut ab armis in Turcas, Tartaros, Russos, Valachos, et alios ejusemodi Barbaros exercendis nunquam respirent? Horum presidio et quibusdam quasi propugnaculis si careretis, experiremini profecto quid Turcarum rabies, quid immanitas esset: experiremini certe quantum sagittis valeant hostes hi, de quibus diximus: videretis proculdubio et sentiretis quam longe volent, quam acule perfigant, et quam avide Christianum sanguinem siliant, qui equinum bibunt. Illud certe constat, profligatos sapius a decem annis Hungarorum exercitus, et intra hos sex menses quinque fortissima eorum castra a Turcis in Illyricis esse expugnata, et (quod illis commune est) una cum incolis absumpta. O ferrea Christianorum pectora! O immites Christianos, qui hæc non videant, non audiant, non credant! Unius olim Catonis sententia, et Africana fides pro concione ostensa senatum populumque Romanum ad delendam Carthaginem impulit; nos amissa sæpius Asia, Africa, et magna jam Europæ portio continuæque Christianorum caedes et lachrymæ nil movent; nos vicinior, potentior, crudelior hostis nil deterret. Sunt hic complures ex nostris, qui post amissas paulo ante uxores cum liberis et fortunis omnibus, ad me miseri confugerunt, consilium et auxilium implorantes. Possem ego quoque vobis hodie, patres, hoc eodem in loco recentia et sanguinolenta istorum vulnera ostendere; sed quousque jam patieminus vicinum hostem? Quandiu enim ut clavos in oculis, et lanceas in lateribus feretis? An expectatis dum parata et deducta tam ingens classis Rhodum occupet, aut Italiam depopuletur? Vereor profecto, vereor et futurum certo certius credite, Patres, ne brevi apud vos cænent, nisi provideatur, qui cum quibus diximus, jam pransi sunt. Multa reticeo, quæ quoniam nostra ætas vidit, et passa, ne alta vulnera incrudescant, non recensere satius existimo. Unum hoc certe nullo pacto prætermittere possum; longe feliciores illos Italici cæterisque Christiani orbis nationibus existimandos, qui pro fide contra infideles peridosque pugnant, pro sanctissima religione contra fedissimam sectam sanguinem fundunt, pro Deo optimo maximo contra turpissimum Mahometum corpora telis obijciunt, mortem optant: isti contra, quod pro paucorum potentia, pro privatis odiis, pro simultatibus fecerint, dicat Brixia, exponat Ravenna, referat Etruria, edisserat calamitates suas Cisalpina Gallia, item Transalpina, Flaminia, Liguria: citetur Liris testis victoria, inspiciantur urbana sepulchra, recenseatur Hispania, interrogetur Britannia. Quid dicam magis? perlustretur Europa, audie-

mus profecto clamantem sanguinem de terra, et voces occisorum dicentium¹: *Vindica, Domine, vindica, Domine, vindica, Domine, sanguinem nostrum, qui effusus est*; et quod detestabile omnino dixerim, parum est Italicum cruorem Italica manu fundi, nisi exteris etiam gentibus hauriendus præbeatur.

24. Digressus dein Modrusiensis episcopus ad deplorandam suorum temporum corruptelam, quibus in Ecclesia sanctitatis splendor et nitor virtutum obsolevisse videbantur, cum ab hæreticorum persecutionibus intestinis libera conquiisset, ad Leonem et Concilii Patres conversus eos hortatus est, ut resincili civilibus Christianorum odiis, detestisque Pisani schismatis reliquiis, ad ferendam Orientalibus Turcico jugo pressis opem, avertendaque impendentia reliquis Christi fidelibus exitia omni studio incumberent. Cum hæc dixisset magno eloquentiæ ardore: « Demum », inquit Paris, « data est per papam benedictio et publicatio indulgentiæ decem annorum; quo facto papa, » et infra, « pluviali indutus cum sandaliis accepit omnes cardinales et prælatos paratos ad solitam reverentiam; qui omnes, dum papa indueret sandalia, acceptant sua paramenta consueta, cum quibus ego etiam pluviali et mitra paratos præstiti reverentiam osculando pedem et non genui, quia adhuc non sum consecratus.

« Præstita per omnes reverentia, habitæ sunt preces, ut in ordinario. Tum indicto silentio, papa fecit sermonem suum, in quo demique conclusit, illud esse Concilium Lateranense verum et legitimum, quod pro reformatione Urbis et orbis, ac pace et quiete in republica Christiana continuare intendebat, prout latius in Bulla et cedula desuper confecta legenda statim. Quo sermone finito, illico jussit procuratori fiscali ac promotori Concilii, quod citarent alta voce omnes habentes mandata tam a principibus et rebus publicis et communitatibus, quam ab episcopis, ut præsentarent ea. Et illico oratores Florentini dederunt suum mandatum in manibus papæ, qui tradidit illud legendum domino Fedræ secretario Concilii; et ipse illud alte legit in pulpito ». Extat in Actis Concilii² illius formula mandati, quo Florentini, exeunte anno superiori, Lateranensi Concilio se ad hære pro fide oratores decreverant, ut illi interessent. Pergit Paris: « Et demum multi procuratores diversorum episcoporum præsentarunt mandata pro illis excusandis. Demum procurator fiscalis et promotor Concilii accusarunt contumaciam prælatorum reliquorum tam non comparantium in Urbe, quam eorum qui erant in Urbe et non comparuerunt in Concilio, et petiit decerni citationem, ut declararentur incidisse in penas juris: sed papa non voluit ali-

¹ Apoc. VI. — ² Act. Concil. Later. sess. 6.

quid respondere. Et similiter iidem procurator et promotor petierunt omitti citationem per edictum contra regem Francia super Pragmatica Sanctione tollenda, et papa similiter tacuit nolens respondere, quia sic mihi secreta prius dixerat nolle aliquid contra regem Francia attemptare ». Fleclere illum potius ad officium clementia quam severitate frangere constituerat : jam Juliano Medicee fratre interprete de concordia egisse diximus. Subjicit Paris : « Et illico reverendus pater dominus Robertus electus Reginus ascendit ad papam, et pede osculato accepit cedulam, quam in pulpito alte legit super confirmatione Concilii et reprobandione conciliabuli, et Indictione septimae sessionis, quae erit xxiii mensis Maii : prorogata fuit ad xvii Junii proxime futuri ». Extat ea in Actis Concilii¹, cuius praecipuam partem afferimus.

25. « Ad futuram rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Postquam felicis recordationis Julius papa II praedecessor noster sacrum generale Lateranense Concilium, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, de quorum numero tunc eramus, consilio et assensu, laudabiliter, legitime et ex rationabilibus causis, Spiritu sancto cooperante, et in eo quinque sessiones tenuerat sextamque sessionem tertio idus praesentis mensis faciendam indixerat : nos dicto praedecessore de medio sublato, ex tunc expressis et aliis causis, nostrum et dictorum fratrum animo moventibus, sextam sessionem huiusmodi de eorundem fratrum consilio et assensu usque in hodiernum prorogavimus. Cum autem in minoribus constituti semper nobis insitum cordi fuerit, generale Concilium, utpote agri Domini culturam praecipuam celebrari videndi, nunc ad Apostolatus apicem assumpti, honesto utrique desiderio nostro debitum ex injuncto nobis cura pastoralis officio accessisse conspicientes, rem hanc ardentiori voto et tota animi alacritate suscepimus. Itaque prorogationem huiusmodi per nos factam, approbante eodem sacro Lateranensi Concilio, approbamus, ac Concilium ipsum usque ad perfectionem causarum, propter quas indictum extitit, et praesertim ut inter principes et potentatus Christianos, bellis atrocibus pacis hostilibusque armis depositis, universalis et firma pax componi valeat : pro qua indefessa sollicitudine nihil pro tam salubri bono intactum relinquendo, omnes conatus nostros adhibere intendimus, prosequi et sine debito terminare velle nostrique incommutabilis animi et intentionis fore et esse declaramus, ut iis quae ad Dei laudem Ecclesiaeque praefatae exaltationem ac Christi fidelium concordiam pertinent peractis, sancta ac necessaria expeditio contra

Catholicae fidei hostes fieri, feliciterque de illis Altissimo favente, triumphari possit.

« Utautem ad tantum perutile Concilium accedere debentes ab accessu huiusmodi quomodolibet non retrahantur : omnibus et singulis ad celebrationem Concilii praefati per dictum Julium praedecessorem convocatis, aut in congregalionibus Conciliorum generalium de jure vel consuetudine interesse debentibus, praesertim Gallicae nationis, et ad dictum Concilium Lateranense venientibus, schismaticis et aliis quibuscumque de jure communi vel speciali per sententiam seu litteras Apostolicas praedecessorum nostrorum vel Sedis Apostolicae prohibitis dumtaxat exceptis, venientiumque servitoribus, et familiaribus, cujuscumque status, gradus, conditionis vel nobilitatis existentibus, Ecclesiasticis et secularibus pro se et eorum bonis quibuscumque, non obstantibus quibusvis censurarum et poenarum Ecclesiasticarum et saecularium adjectionibus, contra eos, ex quibusvis causis a jure vel per Sedem praefatam sub quibusvis verborum formis et clausulis generaliter promulgatis, et quas generaliter incurrerunt, per civitates, terras et loca terrestria Romanae Ecclesiae praefatae subjecta ad Concilium Lateranense ad Urbem huiusmodi veniendi, et in ea morandi et libere consulendi, et ab ea quoties videbitur recedendi liberum, tutum, plenum et omnimodum salvum conductum cum plena, libera, tota et omnimoda securitate, atque in vera et infallibili fide Pontificia, approbante sacro Concilio praefato, harum serie damus et concedimus, etc. Dat. Romae in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno incarnationis Dominicae mxxiii, V kal. Maii, Pontificatus nostri anno i ».

26. Pergit Paris de Grassis in sua synodali historia : « Et ea cedula lecta », ait Paris, « petiit a Patribus de more, an praedicta placerent, et Pontifex primus respondit : *Placet* : demum reliqui cardinales omnes sedentes cum mitris responderunt per verbum : *Placet* ; cum quibusdam ego etiam sedens super meo scabello apud credentiam dixi : *Placet* ; et illico unus ex protonotariis simul cum scrutarioribus votorum dixit ante solium papae : *Pater sancte, omnibus patribus placuit illud quod lectum est ex cedula, et ego statim dixi cantioribus, ut inchoarent : Te Deum laudamus* ; et sic factum fuit et sessio illa finita et fuit hora xvii ». Postmodum actum fuisse ait jussu Pontificis a patribus coram tribus cardinalibus in privato coetu de triplici rerum operosa mole, nimirum de Urbis orbisque Christiani perpoliendis moribus atque ad primariam sanctitatem reducendis, de pace in republica Christiana concilianda, ac demum de schismate ex Dei Ecclesia exscindendo. Ut vero viginti quatuor praesules ad paranda quae circa ea decernenda forent sint desig-

¹ Act. Concil. Later. sess. 6.

nati, describit hisce verbis Paris de Grassis ¹ :

27. « Die Veneris xiii Maii, de mandato pape omnes prelati, qui in Urbe fuerant, quique alias in consilio votum habere soliti sunt, conveniunt apud Lateranum in aula superiori jam prius per me composita, et cum tribus cardinalibus prioribus ordinum, videlicet S. Georgii camerario ac Strigoniensi, et de Farnesio, cum protonotariis et scribis ac secretariis Concilii, et aliis officialibus per cursores pramonitis; lecta fuerunt cedulae per dominum Fedram stantem in secundo gradu papalis solii, cum cardinales illi tres sederent super solio in tribus gradibus adhaerentes quasi sedi papali. Cedula autem continebat quod, cum tria imminerent reformanda, et papa vellet super tribus rebus providere, videlicet super reformatione morum et rerum Urbis et orbis, et super pace et quiete in republica Christiana, et tertio super schismate tollendo; et propterea cum papa Julius elegisset viginti quatuor prelatos simul cum nonnullis cardinalibus, ut super iis deliberarent et considerent, qualiter rite et iudicice predicta fierent, ipse papa Leo per se prelatos non voluit eligere, sed huiusmodi electionem remittere ad universitatem prelatorum Urbis, ut ipsi eligerent viginti quatuor prelatos, quorum octo reformationi, octo paci, et octo schismati tollendo intenderent simul cum certis cardinalibus praeponendis cuique depulationi: et sic lecta cedula, cardinalis S. Georgii fecit verba versus ad prelatos in predictam sententiam; sed fuit difficultas super modo eligendi, nam omnes diversas sententias reulerunt; et tandem placuit quod omnes et singuli prelati ibi praesentes proponerentur per fabas albas et nigras, nam fabae albae affirmabant, nigrae negabant: et sic tandem fuerunt electi viginti quatuor ».

28. Dum haec aguntur, decretus est a Sigismundo Poloniae rege orator Joannes archiepiscopus Gnesuensis, qui regia obsequia Leoni X ut vero in terris Christi vicario deferret, ac Polonicae gentis nomine Concilio Lateranensi se conjungeret: de enim adventu certior factus Pontifex die vigesima Maii publico edicto ² septimam sessionem ad XV kal. Julii indixit; tertia vero Junii novos praesules alii a Concilio designatis adiunxit, qui pacis inter Christianos principes conciliandae, et Pisani schismatis abolendi, necnon Pragmaticae Sanctionis rescindendae rationes in Concilio proponendas expedirent.

29. *Galli apud Novariam caesi Italia discedunt.* — Interea Haelicarum rerum mutata est facies: nam Galli subitam funestamque apud Novariam cladem acceperunt ³; quippe ea urbs,

eversis jam muris, Helvetiorum virtute ita defensa est, ut non modo Galli per late patentes ruinas irrupere ausi non sint, sed etiam, soluta obsidione, cruentissimo praelio profligati fuerint: Gallorum decem millia circiter, Helvetiorum mille quingenti cecidisse feruntur ¹. De qua victoria Leo Pontifex Maximiliano Sfortia federalo, qui principatum illa sibi asseruerat, est gratulatus ² :

« Maximiliano Mariae Mediolanensium duci.

« Allatum est, Helvetios pro tua dilectionis tuae propugnatione cum Gallis apud Novariam conflixisse, eosque superavisse, ac prope ad interfectionem pulsos lugatosque redegissee. Ea res tametsi propter occisorum magnum numerum, qui quidem Christiana reipublica esse usui aliquando potuissent, nostrum animum dolore admodum percudit, tamen pro tua in nos observantia, et nostro in te tuosque omnes veteri singularique amore magnopere gavisi sumus, qui te de statu rerum tuarum delurbare atque expellere sunt aggressi, eorum conatus cogitationesque non solum irritas et inanes fuisse, sed ipsis etiam insignem cladem attulisse. Cujus quidem eventus atque victoria Deo optimo maximo, qui te lucri atque defendere voluit, gratias agere, tantorumque beneficiorum summam illi acceptam referre te in primis deceat, ut pius in illum esse ac dignus eo munere maxime fuisse videare: quod quidem fiet, si duci effertique te victoria dulcedine non sines, neque statues eos omnes qui contra te aliquid conati sunt usquequaque velle te perdere ac persequi; quam in cogitationem ut incumbas lenis-imeque agas, eodem illo nostro in te amore benevolentiaque admonitus vel potius impulsus te rogamus; et quidem valde rogamus, atque si quid a quoquam erratum peccatumque est (est autem fortasse a multis) venia id magis, quam vindicta dignum existimes a te petimus; sic enim melius eorum qui alienati sunt animos tibi benevolos reddes, neque infirmabis ullam rerum tuarum partem; qui enim potes in illos animadvertere quin dilectionis tuae homines multes ac punias? quod si saepe facias, tuas ipsius opes debilitaveris, accidit enim id, quod esse tibi exploratissimum debet, ut minus multa perficias, cum timore, non benevolentia erunt negotia constituenda. Extremum illud adiungitur, quod quidem haud scimus an omnium primum atque maximum sit, quod si parces multis, si veniam pluribus dabis, imitatus Dominum fueris, qui tibi vires ministravit ad sui nominis hostes fugandos atque propulsandos, etc. Dal. III id. Junii anno i. Roma ».

30. Prona mox ad victorem omnia fuere, Gallis trans Alpes se recipientibus: Mediolanum et aliae Insubriae urbes veniam a Maximiliano

¹ Paris to. iv. p. 37. — ² Ext. in Actis Conc. Later. sess. 6. — ³ Aug. Justin. l. vi. Petrus Justin. l. xi. Guicci. l. xi. Ferron. in Lud. XII.

¹ Guicci. ubi sup. — ² Ext. apud Petr. Bemb. l. iii. to. i.

poposcere¹, arces vero Mediolanensis et Cremonensis suppliciarum desperatione extremo anno dedita² fuerunt. Converse etiam Liguria res³, atque Pontificia et Hispana ope pulsas Adurnis, Octavianus Fregosis Genue ducales apices accepit, seque Pontificis clientela communit⁴: Helveticus et Mediolanensis exercitus in Guillelmum ducem Montisferrati, qui Gallum exceperat, signa convertit, ac Pedemontium et Montisferratensem agrum late vastarunt⁵. De Gallorum fœderati clade factus certior Pontifex Maximilianum Stortiam⁶ atque Helvetios⁷ hortatus est, ut clementia in victum uterentur, cum ob tenues operæ Gallicæ potentie resistere non potuisset, essetque in eo statu, ut etiam si vellet, Gallorum inimicus esse non posset: plurimum etiam operæ ac studii posuit⁸, ut eosdem a bello Genuensibus inferendo deterreret, cum Antoniotus et Hieronymus Adurnii eos magnis pollicitationibus pertentassent. Cæterum illius auctoritate Ligusticam expeditionem dissolutam⁹ fuisse postea videmus.

31. Quod ad Helvetios attinet; magnam sibi superiori victoria gloriam pepererunt, existimatumque est, tot calamitates in adversarios editas ob susceptum schismaticorum patrocinium; quod etiam indicant Pontificiæ litteræ de eadem victoria ad Helvetios datæ¹⁰:

« Helveticis libertatis Ecclesiasticæ defensoribus fœderatis nostris.

« Equidem cum in ea victoria, quam superioribus diebus maximam estis atque clarissimam consecuti, unum illud vel pro naturæ nostræ sensu et lenitate, vel pro credito nobis communis parentis atque Pontificis munere doluerimus, tantum scilicet humani sanguinis effusum esse, tantam Christianorum hominum manum, tamque forem cecidisse, valde tamen vehementerque lætamur, vos, qui Ecclesiæ Romanæ libertatem defendendam tuendamque suscepistis, vestros et ejusdem libertatis hostes fugavisse, propeque delevisse; qua ex re magna vos gloria magnæque utilitates sunt subsecuta¹. Et infra: « Illud etiam nos voluptate magnopere afficit, quod qui legitimam Dei sponsam vexare, non sultemque Christi lunicam scindere sunt aggressi, quos quidem, antequam in eam cogitationem atque scelus animum induxissent, omnium rerum gloria florescere videbamus, ut primum se malis conatibus dederunt, infeceruntque schismaticis pravitatibus execrationumque Julianarum justissimis vocibus tacti percussique sunt, statim illis amare omnia infelicitique ceciderunt, parla-

que ab ipsis gloria simul cum regno ad eos, qui ad Ecclesiæ Romanæ parent, aut cum tunc facile transiisse. Quibus de rebus omnibus agimus maximas immortalis optimo Deo gratias, agemusque dum vivemus, qui abalienatos a se disciscutesque respuit, suos anlem jacentes subleval, aut stantes non deserit. Vos autem, quos idem Deus suæ voluntatis esse ministros voluit, charissimos, animoque nostro sensibusque omnibus plane habemus conjunctissimos. Neque vos moveant improborum voces, quæ, ut intelligimus, jactantur, temere illæ quidem atque injuste, nos reliquosque fœderatos nostros, compositis et placatis rebus, vestrum præterea nomen vestramque benevolentiam non curaturos; nam nos quidem ab eo fœdere, quod nobis vobiscum est, quoad vos non penitebit, nihil profecto abducat, quin illud etiam dies noctesque cogitamus ac versamus, quoniam vos pacto cum omnibus fœderatis nobis regibus ac populis conjunctos facere, atque fœderatos possimus, ut et securiores esse majori fulti presidio possitis, et eorum omnium adjumento et conspiratione ornatiores, quod Dei benignitate brevi futurum confidimus, etc. Dat. pridie id. Julii, anno 1. Roma ». Paulo vero ante Novariensem cladem, nimirum tertia Junii die, Veneti cum Gallis fœdus percusserant, quod etiam se firmatum fuisse Leo questus est¹: at post Gallorum ex Italia discessum Hispanis et Cæsareis armis oppressi fuere, ut dicitur inferius, cum de Pontificio pro iis conciliandis studio agetur. Nunc ad res apud Lateranum, ubi ad consulendum universo Christiano imperio cætus agebantur, gestas redeamus.

32. *Dissidia inter Polonos et Cruciferos componere tentat Pontifex.* — Cum Polonici oratores, de quorum adventu mentionem factam vidimus, in Urbem mense Junio venissent, eos in celeberrimo Patrum senatu audivit Pontifex, in quo habitam a Gnesnensi archiepiscopo intercisam fletibus et suspiriis orationem de Tartarorum, Moscovitarum, Turcarumque in Christianam rempublicam grassationibus, mutuo Pontificis et principum fœdere preimpedens, ait Paris de Grassis²: « Die, inquit, Luna, xii mensis Junii, quæ fuit festum S. Antonii de Padua, Pontifex jussit teneri consistorium publicum pro obedientia per regem Poloniae præstanda ». Et infra: « Familia fuit multa uno habitu ornata, et obediens omnibus quæ jusseramus: prælatus quidem fuit in habitu solito prælatorum ex colore rosino super equo phalerato et ornato, sed nobilis laicus baro fuit totus auratus cum duplici torque, ac cum magno caractere in pinnaculo birli, multis jaspidibus intertexto; orationem habuit archiepiscopus longam; nec aliud

¹ Petr. Justin. l. XI. — ² Guic. l. XI. in fin. et alii. — ³ Id. ib. August. Just. l. VI. — ⁴ Bizar. l. XVIII. Folieta. l. XI. — ⁵ B. Leo apud Petr. Bemb. l. VI. Ep. IX. Guic. l. XI. — ⁶ Ext. de eo lit. apud Bemb. l. III. Ep. III. — ⁷ Eod. lib. Ep. VII. — ⁸ Eod. lib. Ep. XIV, XVIII et XIX. — ⁹ Bizar. hist. Gen. l. XVIII. — ¹⁰ Ext. apud Bemb. l. IV. Ep. 1.

¹ Ext. ea de re lit. apud Bemb. l. II. Ep. 1. — ² Paris in Ms. Dat. to. IV. p. 13.

quam plagas et strages Scythicas et Turcicas continentem, in qua etiam invitavit papam omnesque Christianos principes ad resistendum paratum et exercitum magno Turcorum contra reges Poloniae et Hungariae: et in ea oratione, quia ex corde loquebatur, pluries lacrymatus est, et paene defecit praeter lacrymas. Sed ego qui semper propter pietatem huiusmodi ad lacrymas ipsum pronum videram, hortatus sum ut bonum cor haberet: et sic animum sumpsit, perseveravitque satis firme usque ad finem. Papa ei multum respondit, et obtulit se cum principibus operaturum, ut satisfacti petitioni regiae et universae reipublicae Christianae, etc. « Meminit de oratione Jodocus Ludovicens Decius¹ his verbis: « Joannes Laskens apud Pontificem Leonem et Patrum collegium orationem longam et reipublicae Christianae necessariam habuit, quae postea excusa circumlata est; atque utinam ita Patrum animos accendisset, ut sincero animo et vehementi studio dicta fuit ». Perorantem illum eodem argumento in Veneto senatu, ut compositis Christianorum bellis arma adversus gentiles verterentur, se audivisse refert idem auctor, deque legationis ad Pontificem causis haec tradit: « Summa legationis tum fuit, ut ad Concilium Lateranense nuper a Julio institutum regio nomine orator iret, tum etiam res Pruthenicas paulisper apud Romanum Pontificem infectas lutandas susciperet ».

33. Gravissime erant de supremo Prussiae imperio controversiae Polonos inter et Cruciferos equites, quibus Albertus marchio Brandeburgensis, qui in perdilissimum postea apostatam descendit, praecerat: ad quas dirimendas cum plura habita essent colloquia, atque ex iis majus incendium excitandum metueretur, Leo jam mox a suscepto Pontificatu Polonum monuerat², ut oratores ad eam disceptandam causam in Concilio Lateranensi mitteret.

« Sigismundo Poloniae regi.

« Intelleximus, magna quidem cum molestia, inter te atque Albertum marchionem, ut appellant, Brandeburgensem societatis Marianorum Theutonicorum in Prussia magistrum, plurimas atque maximas jam inde a vestris majoribus ortas atque traditas dissensiones extitisse; eamque ob rem omnes homines, quibus vestrae utriusque rationes atque causae cognitae essent, magnopere vereri, ne post eum diem, qui dies erit pridie idus Martias, magnum atque apertum bellum inter vos commoveatur, maximeque cum gentium et populorum, qui vestro in imperio sunt, detrimentis atque cladibus exerceatur; qui dies praestitutus a vobis fuit: quo die ille statueret utrum a te imperata faceret, an se in libertatem vindicaret. Itaque vel

pro nostra in omnem Christi populum cura et studio, vel maxime pro ea voluntate, quam quidem erga te benevolam et propensam in primis habemus, graviter tulimus hoc ingressu atque initio nostri Pontificatus certiores nos fieri, nova jam jamque a vobis bella imminere, novos armorum motus, nova incendia excitari, cum illud in primis cupiamus, eique rei omnem nostram curam et cogitationem adhibendam statuerimus, ut ea, quae dudum succensa ardere adhuc, flagrateque videantur bella, inimicitiaeque magnorum principum modis omnibus restinguantur. Quod quidem Dei optimi maximi auxilio, qui ad se tendentes seque unum respicientes conatus hominum consiliaque non deserit, brevi fore confidebamus. Quamobrem paterno te et amore et studio esse hortandum putavimus, ut cursum atque impetum irarum tuarum tantisper sustineres, dum a nobis legatus amplissima cum potestate istuc venit, qui, vestris causis et controversiis cognitis, quae aqua sint amice statuat, concordeseque vos, si fieri potest, et pacatos reddat; decernimus enim nostros legatos magnos viros ad plurimas quamprimum nationes mittere: vel tu, si id tibi erit antiquius, rem totam, integrasque partes tuas Lateranensi Concilio jam incepto agi remittas, atque rejicias; a quo porro maxime convenit, regum, et ducum, et magnorum principum contentiones controversiasque terminari: quod et nobis erit gratius, ut causa ipsa, ejus nonnullas saepius partes aliquot ante nos Romani Pontifices recte utriusque vestrum consulentes attigerunt, Romae per Concilium transigatur: et tibi certe cum ad rerum tuarum statum securitatemque conducibilis, tum ad animi tui quietem et tranquillitatem longe aptius, non unum modo Romanum Pontificem, sed una cum ipso etiam reliquos omnes universamque rempublicam vestrarum litium, expositationum, discordiarum disceptatricem existisse, cum existimandum sit, quae totius reipublicae oculis decernuntur, et rectissime confici, et firma atque solida plane fore. Iniquum etiam est, et profecto miserum, opimas populosissimasque nationes, quae ad Christianae ditioris atque gloriae terminos propagandos, vel propter fortitudinem animorumque robur omnium amplissime, vel propter locorum naturam opportunissime videantur esse, suis inter se odiis conteri, suis ipsarum simultatibus infringi et debilitari: tum illud vehementer timeamus, ne, si vos magnos principes hostes perpetui nostri Turcae, quos habetis finitimos, conversis contra vos armis, concurrere male animatos senserint, magna ipsi ex ea re laetitia voluptateque percepta operientes, dum vestris cladibus vires opesque vestrae fractae ac debilitatae sint, manimes atque integri vos adoriantur, et magno vestro cum malo (quod Deus omen obruat) Christiano nomini notam aliquam insingnem at-

¹ Jodoc, to. II, rer. Polon. in Sigism. — ² Exl. ejus lit. apud Reub. l. I. Ep. V.

que perpetuam iurant, etc. Dat. XV kal. Aprilis MXXIII, ante coronationem. Roma ».

34. Dum concordiæ rationes ininterprete Leone exquiruntur, Maximilianus Romanorum rex, qui equitum Prussiae patrocinium suscepserat, Pontificem monuit tum literis, tum oratoris opera, ut equestris illius Ordinis iuribus nec bellica vi, nec pactione a Polono debrahi caveret; quare iterum Sigismundum regem Poloniae hortatus est Leo¹, ut eam causam, quæ plures contingeret, Concilio Oecumenico, in quo regum controversias exenti convenit, decidendam permitteret; ut firmum ac perpetuum fœdus Polonos inter Pruthenosque coalesceret: « Primum, inquit, tua, deinde imperatoris totiusque Germaniæ, demum etiam nostra maxime interest, quibus quidem ea societas præcipue subest, ei societati præjudicium non inferre ullo modo. Cogitare etiam illud debes, firmam quidem inter vos concordiam rationem posse nullam inveniri, nullam esse pacem, nulla federa diutius permansura, quæ non eorum omnium, quorum interest, consensu voluntateque, sanciantur: id autem nisi Roma conficitur, quo pacto fieri apte possit, plane non videmus, etc. Dat. kal. April. MXXIII, anno I. Roma ».

35. Remittuntur deinde Pontifici est, concordiam inter Sigismundum ipsum atque Albertum Pruthenorum equitum principem sancitam fuisse, qui rescripsit² longinqua amplius iudicia non petenda, sed illud fœdus, si æquum esset, religiose colendum :

« Sigismundo regi Poloniae.

« Proximis diebus te hortari unis atque alteris literis non destitimus, controversiam quam cum Alberto Prussiae magistro aliquot jam annos habuisti, cum eorum nonnullis qui ante illum magistri fuerunt, ut aliquando tandem terminari sine armis posset, velles eam sacro Lateranensi Concilio remittere, a quo quidem maxime convenit regum causas disceptationesque judicari: qua in re, si nostris hortationibus animum adhibuisti, quæque te facere ipsi æquum et justum putabamus, ea concordiam inter te atque illum voluntate es jam ita complexus, ut ei Concilio uterque vestrum suam causam remittendam statuerit, ejusmodi nuntium keto animo accipiemus, teque de tua ista lenitate atque in rempublicam observantia magnopere commendabimus. Sin quemadmodum et a Thoma S. Martini et ab Achille S. Sixti cardinalibus, qui te summopere diligunt, et quibus incolumitas tua, dignitas, amplitudo magnæ curæ est, nuper intelleximus, lubens ipse paratusque es ad ea pacta fœdera que servanda, quæ quidem solemniter inter vos novissime statuta sancitaque sunt, quæque propediem

sunt sancienda, tua ista voluntas etiam atque ad pacem propensus animus nobis plane vehementer probatur, teque magnopere hortamur ab illis ipsis, quas commemoravimus, tum factis, tum iis, quæ sunt, pactionibus ne recedas, modo ejusmodi sint, quibus arma et discordiæ auferantur, pax atque tranquillitas exoriantur: si enim is exitus istic aut partus jam est, aut comparari modo velitis, potest quid attinet nova iudicia querere? quæ quidem ut suum ad finem perduci possint, neque brevis temporis, neque parvi sumptus propter locorum longinquitatem indigeant, necesse est, etc. Dat. pridie kal. Maias MXXIII, anno I. Roma ».

36. De præcipuis hujus fœderis in Petrikoviensi conventu in illi pactionibus meminit Iodocus his verbis¹: « Interfuit his comitis Casimirus Friderici nempe Brandeburgensis principis filius Alberti magistri frater: res vero omnes inter Polonos et Ordinem, ut ex utriusque commodo videbatur, honestis conditionibus firmatae fuere. Varii intermedii erant articuli; non multum ex usu omnium facere hoc loco mentionem: suprema hæc summa fuit, admittendam fore in magistratum Albertum, qui Prussiam ingressus majorum more homagia præstare deberet: Polonos dehinc ad Ordinem non suscipiendos: magistro atque Ordini apud Roxolanos et Podolitas certam provinciam perpetuo dandam, ubi pro Ordinis instituta Christiane fidei hostes excipere possent, cum sancti felicisque belli hujus apud Prussias undique vicinis Christianis copia his temporibus non sit: duo millia item aureorum nummum quotannis a Polonis, quo facilius forte militia institutum prosequi valeret, magistro assignanda fore, has cum cæteris conditionibus Casimirus frater magistri Ordinisque nomine suscepit; a Sigismundo honoribus summis affectus, muneratus dimissus est ».

37. *In pactionibus propositis stare abnuvit Albertus Cruciferorum magister supremus, et in Polonos incitat Moscovitas qui prælio superantur.* — At eas pacis leges Albertum respuisse, nec Prussiam solemniter ritu præstita fide Sigismundo acceptam referre voluisse, atque eo diffugio usum, Pontifice Cæsareque inconsultis, se pacisci de his non potuisse; atque ita consilia de fœdere in eundo contrafacta addit auctor. Et quidem Albertum in invidiam dissolutæ concordie vocatum apud Pontificem patet ex Leonis literis², quarum exemplum infra scriptum est:

« Alberto societatis Marianorum Theutoniarum magistro.

« Intelleximus proxime inter vos pactum sancitumque esse, quid uterque vestrum facere, quibus stare conditionibus debeat; quo ex fœdere erat statutum, ut quæ superessent contro-

¹ Apud Bemb. to. I. Ep. XXXII. — ² Exant ejus lit. apud eundem, l. II. Ep. XIX.

¹ Iodoc. in Sigim. — ² Exl. apud Petr. Bemb. l. II. Ep. XX.

versie inter vos, pactis eae atque federibus ad VIII idus Maias terminarentur, quanto majore possumus studio ac diligentia te plane hortamur, quae solemniter celebrata inter te et regem Poloniae pacta conventionesque sunt, eas ne rejicias celebresque : quae sunt celebranda sic plane si erunt ejusmodi ut bella contentionesque deponantur, securitas atque otium subsequatur; nam si iis istic finis vel paralus jam est, vel parari nobis volentibus potest, quid opus est novorum judiciorum, ad quae quidem terminanda neque brevissimi temporis neque minimae impense propter regionum longinquitatem uterque vestrum indigebit? quanquam, ut verum fateamur, pupugit nos rumor quidam tibi plane non honorificus, nobis etiam permolestus, qui multorum jam vocibus et sermone pererebuit jaclantium per te fieri, abs teque impediri, ne res ad exitum perducat; quare his quidem litteris impensius etiam abs te postulamus et petimus, ut quibus pactionibus pollicitus es te staturum, iis nec te laxes fidemque tuam praestes, omniaque agas, coneris, efficias denique, ut pax inter vos conficiatur, neque rex Poloniae conqueri de te apud nos ullo modo possit, quam plane ad rem vel horfari vel monere non magis nostri muneris est, quod tamen est in primis nostrum quam tui etiam efficere, ne frustra operam postuise nos appareat; ita enim et tuae tuorumque quieti magnopere consulens, et tua in nos praelata officia constabunt. Datum pridie kal. Maias MDCXIII, anno I. Romae ».

38. Moniti ¹ etiam a Leone fuere Cruciferi equites, ut Albertum ad pacta federa accipienda servandaque impellerint, cum illius culpa nondum res perfecta esset, tum ut quae conficienda erant conficeret, qua dissensio omnis tam indigna Christianis principibus ac publicae rei exitialis tolleretur, neque amplius Septentrionales nationes, ad Christianam augendam propagandamque gloriam aptissimae, suis viribus sese contererent. Extractam ad biennium discordiam, ac Prussorum equitum rogatu Moscovitanorum ducem in Polonos concitatum refert Jodocus ², ac summo conatu eosdem Cruciferos contendisse, ut Pontifex et Caesar ea lite se implicarent: « Tria, inquit, mox magnae defectionis indicia apparere. Primo loco, ut Romanus Pontifex, rejectis pacis perpetuae conditionibus, denuo decerneret. Secundo loco, ut Caesarem auxilium his rebus accedere posset. Tertio loco Germaniae nobilitatis animi exacerbarentur quasillum est. Primum a Joanne Laskeo archiepiscopo Gneznensi Romae apud Pontificem et patrum collegium biennio suslinebatur. Secundum apud Maximilianum tanto studio sollicitatum effecit, ut etiam cum Mosco foedus in hujus rei gratiam susceperit, atque ex ea re Basilius

persuasus ruplis federibus nuper cum Sigismundo factis, transiens finibus novum Lituaniae bellum intulit, quo fraude ac dolo Smolnecam arcem interceptit, nimirum proximo anno. At paulo post apud Borysthenem summo certamine victus et castris exiit est. Verum postquam Maximilianus de rebus melius edoctus esset, ex jam prope hoste summus factus amicus est. Tertium apud Germaniae nobilitatem (quam polissimum inflammare studium fuerat), » et infra, « infecta undique re ad illud tempus, quo Caesar Romanus Hungariae, Bohemiae et Poloniae reges convenerunt ». De eo regum conventu, in quo Caesar Cruciferos ad faciendam Polono, uti conventum erat, clientelaris officii sponsonem, hortari vel deserere pactus est, dicitur suo loco, necnon de parta a Polonis de Moscovitis ad Borysthenem proximo anno victoria.

39. Inferri vero hoc anno ceptum acre bellum Polonis a Basilio post Helenae reginae mortem, et Vilmensis arcis lignearum conflagrationem, narrat praedictus Jodocus eundemque Moscovitarum ducem oratores ad Maximilianum Caesarem misisse, ut regiam coronam ab eo eblandiretur, atque auxilia, et praesertim artifices conflandi librandique tormenta bellica peritos sibi compararet; proditam autem a Catholicis privati commodi illecebra publicam rem, conqueritur auctor: « Contra nostri saeculi corruptos mores et fluxum hominum fidem exclamare liceat: Proh pudor! eo res nostra aetate devenit, ut per licentiam agantur omnia: Basilius princeps Moscorum dux, Christianae reipublicae hostis, contra Sigismundum Sarmatiae et Poloniae regem bellum suscepturus, neque viribus neque consilio quantumvis opibus pollens satis fidens apud Christianos summos principes facinorosi alimenta, cum nec usu, nec arte tanto principi bello satisfacere posset, ultro Italorum Germanorumque ingentem numerum obtinuit, qui fidei ac religionis cultu neglecto, barbaricam rabiem ultro in Christianorum vastationem flagrantissimis animis incensam evehunt, factis multis variisque belli machinis et instrumentis, corporibus etiam propriis his facinoribus inserviunt. Adde quod pessimum hominum genus variis ingenii atque artibus instruunt atque edocent. Sic quondam Turcarum gens formidabilis hominibus pessimis et, quod dicere abhorreo, Christianis opibus valentibus invidiae atque odii gratia adjuncta multis deinde provinciis rempublicam Christianam, proh dolor! exiit: hincque ingenium natum apparet, ut cum neque consilium, quo libido dominandi expleatur, adsit, extremis artibus ethnicorum auxilia quaerantur, qui dum eos a quibus evocantur, et in quos invehendum est juxta amant, fit ut labefactis jam utrinque viribus saepe uterque ab hoste conficiatur. His artibus hisque studiis Sigismundus princeps Poloniae rex, totius Christianae

¹ Ext. apud Petr. Bemb. I. II. Ep. XVI. — ² Jodocus in Sigism.

republica murus et antesignanus, jampridem aggressus erat, atque hinc ex bello mox bellum seminatum est. Deus vero optimus maximus labentem jam Ecclesiam suscipiat ».

40. Vtium aliquot tumultuariis praeliis Moscovitam a Polono hoc anno refert Jodocus¹, inter quae percelebre illud fuisse, quod exente Octobri commissum est, meminit Paris² de Grassis, laureatasque Sigismundi de eo litteras solemniter promulgatas fuisse : « Eadem, inquit, die (nimirum Dominica octava Januarii) dum papa se vestiret venturus ad Ecclesiam S. Augustini, orator regis Poloniae praesentavit litteras papae, quibus significatur qualiter rex ille in vigilia Omnium Sanctorum nuper praeterita bello cum Moscovitis vicit eos fugavitque : ex quibus triginta millia caesa fuerunt : et quia litterae illae erant in vulgari Polono exaratae, ad oratorem papa illicio mandavit eas redigi in sermonem latinum, ut legi possent in pulpito post sermonem, ut de victoria regis Portugaliae supra jam dixi : et sic factum fuit, nam ipso sermone finito concionator ille legit illas litteras Poloniae et papa voluisset majora signa laetitiae fecisse quam fecit ». Sedare hoc Moscoviticum bellum legato ad Sigismundum et Basilium oratore nixus est Leo³ ; Moscovitarum siquidem cum Romana Ecclesia conjunctionem instaurare, omniumque Christi cultorum arma adversus fidei hostes vertere peroptabat, qua de re in omnibus sane Lateranensis Concilii sessionibus maximo studio et contentione actum est.

41. *Septima Concilii sessio, in qua recitantur litterae Poloni regis, Sfortiae ducis, et cardinalium rebellium Concilio tandem adhaerentium.* — Interfuisse inter haec Polonos oratores septimae sessioni, atque adventus sui causas recensuisse memorat Paris¹ in ejusdem sessionis historia : « Die, inquit, Veneris. xv Junii, fuit tertia sessio septima in Concilio Lateranensi. » et infra : « Cum jam dies magna esset, ego proposui cardinalibus bonum fore propter multa in sessione illa agenda et tractanda, ut missa non cantaretur solemniter per cardinalem, ut alias sub Julio factum fuit ». Nonnullis interjectis de concione habita subdit Paris : « Papa accepit mithram Pontificiam et omnes mithrati accesserunt ad reverentiam, qui fuerunt omnes mithrati centum et undecim ; et deinde cantatae sunt preces solemniter usque ad finem. Quibus actis, oratores aliqui, videlicet Poloniae et Mediolani, ac ducis Posnaniae in regno Poloniae, accesserunt ad papam, et obtulerunt litteras super eorum adhaesione Concilio Lateranensi ; et papa easdem litteras tradidit ad manus domini Phedrae secretarii conciliaris legendas in pulpito : post quas etiam multi multorum episcoporum in diversis

regnis et provinciis procuratores praesentarunt litteras non ad manus papae, ut oratores praedicti, sed protonotariorum, excusantes dominos suos principales et jurantes in animas principum eorumdem ; sed horum litterae minime lectae fuerunt in pulpito. Itaque idem Phedra, ascenso pulpito, legit primo litteras, regis Poloniae super adhaesione Concilii ». Insertum earum litterarum exemplum in Actis Lateranensis Concilii¹, quae praetermittenda visae non sunt, cum plurimam pietatem religionemque sprent :

« Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae Russicaeque, etc. dominus et haeres.

« Notum facimus universis et singulis harum seriem inspecturis, lectoris seu auditoris, quod posteaquam accepimus dominum olim felicis recordationis Julium II. divina providentia sanctae Romanae et universalis Ecclesiae summum Pontificem, prodefendenda sanctae Romanae Ecclesiae unitate, et sanctissima contra Catholicae fidei et crucis Jesu Christi hostes expeditione suscipienda, Concilium generale in Laterano indixisse, memores officii ac debiti nostri, quo eidem sanctae Romanae Ecclesiae matri nostrae sumus adstricti, pro cuius honore et tranquillo statu omnes vires nostras effundere semper parati sumus, de certa nostra scientia, ac universorum regni ac dominiorum nostrorum principum spiritualium et secularium, procerum, communitatum ac militiarum consilio et coassensu, reverendum in Christo patrem dominum Joannem Ecclesiae metropolitanae Gnesnensis archiepiscopum, et regni nostri primatem, et magnificum Stanislaum de Ostrorog (Osteroh) equitem auratum palatinum castellanum, nostros et regni nostri consiliarios, sincere dilectos, quos etiam nuper piis paternisque monitis praedicti olim Julii summi Pontificis ad infrascripta designatos legaverimus, eosdemque ad sanctissimum in Christo patrem et dominum dominum Leonem Decimum divina providentia ejusdem sanctae Romanae ac universalis Ecclesiae summum Pontificem modernum, et sanctam Sedem Apostolicam, ac sacrum Lateranense Concilium, si et in quantum coeptam prosecutionem habuerit, oratores designavimus, et designamus, et deputamus harum serie litterarum, dantes illis plenam et omnimodam potestatem pro nobis ac regnis, dominiis, principibus spiritualibus et secularibus, proceribus et populis ditoni nostrae subjectis, coram eadem sanctitate domini Leonis X papae moderni comparendi, ibidemque obedientiam juxta majorum meorum consuetudinem praefato sanctissimo domino nostro novo praestandi, et recognoscendi eundem sanctissimum dominum nostrum papam esse verum, unicum et indubitatum Pontificem, et domi-

¹ Jodoc. in Sigism. — ² Paris to. IV. p. 87. — ³ Jodoc. ubi sup. — ⁴ Paris to. IV. p. 44.

¹ Ext. in Actis sess. 7.

nici gregis pastorem, et in sacro Lateranensi Concilio dicendi, proponendi, atque quæ regno nostro opportuna sunt petendi, agendi, tractandi omnia et singula, quæ ad celebrandum et concludendum ipsum sacrum Concilium, et quæ in eodem proponuntur et tractabuntur: necnon ad dicte sanctæ Romanæ Ecclesiæ et membrorum ejus unionem, Christianæque religionis argumentum, atque ad sanctissimam et a nobis desideratam in ejusdem Christianæ et Catholice fidei hostes expeditionem, et quæ ad obedientiam consuetam præstandam fuerint necessaria seu opportuna, etiamsi Italia forent, quæ mandatum exigenter magis speciale quam præsentibus est insertum, et quæ ipsimet faceremus seu facere possemus si præsentibus adessemus, promittentes, nos ratum, gratum, validum, atque firmum habituros, quidquid in prædictis et quolibet eorum per dictos nostros oratores actum et gestum fuerit. In quorum fidem et testimonium præsentibus scribi et sigillo nostro sigillari fecimus. Dat. Pòznanie decima mensis Aprilis, anno Domini MXXIII ».

42. Lectæ postea sunt coram Patribus Maximiliani Mariæ Sfortiæ Vicecomitis ducis Mediolanensis litteræ, quibus ille inter alia principatum paternum Julii ope sibi restitutum professus est: « Neque, inquit, unquam ex animo excidet occupato parentis mei statu, id ipsum, quod patria procul vixi, serenissimi Caesaris beneficio lectum me vixisse: et nisi inter ceteros beatissimi Julii II arma Gallum hostem populis-ent, frustra a me per hæc tempora parentis mei principatus desiderari potuisset: collibens igitur, atque omni studio id Lateranense Concilium accedo, cui, nisi impius atque ingratus esse velim, deesse nusquam debeo. A sancta nostra matre Ecclesia separare me iniquissimum esset, præsertim cum id ipsum, quod sum, Apostolicæ Sedis et sanctissimæ ligæ Romanicæ Caesaris beneficium esse agnoscam ac fatear, etc. Dat. Papiæ ix Maii MXXIII ». Lectæ, et jam postmodum Francisci marchionis Mantuæ et ducum Mazoviæ litteræ: « Pâtre nostro », inquit Paris de Grassis, « idem Phedra legit quandam cedulam, sive litteras patentes Bernardini Carvagial et Frederici Sasseverianis olim cardinalium subscriptas manibus eorum prius; per quas ipsi confitebantur errorem suum, et confitebantur Concilium Lateranense esse legitimum ac verum etiam mirum, et promittebant velle illius sanctionibus stare, et approbatur omnia ibidem acta fuisse bene et sancte gesta, et precabantur Pontificem et omnes de Concilio perseverare de bene in melius et velle habere pro commendatis, etc. Quæ lectio sic placuit patribus, ut Deum benedixerint ». Perisse has litteras, quæ gravioris erant mo-

menti, refert Actorum scriptor; cum Thomas Phedra, qui perlegerat eas retinisset, deinde de vita migrasset: in iis autem non se appellasse cardinales observat Guicciardinus. Pergit Paris:

« Ultimo episcopus de Columna, qui fuit reverendus pater dominus Pompeius, episcopus Reatinus, venit ad papam cum rolulo cedula legendæ, et habuit licentiam legendi, et ascendens pulpitum legit eam ad longum: et continebantur in ea cedula hæc tria, videlicet, quod prorogabitur terminus contra prælatos nationis Gallicæ super Pragmatica Sanctione usque ad octavam sessionem: secundo quod ab hoc termino usque ad octavam sessionem reformarentur omnes Urbis officiales, et in octava sessione referretur qualis reformatio inventa fuerit: tertio deputarentur legati et nuntii Apostolici ad principes Christianos super pace universali, qua facta, posset contra infideles procedi ». Tanta autem molis rem Leo ita decernebat:

43. *Missi legati ad principes pro pace publica concilianda.* — Leo, etc. ad perpetuam rei memoriam.

« Sacro approbante Concilio, ad reges, principes et potentatus legatos et nuntios pacis vigiles, doctrina, experientia et nobilitate insignes pro tractanda et componenda universali pace millere disposuimus et decrevimus, atque arma deponant, Domino auxiliante, quantum in nobis est, pro viribus laborante et operari, regumque et principum et potentatum hujusmodi oratores in ipso Concilio præsentés pro Apostolicæ Sedis reverentia fideliumque unione requirimus, ut regibus, principibus et potentatibus suis respective hæc significant, eosque nostro nomine hortentur ad ipsos legatos Apostolicos benigne et honorifice tractandum et audiendum, votisque nostris tam justis et piis per eos illis exponendis satisfaciendum: quod eos facturos credimus, ut quanto citius fieri poterit et absque legitima excusatione per nos mittendi legationis munus eis impositum sponte suscipere, et susceptum viriliter adimplere possint, ac Patre Illuminam, a quo omne datum optimum est, favente, pax ipsa tractari et componi, eaque composita sancta et necessaria contra infidelium rabiem Christianum sanguinem silienium expeditio fieri valeat, et prototius Christianitatis securitate et quiete feliciter terminari, etc. Datum Romæ in publica sessione in sacrosancta Lateranensi Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MXXIII, XV kal. Junii, Pontificatus nostri anno ». Renovatum hoc decretum in proxima sessione visurum; de ejus Indictione hæc habet Paris: « Et demum fuit prorogata octava sessio ad diem XVI kalend. Decembris, id est, diem Veneris XV mensis Novembris: et placuit omnibus forma cedule, licet aliqui dixerint esse tunc

legalorum et nuntiorum faciendam creationem et non differendam. Quo facto, cantores cantantur, *Te Deum laudamus*; et sic finis septimae sessionis.

« Cum autem papa ex palatio ad basilicam descendere sonavit hora duodecima, cum vero rediret, sonavit decima septima; et in hoc reditu femina quaedam, quae jam pluribus annis vexata fuerat a legione demonum, et nullo modo potuit liberari, fuit presentata ante papam transmittendam; qui firmavit se et super eam dixit: *Credo, Pater noster*, signans continue illam. Porro, bone Deus, quid viderunt ibi oculi mei! non feminam vidi, sed nescio quid horribile, quod referre non scio ».

44. *Cardinibus schismaticis restitutus honor et celebrata per Urbem letitia.* — Paucis post diebus Carvajalus et Sanseverinus antea ob Pisenum conciliabulum a Julio papa honore cardinalitio dejecti, quos a Lateranensi Concilio errati veniam poposcisse publicis litteris vidimus, de Pontificis et Patrum clementia concepta spe certissima, ad Leonis pedes supplices se contulerunt; quos egisse jam ante de concordia refert Guicciardinus¹, deque restituenda iis sacra purpura disceptatum, diuque Caesaris et Hispaniarum regis oratores, necnon Sedimentem et Eboracensem cardinales reluctatos, remque velut Sedis Apostolicae majestate indignam, cujus exempli perniciis posteritati propaganda esset, execratos, ac Julii II qui morte sibi imminente severum in eos boni publici causa se praeberisset, constantiam infulxisse. Verum Leonem in mitiore parte flexisse mentem ac nomen Pisani conciliabuli clementiam quam acerbitate extinguere maluisse, nec Ludovici Francorum regis, qui pro iis deprecator accesserat exasperandum animum censuisse. Quomodo vero a Leone admissi in gratiam fuerint, describit accuratissime Paris - hujusmodi ritus praecipuus moderator: « Die Lunae xxvii Junii, sanctissimus dominus Leo dixit mihi hac nocte praeterita duos olim cardinales nunc schismaticos, videlicet dominum Bernardinum Carvajalium Hispanum, et dominum Fredericum Sanseverinum Mediolanensem, Urbem ingressos esse, et infra palatium pernocasse, sic volente papa; quoniam hoc ipso mane in consistorium ipsi ingressuri essent, ac veniam de erratis suis petituri: propterea veniam eis velle dare, et restituere eos dignitati cardinalatus, et dignitatibus omnibus aliis pristinis reintegrare ». Et infra:

45. « Cerimoniae tales fuere; quia ego ivi pro schismaticis duobus, qui erant in camera, quae adjacet logiae, et jussi eos deponere rubra bireta, quibus in capite tegebantur, et jussi eos, ut violacea aut nigra haberent, licet ex cautela

ipsi duo accepis biretis violaceis in manibus suis, quasi illa vellent in caput suum ponere, non posuerunt, sed illa semper in manibus tenuerunt, tanquam si vellent rehonorare honorantes seipsum; quod cum papa postea intellexisset, risit mirabiliter cum cardinalibus; similiterque jussi capucium deponere, quo super spatulis ad collum tegebantur; et licet haec aegre ac vix facere vellent, tamen deposuerunt, et tanquam simplices archipresbyteri aut gradali venerunt in mantellis simplicibus absque ullo honore praelature omnino positive et simpliciter. Cum ingrederentur aulam consistorialem primo quidem in ipso aditu ambo usque ad terram genuflexi sunt, et demum progressi usque ad quadraturam, quae in medio aperta fuerat prius per me, iterum genuflexerunt, et tertio in ipsa medietate quadraturae ante Pontificem genuflexerunt, et in ipsa genuflexione permanserunt, usquequo ipsi dixissent quidquid vellent, et donec papa eisdem ad longum respondisset, ac quod legissent bis, id est, singuli per seipsum cedula longam scriptam in uno folio integro.

46. « Dixit autem primus ex eis Bernardinus Carvajal videlicet: Beatissime pater, dies clara illuxit nobis, quia vidimus salutare Dei nostri. Vidimus nuper faciem tuae sanctitatis, et thronum tuae majestatis, quam nos pra multitudine iniquitatum nostrarum videre non meruimus, nec meremus: propterea nec oculos attollere praesumimus, quia peccavimus, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Domine, miserere nobis, et miserere, inquam, quod petimus ante pedes tuos prostrati, nec despicias peccata nostra, quia peccavimus super numerum arenae maris. Et hujusmodi moralia et humillima verba dicendo papa argutissime et elegantissime respondit dicens, quod licet mater Ecclesia solita sit omnibus ad se venientibus remittere injurias et reatus, tamen Ecclesia ipsa nimis remisse ac gratiose parcendo saepe invitat reos ad delinquendum, unde ne ipsi possent de reatibus eorum gloriari, statuerat dignis sceleribus vindictam impendere; et demum enumeravit omnia malefacta istorum in tantum, quod ipsi verecundabantur, et dicebat eis: Nonne fecistis hoc et illud, et illud aliud, etc. ad quae ipsi nescientes replicare confessi sunt omnia; unde papa dixit eis: Quid ergo videtur vobis quod mereamini de hujusmodi tam atrocibus sceleribus, per quos non defuit, quin mater vestra sancta Ecclesia Romana, a qua tanquam benefica tot beneficia receperatis, in lupanare descenderit et profundum vituperiorum? Dicite ergo vos ipsi de vobismetipsis sententiam; et cum tacerent quasi flentes papa porrexit eis quamdam cedula, ut illam primo plane ac caute percurrerent, et si contenta in ea vellent observare, et jurarent velle observare, quod ipse eis beni-

¹ Guicc. l. xi. — ² Paris to. iv. p. 17.

gnitatem Sedis Apostolicæ impartiret. Unde Bernardinus primus eam accepit et legit semiplani et tandem dixit se velle observare omnia. Et tunc papa respondit : Ergo illam alte legatis ut ab omnibus istis cardinalibus intelligamini. Cui Bernardinus : Non possum, inquit, clarius loqui, quia raucus sum : unde papa aperta voce dixit : Non potestis clarius loqui, quia non habetis bonum stomachum : videte quia estis in libertate vestra et si vultis recedere, recedite unde venistis, ac si non vultis contenta in cedula observare, quia videantur vobis esse gravia, nos remittemus unumquemque vestrum ad Florentiam, unde sub salvo conductu nostro liberi venistis. Si autem vultis observare et vere ad gremium matris Ecclesiæ Romanæ reverti, nos recipiemus vos. Itaque legatis et promittatis, aut abeatis ; tum Fredericus Sansseverinus acceptam cedulam legit alte, ut ab omnibus cardinalibus audiretur ».

47. Concepta vero illa erat hisce verbis ¹ : « Nos Bernardinus de Carvagial et Fredericus de S. Severino olim nube schismatis obducti, supernæ illustrationis lumine et gratia serenati, comperitoque schismatis laqueo, quo tenebamur, prævia diutina nobiscum deliberatione pertractantes et renuntiantes, ad abundantem cautelam omnibus et singulis protestationibus et secreta et eorum notario et testibus hactenus factis, quarum tenores et clausulas ad hoc, ut omnino hic pro specificialiter expressis, et perinde ac si de verbo ad verbum insererentur, pro insertis legitime volumus proprie et spontanea voluntate, non autem metu, sed in loco tutissimo ac in libertate nostra plenaria constituti, ac sinceris cordibus ad unitatem Sedis Apostolicæ divina gratia duce reversi sumus ; et ne non pura mente, sed simulate reversi existimaremur, a sanctitate vestra, sacro cardinalium collegio errorum nostrorum veniam humiliter postulamus, supplicamusque ut sanctitas vestra pro nobis ad Deum maximum, cujus vices in terris gerit, intercedere dignetur. Spondemus etiam et voluntarie promittimus sub casu ordinis et dignitatem, ac etiam cardinalatus, si ad eam nos restitui contigerit, et anathematis obligatione, tibi Leoni X Pontifici maximo, vero et indubitato Christi vicario, et per te S. Petro Apostolorum principi, nos nunquam quantumlibet suasionibus, aut quibuslibet causis, quas illove colore, aut ingenio ad schisma, de quo redemptoris nostri gratia erepti sumus, reversuros ; sed semper in unitate sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, veraque obedientia sanctitatis vestre per omnia et in omnibus permansturos, et cum reverendissimis dominis cardinalibus, si ex sanctitatis vestræ et eorum clementia ad ordinem eorum restituemur, benigne pacifice-

que, ac sine rancore scandaloque aliqua ratione prædictorum præteritorumque, seu ex alia quavis causa conservaturos ; et juramus per Deum omnipotentem, et per hæc sancta Dei evangelia, que in manibus nostris tenemus, nos in unitate prædicta permansturos, et omnia et singula supradicta et infra dicenda observaturos, sub pena perjurii, et aliis supradictis, et infra diem. Et licet nuperrime per cedulam nostris manibus scriptam, atque in sacro Lateranensi Concilio publicatam schisma prædictum abjuraverimus, ad puritatem tamen cordium nostrorum ostendendam, specialiter et expresse Pisannum conciliabulum ejusque indictionem, ac omnia et singula in eo gesta anathematizamus, ac pronuntiamus, credimus ac singulariter confitemur irrita et inania ac nullius roboris vel momenti, et a non habentibus auctoritatem gesta et facta ; quin potius temeraria ac presumpta. Consentimus autem sacrosancto Lateranensi Concilio tanquam unico et vero, illudque confitemur legitime, juste et ex legitimis causis indictum, omniaque et singula in eo gesta, et specialiter vel generaliter, contra personas nostras, necnon omnes et singulas condemnationes et sententias latis contra nos per bonæ memoriæ Julium papam II prædecessorem vestrum, et omnia et singula contra Pisannum conciliabulum gesta et facta, rite et recte ac juste facta pronuntiamus, credimus et simpliciter confitemur. Promittimus insuper omnem penitentiam, quam sanctitas vestra pro nostris erratis nobis duxerit injungendam, benigne ac humiliter suscepturos et opere completuros. Volumus etiam obligari, et per præsentem promittimus sub penis supradictis, ac contra schismaticos a sacris canonibus indictis, et in ampliori forma camere, quod omnia et singula supradicta firma et illæsa perpetuo observabimus, rogamusque te notarium hic præsentem, ut super prædictis omnibus et singulis, ac cedula hujusmodi, unum vel plura et in ampliori forma camere conficias Instrumentum et Instrumenta. Ego Bernardinus Carvagial supradictus juro ut supra ita esse. Ego Fredericus de S. Severino juro, ut supra ita esse. In fine ambo dixere sic velle observare, et papa mandavit ut propria manu quisque subscriberet, et subscriperunt, et dederunt eam in conspectu papæ notario, qui fuit Laurentius de Laureliis, Amerinus, notarius cameræ Apostolicæ, rogantes eum ut scriberet eam in Monumentis Archivi Apostolici ; et juravit ambo factis Scripturis illis. Et hoc facto, papa, qui mitratus et paludatus erat, deposita mitra legit sententiam, quam de consilio eorum conceperat et absolvit illos, et reintegravit ad omnia, ut prius erant, ac etiam ad cardinalatum, et ad ea beneficia, de quibus nulli hactenus provisum fuisset, et ea beneficia erant in Francia ;

¹ Paris 60, IV, p. 50.

copia sententiæ absolutoriæ est infra notata :

48. « Auctoritate omnipotentis Dei ac beatorum Apostolorum ejus Petri ac Pauli ac nostræ absolvimus vos ab omni vinculo excommunicationis omnibusque aliis censuris et penis, quæcumque auctoritate in vos et vestrum quemlibet ex causa schismatis nuper per vos abjurati, seu alias quomodolibet latis seu comminatis, seu alias per vos quomodolibet incursis ; et eadem auctoritate restituimus vos unioni sanctæ matris Ecclesiæ ac participationi sacramentorum, et unitati fidelium in forma consuela. Vos insuper et vestrum quemlibet ad famam, honoresque et dignitates quascumque et beneficia Ecclesiastica, de quibus hucusque per Sedem Apostolicam non est alteri provisum, etiam cardinalatus, necnon adversus irregularitates et inhabilitates, et adversus sententiæ, etiam privationis et condemnationis, seu litteras quascumque, quarum tenores, perinde ac si de verbo ad verbum exprimerentur, pro expressis haberi volumus, præmissorum occasione in vos etiam per felicis recordationis Julium prædecessorem nostrum, seu alias quomodolibet, et quavis occasione vel causa emanatas, seu quomodolibet per vos hæcenus incuratas, ac ad omnia et singula, quæ pro præsentis actus expeditione necessaria sunt, seu quomodolibet opportuna, sine tamen juris alieni etiam ex causa præmissorum seu alias quomodolibet quæsiti præjudicio, restituimus et plenarie integramus, suppletentes omnes et singulos defectus in præsentis actu quomodolibet intervenientes. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.

49. « Quo facto illi surrexerunt, et papa jussit quod mantellis, quibus erant induti spoliarentur, et cuique ante genuflexo posuit primo biretum rubecum, deinde tangens rochellum jussit nobis, ut rochella imponeremus, et similiter cappas ex camellotto violaceo more cardinalium : tum ipsis ante se genuflexis singulis imposuit capellum non novum sed usitatum aliunde commodatum, nihil tamen dicendo ; et ipsi surgentes, licet genuflexi esse deberent, legerunt formam juramenti, quod est in libro juramentorum sub rubrica, videlicet, *forma juramenti quod novi cardinales præstant Romano Pontifici* : et lecta forma ac præstito effectualiter juramento, de quo socius meus fuit rogatus, papa recepit singulos ad osculum pedis, manus, et oris more solito cum multa charitate, dicens primo cardinali Bernardino : Tu nunc es frater meus et pater meus, quia voluntatem meam fecisti ; et tu es tanquam illa ovis, quæ in Evangelio perierat et inventa est. Itaque gratulemur et exullemus in Domino. Demum similiter etiam dixit commodissima verba cardinali Sanseverinati, et misit eos ad oscula cardinalium omnium, qui tunc, et non prius, assurrexerunt eis,

et osculati sunt omnes. Demum reversi ad papam petierunt in quo loco placeret dare eis sedem seu stallum ; et papa jussit mibi ut cardinali S. Crucis darem locum et stallum in loco ejus antiquo et solito, qui erat post priorem episcoporum, id est, ut esset secundus in ordine, et Sanseverinati dedit similiter locum suum antiquum, qui fuit diaconorum decanus : et sic fuit. Quo facto, papa petiit a me an aliquid restaret agendum : dixi quod ipsi integrati deberent agere gratias suæ sanctitatis in ampla forma ; et papa dixit salis hoc fuisse quod factum hinc inde fuit. Dixi postea quod sua sanctitas posset aliquam expeditionem facere in consistorio ubi illi darent votum suum tanquam jam perfecti cardinales : et sic fuit factum, Pontifice adhuc in pluviali et mitra persistente usque ad finem consistorii illius. Pontifex omnibus factis imposuit cuique eorum pro penitentia, ut singulo mense jejunarent per unum diem ad vitam eorum ; et casu quo non possent jejunare, visitarent duas Ecclesias una die quolibet mense ad vitam eorum : cardinales fuerunt præsentés num. XXI, tres alii in Urbe præsentés non voluerunt venire, quantumcumque a Pontifice rogati ut venirent. Hi fuerunt cardinalis Anglicus, et aller Sedunensis, sed tertius vere fuit infirmus perpetuus et est cardinalis S. Petri ad Vincula, qui erat et est vicecancellarius ». Proximo ineunte anno, iv Januarii, Pontifex etiam omnes Bernardini cardinalis familiares, qui censuras obsecutas ejus partes contraxerant, pristinis juribus honoribusque restituit¹. Ob tributam iis veniam plurima in Urbe tota lætitia signa sunt edita ; ac proximo die Pontifex Cæsarem de his omnibus certiore fecit² : restitutum a se pristinum supplicibus cardinalatus gradum, abolendique schismatis Pisani præcipuo se studio ductum fuisse.

50. « Maximiliano Romanorum imperatori designato.

« Hæc, quemadmodum Deo optimo maximo placuit, qui delinquentium interitum non vult, sed ut eos peniteat et vivant, Bernardinus Carvajalis episcopus, et Fredericus Sanseverinas diaconus cardinales, quos ante, propterea quod in Dei Ecclesia sacrosancta atram perniciosamque schismatis nebulam excitavissent, Pisannumque conciliabulum contavissent, Julius II Pontifex maximus cardinalatus amplitudine ac munere³ sacerdotibusque omnibus mulclaverat, privatosque reddiderat, aura zephyri cælestis afflati ad veram penitentiam revertentes, frequenti fratrum nostrorum cardinalium conventu, populari in veste ad pedes nostros demissi supplicesque se proiecerunt, veniamque suorum errorum et delictorum precibus omnibus petiverunt, paratosque se dixerunt esse

¹ Lib. 1. Brev. p. 1. — ² Ext. ejus lib. Bomb. 1. III. Ep. 1.

quamque penam quam ipsis statuissimus eam luere et perpeti animis libentissimis, pollicitque sunt se posthac sacro Lateranensi Concilio semper adhesuros, semper nostrae fratrumque nostrorum voluntati mandatisque obtemperaturos : quod ipsum, tametsi antea per eam schedam manu sua scriptam fecerant, quæ in postremo ejusdem Concilii die perfecta penitentiam eorum humilitatemque declaravit : idem tamen nullo quidem clarius atque apertius præsentem egerunt, Pisanoque concilio repudiatio altera a se perfecta scheda pleniore scilicet expressioris sententiæ, planeque submissionis quæcumque in eo acta essent damnaverunt magnopereque improbaverunt : quamobrem nos, quos quidem a lege universæ Christianæ reipublicæ Deus posuit, ut nemini vere penitenti pietatis suæ, cujus nos ministros esse volumus, fores occluderemus, humilitatem eorum, confessionem, penitentiam, gratissimum Deo sacrificium sperantes futuras, eos ambos paterne quidem antea reprehensos atque castigatos, eorundem cardinalium consensu ad cardinalatus officium, dignitatem sessionemque, qua prius utebantur, restitimus. Quod eo libentius fecimus, quod perniciosum illud schismatis vulnus, quo tunc Ecclesia Dei scissa disjectaque ab illis non solis fuit, eorum duorum ad veram penitentiam reditu coire plane jam sanarique videbatur. Ad cujus quidem schismatis nomen extinguendum atque delendum, ipsi certe negligentiores ac dissolutiores si fuissetis, tuæ tamen prudentes hortationes nos in primis excitare potuissent, ut nihil præmitteremus, quod ad negotium conficiendum ad exitumque perduendum posse aliquid afferre opis et facultatis videretur. Itaque cum per nos ipsos nihil æque unquam optavissimus, quam in Dei sponsa vultu eam notam cicatricemque aboleri, te hortatore libentius atque proclivius in eam cogitationem incubuimus, ut eos viros, quos commemoravimus, abalienatos dudum a republica desciscentesque, ad veritatis fontem recta redentes via, amice paterneque exciperemus : qua omnino de re non solum nos, sed universa Urbs visa est magnam voluptatem cepisse, seque admodum audito ejusemodi humilitatis, penitentiae, restitutionisque nunquam exhilaravisse. Ipsi autem maximas Deo gratias cum egissemus, qui suos de alienis facit, qui nobis dedit tanti sceleris comprimendi facultatem, hæc tibi omnia in primis diximus esse significanda : quem quidem pro tua in rempublicam conservandam atque amplificandam cura, studio, diligentia, labore plane scimus libenti animo has litteras perlecturum ; in quibus erit utrumque, de quibus mentionem fecimus, schedarum, et cum iis abolitionis nostræ eorum peccati, restitutionisque ad priorem statum, exemplum, quo

cognoscere singula melius atque facilius possis, etc. Dat IV. kal. Julii anno r. Roma ». Certiores pariter de more eadem de re alii reges ac principes facti videntur.

31. *Scriptor Actorum Conciliabuli Pisani veniam poscit et obtinet.* — Porro infelices reliquæ conciliabuli Pisani, ultrice caelo, nullibi firma sede stare poterant; Pisis enim Mediolanum, ut vidimus, dein Mediolano Astam, Asta Lugdunum translata fuerant, ac brevi dissolute, cum imprudentissimi flagitii schismaticos etiam puderet : inter quos abbas Subastensis, conciliabuli protonotarius Actorumque scriptor, qui plura pro conciliabulo in lucem ediderat, ad Leonem pergit, ac veniam a clemente Pontifice obtinuit, ut ex Leonis Diplomate ¹ constat :

« Dilecto filio Zachariæ Ferrerio Vicentino, sacra paginae et juris utriusque doctori, abbati Subastensi.

« Dilecte fili, salutem, etc. Nuper nobis exponi supplex fecisti, quod licet monitorium jam dudum a felicis recordationis Julio papa II prædecessore nostro de venerabilium fratrum suorum S. R. E. cardinalium in curia sua tunc degentium, de quorum numero eramus, consilio, contra damnati conciliabuli Pisani auctores, fautores, illique adhaerentes, seu auxilium, consilium, favorem, vel obsequium quomodolibet præstantes emanatum, contentaque in eo te minime laterent; tu tamen, qui sacre paginae et juris utriusque doctor existis, non tantum a principio, cum de convocando dicto conciliabulo agi cepit, pro ejusdem Indictione consilium dedisti, atque Indictionis ejus defensionem contra præfatum monitorium, apologiam quamdam et alios tractatus edidisti, et in primis publicare per Urbem curasti; verum etiam Pisis nomine dicti conciliabuli indictorum nuntius et procurator comparuisti, publicos sermones et disputationes varias atque exhortationes in ejus tuitionem, credens fortassis contra veritatem loqui et docere, tum publice, tum private egisti; unde varias personas et notabiles tam Ecclesiasticas, quam sæculares ad dictum conciliabulum, et ad eidem favendum et serviendum, adhaerendum et consentiendum adduxisti. Insuper et post dicti conciliabuli congregationem tam Pisis quam Mediolani, Astæ et Lugduni in ejus congregationibus, disputationibus publicis, sessionibus, et aliis actibus publicis et privatis interfuisti et inseruisti, ac vocem definitivam dedisti, et dicti conciliabuli decreta seu constitutiones dictasti et ordinasti, ac eisdem subscripsisti, et ea imprimi et publicari curasti : officium quoque notarii sanctæ Sedis Apostolicæ seu alias protonotarii, referendarii, magni magistri registri

¹ Leon. X. brev. l. v. p. 10.

Bullarum, servatoris notarum abbreviatoris seu minorum brevium dicti conciliabuli, et rescriptorum ejusdem, illis nomen tuum manu tua subsignando, illaque sigillando, atque officia in conciliabulo acceptasti et exercenti : in sessionibus ejus missarum solemnita celebrasti, et publicos sermones fecisti : beneficia Ecclesiastica a dicto conciliabulo tibi collata acceptasti, ac aliis conferri procurasti, ejusque super hac litteris usus fuisti : de decimis sive collectis super Ecclesiastica beneficia ab eodem conciliabulo perperam impositis, et de fructibus beneficiorum ipsorum per Francorum regem sequestratis stipendia recepisti : sacro Lateranensi Concilio per predictum praedecessorem nostrum convocato et congregato, multipliciter obloquendo, detraxisti : sententias, censuras, et penas ab eodem praedecessore nostro contra dictum conciliabulum et ejus fautores, consultores, et defensores, et specialiter contra te ipsum latas et promulgatas obstinato animo sustinisti et contempsisti, et ab aliis plurimis sustineri et contemni fecisti, nec ideo minus divinis te immiscuisti, et in altaris officio ministrasti, multipliciterque alias circa hoc animo, verbo, scripto et opere peccasti, et mala plurima in supradicti conciliabuli obsequium et favorem perpetrasti : propter quae sententias, censuras et penas in eodem monitorio contentas saepius et diversimode incurristi, et eis adhuc innotatus existis.

52 « Cum autem, sicut eadem expositio tua subjungebat, de praemissis ab intimis doleas, et in forma juris publice abjurare intendas, et quae in ejus defensionem scripsisti et dixisti, per tua opuscula etiam publice editioni demandata, ut decuit, retractaveris, necnon contra praefatum conciliabulum scripseris, proposerisque animo tuo non solum eidem conciliabulo posthac non adhaerere, verum etiam, ut decet, nobis et sanctae Romanae Ecclesiae devotum et obsequentem filium te praestare, nostrisque et illius obtemperare mandatis, nobis humiliter supplicare fecisti, ut a sententiis, censuris et poenis hujusmodi in dicto monitorio contentis, propterea per te incuris, te absolvere, tibi que errorum omnium praemissorum veniam dare, animaeque tuae salutis, rerumque tuarum statui paterne consulere dignemur : nos, qui illius, licet immeriti, vices gerimus in terris, cui proprium est misereri semper ac parcere, et cujus miserationes super omnia opera ejus, et contritorum non despicit gemitum, animae tuae salutis rerumque tuarum statui, ut praefertur, prospicere volentes, omnia et singula circa haec errata tua quaecumque, quotcumque et qualiacumque pro expressis habentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, te postquam dictum conciliabulum et omnia inde secuta, ut teneris, in forma juris publice

abjuraveris et rejeceris, ab omnibus et singulis sententiis, censuris et poenis, quibus quomodolibet praemissorum occasione, virtuteque dicti monitorii innotatus existis, in utroque foro absolvimus, etc. » Pristinis juribus, dignitatibus ac sacerdotiis ipsum restituit. « Dat. Romae apud S. Joannem sub annulo piscatoris XI Decembris MXXIII, Pontificatus nostri anno I »). Abeunte in fumos inanes Pisano conciliabulo, Lateranensis Concilii fama in dies magis ellorescebat : restituit enim in Ecclesiae gratiam praecipuis Pisani schismatis signiferis, non difficile fuit eorum sectatores Gallos ad officium adducere, atque adeo Ludovici regis oratores Lateranensi synodo se aggregantes visuri sumus in proxima sessione ; cujus antequam texamus historiam, quae medio temporis flexu gesta sint, pereurramus.

53. *Gallorum rex, rictus ab Anglis, et ultione divina pressus, errorem tandem agnoscit, et adhaeret Concilio.* — Creatum octavae Julii die a Leone X legato in Gallias Robertum tit. S. Anastasiae presbyterum cardinalem, dictum Nannetensem, virum sanctimoniam vitae conspicuum, ut dictum est, qui sacerdotiorum censibus amplissimis exui, redigique ad inopiam maluerat, quam volis Francorum regis in Pisano schismate conflando inservire, ut refert Paris¹ ; atque a cardinalibus, ut moris erat, honoris gratia deductum cohonestatumque. Gesta autem feliciter est ejus legatio, ut Leonis litterae ad fratrem Julianum Medicem, Florentinae reipublicae principem, exordio Pontificatus datae indicant² :

54. « Juliano Medici fratri.

« Ex tuis litteris intelleximus, te a legato istius reipublicae atque tuo, qui apud Ludovicum regem Gallorum est, certiorum esse factum de summi Pontificis munere nobis credito regem illum magnam laetitiam cepisse, deque nobis multa gravissimis amantissimisque verbis fuisse locutum, quaeque idem rex de te cum illo egerit summa cum tua dignitate et illustri testificatione amoris erga te sui, quantumque tibi tribuerit libentissime cognovimus ; jucunda enim nobis fuit voluntas, quam praefers, gratum te ei atque memorem illius in te benevolentiae ostendi, rationesque tuae, quibus nos de tractanda pace uti cogitemus hortaris, multae illae quidem prudenterque collectae nobis magnopere probantur. Quibus hoc te primum scire volumus, nullam nos ad rem tam pronos tamque propensos esse, quam ad omnium Christianorum principum animos sanctissimis concordiae vinculis colligandos, inter seque conglutinandos : nihil plane tam cupere, quam pacem quidem, si pacem omni tempore humiliorique in fortuna summopere concupivimus, cujus tu

¹ Paris e Grassis. — ² EML. apud Petr. Bomb. l. I. Ep. XIX.

nostræ voluntatis optimus atque locupletissimus esse testis potes. Certe nunc Pontifex maximus cum Christi vicarium gerimus, qui pacis fons atque auctor pacem hominibus diligentissime commendavit, multo magis eam velle, multo curare impensius debemus: neque nostra e memoria excidit, quantum rex te amaverit, cum in Galliam turbulentis illis nostris temporibus te contulisses, quoque loco apud se habuerit, quanta semper etiam in Gallorum reges cum patria tum familia in primis nostræ observantia extiterit, in qua manere te, modo cum dignitate fiat, non solum volumus, sed etiam optamus. Eorundem regum quanta fuerint in rem Romanam merita, quanta hujus ipsius, non sumus oblitus. Ipse quoque, si per illum non steterit, omnia ei paterna officia ita sumus prestaturi, ut quæ tu, quæ familia nostra reliqua illi debet, etiam persolvere videamur voluisse. Quod si, ut scribis, ejus animus ea, quæ recta sunt, cogitat, facile et ipsi inter nos conveniemus, et tu, quæ vis hæc in re, quæque optas assequere, tuamque apud nos auctoritatem, tuas hortationes plurimum valuisse cognosces. Enim illud cogitare te est acquissimum, ut quoniam rex te internuntio uti apud nos voluit, non tu illum minus ad bene de nobis merendum tuis litteris excites, quam nos ad illum amantissime complectendum es hortatus; extremum est, de quo te regem certiores facere plane volumus, ut intelligas nos duros operam, ut illum de Pontificatu nostro gavissimum fuisse nunquam pœnitent, præsertim si æquas atque honestas, hoc est, cum hujus reipublicæ majestate conjunctas pacis conditiones proponet. Dat. pridie kal. Aprilis anno MXXIII, Pontificatus nostri anno I. Romæ ».

55. Cum autem Ludovicus rex in gratiam cum Ecclesia redire optaret, ejusque recipiendi cum expiendus foret consentiebant¹; quippe ille a ritu, quo Ecclesiasticis censuris solvi debuisset, abhorrebat, ne schismatis crimine irretitus videretur; Ecclesiæ vero majestas poscebat, ut rite ob susceptum Pisani conventui patrociniū expiaretur. Accesserat alia novarum offensionum occasio; nimirum Leonem Pontificem non modo arma cum Helvetiis, Sfortia Mediolanensi, Hispanis, Casarianisque ad depellendos Italia Gallos conjunxisse², verum etiam Henricum VIII Anglorum regem ad invadendas Gallias juvisse, ut cinctus undique hostibus Ludovicus ad officium egeretur: tum Jacobum regem Scotiæ veterem Francorum amicū deterruisse litteris³, ne Anglum Romanæ Ecclesiæ causam propugnantem bello peteret, sed potius inita cum illo fœdera religiose coleret, se enim percipere, redactis in concordiam Christianis regibus, ad-

versus Turcas arma vertere: extant postrema inter Leonis Brevia⁴ his conceptæ verbis:

« Regi Scolorum.

« Grave et molestum nobis fuit intelligere majestatem tuam, præter eam spem, quam de se nobis et de sua in nostram et sanctam Sedem Apostolicam observantia, pacisque conservanda cupiditate præbuerat, arma nihilominus adversus finitimos, charissimumque in Christo filium nostrum Henricum Angliæ regem illustrem suscipere, et bellum gerere meditari; cum et nostra intercessio atque auctoritas, quam binis ad te jam scriptis litteris declaravimus, et fœderum inter vos initorum religio et sanctitas tuæ majestati magis suadere debeant, esse tibi et fidem tuam et hortantis sanctæ matris Ecclesiæ auctoritatem et securitatem pacis atque otii eis inimicitias et bellis antependamus, quæ multum habent in se periculi, parum æquitatis: nobis vero qui omnes nostras cogitationes in eo ponimus, ut aliquando sedatis iis incendiis quæ inter principes Christianos conflata sunt, pacem primum inter ipsos, ac deinde cum ipsis, si Dominus dederit, sanctissimum in crucis Christi hostes bellum comparemus, quod propediem legatis de falere nostro mittendis sumus tractaturi: quanto putas dolori et molestiæ esse novas etiam per te inimicitarum flammæ excitari, quem præcipue speravimus futurum semper nobis in omni justa et præclara voluntate conjunctum? atque hæc eo majorem in nobis curam et sollicitudinem faciunt, quod crudelissimi hostis Turcarum tyranni victorias vimque et potentiam, extinctis adversariis, redactam ad unitatem in nostram perniciem intentam esse audimus: et perhorrescimus huic te uni inimicum esse, atque, ut Catholicum regem decet, hæc bella, quæ præclara sunt, atque has inimicitias, quæ salutem afferunt meditari credidimus semper, idque nobis tua egregia virtus, animi magnitudo, voluntas Deo dedita, tuique sermones, tua vota ac desideria promittebant.

« Quæ te igitur ratio a gloriosis cogitationibus transtulerit ad parum honestas, intelligere non possumus, sed te enixe atque omni studio animi nostri in Domino hortamur, ut operam et laborem nostrum constituendæ pacis magis adjuvare tua opera velis quam impedire: sit apud eum regem inviolata pax, qui alios reges ad consilia pacis inunda se nobiscum una hortaturum esse Sedi Apostolicæ sæpe pollicitus est, cum præsertim tuæ majestatis magnopere intersit servare conventa et fœdera, quæ tibi cum supradicto rege Angliæ inita fuerunt: siquidem, ut intelleximus, semetipsum populosque tuos et regnum tuum universum, si quidquam a te contra ea fœdera tentatum esset, censuris Ec-

¹ Lab. XII. — ² Guicci. I. XII. — ³ Id. ib.

⁴ Leo X. an. 1513 et 1514. p. 80.

clesiasticis subjectus esse volueris : quarum censurarum inflictio et adversus te executio, si a nobis postulabitur, quomodo eam juste negare possimus non videmus ; sed in Domino fiduciam habentes speramus, eum regem, qui tuarum maximarum virtutum et præstantis in fidei Christi et sanctam Apostolicam Sedem observantia ac voluntatis plurima indicia præbuit, quemque nos in visceribus nostræ paternæ charitatis præcipuum habemus, ea acturum, quæ illius honori et nostræ voluntati erunt opportuna, causamque potius nobis daturum, ut eum summis in Domino laudibus ornemus, quam ut ulla offensione censurarum lædamus ; quod erit nobis admodum optatum atque gratum. Dat. Romæ die xxviii Junii m^oxiii, Pontificatus nostri anno 1° ».

56. Parantem etiam bellum Danicæ regem Franco federe junctum adversus Anglum, ut a conficienda Gallica expeditione revocaret, Leo retardare a suscepto consilio enisus est¹ hæc de causis :

« Dacia regi.

« Quoniam ea nostra mens est, is animus, ut Christiani reges atque principes, qui dissentiunt, inter se conciliantur, ut ad Christiani hostes nominis repellendos suscipiendumque contra Turcas bellum convertere cogitationes nostras possimus, te hortamur ut hanc nostram voluntatem juves : id optime fiet si in reges Christianos, qui qui sunt, tua arma non movebis, tuasque vires non exercebis : quorum quidem quod unus in primis Henricus Britannicæ rex multis de causis nobis esse charissimus debet, illud abs te impensius petimus et postulamus, ne eum regem ejusque populos, aut læcessas et perturbes ipse, aut id fieri permittas a tuis : hoc nobis gratius facere nihil potes. Dat. III kal. Maias m^oxiii, Pontificatus nostri anno 1. Roma ». Non intulit Danus arma Anglo : at Scotus licet Pontificiis hortatibus parere initio decrevisset, Gallicis tamen precibus fatigatus, ut Anglum a Gallico bello distraheret in Angliam incurrit : verum infelici, ut paulo infra dicitur, exitu.

57. Neque Scotiæ irruptionis formidine deteritus est Anglorum rex ab apparando bello quod adversus Ludovicum Pisano inquinatum schismale ad tuendam sacrosanctam Romanam Ecclesiæ auctoritatem suscepit : quam ob causam in hujus expeditionis procinctu Leo vetera omnia sacra beneficia, quibus ab Sede Apostolica affectus fuerat, hoc Diplomate² restauravit :

« Regi Angliæ.

« Respectam habentes ad tua summa in sanctam Romanam Ecclesiam merita, ejus honori favere et monitis obtemperare multo

gloriosius est, quam multis imperare populis et nationibus, eas omnes gratias, indulgentias, prærogativas, quas serenitati tuæ felicis recordationis Julius II prædecessor noster concessit atque indulsit, confirmamus, stabiles et immotas permanere decernimus ; nec si qua a nobis forsitan generalis facta est hujusmodi indulgentiarum revocatio, sub revocatione illa has comprehendendi et contineri volumus, easdemque potius, quatenus opus sit, denuo tibi concedimus et indulgemus, te in Domino hortantes, ut quem admodum cepisti, quotidie magis de Sede Apostolica et sacrosancta matre Ecclesia promereri studeas, quo nec Deo acceptius quidquam, nec tuæ serenitati nomini honorificentius esse potest : Nobis quidem pro tuis maximis in Sedem Apostolicam officiis summae semper curæ erit dignitas et amplitudo tua. Dat. Romæ die xxi Junii m^oxiii, Pontificatus nostri anno 1° ».

58. Traduxit Caletum Henricus exercitum circiter kal. Julias adversus Gallum a Julio censuris percussum : atque inita cum Maximiliano Cesare armorum societate Morinorum oppidum vulgo Teroanam obsidione cinxit¹, Gallicumque exercitum subsidia bellica inferre urbi obsessæ molientem profligavit, ac medio Augusto eadem urbe politus est : quo etiam tempore in Angliam ducum opera aliam victoriam de Jacobo rege Scotiæ, qui spreis Pontificiis monitis Ludovici Francorum regis partes defendendas susceperat, reportavit, caso in ipso pugnae ardore contractas irrogatas a Julio II Francorum regi et omnibus illius sociis censurarum pœnas habitum, refert Paris de Grassis², ex Eboracensis cardinalis sententia.

59. « Cum venissent, inquit, in urbe diebus præteritis, inenunte nimirum circiter Octobri, nova de victoria regis Angliæ contra exercitum regis Scotiæ habita, qui rex Scotiæ erat adhærens et confederatus regi Gallie hosti Romane Ecclesiæ, reverendissimus dominus cardinalis Angliæ fecit me invitare, ut ad missam solemnem crastinam in Ecclesia B. Mariæ de Solemno episcopalem et solemnissime celebrandam adire vellem, paraturus quæ essent necessaria ad officium caeremoniarum pertinentia pro illo actu victoriæ et gratiarum actionis : respondi me tanquam episcopum non recusare, sed tanquam magistrum et præsidentem caeremoniarum non solum minime velle, sed nec ire interesseque ac consentire debere : quoniam in hoc casu gratiæ non sunt agendae Deo, ubi sanguinis Christiani effusio intervenit, et tot omnium fidelium versatur periculum : quinimo exequiæ sacrae pro animabus fidelium defunctorum cele-

¹ Ext. ejus lit. apud Bemb. l. II. Ep. XVI. — ² Lib. brev. an. 1513 et 1514. p. 71.

¹ Polyd. Virgil. l. XXVII. Ferron. in Lud. XII. Masson. in eod. Nicol. Basel. in Add. ad Naud. Guerc. l. XII et alii. — ² Paris to. IV. p. 61.

brande sunt, quæ ex hoc sæculo in eo bello transierunt; nam nunquam Ecclesia Romana ex sacro ritu agit gratias Deo pro aliqua victoria nisi contra infideles habita, exceptis Romanae Ecclesie hostibus, qui eo casu censentur esse infideles; nam prius semper requiruntur, quam adversarii fiant, ut obediant præceptis ejusdem Romanae Ecclesie, et casu quo non obedierint, pro hostibus habentur, ac excommunicationi submittuntur ac aliis censuris usque ad brachium sæculare, et damnationi etiam traduntur etc. Et cum rex Scotie non sit talis, qui sit Romanae Ecclesie hostis declaratus, licet sit a rege Angliæ victus, non tamen ob hujusmodi victoriam sunt gratiæ agenda Deo, sed potius exequiæ, ut supra, celebrande. Mea verba cum dominationi suæ reverentissima non placuisse, sic ut abstinere non curaret a suo paratu, accessi ad sanctissimum Pontificem, cui omnia exposui; et sua sanctitas, visa quidem verbis meis acquiescere, remisit me ad eundem cardinalem, ut hæc iterum eidem repererem. Quod cum fecissem, intellexi ab eodem, ipsum regem Scotie esse jampridem a sanctæ memoriæ Julio Pontifice declaratum hostem Ecclesie Romanæ, et pro schismatico declaratum et publicatum, prout se de hac publicatione et declaratione Bullas habere dicebat; quia non solum ipse rex Scotie erat in genere declaratus schismaticus ob adhaerentiam regi Galliarum, cum omnes adhaerentes Gallo regi similiter essent schismatici, prout ipse Gallus schismaticus erat; sed inno ipse rex Scotie specialiter et expresse ac nominatim ut principalis schismaticus esset declaratus, ergo per consequens infidelis, de quo infideli victo a fidelibus gratiæ Deo agenda essent; demumque subridens adjecit quod cum hæc omnia bella propter Bononiæ civitatem et patriam meam inchoata et mola fuissent et essent, ut ipsa civitas a jugo barbaricæ captivitatis liberaretur, prout liberata extitit, mirabatur idem cardinalis, quare hæc difficultas per me nota esset; et sic me traxit ad Ecclesiam B. Mariæ de Populo simul cum multis, id est, quinque cardinalibus complicibus et regi Anglico victori adhaerentibus; et ibidem est habita missa episcopalis per episcopum Anglicanum, etc. ».

60. De gemina hac victoria gratulatus est Leo Pontifex Henrico Anglorum regi, deportatosque in tuenda Ecclesie causa triumphos divine beneficentiæ ascripsit, per quos, sedatis Christiani imperii bellis civilibus, conficiendæ adversus Turcas universali expeditioni via munitur.

« Regi Britannia.

« Lectis tuis litteris, quibus nos de tua in Morinæ contra Gallos victoria Morinorumque deditione certiores facis, magna sane lætitia pro

nostra in te paternæ benevolentia, proque rei confectæ magnitudine affecti sumus, habuimusque Deo optimo maximo gratias, quod is eorum, qui pro hujus imperii dignitate tuenda et conservanda pio ac recto animo arma sumpserunt, curas conalucque fortunaverit, quamquam id quidem certe prope per comperlo semper habuimus; sperabamus enim fore ut omnia tibi prospere atque feliciter evenirent, cum propterea quod prudentibus consiliis, summis opibus, magno apparatu, numerosissima validissimaque manu, Maximiliano etiam Romanorum imperatore designato sua tecum consilia communicante, bellum hostibus inferre es aggressus; tum vel maxime, quia Dei causam agendam et defendendam suscepisti. Hæc cum non multos dies de tua victoria lætus inter tuorum legatorum jucundas salutationes conficissemus, vellemusque, ut par erat, ea de re tecum per litteras gratulari, ecce alteras abs te litteras, quæ secundam nobis partam abs te victoriam longe maximam atque clarissimam attulerunt, Britannicos scilicet exercitus tuos cum Jacobo Scotorum rege, qui quidem ingenti militum numero invaserat in ditionem tuam, manum conseruisse, ejus exercitum fudisse, magnam eorum partem, rege ac regni principibus occisis, interfectioni dedisse, magnam etiam captivam fecisse; itaque paucis te diebus bellum atrox ac periculosum felicissime conficisse, his intellectis, tametsi nobis permolestum fuit tantum Christiani sanguinis effusum fuisse, tot hominum millia e populo Dominico desiderari, tum Christianum regem egregii sane nominis neque sperendarum virum, sororis tuæ virum, Christiani regis sibi que conjunctissimi ferro confossum cecidisse; valde tamen sumus gavisi, alteros tuos exercitus tam illustrem tamque celerem victoriam de alleris tuis hostibus, qui te ab optimo tuo incepto revocare conabantur, reportavisse. Quamobrem eundem illum, qui hos duplices gloriæ tuæ proventus subministravit, Deum flexis ad terram genibus erectisque caelo manibus adoravimus, quod tibi regi plane juveni, bellorum initium ab Ecclesie suæ defensione auspiciant, hæc rudimenta tam præclara tamque conspicua quasi fundamenta jecerit reliquæ sane vel gloriæ vel ætatis tuæ. Te vero in primis decet existimare, ab illo te omnia, non ab humanis opibus accepisse; quoque Dominus Deusque noster pluribus atque majoribus ornamentis virtutem illustrare atque condecorare voluit tuam; eo te quidem certe illi humiliorem submissioremque fieri erit virtutis et prudentiæ singularis; quod cum feceris, non solum credibile est fore ut tibi secunda prosperaque omnia in iis, quas nunc tractas rebus atque bellis largiatur; sed viam etiam munit, per quam ingrediens tuum nomen optimis atque sanctissimis artibus æternitati consecrare facile

¹ Apud Beinh. l. iv. Ep. LXXIV.

possis. Id erit cum tibi eas cogitationes propones, quibus reliquis tuis restinctis, pacalisque bellis, ad contumendam Turcarum necis iam incitatum exultantemque ferociam accendare : quas ad cogitationes in undas, quemadmodum nunc quidem se res habet, multum dari nobis posse temporis non est existimandum ; ita jam et Pannonia Sarmatiaeque regna populata debilitataque ab illis sunt, premunturque in dies acrius, et ipsa Italia, amissis in proximis regionibus non unis praesidiis, illos sibi vicinos finitimosque acerbum sane dolendumque spectaculum conculcur. Haec pericula, ut vere dicamus quod sentimus, nos suspensos atque sollicitos habent, nostramque de secundis tuis rebus voluptatem et laetitia[m] esse solidam atque propriam non sinunt. Quare ab ipso immortalis Deo precibus omnibus atque volis petimus, ut quemadmodum Ecclesiae suae dignitatem ab iis, qui ejus propugnationem suscipere in primis debebant, aliquando male habitam egregie prosperrimeque est tutatus, ita et ab accenso ad inflammanda sacrosancta ejus templa igne, et ab imminente populorum sibi dicorum cervicibus ferro inimicorum perpetuo gentium aliquando tandem eripiat. Dat. V id. Octobris, anno 1. Roma ».

61. Injecerat Henricus rex partis iis victoriis ingentem Gallis terrorem, ac si exercitum florentissimum, quem ex sex millibus equitum, pedumque millibus quadraginta constatum misisse aiunt ¹, in regni interiora effudisset ², in majores longe angustias adduxisset Ludovicum Francorum regem, qui Pisani schismatis causa suis invisus erat, et Helvetii parte alia Burgundiam invaserant, ac Divionem, Ducatus caput, vehementissime oppugnabant, conducti ³ a Maximiliano Caesare, qui e Belgii finibus irruptionem in Gallias minitabatur, sed Henricus, excaesa Tarvanna, ob exortam de illius possessione inter ipsum et Maximilianum item ad Tornacum castra posuit, illudque cepit ; quo tempore Helvetii maximis promissis et pactionibus ex illorum sententia confecta delusi ⁴ a Trambulo, Divionensem obsidionem solvere : ac tum Ludovicus Francorum rex, cum a regina, proceribus, clero, ac populo omnibus precibus urgeretur ⁵, ut in gratiam cum Ecclesia Romana rediret, cinctus undique periculis, amissa bis Italia, pulso regno Navarrae rege socio, Scoto in praelio interfecto, Dano nonjuvante, cardinalibus Pisani schismatis signiferis ad Ecclesiae gremium traductis, magna Gallorum Pisana aetia damnantium parte sibi infensa, adjiciente pios stimulus Roberto cardinale legato, oratores ad Leonem Pontificem mittendos decrevit : ac postquam variae concordiae rationes excussae essent, neque

cum Ludovicus aperte culpam lateri expiareque volebat, demum severitas Ecclesiastica ita mitigata est, ut idem rex profleretur Pisano conventui adhaesisse, non ut schismate Ecclesiam discinderet, sed privatae causae, quae Julium, cujus indignationem amulorum fraude in se converterat, singulariter tangebat, studio et plurimum opinione pervulgata adductum : nunc vero monitum edoctumque a Leone X Pisani conciliabuli gesta damnata ab ipso fuisse, ac Lateranense Concilium approbatum ; pacis inter Christianos concilianda, conficiendaeque in Turcas cruceatae expeditionis spe Concilio Lateranensi se conjungere expetisse, decrevisseque ea de causa Fridericum diaconum cardinalem S. Angeli de S. Severino, Claudium episcopum Massiliensem designatum, ac Ludovicum Solerium oratores amplissima autoritate fretos : qui quidem die sexta Octobris de his cum Antonio tit. S. Vitalis presbytero cardinale Papiensi, Petro tit. S. Eusebii presbytero cardinale Anconitano, et Laurentio SS. Quatuor presbytero cardinale de Puccis, ac Julio S. Mariae in Dominica diacono cardinale Medice pacti sunt ; quibus de rebus Petrus Bembo publicum Monumentum confecit : vigesima sexta vero ejusdem mensis Octobris singula a suis oratoribus Romae conventa rata habuit Ludovicus rex, cujus litteras productas fuisse in Concilio Lateranensi videbimus.

62. His vero ita feliciter firmatis, redintegrata inter Gallum regem ac Pontificem concordia, Robertus Apostolicae Sedis legatus, qui ad eam provehendam in Gallias praeeratur, jamque antea plurimum operae ac laboris pro dissipanda exorta inter Julium ac Ludovicum discordia consumpserat, votis potius piissimum vitam praeclearo exitu decoravit, quem Parisi insigni hoc elogio exornat ¹ : « Die nona Novembris qua fuit festum Dedicationis Basilicae Salvatoris, mortuus est cardinalis Namnetensis, nomine Robertus de Chalanch, tit. S. Anastasiae presbyter cardinalis, aetatis suae annorum LIX, vir bonus Ecclesiasticus, reclus, et timens Deum, ac devotus, ac sic devotus, ut etiam ante obitum per horam vel circa benedixit semper Dominum Deum, et spirans erexit ambas manus quasi rogans Deum, ut susciperet spiritum ejus. Addo quod cum ipse habuerit beneficia in regno Franciae et Ducatu Britanniae ascendencia ad summam XXV millium ducatorum, nihil percipiebat ex eis penitus ; quia rex Franciae volebat eum habere in sua factione contra Sedem Apostolicam, sed ipse firmus in fide sua potius semper omnia maluit perdere, quam a fide in Sedem Apostolicam declinare : unde quasi in extremitate rerum victualium redactus erat, sic ut vix posset alii cum paucis servitoribus : et nos etiam hanc

¹ Massou, in Lud. XII. — ² Guice, l. XII. — ³ Neol. Basel. —

⁴ Massou, in Lud. XII. — ⁵ Guice, l. XI.

¹ Paris to, IV, p. 70.

funebrem pompam tenuissimam fecimus ». Et infra : « Audio quod ex testamento decrevit, quod nulla exequia pro se fierent, cum sint pompa mundana et nullius salutis causa in animam suam, sed tantum dici jussit certas missas emortuales in diversis locis per patres, quos ipse dudum cognoverat devotos et bonos sacerdotes ». Hactenus de Roberto cardinale Nannetensi decreto Galliarum legato.

63. *Thomas cardinalis Strigoniensis legatus decernitur in Poloniam, Bohemiam et Hungariam, tum ut arma Turcica avertat, tum ut errores Bohemorum obsistat.* — Missum quoque a Leone Pontifice legatum Apostolicum Thomam cardinalem in regna Pannoniæ, Bohemiæ ac Poloniæ, medioque Julio abeuntem consuetis honoribus fuisse affectum, refert Paris¹ : « Die, inquit, Veneris xv Julii, reverendissimus dominus Thomas tit. S. Martini in Montibus cardinalis Strigoniensis, natione Hungarus, creatus et publicatus fuit legatus de latere ad partes Hungariæ, Bohemiæ et Poloniæ, et ductus est a toto collegio cardinalium, sicut de more est pro legatis talibus ultramontanis conducendis : et in transitu sub castro S. Angeli sonuerunt bombardæ viginti, vel circa, sicut pro Nannetensi, ut supra dictum est ». Ipsum profectum in Hungariam, ut religiosam crucis militiam adversus Selimum, qui a Perside in illud regnum Turcica signa converterat, promulgaret, refert Dubravius² : extantque Leonis papæ litteræ ad Wladislau regem datæ³, quibus Pontificiam opem ob ingentes Turcarum ingruentium apparatus bellicos imploranti legatum jam decrevisse ait, amplissimisque ad obeundum munus instruxisse mandatis, necnon decemana subsidia viris Ecclesiasticis indixisse : tum ad universos reges legare constituisse internuntios ad eos in concordiam redigendos, ut federe juncti hostis ferocientis conatus infringant : tum pios stimulos ad sacrum bellum ingentibus animis administrandum gravissimis sententiis adjecit : « Wladislao Pannoniæ Bohemiæque regi.

64. « Lectis tuis ad nos fratresque nostros cardinales litteris, que quo in discrimine tum Pannoniæ regnum ob Turcarum apparatus versaretur significabant : et Martino Colocensis Ecclesiæ custode internuntio tuo audito, statim una omnes tota re diligenter atque amanter cogitata, statuimus ut nihil eorum, que ad tuam difensionem tuendam, communesque Christiani nominis hostes hoc tempore a tuis finibus repellendos esse usui possent, a nobis pratermitteretur : existimabamus enim et pro tua majorumque tuorum in Romanis Pontifices observantia, et pro gentium, que tuo in imperio sunt fortitudine, bellandique usu prope

assiduo quotidianoque cum Turcis, si quo incommodo tum istud regnum tuique populi afficerentur, id omne hujus certe reipublice nostrumque singulorum incommodum plane futurum. Itaque quod primum petiisti de tribuli auxilio, quantum quidem presentium rerum status, atque hæc tempora tulerunt, tibi permisimus, iis ut opibus ad te levandum bellumque administrandum uti posses. Deinde quod nos rogas, ut sedandis Christianorum regum et principum inter se dissidentium animis atque ad commune bellum contra Turcas incitandis, curam et studium adhibeamus : in eo dies ac noctes cogitationes nostras plane concumpsimus. Mittimus autem nunc quidem ad illos ea de causa internuntios nostros episcopos, viros auctoritate, experientia doctrinæque præstantes, qui eorum controversias componant ipsosque concilient : quos quidem singulos tandiu hortari urgereque pro eisdem internuntios non desistemus, quoad res ad eum, quem volumus, exitum perducatur : id si confici per illos minus commode poterit, aliquot ex nostris fratribus Ecclesiæ Romanæ cardinalibus legabimus, qui ad illos prope se conferant remque conficiant, qua connecta federeque ab regibus inito, tributum ipsum per universum Christianum orbem edictis amplissimis promulgabimus, sacerdotibusque cum sanctissimis tum eloquentia clarissimis mandabimus, ut omnes homines ad id non minus pium quam necessarium bellum accendant, ut celerem periclitanti sane lotque jam damnâ, tot porro calamitates perpeßæ Christianæ reipublicæ, tuoque in primis regno optime de ea merito, succurratur : quod quidem certe bellum, hoc si tempore a nobis susciperetur, irritos conatus nostros omnes atque inanes ipsa tempora facerent : quis enim pecuniam, quis militem remotissimis a se gentibus tribuat, qui pro patria, pro salute sua arma domi tractare cogatur, hostemque intra lares suos habeat ? Neque principes sane ipsi, etiamsi populi sui velint in presenti rerum perturbatione militem egredi, pecuniam erogari, arma, opes ullas exportari e suis finibus patiantur. Nos vero ipsi per nos movere aggredique tantam rem fortasse possumus sustinere, atque perficere non possumus. Quæ cum ita sint, confidimus tamen et pacem eam, quam votis omnibus concupivimus, Christianos inter principes mature posse confici, et tua incommoda, de quibus ad nos scripsisti, vel cum fenore celerem reponi : Deus enim optimus maximus, qui ob eximium rerum optimarum eventum, præclarosque exitus interdum in malis sinit aliquod, non maximum, existere, istos tuos labores, eum Turcarum apparatus ad conciliandos Christianorum regum animos quasi molitionem quamdam exhibet, que infectas odiis malisque cupiditatibus obstructas eorum mentes ad eam, quam volumus, coitio-

¹ Paris 66, IV, p. 51. ² Dubr. I, XXXII. ³ Apud Rom. I, IV, Ep. XXXI.

nem consensumque attrahat, impiaque illorum adhuc quidem arma ad mutuam aliquando tandem pietatem, communemque cum utilitatem, tum etiam dignitatem convertantur.

65. « Quamobrem, tibi nobis quidem charissime atque optatissime, erit tuæ fidei atque prudentiæ, Domino atque ejus viribus confidere; neque enim a militum robore et numero, aut ab apparatu ullo bellico, sed a Dei virtute, sed a Domini nutu de tuis atque nostris hostibus tibi victoria est expectanda. Recordare quæ is quondam facinora, quas res, quamque magnas per Gedeonis, per Jephthæ, Jonathæ, Davidis, per Judæ Machabæi manus confecerit: quarum rerum memoriam antiquæ litteræ sempiternam esse voluerunt. Quæ profecto omnia maximam tibi afferre spem debent, eodem a Domino nihil omnino tuis conatibus in tempore defuturum: atque ut aliena vetustissimaque præterantur, ea repetæ, quæ ipse tuo in regno Dominus apud Taurinum oppidum paucos ante nostram ætatem annos per Joannem Capistranum confecit, plebeium prope hominem, quem ad maximas tractandas res suæ porro voluntatis et interpretem esse voluit et administrum: nostra vero ætate Rhodi perexiguo militum numero gloriabundum jam, ac prope victorem Turcarum exercitum numerosissimum instructissimumque fugaverunt. Non est debilior nunc, quam olim fuerit, Dei Dominique nostri dextera; neque tu, Wladislæ fili, Joanne Waiyoda, qui una cum Capistrano Turcas superavit, es inferior: id ex eo intelligi potest, quod, dum hæc ipsa, quæ supra scripta sunt, cogitationes nostras exhauriant, exercitusque habent, tuæque nos res maxime commovent, allatum ad nos est, a tuorum militum pusilla sane manu multa millia Turcarum militum quæ Illyricum vastabant, cæsa ad unum interisse: ita, qui tibi semel affuit Deus, confidere profecto debes, eum tibi posthæc, rite præsertim atque suppliciter precanti, non defuturum. Cujus nos in terris vicarium gerentes, fratresque nostri cardinales, ut ad id redeamus, quod initio diximus, nihil eorum, quæ ad tui, qui nobis es charissimus, regnorumque tuorum, quæ profecto totius Christianæ reipublice quasi valli et muri sane solidi contra illorum impetum semper fuere, propagationem et defensionem attineat, omittemus.

66. « Creveramus autem jam, antequam tuas ipsas litteras accepissemus, timore tantum ejus rei audito, qui ad nos incertis auctoribus et privatorum litteris afferebatur, nupte tuis de rebus etiam ad primas ejusmodi voces plane solliciti, Thomam cardinalem Strigoniensem, qui legatum nostrum tuis in regnis ageret; cujus tu prudentiam, diligentiam, fidelitatem erga te plurimis maximisque in rebus optime omnium cognovisti; ut iis, quæ nuntiabantur de immi-

nente regnis tuis periculo obviam celeriter iretur. Is, tametsi jam se ad iter explicabat per sese, mandavi tamen ei, acceptis tuis litteris, ut id etiam diligentius maturiusque contenderet; in quo quidem ita nobis morem gerit, ut nihil illo fieri possit ardentius: ex eo plenius nostram in te tuasque res paternam voluntatem, et studiosissimum bene consulendi Christianæ reipublice animum cognosces, pro qua luenda, atque in ea, in qua oportebat pace tranquillitateque restituenda, neque opera, neque vigiliis, neque laboribus parcemus, libentissimeque in ea cura et administratione vitam posuerimus. Vale. Dat. non. Septembris mœxin, Pontificatus nostri anno i. Roma ».

67. Extant ad eundem Thomam cardinalem Pontificia litteræ¹ de Germanis, Hungaris, Bohemis, Polonis, Danis, Suecis, Norvegis, Prussis, Russis, et Moscovitis mutuo federe in Turcam assiduis grassationibus infestantem Hungaros et Illyricos, atque in Tartaros in Poloniam crebras excursiones agentes conjungendis, quarum exemplum hoc est:

« Dilecto filio Thomæ fil. S. Martini in Montibus presbytero cardinali Strigoniensi, ac patriarchæ Constantinopolitano, ac charissimosis in Christo filiis Wladislau Hungariæ et Bohemiæ, ac Sigismundum Poloniæ reges illustres universaque eorum regna et dominia Wallachiam, Slesiam, Lusaciam, Moraviam, Transylvaniam, ac Sclavoniam et Croatiam, Dalmatiam, Prussiam, Livoniam, Lituaniam, Russiam, Moscoviam, omnesque et singulas illorum regnorum civitates, terras, oppida et loca, atque alia eis adjaecientia, necnon ad Daciæ, Norvegiæ, Sueciæ reges, et regna, nostro et Apostolicæ Sedis legato, salutem etc.

« Cum Hungariæ Poloniæque regnum et privatim illorum regnorum litteris et nuntiis ex relatione fide dignorum illarum partium nuper, non absque animi nostri disciplinentia, ad nostras aures pervenerit, immanissimos orthodoxæ fidei hostes duces supernorum temporum victoriis elatos, Christianam religionem extinguere conari, ac ejus cultorum innocentissimum sanguinem indefessa rabie sistere, Tartarosque etiam glacialis Oceani accolas immensa peditum et equitum manu doctorum regnorum fines crebris incursionibus vexare, igni ferroque vastare, continuoque novos moliri apparatus, ut ad primam occasionem impio ac detestabili bello occupatis inter se principibus Christianis, dicta regna et præcipue Turci Hungariæ regnum, quod semper Christianiæ religionis vallum et antemurale est habitum, maximis comparatis exercitibus aggrediantur, eoque perdonito ad cætera eis facilius aditus pateat; dudumque nonnulla ipsius regni oppida et castra Treberneck, Thessum, Barka, Sokol, Waija, et in Croacia Dalmatiæque

¹ Lib. XVI. Bull. p. 54.

provinciis Sini et Chastana, quæ situ locique natura admodum munita viginti quinque millibus aut circiter passuum a Spalatro distat, quod est Venetæ ditionis, et plura alia vi partim, partim dolo ceperint, totamque non solum Hungariam, Croatiam et Dalmatiam, verum Schavoniam ac finitimas eis et adjacentes provincias et populos Metu consularinarum, simulque ex superioribus Septentrionum partibus iidem Tarlari, pugnaces quidem, sed Schylhica execrabilisque colluvies, qui cum iisdem sentiunt Turcis, et non amicus solum ad persequendum Christi fidem et extollendam spurcissimi Mahumeli sectam, sed alinitatibus conjuncti Poloniæ regnum validissimo equitatu invaserunt, non absque illorum regnorum periculo: ad quorum impetus reprimendos Wladislaus et Sigismundus reges præfati cum universa procerum atque ipsorum regnorum nobilium manu mensibus superioribus armali obviam processere; considerantes et intra mentis nostræ arcana solerti indagine pro jugi nobis, licet immeritis, a Deo commissa cura animo revolventes, non sine summa displicentia, innumeras strages populorum, terrarum elades, et ingentem Christiani sanguinis effusionem, et alia innumera delrimenta, quibus prædicta regna et fideles populi afficiuntur, et ne in dies magis ac magis afficiantur, magnopere formidamus; nonnullis in eam sententiam interjectis additur: « habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, licet tua præsentia non absque nostra incommoditate carere possumus, tamen communi bono et Christianæ reipublice utilitati consulentes, te ad ipsos reges et regna, dominia, provincias et loca dictis regnis subjecta et eis adjacentia tanquam pacis angelum nostro et hujus sanctæ Sedis Apostolicæ nominibus, ad sumendam et faciendam in Turcos et Tarlaros sanctam et in primis necessariam expeditionem, aut ubi sibi magis necessarium videbitur, ad integrum triennium inchoandum a data præsentium, legatum de latere cum omnimoda potestate, et quam tam de jure quam de consuetudine legali de latere habere consueverunt, creamus et deputamus, etc. Dat. Romæ, etc. mxxiii, id. Julii, Pontificatus nostri anno 1. »

68. Instructus ¹ est inter alia amplissimis mandatis, ut adversus hæreticos judicia exerceat, orthodoxæque religionis dignitatem adversus impios assereret; tum in simoniacis fraudibus inquinatos, et Pontificiorum Diplomatum adulteratos implorato principum auxilio animadvertet. Agebatur vero maxime in Bohemia de Calixtinorum Hussitarumque reliquiis Ecclesiæ conciliandis, maxime cum adversus Selynum, qui ad religionem Christianam extinguendam sacrilego et impio voto se obstrinxe-

rat, universi arma expedire deberent: cumque sectarii illi inanes afferrent fucos ad colorandum crimen defectionis a Romana Ecclesia, quod pactiones a Basiliensi Concilio inite rescinderentur, Leo cardinalem legatum pro instaurandis iis pactiõibus, modo non rescinderentur a schismaticis, potestate auxilii: illa tamen, ut singula ad Concilium Lateranense referrentur:

69. « Thoma fil. S. Martini in Montibus presbytero cardinali Strigoniensi ac patriarchæ Constantinopolitano, ad Hungariam, Poloniam et Bohemiam nostro et A. S. L. de latere.

« Cum nos nuper litteris et certissima fama et nuntiis acceperimus, perpetuum et perditissimum Christiani nominis hostem Selinsatz, alterum Mahumelem Turcorum, inexplibitè dominandi siti et cupiditate, elato spiritu superiorum temporum victoriis Christianam plebem quotidie magis ac magis lacerare, ejusque innocentissimum sanguinem impiis gladiis haurire superbeque jactare, etiam sacrilego interposito jurejurando, regnum Hungariæ quod semper vallum et Christianæ religionis propugnaculum habitum est, se profuus invasurum, suisque subjeclurum armis et proculcalurum: quinimo Christianum nomen delere, sicque denno, uti illorum regum litteris significatum est, Tarlaros Poloniæ, Turcas Hungariæ regnorum fines diripere, igni ferroque vastare: illa quod nisi audacibus eorum conatibus propere occurratur conjunctis Christianorum principum viribus, valde timendum sit, ut per dilaciones et moras adversus acerrimos hujusmodi conatus omnis deinceps provisio et defensio sera futura sit. Igilur nos qui vices ejusdem Redemptoris nostri licet non paribus B. Petro meritis, potestate tamen pari gerimus in terris pro jugi nobis a Deo commissa cura, ac similiter Christianæ fidei et religionis conservationem assidue cogitantes, et ardentissime cupientes, et quod generalem expeditionem, quam meditatur, in præsentiarum sumere non valemus, dissidentibus inter se exccandis armis principibus Christianis, tamen pro nostro pastoralis officio prædictis regibus et regnis fansisper succurrendum, quoad implacabilem hostium conatus retardentur, te tanquam pacis angelum ad dictos reges et regna nostrum et Apostolicæ Sedis legatum de latere diximus proxime destinandum. Ceterum cum interim matura consideratione infra nostræ mentis arcana revolveremus inter alia, quæ etiam nostræ curæ et sollicitudini gravia incumbunt, Bohemiæ regnum ac Moraviam nullo pacto esse diutius negligendum, et quod olim Catholicum in quosdam errores a pluribus annis et hæreticam labem lapsum inimico humani generis operante cognoscitur: qui sane in Constantiensi Concilio, et deinde in Basiliensi dam-

¹ Leo X. Bull. 16. p. 33.

¹ Leo X. Bull. 16. p. 56.

nati et improbatu fuerunt, si eis depositis ad obedientiam sanctæ matris militantis Ecclesiæ reducatur, et a nobis exemplo boni pastoris, qui relictis nonaginta novem ovibus in deserto, unam præcipue errantem secutus est, in unio- nem et gremium Apostolicæ Sedis recipiatur, ac paterno affectu foveatur, et tanquam filius peregre profectus convivio vituli saginati appo- sitis salubrioris fidei cibis excipiatur, desuper plaudentibus angelorum choris, tam ad salu- tem animarum commissa plebis, quæ deviat a veris pascuis, quam etiam ad honorem hujus sanctæ Sedis et decus pertinere : cogitantesque etiam quod tu, qui defensionis hujusmodi fidei causa, ut præfertur, ad dictos reges et regna le- galus de latere destinatus existis ; ubi pro exi- gentia et necessitate rei illis regnis, imo veris Christianæ religioni provideas, et pro singulari tua prudentia, magnitudine animi, et consiliis, Turcarum et Tartarorum conatibus Christiicola- rum arma objeceris, et ea provide ordinaveris, quæ ad bellum et defensionem contra eodem hostes videbuntur opportuna, si in hoc sanctum et Deo in primis acceptissimum opus incubueris, ac pacis et fidei auctore corlitus inspirante omnem errorum materiam sustuleris, et in bonum unitatis et salutaris concordiæ communi- tate ac dicti regni Bohemiæ barones, nobiles, militares ac universitates dicti regni ac priva- tos civitatum præsides et juratos, aliarumque terrarum et oppidorum officiales ac alios quos- cumque cives sive populares ejusdemque gra- dus, ordinis et præeminentiæ existant, eorum- que complices et sequaces ad veram Christi fidem reducere, et in rectam semitam revocare curaveris, tanto id per te facilius fieri posse, quanto majoris fidei, existimationis et auctori- tatis præstas apud ipsos reges et regna Bohe- miæ regno contigua, de tua circumspectione, prudentia, usu rerum nobis in arduis eximia probitate et fide cognitis et perspectis, sumentes in Domino fiduciam, quodque scies et poteris fluctuantis errorum turbines discutere et se- dare ac regnum ipsum in formam pristini deco- ris restituere ; confidentes etiam in Domino, quod cum regnum ipsum ad obedientiam sanctæ Romanæ militantis Ecclesiæ redierit, cum bellicosum semper habitum sit, non tam pro mundana gloria, quam etiam adversus infideles pugnando sibi peperit, quam pro fidei Catho- licæ defensione contra Turcas et Tartaros com- munes hostes prævio invictæ crucis vexillo cum cæteris Christi fidelibus insurget ; tibi cum om- nibus et singulis dicti regni, et Moraviæ, et par- tium adjacentium, cujusdemque gradus et con- ditionis existant, ad veræ fidei lumen redire, et ejusmodi errores deserere et obviare volentibus eis, recepto ab ipsis abjurazione hæresis et errorum legitime faciendæ, præstandoque per eos juramento, quod talia per se deinceps non

committent vel aliis talia committentibus con- siliium, auxilium vel favorem per se præstabunt, et alias in forma Ecclesiæ consueta absolvendi, et ad nostrum et ejusdem Ecclesiæ gremium, necnon gratiam et benedictionem prædictæ Sedis restituendi », et infra, « plenam et libe- ram tenore præsentium concedimus faculta- tem, auctoritatem et potestatem. Dat. Romæ anno Incarnationis Dominicæ MDCIII, XV kal. Octobris, Pontificatus nostri anno 1 ».

70. *Recensentur a Pontifice articuli contro- versi inter Bohemos et Romanam Ecclesiam.* — Qui vero essent articuli controversi inter hære- ticos vel schismaticos ac Romanam Ecclesiam in Basileensis Concilii repetita historia antea dictum est : a Leone vero eximie nunc recensentur, et quæ concedi illis possent, vel quæ nulla ratione concedenda essent distinxit :

« Leo episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Thomæ tit. S. Martini in Montibus presbytero cardinali, ad partes Hungariæ et Bohemiæ nostro et Apostolicæ Sedis legato, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum te ad partes Bohemiæ tanquam pacis angelum et nuntium pro urgentibus et gravis- simis etiam Christianam religionem concer- nentibus negotiis destinaverimus de venerabili- tum fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio, inter cætera peragenda fraternitati tuæ commiserimus, ut dictos Bohemos ab unitate Ecclesiæ et rectitudine veræ fidei deviantes in viam salutis et veritatis reducere conareris ; et cum aliqui articuli importantiæ et gravissimi momenti cum eis per te nostro nomine tra- ctandi veniant et discutiendi, expediens judica- vimus prædecessorum nostrorum exemplo pro majori nostra excusatione, necnon satisfac- tione et tui securitate, illos sub plumbio in forma litterarum Apostolicarum per nos, tamen de venerabilium fratrum nostrorum consensu examinatos et discussos in congregationibus, et deinde in sacro consistorio nostro secreto, inse- rere et annotare ; quorum tenor talis est : In Concilio Constantiensi fuerunt damnati quadra- ginta quinque articuli Joannis Wyclef, et tri- ginta Joannis Hus, qui ponuntur in fine Concilii Constantiensis, et in tertiadecima sessione ejus- dem definitum est, quod populus laicus solum sub una specie communicetur. Deinde in Con- cilio Basiliensi venientibus Bohemis cum salvo ductu Concilii disputatum est diversis vicibus, quater cum ad illud Concilium oratores Bohemi venerunt in sex annis, et disputationes fuerunt solum de quatuor articulis suis ; omnes enim alios articulos damnatos Constantiæ vel alios quoslibet dicebant non esse articulos regni sui.

« Primus ergo articulus fuit de communione Eucharistiæ : videtur quod sub utraque specie esset utilis et necessaria etiam populo laicali, etiam pueris et amentibus. Fuit in hoc articulo

aeriter disputatum : tandem etiam sub canone definitum est in Concilio Basiliensi trigesima sessione, quod non astringuntur fideles communicantes tantum, et non conficientes, ex necessitate divini praecepti sub utraque specie communicare; sed Ecclesia quae regitur Spiritu veritatis habet ordinare quomodo ipsis non conficientibus Eucharistia ministraretur, et sive in una sive in duabus exhibita proficilidigne communicantibus ad salutem, nec ullatenus ambigendum esse sub qualibet specierum sacramenti lotum Christum contineri et sumi, consuetudinemque antiquam Ecclesiae Romanae de communicatione populi laicalis sub unica specie panis laudabilem et rationalem esse et pro lege habendam; nec illam reprobare aut mutare sine Ecclesiastica auctoritate alicui licere: in secretis tamen mandatis et instructionibus, ut ab aliquibus asseritur, si in aliis Bohemi cum Ecclesia unitate convenirent, permillebatur Bohemis clericis populum suum laicalem sub utraque specie communicare, dum crederent sub qualibet lotum Christum contineri, et communicantes sub altera tantum specie non errare. Et in hoc articulo posset idem hoc tractari cum ipsis ad praesens, si in aliis Bohemi cum Ecclesia unitate convenirent ac nobis conclusione cum ipsis habita referri, ut si nobis expedire videbitur, omnibus consideratis in hoc sacro Lateranensi Concilio volice concedi et determinari posset. De pueris vero non potentibus se probare, et in amentibus non habentibus dilucida intervalla, videbatur gravissimum, quod communicentur propter periculum irreverentiae et eversionis, aut expulionis, vel vomitus: quod et Basilienses desiderantes multum Bohemis satisfacere, non ausi sunt permittere: ideo non videbatur inhum aliquid super hoc concedere, sed per circumspectionem tuam persuasionibus et rationibus sanis, ut ab hoc errore recedant moveri poterunt et induci ad hoc servandum, vel ut abstineant velut a re nullum scandalosa.

71. « Secundus articulus Bohemorum fuit, quod peccata mortalia publica essent omnino puniendi et cohibenda, etiam per inferiores, superioribus non providentibus; de quo in Concilio Basiliensi satis disputatum est: et quamvis non sub canone interloquendum, tamen et in cedulis scriptis, et organo praesidentis Concilium declaravit, quod peccata mortalia publica secundum legem Dei et sanctorum documenta doctorum, quantum rationabiliter fieri posset, essent omnino cohibenda, ac corripienda; potestas tamen puniendi criminosos, non ad privatas personas, sed ad habentes jurisdictionem in eis juris ordine servato reservaretur.

72. « Tertius articulus de praedicatione verbi Dei, quod videlicet verbum Dei a sacerdotibus Domini et Levitis idoneis libere ac fideliter praedicetur, qui etiam in Concilio sub

canone non est definitus, sed similiter verbo in disputationibus, et deinde organo praesidentis declaratus, quod verbum Dei a sacerdotibus et Levitis idoneis, et per superiores probatis et missis libere, non tamen passim, sed ordinate ac fideliter praedicetur, salva auctoritate Pontificis, qui est praordinator cunctorum in Ecclesia secundum sanctorum Patrum instituta.

73. « Quartus articulus de possessionibus Ecclesiae, num licet clerico sub tempore legis gratiae in bonis temporalibus saeculariter et civiliter dominari, similiter non fuit per canonem definitus: sed in disputationibus per cedulas ac organo praesidentis declaratus est, quod liceret clericis et Ecclesiae habere dominia temporalia et possessiones: et hoc dixit praesidens Concilii oratore Bohemum respondentem de hoc articulo admisisse, sed tacesse vim in proprietate domini civilis, ita ut clerici sub proprietate termini domini civilis sint tantum administratores Ecclesiae, et illa debent fideliter administrare juxta sanctorum Patrum salubria instituta; quae tamen bona ab aliis, quam ab iis quibus eorum administratio canonice commissa est, usurpari sine reatu sacrilegii non possunt. Tamen in hoc articulo, in quo est major difficultas, et qui maxime facit Bohemos non facile ab erroribus resilire, et quo sublato, facilius ab illis erroribus reducerentur ad sanam doctrinam et Catholicam fidei observantiam, omni diligentia per te invigilandum est, ut ab hoc errore recedant; et propterea posset tentari aliqua concordia, ut videlicet dum in aliis Bohemi, prout est dictum, cum Ecclesia convenirent, et nunc aliquas Ecclesias erigerent, vel destructas instaurarent et reficerent, et episcopos et sacerdotibus aliquibus instituentis sub ratione alimentorum competenter providebant, et pro concordia praeteritorum fructuum usurpatorum ad minus ad unum annum exercitum decem millium vel quinque millium armorum contra Turcos expedirent, et tenerent data illis media solutione stipendii, vel quomodo melius concordaveris omnes praeteriti fructus dietis Bohemis, sub isto praetextu tale posset remitti; et quod inducerentur pro nunc suasionibus et rationibus per circumspectionem tuam ad restituendum Ecclesiam tam metropolitani, quam aliis cathedralibus, et dignitatibus, ac canonicis, et aliis parochialibus erigendis et instituentis, aut instaurandis et monasteriis, medietatem vel certam partem dictorum bonorum occupatorum pro dotibus dictarum Ecclesiarum et beneficiorum, et sustentatione ministrorum, vel saltem quartam, prout melius fieri posset rationibus et exemplis et auctoritatibus sanctorum, et sacrae Scripturae, ac universalis Ecclesiae observatione eos ad hoc inducendo. Item quod crederent, permitterent et consentirent in futurum, Ecclesiam esse capaceam succes-

sionis vel acquisitionis bonorum temporalium, quocumque titulo ultimarum voluntatum, vel inter vivos, videlicet testamento, legationum, donationum mortis causa, vel inter vivos, vel per alios contractus, prout jura permittunt indifferenter; ita quod si in posterum relinquuntur Ecclesiis, possint et illa tuto retinere. De reliquis vero bonis Ecclesiasticis per ipsos defunctis et occupatis posset polliceri eis, quod per Sedem Apostolicam et nos ex justis causis, videlicet quia sunt in confinibus infidelium, præsertim Turcorum, et sunt parati quocumque tempore militare contra illos cum quinque vel decem milibus, pro expensis vel medio stipendio, dum occurrit casus, dari eisdem in feudum vel emphyteosim, vel censum in secundam et tertiam generationem sub aliqua annua recognitione modici momenti; cum hoc tamen quod illis decedentibus sine filiis, nepotibus, et pronepotibus masculis dicta bona revertantur ad Ecclesiam, et possint vel debeant arbitrio prælatorum in totum vel pro parte aliis infendari vel retineri pro Ecclesiæ dote: et hoc postmodum ad nos delatum propter rei gravitatem, approbante sacro Concilio Lateranensi, ad majus robur et auctoritatem determinari et concedi possit ex istis et aliis causis, prout nobis videbitur opportunum, postquam per le conclusum fuerit cum illis: et de hoc nos certiores fieri ante conclusionem perficiendam, quam omnino differri volumus per te, quousque de singulis nos certiores feceris, et a nobis responsum fuerit.

74. « In aliis vero articulis Bohemorum antiquis per sacra generalia Concilia damnatis, nec disputatio nec contractus concordiæ admittatur, nisi voluerint compactata Germaniæ, quæ illis offerri poterunt, si etiam aliquas relevationes seu dispensationes viciniorum vel graduum matrimonialium aut observationes festorum, officii longioris Ecclesiastici in sacerdotibus; in his enim ii, qui nunquam in fide Catholica permanserunt, poterunt obligari sine censuris vel culpa mortali (prout S. Dominicus fecit in præceptis rerum indifferenter in sua regnula) dum in quatuordecim articulis fidei, et septem sacramentis Ecclesiæ, ac decem præceptis Decalogi, et sacra Scriptura ac ritibus communibus Ecclesiæ de imaginibus, crucibus, aqua benedicta, pacis osculo post *Agnus Dei*, et reliquis omnibus cum Ecclesia conveniant.

75. « Patres vero Basiliensis Concilii in his tribus articulis ultimis Bohemorum non diffiniverunt per canones aut decreta, quod in illis bene intellectis, ut supra, modice differebant ab Ecclesia. Et quia oratores Bohemorum venientes ad Concilium et redeuntes celeriter ad patriam suam rogabant, ut diffinitionem Patres Concilii suspenderent, quousque ipsi cum baronibus et populo Bohemorum, ex quo rationes

Ecclesiæ jam audiverant, et de illis edocti erant, rem tractatibus concordarent, adeoque et diffinitionem communionis, quæ rectius fidem spectabat, Patres ipsi Basilienses sub canone, non nisi postquam discesserunt ultimo oratores Bohemorum, diffinierunt et constituerunt, quamvis ipsis presentibus in omnibus quatuor articulis evidentissime ipsi synodales Patres disputando superaverint, et exierint ipsos Bohemos, ac verbo vel cedulis interloquendo superiores decisiones fecerint. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MXXIII, XII kal. Octobris, Pontificatus nostri anno 1. » Monitis Bohemos, ut oratores ad Concilium Lateranense ad controversias fidei dirimendas mitterent, si a legato Apostolico concordia reintegrari non posset, postea videbimus: sed male sopitum ignem flabello Lutheri postea ingenti Catholiciæ religionis et Germaniæ detrimento latius flammæ sparsisse, suo loco dicitur.

76. *Wladislaus rex monitus ut compescat motus concitati in imperatorem a schismaticis.* — Concitati vero fuerant in arma Bohemi seu hæretici seu Catholici a Ludovico Gallorum rege, de quo supra dictum est, adversus Maximilianum Cæsarem, a quo premebatur, ut a Gallico et Italico bello eum distraheret, sed cum inde hæretici viribus auferentur, inque perlinacia magis obdurescerent, Leo Wladislaum Bohemiæ regem præmonuit¹, ut eos motus compesceret, ne Bohemi eas censuras contraherent, quæ adversus schismaticos fuerant constitute.

« Wladislaw Pannoniæ Bohemiæque regi.

« Nuntiatum nobis est, certos Bohemorum militum duces magnis sollicitationibus per fautores schismatici excitatos bellum cogitare; quo bello schismaticis auxilio sint: cumque iis conjuncti populos recte sentientes quique nobis parent, aggrediantur, remque Christianam exagitent atque perturbent; id nos ægre molestè ferentes, qui quidem a Deo vocati ut Christi vicarium geramus, Christiani gregis incolumitati salutique consulere in primis debemus, magnopere te hortamur, abs teque amanter ac vere patrio animo petimus, ut eos Bohemorum motus comprimas, ardoremque animorum malis artibus sollicitatum restringas, ducesque illos in officio contineas, nam si se schismaticis adjunxerint præterquam quod penam a Julio Pontifice maximo schismaticis constitutam ipsi committent, nos etiam pro nostri officii ratione quin eos sacris interdiciamus pœnisque gravissimis dedamus, facere non poterimus. Erit itaque optimum, ac propter tuam et eximiam in rebus omnibus prudentiam, ac perpetuam in Romanos Pontifices pietatem expectatum abs te

¹ Apud Petr. Bomb. l. i. Ep. vxi.

vel plane etiam postulatum, et tum illis salutare, tum tibi ad laudem et gloriam, amplissimam des operam et Bohemiam meliora cogitantibus facilius contra hostes Christiani nominis nostra arma converti possint, etc. Dal. kal. Aprilis MXXIII, Pontificatus nostri anno I. Roma ».

77. *Italia paci providet Pontifex.* — Dum longinqua regna legatorum opera componere nititur Leo, ipsemet proximas Italiae motus comprimere studuit. Disceplabant Veneti¹ cum Maximiliano Caesare de veteri plurimum urbium possessione, atque ab Hispanis, Helvetiis, Germanis, quibus etiam studebat Leo, ut ejus litterae pro submittendis Veronam, quam tenebat Caesar, Bononiensium auxiliis ostendunt², timore perterriti Pontificem suarum cum Maximiliano controversiarum arbitrum delegerunt: quam provinciam Leo iubens admisit, ut ejus ad Petrum Bibienam apud Venetos internuntium Apostolicum datae litterae ostendunt³:

« Petro Bibiena.

« Quam nobis gratam atque optatum accidit, id quod heri ex Venetorum legato, publicisque istius senatus atque tuis litteris intelleximus, cum scilicet senatus remque publicam nobis arbitris suarum cum Maximiliano Romanorum imperatore designato discordiarum, quae quidem diutius, quam oportebat, vigerunt, causam cognitionemque permisisset: eoque accepto nuntio valde gavisi sumus; cum propterea quod ista respublica senatusque illustris, qui prudentissimus atque gravissimus semper fuit, de nostra in se vetere benevolentia tantum spei atque fiducia conceperit, ut suarum maximarum controversiarum, atque rerum summam nobis esse plane credendam statuerit, cum quia magnopere confidimus, ex ea re ipsis quidem primum atque eorum oppidis et municipiis, omniique imperio, Italicis deinde rebus magna ex parte diturno bello contritis atque labentibus, toti demum Christianae reipublice plurimas esse levationes, maximasque utilitates proventuras. Dabimus equidem ipsi operam, ut hujus ipsorum de nobis iudicii tam illustris tamque praecleari eos nunquam peniteat, etc. Datum. III kal. Octobris anno I. Roma ».

78. Interea sicuti Verona Venetorum, ita Palatinum Germanorum Hispanorumque hostiles impressiones eludere⁴: demum Raymundus Cardona prorex Neapolitanus Hispanorum vires in Vicentinum agrum effudit⁵, ac paucis post exaratas superiores litteras diebus, nempe septima Octobris Venetum exercitum, cui Bartholomaeus Alvianus summo cum imperio praerat, eruento praelio fudit: de qua victoria promul-

gata Roma haec tradit Paris de Grassis⁶: « Die Jovis XII Octobris cum heri nova venissent de victoria habita per Hispanos et Alemannos ac exercitum pape contra Venetos regi Gallo confederatos, et placuisset cardinalibus et oratoribus praedictorum regum Romanorum et Hispaniae, et aliis indigenis, similem missam in gratiarum actione pro simili victoria celebrare, ego similiter ac ardentius obstiti, dicens Venetos non esse hostes Romanae Ecclesiae, nec schismaticos declaratos: ideo desistendum a gratiarum actione in Deum, sed potius exequiis celebrandis incumbendum ». Et infra: « Denique papam consuli in consistorio stotatum et sedentem, quid agi placeret: et respondit primo quod a memetipso dicerem cardinalibus prima vice congregandis, non licere eis in tali casu facere, nisi quod viderent facientem Pontificem, et quod ego mandarem, ac quod inhiberem eis ne seens facerent ».

79. Eversa sunt admodum Hispana vires Venetae: quippe Vicentia, Bergomum, Brivia, aliaque loca ad victorem inclinarunt⁷: Pontifex vero, quem pacis arbitrum designatum vidimus, redintegrandae concordiae percupidus Hispanum Caesaris foedere junctum continere, ne tot cladihus Italiani alterere, pacisque confundere consilia pergeret, hisce litteris⁸ conatus est.

« Raymundo Cardonae proregi Neapolis.

« Cum id nostrum consilium semper fuerit, ut inter Maximilianum Romanorum imperatorem designatum, et Leonardum Lauredanum Venetorum principem discordiae, quas quidem uterque diutius quam opus fuerat exercuit, federe incho componerentur, ut bella caedesque in Italia desinerent, pax atque tranquillitas existeret, idemque optare prudentissimum regentium sapennumero intellexerimus: gratissimus nobis atque jucundissimus is profecto nuntius fuit, quem nuper accepimus, Venetos scilicet ad incundam cum Maximiliano pacem animum induxisse, nobisque arbitris omnem discordiarum suarum causam totiusque rei summam velle permittere; ab hoc enim fonte confidimus plurima esse atque maxima Christianae reipublicae commoda, ex quibus laurire omnes homines possint, propediem emanatura. Haec eorum voluntatem cum certam propemodum exploratamque habeamus, neque dubitemus, quin illi ea, quae nuntiantur omnia, ut volumus, sint confecturi, etiam atque etiam te hortamur, ut magis in ea sententia Veneti confirmentur, ab armis atque in Venetos impressionibus abstinere tantisper, dum sygrapham, qua nobis ejus rei potestas permittatur, ipsi conficiant. Est autem prudentiae tuae paucorum dierum mo-

¹ Petr. Just. Inst. Venet. l. XI. Guicci. l. XI. — ² Est. apud Petr. Beuh. l. III. Ep. XIII. — ³ Apud eund. l. V. Ep. XI. — ⁴ Petr. Just. l. XI. Guicci. l. XI. — ⁵ Id. ib. Nicol. Bas. in Adit. ad Naucl. Marian. l. XXX. c. 21.

⁶ Par. l. p. 65. — ⁷ Petr. Just. l. XI. Guicci. l. XI. — ⁸ Est. apud Petr. Beuh. l. IV. Ep. XXIV.

ram tanti non aestimare, ut eam causam ab utriusque nostrum diu optata, communique consilio suscepta, et toti rei Christianæ maxime profuturae pacis atque fœderis confectio impediatur: quæ quidem mora, ne longior sit quam necessitas postulal, Petro Bibiena nostro apud Venetos internuntio mandamus del operam, ut trium aut quatuor dierum spatio post has sibi redditas litteras, et quam dicimus syngrapha conficiatur, teque illico tota de re certiores faciat. Tu vero ea inlelecta Casarianos tuosque milites usquequaque continebis, dum pax ipsa fœdusque sanciat, etc. Dat. IV kal. Novembris anno i. Roma ».

80. Miserant, ut diximus, Veneti ad Pontificem syngrapham, qua ipsis arbitrio suas cum Maximiliano controversias permittere: qua recepta Leo Cardonam ipsam monuit¹, ne Venetos ab regio exercitu laedi pateretur. Maximilianum pariter misso Romam Gurcensi Pontificem controversiarum iudicem delegisse, ait Guicciardinus²: contractam tamen ferende sententia potestatem ita voluisse, ut ea ipsis inconsultis non promulgaretur. Meminit de Gurcensi cardinale Paris³, quem veluti Casarem legatum Romam ingredi voluisse, contendisseque ut Urbani magistratus sibi venienti occurrerent: sed Leonem, intentata anathematis pena id voluisse. Addit etiam illum se a Julio sacra purpura donatum ostentasse, atque cardinalibus a Leone creatis præire voluisse: demum vero cardinalium galerum a Leonis manu solemnî ritu accepisse; tum etiam Maximilianî nomine Pontifici obedientiam mense Decembri in cardinalium publico senatu delulisse. Quod autem ad sequebrem pacem inter Casarem et Venetos attinet, cuius Pontifex interpres erat, latam fuisse proximo anno fœderis sententiam dicetur suo loco.

Cælerarum quoque Halicarum rerum, Ligusticarum nempe et Etruscarum, Leo arbiter extitit, sedavitque Pontificia auctoritate Genuense bellum. Jam Adurni a Mediolanensi et Helvetiis acceptis copiis, castra ad urbis moenia post varia tumultuaria prœlia promoverant, affectabatque Maximilianus Maria, dux Mediolanensis, Genuæ arcem sibi dedi ab Octaviano duce Genuensi, ut eam militari præsidio ad urbem in sua fide continendam committeret: a quo consilio eum deducere nisus est Leo, sinceram Octaviani Fregosii amicitiam illi pollicitus⁴: sed cum flectere illum non posset, atque Helveticæ copiae ab Adurnis conductæ Genuam vexarent, Pontifex qui una cum Hispaniarum rege patrociniûm Genuensium susceperat, prorogem Neapolitanum hortatus est, ne Genuam imperii formam mutare sineret.

81. « Raymundo Cardonæ proregi Neapols.

Ex litterarum Octaviani Genuensium duccis, illiusque oppidi decurionum ad nos exemplo, quo in loco ejus civitatis res sint, propter illorum audaciam, qui perturbare eam armis, collectisque exercitibus omnia permiscere aggreduuntur, facile perspicies. Ea res cum nihilo sane minus Ferdinandi regi tui tuamque dignitatem, quorum auspiciis is, qui nunc viget, ejus urbis status magna cum omnium civium voluptate fuerat constitutus, quam nostram ipsorum, qui municipium illud in fidem et clientelam recepimus, diminueret labefactareque videatur, hanc nobis operam sumpsimus, ut curaremus ut eorum te nihil lateret: quæ cum erunt abs te inlelecta et cognita, tui consilii erit, perferre ac perpeli velis tantam indignitatem, ut paucis Gallia Cisalpina rebus reliquis, quæ turbari fortasse poterant, plane jam constitutis, teque prope uno in Italia paratissimum exercitum habente, cæteris aut superatis, aut communi sententia bellum tecum administrandibus, tamen sint, qui urbem Genuam in nostram tuamque fidem receptam oppugnare audeant sub oppidi prope jam menibus, atque ipsas ad portas positis castris. Equidem quod ad nos attinet, eos unde illa, de qua loquimur, armatorum hominum manus ad quietem ejus oppidi averterendam comparari audiebatur, propterea quod eum rerum motum totius Italiae res turbandi et permiscendi, ac bellum maximum excitandæ novasque res molieandi afferre inilium existimabamus, non unis vel litteris vel certis missis hominibus monimus ab incepto desisterent, præsentemque ejus urbis statum nostræ fidei commissum et traditum ne vexarent, existimantes ipsos hortatu nostro facile quieturos: præsertim cum scirent facile in eo non minus Ferdinandi regis, quam nostrum nomen dignitatemque convelli et conteri: tritermes etiam nostras tum ad urbem tuendam misimus: nunc vero cum neque nostræ neque regis tui dignitatis, majestatis, nominis ulla ab ipsi ratio habeatur, æquum est, te, qui exercitum lectissimo atque fortissimo præes, ejusdem cum regis tum nostras, tuas denique ipsius partes suscipere, omnesque nos, teque in primis ab injuria tam insigni præ te ferre vindicaturum, ne te nominisque tui amplitudinem partamque jam gloriam contemnendam quispiam posthac ducat: quis enim tuæ se regisque tui fidei creditum tutum securumque existimabit, si Genuæ statum tuis armis constitutum, in regis tui fidem receptum viderit vel perverti, vel labefactari? Quamobrem incumbit in eam cogitationem, sensusque tuos omnes atque animum excita, ut oppidum egregium, ejus oppidi otium cæteris Italiae oppidis quieti, bellum tumultui esse maxime potest, ab imminente hostium periculo tua diligentia, consilio, auctori-

¹ EAL. apud Pet. Bomb. I. IV. Ep. XVIII. — ² Guicci. I. XII. —

³ Par. Ms. uti sup. — ⁴ Leo apud Bomb. I. III. Ep. XIX. —

⁵ EAL. apud Bomb. I. VI. Ep. IX.

tate, armis etiam si necesse erit, quæ quidem arma hoc tempore tibi præcipue parent, tuis denique opibus eripiat: quod unum et regi tuo sempiternam gloriam pariet, et nobis tam erit gratum, ut nos tibi ea de causa plurimum debere simus existimaturi. Tibi certe ipsi, nominique tuo magnum sane splendorem, magnam auctoritatem afferet. Dat. VII kal. Decembris, Pontificatus nostri anno 1. Roma ».

82. Moniti etiam Helvetii ¹, ut Genua discederent: verum jam tum confecta res erat; quippe præcedente ² nocte VII kal. Decembris Adurnii tumultuaria prope fuga castris discesserant, cujus causam latuisse ait Augustinus Justinianus, verum illam aperit Bizarrus ³ (1): « Dux, nempe Insuber, copias suas et Helvetii quatuor peditem millia subsidio mittebant; verum tantum potuere proregis Neapolitani regni in ducem ipsum minime, tantumque valuit Pontificis mirum in modum Octaviani partibus faventis apud utrosque gratia et auctoritas, ut frustratis ipsis Adurniis, illa decreta expeditio nullum locum sortita sit ». Sedatæ etiam Pontificis auctoritate Etruriæ turbæ, ac Lucenses, qui in Pontificis et Hispaniarum regis clientelam se commendarant, pronuntiatas factionibus, Florentinis conciliati sunt ⁴. Ceterum Florentia hoc anno tres e suis civibus sacra purpura donatos suscepit; de qua cardinalium creatione hæc memorat Paris ⁵:

83. *Auctum cardinalium collegium.* — « Die Lunæ, quæ fuit XXII Decembris MXXIII (2), sanctissimus dominus noster Leo quatuor cardinales creavit », et infra, « nomina autem cardinalium quatuor novorum sunt; Laurentius Puccius nuper datarius natione Florentinus; Julius de Medicis natione Florentinus consobrinus papæ (is in Pontificatu Clementis VII nomen sibi ascivit), Bernardinus ⁶ de Bibiena Florentinus, alumnus papæ et thesaurarius; Innocentius Cibus nepos papæ ex sorore, natione Januensis ex domino Francisco Cibo filio olim Innocentii papæ VIII ». De his in cardinalium senatum cooptatis certiore fecit Leo Ferdinandum regem Hispaniæ hisce litteris ⁷:

¹ Ext. apud eund. Ep. XII. — ² Aug. Just. I. VI. Foliet. I. XII. — ³ Bizar. hist. I. XVIII. — ⁴ Guicciar. I. XI. in fine. — ⁵ Paris to. IV. p. 58. — ⁶ Alii Bernardum vocant. — ⁷ Ext. apud Beub. I. V. Ep. VII.

« Ferdinando Hispaniæ regi.

« Scies nos ad XI kal. Octobris, fratibus nostris Ecclesiæ Romanæ cardinalibus consentientibus, Laurentium Puccium familiarem nostrum a dandis litteris, et Julium Medicem archiepiscopum Florentiæ designatum patrelem nostrum, et Bernardinum Divitium Bibienam quæsolem, atque Innocentium Cibum, sororis nostræ filium, Innocentii papæ Octavi nepotem plurimis maximisque de causis in cardinalium collegium cooplavisse; quorum trium prudentiam, integritatem, et agendis rebus usum, atque scientiam, virtutesque ceteras et esse tibi perspectas existimamus, et reipublicæ et honori et presidio confidimus fore: de Innocentio autem speramus fore, ut volumus; habet enim egregiam indolem conjunctam cum optimis moribus, quos ornat litterarum et bonarum artium studiis, etc. Dat. IX kal. Octobris MXXIII, Pontificatus nostri anno 1. Roma ».

84. Insignitos autem titulis hæc cardinales et sacro ritu initiatos describit Paris de Grassis ¹, sic inquit: « Die Mercurii in consistorii principio papa dedit titulos et annulos, et clausit os novis cardinalibus hoc modo; quia primo legit ex libro formam dandi titulum primo presbytero, et eodem contextu dedit annulum in digito dexteræ manus annulari, videlicet reverendissimo domino Laurentio Puccio tit. SS. Quatuor Coronatorum, tum reverendissimo domino Julio de Medicis diacono Ecclesiæ S. Mariæ in Domnica, inde reverendissimo domino Bernardino de Bibiena diacono Ecclesiæ S. Mariæ in Porticu et ultimo reverendissimo Innocentio Cibo diacono Ecclesiæ SS. Cosmæ et Damiani: et ita unusquisque accepit titulum et annulum et osculatus est pedem, et manum et os papæ. Papa autem cum legeret, deponebat biretum, et quando illi osculabantur, rursus accipiebat illud, quod fuit bene. Quo facto, papa clausit os novis cardinalibus simpliciter et positive absque lectione, et ego alte dixi eisdem, ut eligerent quam denominationem vellent habere de se ipsis, an nomine proprio, ut Ascanius, Hadrianus; an a titulo, ut S. Georgii et S. Vitalis et multi alii; an a vocabulo domus, ut de Grassis et Medicis: et responderunt quod in primo con-

¹ Paris to. IV. p. 62.

(1) Cur Helvetii arma subito e Genua obsidione retraxerint, causam hæc satis exploratam tunc pariter fuisse, cum res agebatur, testatur Bartholomæus Senarez in historia de rebus Germanicis cupus hæc sunt verba: « Hujus subiti discessus alii alias causas esse crediderunt, nam quidam arbitrati sunt externum militem mercede conductum non solum stipendio pugnare perihisicque se objicere recusasse. Alii Helvetiorum militum Adurnos et Fliscos suspectam fidem habuisse, qui ad mille in castris erant ». MANSI.

(2) Medum irrepisse in fragmentum illud Duci Parisi Grassi, hic ab annalista productum, nemo prudens negaverit. Neque enim Decembri mense remanente primo novi illi cardinales potuerunt, cum electionis illorum Pontifex in suis litteris hic recitatis datique IX kal. Octobris emanarent. Rursus si pro Decembri substituendus ibi fuerit Septembris, mendax tamen est dies hebdomadae in eodem fragmento signata; neque enim dies XXII Septembris ejus anni in diem Lunæ, ut ibi legitur, sed in feriam VI incidit. Igitar novorum cardinalium adiectio statuenda est die XXI Septembris hujus anni, quæ dies in litteris illis ad Ferdinandum signatur; ac hodie post Leo Ferdinandum regem de re sola per litteras hæc recitatis et die IX kal. Octobris signatas fecit certiorum. Ex quo Pavinum falli constat dum novorum cardinalium reannulationem ad diem kalendaram Octobris revocat. MANSI.

sistorio responderent ». Horum denominationes expressas in Actis Concilii Lateranensis cupidus lector inveniet; namque proxima sessione octava interfuere; ejus historiam ita describit idem Paris¹:

85. *Concilii Lateranensis sessio octava: regis Galliae recitatur littera quibus excusat se de schismate et profitetur se Concilio adherere.* — « Die Lunae, XIX mensis Decembris MXXIII, fuit habita sessio octava in Concilio Lateranensi, ad quod papa ante diem istum accessit cum omnibus cardinalibus, qui tunc in Urbe sunt, videlicet viginti quatuor ». Et infra: « Omnes cardinales et praelati parati praestiterunt reverentiam papae; ex quibus cardinales manum, ut alias, praelati etiam non consecrati omnes ex dispensatione genu, abbates pedem osculati sunt. Fuerunt in totum milia centum et viginti duae praeter Pontificem et cardinales, qui sunt, ut dixi, viginti quinque: oratores omnes fuerunt in latere dextro, quorum caput fuit dux Bari ». Nonnullis interjectis addit: « Finitis precibus, duo oratores regis Franciae, videlicet episcopus Massiliensis, nomine Claudius de Seisello, et alius baro venerunt ad papam cum duobus mandatis, et dixerunt alte, et quidem eleganter, quod rex Franciae suae sanctitatis et sanctae matris Ecclesiae ac Sedis Apostolicae filius obedientissimus, cum credidisset antea Concilium Pisanum fuisse legitimum, adhæsit illi, credens se bene et legitime facere, quia etiam multi cardinales et praelati adhæserant eidem: nunc, quia certior factus est et etiam per litteras suae sanctitatis invitatus ad Concilium Lateranense tanquam legitimum et canonicum, illud dimisit, ac ex nunc dimittit, et Lateranensi adhæret, et rogat, ut sibi super praemissis ignoscatur, prout in litteris quas praesentarunt plenius confinetur ». Conceptae erant hisce verbis, quibus conflati Pisani schismatis invidiam extenuare Gallus annitebatur.

86. « In nomine Domini. Amen. Universis praesentes inspecturis fiat manifestum, quod superioribus annis bonae memoriae Julio II, Pontifice maximo in humanis agente, subdola falsaque suggestiones inimicorum atque amulorum serenissimi et Christianissimi Ludovici Francorum regis apud eundem Julium usque adeo invaluisse, quod illum adversus dictum regem obsequentissimum filium, et Ecclesiae primogenitum, ex patre apertum acerrimumque hostem effecissent; et licet idem rex, quantum fieri potuit, patienti animo dicti Pontificis impetum atque iracundiam tolerare statuisset, sperans aliquando fore, ut suae sanctitati reconciliaretur, nihilominus tamen praeter opinionem dicti regis eveniret, quod nulli Ecclesiastici etiam sanctae Romanae Ecclesiae cardinales, affi-

que doctissimi et praestantissimi viri, in civitate Pisana sub nomine Concilii generalis convenirent, asserentes firmiter et pluribus coloratisque rationibus persuadentes, se dicti Concilii congregandi multis de causis legitimam potestatem habere, accedente etiam ad hoc consensu et auctoritate serenissimi Romanorum imperatoris electi, praetensum Concilium Pisanum indixerint, dictusque rex ex consilio plurimorum et aliorum doctissimorum virorum Ecclesiae et nationis Gallicanae dicto praetenso Concilio Pisano adhæserit, praelatosque, qui illud legitime congregatum esse arbitrabantur, ad praetensum Concilium praefatum ire permiserit, illudque in terris, regno et dominiis ac ditioribus suis continuare passus fuerit, et illius decretis et provisionibus paruerit, et in regno et dominiis suis praedictis pareri fecerit, non quidem ut sanctae Sedi Apostolicae aut sanctae Romanae Ecclesiae (quod absit) maculam aliquam aut scissuram schismatique inferret, sed praedictis Concilii suasionibus adhortationibusque inductus, praesertim quia causae propriae, per quas ad id faciendum motus fuit, personam ejusdem Julii Pontificis, a quo, ut praefertur, provocatus fuerat, praecipue concernebat. Cumque postmodum, praefato Julio Pontifice vita functo, et sanctissimo domino nostro Leone Decimo in ejus locum ad summi Apostolatus apicem atque universalis Ecclesiae regimen assumpto, intellexerit praefatus rex, sanctitatem suam in sequendo in hac parte gesta praefati Julii dictum praetensum Concilium Pisanum tanquam minus legitimum, et a non habentibus potestatem indictum, necnon omnia in eo gesta damnasse et improbasse; et dictum Concilium Lateranense tanquam rite et legitime indictum, ejusque omnia gesta et decreta approbasse: fueritque postmodum per suam sanctitatem, tam per litteras in forma brevi, quam alias diversimode paterne admonitus, ut a dicto praetenso Concilio tanquam minus rite, et a non habentibus potestatem indicto recederet, et dicto Lateranensi tanquam vero, indubitato, unico Oecumenico Concilio adhereret, ipseque rex solo religionis zelo atque instinctu adductus, sperans desideratam universalem Christi fidelium pacem auspiciis praefati sanctissimi domini nostri Leonis papae X. praesto affuturam, ac propediem, favente Domino, unanimi Christianorum principum et populorum consensu arma in orthodoxae fidei communesque hostes convertenda esse: considerans insuper quanti sit in his et ceteris rebus omnibus summi Pontificis auctoritas, quam praesertim vitae munditia atque innocentia comitatur, quae sunt in praefato sanctissimo domino nostro perspicua, et paternis suae sanctitatis monitis et suasionibus abunde permotus, quippe qui illius auctoritati et sententiae potius, quam alterius cujusque mor-

¹ Paris 60. IV. p. 80.

talium sanctius et severius semper stare iudicabit, praesertim ubi scandalum Ecclesiae imminet et scissura, pro singulari, quam erga praefatum sanctissimum dominum nostrum et sanctam Sedem Apostolicam gerit devotione, vestigia Christianissimorum Franciae regum praedecessorum suorum non solum imitari, verum etiam, si fieri potest, anteire cupiens; animadvertens praesertim quod per mortem praefati Iulii omnis odii et suspitionis materia est extincta, et quod nonnulli ex praenominatis cardinalibus, necnon imperator electus, qui dielium praefensum Concilium Pisanum indixerant, iam illi renuntiaverunt, et dicto Lateranensi adhaeserunt.

87. « Hinc est quod in praesentia praefati sanctissimi domini nostri Leonis papae X, coram nobis notariis et testibus infrascriptis praesentialiter constituti reverendissimus in Christo dominus Fridericus S. Theodori diaconus cardinalis de S. Severino vulgariter nuncupatus, necnon reverendus in Christo pater dominus Claudius de Scysselto electus Massiliensis, ac magnificus et generosus dominus Ludovicus Forbini dominus de Soleris, praefati charissimi Ludovici Francorum regis procuratores ad omnia et singula infrascripta peragenda specialiter deputati, constantibus litteris patentibus dicti Christianissimi regis sua manu subscriptis et sigillo sigillatis ejusdem regis nomine et mandato, cum ea, qua decuit, reverentia atque humilitate, a dicto praefenso Pisano Concilio penitus discesserunt, illique plenarie renuntiaverunt, ac pure, libere et simpliciter sacrosancto Lateranensi Concilio praedicto tanquam vero, unico et legitimo adhaeserunt; et insuper procuratorio nomine quo supra promiserunt, quod praefatus rex Christianissimus nullum deinceps favorem nullamque assistentiam dicto praefenso Concilio Pisano quoquomodo praestabit; quinimo quoscumque in civitate Lugduni, aut alibi in regno, terris et dominiis suis sub nomine dicti praefensi Concilii Pisani persistentes, infra unum mensem proxime futurum abire faciet, et pertinaciter resistentes, ejuisqueque status, gradus, dignitatis, aut conditionis fuerint, Ecclesiastici vel saecularis de facto ejiciet et expellet, ac pro schismaticis habebit, et contra eos velut tales ad omne mandatum praefati sanctissimi domini nostri etiam manu armata, si opus fuerit, procedet.

88. « Et ulterius promiserunt praefati procuratores, nomine quo supra, praenominatum Christianissimum regem facturum et curaturum cum effectu, quod sex praefati et quatuor doctores seu graduati ex honorabilioribus et numero eorum, qui praedicto praefenso Concilio Pisano intervenerunt, destinabuntur ad eundem sanctissimum dominum nostrum papam nomine dicti praefensi Concilii Pisani, et cum legitimo

mandato per illud pro tempore representantes, tam eorum, quam aliorum omnium, qui dicto Concilio adhaeserunt, nomine facto; qui praefati et doctores seu graduati infra kalend. Januarii proxime futuri coram sua sanctitate personaliter comparebunt, dictoque Concilio Pisano pure et simpliciter renuntiabunt, illudque abjurabunt, et veniam atque absolutionem a sua sanctitate humiliter in forma convenienti et suae sanctitati accepta postulabunt; et ulterius dicto Concilio Lateranensi tanquam vero, unico, indubitatoque tam suo quam aliorum adherentium praedictorum nomine adhaerebunt et se incorporabunt. Quodque si praemissa facta non fuerint, praefatus rex nulli eorum, qui dicto praefenso Concilio Pisano interfuerunt, aut favorum, opem, auxilium aut favorem dabit adversus sanctae Sedis Apostolicae auctoritatem: quinimo praefati sanctissimi domini nostri sententias, decreta et censuras contra eos exequi faciet suo posse etiam manu forti et armata, si opus sit, absque ulla simulatione vel fraude: et ulterius promiserunt praefati procuratores quo supra nomine, quod quamprimum commode fieri poterit venient aliqui praefati et insignes viri nomine totius Ecclesiae Gallicanae cum sufficienti mandato, qui dicto Concilio Lateranensi adhaerebunt et assistent, quemadmodum caeterae nationes ».

89. Admissas elementer Ludovici Francorum regis excusationes a Leone refert Paris: « Deinde inquit, papa probavit animum regis, et admisit excusationem ejus. Inde idem orator aliud dedit mandatum papae, in quo constituit suos procuratores cardinalem Sanseverinum, et praedictos duos ad comparandum nomine suo ». Eo monumento publico Francorum rex se de non missis ob gravissima externa internaque bella praesulibus ad Lateranense Concilium purgabat, missurumque proximo tempore pollicebatur¹: tum ut de Pragmatica Sanctione abolenda actio extraheretur orabat:

« Ludovicus Dei gratia Francorum rex, dux Mediolani, dominus Genuae, universis praesentes litteras inspecturis, salutem.

« Notum facimus, quod nos confidentes de prudentia, dexteritate, diligentia et fide charissimi et amantissimi consanguinei Friderici cardinalis de S. Severino protectoris negotiorum nostrorum in Romana curia, et dilectorum ac fidelium consiliariorum nostrorum Claudii episcopi Massiliensis, domini Ludovici de Soleris, oratorum per nos destinatum ad sanctissimum papam, eosdem et quemlibet eorum ex certa nostra scientia et auctoritate regia facimus et constituimus nostros veros et indubitatos procuratores, generales et speciales, illa tamen, quod specialitas generalitati non deroget, nec

¹ LAM. epu. lit. in Act. Concil. Later. sess. 8.

contra, ad petendum nomine nostro et Ecclesie Gallicane, pro qua, quoad hoc promittimus, a sanctissimo domino nostro papa, et a sacro Concilio Lateranensi, in sessione qua proxime celebrabitur, aut alias prout eis videbitur, terminum et dilationem competentem pro dicta Ecclesia Gallicana, ut interea possint congregari et deputari, et mitti aliqui praefati et aliae notabiles personae, ad se presentandum in dicto sacro Lateranensi Concilio, et ibidem super facto Pragmaticae Sanctionis respondendum; considerato quod antea et in praesenti propter bella et dissensiones, quae sunt in Italia, non fuit neque tutum est istdem praelatis et personis dictae Ecclesiae Gallicanae Romam posse accedere, et quod dicta Ecclesia Gallicana cum in praesentia congregata non sit, ad se congregandum propter regni magnitudinem, distantiam diocesium et habitationum dictorum praetorum necnon propter bella, quae in finibus regni nostri geruntur, indiget temporis spatio convenienti: et insuper ad requirendum a praefato sanctissimo domino nostro papa et a sacro Concilio Lateranensi praedicto tam nostro quam dictae Ecclesiae Gallicanae nomine, pro qua promittimus, ut praefertur, ne ullo modo velint procedere in facto praedictae Pragmaticae Sanctionis, dicta Ecclesia Gallicana et nostris procuratoribus et deputatis non auditis: et ad petendum et requirendum de praemissis Instrumentum publicum loco et tempore profuturum et valiturum prout juris fuerit. In quorum fidem praesentes litteras manu nostra scripsimus et sigilli nostri jussimus munimine roborari. Dat. Corbeiae die XXI Octobris anno salutis MXXIII, et regni nostri XVI ».

90. *Plures alii principes similiter se subjiciunt.* — Admisit ejus preces Pontifex: verum ob praefixos litteris Mediolanenses titulos regio Diplomatici, illi rogationi intercessisse Mediolanensem oratorem referunt Acta synodalia: ac tum Massiliensem episcopum respondisse, ea controversa jura alio loco et tempore disceptanda dirimendave. Caeterum Leo ejusmodi allegationi occurrit, dum Mediolanensis intercessionem sine alterius detrimento ac fraude admittere ipsum professum fuisse refert Paris: « Quia, inquit, praelati de sua natione, (nimirum Gallica), etiam se excusabant, propterea supersedit contra illos omnes, eisque ad primam sessionem, quae erit pridie idus Aprilis, id est, die Lunae ante Dominicam Palmarum, quae erit XIV Martii: sed haec sessio postea fuit prorogata ad diem quintam Maii: demum comparuerunt tres oratores marchionis Brandenburgensis ». Erat is Joachimus, qui se etiam Romani imperii archicamerarium principemque electorem Stetinae, Pomeraniae, Casuborum et Sylavorum ducem, Burgravium Nureburgensem, ac Russiae principem appella-

bat¹, Concilioque Lateranensi a Julio indicto se adhaerere magna religione profitebatur: « Et similiter dederunt mandatum et marchionis Montisferrati, qui pridie praestiterant obedientiam: et postea multi procuratores multorum praetorum ex diversis partibus mundi: sed haec minora mandata receperunt protonotarii. Papa autem dedit regis Franciae et marchionum praedictorum mandala domino Fedrae secretario Concilii, ut ea legeret: et legi in pulpito. Verum quia rex Franciae nominavit se ducem Mediolani in suis mandatis, dominus Marinus Caraccioli, orator ducis Mediolani, unus ex multis qui ibi aderant, approximans se ad tribunal papae alte professus est in forma: et papa respondit se admittere sine alterius praesidio ».

91. *Aquensis senatus in judicium vocatus ob immunitatem Ecclesiasticam labefactum.* — Deinde procurator Concilii nomine Marius supplicem libellum² referendum gravioribus expostulationibus adversus Aquensem regium senatum, qui in Provincia libertatem Ecclesiasticam labefactabat, Pontificiaeque de sacerdotiis decreta variis artibus eludebat, neque ea nisi ad arbitrium suum promulgari sinebat, Pontifici porrexit, ut singulos senatores ac praesides illius corruptela participes censuris Ecclesiasticis percelleret: quae cum explorata et comperita essent, e sacri caeterus consensu, Aquensibus Senatoribus, quorum nomina in libello exprimebantur, intentata judicaria severitate, diem ut ad Lateranensiam subsellia trimestri flexu se conferrent dixit, publicaque de ea edicta in finitimis Provinciae urbibus divulgari jussit. Quae vero post haec gesta sint illa prosequitur Paris³: « Et cum haec facta fuissent, ego alle indixi omnibus, ut exirent: et sic omnes exierunt praeter necessarios et solitos: unus conservator remansit, alter exivit ad excludendum populum, et indicendum silentium et quietem in populo, qui in Ecclesia convenerat, propter pluvias juges et densas: quo facto papa vocari ad se fecit oratorem Poloniae, qui erat archiepiscopus Guesnensis, et dedit ei Bullam plumbatam. ut eam legeret super pulpito; et bulla erat pro fide ».

92. *Diversae Concilii sanctiones tum in errores circa animam humanam, tum de legibus pro pace mutua inter principes decernendis, tum de Ecclesiastica disciplina restituenda.* — Disseminabantur tum in aliquorum impiorum philosophorum scholis putidae et nefandae opiniones de natura animarum humanarum: nonnulli siquidem Arabum ac veterum ethnicorum falsa doctrina infecti, effutire coeperant animam sua natura mortalem esse: alii licet immortalem staterent, unicam tamen esse in omnibus; atque ex anti-

¹ Act. Concil. Later. sess. 8. — ² Ext. in Actis. — ³ Paris de Grassis in Ms. Dur.

quorum hæreticorum prævis dogmatibus multiplicari per traducem disceptabant: ex quarum hæresum sentina cum innumeri alii errores, quibus Christiana convellebatur religio, pullularent, e Concilii sententia¹ confirmatum esse antiquum fidei orthodoxæ dogma, animam esse immortalem, in singulis distinctam numero, creari a Deo, efformatisque jam corporibus, uti in Viennensi Synodo declaratum fuerat, infundi: tum eorum insanæ argutie damnate, qui impium dogma juxta Philosophiam verum, quamvis juxta Theologiam falsum faterentur, jactabant (1):

« Ad perpetuum rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Cum diebus nostris, quod dolenter ferimus, zizanix seminator, antiquus humani generis hostis nonnullos perniciosissimos errores a fidelibus semper explosos in agro Domini superseminare et augere sit ausus, de natura præsertim animæ rationalis, quod videlicet mortalis sit, aut unica in cunctis hominibus; et nonnulli temere philosophantes, secundum saltem philosophiam id verum esse asseverent: contra hujusmodi pestem opportuna remedia adhibere cupientes, hoc sacro approbante Concilio, damnamus et reprobamus omnes asseverantes animam intellectivam mortalem esse, aut unicam in cunctis hominibus; et hæc in dubium vertentes; cum illa non solum vere per se essentialiter humani corporis forma existat, sicut in canone felix recordationis Clementis papæ V prædecessoris nostri, in generali Viennensi Concilio edito continetur; verum et immortalis et pro corporum, quibus infunditur, multiplicitate singulariter multiplicabilis, et multiplicata sit; quod manifeste constat ex Evangelio, cum Dominus ait: *Ani-*

nam meam autem occidere non possunt; et alibi: Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam; et cum æterna præmia et æterna supplicia pro merito vitæ iudicandis re-promittit; alias Incarnationi et alia Christi mysteria nobis minime profuissent, nec Resurrectio expectanda foret, ac sancti et justi miserabiliores essent juxta Apostolum cunctis hominibus: cumque verum vero minime contradicatur, omnem assertionem veritati illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse definimus, et ut aliter dogmatizare non liceat districtius inhibemus, omnesque hujusmodi erroris assertionibus inhærentes veluti damnatissimas hæreses seminantes per omnia, ut detestabiles et abominabiles hæreticos, et infideles Catholicam fidem labefactantes vitandos et puniendos fore decernimus.

« Insuper omnibus et singulis philosophis in universitatibus studiorum generalium et alibi publice legentibus districte præcipiendo mandamus, ut cum philosophorum principia aut conclusiones, in quibus a recta fide deviare noscuntur, auditoribus suis legerint seu explauerint, quale hoc est de animæ mortalitate, aut unitate, et mundi æternitate, ac alia hujusmodi, teneantur eisdem veritatem religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, et persuadendo pro posse docere, ac omni studio hujusmodi philosophorum argumenta, cum omnia solubilia existant, pro viribus excludere atque resolve.

93. « Et cum non sufficiat aliquando tribulorum radices præscindere, nisi et ne iterum pullulent, funditus evellere, ac eorum semina originaleque causas, unde facile oriuntur, removere; cum præcipue humane philosophiæ studia diuturniora, quam Deus secundum verbum Apostoli evacuavit, et stultam fecit absque divina sapientiæ condimento, et quæ sine revelatæ veritatis lumine in errorem quandoque

¹ Act. Later. Conc. sess. 8. p. 81. Est. etiam in Leon. X. const. 5.

1) Hanc Lateranensis Concilii Constitutionem, qua de anime immortalitate dogma asseritur, ex occasione latam esse non ambigo, quod Petrus Pomponacius, clarus atate illa philosophus Peripateticus, librum ediderat, quo ex Aristotelis sensu animam natura sua mortalem esse defendit. Pomponacius iste Mantua ex honesta familia natus inter Peripateticos atatis sue philosophos princeps est habitus. Philosophiam legit primo quidem Padua, dein Bononia, ubi librum edidit illum cuius jam meminimus, eoque sibi videtur, præsertim ex Dominicanæ Familia, viros literatos adversus provocavit. Ille e Guazzo in Chronico fol. 246. Obiit an. MDXXVI. Acriter in illum invecutus est Hieronymus Amidenis Lucensis, ex Ordine Servorum B. M. V., cujus excusa est Mediolani A. MDXXVIII *Apologia pro anime immortalitate in Petrum Pomponacium Mantuanum Philosophum. Bononiæ publice profectentem*. Hujus operis Annullum Ordinis illius scriptor Gianus non meminit. Porro ex ea lucubratione discimus Pomponacium in suo illo scripto non Aristotelis tantummodo, sed sua pariter sensa promississe, cum sententias S. Scripturæ, quibus anime immortalitas probatur, edidit Hieronymo teste « conetur solvere; et mirabilia in Machabais visa ad effectus naturales trahat ». Insuper Symonidem poetam, Ilomerum, Senecam, Plinium juniorem quos mortalis anime assertores inducit, viros « justos et sanctos » appellat. Quibus impis dogmatibus cum nullis offendendis viros Catholicos sibi que invidiam creasset ingentem, idea famam suam defensurus *Apologiam* edidit, « per quam », addit Hieronymus, « cervosi tractatum istum in inextinguenda Venetorum civitate esse ceptum, prohibuit et igni traditum vel tradendum, atque postmodum aditum jam habuisse ad summam Pontificem, cujus infallibili determinatione standum esse censui ». Ille Hieronymus, quem Lucensem fuisse, Theologum Ordinis Servorum B. M. V. inlytum, ex Gianio in Annalibus ejusdem Ordinis discimus; qui Lanæo Gianus in eo forte erroris arguendus est quod hunc Hieronymum Lucensem tantummodo monasticæ professione, patris vero Senecensium asserunt. Constat enim Amidenis, cui familie virum hunc idem Gianus assignat, ex vitæ atate Lucæ concessisse; et ipse pariter Hieronymus in libris suis nunquam non se Lucensem, Senecensem vero nullibi appellat. In Tractatu etiam de Cambiis, quem Latine edidit, ac vernacule ab alio redditus est, Lucenses cives suos, *delli nostri Cittadini* appellat.

Ex verbis vero Hieronymi superioris recitatis liquet non temere præsumi quæ censura est continuatoris Historiæ Ecclesiasticæ abli. Fleury's asseruisse quosdam, opus illud Pomponacii igni damnatum fuisse Venetis. Quod vero addit continuator ille operis illius Pomponacium, iteratum editionem permisisse quosdam ex inquisitoribus fidei, id quidem cum damnatione ejus Venetis facta non pugnat. Quod enim Veneti inquisitores adjudicantur igni, id alii inquisitores recudi permisissent, rati Pomponacium suo illo libro nihil aliud voluisse quam ex Aristotelis sensu animam mortalem præbere.

magis inducunt, quam in veritatis elucidationem; ad tollendam omnem in præmissis errandi occasionem, hac salutarî Constitutione ordinamus et statuimus, ne quisquam de cætero in sacris ordinibus constitutus secularis vel regularis, aut alias ad illos a jure arctatus, in studiis generalibus vel alibi publice audiendo, philosophiæ aut poësis studiis ultra quinquennium post grammaticam et dialecticam sine aliquo studio theologiæ aut juris Pontificiî incumbat: verum dicto exacto quinquennio, si illis studiis insudare voluerit, liberum sit ei, dum tamen simul, aut seorsum, aut theologiæ aut sacris canonibus operam navaverit, ut in his sanctis et utilibus professionibus sacerdotis Domini inveniant, unde infectas philosophiæ et poësis radices purgare et sanare valeant, et hos canones per ordinarios locorum, ubi generalia studia vigent, et rectores universitatis eorumdem studiorum singulis annis in principio studii in virtute sancte obedientiæ publicari mandamus. Nulli ergo, etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno Incarnationis Dominicæ MXXII, XIII kal. Januarii, Pontificatus nostri anno 1°.

94. Post hanc sanctionem, Vincentium Senensem archiepiscopum promulgasse sequentem de legatis pro pace mutua inter principes redintegrandâ decernendis (uti in superiori sessione agitatum fuerat) de Turcica expeditione conficienda, de excindendis Bohemicarum hæresum reliquiis, Actorum Concilii Scriptor¹ et Paris de Grassis referunt:

« Ad futuram rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Cuncta ad optatum finem perducî omni cogitatione, cura, studio ac sedulitate affectantes et dante Domino, confidentes, legatos de latere nostro sancte Romanæ Ecclesiæ cardinales in consistorio nostro secreto de fratribus nostrorum consilio, per nos postmodum nominandos, cum auctoritate et facultatibus necessariis et opportunis, tanquam angelos pacis pro hujusmodi Christianorum pace universali tractanda, componenda et conducenda, expeditioneque contra infideles ineunda, eodem sacro Concilio approbante, ad eosdem reges pro eorum regia magnanimitate et erga Catholicam fidem devotione prompto et alacri animo ad utrumque sanctissimum opus pacis expeditionisque inducendos, pro universæ reipublicæ Christianæ integrâ atque perfecta tutela, defensione et salute mittendos et destinandos esse decernimus.

95. « Præterea cum ex diuturna et multiplici hæresi Bohemorum plurimum Deus offendantur, et Christianus populus scandalizetur, quorum etiam ad veræ fidei lumen, atque con-

cordiam reducendorum provincia dilecto filio nostro Thomæ tit. S. Martini in Montibus presbytero cardinali Strigoniensi, ad Hungariam et Bohemiam nostro et Apostolicæ Sedis legato, est a nobis his proximis diebus plene demandata; eosdem tamen hortamur in Domino, ut vel ad nos et hoc sacrum Lateranense Concilium, vel ad eundem Thomam cardinalem legatum, qui propinquior illis erit, aliquot ex suis oratores cum sufficienti mandato destinare non negligant ad tractandum de opportuno remedio, quo errores, quibus diu definentur, agnoscant, et ad verum religionis cultum et sancte matris Ecclesiæ gremium, Deo duce, reducantur; quibus hoc sacro approbante Concilio, veniendi, eundi, standi quousque præmissa tractanda duraverint, et postmodum discedendi et ad propria redeundi in fide Pontificiâ liberum salvum conductum, et fidem publicam tenore præsentium concedimus et elargimur, eorumque votis, quantum cum Deo poterimus, annuemus. Et autem hoc sacrum Lateranense Concilium ad finem uberrimæ speratæque utilitatis perducat, alia namque plura et gravia in eo tractanda discutiendaque remanent, ad omnipotentis Dei laudem et Ecclesiæ suæ exaltationem, nonam sessionem continuationis celebrationis ipsius sacri Lateranensis Concilii nono Aprilis MXXIV, Pontificatus nostri anno 1, quæ erit quarta feria post Dominicam Passionis, sacro Concilio approbante, indicimus. Nulli ergo, etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno Incarnationis Dominicæ MXXII, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno 1°.

96. Tertiam sanctionem legit Joannes Franciscus episcopus Taurinensis¹, quæ Leo professus est, se restitundâ in pristinum splendorem disciplinæ Ecclesiasticæ dare operam decrevisse; castigatasque jam ante a Julio censura Apostolica corruptelas, quæ apud Romanæ curiæ administratos inoleverant, ut summa integritate munera sua obeant; ac si principes in concordiam redigi contingeret, ad conficiendam adversus infideles expeditionem se incubiturum:

« Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Sedula a deputatis relatione habita, et quid a quibus exorbitaretur animadverso, ut quæque vel a decenti et laudabili more, vel a primæva institutione desciverant, ad normam retraximus, et ea in unam reformationis Bullam, sacro approbante Concilio, super hoc editam ex ordine congressimus, in eaque executores, qui ordinata servari cogerent, deputavimus, quam ab officialibus ipsis, et cæteris, ut quemque tanget, sine fraude et inviolabiliter observari, hoc sacro approbante Concilio, mandamus sub pœna excom-

¹ Acta Concil. Later. sess. 8. p. 71.

¹ Acta Concil. Later. sess. 8.

municationis late sententiæ, a qua nisi per Romanum Pontificem, excepto mortis articulo, absolvi non possint; ita ut ultra hanc et alias penas in Bulla ipsa particulariter expressas, contravenientes officio, in quo deliquerint, ad semestre tempus sint eo ipso suspensi; et si secundo erraverint in eodem officio, quod quantum in se fuit coinquinarunt, perpetuo careant: qui postquam constitutione nostra ad frugem reducti erunt, inhibito atque sublato communi damno ad cæteras reformationis partes procedemus. Et si nobis omnipotens pro sua misericordia concesserit, ut pacem inter Christianos principes componamus, non noxiis solum seminibus extirpandis, sed et propagandis Christi finibus insistemus, ac sanctissimam contra infideles expeditionem, cujus desiderium assidue nostro cordi inhæret, Deo ipso rei suæ favente, eorundem fulti præsidiiis aggrediemur. Nulli ergo etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MXXII, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno I ».

97. Rogatis patrum sententiis Jacobus episcopus Potentinus dixit¹, non tantum edenda Diplomata, sed re ipsa corruptelas removendas. Bernardus archiepiscopus Spalatensis illud de componenda Romana curia decretum promulgari voluit. Alexius Amalphitanus, et Paris de Grassis Pisauriensis episcopi non in Romana modo Ecclesia, sed in universi totius orbis Ecclesiis restituendam disciplinam veterem, excindendasque omnes ubique corruptelas censuerunt, quod idem Paris in sua synodali historia accurate repetiit²: « Finita, inquit, cunctislibet, (nimirum trium superiorum sanctionum), lectione, lector deposita mitra alte dixit: Placent vobis, patres, omnia, quæ per me lecta fuerunt? At illico scrutatores votorum accesserunt ad papam, qui respondit: *Placet*, et sic hinc inde scrutatores cum protonotariis et scribis duobus a quolibet latere percurati sunt vota. Secunda fuit super pacem; et omnibus illa placuit indifferenter. Tertia fuit super reformatione; et multis absolute non placuit, sed quod reformatio fieret universalis in toto a capite ad pedes: quo audito, papa quæsiuit an multi essent, et ille respondit: Quasi media pars eorum prælatorum qui essent in latere sinistro. Et ego, qui aderam, respondi similiter: *Placet* quod reformatio fiat universalis, et quod reformatores reformentur; quo audito, papa quasi subridens dixit velle aliquantulum cogitare, ut omnibus satisfiat; et sic in prima sessione futura deliberare quod omnium reformatio fiat tam sui, quam reformatorum. His dictis, ego dixi papæ, an placeret papæ cantare: *Te Deum laudamus*; qui hymnus semper solet cantari

quando est aliqua materia gravis conclusa: et papa dixit quod ex quo rex Franciæ adhasit Concilio Lateranensi, et facta esset unio in Ecclesia, magnam esse importantiam et sic incepit cantare: *Te Deum laudamus*; quod cantores prosecuti sunt: et sic aperti januis populus ingressus est, et omnes exuli sunt patres. Papa ad versum: *Te ergo quæsumus*, cum pluviali descendit, et genuflexit, et in fine ibidem sedens deposuit calcamenta, et inde discessit reversurus ad palatium. Alia sessio fuit quinta Maii MXXIV. « Cujus sessionis historiam proximo anno prosequemur. Nunc non prætermittendum visum est, in prædicta sessione octava perorasse post divina mysteria peracta Joannem Baptistam Gargam equitem Rhodium, ac Pontificem et patres de Rhodio adversus Selymi ingentes apparatus firmanda luendaque monuisse.

98. *Rhodium equitis oratio implorantis auxilium principum*. — « Scis, inquit, pater beatissime, et tu Lateranensis Synode, Rhodon insulam ab omnibus laudatam atque opportunissimam semper ad res gerendas esse judicatam: nam Rhodos nostra adjacet Asiæ, qua maxime Asia in mare nostrum excurrit; hinc in Syriam et in Ægyptum commodissima est navigatio: hinc in mare Asiaticum, Hellespontum, Propontida ac Pontum commodissime solvitur, et rebus navalibus atque classicis ea civitas semper floruit ». Et infra: « Arx enim ista est expultrix sævissimorum hostium, qui semper vestras urbes et imperia invadere, et religionem nostram funditus evertere student. Et tu jam per litteras præteritis mensibus, pater sanctissime, tibi illic a nostris significatum fuit, Sultannum Selyn, sectæ Mahometanæ immitem tyrannum, classem ingentem paravisse, et innumeras copias contra Christi fideles et Rhodi insulæ milites et incolas contraxisse, et tantam tormentorum vim, quantum nullus unquam ad id bellum instituisse exploratum habuimus: qui illic postmodum semotis castris alio contra orthodoxæ fidei cultores impetum fecerunt, ubi multas clades et urbium everisiones inferre conati sunt: et nuperrime, cum quietorum esse illum speremus, per alteras a nostris tue sanctitati significatum est, in eodem belli apparatus ingenti studio summaque celeritate incumbere; et cum nihil majori odio prosequantur, quam Rhodom, ei multo magis in posterum timendum est, cui nunquam minari desistunt.

99. « Necessè igitur est, ut principibus Christianis accersitis, et tuis dispersis in sancta septa collectis, quo unum sit ovile, sicut unus est pastor, cui pacifice et quiete præcipias, ut abs te magnanimo duce et vexillifero tua animi sinceritate, mirabili sapientia, cælestique virtute adversus hanc infidelium potentiam bellum suscipiatur. Expergiscimini ergo, expergiscimini tandem, Christiani principes, et labenti

¹ Ad Acta Concil. — ² Paris tibi sup.

Ecclesie auxilium afferre, et sub Leone felicissimo pastore invictoque duce de bello Turcis inferendo in medium consulite, nec ulterius patiamini nostri Redemptoris sepulchrum, et Constantinopolim novam Romam sub Turcarum imperio detineri, et tantam pestem atque perniciem adversus Christianos populos diutius savere; sed religionem vestram propius respiciatis, quam colere et augere vestri imperii et regni interest». Et infra: « Jacet desolata Asia, jacet Africa, jacet Ægyptus, ac bona Europæ pars deserta abjecta sine lege, sine moribus, sine ullo Christianæ religionis consortio; ubi tot civitates, tot populi, tot imperatores, tot reges, tot principes cultu veræ fidei et armorum usu præstantissimi; ubi tot celeberrima Christi et sanctorum templa in crudelissimam jam Turcarum et Barbarorum ditionem devenerunt: a quibus acceptas clades, eversiones, contumeliasque non est hujus temporis recensere, cum jam omnibus notæ sint atque testate, et cum tot jam annos nihil aliud audiamus, quam excidia alia super alia Christianorum. Quid, quod Tyrrenhum mare toties infestarunt, et quod pudeat referre, ad littora usque Romani agri prædatum venerunt? Sed hæc loca tam efferata barbarie sine fide, sine Deo tandem in potestate infidelium esse, ac non tam regi quam devastari passi sunt principes Christiani, dum quæ sua sunt querant, non quæ Jesu Christi; dum quisque luxui, simultatibus, otio indulget; dum Romanum Pontificem folies acclamantem rabidos lupos gregem Domini invasisse, non audiunt, etc. ».

100. *Omni ope nititur Leo reges in Turcas conjungere.* — Aucta sunt ea mala temporum decursu, obsurdescensibus ad Pontificum clamores precesque principibus Christianis. Constat quidem Leonem magno studio universos reges ac principes ad mutuam concordiam reducere studuisse, ut sacrum bellum adversus Christiani nominis hostes post obtritum Orientem jam Occidenti imminentes susciperetur; omnium nationum episcopos summa cupiditate in singulis Lateranensis Synodi sessionibus id expetiisse, piosque stimulos sponte incitato Pontifici addidisse: cuius sanctissimi consilii ad exitum perducendi studio, exente anno Laurentium Feltriensem episcopum designatum in Germania internumtum Apostolicum apud Cæsarem et septemviro operam navare jussit¹, ut ad omnia alia intestina Christianorum bella componenda eos promoveret. Consignatæ sunt hæc temporis nota eæ litteræ: « Dat. Romæ xxiii Decembris mxxiii, anno 1 ». Excuse typis ipsæ litteræ a Petro Bembo² fuere inter alias, quas Leonis nomine, cui a secretis erat, composuit; sed immutatis paululum consuetis Romanæ curiæ formulis, quas Latine lingue nitore et

gantieque, quam consecrabatur, consentire non pulabat: quo studio dum scripta perpoliebat, Tullianosque flosculos avidius colligebat, incautus etiam gentiliarum vocum putores aliquos inseruit, a quibus styli Romanæ curiæ sanctitas penitus abhorret: qua de re monitum lectorem volumus ad retuenda maledicentiæ tela, quæ aliqui, captata ex hujusmodi voculis occasione, jaculari possunt; quapropter nos in litteris, quas ex Bembo decerpimus, consuetam Pontificalis curiæ formulam, cum Pontifex loquens inducitur, restituisse, cum ea verborum formula fuisset concepta, atque a Bembo elegantiarum Latinarum cupidissimo, dum typis excudebat, immutata.

101. *Pontificiæ litteræ quibus exponitur Cæsari fore ut Turcæ ob principum discordias confirmantur.* — Quod autem attinet ad Pontificias litteras, quibus Maximilianus ad publicam imperio Christiano maximeque Italiæ pacem rependam, de qua cum Gurensi cardinale Cæsareo legato egerat, ad rem Christianam in pristinam dignitatem atque amplitudinem revocandam sollicitatus est; conceptæ erant his verbis³:

« Maximiliano imperatori designato.

« Etsi et animo semper agitavimus ex eo tempore cum Pontifex maximus creati sumus, ut pro reipublicæ Christianæ otio communicare bono te ab armis, ab ardore animi, ab odio exercendo cum iis, quos hostes tuos appellas, Christianis regibus atque principibus, ad pacem atque amicitiam revocarem, et posteaquam Matthæus cardinalis Gurensis, vicarius rerum Halicarum tuus, prudens excellensque vir, Romam se contulit, cum eo sæpius eadem de re sumus locuti; tamen quoniam iis diebus fratres nostri Ecclesiæ Romanæ cardinales, non solum separatim, ut cuique usui fuit, quod sæpe antea fecerant, sed etiam una omnes atque palam nos ea de re multo diligentius atque accuratius monuerunt, veriti ne, si paulo modo ulterius nostrorum principum discordiæ inter eos vignerent, Christianam rempublicam bellis civilibus debilitatam validissimi hostes nostri Turcæ adorirentur atque opprimerent, qui tractare arma, parare exercitus, classem conficere audiebantur; idem nunc quoque nobis tecum per litteras multo accuratissime agendum esse contendendumque existimavimus, præsertim cum et nonnullorum regum ac principum querelæ accesserint litteris eorum et nuntiis ad nos perlate potentium, ne Christianos populos nostræ curiæ fideique creditos diutius inter se concurrere, collidique sineremus, et ipse Italiæ devastata prope ac desolate vocibus et quasi lacrymis excitemur, ut de grege Domini passim pereunte ac se conterente solliciti, nihil non curæ in eo continendo conservandoque

¹ Lib. 1. brev. p. 14. — ² Bembo. l. vi. Ep. xxiv.

³ Ext. apud Bembo. l. vi. Ep. xxiv.

adhibeamus, nihil remittamus laboris. Itaque te et monemus et hortamur, et plane etiam atque etiam rogamus per Dei optimi maximi nomen, a quo tuo sane nomini dignitas omnis majestatisque accessit, per sedem hanc Christianae reipublice, cuius unius tuenda cogitatio ad te maxime omnium atque iustissime pertinet, per tot sanctorum virorum humata hac in Urbe atque tellure corpora, qui multos labores, multas aerumnas pertulerunt, multum etiam sanguinis instituendis nostris sacris augendisque profuderunt, ut ad pacem cum tuis hostibus inveniendam, animum et cogitationem tuam des, eamque de sedibus deque populis Domini prope expulsam te quidem certe implorantem, ne aspernere, praesertim si aequas illam ad te condiciones afferre perpexeris; quam certe in sententiam adduci eo facilius debes, quo laudabile illud propositum animi tui, qui cum imprimis ad arma prosiluisti, ut libertatem Ecclesiasticam audacia nonnullorum violatam comminulamque defenderes, dignitatemque nostram ab injuria vindicare, suos jam exitus habet, hostesque tui Dei munere tua incredibili virtute, tuorumque federatorum auxilio positis animis contumacibus ad hujus reipublicae cultum et observantiam humiles accesserunt.

102. « Certe quemadmodum te bello fortissimum atque invictum adhuc quidem omni tempore praestitisti, ita optimis consiliis tractabilem dari nunc te erit non minus prudentiae tuae, quam illud fuerit fortitudinis. Meminisse etiam debes, cum omnium Christianorum imperatorem geras, datum te a Deo esse quasi tutorem ejus populis, ut non tam tibi cogitandum sit, quos vincere atque subjicere tuae ditioni possis, quam ut omnes esse incolumes te procurante conspiciantur. Deinde, quo major ipse excelsiorque es, eo te deceat omnibus hominibus faciliorem commodioremque esse, benignitatemque non acerbiter naturae, oblivionem injuriarum, non vindictam, liberalitatem, non potentiam exercere: neque tam quaerere quibus artibus latiores imperii tui fines habeas, quam quibus virtutibus gloriam tui nominis extendere, hominibus in te benevolentiam augere atque amplificare melius atque facilius possis.

103. « Quamobrem, ut ad illud redeamus, quod initio diximus: rogamus obtestamurque te primum quidem, ut animum tuum ad pacem inter omnes Christianos principes conciliandam applies, deinde ut te ad eas pacis conditiones cum tuis hostibus deducas, quae si non tales erunt quales ipse voles, maxime sint tamen ejusmodi, ut qui te summopere diligunt non esse eas abs te rejiciendas putent; cruciari enim gladios, vastari provincias, oppida dirui, (quae quidem mala cum bellis semper conjuncta sunt), exerceri denique inter Christianos principes tam acerbas contentiones non solum

reipublicae Christianae periculosum est, sed ne illis quidem ipsis, qui eas exercent non triste, non miserum, non fugiendum. Id si ipse per te feceris, plane contidimus, reliqua bella omnia in universo ejusdem reipublicae imperio omnibus hominibus tum unius praerularum factum respicientibus facile quietura, quique nostris cervicibus imminens hostis noster perpetuus Turca, deque nostris seditionibus incredibilem laetitiam capiens, nos eam ob causam a sese facilius debellatum iri spem non dubiam alit, vel se intra suos limites continebit, vel nos una in redimendis a servitute Christianis gentibus conspirantes aliquando victores sentiet. Nos quidem ipsos, qui te unice atque summopere amamus, fratrumque nostrorum cardinalium collegium, vel potius Christianam rem universam tibi egregie atque in omne tempus devincies. Dominus autem, ut est in remunerando benefacta hominum largus, quidquid hac in re atque hoc tempore amore sui nobis hortatoribus tuis hostibus remisit, tibi nominique tuo Augusto reliquis tuis in rebus postulatisque decupla mensura atque centupla sarciet. Datum V kalend. Januarii m^oxix (a Natali scilicet caep^o computo) anno 1. Roma ».

104. Transmisit Leo harum litterarum exemplum ad singulos principes septemviros, utque sua studia ad pacandum Christianum imperium et sacra adversus Turcas defendenda conjungerent arma, est adhortatus¹: « Vehementer, inquit, etiam atque etiam abs te petimus, ut nostras apud illum hortationes litteris, postulatio- nibus, internuntiis, per te ipsum denique, si fieri poterit et quantum poteris, juves; plane enim in eo qui tuos conatus adjuvabit Deus, tum in tua diligentia, prudentia, auctoritate spem maximam habemus, fore ut ab illo sis quaecumque voles impetraturus, tam justa praesertim in re atque causa; quae quidem id agit, ut Christiani sanguinis, quem exhauriri profundique tam largiter his temporibus perditis atque miseris vidimus, aliquando tandem ratio habeatur, resque Christiana publica vel nervos atque vires resumat, etc. Dat. IV kal. Januarii anno 1. Roma ».

105. *Rogatus Anglus, ut pacem cum Gallo inerat.* — Ad sedanda pariter bella ab Hispanis Anglisque cum Gallis gesta, Leo Ferdinandum et Henricum reges rogavit², ut pacis consilia cum Ludovico ad vertendos in Turcas impetus amplecterentur. Et sane Henricum solius Pontificii honoris causa sumpsisse arma ac posuisse, refert Polidorus Virgilius³; nam cum post expugnatum Tornacum Maximilianus Caesar illum ad urgendum victoriae cursum incitaret, redeunte ad Pontificium obsequium Francorum

¹ Bemb. l. VI. Ep. XXIII. — ² Ib. Ep. XV. — ³ Polydor. Virg. l. XXVII.

rege, in Angliam se recepit: « Ille Maximilianus », inquit auctor, « cum rege de toto belli negotio agere cepit, nimirum Tornaci, qui videns res Gallicas jam aperte longe infirmissimas esse, plurimum hortabatur Henricum ad sequendam victoriam: contra Henricus juvenis quieto ingenio, qui non sua, sed Romani Pontificis injuriæ vindicanda causa, bellum susceperat, ratus Francum satis esse doctum ad erratum suum agnoscendum, in eo bello cessandum putabat: quæ sententia, cum jam Hyems instaret, postremo retinetur », et infra, « Maximilianus vero dolens Anglum bene gerende rei occasionem dimisisse, in suam mox Germaniam se recepit ». Firmasse Anglum ipsum cum Gallo pacem, pariterque Hispaniarum regem inducias inivisse cum eodem Ludovico dicitur inferius.

106. De collocata vero apud eos reges Ferdinandum et Henricum opera, ut civilia cum Gallis eorumque federatis bella componeret, monuit Leo Hungariæ regem, auctorque extitit, ut eisdem ad pacem conciliendam hortaretur: ut Selimi Turcarum imperatoris exultantis imminentiæque Hungariæ ferocia contundi posset: tum animos ad propugnandum Christianum imperium adjecit¹: « Te, inquit, et monere et hortari volumus, ut eisdem regibus ipse quoque in eam sententiam scribens, hominesque tuos mittere, qui eos ad pacis studia cogitanda suscipiendaque hortarentur: quod tu quidem certe facere eo diligentius debelis, quo periculo es proximior, teque ipsi Turcæ his temporibus primum omnium ex Christianis principibus delegerunt, in quem invaderent, quemque debilitare ac proferere conarentur, etc. Dat. tertio kal. Januarii MXXIII, Pontificatus nostri anno I. Roma ».

107. *Conflatum ex omnibus populis fidelibus exercitum immittere in Turcas meditatur Pontifex.* — Meditatum fuisse Leonem bellicos labores cum Cæsare ac regibus subire, atque exercitum Christi cruce insignitum ex omnibus fidelibus populis conflatum ad Turcicam tyrannidem obtinendam educere, professus est publicis literis², in quibus, recensitis Turcarum grassationibus, Selimum imperatorem, ac Tartaros illius fœderatos in Hungaria, Polonia regionibusque finitimis promulgari jussit, ac sacram militiam professoris, susceptis rite sacramentis, nozarum omnium veniam contulit, et clero sacerdotiorum decimas ad suppeditanda militi stipendia indixit, stipemque collaturis sacras indulgentias proposuit:

108. « Ad futuram rei memoriam.

« Nos, qui Pontificatus dignitate, et officio mediatoris, quamvis non paribus B. Petro meritis, potestate tamen pari nuper vocati fungi-

mur, considerantes, ac præ juri nobis a Deo commissa cura animo attentius revolventes, quod nullum majus aut gravius onus nobis et Apostolicæ Sedi incumbit, quam expurgare a noxiis Dominicum agrum, et oves cogere in sanctum ovile, spurcissimos insuper pseudo-prophetae Mahumeti sectarios immanissimos Turcas compescere, et quantum fieri potest, ad meliorem frugem convertere, si minus in eas, unde prodire, scilicet Septentrionum latebras generali expeditione per nos sumpta coercere, qui a quadringentis usque vel circiter annis Christianam rempublicam tunc florentem non fatigarunt solum, sed in Asia, quod meminisse dolet, Ciliciam, Lyciam, Armeniam, Paphlagoniam, Phrygiam, Lydiam, pulcherrimas olim orbis Christiani partes: in Europa universam Græciam et Serviam, Bulgariam, Bosnam impiis armis subegerunt, et memoria parentum nostrorum Constantinopolim, Thraciæ et Orientalis imperii caput, magni olim Constantini ac tot fidelium imperatorum sedem, vi expugnaverunt: sacras ades magnis sumptibus in honorem Dei extractas, et inter cæteras divæ Sophiæ templum, Dei ipsius ac sanctorum imagines polluerunt et proculcaverunt: virgines in stuprum et matronas, cunctam vero tam antiquæ et populosissimæ urbis nobilitatem in eadem et dirissimam servitutem rapuerunt et absumpserunt.

109. « Quodque nuper, non absque dolenda recordatione præteritorum et ingenti animi nostri molestia, uti ex charissimorum in Christo filiorum nostrorum Wladislai Hungariæ et Bohemiæ, et Sigismundi Poloniæ regum ac privatim illorum regnorum litteris, et finitimarum partium fide dignorum nuntiiis accepimus, quod orthodoxæ nostræ fidei hostes Turcæ elati præteritis victoriis, duce imperatore Selimsatz, qui crudelissimus omnium suorum patrem armis compulit ad deponendum imperium, fratres ac ex iis filios ferme omnes ad unum insigni crudelitatis exemplo trucidavit, et innocentissimum Christi fidelium sanguinem sæva rabie sitiit; et ut jurejurando professus est, Hungaricam nationem in primis, ac deinde totam Christianam religionem penitus extinguere conatur, adjunctis secum Tartaris glacialis Oceani accolis; sicque omnes simul ditorum regnorum fines numerosa pedum atque equitum manu crebris incursionibus diripere, igni ferroque vastare, continuoque novos moliti apparatus, ut ad primam occasionem, occupatis inter se impio ac detestabili bello principibus Christianis, dicta regna, et præcipue Turcæ Hungariæ regnum, quod hætenus vallum et antemurale Christianæ reipublicæ habitum est, maximis exercitiis aggrediantur, ut eo perdomito ad cætera eis facilius aditus pateat; dudumque nonnulla ipsius regni oppida et castra Trebernek, Thessent, Barka, Zukul, Waiia, et in Croatia Dalmatiæque

¹ Ext. apud Petr. Bem. l. vi. Ep. xxv. — ² Lib. Bu' l. xvi. p. 31.

provinciis eidem regno subjectis Sium et Chauseuna, quae site locique natura admodum munita viginti quinque aut circiter millibus passuum a Spalatro distat, et plura alia dolo partim, vi partim cepisse, totamque non solum Hungariam, Croatiam, Dalmatiam, verum Sclavoniam ac finitimas eis adiacentes provincias et populos metu consternasse, eosdemque Tartaros non solum conjunctis animis cum Turcis, sed affinitate firmatis simul cum Moscovitis ad abolendam Christi fidem, et nefandi Mahumeti sectam extollendam, Poloniae regnum validissimo equitatu invasisse, non absque magno illorum regnorum periculo; sic Wladislaum et Sigismundum reges praefatos cum universa procerum ac regnorum ipsorum nobilium manu obviam processisse: plane innumeris terrarum cladibus, populorum stragibus, ingenti Christiani sanguinis effusione admoniti intra nostrorum viscerum infima allius sauciati, aliisque pluribus detrimentis, quibus praedicta regna afficiuntur, et ne in dies magis afficiantur formidamus; quodque Christianam rempublicam paulatim minui cernimus, vires, audaciam et potentiam hostium praedictorum augeri; tenentes ejus locum, licet indigne, cui Christus suam commendavit Ecclesiam, cui etiam pollicitus est, quod inferi porte adversus eam non praevalerent, dubitantes ne diuturno bello, assiduisque calamitatibus et detrimentis praedicta regna atrita et exhausta sint, ita per se tantos hostium impetus ferre nequaquam valeant, sicque in maximam animarum jacturam, ipsorum regnorum in primis ac Christianae religionis exitium succumbant, licet nuper ad coercendos eorundem hostium impetus et defensionem sustinendam pro salute eorum regnorum, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio, dilectum filium nostrum Thomam fil. S. Martini in Montibus presbyterum, cardinalem Strigiensem, legatum de latere creavimus. Ei infra:

110. « Pro commissa itaque nobis cura defensionis Christianae plebis et fidei, cupientes ipsos reges et regna, qui undique conjunctis viribus adversus eosdem Turcas et Tartaros hostes exercitus comparaverunt, ac ad defensionem hujusmodi personaliter accinxerunt, et ad loca se contulerunt; ac, uti crebris litteris et nuntiis post creationem et deputationem legati hujusmodi accepimus, Deo, cujus in primis causa agitur, cœlitus piis nostris precibus excitati nostri cordis emissis amnente, dum anxii atque admodum trepidi defensionem ipsam meditamus, in Bosna provincia ad Iria vel circiter millia Turcarum ad devastandum Hungariae regnum venientium, duce venerabili fratre nostro Petro Boriisko episcopo Wesprimiensi, ad interuersionem protligarunt, quatuorque eorundem hostium duces in praesentia victoris exer-

citus trucidarunt, quintum captum ac constrictum vinculis ad praefatum Hungariae regem perduxerunt, ex alto auxiliante Deo, affectivis favoribus, ac spiritualibus Ecclesiae thesauris, quos Dominus noster Jesus Christus Apostolorum principi, regni caelestis clavigero, ac ejus successoribus concessit, indulgentiis videlicet et remissionibus peccatorum tantisper prosequi, ut eosdem Turcas retardare et remorari valeant, quoad, compositis Christianis principibus armis inter se dissidentibus, generalem expeditionem personaliter sumemus, in confusionem eorum, et aliorum inimicorum crucis Christi, et salutem eorum, qui contra eosdem hostes Christiani sanguinis avidos pugnabunt, ad tam sanctum et necessarium opus, ejusdem Dei omnipotentis auctoritate hortamur, requirimus et monemus universos Christi fideles, praesertim in praedictis regnis, dominiis, provinciis, insulis, civitatibus et terris eisdem regibus subjectis, et praecipue Daciae, et Norvegiae, ac Sueciae regnorum incolas et habitatores, ut eidem Thomae cardinali et legato, ac eisdem regibus pro expeditione hujusmodi adversus ipsos hostes Turcas et Tartaros cum bonis et personis suis pro viribus constanter assistant et insurgant, et illius exemplo, qui pro nobis cœlo in terras descendere, mortemque subire non abnuil, tollant in cordibus suis crucem suam; et illi, qui ad hoc idonei existunt, expeditionemque jam moverint, Salvatorem nostrum pro suae fidei defensione sequantur, et memores ejus verbi, qui dixit: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me*; et confidentes in eo, qui Ecclesiam suam toties periclitantem non dereliquit, neque permisit inimicos ejus de eorum iniquitate gloriari, seque ad arma accingant, pericula mortis non formident, recepturi exinde praemia felicitatis aeternae.

111. « Et ut in prosecutione tam sancti et necessarii operis ad ejus prosecutionem ipsius regis Hungariae non suppetere facultates, Christi fidelium suffragia sunt plurimum necessaria, eo promptius assistant, et quae poterunt auxilia studeant exhibere: quo exinde majora animarum suarum commoda adipisci possint, et eis pro tam salubri bono portas paradisi et perennem gloriam cum sanctis Apostolis et gloriosis martyribus reserari, universis fidelibus eisdem qui ad bellum contra eosdem Turcos in personis propriis se contulerint, et per tempus quod a praefato legato praescriptum et ordinatum fuerit in illo permauserint, confisi de ejusdem Dei omnipotentis misericordia ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum auctoritate, ac verbi ejus, qui est via, veritas, et vita, ac nobis, qui in persona ejusdem B. Petri successores sumus, dixit: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; quodcumque solveris super terram erit solutum et in caelis*; ac etiam

de Apostolica potestate plenitudine nobis cœlitus tradita, plenariam omnium peccatorum suorum, ac cum Altissimo reconciliationem, indulgentiam et remissionem qualis per prædecessores nostros dari consuevit proficiscentibus in subsidium Terræ-Sanctæ, et contra eosdem perfidissimos Turcas, et qualis in anno jubilei concessa extitit, concedimus pariter et indulgemus, ac eorundem omnium animas, quos in hac sancta expeditione proficisci contigerit, sanctorum angelorum consortio in cœlestibus æterna felicitate mansuras perpetuo decernimus aggregandas ». Plura adjecta, quibus etiam in eodem sacro munere affecti, qui milites ad sacrum bellum miserint, vel stipem pro opum suarum tenuitate vel amplitudine porrexerint, vel qui in exercitu operam locaverint, aut in itinere obierint :

112. « Præterea ad jam dictorum exercituum manutentionem et defensionem contra eosdem potentissimos et perfidissimos hostes Turcas et Tartaros, ac eorundem expeditionem et confusionem, quatenus divina fauerit clementia, magna expedit subire onera expensarum, pro defensione et propagatione fidei Christianæ, matura super hoc cum eisdem venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione præhabita, attentis præmissis, unam veram, integram decimam omnium fructuum, reddituum et proventuum Ecclesiasticorum secundum valorem annuum quarumcumque cathedralium et metropolitinarum, aliarumque Ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum et beneficiorum Ecclesiasticorum secularium, et quorumvis ordinum regularium tam virorum quam mulierum, etiam mendicantium ex privilegio vel alios certos redditus habentium, et militiarum etiam, quarum redditus ad hospitalitatem deputati forent in omnibus dominiis, provinciis, insulis temporalis dominio Wladislai Hungariæ et Bohemiæ, ac Sigismundo Poloniæ regum prædictorum, ac Baciæ, Sueciæ et Norvegiæ regnis, necnon in Prussia, Livonia et Dalmatia, omnibus comitatibus, terris, oppidis ac locis dictis regnis, ac Prussia, Livonia et Dalmatiæ subjectis, et consistentibus « et infra » pro ejusdem fidei, ac reipublicæ Christianæ defensione solvendam, exigendam, ut præfertur, de fratre prædictorum consilio Apostolica auctoritate, tenore presentium imponimus.

113. « Et ut ex eis fructus, quos speramus, proveniant uberiores; in hujus sanctæ expeditionis favorem, de probitate, fide, integritate et auctoritate ejus, ac solertia animique magnitudine et constantia specialem in Domino fiduciam gerentes, præfatum Thomam cardinalem et legatum ad hunc effectum, ut præfertur, creatum, ordinatum et institutum hujus sanctæ a nobis indictæ cruciatæ indulgentiarum ac decumarum, ac omnium et quorumcumque præ-

sentium litterarum, tenore contentorum capit. auctorem, ordinatorem, et obventionum hujusmodi et decumarum percipiendarum conservatorem, distributorem, etiam cum potestate nominandi, ac deputandi seu substituendi », nonnullisque interjectis, « ad effectum defensionis dictorum regnorum et Christianæ fidei dumtaxat, et non in aliam prorsus causam quocumque necessitatis colore quesito obvenerunt, integre et fideliter conservabuntur, administrabuntur, et in hanc sanctam expeditionem erogabuntur et convertentur cum omnimoda et plenaria potestate legati de latere, durante dicto tempore suæ legationis, constituimus, deputamus et ordinamus ». Et paulo post :

114. « Cæterum volentes, illos, quos Dei timor a malo non revocat, saltem pœnæ formidine et publica disciplina compescere : omnes et singulos cujuscumque dignitatis gradus, ordinis vel conditionis fuerint, etiamsi pontificali vel alia Ecclesiastica, aut quacumque maxime mundana dignitate fungantur, qui de hujusmodi exigendis decumis aliquid usurpare vel subtrahere, aut in exigendo, et colligendo, vel conservando illas fraudem aut deceptionem aliquam committere, seu quod in aliam, quam præmissam, quovis quæsito alio colore, causam defensionis fidei exponantur, procurare et operari, seu quomodolibet verbo aut facto consentire, vel ne solvatur persuadere malitiose, directe vel indirecte præsumperint, majoris excommunicationis, ac etiam privationis beneficiorum suorum quæ obtinent, inhabilitatis ad illa et alia obtinenda, sententias, censuras et pœnas incurrere volumus ipso facto; a qua excommunicatione ab alio quam Romano Pontifice, præterquam in mortis articulo constituti, absolutiois beneficium, dum tamen prius satisfecerint, aut de satisfaciendo idoneam cautionem dederint, nequeant obtinere ». Nonnullis in hæc sententiam interjectis additur :

115. « Et ut expeditio hujusmodi tanto majorem fructum reddere possit, quanto in dictis regnis et dominiis, provinciis, insulis, civitatibus, terris et locis omnes dissensiones cessaverint, ac pax et concordia vigeant; univeros Christi fideles regnorum et dominiorum prædictorum incolas et habitatores, dominos, duces, principes, comites, et barones, ac cujuscumque alterius præeminentiæ, dignitatis vel excellentiæ fuerint, per viscera misericordiæ ejusdem Domini nostri Jesu Christi, et per acerbissimam ejus passionem, quam immaculatus et innocens agnus, ut nos miseros peccatores ab æterna morte redimeret, dignatus est pati, per iudicium extremum, in quo ante ejus tribunal quisque constitutus secundum opera sua mercedem suscipiet, et per spem vite æternæ, quam remisit Deus diligentibus se, harum serie enixe monemus atque requirimus, et nihilominus in

virtute sancte obedientiae districtè præcipiendo mandantes, ut mutuam inter se charitatem servent atque pacem et concordiam, vel saltem quo expeditio prædicta durabit, treguas, inducias, seu belli moram, quas tenore præsentium auctoritate omnipotentis Dei, ac pro securitate tam sanctæ et laudabilis expeditionis nos indicimus, etc. » Pluraque adjecta de amplissimis mandatis quibus legatus instructus est et sublati aliis indulgentiis. « Datum Romæ apud S. Petrum Incarnationis Dominicæ MDCXII, III non. Septembris, Pontificatus nostri anno 1 ». Coacti fuere Pontificio studio solemnes Germanorum, Polonorum et Hungarorum cæsus pro belli ratione in Turcas ineunda, atque in iis mutuam fœdus contra Turcas sancitum est: verum irritò exitu dissolutum, ut dicitur inferius. Nunc ad Africanas, Indicas, et Americanas res properat oratio; ex quibus Indicæ primæ occurrunt.

116. *Indictum a Javæ rege Lusitanis bellum: classis Barbarica capta.* — Incunte hoc anno Javæ majoris rex Saracena superstitione infectus, comparata aliquot ante annis maxima classe, bellicis tormentis egregie instructa, illique duodecim militum millibus impositis, necnon cum Malacensibus nonnullis eoitone facta, nondum bene confirmatum Malacæ Lusitanum imperium, Christianamque religionem in iis oris propagari ceptam convellere conatus est: sed divina vis nostris affuit, cujus ope potentissimus fidei hostis fuit profligatus. Unde vero is eruperit, quæve sint Javensium instituta, describit inter alios accurate Hieronymus Osorius: « Ad ortum, inquit, solis progredientibus, nempe a Somatra et Zunda, aliæ duæ insulæ se ostendunt, quarum prima Javæ major, altera minor appellatur. Omnes hæc tres insulæ regum imperio continentur. Javæ vero præcipue sunt fertiles et opimæ, fruges multiplices et fructus varios proferunt, et maximam vim pecorum, et armentorum, et equorum nutriunt: venalium et aucupio mirifice redundant: piperis et aliorum aromatorum copiam passim efferunt: mediterranea loca homines dediti simulachris incolunt; qui maritimas oras habitant, maxima ex parte Mahumetanis institutis vivunt: homines nudi plerumque umbilico tenus incedunt; nulli tamen lautiores vestibus bombycinis aut gossypinis amictuntur: barbas evellunt, anteriorem capitis partem radunt, reliquam studiose crispant: nullum integumentum in capite gerunt; indignum enim hominis præstantia censent, hominis principatum, quem in capite constituunt, aliquo velamento, quasi rem probrosam tegere: si quis caput alienius manu tangit, eam injuriam armis acerrime persequuntur. Sunt in bello feroces, et intrepida sese in quodvis magnum discrimen injiciunt: arti-

bus fabrilibus dediti sunt: arma, tormenta, variaque telorum genera singulari ope perficiunt: æs ad quodvis genus instrumenti egregie fundunt: naves ingenles ædificant: astra diligentè observant, et magicas disciplinas incredibili studio colunt: sitas venandi studio peragrunt, neque solum canibus et venabulis ad apros atque cervos eminè confingendos, verum et accipitribus ad volucres capiendas utuntur. Omnes colorati sunt: mulieres neque deformem faciem, nec obtusum ingenium gerunt: elegantè excoluntur in saltationibus: non mediocrem præ se venustatem ferunt: curribus invectæ cum viris silvas et nemora lustrant, et venatione oblectantur. Homines Sinarum moribus et institutis vivunt, a quibus se originem ducere jactant ».

117. Hujus aliarumque insularum, et continentis Indiarum maritimas oras Arabes sensim progressi, institorum specie invaserant, ac fœdissima Mahometis superstitione inquinaverant, varia inter se bella imperia partiti; e quibus Onusius, qui tyrannidem Malacensem per septem annorum spatium affectaverat, susceptumque a se consilium arte tandi dissimularat, Malacam repente adortus est ingenti classe instructus, cujus navis prætoriam maximi alvei, instar arcis munitissima in mari videbatur tante firmitudinis, ut omnes globos non minus quam si cautes esset repelleret; quippe latera septuplici compagine contacta ac bitumine caleceque, oleoque superfuso firmata habebat: nostrorum autem classis numero sexdecim tantum navium erat, quam barbarus accersita Bintani regis classe intercipere facile sperabat; sed a Christianis, Andrado duce strenuissimo, prælio petitus, fusa dissipataque ipsius classe, in Javam se fuga proripere¹ coactus est: « In hoc prælio », inquit Osorius, « Pate Onuzius quinquaginta novem naves maximas ex iis, quas appellant juncos, amisit: sexaginta in prælium adduxerat, una tantum ex illis evaserat: longarum vero navium et velocium, quæ vel incensæ vel depressæ sunt, ingens multitudo fuit: supra octo millia hominum vel cæsa, vel incendio consumpta sunt: e nostris tringinta desiderati sunt, vulnerati quamplurimi: Andradius, et navarchi reliqui cum maxima civium admirantione, fuerat enim prælium omnium, quæ viderant aut audierant acerrimum, in urbem ingressi sunt ». Perfuncti eo discrimine Lusitani, quos Deus amplificandi per Indicæ regna Evangelii administratos delegerat, in maximum aliud adducti sunt a Mahomete Bintani rege, qui proditione arce Malacensi pæne potitus est: sed divino beneficio eo quoque periculo liberati fuere. At de his hactenus, quæ fuisse Barrosius² et Osorius³

¹ Joan. Barros. l. IX. c. 5. Osor. et Mall. ubi sup. — ² Barros. l. IX. c. 6. — ³ Osor. et Mall. ubi sup.

¹ Osor. eod. l. VIII.

prosequantur : nunc ab ulterioris Indiæ rebus ad Arabicas narrationem traducamus.

118. *Partæ a Lusitanis victoriæ in Arabico simet Indis.* — Monitis olim Romanos Pontifices vidimus ab Evangelicis præconibus, qui per Indica regna fidem Christi gentibus inferebant, Mauros ingentem cladem accepturos, Christianique religionem incremento ingenti augendam, si vel duæ tantum triremes in Erythræum mare immitterentur, qui obsessis illius faucibus imperium maritimæ oræ Arabicæ tenerent : sed inutile videbatur consilium, cum per Mediterraneum mare navigationem in Arabicum Ægyptiacus isthmus prohiberet, nec dum divina providentia per vastos Africæ circuitus iter Lusitanis patefecisset : quod vero humana sapientia fieri posse nondum pereceperat, id hoc anno Lusitanorum virtute perfectum¹ est, qui duce Alfonso Albuquerque Erythræi maris imperium victricis classe, portibusque idoneis occupatis, sibi pepererunt ; quod singulari divini Numinis beneficio ad fidem Christi in vastis Abyssinorum regnis tuendam factum observat Joannes Barrosius², Æthiopas enim Abyssinos unicum tantum portum Arquico nomine in mari Erythræo habuisse : quem si postea Stephanus Gamma quadringentis præsidiariis adversus Mauros, qui jam labente anno hujus sæculi decimo tertio majorem Abyssini regni partem armis tegerant, non munivisset, nullas jam Christianæ religionis futuras reliquias in eo regno, quod principum Christianorum ope destitutum, atque undique Mauris cinctum tot sæculis in fidei Christianæ, quamvis aliquibus obscuratæ ob sacerdotum imperitiam erroribus, constantia persistisse mirum est.

119. Porro neque hoc loco silentio prætereundum est divinitus factum prodigium³, cum Albuquerque mare Erythræum sulcabat : quippe in ea cæli parte, quæ Abyssinum regnum spectabat, purpuream crucem præclarissima luce radiantem conspexit, moxque cum cæteris classariis in genua provolutus piis hæc voces effudit : « Salve, crux, nostræ redemptionis insigne. Salve, victoriarum nostrarum spiritualium et temporalium index, ornata pretiosissimo Jesu Christi cruore. Salve, arbor divina, cujus fructus mortem fructum peccati perimit. Profiteor in te sitam spem nostrarum victoriarum : te colimus poscimusque ut terra marique nos tueare ». Quibus verbis magno affecti omnes sensu pietatis in lachrymas effusi immensos clamores ad æthera sustulere, inque lætitiæ signum de ostensa cælo triumphorum sacrorum : spe clangores tubarum repetiti, tormenta ænea magno fragore displosa ; quo tempore nubes candida crucem divinitus ostensam

oblexit : confecta que ea de re Albuquerque publica Monumenta ad Emmanuelem Lusitanicæ regem transmisit.

120. Quod vero ad Albuquerquei gesta in Arabico mari attinet ; Emmanuelis Lusitanicæ regis imperio eo se contulerat, ut sultani Ægyptii classem, quæ in Indicam expeditionem conficiendam comparari ferebatur, disturbaret. Accepit autem Albuquerque, sultanum priore victoria de Francisco Almeida a Mirhocemo parta elatum quindecim triremes confari jussisse ; intermissum tamen opus, cum materiam in Ægyptum convehendam equites Rhodii interceptissent : sultanumque ipsum consilii ardorem remisisse, cum Mirhocenum profligatum in India audisset. Porro Albuquerque ad occupandum Arabici maris imperium, faucesque tenendas, Adenam urbem Arabiæ maritimam invadere decrevit, ac præterea in Suezium, ubi classes Ægyptiæ ædificari solebant, minoribus navigiis invehere, navalique comburere. Adenam ita describit Osorius¹ : « Ea est in radicibus montis editi, qui in mare singula procurrit sita et utrinque fluctibus in sinus reductis alluitur, ita ut península fiat ». Et infra : « Est cincta muris, munita turribus, exulta mœnibus, et ad aspectum pulcherrima. In illam mercatores e Perside, et India, et Æthiopia, et ex multis Arabiæ regionibus sæpe commeant. Incolæ Mahumetem colunt : colore candido et specie liberali sunt : homines nobiles armis exercentur, et militaris gloriæ decus ardentem expetunt : rex alias civitates in Mediterranea regione possidet, et milites non paucos stipendiis alit, et e suis tantum subditis in prælium, cum opus est, duo millia equitum educit ». Si eam urbem caperet Albuquerque, constabulum adversus Ægyptiorum potentiam Lusitanum in India imperium putabat, eamque expugnasset, nisi Lusitani nimio in eam impetu, non servato militari ordine, assiliissent, siquidem scæle irruentium pondere diffractæ ; cumque jam nonnulli in mœnia evasissent, alii que pertuso muro subirent, demum nostri post atrox prælium non sine fortissimorum virorum clade repulsi sunt. Interea increbescente de oppugnata Adenarumore inhorrescebat sultanus Ægyptius², cum Ismael Persarum rex tunc Aleppum gravi bello premeret, tum vulgaret fama, instructam a Christianis principibus classem in Alexandriam invehendam, necnon pœnas ob jactatas antea a sultano de excindendo Dominico sepulchro perdena que re Christiana temere minas repetitum iri : sed a tam egregio facinore Occidentalium regum animus abfuit.

121. Cæterum Albuquerque cum adverteret. Adenam sine graviore storum damno expugnari non posse, incensis omnibus navibus

¹ Jo. Bar. dec. 2. l. VIII. c. 4. Osor. l. IX. — ² Eod. cap. 1. — ³ Id. c. 2. Osor. l. IX. Maff. l. v.

¹ Osor. l. II. Maff. l. v. — ² Jo. Barr. l. VIII. c. 3.

infidelium in insulam Camaram ad reficiendos commeatus abiit. Cum vero eas oras pervagatus de condenda arce curas volveret, invasit classarios dira lues, quæ repente nonnullos etiam ludocivise certantes extinxit : ac tum id prodigium contigit ¹, ut militis cadaver in mare projectum noctu carinam crebris ictibus pulsarit, dein tellure defossum sponte emergerit, donec illius anima anathematis, quo constricta erat, religione expiata est; quod Maffeus ex Barrosio Latinis verbis ita repetit : « Miles unus in mare projectus ingentem terrorem omnibus attulit; noctu quippe infra sentinam pulsus frequentes exaudiri cœpti : quem ad strepitum cum arrepta scapha vigiles descendissent, implexum carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendunt; scilicet cunctis pilis inhorruit : ubi ex pavore collegere sese, res ad navarchum delata, nec dubium fuit quin cadaver translatum in litus humo contegerent : quo facto postridie super ipsum sepulchrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cuncti, cum apud se causam exquireret, Franciscus denique (incertum ex qua familia monachus) qui concionatoris munereungebatur, sagaci conjectura suspicatus est, hominem aliquo interdicti vel anathematis vinculo constrictum e vita excessisse. Itaque in terram egressus, sanctissimi viri Benedicti abbatialis exemplo, e Pontificia formula conceptis verbis animum demortui rite expiavit, eique veniam a Deo precatus est : mirum dictu ! ab eo mysterio reddita mortuo pax, et vaga ossa tandem in suo tumulo quieverunt ». Inde Albuquerqueius in insulam Mehum in ipsis Arabici sinus faucibus medio Julio profectus, in ea præalta crucis vexilla detexit ², magno omnium gaudio, qui redemptionis nostræ signum in eas infidelium oras delatum triumphabant; initumque eodem signo Arabici maris imperium : illius autem insulæ nomen cum Veræ Crucis nomine commutatum; ac licet in ea extruendæ arci locus commodus visus esset, differri tamen opus placuit.

122. Porro antequam ex Arabico mari abiret Albuquerqueius, Zeila urbis succendit portum ³, novisque molitionibus Adenam oppugnavit ⁴, quam recentibus operibus prædidiisque communiter reperit, quocirca in Indiam, interceptis ex itinere aliquot navibus opulentis, rediit : « Classis vero illa », inquit Osorius ⁵, « tantis opibus et industria comparata, quæ vel propter imperatoris nomen, vel propter virtutem militum maximam sui expeditionem concitaret, et multis nationibus ingentem terrorem iniecerat, hunc solum fructum tulit, ut animos successibus elatos sibi nimium præfidentes ab ea temeritate et insolentia ad modestiæ stu-

dium revocaret : tum enim demum se vinci posse intelligere potuerunt, et partas victorias non fuisse illorum viribus, sed clementiæ divinæ tribuendas ». Mox autem ab hoc reditu aucta est amplificataque in India res Christiana; quippe Cambaia rex extruendæ in Diensi urbe arcis, et Naubedarinus, qui in Malabarico imperio successit Zamorino⁶ avunculo in Calecutiensi alterius condendæ potestatem fecere ¹, quamquam postea ² Dii regulus Azius Cambaia regem ab ea mente dimovit, adeo ut nec muneribus amplissimisve legationibus flecti potuerit. Ejus regni situm, fertilitatem telluris, moresque impios incolarum, qui omnibus rebus affluentis sempiterna animarum damna patiuntur, describit Osorius ³ :

123. « Cambaia, inquit, regnum est prima India pars ad solis occasum, quæ Arachosia terminis definitur : eam fluvius Indus, unde India nomen duxit, interluit : in eum ab ortu et occasu fluvii complures illabuntur : sinus ingens, in quem Indus influit, Canticolpus a scriptoribus antiquis appellatur. Regionem tanta fertilitate præditam esse perhibent, ut paucis jugeribus incredibilis hominum multitudo aliæque sustentari possit : fruges varias, sacchari magnam vim et fructus multiplices effundit : pecora et armenta innumerabilia nutrit : oram maritimam maxima ex parte Saraceni, mediterraneam regionem homines dediti simulachris colunt. Est gens quædam acris, quæ montes incolit, quæ postquam reges Mahumetis disciplinisimbu coeperunt, ab illis descivit : homines Resbuti nominantur, et cum regibus sæpe bella gerunt : mercatores sunt ditissimi, vectigalia regis amplissima : milites externi uberrimis a rege congyariis alliciebantur, et ita fiebat, ut Cambaja patria quædam communis existimaretur. Dium est civitas hujus regni, in insula quadam parva, exiguo sane freto a continenti disjuncta, quæ propter portus bonitatem multos undique mercatores ad commercium alliciebat; ita ut fieret emporium valde celebre opibusque multa opulentum. Albuquerqueius in ea insula arcem ædificare cupiebat, et ut ea sibi potestas fieret, multis officiis animum regis ad suam amicitiam pellicere contendebat ». Sed delusi blanditiis fictis Lusitani sunt : quos demum potitos Dio, ingentiaque a Cambajanis Turcisque illata bella fortiter perripisse visuri sumus.

124. Cæterum Cairi Caliphus supremus Mahometicæ superstitionis antistes, qui sultanorum Ægyptiorum regiæ inaugurationi præesse consueverat, oratores ad Cambaia et Decani reges misit, ut eos in arma ad pellendos India Christianos concitaret; accepisse enim maxima detrimenta rem Mahometicam, ex quo illi In-

¹ Jo. Bar. eod. c. 3. Maff. l. v. — ² Bar. sup. c. 3. — ³ Id. ib. — ⁴ Id. c. 4. 5. 6. — ⁵ Osor. l. IX.

¹ Id. ib. Bar. l. VIII. c. 5. 6. et l. X. c. 4. — ² Jo. Bar. dec. 2. l. X. c. 1. Osor. l. IX. — ³ Osor. ib.

dicis portubus fuerant excepti, querebatur; Albuquerqueim multis grassationibus Erythraeum mare infestasse; portum, cui Inda nomen est, expugnare mediatum, sed reflatu ventorum prohibuit Adenam tentasse, Mechamque Mahometisque delubrum vi numinis a Christianorum profanatione vindicatum; tantam vero Lusitanorum audaciam regum Indorum ignaviae tribuebat, cum vix credi posset, exiguum hominum numerum unius tantummodo principis vim sustinere posse, multo minus si universi sociare vires, quae domando orbi universo pares esse possent: constare ibi certissimis signis, quandoquidem Adenae praeter exiguis munitis praesidiis eorum impetus propulsasset: denique lustrationes Mahometicas noxarumque veniam proponebat iis, qui ad exturhandos India Christianos arma caperent, vestesque elegantes ex Alcorani formula prece lustratas proceribus Indis dono dedit, pellicitus iis indutos victoriam immortalitatemque consecuturos. Sed haec impostoris molimina divina vis discussit. Sultanus etiam Aegyptius cum nostros serpentis instar veneno suo perimere non posset, sibilis exterruit; excito enim Domini Sepulchri praefecto Minorita, feroces minas ut antea effudit; disturbaturum Sepulchri Domini sacratium, ni Lusitani excursionibus maris Arabici abstinerent: quod idem Minorita Albuquerquei litteris significavit, et coronam precariam omnium reliquiarum Jerosolymis conditarum religioso contactu consecratam, neonon campanulam, cum divina victima extolli a sacerdote ostendique populo consuevit, pulsari solitam, quae saepius suo finitum ingentia miracula in sacello Jerosolymatano edita praesignarat, munere misit: quae Albuquerqueius ad Emmanuelem regem transmisit.

125. Pontificem autem a Lusitano de partis in India adversus infideles triumphis, constabilitaque Christiana religione certiorum factum, meminit Paris de Grassis¹ his verbis: « Superioribus diebus, (nempe medio circiter Julio,) allatae fuerunt litterae regis Portugalliae ad sanctissimum dominum nostrum Leonem ac sacrum senatum de victoria maxima paene incredibili contra infideles in partibus Indiae habita, prout in litteris plenius continetur; quarum copia hic inseritur. Unde sua sanctitas consistorialiter decrevit de eo gratias reddere Deo publicas juxta morem quem antecessores servarunt ». Desiderantur in eodem Ms. Lusitani regis litterae, quae typis excusae fuisse videntur, et cum forsitan male volumini cohaerent peririisse: extant vero apud Paulum Langium², quas etsi non integras, cum ea, quae levioris erant momenti, in iis videantur praetermissa, subjunguntur:

126. « Sanctissimo in Christo patri, ac beatissimo domino domino Leoni, suus addictissimus filius Emmanuel Dei gratia rex Portugalliae et Algarbiorum citra ultraque mare in Africa, dominus Guineae et conquisite navigationis ac commercii Aethiopiae, Arabiae, et Persiae, atque Indiae, humillima beatorum pedum oscula.

« Quantum Deo optimo maximo, quantum et tibi gratulari debeamus, beatissime pater, vel ex nuntio quem nostra Indica classis proxime attulit satis apparet; quod enim te Pontifice maximo, et sanctissimae Romanae Ecclesiae et Christiano orbi praesidente, tam admiranda in Dei laudem et gloriam gesta, tam ex voto successerint, tua certe laus, tua gloria censeri debet: jure itaque visum quae in India Dei suffragio ad ipsius cultum spectantia nostris armis modo facta sint, ad tuam sanctitatem summam perscribere. Igitur pacata post plures dubii conflictus victorias, non sine labore et sanguine partas, India, relicta in ea opportunis praesidiis, Alfonsus de Albichier protopitaneus noster, ut jacturam, quam superioribus annis nostri fecerant injuriamque ulciscerentur, auream Chersonesum (Malacam accolae appellant) contendit. Ea est inter sinum magnum et Gangeticum sita urbs mirae magnitudinis, ut quae viginti quinque millium et amplius aedium censetur; terra ipsa fecundissima, ac nobilissimarum, quas fert India, mercium feracissima.

127. « Iluc itaque cum instructa classe applicuisset Alfonsus urbem oppugnare destinat: quod praesentibus Saraceni bello se et armis praeparant; sed frustra, nam commisso bis proelio, nostri tandem Dei auxilio superiores plurimis ex hostibus caesis urbem vi intrant, occupant, data praedia libertate, diripiunt, incendunt: rex ipse, qui ex elephanto pugnabat graviter vulneratus cum superstibus Mauris fuga sibi consuluit. In ea pugna magnus hostium numerus exiguo nostrorum damno interit: capti plures: magna etiam ablata spolia, in quibus et septem ipsius regis bello assueti elephantes suis turribus, sericis atque auro intextis ephippiis illius provinciae more muniti, ac aeneorum omnium generis tormentorum ad duo millia summa arte fabricata. Erant eo tempore Malacae plures extranei ac diversarum nationum mercatores, scilicet Zantri, Pegus, Javae, Gores, et ab extremo Oriente atque ultima Sinarum regione Chines, alique gentiles, qui urbem commercii gratia frequentantes nullis divitiis, auro et argento, margaritis et pretiosis lapillis serico etiam vellere ac multifariis aromatibus et odoribus affatim replent. Ili cum multis quoque finitimis ab Alfonso foedus et amicitiam ultro flagitantes, ab ipso et benigne et favorabiliter sunt accepti.

128. « Haec cum cognovisset rex de Ansiam, et gente et solo Orientem versus potentissimus,

¹ Par. in Ms. Diar. to. IV. p. 34. — ² Apud Lang. in Chr. Citiz.

ad quem fama erat jure Malacam spectare, et a Mauris olim usurpatam, legato ad præfectum nostrum destinato, qui se suosque nostro manciparet obsequio, aureum simul craterem cum pretioso magnæque astinationis carbunculo, enseque aureum affabre elaboratum in signum videlicet recognitionis ac veræ perpetuæque futuræ amicitie misit : ad quem præfectus aliquos ex nostris expertos vafrosque viros intima regionis scrutaturos cum multis etiam muneribus remisit. Unde maximum Dei obsequium et Catholicæ fidei augmentum fore non dubitamus. Rebus sic apud Malacam compositis, Alphonsus in Indiam revertens Goæ urbis præcipuam arcem, quam ipse superioribus annis magno nostrorum periculo, sed majore hostium strage occupaverat, nostræque ditioni et imperio adjunxerat, a Mauris obsessam reperit, structa etiam alia juxta eam firmissima arce, e qua Ruminum Turcorum sex millia numero nostros continue infestabant : quos cum adoriretur præfectus, plurimis jam trucidatis, desperata salute, pacta tantummodo corporum incolumitate, se tandem et reliqui nostris dedit, partisque et ibi machinarum, equorum, armorum, et hujusmodi haud contemnendis spoliis, quibusdam etiam, qui inter Mauros reperi sunt apostatis, qui a fide nostra desciverant, debito afflictis supplicio, urbem pristinae quieti restituit. Appulerat interea ad Dabuli urbem haud procul a Goa presbyteri Joannis potentissimi Christicolarum domini ad præfectum nostrum legatus, qui ejus nomine ut Christiani Christiano omnem opem, omnia ad bellum contra Catholicæ fidei hostes opportuna, militum exercitus, armorum ac commeatus præsidia ultro offerat, præsertim si Mare Rubrum, suo conjunctum dominio, nostra classis trajiciat, ubi commodissime utriusque vires jungi possent.

129. « Aderant tunc apud nostrum præfectum a Narsingue rege legati, rege gentili adeo potentissimo, ut mille et quingentos belligeros elephantes, armatorum equitum quadraginta millia præter innumerum peditum numerum suo arbitrio in aciem parvo negotio proferre, tantumque agri possidere perhibeatur, quantum semestri itinere vix emetiri possit. Huic plures reges ac satrapæ parent; quorum nonnulli maritimis oris proximi nobis sunt tributarii. Apud Alfonso Cambajæ regis legatus, terra marique potentissimi atque inter Mauros maximi, item a Zabajo Goæ quondam domino atque a rege Grosopa, aliique complures regum satraparumque legali a nostro præfecto fœdus pacemque ultro exorantes ac sua munera singuli afferentes.

130. « Inter hos successus, pater beatissime, divino suffragante numine, per universam Indiam plurimi Spiritus sancti gratia igneque

affliti, depositisque gentilitiis erroribus in dies ad nostram religionem conversi veram Dei fidem agnosunt. Ob quæ Deo optimo maximo summæ gratiæ sunt merito referendæ, quod tam procul a nostra urbe in tam remotis regionibus, quo ne fama quidem sui sanctissimi penetraverat nominis, nostra nunc sedula opera suam veram fidem cultumque celebrari, publicari ac propagari dignatus sit. Unde procul dubio, divina favente clementia, sperandum est, cum nunc præfectus noster ad Mare Rubrum, ut ejus ostio occupato Saracenis earum partium commercia interdicaat, relictis in India opportunis præsidii, ingenti classe properat, ut ibi conjunctis sub crucis vexillo presbyteri Joannis nostrisque viribus maximum Dei obsequium, et Mahumeticæ sectæ detrimentum et ignominia sequatur; extremaque Orientis ora, quo et sacras Apostolorum voces intonuisse comperit, Occidentali nostræ propediem jungatur, et ad veri Dei cultum, ipsius suffragante numine, traducatur, sanctæ Sedi Apostolicæ ac tuæ sanctitati, ut optimo patri pastorique Christiani gregis more debitum obsequium et obedientiam oblaturi. Bene valeat beatitudo tua; quam pietissimus Deus diu ac felicissime conservare et augere ad votum dignetur. Datum in urbe nostra Ulyssippona VIII id. Junias, anno Domini MDCXIII ».

131. *In Africa restituitur Azamora imperio Christiano.* — Indici hî triumpho Africanis cumulati fuerunt; hoc enim anno idem Emmanuel in Africa Azamoram urbem opulentam, nonnullasque alias finitimas divina vi, quæ Mauros terrore dispulit, Christiano restituit imperio. Describit illius situm opesque, ac gentium mores Osorio his verbis ¹: « In ea Africæ parte, quæ ad occasum solis extra fretum Gaditanum ad Austrum inflectitur, est provincia valde fertilis et opima, quam Arabes appellant Duca-lam; per eam regionem ingens fluvius illabitur, quem Arabes appellant *o mirabili*; multi Asamam esse credunt. Ad hujus fluvii ripas non procul a mari urbs hæc sita est, quæ quidem murorum ambitu supra quinque millia domorum continebat: gens erat lauta, ædes amplæ et magnifice in multis extractæ: fuit autem in quatuor partes distributa; quarum qualibet suum rectorem habebat, ita tamen ut eo quod omnes unum summum imperium agnoscerent, nulla inter eos dissensio aut tumultus existeret: ager est latissimus ejus maximam partem rusticani Arabes colunt, qui propterea quod a luxu civium plurimum absunt, multo fortiores urbanis existimantur: ii ædes nullas habent, sed in tentoriis latissimis vitam degunt; tenuissimo victu contenti sunt, et armis frequenter exercentur. Erat autem hæc provincia in tres partes

¹ Osor. l. IX.

distributa: quamlibet autem nomen a certo genere Arabum, qui primis eam colonis ejectis occuparunt, nomen traxisse ferunt ».

132. Tenebat Azamoram Zeianus, qui ad firmandam potentiam suam in Emmanuelis Lusitaniae regis clientelam certis pactionibus se commendaverat, ac deinde fidem ruperat: ad quam injuriam ulciscendam debellandamque Azamoram, classis tanta instructa est Emmanuelis jussu, ut fortasse nunquam in Lusitania visam majorem referat Osorius sic inquiens: « Ea namque quadringentas naves omnis generis continebat: exercitus erat circiter viginii millia peditum, et duo millia et septingenti equites, e quibus quingenti erant cataphracti ». Imperator et administrator belli gerendi renuntiatus est Jacobus dux Brigantinus ab Emmanuele, qui eum admonuit ut potissimum victoriae spem in Christo Domino collocaret. Decimo septimo Augusti die, classis Ulissipone solvit, compositisque ordinibus copiae ad Azamoram kal. Septembris promotae fuere: cum hostes, qui initio quinque millia equitum, peditumque septem millia eduxerant, ubi primum expositi in terram milites fuerunt, forti equitatu nostros perumpere, impetu ordinesque disturbare conati sunt: sed repulsi. Caepa urbis oppugnatione, in qua tantum bellatores eximii ejecta multitudine inerant, conspecta sui ducis, qui fortiter pro mœnibus dimicabat, caede, adeo consternati sunt, ut noctu per aversam portam aufugerint tumultu tanto, ut oculos in crumpentium turba elisi suffocatique fuerint: quod ubi indicatum est Jacobo duci Brigantino, mox ille in genua procumbens Christo caelorum terrarumque imperatori victoriae gloriam retulit: « Dux, inquit, flexis genibus et manibus in caelum intentis, summas gratias egit Christo caelestium agnium imperatori, cujus numine et beneficio civitas illa magnitudine satis ampla, civium multitudine frequens, opibus summis et valido militum praesidio munita, intra diem unum sine ullius caede in Christianorum potestatem venerat, ut in eo loco, ubi dira Mahumetis superstitione miserorum hominum mentes infecerat, Christi nomen sanctissimum praedicatione sempiterna coleretur. Rebus deinde compositis signa regis Emmanuelis in mœnibus constituta sunt, et ipse dux in urbem ingressus est: Saracenorum templum expiatum continuo et ritu solemniter consecratum fuit, et altare festinanter extractum, in quo res divina sanctissime fieret ».

133. Eodem percussae metu Tite et Aluedina urbes civibus deserte a nostris occupatae sunt, firmissimisque praesidiis communitae. Tantae victoriae nuntius cum Ulissiponem, deinde Romam, perlatus esset, actas ab Emmanuele ac Pontifice Deo gratias addit auctor: « Urbis, inquit, captae nuntius continuo regi Emmanueli

allatus fuit, qui laetitia elatus supplicationes decrevit et vota rerum omnium Domino, cujus numine bettorum omnium momenta ponderantur, magnifice atque religiose persolvit. Idem cum Leo Decimus Pontifex maximus ex litteris regis Emmanuelis accepisset, dies festos egit, supplicationes instituit, ipseque publice rem divinam solemniter ritu atque ceremonia confecit, et concionator egregius orationem de laudibus regis Emmanuelis habuit; quod eo tempore, quo reliqui principes Christiani odiis acerbissimis irritati in mutuam perniciem virebant, intestinisque seditionibus hostium vires amplificabant, solus Emmanuel pro Christi gloria bellum susciperet, et Christiani nominis hostes in India et Mauritania profligaret ». Extant insignes Lusitaniae regis ad Leonem Pontificem de reportata hac victoria propalatoque Christiano imperio litterae¹, quibus nitida rerum gestarum narratio exposita est:

134. « Sanctissimo in Christo patri, ac beatissimo domino domino nostro, ejusdem sanctitatis devotissimus filius Emmanuel Dei gratia rex Portugalliae et Algarbiorum citra ultraque mare in Africa, dominus Guinae, et conquestae navigationis ac commercii Aethiopiae, Arabiae, Persiae atque Indiae, humilissima beatorum pedum oscula.

« Postulat nostra in sanctam Sedem Apostolicam, ac praecipue in vestram sanctitatem observantia, beatissime pater, ut successus nostros, praesertim qui ad Dei cultum et Catholicae fidei propagationem spectant, eidem ut vero Christi vicario ac sanctae Romanae Ecclesiae arbitro perscribamus. Postquam superioribus diebus nostrorum in India prospere gesta beatitudini vestrae significavimus, placuit summo Deo, uide omnis victoria pendet, aliam nobis non minus insignem contra sui sanctissimi nominis hostes victoriam de Mahumetanis concedere; quare considerantes nos, sanctissime pater, quam grande opus, et quam praclarum sit facinus, Fecense regnum et Marochense in Africa debellare, in qua tantopere ac tam sedulo studio semper laboramus, et quam praecipuus usus rei, cardo, clavisque sit Azamorense civitas (ea est urbs Mauritaniae et murorum turriumque fortitudine et piscosi littoris solique ubertate percelebris, atque adeo Christianis, sed frustra antea expetita) Bragantiae ducem nostrum ex charissima sorore nepotem ad eam expugnandam misimus, cum haud exigua quingentorum navigiorum classe viris, equis, armis, omnifariis belli instrumentis, caeterisque hujusmodi expeditioni opportunis optime quidem instructa: cujus exercitus decem et octo millium bellatorum numero erat, in quibus et multi proceres nobilesque viri, et duo millia et

¹ Ext. apud Damian. a Goez. tom. II. Hisp. illust. p. 1315.

quingenti tam cataphracti quam expeditiores equi.

135. « Ergo cum universa classis in portum Maxagham ab urbe Azamor novem millibus passuum distantem, appulisset, nostris haud magno negotio (licet in hostium conspectu) in terram egressis, dux ipse versus Azamor instructa et oportebat acie contendit. In itinere quaedam pugnae praeludia cum hostium jactura, nullo nostrorum hominum, parvo eorum damno sunt habita eo die, nihil amplius. Postridie disposito exercitu urbem oppugnant; ubi ad undecim Saracenorum millia ac totidem fere in campo equites, et innumeri pedites, nostrorum praesentientes adventum, bello satis accincti expectabant. In ea oppugnatione nonnulli Mauri, et quidam etiam primates interempti, adeoque a nostris fuere contracti, ut desperata omni spe, sequenti nocte, qua parte castris vacabat (non enim per loci situm totam urbem obsidio circummerat) omnes clanculum abierunt solamque reliquere urbem.

136. « Postera luce hoc cognito dux cum exercitu solemnique pompa urbem ingreditur occupatque, atque in ipsa Mahumetis praecipua aede (plures enim et aliae erant, quas mexquitas vocat) et templi magnitudine et aedificiorum structura percelebri, Deo optimo maximo missa ac divina officia cum laudibus sunt decantata. Clementissime Jesu, quam admirabilis est providentia tua, quod ubi ad mille annos impius ille Mahumetes tanto tuo opprobrio celebratus, ubi Christianorum nomen tanto tempore pessumdatum, totiesque blasphematum, ibi nunc oculo et jam praesago iudicio tanta satanae ignominia ac dedecore, tuum sanctissimum nomen, tua laus, tua vera aeternaque gloria praedicetur! Inventa in ea urbe ac parva machinarum bellicarum, armorum ac frumenti haud contemnenda spolia, nostro exercitu, quem illic habemus: ut propositum Deo propitio consequamur, admodum opportuna. Perlato hoc ad finitimos nuntio, illico Almedinae incolae, quae civitas ab Azamor quinquaginta passuum millibus distat, et ipsius magnitudine et glebae fertilitate nobilis nostrorum metu, quos et alias saepius fuerant experti, urbem penitus deseruere ac libere nostris permisere. Thiti etiam antiquissima et maxima olim civitas, atque alia quamplura oppida ac finitima statim sese nobis dedidere, tributa etiam censumque pro nostro arbitrio pensuri. Ex qua quidem, beatissime pater, divina freti clementia proculdubio speramus, ut tam auspicata initia melior progressus, optimisque finis subsequatur, atque illud Marochiorum regnum, quod totius fere Africae caput et imperium fuit, unde et ipsa Hispania omnisque Christiana respublica tot damna, tot clades, tantam sanguinis effusionem, ac Catholica fides tot opprobria, tot ignominias indignissime pertulit, nunc certe,

divino suffragante numine, in nostram potestatem penitus redigatur, ac tantae culpae malorumque luat poenas, ac si Mahometica perfidia depressa, verus Dei cultus, et Christiana religio, quod solum semperque optamus, sublimetur. Bene valeat sanctitas vestra, quam Deus optimus maximus diu ac felicissime observare et augere dignetur. Data in urbe nostra Ulixbona pridie kal. Octobris, anno Domini MDCIII.

137. Tibi relatæ de fidei hostibus victoriae felix nuntius Romam venit, actæ cura proximo incunte anno gratiæ a Pontifice et cardinalibus ritu solemnî, ut narrat Paris de Grassis: « Die, inquit, Dominica, octava Januarii, papa simul cum cardinalibus et tota curia equitavit ad Ecclesiam S. Augustini, acturus gratias Deo de victoria per regem Portugalliae habita contra infideles in partibus Africae in loco qui dicitur Marrochius ». Et infra: « Et cum inquisissem a papa an vellet, quod clerus Urbis faceret processionem, et quod cardinalis aliquis celebraret, ut alias sub Julio papa factum fuit; dixit quod non, quia cum venissent nova de majori gloria et victoria, tunc faceret hujusmodi et majora; sed voluit quod cardinales essent cum cappis rubeis. Itaque reverendus pater dominus Pompeius de Columna celebravit missam de Dominica cum secunda oratione de victoria, quæ est in libro meo, et tertia de Epiphania, et alia ut alias: finita missa dominus Capella sic dictus, canonicus S. Petri, venit; osculato pede, a papa habuit plenariam indulgentiam et fecit sermonem elegantissimum de victoria, et in fine papam intonavit: *Te Deum laudamus*; demum eo finito, cantavit preces et orationem consuetam et dedit benedictionem ».

138. Interea Azamora in Christiano exercitu aliqui motus excitati adversus praecipuos duces, quod concessam partem divinitus victoriam non urgerent; cum enim urbem omnibus necessariis ad bellum apparatus sine ulla strage in Christianorum redactam potestatem viderent, in spem erigebantur, fore ut Marrochiense regnum, si a Brigantino duce cum universo exercitu adeo egregie instructo invaderetur, imperioque Christiano, dititionique regis Emmanuelis adjungeretur: nam si parva manu Lusitani toties illum in fugam abegissent, quid tandem expectandum, si cum tanto exercitu bellum ipsi inferretur? Verum ab eo suscipiendo consilio Brigantinus dux abfuit, ne concitatus novo bello barbarus adeptam victoriam eriperet; ac licet multis argumentis hominum sermonem compresserit: « Non ita tamen », inquit Osorius, « ut non extent hodie permulti, qui doleant maximam fuisse tunc ab illo summi decoris opportunitatem prætermissam ».

139. *Patefactæ ab Hispanis in America inco-*

¹ Paris to. IV. p. 87.

gnita: terræ, et amplificatum Castellam imperium. — In America incognita: provincie lustratae sunt ab Hispanis, et Christiani imperii fines latius propagati; quanquam eos, qui barbaras illas et omnis cultus et humanitatis expertes nationes lustrabant, hiantæ potius cruenta avaritia quam pio studio ductos fuisse, ostendent immanitatis exempla in miseris impie edita: etenim hoc anno kal. Septembris Vascus Nunnez, qui Darienes in America praefecturam invaserat, comparata manu centum nonaginta bellatorum, ad subigendas novas gentes orasque incognitas conquiendas se accinit. Cujus gesta expositurus Petrus Martyr ¹ Leoni X Pontifici hæc praefatur: « Attentas nobis aures tua sanctitas præbeat, et quæ illis passim in re tanta evenerint serena fronte et gaudenti peccatore suscipiat; quandoquidem non centurias solum et legiones, sed innumeras hominum nationes hæc Hispana per varios labores et multa vitæ discrimina tuo sacro throno subdendas domat myriadas ». Subdit ut Vascus juncto primum fœdere Ponchæ regulo in Quarequam copias duxerit: regionisque princeps fœdissimis contaminatus vitis abruptere aditus cum suis conatus sit, funesto tamen eventu: « Brevis actum est, sclopetorum sclopos (quibus auditis nostros secum habere fulmina et tonitrua arbitrati sunt) et scorpionum sagittas non diu sustinuerunt: terga igitur vertunt fugientes, veluti macellarii bovinas arietinasque secant in frusta carnis, ita huic nates, illi femur, alteri humeros uno ictu nostri scindebant veluti animalia bruta. Perierunt ex eis una cum regulo sexcenti homines. Hujus reguli domum reperit Vascus nefanda infectam venire, femineo amictu reguli fratrem, pluresque alios comptos et vicinorum testimonio pathicos offendit: jussit a canibus circiter quadraginta lacerari. Canum opera nostri utuntur in præliis contra nudas eas gentes, ad quas rabidi insiliunt haud secus ac in feros apros aut fugaces cervos; nec minus fidos Hispani suos reperiunt in periculis subeundis, quam Colophonii vel Castabalenses, qui ad bella gerenda canum cohortes instituebant, ita quod primam aciem in prælio canes servarent, nec unquam detrectarent pugnam. Audita nostrorum in obscœnum id genus hominum severitate, tanquam ad Herculem populi confluebant, quoscumque morbos ea peste sentirent trahentes, ut e medio tollerentur expuendo in illos inclamabant; in palatinos quippe, in populum haudquaquam contagio fluxerat. In cælum oculos manusque tendentes Deum insinuabant esse tanto sceleri iratum, inde mitti fulgura tonitruaque; crebris namque fulguribus vexantur, et aquarum frequentes aluvies, quæ sata omnia rapient, famemque et

morbos inde provenire conquerebantur, licet nil aliud pro Deo colant, præterquam soleni; hunc præstare, hunc tollere solum existimant: dociles tamen sunt, ad nostros ritus facile trahentur, si doctores eos adierint: nil tetricum, nil prolaturum in eorum lingua esse, quin Latinis possint litteris, ut de Hispanioliis aliquando diximus, eorum universa vocabula scribi et proferri cognoverunt ».

140. Quarequanis finitimi sunt Nigritæ feroces, quos ex Æthiopia eo navibus trajecisse putant. Lustrandæ porro regionis cupidus Vascus ex Poncha regia sumptis Quarequanis ducibus VII kal. Octobris celsa montium culmina conscendit, e quibus optatum aliud Australe mare despicies inflexis genibus Deum Deiparamque precatus est, ut cæptis faveret: directo in Chiapæ regiam itinere Barbari adversas acies opposuere, qui scloporum disposure percussi, ratiq; in se projici fulmina, mox in fugam se coniecere: ex quibus nonnulli capti benevoleque habiti, ac deinde dimissi principem ad Vasum pellexerunt. Pacto cum eo fœdere, muneribusque mutuis adstricto, Vascus in littus maris excurrit, ac publicis editis Instrumentis universum illud mare, et adjacentes mari terras veluti earum orarum domitor Castellano addixit imperio. Tum trajecto ingenti flumine dittonem Coquere dynastæ levi prælio subegit, clementiæque in supplices, in repugnantes acerbitalis ostensione usus, barbarum ad fœdus secum sancendum adduxit. Reversus in Chiapæ regiam exploravit sinum vicinum, cui nomen S. Michaelis indidit, gemmarum cogendarum cupiditate: cumque ob stridentes toto Autumno procellas socios terrerent pericula, prædicabat rem eam Deum tangere, ex qua Christiana religio augenda foret, thesaurosque hauriendos, ex quibus in hostes fidei bella gererentur; maris aestu intumescente adeo in littore, ut multæ rupes mari accedente obruantur, refluxenteque emergant, atrociter jactatus ereptusque periculo in Tumacci dittonem vicinam vertit impetus, regulum pugnare ausum vicit, victumque clementia et muneribus delinitum sibi devinxit. Plurimo vero ab his regulis accepto auro, conchiliisque ditatus in Darienem reditum ornavit, famaque victoriam percussis regulis ¹, per quorum terras pergebat, leges dixit.

141. Parabantur iis expeditionibus eæ terræ ad satus Evangelicos excipiendos; Christianorum enim arma paventes mirantesque Barbari etiam animos ad suscipiendam doctrinam flectebant, nam et Tubanama præpotens regulus improvisa subactus irruptione, filium, ut Christi institutis excoleretur, Vascho tradidit: et Comogri dynasta sacro fonte ablutus Caroli nomen suscepit. Cæterum nimia auri cupidine agitati

¹ Pet. Mar. dec. 3. c. 1.

¹ Pet. Mar. dec. 3. c. 2 et 3.

Hispani, dum illud per mille labores conquirunt, onusti auro vix præ inedia spiritum trahere poterant: felices certe, si spretis opibus, quos subegerant divinis præceptis imbuissent; sed misellos virga rexere ferrea, et contra humanitatis leges canum horridæ laniæ exponebant: Patræ enim dynasta tribus aliis regulis sociatus, cum victus fugatusque, ac deinde benevolentie veniæque significatione illectus ad Vaschum

venisset, nec montes ex quibus eruta essent triginta auri libra, quæ in illius gazophylacio comperte fuerant, indicare vellet, accusatusque cum sociis quod raptis quatuor vicinorum regulorum filiabus abusus esset libidine detestanda, iudiciaria Vaschi sententia cum tribus illis regulis fiduciariis canum bellatorum morsibus rabi- dis laniatus est, et reliquæ cadaverum flammis absumptæ.

LEONIS X ANNUS 2. — CHRISTI 1514.

1. *Lusitani regis legatio insignis ad Pontificem et munera utriusque oblata.* — Anno excurrentis sæculi quartodecimo, indictione secunda, auctum est Lateranense Concilium Emmanuelis Lusitaniæ regis oratorum, qui post Africanam victoriam affecto superiore anno decreti fuerant, accessione. Describit Paris de Grassis¹ solemnem apparatus, quo obedientiam Romano Pontifici regio nomine delaturi, advectaque ex Indiis insolita munera parlarum in extremo Oriente victoriarum nobilissima monumenta oblaturi Urbem ingressi sunt: ea vero erant ornamenta sacra unionibus ac lapillis preliossissimis conspersa, tum elephas Indicus, Lynx et Panthera: pompe elegantia in admirationem spectantium oculos rapuit, atque oratorum princeps Tristanus de Cugna veste oloserica nitens pileum gemmis ingentibus intertextum gestavit: secundus erat Didacus Paccus jurisconsultus: tertius Joannes de Farra eques, crucis symbolo insignitus.

2. Addit auctor, ut Lusitani oratores regis Emmanuelis nomine fidem Sedi Apostolicæ solemni ritu addixerint², utque Leo sacramenta antea precibus rosam auream Lusitano deferendam porrexerit: « Hodie, inquit³, quæ est xvii Aprilis, feria secunda Paschatis », et infra, « vocatis ad se in solio sedentem cardinalibus et oratoribus, me rosam interim tenente dixit per

commodissima verba, regem Portugalliæ ob illustria opera, quæ in propagando Christianorum nomine fecisset faceretque in dies, magnum nomen in republica Christiana vendicasse; ita ut mereretur ab omnibus, et præsertim a Romana Ecclesia multum excoli atque honorari, et multis muneribus insigniri; unde, cum Sedes Apostolica et Romanus Pontifex soleat singulis annis rosam, quæ in se habet mysticum sensum, alicui benemerenti regi et principi donare, nunc statuit eam regi Portugallo donare, quæ etsi in se parvi sit pretii, tamen maximi est mysterii, et scit quod rex eam gratissimam habebit; non quia sit aurea, nam et ipse rex imperat aurum habentibus, sed quia est religiosa et religionem sapit, cujus ipse est fautor et augmentator. Itaque oratores tres, rosa accepta, pedem osculati sunt, et in fine fuerunt a prælatis et familiaribus palatinis associati usque ad ades Apostolorum ubi habitabant». Traditos etiam Emmanueli ense ac pileum natalitio Domini consecratos addit auctor. Cæterum de Leonis papæ in hosce beneficentia dicitur inferius: nunc ad se Lateranensis Concilii res nos vocant.

3. *Concilii Lateranensis sessio nona, in qua profertur Lusitani regis Epistola conferentis suis legatis plenariam potestatem.* — Celebrata est III nonas Maii nona Concilii sessio: in qua iisdem Lusitani oratores adfuerunt, regiasque litteras protulere, quibus amplissimis mandatis ad discernendum una cum aliis Christianis Turcicum

¹ Parisiæ Diar. Ms. arch. Vat. to. iv. p. 94. — ² Id. ib. p. 95. — ³ Ib. p. 100.

bellum provehendamque Ecclesie amplificationem fulti erant, hæc conceptis verbis¹ :

« Emmanuel Dei gratia rex Portugallie et Algarbiorum citra ultraque mare in Africa, dominus Guineæ ac conquiste navigationis ac commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persiæ atque Indiarum, universis et singulis harum seriem inspecluris.

« Notum facimus, quod confidentes nos plurimum de fide et industria nobilis et insignis viri Tristani e Cugna consiliarii nostri fidelissimi, et dilectorum atque egregiorum doctorum Bidaei Pæcehi et Joannis de Farra nostre curiæ auditorum, quos ad sanctam Sedem Apostolicam ac sanctissimum dominum nostrum dominum Leonem X divina providentia sanctæ Romanæ universalis Ecclesiæ Pontificem maximum eum obedientia oratores destinavimus, ipsosque etiam oratores ac procuratores ad hoc sacrum Lateranense Concilium, quod sua sanctitas confinnare et prosequi deliberat, designamus, deputamus, constituimus, dantes illis plenum mandatum et omnimodam potestatem pro nobis et regnis dominiisque nostris in ipso sacro Lateranensi Concilio dicendi, proponendi, agendi, tractandi omnia et singula que ad celebrandum et concludendum ipsum Concilium tam quoad sanctissimum et omnibus Christianis optabilem contra Christi hostes expeditionem, quam quoad cætera ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ ejusque membrorum unionem, et Christianæ religionis fideique Catholicæ augmentum et commodum spectantia necessaria seu opportuna fuerint, etc. Datum in urbe nostra Ulixbonæ XII kal. Novembris anno Domini M^oXXII.

4. *Gallorum episcoporum accessus a Mediolanensi retardatus.* — His a Thoma Phedra coram patribus repetitis, procurator Concilii conquestus est de Gallis presulibus, qui moniti, ut Synodo se sistentem de Pragmatica Sanctione responsuri, nondum paruisent: verum Claudius episcopus Massiliensis Francorum regis orator eam accusationem diluit, commendata eorum in Sedem Apostolicam observantia, ut populo qui iter essent aggressi, sed a Mediolanensi principe (quem Ducatus invasorem appellabat) denegato inique ad Synodum libero commeatu, retardati bimestri flexu in Sabaudia substitissent. Erant ii Joannes Lexoviensis, Antonius Engolismensis, Franciscus Ambianensis, Joannes Babilonensis, Symphorianus Laudunensis episcopi, tum alii duo archidiaconi, folidemque theologi, qui presulum Gallorum, qui Pisane pseudosynodo interfuerant, nomine, ad redintegrandam cum Ecclesia Romana conjunctionem Romam petebant, publicisque litteris² culpam tantæ moræ a se dimovere. Extant Leonis litteræ ad Octavianum Fregosum Genuensium ducem

dato¹ kal. Januarii, quibus eum rogat, ut presules doctoresque Gallos venientes ad Urbem: « Tollendi, ut ait, schismatis causa, seque cum sacro Lateranensi Concilio reliquorum illius Ecclesiæ sacerdotum nomine conjungendi »: sine ullo impedimento per Liguriam iter facere cum viatore Pontificio illis obviam misso sinceret: tum alia ad Maximilianum Mariam ducem Mediolanensem XVI kal. Martias scriptæ sunt², quibus illum ita adhortator: « Ne in tam opportuno et salutari Christianæ reipublicæ negotio velis impedimento esse, quominus ii cum Romana Ecclesia a qua, ut scis, aliquandiu alieniores fuerunt, paribus studiis unanimitique voluntate conjungantur ». Verum dux ipse ad disturbandam Gallorum cum Romana Ecclesia conjunctionem Pontificis precibus non annuit: quare intentatas ei postea fuisse censuras Ecclesiasticarum penas videbimus, Gallicum presules, qui ipsius difionis finibus conserant ad eludendam ejusdem ducis improbitatem seque Lateranensi Synodo conjungendos, publicis Monumentis³ undecima Januarii die confectis a Pisana synodo defecerunt; iterumque decima septima die Martii coram iudice ordinario sedente, servato judiciario ordine, Pisana Acta damnarunt, ac Leonem summum in terris Christi vicarium reveriti, si quas contraxissent penas Ecclesiasticas, solvi earum nexu postularunt, Lateranensique Concilio se adherere sunt professi, tum ad expeditionem conficiendam in Turcas, tum ad pacem inter Christi fideles componendam, tum ad mores severiori disciplina instituendos perpoliendosque: professi etiam sunt, se nullum unquam schisma contraire vel a communionem Sedis Apostolicæ desiscere meditaturos.

5. « Prefati oratores, » inquam publica Monumenta, « ne mora possit eis quomodolibet impulari, sed ut de eorum obedientia, deque ipsius Maximiliani, nempe ducis Mediolanensis, contumacia, inobedientia et reluctatione ipsi sanctissimo domino appareat, curarunt suam prefatam sanctitatem de omnibus premissis iterum certiorare; et ut apertius liqueat, non tantum de eorum debita diligentia, sed etiam de bona, quam erga prefatum sanctissimum dominum nostrum et Sedem Apostolicam gerunt voluntate, et talem hæcenus fuisse, ut ab illius unitate nunquam vulerint, minusque in futurum velint ullo pacto discedere, sed illius mandatis perpetuo obtemperare, neque schismaticos unquam fuisse, sed unam Ecclesiam Catholicam sub uno Pontifice maximo coluisse et observasse, et quidquid ab inimicis veritatis et Christianissimi regis et regni ex adverso dictum fuerit; ipsi, inquam, oratores, non valen-

¹ Act. Conc. Lat. sess. 9. — ² Ibid.

³ Exl. apud Bemb. l. VI. Ep. XX. — ² Ibid. VII. Ep. XIII. — ¹ Exl. in Act. Conc. Lat. sess. 9.

les habere optatam praesentiam praedicti sanctissimorum domini nostri, quod dolentes aegre tulerunt, et hoc propter viarum discrimina et inimicorum Christianissimi regni et regis ex adverso insidias eis paratas, prout ipsi apertius constitit, tam nomine suo, quam procuratorio reverendorum patrum dominorum Gaspari de Turone Valentiniensis et Diensis, Claudii de Longovico Matisconensis, et Guiscardi Hierapolitani titularis et Lugdunensis suffraganei episcoporum, ac domini Joannis Arzeleri jurium doctoris Lugduni existentium; qui quidem praedicti patres interfuerunt praedictae congregationi Pisanae, prout dixerunt et exposuerunt tam nomine suo, quam aliorum reverendorum patrum archiepiscoporum, episcoporum et omnium et singulorum cujuscumque status, gradus, et dignitatis existentium Ecclesiastici, vel temporalis, qui in congregatione Pisana interfuerunt, eis adhaerentium et adherere volentium, sub illa meliori forma, qua potuerunt et debuerunt, obtemperando mandatis Apostolicis et exhortationibus regis, suos fecerunt et constituerunt procuratores legitimos et oratores praedictos reverendos patres dominos ad sanctissimum dominum nostrum papam specialiter et expresse, ad renuntiandum congregationi Pisanae jam dissolutae, et adhaerendum Concilio Lateranensi, necnon ad petendum absolutionem, qualenus opus esset, a praefato sanctissimo domino nostro, prout latius continetur in dicto procuratorio Instrumento, cujus tenor ob sui prolixitatem et brevitatis causa hic non fuit insertus; quod tamen vidimus et tenuimus, et publice coram nobis, et praedictis notariis et testibus infrascriptis renuntiaverunt et renuntiant dicte congregationi xxvii, undecima mensis Januarii, Indictione secunda, et domini nostri Leonis papae X anno 1 receptum per magistros Joannem de Alerina Lemovicensem et Petrum Quesnel Lexoviensis diocesis notarios Apostolicos.

6. « Praefati igitur reverendi patres et spectabiles doctores, legati, et oratores coram nobis pro tribunali sedentibus, et notariis testibusque infrascriptis renuntiaverunt et renuntiant dicte congregationi Pisanae jamdudum dissolutae, et adhaerent adhaerereque volunt in futurum Concilio Lateranensi, ut optata reformatio Ecclesiae et pax universae Christianae religionis, necnon provisio necessaria contra immanissimum Turcam et hostes fidei subsequantur: et si forsan occasione dicte congregationis Pisanae et gestorum in ea aliquas censuras juris aut hominis, aut alias quascumque poenas de jure aut de facto incurrerint, praestito prius debito juramento de parendo mandatis Ecclesiae et praefati sanctissimi domini nostri Leonis papae X cum illa humilitate, qua possunt et debent, usque ad prostrationem et pedum oscula, abso-

lutionem, qua indigent, sibi dari, et quaecumque aliam juris poenam seu maculam aboleri petierunt et postulaverunt, prout per tenorem praesentium petunt et postulant, ac si coram sanctitate sua praesentes personaliter interessent, supplicando sanctitati suae cum illa devotione, qua valent, ut ipsi praefatis oratoribus et aliis, quorum legatione funguntur, et qui in dicta congregatione interfuerunt, consilium, auxilium, opem, favorem aut obedientiam praestiterunt, absolutionem et pro sua solita clementia concedere dignetur, offerentes se supplices preces Deo effundere, ut regimini sanctissimae matris Ecclesiae sua sanctitas feliciter et longae praesae valeat, etc. Datum in cenobio Uleisiensi sub sigillo nostri vicariatus die xvii mensis Martii, anno a Nativitate Domini mxxiv, Indictione ii, Pontificatus praelibati sanctissimi domini nostri Leonis papae X anno 1 ». Cum his publicis Tabulis de damnato Pisano schismate coram loci ordinario iudice, productae sunt eorumdem Gallorum praesulum supplices hae ad Pontificem datae hllere¹:

7. « Sanctissimo domino nostro Leoni papae X Pontifici maximo.

« Sanctissime pater, cum omni humilitate, reverentia et honore usque ad pedum oscula procedendo beatitudinis vestrae perpetuum incrementum a Deo suppliciter petimus. Ex Brevis Apostolico, quod ad nos mittere sanctitati vestrae placuit, intelleximus datam esse operam ab eadem sanctitate vestra cum Maximiliano et Octaviano Mediolanensis et Genuensis ducatus detentoribus, ut nobis salvum conductum darent; unde gratias agimus, qua valemus humilitate, eidem sanctitati vestrae, qua pro innata clementia nos non nisi tuto et secure ad se proficisci jubet: at vero ex quo Breve Apostolicum accepimus, inlerea dum salvum conductum praestolamur, dies viginti et fluxere; cumque jam ante quadraginta lapsi essent dum hic agimus, factum est ut sexaginta dierum numerum egerimus quatuor mensium intervallo per agros ac diversoria deducti. Beatissime pater, cum Maximilianus sanctitatis vestrae massario salvum abnuere conductum non veritus sit: cumque etiam diuturna nos tenuerit expectatione suspensus quo in nos animo sit, quam suspecta nobis esse debeat profectio nostra, facile cognoscimus. Oramus itaque et totis animis obsecramus, ut Maximiliani contumacia, qui spreis semel et iterum mandatis vestris, dudum sese renitentem praebuit, moram nostram excuset, et promptam, qua in nobis est, voluntatem parendi nequaquam obsecuret; quam ut vestrae sanctitati certius testatam relinquamus, actum iudiciale mittimus coram ordinario iudice speciali hujus loci legitime, ut volumus,

¹ Ext. in Act. sess. 9.

confectum, quale potuissemus agere juxta procuratoris nostri facultatem in vestrae sanctitatis presentia, Pisanae congregationi jam dissolute nomine et nostro, et quorum causa procedimus, renutiando, et adherendo sacro Lateranensi Concilio: Apostolicam denique, utcumque indigemus, humiliter ac devote petendo absolutio-nem. Sanctissime pater, solitam illam animi vestri mansuetudinem obnixè imploramus, ni-seretur tantorum laborum atque impensarum, dignetur expletos sexaginta dies et amplius in deserto hoc et vasta solitudine penitentiae nostrae loco suscipere, velitque sacri hujus tem-poris et imminetis festi Paschae rationem ha-bere, quo divinis, ut officii nostri est, vacare commode valeamus, ne commissis nobis gregi-bus diutina absentia nostra salutis dispendium ferat, beatissime pater, paratos omni tempore ad obsequia vestrae sanctitatis animos offeri-mus, divinam majestatem oraturi, ut felicem donet vestrae sanctitatis cursum hic agere, et in caelis una cum omnibus quos dedit vobis Pater perennem gloriam adipisci. Ex Uclis prope Se-cusianam die XIX (Martii) Maii ejusdem sanctitatis vestrae humillimae creaturae et devoti orato-res, etc. »

8. *Solvuntur censurae quibus praesules Galli ob schisma erant vinciti.* — Eximere Mediolanen-sium duccm ex culpa nisus est ejus orator coram Patribus, ipsunque fidem publicam illis non denegasse, sed deliberandi causa rem extraxisse disceptavit: Pontifex vero Gallorum praesulum demissione flexus in eos clementia usus est, censurasque Ecclesiasticas, quibus ob Pisana gesta se irretierant, removit ea lege, ut consti-tuta die proxima sessione se siserent. Postula-rat etiam paulo ante a Leone Joannes Arelatensis archiepiscopus exsolvì omnibus poenis et cen-suris, quas in conciliabulo Mediolanensi aliisve conventiculis adversus Julium II actis contra-xerat, ut testatur Pontifex supplicibus ejus litte-ris rescribens ¹.

« Venerabili fratri Joanni Fertel, archiepi-scopo Arelatensi.

« Nos more Salvatoris nostri nemini gre-mium nostrum claudentes, etsi ad perfectiorem statum tibi convenisset omnia potius perferre, quam illi conciliabulo, nimirum Pisano, quod ad rescindendam unitatem sanctae Ecclesiae per-tinebat, interesse: tamen tuis supplicationibus inclinati, cum tu de praemissis graviter doleas, et nobis fide dignorum testimonio clare constet, te non volumarie, sed per terrorem seu metum, qui cadere poterat in constantem virum, ad illud accessisse, illique interfuisse, ita nobis suadente justitia simul et clementia, ex certa nostra scientia tanquam nihil contra auctorita-tem Sedis Apostolicae aut fidem orthodoxam

commiseris, si tamen forsau mente aut verbo aliquibus dictis seu actibus inibi factis consen-sisti, a quibusvis excommunicationis, suspen-sionis, interdicti, privationis, inhabilitatis et aliis sententiis, censuris et poenis tam spiritua-libus et aliis quas etiam, si illi vere adhasisti, propterea tam ex decreto et sententiis dicti pre-decessoris et aliis diversis vicibus insuper con-fectis, quam alias quomodolibet incurristi, au-ctoritate Apostolica absolvimus, etc. Datum Romae MDCXV, die Aprilis anno n. ». Admisit ita supplices archiepiscopi preces Leo, ut hanc for-mulam praescripserit ¹, ex qua Ecclesiae concilia-retur :

9. « Ego Joannes archiepiscopus Arelaten-sis, olim nube schismatis obductus, divino illu-stratus lumine, ac gratia serenatus, comper-toque schismatis laqueo, quo tenebar, divina mecum deliberatione pertractans prona et spon-tanea voluntate, nullo adductus metu, ad unitatem Sedis Apostolicae, divina gratia duce, re-vertor, et ne non pura mente, sed simulate reversus existimer, a sanctissimo domino nostro Leone papa X erratorum meorum veniam humi-liter peto, supplicoque eidem sanctitati, ut pro me ad Deum, cujus in terris vices gerit, interce-dere dignetur: spondeo et promitto sub pena suspensionis a divinis et casu ordinis mei, nec-non privationis Ecclesiarum mearum et anathe-matis obligatione tibi Leoni X Pontifici maximo, vero et indubitato Christi vicario, et pro te sancto Petro Apostolorum principi, me nunquam quo-rumlibet suasionibus vel causis, aut alicui quo-rumlibet colore aut ingenio, ad schisma, de quo Re-demptoris nostri gratia creptus sum, reversu-rum, sed semper in unitate sanctae Ecclesiae Catholicae veraeque obedientia ejusdem sanctis-simi domini nostri et successorum suorum semper et firmiter permansurum: et juro per Deum omnipotentem et sacra Dei Evangelia, me in unitate praedicta semper futurum, ac omnia et singula supradicta et infra dicenda perpetuo observaturum sub pena perjurii, aliisque supradictis, et nihilominus ad abun-dantem cordis mei sinceritatem ostendam simpliciter et expresse Pisanum conciliabulum ejusque indictionem, ac omnia et singula in eo gesta, acta et facta anathematizo et abjuro: ac promitto, credo et simpliciter confiteor irrita et vana ac nullius roboris vel momenti, et a non habentibus auctoritatem gesta: quin potius temerarie praesumpta. Consentio autem sacro La-teranensi Concilio tanquam vero et unico, illud-que confiteor legitime justaque et ex justis causis indictum: omniaque et singula in eo acta, gesta et facta, praesertim contra dictum Pisanum con-ciliabulum: necnon omnes et singulas condem-nationes, et sententias latis contra dictum

¹ Brev. I. 1, p. 29.

¹ Brev. I. 1, p. 30.

conciliabulum ac illos qui interfuerunt, per bonæ memoriæ Julium papam II prædecessorem a sanctissimo domino nostro rite et legitime facta pronuntio, credo et simpliciter contiteor. Promitto insuper omnem penitentiam, quam idem sanctissimus dominus noster pro erratis meis indixerit injungendam, benigne et humiliter suscepturam et opere completuram. Promitto insuper quod, cessantibus impedimentis quibuscumque, me personaliter ad pedes sanctissimi domini nostri præfati et eorum sua sanctitate presentabo, quando mihi hoc per suam sanctitatem injunctum fuerit, sub pœna reincidentie pristinarum censurarum et pœnarum si contravenero, ac dum et quoties requisitus fuero, rogabo omnes et singulos notarios et tabellarios, ut de præmissis omnibus et singulis nunc vel plura publicum vel publica efficiant instrumentum et instrumenta. Datum Romæ die xv Aprilis mxciv. Damnavit ex eadem formula schisma Franciscus archiepiscopus Lugdunensis, idemque Andegavensis episcopus¹, professusque est in Romani Pontificis fide ac potestate se futurum.

10. *A Concilio principes concitantur ad pacem, et indicuntur preces solennes.* — Ne vero ad Sedem Apostolicam accessurus intercluderetur aditus, publico decreto patere itinera venientibus ad Concilium, remota quavis exceptione, jussit Pontifex, pœnasque in eos, qui non obtemperassent, sancitas instauravit. Ad pacem vero inter Christianos principes divini spiritus afflatu conciliandam provehendaque belli sacri in fidei hostes consilia, solemnes preces indixit², fideliumque pietatem ad eas fundendas proposito indulgentiarum præmio accendit:

« Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Nihil prius, nihil studiosius, aut magis ex animo curandum duximus, quam bella sedare Ecclesiasticamque disciplinam pro viribus ac temporum ratione componere; ut placato per vitæ emendationem Deo, Dominicum gregem nostræ fidei commissum compositis dissidiis in unum cogere et aggregare, unanimumque ac pacis et concordie vinculo tanquam firmissimo glutino unitum adversus communes hostes fidei Christianæ cervicibus imminentes, facilius adhortari ac concitare possimus. Cujus quidem expeditionis in impios et crucis Christi implacabiles inimicos hoc vehemens nostrum desiderium ita cordi nostro intuxum est, ut sacrum Lateranense Concilium a felicis recordationis Julio II prædecessore nostro indictum ac inchoatum, ejusque obitu intermissum, ea præcipue causa continuare et prosecqui decreverimus, ut in diversis sessionibus in eodem sacro

Concilio per nos habitis patet, ut Christianis principibus seu eorum oratoribus in eo Concilio congregatis, prælatisque ex diversis mundi partibus eo venientibus, pace inter ipsos Christianos principes composita, extirpatisque, ut par est, primo ex Domini agro pestiferis hæresum sentibus, et quæ ad ipsam expeditionem contra eosdem hostes necessaria, et ad gloriam et exaltationem orthodoxæ fidei aliarumve rerum consultationem pertinent, maturo consilio omniumque assensu decerni feliciter possent: ad quod quidem Concilium solemniter indictum riteque denunciatum, etsi multi ex diversis Europæ partibus præclari, et in omni scientia præstantes viri convenierint, multi etiam legitime impediti mandata in publica forma miserint, non tamen bellorum ac temporum difficultatibus quibus loca plurima jamdiu hostilibus armis obsessa fuerunt, ea quam desiderabamus copia et multitudo convenire potuit. Nihil est præterea quod nobis adscribi possit, si hæcenus, quod forsitan multis necessarium videtur, et nos opportunum præ cæteris putamus, legatos de latere ad reges et principes pro concordia eorumdem principum et pace non missimus: hæc sane causa id facere destitimus; principes enim fere omnes suis ad nos litteris ac nuntiis legatos mitti minime expedire aut necessarium esse significarunt.

11. « Circumspectos nihilominus ac probatæ fidei viros nuntios nostros etiam episcopali dignitate præditos ad eos ipsos principes, et graviora inter se armis ac quantum conjici poterat asperiora bella molientes, ulro misimus, quorum præcipue opera effectum est, ut pactis jam inter quosdam principes induciis, cæteri eas brevi approbaturi esse credantur: quare legatos, uti proxima sessione decrevimus, ubi opus et expediens fuerit, pro stabili ac perpetua pace inter eos componenda, ac uti antea proposuimus, mittere non postponemus; neque interim cum eorumdem principum oratoribus apud nos agentibus quæ ad rem hujusmodi pertinent agere et meditari, neque ipsos etiam principes per nostros nuntios et litteras ad id urgere et admonere cessabimus; quæntiam ut nostra pacis consilia et juges cogitatus omnipotens et misericors Deus promoveat ex alto, ac fidelem plebem aquis ac propitiis magis oculis aspiciat, et pro communi salute, ac pace, compescendaque nefariorum Christiani nominis hostium superba rabie ejus piis annuat precibus: universis et singulis primatibus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, necnon Ecclesiarum tam cathedralium quam collegiarum, tam sæcularium quam quorumvis ordinum regularium capitulis, collegiis, conventibus, plebanis, decanis, Ecclesiarum rectoribus, cæterisque animarum curam habentibus, prædicatoribus, quæstoribus ac verbum Dei ad populum pro-

¹ Bren. l. l. p. 20. ² Ext. ejusd. tit. in Act. Conc. Later. sess. 9.

muniantibus, auctoritate Apostolica injungimus, et in virtute sancte obedientie mandamus, quatenus intra missarum solemniam, et dum inter aut extra illa verbum Dei ad populum proponitur, ac in eorum orationibus, quas capitulariter et conventualiter, aut alias in quibuscumque congregationibus faciunt, respective pro pace Christianorum et infidelium confusione has collectas habeant speciales, videlicet: *Deus a quo sancta desideria*; Et: *Deus, in cujus manu sunt omnes potestates et omnia jura regnorum, respice in auxilium Christianorum*; et nihilominus suis diocesanis et aliis quibuscumque personis ubique sexus tam Ecclesiasticis quam secularibus, quibus ratione prelaturae et alterius cujuscumque superioritatis Ecclesiasticae praesidebunt, injungant ac in Domino eos hortentur, quibus Dei verbum sua aut alterius auctoritate proponitur, ut privatim pro pace, ut praemittitur, Christianorum, et infidelium exterminatione ad Deum ipsum ac gloriosissimam ejus matrem in Oratione Dominica, et in Angelica salutatione preces effundant. Interjecta cohortatione ad proceres, ut colende mutuae concordiae apud reges operam navent, subdit:

12. « Praeterea omnibus et singulis praetatis, principibus et personis tam secularibus quam Ecclesiasticis, cujuscumque status, gradus, dignitatis et praeminentiae aut conditionis existant, sub interminatione divini iudicii districtius inhibemus, ne dictae paci per nos aut nostros seu Sedis Apostolicae legatos vel nuntios et episcopati dignitate praeditos, ut praefertur, pro Christiana reipublicae defensione et fidelium salute tractanda, aliquod impedimentum directe vel indirecte, palam aut occulte interponere quoquo modo praesument: sed qui in pace conficienda privatim aut publicum suorum principum, suarumve civitatum, aut rerum publicarum, quorum quarumve ad eos ratione officii vel publici alicujus numeris cura spectabit, interesse praetendant, illud, quoad modestius tranquilliusve poterunt, prosequentes, pacis nihilominus partes et studia, quantum in Domino poterunt, amplectantur. Nonnullis additis, quibus indulgentiarum praemia iis proponit, qui preces pro pace publica et cruceatae expeditionis successu fuderint, subjicit: « Quinetiam ad dictam pacem et expeditionem contra dictos Christianae fidei hostes procurandam et ab ipso Deo impetrandam, volentes spiritualibus donis Christi fideles animare, omnibus vere confessis et contritis, qui pro ipsa oblinenda pace ac decernenda expeditione, in missis, praedicationibus et aliis divinis officiis, aut in collegiatis, conventualibus aliisque publicis aut communibus orationibus devote ad Deum preces effundant aut apud principes, consiliarios, officarios, rectores vel alias personas

supradictas, quae ad pacem faciendam vel tractandam et expeditionem in hostes invicta crucis, ut praemittitur, decernendam, aliquam auctoritatem habere videbuntur, diligentem ac solertem operam adhibebunt, quoties id fecerint; qui vero privatim ac particulariter pro praemissis a Deo consequendis devotas effuderint preces, septies in die si loties id fecerint, aut si minus, quoties id fecerint donec pax universalis, quae per nos assidue tractatur, inter principes et populos in praesentiarum armis dissidentes collecta sit et expeditio contra infideles nostris auspiciis decreta, de omnipotentis Dei misericordia ac de beatorum ejus Apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, centum dies de injunctis eis poenitentis relaxamus, mandantes propterea venerabilibus fratribus primatibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis ad quos praesentes seu eorum exempla sub sigillis authenticis vel in Urbe aut alibi fideliter impressa pervenerint, quatenus illas per suas provincias et dioeceses quanto citius poterunt, faciant publicari ac debite executioni demandari.

13. « Caterum quod proposuimus, et toto corde concupivimus, reformationem interim Ecclesiasticam tam curiae nostrae quam etiam venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae Ecclesiae cardinalium et aliorum in Urbe commorantium, et alia complura necessaria, sacro approbante Concilio, decrevimus, quae aliis nostris litteris in hac eadem sessione publicandis continebuntur, etc ». Moniti etiam principes, ut oratores ad Concilium mitterent, si quos nondum legasset: praesentibus, qui dignitatis religione obstricti sunt ut intersint Concilio, intentam veniant contumaciae poena; ac demum universis principibus imperatorum, ut venientes ad Synodum libere per eorum terras ingredi possint. « Dat. Romae in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicae MXXIV, III non. Maii, Pontificatus nostri anno II ».

14. Assensere omnes Patres: nil enim altius omnium animis infixum erat, quam ut positis mutuis odiis principes arma adversus Christiani nominis hostes verterent; qua de re tum in praecedentibus sessionibus sacrae conciones habite erant, tum in hac ab Antonio Puccio camera Apostolicae clerico inculcatum comploratumque, in bellis iis civilibus quinque centena fortium virorum millia, a quibus infidelium imperia exciudi poterant, interempta fuisse: « Heu », exclamabat, « esurientia principum corda nondum innoxia Christianorum visceribus ferventi Christiani cruoris gurgite tumefactam; heu caecam demonum rabiem nondum innumeris fidelium cladibus expletam, usquequo in

humanam perniciem anhelatis, aestuatis, ardentis? quingentis Christianorum millibus vigesimo abhinc anno cruento gladio confossis atque prostratis adhuc esuritis? adhuc sititis? adhuc inhiatis? En, pater beatissime, qui nihil libentius facere ab ipso matris utero didicisti, quam parere inimicis, et qui tuam victor amari mansuetudinem, quam virtutem vincendo formidari maluisti, parce, obsecro, filiis tuis non corruptibili cupis auro vel argento, sed pretioso ac virifico Christi sanguine e diabolica potestate redemptis. Exigila, quaeso, intende, enitere in saluberrimum componendae pacis opus, quo perliciendo per legatos ac nuntios sedulam impartiris operam, ut arma interim conquiescant, a Christiano sanguine temperetur, expetendae a cunctis induciae saluantur omnem tuam auctoritatem decretumque interpone. Delapsus deinde orator ad corruptos populi, cleri ac monachorum mores, de iis in pristinum splendorem restituendis egit, de quibus in ultima superioris anni sessione Leonem patribus edulam sanctionem significasse vidimus; ea porro diutina ac diligenti disquisitione librata fuerat: cumque de iis, quae censura in cardinalibus et episcopis egere, vel ad eorum asserendam dignitatem sanciri videbantur, ageretur, aliquas amulationes inter cardinalium praesulumque ordines obortas describit Paris de Grassis his verbis²:

15. *Affectata privilegia a cardinalibus cum praesulum damno.* — « Haec autem sessio prius per menses aliquos fieri debebat juxta cedulam intimationis jam factae; sed quia cardinales, quibus expeditio demandata fuerat, tendebant ad praelatorum gravamen, et suorumque privilegiorum exallationem cum dedecore praelatorum, propterea praefati, quorum consensus potius quam cardinalium ratione numerositatis fecit Concilium, deliberarunt nolle venire ad sessionem, aut si venissent, dare votum in contrarium et respondere per verbum: *Displacet*; unde hoc papa intelligens voluit scire fundamentum praelatorum ac causam contradictionis, et renitentiae eorum: ipsi autem praefati dixerunt, quod si papa dignaretur ad congregationem venire, ubi omnes praefati moniti adessent, intelligeret factum: et sic papa veniens praecedenti septimana in capellam, ubi centum et viginti praefati aderant, intellexit a me ipso causam prius, videlicet quod cardinales volebant habere privilegia multa contra praefatos, maxime de conferendis beneficiis vacantibus per obitum familiarium suorum, qui essent in mea et aliena dioecesi, et quod volebant habere reservationes in dioecesibus alienis, et nullus praefatus haberet in suis et similibus casibus, quos praefati tolerare volebant; et sic papa

blaude collocutus est praefatos, ut respective cum cardinalibus agerent: Praefati autem responderunt, quod si particulatim omnia recenserentur, papa intelligeret causas molivas praefatorum.

16. « Et sic propositis aliquibus capitulis, quae in sessione sanciri debebant, omnes praefati responderunt per verbum: *Displacet*; unde papa in me subridens qui ejus lateri assidebam, laudavit mentem praefatorum, addens quod praefati melius sapuissent quam ipse papa, qui ligatus fuerat a cardinalibus: imo dixit mihi, si posset, nollet hujusmodi Concilium procedere; quia nemo magis gravatus esse quam ipse: et ideo proponi fecit quod si placeret prorogari sessionem, faceret etiam prorogari: unde praefati contenti omnes assurrexerunt, benedictentes Pontifici: cardinales autem ex hoc male contenti invenerunt causam quomodo posset utriusque parti satisfieri: et sic factum est, videlicet quod nihil in cedula diceretur de his, quae spectarent ad praefatos, nisi quae communia essent praefatis et cardinalibus, sed ea differretur ad aliam sessionem sequentem, ut factum est ac conclusum: quod tamen aegre factum est, venientibus praefatis hinc uno respectu, et inde cardinalibus alio respectu; volebant enim cardinales fieri domini praefatorum, praefati vero volebant liberari a superioritate cardinalium quoad multa. Itaque conclusio facta quod de praefatis nihil diceretur in hodierna sessione. Et infra:

17. *Diploma de Ecclesiastica disciplina instauranda.* — « In ipsa sessione episcopus Massiliensis orator regis Franciae legit cedulam quoad pacem inter Christianos: et demum archiepiscopus Neapolitanus legit longissimam cedulam super reformatione curiae. Cujus dignitas non parum splendoris Ecclesiasticis Annalibus afferret. Concepta est hisce verbis:

« Leo etc. ad futuram rei memoriam, sacrosancto approbante Concilio.

« Cum pie memoriae Alexander papa III praedecessor noster etiam in Lateranensi Concilio decreverit, ut aetas, morum gravitas, ac litterarum scientia in personis promovendis in episcopos et abbates diligenter inquirantur, nihilque magis Dei Ecclesiae officiat, quam cum immeriti assumuntur praefati ad regimen Ecclesiarum; propterea in promotionibus praefatorum, quarum a Romanis Pontificibus maxima ratio haberi debet, eo praesertim quod de promotionis per eos ad Ecclesias seu monasteria in extremo judicio rationem Deo reddituri sunt, statuimus et ordinamus, ut deinceps perpetuis futuris temporibus patriarchalibus, metropolitans ac cathedralibus Ecclesiis et monasteriis pro tempore vacantibus, de personis juxta praefati Alexandri constitutionem aetate matura, gravitate morum litterarumque scientia praedi-

¹ | Pet. I. — ² Paris to. IV. p. 101.

lis, non ad alicujus instantiam per commendam et administrationem seu conservationem aut alio quovis modo provideatur, nisi ratione utilitatis Ecclesiarum, prudentiæ, nobilitatis, probitatis, experientie, atque curialitatis antiquæ cum competenti litteraturâ, et in Sede Apostolica meritorum aliter visum fuerit faciendum; idemque in electis et postulatis, quorum electiones et postulationes per Sedem Apostolicam admitti consueverunt, volumus observari: et si de minoribus ætate fringita annorum Ecclesiis aut monasteriis hujusmodi contigerit provideri, non dispenseetur cum eisdem, ut Ecclesiis citra vigesimum septimum ætatis annum, monasteriis vero citra vigesimum secundum præesse valeant.

18. « Quinimo, ut accuratius diligentiusque idoneæ personæ promoveantur, statuimus, ut cardinalis, cui electionis, postulationis, aut provisionis Ecclesiæ seu monasterii relatio committetur, antequam in sacro consistorio, ut moris est, referat commissionem examinis ac relationis hujusmodi sibi datam nisi cuiuslibet ordinis antiquiori cardinali in ipso consistorio per seipsum, vel si ea die, qua sibi commissionis onus injunctum fuerit, consistorium non fuerit, per secretarium suum, aut alium quemlibet ex suis domesticis familiaribus notam illam facere debeat, qui tres priores alius quamprimum sui ordinis cardinalibus eam significare teneantur, negotiumque electionis, administrationis, postulationisve, aut promotionis summarie et de plano pro seipsum dictus relator examine; et si qui contraxerint, his vocalis, idoneos, graves et fide dignos testes, et si expediens opusve fuerit, alios ex officio assumere, processusque et jura ejusmodi relationis una cum dictis testimoniis die faciendi relationis secum ad consistorium deferre debeat, neque ullo modo referat, si præsens in curia promovendus majorem cardinalium partem antea non adiverit, ut quæ a referente collega sint cardinales audituri, oculata fide quantum ad personam promovendi attinet cognoscere possint. Promotus vero eosdem cardinales, qui præsentés in curia fuerint, ex antiquo more consuetudineque laudabili quamprimum visitare teneatur: quem quidem morem laudabilemque consuetudinem innovamus ac laudabiliter observari mandamus.

19. « Et quoniam episcopalem dignitatem tueri illæsam, et ne improborum impugnationibus aut accusantium calumniis passim pateat, muniri par est; statuimus, ut nullus episcopus aut abbas quovis instante ac requirente, nisi sibi copia et facultas legitime defensionis permittatur, etiamsi crimina fuerint notoria, diligenterque partibus auditis, causa plenarie probata fuerit, dignitate privari valeat, neve aliquis prælatus invitus, nisi aliis justis effi-

juxta formam ac decretum Constantiensis.

20. « Et quoniam ex commendis monasteriorum, ut magistra rerum experientia sæpius docuit, monasteria ipsa tam in spiritualibus quam in temporalibus graviter læduntur; quippe quorum ædificia partim commendatorum negligentia, partim avaritia vel incuria collabantur, et in dies divinius cultus in his magis diminuitur, passimque obloquendi materia personis præsertim secularibus præbetur, non absque dignitatis Apostolicæ Sedis diminutione, a qua commendæ hujusmodi præfiscuntur; ut eorum indemnitati salubrius consulatur, volumus ac sancimus, ut cum illa per obitum abbatum qui illis præerant vacaverint, nullo pacto cuiquam possint commendari nisi pro conservatione auctoritatis Apostolicæ Sedis, et ad occurrendum malitiis illam impugnantibus pro temporum qualitate aliter nobis de fratrum nostrorum consilio visum fuerit expedire) sed de persona idonea juxta præscriptam constitutionem eis ita provideatur, ut illis idonei abbates, prout decet, præfuturi sint ». Additum est, ut monasteria, quæ alienæ fidei et clientelæ commendata sunt, post eorum obitum cardinalibus tantum, et aliis dignitate ac meritis conspicuis commendentur, ita ut quarta pars vectigalium Ecclesiis addicatur. Velita etiam xenodochia et alia pauperum usus ac alimonie consecrata cardinalium administrationi commendari: tum hæc sancita:

21. « Ordinamus etiam, ne Ecclesiarum, ac quorumcumque monasteriorum, et militiarum membra a suo capite, quod est absurdum, absque legitima et rationabili causa disjungantur aut separentur. Uniones perpetuæ præterquam in casibus a jure permissis vel sine rationabili causa nunquam fiant. Dispensationes autem ad plura incompatibilia ultra duo, nisi qualificatis juxta formam juris communis non concedantur, nisi ex magna et urgenti causa: personis cujuscumque dignitatis parochiales Ecclesias, et earum perpetuas vicarias ac dignitates majores et principales, etiam per viam unionis vel commende ad vitam ultra quatuor obtinentibus, ex nunc terminum duorum annorum præfigimus, ut interim, quatuor tantum ex eis rentis, reliquas dimittere teneantur, etc.

« De cardinalibus.

22. « Et cum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales cæteros omnes in ipsa Ecclesia post summum Pontificem honore ac dignitate præcedant, conveniens ac debitum est, ut vitæ munditia, ac virtutum splendore cunctis præfulgeant: quapropter non modo hortantur eos ac moneamus; verum etiam statuimus et ordinamus, ut de cætero quilibet cardinalium pro tempore existens juxta doctrinam Apostoli ita sobrie, caste ac pie vivat, ut non solum a malo, sed ab omni etiam specie mali abstinens, coram hominibus luceat Deumque imprimis operibus hono-

rificet : sint omnes vigiles ac divinis officiis missarumque celebrationibus intenti, habeantque capellas suas in loco honesto, prout facere consueverunt, sitque eorum domus, familia, mensa suppellexque non fastu aut pompa, neque superfluis rebus neque aliquo modo reprehensibilis, ne peccandi excusandique modum licentia inde nascatur; sed, ut æquum est, modestiæ et frugalitatis speculum dici mereantur. Illis itaque sint contenti, quæ sacerdotalem præ se ferant modestiam, ac prælatos et quoscumque alios insignes viros ad Romanam curiam venientes benigne honorificeque tam publicæ quam privati tractent, et apud nos et successores nostros gratiose liberaliterque eorum negotia commendata suscipiant.

23. « Præterea ministerium indecorum episcoporum prælatorumque in domibus non habeant, ne cæteris præesse instituti, et sacro characterè insigniti, in vilia descendant ministeria, passimque pastoralis officii contemptum inducant : eos itaque quos vel nunc habent, vel in posterum sunt habituri, honorifice, ut fratres, ac juxta eorum status decentiam tractent. Cumque Romano Pontifici communi omnium Christi fidelium patri assistant, personarum acceptatores vel advocatos eos fieri valde inconveniens est : propterea statuimus, ne partialitatem suscipiant aliquam, neque principum aut communitatum, vel quorumcumque aliorum contra quemquam, nisi quantum justitia et æquitas postulat, eorumque dignitas et conditio requirit, promotores aut defensores fiant; sed a privata omni passione sejuncti sedandis et componendis inter quoscumque litibus omni diligentia vacent incumbantque : principum et quorumcumque aliorum, ac præsertim pauperum et religiosorum justa negotia pio promoveant affectu; oppressos et injuste gravatos juxta vires suas et officii debitum adjuvent : tituli sui loca, si præsentis in curia fuerint, personaliter, si vero absentes, per vicarium idoneum semel saltem singulis annis visitent : clericos et populos Ecclesiarum titulo suo subjectarum cum diligentia inquirent, vigilantique circa cultum divinum et bona dietarum Ecclesiarum; moresque in primis et vitam clericorum et parochianorum solerter explorent, eosque omnes et singulos ad recte honesteque vivendum paterno moneant affectu : pro augmento autem divini cultus et salutis animæ suæ quilibet cardinalis vel in vita donet, vel in mortis articulo relinquat titulo suo quantum sit satis ad presbyterum unum ibi commode sustentandum; vel si Ecclesia indigeat reparatione, vel alia subventionè, tantum illi relinquat vel donet, quantum conscientie suæ videbitur ». Subditur ut cardinales ita suos affines benemeritos promoveant, ut largitionum magnitudo in aliorum damnium non vertatur; tum ut rem divinam in

Ecclesiis, quibus præsent, studiose curent; idoneos sacerdotes præstent, ædificia eorum instaurant ac jura tueantur; tum subditur :

24. « Statuimus etiam, ut dicti cardinales circa numerum familiarium eorumque suis impensis atendum magna utantur circumspectione ac diligenti providentia, ne majorem numerum quam sua facultas conditiõe ac dignitas patiantur habentes, luxus ac prodigalitatis vitio notari possint; neve rursus avari sordidive habeantur, si in magnis et amplis redditibus paucissimis victum præbeant, cum domus cardinalis patens hospitium, portusve, ac refugium proborum et doctorum maxime virorum et pauperum nobilium honestarumque personarum esse debeat. Sint igitur circa modum et numerum tenendi prudentes, ac de familiarium qualitate inprimis curiosi, ne ex alienis vitiis turpem sibi contrahant infamiam notam, vulgoque obloquendi calumniandique justas præbeant occasiones. Et cum maxime providendum sit, ut non solum coram Deo, cui primum placere debemus, sed etiam coram hominibus opera nostra probeantur, ut cæteris exemplo ad imitandum possimus esse : ordinamus, ut quilibet cardinalis se domus ac familiæ suæ optimum rectorem præfectumque ostendat esse, tam circa ea, quæ extrinseca omnibus apparent, quam quæ intus latent abscondita.

25. « Habeat itaque eorum quisque sacerdos et levitas honestis vestimentis indutos, attenteque provideat, ne quis in familia sua quomodo beneficiatus et in sacris ordinibus constitutus vestes portet versicolores, nec eo habitu utatur, qui ordini Ecclesiastico parum conveniat : quare in presbyteratus ordine constituti vestes colorum quæ clericis a jure non prohibeantur deferre debeant usque ad talos saltem demissas : et habentes dignitates in cathedralibus, et canonici etiam dietarum cathedralium ac primam dignitatem in collegiatis habentes, et cardinalium capellani missas celebrantes capitulum deferre in publico teneantur ». Et paulo infra : « Tam clerici beneficiati, quam in sacris ordinibus constituti omnes neque barbam non nutriant, neque mulas aut equos cum phaleris ornamentisque ex velluto aut serico factis habeant; sed ejusmodi rebus ex panno tantum, aut corio simpliciter utantur ». Additis nonnullis aliis de honesto familiæ cultu et luxu castigando, imperatum cardinalibus, ut strenue ad nascentes hæreses ex Dei Ecclesia extirpandas incumbant :

26. « Et quoniam ad cardinales maxime spectat operum optimorum cura; pro viribus laborabunt scire quæ regiones hæresibus erroribusque ac superstitionibus contra veram et orthodoxam fidem infectæ sint, et ubi divinorum mandatorum Ecclesiastica deficiat disciplina, quique reges ac principes seu populi

bellis infestentur vel infestari timeant. Hac et hujusmodi scire ac nobis et Romano Pontifici pro tempore existenti referre operam dabunt; ut opportuna et salutaria talibus malis ac pestibus remedia vigilantis studio excogitari valeant. Et cum frequentia ac prope quotidiana experientia notum sit, provinciis ac civitatibus propter suorum legatorum de latere absentiam multa sæpius contingere mala, variaque non sine Apostolicæ Sedis præjudicio scandala oriri; statuimus et ordinamus, ut nullis cardinalibus provincias ac civitates legationis titulo obtinentibus, eas per locumtenentes aut officiales quoscunque administrare liceat; sed personaliter ipsi pro majori parte temporis adesse, atque eas omni vigilantia regere et gubernare teneantur ». Et infra: « Et qui nunc filium legationis obtinent aut pro tempore oblinebunt, si in Italia intra tres menses, si extra Italiam quinque a die præsentis publicationis ad suas provincias ire ac majorem temporis partem ibi residere teneantur, nisi de nostro et successorum nostrorum mandato pro aliquibus gravioribus negotiis in Romana curia refineantur, vel ad alia loca prout necessitas postulat mittantur; et tunc in dictis provinciis ac civitatibus vicelegatos, auditores et locumtenentes cæterosque consuetos officiales cum debitis provisionibus ac salariis habeant. Qui præmissa omnia et singula non servaverit, emolumentis quibuscumque legationis careat; que quidem propter hoc antiquitus ordinata et instituta fuerunt, ut opportuna legatorum præsentia populis esset salutaris, non ipsi laborum et curarum penitus expertes lucro tantum suæque legationis titulo inhiarent.

27. « Et cum cardinalis officium imprimis versetur in frequenti Romani Pontificis assistentia, et Sedis Apostolicæ negotiis; propterea statuimus, ut omnes cardinales in Romana curia resideant; et qui sunt absentes, si in Italia infra sex menses, si extra Italiam intra annum a die publicationis præsentis constitutionis revertantur: alioquin fructus beneficiorum, et omnium officiorum suorum emolumenta amittant, omnibusque privilegiis generaliter et specialiter cardinalibus concessis quamdiu abfuerint omnino careant; exceptis tamen illis, quos ratione officii ab Apostolica Sede injuncti, vel de Romani Pontificis mandato aut licentia, vel justo metu, aut quavis alia legitima causa impediendi vel ægotationis abesse contingat, privilegiis, indultis et immunitatibus eisdem cardinalibus concessis, et in Bulla nostra sub data coronationis nostræ contentis et expressis, in suo robore nihilominus permanentibus ». Prohibiti etiam nimii ac profusi sumptus in cardinalium funebri apparatu.

28. « Pro reverentia autem Sedis Apostolicæ utilitateque, et honore communi Pontificis et

ipsorum cardinalium, ut scandalorum, quæ nasci possent, occasio tollatur, majorque in sacro senatu libertas votorum fiat, liceatque, ut par est, cardinali cuique secundum Deum et conscientiam suam libere et impune quodcumque sentiat dicere; statuimus ne quis cardinalium vota in consistorio data, et quæcumque ibi gesta aut dicta, quæ in odium, aut præjudicium, aut scandalum alicujus redundare possint, scripto aut verbo, vel quovis alio modo revelet, sub pœna perjurii et inobedientiæ. Et quotiescumque a nobis et Romano Pontifice pro tempore existente specialiter et expresse ultra præmissa indictum fuerit supra aliqua resilentium, si quis contra fecerit, ultra pœnas, excommunicationem latæ sententiæ incurrat, a qua non possit absolvi nisi a nobis vel præfato Romano Pontifice, et cum expressione causæ, præterquam in mortis articulo.

29. « Reformationis curiæ et aliorum.

« Et cum omnis ætas ab adolescentia prona sit ad malum, et a teneris assuevit ad bonum magni sit operis et effectus; statuimus et ordinamus, ut magistri scholarium et præceptores pueros suos vite adolescentes, nedum in grammatica et rhetorica, ac cæteris hujusmodi audire et instruere debeant; verum etiam docere teneantur ea, quæ ad religionem pertinent, ut sunt præcepta divina, articuli fidei, sacri hymni et psalmi, ac sanctorum vitæ, diebusque festis nihil aliud eos docere possint, quam in rebus ad religionem et bonos mores pertinentibus, eosque in illis instruere, hortari et cogere in quantum possint teneantur; ut nedum ad missas, sed etiam ad vespervas divini officia audienda ad Ecclesias accedant; et similiter ad prædicationes et sermones audiendos impellant, nihilque contra bonos mores, aut quod ad impietatem inducat eis legere possint.

« Ad abolendam vero execrabilem blasphemiam, que in maximum divini nominis et sanctorum contemptum supra modum invaluit; statuimus et ordinamus, ut quicumque Deo palam seu publice maledixerit, contumeliosissime atque obscenis verbis Dominum nostrum Jesum Christum, vel gloriosam virginem Mariam ejus genitricem expresse blasphemaverit, si minus publicum jurisdictionemve gesserit, perdat emolumenta trium mensium pro prima et secunda vice dicti officii; si tertio deliquerit, illo eo ipso privatus existat; si clericus vel sacerdos fuerit convictus, etiam beneficiorum quæcumque habuerit fructibus, applicandis ut infra, unius anni molestetur; et hoc sit pro prima vice, qua blasphemus ita deliquerit; pro secunda vero, si ita deliquerit et convictus, ut præfertur, fuerit, si unicum habuerit beneficium, eo privetur; si autem plura, quod ordinarius maluerit id amittere cogatur; quod si tertio ejus scelerosis arguatur et convincatur, dignitatibus ac

beneficiis omnibus quæcumque habuerit eo ipso privatus existat, ad eaque ulterius retinenda inhabilis reddatur, eaque libere impetrari et conferri possint. Laicus vero blasphemus, si nobilis fuerit, pena viginti quinque ¹ ducatorum mulctetur, et pro secunda vice quinquaginta fabricæ Basilicæ principis Apostolorum de Urbe applicandorum et alii, ut infra deducitur; pro tertia vero nobilitatem perdat. Si vero ignobilis ac plebeius fuerit, in carcerem detrudatur: quod si ultra duas vices publice blasphemans deprehensus fuerit, milibra infami per integram diem ante fores Ecclesiæ principalis milibratus stare cogatur: si vero pluries in hoc ipsum peccatum lapsus fuerit, ad perpetuos carceres, vel ad trimeses damnetur ad iudicis deputati arbitrium. In foro autem conscientie nemo blasphemie reus absque gravissima penitentia severi confessoris arbitrio injuncta possit absolvi: qui vero reliquos sanctos blasphemaverit, arbitrio iudicis rationem personarum habituri mitius aliquando puniri volumus. Statuimus etiam, ut sæculares iudices, qui contra tales blasphemie convictos non animadverterint, eosque justis pœnis minime affecerint, quantum in eis fuerit, quasi eidem scelere obnoxii eisdem quoque pœnis subiciantur: qui vero in illis inquirendis puniendisque diligentes et severi fuerint, pro qualibet vice decem annorum indulgentiam consequantur, et tertiam partem mulctæ pecuniariæ habeant: quicumque vero blasphemantem audierint, eum verbis acriter objugare teneantur, si citra periculum suum id fieri posse contingeret, eundemque deferre vel notificare apud iudicem Ecclesiasticum seu sæcularem intra triduum debeant: quod si plures dictum blasphemantem simul audierint, singuli eum accusare teneantur, nisi forte omnes convenerint, ut unus pro cunctis tali fungatur officio. Quos omnes in virtute sanctæ obedientie hortamur et monemus in Domino, ut pro divini nominis reverentia et honore in suis dominiis ac terris præmissa omnia servari et exactissime exequi mandent ac faciant, uberrimam ab ipso Deo tam boni ac pii operis mercedem habituri, similemque annorum decem indulgentiam ab Apostolica Sede consecuturi cum tertia parte mulctæ, qua dictus blasphemus plectetur, quoties tale scelus puniendum curaverint: quam quidem indulgentiam et reliquam tertiam mulctæ partem accusatori blasphemii nomen defuncti similiter concedi et assignari volumus, aliis pœnis contra hujusmodi blasphemos per sacros canones expressis nihilominus in suo robore manentibus.

30. « Ut clerici præsertim caste continentur juxta canonum præcepta vivant, statuimus ut contrafacientes acriter secundum canones

puniantur: si qui vero tam laicus quam clericus de crimine, propter quod venit ira Dei in filios diffidentie, convictus fuerit, pœnis per sacros canones aut jus civile respective impositis puniatur: concubinarij autem sive laici sive clerici fuerint, eorumdem canonum pœnis mulctentur, neque superiorum tolerantia sui prava consuetudo quæ potius corruptela dicenda est, a multitudine peccantium, aliave quælibet excusatio eis aliquo modo suffragetur; sed juxta juris censuram severe puniantur. Ad bonum vero et quietum regimen civitatum ac locorum omnium Romanæ Ecclesiæ subditorum, constitutiones bonæ memoriæ Ægydij episcopi Salinensis olim editas innovamus easque inviolabiliter servari precipimus et mandamus. Et ut nefarie simoniæ labe ac pestis non solum a Romana curia, sed ex omni etiam Christiana ditone in perpetuum ejiciatur, constitutiones per antecessores nostros etiam in sacris Conciliis contra hujusmodi simoniacos editas innovamus, easque inviolabiliter servari precipimus, ac pœnas in eis contentas pro expressis et insertis haberi, et delinquentes etiam auctoritate nostra affici volumus.

31. « Statuimus quoque et ordinamus, ut quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio divinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum fructus suos non faciat pro rata omissionis recitationis officii et temporis; sed eos tanquam injuste perceptos in fabrica hujusmodi beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur: si vero ultra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso privetur, eum propter officium detur beneficium. Intelligitur autem officium omittere quoad hoc, ut beneficio privari possit, qui per quindecim dies illud his saltem non dixerit; Deo tamen ultra præmissa de dicta omissione redditurus rationem: quæ pœna in habentibus plura beneficia reiterabilis toties sit, quoties contrafacere convincantur. Et cum fructuum Ecclesiarum cathedralium et metropolitanarum, monasteriorumque et aliorum quorumcumque beneficiorum Ecclesiasticorum plenaria dispositio et administratio ad nos et Romanum Pontificem pro tempore existentem, et illos etiam, qui ejusmodi Ecclesias, monasteria et beneficia jure et canonice obtinent, solum pertineant, sæcularesque principes, omni etiam divino jure id prohibente, dictis Ecclesiis, monasteriis ac beneficiis introumittere se nullatenus debeant; statuimus et ordinamus, ut fructus, redditus et proventus Ecclesiarum, monasteriorum ac beneficiorum per sæculares ullos principes, etiamsi imperatores, reges, reginæve, seu respublicæ, vel potentatus fuerint, aut per eorum officiales seu iudices etiam Ec-

¹ Alias xxxv.

clesiasticos vel quascumque alias personas publicas vel privatas de eorundem imperatoris, regum, reginarum, ac principum, rerumque publicarum, vel potentatum mandato, sequestrari, occupari, aut modo aliquo detineri, ipsique hujusmodi Ecclesias, monasteria ac beneficia obtinentes sub prætextu fabricæ instaurationisve, sine Romani Pontificis pro tempore existentis expressa licentia, aut elemosynarum seu quovis alio colore aut furo impediri non debeant, quominus de illis, ut antea, libere ac sine impedimento disponere valeant». Propositione sunt graviore pœna Ecclesiasticæ iis, qui hæc sacra imperia intulerint.

32. « Et cum a jure tam divino quam humano laicis potestas nulla in Ecclesiasticas personas attributa sit, innovamus omnes et singulas Constitutiones felicis recordationis Bonifacii papæ VIII etiam prædecessoris nostri, quæ incipit : FELICIS; et Clementis V quæ incipit : SI QUIS STADENTE; necnon quascumque alias Apostolicas sanctiones in favorem libertatis Ecclesiasticæ, et contra ejus violatores quomodolibet editas, et pœnis etiam contra talia præsumentes in Bulla, quæ legitur in Cœna Domini, contentis, in suo robore permansuris; et cum in Lateranensi pariter ac Conciliis generalibus, sub excommunicationis pœna prohibitum fuerit, ne reges, principes, duces, comites, barones, republicæ, et alii potentatus quicumque regnis, provinciis, civitatibus ac terris quoquo modo præsidentes, collectas, decimas, et alia hujusmodi onera clericis, prælati et aliis quibuscumque personis Ecclesiasticis imponant exigantque, neve a sponte etiam dantibus et consentientibus etiam recipiant, atque in præmissis auxilium, favorem, consiliumve palam vel occulte præstantes, in excommunicationis latæ sententiæ pœnam eo ipso incidant; et ipsæ quoque republicæ, ac communitates et universitates circa hoc quomodolibet delinquentes Ecclesiastico eo ipso subjiciantur interdicto: prælati etiam præmissis absque Romani Pontificis expressa licentia ultro consentientes excommunicationis et depositionis pœnam eo ipso incurrant. Statuimus et ordinamus, ut de cætero talia præsumentes, etiamsi, ut præfertur, qualificati fuerint, ultra supradictas pœnas, quas contravenientes eo ipso incurere volumus, innovamus quod ad omnes actus legitimos inhabiles et instabiles habeantur.

33. « Et cum secundum leges civiles, et sanctorum canonum censuras, sortilegia per invocationem dæmonum, incantationes, divinationes, superstitionesque prohibita sint, statuimus, decernimus et ordinamus, ut clerici, qui in præmissis culpabiles inventi fuerint, arbitrio superiorum infamia notentur: si vero non desisterent, deponantur, atque in monasterium ad tempus arbitrio superioris præfiniendum detru-

dantur, beneficiisque et officiis Ecclesiasticis priventur: laici vero utriusque sexus excommunicationis et aliis pœnis juris tam civilis quam canonici subjaceant.

34. « Et ut omnes fidei Christiani, ac de fide male sentientes, cujuscumque generis aut nationis fuerint, necnon hæretici seu aliqua hæresis labe polluti, vel judaizantes, a Christi fidelium cœtu penitus eliminentur, et a quocumque loco, et præsertim a Romana curia expellantur, ac debita animadversione puniantur, statuimus, ut contra eos diligenti inquisitione ubique et in dieta curia maxime procedatur per iudices per nos deputandos; et ejus criminis reos et legitime convictos debitis pœnis puniri, relapsos vero absque ulla spe veniæ aut remissionis affici volumus.

35. « Et cum constitutiones et ordinationes nostræ hujusmodi, quas pro nunc ordinamus, vitam, mores, Ecclesiasticamque disciplinam concernant; tam officiales nostros, quam alios, tam in Romana curia, quam extra ubique locorum commorantes, illis ligari, eosque ad eorum observationem inviolabiliter teneri volumus atque decernimus, etc. Nulli ergo hominum, et si quis etc. Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno incarnationis Dominicæ MDCXII, III nonas Maii, Pontificatus nostri anno II ».

36. *Controversiæ Pruthenorum et Polonorum cardinalibus permessa.* — De hac sanctione a patribus comprobata hæc tradit Paris¹: « Fuit tandem approbata, licet papa dixerit: *Placet*; sed aliqua videntur mutanda: unde prælati assistentes et alii, qui dispositi erant ad libere consentendum, etiam ipsi dixerunt varie, tamen fuit comprobata a majori parte; nam cum essent in totum centum et quadraginta mithræ, vix decem perplexi responderunt ». Recensita sunt in Aclis Concilii eorum responsa. Agitata in hac sessione controversiam de supremo in Cruciferis Prussis imperio inter Cæsareum et Polonum oratores, refert idem Paris: sed illam ad primum cardinalium consistorium, ut in eo dirimeret, a Leone extractam addit (cujus rei causæ inferius ex Pontificis ad Livoniæ magistrum litteris aperientur) demumque sessionem decimam indictam principio Decembris celebrandam. Sed cum ea, quæ proponenda erant, sæpius excessu ob sui gravitatem nondum digesta forent, ea sessio in proximum annum iterum iterumque extracta est.

37. *Selini in Italianæ expeditio retardata a Persis.* — Interea Leo omnem curam posuit in perducendis ad exitum arduis illis consiliis, quæ in superiori sessione de pace inter Christianos redintegranda, vertendisque eorum armis adversus Turcas promulgatæ: quæ sub-

¹ Paris in Ms. Diar.

inde eo magis intendit, quo Selimi Turcarum imperatoris potentiam in dies ingravescere, Sophinque Persidis regem, cujus vis illius dominandi cupidini frenum injicere poterat, ab eo fractum audivit¹; omnes namque maximus incessit timor, ne Turca, triumphato Persa, ad convellendam Christianam rem savos furentesque impetus effunderet: nec frustra concepti erant metus; quippe ipsum meditatam² universi orbis imperio potiri, primumque Italiam excidio dare eo ipso tempore, quo Lateranense celebrabatur Concilium: sed ab ea conticienda expeditione³ a Persa, qui illius nepotis profugi suscepta causa in Turciam incurrerat, distractam referunt littera Henrici Pœniæ ad cardinalem Saulum Genuensem Constantinopoli data; tum Bartholinum Cesari atque Hungariæ et Poloniæ regibus congregatis eadem exposuisse pro concione videbitur suo loco.

38. « Reverendissime in Christo pater et domine, domine observandissime, post humillimam commendationem, etc.

« Selimus imperator post fratres nepotesque strangulatos, omnia sibi ex sententia cedere perspicens, rerum successu lumen, animo jam pridem orbis terrarum imperium complexus, expeditionem in Italos parare cœperat, ratus his subjugatis, reliquum quod destinaverat facile perfici posse. Itaque ingenti materia cæsa triremes fabricare, navalia ædificare, remiges sociosque navales atque milites congregare imperaverat; comœtus ad maritimas urbes, unde facilior in Italiam transitus, qui satis navibus essent, deferre: atque ut hoc tutius peragere valeret, cum Hungaro pacem firmare mollitis aliquantulum conditionibus ab eo propositis statuerat, Chendemumque a consiliis, et longa familiaritate etiam antequam ad imperium adsumeretur notum, bellique non expertem Ciliciæ partique Cappadociæ Turcarum imperio subjectæ præsidem fecerat, data ei non parva militum manu, qua et fines imperii tutaretur, et hostem scilicet Amuratum ex fratre nepotem, ad Ismaelem Sophum profugum arceret: quippe per exploratores cognoverat Ismaelem Scythico bello impeditum id solum cogitare, neque ullo modo suppetias Amurato latorum arbitrabatur, tam in remotis orbis partibus præditum: quapropter satis tutum ab omnibus partibus imperium existimas Italicam animo versabat expeditionem. Sed longe aliter ac ipse putabat evenit; nam Ismael Sophus, peracto Scythico bello hostibusque debellatis, cum viginti signis collatis pugnasset, reducta in potestate regione, usque ad Glaciam Oceanum progressus, pacata provincia, ad Armeniam Majorem rediit, motus Turcici, ut

fertur, imperii propius, quos absens intellexerat inspecturus: ibidemque invento Amuratho, deque rebus eo in Scythia Orientali morante apud Turcas hostis apprime doctus, imperatorii filii fortunam misertus, quem tam miserabiliter, amisso per dedecus patre, exulem intuebatur, in avitum imperium armis reducere constituit: moloque ab Terva seu Tenris victore milite, quem in tria diviserat agmina, trinisque castris intervallo sexdecim stadiorum disposerat, ducesque assignaverat duobus Amuratum et Ustao-glum, tertia vero sibi reliquerat; cumque his quasi Cappadociam Turcico subditam imperio invasurus proficiscitur. Quod cum Chendemus presensisset, ad Selimum litteris missis delulit, hortatusque est, ut quam citissime trajecto Hellesponto, omissa Italica expeditione, ad tuendos imperii fines advolaret; alioquin impar præsidium et tutandis contra tot hostes finibus idoneum nactum Ismaelem omnia ferro ignique vastaturum.

39. « Quibus acceptis, ab Hadrianopoli movit (civitas hæc Thraciæ est et Constantinopolim petiit: mox nostro transfretato Hellesponto antiquam Chalcedonam urbem Bithyniæ, jussis subsequi provinciarum præfectis, quos Sanguagos appellant, pariterque omnibus Europæ militibus, quibus aliquantulum ibi præstolatis, per Bithyniam, Phrygiam atque Galatiam ad Ersegen Cappadociæ oppidum, loto sequente exercitu, sexagesimis pervenit castris». Interjectis nonnullis, ut Chendemum suadentem ne ulterius hostem, qui dolo cessisse videbatur, sequeretur, cædi jussert, perque Moscios montes, ubi Taurum Euphrates scindit, Armeniam majorem ingressus, dextraque Mladotum Cappadociæ montana principem Mahometanum; Ieva vero regem Armenia (Minoris scilicet, Christianum schismaticum) relinquendo semper proximus Euphrati ita incesserit, ut dextera parte agminis ripas tangeret, donec ad Pariadros montes et fontem fluminis pervenerit, atque Araxi fluvio trajecto, prope Choim oppidum castra fixerit, ac demum Persicæ copiæ comparuerint, nimirum Ustao glo duce quadraginta milibus cataphractorum equitum succincto ab Ismaele qui interjecto trium dierum itinere, reliquas acies colligebat exitumque pugna præstolabatur, præmisso, cruentissimum hoc inter Turcas Persasque certamen describit Pœniæ:

40. « Jam in occasu sol erat nono kal. Septembris; cum subito ingenti motu uno agmine ex cataphractis omnibus facto Turcis nihil minus tunc expectantibus, Ustao glum in dextrum cornu impetum fecit, Bechlerbechumque inter primos pugnantes obrunecat, cæteros prosternit fugatque; difficile enim erat partim inermibus partim levi armatura et solis loriceis tectis contra cataphractos resistere: moxque diviso agmine per transversos pedites altera parte læ-

¹ Leo apud Petr. Bemb. l. x. Ep. v. vi, vii. — ² Barros. l. x. c. 6. — ³ Ext. apud Bizar. hist. rer. Pers. l. x.

vum invadit cornu, altera imperatorem in subsidii morantem; coperantique pane omnes Turcae retrocedere, cum imperator inops consilii bombardis hostem ferire jussit: quare non minore in suo quam in alieno agmine stragem edidit, quo factum est, ut insolito bombardarum strepitu equis perterritis renitentes Ismaelitani equites terga verterent, amisso l'astaoglo duce icluque bombardae infecto, et viginti millibus ex suis, quos Turcae insecuti castris spoliarunt; in quibus ingentem gemmarum numerum invenerunt, alimentorumque satis amplam copiam. At ipsi Sophi fuga elapsi (nam nocte impediende eos Selimitani persequi non audebant) ad Ismaelem, qui trium dierum itineris intervallo aberat, cum exercitu validissimo se contulerunt, remque ordine gestam narraunt. Quibus intellectis, Ismael rursus optimum universas vires in unum congregare totisque viribus cum eo decertare, exercitum, cui Amuratum praefecerat, secum jungit pugnaturus occasione capta; et noctu potius ob bombardarum metum, quam interdiu.

11. « Interea Selimus rem peregisse hostemque interfectioni dedisse existimans, quamvis cruentissimam habuisset victoriam, ampliusque quam quinquaginta millia hominum amisisset; inter quos rebur militiae decem et octo Sangacos ex Europa cum omnibus pane coram militibus, non tamen urbes Armeniae ad dedicationem sollicitare destitit, nec cum opinio fefellerit; nam Teuris sive Terva urbs Armeniae Majoris et metropolis regni statim imperium suscepit, et praesidium in urbem intremisit, missisque ingentibus donis ad imperatorem, ut ad urbem accederet rogavit, seu quia ita Ismael ordinaverat, ut intercepto praesidio Selimum imbecilliore redderet, seu favore vulgi eo se inclinante: quo et fortuna his gestis Selimus nuntios alterum ad filium Hadrianopolim, alterum ad nostram destinat rempublicam, a quo ego omnia superius scripta praesens accepi, multaque alia, quae sciens praetereo alias latius scripturus.

12. « Jamque in luto esse videbatur Turcarum imperator, converteratque animum ad provinciam ordinandam, octoque erant elapsi dies, ex quo apud Choim' pugnatum erat oppidum, et hoc Armeniae Majoris, neque ex loco secesserat, faustum atque fortunatum id solum in quo vicerat arbitratus, aberatque a Teuris expedito homini itineris duorum dierum intervallo; et ecce qui nuntiarent praesidium Teuris impositum ab Ismaelitani deletum, ipsumque Ismaelem ingentibus copiis recenti milite adventare: quo nuntio perterritus omnes sub armis vigilare jubet; ipse mulato tabernaculo ad contubernia gregiariorum se contulit, veritus ne, si in suo pernoctaret tabernaculo, ab Ismaelitani aut vivus caperetur aut pugnans interficeretur;

quippe per transfugam septem millia cataphractorum conjurasse, ut se aut vivum caperent aut interficerent didicerat, fecissentque in tabernaculo mutato praevidisset: nam eadem nocte, qua tabernaculum mutaverat, imperator habitu deposito, Selimus Ismael castra cum conjuratis reliquisque militibus aggreditur, perque vim et militum robur casis, qui repugnabant, tabernaculum imperatoris prostravit, illiusque vicarium obtineat, universumque exercitum casit; vixque Selimus cum paucis relictis bombardis, quibus in tanto tumultu usus non erat, obscuritate noctis adjutus effugit, qui nunc in Anasia oppido Cappadociae dicitur esse viresque reficere donec hostis adveniat, iterum pugnaturus. An Ismael victoria uti velit incertum adhuc est, nullumque ejus rei iudicium extat, seu quia et ipse cruentissimam victoriam habuerit, seu quod in nudo solo et sine arboribus difficile militi et praesertim equiti per llyemem iter esset; alioquin potentissimum regem, ut qui Armeniam, Mesopotamiam, Persiam, Ilircaniam, Albaniam, Parthiam, Bactrianos insuper cum orientalibus Scythiis et partem Indiae possideat; nam Lusitanos in mari Indico nonnulla ejus castella cepisse Sophis referentibus intelleximus, et praesertim lacessitum incredibile est posse quiescere: utcumque erit, Selimus ruinam suam quantum potest occultit, novum militem parat, quamvis in Europa aut nemo aut pauci relicti sunt, etc. Die vi Novembris MXXIV, ex Constantinopoli ».

13. *Cæsar admanitus de periculis a Turca imminentibus.* — Pontifex qui pro Christianae reipublice salute exculabat, per exploratores recentem Selimi de Persa victoriam, nondum autem extremos adversos casus acceperat, metuensque Hungariae, quam anno superiore adortus fuerat, Maximilianum Cæsarem gravissimis verbis monuit, ut dissensiones que ipsum inter ac principes Christianos¹ finitimos, Gallum nimirum ac Polonum reges et Venetos etiam haecenus fuerant, amica pacatione componeret, periclitantisque rei Christianae adversus Turcam Persicis spoliis exultantem patrocinium susciperet.

« Maximiliano imperatori designato.

« Audita ea victoria, quam ingentem et maximam Turcarum rex Selimus contra Ismaelem Sophiam Persiae regem de mense Augusti prospero successu est consecutus, fratribus nostris Ecclesiae Romanae cardinalibus statim adhibitis, diligentique consilio ea de re habito, visum est nobis ad omnes Christianos reges esse litteras dandas, quibus litteris et eos certiores tanta de re faceremus, et hortaremur, ut imminenti universe rei Christianae periculo communi consensu atque sententia ire obviam vel-

¹ Ext. apud Petr. Bemb. l. X. Cap. V.

lent : quorum quidem regum, cum tu primus et dignitate et auctoritate sis, id nobis tecum primum atque potissimum esse agendum existimavimus. Itaque exemplum Selimi litterarum ad Epidaurenses, quibus victoriae summa serieque continetur, ad te millimus ; quo perlecto, pro tua singulari prudentia facile perspicias aversus a nostris moribus atque sacris homo efferus, ab ineunte aetate bello exercitiibusque ductandis assuetus, qui se regnandi libidine contra patrem senem armaverit, eumque regno expulerit, ad mortemque compulerit, per fratrum et popinorum aliam super aliam coerceris cades, ad maximum orbis terrarum imperium evedtus, eo demum in Asia rege devicto, cujus unius maxime opes atque potentiam verebatur, ejusque regno capto, quid sit facturus cum illo integro supersitibusque fratre, atque fratris filio, qui ei dubium paterni aviti-que regni seprum faciebant, perturbare famen nos exercitibus in Pannoniam missis, oppidisque aliquot vi captis anno proximo sit aggressus : nemini profecto dubium esse debet qui modo recte minus etiam, quam mediocriter sentiat, posteaquam is eum hostem perdomuit, a quo sibi uno ab altero regni sui latere, Asia videlicet superiore, esse timendum videbat, quin sit in illos, quos ad Europam habet, exercitum victorem suum, omnesque suas imperii-que sui vires, ipsamque illam tot secundis successioneibus, tam crebris tamque illustribus victoriis sibi blandientem fortunam suam, quam celerrime conversurus ; qui quidem et odio illi sunt propter alienam sacrorum rationem totiusque vitae studia, et majorem ei curam inculiant, propterea quod nos multo se potentiores esse multoque rebus omnibus ad bellum terra marique administrandum paratiores, homo minime demens intelligit.

44. « Itaque primum omnium debilitare nos cogitat ea societate Pannoniamque suam facere ; quae tametsi est ipsa quidem per se firmissima atque bellicosissima, sustinere tamen tantos impetus una non poterit, id cum fuerit assecutus, quid erit amplius, quod illius animum ad te atque nos oppugnandos unum tantummodo diem coercere atque continere possit ? nisi forte qui propinquis, qui fratribus, qui parenti regnandi cupiditate non pepererit, eum volumus credere a nobis unis, qui et moribus illi et certe voluntate hostes sumus, animi facilitate atque adeo lenitudine temperaturum : huic tam praesenti malo atque periculo nobis remedium medicinamque adhibere sedulo quarentibus unum illud sese offert, multo ante jam a nobis et provisum, et tibi reliquisque regibus et principibus Christianis propositum, ut pace atque concordia inter illos omnes teque in primis tuosque hostes conciliata, depositisque privatis inimicitias publice communicque consensu hosti victori opes

viresque nostras omnes conjunctas atque consociatas opponamus : atque id quidem nos, si saepe alias, ut diximus, et tibi et reliquis regibus frustra et sine ullo usu proposuimus. Est certe ea re farditateque nostra factum, ut idem Turca ut antea non unos suos hostes, et nunc Ismaelem ipsum qui unus ex non Christianis imminerebat, eratque reliquis, debellare atque proterere, imperique sui fines longe lateque promovere, opesque suas multo et firmiores ad se defendendum, et ad nos aggrediendos explicatiorum paratiorumque reddere sane potuerit : qui nobis rerum eventus quam sit formidabilis nemo non videt ; quod si nunc etiam non audierim, aut potius si liberator noster Christus, qui vos per vicarium suum alloquitur, atque in populos remque publicam suam tuendam impellit, non audietur, dicamuse an jaceamus ? Locus jam jamque tot peccata nostra corrigendi, segnitiamque sarcienti nullus dabitur, unusque omnes exitus, una clades, atque interitus manebit ; gliscit namque malum serpitque in dies latius, et vires horis prope singulis ita sumit, ut si paululum praestolabimur, ac nosmetipsos, quemadmodum adhuc quidem fecimus, nostris ipsorum viribus conteremus, spes jam nobis auxilii atque praesidii nulla reliqua sit futura.

45. « Quamobrem per illam te baptismatis tui sacram salutaremque undam, qua te Christianum es professus, perque tuum imperatoris nomen, quod te apud omnes nationes vere magnum et venerandum facit, oramus, abs teque precibus omnibus petimus et quaesumus, ut quando in omnium Christianorum regum principem geris primus, etiam odia inimicitiasque tuas, quas cum Christianis populis exeres deponas, proque animi tui magnitudine pacem, si non qua utilius, certe qua facilius fieri potest conditione, cum tuis hostibus in eas, omnesque morae causas plane rejicias ; ne per te cuiquam stetit videri possit, quominus Christianae reipublicae Turcarum gladiis ac furori propositae in tempore succurratur. Id vel officii tui, propter quod reipublicae Christianae plus quam ceteri debes, vel tui regni causa facere te oportet, ne tuos etiam aliquando populos, si obdormieris, ea ipsa imminens omnibus illuvies atque pernicies trahat ; deinde ut tuo nomini atque gloriae consulas, ne te eum locum tenente, quem tenes, ulla insignis Christianae reipublicae nota atque calamitas inuratur : demum etiam ut reliqui tuo se exemplo reges ad id faciles praebant ; fuis enim veremur, cum tu unus nostris fidelibus monitis obtemperaveris, quisquam omnino ut sit Ecclesiae senatusque consiliis hac in re communicque periculo adversaturus, ut nostra haec in Turcas profectio, quam dies ac noctes cogitamus, necessitasque ipsa nobis suadet, parari celerius atque commodius possit ; quemadmodum quidem te facturum, pro

tua quæ semper fuit pietas atque prudentia, sane confidimus, etc. Dat. non. Novembr. M^oXIV, anno n. Romæ ».

46. « *Rhodi equites denuntiant apparatus Turcicæ invasionis.* — Miserat jam Maximilianus Joannem Cuspinianum jurisconsultum consiliarium Casareum eundemque urbis Viennensis præfectum ad Budenses conventus pro pace cum Hungaro et Polono conficienda, quam hoc ipso anno Novembri mense pactam refert Jodocus ¹ sancitumque, ut proximo anno tres reges in colloquium inter se venirent. Cæterum præter Casarem reliqui etiam omnes reges ac principes a Pontifice sollicitati sunt, ut sedatis discordiis arma inferrent Selimo excidium Christiano imperio post triumphos Persicos minitanti. De iisdem præliis inter Selimum atque Ismaelem commissis Rhodiorum equitum principem Leonem Pontificem certiorum ita fecit :

« Fabritius Carretus Rhodi magister Leonis X papæ.

« Scripseram jampridem beatitudini vestræ de apparatu Turcarum adversus Persas: proximis autem diebus per certissimos nuntios nobis nuntiatum est, Ismaelem Sophi Persarum, et Selimum Turcarum reges in Calderanis Armeniae campis ad Araxem Fluvium prælio decertasse. Turcarum copiarum ad centum quinquaginta millia hominum in acie erant; Persarum ad triginta tantum millia equitum, quos inter decem millia cataphracti incant spectata virtutis milites: tanta contentione utrinque animorum pugnatum est, ut post hominum memoriam magis decertatum nunquam fuerit. Quo prælio Selimus supra triginta hominum millia, in quibus præter Cassembassam, Græciæ Belberchum, septem Sanzachos, innumerabilesque duces amisit. De Persarum cade nihil est, quod vere dicere possimus, præter illud, Ismaelem primum prælio excessisse, urbem munitissimam Taurisium deditionem fecisse. At Persæ, acto instauratione exercitu, accitis Iberorum, Albanorum ac Parthorum copiis, maxima celeritate Turcas iis locis decedentes insecti sunt, extremumque agmen ad Euphratem, tormenta aliquot intercepere: prælium gestum est anno M^oXIV, VII kal. Septembris. Multa mihi de utroque imperatore nuntiantur, etc. ».

Pergit Fabritius Selimi et Ismaelis mores describere, ut nimirum Ismael comitate et aulicis artibus populos ad se alliciat; Selimus autem aditus difficultate acerbitateque majestatem regiam tueatur. « Dat. Rhodi ».

47. His consentanea habet Paulus ² Jovius qui in Romana curia horum temporum historiam scribebat. At Pontifex cum certiorum fecisset Rhodium principem de navata opera pro regibus mutuo fœdere in Selimum constringen-

dis, ipsum omnes Orientis motus ad se perscribere jussit, quo salubria pro imperio Christiano consilia expedire, eaque temporum accommodare posset.

« Fabricio magno Rhodi magistro.

« Etsi te existimamus de recenti Turcarum regis victoria Sophianique belli exitu antequam nos intellexisset, tamen cum id ipsum ex nobis etiam ut scires volumus, litterisque iis, quæ erunt infrascripte, quibus tota rerum series explicatur, tum illud in primis quod tibi viro optimo et rei Christianæ studiosissimo fore pergratum putamus; nos scilicet ad omnes Christianos principes dedisse litteras, quibus eos quanto maximo studio et contentione potuimus, hortati obtestatique sumus, ut pacem inter se quamprimum rejectis privatis inimicitiis conficerent; ut nos ad illam jundiu a nobis, ut seis, institutam animo et ipsis propositam, nunc vero etiam necessario suscipiendam in Turcas perfectionem, atque bellum accingere comparareque possemus: quæ ut pax conficiatur, scire te volumus nos omnem nostram curam, vigilantiam, auctoritatem adhibituros; speramusque pro Domini, cujus res agitur, clementia, non frustra eum nos laborem suscipere. Te autem hortamur et plane rogamus, ut quoniam vicinus illis es, quid agant, quid moliantur, quid etiam cogitent, perquiras diligentissime, faciasque nos in dies singulos de rebus omnibus certiores, ut prorsus ne quid ignoretur, quo facilius quid agendum nobis sit statuere in tempore possimus, etc. Datum pridie id. Novembris anno n. Romæ ».

48. Successerat Fabricius Carretus Guidoni in Rhodio imperio; de cujus oratoribus, qui sexta Martii die obedientiam novo Pontifici præstiterat, agit Paris de Grassis: metuentem autem Rhodo a Turcica vi in ipso equestris magistratus exordio Leo confirmarat ¹:

« Leo etc. Societas ipsa tua, quam nobis magnopere commendas, quæque nobis tanquam de re universa Christiana optime merita charissima per se est, erit posthac nobis tuo etiam nomine clarior, proque ea insulaque ista ab Turcarum cupiditate bellicisque apparatus de quibus scribis tuenda et defendenda, si erit opus, nihil sumus neque studii, neque diligentia, neque omnino laboris prætermisuri. Certe non si vitam ipsam profundere nos oporteat, ea in re tuæ unquam societatis curam, tutelam, procuracionem negligemus: quod te spondere ei nostris verbis et optamus et volumus, eamque bono animo esse atque forti jubeamus, etc. Dat. VIII id. Februarii anno n. Romæ ». Instruetos eos apparatus bellicos ad invadendam Italiam, versos autem in Persam dictum est. Cæterum Fabricium Rhodium principem per in-

¹ Jodoc. in Sigism. — ² Paul. Jov. hist. l. XIV.

¹ Apud Bemb. l. VII. Ep. VI.

ternuntios cum Ismaele Sophi de Turcica vi coerceda egisse, ejusque oratoreum proximo anno excepisse, refert Jacobus Bosius ¹.

19. *De Juliacensi ducatu his poeata et concordia inter Gallos et Anglos sancita per affinitatem.* — Quod vero ad Pontificiam pro conciliandis regibus navatam operam affinet; extant plura Apostolica diligentia Monumenta: inter quae postremum non est, quod ad sedandas de Juliacensi principatu controversias pacis interpretem se fore offert ²;

« Duci Geldrensi, et duci Clivensi patri ejusdem ducis Juliacensis, et duci Juliacensi, etc.

« Cum rumor quidam et fama ad nos perlata fuerit, ac fide dignorum testimonio et dolentur quidem acceperimus super jure ducatus Juliacensis, qui nunc in manibus nobilis viri filii ducis Clivensis est, graves discordias exortas esse, propter quas jamdiu periculosa ac erudelia bella gesta fuere, et majora in dies propter id futura formidentur, nos quibus his temporibus praecipue nullum majus studium est, quam quod, ut diximus, pax inter Christianos principes, sicuti communem patrem decet, vigeat, ut id fiat nihil praetermittimus; idcirco hujusmodi discordias finem videre cupientes, ut unicuique quod suum est reddatur ad rescandanda hujusmodi odia et imminenda scandala, ne Christianae fidei hosti ad molendum contra Christianos ipsos, prout accensum et animatum esse accepimus, causa facilius praebeatur, nobilitatem tuam hortamur et obnixè requirimus, omne studium odii semolis adhibere velit, ut res ipsa quam celsissime concordia componatur, et imminetibus malis Deo auctore, ne succedant, occurratur; et si in hac re operam nostram conducere arbitrabitur, et adjumento nos esse posse, id quod in nobis est etiam in causa suscipienda facturos pollicemur: qui nulla habita personarum acceptione justiam aequa lance in hi ministrabimus, sumus nihil certe praetermissuri quod ad componendas hujusmodi res pertinere arbitrabitur. Dat. Romae die x Junii anno ii ».

30. Dignum praeterea navati conciliandae publicae pacis Pontificii studii opus exiliti confecta ³ Leonis opera inter Ludovicum Francorum et Henricum Anglorum reges pax, atque affinitate confirmata; de qua haec tradit Polydorus Virgilius ⁴: « Per litteras Leonis Pontificis Romani et pacem et sororis connubium ab Henrico petivit et impetravit, (nimirum Ludovicus); nam cum Leo, qui caput erat belli, pacem dandam suis litteris decerneret, non equidem fuit quidquam negandum, cum praesertim Carolus princeps Castella, cui Maria pacta erat, impubesset. Pax autem ea lege conficitur, ut Lu-

dovicus rex augetet dotem puellae Mariae assignatis agris ex quibus illa post mortem viri vectigal ad tricenā binā millia coronatorum in singulos annos caperet, et millia centum penderet quotannis Henrico usque ad quinquennium completum ». Edita Romae de composita hac pace publicae laetitiae signa a Gallis Anglicisque refert Paris de Grassis his verbis ⁵:

« Die Veneris, (nimirum prima Septembris), papa dixit mihi quod duo cardinales protectores regum Franciae et Angliae volebant facere signa laetitiae propter pacem inter istos reges duos factam; et volebant invitare collegium cardinalium et forte suam sanctitatem, ut iret ad sanctam Mariam de Populo, ubi diceretur missa solemnis. Respondi non decere nec debere suam sanctitatem ullo modo ire, ne complaceret istis regibus et displiceret aliis: sed si pax esset inter papam et ipsos reges, posset utique si vellet, aut si pax esset universalis, similiter posset. Itaque conclusum fuit quod ipsi cardinales inter se facerent quid vellet: et factum est quod episcopus de Liliis, qui est orator Angliae, cantet missam, et quod duo protectores invitent per suos sculiferos totam curiam, id est, cardinales et praelatos et quod papa det plenariam indulgentiam omni populo, praesentium publicetur, etc. ».

31. *Hortatur Pontifex ut Hungarus, Polonus et Liconix dux sibi invicem opitulentur.* — Junctis mutuo foedere Gallis Anglicisque sperabat Pontifex facilius vim Turcicam a Christianis avertere; quare de conciliata ea pace Wladislaum Pannoniae regem certiores fecit: tum ad eum in Turcas, qui anno superiori aliqua oppida ipsi eriperant, et cum forti exercitu in limite Hungariae, dum Selimus in Armenia Majori vel Capadocia agebat, excubabant, concitandum, quinquaginta aureorum millia annua pollicitus est: si vero sua tueri tantum oppida vellet, non Turcica adoriri, viginti millia in militare stipendium promisit ⁶.

« Wladislaum Pannoniae regi.

« Bedimus proximis diebus ad te litteras, quibus te de pace a Ludovico rege Gallorum et Henrico rege Britanniae nobis auctoribus nuper inita certiores fecimus: postea vero et ex litteris Thomae cardinalis Strigoniensis et Francisci Marsupini ejusdem cardinalis intermuntii sermone intelleximus, te plurimis maximisque bellorum sumptibus jam prope exhaustum ad tuenda istius regni vicina Turcis oppida solum, atque a sociis destitutum, luis tantummodo opibus et praesidiis idoneum hoc tempore non esse, itaque rogare obsecrareque nos, ut quoniam cum oppidorum illorum conservatione, tui etiam universi prope regni salutis incoluntasque conjuncta est, velimus tantum nostrae opis tibi ministrari, ut ea tueri atque defen-

¹ Bos. par. II. hist. eq. I. xviii. — ² Lib. brev. Leo. X et alior. PP. p. 52. — ³ Nic. Bas. in addit. ad Naud. Ferron. in Lud. XII. in fine. — ⁴ Polyd. I. xxvii.

⁵ Paris to. iv. p. 110. — ⁶ Apud Bemb. I. X. Ep. III.

dere possis, ne Christianæ reipublicæ hostes captis expugnatique tuis vires lacertosque confirmet atque augeant, quibus cum liberit in reliquis tui regni partes atque adeo in robur et pectus ipsum auctader utantur. Habere autem te loca et ditionem multis hominum millibus ad bellum aptissimorum refertissimam; ut si tibi stipendium ad eos alendos suppeditatum sit, validissimum contra Turcas exercitum cogere atque conficere facile possis: itaque statuamus utrum regnum istud per sese firmissimum et populosissimum gentibus inimicis projicere ad servitutem et ludibrium velimus; an pro re facultatibusque nostris dare operam, ne hostes eo nostri poliantur. Quas ad tuas postulationes tibi respondemus, primum quidem pro nostra in te gentesque tuas charitate proque reipublicæ dignitate, te tuosque populos regnumque istud omne nobis magnæ curæ esse: deinde versare nos noctes atque dies animo non tuam modo salutem et incolunitatem tuam, que nobis charissima est, sed etiam de amplitudine tua deque gloria sæpissime cogitare, quoque te pacto juvemus, curamque adhibeamus, ut in bello quod tibi a Turcis nunquam non imminet administrando, ipse te possis apud Deum quidem primum, deinde apud omnes homines commendare quam maximis quamque pulcherrimis virtutis atque gloriæ monumentis: quamobrem si justum exercitum conficere atque in Turcas impetum facere statueris, bellumque sic administrare, ut illustris atque in illos impressio expugnationeque oppidorum consequatur, quinque decies mille nummum aureorum nos ad id erogatuos, daturosque tibi spondemus atque recipimus. Sin vero id tantummodo consiliis suscipies, ut futa ab hostibus reddere tua illa propinqua Turcis oppida, de quibus scribis, tibi satis futurum putes, bis decies mille nummum aureorum tibi præsto ut sint, cum nos commonefeceris, curabimus. Itaque excita exsuscitaque te, Wladislæ fili, præclaras ad actiones animi magnitudine atque constantia suscipiendas, exemploque majorum tuorum maximorum atque amplissimorum regum tibi proposito, te cum ad tui regni populorum tuorum et gentium, tum ad Christianæ reipublicæ non solum propugnationem, sed etiam amplificationem para, etc. Dat. XI kal. Octobris anno II, Roma ».

52. Provinciam autem imposuit Leo Thomæ cardinali Strigoniensi, Apostolicæ Sedis legato ¹,

¹ Apud Bemb. l. x. Ep. IV.

(3) Quo polissimum tempore Hungaria seditio proruperit indicant Annales seu Ephemerides Georgii Spalatini, scriptoris Saxonis, qui res per singulos hosce annos gestas in Commentariis redigebat, vulgatos a Mencheno rerum Germanicarum tom. II. col. 589 etc. Narrat enim die XVI Junii Pannoniam universam sus deque verissime cruciferorum ad centum milia, quorum principem seu ducem hoc titulum apparatu se prodidisse in Biglianius testatur: « Melchior Bannister divina gratia rex benedicti populi cruciferorum, amicus et popularis regis Pannoniæ, non dominorum prelatorum Baroni et equitum, anatorum etc. » Melchiorum istum alium censere a Georgio Siculo, quem Jodocus Decius ducem tumultuantium exhibet. Forte Lamen uterque scriptor ita conciliaretur, ut Georgius Siculus « conciliator decretur; quæ semel commota seditio regem sibi Melchiorum Bannister constituit.

nt hæc singula accuratius et prolixius Wladislao regi referret, mentemque Pontificiam explicaret; utque ardentissimis studiis post Anglos Gallosque conciliatos, ad alios reges consociandos incumberet.

« Leo, etc. Te scire volumus, nos nihil aliud singulis plane horis cogitare atque prospicere, quam ut pacem inter omnes Christianos principes conficiamus, eique rei neque studio, neque diligentia, neque labore, neque certe ardore animi contentioneque deerimus: et quoniam in eo id quod volebamus a Gallie atque Britannia regibus jam consecuti auctore Domino sumus, cæterorum etiam regum et principum controversias placandi et terminandi, animosque consociandi confidimus eundem nobis Dominum vires et facultatem subministraturum. Ac fieri profecto poterit, ut ad id auctoritas atque prudentia regis Polonia Wladislai regis fratris nobis magno usui sit futura: quod cum erit, statim te faciemus per litteras certiorum, etc. Dat. XI kal. Octobris, anno II. Roma ».

53. Emerserat paulo ante Pannonia ex civili bello, quod rusticani adversus nobilitatem conflaverant ¹, præcipueque in Transylvania, cujus originem funestosque progressus ita describit Jodocus Ludovicus Decius ² (1): « Dum cardinalis Strigoniensis, Constantinopolis patriarcha, nuper a Leone summo Pontifice (quod Catholicis quondam commune erat) crucem conferendam suscepisset, ut ea signati milites contra Turcas in Thraciam ducerentur, sperabatur ea res Pannoniæ regnis magno commodo accedere: verum dum vel inconsulte vel negligenter initiata esset, summum detestabileque periculum fuit. Convenit sub facinorosis ducibus pessima hominum plebeiorem rusticorumque collavies. Coacto itaque exercitu in Thraciam, non modo omisum iter, sed pessimum in hominum memoria facinus susceptum est. Fuit primum in animo omne nobilitatis et patriflorum nomen deperdere, deinde episcopatibus omnibus delectis num archipresulatum relinquere. Incredibile dictu quam cito mala hominum pestis irrepit: insurrexere pessimi quique: si qui prius pietatis studio rem suscepserunt, horum facile temeraria manu invalescente ad facinora animus mutatus fuit: tum ingens manus ex omni Pannonia (novarum etenim rerum studiosum est vulgus) collecta hos sibi duces constituit, Georgium Siculum ex populis, qui mox ad Metanastes

¹ Abrahamus Barschay in Chron. hoc anno. — ² Jodoc. in Sigism. Laurent. Sur. in Comment. hoc anno.

sunt, et Seckli vulgo vocantur, homo antea militiæ laudibus præclarisque item facinoribus insignis, cui cum æs deficeret, facile apud hos imperium consecutus est. Laurentium deinde sacerdotem, et Michaelen monachum imperii socios adsevit: hac scelerata manu multo majorem Pannonia partem crudeli fœdaque strage implevit. Tot vitis exercitus provolutus erat, quot forte libido vias demonstrarat: tribus ferme mensibus ingenti Pannonia malo exercitus circumactus est, eaque sævitia plus sexaginta hominum millia cæsa perhibentur. Pudet referre quam prava facinora hoc malum hominum genus perpetravit. Cæsi fuere et palis infixi viri insignes, in primis episcopus Senadiensis: ex nobilitate ferme septingenti, qui passim ad palos seu gladium rapti fuere: matronæ virginesque nobiles ad libidinem prostitutæ; cæterum sine ætatis discrimine crudeliter multi necati. Pari ferocitate in Christos Domini usi sunt: Ecclesias, ut aiunt, templa quæque profana vel sancta superis inferisque non parcendo diruerunt et ignibus absumpserunt ».

Levanda tantæ calamitatis sollicitus Pontifex Sigismundum Poloniæ regem precibus orsit¹, ut composito, quod gerebat cum duce Moscovitarum bello, periclitanti Hungariæ opem ferret:

« Sigismundo regi Poloniæ.

« Perfertur ad nos, seditionibus non negligendis in Pannonia per factiosos homines et scelestos excitatis, arma temere tractari, ac trucidari passim plurimos, et intestinum quoddam quasi bellum existere contra Wladislai regis Pannoniæ fratris tui voluntatem; itaque timendum esse nisi ei rei quam celerrime occurratur, ne freti ac permoti ea occasione Turcæ regnum illud jam convulsam per se ac debilitatum, ad quod quidem maxime omnium mentem atque animum adjeecerunt propterea quod est cum suis regnis conjunctissimum, ipsi integri collectis viribus adorianur: eo regno atque populis vel sub jugum missis, vel profligatis ac perditis, qui vos casus maneat nemo est qui non videat, etiam tacentibus ac silentibus nobis. Eas ob res omnes te hortandum esse in primis duximus, ut vel sublato modis omnibus eo bello, quod te in præsentia intelligimus cum Moscovitis exercere, vel si fieri potest, suspensio atque in aliud tempus dilato ac rejecto, properes auxilium atque opem ferre fratri germano tuo, exercitumque in Pannoniæ fines adducas; non enim veremur, si te modo appropinquare populi illi senserint fratri supplicia allaturum, quin se omnes in officio contineant: quod cum fecerint etiam Turcis spem eripiant, primum quidem in Pannonios fratremque ipsum tuum, deinde in reliquos Christiani nominis populos atque gen-

tes male cogitandi, etc. Dat. XV kal. Augusti anno n. Roma ».

54. Sollicitatus etiam est Livoniæ equestris Ordinis princeps a Pontifice¹, ut operam suam ad sedandam Moscovitæ cum Polono bellum conferret, quo Sigismundus Wladislao fratri supplicia afferre posset, ne Hungaria civilibus armis laniata in servitutem mitteretur a Turcis, atque ex ea ad convellendum reliquum imperium Christianum fidei hostes erumperent.

55. « Livoniæ magistro.

« Proximis diebus Prussiæ magistri atque tuis petentibus legatis, ut regis Poloniæ ipsiusque magistri veterem illam maximarum rerum et controversiarum causam, quam habent, sacro Lateranensi Concilio judicandam terminandamque aliquando tandem remitteremus, nuntiatum est, in Pannonia tumultus magnos et seditiones exortas esse, ob eamque rem trucidari plurimos, excitarique tanquam intestinum bellum contra Wladislai regis Pannoniæ voluntatem, verendumque esse nisi id tempestive bellum sedatum sopitumque sit, ne animati ea occasione Turcæ regnum illud, quod vicinum ipsis est, invadant atque diripiant. Ea regio atque natio, cum quasi vallum quoddam, atque agger munifissimus inter nos atque illos adhuc quidem semper sit habita, quantum ex eo periculi rei Christianæ impendat, satis etiam tacentibus nobis res ipsa per se loquitur. Itaque cum existimarem, primum omnium oportere vicinorum et regum et principum unanimi consensu rebus Pannonicis quam celerrime succurri, ne inchoatum jam malum atque laces augendi confirmandique sese moram atque spatium nancisci possit, tuorum et magistri Prussiæ legatorum postulationes in aliud rejecimus tempus atque distulimus; ne dum animorum voluntatumque vestrarum conciliatione novus hic Pannoniæ rerum status maxime indiget, lis inter vos ac disceptatio magnis de rebus atque causis agi tractarique Romæ incipiat.

56. « Quamobrem tametsi regem Poloniæ bello Moscovitano esse implicitum audierimus, tamen quia Pannoniæ regno in periculum adducto vicina ei regna in tuto esse nequaquam poterunt, dedimus ad eum litteras, quibus litteris ut vel sedato eo quoquomodo, vel suspensio bello ad Pannoniæ fines cum exercitu se conferret, deque sedandis eo in regno seditionibus intestinoque bello cum rege fratre suo ageret, summus illum diligenter hortati, speramusque fore, ut nostris monitis salutaribus præsertim atque amantissimis pareat. Eam ad rem tu quoque uti curam cogitationemque tuam adhibeas, pro nostri muneris officio etiam atque etiam abs te petimus; nam quoniam propter eam, que tibi cum Moscovitis est vicinitatem, confidi-

¹ Apud Bemb. l. IX, Ep. III.

¹ Apud Bemb. l. IX, Ep. IV.

mus tua nos opera et auctoritate posse quod postulamus facile consequi, ut id quod diximus bellum vel finem aliquem nanciscatur, vel ipsum differatur, quo rex Poloniae regi Pannoniae auxilium afferre, eique praesto esse possit, valde cupimus, ut eam tu ad rem tam honestam tamque laudabilem conticiendam consociandasque duorum regnum voluntates atque mentes auctoritatem tuam conferas nobiscum, atque adjungas. Id si feceris, quemadmodum quidem tua freti cum prudentia, tum in nos, qui te unice diligimus voluntate, maxime confidimus te futurum, et officio eris functus optimi prudentissimique principis, et spem omnem hostibus nostris communibus auferes, regnum quidem Pannoniae primum, deinde alias nationes Christianas invadendi atque proterendi, et tibi nos plurimum debemus, cujus eris precibus atque monitis obsecutus. XV kal. Augusti anno n. Roma ».

57. Dum haec consulendi reipublicae studio perscribebat Pontifex, qui etiam Pisonem internuntium pro Moscovita et Polono inter se conciliandis miserat ¹, favit divinum Numen piis ejus consiliis; siquidem iis ipsis diebus seditiosos a Joanne Transilvano oppressos narrat Jodocus ²: « Ad extremum, inquit, Joannis comitis Scepusiensis Palatini Transilvaniensis Barbarae Poloniae reginae fratre ductu scelerata manus apud Themisvarum medio Julio superata fuit: hic crudelibus quoque mortibus antesignanos et facinoris auctores extinxit. Georgium colluviei regem militum suorum dentibus antea discreptum ferreo ignitque diademate coronatum capite truncavit, et quatuor in partes corpus distractum, caput ad sceleris socios apud Varadinum et Pesthum oppida submitisit, qui pari deinde strage affecti fuerunt ». Stetit ob eam victoriam Hungarica res, ne Turcico postea furori succumberet. Polonia etiam, quam Joannes Basilius Moscovitarum dux formidando exercitu quatiebat, parva divinitus victoria, ab imminente exitio vindicata est: licet enim superiori anno Sigismundus Moscoviticum fudisset exercitum, is tamen a Basilio fuerat instauratus, ac majori terrore ad Lituaniam caedibus rapinisque allendam immisus, a quo Smolencea arx ad Borysthenem amnem sita obsidione cincta ³. Locarant nonnulli flagitiosi Latini artifices operam schismatico in librandis tormentis bellicis; verum arx munitissima natura, etiam arte propugnaculis nimirum ingentis magnitudinis ex quercinis lignis terrae lapidibusque repletis et circumactis septa, facile omnem vim telorum eludebat; cum ad artes conversus Moscovita Michaelis Helinsei industria ea potius est.

58. *Ingens Poloni victoria de Moscovitis, et*

solemnnes gratiarum actiones. — Dum vero ipsius arcis obsidio in longius traheretur, Romanus Pontifex, qui in Concilio Lateranensi de Moscovitarum schismate et erroribus edoctus, uti dicitur inferius, eos in Ecclesiae Romanae gremium revocare cupiebat, tum illud Letellum, quod ipsos inter et Polonos gerebatur, sedare, ut Pannoniae opitularetur, Pisonem internuntium Apostolicum legavit, qui primum ad Sigismundum, deinde ad Basilium se conferret, de quo haec narrat Jodocus ¹: « Piso vir insignis Leonis Romani Pontificis legatus Vilnam Julio mense appulit: is a Pontifice ingens et supra vires negotium acceperat, cujus haec summa fuit, ut Sigismundum a belli studiis avocaret: deinde hoc idem apud Basilium ageret, repertis utrinque conditionibus nova foedera firmaret: Piso rem summo studio tentavit, sed in ipso statim initio pacis spes per armorum strepitum sublata. Sigismundus Leonis de se studium, grato animo suscepit; sed dum secundis jam successibus hostem flagranti animo motum nihil avidius ac bellum expetere cognovit, omne periculum facile sprevit, pacem unica armorum ac belli via querere decrevit ». Sublatam de pace actionem, quod Moscovita Smolenska arce proditione parva insolenter se extulisset, confirmat ipse Piso internuntius in suis litteris ad Joannem Goritium datis:

59. « Nosti, inquit ², quam non sponte obierim hanc provinciam, ut ad serenissimum Poloniae regem, ac deinceps ad Moscoviae ducem, quo pacem inter ipsos Pontificis et legati nomine firmarem, profisciscerem; sed non erat integrum reluctari diutius mihi: veni tandem Julio mense Vilnam, quae caput est Lituaniae, ubi a principe, praeterquam quod pro Sedis Apostolicae reverentia amplissime acceptus fui, habitus sum pro singulari sua in me veterem alioqui clientem benevolentia admodum gratiose: nam humaniter dicere regiae celsitudinis dignitas vetat. Data deinde diebus duobus sequentibus bis audientia, post tertium adventus mei diem rex hinc castra movit, quo ante dies aliquot nisi me operiri dignum duxisset omnino ire statuerat; jam enim utrinque ad bellum et quidem atrocissimum inclinata erant omnia. Pacis nomine ob interpositas Pontificis partes auditum non ingrate. Caeterum inter tubas, inter tympana, inter alios armorum strepitum facile oppressum, jam enim et hostis arce Smolensko supra Borysthenem sita per proditionem potius factus erat insolentior, et rex exercitum validissimum ex equitatu peditatque stipendio conduxerat pugnae avidum in primis ».

60. Recenset deinde Polonicas copias Piso: « Erant, inquit in iis cataphracti duo millia, quibus nihil esse possit neque ornatum, neque

¹ Jodoc. in Sigism. hoc an. — ² Id. ib. et Laurent. Sur. in Com. hoc an. — ³ Jodoc. in Sigism. Sur. in Com. hoc an.

¹ Jodoc. in Sigism. — ² Ext. in to. III. ver. Polon. 64r.

armatum magis, peditum plus paulo duo ilem millia, in quibus belli postea moles stetit. Fuere deinde alia sexdecim equitum millia fortissimorum virorum : id enim credas volo, neque vidisse me unquam majorem equitatum, quam constituere hic princeps possit, neque crediturum fuisse, si non vidissem, ut certe, si velit, valeat centum millium equitatum armare : jam vero major fide quadrigarum numerus est comitatus ferentium ; neque enim ipse crederem cuiquamque ita narranti, nisi meos ipse oculos testes habuissem : quis enim crederet viginti quadrigarum millia conducere posse ? tantum jam abest, ut scribere hæc auderem. Scribit hæc tibi Piso, Piso jam non poetarum, sed Ananiam scriptoris amulus, nisi forte ne oculato quidem testi adhuc credis : fit id non voluptatis, sed necessitatis causa : homini et jumento victus ferendus est propter loca sola solitudine nobilia ». Subdunt Apostolici internuntii litteræ, Polonus, motis in hostem castris, prima Moscovitarum agmina gemino prelio tumultuario delevisse ; ac tum Moscovitam copias omnes, quæ octuaginta millibus constabant, idoneo ultra Borysthenem loco collicasse : at Polonos trantra incredibili virtute turbido imbribus flumine, incurrisse in hostes, deque illis quadraginta millibus circiter cæsis, quatuor millibus captis, atque inter hos octo exercitus præfectis, trecentisque proceribus, necnon raplis viginti equorum millibus, e Polonis autem quadringentis tantum desideratis ; triumphasse octava Septembris die ipso virginis Deipare natalio : quibus consentanea paucis post partam victoriam diebus Sigismundus rex ad Leonem X Pontificem scripsit, cujus laureatas litteras ¹ adjicimus :

61. « Epistola serenissimi ac invictissimi domini Sigismundi regis Poloniae, magni ducis Lituaniae, Russiae Prussiaeque domini et hæredis, ad sanctissimum dominum Leonem X Pontificem maximum, de victoria contra schismaticos Moscovios apud aras Alexandri magni parla.

« Beatissime pater et domine, domine clementissime, post pedum oseula beatorum. Cum non ignorem vestram sanctitatem, tum ex pastoralis suo debito, tum etiam ex genuina pietate in religionis sacrosanctæ incrementum magna voluptate audire solere, quando aliquis Catholicorum regum adversus infideles aut schismaticos incensibilem Salvatoris nostri lunicam scindentes ac dilacerantes, Dei virtute adjutus aliquid feliciter gerat; hinc convenit, ut ego qui Turcam infestum communemque Christiani nominis hostem vicinum habeam, Tartaros et alias Transtanaitanas Scythicas gentes numerosas, feroces ac infideles humeris meis a nullo

Christianorum principum adjutus solus sustineam, et præter hos omnes magnum Moscoviam ducem, cum quo nunc atrociter bella gero, Sarmatiae Asiaticæ tyrannum opibus, armis, equis virisque potentem, ac multis contra alios vicinos stros victoriis lumentem, blasphemum tamen ac schismaticum sanctæ Romanæ Ecclesiæ infestissimum, hostem insolentissimum habeam : hujus belli motus et præstitam mihi a Deo victoriam contra ipsum perditum Moscovitam sanctitati vestræ perscribam. Anno etenim exacto fractis antea inter nos antea pactis juramentoque firmatis federibus, immemor præstitæ fidei et præta juramenti religione, quæ modica aut nulla in blasphemio et schismatico esse potest, dominia mea in magno Lituaniae ducatu consistentia, exercitu multorum millium equitum bellatorum comparato, magna vi machinarum bellicarum tormentorumque æneorum subsequente, hostiliter invasit; dumque arcem aliquam gravi obsidione premeret, nec propter valida præsidia mea, quæ illic erant, proficeret, multis, sicut anno præterito sanctitati vestræ significaveram, suis in oppugnationibus munitorum locorum et tumultuariis præliis amissis, domum, re male gesta, non absque gravissimo dolore, regressus erat : qui tamen jam alias sibi persuasisset armis, opibus, et potentia suæ cuncta esse pervia, nec aliquid conatibus suis, in quo lamen deceptus erat, ob stare poluisse. Æstate demum proxime exacta, tanquam ignominiam susceptam, damnaque prioris expeditionis et bellum non satis prospere anno præterito cæptum et gestum vindicaturus, iterum validissimum exercitum comparavit, in quo plures gravis armaturæ equites inerant, misisque est me cæcis castris exuere, et præcipue castro Smolensko nuncupato; ut subinde tanto facilius totum magnum ducatum Lituaniae aliaque mea dominia bello atrociori urgere, et totam Ruthenorum Russiam sui schismatici ritus, quæ ditionis meæ est mihi eripere posset.

62. « Potius landem adminiculo fraudis arce ipsa Smolensko est, de suis plurimis amissis, subinde vero insolentior factus exercitum auxit, ita ut excederet octuaginta millia hominum equestrium, aususque est sibi polliceri, quod jam facile reliqua dominia mea opprimere posset : progredi itaque adversus me suum exercitum usque ad fluvium Beresinam mandavit. At ego, qui in Domino Deo recte speraveram, eundem fluvium exercitum meum equitatu et peditatu tormentisque bellicis bene instructum magna celeritate trajicere imperavi, hostisque exercitum pedem referre, ita ut retrocedere coactus sit, compuli et dum ⁴ exercitus hostilis per meum arcerebatur, vigesima septima Augusti particulari prælio a meis militibus pulcherrima clades eidem hosti inflicta est : alia

¹ Ext. to. III. Polon. rer. p. 5.

iterum kal. Septembris; et ex utroque prælio plures ac insignes captivi mihi adducti sunt, et multi ex hostibus caesi; miles autem meus ejusmodi victoriis quasi auspiciis præludiis accensus, utro in pugnam ruebat. Equidem vero in præsentissima clementia Dei, et in justitia causæ meæ confidens, maximam jam de orta victoria securitatem mihi pollicebatur, et feci magno animo meum exercitum procedere, et stationibus hostis appropinquare: dumque hostis senliret meum exercitum sibi imminere, Borysthenem tunc solito magis exuberantem nando trajecit: meus vero exercitus insigniter animis ad pugnam præparatis hostem retrocedentem secutus est; et similiter Borysthenem, dum in re tam subita et potis faciendi potestas, et navigia ad transportandum militem deessent, ad eam ripæ partem, in qua jam hostis ordinalis aciebus tormentisque dispositis conflictum præstolabatur, natando intrepide transmisit: et tandem Deo auspice, qui in se sperandus non deserit, et confundit manus filiorum alienorum, die natali beatissimæ Virginis, quæ erat octava Septembris, cum hostibus eisdem feliciter pugnavit, totumque eundem validissimum hostis exercitum, qui (ut præmissum est) ex octuaginta millibus hominum fuit comparatus, una acie fudit fugavitque, et tanquam vilissima pecora totis campis cum fœda strage et multa cæde ultra quadraginta millia passuum ante se egit: itaque supra triginta millia hostium et caesa et submersa sunt: castra hostilia plena opulenta præda direpta, et decem præcipui duces et satrapæ, et triginta septem barones consiliarii primores, officiales autem et armigeri nobiles supra duo millia capti cum signis sui exercitus mihi adducti sunt: de meis vero Deo auspice pauci desiderantur.

63. « Quamobrem hanc tam insignem et longo tempore memorandam, sed nec minus mirandam (quoniam dextera excelsi facta est) victoriam vestræ sanctitati pro mea in ipsam summa et eximia devotione cognitam esse volui, ut sanctitas vestra ex eadem jucundum atque alacrem animum concipiat, mihique suo devotissimo filio gratuletur; quandoquidem pro sacrosancta religione, proque Sede Apostolica et sanctitatis vestræ decore, ad ea quæ facta sunt possibilis, semper sum paratus: collocavi namque magnam spem et confidentiam in vestra sanctitate erga me regnumque meum clementia. Quoniam vero hostis ipse adeo superbus et obstinatus existit, necesse est ut tanto studiosius ipsum sine intermissione persequar et bello urgeam, ne tam cito vires recuperet ac reparet; quandoquidem non privatam meam et regni mei rem nunc ago, sed totius Christianæ reipublicæ, ne tam validus hostis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ inimicus quandoque adversus sanctam Ecclesiam pro ritu suo falso blasphemio

et schismatico invalescat. Et ut hæc mea gesta, quæ mihi ex misericordia Dei feliciter evenerunt, audacter vestræ sanctitati scribo, sic etiam semper audire cupio, ut sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ universalis status omni felicitate præfulgeat, atque ut vestra sanctitas incolumentum et longævam felicemque vitam cum reverendissimis patribus sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus ducat. Oratorem autem meum et res meas una mecum vestræ sanctitati commendo; qui quidem orator meus vestræ sanctitati tam ea quæ gesta sunt, quoniam et gens et loca, in quibus gesta sunt hæc sibi cognita existunt, quam alia e mente meæ planius exponet. Datum in castris circa Borisono decima octava Septembris anno Domini MDCIV.

64. Actæ sunt Deo gratiæ solemnibus ritu de reportato hoc triumpho, a Leone in Sixtino sacello vigesima quinta Januarii die proximi anni; bellique series a Camillo Porcario illustri oratore luculenta commendatione celebrata¹. Cæterum Sigismundus rex post relatam hujusmodi victoriam Vilnam rediit, secumque nobilissimos Moscovitas in acie captos in triumphis speciem circumduxit: exercitum vero ad persequendam victoriam et Smolenskeam arcem recuperandam immisit; sed irritò exitu, nam ob ingruentis hiemis inclementiam non sine damno soluta obsidio est: tria tamen insignia oppida ad Polonicum imperium reducta fuere. Conduxerat etiam stipendio Sigismundus Mendlingerum Tauricæ Chersonesi Casarem, ut Moscovitam lacesseret, verum infidus Tartarus positus non longe a castris Polonicis legionibus suis eventum pugnae est præstolatus, ut in victum faceret impetus: itaque Polonicam secutus victoriam exercitum in Moscoviam duxit, eamque, « Tanta cæde affecit », inquit Jodochus, « ut supra hominum memoriam similis præda ex Asia non credatur abacta ». Ita Mahometanus Christianorum dissidiis usus magnam eorum multitudinem in servitutem abduxit.

65. Melius consulisset rebus suis Moscovita, si Romani Pontificis salubribus monitis obtemperasset. Qui præterea Pisonis internuntii Apostolice viatorem, qui kal. Augusti fidem publicam petiturus perrexerat, ante mersit: quo casu interitus Pisonis hæsit in Polonia: « Audio, inquit², in amnem conjici fuisse jussum. Non libenter bibo tam largo cantuario, sed jocos verbis, re tamen vera serium est, quod scribo; scilicet mihi servabit, si etiam dederit fidem, quam neque regibus, ac ne Deo quidem ipsi servare solet? » Et infra: « Parum a Septentrionali disto Decano, et longius adhuc progredi cogor. Jam hic September initium est brumæ, quæ tam sæva solet ingruere, ut multis sine

¹ Jod. Lud. dec. in Sigism. — ² Pison in lit. to. III. rer. Polon. init.

naso contingat esse; noctes æstate brevissimæ, hieme diei partem. Sub divo Julio Pontifice laudatissimæ memoria minus mense annum Roma ad duos missus reges abfui non parvo certe labore: sed nihil ad hæc, quæ hactenus mihi æquali temporis, sed diverso laborum calculo incidere, et tamen difficiliora adhuc restant. Levius sit patientia quicquid corrigere est nefas. Mihi certe satis erit Pontificis legatiquæ, (nimirum Thomæ cardinalis Strigoniensis, cui Polonicam legationem demandatam conjuncta Hungarica vidimus), expectationi respondere; quod ut facere græte valeam pro sanctitatis suæ ac Sedis Apostolicæ nomine, gloria, amplitudine, ne glaciælem quidem (vel sub bruma) sum reformidaturus Oceanum ».

66. *Ruthenorum mores et errores.* — Cæterum de Ruthenis, inter quos erat, et Moscovitis ad quos profectionem parabat hæc tradit: « Cum Græcis par est religio; sunt utique Christiani, sed schismatici: templa habent, hic præsertim Vilnæ, auro, argento et gemmis opulenta, paucis hinc annis ex lapide ædificari cœpta, et quidem sumptuose, cum lignea tantum prius habuerint non culta admodum. Sunt autem Rutheni, ut illud quoque addam, ingenio Lituanis promptiore; quo fit ut operibus non mediocriter excellent. Multi ex iis peculiare prodigionis vitium habent, quod ad principum sive ducum aliquorum domos irrepsit: quin et hoc nuper bello dux quidam Ruthenius cum omnibus suis Mosco se dedit, quamvis egregium adolescentem filium in regis aula reliquisset. Sentiant multi ex iis secreto, ut creditur, pro Mosco, nulla alia magis quam religionis causa; cum enim per omnia commune habent, transfugerentque passim multi nisi exploratam Mosci tyrannidem formidarent, is enim sævissimis subditos legibus coerces: omnia illi nascuntur, omnia cresunt, omnia adducuntur. Si qui sunt, qui vel genere vel dignitate magni sunt, in illius nihilominus manu sunt, neque diutius divites quam ipse velit: commercia eorum terra marique plurima: aurum, argentum pro pellibus inferre soliti, mercatores nihil aliud referunt; ea omnia principi accedunt: hinc opes istæ tantæ, quanta neminem unum in Europa principem habere fama est, populo miris artificis insigni potens. Italos habet multos, et honeste, et utiliter: cæterum suas circa fidem partes coactos sequi. Hæc ab iis, qui istic versati sunt didici. Vilnæ xxvi Sept. anno mxxiv ». Ruthenos aliquos reges, quo nomine Moscovitæ olim continebantur, quo nomine Moscovitæ olim continebantur, Sedi Apostolicæ fuisse conjunctos in Annalibus vidimus, necnon Joannem Basilium Sixto IV per oratorem, servato ritu Græco, fidem addixisse.

67. Rituum autem sacrorum discrepantiæ inter Polonos et Moscovitas tanta inter eos accendisse bella, cum Rutheni, qui in Lituania

agunt, Græcis cineti ritibus facile a Polono ad Moscovitas desciscerent, confirmat Jodochus Ludovicus Decius his verbis¹: « Mihi tantæ perfidiæ nulla constat ratio; sed hoc unicum bellorum appareat incendium, quod jam plerumque in Lituanicis oris Rutheniæ religio invaluerit: nam cum Ruthenis, qui sub rege agunt, religio cum Moscis sit per omnia communis, ad defectionem nihil deest, sed principis tyrannus, et quod opibus nemo dives est, nisi quem velit princeps, et quosque velit, demum ut neque præstiti juramenti fides sit obstat. Wladislaus Jagello, qui ex ea familia primus apud Sarmatas regnavit, Christianæ fidei et religionis primus summusque plantator ab initio orthodoxam fidem tota Sarmatica sancte religioseque tutatus est: Ruthenorum secta lignicis templis sua semper perfecit sacra. Hoc deinceps sancte custoditum semper fuit, sed hæc ætate Ruthenorum paucis patrocinantibus invaluit; jamque sumptu magno templa lapidebus in sectæ ratificationem extruuntur. Hæc me eo anno paulo antequam apud Borysthenem pugnatum esset, Vilnæ videre contigit. Præfecti sunt item summis privatisque officiis ejus sectæ homines: eo facile fieri potest, ut religionis observantia et amore plerique Moscum quam regem malint imperatorem ». Tanti interest ad constabilienda regum solia non pati, ut religio, quæ solida eorum basis est, convellatur. Præter autem Græcicum schisma pluribus aliis fedissimis erroribus, quorum maxima parte infectos fuisse Græcos sui temporis recenset Alvarus Pelagius² in suo de hæresibus Catalogo, contaminatos esse constat ex iis, quæ Joannes Laskus archiepiscopus Gnesnensis in Concilio Lateranensi Leoni Pontifici, qui errantes ipsos in reclusam salutis iter revocare optabat, retulit³ hoc anno, dum ea, quæ in nona sessione ad nonas Apriles indicta, posteaque ad III idus Maii extracta decernenda erant, proponendæ excuterentur. Proposita vero a Gnesnensi archipræsule his erant concepta verbis:

« Ruthenorum nationes cum erroribus eorumdem in Concilio Lateranensi per reverendum in Christo patrem dominum Joannem de Lasko, archiepiscopum Gnezensem, et serenissimi principis domini Sigismundi Dei gratia regis Poloniæ oratorem, descriptæ atque productæ anno Domini mxxiv ad sessionem pro v Aprilis publicatam.

68. « Rutheni albi, quondam Colehite dicti, modo vero Moscovitæ, habent primum dominum seu principem, qui titulatur magnus dux, vicinus in terra regi Poloniæ in magno Ducatu Lituaniæ, item aliis dominiis Livoniæ et Gotiæ. Item a Septentrione ejus terram Moscoviam

¹ Jodoc. in Sigism. — ² Alvar. Pelag. Ms. bibl. Val. — ³ Ext. ea relat. in Ms. bibl. Vall. sig. lit. C. num. 20. p. 53.

alluit mare glaciale, et sicut Indiam aromata, sic Moscoviam pelles sabellinae, mardurinae, lisminae seu variolinae et megalinae, quibus abundat ea regio, et eas toti orbi porrigit, celebrant redduntque auri divitem et ducem ipsum potentem; nam supra bis centum millia equitum habere consuevit. Ex eadem etiam Moscovia aquae Paludis-Mæotidis replent flumen immensum Tanaim: replent etiam multo majorem Tyra, qui iuluit in mare Caspium, qui fluvius Tanais Scythiam et Sarmatiam dividit, absorbetque eundem mare Ponticum post Taricam insulam, et in Rha fluxum versus Orientem. Ibi vero scilicet in eo ostio maris ejusdem Tanaitani, arx est Turcarum Ozon, in qua Turcae a Tartaris emunt populum per Tartaros Tauricanos aliquando de Polonia, aliquando de Lituania, aliquando de Moscovia raptum et deportatum utriusque sexus. Habere etiam itidem consueverunt Turcae et Tartari commercium cum Moscis sericum, pannos sericeos, lanichatos, tapetes, et gemmas Orientales pro pellibus cum Moscis permutantes: est enim eo loci insigne emporium seu portus Turcarum et Tartarorum, plus tamen communis quam insignis.

69. « Rutheni Walachii sunt feroces, armigeri; quadraginta millium communis populi constituunt exercitum vel circa: incolunt propriam terram Moldaviam sive Mysiam, idioma habent commune cum Rutheno et Italico vulgari; nam dicunt se esse Romanorum quondam milites ad praesidia Pannoniae contra Scythas missos; unde est quod pro magna parte idioma habent Italicum, sed ritum Ruthenicum. Habere consueverunt proprium dominum tanquam praefectum: sed hereditarius est eorum dominus, et titulatur palatinus seu vaivoda Moldaviae, qui aliquando regi Hungariae, aliquando regi Poloniae, aliquando Turco fil homagiatus. In qua terra Turcus castra recipit, et habet duo omnium prima, scilicet Moncestrum et Licostomium: situatur autem inter Hungariae et Poloniae regna, ac inter Thraciam, in qua Byzantium seu Constantinopolis est; sed dividit eam terram ab Hungaria et Thracia Danubius, a Polonia Tiras fluvius, a Tartaria Tauricana Mare-Ponticum.

70. « Rutheni rubei habebant quondam proprios reges et proprios etiam magnos duces. Omnes istos reges Poloniae debellarunt et sunt subditi fideles regis, in corporeque regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae: inter quos rubeos Ruthenos reges Poloniae fundarunt unam Metropolim et septem cathedrales Ecclesias et parochiales multas fidei Romanae: sed tamen nullo plures sunt Ecclesiae Ruthenorum, quorum terra Sarmatica procedit a Polonia minori ex parte Occidentis versus Orientem per fluvium Borysthenem magnum, ac per totam Sarmatiam Europeam inclusive ad Tanaim, et ad insulam

Tauricam, in quibus scilicet Tanais fluvius, et intra illum et intra Rha et Orientem; et in ipsa Taurica sunt Tartariae Scythicae diversae, quibus diversi scilicet tredecim Caesares Scythae imperant Mahumetanae sectae. Item procedunt Rubeorum terrae ex parte tanquam Meridionali a fluvio Tyras versus Septentrionem usque ad Moscoviae fines Lituaniae contiguos per longitudinem verisimilem ducentorum milliarum magnum seu Germanicorum. Sunt autem Caesares praedicti Tartari potentissimi; nam Tauricanus eorumdem rubrorum et regni Poloniae et Lituaniae vicinus habet circiter bis centum millia equitum: alius istum sequens trecentum millia: tertius, quartus, et sic de aliis in campis illis Scythicis quanto ulterior, tanto majorem habet populum, qui licet sint inermes, tamen multitudine et celeritate vincunt. Insuper Tauricanus praeter Turcos optimos equites, qui cum eo contra Polonos et Litanos venire consueverunt, in illa saepe Tartariae colluvie habere consuevit ad minus septuaginta millia suo modo armatos, scilicet vel cum lorica, vel cum squamatis anterioribus et posterioribus armis capite et manibus ferro tectis: reliqui omnes arcus et sagittas habent pro armis. Ista omnes nationes Ruthenae seu Ruthenorum praesumunt se esse de fide Graecorum, atlamen fidei ipsorum errores colliguntur infrascripti.

71. « In primis negant S. Pelrum verum papam, et verum Romanae Sedis antistitem et Ecclesiae militantis caput unicum esse, nec accepisse plenitudinem potestatis a Christo: quod et de quolibet Romano Pontifice successore ejus tenent, et communem cum aliis Pontificibus esse dicunt. Item negant Ecclesiam Romanam caput esse Ecclesiarum omnium principem, reetricem et magistram, secundum quod scribitur distinct. xxii cap. *Sacrosancta*. Item omnes obediens Romanae Ecclesiae veros Christianos non esse, neque salvandos, eo quod ab Ecclesia primitiva discrepent: se vero solos esse veros Christianos asserunt, sectatores Christi et Apostolorum, et sic esse de numero salvandorum; imo dominum papam cum Ecclesia Romana dicunt haereticum esse de haeresi Ariana, et Catholicos omnes Arianistas vocant et anathematizant ipsum tempore Coenae Domini cum suo clero; dicuntque non habere plenam potestatem ligandi et solvendi: quod sumpserunt ex sectione seu divisione Graecorum decima ab Ecclesia Romana.

72. « Item dicunt omnes Latinos Ecclesiae doctores nullius veritatis et efficaciae esse fuisse: hinc nec alicujus eorum dicta suscipiunt, quantumcumque forent ab Ecclesia suscepta et approbata, nec credunt afflatione Spiritus sancti locutos fuisse aut scripsisse: hinc nec libris aut scriptis beatorum Hieronymi, Augustini, Gregorii, Ambrosii, et ex consequenti

aliorum doctorum fidem dant, et eorum auctoritatem nullo modo suscipiunt. Sed dicta et scripta doctorum Græcorum suscipiunt, dummodo nihil adversus eorum errorem in eis invenerint : si vero quid eis, quod adversus sectionem eorum et ritum erroneum fuerit, acceperint, corrupta dicunt et vitiosa esse, et fidem eis adhiberi non debere asseverant. Item sanctos ex Ecclesia Dei et fide Catholica Romana professionisque Romanæ et obedientiæ blasphemant et damnant.

73. « Item imagines operis et artificii Catholicorum horrent, et quantum est ex eis inhonorant, etiamsi Crucifixi aut ejus sanctorum fierent : sin vero artificii sui sint, venerantur, dummodo in synagogis eorum locata aut picta fuerint, alias non. Item Ecclesias Catholicorum spernant, confutant, inhonorant et blasphemant contra canonem Innocentii III de baptismo c. *Livet Græcos* ; nec ullam in eis exhibent reverentiam sacrissimo sacramento, nisi coacti metu majoris offensæ, aut simulata assentatione : et sicut de eorumdem Ecclesiarum consecratione nihil tenent, sic et de consecratione corporis Christi, dicentes in azymis ipsum consecrari non posse : eorum verò synagogas persimplices eorum sacerdotes consecrari posse dicunt, prout de facto consecrant. Item statuta Ecclesie dictaque aut scripta, seu canones et Conciliorum determinationes ac decreta nulla esse dicunt ; etiam de primis Conciliis dicunt, quod a septima Synodo omnia Concilia nullius efficacie fuere, neque de jure Catholico, quia sine eorum consensu agebantur approbationes.

74. « Item omnia Ecclesie sacramenta prophanant ac blasphemant, ridentque et inhonorant, præcipue sacramenta sacræ Eucharistiæ, eo quod non secundum formam ritus eorum fiant. Item nullum Pontificem Catholicorum habere potestatem dicunt chrisma consecrandi ; solum patriarcham, quem se habere jactant Constantinopoli, per quem si semel consecratum fuit, dicunt ad annos plurimos illud efficaciam habere ad unctionem. Item ordines, benedictiones pontificias, sacerdotia, orationes, jejunia, indulgentias, Jubilæos et omnia Ecclesiastica officia et ea quæ auctoritate clavium dispensat Ecclesie, damnant, nec ullius efficacie dicunt esse : similiter obedientiam Ecclesiasticam auctoritatemque rident. Et sicut de indulgentiis, sic et de excommunicationibus Ecclesie nihil tenent. Item dicunt Confirmationis sacramentum nullum esse, ideo nec illud accipiunt, sine quo promovent sacerdotes suos : nec habent tempora limitata ad ordines, sed passim et uno die promovent et plures ordines conferunt.

75. « Item dicunt sacramentum Extremæ unctionis nullam adversus peccati reatum medelam conferre posse, et beatum Jacobum

unctionem intellexisse tantum ad medicinam languoris corporalis. Item sicut quandoque baptizant in acetabulo, id est, in aqua acida expressa de succo pomorum aut fructuum confecta cum aqua naturali et fermento, dum aqua pro tempore carnerint, discretionem in aqua non ponentes ; sic in defectu vini in eodem acetabulo sacrificant, imo execrant.

76. « Item in preparatione calicis duas aut tres guttas vini aque immiscet calida, nec vinum sentitur in aqua absumptum : et damnant Ecclesie ritum, quod aquam frigidam ad calicis preparationem accipiat, et panem fermentatum pro sacrificio recipientes dividunt bitariam superiorem partem in panis medio triangulariter in profundum exidentes in corpus Christi consecrant, reliquum panis beatæ Virginis corpus designare dicunt, et in veneratione conservant ; in cujus panis preparatione farinam recipient in nomine Patris, fermentum mittunt in nomine Filii, calidam mittunt in nomine Spiritus sancti. Item ad panis sacrificium plures associant et apponunt, unum in nomine Mariæ, alium panem in nomine præcursoris, alium in nomine Basilii, tandem Leonis, Elia, et sic consequenter singulis panibus sanctos singulos invocantes attribuant ; unde et in calicibus ligneis in locis pluribus sacrificant, ubi pane ex pluribus, ut factum est, *potentis exemplo* ollam quandam faciunt et consecrant : tandem in consumptione coclearibus ligneis et sordidis vorant, et micæ seu reliquias panniculis detergunt, eiciuntque, sic quoque communicant populum coclearibus ex calice exprimendo, et in esum offerendo.

77. « Item sumunt experientiam de calicis consecratione tanquam dubitantes de consecrationis effectu et virtute ; nam antequam communicant in sacrificio faciunt eis dari aquam calidam, quam infundunt in calicem consecratum ; unde si vapor exhalaverit, credunt illic esse sacramentum, tunc primo communicant ; et si pars in calice relicta fuerit servatur, et peractis prandiis, a sacerdote redeunte voratur. Item consecrant pro bellantibus panem similagineum in corpus Christi, et laicis in bella procedentibus tradunt in manus, qui cum sunt cum hoste conflicturi et jam manus conserturi, replent vas escarium aut poterium, quod in promptu fuerit, aliquo liquore qui tum occurrerit, et illic pane illo posito seipsos ordine communicant.

78. « Item sacramentum Eucharistiæ, quod dicunt Cœnæ sacræ consecrant, illud solum dicunt pro infirmis procrandis valere, et non aliud quod diebus aliis consecratur ; et tale ad anni decursum consecrant in calice præparato, quod vermicotosum et tabidum infirmorum ori imprimunt cocleari. Item ante preparationem calicis incensis cereis panem consecratum cum

vino et aqua calida in calicem fusa, velut dictum est, cum reverentia summa spectandum populo offerunt et circumferunt, et populus pronus cadit et veneratur, et post in altari positum nemo veneratur neque elevatur.

79. « Item non solum in forma Baptismi ab Ecclesia discrepant, sed etiam in materia; quandoquidem, ut supradictum est, et sacro Epiphaniarum die loco fontis Ecclesiastici flumina rapide manantia, dummodo haberi poterunt, pro baptismo infantium consecrant instar Jordanis, et quem puerum in immersionem ibidem mori frigore aut ei manibus elabi, aut mergi contingat, ab angelo raptum dicunt in cælum neque mundum ejus presentia fuisse dignum aiunt. Item sacerdotes eorum communiter non orant nisi quando missæ officium sunt habituri, et quæ aut quales horæ eorum sint Deus videat; et dicunt presbytero sufficere ad conscientie purificationem cum uxore cubanti celebrare volenti, quod se fermentata aliqua aqua calida abluat a vertice capitis ad pedum vestigia; hanc loturam tantæ dicunt efficacæ, quanta foret confessio.

80. « Item si casu quis Catholicorum presbyterum in altaribus eorum celebraverit, mox velut execratum violant et effringunt; et dicunt quod in uno altari tantum missa una debet in die celebrari. Item dicunt populum mereri et magnas indulgentias adipisci, quoties quis hominem Catholicum obedientiæ Romanæ intemerit. Item dicunt, suos presbyteros irregularitatem incurrere, cum passerem aut aliquod volatile occiderint, qui non prius regularitatem acquirunt, donec idem volatile sub ascellis gestum ab eis totaliter computrescat: hæc eorum est penitentia, quæ non esset adeo dura si Christianum hominem occidissent. Item false jurare adversus inimicum, et præcipue contra virum Romanæ professionis, non esse peccatum dicunt; similiter et decipere, damnificare, aut fraudare eundem.

81. « Item dicunt Sabbatum in Quadragesima nullo modo fore jejunandum, et peccare eos mortaliter, qui jejunaverunt, neque missam celebrandam in tota Quadragesima nisi Sabbatinis diebus et Dominicis; unde damnant Ecclesiam Romanam celebrantem aliis diebus Quadragesimalibus præter Sabbatum et Dominicum; et simili errore ante jejunia sua octo diebus solemnizant similiter, et post jejunia carnes vorantes quotidie, feriisque sextis imo et in vigiliis, si quæ tum occurrerint: nec piscibus licere uli dicunt nisi eorum intestinis, cum jejunia Quadragesimalia peragunt, et communiter die Sabbati vescuntur carnibus.

82. « Item Christi fideles peccare mortaliter dicunt quod barbas radant, et manducant suffocata; et similiter damnant Christianos carnes edentes ultima Dominica ante carnis privium et

consequenter. Item dicunt licite vendi posse prælaturas, ac beneficia, aut emi. Similiter et sacros ordines, et quæ beneficia patres tenere, dicunt filii ad ea jus hæreditarium se habere, et succedunt, præsertim in parochialibus Ecclesiis.

83. « Item dicunt viventem hominem mortaliter peccare non posse. Item dicunt fornicationem simplicem non esse peccatum mortale: similiter et usuram. Item dicunt furi sufficere rationem furti sui septem sacerdotibus representari, et fateri crimen, et petere olei unctionem ab eis, nullaque post hoc penitentia aut restitutione debita debere onerari.

84. « Item asserunt non esse Purgatorium: solum esse duo receptacula animarum cælum et infernum. Item dicunt animam ante diem judicii beatitudinis gloriam non habere, quod et credunt corpore in terra manente. Omnia hæc in Concilio Florentino cassata sunt, et per Bullam Eugenii correctæ. Item dicunt quod vivorum suffragia prosint in inferno damnatis, et non aliis.

85. « Item dicunt Spiritum sanctum non procedere a persona Filii nisi solius Patris, alias duo essent principia, duæ spirationes: quod tamen sufficienter explanatum est in Concilio Florentino. Item divortia faciunt in Matrimonii pro pecuniis, nulla rationabili causa interveniente, pro sola avaritia et libitu, quæ laici simplices inter conjuges dicunt et faciunt quemlibet, qui petit separari licere. Item dicunt secundas et tertias nuptias ac deinceps esse illegitimas, nec facere verum Matrimonium, nec inde sequi prolem legitimam.

86. « Item mortuorum tumulos, peracta sepultura, jubentur singuli per sacerdotes suos osculari, et post ipsam sepulturam convivant vorantes quasdam potentas ab ipsis presbyteris benedictas. Item dicunt sæcularibus dominis eorum præsidibus licere sine nota excommunicationis majoris verberare et deponere eorum patriarchas, episcopos, sacerdotes: cujus rei origo cœpit, ut habetur, in decima divisione Græcorum ab Ecclesia ».

87. *Mittitur a Leone nuntius ad Maronitas, quorum fides ad rectum reducitur.* — Nec Septentrionales modo schismaticos, verum submotos etiam ad Meridiam populos, Maronitas nimirum et Abissinos, qui circumfusi undique Mahometanis non carebant erroribus, Apostolicæ doctrinæ luce collustrandos Leo suscepit. Imprimis itaque ad Maronitarum, qui Libani montis juga incolunt, patriarcham viros religiosos Franciscanæ familiæ cum Apostolicis litteris misit, ut eum orthodoxis institutis erenderent: tum ab illo quaesivit, qua ratione apud eos patriarcha crearetur, qui ritus servarentur, qua forma in sacramentis conficiendis uterentur, ut inde executiendorum qui apud ipsos

invaluissent errorum occasio captaretur. Excepit patriarcha nomine Farache filius Mobaret Maronitarum maxima cum veneratione ac lætitia Pontificias litteras, atque honoris ergo eas more gentis capiti imposuit. Licet autem sedi prophetarum Dei, nimirum Apostolorum se insidere ex suorum traditione dicat, Romani tamen Pontificis apices atque imperia colere professus est, necnon divinorum mysteriorum ritus cum nostris consentientes servare: cæterum ostendit aliquibus veterum Armeniorum erroribus in conficiendo sacro chrismate ex varia aromatum mixtione se irretitum, ex imperitia nimirum, non ex impietate, ut suo loco ostendetur. Transmissarum porro a patriarcha ad Leonem litterarum præcipua pars hæc est ¹:

« Leoni papæ Romano Deo gratias in æternum, presentem salutationem Dei esse cupio Leoni papæ Christianorum, Deo dilectissimo, excelso, catholico, pio, pleno misericordia, vicario Dei, regi regum.

88. « Quem cælum adorat et terra, qui pedibus suis sternit planum mare, potentissimum, excelsum, verum, quem laudamus pietissimum, cuius nomen est benedictum, basim et auxilium magni nominis et gloriæ Deum adoramus, tanta præditum cælesti gratia altissimum, qui cælos exaltavit ornavitque luce, ab ipso securitatem et veniam petimus, qui ordine certo tempora disposuit et per prophetas præcepit sequendam nobis, capessendamque doctrinam, cuius negotiatio melior est auro et argento, qui etiam sequi nos voluit iussitque electum a luce, patrem lucidum beatissimum, januam et indicem viæ recte, ducem ducum, qui videt animas peccatrices, quas et potest a pennis eripere, cui pro salute proque viâ salutis genua flectunt omnes, patrem et dominum nostrum, nostrarumque suscitatorum animarum, Patris vicarium altissimi, soliumque tenentem Romæ, dominum nostrum papam Leonem papam Romanum, quem potentissimus Altissimusque Deus secundet semper in nomine suo, faciatque nos participes felicitatis suæ orationumque suarum sanctissimarum. Amen. Nos itaque subditus Petrus patriarcha, qui sedemus in sede prophetarum ² Dei, patiens, electus, cuique cura est reformatio Ecclesiarum Dei, qui suo favore complectatur non solum patriarcham Petrum, sed et eas creaturas, quæ ipsum Petrum sequuntur, qui sequitur id quod Christus Jesus dixit beato Petro: *Tu es Petrus, et super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam*; hoc est quod credimus, et continuo cultu agimus horas sanctas, quodque præcepit creator Deus, diligimus præcepta sua sancta.

89. « Credimus in Deum solum et in tria

benedicta nomina. Credimus firma fide in tres personas sanctas unicum Deum, unicum creatorem, unicum adoratum, unicum regem, unicum infinitum, unicum potentem, unicum fortissimum, unicum in Trinitate, unicum Deum et tres personas, unicum creatorem cælorum et omnium quæ in eis sunt, terræ et quæ in ea sunt omnium, atque creatorem visibilium omnium et invisibilium, Deum vivum, æternum, antiquissimum, purum, immaculatum, cuius nec principium nec finis est, cuius sunt abdita secreta publica dona, qui nec veterascit, nec mutatur, nec movetur: est et inaccessibilis et invisibilis, in quo est infinita gratia, qui nec mensurari potest nec melior esse, nec fuit unquam aut esse potest in donis suis diminutus, estque unicus Deus in regno æterno in æternum regnaturus: est Deus super omnia potens rerum omnium creator: creavit cælum, et exallavit illud: creavit terram, et firmavit illam: creavit mare et implevit illud, mundumque universum perfectum fecit, universam suæ ditioni subegit, atque supra cæli verticem sedit: creavit hominem et super omnia dilexit illum, bonisque omnibus donavit. Est Deus in principio, in medio, in fine, cuius nec principium est, medium, nec finis: est vivus in æternum, est lux, et veritas, et sapientia, est sine avaritia munificus, sine mutatione firmus, sine debilitate fortis: est auxilium indigentium, non derelinquit sperantes in se: est vera lux, unit sibi justos, injustos a se repellit; recipit penitentes et veniam postulantes. Est verus Deus, justus, datque præmium justis gloriam æternam cælestem: dat injustis ponam infernæ caliginis. Illic est verus creator, cui et in quem debent universi credere et adorare et laudare semper benedictum nomen suum: est unus solus Deus, et est Trinitas, et est unus Deus. Est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, tres personæ, unus Deus: et ita credimus esse excelsum, unicum creatorem in unitate, unum Deum solum, creatorem et non creatum, firma tenemus fide. Hoc una anima et una similitudo et una voluntas: quod facit Pater, hoc et Filius et Spiritus sanctus, et est una potestas in unico Deo pleno pietate, qui misericordia sua liberavit Adam cum sua posteritate. Sit nomen Dei benedictum. Misit Gabrielem ducem paradisi angelorum electum ad puellam virginem immaculatam, gratia præditam, devotam, pudore conspicuam, benedictam Mariam. Gabriel dominam salutavit, dominus sapientiæ excelsus super sapientes eam solam elegit habitaculum Domino. Ingressus est ad eam Gabriel, subito genuflexus vultu reverenti et humili exposuit excelsi omnipotentis Dei Incarnationem, Messie nuntium, humano generi pretiosum lætissimumque: angelus cum salutavit dixitque: *Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres*: quæ cum audisset angelum, ma-

¹ Ext. in Ms. biblioth. Vallic. sign. lit. C. num. 20, p. 47. —

² Id est, Apostolorum.

gua humilitate respondit: *Si Domino placeat, fiat voluntas ejus*; concepitque Virgo Filium Dei sine semine, et sic factus est Deus homo humanus, fuit Deus in corpore humano, et in anima humana indutus carne humana: fuit natus, sed non fuit creatus: ipse est creator et ante omnem creaturam genitus est a Patre omnipotente, creavitque gloriosam virginem inclytam Mariam, quæ ipsum novem menses portavit in utero. Ipse est Deus et verus Deus, unicus filius, unicus creator, verus Deus, vera lux, totus veritas sine suspitione, sine dubio: providens universum genus humanum, universamque videt creaturam: in ejus manu est vita et mors, et post mortem vitam præstat. Nilil aut in cælo, aut in terra, aut in mari ejus label obtutum. Est Deus, est homo immaculatus: est lux et sapere in celesti paradiso: est bonum nostrum, salus nostra, iter vite nostræ, porta vite nostræ, fons vite nostræ perpetuæ; et credimus et firma tenemus fide, quod semper est noster Deus Jesus Christus. Nos humiles et desiderantes Catholice fidei prospera exaltationemque, et nos liberari, nostramque ab eo orationem exaudiri, quemadmodum vocem famescientium exaudivit, et dat eis panem in abundantia.

90. « Scimus misericordiam suam infinitam, qui propter nos crucifixus, mortuus et sepellus est, tertia die resurrexit, et ascendit in cælum, et Deus Pater sedere illum fecit ad dexteram suam, descendit ad inferos et liberavit justos, et universam generationem suam, et a Patris dextera venturus est judicare vivos et mortuos. Justus iudex dabit justis præmium quod merentur, et injustis secundum opera sua, unicuique retribuet secundum opera sua; et ita credimus quemadmodum sancta Ecclesia, unica Ecclesia sustentationem et remissionem nostrorum peccatorum, et sic expectamus resurrectionem in die iudicii vivorum et mortuorum, post quæ habebimus vitam æternam. Amen.

91. « Oleum sacrosancti chrismatis quod cum sancto Baptismate liberat a periculo, sicut Dominus noster Jesus Christus dixit: *Qui baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non, minime videbit gloriam meam*; hoc modo facimus. Primo accipimus libras sex olei virginis, et muschi boni atque perfecti quatuor certi ponderis mensuras, et omnes mixturæ ex musco extractæ, duas ejusdem rationis mensuras croci exacti quod a Genuensibus deportatur; mensuras decem storacis, quo adolendo in honorem nostræ dominicæ utimur mensuras octo: canabre¹ perfectæ mensuras quindecim, cinamomi exacti mensuras septem, mastice mensuras quindecim, thuris albi mensuras decem et septem, rosarum mensuras decem et octo, radice redefusi mensuras novem, unguenti balsami magnæ et

inclyta civitalis, quæ Cayro dicitur, quod impositum manui ad alteram usque partem penetrat, et missum in aquam tendit in fundum, nasciturque ex arboribus, quæ in eo loco adoleverunt, in quo vestes Domini nostri Jesu Christi pueri abuebantur, quodque superat omnia balsama, quæ usquam terrarum inveniuntur; hujus, inquam, balsami mensuras unam et viginti, quorum omnium quod terendum est in vase mundo seorsim tritum, telaque sericea cribratum ad invicem miscetur oleo, quod diximus virgine, deinde tela alba atque munda colatur, posteaque coquantur in vase mundo atque novo, vel quod antea ad hos usus deputatum est». Interjectis nonnullis aliis eorum ribus, subdit: « His omnibus ceremoniis quas diximus sanctum oleum consecramus pauperes Maronite derelicti, spreti, subjugati ab infidelibus, oblivioni traditi, a regnis atque dominis Christianorum quam longissime distantes, et semper obedientes sanctæ matri Ecclesiæ Romanæ et papæ; quin etiam observamus et custodimus ea omnia, quæ sancta mater Ecclesia Romana instituit, pro qua prope domino nostro beato patre nostro papa Deo dilecto, Deique vices in terra gerenti, Deum Dominum nostrum semper in horis sanctis oramus, et ex corde sanctam sedem gloriosi Petri diligimus, quam Deus exaltet.

92. « Electionem autem patriarchæ Maronitarum, quam sibi petit significari dominus et pater noster felix papa Leo, quo scilicet modo creator et assequitur gratiam atque felicitatem sedis supra sedes prophetarum, sic facimus. Sede patriarchatus vacante, duodecim sacerdotes boni, pudici, Catholici, quos jam ad id muneris destinatos esse cognoscimus, quamprimum vita functus est patriarcha, in quodam monasterio, quod ad eum usum habetur, appellaturque domus S. Mariæ, in sua quisque cella concluduntur ea custodia, ut nullus alium videat vel alloquatur.

93. « Accipit unusquisque horum duodecim folia chartarum, redditque singulis diebus singula folia scripta nomine ejus, quem eo die in patriarcham elegit; et quando in unum conveniunt omnes Dei gratia, et non eorum voluntate, confestim congregantur prælati, diacones, et subdiacones, et universi sacerdotes, totaque nostra respublica, et electum constituunt in sede felici in qua sedet hodie servus Christi Petrus patriarcha in sede prophetarum, quæ rupes fidei est, manuque tenet panperes et derelictos Maronitas, qui semper Christianam fidem tenuerunt, tenent tenebuntque humiles et obedientes sanctæ matri Ecclesiæ Romanæ, et domino nostro patri papæ, omnibusque suis præceptis et in Christi famulatu.

94. « Ritus divinarum officiorum nostrorum, quem exponi jubet dominus et pater noster

¹ Ambra.

felix papa Leo, similis per omnia est ritui Ecclesiarum omnium, quæ ordinem sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ sequuntur: et quia longa verborum indigent serie, si adamussim narranta sunt, omnia paucis dicimus, similem eum esse prorsus ritui honorum omnium Christianorum. Post officia namque nostrarum horarum nostras missas cantamus bono quodam ordine, eoque conceitum, quem veteres patres nostri benedicti gratia sibi a Deo collata instituerunt, eumque modum in missæ celebratione omnibusque sacris paschalibus observamus, in qua celebratione ipse Maronitarum patriarcha sacra facit.

MODUS CONSECRANDI PATRIARCHAM.

95. « Creatus patriarcha tres a Deo gratias obtinet: prima est quod omnes ejus subjacent jugo: secunda quod si quid exequendum indicit omnino parendum est ei: tertia est quod nulli unquam licet decreto factove ejus ulli contradicere. Ex quo autem creatur et elevatur usque ad primum Paschæ proxime sequens confirmatur et juratur, daturque ei obedientia ab omnibus prælatiis, totaque republica; eoque die sancto Paschæ post celebratas tres missas magister chori, et cum eo omnes diacones, et universi presbyteri procedunt ad altare majus ducentes secum patriarcham electum, quem sequuntur omnes prælati. Sedere eum itaque faciunt ante altare, deinde induunt ipsum vestibus sacris, imponentes novam capiti mithram exuto primis vestibus quibus antea utebatur ». Nonnullis aliis ritibus, quos brevitatis studio præferimur interjectis, additur: « Illis actis magistro chori cæterisque quos diximus et universo populo genuflexis coram electo, magister ipse chori alta voce illum his verbis alloquitur: Spiritus sanctus voluit te patriarcham patremque super omnes patres esse in dignitate sedis benedictorum prophetarum, obtinereque locum Christi et vicarii sui sancti Petri; tuque eris pater super nos. Confestim electus patriarcha procidens genuflexus in terram, versoque ad altare vultu, alta voce ter ait: Ego sum humilis et obediens omnibus præceptis excelsi Dei et sanctorum prophetarum, et si quid deinceps Spiritus sanctus jusserit, protinus explebo eum justitia et reformatione Jesu Christi. Stantim diacones elevatum a terra patriarcham abscondunt in loco secreto apud altare; posteaque unus prælatorum cui id muneris a magistro chori mandatum est, patriarcham absconditum educit foras, collocatque ante majus altare. Eo igitur in loco patriarcha sedente officium missæ majoris celebratur ea solemnitate, ut omnes prælati de quibus supra diximus suo quisque ordine inserviat: quod si patriarcha vult missam celebrare, illi defertur; sin autem commit-

tit uni prælatorum, assistunt patriarchæ duo diacones collaterales, finitoque officio missæ, cui devote totus interfuit populus, omnes prælati cæterique super caput electi manus imponunt dicentes: Sit ille laudatus excelsus Deus, qui tibi contulit gratiam. Deinde acceptus baculus patriarchatus datur ei in manu hoc ordine: minimus prælatorum primus tenet manu baculum; deinde ordine suo manus superiores esse faciunt cæteri prælati tenentes baculum, postremo vero manu sua supra cæteras posita tenet baculum ipse patriarcha: eoque facto pater patrum effectus est.

96. « Quibus gestis, magister chori, omnibus, ipso etiam patriarcha cum obedientia et humilitate audientibus, pro concione loquitur in hunc modum; O tu patriarcha, quem Spiritus sanctus sua gratia tibi collata ad hoc fastigium evexit, super scapulas tuas populum hunc tibi commissum portabis, observabisque, et manutenebis ea omnia que priores tui et observaverunt et manutenuerunt in famulatu Domini nostri Jesu Christi et sanctæ fidei nostræ, quæ vera est et firma, in qua et salvandi sumus. Tu autem, cui cura omnium nostrum commissa est, id quod a te petimus, sis in operibus tuis justus, servesque quicquid Evangelium dicit; utque justus sis, memento præceptorum illius, qui te constituit super nos. Tu es nunc pater noster, gubernas filios: tu es pastor noster, custodi gregem: tu es dux noster, duc nos recta via salutis in nomine Dei Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Unici Dei omnes angeli benedicti custodiant intellectum tuum, animam tuam, et corpus tuum mundum atque Catholicum, ut custodias tu populum obedientem, tuque monita sequentem. Recordare diei et horæ, quando justo judici, qui reddit unicuique secundum opera, rationem reddes. Nos quidem a te pendemus: tu autem debes cæcum ducere, ægrotum sanare, eumque qui aberravit, tua doctrina in viam reducere, et tandem nostrum omnium Deo rationem reddere. Nos vero Deum pro te orabimus: precibus nostris tuisque bonis operibus gaudere te faciat sua gloria. Quod si audebis promissa non implere dissentiens, deviasque ab illo, quod et propheta servarunt, et tu Deo servandum spondidisti; quorum in die judicii a te exigetur ratio; nos enim tibi subdimur, debemusque præceptis tuis sine ulla contradictione parere. Si autem observabis promissa, et quæ benedicti patres observaverunt, ipse custodias, orabimus Deum, ut in præsentī vita res tua secundet, et in futura, quæ æterna est, beatitudine te donet: quod et nos ipsos tuum populum, tua doctrina et benedictione consecuturos speramus; te vero lucrum gratiæ habiturum. Conserva igitur dona Dei, quæ recepisti serviens illi, laudibusque extollens benedictum nomen suum.

97. « Sacrae vestes, eorumque mysteria ad consecrandum altaris sacramentum haec sunt. In primis planeta alba utimur, de qua Isaias propheta loquitur, quod similitis est, qua induuntur angeli in die iudicii; et dicit etiam eam significare habitum angelorum, in quo apparerunt in resurrectione benedicti Salvatoris nostri; cingulo utimur propter id quod dixit Dominus ad Moysen inter alia, videlicet: *Oportet quod media vestra sint fortia*. Amictus capitis utimur propter ea verba, quae dixit Dominus ad Moysen, quod scilicet similem faceret fratri suo Aaron, eo modo, quo praecipit ei Deus: aliter amictus significat sudarium capitis Dei, quod habuit in sepulchro: stola signum est funis, quo maledicti Iudaei collum Domini nostri Jesu Christi cinxerunt: manipuli vero pendentes a brachiis, vincula S. Petri; canisi vero ejus vestis signum est, qua induerunt Christum Iudaei, quo die crucifixerunt eum; significat etiam vestem crucifixi, quae non tecta quidem nec consula erat; sed ab excelso demissa caelo ad Messiam, super quam milites Iudaei ne divideretur miserunt solem: similitudo autem roris marini bene olentis in corona, ejusdem signum est marini roris quod positum fuit super caput Messiae Domini nostri, quod et praecipit Deus Moysi faceret fratri suo Aaron: baculus autem quem manu gestamus, est, ut ait Deus in Lege, baculus in manu nostra, quod dictum est in Psalmis: tene baculum in manu quo castiges inimicos tuos.

98. « Ego humilis, derelictus, ab infidelibus subjugatus Petrus patriarcha humiliter peto a nostro felici domino patre, ut ea omnia concedere dignetur, quae ad patriarchatum a sanctis patribus Romanis Pontificibus dari debent, et necessaria sunt: itaque confirmationem meam peto a vestra paternitate. In primis igitur benedictiones per Bullam paternitatis vestrae, deinde vestes pontificales, quibus patriarchae Maronitarum utantur, annulum, crucem et caetera necessaria humiliter peto, quae non sunt tam divitiis pretiosa, quam ad celebranda missarum officia sufficientia, sicut sanctitati vestrae placebit. Item ornamenta pro altari et ministris quatuor ordinatis: et haec omnia postulo potius pro habenda sancta vestra benedictione, et pro memoria et honore fidei Christianae, quam alia quavis terrena gloria cupiditate: et haec eadem miserunt alias sancti patres antiqui praedecessores sanctitatis vestrae, quorum unus uti meminimus, fuit Eugenius, qui ea, quae diximus, omnia per nuntium suum misit ad nos. Innocentius item papa, quidquid nominis dignae sedis patriarchatus ad nos attinet subjectos sanctis Patribus et sanctae matri Ecclesiae Romanae misit ad nos; et alii plures sancti Patres, qui transierunt, quos nominare nescimus, nobis de iis omnibus providerunt. Sic et ego derelictus et obediens supplico sanctitati vestrae illis

nos donare dignetur, quibus nos majores vestri donarunt, quibus consolemur laetemurque ». Professus dein se a duobus Franciscanis sodalibus Catholicae fidei institutis instructum fuisse, flagitavit sibi nonnulla in Cypro sacerdotia ad Maronitas spectantia restitui: « Non multum temporis elapsum est postquam duo fratres Ordinis S. Francisci, alter Hispanus natione, Gorson appellatus, alter nomine Scander, personae quidem religiosae devotaque, nos in nostra sancta fide instituerunt informaveruntque, supplico etiam sanctitati vestrae, episcopo Cypri, ut quasdam canonicas in Cypro insula ad patriarchas Maronitarum pertinentes nobis restituat, praecipere dignetur, quas et nobis sanctitas vestra confirmet. Justum est enim quod petimus et Dominus noster ait in Evangelio; si quid justum aliquis a te postulaverit, ei ne denegaveris: quod si impetraverim, sanctitas vestra afficiet corda nostra laetitia, et extollemus nomen vestrum cum bona memoria sanctitatis vestrae; omnes enim provinciales confines et quae in circuito nationes cognoscent, esse nos et curae et cordi sanctae Ecclesiae Romanae, quodque universi vos et nos simus unius fidei professores.

99. « Supplico item sanctitati vestrae mittere dignetur per istum nostrum nuntium Bullas ad nos canonicarum quas diximus, et confirmationem hujus sancti loci, qui mons Libanus dicitur, quem David propheta in suis Psalmis et nominavit et honoravit. Nos quidem pauperes et subjecti speramus in sanctitate vestra, et bono sumus animo, et postulamus ab ea gratias Dei. Sanctitas vestra, ut ait Evangelium, nobis concedat quod petimus, nosque in nostris precibus Deum semper orabimus prosperum faciat et exaltet nomen sanctum vestrum in sancta Apostolica Sede, et in Ecclesia, donetque vobis gratiam, ut in diebus vestris ab infidelium jurisdictione liberemur, qui nos vecligalibus et tributis gravissimis, opprobriis, percussioibus, colaphis et talaplis devorant, afficiunt, caedunt. Nec hoc dumtaxat ab illis patimur infidelibus, verum et nostri Christiani Cypriani scilicet, qui sub ditione Venetorum agunt, afflictionibus nostris addiderunt. Compatiatur itaque sanctitas vestra, et misereatur nobis, digneturque amore Dei ad Venetorum ducem litteras dare ut pauperes Maronitas, qui in sua Cypro sunt, a tributis, quae solvunt, liberos esse faciat; quorum plures sunt vel sacerdotes vel Ecclesiastici viri, et pro se quisque dimidium ducatum, pro sale decimam ducati partem, decimam item pro uxore et liberis, denique decimas infinitas solvunt, adeoque male tractantur, ut toleratu possibile non sit. Non illi custodiunt sancti Evangelii praecipulum, dicentis: *Qui operem feret proximo suo, erit qui ferat ei*. Nos itaque de pedibus sanctitatis vestrae animos sumimus, filii, sub-

diti, obediētes patri pietissimo supplicamus, ut misereatur nostri.

100. « Postulam etiam a sanctitate vestra aliquid indulgentiarum in suis Bullis quæ afficiant lætitia et consolentur populum subditum et inopem ejus et paupertatem et servitūtem guardianis Jerosolymitanus, qui nobiscum fuit, bene conspexit, viditque litteras sanctitatis vestræ ad nos, quas et deosculati sumus, et super capita nostra posuimus, quas custodimus et observamus ac reliquias. Supplicamus etiam sanctitati vestræ dignetur ad dominum Maronitarum commendatitias litteras dare pro nobis; plurimi enim faciet Epistolam vestram: vocatur ipse Elias filius Ymes filii Jacob, desideratque litteras sanctitatis vestræ, quæ ei apprimè placebunt, etc. Scripta est Epistola in ædibus nostris anno Incarnationis Christi quatuordecimo supra millesimum et quingentesimum, octava die præsentis mensis Martii ».

101. Acceptis hæc litteris Leo, qui de pluribus Maronitarum erroribus certior factus fuerat, Maronitarum patriarcham docuit, sacrum chrisma ex oleo tantum et balsamo conficiendum, sponendamque omnem aliam aromatum congeriem: circa Baptismum, non expectandum diem quadragesimum ad expiandos illo infantes, uti Maronitæ consueverant, quare plures nondum renati moriebantur: quibus verbis sacrum corpus Christi conficiendum esset; qui ritus in clericis iniitiandis servandi: tum plura de Matrimonii et Penitentiae sacramentis, de Paradiso et Purgatorio, de Spiritu sancto a Patre Filioque tanquam unico principio et unica spiratione procedenti; de Eucharistia a fidelibus in Paschate suscipienda: ac de primatu Romanæ Ecclesiæ Apostolicis litteris informavit: quæ sacra oracula reverenter a se excepta aliis litteris ¹ Maronitarum patriarcham testatum esse, missisque oratoribus sacrosanctæ Sedi Apostolicæ obedientiam deferentem, aggregantemque se cum suis Concilio Lateranensi, visuri sumus.

102. *Quæ fuerint tunc temporis Abyssini imperii fines, fruges et ritus sacri.* — Interea Leo aliis litteris ² Davidem Abyssinorum imperatorem hortatus est, ut in disjunctissimis illis regionibus propagandæ Christi gloriæ ac religioni operam studiose navaret.

« Davidi regi Abyssinorum.

« Proficiscenti ad te Andræ Corsalo civi Florentino mandavimus, ut tibi nostris verbis plurimam salutem diceret, certioŕemque te faceret pro tua in nos observantia, et pro ardore tuo atque cultu in Christianam rempublicam mirifico propeque singulari, et amari te a nobis summo opere et fieri saepe plurimi; quod etiam his

ad te litteris perferri volumus, ut te hortaremur, ut in istis remotissimis a Romana Ecclesia regionibus, Dei Dominique nostri Jesu Christi nomen atque gloriam, quantum posses maxime propagares et extenderes: poteris autem, si in eo curam atque animum intendes tuum: semper quidem plurimum ipse etiam Dominus, quem colueris, cuique gratum te earum, quas ab ipso possides, maximarum fortunarum, atque memorem præstiteris, te fovebit, adjuvabit, provehet, etc. Datum VI id. Octobris anno n. Roma ».

103. Pervenisse sub hoc tempus Olissiponem Davidis Æthiopum Orientalium imperatoris insignem legationem, quam Matthæus, natione Armenius, religione Christianus, cum juvene Æthiophe obvicit, ut Emmanuelem regem Lusitaniæ ad incundam armorum societatem convellendamque Mahometicum imperium excitaret, refert Osorius ¹: « Cum, inquit, Vasco Gama primum in Indiam iter aperiret, et regiones illas exploraret, cum deinde Lusitaniæ classes et duces fortissimi in Indiam veniant, et insignes victorias adipiscerentur, fama nominis Lusitani per omnes illas oras cum hominum admiratione vagabatur: et cum ad Davidis aures pervenisset, et ex Petroio intellexisset, gentem illam Lusitanam eandem esse a cujus rege is missus extiterat, miro studio incitatus est, ut legatum ad illum mitteret: erat autem rex adhuc puer, et Helena illius avia singulari prudentia fomina regnum nomine illius administrabat. Consilio igitur cum ea communicato decretum fuit, nihil fore vel ad nominis claritatem, vel ad religionis sanctitatem utilius, quam principi virtute clarissimo et religione sanctissimo singulari amicitiaæ fœdere copulari. Ad eam autem legationem Matthæum quem diximus, natione Armenium, religione Christianum, virum non vulgari prudentia præditum, qui diutissime apud reges illos versatus cum non mediocri probitalis et industriæ laude fuerat, delegere, qui munus id obire pro dignitate posset. Cum illo veniebat Æthiops quidam adolescens summa nobilitate, ut mores nostros et instituta perdisceret. Ii fuerunt ab Albuquerque his honoribus accepti, quos supra retulimus, et a ducibus ea immanitate tractati, quam exposuimus. Fuit Olissipone legatus ab omni nobilitate et a pontificibus cum maxima significatione Christianæ charitatis in regiam deductus, et ab ipso rege satis benigne et comiter acceptus. Post triduum fuit admissus, ut summam legationis exponeret. Is prudenter atque diserte muneri sibi commissio satisfacit, et litteras Helenæ reginæ quinque Bullis aureis consignatas regi detulit: deinde crucem e ligno crucis quæ Christus pro generis humani salute mactari sustinuit, regi nomine principis sui donavit. Hanc Emmanuel obtortis

¹ Ext. in Act. Concil. Lat. sess. 11. — ² Ext. apud Bomb. l. ix. Ep. xli.

¹ Osor. l. ix. Mariab. l. xxx. c. 23.

lachrymis venerabundus accepit, summisque gratias Deo egit, quod in longinquis illis regionibus hostium immanitate vastatis, Christianæ religionis et pietatis semina conservasset: alteras deinde litteras arundine aurea inclusas eduxit, quas David rex ad Emmanuelem dederat. Omnes hæc litteræ erant Arabica et Persica lingua conscriptæ: sententia illarum hæc erat. Principio quidem rex trium personarum distinctionem una natura et divinitate conjunctam debita veneratione prosecutus, regi Emmanueli salutem et felicitatem precabatur: deinde gratias de Epistolis ad reges Æthiopiæ missis agebat, et suam potentiam et opes exaggerabat, quibus confidebat futurum, si rex Emmanuel mari, ille vero terra in Mahumetanam nationem invaderent, ut impii et scelerati Mahometis nomen ex omni memoria hominum evellerent, et Christi sepulchrum in libertatem vindicarent: Matthæi legati auctoritatem constituebat, et crucem, quam rex ipse in amoris signum mittebat, e ligno crucis, in quam generis humani liberator sublatus fuerat, perfectam fuisse confirmabat: ad societatem belli atque pacis Emmanuelem invitabat, et jus etiam connubii libenter offerebat; nihil enim sibi gratius fore dicebat, quam illam amoris conjunctionem et religionis consensionem matrimonii etiam fœdere sacrosancto inter utriusque regis liberos icto confirmari: laudabat postremo facinora quæ in India regis Emmanuelis duces ediderant: eaque dicebat non absque Christi præsentia gesta fuisse, et ut quod instituerat ad exitum perduceret hortabatur.

104. Digreditur deinde Osorius ad Abyssini imperii descriptionem, ac populorum mores atque errores, quibus Christianam pietatem contaminant, exponit: «Locus, inquit, hic postulat, ut de hujus Christiani principis imperio pauca dicamus. Regnum illius a Septentrione Ægypti finibus, ab Austro montibus Lunæ terminatur: ab Ortu mari quod per ostium Arabici sinus influens ad Heroum civitatem pertinet, definitur: in Occasum vero latissime protenditur, ita ut cum gentibus atro colore et crispo et adusto capillo, quæ ad Ægesimbam regionem pertinent jungantur; montes tamen multos in illius regno Saraceni tenent, qui illi non obediunt: reliqui principes illi parent, et multi tributi nomine ei non mediocre auri vim singulis annis pendunt. A Lunæ montibus Nilus exoritur, qui inde varios lacus et insulas efficiens Ægyptum interfluit usque eo, dum per Alexandriam in nostrum mare influat: regni totius ambitum septingentis milliariis patere dicunt. Multi in ea regione montes editi et excelsi contineri dicuntur, undique prærupti aditu perangusto, adeo ut unus tantum homo per ostium penetrare possit: in summo autem fastigio sunt miræ planities late patentes, aquæ perennes, pabula et fruges latissimæ, amnes

pellucidi, pecorum et boum multitudo, alvearia e quibus vis ingens mellis exprimitur. Regio maxima ex parte est fertilis et opima, multisque auri, argenti et æris metallis abundat: equos nutrit: gossipii copiam ingentem profert: vino caret; sed incolæ potionem e melle et aqua conficiunt potu jucundam, et corpori valde salubrem: medicis atque pharmacis raro admodum utuntur. Gens tamen est supra modum ignava, et propter ingentem desidiam et artificum penuriam telluris bonitate frui nescit.

105. «Rex cum finitimis gentibus contumenter bella gerit; et ideo urbes non incolit, sed in castris perpetuo ætatem degit: tanta autem est hominum et tabernaculorum multitudo, ut castra circiter duodecim millibus passuum in longitudinem pateant, et totidem in latitudinem: eo autem ordine locantur, ut quamvis crebro mutentur, et facillimum sit cuivis castrorum vias oculis designare, et in hominum, quos convenire velit, tentoria sine ullo errore pervenire, et principes, quos velit, adire, et tanquam in urbe notissima versari. In castris septem parochiæ sunt, et singulis parœciis sacerdotes præfecti, qui sacra peragunt, conciones habent, subditos disciplinis institunt, et rebelles pœnis a flagitio deterrent, et ad Christianam moderationem frequenter erudiunt. Urbes regionis exiguæ sunt, aedes humiles, muri fragiles; templa tamen magnifica, et monasteria maximis sumptibus ædificata. Rex se tanquam numen celeste coli faciebat: vultum ne principibus quidem apertum nisi statis diebus ostendebat: illis, qui eum convenire volebant, aliquando pedem tantum, aliquando vero manum demonstrabat, reliquam speciem regis intueri nefas existimabatur: cum vero respondere volebat, internuntiis utebatur, et e cortinis, quasi ex aditu oraculum ederet, responsa per interpretes edebat: post hæc ineptissima divinitatis ementitæ fabula, posteaquam Lusitani gentibus illis in ultimum discrimen adductis opem attulere, et morem Christianorum regum exposuere, derisa fuit: jam nunc reges intueri, jam illos alloqui, jam audire licet.

106. «Quod vero ad religionem attinet; multa ab Hebreis desumpta conservant: mares octavo ab ortu die circumciduntur, et fœminis etiam aliquid amputatur, ut non omnino incircumcisæ videantur; quod dicunt se facere, non quod in circumcissione vim aliquam ad salutem constituent, sed ut Abrahami et aliorum sanctorum patrum exemplum sibi ob oculos proponant, et illi monumento commoniti acrius et ardentius in similis sanctitatis studium incitentur. Quadragesimo deinde a circumcissione die mares, octogesimo autem fœminæ salutaribus aquis expiantur, et Eucharistiam eo die infantes initiati in mica panis assumunt: singulis annis diem, quo Christus a Joannæ aquis

Jordanis ablulus Baptismi sacramentum instituit, ejusdem lustrationis renovatione celebrant; et tamen asserunt unico tantum Baptismo peccata deleri, reliquis lustrationes quotannis instauratas corpus tantum tingere, animum vero non exipare; se tamen id facere, ut Christi divinum beneficium, qui, ut nostras sordes elueret, sanguinem et aquam e latere suo profudit, sæpius in memoriam redigant: fœminæ, si mares ediderint, quadraginta diebus, si fœminas, octoginta a templorum liminibus arcentur.

107. « Sacerdotes uxores ducunt; si uxores decesserint, cælibes permanent, et summa castimonia vitam peragunt; et si adulterio se contaminaverint, aut post uxorum mortem aliqua se libidine commaculaverint, sacerdotio privantur: antequam rem divinam faciant, aliquot diebus ab uxoribus abstinent, ut libidinis impuritate dierum numero sublata sanctius Christi sanctissimum corpus immolent, et attentius de rebus divinis cogitent, et sic facilius peritent. Monachis uxorem ducere nefas: nemini nisi nudis pedibus ingredi in templum licet: in fanis flagitium est videre sermocinari, deambulare, aut aliquid denique meditari, quod non ad cœlestia atque divina referatur. Cum jejunt, usque ad solis occasum nec edere quidquam neque bibere solent: a cibis, quos antiqua lex vetabat, abstinent: flagitia sacerdotibus sæpe numero continentur: sub utramque speciem Eucharistiam sumunt. Monachi Antonium Egyptianum auctorem religionis habent. Pontifices a rege creantur, patriarcha a monachis deligitur, et a patriarcha Alexandrino confirmatur. Multa sunt, in quibus Judaicis ritibus atque cæremoniis adherescunt, quamquam affirmant se non illis sed Christi tantum virtute atque meritis inniti: multos dies festos agunt: sanctos homines hae vita perfunctos colunt atque venerantur. Ii sunt Æthiopum Christianorum mores, quorum imperator David legatum, quem dixi, ad regem Emmanuelem misit ».

108. Proferebat autem religionis limites tum in Indis tum in Africa, ut ante diximus, Emmanuel; ad ejus sacri belli faciendos sumptus, tum ad ornandos meritis præmiis viros nobiles, refert Osorius¹, Emmanuelem superiori illa insigni legatione, de qua actum est supra, plura a benedicto Pontifice obtinuisse, nempe tertias atque decimas partes vectigalium alendis sacerdotibus et sacris usibus destinatas; tum monachorum quorumdam templorumque census in usum eorum, qui in militiae Jesu Christi Ordinem cooptantur convertendos; tum nonnulla equestris religiosæ familiae bona conferendi jus obtinuisse illa specie, ut ejusmodi subsidiis feliciter rem Christianam augeret;

de quibus in Pontificiis ad ipsum datis litteris mentio fit his verbis¹: « Superioribus mensibus, ad preces ejus condescendentes, ad defensionem Christianæ fidei et augmentum, certum numerum præceptorum militiae Ordinis Jesu Christi contra infideles in Africa in tuo regno instituimus, quarum dispositio juxta nostrarum litterarum continentiam ad tuam majestatem pertinet, etc. Dat. XI Maii MDCXIV, anno II ». Ille porro male petita a Lusitano rege suavoribus avaris hominibus, qui rerum sacrarum direptioni inhiant, ac non sine damno rei sacræ concessa; cum ita sacerdotales census non in viros fortes de religione bene meritos, sed in molles et effeminos aulicos fuerint profusi, conquierit graviter cum aliis Hieronymus Osorius²:

109. « Hoc introitu, inquit, ad hominum cupiditatem patefacto factum est, ut vectigalia sacra multis in locis hominibus lautissimis, qui non solum nunquam hostis vultum aspexerunt, sed illata Africani belli mentione contremiseunt, donarentur. Postremo quod rex hominum sermonibus inductus sibi proposuit, consecutus minime fuit; maritimas enim Mauritaniam civitates facillime tueri, et nobilitatem opibus amplioribus devinctam tenere, et ærarium demptis sumptibus amplificare cupiebat. At post illius muneris concessionem, nec Africa bellum eadem felicitate gestum fuit, et nobilitas majore inopia conflictari, et pluribus querelis uti cœpit; et regis ærarium, quo plures vectigalium accessiones fiunt, eo sumptibus minus necessariis et casibus interdum acerbioribus exauritur. Sumptus quidem sacræ pecuniæ moderatos, et hominibus, qui non militiae sacræ nomen usurpant, sed pro religione sanguinem profundunt, attributos laudandos censeo; tantam largitionem ex sacris vectigalibus in Inxum multorum hominum, qui nonquam gladium strinxere, fieri minime ferendum arbitror ». Ilactenus auctor, qui subdit Emmanuelem tertias atque decimas sacrarum vectigalium remisisse, ipsique maximæ laudi fuisse tributum; sacerdotalem vero ordinem pro tanta benignitate centum et quinquaginta nummorum aureorum millia tribus pensionibus illi obtulisse. Fuisse præterea in ministrorum regionum avaritiam vel humanitas vel divinitus animadversum, cum ii litteris Apostolicis, quibus noxarum venia proposita erat stipendia in Africanum bellum collaturis, abuterentur.

110. *Amplificata in America res Christiana.* — In America amplificata est Christiana religio, conditique plures episcopatus Leonis Pontificis auctoritate, ad quem præcipuas res gestas Petrus Martyr³ scripsit his verbis: « Bene redege-

¹ Osor. l. IX.

¹ Lib. brev. par. II. p. 268. — ² Osor. eod. l. IX. — ³ Petr. Martyr, dec. 3. c. 5.

ram in ordinem, quæ Vascho Nunnez Balboa et commilitonibus ejus in Australis pelagi discursu acciderint, ad beatitudinem tuam mittenda per Joannem Russum Foroliviensem, Cusentinum archipræsulem, et Galeatium ipsum Butrigarium sacrae tuæ Sedis Apostolicæ nuntios, mei sopiti ingenii excitatores in præsentiarum; quando ecce litteras a Petro Aria, erat is Africanus bellis exercitatus, quem anno superiore cum exercitu et classe Oceanum conscendisse ad novas has terras trajecturum diximus, classem sequæ ac exercitum appulsos incolumes significat. Nonnullis interjectis, ut Parie barbaros domuerit; de religione Christiana in iis oris hactenus incognitis adolescente subdit idem Petrus Martyr Leonem X compellans: « Episcopos jam quinque supplicatu regia tua Sedes Apostolica, beatissime pater, novos crexit. In urbe primaria S. Dominici in Hispaniola, fratrem Garsiam de Padilla divi Francisci regularem: in Conceptione oppido, doctorem Petrum Xvarez de Beza, et in insula S. Joannis licentiatum Altonsum Mansum, ambos divi Petri institutionis observatores: quartum fratrem Bernardum de Mes nobilem genere Toletanum concionatorem Dominici assecram in Cuba insula: quintum Joannem Cabedum, et eundem Franciscanæ observationis pulpitarium concio-

natorem tua sanctitas unxit, ut Darienensibus præsit ».

111. Deinde aggreditur auctor provincias describere, quæ Christiano adjunctæ sunt imperio, deque Uraba et Beragua Parie regionibus, in quas invectæ sunt Hispaniæ colonie, tum de frugiferis arboribus, plantis animalibusque nostro orbi incognitis plura addit, ex quibus pauca hæc delibasse non injucundum erit: « Animal, inquit, unum præcipue procreat, in quo natura studuit sese miram artificem ostendere, id est, corpore bovem æquans: proboscide armatum est elephantina non elephas, bovino colore non bos; equinis unguibus non equus, auriculis etiam elephantinis, sed minus patentibus et demissis, quam cæterorum tamen animalium patentioribus: de animali ferente secum natam sobolem in uleri crumena (scriptorum nulli meo judicio noto) quod septim arboris depascitur fructibus, in decade satis quam puto ad tuæ sanctitatis manus priusquam id rerum culmen adipisceretur devenisse ». Adjungit plura de fluminum magnitudine, ingentibus aestibus, terrarum situ et amplitudine. Quem Commentarium hæc temporis nota designat: « Ex Catholici regis curia pridie nonas Decembris, anno a Christi natali MDXV ».

LEONIS X ANNUS 3. — CHRISTI 1515.

1. *Querelas episcoporum adversus cardinales et monachos soppire studet Leo.* — Celebrata est anno a Christo nato millesimo quingentesimo decimo quinto, indictione tertia, post magnas inter cardinalium ac præsulum ordines concertationes, decima Lateranensis Concilii sessio: quippe præsules gravissime conquestos episco-

palem auctoritatem a cardinalibus imminui; necnon monachorum immunitatibus Apostolicis utentium licentia labefactari, refert Paris de Grassis ¹(1) in sua historia synodali, additque priorem quidem litem compositam, alteram

¹ Paris to. iv. p. 116.

(1) Quid actum sit in controversia illa episcoporum cum monachis nemo melius edocere nos potest præ Egidio Viterbiensi, Augustiniane familie supremo antistite, dein S. R. E. cardinali qui rem totam in duplici Epistola inter vulgatas a P. Martene Veter. Monum. tom. III sub num. 23 et 24 narrat. Prior data est *ad conventum Parisiensem* sequenti anno, ut ex collatione utriusque Epistolæ elicitur, quamvis hæc temporis adscriptione caret. Narrat vero in illa Egidius delectum se a cœtu monachorum, ut una cum supremo præside seu magistro Ordinis Prædicatorum communem causam defenderet. Id turbarum ante triennium natum prohibet; ex quo intelligimus vix iusto a Leone Pontificatu episcopus in monachos tumultuari cœpisse. Non quod antea sub Julio stiterint, ait idem Egidius in altera Epistola

vero extractam fuisse : « Sessio, inquit, decima Concilii Lateranensis celebrari debuit dudum antea, sed primo prorogata, et etiam secundo iterum prorogata fuit ad hanc diem quartam Maii MDXV, que etiam vix obtenta est hac die celebrari; nam cum episcopi in nullis a cardinalibus gravarentur, et sic iurisdiclio et auctoritas episcopalis in pluribus cardinalium auctoritate minueretur, deliberarunt ipsi episcopi nolle nisi per verbum : *Non placet*; quod aliqua ordinatio expediatur, nisi prius episcopi essent sublevati; et sic papa absque cardinalibus voluit aliquoties prelatos audire, et tandem cogitavit papa quomodo posset ubinque satisfacere, et sic habuit prelatorum petitiones in scriptis; et vocatis postea cardinalibus dixit quomodo posset eis sic et sic satisfieri, prout in cedulis videri potest. Itaque hac re una composita, etiam prelati voluerunt quod privilegia fratrum, que mare magnum vocantur, reducerentur ad jus commune; quia ipsi fratres nimis confundunt ordinem et iurisdictionem episcopalem; et fuerunt vocati omnes generales, qui habent hoc mare magnum: et in consistorio secreto deputati prelati proposuerunt, petentes propter nimiam et incredibiles licentias, quibus utuntur fratres contra episcopalem splendorem et potestatem, omnes revocari debere, presertim cum illis abutantur, et (postularunt) demonstrarunt deputati quomodo fratres in omnibus abutantur. Itaque generales, cum non possent honeste aliter se defendere, petierunt ex gratia quod ista liceret eis in capitulis generalibus, que tunc et de proximo instabunt publicare: quod papa et cardinales prima facie concesserunt: sed prelati e contrario institerunt, aperientes hanc esse fraudem generalium, ut sic prelati excluderentur, quia fiet finis Concilii; unde prelati concluderunt non velle ad sessionem venire nisi omnino simul expedirentur. Ergo propterea vocatis a me generalibus et cardinalibus conclusit, quod ipse hortaretur prelatos ad tolerandum de mari magno usque ad aliam sessionem, in qua omnino proponeretur revocatio, sive fratres vellent sive non vellent; et sic dedit fidem prelati quod omnino hoc in prima sessione expediretur, dummodo ipsi prelati veniant ad sessionem et expediant que jam fuerant disposita. Itaque re sic conclusa

tenta est sessio decima apud Lateranum. Papa illuc accessit die Jovis, que fuit festum S. Crucis ». Et infra :

2. « Priusquam papa accederet petii de aliquibus mihi consulto respondere ». Et infra : « An habendus sit sermo et per quem; quia aliqui dixerunt non esse necessarium nec solitum in antiquis Conciliis fieri et placuit quod fieret sermo, dummodo brevis, per episcopum Torcellanum. Item an aliqua nova mandata principum super adhesionem Concilii; et fuit dictum quod nomine ducis Sabaudi legeretur unum, prout fuit. Item an accusanda sit prelatorum non comparantium contumacia; et placuit quod omnes prelati absentes declararentur incidisse in pœnas, ut infra. Item petii quot essent cedule legende et darentur prelati eligendis per papam; et dictum est esse quatuor cedulas legendas: et papa elegit prelatos, id est, episcopum Hadriensem tunc oratorem Ferrariæ, qui legit primam super montem pietatis ».

3. *Sancitum percipi posse sine usura pro stipendiis ministrorum aliquid lucri in gestione bonorum que dicuntur MONTES-PIETATIS.* — Disceptatum ¹ jamdiu fuerat a theologis magna contentione de mutuis pecuniis, que publica auctoritate dantur pauperibus ad eos ab usurarum voragine vindicandos, num certo temporis intervallo aliquid præter sortis rationem exigere liceret, quo administri pii illius collegii sustentari possent: aliquibus doctoribus id licere affirmantibus, negantibus aliis hac de causa ²: « Cum, iniquebant, Dominus noster, Luca evangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam ultra sortem sperare debeamus; ea enim propria est usurarium interpretatio, quod videlicet ex usu res non germinat nullo labore, nullo sumptu nullo periculo lucrum fœnusque conquiri studeat ». Hanc controversiam, Concilio consentiente, ita diremit Leo ³:

« Leo, etc. ad futuram rei memoriam.

« Sacro approbante Concilio declaramus et definimus, *Montes-Pietatis* pro respiciendis institutos, et auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos et confirmatos, in quibus pro eorum

¹ Act. Conc. Lat. sess. 40. — ² Ibid. — ³ Ibid.

ad Ordinem universum, data anno MDXVII. Sed cum Julius rigidior esset, nec licetendum se ab episcoporum sollicitationibus præberet, ideo res sub illo facti. Leonem vero faciliorem Pontificem usque statum episcopi in monachos querelas instauravit. Egitur Augustinianorum et Prædicatorum superant antistes a monachis delecti causam suam defendere summo usu aggressi sunt. Res in contentiones abiit ac dissidia; episcopi captivata capita in monachos protulerunt, que totidem continebant monachorum jura (privilegia vocant) a Pontifice et a Concilio abroganda. Horum summam hanc exhibet Egidius; agebatur a de quarta rerum omnium possessione solvenda, de confessionibus, de sepulturis, de prædicatione, de iustitia administranda, ut nisi per mensem faceremus, in jus episcoporum transierimus, et alia ejus generis ». Nihil eorum dare volebant monachi; omnia postulabant episcopi. Pontifex hortari monachos ut aliquid adversariis concederent, ne a Concilio de omnibus mulderentur. Quare, addit Egidius, nos cum omnia servari non posse intelligeremus, ea retinere admissi sumus, que præcipua et necessaria Ordini videbantur. Impetrasse proinde se addit, ne *quarta solveretur*, et ne prelatorum iudicio res monachorum cognoscerentur. Ita res composita, utraque parte litigantium inter se conveniente. Addit vero Egidius, causa finita, se a Pontifice facultates quasdam impetrasse, quas ita commemorat ut « Mantellate que in collegio vivunt non subdarentur Ordinariis », idque ad omnes etiam monachos extensum est. Augustinarius vero Mantellatis, Egidio rogante, concessum, ut facultates ille que puellis in collegio degentibus permittebantur « ad privatas etiam virgines extenderentur ». Dein anno MDXVII. « etiam pro viduis idem impetravit ». Concludit demum : « de Conjugatis loqui nulli licuit ».

impensis et indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut praefertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem absque lucro eorundem *montium* recipitur, neque speciem mali praestare, neque illo pacto improbari; quinimo meritorium esse ac laudari et probari debere tale mutuum, et minime usurarium putari, licereque illorum pietatem et misericordiam populis praedicare, etiam cum indulgentiis a Sancta Sede Apostolica eam ob causam concessis; ac deinceps alios etiam similes *Montes* cum Apostolica Sedis approbatione erigi posse: nullo tamen perfectius multoque sanctius fore, si omnino tales *Montes* gratuiti constituerentur, hoc est, si illos erigentes aliquos census assignarent, quibus si non omni, saltem vel media ex parte huiusmodi *Montium* ministrorum solvantur impensae, ut ad levio rem aeris solvendi portionem medio hoc pauperes gravari contingat; ad quos cum huiusmodi census assignatione pro impensarum supportatione erigendos Christi fideles majoribus indulgentiis invitandos esse decernimus, etc. Dat. Romae in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarn. Dom. MDCV, IV non. Maii, Pontific. nostri an. III ».

4. *Sanctiones diversae quibus episcoporum auctoritas committitur, synodorum provincialium praecipitur celebratio, et poenae constituuntur in eos qui edunt libros sine permisso ordinariorum.* — Lecta deinde est a Bernardo episcopo Tarvisino, Patrumque suffragiis confirmata sanctio ad constabiliendam episcoporum auctoritatem: nam in primis ad compescendam canonicorum et aliorum clericorum licentiam, qui Apostolicas immunitates in irritationem vitiorum et munimenta audaciae adversus episcopos, qui eorum flagitia coercere vellent convertebant, haec constituta fuerunt:

« Leo, etc. ad futuram rei memoriam.

« Sacro approbante Concilio statuimus, ut de caetero illi, quibus exemptorum correctio et punitio a dicta Sede demandata est, circa illam vigilanter intendant, et diligenter officii sibi commissi debitum exequantur, et quamprimum eis exemptos ipsos deliquisse legitime constiterit, ita eosdem exemptos delinquentes puniant, quod iidem exempli metu poenae a suis arceantur insolentis, et illi eorum exemplo perterrili prosilire ad similia merito perhorrescant; et si circa hoc negligentes fuerint, diocesani et alii locorum ordinarii, eosdem, quibus exemptorum correctio huiusmodi competit, personaliter, si illorum copia et notitia haberi poterit, alioquin vel si nullus in partibus exemptorum ipsorum certus iudex fuerit, eos, quorum sua in praemis interesse putaverint, per edictum publicum cathedralium seu aliarum Ecclesiarum locorum, in quibus exemptorum iudices huiusmodi

residere, seu, nullis eorundem exemptorum iudicibus existentibus, ipsos exemptos deliquisse contigerit, valvis attingendum moneant, ut ipsi tales exemptos delinquentes et criminosos puniant et castigent infra competentem terminum momentum ipsorum arbitrio moderandum: et si ipsi moniti in hoc negligentes fuerint, et id adimplere neglexerint seu recusaverint, tunc ut in eo in quo deliquerint puniantur, cognitione huiusmodi ea vice sint privati, et se non intromittant ullatenus de eisdem; sed diocesani et alii locorum ordinarii huiusmodi contra tales exemptos delinquentes et criminosos auctoritate nostra ad inquisitionem, vel per accusationem sine aliquibus tormentis procedere et testes per se ipsos examinare possint, ac processum ipsum, quem ratione solemnitatis juris, praeterquam ratione citationis omisissae, dummodo delictum alias rite probatum fuerit, nullum allegari vel dici posse prohibemus; sed per eos habitum et eorum sigillo munitum ad Sedem Apostolicam examen ipsorum exemptorum delinquentium expensis etiam in ipso processu factis, ad quarum solutionem ordinarii ipsi possint eosdem inquisitos et accusatos compellere, et proprium vel alium nuntium quanto citius destinare procurent apud eandem Sedem, per Romanum Pontificem, vel alium cui duxerit committendum, diligenter examinandum; et ita culpabiles repertos, quod ad condemnationem, vel propter sufficientia indicia, propter quae ad fortam pro veritate exquirenda procedi valeat, ad ipsos diocesanos, seu ordinarios per eos auctoritate nostra in causa inquisitionis seu accusationis ulterius legitime procedendum, et causam ipsam prout iustum fuerit terminandam vel remittendam, etc. » Notarii, quorum officium a S. Clemente papa I ad sanctorum gesta conscribenda institutum fuit, tum protonotarii, et alii curiae Apostolicae administri a foro ordinario immunes pronuntiati: cardinalium familiares, qui re ipsa huiusmodi sint, non vero alii, qui eiusmodi privilegium affectare erant soliti ad eludenda exemptorum imperia, immunitate donati: instaurata Viennensis Concilii sanctio de exemptis sanctimonialium monasteriis semel unius anni intervallo lustrandis a diocesano: lex de casibus, in quibus in exemptos concessa ordinariis auctoritas, confirmata: rescisse omnes immunitates, quae non vocato in jus eo, cuius interest, concederentur: dicendi juris limites ordinariis definiti.

5. Demum ad comprimendam laicorum ius Ecclesiasticum obtinentium licentiam veteres in eos leges instauratae; et Caesar, reges ac principes admoniti, ut eas ad exitum perducendas curarent. De synodis vero provincialibus celebrandis haec sancita:

« Leo, etc. ad futuram rei memoriam.

« Mature considerantes, quod post Christi

ad cælos Ascensionem Apostoli per singulas urbes et dioceses episcopos distribuunt, sicut sancta Romana Ecclesia per orbem constituit, eosdem episcopos in partem sollicitudinis vocando, onera gradatim distribuendo per patriarchas, primales, archiepiscopos et episcopos; ac sacris etiam canonibus fuerit definitum, per eos, pro morum correctione, et controversiarum decisione et determinatione, ac mandatorum Domini observatione fieri debere Concilium provinciale, ac synodum episcopalem, ut depravata corrigentur; et illa facere negligentes canonicis pœnis subjacent; cum conveniat nos circa ea quæ rempublicam Christianam concernunt, esse intentos, desiderantes canones ipsos firmiter observari, eisdem patriarchis, primalibus, archiepiscopis et episcopis districte injungimus, ut de officio eis commisso dignam Deo possint reddere rationem, canones, Concilia et synodos hujusmodi fieri mandantes, quocumque privilegio non obstante, inviolabiliter observent, præterquam quoad Concilium provinciale, quod de cætero singulis trienniis mandamus, ad illaque etiam exemptos accedere debere decernimus, privilegio ac consuetudine quocumque contraria non obstantibus; circa hoc autem negligentes pœnas in eisdem canonibus contentas se noverint incursuros: et Constitutione in Concilio Viennensi edita quæ incipit: *In plerisque*; ut Pontificiæ dignitatis honor servaretur, statutum fuerit ne Ecclesiis cathedralibus bonis temporalibus, sine quibus spiritualia diu esse non possunt, privatis ac clero et populo Christiano carentibus, de aliquibus personis præsertim religiosis provideretur, Constitutionem ipsam innovamus, illamque inviolabiliter observari debere volumus atque mandamus, etc. Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata, anno Incarnationis Dominicæ MDCV, IV non. Maii, Pontificatus nostri anno III.

6. Promulgata tertia sanctio est a Francisco episcopo Nametensi, ad illorum improbitatem atque avaritiam, qui libros infectos erroribus contra fidem orthodoxam e Græca, Hebraica, Arabica, Chaldaica linguis, in Latinam translatos vel famæ virorum dignitate conspicuorum detrahentes typis eundem vulgantque, cōhibendam.

« Ad futuram rei memoriam.

« Statuimus et ordinamus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus nullus librum aliquem seu aliam quamcumque scripturam tam in Urbe nostra quam aliis quibusvis civitatibus et diœcesibus, imprimere seu imprimi facere præsumat, nisi prius in Urbe per vicarium nostrum et sacri palatii magistrum, in aliis vero civitatibus et diœcesibus per episcopum, vel alium habentem peritiam scientiæ, libri seu scripturæ hujusmodi imprimendæ, ab eodem

episcopo ad id deputandum, ac inquisitorem hæreticæ pravitatis civilis sive diœcesis, in quibus librorum impressio hujusmodi fieret diligenter examinentur, et per eorum manu propria subscriptionem sub excommunicationis sententia gratis et sine dilatione imponendam approbentur: qui autem secus præsumserit, ultra librorum impressorum amissionem et illorum publicam combustionem, ac centum ducatorum fabricæ principis Apostolorum de Urbe sine spe remissionis solutionem, et anni continui exercitii impressionis suspensionem, excommunicationis sententia innodata existat, ac demum ingravescente contumacia taliter per episcopum suum vel vicarium nostrum respective per omnia juris remedia castigetur; quod alii ejus exemplo similia minime attentare præsumant, etc. Dat. ut supra ».

7. *Segnitie Christianorum principum multa exoritur mala.* — Dirimenda supererat controversia de Pragmatica Sanctione; cum vocati in jus Galli sive Ecclesiastici, sive nobiles, forensesque illius assertores nondum in Concilio comparuissent: quibus cum fides publica esset tradita, constituta est dies preemptoria prima Octobris: captabant quippe diffugia variis excusationibus, ut morem gererent regi, cujus orator Ludovicus Solerius publicis Actis Concilio denuntiavit, nondum hostium improbitate tuto patere itinera, rogavitque ut præsulum excusationes admitterentur; accessuros enim cum possent ad Pontificis pedes, ejusque imperiis sacrosanctis obtemperaturos: ita extracta re varias inter Leonem et Francorum regem initas pactiones visuri sumus.

Inanes erant ejusmodi allatæ causæ: quippe omisso Insubrico itinere, ex Provincia per Liguriam, vel hac etiam prætermissa non difficili trajectu ad Pontificium portum, tot aliorum quotidie ad Urbem adventantium exemplo, conferre se ad Concilium poterant, in quo longe magis ardua et plena periculis decernenda erant, interque illa de Oriente ex infidelium tyrannide eripiendo. Cæterum si sulcandi Ligustici maris deerat animus Transalpinis episcopis, num principes affluentes omnibus deliciis aulis ad hostes fidei per aspera procellosaque maria invadendos deserturi erant? Inolescente autem præsulum principumque segnitie rem Christianam pessum iisse plauxit Stephanus episcopus Patracensis, idemque episcopus Torcellanus luculentâ oratione, ejus extremam partem delibamus: « Lingua calculum ignis Christi exoptat, ut circumquaque lingua velociter dicentis diffundere valeat, quanta sit latitudo, submersio et periculum imminenti tribulationis tam Sophi et impiorum hominum, tam Turcarum, in qua Dominus propter scelera, vitia

¹ Ext. in Act. Concil. sess. 10. p. 101.

et peccata, quæ in regibus ac populo Christiano hoc nostro tempore vigent, ad nostri temporis flagellum potentissimos fidei nostræ hostes excitavit, et negligentissimos principes Christianos pro illius defensione adhuc multis flagellis a somno turpissimo excitare non valuit; quandoquidem *in malevolam animam intrare sapientia divina nequeat*¹, ut fiant nostra posteriora pejora prioribus, in quibus ab annis nullis populus Christianus Christi sanguine redemptus ductus est captivus incuria et negligentia prælatorum Ecclesie, et principum Christianorum, qui quærentes quæ sua sunt, non quæ Christi sunt, neglexerunt ac ad præsens fortius solito negligunt: quandoquidem bella durissima ab annis viginti inter se exercentes, tantorum bellatorum sanguinem tum in Italia, tum extra sine pietate fuderunt, presbyteris, religiosis, nobilibus honestisque viris, sanctimonialibus virginibus, viduis, aliorumque uxoribus, pueris et puellis, tam turpiter abusi fuerunt, quod nec sexui, nec ætati nec religioni, nec Ecclesie, nec sacris rebus pepercerunt, ac si feræ silvarum immanissimæ et sine ratione fuissent, in membra Christi conculcatione turpissima sævientes, et non minus in extinctione veteranorum militum laboraverunt, in quibus robur exercitus Christianorum contra tantos hostes tutissimum erat». Nonnullis in hanc sententiam interjectis additur:

8. « Brevi tempore quatuor patriarchales Ecclesie aliæque innumerabiles, in quibus Hebræorum et Græcorum Ecclesie de titulo crucis abraße opera diaboli fuerunt, ac propter illarum hæreses et rebellionem contra obedientiam sanctæ Sedis Romanæ ad manus infidelium deveniunt: siquidem et in Sede Romana in suo vicario Deus sibi obedientiam incommutabilem reservaverat instar illius, quoniam in ligno paradisi Adam posuerat ut imperaret mundo et soli Deo unice serviret, et obediret, et tantam obedientiam a subditis exigeret, quantum ipse Deo præstaret: idcirco adversantes obedientiæ ligni Sedis Apostolicæ a crucis ligno assumptæ, dicente propheta²: *Dominus regnabit a ligno*; gravissime durissimeque puniti fuerunt, quod talium exemplo etiam sedens in Apostolica Sede animadverteret qua censura plectendus veniret, si ipse Deo non obediret; quandoquidem Deus illum sibi soli iudicandum servaverat, prout in Pontifice Aaron et Petro concipere potuimus. Quapropter nostro tempore duo imperia, tot tantaque regna et Christianorum dominia ad spurcissimam sectam Mahumeti cum maxima jactura reipublicæ Christianæ et regentium in ea venerunt, quoniam ab obedientia Sedis Apostolicæ recesserunt, de quibus valde timeo et pertimesco, quoniam obstinationem in malo

rectoribus tum Ecclesie, tum residui populi Christiani in orbe terrarum non ignoro, quod dicente Ezechiele³: *Dominus jam per flagellum Turcarum sive impiorum a pastoribus requirit gregem suum tempore nubis et caliginis male presidentium dispersum, et ab uberibus sanctæ Ecclesie evulsum per inobedientiam* ». Et infra:

9. « Jamjam tempus vindictæ aderit, nisi per veram Lateranensis Concilii ordinationem penitentia de commissis et omissis in populo Christiano, te jubente, pater sanctissime, qui plenitudinem potestatis in te habes, prædicabitur, et vera reformatio tam in spiritalibus quam in temporalibus ubique terrarum tuo decreto diffusa fuerit. Arripe ergo gladium divinæ potestatis tibi traditum bis acutum, et jube, impera, et manda uti pax universalis et colligatio per decennium inter Christianos ad minus fiat, et reges ad id in compedibus magnitudinis magni regis liga, et nobiles in manicis ferreis censurarum constringe; quoniam *tibi data*² *est omnis potestas in cælo et in terra*. Utere ergo illa, ut pacem inter Christianos habeas, et expeditionem contra hostes fidei, ut par est, e vestigio obtineas; quandoquidem hostis noster tanquam draco sævissimus ad nos devorandos properat et festinat: et si ante provisionem nostram ingrediatur terram nostræ promissionis Italianam, quid tibi tunc, pater sancte, dignitas Pontificalis proderit? quid gemmæ? quid pretiosa latera domus? quid dominia et principatus tui et tuorum? quid sponse fidei tue commissa ornamenta? quid vasa pretiosa et palatia digne constructa? quid Cæsari maximo nostro imperii sceptrum, et regni Romani dignitas valebit, si eo vivente et negligente talis calamitas eveniet? quid regibus Christianissimo et Catholico talis denominatio Christianissimi et Catholici operabitur, si de illorum negligentia rei divino iudicio fiant? quid aliis regibus Christianis cæterisque tum Italiæ tum extra, regna, thesauri maximi et paratus armorum, si sanctam Ecclesiam Romanam dominam et reginam ac omnium matrem prophancari permiserit? quid vobis, patres optimi, dignitas maxima cardinalatus? quid arca plena nummis? quid vasa aurea et argentea? quid lapides pretiosi? quid equorum et familiæ ornatus, et domorum cæterarumque rerum usus deceptione plenus? quid denique Ecclesie sanctæ prælatis dignitas, potestas et divitiæ? quid Romanis aliisque populis, et Romanæ curiæ officialibus, cæterisque miseræ Italiæ cultoribus vita et opera ipsorum tunc prodesse poterunt? Dicat a memoria mea calamitosa illa Constantinopolitana civitatis clades: probet totius illius imperii dura sanguinis effusio; confirmet Trapezundæ et omnium

¹ Sapient., 1. — ² Ps., xcvi.³ Ezech., xxxiv. — ² Math., xvi.

populorum Hellespontiaci maris circumquaque eversio : clamet Thessalonica, Mytilenes et Peloponesi occupatio; in medium afferant Asiae et Europae dilissimae devastatae provinciae : insument totius Thessaliae, Macedonia, Epiri, et Illyriae opulentissima sine numero deprædate civitates, oppida et castra. Exclament tot millia millium populorum totius fere plagae Orientalis, Meridiei ac Septentrionis, qui ab annis ducentis, sed turpius duriusque nostris temporibus ab infidelibus subjugati fuerunt, et jam successivis temporibus (quod dolenter dico a fide nostra diversi, quorum *sanguinem*, dicente Ezechiel¹, *in die districti examinis Dominus de manibus illorum*, qui tunc in Dei Ecclesia indigne praesidebant, *durissime requirere* : declaret tantarum virginum violatio, puerorum ululatus, mulierum plangens, matrimoniorum divisio, captivorum venditio, et aliorum sine numero occisio : aperiat, et ante oculos nostros ponat lujus matris nostrae et sponse Dei tantarum Ecclesiarum ubique fornicatio, et sanctorum religionum dissipatio et in reliquos sanctorum conculcatio : quae quidem omnia in illa misera Chalcidis seu Euboiae, Croiae, Drivasti, Alissii, Scodrae, Motoni, et Corone et aliorum direptione fuerunt, quae cuncta haec domus Othomannorum brevi temporis spatio debauchata est; et denique proclamet in auribus nostris crudele ac nefandum Hydrunti excidium, in quo quam saeva fuerit Turcarum rabies, nemo nostrum ignorat : nam et quo in periculo tunc fuerit et Romana Ecclesia, et tota Italia, quod, tertium *Væ Apocalypsis*² non sustinuerit, sicut Jerusalem primum, et Constantinopolitana secundum propter illarum aversionem contra regnum Christi et suae sanctae Apostolicae Sedis sustinuerunt, misericordia et miseratio magna Domini ad suorum fidelium preces apertissime declaravit, quando instante periculo nostro opportuno tempore Turcarum principem imperatorem savissimum Mahumetum soldanum interemit. Haec nos doceant : haec nobis ad doctrinam fiant : haec in exemplum accedant : haec nos excitent : haec nos cautiore et diligentiores efficiant, et reddant, etc. »

10. *Ludovico XII in medio festorum mptiam luum extincto succedit Franciscus dur Engolismensis.* — Dum pie haec declamationes in Concilio fiebant, principes privatis cupiditatibus irretiti civilia cogitabant bella, ac repentinus turbo Italiam concussit. Obierat³ kal. Januarii Ludovicus Francorum rex, dum compositis cum Anglis et Hispanis rebus Mediolanensem expeditionem meditaretur; sed eas curas perennis vitae formidine reprimere jussus est : secundis rebus adversisque exercitus princeps,

qui plurima Gallorum fortissimorum millia stragibus pro imperii proferendi cupidine exposuit, longe clariorem famam adepturus, si vires non cum finitimis Christianis, sed cum Turcis exercisset. Laudatur¹ quod expilationem quamlibet populorum penitus oderit, plebeique ordinis pater appellaretur, praedicareque consueverit, nihil debere potius quam multa largiri sapientem regem. Successit ei in Galliarum regnum Franciscus Valesius, Engolismensium dux, ipsi sanguine conjunctissimus, qui superiore anno Claudiam illius filiam Leonis legem de propinquitatis gradibus solventis auctoritate² duxerat, aetate florens, quem Rhemis sacra de more unctioe delibutum xxv Januarii die tradunt, ac regalibus titulis ducales Mediolanenses adjunxisse. Insubriam itaque repetiturus controversias cum Henrico Anglorum rege et Carolo Belgii principe composuit; armorum vero fœdus cum Venetis sancivit : adversus quem ex alia parte Maximilianus Cæsar, Ferdinandus Hispaniarum rex, Maximilianus Maria dux Mediolani, atque Helvetii arma viresque profutenda Italiae libertate auctore Pontifice conjungere decreverunt.

11. *De armis in Turcas vertendis actum.* — Exoptabat siquidem Leo, ut alia quaecumque silerent bella, atque omnium arma adversus Turcas verterentur; de quo pio consilio haec scripsit³ ad Helvetios, quos non modo Sedi Apostolicae, verum etiam Florentinae reipublicae et Medicae genti fœdere consociare annitebatur.

« Helvetiis.

« Dicimus nostra utrorumque maxime interesse, vos in hoc fœdere sive confirmando sive sanciendo non esse lentissimos : imminet enim nobis omnibus hostis efferus atque praepotens Turca, quem quidem tot prosperrimis successibus atque victoriis exultantem nisi retuderimus, jamjamque aderit nostris in jugulis suos gladios cruentaturus, quos modo e necessariorum, quos e propinquorum, quos e fratrum suorum abscissis cervicibus ac prope patris sui cano corpore atque tremulo eduxit : nam et magnos comparare illum exercitus et ingentem classem ornare atque instruere ad nos perfecturunt, qui Bizantio veniunt; quibus utrisque rebus simul uti nisi contra nos plane non potest : id veriti rem pulcherrimam illam quidem maximeque salutarem sed implicatam ac perdifficilem et cogitamus dudum et paramus, ut pacem inter Christianos reges omnes atque populos conficiamus; speramusque Dei optimi maximi benignitate atque munere non frustra nos laborare, modo vos uni vestrum nobis operam navetis : id erit, si quam celerrime haec quae instant fœdera sancietis. Quibus constitu-

¹ Ezech. XXXIV. — ² Apoc. VIII et XVII. — ³ Ferr. in Lud. XII. Masson. in eod.

¹ Id. ib. Petr. Just. l. XI. Guice. l. XII. Aug. Just. Jov. Ferr. Petr. Defrey. Biz. — ² Leo. Brev. par. II. p. 31 et 50. — ³ Apud Bamb. l. X. Ep. XIV.

tis major nobis erit apud reliquos reges auctoritas, si vobis sociis eos commonefecerimus, ut pace atque concordia cum suis hostibus inita, ad protectionem se in Turcas comparent, etc. Dat. VI kal. Februarii mxcv an. n. De villa Severina ».

12. *Exorta inter Genuenses dissidia.* — Intentus tollendis dissidiis Leo, ne aliqua ad turbandum publicam Italiae pacem daretur occasio, excusabat; cum Adurnii Mediolanensibus armis fulti, Genuensium rerum dominos Fregosos bello et insidiis fatigarunt, adeo ut extremo superiori anno clam urbem ingressi seditionem concitaret, sed irrito conatu, ausi fuerint: Pontifex Genuensibus tum Florentinas tum Ecclesiasticas copias subsidio misit, ut ostendunt hae litterae ¹:

« Duci et magistratui Genuensium.

« Egimus cum Florentinorum magistratibus, Laurentisque Medice fratris nostri filio, mandarent eis equitibus atque militibus, qui Pisis sunt, ut ad vos tuendos defendendisque contenderent, vobisque praesto essent, quo tempore, quoque loco iussissetis: quod si vobis erit opus majore auxilio, Florentinorum equites militesque, quotquot habent, et nostrae copiae omnes ad vos, statumque vestrum, et dignitatem retinendam, atque oppidum conservandum et confirmandum, celeriter trajicientur, etc. Datum VII id. Januarii anno n. Roma ».

13. Cum artes clandestinae ad Fregosos Genuensis reipublicae gubernaculis deturbandos non profuissent, dehinc iis apertum bellum Maximilianus Maria Sfortia Mediolanensis Helvetiique intulerunt; metuensque Leo ne Fregosi ad eorum impetus reprimendos in Gallorum clientelam se commendarent, sique pax Italiae eriperetur, Fregosis Pontificum patrocinium pollicitus, eos hortatus est ², ut cum ipso sentirent:

« Octaviano duci Genuensium, et Frederico archiepiscopo Salernitanorum fratribus.

« Quoniam simultates odiique semina, quae inter vos et ducem Mediolanensium, populumque Helvetiorum nimis jam et diu et acriter jactantur, sine gravi et Urbis et totius Italiae incommodo ulterius progredi exercerique non possunt; pro nostra in vos charitate etiam atque etiam a vobis petimus, animum et mentem inducatis ad ea statuenda, quae nobis, qui propterea quod absument ab earum rerum culpa longius indicare recte possumus, fore vobis et usui, et dignitati, et certe otio magno opere videntur: non enim, ut bene vobis atque feliciter sit, minus laboramus, quam si vel pro patria ipsa nostra, vel hoc pro imperio Romanaeque reipublicae eam curam suscepissemus. Dat. XV kal. Junii anno m. Roma ».

14. *Dux Genuensis cum Gallo paciscitur.* — Suspiciatus fuerat, nec levi de causa, dux Mediolanensis, Octavianum ad Gallicae partes descivisse, seque ad eum ducali gradu dejiciendum adductis Novariam quatuor Helvetiorum millibus, et Adurniorum Fliscorumque ingenti manu accinxerat: verum postea caeptis destitit, ne Leonem in se irritaret. Contra vero Genuensis dux praestitam eidem Pontifici fidem, nulla nimirum cum Gallo concilia nisi conjuncta cum Pontifice ipso se initurum, fregit; veritus enim Gallicae potentiae se imparem fore si Gallus vinceret, nec minus discrimen, si vinceretur, a victore Mediolanensi sibi intensissimo passurum, primum omnium cum Gallo de Genua certis legibus ¹ in illius imperium redigenda convenit, ducalemque apicem cum praefectura nomine commutavit.

15. Ita Genua potius Franciscus Francorum rex Pontificem variis legationibus ac sponcionibus in suas partes pellicere tentavit: quem ambiguis responsis elusit Leo Casari regique Hispaniarum conjunctior, uti dignitas Ecclesiastici imperii deposebat; etenim Gallus Parmam et Placentiam, quae Sedi Apostolicae restituta fuerant repetiturus erat; tum etiam, ut Rhegium ac Mutina in foederati Ferrariensis potestatem redirent enisurus.

16. *Intentatur anathema occupaturis Parmam et Placentiam.* — Itaque arma Gallica pertimescens Leo, ac Parmae et Placentiae, quas initio Pontificatus sui recuperaverat, retinendam cupidus, promulgavit ², se jura Romanae Ecclesiae Julii exemplo tueri omni opera et conatu decrevisse: enisum reges ac principes permovere, ut mutuas lites aequitate dirimerent, atque arma adversus Turcas vertenda conjungerent; verum iis in bella intestina ruentibus, se anathema, interdictum, dignitatis cujuscumque abrogationem iis intentare, qui ditionem Ecclesiasticam, ac praesertim Parmam et Placentiam adorirentur.

« Ad futuram rei memoriam.

« Post nostram ad summi Apostolatus apicem, divina favente clementia, assumptionem, Parmam et Placentiam civitates, quibus Apostolica Sedes, ea hunc vacante, spoliata fuerat, summa diligentia restitui curavimus, et omnia quaeque per eundem Julium praedecessorem recuperata, pro nostro et dictae Sedis honore non minori diligentia ac opportunis juris remediis conservare intendimus, quam idem Julius praedecessor, cum in humanis ageret, recuperare studuerit: animo etiam semper gessimus, reges et principes, ac potentatus, quos tempore assumptionis nostrae hujusmodi inter se bello dissidentes audivimus, non armis, sed concordia

¹ Foliet. l. XII. — ² Apud Bemb. l. X. Ep. XXXII.

¹ Ext. apud Guice. l. XII. Bizar. l. XIX. Foliet. l. XII. Aug. Just. l. VI. — ² Bull. in Leon. X. Const. 13.

eorum differentias et lites, Domino concedente, terminari, et inter fideles quoslibet controversias super quacumque etiam maximas importante re, via juris et non armis decidi et terminari, ipsaque arma regum et principum ac potentatum predictorum unanimi consensu contra immanissimos Christi nominis hostes ad fidei exaltationem converti summo studio concupivimus. Et cum a quamplurimis predecessoribus nostris Romanis Pontificibus constitutiones diversas, censuras et penas in se continentes, contra occupantes civitates et loca huiusmodi, aut illa hostiliter invadentes emanaverint, et singulis annis censurae huiusmodi contra talia praesumentes in die Cœnæ Domini innoventur; eapropter, ne terrarum aut locorum ac jurium seu honorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ curam negligere videamur, necnon ad tollendam super præmissis ignorantia et cuiuslibet alterius generis excusationem; omnes et singulas Constitutiones et litteras Apostolicas ac processus, qui singulis annis publice promulgantur in die Cœnæ Domini ex more Romanorum Pontificum, ac alias quascumque constitutiones seu canonicas sanctiones quomodolibet editas excommunicationis, ac alias sententias, censuras et penas contra civitates et terras, loca et jura ad dictam Ecclesiam pertinentia occupantes, aut illa hostiliter invadentes, vel ad id per se vel alium seu alios auxilium, consilium vel favorem directe, vel indirecte, aut alias quovis quæsito colore prestare praesumentes, cuiuscumque ordinis, præeminentiæ et conditionis et status, etiamsi cardinalatus aut patriarchali, regali, reginali aut alia quavis Ecclesiastica vel mundana præfulgeant dignitate, continentibus, approbamus et innovamus, illasque inviolabiliter observari debere decernimus, etc. » Expressis porro verbis Parmam Placentiamve occupaturis anathema incussit, eosque infamiam nota inussit: loca et civitates, in quibus illi ditionis Ecclesiasticæ invasores agerent sacris interdixit, eorumque sectatores et studiosos eadem severitate sine dignitatis discrimine percucit. « Dat. Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ MXXV, XIII kal. Junii, Pontificatus nostri anno III ».

17. *Ut aditus obstruat florentissimo Francorum exercitui, pactæ conditiones cum Anglo, et Eboracensi archiepiscopo creatus cardinalis.* — Ecclesiasticas censuras fulcire armis conatus est Leo, ac Prosperum Columnam cum mille quingentis equitibus ad arcendos Alpius Gallos ad ducem Mediolanensem submisit¹. Verum Prosper, cum sine metu apud Villamfrancam ageret, astu a Palatio Gallorum duce oppressus est: parte alia Helvetii, qui Alpium fauces cum numerosissimo exercitu obsederant, delusi;

nam Francorum rex per incognita et prærupta itinera Alpes superavit cum florentissimo exercitu, quo præter pediles, cataphractorum equitum circiter quatuor millia, quorum singuli de more ternos vel quaternos equos trahabant: levis autem armatura ad octo millia fuere¹. Quacumque circumtulere illata signa Galli, et urbes atque oppida iis patuere, donec Mediolanum, quod fortissimis Helvetiorum copiis munitum erat, castra moverunt. Pertimescens autem vim Gallicam Pontifex, ne post occupatam Insubriam, Etruriam et ditionem Ecclesiasticam invaderet, Henricum Anglorum regem sollicitavit ut ad distrahendum ab Italico bello Gallum arma Gallis inferret; eamque ob rem ipsum cardinalitia purpura donasse Thomam archiepiscopum Eboracensem, regionum consistorium moderatorem, refert Paris de Grassis²:

18. « Die, inquit, Veneris VII Septembris MXXV, cum essem in aula consistoriali, ubi Pontifex ad consistorium venturus expectabatur, intellexi ab oratore Anglico, qualiter illo mane debebat creari cardinalis unus, qui esset dominus Thomas archiepiscopus Eboracensis in Anglia: et quia dicebatur, quod rex Franciæ, qui tunc cum validissimo exercitu Mediolanum oppugnabat, et eo expugnato intendebat etiam molestaré Pontificem non tantum in statu Florentino, cujus ipse ditionem obtinebat simul cum fratre et genere suo de Medicis; sed etiam volebat occupare quas posset Ecclesiæ civitates, quia Romanus Pontifex ex adverso favebat duci Mediolanensi, et resistebat eidem regi Franciæ: unde papa sciens regem Angliæ debere et posse favendo Pontifici obviare conatibus regis Franciæ, propterea requisivit præfatam regem Angliæ, ut succurrat stalui Ecclesiæ Romanæ contra minas Gallorum, hinc quia rex Angliæ promisit novissime hæc facere instante Pontifice, et Pontifex de hac promissione multum contentus nonnullis postulationibus et capitulis regis Angliæ consensit, inter quæ hoc unum est quod hic archiepiscopus, qui etiam mediator extitit, quod rex Angliæ accipiat arma contra Gallos, ex nunc fiat cardinalis; quod papa promisit: et illa hoc die proposita res est in consistorio ». Nonnullisque interjectis ut res ad alios cœtus XI Septembris cogendos extracta sit, addit: « Fuit obiectum quod rex propter istam dignitatem cardinalatus solum non se movebit contra regem Franciæ, maxime quia jam paucis mensibus ante instante Pontifice inter ipsos duos reges pax et confederatio facta fuerat; unde non est verisimile, quod propter hanc causam solum rex Angliæ moveat se cum tanto dispendio: sed omnibus non obstantibus Pontifex, ad quem res remissa est, die Lunæ XI Sep-

¹ Masson. in Franc. 1. — ² Paris fo. IV, an. 5. Ms. arch. Vat. p. 123.

¹ Ferr. l. V. in Franc. 1.

tembris ipsum reverendissimum dominum Thomam archiepiscopum Eboracensem assumpsit in cardinalem sancte Romanae Ecclesiae ».

19. Aliquot post dies pileum cardinalitium Thomae solemniter imponendum transmisit, mandataque nonnullis praesulibus dedit ¹, ut augustiori, qua possent pompa, tanta dignitatis insigne Pontificio nomine illi conferrent; tum sacramentum fidei ex concepta haece verbis formula ab eo exigerent :

« Leo, etc. Mandamus ut vos, seu aliter vestrum aliqua Dominica, vel alia solemniter die convocatis et aliis praefatis et proceribus ac nobilibus, quos in civitate, in qua pileum ipsum capiti ejus imponetis esse configerit, missa in pontificalibus per alterum vestrum, seu alium antistitem, aut presbyterum, qui missam hujusmodi de mandato vestro celebraverit, celebrata, et praestito per eundem cardinalem, et per vos nostro et ipsius Romanae Ecclesiae nomine recepto fidelitatis juramento juxta formam praesentibus insertam, eodemque convenienter praemonito ad quam excellentem dignitatem sit sublimatus, et qualem ipsum esse conveniat : quid denique designetur per pileum purpureum; singulare cardinalatus insigne adimpletur : demum caerimoniis servari solitis ad laudem et gloriam omnipotentis Dei et Ecclesiae suae incrementum, praedictum pileum nostro et Apostolicae Sedis nomine ipsi cardinali assignetis et suo capiti imponatis, etc. Dat. Romae XXIII Septembris M^o XV, anno III ».

20. *Helvetii victi apud Mârignanum : Mediolanum Francisco Gallo deditum : hujus regis virtutes et vitia.* — Non modo Pontifex Anglos in amicitia habere studeat, verum Hispanus Henricum Angliae regem sollicitavit, ne Gallum annulum proferre in Italiam imperii limites pateretur : quem etiam aiunt Franciscum regem in ipso expeditionis Italiae procinctu commonefuisse ², ne nova in Italia bella accenderet. Saluberrima erant ea monita ; quandoquidem Franciscum post multas victorias plurimo fedatas sanguine nec minores acceptas clades, inutilibus et funestissimis se attrivisse laboribus eo tempore, quo divinam potius quam suam gloriam consecrari debuerat, ac denique in bello captum in Hispanum carcerem perductum visuri sumus. Interea Anglum Italicos sibi triumphos invidere facile Gallus credidit, suoque imperio adiungendae Insubriae percupidus, Gallos indictis novis vectigalibus obrivit, ac jura vendidit, ut aerarium pro militaribus stipendiis reficeret, de quo graviter queritur Belcairus ³ : « Vanales enim magistratus, inquit, vanales quoque sententias habere consentaneum erat ». Instructo florentissimo exercitu irrupit in Insubriam,

contulitque : eum Helvetiis signa apud Marignanum tertio a Mediolano milliari ; cum illi a Matthaeo cardinale Sedunensi, necnon hortatoriis Leonis Pontificis litteris ⁴, quibus eorum fortitudo extollebatur, moderandarum Italicarum rerum spe inflammatis, decima tertia Septembris die, prono jam in occasum sole, cum in castra Gallica caeco furore irrupissent, adeo ut non modo pugna ad quartam usque noctis horam pertinacissimis animis producta fuerit ; verum etiam albescente aurora instaurata, donec post quinque horarum circiter intervallo multiplices editas utrinque strages Helvetii a Veneto exercitu Gallis subsidio veniente a tergo oppugnati certamen intermisere, ac servato militari ordine Mediolanum se recepere, Gallis in castris, quae tormentis bellicis egregie sepebant, se continentibus, ne partem victoriarum corrumperent. Adiisse in hoc certamine Franciscum regem discrimen ingens, atque pium votum de peregrinatione ad sacram Christi sindonem ob-eunda nuncupasse refert Gualterus ⁵ : « Cum ad Marianum in summo belli discrimine, volis ad Christi sindonem directis, victoriam mox ab Helvetiis reportasset, in Galliam reversus anno M^o XVI, Lugduno movens Camberium iter pedibus fecit, sacramque sindonem religiosissime invisit, et humillime veneratus est ». Tot viri fortes in eo certamine cecidere, ut casorum numerum lugubre sit recensere, cum eorum virtus ad defendendam contra Mahometanos religionem exerceri, non fraterno ferro ita misere prosterni debuisset. Communis sententia ex Helvetiis quatuordecim millia interfecta affirmat, ex Gallis ad tria et eo amplius millia.

21. Debilitati porro tanta strage Helvetii ad patrias sedes per Rhetias Alpes reversi sunt, ac mox Mediolanum deditonem fecit, arce excepta, quam Maximilianus Maria Sfortia cum fortissimis praesidiariis insidebat : Mediolani exemplo aliae urbes in victoris pariter fidem ac potestatem venere, praeter Cremonensem arcem. Trigesimo obsidionis die, Maximilianus hostilibus undique impressionibus accessit, ac maxime disjunctis per cuniculos ignis vi motibus exterrius, pacto annuo ad vitam sustentandam vectigali, principatui, quo ob ignaviam indignus existimatus est, cessit. Franciscus vero ovans Mediolanum ingressus templum ac monasterium in loco, in quo Helvetios vicerat, beate Mariae sacrum, cui victoria nomen inditum est, condidit : quae pluribus Guicciardinus, Belcairus et alii referunt.

22. Incendebatur etiam ingenti cupidine gloriae, qua ad consecrandam Christo militiam

¹ Petr. Just. l. XI. Belc. l. XV. Guice. l. XII. Ferr. l. V. in Fr. l. Masson. in eod. Pet. Desrey in eod. Paul. Lang. in Chr. Citiz. Gasp. Hedion. in Adit. ad Nael. in Comm. Sur. Paul. Jov. l. XV. Aug. Just. l. VI. Bizar. l. XIX. Fohet. l. XII et alii. — ² Ext. apud Bemb. l. X. Ep. LIII, LVI. — ³ Gualt. in Chronolog.

⁴ Lib. brev. p. 219. — ⁵ Guice. l. XII. — ⁶ Belcair. lib. XV. num. 4.

incitabatur, nisi a tanta gloria illum fœdæ voluptates abduxissent; siquidem in eo vitia virtutesque ex æquo certabant: reliquis ipsius dotes ac navos sic exprimit Belcairus¹ episcopus Metensis: « Viros doctos plurimi semper fecit, atque honoribus et dignis præmiis ornavit, quo rerum potente in primis bonæ litteræ antea fere incognitæ in Gallia nostra floruerunt, atque magnam regni initio de se expectationem concitavit. At in præclaro ingenio duo vitia, alterum virtuti similis, ingens gloria cupiditas, alterum ad bruta magis accedens, insana ad fruentas voluptates libido regnabant. Hinc ad omnem ostentationem compositus et de se nimis magnifice sentiens, aulicis adulatoribus plurimum se dedit: multa bella suscepit, et advocante aut potius rapiente libidine, bonæque regniæ gazæ partem dissipante, infeliciter gessit. Hinc plebem novis pecuniarum indictionibus inconsultis tribus Galliarum ordinibus (ut olim moris fuit) vexare, veterem Galliæ libertatem imminuere, sibi nimium multa permittere coactus est. Hinc se Gallos reges ex ephœbis eduxisse, atque e tutorum potestate exemisse sæpenumero jactabat; illi enim antea majora negotia et ad rem Galliarum publicam spectantia, non nisi de principum consanguineorum, ac duodecim patriciorum consilio expedire, nihil a plebe nisi ex trium ordinum consensu exigere solebant. Illic aliam viam secutus est, quam ejus posteri ingredi potius, quam regum antiquorum vestigiis insistere maluerunt ». Haec de Francisco rege Belcairus.

23. *Inter Pontificem et Galliæ regem initum fœdus et pacis conditiones.* — Inter hæc Leo, cum varia de fœderatis ad reprimendam vim Gallicam excitandis, instaurandisque lapsis rebus inuisset consilia, metuens ne primus Gallorum exciperet impetus, antequam socii reges opem ferrent, ac Medicea domus et Florentina respublica in discrimen adducerentur, pacem quam cum eo victor vehementer expetebat, bello anticipi præferendam censuit: cujus præcipuus auctor extitit Carolus dux Sabaudia, qui Juliano Medici Pontificis germano fratri, Philibertam sororem eandemque Francisci regis materteram² thoro junxerat: cui gratias egit³ Leo, quod dignitas Apostolica ipsi curæ fuisset, atque episcopum Tricaricensem, qui fœderis capita inter Leonem regemque sancienti ducali labore diligentiaque confecta attulerat, misisset: illaque magna ex parte sibi probari significavit V kal. Octobris: quo die Francorum regi qui plura amoris et observantiae notis illustra mandata Leoni perferenda dederat, paribus officiiis humanissime respondit, legato ad ipsum eodem Tricaricensi episcopo, atque hisce litteris⁴ exaratis:

« Francisco Gallorum regi.

« Capita fœderis inter te atque nos remique hanc publicam sancienti ab episcopo Tricaricensi legato nostro allata Romam tanquam primordia et quasi fundamenta voluntatis utriusque nostrum (quod magnopere concupivimus) consociandæ libentissime vidimus: libentius autem ipsum episcopum audivimus; plura enim nobis, et clariora de tuo optimo in Dei Ecclesiam atque nos animo egregiaque voluntate narravit: quæ si vera sunt, quemadmodum quidem putamus, cum te de hac tua pietate atque mente vehementer laudamus; nihil enim potes te dignius atque præclarius facere, quam nihil committere, quo te male gratum appellare Dominus tam in te largus tamque beneficus possit. Tum spero fore, ut hoc virtutum tuarum specimen, quod quidem in tam tenera ætate nobis das, cum iis opibus, quas maximas atque amplissimas habes, conjunctum et consociatum universæ reipublicæ Christianæ magnum brevi adjumentum atque ornamentum afferat. Haque ejusmodi tuæ et virtuti et pietati omnem nostram et reipublicæ dignitatem tuendam statuimus permittere, ut existimare plane possis, nobis te et esse jam charissimum et semper fore; neque enim veremur, cum videas te a nobis plurimi fieri, quin status hoc in fœdere sanciendo honorem nostrum abs te neglectum iri non oportere. Dat. V kal. Octobris mxxv, Pontificatus nostri anno iii. Romæ ».

24. Interjectis paucis diebus, facturus Bononiæ cum Franco rege colloquium itineri se accinxit ineunte Octobri, de cujus profectioe hæc narrat Paris de Grassis¹: « Die prima mensis Octobris papa post prandium ab Urbe recessit spatioribus versus Viterbium, et montem Faliscorum, ac Tuscanellum, et Centumcellas sive Civitatem Veterem; ubi cum esset, rumore vario vulgatum est, regem Gallorum, qui nuper Mediolanum in potestatem receperat, victo duce Mediolani et eo composito, velle ad papam personaliter in Urbem venire devotionis gratia, ut et limina Apostolorum visitaret, utque pedem papæ oscularetur: sed quia etiam addebatur rumor, ipsum regem velle cum omni ejus exercitu, cum quo Mediolanum expugnaverat, ad Urbem venire, quia aliter securus non poterat: unde papa veritus, ne quod novitatis in transitu Florentiæ et in civitatibus Ecclesiæ Romanæ machinetur per ipsum regem, operatus est quod rex ab eo proposito diverteretur: ac concordatis ipsis ambobus inter sese ordinatum est, quod papa usque ad Bononiam transcenderet cum omni curia, in quem locum rex cum sua sola custodia veniret, ut ibi papam adoraret: quod quia prima facie incensens publice videbatur et erat, quod papa illi quodam-

¹ Belcair, l. xvi. num. 42. — ² Ext. ea de re Leon. lit. apud Bemb. l. xi. Ep. xix. — ³ Ext. ibid. Ep. iii. — ⁴ Ibid. Ep. i.

¹ To. iv. p. 425.

modo obviaret; propterea admonitus ut cautius sanisque honori Apostolice consulere. Itaque cardinales omnes in vicinis agentes vocavit, quatenus in Viterbio essent in die Omnium Sanctorum, ubi peractis de more sacris, quid agendum foret consultaretur. Et sic die precedenti intimata est hac peregrinatio universae curiae, et praesertim cardinalibus, ex quibus reverendissimus dominus Achilles de Grassis cardinalis S. Sixti presbyter, cognomento Bononiensis, habuit Breve a Pontifice in hac forma videlicet:

25. « Dilecto filio Achilli de Grassis tituli S. Sixti S. R. E. presbytero cardinali Bononiensi.

« Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Accepit, quemadmodum Domino placuit, eas conditiones pacis, quas ab ipso postulavimus, charissimus in Christo filius Franciscus rex Francorum Christianissimus, liberalique animo nobiscum ac cum Sede hac sancta foedus inivit: quam rem non solum eidem Sedi, sed universae et Christianae reipublicae speramus confidimusque in Domino maxime utilem et salutarem futuram. Nunc autem cum existimarem ad eorundem Sedis et reipublicae dignitatem magnopere pertinere, ut de tota re ejusque partibus circumspectionem tuam caeterosque fratres nostros S. R. E. cardinales quamprimum consulamus, ut quae agenda deinceps sint communi omnium sententia discutiamus; circumspectionem tuam hortamur in Domino, atque ab ea requirimus, ut omni mora postposita, quod commodo suo fiat, Viterbium ad nos se conferat: qua in urbe ad tertium kal. Novembris erimus, etc. Datum Corneti sub annulo piscatoris die xxii Octobris, anno mxxv, Pontificatus nostri anno iii. » Extant eadem litterae apud Petrum Bembum ¹ elegantiae studio nonnullis, ut antea indicavimus, formulis immutatis; missasque ad omnes cardinales absentes fuisse Encyclicas in titulo praefixo designatur.

26. Ita inter Pontificem et Francorum regem pax coaluit iis legibus, quas partim extorsit necessitas: quippe ex Parma Placentiaque Pontifex praesidia militaria deducere pactus est ², ut iis Gallus potiretur; tum etiam ex Verona subsidiarias copias arte elicere, et amicitiam dissolvere cum Caesare. Caeterum Franciscus Pontificem Ecclesiasticumque imperium, tum Mediceos et Florentinam reipublicam regis armis adversus omnes hostes tueri; Juliano Leonis fratri Laurentioque illius filio amplissima in Galliis vectigalia et militaria munera cum egregio stipendio tradere spondit: nullius praeterea Ecclesiae beneficiarii principis patrociniū suscipere, quin potius Pontifici vectigales suos plectere, meditari opem ferre. Actum praeterea est de celebrando colloquio; quod ab utroque expeti-

tum, cum Franciscus officis et amplissimis sponsonibus augenda Mediceae domus eblaudiri a Leone invadendi Neapolitani regni potestatem speraret: contra autem Leo illi obviam ire constituit, ut nempe blandis verbis regiam mentem a confundendo armis regno Neapolitano revocaret, supersilite adhuc Ferdinando Hispaniarum rege, cui ob eximia officia Ecclesiae praestita deesse non poterat; tum etiam, ut Francorum regis impetus a Christianis in Turcas averteret; id enim ipsum facere conatum infra videbimus.

27. *Leonis iter ad Bononiam et congressus cum Francisco.* — Creasse autem Leonem Viterbii in sacro senatu legatum Urbis Romae cardinalem Vullerramum, refert Paris, atque inde in Etruriam contendisse: Florentiam die S. Andreae sacro maxima pompa ingressum, sparsaque in populum munera fuisse. Observat etiam auctor, Florentinos portas urbis cardinibus suis officii et obsequii ergo divulgasse: « Ordinavi, inquit, quod vexilliter nullas claves civitatis offerret pape sicut alii magistratus consueverunt; et hoc quia ipsi Florentini portas ad terram deiecerunt, et patefecerunt in totum ». Additque Pontificem duos legatos Apostolicos creasse Florentiae prima Decembris die, qui in ditionis Ecclesiasticae limite venientem Franciscum regem salutarent, mediumque honoris ergo exciperent: tum decrevisse ut quatuor praesules ad Parmam illi obvii occurrerent. Hos autem legatos fuisse Nicolaum Fliccum et Julium Medicem, ostendunt datae ad Francorum regem litterae ¹:

« Francisco Gallorum regi.

« Mandavimus Nicolao Flicco et Julio Medici cardinalibus legatis nostris ut tibi Bononiam ad nos venientem obviam proficiscerentur, teque nostro nomine exciperent, beneque tibi precarentur nostris verbis, et cum de laetitia, quam ex adventu tuo capimus, tum aliis de rebus te certiore facerent: quae ad te propterea scripsimus, ut et ipsi fidem haberes te alloquentibus, et scires magne curae nobis esse dignitatem tuam. Dat. IV non. Decembris anno iii. Florentia ».

28. Postridie ejus diei legatum Urbanum Dominicum Jacobatum particulam Dominicae crucis ex Basilicae S. Crucis sacrario ad se jussit ² transmittere; cum eo munere Francorum regem ornare decrevisset.

« Dominico cardinali Jacobatio, legato Romae relicto.

« Quoniam in hoc Francisci Gallorum regis ad nos adventu cupimus, ut is a nobis praclarum aliquod pinnuque munus habeat; volumus ut Sanctae-Crucis Ecclesiam quae in Jerusalem dicitur, caste atque persancte adeas, capiasque tantum de crucis Dominicae trunculo, qui ibi

¹ Lib. XI. Ep. IX. — ² Gmcc. I. XI.

¹ Ext. apud Bembum. I. XI. Ep. X. — ² Ibid. Ep. XI.

asservatur, quantum formae causa hac membrana scriptum atque depictum conspicies : id ubi feceris, eam ligni partem bene obsignatam per celerem tabellarium ad nos mittito cum ejus facti festificatione tua manu scripta, quae regi una cum ligno tradatur, etc. Data III non. Decembris anno iii, de villa Cafagioli agri Florentini ». Pontificem eodem die Florentia iter intendisse Bononiam scribit Paris ; ibique per summam socordiam conopeum detritum ex tela et charla Eucharistiae, Pontifici autem serico auroque intertextum paratum : at ex justa indignatione vile illud laceratum fuisse, ac Pontificem imperasse, ut pretiosum illud sacrosanctae Eucharistiae praefunderetur : « Papa, inquit, misit illud quod ex auro et serico erat ad honorandum corpus Christi, et ipse voluit esse sine baldachino ; in quo optime et humiliter fecit ».

29. Accessit deinde Bononiam IV idus Decembris Franciscus Gallorum rex : ejus ingressus postero die celebrati pompam, utque in sacro senatu regiam obedientiam Leoni ut summo Christi in terris vicario detulerit, describit idem Paris ¹ episcopus Pisauriensis, idemque sacrorum rituum magister : « Die, inquit, Martis XI Decembris M^oXV, de mane summo cardinales omnes viginti numero in palatio papa intra cameram legati, quae tunc erat inferius parata, congregati sunt, et collegialiter inde ad portam S. Felicis iverunt, et se extra illam in plano ad sinistram exenulium firmarunt, ita ut senior versus esset ad regem venturum : et erant quidem omnes vestiti rubeis cappis hinc inde duas alas, ut mos est eorum, facientes. Ubi postquam modicum quieverunt, ecce rex in brevibus vestitus medius inter duos legatos adfuit ; quem cardinalis S. Georgii episcopus Hostiensis nudo capite et similiter omnes alii adstantes cardinales cum eo semper nudo capite stans adversus regem similiter nudo capite stantem et saepius orantem ut tam ipse cardinalis quam omnes cardinales cooperirent, verba fecit in Latino aperte clara et simplicia, sicut ego cum instruxeram de consensu regis nomine papae et lotius sacri senatus, congratulando de sospitate regis et felici adventu et optima voluntate adversus summum Pontificem et Sedem Apostolicam et sacrum senatum, qui dignatus fuerit personaliter venire et visitare : et commendabat illi Sedem Apostolicam et sacrum senatum, et nomine Pontificis offerebat omnia, quae in facultatibus essent suae sanctitati. Et rex semper etiam nudo capite stans respondit in vulgari suo Gallico, ut mihi quidem videbatur, satis apte et convenienter, se filium suae sanctitatis et sanctae Sedis Apostolicae obsequentem amicum et filium appellans, cupidum omnium honorum et commodorum dominorum

cardinalium, sicut patrum et fratrum suorum. Facta colloctione, omnes a primo ad ultimum cardinales osculati sunt eum in facie fraterne : quos rex omnes intellexit a me ibi asstante, et cognovit qui essent singuli nominatim : et tandem cardinales seniores processerunt et diaconi ultimum caput facientes, ut mos eorum est, ipsum regem in medio duxerunt, videlicet Sanseverinas et Ostiensis ; duo autem legati tunc se ad partem vestierunt et in loco congruo incesserunt. Ordo autem venientium eorum, qui ex parte regis erant, nullus servabatur, sed ibant omnes, ut eis placebat ; nam neminem eorum ego agnoscebam, infiniti enim erant barones et principes, nisi illos tres ego cognovi, de quibus supra dixi ; quia rex eos mihi monstrari fecerat, ut honorari facerem eos ». Et infra : « Campana omnes civitatis, et inter eundem tubae indesuenter infinita, et omne gentes sonantium : populus infinitus processit, ut videret ; et etiam papa in fenestris superioribus stetit et vidit, et postea modum meum et ordinem commendavit, quod omnia quiete et ordinale fecerim ».

30. « Rex tandem ductus est a collegio ad cameras suas, quae erant inferius, ubi solet vexillifer justitiae commorari, et ibi festiviter dimissus est a collegio toto, praeterquam a quatuor cardinalibus, videlicet duobus ultimis presbyteris et duobus ultimis diaconis, qui continue manserunt societatem regi facientes, et etiam prandentes simul cum eo in eadem mensa. Interea alii cardinales ascenderunt ad papam, et illico prandium fecerunt : quo facto, ego accessi de mandato papae ad regem, et invitavi eum ad consistorium, qui libenter surrexit mox venturus ». Nonnullis de sex cardinalibus eum sociantibus, ac Leone Pontificio cultu in solio consistente, deque turba quae confluerat interjectis, addit : « Praecedebat Sanseverinas : deinde ego simul et aequalis cum rege, quem nunquam dimisi semper eum per manum ducens ; sic enim ipse volebat, nec me dimittere volebat. Itaque ter cum aequali ante papam in medio quadraturae distantia genufleximus rex et ego, et ascendit ad osculum pedis, et rideus ac jubilans pedem ac manum et faciem osculatus est dicens aliqua pauca verba in vulgari Gallico, per quae demonstrabat se laetissimum quod videret facie ad faciem Pontificem vicarium Christi Jesu Domini nostri, cujus se filium et servitorem se proferebat, deditissimumque ad omnia ejus mandata. Adversus quem etiam papa benignissime et humanissime respondit, omnia haec in Deum transferens ; et Deo omnia attribuens : et in veritate papa optime, ut sui moris est, semper bene loqui, tunc optime locutus est regi : post quorum mutuum, licet non multam, locutionem, rex qui a facie ad faciem Pontificis stabat, firmavit se in Pontificis dextera,

¹ Tom. IV, p. 114.

me indicante : et tunc ego vocavi reverendissimos dominos cardinales, ut ad solium venirent, si possent; et vix paucae venire potuerunt. Quibus ante Pontificem stantibus, cancellarius regis veste aurea longa indutus, et primo quidem genuflexus, per modum longæ et ordinatæ orationis obedientiam in forma præstitit nomine regis præsentis, qui primo voluit se delegere quando præcise verba obedientiæ recitabantur, sic enim ego eum instruxeram; sed papa inhibuit ne delegeretur, et sic continuo recooperuit. Et finito sermone rex approbavit cum humilitione capitis et humerorum omne id quod dictum fuerat per cancellarium ejus; et papa elegantissime et commodissime respondit commendans multipliciter regiam fidem. Tum vocavi tres illos duces, qui venerunt ad osculum pedis, manus et oris : et papa eos benigne admisit. Rex interim cum Pontifice confabulabatur de ipsis principibus narrans eorum virtutes et condiciones. Post istos papa statuerat nullos alios admittere ad osculum pedis ne detineret regem; verum rex volebat hunc et illum, et Pontifici commendabat : sic usque quindecim vel viginti principes venerunt, quos omnes papa osculatus est ut priores illos tres; et tandem papa surrexit, et vix de solio, ac magis vix de aula exire potuit præ multitudine turbarum : et semper regem manu sua sinistra deducebat usquequo apud locum paramenti fuerit : ubi rege cum cardinalibus et episcopis dimisso exiit paramenta. Interim vero rex ad fenestram, quæ supra plateam respiciebat cessavit; et papa mox ad eum accessit amicablem confabulans. Et quia timebam ne forte volens regem honorare manum suam quoquo modo ad biretum apponeret, sicut sæpius ac quasi semper faciebat Alexander cum rege Carolo, admonui ne id faceret, quia omnino caveret ne ipse Jesu Christi vicarius in publico aliquem actum reverentiæ adversus regem, nec etiam imperatorem quantumcumque coronatum exhiberet, prout non exhibuit in publico saltem quantum viderimus. Itaque facta consultatione papa licentiavit regem, quem collegium cardinalium etiam reduxit ad cameras suas ordine, quo a porta in urbem venerant ».

31. Certiorem eodem die fecit Leo¹ Francisci regis matrem de hujusmodi congressu, demissique obsequii sponcione solemnii sibi vero Christi in terris vicario exhibita :

« Aloysiæ Francisci regis Gallorum matri.

« Quemadmodum ei, qui cum vult atque ubi vult spirat, sane placuit, Franciscus Gallorum rex filius tuus hodie Bononiam ad nos veniens clarum atque illustre nobis obsequii observantiæque munus præstitit, ea pietate et religione, ut libentissime illum amantissime-

que obortis prope paterna lætitia lacrymis complecteremur; ageremusque Deo optimo maximo gratias, qui nobis filii sui vicarium in terris gerentibus, dederit, ut hujus reipublicæ majorem dignitate et auctoritate filium tantum regem, tantis opibus, tanta potentia præditum omnibus animi corporisque dotibus perornatum, florentem ætate, eidemque reipublicæ se tam pie conjungentem, addicentem submittentemque conspiceremus; valde enim confidimus fore, ut ea res universæ Christianæ reipublicæ maximam et utilitatem et gloriam pariat : quantum hoc quidem nostrum tam mirificum gaudium, ea etiam lætitia est consecuta, quod cum illum postea privato in congressu haberemus, spem expectationemque, quam nobis primo aspectu atque intuitu, primisque illis habitis a se verbis excitavit, pleno religionis et prudentiæ sermone, sique in juvenada Christiana re atque populis, erecti propensique animi, deque nobis bene merendi cupidi ostensione etiam atque etiam auxil. Itaque has ad te quamprimum litteras dedimus, quibus nostram ex ejus adventu conceptam tecum lætitiâ communi-caremus, significaremusque tibi nulla eum ex parte, nulla ex re nobis non egregie, non amplius, non cumulatissime satisfecisse ». Et infra : « Hortationes tuas ipsa ne intermittito, adolescentemque bene institutum, tibi que in primis parentem in eodem Dei cultu et reipublicæ observantia, a qua sibi sperare omnia ornamenta potest, magis magisque in dies tuis præceptis tuisque monitis confirma et confine. Dat. III idus Decembris, anno III. Bononia ». Pergit Paris :

32. « Omnibus dispositis venimus ad Ecclesiam : et papa ex sua aula recessit paratus processionaliter : sed rex non ascendit; nam occurrit ei descendenti de scalis; et ante papam medius inter duos episcopos cardinales incesit : quem duo assistentes et diaconos Evangelii sequebantur : collaterales ejus erant cancellarius ejus et multi barones aureis in vestibus omnes induti : nobiles et barones infiniti Galli partim jam in Ecclesia erant, partim precedebant, partimque subsequebantur, et collaterales tam Pontificis quam regis erant ». Et infra : « Ab altaribus gradibus ad sedem paramentorum eunte Pontifice rex sustulit caudam, me eidem porrigente; de quo illico advertentem læci Pontificem : et papa ad regem convertens oravit ut dimitteret; sed rex benigne perseveravit, asserens se vicario Domini nostri Jesu Christi libenter servire, etiam in minoribus : et sic usque ad sedem sustulit, cui in fine papa benedixit. Rex sedente Pontifice etiam sedil super faldistorio parato ad dexteram papæ ». Paucis interjectis addit auctor : « Admonui regem, quoties Pontifex aliquid sacrum dicturus aut facturus surgeret, etiam ipse rex surgere vellet : quod benigne

¹ Apud Beuh. l. XI. Ep. VII.

semper fecit. Eundem papam a sede paramentorum ad altare rex processit, et super cussino in eodem latere strato rex transversalis genuflexit : quando papa fecit confessionem, rex respondit eidem ad longum : quando papa similiter ad solium ivit, etiam rex processit, et stetit apud faldistorium suum, quod posui inter faldistorium episcopi Ostiensis et sedile episcoporum : sic quasi erat in medio hinc inde : et stetit cum stante Pontifice et sedit cum eodem sedente ». Et infra : « Reverso ad altare Pontifice, quia ipse Pontifex ibi stabat, etiam rex, quantumlibet faldistorium suum apud se haberet, tamen sedere non voluit, sed stetit », et infra, « et habuit incensum post episcopum cardinalem. Levato autem Sacramento, cum omnes praesertim praelati nostri surgerent, ipse surgere noluit, sed devotissime ambobus genibus terrae inmixis, et manibus ante suam faciem conjunctis mansit. Pontifex data pace episcopo cardinali assistenti, etiam dedit regi primo, deum duobus diaconis assistentibus, et ad suam genuflexionem rediit. Similiter dum Sacramentum ad solium Pontificis portaretur ibidemque esset, semper rex sic, ut supra, devotus genuflexus persistit. Post suam et diaconi ac subdiaconi communionem, Pontifex petiit a rege an vellet communicare : et rex gratias egit, quia non erat in voluntate : sed audiverat quod aliqui principes de suis id summo desiderio optarent. Papa libenter obtulit : unde factae sunt ceremoniae in tali casu necessariae et consuetae, et papa communicavit circa quadraginta : nam cum essent solum hostiae triginta, papa videns multos remanere ibi absque communione fregit circa decem hostias, et sic satisfecit eisdem, et nisi rex providisset, tantus concursus suorum accurrisset, ut quasi papam atrivissent prae voluntate communicandi : sed, ut dixi, rex surgens eos compescuit, et multos amovit non ita nobiles nobilissimis mixtos.

33. « Hic manum addere libet, quod etsi jocum fuerit tamen non omittendum, videlicet ex his, qui communicare volebant et non poterant, ut dixi, unus baro ad Pontificem exclamavit dicens in suo vulgari Gallico, quod ex quo non potuit communicare de manu papae, et desiderabat, saltem volebat papae confiteri et cum non posset propius accedere sic, ut in aure Pontificis posset peccatum suum confiteri, alte dixit, se confiteri quod contra papam Julium quantum potuisset etiam malo animo hostiliter praeratus esset, et suas censuras non curasset. Quod rex audiens subdidit, et se quoque in eo peccato fuisse et esse. Post regem multi barones idem dixerunt, et veniam petierunt : adversus quos omnes papa apertam manum proferens benedixit et absolvit. Quo facto dixit rex : Pater sancte, non miremini si omnes isti sunt inimici papae Julii, quia ipse etiam fuit maximus ini-

micus noster, et non cognovimus nostro saeculo terribiliorem hostem in bellis quam papam Julium, qui in veritate fuit prudentissimus capitaneus, et melius fuisset imperator exercitus quam papa Romanus ». Debuerat potius Franciscus rex inconsulta damnare consilia Ludovici XI, qui pacem cum Julio iniuste violarat, conflarat schisma ditionemque Ecclesiasticam cum extremo rerum Gallicarum exitio invadere perferalar.

34. « Hoc facto papa communicavit, cui aquam rex stans ministravit : ego dixi prius papae an placeret, quod id fieret : et rex audiens non permisit me Pontificem de hoc interrogare. Haec barones duo regii cum nostris ministris de credentia attulerunt bacilia cum manibus, et absque eo quod rex faceret probam aquae, cuius ego praegustationem dedi architriclino papali, extendimus mappam ad spatulas regis, et dedimus bacilia in manibus, et papa continue laudans devotionem regis lavit : et demum gratias egit ei. Primum aquam dedimus duci de Alanzo, secundam duci Aurelianensi, tertiam duci Borbone, et quartam regi : et dicti tres duces sederunt in banco diaconorum cardinalium post omnes cardinales sic petentes ex gratia regis. Quando corpus Christi portatum fuit ab altari ad solium, leci quod quatuor fmalia per duos acolytos anteferrentur : et similiter quando sanguis ». Interjectis nonnullis, ut rex die proximo sepulchrum S. Dominici pie lustraverit, ac laborantes strumis veteri ritu contractari regia manu, ut divino beneficio liberarentur, addit :

35. « Die Veneris XIV Decembris fuit consistorium secretum, in quo ad preces regis unicus cardinalis creatus et publicatus est, ac de toto expeditus cum titulo et aperitione oris, et annulo : fuit reverendissimus dominus Adrianus episcopus Constantiensis frater magni magistri (scilicet Rhodiorum equitum) : addit paulo post auctor : « Ego reduxi ad mentem suae Sanctitatis illud, quod sub Julio statutum fuerat, videlicet quod isti praelati Galli, qui sic ad preces regum repente fiunt cardinales, quasi nesciunt quid sit ipsa dignitas cardinalatus quam acquirunt, et solum lenentur regi ut intercessori, non Pontifici ut factori : propterea si papa unum eis imponat et rex aliud, magis regi quam Pontifici obediunt, etiam ubi agitur de honore et statu Sedis Apostolice : propterea statuit sanctae memoriae Julius, quod tales promovendi omnino debeant praestare juramentum fidelitatis, quod aliqui legunt et praestant novi cardinales in manibus commissariorum in partibus, quando datur eis capellum ». Hujus sacramenti formula a nobis superius indicata est, quam etiam a Joanne cardinale Melensi nuncupatam Leonis Brevia ¹ ostendunt.

¹ Lib. brev. p. 219.

36. De Hadriano purpureo galero in Bononiensi colloquio donato meminit Ferronius¹, deque pactis federibus ait datum Pontifici, ut Pragmatica Sanctio novis conventionibus in ejus locum substitutis aboleretur, non sine Gallicarum Ecclesiarum academiarumque intercessionem ac provocationem. Occultiora etiam fœdera Julii cardinalis opera inita, Carolus Cæsar postea objecit Francisco regi, cumque de dividendis Italia plurimis principatibus urbibusque, ac Sicilia ac regno egisse ferunt: regi Pontificem muneris insignis loco particulam Dominicæ crucis inclusam, nempe aurea cruce gemmis quindecim pretiosissimis exornata, tradidisse: Parmam et Placentiam veluti vetus Mediolanensium principum patrimonium regi reddidisse: actum etiam de bello Turcis inferendo, imperiique Constantinopolitani insulas a Pontifice regi delatas: sed Franciscum Antonii Gratiani juris præfecti et aliorum usum consilio eas tempessisse: Hyppolytum cardinalem Estensem Alfonsi ducis Ferrariæ fratrem suasisse, dum vires erant integræ, studia exterorum parata, regnum Neapolitanum Franciscus invaderet, sed domesticum otium Gallum domum revocasse: quibus consentanea refert Guicciardinus², additque Pontificem Francisco esse pollicitum Ecclesiasticas vires ad Neapolitanum regnum Gallicæ coronæ adjungendum, si Ferdinandum Hispaniarum regem e vita decedere contingeret: petenti veniam pro duce Urbinate, qui a Pontificio imperio desciverat, regemque concitare in Pontificem amissus fuerat, repulsam dedidisse, ne majestas Apostolica obsolesceret, utque cum principatum in suos transfunderet: Ægidium Augustinianorum magistrum communi cum rege consilio ad Maximilianum Cæsarem legatum decrevisse, ut pacem cum Venetis redintegraret iis legibus, ut Brixiam ac Veronam, accepta ab iis ingenti auri vi restitueret: extantque de Ægidio, viro doctrinæ et sacre eloquentiæ laude florentissimo, postea cardinale, commendatitiæ litteræ ad Matthæum cardinalem Curiensem³ Cæsareorum consiliorum moderatorem, tum ad Maximilianum date, in quibus hæc habet: « Ægidium Ordinis Augustinianorum eremitarum magistrum, nostrum ad te legatum mittimus, ut tecum non sane pauca utriusque nostrum, ad munus, officium, dignitatem, reique publicæ Christianæ utilitatem magnopere spectantia communicet nostris verbis, apud teque sit, quoad illa tractabuntur, etc. Datum idib. Decembris anno m. Bononia ».

37. *Excitatur Lusitanus ad vertenda in Turcas arma.* — Optabat Pontifex una cum piis omnibus, ut Christianorum arma adversus Turcas

verterentur; eamque maxime ob causam bellum Cæsarem inter ac Venetos gestum sedare conabatur: cumque Francorum regem industria sua a bello Neapolitano avocasse, ac potius ad Turcicum suscipiendum Apostolicis adhortatibus sibi animasse videretur, Emmanuele Lusitania regem ob Africanos et Indicos triumphos clarissimum, de suo cum Francisco rege fœdere, deque egregii pro religione proferenda studii ab illo edita significatione certiorum fecit¹; hortatusque est ut arma ad tellurem redemptionis nostræ mysteriis consecratam recuperandam cum Gallo et Sede Apostolica conjungeret.

38. « Regi Lusitania.

« Te hortamur, abs teque etiam atque etiam petimus, quando imminere nostris cervicibus Turcarum regem acerrium atque bellicosissimum vides, te ut nobiscum hoc ad bellum pares, ut rejectis quidem reliquis consiliis tuis omnibus nihil cogites, nisi hoc quod dixi, unum quod quidem maxime omnium cogitandum, aggrediendum explicandumque est: spero enim in ipso, ejus causam agimus, Deo, si ad nostram regisque Gallorum copulatam voluntatem, tuam etiam voluntatem, tuam prudentiam, auctoritatem, tuas opes alacri magnoque animo adjunxeris, fore, ut quæ alii omnes multorum sæculorum reges vix optare ausi sunt, ea nos summa cum Christianæ reipublicæ tuaque in primis laude celeriter atque facillime consequamur: nullus enim reliquorum Christianorum regum atque principum erit, modo vere Christianus sit, qui, cum nos ad id conjunctos animatosque viderit, non se etiam comparet ad bene de Christiano nomine pro virili parte, communi in re atque causa promerendum, quemadmodum omnibus his de rebus cum legato tuo sumus locuti. Accinge itaque te cum Dei nomine ad rem cogitationemque tam præclaram suscipiendam, et Domino, qui tibi tantum regnorum dedit, eorumdem regnorum opes prome, ut recuperare amissa turpiter a majoribus nostris ea, in quibus ipse nasci versarique inter mortales, demum etiam pro salute nostra obire mortem voluit, loca Terramque plane Sanctam possimus, etc. Dat. XIX kal. Januarii M^oXXV, anno m. Bononia ».

39. *Franciscus in Galliam redit, Florentiam Leo, ægre ferens pactum armis extortum.* — Postridie Franciscum regem Bononia discessisse, Mediolam reversurum; Pontificem vero deinde Florentiam repetiisse, ac vicesima secunda Septembris (Decembris) die, eam ingressum refert Paris de Grassis, additque in natalitiorum Domini celebritate, vexilliferum Florentinum Pontificiis precibus sacralo ense donasse: ex qua urbe data V kal. Januarii extant Leonis lit-

¹ Ferron. l. v. in Franc. l. — ² Guicc. l. XXII. — ³ Est. apud Bemb. l. XI. Ep. XIV. — ⁴ Ibid. Ep. XIII.

¹ Est. apud Bemb. l. XI. Ep. XVII.

tera ad Helvetios federis grissii, ut vocant, quibus ipsos hortatus est¹, ut ab invadenda Francorum regis ditione sibi temperarent; eam enim impressionem hostilem ob recentem cum eo factum fœdus adeo se graviter laturum, ac si in Apostolicam Sedem arma sumpsissent. Consignatae sunt ea litterae hac temporis nota: « Datum V kal. Januarii M^oXV, anno m. Florentia ».

Sollicitabantur porro Helvetii² a Maximiliano Romanorum, Ferdinando Hispania, et Henrico Angliae regibus, ut in Gallum incurrent; quare Franciscus rex, ne novi in Galliis motus ab amulibus excitarentur, relictis in Insurbria fortissimis praesidiis trans Alpes rediit, plurimosque auro promissisque ingentibus stipendiis Helvetiorum partem maximam ad Gallicam amicitiam colendam adduxit.

40. Haecenus de Pontificio cum Francorum rege federe, quod armorum terrore extortum fuit: ex cujus formalis Franciscus Parmam ac Placentiam Romanae Ecclesiae ademit; quod Leonem agre passum esse, doloremque alto pressisse animo ferunt; et jure quidem merito, cum ipsum in primo belli ardore publico Diplomate profectum viderimus, se Parmam ac Placentiam, quae vacuo sacrosancto solio post Julii II obitum amissae fuerant, et a se recuperata, summa contentione defensuram, et censurarum penas iis, qui ipsas Ecclesiae bello dolove eripere perentarent, imposuisse. Allecebat etiam superiori anno earum urbium cives conflandae monetæ jure Leo, ut eo magis sibi devinctos in tuenda Ecclesiae dignitate teneret: « Vobis, inquit, ut nummos aureos, argenteos, aereos, cum hujuscemodi litteris: *Leonis X Pontificis maximi manus*; ab alio vero latere, cum vestris insigniis, in ista civitate eundem, eosque ubique locorum asportare et pro justo pretio expendere possitis, tenore praesentium licentiam et facultatem concedimus, etc. Datum Romae viii Martii anno M^oXV ». Permoestum etiam fuisse Leoni animo³ esse obstructum ad Mutinam Regiumque parta a Julio II restituenta Ferrariae duci, refusis ab eodem duce quadraginta aureorum millibus, quae Romana Ecclesia Caesari, empta ab eo Mutina, numerasset: atque hanc pactionem a Pontifice variis obrusis difficultatibus minime completam. Ex his vero refellas eos, qui Leonem ut Francisci regis amplitudini iniquum perstringunt, cum Franciscus re ipsa de Romana Ecclesia male meritis fuerit, a qua praedictas urbes extorsit: amplissimas vero ditiones a Turca repetendas illi a Leone delatas malesano politicorum consilio repudiaverit.

41. *Sollicitatus Polonus ad jungendus cum Hungaro vires, imprimis cum pollicitus sit Persae se eis auxiliaturum.* — Conceperat vero Selimus

Turcarum imperator saevissima excindenda Christianae religionis, subjiciendique suae tyrannidi totius orbis consilia: sed illius ambitioni obstat Soplhi, qui tuendi Persici imperii percupidus, ad jungendam cum Christianis Occidentalibus armorum societatem inclinabat: itaque cum Turca in Hungariam primos impetus effundere meditaretur, ut ea debellata in Germaniam Italianve irrumperet, Leo Bohemia et Hungariae regi subsidiarium aurum transmisit, ut copias adversus Turcicos impetus contraheret: tum Poloniae regem sollicitavit ut arma cum Gallo, Germano, Bohemo et Hungaro in Turcas conjungeret, ac de Selimi Turcarum tyranni consiliis opportunaque educenda in eum, juncto Christianis federe mutuo devinctis Persarum rege, expeditionis occasione, certiorum haece litteris¹ fecit:

« Charissimo in Christo filio Sigismundo Poloniae, etc. regi illustri.

« Scribis subsidium nostrum pecuniarum ad charissimum in Christo filium nostrum Bohemiae tum Hungariae regem illustrem pro regni sui relevatione atque tutela missarum gratum tibi admodum fuisse: fecimus profecto libenter quod potuimus, ac paterna pietate miserati populos miseraeque loca illa Hungarica, quae tanquam propugnaculum et antemurale firmissimum Christianorum, Turcarum finibus sunt exposita, eorum conservationi sollicite intendimus, ac mente sedula considerantes quanti propterea universae reipublicae Christianae sint momenti, quantum denique ab hominibus fidelibus non abs re sint aestimanda mantenenda, non parva pro eorumdem populorum et locorum imo totius Christianitatis defensione cura tenemus; nec minori etiam erga majestatem tuam regniue tui infidelium inquietationibus saepius vexati propagationem atque ampliationem studio afficimur. Et certe generosi atque invicti animi tui magnitudinem ac contra eosdem infideles, divino tibi assistente auxilio, fortitudinem et strenuitatem tuam libentissime atque iunctissime intelligimus, et quibus possumus ad Deum precibus adjuvamus, summisque ac meritis laudibus plurimum commendamus et efferrimus, crebras etiam pro te tuaque salute, prosperioribus felicioribusque contra inimicos fidei successibus ab aliis fieri jubemus. Ad haec maxima affecti foimus laetitia, cum intelleximus ex tuae majestatis litteris, et etiam dilecti filii cardinalis Strigoniensis legati nostri jamdiu studiose plenisque affectibus, concupivimus fraternas majestates vestras concordiam, amicitiam, proficuum allicitatem ac demum confederationem cum charissimo filio nostro Maximiliano imperatore electo invisisse, ea praecipue animorum conjunctione et voluntate, ut sancta,

¹ Ext. apud Benih. l. XI. Ep. XVIII. — ² Masson, in Franc. l. — ³ Guicci. l. XII.

¹ Leo, X. l. I. haec. p. 85.

saultifera ac pernecessaria contra infideles et praesertim Turcas expeditio paribus animis, concordibusque armis ac conjunctis viribus, Deo auspice, confici possit: qua quidem re, nil menti et cogitationi nostrae tenacius inheret, nil denique majori ardentiorique voto concupiscimus; et propterea, quantum cum Deo possumus, egimus jamdiu cum regibus et principibus Christianis frequentibus et litteris et nuntiis nostris, et adhuc incessanter agere non desinimus, ut privatis odiis omissis eliminatisque discordiis, pacem dulcissimam desiderabilemque amplectantur, ac causam communem non aspernant, contra hostes fidei eorum indignatio atque armorum impetus convertatur.

42. « Et forte pacis hujusmodi inferende aliqua nunc spes offerri posset; nam postquam permissione divina factum in dubium revocatur, ut Christianissimus in Christo filius noster Francorum rex illustris Mediolani dominio sine Christiani sanguinis effusione sit politus, concordia atque unio inter Christianos principes, si finibus tantum suis contentus esse voluerit facile subsequi sperabitur; praesertim cum vos etiam oratores vestros destinare velitis: quod ut fiat pro debito officii nostri partes nostras ex animo interponimus, nihilque ad suadendam et suscipiendam pacem et concordiam hujusmodi praetermittimus, idemque imprimis majestas tua caeterique potentatus facere debent, prout vos jam fecisse intelleximus, oratores vestros ad haec jam designasse ad regem Franciae delegandos hac praesertim oblata temporis opportunitate: quippe ex magni magistri Rhodi litteris nuper admoniti fuimus, Persarum regem Sophum, concepto jamdiu in Turcarum tyrannum odio, nuntium ad eum destinasse, quo Christianos omnes et reges et principes summo studio incitaret ad arma contra eundem Turcum ex partibus nostris viriliter atque animose capienda: quod si nos ad haec similiter paratos atque ordinatos intellexerit, pollicetur sponte ex partibus item suis illum infestis armis adorturum, ac oppida omnia, quae Christianorum quondam fuerant, Christianis ipsis munienda ac possidenda assignaturum. Omnes itaque certatim conari deberent, ut talis ac tanta profutura occasio ex manibus nostris non labatur. Superest postremo, ut majestati tuae, quae prior ad nos de omnibus hujusmodi scripsit, prius etiam sibi pro hujusmodi contracta affinitate concordiaeque et amicitiae inter Caesarem fraternasque majestates vestras innovata ac confirmata plurimum gratulemur. Sit igitur conjunctio ista non minus animorum quam sanguinis; sit ad laudem et gloriam divinae majestatis, fideique Catholicae exaltationem, ac totius reipublicae Christianae tranquillitatem et amplitudinem: sit cum benedictione Apostolorum, prophetarum, patriarcharum ac sanctorum

omnium: sit ad decus perpetuamque felicitatem regiarum majestatum vestrarum, earumque ac successorum suorum regnorumque suorum propagationem. Sit denique via, modus et initium ad sanctam Christi fidelium unilatam conficiendam omniumque hostium nostrorum furrorem et rabiem compescendam et exterminandam: quod sancti Spiritus gratia, bonorum operum artifex et effectrix, cordibus Christianorum principum inspirare dignetur. Dat. Roma vi Septembris MXXV, anno III ».

43. *Celeberrimus Viennae regum conventus, in quo pacis conditiones firmantur et controversis finis imponitur.* — Celebrant¹ historici oratores ac poetae praedictos opera Pontificis conventus Viennae habitos; quibus una cum Caesare tres reges Sigismundus Poloniae, Ludovicus Bohemiae, Wladislaus Hungariae, Thomas Strigoniensis cardinalis legatus Apostolicus, cui sacerdotem argenteam crucem praefuisse narrat Cuspinianus, Matthaeus cardinalis Gurcensis Caesareorum consiliorum moderator, Laurentius Feltriensis praesul, Pontificius apud Maximilianum intermuntius, tum Hispaniae Angliaeque regum et aliorum principum oratores, praeter reginas, episcopos et principes alios interfuerunt. Coactos hosce nobilissimos coetus medio Julio ad eum finem, ut pax in universo Christiano imperio redintegraretur, memorat Joannes Dantiscus in poemate, additque eorum auctorem fuisse Thomam Strigoniensem legatum Apostolicum, qui rempublicam Christianam superioribus dissidiis intestinis laniatam restituere atque infideles perdonare annitebatur.

44. Plurima in eo senatu regum agitata sunt de sacra in Turcas conficienda expeditione, de qua Poloniae, Bohemiae et Hungariae regum oratores primis diebus suasorias conciones habuerunt; deinde Maximilianus Caesar professus est, se illam semper meditatam, sed a Gallis regibus distractam fuisse; cujus Latinam orationem historiae suae inseruit Richardus Bartholinus²: « Cum, inquit, Caesar ad reges concionem habiturus esset: cum in loco quisque suo (aderant enim Strigoniensis Gurcensisque pontifices Hispaniarumque regis oratores), consedisset, illa exorsus est:

« Tam diuturnae morae, qua adventum meum expectavistis, serenissimi reges, etsi per reverendissimum Gurcensem oratoresque nostros satis excusatum me esse arbilror, tamen ut de me etiam intelligatis, curae, quae in dies nobis ac imperio nostro emergere obstituerunt, quominus communi nostro conveniendi desiderio satisfecerim: tamen nihil a me unquam praetermissum est, ut quam citius possemus optatum

¹ Richard. Barthol. 1 et 2. Cuspin. in Duar. Hodeporic. Matthaei card. Gare. to. II. rer. Germ. ex edit. Freheri Jodoc. in Sig. Paul. Lang. in Chron. Clitz. Jo. Dautize in poem. Surius in Comment.—

² Barthol. in Hodeporico I. 11.

hunc conventum nostrum, quem Christianæ reipublicæ saluberrimum speramus fore, perticeremus: idque cum Dei optimi maximi auspicio ex sententia consecuti simus, reliquum est, ut hæc nostra affinitas amicitiaque perpetuo ad nostram communemque omnium utilitatem conservetur; ut non solum in Septentrione ubique pacem nos peperisse videamur, sed etiam ut conjunctis viribus contra perfidos Turcas, (qua de re satis accurate oratores vestri pridie disputaverunt) expeditionem feliciter sumamus. Quam ego quantum ab incunte ætate semper desideraverim, festis animi mei atque voluntatis reverendissimus Strigoniensis erit, qui cum apud me (jam vigesimus secundus annus agit) orator esset, bellum contra Turcas suscipiendum persuaderet, quam avidus hujusce expeditionis semper fuerim, facile percipere potuit; verum et intestinis et finitimis bellis lacessitus, quominus quod summopere optabam exequeretur, obstetit: nam Ludovico XI Gallorum rege regnante, item Carolo VIII ac Ludovico XII, quæ gesta mecum bella sint intellexistis: nuper autem, cum ingentibus copiis Franciscus I Gallorum rex in Italiam irumpere tentet, deesse non possum, quin jure imperii suppelias Italiam feram, qui semper a majoribus nostris et a nobis pro virili et defensi et ausi sunt; et jam Helvetiorum peditum, qui nobis fœdere juncti sunt, duodecim millia, quæ in armis esse mandamus, fauces Alpium, ut Gallorum transitum prohibeant occupaverunt, duobusque Mediolani copiis nostris, quas in Italia tandem contra Venetos habemus, conjungi justissimus: quamobrem si Galli Alpes superabunt, quod non sine parva suorum militum internectione facturos credimus, novis iterum bellis in Italia impeditos transivisse aliquando poeniteat. Hæc igitur, etsi nos ac desiderium nostrum in presentiarum impediunt, tamen, si contigerit, ut vel bello vel pace res feliciter transigantur (speramus autem Pontificis regisque Catholicæ persuasionem alterum omnino fore) æterna invicem pace conjuncti, felicissimam hanc in Turcas expeditionem faciemus: atque ne res absentia nostra frigescere quodammodo videatur, rogatos vos velim, ut aliqui ad hoc negotium tractandum perficiendumque deputentur, ut cum primum idonea tempora offerentur, quod et vos efflagitare videmini et nos summopere cupimus, pro gloria incrementoque nominis Christiani exequamur». Subdit Bartholinus: «Cæsar igitur cum ornate aculeque in hanc sententiam disputavisset, Strigoniensis regum mandato respondit; qui postquam Cæsaris tempora excusavit, se testem etiam esse dixit, Cæsarem nunquam ad bellum in Turcas inferendum requisitum fuisse, quin semper paratissimus (nisi finitima et intestina bella impedivissent, inventus fuerit: tum quod aliqui ad hoc

interim eligerentur, probavit. Sic quoque Gurencensis, addito etiam in rei commendationem (ut suus est mos) verborum cultu, in eandem ivit sententiam; ita dies orando disputandoque finitus est».

45. Laudavit XI kal. Augusti hoc regum fœdus ludenta panegyri idem auctor, spesque ingentes ex felici hujusmodi conjunctione Christianæ reipublicæ magno splendore affusus proponens, reges his verbis compellavit: «Quid tam necessarium fuerat? quid expellendum magis, quam ut labantibus pæne Christianarum gentium rebus vos, qui dii in terris habitis estis, communi omnium utilitati consuleretis? instarque munium celestium curam totius orbis susceperetis? O auspiciatissimos dies, o felicissima tempora, o sæculum aureum, in quo tam necessarium et vobis, serenissimi reges, et toti orbi terrarum Concilium celebratum est! Video enim (nec profecto fallor) similitates non modo odiaque (si qua prius intercesserant) peritura; sed etiam tam arctis vinculis saluberrimum amicitia fœdus oriturum, ut Christiani quid in posterum timere possint non plane videam; quandoquidem gentes impia, ac perfidum Turcarum genus, quique nostræ adversantur religioni, cum tanti imperatoris, tot invictissimorum regum societatem affinitatesque intellexerint, ut sibi suisque ipsorum regnis timeant, necesse erit, cum prius multo liberius quam dici possit (ut sæpe intelleximus et experti sumus) cum maxima Christianorum clade atque internectione (quid meminisse piget?) in nostras eruperint sedes, prædas abergerint, tantaque immanitate usi ferantur, ut ne infantibus quidem parsum fuerit, idque tum in primis ausi sunt, cum principes nostros, quorum tuendi nos provincia est, et odiis et bellis inter se implicatos intellexerint. Neque enim ut eorumdem discordiis a Turcis Byzantium captum fuerit repetendum est: non ut florentissimum totius Græciæ eversum imperium, impositumque tot provinciis jugum; sed recentioribus insistendum rebus est, ut hunc conventum necessarium fuisse omnes intellegant».

46. «Litteræ siquidem ad tuam majestatem, sacratissime Cæsar, allatæ fuerunt; quibus significabatur Selymum Turcarum imperatorem post fratres nepotesque strangulatos, cum totius orbis imperium animo proponeret, expeditionem in Italiam parere cœpisse, ratum (ut litterarum verbis utatur) iis subjugatis, reliquum quod destinaverat facile perfici posse. Itaque ingenti navium classe parata, congregatis undique militibus comitatibusque ad maritimas urbes dispositis, transitum ad Italiam meditabatur: quod ut tutius securiusque efficere posset, tecum, serenissime Wladislæ, pacem firmavit; atque id ipsum, quod cogitaverat, jam perfecisset, nisi a Sopho Persarum imperatore apud

Araxem fluvium cum ingenti exercitus eade profligatus fuisset ». Vixisse primum multo suorum cruore, Taurisiumque corpse dictum est : at postea caesis Turcicis praesidiis se in Cappadociam recepisse diximus; ex qua postea irrupisse in Aladoli regnum visuri sumus. « Tanto enim animosiores ad bellum in Christianos suscipiendos Turcae fuisse conjicio, quanto majoribus odiis (ut retuli) principes nostri delineri videbantur : quid si littoribus Italiae cum quinquaginta millibus equitum appulissent? qui milites describi, inde copia ex Italia, quae diutinis bellis jam viribus exhausta est, ad tam immanes impetus repellendos parari poterant? atqui tu, augustissime Caesar, nam tua Italia est, per te defendi debet tandem succurrisse, triumphumque reportasses. Sed per Deum immortalem (libere fari liceat mihi) obsecro, quot prius caesos, quot depopulatas regiones, quot oppida devastata fuisse putandum est quam Itali tuas, longe enim abes, suppeticas sensissent.

47. « Quapropter, Deo magno volente, auguror, qui sacrae religioni nostrae nunquam defuit, actum esse, ut et reges Orientis mutuis se bellis debilitarent, et vobis ad concordiam pacemque ineundam tempus suppeterent : quae cum primum ab externis hostibus intellecta fuerint, non solum nostra non lacescent, sed etiam, ne suis quidem limitibus tutos esse posse arbitrabuntur. Idcirco hic conventus, ut necessarius, ita et utilissimus, ut ad hanc quoque partem descendamus, videri poterit : si enim proprium cuiusque commodum prosequi volumus; quid hoc utilius unquam cogitari potuerit, quid salubrius nescio, cum regna non modo armis comparari, sed etiam amicitiiis fulciri debeant? quae cum vere sunt, firmissimum stabilimentum afferunt; contra autem maximo saepe exitio fuisse manifestum est : quae de re exempla et apud Romanos et apud externos, ne de vobis loquar, quamplurima referri possunt. Quare haec societas, et ab aliis, potissimum vero a vobis, augustissime Caesar, serenissimi reges, ut diu expetita, ita perpetuo conservanda est; nam quemadmodum imperiis conjuncti estis, ita et societate et amicitia conjuncti ut perpetuo sitis utilissimum erit. Germania siquidem Sarmatiae citra ultraque Vistulam fluvium jungitur ab ea. Ita Pannonae Carpathiis montibus, quos et Sarmaticos dicunt, separantur, qui quidem hanc provinciam, in qua sumus, incolunt, mutuoque commercia agitant : quorum ergo vestra haec imperia interimentum dividit? ubi alter in alterius subsidium et parare simul et transmittere copias potest? quamobrem hujusce federis felicissimaeque affinitatis vinculum non solum vobis utile erit, sed posteris quoque et regnis illis pacatissima scepra, quo nihil prius aut antiquius optari potest, excipient ». Et infra :

48. « Mihi quoque quanta regnorum vestrorum amplitudo, quantaque eorumdem potentia sit, et in iisdem, quam impavidi ad vulnera gignantur animi, dicendum esset, nisi tu, sacratissime Caesar, invictissimi reges, virtuosus vos, quam ut per me recitari possit, sciretis. Sed, ut brevi omnibus innotescat; omnia vestra imperia ab occasu ad ortum, si a Belgis Pontum usque aspicerim, decies centenas sexcentis millibus passuum fere protenduntur; latitudine autem ab Adriatico sinu Germanicum usque Oceanum, septies centena quinquaginta millia passuum continent, quae ut ampla, ita et innumera gentium ac populorum atricia sunt, tanquam animi atque roboris in iis aduntur viri, ut antiqui et recentiores sine Septentrionalibus legionibus nihil unquam vinci potuisse, nihil perlici saepissime cognoverint ». Et infra : « Proinde, augustissime Caesar, serenissimi reges, in hoc sacro conventu, qui quam necessarius et quam utilis republicae futurus sit intellexistis : hoc agile : quandoquidem vos neque prudentia, neque virtute, rerumque gestarum gloria, quando nec regnorum potentia, gentiumque bellicosarum multitudine a quocumque superamini : hoc, inquam, agile : ut perpetua copulati, ut accepistis, benevolentia, non vestra modo imperia conservandi cura sit, Orientaleque sceprum a crudelissimis Turcis reposcendi, sed etiam tum gloriae, tum augendae Christianae republicae gratia ultra Armenias, Araxemque, ultra Garamantas et Indos inferendi signa flagret cupido. Quis vestrae resistet magnitudini? quis vestras vires non reformidabit, cum omnes tum bellicis virtutibus, tum regnorum potentia, militumque fortitudine cunctos facile superetis imperatores; cum vos non alieno auxilio, sed propriis freti viribus crebros externarum gentium triumphos reportabitis? Nunc autem cum Dei optimi maximi nutu conjunctae vires imperiarumque jam fausto affinitatis vinculo connexa sint; obsecro vos (ut vobiscum jam loquar, reverendissimi cardinales) quantum salutis quietisque Christianae republicae allatura putatis? quare etsi omnibus tum Germaniae Pannoniaeque, tum Sarmatiae principibus, si omnibus, inquam, qui adsunt pietissimis praesulibus, vobis autem potissimum, Christianis orbis debere fatetur, qui tam vigili cura, studio, labore, ea pertactaveritis, quae ad ornamentum gloriamque Christiani nominis perpetuo futura videantur : quibus non solum communem omnium fortunam extulistis, sed etiam cum Leone Pontifice maximo non vulgarem inistis gratiam, quippe qui nihil aliud cogitat, nisi tranquillam Catholicae fidei statum facere, principesque nostros ita concordem fore optat, ut vigilantius solertiusque nihil hactenus, quam ut pacem benevolentiamque mutuo amplecterentur sollicitaverit, etc. »

49. Confirmatum est¹ hoc regum fœdus affinitatibus arctissimis, nimirum Maria Cæsaris nepte Ludovico regi Bohemie connubio juncta, et Anna illius sorore alteri Cæsareorum nepotum Carolo vel Ferdinando, quos amplissimorum regnorum certa manebat spes, vel si illi recusarent, ipsi Maximiliano desponsa. Tum ad perficienda quæ agitata fuerant, ventum est in alia colloquia: ac Thomam Strigoniensem cardinalem Apostolicae Sedis legatum ita exorsum refert Bartholinus²: « Sacratissime Cæsar, serenissimi reges. Felicissimum tandem dies advenit, in quo inter nos perpetuum fœdus immortalisque amicitia confirmaretur: itaque quod faustum et felix sit vobis regniis vestris et Christianæ reipublicæ profuturum, si pax fœdusque, ut inter vos tractata sunt, placeat, et verbis nunc confirmate, et dexteras invicem complectimini ». « Cum ergo », subdit Bartholinus, « lætis animis et amussissent, et confirmassent, ita dexteras conjunxerunt: Cæsaris dextram primus Wladislaus complexus est, inde Sigismundus, tertio Ludovicus reges. Rursus Wladislai dextram Sigismundus frater et Ludovicus filius complexi sunt: tertio Ludovicus Sigismundusque dexteram conjungere. Tanto omnium applausu hæc acta sunt, ut neque cogitari, neque referri gaudium possit. Hæc paulo secretius: inde, ut omnes qui avidissime expectabant, palam Cæsaris regumque fœdus intelligerent, ex podio syngraphum et Latine et Germanice sic recitatum est, quod faustum felixque, si et nobis ac Christiano orbi, sacralissimi Maximiliani imperatoris, serenissimorumque regum Wladislai, Sigismundi ac Ludovici fœdus perpetuum amicitiamque contra infideles atque hostium communi interuentionem initam confirmatamque denuntiamus: quibus perfectis, ferit aurea sidera clamor, etc. »

50. Diremptas in his conventibus controversias, quas inter Cæsarem et Sigismundum Polonia regem intercessisse vidimus, refert Jodocus Ludovicus Decius³; nimirum rescissum fœdus a Maximiliano, quod antea cum Basilio Moseovitarum duce adversus Polonum sanxerat; decretosque ab eo oratores, qui Moseovitam ipsum honestis legibus ad pacem cum Polono conficiendam hortarentur. Abjecisse quoque Maximilianum patrocinium magistri Prussie, eumque Polono regi addicta solemnî ritu clientelari sponse conciliandum suscepisse. Ad decretam vero in Turcas expeditionem facilius conficiendam, de pace inter Cæsarem et Venetos insinuatam actionem, ac designatos ad eam prosequendam ex Hungarico senatu legatos: verum eos ex inopia commectus remoratos: ad quam urgendam Ægidium Augustinianorum

magistrum a Pontifice missum diximus.

51. *Transylvanus a Turcis fusus.* — Discedente porro ex Polonia ad eos conventus irreducto Polono rege, Tartaros in Russiam irrupisse refert, de quo paulo ante memoravi, Jodocus; sed eorum excursiones strenue repressas: infestos etiam tunc Pannonia Turcas fuisse, cæsumque Joannem Transylvaniae præfectum, qui anno superiori feliciter intestinum Hungaricum bellum sedaverat, narrat his verbis Richardus Bartholinus⁴: « Rumor increbuit, Joannem vayvodam cum quinque millibus Pannonum a Turcis fusum fugatumque esse; is enim cum eis Danubium esset, ut aliquod egregium navaret opus, pontem in fluvium jecit, oppidumque Sarnovicz ad alteram ripam obsedit. Turcæ collectis undique militibus Pannonum castra aggressi sunt, tantaque ab iis strages illata, ut ægre vayvoda saucius cum paucis evaserit. Alii factum ducis culpa dicere, alii exploratorum incuriam accusantes defendere, atque, ut cujusque odium ac benevolentia erat, rem culpa dignam aut indignam facere. Sequenti die, ut cladem tegerent, levius factum vulgari, velites scilicet trecentos a Turcis, qui in insidiis erant, interceptos casosque. Verum, ut prior fama fuit, præsidium, quod illie tenebatur, aviditate gloriæ a vayvoda amissum est; qui cum regis Wladislai filiam sibi in uxorem dari ardentissime efflagitavisset, et quominus cum Cæsare affinitas contraheretur, pro viribus obstitisset, aliquid præclarum gloriosumque moliri tentabat; ut inde sibi regis benevolentia regnique favore comparato, quod optabat facilius consequi posset; sed longe aliter quam sperabat accidit ».

52. *Selymus Turca et Ismael Persa pariter in bello fortes sed in doctrinis diversa sentientes.* — Exterriti porro omnes fuere, cum Selimum non modo triumphare in Perside, sed in Pannonia quoque de Christianis victoriam retulisse, et Dalmatiam vexare audiverunt. Quod vero ad illius in Asia gesta bella attinet; postquam superiori anno in Cappadociam ex Armenia ob Ismaelem cum maximis Iberorum et Albanorum, qui Georgiani et Mengrelli vocantur, equestribus copiis ingruentem se subduxisset, amisso Taurisio, quod antea pepererat, atque exercitum circa Trapezuntem et Amasiam in hybernis continuisset, hoc anno cum Sophi domesticis seditionibus adversus Hyrcanos et Bactrianos ulterioresque Caspii maris accolæ, qui accepto pileo viridi filiorum Jescilba olim Sammarchandæ regis partes sequebantur⁵, implicitum audisset, adversus Aladolum Tauri et Anlitauro præpotentem regem cujus confinia ad Persidem, Turciam Syriamque pertinebant, et

¹ Barthol. in Bodep. Cuspiman. in Dianis. Jodoc. in Sigism. et ali. — ² Id. ib. — ³ Jod. Lud. Decius in Sigism.

⁴ Barthol. l. 1. Bodep. card. Gureu. Jo. II. rer. Germ. ex edit. Fiecheri Jo. Bantii. in poemate. — ⁵ Busius p. 2. l. XVIII.

a quo in superiori bello Persico lacessitus fuerat, adortus est, ac Sinami bassæ ductu per montium angustias in illius regionem irrupit, eaque politus, capti Aladoli caput cervicibus abscindi iussit: e ejus cruentis manibus elapsus Aladoli filius ad Ægypti Syriæque sultannum se contulit; in quem proximo anno Selimum extulisse signa illiusque convulsisse imperium, dicitur inferius.

53. Interea Ismael Sophi ad reprimendos Selimi impetus, non modo ad Fabricium Rhodiorum equitum principem oratorem misit, ut Occidentales Christianos reges ad inferendum Turcis bellum impelleret, pollicitus se omnes urbes et oppida, quæ quondam Christiani fuerant imperii, Christianis restitutum; verum etiam ad Albuquerqueum¹ Indiarum proregem, qui deportatis maximis triumphis Christiani nominis gloriam longe lateque amplificaverat, oratorem suum Coiceamum nomine legavit, ut Lusitanam amicitiâ expelleret; tum etiam, ut conditam a se inanem sectam, unaque imperium suum firmaret propagaretque, Indicos reges Mahumeticæ superstitioni addictos ad suos ritus ejusdem Coiceamii oratoris opera conatus est pertrahere; sed votis non politum refert Orosius²: « Hoc tempore Ismael Persarum rex, cum armis plurimum posset, tum religionis specie multos mortales in sui admirationem traduxerat: is originem suam ad Allem et Mahumetem referebat. Alles, ut multi referunt, frater patruelis atque gener Mahumetis existerat; filiam namque illius nomine Fatimam uxorem duxerat. Porro autem post Mahumetis mortem, cum illi in principatu successisset, Mahumetis legem multis in locis immutavit; quædam enim sustulit, non pauca etiam adjecit, alia novis interpretationibus ita correxerat, ut nova quædam lex gentibus illis videretur: sic factum est, ut dum quidam Mahumetis, quidam vero Allis disciplinam sequerentur, Mahumetis secta in duas partes divisa, gentes religione dissidentes odiis etiam, quod consequens erat, discinderet. Persæ namque, qui Allem seculi fuerant, reliquos Mahumetis disciplinis infectos, ut homines impuros et divinæ legis ignaros a consorcio suo repellabant: Arabes contra Persas, ut desertores atque legis divinæ corruptores detestabantur. Alle vero e medio sublato, Hocem illius filius et dignitatis atque nefariæ religionis hæres extitit, et eundem exitum vitæ habuit; veneno namque periit. Alius deinde illius frater eodem nomine disciplinam eandem usque ad extremum spiritum vitæ retinuit. Huic duodecim filii fuere, quos Persæ viros divinos, atque Deo propter egregiam religionis et pietatis studium valde charos arbitrantur; unus tamen, qui plurimum inter omnes excelluisse putaba-

tur, appellatus fuit Muza Caim. Post horum hominum memoriam Allis nomen apud multas nationes in obscuritate latuit. Homaris disciplina, qui Mahumetis religionem summo studio conservavit, inviolata permansit, donec tandem Sophi Muza Caimi stirpe propagatus, cum primum sapientiæ et religionis ostentatione multos ad sui studium alexisset, tum armis eam sectam, quam sequebatur, esse veram Dei legem demonstrare summo studio concupivit. Cum igitur illi nationes multe nomina darent, evenit ut Allis decus et tenebris emersum videretur, et nomen illius extinctum revivisceret. Is pro liuteis spiris, quibus Mahumetani caput intexerant, pileos et lana constipata colore viridi confectos et senis utrinque gradibus distinctos eo artificio, ut vel protendi vel contrahi possint, ad legendum caput instituit: quibus ii, qui Allis disciplinis adhærent, ab aliis Mahumetanis, qui Allis memoriam odio prosequuntur internosci facillime possent: hoc autem numero duodenario, quo pileos distinxit, memoriam filiorum, quos Hocem susceperat, conservare decrevit.

54. « Hujus tandem satu propagatus Ismael Aidami filius, qui Sophi nepos extiterat, variis casibus exercitus, et sapientiæ opinione et ejusdem religionis, quam diximus, patrocinio tantum nomen fuit apud Persas consecutus, ut omnes libentissime illius imperio subderentur; fuit enim singulari animi magnitudine et liberalitate præditus, nullasque victorias adeptus imperii fines latissime protulit, et cum Selimo Turcarum imperatore conflixit, ad easque tandem opes pervenit, ut nec ipsi Selimo cedendum arbitraretur. Is cum ditionis amplificandæ curam susceperet, tum etiam religionis propagandæ miro studio tenebatur, et partim precibus, partim minis, ut multi pileum illum gestarent, et Allis institutis et precatum formulis, quas idem in scriptis reliquerat, uterentur, operam enixe dabat: ea autem de causa legatos ad regem Cambaie et ad Zabaimum Idæanum decreverat, ut eos in sententiam suam traduceret, quod illi tamen facere noluerunt ».

55. *Albuquerqueus vita et morte gloriosus.* — Misisse eundem Ismaelem pileum cum Allis precationibus et institutis ad Armuziæ regem Mahometanum, Lusitani vectigalem imperii, addit Orosius; atque Hamedium regiæ procuratorem, qui Lusitanos depellere Armuziam clam moliebatur, adversabaturque modis omnibus, ne Albuquerqueus prorex arcem Armuziensem perliceret, hoc anno barbarum regem adegisse, ut Ismaeli se addiceret, ejusque ritum profiteretur: verum Hamedium ipsum dolo interemptum ab Albuquerqueo, discussisque Persicis fraudibus regem Armuziensem in Lusitanica fide et clientela confirmatum: ejus vero oratorem natione Siculum, qui in pueritia a piratis captus

¹ Ext. de eo Leon. l. 1. brev. p. 85. — ² Oros. l. X.

Mahumekanaque impietate infectus fuerat, cum Olissiponem ad Emmanuelem venisset ad Christi cultum reductum. Caeterum Armuziensium regum, antequam Lusitani eorum clientelam supremumque urbis imperium acciperent, adeo miserabilem conditionem fuisse recenset auctor, ut a regie procuratoribus pro libidine orbarentur oculis, regnoque dejicerentur, excubo ad solum puero, eandem calamitatem si liber esse voluisset passuro, adeo ut quindecim reges Armuzienses a regni procuratoribus in regis aedibus cum uxoribus et liberis inclusi servarentur : quos omnes Alfonsus Albuquerqueus, tum ad memoriam sceleris extinguendam, tum ad removendam scensionum materiam, in Indiam jussit abduci ; ubi liberaliter et regio more alerentur. Albuquerqueus ipse, cum omnem ferme oram Indici maris, quae Indo fluvio et Cori promontorio delimitur, sub Christianum imperium subjunxisset, Malacam etiam adjecisset, regnum Armuzii armis cepisset, firmasset arce munitissima, et prudentia stabilisset, Lusitanum et Christianum nomen latissime propagasset, aemulos suae virtutis et gloriae luce adeo perstrinxit, qui eum in invidiam affectatae universae Indiae tyrannidis vocarunt apud Emmanuelem, ut ipsum ex India revocaret : cum in lentum morbum incidit, quo ingravescente sacris explayit animum, revisendaeque Goae, cujus imperii erat conditor, cupiditate incensus Indiam repeliit : ac licet initio moleste tulerit sibi successorem datum, deinde tamen divinam in eo agnovit providentiam, ne eo moriente Christiana res periclitaretur ; abjectaque omnium rerum humanarum cura, conversaque ad divina recolenda mente pie obiit decima sexta Decembris aetatis anno sexagesimo tertio, ut tradit Joannes Barrosius ¹, integris sensibus ac rite sacramentis munitus ; mortique proximus cruciatum et mortis Christi sacram historiam coram se repeti jussit : « Crebrisque », inquit Osorius ², « gemitibus, et aliis ejusmodi signis se ea lectione mirum in modum recreari demonstrabat ».

56. Addit Petrus Maffei ³ illum duo ingenia consilia animo voluisse, nempe ut et Mecliam atque execrabile Mahumetis monumentum everteret ; tum ut Nilum in Arabicum sinum maximo Turcarum detrimento averteret.

57. *In Africa Lusitani victi, Hispani victores.* — In Africa et Phlutensi regno varia cum Mauris praelia letis initiis et funesto exitu a Lusitanis gesta sunt : castellum Amagor munitissimum, rupibus undique munitum et duobus inclusum fluminibus expugnatum est : « Victoria », inquit Osorius ⁴, « pro numero militum fuit insignis, pro qua Lusitani gratias Deo summas egerunt,

et confessi publice sunt, eam non humanis viribus, sed Christi nomine atque beneficio partam fuisse ». Deinde ad Marrochii portas copias adduxere, ut Lusitaniae principibus debellanda Mauritaniae facilitatem ostenderent : ac rex Emmanuel ad maritimum oram pluribus arcibus obsessam tenendam, ut Phlutense regnum facilius expugnaret, classem ducentarum navium, in quibus exercitus octo millium hominum praeter fabros et nautas subvectus est, ad arcem in fluvii Mamora ripa construendam mense Junio immisit : sed cum Mequinezius rex cum tribus millibus equitum, peditum triginta millibus, Fessensis vero cum centum millibus et eo amplius in Lusitanos incurrisset, savam ipsis cladem intulerunt : « Circiter quatuor hominum millia, inquit, ab hostibus caesa dicuntur : arce praeterea cum tormentis et munitionibus et captivis hostes polita sunt ». Clade haec nullam Emmanuelis aetate calamitosiorem acceptam, addit Osorius ; in qua multi dedecoris infamiam demissius quam forte decebat pertulerint, quippe qui nullam unquam dederint operam, ut illam ignominiae maculam claris tactinoribus eluerent.

58. In alia Mauritaniae parte feliciter terra marique adversus Afros Turcasque pugnatum est a Ferdinandi regis Castellae ducibus ; nam in primis ad Cossyram insulam vulgo Pantalaream appellatam mense Julio Ludovicus Requesenius novem triremium dux Solimanum piraticae classis principem, rapinis ac flagitiis insignem, qui superioribus annis Christiana littora vexaverat, ac Siculis spoliis tredecim piraticas triremes onerarat, adortus vicit ⁵ : quatuor hostiles naves fuga lapsae, tres fluctibus depressae, sex nostrorum in potestatem redactae, nongentis barbaris, qui in iis vehebantur, partim caesis, partim in servitutem adductis. Cum vero idem Solimanus jam ante Julio longam navim ademisisset, ac nonnulla vexilla Pontificia in potestate Barbarorum reperta essent, transmissa Romam fuere a Requesenio, quae Gusmanus Hispanus orator Leonis Pontifici obtulit. Aliquantum post parva ⁶ est alia victoria terrestris de ferocissimo alio pirata Omicho sive Horuscio, cognomento Barbarossa, patria Mityleno, qui ex vili praedone sensim latrociniorum magnitudine auctus, etiam Africae regnum depraedatus est. Ptolus ante erat pluribus Tunetani regni locis maritimis, secundisque rebus elatus Bugiam urbem regiam Hispano eripere, atque in ea imperii sedem collocare meditatus, cum superiori anno in portum classe invectus, arces, quas Christiani obtinebant exploraret, bellico tormento lamiatum brachium amiserat ; cujus vice cum ferreum sibi aptari jussisset, hoc anno majori conatu

¹ Barros. dec. 2. l. X. c. 8. — ² Osor. l. X. — ³ Maff. l. VI. — ⁴ Osor. l. X.

⁵ Sur. loc. VI. l. X. c. 97. Marian. l. XXX. c. 26. — ⁶ Sur. sup. cap.

nefaria consilia intendit: Turcica enim classe et Maurorum maximo collecto exercitu Bugiam obsidione cinxit, variis hostilibus impressionibus minorem aream mari imminente, caesis omnibus Christianis expugnavit.

59. Adducta erat ea urbs in extremum pene discrimen, qua capta, reliqua Mauritania arces periclitabantur: cum Balearium prorex impositis classi tribus selectorum militum millibus ad eam propugnandam procurrit Ferdinandi regis imperio¹, adeo ut Barbarus, extracta in plures menses obsidione, cum post varias molitiones, facto simul in quinque loca cum omnibus copiis impetu, maxima strage Maurorum propulsatus fuisset, demum desperata victoria discesserit: quem felicem triumphum describit Mariana². Non tamen posuit ferox pirata nocendi consilia: nam proximo anno Algerium, Hispani vectigale imperii, occupasse Maurica fraude et Christianum exercitum concidisse, visuri sumus.

60. *Ferdinandus distractus curis ab Africano bello.* — Distrabant porro Ferdinandum ab Africano bello proximiora pericula: nam metuebat ne Francorum rex, parto Mediolanensi principatu, Neapolitanum regnum affectaret. Agebant³ etiam eum domestica cum nepote Carolo et Ferdinando Consalvo dissidia: tum aliae distinebant curae retinendi Navarreni regni adversus Joannem Alebretensem, qui illud recuperare nitebatur. Inique armis comparatum illud regnum affirmabant nonnulli, injicereque religionem Ferdinando volvere: sed illum opposuisse eorum dictis refert Surita⁴, se suscepta Ecclesiae causa adversus schismaticos eorumque sectatores rogatu Julii II Pontificis regno illo potitum: tum observat Joannem Alebretensem ejusque conjugem jure illud sceptrum non tenuisse, utpote Catharinae natu maxime a Leonora sorore olim flagitio ereptum: porro Ferdinandum ipsum ad illud transferendum in nepotes in comitiis Burgis celebratis, Navarreni regni jura non Aragoniae, sed Castellanae coronae conjunxisse; qua de re Mariana haec tradit⁵: « Ex eo constat Ferdinando destinatum prorsus animo fuisse, eam ditionem nunquam abdicare, quasi sui juris, non secus ac alios principatus, neque ulla religione moveri, ut ab ea sententia decederet: sic variis sermonibus praese tulit: viribus potiori argumenta nunquam desunt ad refinendum quaecumque armis occupavit. An principatum aliquem ultro veteri domino redditum docere quis possit? si verum fateri licet, nonnullis Ferdinandi causa praesidiis falciebatur, neque contemnendis, neque prorsus inanibus, Primum Pontificis sententia reges veteres fuisse ditione spoliatos, quos more majorum extrema meritis exempla jure Pontificio male-

dixit: deinde in reges Castellae translatum jus Clarae uxoris prioris Henrici Castellae, deinde regis eo nomine Quarti, ipsius voluntate et donatione, quo tempore a patre saevo ad non dubium exilium data est in Gastonis Fuxensis sororii potestatem, ejus necem oppido cupientis, qua jure potior erat; quippe major natu Vasco, num impericium ad se trahere. Ita per omnes patrali parricidii affines et eorum posteros pervagata ira caelestis laud longo tempore penas a singulis improbae cupiditatis exegit, manesque innocens puella mortuae vindicta, quam viva regis opibus felicioris nullo inimicorum innoxio relicto tandem quieverunt. Accessit ad caetera Ferdinandi praesidia Germanae reginae jus Gastonis Namursii fratris in locum ». Bono certe religionis fuit ea regni Navarreni translatio, cum Joanna illius haeres tanquam altera Jezabel ex reliquo principatu fidem Catholicam excindere conata sit, Galliarumque magnam partem haeresi contaminarit: quanquam non desunt qui ex concepta in Apostolicam Sedem, a qua regno eversa erat, rabie, flagitium molitam putant. Tentasse Joannem Alebretensem proximo anno Navarram recuperare, sed irrito exitu inferius dicitur.

61. *In America propagata religio.* — In America simul cum Hispano imperio propagata est Christiana religio; idque mirum narrat Petrus Martyr¹ in Commentariis suis hoc anno conscriptis: praenuntiatum jam ante Barbaris fuisse Hispanorum adventum, tristibusque elegiis calamitates publicas ab iis inferendas celebratas fuisse; tum defixo in iis oris crucis signo daemones se nusquam visendos objecisse: « In Avitis a majoribus habent vaticinium nostrorum adventum, quibus gemendo, uti per elegias perniciem suam delonant: Magnacochios, aiunt, id est, vestitos homines venturos ad insulam armatos ensibus hominem scindentibus uno ictu, quorum jugo posteritas eorum subdenda foret: nec miror quidem vaticinatos eorum majores servitutum filiorum, si verum est quod de lenurum familiaritate referunt, de quibus satis late in prima nostrae decadis libro nono, uti de zemibus, id est, eorum simulachris, quae colebant, disseruimus: nunc autem fatentur zemibus snblatis nusquam ultra quemquam apparuisse. Ascribunt nostri signo crucis, quo se muniunt; sunt namque omnes baptismatis lavacro abluti ».

62. Confirmata est fides miraculis, insigneque illud est, quod in Banoa provincia editum, quo Dei contemptor, et sacrilegus dynasta caelesti ultione ad pietatem adductus est, ut auctor his verbis memorat²: « Regionis regulus uxorem in sacello a Christianis in ejus ditione structo orantem reperit; concubitum petit; ha-

¹ Sur. It. VI. l. x. c. 97. — ² Marian. l. xxx. c. 26. — ³ Sur. c. 92. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Marian. l. xxx. c. 24.

¹ Pet. Mar. dec. 3. c. 7. — ² Id. ib. c. 8.

bendam esse rationem loci Deo sacri uxor arguit; cujus uerba hæc fuerunt : Teitoca teitoca; quod sonat, esto quietus; Techeta cynato guamechina; quod sonat : Dominus multum irasceatur; inquit excusso brachio maritus : Guailba; id est : Vade; Cynato machabuca guamechina; interpretatur : Quid ad me quod irascatur Deus? Vim uxori intulit : repente mutus effectus est et semiancus, penitentia ductus et miraculo percussus, donec vixit egit vitam religiose, nec passus est ultra sacellum verri aut ornari aliena manu. Eo miraculo et incolæ multi, et Christiani omnes commoti sacellum pietissime frequentant : æquissimo libentique animo ferunt, regulum fuisse passum ejus contumeliæ vindictam ».

63. Admiranda alia summi conditoris in altero orbis hæmispherio opera ab Hispanis rei novitate percussis comperta refert idem auctor, nimirum Oceanum ab Oriente in Occidentem perpetuo cursu fluere; neque tamen Occidentem repleri vel Orientem exhauriri : vocatum autem fuisse proximo anno Sebastianum Cabotum genere Venetum ad perlustrandum hoc naturæ arcanum; cujus navigationem ita describit¹ : « Primo tendens cum hominibus trecentum ad Septentrionem, donec etiam Julio mense vastas repererit glaciales moles pelago natantes, et lucem fere perpetuam, tellure tamen libera gelu liquefacto; quare coactus fuit, ut ait, vela vertere, et Occidentem sequi, tenditque tantum ad Meridiam littore sese incurvante, ut Herculei freti latitudinis fere gradus aquirat. Ad Occidentem profectus tantum est, ut Cabam insulam a lævo longitudine graduum pane parem habuerit : is ea littora pereurrens, quæ Baccaalos appellavit, eosdem se reperisse aquarum, sed lenes, delapsus ad Occidentem ait, quos Castellani meridionales suas regiones adnavigantes inveniunt. Ergo non modo verisimilius, sed necessario concludendum est, vastos inter utramque ignotam hæcenus tellurem jacere hyalus, qui viam præbeant aquis ab Oriente cadentibus in Occidentem, quas arbitror impulsu caelorum circulariter agi in gyrum circa terræ globum. Baccaalos Cabottus ipse terras illas appellavit ». Gallos etiam in objectum Gallie continentem trajecisse, fidemque Christi a viris religiosis illatam Barbaris Canadensibus inferius dicitur. Porro de Hispaniola insula, quæ prima Hispanorum novos orbis conquiriturum sedes exiit, hæc Leoni narrat Petrus Martyr² : « Per quatuor

ca lumina, perque provincias quinque diximus insulam dividi : datur et alia partitio. Constat insula universa quatuor montium cacuminibus, quæ mediam secant ab Oriente in Occidentem : succosa cuncta, auro feracia cuncta ». Et infra : « Beata omnia, beatiora nunc quod intra tui gregis oves, beatissime pater, (Leonem papam alloquitur.) sint recepta tot hominum millia, zemibus omnibus demonum simulacris eliminatis : si res hujusemodi aliquando in discursu nostræ narrationis repetiero, sique digredior interdum, ut hæc referam, beatissime pater, ne mihi successenseas : fervor animi præ lætitiâ cum audio, cum video, cum scribo ista, me velut divinus sybillineus quidam spiritus exagitat, cogitque idem sæpe referre, quando præcipue sentio, quo tendat nostræ religionis amplitudo ». At nostrorum avaritia, qui nimis laboribus in auro effodiendo neophytos oppresserunt, miseram gentem fere abolitam queritur apud Pontificem auctor¹ : « Hoc tamen inter sata hæc uberrima jacet medium, quod me angit non mediocriter : simplices hi nudi homines parvo erant assueti labori : pereunt multi ex immensa fatione in aurifodinis, desperantque adeo, ut sibi mortem nulli consciscant, nihilque curent de procreatione filiorum : sumere matres gravidas medicamina iniquiunt, quo immaturos partus edant, cum cernant se parituras Christianorum mancipia : licet ex regio Diplomate liberos esse sancitum sit, servire tamen coguntur ultra quam homini libero placeat. Extenuatus est miserorum numerus in immensum : duodecies centena capitum millia amplius fuisse aliquando censa nulli ferunt : quis nunc sit horresco referre ».

64. Optabat Pontifex novi orbis incolarum mores perdiscere : quibusnam superstitionibus irretiti tenerentur; utque ad excipiendos evangelicos salus comparati viderentur : atque adeo Petrus Martyr de his certior factus a Galeatio Butrigario et Joanne Ruffo archiepiscopo Cusentino, Leonis internuntiis, plura de Barbarorum institutis accuratissime ad Leonem Pontificem conscripsit : inter quæ narrat Barbaros, utpote in omne lascivie genus effusos, de uxorum pudicitia omnino diffisos, hæredes principatum creare solitos filios ex sororibus progenitos : extinctoque regulo charissimas illius pellices formæ elegantia præcellentes cum mundo muliebri vivas sepeliri.

¹ Dec. 3. c. 6 et 7.

² Dec. 3. c. 6. — ² Dec. 3. c. 6 et 7.

LEONIS X ANNUS 4. — CHRISTI 1516.

1. *Præsales conquærantur de monachorum privilegiis.* — Excurrentis sæculi anno decimo sexto, Indictione quarta, decima sessio Concilii Lateranensis, quæ die quarta Junii celebranda erat, extracta est in Decembrem ob varias præsulum immunitates monachorum revocandas contententium, episcopalemque societatem ad asserendam antistitum auctoritatem in Urbe institui depositum lites, quas describit Paris de Grassis ¹ episcopus Pisauriensis et Pontificiarum caeremoniarum præfectus : « In ultimis sessionibus tribus aut quatuor, cum papa et cardinales vellent aliqua obtinere a prælatis, prout obtinuerunt, semper promittentes prælatis unam sessionem particularem tenere pro exauditione petitionum, quas prælati intendebant, præsertim contra fratres et eorum mare magnum, ut tot eorum privilegia, quæ erant confusio et vituperatio dignitatis episcopalis ad formam juris communis redigerentur ». Et infra : « Cardinales sic sunt operati cum papa, quod papa, qui petitiones prælatorum primo benigne exaudierat, demum omnem exauditionem hujusmodi revocavit, dicens expresse talia non placere cardinalibus, et propterea nullo modo velle concedere prælatis confraternitatem aliquam : unde prælati super hoc congregati videntes se esse, qui ex quatuor partibus saltem tres esse, qui Concilium faciunt, statuerunt demum ad Pontificem alios prælatos deputare, ut Pontifici, ac, si opus esset, cardinalibus persuaderent suas petitiones æquas et honestas, et ad virtutem tendentes esse, et propterea exaudientas : sed omnino papa persistit in sua opinione, dicens non placere cardinalibus, quod prælati habeant societatem : et addidit quod si prælati perseverent in hujusmodi opinione velle societatem, quod non tenebitur amplius ulla sessio ; et sic quod privilegia, quæ petebantur per prælatos contra fratres tolli aut modificari, stabunt et amplius non revocantur, prout quasi definitum est ; videlicet quod non erit amplius ulla

sessio, sed quod ab Octobri ad alium Octobrem et sic in perpetuum differretur : et hæc fuit causa prorogationis.

2. « Capitula autem, quæ prælati petebant super societate incunda hæc sunt : nam cum primo papa, ut jam dixi, respondisset placere sibi, quod prælati postulassent super societate, cardinales timuerunt nescio quid, et instruxerunt Pontificem, ut non daret eis facultatem congregandi, sed quod prælati assistentes papæ essent, qui necessitates prælatorum intelligerent, et papæ referrent quod placuit prælatis : sed cum ipsi etiam super hoc capitula hæc, quæ sequuntur fecissent, et papæ obtulissent, papa de consilio cardinalium non acceptavit, dicens se non posse quod vellet. Itaque hæc sunt petita nostra, id est, prælatorum, videlicet :

3. « Beatissime pater.

« Postquam sanctitas vestra nobis demonstravit ei placere, ut prælati assistentes promotores et defensores sint episcoporum, et ea procurent, quæ illorum necessitates ac etiam pietatis opera respiciunt, sperandumque sit quod ex eo sanctitas vestra hoc munus indulget, ex quo suæ mentis instituto illa quoque, quæ ad hoc ipsum accessoria sunt, et sine quibus tam sanctum opus exequi posset, sint concessa ; ut tamen possimus generali episcoporum congregationi clarius liberiores sanctitati vestre gratiam insinuare, dignetur sua clementia et bonitate hæc, quæ summopere huic negotio expedire videntur, benigne comprobare, videlicet quod sanctitas vestra, quæ est caput et princeps episcoporum, episcopos ut semper fecit, commendatos habeat, illorumque protectionem, qua solet pietate, retineat ; quodque sanctitas vestra et reverendissimi domini cardinales, et sacrum collegium hujus ordinis sint perpetui protectores, et quod assistentes prædicti, quos sanctitas vestra ad defensionem episcoporum designat, possint, quando opus fuerit, aliquo convenienti loco congregari ad consulendum et tractandum de communibus episcoporum negotiis : quod iidem habeant facultatem, obtenta

¹ Paris tom. iv. Ms. arch. Vat. p. 161.

prius venia a sanctitate vestra, congregare ex causa episcopos in curia existentes pro hujus ordinis indigentis et necessitatibus : quod assistentes predicti debeant inter se de suo numero aliquos deputare, qui specialiter prepositi sint defensionis et ordinis episcoporum negotiis : quod habeant cancellarium communem, possintque scribere quibus opus fuerit juxta negotiorum exigentiam : quod possint habere arcam communem, ad pios usus et ordinis necessitatem pecunias colligere, thesaurarium deputare, prout videbitur opportunum : quod possint pro defensione ordinis et episcoporum negotiis eligere syndicos, procuratores sive advocatos ; quod possint facere aliquas ordinationes honestas in defensionem predictorum episcoporum et ordinis et pietatis opera respicientes, dummodo sanctitati vestre placeant, et approbentur ab eadem : et si qua alia pro tam sancto opere necessaria videntur, consulta tamen prius sanctitate vestra, et ea ab eadem approbata possint per eodem adimpleri : cum major pars predictorum assistentium aliis negotiis occupata sit, et fere omnes Itali sint, dignetur sanctitas vestra aliquos alios prelatos pro tempore in curia existentes eisdem adjungere, qui aliarum linguarum sint et aliis occupationibus non intenti possint una cum predictis assistentibus hujusmodi negotiis vacare ; vel, si magis placet alios prelatos de rebus episcoporum bene informatos una cum prefatis assistentibus deputare ».

4. Celebratos deinde xv Decembris die in palatio Apostolico generales presulum cœtus, atque in iis decreta, quæ in proxima sessione proponenda erant, excussa fuisse, addit auctor : « Quemadmodum, inquit, supra die iv Junii scripto, fuit ex diversis causis usque ad hanc diem xix Decembris prorogata, præsertim quia papa et cardinales aliqui faventes religiosis ex causa incerta contra prelatos, non potuit unquam clare a prelatibus obtinere, ut darent vota sua super certis tractatibus concordie inter prelatos et religiosos super derogationibus privilegiorum in mari magno contentorum, quamvis papa pluries nisus fuerit tranquillare animos prelatorum. Et tandem die decima quinta Decembris papa vocatis in capella palatii omnibus prelatibus, qui fuerunt numero septuaginta, et cardinalibus quinque, fecit proponi quatuor minutas quatuor Bullarum, quæ in Concilio legi debebant ; et sic prelati dederunt vota sua ad tres primas minutas, videlicet super concordatis inter papam et regem Francie ; secunda fuit abrogatio Pragmaticæ sanctionis in Francia ; tertia fuit inhibitiō contra fratres, ne prædicent sine licentia ordinariarum ; et quarta fuit super tractatu concordie inter prelatos et fratres ;

sed quasi nullus approbavit, imo omnes contradixerunt aperte, ita ut cardinales ibi presentes ægre tulerunt hujusmodi contradictiones, et tandem concluderunt, in sequentem diem mane summo accedendum esse ad ipsam capellam super meliori scrutinio faciendo, quia sperabant forte prelatos reducere posse ad vota sua. Et sic die sequenti omnes prelati sub pena vocati ad congregationem, iterum melius confuturunt, et res composita est ad vota prelatorum, licet etiam aliqui contra senserint.

5 « Tandem die sequenti Jovis itum est ad basilicam Lateranensem ». Et infra : « Inchoata est (nimirum crastino) sessio, in qua fuerunt cardinales sexdecim tantum ; alii quatuor in Urbe presentes se excusarunt ; et dimissis votis admissa est excusatio eorum : milhæ in totum fuerunt octuaginta, oratores sæculares tres, videlicet Cesaris, Hispaniæ et Portugalie ; et etiam affuit dux Urbini, qui sedit in capite sedilis cum oratoribus, et licet nonnulli fautores ejus voluissent quod staret apud papam, sicut in capella, ego non volui, dicens quod locus est Cesaris et regum stare apud papam in sessionibus conciliaribus tantum. Missa non fuit cantata propter multa proponenda in sessione ; sed per sacramentum plana lecta, licet cantores de mandato papæ cantarent ter in tota missa, et quidem breviter ac dulciter, videlicet, novem *Kyrie eleison*, et *Sanctus*, et *Agnus Dei* », et infra : « Deum facte sunt preces solite, et in fine earum post *Benedicamus Domino*, papa dedit solemnem benedictionem, et cardinalis de Farnesio assistens a dextris publicavit indulgentias septem annorum. Quo facto procurator fiscalis vocavit omnes absentes, et accusavit contumaciam eorum ; unde comparuit quidam procurator episcopi et dedit mandatum in manibus papæ et consensit, etc. » Tum de legatione patriarchæ Maronitarum ad Leonem Pontificem missa hæc subdit :

6. *Maronitarum Lateranensi Concilio et fidei Catholicæ adhaerent.* — « Postea venerunt tres oratores nigri ex Æthiopia nomine patriarchæ Antiocheni, qui præsentarunt mandatum in scriptis, et erat quidem in membrana et scriptum litteris Arabicis sive Syriacis, et legebatur more Judaico in inversum : et isti tres comparuerunt ante pedes papæ cum interprete, qui erat frater Joannes Franciscus de Potentia Ordinis Minorum de Araceli, qui fuerat missus a papa ad illas partes jam sunt anni duo, ad effectum ut instrueret populos illos in fide Christi, quatenus illi vellent ; et sic revertens conduxit istos oratores nomine tam principis ejusdem nomine Machadem montis Libani, et civitatis Berservi : Machadem autem interpretatur princeps foraneus ; et iste imperat genti Maronitarum, qui sunt ad numerum quadraginta millium omnes Christiani, licet composuerit cum soldano,

¹ Paris 10. iv. Ms. arch. Nat. p. 173.

ut publice ipse non profiteatur se Christianum, prout infra latius dicam particulari capitulo, et ponam litterarum exemplum, quas misit ad papam, quæ fuerunt in secreto consistorio lectæ. Itaque oratores isti tres præsentarunt litteras papæ, et per interpretem exposuerunt causas sui adventus et comparitionis nomine patriarchæ Maronitarum: et non placuit papæ quod dicerent eum patriarcham Antiochenum, quia in Urbe erat, et est patriarcha Antiochenus. Et papa mandavit uni ex eis, ut in pulpito legeret, prout legit alte ipsius litteras patriarchæ; quarum interpretationem etiam dederunt asserentes illam esse ab eorum fratre Joanne Francisco fideliter et vere interpretatam: et dominus Andreas Piperarius secretarius Concilii in locum domini Phedræ defuncti suffectus, ipsam interpretationem legit, ut infra ».

7. Conceptæ erant hæc verbis eæ litteræ¹, quibus patriarcha grates Leoni agebat de misso ad se internuntio Apostolico, Armeniorumque veteres errores circa sacrum chrisma, quod ex multiplici aromatum permistione confici consueverat; tum circa Baptismum, qui quadragesimo tantum die conferebatur Maronitis, deposuisse, fidemque orthodoxam et instituta Romanæ Ecclesiæ colere professus, Apostolicos apices venerabatur, ac Romano ipsi Pontifici fidem suam præstabat, defererebatque obedientiam.

« Mandatum patriarchæ Maronitarum.

« Gratias Deo reverenter agimus sub mundissimis pedibus patris nostri sanctissimi Christi vicarii et domini nostri papæ Leonis X qui vices beati Petri, veritatis petræ, gerit in terris, sedetque super Apostolicam Sedem ipsius sanctissimæ benedictionis super nos. Amen. Cogimur in divinas laudes erumpere, Deoque, a quo omne bonum, gratiarum actiones indesinenter agere, qui purissimæ sanctitati vestræ menti illabi dignatus est, eamque per inspirationem pulsare, ut nos per sanctum nuntium suum fratrem Joannem Franciscum de Potentia visitaret: is enim, fratre Francisco Beatino interprete, et viam salutis nobis ostendit, et sancta documenta reliquit, nempe quomodo sanctum conficiatur chrisma ex puro videlicet oleo et balsamo, nihilque præter hæc immiscendum: quo etiam tempore aquis salutaribus infantes ablui debeant, et sacro Baptismatis fonte renasci; non sitque quadragesimus præstolandus dies sicut antea erroris tenebris involuti præstolari consuevimus, sed in octavo vel etiam ante eam necessitas exposulaverit. Qua vero ratione juxta Patrum et sanctæ Romanæ Ecclesiæ instituta matrimonia contrahantur, quæ eadem impediunt, ac sacri quoniam pacto conferantur ordines; quibus item verbis in conse-

cratione Dominici Corporis ac Sanguinis uti debeamus, et quod Spiritus sanctus a Patre procedat et Filio, sicuti ab unico principio et unica spiratione; et quod Christianus, qui in hac vita sufficientem de suis delictis penitentiam non egit, ea functus, ad quemdam divina permittente justitia ducatur locum, qui purgatorium dicitur, ut ibidem, quousque dignior sit cælum ascendere, maneat; et quod semel saltem in anno nostra proprio sacerdoti confiteamur peccata, sanctissimumque Eucharistiæ sacramentum in Paschate suscipiamus Domini nostri Jesu Christi, qui in SS. Apostolorum Petri et Pauli natali hoc consueverimus adimplere: et ut semper et in omnibus Apostolicæ Sedis ac sanctitalis vestræ ejusque successorum submittamur mandatis, præsentibus archiepiscopis, episcopis, necnon doctoribus nostris cleri et populi majoribus, et claro nos docuit eloquio et dulciter instruxit. Hæc enim, pater sancte, et nonnulla alia ab eo instituta nostrarum salutem concuerentia animarum, et in Arabico conscripta sermone nobis relicta, quibus evitantur peccata moresque reformantur in melius, prompta obedientia acceptamus et confitemur, adimplereque speramus: et propterea apprime in Domino exultavimus; et animi nostri immo dicam spiritualem conceperunt lætitiã, Deoque optimo maximo ac sanctitati vestræ gratias egimus fratres hos sanctos ad nos dirigenti, qui salutis iter nobis ostenderunt, et animas nostras in Domino recreamus.

8. « Nos vero cum prælibato fratre Joanne Francisco quosdam ex nostris ad sanctitatem vestram destinamus ea ducti opinione, ut patrum instituta ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ dogmata addiscant, et cum edocti fuerint, ad nos docturi alios postmodum redeant. Interea non parvo afficimur tædio, quoniam ad deosculandum adorandumque sanctissimæ sanctitalis vestræ pedes accedere prohibemur, et quæ mente gerimus fixis in terram poplilibus proprio ore exprimere ipsi nequimus. Ut autem affectui nostro ac voto utrumque satisfaciamus, cum præfato sanctitalis vestræ nunlio fratre Joanne Francisco oratorem nostrum Acuri Joseph cum Elia monacho ad sanctitatem vestram destinandum decrevimus, ut nostro ac totius cleri Maronitarumque populi nomine ferram fronte tangens, flexisque genibus sanctissimos pedes sanctitalis vestræ et adoret et deosculetur, ac sanctæ Apostolicæ Sedi coram fratribus vestris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus sanctitali, vestræ obedientiam præstet, et fidelitatem jurei, et quod veraciter sanctæ Sedis Apostolicæ et sanctitalis vestræ servi fideles sumus demisso capite firmiter protestetur. Amen. Amen. Quædam vero alia suprascripto fratri nostro Joanni Francisco reservamus, quæ ut sanctitali vestræ enarret sub Dei attestacione adstrinximus: crit

¹ *EM. in Actis sess. II.*

enim veluti noster amabilis frater benedicti monasterii S. Mariæ de Camibin in monte Libano sancto, ac totius cleri et Maronitarum populi ad pedes sanctitatis vestre sollicitus procurator, omnia quidem nostra et quomodo sub infidelium detestanda servitute tanquam omni auxilio orbati infelicissimam vitam ducimus propriis oculis ipse conspexit. Hoc est responsum parvitas nostræ sanctissimo et purissimo patri nostro, cujus sanctas benedictiones misericors Deus ad nos transmittat. Amen. Amen. Scripta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis MXXV, mense Februarii die XIV. A tergo: Præsentabimur cum Dei gratia in manus sanctissimi domini nostri Leonis, qui super sanctam sedem Petri Apostoli residet pro parte pauperis discipuli sui Petri patriarchæ Maronitarum ex monasterio Camibin in monte Libano servî servorum Dei ».

His perlectis, Maronitæ oratores exarata litteris complevisse, atque ad exitum perduxisse referunt Acta Concilii, confirmatque Paris dum ait: « Demum iterum ante pedes papæ comparuerunt, et illis osculatis præstiterunt obedientiam capite solum tangente: demum ducti sunt ad loca sua in sedilibus prælatorum, post tamen omnes prælatos sedentes, quia ipsi erant religiosi ».

9. *Prohibetur ne prædicatores in explanatione sacramentorum Scripturarum a veritate ad fabulas concertentur.* — Addit auctor deinde Andream episcopum Revaliensem oratorem marchionis Brandenburgensis, ascenso suggestu, sanctionem perlegisse, ne monachi sine episcoporum mandato et auctoritate sacras habent conciones, neve in iis titillandis fidelium auribus, commentis inanibus, sed explanandis Evangelicis oraculis, mentibusque ad pietatem flectendis student; funesta quippe ea tempora ab Apostolo prænnuntiata imminabant, quibus homines magistros ipsis lenocinantes et prurientes aures quæsituri et a veritate quidem auditum aversuri, ad fabulas se conversuri erant.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Fide dignorum relatione percepimus quod nonnulli prædicatores nostris temporibus (quod dolenter referimus) non attendentes se eorum quos diximus et insuper sanctorum Ecclesiæ doctorum aliorumque sacram theologiam profitentium, qui assistendo jugiter Christianis, ac se falsis prophetis rectam fidem subvertere animentibus opposites Ecclesiam militantem illasam prius per se latam eam esse manifestarunt, officium exercere et nonnisi utilia concurrenti eorum sermonibus populo ad vitiorum extirpationem, virtutum laudem, animarum denique salutem fidei, meditanda et perficienda debere assumere, multa tamen et varia contra institutiones et exempla, quæ diximus, quandoque etiam scandalosa populis prædicare,

quod mentem certe nostram mirum in modum commovit, dum nobiscum ipsi mente volvimus, quod illi officii immemores sui in suis sermonibus non ad utilitatem audientium, sed ad suam potius ostentationem laborantes, vanis quorundam auribus blandiuntur, qui ad hoc jam devenisse apparent, ut verificetur dictum Apostoli ad Timotheum ita scribentis ¹: *Erit enim tempus, cum sanctam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria concurrant sibi magistros prurientes auribus; et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur;* quorum falsas et inanes mentes prædicantes ipsi præfati non modo in rectam veramque viam reducere minime studeant, sed illas majoribus etiam erroribus implicant, dum sine ulla canonum attestatione vel reverentia, imo contra ipsas canonicas sanctiones sacre Scripturæ sensum multifariam perverlentes, temereque ac perperam plerumque interpretantes, contra veritatem prædicare, terroresque ac minas, multaque mala propediem affutura, jamque ingruentia, nulla prorsus legitima ratione muniti, sed suo dumtaxat sensui obsequentes comminantur, repræsentant, adesseque asseverant, plerumque etiam vana quædam et inania, et alia hujusmodi populis ingerere, et (quod enormius est) ab æternitatis lumine et sancti Spiritus admonitione aut infusione illa se habere asserere audent. Cumque ii sub confictorum miraculorum mendaciis varios errores fraudesque disseminent, denique populos quos in Evangelica doctrina sedulo instruere, et in vera fide delinere et conservare debent, sermones suos a sensu et præceptis universalis Ecclesiæ retrahentes, a sacrisque constitutionibus, quas maxime sequi debent, deviantes auditores suos amovet ac longe faciunt e salute; et per hæc et alia hujusmodi simpliciores homines, ut ad deceptionem procliviores, a via salutis et obedientia Romanæ Ecclesiæ deviantes in errores varios perfacit inducuntur ». His malis hæc adhibita remedia:

10. « Et tam periculosum contagiosumque malum ac mortifera pestis radicibus evellatur, et arefactum illa penitus deleatur, ut nec memoria ejus remaneat; sacro approbante Concilio statuimus et ordinamus, ut nullus tam clericus sæcularis, quam eujuscumque, etiam Mendicantium, Ordinis regularis, aut quivis alius, ad quem facultas prædicandi tam de jure quam de consuetudine, vel privilegio, aut alias pertinet, ad hujusmodi officium exercendum admittatur, nisi prius per superiorem suum respective diligenter examinatus (in qua re conscientiam ipsius superioris oneramus) ac morum honestate, ætate, doctrina, probitate, prudentia, et vite exemplaritate ad illud aptus et idoneus re-

¹ II Timoth. IV.

periat, et hic quocumque prædicaturus accesserit, de hujusmodi examine et idoneitate sua per litteras authenticas seu alias sui examinatoris approbatorisque, episcopis et aliis locorum ordinariis fidem legitime faciat; mandantes omnibus, qui hoc onus suscipiunt, quique in futurum suslinebunt, ut Evangelicam veritatem et sanctam Scripturam juxta declarationem, interpretationem et amplificationem doctorum, quos Ecclesia vel usus diuturnus approbavit, legendosque hæcenus recepit, et in posterum recipiet, prædicent et explant, nec quidquam ejus proprio sensui contrarium aut dissonum adjiciant; sed illis semper insistant, quæ ab ipsius sacrae Scripturae verbis, et præfatorum doctorum interpretationibus rite et sane intellectis non discordant; tempus quoque præfixum futurorum malorum, vel antichristi adventum, aut certum diem judicii prædicare vel asserere nequaquam præsumant, cum Veritas dicat: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater possit in sua veritate*; ipsosque qui hæcenus similia asserere ausi sunt, mentitos ac eorum causa reliquorum etiam recte prædicantium auctoritati non modicum detractum fuisse constet ». Nonnullis interjectis, quibus etiam de episcopis detrahente coram laicis concionatores veliti sunt, additur :

11. « Cæterum si quibusdam eorum Dominus futura quadam in Dei Ecclesia inspiratione quapiam revelaverit, ut per Amos prophetam ipse promittit; et Paulus Apostolus prædicatorum princeps: *Spiritus*, inquit ¹, *nolite extingui*: *prophetias nolite spernere*; hos aliorum fabulorum et mendacium gregi communerari vel aliter impediri minime volumus: extinguitur namque ipsius gratia Spiritus, Ambrosio teste, si incipientibus loqui fervor contradictione sopitur; et tunc Spiritui sancto injuria certe fieri dicitur. Et quoniam res magni momenti est, eo quod non de facile credendum ² sit omni spiritui, sed sint probandi spiritus, teste Apostolo, an ex Deo proveniant; volumus ut lege ordinaria tales assertæ inspirationes, antequam publicentur aut populo prædicentur, ex nunc Apostolicae Sedis examini reservate intelligantur: quod si sine moræ periculo id fieri non valeret, aut urgens necessitas aliud suaderet, tunc eodem ordine servato ordinario loci notificentur, ut ille adhibitis secum tribus aut quatuor doctis et gravibus viris, hujusmodi negotio cum eis diligenter examinato, quando id expedire videbitur (super quo eorum conscientias oneramus) licentiam concedere possint, etc. » Si qui contra hæc tenderent, anathemate percussantur, et concionatorio munere sunt interdicti. « Dat. Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incar-

nationis Dominicæ MDCXVI, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno IV ».

12. *Pacta inter Leonem et Franciscum Galliarum regem de sacerdotiorum provisione*. — Promulgata deinde in Concilio est prolixior sanctio, qua pacta inter Leonem Pontificem et Franciscum Gallorum regem in Bononiensi colloquio de sacerdotiis et dignitatibus conferendis Ecclesiasticis continebantur; detrahendique canonicis et monachis episcoporum et abbatum designandorum juris causæ adductæ fuere.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum ex electionibus, quæ in Ecclesiis cathedralibus et metropolitanis ac monasteriis dicti regni, a nullis annis citra fiebant, grandia animarum pericula provenirent, cum pleræque per abusum sæcularis potestatis, nonnullæ vero præcedentibus illicitis et simoniacis factionibus, aliæ particulari amore et sanguinis affectione et non sine perjurii reatu fierent, cum electores ipsi etiam, si ante electionem per eos faciendam magis idoneum, et non eum quem promissione aut datione alienius rei temporalis, seu prece vel precibus per se vel alium interpositis electionem procurare didicissent, eligere sponte jurarent, juramentum hujusmodi non servarent; sed contra proprium hujusmodi juramentum in animæ suæ præjudicium venirent, ut nobis notorie constat ex crebris absolutio-nibus et rehabilitationibus a nobis et prædecessoribus nostris petitis et obtentis, idem Franciscus rex (nimirum Francorum), nostris paternis monitis, tanquam verus obedientiæ filius parere volens, tam pro bono obedientiæ, in qua magnum meritum vere consistit, quam pro communi et publica regni sui utilitate, in locum Pragmaticæ Sanctionis, et singulorum capitulorum in ea contentorum, Constitutiones infrascriptas invicem tractatas, et cum fratribus nostris S. R. E. cardinalibus diligenter examinatas, et de eorum consilio cum præfato rege concordatas per dilectum filium Rogerium Barne regium advocatum oratorem suum ad hoc ab eodem Francisco rege ad nos destinatum, habentem ad hoc speciale et sufficientes mandatum, acceptavit: de eorundem fratrum consilio et unanimi consensu, ex certa nostra scientia et potestatis plenitudine statuimus et ordinamus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus loco dictæ Pragmaticæ Constitutionis ac omnium et singulorum capitulorum in ea contentorum in dicto regno, Delphinatu, et Comitatu Diensi ac Valentiniensi infrascriptæ observentur Constitutiones, videlicet quod cathedralibus et metropolitanis Ecclesiis in regno, Delphinatu, et Comitatu predictis, nunc et pro tempore, etiamsi per cessionem in manibus nostris et successorum nostrorum Romanorum Pontificum canonice intrantium sponte factam vacantibus, illarum capita et canonici ad electionem seu postulationem inibi

¹ 1 Thess. v. — ² 1 Joan. xv.

futuri praelati procedere non possint, sed illarum occurrente hujusmodi vacatione rex Francie pro tempore existens unum gravem magistrum seu licentiatum in theologia, aut in utroque seu in altero jurium doctorem, aut licentiatum in universitate famosa et rigore examinis, et in vigesimo septimo sue aetatis anno ad minus constitutum, et alias idoneum, infra sex menses a die vacationis Ecclesiarum earumdem computandos, nobis et successoribus nostris Romanis Pontificibus, seu Sedi predictae nominare, et de persona per regem hujusmodi nominata per nos et successores nostros, seu Sedem predictam provideri: et si contingeret praefatum regem personam taliter non qualificatam ad dictas Ecclesias sic vacantes nominare, per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi de persona sic nominata eisdem Ecclesiis minime provideri debeat; sed teneatur idem rex infra tres alios menses a die recusationis personae nominatae non qualificatae, sollicitatori nominationem non qualificatam prosequenti consistorialiter factae intimandae computandos, alium supradicto modo qualificatum nominare: alioquin, ut dispendiose Ecclesiarum hujusmodi vacationi celeriter consulatur, Ecclesiae tunc sic vacanti per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi de persona, ut praefertur, qualificata necnon Ecclesiis per obitum apud Sedem predictam vacantibus semper, nulla dicti regis praecedente nominatione, libere provideri possit. Decernentes electiones contra praemissa attentatas, ac provisiones per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi factas nullas et invalidas existere: consanguineis tamen praefati regis ac personis sublimibus ex causa rationabili et legitima in nominatione et Apostolicis litteris exprimenda, necnon religiosis Mendicantibus reformatis eminentis scientiae et excellentis doctrinae, qui juxta sui ordinis regularia instituta ad gradus hujusmodi assumi non possint, sub prohibitione praemissa minime comprehensis; sed de eorum personis dictis Ecclesiis pro tempore vacantibus ad dicti regis nominationem per nos et successores nostros seu Sedem hujusmodi libere provideri possit.

13. « Monasteriis vero et prioratibus conventualibus et vere electionis, videlicet in quorum electionibus forma capituli Quapropter, servari et confirmationes electionum hujusmodi solemniter peti consueverunt, in regno, Delphinatu, et Comitatu hujusmodi, nunc et pro tempore etiam per similem cessionem vacantibus, illorum conventus ad electionem seu postulationem abbatis seu prioris procedere non possint; sed idem rex, illorum occurrente hujusmodi vacatione, religiosorum ejusdem Ordinis, in aetate viginti trium annorum ad minus constitutum, infra simile tempus sex mensium, a die vacationis monasteriorum et prioratuum hujus-

modi computandorum, nobis et successoribus nostris seu Sedi hujusmodi nominare, et de persona per regem hujusmodi monasterio vacanti nominata per nos et successores nostros, seu Sedem hujusmodi provideri, prioratus vero personae ad illum per eundem regem nominate conferri debeat. Si vero idem rex presbyterum saecularem, aut religiosum alterius Ordinis, aut minorem viginti trium annorum, vel alias inhabilem nobis aut successoribus nostris infra dictum semestre, seu Sedi hujusmodi nominabit, talis nominatus recusari et nullatenus sibi provideri debeat: sed rex ipse infra trimestre a die recusationis supradicto modo intimandae computandum, alium modo supradicto qualificatum monasterio seu prioratui tum vacanti nominare, et de persona ad monasterium nominata illi provideri; ad prioratum vero nominatum prioratus ipse per nos et successores nostros seu Sedem predictam conferri debeat, etc. »

14. Additum post novem menses Sedem Apostolicam iis prioratibus et monasteriis consulturam: promulgatumque superiori sanctione non contineri collegia canonicorum et monachorum, quae a Sede Apostolica designandorum episcoporum et abbatum jure ornata fuerint, de quo per Apostolicas litteras constiterit: rescisus Romanae curiae mos juris ad vacatura sacerdotia conferendi; in cathedralibus tamen et collegiatis Ecclesiis, in quibus cautum est, ne quis sacerdotium adipiscatur nisi illius munera praesens impleat, vacaturi unius sacerdotii collatio Sedi Apostolicae reservata: constitutum ut episcopi in cathedralibus Ecclesiis theologiae sapientiae doctores sacerdotum theologae conferant ea lege, ut bis singulis hebdomadis sacram concionem habeat, vel scholastico more sacerdotes circa divinarum rerum tractationem edoceat. Sancitum ut primo singulorum trimestrium mense collatores ordinarii et patroni Ecclesiasticae sacerdotia deferant viris divinarum litterarum, Pontifici juris civilisve vel philosophiae peritis, atque laurea in Academiis donatis: proximerum vero duorum mensium spatium, aliis etiam tanta doctrina non excultis, verumtamen idoneis impertiri possint; sin vero aliter consultum ab antisistibus fuerit, pronuntiatum illius sacerdotii conferendi jus ad Sedem Apostolicam devolutum: designatum praeterea est tempus, quo in celeberrimis Academiis opera scientiis danda esset ab iis, qui praerogativa doctrinae fulti ad sacerdotia provehendi erant. Pergit Pontifex:

15. « Tempus autem competens decennium in magistris seu licentiatibus aut baccalaureis in Theologia; septennium vero in doctoribus seu licentiatibus in jure canonico, civili, aut medicinis; quinquennium autem in magistris seu licentiatibus in artibus cum rigore examinis a logicis inclusive, aut in ulteriori facultate;

sexennium autem baccalaureis simplicibus in Theologia; quinquennium vero in baccalaureis juris canonici aut civilis, in quibus baccalaureis juris canonici aut civilis, si ex utroque parente nobiles fuerint, triennium esse decernimus: præfati quoque graduales et nominati collatoribus ordinariis, sive patronis Ecclesiasticis semel ante vacationem beneficii de litteris gradus, seu nominationis, et de præfato tempore studii per litteras patentes universitatis, in qua studuerint, manu scribere et sigillo universitatis signalas fidem facere teneantur.

16. « Concurrentibus autem nominationibus, statuimus quoque et ordinamus, quod collatores ordinarii et patroni Ecclesiastici præfati inter graduatos, qui litteras gradus cum tempore studii et attestatione nobilitatis debite insinuerint, quoad beneficia in mensibus eis deputatis vacantia gratificare possint illum ex eis, quem voluerint: quo vero ad beneficia in mensibus gradualis nominatis deputatis, antiquiori nominato conferre, seu antiquiorem nominatum, qui litteras nominationis temporis studii et attestationis nobilitatis debite insinuerit, præsentare seu nominare teneantur. Concurrentibus autem nominationibus ejusdem anni, doctores licentiales, licentiales baccalaureis, demptis baccalaureis formatis in theologia, quos favore studii theologicæ licentiales in jure canonico, civili, aut medicina, preferendos esse decernimus; baccalaureos juris canonici ac civilis magistris in artibus præferri volumus: concurrentibus autem pluribus doctoribus in diversis facultatibus, doctorem theologum doctori in jure, doctorem in jure canonico doctori in jure civili, doctorem in jure civili doctori in medicina preferendos esse decernimus; et idem in licentiali et baccalaureis servari debere volumus: et si in eisdem facultate et gradu concurrent, ad datam nominationis seu gradus recurrendum esse volumus: et si in omnibus his concurrent, tunc collator ordinarius inter eosdem concurrentes gratificare possit. Volumus autem quod nominali litteras nominationis ab universitatibus, in quibus studuerint obtinentes, in nominationum litteris beneficia per eos possessa, et eorum verum valorem exprimere teneantur, alioquin litteræ nominationis hujusmodi eo ipso nullæ esse censeantur. Et infra:

17. « Statuimus quoque quod parochiales Ecclesie in civitatibus aut villis muratis existentes, non nisi personis modo præmisso qualificatis, aut saltem, qui per tres annos in theologia vel altero jurium studuerint, seu magistris in artibus, qui in aliqua universitate privilegiata studentes magisterii gradum adepti fuerint, conferantur, etc. » Adjectum etiam, ut religiosi sæcularia sacerdotia, nec sæculares regularia exambire possent: tum ad convellen-

das litium causas, commendamque cumulandi plures sacerdotales census cupidinem, plura constituta.

18. *Sanctio contra clericos concubinaris, et laicos fornicarios.* — Ad refrænuandam vero concubinatuum licentiam, hæc leges constituta: ut nimirum evoluta bimestri flexu ab edicto promulgato publici concubinarij mulctentur sacerdotiorum vecligalibus, quæ in Ecclesiarum utilitatem convertantur; ac si concubinas ejicere detrectarint, vel ejectas receperint, sacerdotiis, muneribus ac dignitatibus deturbentur: qui vero publici concubinarij censendi sint, ita descriptum est: « Publici autem intelligendi sunt non solum hi, quorum concubinatus per sententiam aut confessionem in jure factam, sed per rei evidentiam, quæ nulla possit tergiversatione celeri, notorius est; sed etiam qui mulierem de incontinentia suspectam et diffamatam tenent, et per suum superiorem admoniti ipsam cum effectu non dimittunt.

19. « Quia vero in quibusdam regionibus nonnulli jurisdictionem Ecclesiasticam habentes, pecuniarios questus a concubinariis percipere non erubescunt, patientes eos in tali fœditate sordescere; sub pœna maledictionis æternæ præcipimus, ne deinceps sub pacto, compositione, aut spe alterius questus talia quovis modo tolerant, aut dissimulent, alioquin ultra præmissam negligentiam pœnam, duplum ejus, quod propterea acceperint, restituerent, et ad pios usus omnino convertere teneantur et compellantur. Ipsas autem concubinas aut suspectas præfati omnibus modis curent a suis subdilis per auxilium et brachij sæcularis invocationem (si opus fuerit) penitus arcere: qui etiam filios ex tali concubinato procreatos apud patres suos cohabitare non permittant. Jubemus insuper quod in prædictis synodis et capitulis præmissa publicentur: et ut quilibet suos subditos ad ipsarum concubinarum demissionem moneat diligenter, injungimus. Præterea omnibus sæcularibus viris, etiamsi regali præfulgeant dignitate, ne ullum qualecunque inferant impedimentum quocumque quæsilo colore præfatis, qui ratione officii sui adversus subditos suos pro hujusmodi concubinato et aliis casibus sibi a jure permissis procedant.

20. « Et cum omne fornicationis crimen lege divina prohibetur sit sub pœna peccati mortalis necessario vitandum, monemus omnes laicos tam uxoratos, quam solutos, ut similiter a concubinato abstineant; nimis enim reprehensibilis est, qui uxorem habet, et ad aliam uxorem seu mulierem accedit. Qui vero solutus est, si continere nolit, juxta Apostoli¹ consilium, uxorem ducat. Pro hujusmodi autem divini observantia præcepti, hi, ad quos pertinet, tam

¹ I Cor. vii.

salutaribus monitis, quam aliis canonicis remediis omni studio laborent ».

21. *Decernitur censuras non contrahi, nisi rite denunciata fuerint.* — Demum ad auferendam publicam offensionem, qua interdum concitari consueverat ex consortio inito cum iis, qui anathemate percussi feruntur, confirmatum canonicum statutum nullas contrahi censurarum pœnas, nisi si rite denunciati sint, ipsosque anathemate devinctos teneri constat. Vetitum, urbes, oppida, aliave loca sacrorum usu interdicti, nisi ob incolarum vel magistratum crimen. Ad fraudes etiam circa censuum Ecclesiasticorum renuntiationes cessionesque, non sine proximi damno intercedere solitas, pronuntiatum, eas non valituras, nisi publicis Tabulis fuerint rite consignatæ. Quas omnes pactiones inter Sedem Apostolicam et Gallos reges in Bononiensi conventu factas Leo confirmavit ea lege, ut Franciscus rex sex mensium flexu publicis literis ratas et gratas habere profiteretur, tum in legum Gallicarum Tabulas referret. « Datum Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno incarnationis Dominicæ MXXVI, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri anno IV ». Consentientibus omnibus Patribus fuisse hoc decretum confirmatum, narrat Paris de Grassis, quanquam Francisci regis oratores ferre palam suffragia subterfugerint : « Oratores, inquit, Franciæ duo episcopi in Urbe præsentés noluerunt Concilio præsentés esse, quia, ut mihi dixit papa, noluerant consentire revocationi Pragmaticæ, ne displicerent prælatis et nationi ; sed consenserunt secreta ».

22. *Pragmatica Sanctio rescissa, et auctoritas Pontificia in clariori luce posita.* — Irrita deinde facta fuit apertius iterum novo decreto in Concilio eadem Pragmatica Sanctio, quæ Carolo VII rege in Bituricensibus conventibus, vigente Basilienensi schismate, adversus Romanorum Pontificum auctoritatem lata fuerat : quam licet a Ludovico XI abrogatam magna religionis testificatione in publico cardinalium senatu viderimus, ea tamen re ipsa ob præsulum et regionum administratorum pertinaciam rescissa non fuerat, nec quæ a Sixto IV assentientibus regis oratoribus statuta erant¹, perfecta fuerant ; nec præsules Galli repetitis sæpius monitis Innocentii VIII et Julii II obtemperarant, donec idem Julius, quamvis sacrosanctæ potestatis vi eam posset convellere, judicarium tamen ordinem in Concilio Lateranensi servare maluit, quem referunt Acta, præsulibus Gallis diem constituisse, ut in Concilio ad dicendam causam, ob quam rescindenda non essent, se sisterent : ac dein Leonem X ejus instituisse vestigiis, ac sæpius judicium extraxisse, ut præsules statuto die

adessent. Verum acquisita fuisse ab iis dillegia ad declinandum accessum ad Sedem Apostolicam patuit, cum jam patefactis itineribus, Insubricæque ad Subsellia Lateranensia non venerint. Lata itaque hæc est a Leone decretoria sententia¹, quæ etiam Pontificiam auctoritatem Concilii auctoritatis antecellere demonstratum ac promulgatum est.

23. « Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Cum moniti et citati (nempe Gallicani præsules), sublatis jam omnibus impediendis, effluxisque omnibus terminis coram nobis et dicto Concilio non comparuerint, nec comparare curaverint, ad allegandam causam, quare Sanctio prædicta (nimirum Pragmatica), nulla declarari non debeat, ita ut excusationi ultra locus non sit, possinque merito contumaces reputari prout eos exigente iustitia reputamus ; nos mature attendentes, Pragmaticam Sanctionem, vel potius, ut dictum est, corruptelam schismatis tempore a non habentibus potestatem editam, reliquæ Christianæ reipublicæ Ecclesiæ sanctæ Dei nullatenus conformem et a clara memoriæ Ludovico XI Francorum rege Christianissimo revocatam, cassatam atque abolitam, auctoritatem, libertatem ac dignitatem dicte Sedis violare ac diminuire, facultatemque Romani Pontificis pro tempore existentis de sanctæ Romane Ecclesiæ cardinalium pro universali Ecclesia assidue laborantium, virorumque doctorum personis, quibus abundat curia, et quorum consiliis Sedis Apostolicæ et Romani Pontificis, atque universalis Ecclesiæ auctoritas et potestas conservantur, negotiaque diriguntur et in prospero statu confovuntur, de Ecclesiis et monasteriis, eisdemque personis de reliquis beneficiis Ecclesiasticis juxta eorum status exigentiam, providendi penitus auferre ; prælatis vero Ecclesiasticis illarum partium causam præbere, ut ipsi nervum Ecclesiasticæ disciplinæ, et obedientiæ nexum frangant et violent, ac contra nos et Sedem prædictam eorum matrem cornua erigant, et eis ad præmissa audendum viam aperire, ipsamque notorie nullatenus subsistere, nulloque nisi alicujus temporis seu potius tolerantia ejusdem admiculo fulciri, etsi Romani Pontifices prædecessores nostri præfati, prout ipsi suo tempore summo opere optare demonstrarunt, corruptelam et abusionem hujusmodi, vel malignitate temporum vel alias illi providere, et in totum occurrere non valentes suis temporibus tolerasse visi fuerunt ; considerantes tamen ab ipsius Bituricensis sanctionis editione vix anno septuaginta fluxisse, nullumque infra hoc temporis spatium præter hoc Lateranense Concilium legitime fu-

¹ Sup. Constitutio in princ.

¹ Ext. in Act. Conc. et in Bullar. in Leon. Const. 20.

isse celebratum, in quo cum (disponente Domino) constituti simus, ab eisdem improbe sanctionis extirpatione et totali annullatione sine nostra et sanctorum Patrum in presenti Concilio congregatorum nota, ac nostrae et dictorum illa utentium animarum periculo abstinere seu desistere non posse, Augustino teste, iudicamus atque censemus.

24. « Et sicut piæ memoriæ Leo papa I prædecessor noster, cujus in hoc libenter, quoad possumus, vestigia imitamur, ea quæ in secunda Ephesina Synodo temere contra justitiam et Catholicam fidem gesta fuerunt, postmodum in Chalcedonensi Concilio mandavit ac fecit predictæ fidei firmitate revocari; ita et nos a tam nefariæ sanctionis et contentorum in ea revocatione retrahi aut desistere, salva conscientia ac nostro et ipsius Ecclesiæ honore, non posse aut debere censemus.

25. « Nec illud nos movere debet, quod sanctio ipsa et in ea contenta in Basileensi Concilio edita, et ipso Concilio instante a Bituricensi congregatione recepta et acceptata fuerunt; cum et omnia post translationem ejusdem Basileensis Concilii per felicis memoriæ Eugenium papam IV etiam prædecessorem nostrum, factam, a Basileensi conciliabulo, seu potius conventicula, quæ præsertim post hujusmodi translationem Concilium amplius appellari non merebatur, facta existerint, ac propterea nullum robur habere poterint, cum etiam solum Romanum Pontificem pro tempore existentem tanquam auctoritatem super omnia Concilia habentem Conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum jus et potestatem habere, nedum ex sacre Scripturæ testimonio, dictis sanctorum Patrum ac aliorum Romanorum Pontificum etiam prædecessorum nostrorum, sacrorumque canonum decretis, sed propria etiam eorundem Conciliorum confessione manifeste constet, quorum aliqua referre placuit, reliqua vero, utpote notoria, silentio præferre. In Alexandrina enim Synodo, Athanasio ibidem existente, Felici Romano Pontifici ab eadem Synodo scriptum fuisse legimus, Nicænam Synodum statuisse, non debere absque Romani Pontificis auctoritate Concilia celebrari: neque nos latet etiam eundem Leonem Pontificem Ephesinam secundam Synodum ad Chalcedonensem transtulisse: Martinum etiam papam V præsentibus suis in Concilio Senensi potestatem transferendi Concilium, nulla consensu ipsius Concilii mentione habita, dedisse. Ephesinam quoque primam synodum Cælestino, ac Chalcedonensem eidem Leoni, sextam Agathonii, septimam Hadriano, octavam Nicolao: etiam Constantinopolitanam Synodum Hadriano, Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris maximam reverentiam exhibuisse, eorundemque Pontificum institutionibus et mandatis in

sacris Conciliis per eos editis et factis reverenter et humiliter obtemperasse. Unde Damasus papa et cæteri episcopi Romæ congregati scribentes de Concilio Ariminensi episcopis in Illyricum constitutis, præjudicium aliquod per numerum episcoporum Arimini congregatorum fieri non potuisse testantur: quandoquidem constet Romano Pontifici, cujus ante omnia decebat spectari decretum, talibus non præbuisse consensum: eundemque Leonem Pontificem universis Siciliae episcopis scribentem idem voluisse apparere: consueveruntque antiquorum Conciliorum Patres, pro eorum, quæ in suis Conciliis gesta fuerunt, corroboracione, a Romano Pontifice subscriptionem approbationemque humiliter petere et obtinere prout ex Nicæna, et Ephesina, ac Chalcedonensi hujusmodi, et sexta Constantinopolitana, et septima eadem Nicæna, et Romana sub Symmacho Synodis habitis, earumque gestis, necnon in Aimari libro de Synodis manifeste colligitur; quod etiam novissime Constantinenses Patres fecisse constat: quam laudabilem consuetudinem si Bituricenses et Basilienses sæculi fuissent, hujusmodi molestia proculdubio careremus.

26. « Cupientes quoque hujusmodi negotium ad debitum finem perducere, ac tam vigore citationum hæcenus a nobis et præfato Julio prædecessore ex abundantia emanatarum quam aliorum præmissorum, quæ ita notoria sunt, ut nulla valeant excusacione aut tergiversacione celari: etiam ex nostro pastorali officio procedentes, omnesque et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsitan in præmissis intervenerint, suppletos, ex certa nostra scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine, eodem sacro approbante Concilio, tenore præsentium, præfatam Pragmaticam Sanccionem, seu corruptelam, ejusque approbacionem quomodolibet emanatam, omniaque et singula decreta, capitula, statuta, constitutiones sive ordinationes in eodem quomodolibet contentas, seu etiam insertas, ac ab aliis prius editas, necnon consuetudines, stylum, usus, sive potius abusus ex ea in hanc usque diem quomodolibet emanatos, seu observatos, nullius roboris vel momenti fuisse et esse decernimus et declaramus. Necnon ad abundantiore cautelam eandem Bituricensem sanccionem sive corruptelam, ejusque approbacionem tacitam vel expressam, ut præfertur, et in ea contenta omnia et singula etiam inserta quæcumque revocamus, cassamus, abrogamus, irritamus, annullamus ac damnamus, et pro infectis, revocatis, cassatis, abrogatis, irritatis, annullatis et damnatis haberi volumus, decernimus et declaramus.

27. « Et cum de necessitate salutis existat, omnes Christi fideles Romano Pontifici subesse, prout divinæ Scripturæ et sanctorum Patrum testimonio edocemur, ac Constitutione felicis

memoriae Bonifacii papae VIII similiter prædecessoris nostri, quæ incipit *IN OMNI SANCTA* declaratur : pro eorundem fidelium animarum salute ac Romani Pontificis et hujus sanctae Sedis suprema auctoritate, et Ecclesiae sponsae suae unitate et potestate, Constitutionem ipsam, sacro præsentis Concilio approbamus, sine tamen præjudicio declarationis sanctae memoriae Clementis papae V, quæ incipit : *MERUI* ; inhibentes in virtute sanctae obedientiae ac sub poenis et censuris infra dicendis, omnibus et singulis Christi fidelibus, etc. » Intentat anathema ex sacrosanctae potestatis decretoria sententia, sacerdotiorumque et dignitatum nullo discrimine sacrarum prophanarumque spoliationem iis omnibus, qui Pragmatica Sanctione in Francorum regno, Belphinatu, Provinciaeque nisi fuerint : tum ex publicis legum Tabulis eradi jubet. « Dat. Romae in publica sessione in Lateranensi sacrosanctae Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicae MXXVI, XIV kal. Januarii, Pontificatus nostri an. IV » Corroboratam omnium sententiis hanc sanctionem refert Paris de Grassis : « Omnes, inquit, absolute responderunt : *Placet* ; et inter alios papa dixit : *Non solum placet, sed multum placet, et perplacet* ». Tum subdit : « Ultimo fuit vocatus episcopus Sibiricensis auditor rotae, qui accepta minuta ac etiam cedula intimationis futurae sessionis undecimae, legil eam, quæ erat revocatoria partim privilegiorum *maris magpi* religiosorum concessorum ad requisitionem prælatorum introducta ».

28. *Privilegia* *MARI MAGNO* contenta *revocantur*, sed *cetera monachorum jura confirmantur*. — Illic sanctione composite sunt ingentes illæ lites, quas vidimus ab episcopis creatas fuisse monachis, quos immunitatibus ab Apostolica Sede concessis abuti, indeque præsularis dignitatis splendorem auctoritatemque obsolescere conquirebantur : temperate enim ita fuere illorum prerogativæ, ut debitum honos episcopis deferretur, et monachorum pax assereretur ¹ :

« Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Novimus episcopos in partem sollicitudinis nostræ assumptos fuisse, quorum honor et sublimitas, teste Ambrosio, nullis potest comparationibus adæquari : religiosos etiam in agro Dominico pro Christianæ religionis defensione et ampliatione complura fecisse, ac uberes fructus protulisse, et in dies singulos proferre, ita ut eorundem episcoporum ac religiosorum bonis operibus orthodoxam fidem incrementa sumpsisse, et per orbem terrarum undique dilatatum fuisse fidelium nullus ignoret : et sicut ipsi sæpenumero vigilantissima et solerti cura schismata in Dei Ecclesia extinguere, et Eccle-

siam unitatem reddere, et ut eidem Ecclesiae pacis tranquillitas daretur, innumeris labores subire non dubitarunt, ita quoque par est eos inter se nostris provisionibus pacis vinculo ac fraterna charitate et unitate conjungi, ut eorum concordia doctrina et multis operibus uberioris in Ecclesia Dei fructus proveniant. Sane cupientes ut jura spiritualia, quæ ad Dei laudem, Christi fidelium animarum salutem pertinent, et quorum exercitium præfatis episcopis et eorum superioribus in suis diocesisibus, cum ipsi in partem sollicitudinis assumpti, ac dioceses distinctæ, et cuilibet eorundem episcoporum assignata fuerunt, commissum juxta, ut per ipsos episcopos exerceantur et sit illa libere exercendi, quantum fieri potest, eis illasum præservetur ; et si aliqua dictis fratribus Mendicantibus in eorundem episcoporum læsionem per Romanos Pontifices prædecessores nostros et Sedem Apostolicam concessa fuerint, concessionis hujusmodi eisdem religiosis factas in subsequenlibus duximus moderandas, ut ipsi fratres potius ab eisdem episcopis omnium cum charitate foveantur, quam aliquo modo molestantur et inquietentur ; una enim est regularium et secularium prælatorum, et subditorum exemptorum et non exemptorum universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur, eorumque omnium unus Dominus, una fides ; et propterea decet eos, qui ejusdem sint corporis, unius etiam esse voluntatis : et sicut fratres nexu invicem charitatis adstricti sunt, sic non convenit alterum in alterius injuriam seu jacturam prosilire, dicente Salvatore : *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexerit vos*.

29. « Ad conservandum inter episcopos et eorum superiores ac prælatos et fratres hujusmodi mutuam charitatem et benevolentiam, divini quoque cultus augmentum, pacemque et tranquillitatem universalis Ecclesiae status, quod ita demum fieri posse cognoscimus, si unicuique, quantum fieri potest, sua jurisdictio conservetur ; sacro approbante Concilio statuimus et ordinamus, quod episcopi et eorum superiores, et alii prælati præfati, parochiales Ecclesias ad eosdem fratres ratione locorum suorum legitime spectantes, quoad ea, quæ ad parochianorum curam et sacramentorum conservationem administrationemque pertinent, sine tamen visitorum insolito gravamine vel impensa, visitare, et illarum curam gerentes, et circa illam delinquentes si religiosi fuerint, juxta ipsius Ordinis regularia instituta intra septa regularis loci, seculares vero presbyteros et fratres hujusmodi beneficia obtinentes libere tanquam suæ jurisdictionis subjectos punire.

30. « Tam prælati quam presbyteri sæcu-

¹ Ext. in Act. Concil. et in Bull. in Leo. X. const. 22.

¹ Jo. xv.

lares, qui vinculo excommunicationis ligati non fuerint, missas in Ecclesiis domorum eorumdem devotionis causa celebrare volentes celebrare possint, ipsique patres tales celebrare volentes libenter recipere debeant, ac possint ab eisdem praelatis ad processiones solemnes pro tempore faciendas requisiti, dummodo eorum loca suburbana ultra unum milliare a civitatibus respective, non sint remota, accedere, necnon superiores eorumdem religiosorum quos pro tempore elegerint, eisdem praelatis personaliter exhibere ac presentare, si eos sibi exhiberi et presentari petierint: alioquin eorum vicarii, dummodo ad praelatos ultra duas dietas accedere non cogantur, omnino teneantur; possintque illi per eosdem episcopos et praelatos super sufficienti litteratura, et aliqua saltem huiusmodi sacramenti peritia dumtaxat examinari, talibusque presentatis admissis, vel etiam indebite recusatis confitentibus, Constitutioni, quae incipit OMNIS UTROQUE SEXUS, quoad confessionem dumtaxat satisfecisse censeantur.

31. « Ipsi fratres etiam forensium confessiones audire valeant; laicos tamen et clericos saeculares a sententiis ab homine laico nullatenus absolvere possint. Eucharistia vero et Extremæ-unctionis aliaque Ecclesiastica sacramenta illis, quorum etiam infirmorum ac decedentium confessiones audierint, dicentibus proprium sacerdotem illa sibi dari denegasse dare nequeant, nisi denegatio sine legitima causa facta vicinorum testimonio probata, aut requisiti coram notario publico facta deceretur; eorumdem vero fratrum obsequio insistentibus sacramenta huiusmodi nullatenus ministrare valeant, nisi illorum durante obsequio ». Interjectis nonnullis de iunctibus officiis, deque religiosis ad ordines promovendis additum :

32. « Quodque fratres ipsi ad ordines promovendi per ordinarios, de grammatica et sufficientia examinari, et dummodo competenter respondeant, per eosdem ordinarios libere admitti, ac nullatenus in eorum Ecclesiis seu domibus aut aliis eorum locis ab alio quam a diocæsano episcopo vel ejus vicario super hoc cum debita reverentia requisito, et absque rationabili causa contradicente, vel etiam a diocesi absente, ad dictos ordines promoveri debeant; nec ab alio episcopo consecrationem Ecclesiae vel altaris aut cœmeterii benedictionem petere, seu in Ecclesiis per eos pro tempore edificandis primum lapidem per alienum episcopum poni facere possint, nisi ubi ordinariis ubi tunc cum debitis reverentia et instantia requisitis sine legitima causa id recusaverit; et absque curalorum consensu sponsum et sponsam benedicere nequeant.

33. « Et ut debitus honor matri Ecclesiae

reddatur, tam ipsi fratres, quam alii clerici saeculares, etiam super hoc Apostolice Sedis privilegio muniti, die sabbati majoris hebdomadae, antequam campana cathedralis vel matriæ Ecclesiae pulsaverit, campanas in Ecclesiis suis pulsare minime possint; contrafacientes poenam centum ducatorum incurrant. Censuras autem per eosdem ordinarios latas et promulgatas, ac in matrice Ecclesia civitatum necnon in collegiatis et parochialibus Ecclesiis castrorum et oppidorum respective solemniter publicatas, quando super hoc ab eisdem ordinariis requisiti fuerint, in Ecclesiis domorum suarum publicare ac servare teneantur.

34. « Et ut animarum utriusque sexus Christi fidelium salutem uberius consulatur; illos quorum confessiones pro tempore audierint, cujuscumque status et conditionis fuerint, ad solvendum decimas sive aliam bonorum seu fructuum quotam in locis, in quibus decima ipse aut similia solvi consueverunt, etiam sub onere conscientiarum suarum monere et hortari, ipsique etiam illas solvere recusantibus, absolutionem denegare, et super hoc requisiti id populo etiam publice predicare et persuadere teneantur.

35. « Conservatores autem eisdem fratribus pro tempore a Sede Apostolica deputandi, doctrina et probitate prestantes, et in Ecclesiastica dignitate constituti esse debeant, et coram eis per eosdem fratres quibus dati fuerint, ultra duas dietas a loco sine solite habitationis, nullus trahi possit, privilegiis super hoc alias eis concessis nullatenus suffragantibus. Excommunicati quoque ordinem Mendicantium profiteri volentes, ubi de interesse tertii agetur, absolvi non possint nisi prævia satisfactione. Procuratores quoque et negotiorum gestores ac operarii eorumdem fratrum servitii insistentes, sententiis excommunicationis promulgati illaqueati sint et esse censeantur, si illis causam dederint, aut dantibus consilium, auxilium vel favorem præstiterint.

« Fratres autem et sorores tertii ordinis, necnon mantellati, corrigiati, pizzochate, choddellati, et alii quocumque nomine nuncupati in propriis domibus habitantes sepulturam ubi voluerint, eligere valeant; sed die Paschalis tantum Eucharistiam, necnon Extremam-unctionem ceteraque Ecclesiastica sacramenta, Penitentiae sacramento dumtaxat excepto, a proprio sacerdote recipere, et ad onera, quae laicis incumbunt, perferenda teneantur, ac in foro seculari coram iudicibus secularibus conveniri possint.

36. « Et ne censura vilesceat Ecclesiastica et minoris auctoritatis interdicti sententia reputetur; iidem dicti tertii ordinis ad divina audienda in Ecclesiis suorum ordinum tempore interdicti nullatenus admittantur, si causam

dederint interdicto, vel causam ipsam nutriant, seu foveant, aut dantibus auxilium, consilium vel favorem quoquo modo præstiterint. Collegialiter autem viventes, seu cum claustralibus habitantes, ac mulieres virginales seu coelibem, aut castam viridalem expresso voto (sub dicto habitu) vitam ducentes, privilegiis quibus fratres ordinis, cujus tertiæ regulæ habitum gestant, gaudere debeant. Omnia etiam singula supradicta ad reliquos religiosos ordinum quorumcumque extendi, et per eos servari debere volumus atque decernimus; salvis tamen in reliquis desuper non expressis iam episcoporum quam fratrum et aliorum religiosorum prædicatorum juriis, quibus per præmissa in aliquo præjudicare seu quidquam innovare non intendimus: non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ac statutis et consuetudinibus dictorum ordinum». Et infra:

37. «Eisdem insuper fratres in virtute sanctæ obedientiæ monemus, ut eisdem episcopos loco sanctorum Apostolorum subrogatos, pro debita nostra ac Apostolicæ Sedis reverentia congruo honore et convenienti observantia venerentur. Ipsos quoque episcopos hortamur, ac per viscera misericordiæ Dei nostri requirimus, ut fratres ipsos affectu benevolo prosequentes charitative tractent ac benigne foveant, seque illis minime difficiles ac duros, vel morosos, sed potius faciles, mites, propitios, piæque munificentia liberales exhibeant, ac in omnibus prædictis tanquam in agro dominico cooperatores, eorumque laborum participes prompta benignitate recipiant, eorumque jura omni cum charitate custodiant atque defendant, ut iam episcopi quam fratres præfati, quorum opera veluti lucernæ ardentes supra montem posite omnibus Christi fidelibus lumen præbere debent, ad Dei laudem, fidei Catholicæ exaltationem, populorumque salutem, de virtute in virtutem proficiant; ac deinde a largissimo bonorum omnium retributore Domino perennis vitæ præmium consequi mereantur, etc. Data Romæ in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicæ MXXVI, XIX Decembris, Pontificatus nostri anno IV.»

38. Cum Patrum sententiæ rogatæ fuissent, nonnullos dissensisse refert Paris: «Licet, inquit, a papa et a nonnullis, qui ibi prope aderant, libere responsum fuisset per verbum: *Placet*, absolute tamen multum diuque a patribus re examinata vix conclusa fuit: tamen votis enumeratis fuit conclusa». Distinctius Acta Concilii explicant eam sanctionem laudatam ab omnibus, et concertatum de particula, *Salvis*, etc. ubi reliqua monachorum privilegia corroborantur, quam Cumanus, Tarysianus, Cavallicensis, Melphitensis, Hippogregensis, Bellunensis, Terdonensis, Casenatensis, Brumaten-

sis, Vinciensis, Ferentinensis et Senogalliensis episcopi detrahendam frustra optaverunt. Indictam deinde fuisse duodecimam sessionem ad XVI Martii diem refert Paris de Grassis; tum addit: «Quibus expeditis procurator fiscalis fecit officium contra absentes contumaces, et papa surgens deposita mitra cantavit ex libro: *Te Deum laudamus*, etc.» Hactenus de Lateranensis synodi sessione undecima: nunc reliquas hujus anni res gestas prosequamur.

39. *Ferdinandi Hispaniæ regis obitus et laudes*. — Debilitatum est hoc anno Christianum imperium tristibus duorum regum funebribus, quorum sapientia et auctoritate plura florentissima regna sustentabantur, succedentibus in eorum solia pueris, qui licet generosissimi, impares tamen per ætatem tante rerum molis extiterunt: nam in primis initio anni Ferdinandus Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Sardinia, Africa maritimi tractus, et novi orbis rex, diuturno morbo absumptus, dum vitæ extrahendæ causa novum subinde solum mutat, in vico, cui nomen Matricalensium inditum est, rescisso Burgensi testamento, novoque facto, quo Joanna filia regnorum hæres instituta¹ est, administratio Carolo ex ea nepoti commendata, hujusque in Hispaniis procurator renuntiatus Franciscus Ximenius cardinalis et archiepiscopus Toletanus: Ferdinando vero nepoti ex consiliariorum sententia nulla alia hereditas quam fraterna benevolentia relicta², e vita discessit rite sacris omnibus Christianis expiatus, de quo hæc narrat Gomesius³:

«His atque aliis prudenter curatis, rex se morti proximam intelligens sanctissimæ Eucharistiæ viatico suscepto, et oleo sacro unctus XIV kal. Februarii antequam illuxisset, religiosissimæ vitæ cursum clausit, dignus qui inter reges præstantissimos adnumeretur; de quo in scholasticorum frequenti consensu Ciriellus Barocensis theologus, ut illa ferebant tempora, memorabilis, in oratione funebri unum inter reges Ferdinandum fuisse dixit, qui regnandi rationem possit instituire, et ob insignem prudentiam cum longa rerum experientia conjunctam de recta principum gubernatione non vulgaria præcepta tradere». Omnium consensu lauream inter principes Christianos meritis et auctoritate sua ætate ipsum retulisse, Volateranus scribit⁴, nec immerito, cum etiam aliæ ætates felices censendæ sint, que pares illi ferant, ut qui Granadensi regno Christi cultum restituerit, Africæ oram domuerit, Marranos expulerit, monachorum sodalitia purgari, tribunalia ad hæreses excindendis erigi curaverit, novum orbem patefecerit, in eoque religionem amplificavit, atque instituerit episcopatus,

¹ Gomes, de rebus gestis card. Ximeni. l. III. Sur. tom. VI. l. X. c. 99. Marini. l. XXX. c. 27. — ² Guicci. l. XII. — ³ Gomes, sup. l. V. — ⁴ Volat. l. II. 60m.

Sedis Apostolicæ dignitatem luendam armis adversus schismatis Pisani fautores suscepit, deque æmulis triumphando Neapolitanum et Navarricum regna suo imperio adiunxit.

10. Prænuntiata a viro sancto ingentem hanc illius felicitatem ipso die, quo in lucem editus fuerat, refert Joannes Marianus ¹: «Qua die natus est Ferdinandus, sic affirmatum invenio; Neapoli quidam e Carmelitano Ordine vir sanctus Alfonso regi: Hodie, inquit, in Hispania ceteriore puer tui generis est natus, cui cælum nova imperia pollicetur, ingentes opes felicitalemque pio præ cæteris religionisque cultori et amplificatori præclaro. In tantis virtutibus quædam vitia inesse propemodum necesse fuit, ut nihil est in rebus humanis sincerum; sed avaritiam tamen calamitas vecligialium excusare potuit, severitatem temporum morumque fæbes: callido ingenio fuisse, fidemque ex commodo nonnunquam mutasse externi auctores accusant: an ex fide, an ex invidia gentis non disputo; et solet hominum malitia virtutibus veris vicina vitiorum nomina affingere; sicut e contrario fallunt atque laudantur vitia, que virtutes imitantur».

11. Adit auctor de Ferdinandi obitu: «Peccata, inquit, Thomæ Mutiense e Dominicano Ordine sibi ante a confessionibus aperuit. Regina Herdæ regis periculo nuntiato, itinere festinato, pridie quam testamentum nuncuparet, mœsta juxta ac sollicita accessit. Proximo die Mercurii post medianam noctem una amplius hora animam placide efflavit decimo kal. Februarii auspiciam salutis anno mxxvi, princeps justitiae cultu, prudentiæ laude, animique præstantia excellentior omnibus, qui unquam in Hispania extiterunt. Vitia deesse nunquam possunt; est ea humane vite conditio: ex invidia quoque et malitia multa magnis viris immeritis affingi peccata proclive est. Imperii modestia, religionis amore, bonarum artium studio, forma laudabilem justitiam, mitis, benefici, ac vere Christiani regis, ac speculum in quod omnes Hispani principes intueantur: auræ pacis in Hispania, et publicæ securitatis atque elegantiae et amplitudinis conditor». Nonnullis interjectis, ut Joannam filiam regnorum heredem testamento reliquerit, et Carolum procuratorem, addit ejus corpus Granate, cui expugnata Christianam religionem ac veram felicitatem restituerat, sepulchro illatum a Granatensibus fuisse.

12. Morabatur Florentiæ Pontifex, cum de Ferdinandi obitu ab internuntiis suis in Hispania agentibus certior factus, has litteras ² contracti ex eo maximi doloris indices ad Maximilianum Cæsarem scripsit:

«Maximiliano Romanorum imperatori designato.

«Esi existimamus ejus te rei nuntium jam accepisse, qua de re gravi cum dolore ad te scribimus, vel magnitudo tamen ipsius, vel nostra in te benevolentia facit, ut statuerimus de ea te certiore fieri nostris etiam illeris. Oportet itaque scias, nostros in Hispania internuntios scribere, Ferdinandum regem ea nocte, que nox diem XI kal. Februarias est consecuta, vitam cum morte commutavisse. Equidem satis commemorare non quimus quantum nobis molestia, quantum meroris, tam gravis, tam prudentis, tam nostri et reipublice observantis, tam bello et pace præclari excellentisque regis mors atque interitus attulerit, existimantibus multum nobis, multum Romane rei, multum etiam Christianæ reipublice, eo extincto rege tum præsidii tum ornamenti esse sublatum. Quas ad causas tot atque tantas doloris nostri illud etiam accedit, quod te scimus ejus viri obitum graviter et moleste laturum, quippe qui magno sapientissimoque rege et tui amatissimo tecumque conjunctissimo te dejectum et spoliatum intelleges. Quamobrem uti de communi utriusque nostrum, aut etiam universe Christianæ rei damno atque jactura graviter atque magnopere dolemus, animique nostri uberrimum tecum merorem et agrimoniam partimur: quod cum facimus tum Deum oramus quæsumusque, ut te esse apud homines eo diutius velit, quo Ferdinando rege optimo atque maximo nostri homines spoliati, auctoritatis, prudentiæ, temperantiæ, consiliorumque tuorum impensius indigebunt. Dat. V id. Februarii anno m. Florentiæ».

13. *Ximenius operam dat ut regnum Carolo V deferatur, exercitus comparetur, et classis instruat.* — Non vana hæc fuere Pontificis præsentia; siquidem post Maximiliani obitum Christianam rem in Germania magna ex parte collapsam, dum matero ac patero avis Carolus V orbatus esset, deploraturi sumus. Porro ille, accepta avi morte, Hispaniarum regem se dixit Pontificis maximi et Cæsaris hortatu, quod matri Joannæ reginæ superstiti nulla, ut aiunt, ob mentis motionem de gerendo et administrando regno cura esset. Affectatam autem regiam auctoritatem ejus frater Ferdinandus a suis moderatoribus impulsus, ex Burgensium Tabularum jure, quibus regnorum gubernator fratre absente dictus fuerat: sed regios senatores intercessisse, respondisseque regem nisi Cæsarem habere neminem, narra¹ Gomesius ²; eaque verba a Carolo veluti quoddam imperii omen fuisse postea usurpata. Strenuam vero dedisse operam Ximenium, ut Castellæ ordines illi una cum matre regium nomen deferrent ³: cumque

¹ Marian. de rebus Hisp. l. xxv. c. 18. — ² Est. apud Bemb. l. xl. Ep. xxiv.

¹ Gomes. l. vi. — ² Id. l. v. — ³ Id. l. vi.

nonnulli proceres novos excitarent motus, ad eos compescendos verissime curas; tum ad instituendam militiam, qua non ex proligatis vagisque hominibus, qui armati sese in omnium scelerum genus effunderent, sed ex bene moratis urbium civibus, qui a flagitiis sibi temperarent, quod ex Ferdinando rege, qui pietatem cum militari arte semper conjunxerat, ipsum hausisse refert auctor ¹:

14. « Cum, inquit, aliquando de his rebus cum rege Ferdinando privatim ageret, qui tum prudentia, tum rei bellicae cognitione et laude inter ceteros suae principes excellere, regi in animo esse intellexit militare exercitum, quem semper ad manum haberet, ex cuiusque civitatis incolis comparare et instruere. Dicebat enim experientia bellorum edoctus delectus, qui ex ignotis et vagis hominibus more majorum haberentur, perniciem potius quam utilitatem in rempublicam inducere: nam obscuro illi et immodesti atque impuri homines, pessimisque exemplis famosi quocumque accederent ex rapto vivere, vicos et agros misere vastare, infamam plebem et rusticos homines affligere, milleque alia scelera patrare: quod si per singulas urbes certi quidam cives nomina sua ad militiam sacramento darent, qui quotiescumque a rege vocarentur, bellica suppellectile instructi, ad omnes casus prompti et praesto essent, innumera incommoda cessatura; hos enim melius et liberalius educatos, atque moribus civilioribus praeditos, liberis uxoribusque timentes nihil indignum aut atrox ausuros, sed potius totis viribus pro focis et aris depugnaturus. Quin Commentariolos, quibus rei gerendae forma tradebatur, aliquando per otium Ferdinandum scripsisse aiebat, et singula capita per partes digessisse, sed molestiis et aegritudinibus subinde obortis impeditum efficere non potuisse quod tantopere moliebatur; quae ne forte aliquis in re aecipit et a nullis improbata ad Nimenii sententiam confirmandam confecta putet, haec eadem Nimenium ad Carolum scripsisse inveniet litteris, quas hoc de quo agimus anno pridie idus Decembris Madrido ad eum dedidit, quarum autographum Compluti asservatur ».

15. Subdit Gomesius id Ferdinandi consilium ad exitum perductum a Nimenio, qui publico edicto ad omnes urbes misso excitavit cives nullis propositis immunitatibus, ut nomen darent militiae quam parabat, quo reipublicae, quoties flagitare necessitas, ad illam lutandam praesto cum armis futuri essent: atque ita nullo publicae rei sumptu plusquam triginta millia lectissimorum militum ex urbium civibus modico temporis intervallo ad omnes incursus hostiles comparata, ludumque militare apertum misse. Confectis praeterea feliciter cardinalem

Nimenium Navarricum bellum multis interjectis addit ¹: quippe Ioannes Alebretensis Navarra ante pulsus, simul atque Ferdinandum regem obisse cognorat, avili regni recuperandi cupidus, Gallicisque fultus praesidiis, per valles Pyrenaeorum montium Roncaleum et Isanum exercitum induxerat; ad quem propulsandum Antonius Mauricus Najarensium dux difficilem subiit provinciam, insperatoque eventu Ferdinandus Vilalva Placentinus tribunus militaris Gallos in praeceptis montium angustiis vepribus obsistis deprehensus fudit: quo comperto Ioannes rex obsidionem oppidi S. Joannis in citeriori montium radice sibi solvit, regressusque in Gallias inopina morte extinctus est. Cum Nimenius, ut rebellandi occasionem Navarrensibus adimeret, oppidorum mœnia, paucis exceptis, everti jussit, ne in praesidiis sustentandis opes absumeret, quas in lutanda ab Alrorum Turcarumque grassationibus maritima ora erat collocaturus; eamque ob causam ipsum validam instruxisse classem subdit Gomesius ².

16. « Quoniam, inquit, frustra exercitum terra parat, qui mari etiam, ut sit potens, non laborat, tremibus quas eo tempore respublica obtinebat viginti adjungendas curat, atque ita classem instruxit, maritimis regionibus benigne, quae ad eam armandam necessaria erant suppeditantibus, qua a littoribus nostris hostium arma et piratarum incursus depulsi: nam statim sub mensem Julium cum prope Alicantum ad insulam non longe in eo littore sitam quinque longas Turcarum naves classis nostra obviam habuisset, acri praelio cum illis commisso sexcentis hostibus fortiter occisis fusae captaeque sunt, et ad Alicantum captivae remulco ductae: qua de re Leonis X Pontificis maximi gratulationes ad Nimenium sunt missae, animi praestantiam et singularem prudentiam, qua in his rebus utebatur, commendantis. Est apud me Epistola autographae exemplum cardinalis S. Mariae in Porticu, in qua haec verba leguntur: Superioribus diebus cum a magnifico domino Benedicto Hurtado sanctissimae domus noster filiteras vestrae reverendissimae dominationis recepisset, eumque diligenter ac copiose mandata, quae ab eodem tulerat, exponentem audivisset, libentissimo animo ejus sanctitas intellexit tam Christianas, tamque dignas viro principe cogitationes animo vestrae reverendissimae dominationis insistere, scilicet quo pacto et aedificari et armamentis instrui, et continenter teneri classis necessaria posset contra acerrimos Christi nominis hostes, summoque opere ejus beatitudo vestram reverendissimam dominationem commendavit, quod ad tam egregia et religiosa opera animum adjuce- rit, quae ut sunt maxime principibus Christianis

¹ Gomes, l. vi.

² Gomes, l. vi. — ² Ibid.

digna, maximeque pro fide Christi necessaria, ita etiam non mediocre paritura sunt nomen vestre reverendissima dominationi, cui nec tenuis, ut vestra reverendissima dominatio poterit explorare iudicare ex Brevi, quod ab ea scribitur eidem ».

47. *Africa a Ximenio tentata.* — Immisit igitur cardinalis Ximenius Hispaniarum moderator in Africam validam classem, quae octo militum millia, Didaco Vera duce, in Oranica expeditione virtutis militaris claritudinem adepto, in Algerii littore III kal. Octobris exposuit ad expugnandum Algerium, quod ab Horuscio Barbarossa, qui ex pirata regem se dixerat, Morabitum Mahometanorum Christianum jugum excutere optantium factione occupatum fuerat, depulso illius principe, qui Hispaniarum regis fiduciarium se profitebatur: verum contrario successu gestum hellum est; quippe Algerium a tyranno fortissima Turcarum manu et Numidarum equitatu numeroso munitum erat adeo, ut Christiani in plures divisi acies, cum in quatuor locis simul impetum fecissent, hostibus impares ingenti accepta clade deleti fuerint: quam calamitatem cum Ximenius significasset Pontifici, hoc responsum¹ ab eo tulit:

« Leo, etc. Magna molestia tuae nos litterae attecerunt, quibus scripsisti, eum, quem contra communes nostros hostes in Africam exercitum transmiseras, ab Alris atque Turcis reiectum et fugatum magnam plagam apud Alzarem accepisse; te tamen animo fractum non esse, neque quidquam de tuo ardore et diligentia eam ob causam esse detractum: qua quidem tua constantia et fortitudo dolorem nostrum multo leviolem fecit; sic enim existimabamus, si te ipse non contraxisses et spem vincendi non abjecisses, fore, ut brevi haec ipsa res secundior multo majorem luctum et diuturniorem tuis hostibus pararet, etc. Dat. IV non. Novembris anno IV ».

48. *Pontificia cura in reprimendis Africae piratis.* — Porro Horuscium Barbarossam, qui ex Mauritania ora deturbare Christianos, et Africam in Selimi Turcarum imperatoris servitute redigere amitebatur, ac Mahumetica superstitionis tuenda specie Maurica sibi conciliaverat; necnon alium piratarum Mauro-rum principem perfusa Mediterraneo mari Christiana littora, objacentesque Italiae insulas infesta classe vexasse, ostendunt Pontificiae litterae ad Viterbienses² aliosque populos³, tum ad Etruriae prolegatum⁴; ut ad reprimendas eorum

excursiones impigre se accingerent. Nec reprimendos modo, sed conferendos hosce piratas suscepit Leo, ac Genuenses, Francorumque regem sollicitavit⁵, ut quas habebant instructas naves classi Ecclesiasticae conjungerent.

49. « Octaviano Fregosio praefecto, et decurionibus Genuae.

« Etiam atque etiam a vobis petimus, ut ad hanc rem quam paramus, Italis quidem omnibus in primis honorificam, vobis certe propter periculi societatem etiam salutarem, eas vestras triremes, quae instructae parataeque sunt commodetis, et simul ornari alteras totidem quam celerime imperetis: quibus navibus cum nostra classe consociatis communes omnium nostrum hostes nobis turpiter insultantes aggredi atque opprimere possimus. Ea res, ut facilis confici possit, si nos admonueritis, partem stipis ad vos mittemus in naves et milites cogendos, navibusque imponendos: solo vero in apparatu atque negotio vos oportet unos, tum diligentiam et studium tum maxime celeritatem adhibere: si enim praestolabimur, nihil est cur illos, qui omnia temporum momentis meliuntur, posse nos consequi spem ullam habeamus: id autem ut animis alacrioribus vobis esse faciendum statueritis, petimus a Francisco Gallorum rege per litteras non hoc ipsum modo, ut vestras naves permitteret nobis praesto esse, sed illud etiam, ut suam ipse classem cum nostra classe conjungeret quoad aliquid actum et confectum esset: quod quidem illum contidimus pro nostra conjunctione, proque suo in tuenda Christiana re studio libentissime esse facturum. Dat. III non. Maii, anno IV, Romae ».

50. Instructa² est in Genuensi portu Pontificiis auspiciis sumptuque maxima ex parte classis adversus Mauritaniae piratas, qui ex Biserfino, olim Uticensi, portu excurrentes in Ligusticum et Siculum mare plurimas naves Genuensibus ademerant. Comparabatur etiam Massiliae Gallicae classis Petro Cantabro duce, ac sex millia militum ad evastandam Mauritaniae oram a Francisco Gallorum rege promissa sunt Pontifici: ex quo maritimo apparatu in suspensionem adducti sunt Hispani: ne bellum Neapolitanum Franciscus rex moliretur. Caeterum non immisit Franciscus eam classem, quam erat pollicitus certis pactioibus, sed sex naves Petro Joanne duce classi Ligusticae, cui Pontifex Federicum Fregosium archiepiscopum Salernitanum summo cum imperio praefecerat, conjunxit.

51. Cum vero Neapolitana classis Caroli Hispaniae regis Mauros, qui littora Sicula infestarent, insecutura esset, Pontifex ne qua ex Hispa-

¹ Ext. apud Bomb. l. XIII. Ep. XXIX. — ² Ibid. l. XII. Ep. VIII, IX et X. — ³ Ep. XI. — ⁴ Ep. XII et XIII.

⁵ Aug. Just. l. VI. Bizar. l. XIX. Foliet. l. XII. — ² Aug. Just. l. VI. — ³ Guic. l. XII. Gomes. l. VI.

uorum Gallorumque emulatione discordia oboriretur navare operam studuit, datis monitis hisce ad Petrum Joannem Gallicæ classis præfectum litteris : « Quoniam accidere poterit, ut cum Caroli regis Hispaniæ classe, quæ quidem etiam proxime Neapoli ad Pœnos persequendos est solutura, nostra classis se coniungat, te hortamur, ut cum ejus classis præfectis omnia amici hominis officia exerceas, etc. Dat. VII kalend. quintiles MXXVI anno IV. Roma ». Fuisse autem eam classem Neapolitanæ Leonis studii et impensa paratam, ostendunt ejus ad Petrum Navarrum, qui operam militarem contra Mauros deferebat, missæ litteræ : « Scire, inquit, te volumus, id ipsum nos hoc anno summo studio et diligentia curavisse, duasque classes magna impensa Neapoli alteram, Genuæ alteram paravisse ».

52. Quæ porro Genuæ fuit comparata classis, Pontificiis ornata insignibus, et decumano sacerdotali auro conducta, in qua præter minora navigia decem et novem erant triremes, tres majoris alvei naves, ac duæ Liburnicæ, Mauritaniam versus vela direxit², ac nimia cupiditate prædæ faciendæ egregii facinoris, nimirum interficiendæ Bisertæ, et Turcicæ classis avehendæ vel incendendæ occasionem amisit : Christianos tamen barbarica servitute pressos in libertatem vindicavit, ac prædã ingentem avertit. Describit accurate Bizarrus³ ex Augustino Justiniano gesta in ea sacra expeditione Apostolicis auspiciis sumpibusque confecta : « Fulgositius, inquit, postquam sacris operatus esset, omniaque rite disposuisset, classe, in quam ultra remigis ac nauticos socios amplius mille armati lectissimæ juventutis conscenderant, Pontificiis vexillis atque insignibus erectis, ac secundis ventis educta, primo per Corsicam et Sardiniam in Africam prævertectâ hostilem classem, quæ circiter quindecim biremium, et aliquot rostratarum numerum æquabat, ferme omni præsidio nudatam in Bisertino flumine adiuvenit, eaque facili negotio potitus est, et captivos Christianos in libertatem asservit, moxque Biserti suburbana ædificia diripuit atque incendit. Adjacet Biserta piscosi stagni faucibus, per quas subjectum mare status suis æstibus irrupit ». Et infra : « Sed milites prædæ cupiditate affecti pulcherrimam occasionem expugnandi oppidi neglexere ; quod proculdubio facile consecuti essent, si, uti debebant, sua castra ex altera fluminis parte collocassent ».

53. « Interim maxima multitudo Maurorum ad ejus loci defensionem supervenit, simulque ingens turbo exortus tanto impetu et rapiditate, ut duo navigia ex nostris in ipso maris æstu annem ingressa naufragio, salvis tamen et in-

columibus qui eis debebantur, perierint, adeo ut Fulgositius ventorum saxilia et tempestate classem illinc subducere cogereetur, et navigatione Tunedum versus directâ in arcem Galefanam vi ingressus est, et trirerem Ligusticam prius a Turcis in Corso promontorio captam recepit, indeque ad insulam Meniogens circumvectus ibi plerasque biremes igne injecto concremavit : quibus rebus peractis, Genuam cum aliqua prædã triumque hostilium navigiorum incremento classem incolumem reduxit ».

54. Perscripsit singula hæc, necnon consilia difficultatesque in gerendo eo bello Maurico Apostolicus legatus ad Leonem Pontifex, qui eam classem instructam retineri ait¹, ac Barbaros proximo anno confutendos optavit.

« Federico archiepiscopo Salernitanorum.

« Elsi antea de rebus tuis classe ea cui nostro nomine præfuiti contra Pœnos gestis abunde ex aliis intelleximus, tuæ tamen litteræ, quibus ad nos singula e bello domum rediens ordine perscripsisti, nos magnopere delectarunt ; aliquanto enim plenius ex tuis et liquidius consilia, actiones, impressiones in hostem, tuas difficultates, eventusque singulorum cognovimus : quæ quidem omnia quoniam magno constantique animo multoque tuo labore dignitate sunt confecta, te de iis vehementer collaudamus, tibi que benedictionem plurimam optimis verbis impartimur. Hortamur autem te civitatemque istam præclaram et fortem (quæ sane omnibus in maritimis artibus semper excellenti) eundem ut animum eandemque alacritatem parandæ contra eosdem hostes classis in æstatem insequentem refineatis ; ut, si erit opus, Christiani nominis offensam atque illusam ab illis dignitatem, nostrasque et nostrorum injurias communi consilio vindicemus. Dat. X kal. Octobris MXXVI, anno IV. Viterbio ».

55. *Selimus Syriam domat, Rhodo minatur et ingentem incutit Timorem arbi Christiano.* — Dum id bellum in Africa gerebatur, Selimus in Asia tantos bellicos apparatus instruebat, ut maximum fortissimumque terrestrem exercitum, verum etiam ducentarum² navium classem contraxisset : ex quo apparatu Fabricius Carretus Rhodiorum equitum princeps gravi concepto metu Rhodum firmissimis præsidiis communiavit³ ; ejus in ea re prudentiam Pontifex commendavit⁴ ; concepit tamen Selimum non in Rhodum ea vice, sed vel in Sophi Armenia et Persidis regem, vel in Ægyptium impetus Turcicos conversurum.

« Fabricio magno Rhodi magistro.

« Quod tuis litteris de Turcarum regis apparatu bellico certiores fecisti valde nobis gra-

¹ Ext. apud Bemb. I. XIII. Ep. III. — ² Aug. Just. I. VI. — ³ Bizar. I. XIX. Follet. I. XII.

¹ Leo. X. apud Bemb. I. XIII. Ep. XIX. — ² Id. ib. — ³ Bosius p. 2. I. XVIII. — ⁴ Apud Bemb. I. XIII. Ep. LII.

tum fuit; idque ut quam creberrime facias, neque solum quid speculatores tibi tui referant, aut amicorum litteris ad te perferatur, sed que rumor ipse dubius saepe jactet, ea ut nobis significes abs te petimus; ut quid ille agat, quid pareat, quo cogitationes intendat suas ex te sciri et cognosci possit. Equidem quod assequi conjectura possumus, sic existimamus in Asiam illum, (nempe Turcarum regem), potius hoc tempore quam istuc, aut nostras in oras cogitare. Itaque aut contra sultanum Ægypti regem, aut contra Soplum regem Armenia, pulamus illum suos exercitus moturum, ut eos, a quibus fere singulis annis premitur, prius aggrediatur atque opprimat: quibus integris nullum tibi, nullum Christianæ reipublice periculum impendere magnopere arbitramur: nam nisi illos, quos habet hostes paratissimos atque audacissimos, et quibuscum bello fere est semper implicitus, antea vel devicerit, vel debilitarit, vel inducias cum iis inierit, vires suas in nos atque furorem exercere satis commode profecto non poterit. Tibi tamen sumus auctores, insulam ut istam atque oppidum, quod tanquam in ore atque in faucibus est nostrorum hostium commeatibus, apparatus relinquo rebusque omnibus ad repellendum et ad sustinendum bellum idoneis jam nunc fulcias, teque ante compares atque præmunias, ne imparatus offendi possis: neque tamen recusamus, quin, si accidat ut te Turca velit aggredi, omnes nostras opes tibi præsto futuras putes: volumus enim te scire, nos pro collegio isto bene de re Romana, optime de re Christiana merito, omni tempore omnia, pro tua vero et salute et dignitate, uti et prudentis hominis et optimi fortissimique viri et nobis amicissimi plurima atque maxima esse facturum. Itaque bono animo esto, valetudinemque tuam cura, nosque, ut facis, dilige, sicut te scis a nobis et amari et fieri plurimi. Dat. XI kal. Septembris MXXVI, Pontificatus nostri anno IV. Roma ».

56. Non aberravit a conjectura Pontifex; siquidem Selimus post necatum superiori anno Adadolum Tauri et Antitauri regem, illius filium, qui ad Campsonem Ægypti Syriaeque regem Soplum Persæ federe junctum perlugerat, insecutus, ac Tauri jugis superatis, in Syriam irrupit, ipsisque kalendis Septembris castris positus ad Singam amnem non procul ab Aleppo sultanum ejusque mamaluchos prælio fudit prodilione Caierei præfecti Aleppi et Comagenes provincie, qui in medio pugnae ardore descivit, verlitique in Campsonem arma, adeo ut infelix rex excussus quo conculcatusque interierit: qua victoria parata, Selimus Syriam Turcico adjecit imperio, ac deinde ad Ægyptum invadendam terrestrem exercitum promovit: illius vero classis centum et quinquaginta longarum navium, confecto Syriaco bello, ad tentandam

Rhodum, si qua se daret occasio, adnavigavit, ac decimo quinto Octobris die ante portum comparuit, magnumque incussit terrorem, quantumvis barbaricis concentibus perstreperet ad Syriacos triumphos denuntiandos; ac tum nil aliud hostile fecerit, cum Rhodiorum princeps ad comprimendos Turcicos impetus strenue se accinxisset.

57. Hi porro Selimi progressus maximam universo imperio Christiano iniecerunt formidinem, adeo ut Pontifex sustentanda rei Christianæ percupidus, universos reges ad expedienda arma præmonuerit, ne intestinis discordiis distracti sub ferocientis recenti victoria tyranni vi succumberent: de quo ad cardinalem Ximenum Hispanæ regie procuratorem, quem in Africa cladem accepisse diximus, hæc scripsit:

« Cardinali Toletano.

« Auxil statim dolorem nostrum atque molestiam Turcarum regis contra sultanum Ægypti regem recens mirificaque victoria, de qua et arbitramur te cognovisse, et ipsi his diebus cognovimus, tum ejusdem regis ducentarum longarum navium classis, quam illum habere paratam dicunt, qui illinc veniunt: sed hæc Dominus moderabitur. Te autem etiam atque etiam hortamur, ut quando hoc tuo parando mittendoque exercitu magna tua diligentia, majore impensa confecto, maximam verissimamque gloriam apud omnes homines optimi fortissimique principis, apud nosque imprimis, tibi ipse comparavisti, magis etiam ad eosdem hostes opprimendos et proligandos, remque publicam Christianam juvandam pro virili tua iterum atque sæpius te accendas et pares: atque in hac quidem causa dignum te, dignum tua virtute, dignum etiam auctoritate quam tibi respública dat, animum, quid dicam, sumas, qui tantam jam rem egeris? sed tamen illum ipsum quem sumpsisti multo antea magnum, et fortem animum vel refinæas diutissime vel augeas: nam quod ad insequentem annum attinet, esse nobis exploratum potest. Vere inito mare nostrum omne Turcarum classibus plenum fore. Itaque nos neque desistimus reliquos Christianos principes magnopere hortari, ut se ad capessendum contra Turcas bellum in tempore comparent, neque si quid erit, in quo juvare ipsi causam tam sanctam bonisque omnibus tam expeditam possimus, nos id sumus libentissime jam nunc si expediat præstaturi, modo unum omnes sentiant, unum sibi et tentandum et conandum et perficiendum putent. Sed ut ad te exercitumque tuum redeamus: et dolemus tuas cogitationes atque conatus in communem utilitatem susceptos non multum profuisse, et lætam tui te studii et voluntatis hoc accepto incommodo

¹ Apud Beaub. l. XIII. Ep. XXII.

nihil remisisse. Dat. IV non. Novembris anno IV Roma ».

58. *Hungarus praeamonitus ne inducias cum Turca inerat, promissis cateroquin ex communi principum thesauro stipendiis.* — Retulisse postea Nimenium de Afris Turcisque victoriam in Tremesenio regno ex Apostolico decreto inferius visuri sumus. Caterum Selimus Turcarum imperator, extremo superiori anno cum praedictam in Aegyptum expeditionem conficere decrevisset, ne distraheretur ab Hungaro, pacem ab eo petierat¹: Turcicum vero ingravescentem potentiam veritus Pontifex, Wladislaum monuit, ne pacem induciasve cum Selimo perageret, qui subactis Orientalibus provinciis omnes impetus in Pannoniam conversurus esset.

« Wladislae Pannoniae Bohemiaeque regi.

« Lectis tuis ad nos litteris, quibus cum litteris erat exemplum earum litterarum quas Turcarum rex de pace tecum sancienda aut saltem de induciis statuendis ad te scripserat; quibus me litteris super ea re consultis petisque a nobis, velimus quid tibi agendum sit mature constituere, ad teque perscribere: visum est nobis faciendum ut adhibitis statim nostris fratribus Ecclesiae Romanae cardinalibus tanta de re inter nos sententiae dicerentur: quod cum esset agitata, tandem omnium consilio atque sententia decrevimus ad te scribi, oportere nullo ut pacto non solum pacem, sed ne inducias quidem ullas cum Turcarum rege faceres, ne tuam illi fidem, qui nulla fide obstringitur, obligares, neve causam dares eo foedere perpetuis nostris hostilibus rem Christianam publicam commodius atque facilius perturbandi: non enim rex pacem tecum vult ullius boni causa, sed tantummodo te ut consopiat quiescereque faciat, dum ipse ceteros suos hostes expugnet; ut postea ab iis, qui ei nunc imminet hostibus, securus et fortior robustiorque factus, te tuaque regna cum prima rei bene gerendae occasione aggrediatur atque opprimat.

59. « Quamobrem non te quidem pax ista tutum a Turcis reddet, otiumque tibi comparabit, sed te quidem ipse primum tuaque regna ea pace inita, deinde etiam Christianam rempublicam opportuniorum illi obiectis ad debellandum, et quasi de manu, quantum in te est, trades: quod quam tibi committendum sit status ipse, ac, puto, status ex tua majorumque tuorum dignitate. Verumtamen quoniam exploratum nobis est, sine nostro ceterorumque Christianorum regum et virorum principum auxilio non posse te a Turcarum impetu regna tua tueri atque defendere, externis praesertim, intestinisque bellis defessa jam prope ac debilitata, dedimus regibus singulis et principibus litteras, quibus petivimus diligentissime ab iis, te ut

pecunia una nobiscum juvarent: quod eos omnes libenter facturos putamus: quare bono animo esto, etc. Dat. VI kal. Februarii MXXVI, Pontificatus nostri anno III. Florentia ».

60. Tum Pontifex ceteros Christianos reges est adhortatus, ut foedera cum Hungaro rege adversus Turcas, a quibus de pace rogatus erat inirent: cumque a propinquiore Francorum rege perhumanum responsum accepisset, nimirum Apostolicis se jussis obtemperaturum, viresque omnes in tuenda religione impensurum, in spem maximam adductus est, ut Christiani principes valida auxilia submissuri essent, illeque Vesprimiensi episcopo significavit¹: tum ad Dalmaticas arcas communiendas ammonam ex Sibiricenis penu subministravit:

« Episcopo Vesprimiensi.

« Cum intellexissemus Turcarum regem ab Wladislae Pannoniae Bohemiaeque rege per legatum suum petere, ut vel pacem secum vel inducias triennales conticeret; de fratrum nostrorum Ecclesiae Romanae cardinalium sententia dedimus ad eum litteras, quibus ab eo magno petimus, nihil eorum quae postulabantur, faceret, neque se cum hoste suo nostroque ulla conditione conjungeret. Polliciti ei sumus, (nimirum Wladislae Hungariae Bohemiaeque regi) daturos nos operam, ut communi regum omnium et principum Christianorum pecuniae collatione juvetur, ut se suosque populos tueri atque propellere hostem possit. Scripsimusque ad singulos ea de re diligentissime; quorum qui vicinus nobis erat Franciscus Gallorum rex nobis amantissime rescripsit omnia quae vellemus libentissime se facturum. Itaque confidimus, ut maxime opus est, ita fore, reliquosque reges omnes idem responsuros, idemque facturos: quod cum erit ab ipsis confectum, omnem illorum stipem nostra cum stipe quanta maxima fieri poterit, per nostros homines magnis itineribus isto mittemus. Quibus de rebus omnibus te certiore facere volumus, ut spem haberes Wladislaum regem et ipsum et ejus populos non solum qua se tueri, sed etiam qua, si volent, offendere hostem possint, propediem habituros. Dum haec autem interea comparantur, si tibi ad tuenda auxiliis munienda Hlyrici municipia operae pretium erit commeatu, is quem in oppido Sibirico Gilius Cortonensis nostro nomine asservandum reliquit, permitimus tibi, ut eo universo, quemadmodum tibi videbitur, sic utare. Fortamur autem te, ut studium diligentiamque tuam, curam, laborem animique tui fortitudinem nobis plane jam, vel omnibus potius hominibus cognitam, iis in rebus administrandis ita exerceas, ut, quod speramus, reipublice Christianae dignitas per te retineatur, et tui gloria nominis augeatur, et tibi ipsi magis ma-

¹ Ext. apud Bemb. I. XI. Ep. XXV.

¹ Ext. apud Bemb. I. XI. Ep. XXVII.

gisque debeamus. Dat. XVII kal. Martias, anno m. Florentia ».

61. *Wladislaus rex e viris sublatus : ejus filius in clientelam Apostolicam commendatus et receptus.* — Percusserat anno superiori foedus armorum cum Maximiliano Caesare et Sigismundo fratre Poloniae rege Wladislaus adversus Turcas, suspensique erant expectatione florentissimae alicujus expeditionis omnium animi, cum illius obitus Christianas spes attrivit. Non illum modo Hungaria maximas posthaec passura calamitates planxit, verum etiam deflevit Roma, in qua peractos illi funebres honores et sacra mysteria pro salute illius animae peracta enarrat Paris de Grassis : « Dies, inquit, Mercurii quarta Junii fuerat per sanctissimum dominum nostrum ac per consistorium designata pro sessione Concilii, sed aliis de causis, ut modo dicam, prorogata ad mensem Octobris. Ne autem dies ipsa vacua pertranscat, fuit designata pro missa aequivali bonae memoriae Wladislai regis Hungariae nuper defuncti, qui etiam in testamento suo Pontificem Romanum ac Ecclesiam Romanam reliquit ad defensionem filii, et quodam modo pro executore testamenti sui ».

62. Successit in Pannoniae ac Bohemiae regnis Wladislao Ludovicus ejus filius ob aetatem gerendo regno non idoneus : quem Leo consolatioris litteris ¹ erigere conatus paterna omnia officia ei spondidit.

« Ludovico Pannoniae Bohemiaeque regi puero.

« Ex his litteris Thomae cardinalis Strigonsis legati intelleximus, Wladislaum Pannoniae Bohemiaeque regem, patrem tuum, magno cum illorum populorum more et fluctu vivere desiisse : quo sane multo vehementer sumus perturbati, magnumque, ut debuimus, cepimus dolorem ex amantissimi nostri prudentissimi-que regis morte, praesertim tam alieno republicae Christianae tempore ; existimamusque te quidem primum, qui in tam tenera aetate patrem tuum maximum clarissimumque virum amisisti, reliquos deinde istorum regnorum viros principes, regna denique ipsa, et populos magno esse et praesidio et ornamento spoliatos, remque hanc publicam benevolentissimi in se animi fidelissima societate maximis auxiliis eo extincto plane carere. Verum cum eisdem litteris certiores simus facti, regnorum te istorum a patre tuo haeredem fuisse institutum, cujus indoles egregium jam specimen, magnaque excellentis virtutis spem praebet, statuimus nobis a luctu atque molestia esse temperandum, Deumque optimum maximum rogandum, et ut illum mortali exutum corpore, terrenisque compagibus caelestem in patriam inter beatissimas fortium optimorumque virorum et sanctissimorum

hominum animas conventumque recipiat : et ut te, cui quidem plane puero duo regna maxima jure recteque obligerunt, tantum pollere bonis studiis optimisque artibus velis, ut expectationem de te nostram tuorumque populorum vota aequare atque implere facile possis, evadasque in eum regem, qui quidem in timore Domini eruditus, omnibus Christianis populis atque gentibus multum gloriae multumque roboris sis allaturus : quod profecto animo libentissimo et facimus jam, et saepe in posterum faciemus, speramusque fore, ut nos pro te pie se atque suppliciter precantem Dominus audiat. Et quoniam idem legatus scripsit ad nos, patrem tuum extremo vitae suae tempore nobis te commendavisse ; omnes nostras opes, omnem auctoritatem ad te fovendum ornandumque pollicemur, teque jam in clarissimi nobis filii locum agnoscamus atque recipimus, etc. Dat. pridie non. Aprilis MXXVI, Pontificatus nostri anno IV. Roma ».

63. Legavit ad eundem regem Pontifex Robertum archiepiscopum Reginum ; ut una cum Thoma cardinale Strigonsi optima suggereret consilia, Hungaricamque rem Pontificio nomine administraret ; de quo Sigismundum regem Poloniae fecit certiorem, nepotemque diligentissime illi commendavit.

« Sigismundo Poloniae regi.

« Cum Wladislai Pannoniae Bohemiaeque regis fratris tui mors, ejusque filii Ludovici nimie tenera ad perferenda onera duorum regnorum aetas aliquot nos dies moerentes suspensosque habuisset ; de fratrum nostrorum Ecclesiae Romanae cardinalium sententia, Robertum archiepiscopum Reginum designatum familiarem nostrum, quem propter familiae splendorem, et singularem ipsius doctrinam atque virtutem ita complectimur, ut sit nobis plane charissimus, legavimus : quem illuc quam celerime mitteremus, ut esset qui una cum cardinale Strigonsi, regi puero nostro nomine adesset, atque ad pacem et otium ejus regni procurandum auctoritatem adderet nostram, ut, quantum pro tempore possent, puerum, quem quidem pater extremo vitae suae tempore diligentissime amantissimissime verbis commendaverat, et pueri regnum ornaremus atque protegeremus : volumus enim omnes homines intelligere, fratrem nos tuum, fortem virum et prudentem, ac religione praeditum hominem, cum fruentem vita dilexisse, tum ejus commendationem morientis non neglexisse, regnorumque illorum et nationum fortissimarum et bene de re Christiana meritarum quam debuimus curam et rationem habuisse, etc. Vale. Dat. III idus Aprilis, Pontificatus nostri anno IV. Roma ».

Fortatus praeterea est Pontifex universos Pannoniae principes, ut communi consilio et consensu regnum Hungaricum luerentur : tum etiam cardinalem Strigonsensem, ut omni cura studio-

¹ EAM. apud Bemb. l. I. Ep. XIII.

que ad componendas quasvis exorientes discordias incumberet: opemque ad prohibendas in Dalmatia Turcicas irruptiones præsto futuram.

64. *Deturbantur Hungari a pace cum Turcis incuata.*—Asserenda publicè paci, continendis-que in Ludovici impuberis fide atque obsequio principibus ac populis navavit studiose operam idem cardinalis Strigoniensis, celebratque sunt ordinum regni Hungarici conventus sine ulla dissensione, Turcique pacem antea ab Wladislao petitam iterum a Ludovico petierunt: de quibus idem cardinalis legatus Pontificem consuluit, num ea conficienda foret. At Leo quem universos Christianos reges in bellum adversus Turcas educere meditantes, ejusmodique pacem Wladislao dissuadentem vidimus, adhibitis in consilium cardinalibus iterum pacem dissuasit¹ Christianorum regum subsidia rursus pollicitus: illam enim graviora discrimina parituram, quam Turca hostili animo posceret, quo nimirum, prostrito in Oriente sultano, crudelius deinde bellum in Hungaris intenderet.

« Thomæ cardinali Strigoniensi.

« Lectis tuis litteris quas binas uno tempore accepimus, alteris ad decimum, alteris sexto kal. Junias datis, statim fratres nostros Ecclesiæ Romanæ cardinales adhibuimus, ut una quid tibi ad illas respondere nos oporteret mature consideremus. Itaque de communi nostrum omnium sententiâ tibi respondemus; utemur autem ordine, ad priorem scilicet Epistolam prius, gratissimum nobis accidisse, quod in conventu Pannonico nuper habito omnia tranquille atque pacate confecta transactaque sint: nam cum proxime propter recentem Wladislai regis mortem imbecillumque Ludovici ejus filii ad regendos populos ætatem, ne turbæ seditionesque inter istos principes existerent, magnopere timuissimus, nunc cum res aliter eeciderit, tamque omnia per vos et prudenter et temperate administrarentur, magna certe voluptate tuæ nos litteræ affecerunt: valde enim fore credimus, ut si vos nempe Hungariæ proceres), in tractandis regnorum istorum explicandisque negotiis idem atque unum omnes respiciatis, magna cum pacis et quietis, tum dignitatis et commodorum incrementa publicæ atque privatim vestris rebus sint accessura; pacis enim atque concordia cupidus et retinentes protegit augetque pacificus et mitissimus Dominus. Quare eo de consensu et voluntate maximis vos singulos et studiis prosequimur et laudibus. Hortamur autem ut in instituendo rege puero ætateque illa tenera et flectenda et dirigenda eundem consensum, eandem curam adhibeatis quoad rex se atque sua regere per ætatem possit: nam ut arborum semina dum pusilla sunt palis indigent, quibus nitantur, ne ventis et tempesta-

tibus incurvescant, obliquitateque ducant crescentia: sic puerorum ingenii moderatore opus est, et magistro qui ea regat atque contineat, ne flecti in vitia malasque artes possint, ad quas tenera omnis et infirma ætas pronos maximeque lubricos lapsus habet.

65. « Rescripsimus ad priorem Epistolam; nunc ad postremam venimus, qua nos de adventu ad vos Turcarum regis legati certiore facis, induciarum cum rege tuo conficiendarum causa, consiliumque requiris nostrum, ut quid vobis faciendum sit scire possis: quod quidem nullum habemus tibi quod demus præter illud de quo ad te non unis litteris scripsimus, quod idem nunc scribimus, nobis scilicet eandem esse mentem, eundem animum, qui antea fuit, quique semper est futurus: cupimus enim, ut debemus, ne cum perpetuis nostris hostibus ulli reges nostri, ulla imperia se conjungant: qui non id postulant, propterea quod pacem et otium velint, cum nihil nisi bella meditentur vel quod ullo vos commodo affici non ægerime molestissimeque ferant, quorum oppida dittonemque ipsas inducias flagitantes depopulantur et proferunt: sed ut a vobis populisque istis bellicosissimis atque fortissimis securi tantisper sint, dum vel alia, quæ sibi cordi sunt, explicent, aliosque reges opprimant, vel sibi opes comparent, ad vos postea, quibus maxime inhiant, validis integrisque viribus aggredierentur planeque conficiendos. Itaque non possumus assentiri iis conditionibus, quas in vestras cervices atque perniciem credimus reversuras. Eam ob rem, ut scis, diligentissime ad omnes Christianos reges non semel scripsimus, multisque precibus contendimus ab iis, ut regi regnique istis ad hostium conatus repellendos una nobiscum opem atque suppetias ferant: id, etsi serius sit quam volumus quamque decebat, futurum tamen in tempore confidimus. etc. Dat. VIII kal. quint. xvi. Pont. nostri an. iv. Roma ».

66. *Dalmatia a Turcis vexata in extremam pæne desperationem adducitur.*—Armatus pacem orabat Turca; licet enim in Syria fulmineret, continiis tamen Pannoniæ prefectos maximis instructos copiis imposuerat, qui continuus hostilibus impressionibus Dalmatiam et Croaticam adeo atterebant, ut ii populi oratorem decreverint, qui ad Pontificem et cardinales intercessa suspiriis oratione per sacra omnia obtestatus est, ut laborantibus opitularentur, Christianosque reges ad mittenda auxilia concitarent: in eas enim angustias adductos, ut penuria pressi in Turcicam servitutem se tradere pæne cogerentur: quibus lamentis commotus Pontifex, quem jam ante Gallorum regem adhortatum esse diximus, ut Dalmatiam Croaticisque stipendia submitteret, novis stimulis incitavit¹ ut eos

¹ Ext. apud Bemb. l. i. Ep. 1.

¹ Apud eund. Bemb. l. XII. Ep. XXIV.

populos Gallieis opibus juvaret; docuitque Illyricis arcibus in Turcarum potestatem redactis infidetes quasi perfractis repagulis, eversisque Christiani imperii munimentis, in Italiam irrupturos, maximunque inde dedecus omnibus Christianis regibus, quos certiores de his fecit, adhaerurum.

67. « Francisco Gallorum regi.

« Binas jam ad te litteras dedimus; quibus te litteris sinus cohortati, ut fessis atque labantibus Pannoniae rebus propter assiduum in Dalmatas Turcarum impressionem diuturna quae nimis bella, pecuniae auxilio nobiscum et cum caeteris nostris regibus pro tua liberalitate succurreres; et quoniam ea res magnae sanae diligentiae celeritatisque indigebat, communitimus imprimis te, ut quae tibi agenda esse ea de causa putares, ageres efficacisque quamprimum, neque committeres ut elapsa rei bene gerenda occasione, quae quidem erat perbrevis, tueri postea ab audacissimis hostibus nostris regnum illud cum velles, non posses. Eas ad litteras postulataque nostra quod te dignum erat rescripsisti, te scilicet velle facere quae proponebantur; itaque ei te rei pro tua portione non defuturum; quod quidem statim nos regi Pannoniae principibusque illius regni viris significamus, acciditque eis omnibus plane gratissimum: verum cum novissime per litteras episcopi Vesprimiensis praefecti Croatiae Pannoniaeque proregis, optimi atque fortissimi viri, certiores facti simus, ipsum quidem in exigua spe esse, posse se ulterius Turcarum vim atque impetum sustinere; ipsius autem episcopi vicarius coram nobis et coram nostris fratribus Ecclesiae Romanae cardinalibus prostratus ante nostros pedes, illorumque genibus advolutus flens, fidemque nostram atque omnium Christianorum regum implorans, obstansque Deum et homines egerit, ne regnum illud, quod quidem adhuc hostium gladiis nostris a jugulis atque cervicibus semper repulit, iri perditum nostra ignavia atque segnitia sineremus; oppidorum enim eorum, quae a Turcis hoc tempore obsiderentur premerenturque, modisque omnibus Jaize, Trininii, Clisii, Scardoniae eam naturam esse, cum propter portus quos haberent maximos atque fidelissimos, tum propter materiam ad naves aedificandas idoneam, qua abundarent, demum etiam propter ipsorum situs atque positus ita Pannoniae atque Italiae opportunos imminentesque, ut uno eorum aliquo in Turcarum potestatem redacto, Pannonia quidem ipsa se tueri nullo modo possit; Italiae autem ora, quae ad mare Adriaticum est, noctis unius navigatione eorum classibus pateat, quibus diripi atque incendi possit.

68. « Haec itaque cum ita sese haberent; de eorundem fratrum nostrorum sententia statim ad te scribere, teque hortari et rogare, ut

quamprimum quamque celerissime saltem quindecies mille nummum aureorum ad nos mitteres, qui una cum nostris alteris totidem illic transmitterentur, quibus se opibus illa municipia communiarent, ne nostris hostibus sese dedere, fame ac rerum omnium egestate atque inopia pressi, se magno cum nostro, inquam, reliquorumque regum nostrorum dedecore et ignominia cogerentur, etc. Dat. idib. Maii MDCXVI, Pontificatus nostri anno IV. Romae ».

69. Extant eodem argumento in Pontificiis Regestis litterae¹ ad Sigismundum regem Poloniae datae, quem una cum Pontifice tutorem Ludovici ab Wladislao ipsius fratre renuntiatum diximus, in quibus addit Leo Dalmatas et Croatas sibi suisque fortunis jam paene desperantes palam professos esse, ab Apostolicae Sedis ac Pannoniae regis obedientia ad Turcas defecturos, nisi vel Pontifex, vel Hungarus rex, vel quivis alius princeps Christianus opportuna auxilia submitteret: adjecit etiam preces Leo, ut cum Ludovicus tuendis iis provinciis impar futurus esset, earum patrocinium forti animo susciperet.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo, Poloniae regi illustri.

« Non sine magna commiseratione ac incredibili cordis atque animi nostri dolore nos ac venerabiles fratres nostri S. R. E. cardinales audivimus quae difectus filius Thomas Nigro notarius noster ac venerabilis fratris nostri Petri episcopi Vesprimiensis Dalmatiae et Croatiae bani, seu viceregis, et ab eo nuntius ad nos nuper destinatus, nobis et eisdem cardinalibus in secreto nostro consistorio, praesentibus aliquot etiam regum Christianorum oratoribus longa et copiosa oratione percensuit, inter alia deplorans incursiones, excidia, vastationes ac rerum et personarum miserandas direptiones et asportationes in Dalmatia et Croatia finibus per savissimos Turcas hostes nostros proxime factas in maximum totius Christiani nominis opprobrium, dedecus atque ludibrium, ipsiusque Christi Salvatoris nostri vilipendium; quae jam intra paucos menses nullo saepius acciderint quam plurium amorum spatio antea fieri consueverant, incolae, comites, barones et alii dictarum provinciarum nobiles, causam et culpam omnes in Hungaros rejicientes; quia certum fedus cum Turcarum tyranno inisse dicuntur, quod equidem vix credere possumus; ac se a diebus Hungaris proditos fuisse conquereutes, ad tantam devenisse dicuntur desperationem, ut dicto episcopo et bano palam protestati fuerint, nisi per charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Hungariae regem illustrem, vel per nos ac sanctam Sedem, vel alium regem ac principem, seu potentatum

¹ Lib. 1. Leon. et alior. Pont. p. 117.

Christianum de opportuno auxilio, tutela et defensione sibi provisum fuerit, se non solum a dicti Ludovici regis, sed a nostra et dicte Sedis obedientia et devotione desituros, et cum dicto Turcarum tyranno foedus aliquod etiam in futuro, illique annum tributum, si necesse fuerit, pensuros, ac in qualibet Christianorum regna et loca liberum transitum non ullius denegaturos fore: ipsumque episcopum et banum ad similem nobis quoque et dicte Sedi nomine ipsorum et dicti episcopi novam facientes protestationem compulerint.

70. « Sane omnia licet majestati tue nota comperlaque esse non dubitemus, ac pro certissimo nobis ipsis persuadamus, eam semper meditari et optime scire, quod ipsius est officium, partesve sint circa custodiam et defensionem universae quidem Christianitatis, praecipue vero regni Hungariae, cum ipsius regis patris sit, eique a clara memoriae Ladislao Hungariae rege fratre suo germano, ac dilecti regis genitore non solum tutor, sed etiam pater relictus fuerit, quia tamen idem Ladislao rex nos etiam et dictam Sedem dicti regis tutores in ultima voluntate sua reliquit, nobisque ejus ac ipsius regnum nullis cum lacrymis moriens commendavit; ultra pastoralis officii nostri commune debitum ad nos pertinere ac spectare duximus, eandem majestatem tuam mouere atque hortari, ut oculos aperiat; quia Judas ipse non dormit, sed aditum ad nos continue rimatur et explorat, illiusque diversas insidias et nefandos conatus, dum pro negotio licet praevinire nitatur, ne si fractis claustris in dictum regnum Hungariae, vel quascunque alias Christianorum provincias irruerit, non modo illis terrorem iniecit, sed etiam damnum et strages inferat, pedemque ibi fortius ligat, quam ut inde totius Christianitatis viribus possit expelli; quod ut anxie timeamus ac formidemus, non antiquo modo, sed nostrorum quoque temporum ratio nos admonet.

71. « Celsitudinem igitur tuam, quam ingenii et prudentiae aliarumque maximarum virtutum donis insignivit Altissimus, et cujus potentia et auctoritas plurimum valet, sedulo monemus, hortamur, ac per viscera misericordiae Dei nostri, de cujus fide agitur, omnino rogamus, ut pro solita sua et praedecessorum suorum erga orthodoxam fidem, pro qua tot ac tam memorabilia gessit, pietate erga nos et hanc sanctam Sedem, in qua permissione divina sedemus, devotione, periculum, in quo non solum Dalmatia et Croatia, sed totum etiam regnum Hungariae, ac vicina illi provincia, et demum tota Christianitas vertitur, diligenter considerare, ac modum et rationem inire, ac excogitare velit, quibus Dalmatia et Croatia provinciae hujusmodi, quas totius Christianitatis fauces et firmissima propugnacula esse videmus, oppor-

tuno auxilio et defensione provideatur in ipsas, si opus fuerit, et dictus Ludovicus rex impeditus et occupatus id facere non poterit, omnem tutelam et protectionem sumendo, illisque suppeditas necessarias opportune subministrando. Nos certe, quantum in nobis erit, et tenues vires nostrae valere poterunt, in hoc caeterisque Christianae reipublicae salutis concernentibus, nihil omnino praetermissuri sumus, non solum nostras universas res, sed ipsam quoque animam quam pii more pastoris pro gregis cura nostrae commissi defensione et salute dare et effundere parati, ac etiam cupidi, prout eadem majestas tua ex eodem Thoma copiosius intelliget. Et sane ad eam nostrum etiam nuntium et commissarium propterea duximus destinandum, ut si necesse fuerit, ab ipso, tanquam vero et oculato discriminum et periculorum imminantium teste, singula diligentius percontari et scire possis, cum eadem majestas tua non secus ac si nos ipsos coram loquentes audiret, integram circa praemissa fidem praestabit; et cum periculum sit in mora, celerem speratamque eidem expeditionem dabit. Dat. etc. ».

72. *Tartarorum incursio in Poloniam et Russiam.* — Non diu firma stetit concordia, quam vigere inter Pannoniae proceres Thomas cardinalis ad Pontificem scripserat¹; nam florentissimum illud regnum civilibus discordiis afflictum fuisse refert Jodocus²: « Fuere, inquit, plurimae apud Hungaros factiones, atque suo quisque (uli fit dum princeps puer est) consilio usus in rempublicam advertit. Horribile est referre quam cito regnum illud, nulli in orbe secundum, opibus armisque potens, splendorem suum exuerit, atque ex nuper domestica et paulo post etiam a Turcis accepta clade vix dum respirans, variis intricalum fuerit factionibus ». Tantis vero malis mereri non potuit Sigismundus Poloniae rex, cum Moscoviticis Tartaricisque bellis implicitus teneretur, adeo ut a Turcico Caesare quem socium in Moscovitas sibi asciverat, Russia, Podolia, atque Hungariae pars ferro flammaque fuerint evasatae improvisa excursionem dum a barbaro foederato nil hostile melueretur: supra triginta millia illos fuisse, et in quatuor agmina divisos irrupisse, et supra quinquaginta Christianorum millia abduxisse in servitatem luget idem auctor sic inquitens³: « Fermitur in eo exercitu Barbarorum supra triginta millia fuisse hostes. Penetrata Russia, haud longe a Buthio oppido castra posuere: deinde, ut Barbaris mos est, per cohortes destinatas universam provinciam igne ferroque vastarunt, hominum pecorumque praedam egerunt, ut omnes dato die ad castra semper cum spoliis redirent. His eruptionibus plerosque districtus et oppida in cineres verterunt. Superato Tyra

¹ Apud Bemb. l. XIII. Ep. 1. — ² Jodoc. in Sigis. — ³ Ibid.

anne, ad fluminum usque montes spolia legerunt. Exusta sunt hæc eruptione villa Pannorum imperio subjecta, quod in hominum memoria accidisse non constat. Cæterum hostes tanta in Christianos crudelitate usi, quanta victoribus barbaris placuit: homines pecoraque juxta abegerunt: matronas puellasque nobiles ad libidinem ac voluptatem rapuerunt. Feruntur supra quinquaginta millia hominum tunc abacta præter eos, quos tenera ætas atque annosa senectus ad iter haud idoneos fecerat. Ex his in frustra concisi, alii capite truncati: præterea plerique inter fugiendum exanimati miseræ fuere. O infortunata hominum ætas! O misera tanto Christianorum sanguine respersa cædes!

73. Hæc autem mala divinæ iræ tribuit: « Tam negligentia, inquit, in tuendis rebus quam populi peccatis merentibus justa Dei ira, quæ ad sui vindictam tardius graditur, permessa creduntur: nam postquam nuper res aliquantum feliciores esse cæperunt, in Deum ac religionem, timor refriguit, (refrigit) non modo divina aliquibus neglecta, sed etiam Dei religionisque hostes fovere in usu fuit. Hoc tempore quod jam antea ceptum) Judæi magis in pretio habiti: vix teloneum aut vectigal allum, cui non præfecti, aut quod saltem invadere non cuperent, passim ea in re Judæis Christiani submissi: vix etiam ex magnatibus et ipsis reipublice primoribus aliquis, qui rem domesticam per Judæum non curaret, Judæis in Christianos imperium permetteret, atque citius quam Christianos ab injuria vel simulata eriperet. Recte itaque quod Deus quondam Hebræis minatus est, in hos convenit, quia videlicet Dei ac crucis hostes contra legem divinam ac canonum sanctiones foverent, et ipsi hostibus suis expositi præde in direptionem fierent ».

74. Inmisit deinde in Lithuaniam Moscovita exercitum, sed strenue a Polono ad Starodubam victus¹ propulsatusque, deinde ab ipso Basilio revocatus est ad depellendos Tartaros, qui glomeratis octuaginta equitum millibus in Moscoviam irrupentes pervastabant agros ferro, et populando atque urendo lecta, commissa pugna victoriam reludere; in qua Moscovitarum viginti et eo amplius millia cecidisse, præter maximam multitudinem in servitutem adductam, feruntur. Ita mutuis Polonorum Moscovitarumque bellis usi Christiani nominis hostes et Poloniam Moscoviamque depasti sunt; quos ad hæc mala Christi fidelibus infligenda præstigiis afflatuque demonum impelli solitos narrat Jodocus²: « Habent, inquit, Barbari in stellis atque lunæ motu minuscujusque sortis indicia. Cæterum quando religionis sacerdotibus ex usu visum eruptiones parant, mox in

ipso itinere primum obvium barba rufum interrimunt; ereptum cor igni ad hoc paratum incipiunt: astant tunc religionis primores, et cordis quosdam saltus sudoresque suspiciunt: ex his aruspicum more secundam fortunam pollicentur: verum si cor unico saltu extra ignem prosiliret, mali omnis et infortunati itineris apud Barbaros est indicium; hisque semper auspiciis rebus suis bene vel male futurum pollicentur ». Fecisse eos iterum affecto Autumnio excursiones in Russiam præde superioris illecebra pfectos, addit auctor: sed egregie a Polonis, qui ad subitos eventus se jam paraverant, repressos: ad Basilium Moscovitarum ducem præteritis Tartarorum Tauricanorum irruptionibus male affectum, positis superbis animis, mentem ad pacem cum Polono redintegrandam flexisse: Maximilianum vero Cæsarem quamvis Italicis districtum bellis, ad ipsam conciliandam Sigismundum Herbersteinum, qui postea de rebus Moscoviticis conscripsit Commentarios, oratorem legasse: paucisque interjectis eidem historiae finem imponit. Confectam³ vero Polonos inter ac Moscovitas pacem, versaque in Tartaros Moscovitica arma visuri sumus.

75. *Helvetii in duas partes discissi, obsistente licet totis viribus Pontifice.*— Interea auxere superiora mala, atque hostibus fidei ad læcessendum Christianum imperium addere audaciam gravissima alia duorum maximorum regum, qui præcipui rei Christianæ defensores esse debuissent, nimirum Maximiliani Romanorum, ac Francisci Gallorum regum dissidia; quamquam Pontifex omnem operam pro iis componendis collocavit: nam in primis, ne alia ex aliis bella in Italia oborirentur, potius jam Insularum rerum Gallo rege, Helvetiorum, qui illius quietum statum convellere poterant, cum eo concordiam, ut nimirum Franciscus Italicis bellis liber tuendam adversus Turcas, qua de re plures ad eum litteras scriptas videmus, rem Christianam susciperet, provexit: quo argumento ad Helvetios octo regionum (vulgo cantones vocant) extant hæc date litteræ⁴:

« Leo, etc. Speramus fore, ut vestra ea cum rege illo inita benevolentia et conjunctione admoniti reliqui nostri reges ad communem pacem, quam velle omnes atque optare tantopere debemus, conciliandam, faciliores et lubentiores conveniant, eaque statuant, quæ ex usu dignitateque reipublice maximore sint futura. hortamur autem vos, amantissimeque commonefacimus in eam curam cogitationemque incumbatis, id enim tamini, ut reliqui etiam vestræ nationis populi eandem pacem, idem fœdus conficiant conglutinentque, cum vobiscum quidem se suosque animos nedum ejus-

¹ Jodoc. in Sigism. — ² Lenncl. de bellis Moschor. — ³ Jodoc. ubi sup.

⁴ Lenncl. de Mosch. bellis. — ² Ext. apud Bemb. l. xi. Ep. xxviii.

dem corporis partes atque membra contraria inter se pugnantiaque tendunt, esse existimationem apud omnes homines vestram, incredibili virtute partam imminuant, et opes ipsae viresque vestre discretæ atque dissociatæ debilitentur; tum certe etiam cum Romana re atque nobiscum, ut quam antehac Dei optimi maximi Ecclesie majestatem contra labelare illam, atque proferere imprudenter aggressos, vestro sanguini non parcentes saepenumero protexistis, eadem in posterum per discordiam dissidiaque vestra nullam a suis hostibus offensionem, nullam insignem nolam accipiat; vosque omnes et vestra natio universa tam præclara, tam fortis, tam semper hujus certe imperii Romanorumque Pontificum studiosa, consentiens secum ipsa atque unanimis in eisdem studiis maneat: que quidem studia multum vobis dignitatis, nullum auctoritalis et pepererunt jam et sunt prolecto, si neque in vestris inter vos sententiis, neque in hujus reipublice observantia infirmi labantesque crisis, etiam deinceps paritura, etc. Dat. XVI kal. Martii anno in Florentia ».

76. Vocantur Helvetii illi in invidiam apud Pontificem Mattheum cardinalem Sedunensem veterem Gallorum, qui jam ante Pisano schismati fuerant, hostem ob defensam Apostolicam majestatem, quique factam cum Francisco rege Helveticam pacem oderat, divisisse a sociorum sententia sex alias Helvetiorum regiones. At Pontifex, qui omnes Helvetios mutuo amicitiae nexu conjunctos cupiebat, ut tam eorum quam Gallorum arma adversus Turcas verteret, Mattheum de publica pace distrahens perstrinxit ¹ Apostolicis litteris, monuitque ut illi potius confirmandæ ex dignitatis, quam gerebat, officio operam navaret.

« Mattheo cardinali Sedunensi.

« Certiores nos per litteras fecerunt Helvetiorum legati vicorum octo nobiscum federatorum, qui in oppido Bergensi convenerant, se quo facilius nos communem omnium Christianorum concordiam inire, necessariamque in Turcas profectionem parare atque conficere possemus, suas cum Francisco rege Gallorum similitates atque inimicitiam deposuisse, neque dubitare quin consentientes statim una cum ipsis futuri ea in re fuissent reliqui eorum fœderis socii, nisi tu eis impedimento fuisses, tuisque eos studiis a proposito retraxisses; deque eo graviter apud nos sunt conquesti, ut pole qui prævideant, si quæ optas quæque conaris effeceris, novos bellorum in Christiana republica molus, magna inter ipsorum societates dissidia, gravissimasque brevi tempore dissensiones futuras: que quidem nobis omnia incredibilem molestiam attulerunt, fortissime illius nationis

consensum atque concordiam et Christianorum principum unanimem præclarum illud ad bellum conspirationem summo jampridem studio desiderantibus atque spectantibus. Quamobrem has ad te statim litteras duximus dandas, quibus te commonefaceremus atque hortaremur, ab incerto desisteres, quietique potius et tranquillitati quam bellorum et discordiarum fovendis in illis incendendisque animis te dares, cogitaresque quam te deceat cum a nobis dissentire, atque in alia omnia discedere, qui pro tua dignitate una nobiscum Romana reipublica curam sustines; tum Helvetiorum nationem tam egregiam, ex qua oriundus es, concordiam præsertim cupidam, velle dissociare atque dirimere: quod si tu vel privatus omnino vel alienus homo esses, deberes tamen et cum reipublicæ voluntate Romanique Pontificis studiis consociare studia et voluntatem tuam, et velle fortem præclaramque gentem illam et populos concordem potius inter sese esse, quam bellis intestinis laborare; nihil est enim tam alienum a boni viri prudentisque hominis consiliis, quam quæ conjuncta pacis et benevolentiae studiis præstat esse, ea cupere, dareque operam, ut bellis et dissensionibus conterantur.

77. « Cum et unus sis ex nostris fratribus Ecclesie Romanæ cardinalibus, et in Helvetiorum terra Helvetiis parentibus atque majoribus gentibus, vide quam de te hominum opinionem sis excitaturus, cum et a nobis atque a republica dissentias, et ea tractes, quibus Helvetiorum natio, que te progeniit, a pace atque concordia ad arma seditionesque concitetur: quanquam id quidem etiam movere te plurimum debet, quod in ea universæ rei Christianæ publicæ male consulis, quæ quidem maxime in Helvetiorum et inter se concordia et cum re Romana conjunctione, tanquam in optimo totius spei rerum bene gerendarum fundamento atque initio nititur. Neque a nobis illud quoque silebitur, amorem erga te nostrum, quo te semper fratere columinus, veleremque benevolentiam mereri, ut ne nostris conatibus, præsertim cum omnium Christianorum bono atque salute conjunctis, ad pacem otiumque tendentibus ire obviam statuas, adversariumque te pares: quod ne pergas facere, atque ut verborum Domini memor, qui pacem nobis discedens commendavit, pacem et concordiam nationis tuæ iri cogtam ne impedias, per hujusc reipublicæ dignitatem, cujus esse propugnator in primis debes et consuesi, perque eam, qua Christianus es religione abs te magnopere quaesumus et postulamus: id si feceris, et ipse tuorum in nos officiorum, et plurimorum neque sane levisimorum memoriam nunquam projiciemus, et dignitas tua principem apud nos curam locumque semper obtinebit, et facies quidem ex usu cum omnium hominum, tum tuorum maxime

¹ Ead. apud Bemb. J. XI. Ep. XXIX.

civium, sed certe atque in primis tuo. Dat. XVI kalend. Martii MDXVI, Pontificatus nostri anno m. Florentia ».

78. Discissi posthac Helvetii in duas factiones fuere; quarum altera sub Francorum rege, altera sub Austriacis stipendia fecit, ex qua discordia male composita, tum ex Zuingliana haeresi obtrita eorum vis et gloria obsolevit. Non deerant vero argumenta et rationes, quibus Matthaeus cardinalis Sedunensis, cui postea assensit ¹ Leo, ut Helvetios suarum partium sectatores Caesari Germano Hispanisque conjungeret; siquidem Galli non obsecundabant Pontificis votis in suscipiendo adversus Turcas bello, sed Neapolitanum regnum Carolo postea inter Caesares V ejus nominis nuncupato eripere moliebantur; nec æquum erat Pontificem externorum politicorum cupiditatibus commodisque inservire: quocirca deinceps ad Carolum ipsum studia dellexisse, nec Verulanum episcopum Gallis suspectum admodum ex Helvetica legatione, quantumvis id exposcerent, revocasse, tradit Guicciardinus ²: additque Franciscum regem post Ferdinandi regis Hispaniarum obitum invadendæ Neapolis consilia Borbonio exercitæ Gallici duce suscepisse; verum Germanicæ in Insubriam irruptionis metu retardatum.

79. *Inmissis in Insubriam exercitus, sed ob nimiam cunctationem profligatus.* — Nec frustra concepti erant ejusmodi metus; quandoquidem Maximilianus Hispano instructus auro quindecim Helvetiorum millia ex quinque regionum sociis conduxit, conjunctisque quinque millibus equitum, a Mattheo cardinale Sedunensi sociatis in Insubriam irrupit ³, quo tempore Brixia a Venetis Gallisque ingenti obsidione premebatur. Non secutus autem est cardinalis Ximenii Hispaniarum moderatoris consilium, inquit Gomesius ⁴, ut dimissa Asula Mediolanum Insubriæ totius caput peteret, quo parto, universa provincia esset politurus; sed facta ab ipso in ea arce expugnanda longa mora, Galli ⁵, qui irruptionis illius timore perterriti, suisque diffusis viribus Mediolanum deserere cogitarant, collegere animos, extractoque bello Maximilianum in Germaniam se subducere coegerunt, ac Brixia pluribus a Veneto hostilibus impressionibus fatigata demum deditionem fecit: de qua Petrus Delphinus hæc ad Jacobum priorem Opijtergii scripsit ⁶: « Brixia tandem recepta est absque oppugnatione, idque mihi tertius hora tertia decima; excepti sunt nostri in urbem magnis tripudiis, occurrente illis multitudine virorum atque mulierum. Perferunt veniam rebelles illis primarii flexis genibus coram clarissimo viro Andrea Gritto, quam de consensu

senatus istius acceperunt, servatis sibi facultatibus suis et fortunis omnibus. Hæc exceptus est diu expectatus nuntius ingenti totius civilis felicitæ significatione. Faveat Dominus scoplis, ut reliquæ tam gravis belli eodem tenore consumantur, etc. Ex monasterio S. Michaelis Murani die XXVIII Maii MDXVI ».

80. *Composita pax inter Franciscum et Carolum V.* — Cæterum in eo bello Pontifex, qui Romanorum Maximilianum ac Franciscum Francorum reges hortabatur, ut compositis discordiis divini causam Numinis conjunctim defendendam adversus religionis hostes susciperent, in neutram partem inclinavit ⁷: quod pernolente tulit Gallus ⁸, quod nimirum arma Ecclesiastica Gallicis non conjunxisset in Caesarem, atque ad illum venientem in Italiam legatum Apostolicum misisset Bernardum Bibienam S. Mariæ in Porticu cardinalem, qui res Austriacas Hispanasque in curia Pontificia provehere consueverat. Missum autem eum fuisse ad procuranda Sedis Apostolicæ Christianorumque omnium publica negotia ostendunt Pontificiæ ad Jacobum Bamisium Caesarem scribam litteræ ⁹. Redintegrata demum pax est ¹⁰ medio Augusto Noviduni inter Franciscum Galliarum et Carolum Hispaniarum reges, ea præcipua pactione, ut Francisci filia in cunabulis adhuc vagiens cum dotalibus Neapolitani regni controversis juribus Carolo desponderetur; ac Navarra constituto temporis flexu vel restitueretur; vel eo elapso, Gallo regi ad recuperandum id regnum armis juvare Navarrum liceret. Instituta præterea de Maximiliano Caesare, Gallo Venetoque inter se conciliandis, necnon Verona, quam Caesar ancipiti bello luebatur, restituenda Venetis certis legibus actio ¹¹: quibus sedatis bellis, Maximilianus, qui assidue hortatibus a Pontifice urgebatur, ut tanquam Romane Ecclesiæ et religionis Christianæ præcipuum propugnator, crucesignatam expeditionem adversus infideles conficeret, rescripsit ¹², proximo anno se omni amota excusatione Leonem et cardinales patresque Lateranensis Concilii adversus Turcas præcuntes secuturum.

81. *Urbinate ductu exauctoratur Roburens, et Laurentius Medicæus donatur.* — Non caruit autem intestino bello Pontifex; siquidem Franciscum Mariam Roburem, Julii II nepotem, depulsi Urbini principatu, quem in Laurentium suum ex fratre nepotem transfundendum dederat; de quo scripte ad Urbinate extant hæc litteræ ¹³:

« Urbinalibus.

« Intelleximus vestris ex litteris (id quod nobis pro ea qua urbem istam omni sumus be-

¹ Guicci. l. XII. — ² Id. ib. — ³ Id. ib. — ⁴ Guicci. l. VI. — ⁵ Guicci. l. XI. Pet. Just. l. XI. — ⁶ Pet. Delph. l. XI. Ep. XXXII.

⁷ Guicci. ib. — ⁸ Id. ib. — ⁹ Ext. apud Bomb. l. XII. Ep. 1. — ¹⁰ Guicci. l. XI. — ¹¹ Id. ib. Pet. Just. l. XI. Ferron. in Franc. reg. — ¹² Ext. ejus lib. in Conc. sess. 12. — ¹³ Ext. apud Bomb. l. XII. Ep. XXXI.

nevolentia charitateque prosecuti, jucundissimum sane fuit) vos ad nostrum et hujus reipublice imperium libenti animo rediisse. Equidem vos ea de re vehementer laudamus, qui tempestatibus huc illic diu factati, post longos atque multos labores in reipublica pie optimaque matris sinum tanquam in portu conquiescere voluistis. Itaque municipium istud, vosque omnes in nostram curam atque fidem libentissime recipimus, dabimusque operam, ut in nostra erga vos tum benevolentia, tum studio et diligentia secure pacateque degatis; atque aliquem ex intimis charissimisque nobis, perspectaque probitate et virtute virum propediem istuc militem ad vos non solum regendos, sed maxime etiam et fovendos et omni pietate complectendos: neque interea vobis deest Laurentii Medicis fratris nostri filii, vestri ducis industria, qui suis vos opibus amatissime tuebitur. Hortamur autem vos, ut quam vobis nuper Dominus in recuperanda hujus reipublica benevolentia mentem dedit, eam in posterum pietate, fide studiisque vestris etiam augeatis. Dat. kal. Junii anno iv. Romæ ».

82. Non deerant justæ deturbandi Roburei Urbinate ducatu cause, quas in judiciaria adversus eum sententia expressisse refert Guicciardinus ¹, objecisseque inter alia Leonem defectionem ab Apostolicis imperiis, et militem post accepta stipendia repudiasse: tum veterum criminum, nempe trucidati Papiensis cardinalis, insignisque ejus perfidiæ, dum adversus patrum Julium II cum Gallis hostibus Pontificis conjuravit, memoriam repetiisse. Addit vero auctor, imminente Ecclesiastico et Florentino exercitu, Urbinates in dedicationem venisse, ac Franciscum Mariam Pisaurum se recepisse, eamque urbem, quamvis milite præsiario egregie munitam, tueri non ausum; sed ad marchionem Mantuanum se contulisse. Ita dierum quatuor flexu Urbini, Pisauri et Senogallie principatibus exutum: quibus consensanea refert Paris de Grassis ²:

83. « Die Mercurii, quarta mensis Junii hujus anni, Pontifex novam habuit, quomodo Franciscus Maria olim dux Urbini, et Pisauri ac Senogallii dominus, ex ipsis locis aufugit noctu per mare ad Mantuanum marchionem socerum ejus, et exercitum Ecclesiæ Romanæ, qui ad mœnia Pisauri castra metatus erat aliquantum recessisse, missis in urbem Pisauri aliquibus ex primoribus, qui cum civibus pacis condiciones haberent. Et sic die sequenti iterum Pontifex nova habuit qualiter omnes pedites ducis, qui intus erant, recepto aliquanti stipendiolo recesserunt conducti ab exercitu Ecclesiastico per illa loca, ne in transitu aliquid mali lacerent, ut mos est militum fugiculum: et, ut

mibi dixit papa, episcopum Trojanum eo destinavit commissarium, qui non patiaturo aliquod malum civibus inferri ». Paucis post diebus arces illius provincie, quæ a Ravereo presidio validis firmate fuerant, partim vi, partim promissis ad dedicationem faciendam fuerunt adductæ ³: quibus politus Laurentius Medicus, a patre Pontifice solemnî ritu ducalibus insignibus ornatus est; de quo hæc memorat Paris ⁴: « In eodem consistorio, (nempe decima octava Augusti die celebrato,) ut mihi postea dixit papa, creavit illustrem dominum Laurentium de Medicis nepotem suum, ducem Urbinatem et dominum Pisauriensem sive perpetuum vicarium Pisauri in omnibus et per omnia, sicut solitum est de creatione novi ducis ». Confirmatum Apostolico Diplomate, cui omnes cardinales, excepto cardinalem Grimano, scribendo adfuerunt, eum principatum Laurentio Medici, refert Guicciardinus: adhæsisse autem invidiam aliquam Pontifici, qui prædecessoris de ipso optime meriti propinquus bonus exisset: tum proximo anno novos excitatos motus a Robureo amissa recuperare amittente, orlasque alias ex aliis lites, dum Leo suos augere novis principatibus studeat; adeo ut etiam impie conjurationes in eum factæ sint, proximo anno dicitur.

84. *Politiorum litterarum cultores, et Theologica scientiæ detractores, inter quos Reuchlinus et Erasmus, viam strauit Lutheranismum.* — Ardebant hoc tempore in Germania graviora odia inter politiorum litterarum studiosos ac theologos: ex quibus postea auctore Luthero immensum hæreseos incendium contatum est. Florebat laude litteraria Joannes Reuchlin Capnion Phorcensis, legum doctor, linguarum trium Hebraicæ, Græcæ et Latine pæne ex æquo peritus, ut ait Basilius ⁵. Cum vero editis libris Hebraicæ linguae cognitionem intulisset Germaniæ, et Caballicæ nugæ ⁶, ut Genebrardus ⁷ testatur, sectaretur, rogatus ⁸ etiam a Maximiliano Caesare, ut sententiam de abolendis nonnullis libris Hebraicis, quos fidei censor flammis injiciebat perferret, Judæis favere visus est adeo, ut Jacobus floccitratus ex Predicatorum Ordine theologus qui censuram sacram agebat, illi crimen hæreseos intenderit. Commota fuit inde in Dominicano maxima invidia; quippe litterarum cultiorum amantes, quorum princeps Erasmus Roterodamus erat, Reuchlini causam tuendam susceperunt, conscriptis libellis non Dominicanos modo, verum omnes theologos veluti agrestes et barbaros ob vocum inconditarum in scholis usum deridere, ludibrioque habere ceperunt; tum vero maxime religiosarum familiarum alumnos proscindere dicleris et per ora hominum traducere: necnon sacre fidei

¹ Guicc. l. XII. — ² Paris eod. to. iv. p. 167. — ³ Basel. in fin. Chron. — ⁴ Albert. Pius Carp. in resp. ad Ep. 1. Erasm. — ⁵ Genebr. in Chron. — ⁶ Annales Colonien.

¹ Guicc. l. XII. — ² Paris lo. IV. p. 163.

ensores inusularunt tyrannidis intolerandæ, qui viros claros, quorum gloriæ splendore persringerentur, per invidiam ac summum nefas injusta hæreseos nota opprimere niterentur.

85. Discussa Reuchlini causa, theologi, ut invidi calumniales, male audierunt in aula Casarea, quod Maximilianus ad Leonem Pontificem afferendæ litteræ ¹ indicant : tum vero apud subsellia Apostolica non defuere, qui eundem Reuchlinum tuerentur, accusatoresque ut iniquos deterrerent; inter quos Albertus Pius Carporum princeps, eruditiois laude præstans, existit. Inde vero censorum fidei auctoritas adeo obsolevit, ut exorientem postea Lutherum hæresiarcham comprimere non potuerint : nam cum theologi illum iudicio cepissent persequi, universa mox rhetorum ac poetarum cohors, malevolentia jam ex Reuchliniana causa imbuta in theologos, illi se improvide conjunxit. Atque hinc conflatum esse turbinem Lutheranum, qui adeo Ecclesiam Dei concussit, affirmat constanter Albertus Pius in suo responso primo ad Erasum : qui cum maximus mali auctor esset, ut inferius videbimus, commotum hunc turbinem a sacerdotum quorundam palam impia vita, ac theologorum fastu et monachorum tyrannide effutierat, addideratque : « Non dubito quin audita tibi sit Reuchlinica tragedia. Hinc cepit in illos incrudescere doctorum odium : mox fervente adhuc bello inter mystas et osoros musarum, exortus est Lutherus ». Hæc ille ; ejus calumnias refregit Albertus Pius, et quantum flagitium rhetores ac poetae, qui ex concepto in theologos odio propugnationem hæresis temere præcipitanterque susceperunt, commiserint, ita illustrat :

86. « Alia profecto magis fecerunt locum huic tempestati, quæ et tu non inficiaris, cum ais : Tempus erat cum linguæ ac bonis litteris bellum theologorum, etc. Illa enim verius origo fuit : inde conflata invidia inter Themistas et theologos ob eorum symbolum et politionum litterarum auctores : inde exorta controversia Reuchlinica, ex quo fonte primæ aquæ scaturiere. Non enim illius causæ expertus fui, imo et mea erga viros doctos consuetudine non vulgariter favi Reuchlino apud Leonem X Pontificem maximum, quod litteræ ipsius ad me testantur, et sæpe monui deterruique accusatorem ipsius Hochstratum, ne tam vehemens esset, mitiusque in ipsum ageret. Ex quæstione illa prodire primum Epistolæ obscurorum virorum, quibus festivissime ridebantur theologi minus elegantes : quas me fateor legisse non sine quadam voluptate ; Indum tamen nunquam probavi. Inde igitur demum factum est, quod et tu ingenue fateris, ut quotquot vestratium amabant bonas litteras, se Lutheri nascenti furori fauto-

res exhibuerint. Hæc causa tantorum malorum fuit : hinc enim Lutheri natura temerario audacia crevit et arrogantia, tantis videlicet auxiliis confidenti. Quanto, bone Deus, fuit optabilis, ut hi, qui se Lutheri addixerunt, quasi nacti opportunum ducem ad profligandos theologos, non tanto ardore bonis litteris favissent ? quanto salubrius, ut illas nunquam didicissent, quam ut earum occasione tam vastum incendium excitassent, quo fere universa Germania conflagravit ? quanto commodius Germaniæ, ut hæ bonæ litteræ Alpes nunquam transcendissent ». Et infra :

87. « Sed numquid hæc bonis litteris impudabuntur ? minime : absit ut bonis artibus nota talis inuralur, quarum professores multi sunt, qui in eximia pietate persistent, ac pro vera Catholicaque religione propugnant. At increpandi sunt ipsorum nonnulli, qui illis fuerint abusi, quos scribis mox nato Lutheri penitus adhæsisse. Grammatica enim et Rhetorica Poësisque peregrinæ et utilissimæ artes sunt et necessariae, verumtamen studia earum sapientem non efficiunt, quinimo et plurimi ab ipsis arrogantes et temerarii evadunt, si illis tantum incubuerint : nec mirum, cum doceant congrue et commode proloqui, concinne dicere, dictione oblectare, non autem res ipsas recte existimare : quamobrem, ut scis, perantiqua fuit quæstio, an studium eloquentiæ reipublicæ magis obsessum quam posset prodese ; definitumque est plus incommodi afferre solere, quam commodi, nisi cum sapientia fuerit conjuncta ; quod novissimo exemplo comprobant isti disertissimi magis, quam vere eloquentes Germani, qui se Lutheri dederunt : qui si æque sapientiam ac elegantiam sermonis coluissent, non apud eos plus valuissent invidia in quosdam theologos, quam reverentia veri et honesti ; non plus cupiditas vindictæ, quam religionis causa et amor patriæ. At ut furentes gladio, ita ipsi eloquentia abusi, Germaniam cunctam in seditionem induxerunt : cui facultati si parcius operam præstissent, et partem aliquam tribuissent sapientiæ, nequam tanti sceleris societatem invisissent ». Hæc Albertus ; qui in alio Commentario ² docte ostendit, quam immerito Latinarum elegantiarum cultores invehantur in theologos, respuantque sapientiam incultis verbis traditam ; cum omnis verborum vis et elegantia ex gentium arbitrio pendeat, interque spinas etiam legantur rosæ ; nonnullisque interjectis verbis subdit :

88. « Non tam ingentibus periculis immensisque laboribus perquirimus aurum et gemmas in visceribus terræ, antra et cuniculos subeuntes, nec illa aspernamur, quamvis natura ut plurimum non ipsum ferat obrizum et siccum, sed spurca et fulginea materia, lapidibus-

¹ Est. an. 1518. n. . . .

² Id. de sententiis Moræ l. III.

que et terra halitibus sulphureis suppurata commixtum, quod e sordidis fodinis eruinus; nec profundi maris gurgites metiri veremur, ut margaritas in conchis saxo affixis delitescentes colligamus: sapientia documenta, cui aurum, gemmae, et omne quod pretiosum est collatum, veluti squallida est et informis arena, aspernamur; quia non sermone resonanti, rotundisque verbis nobis tradatur, sed rudiori et minus culto sermone. Non equidem laudatissima vina retulamus, quamvis non gemmeo myrrhino aut chrySTALLINO, sed rudi poculo, utpote ligneo aut fictili nobis propinentur, sed cupidissime illa haurimus, modo sitis non absit; pari modo sapientiae professores, utpote semper illius sitientes, eam imbibere non respuunt quocumque poculo proferatur».

89. Ad haec parum attendebat Erasmus; qui insano pernicialique theologorum odio flagrans, theologiam Judaismum dixit, effuditque impie dormire Christum, qui theologos in Ecclesia sineret: ejus blasphemias voces idem Albertus Pius ita confutat¹: « Superest uni loco respondere, qui tamen magis attinet ad theologos scholasticos, quam ad ipsam methodum et theologiam, quo ais in amotationibus super novum Testamentum: Utinam aliquando expergiscatur Christus, et hoc Judaismum atque hac tyrannide liberet populum suum: nisi forte ideo nos redemit, ut hujusmodi portentis serviamus, etc. Quibus verbis exulceratissimum in eos animum impotensque odium nimis patefecisti: quid enim atrocius, quid inhumanius in hostes truculentissimos, in pestes humani generis dici optarique posset, quam universum, quod insectaris genus, aboleri et e medio tolli? et tu ipsam theologorum genus innocuum, reverendum, tum professionis dignitate, tum vite innocentia, pessumdari optas: quod si non vererere te offendere, dicerem magis forte eorum humanitate facilitateque, quam tuis meritis: sed tibi hoc peculiare, magis eos insectari inter quos nomen dedisti. Optas ut theologorum ordo perdatur a Christo, ut scilicet haereticis licentiosus debacchandi adsit facultas, ut arrogantibus et temerariis liberum sit scribere quaecumque eis ad buccam veniant, dummodo dicacitatem aliquam calleant ».

90. Immane hoc grammatistarum et rhetorum Germanorum, quos maxima ex parte Lutherana haeresis se irretiisse visuri sumus, in theologos odium propagatum est per aetales ad alios haereticos, qui simili imbui odio, theologos magistros sanis insectantur: « Quod magistri sententiarum », inquit Surius², « Scoti, Bonaventurae, Alexandri de Ales, Thomae Aquinatis et similium libros vocant ineplissimos,

non certe facerent, si non ipsi essent omnium ineplissimi et indigni potius, qui iis viris ulla ex parte comparentur: scioli isti grandes sibi sophi videntur, quod bilinguae vel etiam utcumque trilinguae inferdum sint, norintque scribere Latinius quam illi patres ».

91. *Contra Erasmi scommata et declamationes defenditur ab Alberto monachismus.* — Quod porro ad Erasmus Roterdamum acerrimum Theologorum et rerum sacrarum hostem attinet; prudentes viri viam ipsum Luthero, ut irrumperet in Ecclesiam, struxisse putarunt: quanquam ille libris Apologeticis tantum dedecus purgare nisus est, sed frustra, ut Albertus Pius Carporum princeps³ ac Stunica Hispanus et Beda Parisiensis ostenderunt. Nam imprimis, ut quisque illud vite genus odisse consuevit, quod deseruit, Erasmus non minus religiosorum virorum quam theologorum hostis, cum Ordinis canonicorum S. Augustini esset apostata, atque per academias plures vagatus ex humaniorum litterarum cultu magnum nomen adeptus esset, antequam Lutherus monasteria manu hostili efringeret, monastica instituta publicis scriptis traduxerat, tanquam illi vel Pythagorae delira inventa essent a recentiori aetate accepta: religiosos Pharisaeos ob discipline et precum formulas, histriones ob vestium varietatem appellarat, ac pluribus aliis aculeatis convitiis onerarat, tum in sua Moria virulenta, tum in dialogis, ut juventutem legendis aemiorum litterarum flosculus intentam veneno suo imbueret, atque a religionis et pietatis studio avocaret: cujus dieteria et fulgida argumenta postea dictus Albertus Pius², de quo supra memoravi, confutavit his verbis:

92. « Longe igitur ante Christum natum hoc vite genus, quod monachismus vocant liquet fuisse constitutum in filiis prophetarum, in Essenis, in Nazareis; ipsoque nato ac nondum prodito in Joanne Baptista et discipulis ejus; evangelizante autem eodem, in Apostolis, et postquam ad caelos conscendit, in iisdem et caeteris, qui ferventiori spiritu erant, et post ipsos Apostolos in ipsis patribus primitivae Ecclesiae proximis Apostolorum temporibus, quo tempore valde leucpletatum et ordinatum est; brevi enim post illos secuti sunt et alii patres divino spiritu repleti, qui varias formulas vivendi ad illud propositum perficiendum, eodem spiritu suggerente, constituerunt. Praetero Antonios, Paphnutios, Macharios, hilarios caeterosque similes meros cremi incolas, de quibus Hieronymus et Cassianus multa referunt, cum illorum integrae vivendi formulae communes non extent: sed eos huc cito patriarchas, qui communes regulas ediderunt, quorum disciplina monachismus per universum Christianum

¹ Albert. Pius l. X. de novis Theologis. — ² Surius in Comment. an. 1561.

³ Erasmi Ep. II. ad Albert. — ⁴ Alb. Pius de Monachis.

orbem diffusus et propagatus est, ut magnum Basilium in Oriente, Aurelium Augustinum in Africa, Benedictum ac Franciscum in Italia et Occidente, et alios, ut divum Dominicum, qui non recensui cum aliis, eo quod contentus Augustini regula propriam non ediderit; cum tamen auctor et pater gravissimi et docti Ordinis fratrum Prædicatorum extiterit.

93. « Referunt enimvero gravissimi viri classis Lusitaniæ regis præfecti, se comperisse apud Æthiopes, ac in ipsis Arabiæ sinus faucibus, monachos numerosissimos, vitæ sanctimoniam et morum honestate præclaros; patremque ipsorum, quem e montibus accesserant ut eos ad littora conveniret, de re Christiana cum ipsis locuturus, venerandum longe virum, ac trium millium monachorum antistitem, post lacrymas præ gaudio emissas, et fraternos amplexus, adorationemque vexilli triumphantis crucis in classe pendentis et post multa interloquia vicissim habita, eis tradidisse quemdam librum laudum et precum divinarum transmittendum summo pastori et vicario Christi: quem quidem Emmanuel Lusitaniæ rex præclarissimus ac egregie pius Romam transmisit, illustri, ingeniosoque, ac erudito viro Michaeli a Sylva oratorem ipsius agente apud Leonem X, quem et ego conspexi et manibus evolvi: pariter apud Persas et Indos multos invenisse ejusdem proposili viros referunt. Constat et apud Armenios, Cappadoces et Medos plurimos esse monachos, nullamque esse regionem in terris (in qua Christi nomen resonet) quæ monachis careat, quorum vivendi formam constitutam condemnare non valeas. Florere quidem illos in Moscovia, Sigismundus Heberstenius et Joannes Faber in suis de rebus Moscovitarum Commentariis docuit.

94. Monasticum vero cultum ab Erasmi, Lutheri aliorumque hæreticorum scemmatibus ita vindical Albertus Pius: « Nec est quod calumniæ vestitum (ut inquis, prodigiosa novitate insignem, ac digilo notandum) præsertim si ad amictum Baptistæ D. Joannis respexeris tam agrestem et horridum, si ad Jacobi Apostoli fratris Domini cultum, qui (Ilegesippo et Josepho festibus) linea tunica succinctus, pedibus nudis, capillosus et barba hircidus semper incessit; si pariter ad Eliæ et Elisei pallium, si ad Pauli Thebaidis tunicam palmulis contextam, si ad magni Antonii cucullum et D. Martini vestem monachorumque Ægypti et Syriæ rusticana indumenta; nam convenit quidem et vestitum ipsum indicare vitæ professionem. Plurimum certe dedecret eos, qui tota vitæ ex professo a communi vulgo discrepant, cultu ipso esse similes; convenit enim, ut externa internis consentiant: nam par est alium esse vestitum militis, civis et agricolæ, cum ille chlamyde, hic loga, alius rudi tunica vestiatur: similiter aliud imperatoris, senatoris, plebeiique ho-

minis: nam ille paludamento, senator falcato, plebeius palliolo vel tunica induitur. Convenit autem et communem esse monachorum habitum, uniusque formæ omnium, ut monachum visio ipsa designet. Et infra:

95. « Alteri autem dicto tuo, quo ais; Cum una sit Christianorum religio, dicere religiones varias non multum abest a blasphemia, et hoc est vere scindere tunicam Christi inconsutilem: nunc dicunt, qui religiosi vocantur: Nos religiosi, etc. Age, quæso, quis tam mentis hebes, quis tam obsecutus sensu, qui his verbis auditis non videat impotens tuum calumniandi studium, et deprehendi religiosi? ridiculum enim ac puerile nimis est asserere, non abesse a blasphemia, scindereque tunicam Christi, qui dicit religiones varias, quasi non possint sub religione communi plures particulae esse, quemadmodum species sub genere. Et infra: « Non certe negare poteris, magis religiosos fuisse, nomenclaturamque hanc polius convenire Apostolis, quam turbis et populo communi, qui ad fidem Christi convertebantur. Et infra: « Nec est quod compares vitam Christianorum communem vitæ religiosorum, nisi contenderis æs ac plumbum auro et gemmis esse conferendum: quantum autem inter utrumque sit discriminis, Joannes Chrysostomus, qui nec monachus nec monachorum pater quemadmodum magnus Basilus fuit, declarat asserens monachi institutum veram et perfectam philosophiam esse, ipsosque monachos virtutum magistros appellandos, eorumque insectatores esse iniquissimos gehenna æterni ignis ulticendos esse obnoxios; quomobrem nequam conferendo eis, qui ut illa diffugerent successerunt, durissimum vitæ genus præferentes deliciis urbium. Ilæc et alia ex Chrysostomo Albertus adversus Erasmus; cui etiam objecit omnia ferme hæresis Lutheraniæ venena ex ipsius libris pestiferis decerpta fuisse: siquidem dum Lutherus proximo anno hæresim disseminare oppugnata Pontificiarum indulgentiarum vi cœpisset, jam ante Erasmus cas, ut commentifias et fallacia ad emungendam popelli simplicis pecuniam auentia deriserat; adeo ut aux pervulgari cœperit, Lutherum cum Erasmo, ut Erasmus cum Luthero sentire.

96. *Impia alia dogmata ab Erasmo sparsa.* — Cum autem hoc scelus ab se depellere Erasmus vellet, hisce illum verbis convicit Albertus: « De Pontificum condonationibus (ab illis initium sumam) ita scribis. Nam quid dicam de iis, qui sibi fictis scelerum condonationibus suavissime blandiuntur, ac Purgatorii spatia veluti clepsydriæ metiuntur, sæcula, annos, menses, dies, horas, tanquam e tabula mathe-

¹ Albert, Pius I. III, in Erasmo.

matica, etc. ». Et paulo post : « Hic mihi, pila, negotiari aliquis, aut miles, aut iudex, abjecto ex tot rapinis unico nummulo, universam vitam leenam semel expurgatam putat, etc. existimat velut ex pacto redimi, etc. Quis hæc verba audiens negare audebit, Erasmum Lutherizare, aut potius Lutherum Erasmizasse, cum insanire cepit? nam et prima ejus debacchatio fuit adversus has Pontificum condonationes, quas indulgentias vocant. Quis non videbit, quinimo manibus et pedibus tanget, ex hortis illum tuis primæ hæreseos suæ semina collegisse? cum ista tu longe antea scripsisses, quam ipse insanire cepisset ». Nec proacem linguam hic continuit Erasmus; verum illam in sanctos, imo et in Virginem Deiparam exacerat¹: a quorum ope imploranda Christi fideles advocare dieteris conatus, illis idololatriæ scelus attribuebat, ac in variis regionibus pro necessitatibus modo sibi adulterina numina attingerent: carpebat² juvenia ab Ecclesia indicta, quasi plus esset superstitionis in delectu ciborum, quam apud Judæos: dies festos, sacrarum³ imaginum et sanctorum reliquiarum cultum, religiosas peregrinationes, tum omnes Ecclesiæ caerimonias⁴, quasi nullæ in lege Evangelica imperate essent. Temporum ornatum⁵ contempsit: sacerdotum et episcoporum auctoritatem et opes oppugnavit⁶: erroneas opiniones adversus primatum Petri et potestatem Pontificis Romani sparsit⁷: calumniatus est sanctiones Ecclesiasticas⁸ figi et religii ad populum irretiendum, meramque in eum tyrannidem exerceri: nuncupata Deo vota improbavit⁹: cælibatum damnavit¹⁰ in sacerdotibus et episcopis: conjugium modo, dum virginitati illud præferbat, inter sacramenta annumeravit, modo (nisi hærefici inconstantes esse solent) ut Ecclesiæ decretis detraheret, e sacramentorum numero, allatis inanibus rationibus, sustulit¹¹: confessionem sacram derisit¹²: finxit sola fide justificari homines¹³, ac non licere Christianis bella gerere docuit¹⁴: bella in Turcas et alios Christianæ fidei hostes dissuasit, hortatus¹⁵ ipsos ut tolerantiam vincere niterentur: affirmavit jurjurandum¹⁶ Christianis interdictum esse: sed mendacium pro re et tempore licere et expedire censuit¹⁷.

97. Marsilii etiam et Janduni damnatas hæreses revocare ab inferis non perhorruit, ac repetere easdem impiorum argutias quas ita refellit Albertus Pius¹⁸: « Restat tantum respondere tuis rationibus; etsi enim Dominus Jesus crucem sustinuerit, et tributum reddiderit, et quærentibus an tributum Casari reddere lice-

ret, responderit: *Reddite Casari, quæ sunt Casariis*, etc. quid tum? ex his non sequitur, quod sacerdotes debeant pendere tributa profanis: si enim omne Christi factum trahendum esset in exemplum, et ideo obstringerentur sacerdotes ad reddendum tributa, quia Christus reddidit, pariter oporteret eos constringi ad subeundum crucis equuleum. Et si rursus instares oportere eos esse paratos crucifigi, si res posceret; responderem pariter, et illos tributa reddere, cum res exigeret. Tributum autem reddidit Dominus, non quod illud deberet; exinaniverat enim semelipsum, et formam servi acceperat; quamobrem et quod cæteri servi faciebant, ipsum etiam facere par erat; quod si secus egisset, arcanum mysterium vel quoquomodo revelasset, vel exemplo seditioem commovisset: venerat autem passurus, ideo potestatem oculere oportebat, ne quid decretum summi Patris impediret: eandem ob causam respondit tentantibus eum: *Cujus est imago hæc? Casariis dixerunt; et ille: reddite quæ sunt Casariis Casari; sed subjunxit: Et quæ sunt Dei Deo* ».

98. Valdensium etiam et Wicleffistarum Hussitarumque negantium Ecclesiasticos in bona temporalia jus aliquod consequi posse, hæreses instauravit, sparsitque nefariis et acutis scriptiunculis, quas idem Albertus refellit¹: « Quod autem, inquit, quæris, ubi receptum sit, ut episcopi ditionem profanam gerant. O vocem pestiferam, seditiosam, blasphemam, plenam scandali et tumultus, præbentem ansam cupidis parumque piis invadendi ac diripiendi universam ditionem Ecclesiasticam, quæ tanto est perniciosior, quanto artificiosior est prolata tibus nempe verbulis, ac si ex ore excidissent, cum tamen tam prava et perversa sint: si enim jus non competit episcopis in ditione rerum profanarum, illud igitur tyrannice, dolo aut vi sibi vindicarunt: qui autem injuste et tyrannice aliquid possidet, non injuria a possessione deturbari videtur. Sed cum quæris, quomodo id receptum sit: si de licito quæris, respondeo receptum esse primum ex Lege nature; Melchisedech enim sacerdos fuit Dei Altissimi, et idem rex Salem. Deinde receptum est Lege scripta: Moyses enim summus sacerdos præerat rebus, moderabatur innumerabilis populi Israel negotia, duxque ipsius erat in rebus bellicis et iudex in omni republica administranda. Samuel propheta et sacerdos, et populi iudex fuit et rector. Omitto Heli summum sacerdotem, et cæteros qui populo præfuerunt antequam populus regem peteret; quod tum detestatus est Omnipotens, ut Samuelem dixerit: *Regem petunt et administrationem tuam*

¹ Ib. Albert. in Erasmo. l. IX. — ² Lib. IV. — ³ l. VIII. — ⁴ l. VI. — ⁵ l. VII. — ⁶ l. VIII. — ⁷ l. XIV. — ⁸ l. XV. — ⁹ l. V. — ¹⁰ l. XVII. — ¹¹ l. XVIII. — ¹² l. XIX. — ¹³ l. XX. — ¹⁴ l. XXI. — ¹⁵ *Ibid.* — ¹⁶ l. XXII. — ¹⁷ l. XXIII. — ¹⁸ Albert. Pius Carp. princeps l. XII.

¹ Albert. Pius Carp. princeps l. XII.

reiciunt, ne ego regem super eos, etc. Denique receptum ab ipso Evangelii auctore Domino Jesu Christo pietissimum Servatore, qui, licet non exercuerit omnimodam potestatem ipsi traditam, eo quod id maximo operi, quod per ipsum erat perlicendum, adversatum fuisset, et quia gregem ac populum acceptabilem, quem congregaturus erat, non vi et potestate sibi subjici, et ad se cogi volebat, sed amore et spiritu virtute; attamen se eam habere tum verbo tum opere declaravit, cum dixit: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, et: Omnis potestas mihi data est in caelo et in terra.* Et Pilato interroganti an rex esset non negavit; sed professus est se esse regem, ut testimonium perhiberet veritati». Et infra:

99. « Si autem quaeras quomodo receptum sit quod hujus potestatis possessionem adepti fuerint, cum in ipso principio nascentis Ecclesiae tam pauperes essent, et potestati profanorum subiecti; respondeo, id esse perspicuum: summo quidem ac omnipotenti Deo decernente ac aspirante, pietas tum principum, tum populorum hoc fecit; agnoscentes enim complures populi sacerdotum dignitatem, sese illorum potestati ultro dederunt: principes quoque profani ad idem prospectantes multa illis liberally tribuerunt, partim restituentes, quae juris eorum erant, partim condonantes; hisque modis conflata est ditio Ecclesiastica et recepta jurisdictio». Objicienti vero impio homini episcopos ad Apostolicam paupertatem redigendos, respondit Albertus: « Transacta aeterna nunc sunt illa tempora, et peracta mysteria: his temporibus alia requiruntur, in quibus si ipsi Apostoli superstites essent, non illa praescripta prorsus servarent, quibus tunc usi fuerant; quinimo nec semper eandem vivendi normam tota vita tenuerunt, sed pro negotiis, pro reque et temporibus multa immutarunt». Haec et alia adversus Erasmus et alios novatores Albertus (1).

100. Quid plura? Erasmus omnia pro intellectus malesani modulo tum profana tum sacra mensus, in ipsam sanctissimam Triadem consurrexit, Arianumque dogma pluribus locis, quos refert Albertus Pius¹, fovit. Tum auctoritatem sacrarum² Scripturarum et Conciliorum³ in dubium revocavit, in eamque impietatem prolapsus⁴ est adversus Spiritum sanctum, ut in Praefatione adversus Hilarium non minus

impie quam imperite haec effutierit: « Audemus Spiritum sanctum appellare Deum, quod veteres ausi non sunt»; quasi non modo veteres sancti Patres, verum et Evangelistae et Apostoli Spiritus sancti divinitatem non praedicarent. Denique infelix homuncio veluti in atheismum lapsus religionem Christianam, ut stultitia quoddam genus derisit; quod illi idem Albertus hisce verbis exprobravit: « Insinuatione quadam niteris persuadere felicitatem Christianorum sumptam ex placitis Platonis, illam confrens furori naturali, quo vis homines vaticinari, futura praedicere, et variis loqui linguis, de litterisque disserere, quas ante nunquam didicerant; quod et inquis quibusdam simile accidere solere, subjungens felicitatem Christianam auspiciantibus usu venire, quod juxta Platonium figmentum accidit his, qui in specu vinceti, rerum umbras mirantur; et fugitivo illi, qui reversus in antrum veras res se vidisse praedical, etc. Quibus dictis, obsecro, quidnam ad confodiendam religionem dici potuisset atrocitatis? primum felicitatem Christianam, quae totius religionis summam et finem continet, nil aliud esse, quam insaniae stultitiaeque genus quoddam, sumptamque ex placitis Platonis fabulantiumque figmentis, dormientium somniis et rerum umbris persimilem, furorique naturali comparandam. Sane Porphyrius aut Julianus, illius professi hostes, tam execranda adversus illam nunquam scripserunt. Si enim figmentis umbræ, et somniis, insaniaeque, et furori persimilis Christiana felicitas; non igitur vera res, sed commentitia deliriumque quoddam et insaniae genus esse concluditur». Hoc virulento atheismo inficiebat incautam juventutem Erasmus, quamvis sacerdotio initiatus, et inter theologorum numerum cooptatus, antequam Lutherus in Ecclesiam erumperet: eaque venena avidius hauriebantur, quo Latinarum elegantiarum melle perlita erant; nec haeresiarum more Commentarios omni ex parte inquinatos conficiebat, sed brevibus et aculeatis sententiis haereses instillabat. Atqui cum seclam condere non videretur, interdumque etiam nonnullas elucubraciones pro Ecclesiae et Pontificis auctoritate, necnon adversus impia aliqua Lutheri dogmata eliderit; ita tamen, ut neutri parti addictum se gereret: a plerisque etiam cardinalibus, episcopis, et doctoribus, ut Catholicus habitus est; cum parte alia haeretici illum sibi palam vendicarent, donec excussa ejus scripta primum a Stunica, deinde a Beda, po-

¹ Pius I. XII. — ² L. XI. — ³ L. XII. — ⁴ Eod. lib.

(1) Cum de haeresibus sermo hic habeatur ab annalista, animadversione dignum hic censo Lutherum, anno licet sequenti haeresim suam palam et in aperto protulerit, hoc tamen anno cepisse eundem veluti per occultos circulos suffodere. Auctor enim anonymus Annalium Torgaviensium, qui hoc saeculo scribebat, vulgavitque Menckhenus rerum Germanicarum to. III ita ad hunc annum notat, haereticus de haeretico: « Indulgentiae ingenti numero venales ferebantur, fuitque hic extensus conatus. Ita enim impudenter atque impie acta res est, ut Deus Lutheri animum incenderit, qui hoc anno fratres suos a Tezelii (Dominicanae familiae alumni, de quo saepe in Annalibus ad sequentes annos) meribus (nempe indulgentiis, quas ille palam de Pontificis mandato praedicabat) dehortari cepit; et porro sequenti anno propositiones suas contra eum publice affixit».

stea ab Alberto Pio, qui ad convellendas inanes ejus excusationes singulos textus hæresibus inquinatos superius a nobis indicatos recensuit, ac viginti duobus libris egregie confutavit, deum ab Ecclesia damnata fuerunt.

101. *Philippus Benivus et Elisabeth Lusitanæ regina inter sanctos collocantur.* — Permisit hoc anno Leo X³ publicos honores sacros, quibus viri beati decorari solent, a Servitis dari B. Philippo Benivio, Ordinis Servorum B. Mariæ illustratori et amplificatori, patria Florentino; qui in arte medendorum corporum clarus, ubi ad medendas animas se contulit, majorem longe claritatem adeptus est: de quo a nobis in Annalibus mentio facta². Emmanuelis etiam Lusitanæ regis rogatu concessit³, ut in diocesi Conimbricensi B. Elisabethæ reginæ, de cujus vita sanctissima, miraculisque celestibus illustrata suis locis egimus⁴, memoria celebritate anniversaria recoleretur: cui postea Urbano VIII solemnî ritu sanctorum honorem cultumque decrevit. Ornatum præterea Emmanuelem a Leone X aliis beneficiis hoc anno retelit Osorius⁵, concessum illi nimirum, ut equitum Jacobensium et Cisterciensium magistratus, non rogato decreto Pontificio, cui vellet conferret: tum ejus filium Alfonsum in sacrum cardinalium ordinem fuisse relatum proximo anno, quamvis septennem, visuri sumus.

102. *Res Christiana in Mauritania claudicat: Gundisalvus Vascius a Mauris affectus martyrio.* — In Africa hoc anno Plutensis rex ad Christianum nomen ex Arzila Lusitanico obnoxia imperio, ex qua plures excursionses hostiles a Coutigno duce in Mauros fiebant, excindendum, coactis triginta equitum et pedum septuaginta jussu Emmanuelis veniente, soluta. Hujus victoriae gloria non levi clade labefacta est; nam cum Ataidius dux egregius stipendarios Mauros Lusitanicæ coronæ tueri adversus Xerquienses decrevisset, Safinio egressus post hostem non longe a Marrochio fuscum, ab eo collectis novis copiis redeunte in prælio transfixus est; quo extincto, Lusitani tanto furore inter se de militari imperio contenderunt, ut vectigales Mauri ab iis desciverint ad hostes, atque omnes cæsi captive stultæ ambitionis pœnas dederint. Ornata eodem anno est Africa Gundisalvi Mauri, qui Mahomelem execratus se ad Christum adjunxerat, martyrio insigni. Is itinerum ductor in Christianorum expeditionibus esse consueverat, in quibus illi confractum

crus fuerat: quo curato, ex Tingitana urbe Arzilam, ubi uxorem filiosque tenebat, una cum filio Christiana nave contendebat, cum a piratis Mauris captus est, atque ab iis ob Christianam fidem crudelissime necatus; cujus historiam ita describit Osorius¹: « Non multis post diebus Gundisalvus Vascius itinerum ductor, vir animi maximi, qui cum fuisset Maurus natione, et religione Mahometanus, impiam superstitionem execratus ad Christi se nomen et fidem adjunxerat, in Tingitanam urbem se contulit, ut opera summi cujusdam chirurgi crus, quod illi in bello contractum fuerat, sanari posset. Vix sanitatem recuperarat, cum navem conscendit, ut Arzilam, in qua urbe domicilium habebat (desiderio enim magno videndi uxorem et filios tenebatur) repeteret; magister enim navis dabat fidem, fore ut intra tres horas navem salvam in Arzilensi portu constitueret: sed cum ventus deficeret, duæ longæ Manrorum naves in insidiis collocatæ in illam invehuntur. Is quamvis esset vir in armis, non tamen arma tunc, neque præsidium ullum, quibus hostes repelleret habebat; et cum sibi moriendum esse necessario cereret, in scapham desiluit, ut remis periculum declinaret: captus tamen cum parvulo filio fuit: in navem similiter (nemo enim erat in ea, qui resistere posset) hostes ingressi, viros et mulieres qui ea vehebantur Tetuanum abduxerunt. Mulieres vim et libidinem a corporibus suis lachrymis et ingentis pecunie promissis cohiberunt. Prælio autem persoluto, omnes cum viris, qui simul capti fuerant in libertatem restituta sunt: solus Gundisalvus Vascius quamvis ingentem pecuniam pro redemptione illius multi viri nobiles offerrent, et Mauri essent avarissimi, non potuit in libertatem vindicari; erant enim hostes in illum propter desertam Mahometis nefariam et impiam superstitionem vehementer infensi. Haec cruciatus in illum diros excogitavit: et primum filium in illius conspectu dilacerant, quem ipse, ut supplicium libenter pro Christi gloria subiret, verbis exhortatur: illius deinde, (nempe laniam jam atque interfecto filio,) manus atque pedes duobus asseribus fibula conjunctis atque disclusis alligant, et illum verberibus concidunt, et ungulas evellunt; atque ut diutius torqueretur ita corpus paulatim carpunt, ut non celeri morte doloribus acerbissimis finis imponeretur. Is interim omnem a corpore dolore nomine Christi sapiens invocato d pellebat, et illi gratias agebat, quod se tanto beneficio cumulare; neque enim sibi clarius in hac vita munus concedi potuisse dicebat, quam ut pro illius nomine, qui tantos in cruce pro generis humani salute cruciatus pertulisset, vitam cum insigni cruciatus profunderet; neque solum supplicii oblectari videbatur,

¹ Annales Servor. caut. 3. l. VI. c. 1. — ² Annal. to. XIV. an. Chr. 1285. num. 82 et seqq. — ³ Osor. l. X. — ⁴ Annal. to. XV. an. 1327. num. 42. — ⁵ Osor. l. X.

¹ Osor. l. X.

verum et supplicibus verbis flagitiorum veniam postulabat.

103. « Hostes fidei constantia perturbati multo graviora animis supplicia perferere; non poterant enim pati omnes suos conatus, quos ad illius virtutem frangendam et debilitandam comparaverant, ad nihilum recidisse: itaque flagrabant furore et amentia; et quo ille constantius in fide permanebat et fortius cruciatus contemnebat, eo illi magis animis efferebantur (efferebantur) et vehementius illum novis cruciatibus oppugnabant. Cum vero Christum in supplicii laudari et Mahumetis nomen lacerari perspicerent, linguam illius præciderunt, qui tamen ipso spiritu, qui e vultu et ex oculis eminebat, eorum immanitatem et impietatem refutabat et clariorem triumphum tacitus ex eorum crudelitate victor agebat, quam verbis dicere potuisset: mentem enim tunc cum Deo clarius, evulsa lingua, loquebatur, et magnificentius Christi numini vota persolvebat, quam si summis humanæ eloquentiæ viribus hostes exterreret. Biduo hæc cruciamenta invicto animo pertulit: et sic tandem in caelum e corporis vinculis expeditus immigravit. Is fratrem habebat, qui similiter sese ad Christi nomen applicuerat, et post aliquot annos ab hostibus captus in acerbissimo cruciatu pro Christi religione fortissime tolerato clarissimam mortem oppetivit; et ita fratris vestigiis insistens idem virtutis præmium in caelo consecutus est ».

104. *Missæ a rege Lusitano, amplificandæ religionis studio, legationes ad Congi regem, ad Persam Sophi, necnon ad Sinenses, quorum mores describuntur.* — Decretæ sunt hoc anno ab Emanuele Lusitanæ rege tres legationes insignes inter alias, nimirum Congensis, Persica et Sinensis, amplificandæ religionis studio: in primis Congensis gesta est magna cum dignitate et splendore Christianæ fidei; siquidem sacerdotes una cum libris sacris rebusque aliis ad divina peragenda necessariis honorificentissime exceptos ab Alfonso Congi rege, quem Christianis sacris initiatum, ingentibusque miraculis in fide confirmatum vidimus, narrat Osorius¹, qui de illius eximii virtutibus, atque in religione propaganda studio hæc refert: « Dum hæc in India geruntur, Emmanuel in Lusitania propagandæ religionis studium non intermittebat: et cum intelligeret in Æthiopia Congi regionem quotidie magis Christi disciplinis illustrari, ut opus præclare institutum rectius absolvi posset, sacerdotes alios ad regem Alfonso cum libris et muneribus, quibus hominem multo acrius studio religionis incenderet, misit. Rex eo tempore, quo sacerdotes et Emmanuelis famuli, qui simul missi fuerant, in Congi fluvium penetrarunt, aberat bellis implicitus contra reges sti-

pendiarios, qui ab illo defecerant; fuere tamen interim nostri in oppido, quod Sonum appellant, satis benigne a regis accepti. Rex, bello ex animi sententia confecto, rediens sacerdotem cum amoris eximii signis excipit, Emmanuelique pro tantis beneficiis immortalam gloriam precatus est. Nostri sacerdotes virtutem ipsius Alfonso regis in caelum laudibus efferebant; erat enim in sceleribus vindicandis acer, et in egentium inopia sublevanda benignus, in regni opibus stabilendis industrius, in moribus atque vita continens, in religionis studio sanctus, atque tam insigni pietate præditus, ut caelum semper intueri videretur; sive enim jus diceret, sive cum populo ageret, sive belli consilium, sive pacis iniret, semper Deum in oculis et conspectu proponebat, omniaque ad illius gloriam revocabat. Litterarum ludos aperire jubebat, magistros magna mercede conducebat, ut pueros non litteris tantum, sed multo etiam studio pietatis imbueret. Ipse vero tempus, quod illi a negotio publico vacabat, in litteris consumebat: evangeliorum sententias innumerabiles, et prophetarum oracula in ore semper habebat; nam et lectione perpetua nullum in sanctarum litterarum studio profecerat, et quæcumque a sacerdotibus audierat, in illius memoria penitus infixæ permanebant: frequentes ad populum conciones habebat, quibus illum ad pietatem et religionem ardentem incitabat. Erat ingenio acri et memoria firma præditus: quinque libros Lusitanarum legum cum diligenter evolvet, legum quidem sapientiam et ordinem atque disciplinam reipublicæ laudavit; sed rebus etiam minutissimis leges certas inventas esse, non facile probabat. Itaque hanc legum exactissimam diligentiam irridens, de Lusitania quæsit, quam pena esset iis, qui in terra pedem ponerent, statuta. Regem vero Emmanuelem tanta absens fide colebat, ut sæpe diceret, se nullam esse de rebus humanis voluptatem percepturum, antequam in Lusitaniam veniret, ut ad Emmanuelis pedes provolutus illi se totum addiceret: quod enim caelesti luce frueretur, quod verum Deum coleret, quod ad immortalam vitam aspiraret, id totum esse Emmanueli regi clarissimo atque sanctissimo in acceptis referendum ».

105. Sunt hi clarissimi triumphus, cum barbari reges ad Christum trahuntur, excolunturque in fide, non crudelitate, sed beneficentia victi. Abhorruisse autem Emmanuelem ab illis funestis triumphis, quæ Christiani principes de mutua populorum intermissione agere solent, addit Osorius, ac Francisco Gallorum regi, cum ad belli societatem secum adversus Hispanum incundam sollicitanti, hoc anno rescripsisse: « A bellis, quæ Christiani principes inter se gerebant, vehementer abhorre; sibi namque in animo esse, Saracenis si posset pernecium et in-

¹ Osor. l. x.

teritum machinari, Christianis vero principibus bonam mentem et animum concordiam cum bonorum omnium amplificatione precari ». Obluisse ipsum Pontifici operam suam ad ductandam adversus Sclinum Christianam classem, dicitur inferius.

106. Postulasse autem de armorum federe Selimi hostem acerrimum, nimirum Ismaelem Sophum Persarum regem hoc anno, refert Osorius ¹, qui Persicam illam legationem describit, deque Ismaelis potentia hæc prodit: « Regia castra locata erant in campi planitie, montibus excelsis et editis multa nive coopertis inclusa: numeris tabernaculorum quinque et triginta millium fuisse dicebatur, equites supra centum millia: magnus etiam mulierum numerus et famulorum innumerabilis turba illis castris continebatur ». Et infra: « Legatus intromissus est, ut legationem exponeret: Ismael illum in tabernaculo pulcherrime facto, quod auri miro fulgore splendebat, et in loco sublimi aureis vestibus instrato, regibus et principibus qui illi parebant stipatus expectavit: litteras hilari fronte accepit; legatum cum sociis sedere iussit: tam de valetudine Pontificis maximi, de statu et amplitudine multa quesivit: deinde de regis Emmanuelis moribus, ætate, consuetudine, de filiorum numero percontatus est, etc ». Agitatum a Pontifice et regibus de faciendâ cum Ismaele adversus Turcam societate dicitur inferius: nunc ad Sinensem legationem digredimur.

107. Sina Tartarici olim vastissimi imperii pars exstitit, ut ex Marci Pauli Veneti, qui in Tartarica aula multum auctoritate et gratia potuit easque terras peragravit, narrationibus constat: missique etiam fuere a Romanis Pontificibus episcopi et sacerdotes a Clemente V et Joanne XXII ad eas gentes luce Evangelica collustrandas; sed vitio gentis ad voluptates artesque magicas prone, religio illa paulatim exstincta est, ut tenuissima illius vestigia in aliquibus locis persisterint. Quibus vero hoc tempore moribus et institutis præditi Sineses essent, cum novus ad eos aditus non per Septentrionales oras sive Tartaricas regiones, sed per Indias Evangelio panderetur, describunt Lusitani historici ², ex quibus hæc refert Petrus Maffei ³: « Vitam cultui Gallico et Germanico non assimili multis in rebus instituunt: ludis et jocis et vini copia frequenter oblectantur: amoribus atque libidibus nimium dediti sunt: mulieres nobiles carpentis bombycina veste et auro pulcherrime facto et undique teclis per urbem vehuntur: cantibus et symphoniis et instrumentis musicis animorum curas jucundissime relaxant. Auguriis dediti sunt: sortibus eventura prædicere

nituntur: magos in honore habent: mathematicas disciplinas colunt, et astra diligenter observant: in libris describendis et rerum memoria propaganda ancis formis uti solent, quarum usus adeo antiquus apud illas est, ut qui primus eam artem excogitavit ignoretur.

108. « Arte et structura non parum eleganter magnisque sumptibus ædificant: templa amplissima multisque status et picturis illustrata frequentant; et quamvis varia simulachra venerentur, unum tamen Deum rerum omnium opificem et rectorem præcipue colendum esse dicunt, eique potissimum supplices preces adhibendas: unius mulieris imaginem, quam appellant Nammam, quam aiunt esse apud Deum summum humani generis advocatam, honoribus summis afficiunt. Est aliud apud illos simulachrum virginis, quam tradunt fuisse regis cujusdam filiam, et rerum cœlestium cupiditate omnes opes humanas neglexisse, ut divinarum contemplatione frueretur: in hujus tutela Sinarum gentem esse credunt. Alius apud illos Deus sane sanctus habetur: hunc hominem fuisse narrat fortissimum, atque tantis virtutibus præditum, ut miracula multis in locis ediderit ». Et infra:

109. « Respublica in tres partes est distributa. Principatum ii qui in disciplinis et juris studio valde profecerunt obtinent. Secundum honoris gradus militibus assignatur. Postremi ordinis sunt, qui artes fabriles colunt. In studiis quantum quisque profecerit, iudicio eorum, qui maximis artibus præsent, examinari solet. Sunt autem ordines horum iudiciorum gradatim instituti, ita ut ei, qui infimi ordinis approbationem consecutus est, si velit ad aliorem locum dignitatis aspirare, sint graviora doctiorum hominum iudicia subeunda: qui plurimis et doctissimis probatus extiterit, is ampliores in republica honores consequitur. Sunt in sceleribus vindicandis acres: nemini sano, quamvis oculis orbatus sit, mendicare permittitur: cœci molas trusatiles versando sibi victum parant. Homines exteros difficile in urbes suas admittunt, ne moribus externis obliati ab institutis suis paulatim deducantur. Comœdiis plurimum delectantur: et illa sunt in venerem propensi, ut varias libidinum formas excogitent dæmones consulere dicuntur. Illi mores et instituta Sinarum sunt, quæ perstrinximus. Religionis, quæ justitiæ prima et præcipua pars est, cura genti postrema: sacrificiis (quos patri sermone vocant hoxiones) exiguis admodum honos: templa vulgo adeunt consuetudine magis et instituto quodam, quam quod mortalia curari ab diis, vel humanis dictis, factis, cogitatis interesse cœleste nomen existiment. Sane Evangelium accepisse olim ab Apostolo Thoma creduntur, ut supra dictum est, (Franciscanos etiam apud eos Evangelium late sparsisse suo loco

¹ Ext. de eo consultatio apud Holgest. to. II. — ² Jo. Barros, dec. 3. l. II. c. 7. Osor. l. XI. — ³ Maff. l. VI.

ostensum est in Annalibus), et imago testatur id ipsum proceræ mulieris puerulum in sinu fovendis, cui ardentes hodieque lycnechos more nostro suspendunt : sed nec Apostoli ulla jam ibi mentio, et ejusnam sit ea effigies prorsus ignorat; adeo vel ipsa regionum longinquitate, vel diuturno cultorum desiderio, in ea terra semen omne Christianæ pietatis interit ».

110. Quod ad dogmata, quibus imbuti erant, attinet, hæc ab iis suscepta refert Maffei¹ : « Qui sapientiores habentur, in arcanis et quæ non temere vulgent decretis, Pythagoræ ferme somnia de transmigratione animorum sequuntur, et pro meritis actæ vite sua cuique præmia et supplicia ex communi omnium gentium opinione constituunt, sedesque lingunt refertas cunctis iis, quæ vulgo vel ad felicitatem prima, vel ad miseriam extrema ducuntur : capillum tam diligenter idcirco nutriunt, quod credant ea se tanquam ansa in cælum aliquando sublaturum iri; sacrificuli contra (qui quidem cœnobiticam agunt vitam) abradunt capita; quod sine tali adjumento sidera se consensuros esse confidunt : mundum universum ex aqua initio conditum affirmant, quæ vehementius agitata e spumis ampullisque cœlo ex imis partibus et crassioribus materiam terræ præberunt, reliqua reservavit sibi. Interrogati quisnam initio aquas agitarit, sponte sciendi vim iis inditam fuisse respondent : rursus ubi queritur a quo eam ipsam vim ac virtutem acceperint, subridunt, quasi plane ibi sistendum ». Et infra : « Non pauci muta simulachra, vel etiam informes adorant, lapides namque ii ferme dii gentium sunt. Ad hæc artis cujuslibet inventores aliosque privatim aut publice benemeritos, quidam etiam parentes charosve in numina referunt, iisque statuas ac templa ponunt, et vota faciunt et adolent thura non mortuis modo, sed interdum etiam, quod magis detestere, viventibus. Alii solem, et lunam ac stellæ cœlumque præcipue ipsum, unde cuncta in terras bona prominent, omni studio colendum existimant. Sunt etiam qui inferna venerantur monstra succincta colubris et igneo vomitu, cujusmodi eadæmœones in Europa depingimus : neque id tam impetrandi ejuspiam commodi, quam depellendi maleficij causa; quippe obversantia interdum ejusmodi visa majorem in modum extimescunt.

111. « Sed qui simulachris divinos habent honores, ii inter cætera illo vel in primis ridiculo genere superstitionis utantur ad captanda itinera vel graviore quaslibet auspicandas res; adhibita ad statum precatione sortes observant, quarum est ritus ejusmodi : dimidiatos globulos e ligno duos ad juglandis fere magnitudinem filo tractatos coram simulachro ipso temere ac fortuito jaciunt; si ambo supini vel

etiam alterno considerint situ, quod vulgo infustum putatur, idolum verbis ac jurgiis male admodum accipiunt; deinde quasi contumelia pœniteat rursus delinquentis votisque ac supplicationibus propitiare contendunt; si nihilominus adversæ appareant sortes, idolum videlicet acerbis plectitur, ad verba accedunt verbera, in aquas projicitur, amburitur igni; dein blanditiis demo ac promissis placatur, atque in hac vicissitudine tandem persistunt, quoad jactata in sortes ambo missilia prona consistant : tum vero modulato carmine grates laudesque agunt inani deo; mox etiam egregie conditas coctasque gallinas, anates, anseres, oryzam, et quod præcipuo est in honore mensarum, offerunt suillum caput et cantharum vini. Ex iis ubi singuli aliquid in disco porcini capitis, imas auricolas, reliquarum altitium ungues, vini guttas aliquot in ara simulachro apposuerunt (qui vetus est libandi mos) cæteras ipsi dapes magno cum tripudio et effusa lætitia comedunt ». Nec minus insana est in exequiis celebrandis superstitio.

112. « Sacerdotes », inquit auctor, « noctu præsertim piacularia sacra diis manibus faciunt, ac picilem chartam vel super demortui cadaver cum certis carminum præfationibus cremant, vel præteritis toto conclavi funibus appensam agitant, vociferantes, eo motu animum defuncti œcus ad astra tolli. Post quintum decimum diem ara in campum sepulturæ dicatum solenni pompa devehitur, ibi cadaver inclusum paulatim absorbit dies : interea sese identidem floxiones ingurgitant cibo, eaque illecti sagina locupletum præcipue funeribus inliant. Mortuos proximi biennium vel etiam triennium lugent : quo temporis spatio crassiores tunicam apprimunt carnibus et horrida sese veste præcingunt filii : si personam gerant publicam, illico se abdicant magistratu. Hæc de sepulchris.

113. « Ac ne maritimæ quidem res suis carent superstitionibus : quæ naves primum deducendæ sunt hasce lunæ vel cuiuspiam fabuloso dicatas deo variis expiantis et supplicationibus lustrare mos est : ac cæteris item in rebus alias alii cæremonias ac ritus observant. Sunt qui omnem de diis ac spiritibus opiionem plane et impune derideant : unum esse interitum hominum ac jumentorum, neque post mortem restare quidquam, omnino arbitrentur. Huic de superis persuasioni consentanea hominum ipsorum inter ipsos est fides, quam eatenus colunt, quatenus commercij necessitas et fructuosa existimationis ratio postulat ».

114. Interjectis nonnullis de eorum fastu, quo alienigenas aversantur, atque usi et hospitio prohibent, tum de judicium acerbissima immanitate, hæc addit auctor de regis Sinarum intolerabili arrogantiâ : « Rex barbara et stulta

¹ Math. l. vi

quadam arrogantia sese dominum mundi, Cœli filium appellat : privatorum fortunas, et partam sudore et vigilantia rem, per publicanos et exactores durissimos alterit, ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod a Caligula olim factum legimus, fœdissimo vectigali iustitulo.

115. « Externorum regum oratores, quos quidem jure beneficiario sibi habet obnoxios (sunt autem plures variis impositi nationibus, quarum olim imperium deposuit Sina) per summum fastum et superbiam tractat : non nisi humili equo insidentes, qui pro habenis vili regatur fune, in regiam urbem despiciasissimi introeunt; dein pedites intra palatii adiutum accepti ad partem eam, in qua latere audierint regem (nam ab ipsius quidem aspectu prorsus arcentur) cum quina ex intervallis adoratione procedunt : tum elata voce legationem nixi genibus peragunt. Adest regius apparitor, qui cuncta per scribam excipiat idemque veluti numinis internuntius ferat ab rege responsum. Eo accepto responso, cessim orator et subinde flectens genua plane inhonoratus abscedit.

116. « Inter hæc et alia longe turpiora, quorum vel mentionem bene morata horreat mens; nihilominus elato supercilio Sinæ reliquas omnes gentes præ se contemnunt, rudes, inertes, barbaras putant : de suis tantum ipsi rebus magnifice et gloriose non sentiunt modo, sed prædicant; nostris tamen hominibus tribuere nonnihil videntur, quippe Sinas utroque oculo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hosce mores et instituta Christi disciplinam inserere quantæ sit molis, quilibet non imperitus rerum existimator facile judicaverit : obstant regia edicta et difficultas introitus : obstant conspirationes antislitum, qui peregrina in eas terras inferri sacra, et extorqueri sibi nefarios quæstus, et coargui mendacia minime patiuntur ». Hactenus Maffei ex eorum, qui Sinarum regna perlustrarunt, fidissimis Monumentis.

117. *In America patefacta in dies novæ regiones.* — In America novæ in dies patefacte regiones Hispanorum ducum audacia fuerunt, atque una fides Christi a sacerdotibus, qui eos comitabantur propagata; de quibus Petrus Martyr¹ ex regia Castellana Pontificem fecit certiorum scriptis, ut supra diximus, ad eum Commentariis, ex quibus pauca hæc delibamus : « Diximus, inquit, Vasconum Nunnes Balboam eorum ducem, qui montes arduos superaverant, ad Austrum fama didicisse jacere insulam in prospectu littorum margaritis grandioribus opimam, ejus regulus potens esset ac dives, qui bello sæpe littorales regulos infestaret Chiapen et Tumaccum præsertim scripsimus, et relictam fuisse intactam ob furentes tempestates, quæ mare illud Australe rabidis tribus anni mensibus infestant : nunc jam triam habemus, nunc mitem ex ferocissimo regulum ejus effecimus. Hunc cum universo ejus dite regno tua sanctitas amplectatur, quandoquidem ad Baptismatis lavacrum admissus est ».

118. Addit auctor² Petrum Ariam præfectum Morali ditis insulae subigendæ provinciam suscepisse, a quo regulus quatuor præliis fractus limitum exemplo, quos Hispani in potestatem suam redegerant, vectigalem se professus est, pro gemmis donatus ferrea securi, munus maximi fecit; siquidem illi barbari hanc longe plus ducunt, quam auri cumulos, nostrosque derident, qui ad plura commoda utilissimam rem cum auro luxui tantum idoneo commutent. Apertum ille pelagus immensum adjacentesque insulas omnes sub imperium Hispanum subjunxit : pluribus de natura unionum interjectis, addit in novo orbe reperiri populos institutos legibus, qui septas mœnibus colant urbes, et libris utantur, et Corralis prætoris testimonio confirmat.

¹ Pet. Mar. dec. 3. v. 8. — ² Cap. 10.

LEONIS X ANNUS 5. — CHRISTI 1517.

1. *Ultima sessio Lateranensis Concilii.* — Clausum est Lateranense Concilium anno a virgineo partu decimo septimo supra millesimum quingentesimum, quinta Indictione, post celebratam medio Martio duodecimam sessionem : quatuor vero ante diebus actus est omnium episcoporum conventus ad excutiendam parandamque materiem rerum, quæ in proximo celeberrimo cœtu promulganda erant. Præfuisse illi sessioni summum Pontificem, octodecim interfuisse cardinales, tres Latinos patriarchas Antiochenum, Alexandrinum et Aquileiensem, tum octoginta sex archiepiscopos et episcopos, nonnullosque regum ac principum oratores referunt Acta Concilii¹; quibus consentanea scribit Paris de Grassis² : « Die, inquit, Luna XVI Martii, fuit habita sessio in Concilio Lateranensi præsentente papa et cardinalibus XVI, ac prælatis XC vel centum mithratis : ad quam itum est tardiuscule propter consistorium habitum. Missam cantavit cardinalis S. Crucis episcopus Sabiniensis cum unica oratione, licet impositum ei fuerat, quod cum tribus, ut alii fecerant. Ego huic cardinali operatus sum quod missa hæc cantanda demandaretur, quia sicut ipse fuerat causa Concilii propter conciliabulum per ipsum Pisis præsumptum etiam inchoatum, sic ipse idem clauderet Concilium Romæ per suam missam ». Tam paucos numero præsules ex tot amplissimis regnis, quæ tunc Romanæ Ecclesiæ parebant, toties ad Concilium Apostolico imperio vocatos venisse indicat eorum temporum socordiam, quibus plures episcopi, abjecta Ecclesiæ cura, terrenarumque rerum amore irretiti inanibus curis se implicabant, quamobrem nec unius pseudomonacli impios furores coercuerunt : hujus Concilii decreta optato fructu magna ex parte demum caruerunt.

2. *Litteræ quibus imperator proficitur se unicum Pontifice suscepturum arma in Turcas.* — Peroravit³ in hac ultima sessione Maximus Cor-

vinus episcopus Iserniensis de Conciliorum dignitate auctoritateque : tum de Græcia in qua olim sanctitas et doctrina adeo efflouerant, e Mahumetanorum servitute vindicanda : ac solitis precum divinarum formulis repetitis lectæ sunt Maximiliani imperatoris designati litteræ¹ ad Leonem, quibus profitebatur se Pontificem et Concilii patres adversus Turcas crucis signum attollentes secuturum.

« Sanctissimæ in Christo patri et domino, domino Leoni X, divina providentia sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ summo Pontifici, domino nostro reverendissimo, Maximilianus, divina favente clementia, Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatia, etc. rex, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Brabantie, etc. comes Palatinus, etc.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Nuntius beatitudinis vestræ apud nos reddidit nobis Breve sanctitatis vestræ in quo nobis significat illustrem victoriam Turcarum tyranni adversus sultanum Ægypti dominum, nosque toto animo hortatur, rogat, obtestatur ut sanctam expeditionem adversus tam impium Christiani nominis hostem sumere velimus, et una cum beatitudine vestra illius furorem comprimere, et Christianæ reipublicæ pariter consulere ; idque etiam ex relatione præfati nuntii sui intelleximus, et quo fidei amore, qua pietate optet animam suam pro ovibus sibi commissis ponere : quæ quidem res gravissima nobis, sed et molestissima fuit ; quippe non potuimus non afflictius dolere Christiano nomini inimicissimi tyranni tantam et tam nobitem victoriam, cui ubi ille quem optat finem imposuerit, ac suam sibi potentiam firmaverit, in quos potius aut libentius debacchabitur, quam in miseros Christianos ? miseros eos appellamus qui cum opibus florentissimi sint, viribus et animi magnitudine egregii, quorum virtuti non Asia solum cede-

¹ Acta Later. Concil. sess. 12. — ² Paris 10, IV. Ms. arch. Val.
— ³ Acta Conc. Later. ubi sup. Paris e Grassis ubi sup.

¹ Ext. in Actis Conc. Later. sess. 12. et apud Bergast. to. III. p. 485.

rel, sed etsi aller terrarum orbis reperiretur, quasi tamen nullibi locorum divitia extant nisi inter ipsos Christianos, nullibi civiles, se invicem absumunt: perfidos autem Christi hostes hac et illac victores impune vagari permittunt: quin et, si Deo placet, de semet triumphum referre sinunt.

3. « Caterum cum animo nostro repetimus, quod nullus Deus fortis est præter Deum nostrum, nullus autem alius qui convincat gentes in fortitudine brachii sui; in eam sententiam de venimus, ut pro certo habeamus, Turcarum victoriam Christianis saltem fore. Voluit enim divina majestas per hanc cæcæ Christianorum aliquorum mentes illuminare, et dormientes excitare, ac jamjam pulsare, tempus jam esse ex somno surgere: quæ nobis cogitantibus omnis mæror ille a nobis recedit, et in lætitiâ potius vertitur; speramus enim jam prope futurum, cum externæ et infidæ gentes agnoscent Christum Dominum Deum suum: neque Turcarum tanta victoria nobis formidolosa esse debet; scimus enim quoties omnipotens Deus hostibus suis vires dederit, ut suorum scelera ac peccata ulcisceretur: novimus etiam quoties voluerit fidos nominis sui cultores parva manu ingens hostium copias fundere. *Speraverunt in eo patres nostri, speraverunt et liberavit eos* ¹. Quod si tam cæcæ aliquorum mentes erunt, quæ tam certis futuri exitii nuntiis nondum respiciant; non tamen nobis desperandum erit tali Pontifice, qualem multa sæcula non tulerunt. Scimus egregias virtutes, ineluctas animi dotes beatitudinis vestræ, et nunc cernimus quo fervore, qua pietate pro commisso sibi grege inudet. Quæ quanquam gratissima nobis sunt, unum tamen nobis summæ admirationi fuit, admirationi an potius mærori? quod sanctitas vestra optat, ut Deus aures nostras aperiat ad audiendam aliquando veritatis vocem, quasi vero veritati aures hactenus ocluserimus: at qui ita de nobis respondemus, nos non tam profundo somno sopitos in hanc usque horam obdormivisse, ut hæc demum Turcarum victoria nos excitaret: sed diu ante prævidimus ea, quæ nunc ante oculos habemus; sanctissimæque memoriæ prædecessores sanctitatis vestræ, qui ætate nostra vixerunt, monuimus rogavimusque et per viscera misericordiæ Dei obtestati sumus, ut Christianæ reipublice consulere: quorum aliqui nobiscum consenserunt; sed tamen semper reperti sunt, qui tam gloriosa et tam Deo acceptæ expeditionis inviderent, et omni nixu nobis adversarentur. Quod si illi iidem sanctitatis vestræ prædecessores viverent, qui ætate nostra fuere, redderent veritatis testimonium, et nobiscum una Christianæ reipublice tam lugubrem hostium victoriam ingemiscerent, et

sponse sua laterentur, expeditionem istam non hac tempestate magis, quam semper necessariam fuisse: verum Deo optimo maximo gratias agimus, quod majestas sua nos potissimum excitare voluit, beatitudine vestra ejus vicem gerente et gregem ovium suarum egregie tutante, quæ si cœptum iter peregit, duce virtute sua, nullum discrimen, nulla calamitas Christianæ reipublice subeunda aut peritescenda est; nosque, quoad vita supererit, nunquam deseremus tam gloriosam provinciam, tam necessariam, tam ipsi Deo acceptam; sed opes, vires, sanguinem nostrum etiam ad certum exitum pro Christi fide conferemus.

4. « Non labore in nobis itaque sanctitas vestra, qui a teneris annis, cum adhuc quid esset bella gerere per actam nesciremus, cum tamen audiremus esse Turcas, qui Christi religionem negligerent, odissent, persequerentur, eos potissimum cum primum ficuisset radicibus exvertere optabamus: non labore in nobis, qui ubi adolevimus et militarem artem didicimus, non eam scire volumus ad Christianorum civitates occupandas, sed potius ad eas vindicandas e manibus tyrannorum, non ad fines adimendos, sed tuendos, non ad eorum dedecus, sed laudem, non ad perniciem denique, sed ad custodiam; hujusque rei testes erunt cuncta bella quæ gessimus, semper lacessiti, semper coacti. Et nunc cum videremus beatitudinem vestram tot persuasionibus nos ad pacem et concordiam cohortari, et ita velle pro bono Christianitatis, flecti nos permisisse et condiciones quascunque suscepimus, ne mora ulla in nobis esset, ne per nos defuisse videretur, quin labanti fidei Christianæ optularemur, neve unquam vox justi coram Deo super nos clamaret: neque vero nos cohortetur sanctitas vestra, qui postquam imperii sceptrum suscepimus, ipsi nunquam destitimus cum quocumque Pontifice agere, ut sanctam hanc expeditionem susciperet: scimus enim eam et necessariam, et utilem, et gloriosam fore. Excitet modo se beatitudo vestra et Christi vexillum erigat, et cum reverendissimis illis patribus iter felicissime adversus hostes arripiat. Nos comitabimur eam, et opes ac vires nostras omnes conferemus: neque ætas nostra, quæ jam celeri gradu ad senectutem festinat, nos tantulum morabitur; quin si mors illa pro Christi nomine optatissima obtigerit, reviviscere nos ad æternam gloriam speramus. Sed quid de nobis dicimus? nemo tam impudens erit, aut tam Christiano nomini inimicus, qui si viderit Dei vicarium cum reverendissimis cardinalibus bellum in Turcas moventem, ac eummet in expeditionem euntem, non omni renuntiata merce, etiam ad certam mortem convolet: imbecillis nimirum sexus et infirma ætas beatitudinem vestram sequetur.

5. « Quare nos itidem rogamus sanctitatem

¹ Ps. XXI.

vestram, imploramus, obtestamur, ut provideat, ne quid detrimenti Christiana respublica capiat. Confirmet opinionem, quam omnes de ea conceperunt, necurrat nutanti reipublice Christianae, liberet e faucibus savissimorum Lutorum oves sibi commissas : neque expectet quod Christiani principes congregentur, quippe longum illud esset, et fortasse periculosum ; sed sanctitas vestra gladio Domini super femur potentissimum cincta iter auspiciatissimum ingrediatur, quae quanto magis ab aliis principibus derelicta erit, tanto erit gloriosior, tantoque magis immensa Christianorum multitudo confluet Deo victimas gratas offerri optantium. Nos vero, qui aut ubi sanctitatem vestram deseremus, qui altro cupimus hanc fragilem et corruptibilem coronam, quam gerimus, cum illa pretiosissima et aeterna martyrii corona permutare ? Neque vero subvereatur beatitudo vestra Turcarum potentiam, non tot apparalibus, non tanta bellatorum copia indigemus ; ipse namque Deus est, pro quo certaturi sumus : *ipse docebit manus nostras ad praelium, et ponet ut arcum arem brachia nostra : ipse dabit nobis protectionem salutis suae, et dextera ejus suscipiet nos.* Quod si haec tam sancta deliberatio in auras evanescat, prout aliae hactenus fecerunt, neque alia expeditio fiat, tum summum illum rerum opificem obtestamur, per nos non defuisse, quin vita et sanguine nostro Christianae reipublicae consulereamus ; videbuntque gentes et ipse, cui nil innotum est Deus, nos nulla alia pro re magis unquam elaborasse : per quem vero deerit, is sciat se rationem ante tribunal Dei redditurum. Caetera intelliget sanctitas vestra ab oratore nostro, cui laefus scribimus. Datum in oppido nostro Mechliniae, die ultima mensis Februarii, anno Domini MXXVII, regnorum nostrorum Romani XXXII, Hungariae vero XXVII.

6. *Gratulatur Pontifici Angliae regi de sponcione auxilii : decretum pro tuendo imperio Christiano.* — Non Caesaris modo, sed aliquorum etiam principum se ad cruce signatam expeditionem faciendam paratos esse profitentium ostensas Patribus litteras narrat Paris de Grassis : « Finitis, inquit, precibus secretarius Concilii venit ad papam, ex cuius manibus accepit litteras imperatoris et aliorum principum, quas legit : et erant imperatoris litterae super expeditione contra Turcos exhortatorie, et exclusi sunt omnes praeter mithratos ». Porro una cum Caesare Franciscum Galliarum et Carolum Hispaniarum reges arma ad Pontificium imperium versuros se adversus Turcam spondidisse ostendunt Leonis ad Henricum regem Anglorum aliquot ante hanc sessionem diebus datae litterae.

« Regi Britanniae.

« Quam pro nostra in rem Christianam

pietate gavisi sumus, et Maximilianum Romanorum imperatorem designatum, et Franciscum Gallorum regem, et Carolum regem Hispaniae super capessendo in Turcas communi sententia bello paratos se esse omnia facere nuper nobis amantissime significavisse : qui quidem omnia sua studia, omnes facultates, semetipsos denique ad id pollicendo nostram omnem de illis spem expectationemque impleverunt. Itaque sperare jam incipimus non longe abesse illud tempus, quo vivere se res habuit, dum et nostris inter nos odiis discepcionibusque conterimur, et Turca suis progressibus major in dies formidabiliorque fit, bene cum illis actum videri poterat, qui se ab iis, quae impendere mala putabantur, moriendo praeriperant ; praesertim si essent ejusmodi qui alios regerent, ut si quid mali accidisset, ipsis tribueretur. Nunc vero cum et illi, quos dico reges, nihil se recusaturos profiteantur, ut bellum suscipiatur, et tunc item litterae, tuorumque legatorum sermones in eandem nos opinionem crexerint, ut quod ad te attinet nihil simus desideraturi eorum quae per te parari conficique poterunt ; cum, ut diximus, laetamur tantum esse consensum vestrorum animorum belli gerendi, tum in eam spem adducimur, ut existimemus, qui extrudere nos nostris sedibus cogitant audacissimi hostes, nostri suis ipsos regnis exturbatos, suis expulsos brevi tempore domiciliis, ea nobis victoribus relicturos. Quamobrem cum venerabilibus fratribus nostris Ecclesiae Romanae cardinalibus re mature considerata, adhibitis ad id tuis caeterorumque regum legatis, primum quidem quinquennales inducias inter Christianos omnes indiximus, easque sumus his diebus inter sacra, Deo immortalis leste, edicto nostro publice sancituri.

7. « Deinde quoniam nummi quasi nervi bellorum sunt ; ad eos cogendos eam prope rationem inire nobis placuit, de qua nos Maximilianus admonuit scripto suo, cujus exemplum ad te mittimus, additis quae nobis addenda esse et ad celeritatem et ad facilitatem sunt visa ; ut vel id tu quoque, si tibi videbitur, probes, vel scribas ad nos cur non probes, afferasque ipse meliora. Sed te putamus facile probaturum ; novimus enim ingenium et liberalitatem tuam : atque ut haec et reliqua, quae agenda sunt, majori cum dignitate transigantur, ad te regesque reliquos mittere legatos decernimus ex iis qui cardinales sunt magnos et claros viros, quibus ea sola cura sit, quae ad bellum pertinent apud vos procurandi, ut celerius omnia confici atque laetantur possint : quae cum ita informata sint, ut res jam caput habere videatur, quod est omnium difficillimum atque maximum, te non hortamur modo, sed plane etiam atque etiam petimus, quaesumusque ut quod nobis significasti velle facere te, id ita jam re cures, agas,

¹ Ps. XVII. — ² Ext. apud Bemb. l. IV, Ep. XXI.

efficiat, ut si quis erit regum nostrorum ad fidem suam præstandam lenior, is tuo exemplo commoveri possit; ut cum tu, a quo propter longinquitatem minus celeriter curari potest, tuas jam partes impleveris, sese pudeat tardiorum te fuisse, negligentiamque suam, plura etiam quam pollicitus fuerit in commune conferens, reponat: id quantum tibi gloriæ futurum sit, nemo te melius intelligit.

8. « Plura non dicemus, res enim per se ipsa loquitur, vel Deus Dominusque noster potius te pro se alloquitur, cum te par est audire, cui tantum ipse rerum optimarum maximeque expetendarum dedit, ut nisi earum multo maximam, si sit opus, partem ipsi te hoc tempore poscenti profunderis, non satis dignus eomunere fuisse videare. Hæc dies atque noctes cogitare te oportet, et, ut videmus, cogitas, sed non tam pulchrum est profiteri atque recipere te facturum recte aliquid, quam perficere quod pollicitus es etiam necessarium, ut boni regis nomen adipiscare: in altero nutus animi voluntasque tantum ostenditur, quæ flecti et commutari facile potest: in altero inest constantia perpetuasque voluntatis, quæ quidem multum roboris multumque virtutis requirit, sed hæc tu fortasse melius reliqua, quæ sunt ea de tuis legatis intelliges, quibuscum et multa et sæpe sumus locuti. Tu velimus ad nos litteras omnibus de rebus des quam creberrimas, ut quod locorum longinquitas intercipit, sedulitate nobis diligentiaque tua restituatur. Dat. III non. Martii MDCVII, anno IV. Roma ».

9. *Electi Pontificis ædes diripi vetitum.* — Lectis Maximiliani Caesaris, et aliorum principum de Turcico bello suscipiendo in Concilio litteris: « Episcopus Melitensis », inquit Paris, « venit ad papam, et acceptam de manibus suis cedulam legit in ambone: cedula autem de non invadendis ædibus cardinalis illius, qui est electus in papam, sicut est mos Romanorum facere, ac sæpe fingeri hunc et illum esse electum papam, ut hac occasione diripiant domum et suppellectilem ejus: et placuit omnibus indifferenter ». Instaurate sunt ea sanctione ¹ Honorii III et Bonifacii VIII leges adversus illos, qui cardinalibus hostilem vim inferrent latæ; earundemque acerbitas cardinalium in conclavi agentium, renuntianti Pontificis ædes direpturæ proposita. Pergit Paris: « Demum patriarcha Aquileiensis similiter acceptam, (nimirum schedulam) legit, quæ multa continebat, præsertim clausuram Concilii et causas clausuræ, ac etiam tres decimas in universo orbe pro expeditione contra Turcas ». Concepta erat ea sanctio hæc verbis ²:

« Leo episcopus, servus servorum Dei, ad

perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

« Constituti juxta verbum prophete ¹, meritis licet imparibus, *super gentes et regna* officii nostri debitum decenter exequimur, cum universi status Ecclesiastici ac universalis Ecclesiæ eorumque negotiorum reformationem per nos utiliter factam innovamus, et pro illius inviolabili observatione opportuna remedia adhibere, et Ecclesiis cathedralibus ac etiam metropolitaneis, ne diutius suis pastoribus careant, providere cogitavimus, ac ad illa curis assiduis vigilamus et operibus intendimus indefessis, per quæ Dominicum gregem curæ nostræ commissum in conspectu divinæ majestatis acceptum et obsequentem reddere valeamus. Turcas vero et infidetes alios tam in Orientalibus, quam in Meridionalibus partibus consistentes, qui veri luminis vereque salutis iter pertinacissimam mentium caligine contemnent, vivificæ cruci, in qua Salvator noster mortem ultro suscipere voluit, ut mortem nostram moriendo destrueret, ac vitam sacratissimæ vitæ suæ ineffabili mysterio repararet insidiantes, et hostes Deo odibiles ac Christianæ religionis persecutores acerimos sese reddunt, reprimere ac infestissimis crebrisque eorum insultibus, quibus in Christianum sanguinem crudeliter debacchantur non solum spiritualibus, verum etiam temporalibus muniri præsiidiis possimus, auctore et fautore Domino, contraire.

10. « Cum felicis recordationis Julius papa II prædecessor noster sacrum generale Lateranense Concilium de venerabilium fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, de quorum numero tunc eram, consilio et assensu laudabiliter, legitime et ex rationabilibus causis Spiritu sancto cooperante convocasset, et in eo quinque sessiones tenuisset, ac sextam sessionem indixisset; nos quibus etiam in minoribus constitutis insitum cordi desiderium semper fuerat generale Concilium, utpote agri Dominici culturam præcipuam, celebrari videnti, dicto Julio prædecessore humanis rebus exempto, divina favente clementia, ad summi Apostolatus apicem assumpti, honesto utrique desiderio nostro debitum ex injuncto nobis curæ pastoralis officio accessisse conspicentes, rem hanc ardentiori voto et tota animi alacritate suscepimus, ac in dicta sessione illius prerogationem ex tunc expressis et aliis causis nostrum et dictorum fratrum animum moventibus, de eorumdem fratrum consilio et assensu, ad certum tunc expressum tempus per nos factam, approbante eodem sacro Lateranensi Concilio, approbavimus, et Concilium ipsum usque ad perfectionem causarum, propter quas indictum exhiberat, et præsertim inter principes et poten-

¹ Ext. in Actis Conc. et in Bullar. in Leon. X, const. 16. —

² Ext. in Actis Lat. Conc. sess. 12. et in Bull. in Leon. X, const. 17.

¹ Jerem. v.

latus Christianos bellis atrocibus pacatis, hostilibusque armis depositis, universalis et firma pax componi valeret: pro qua tanquam pro saluberrimo bono intactum nihil relinquendo, conatus omnes nostros adhibere intendebamus, prosequi, et fine debito terminare velle, nostrique incommutabilis animi et intentionis fore et esse declaravimus, ut his, que ad Dei laudem Ecclesieque prefate exaltationem et Christi fidelium concordiam pertinent absolutis, sancta et per necessaria expeditio contra Catholicæ fidei hostes fieri, feliciterque de illis, Altissimo favente, triumphari posset.

11. « Et ut ad tam perutile Concilium accedere debentes, ab accessu hujusmodi nullatenus retrahantur, nullamque omnino causam pretendere possint, omnibus et singulis ad celebrationem Concilii per Julium prædecessorem convocatis, et ad dictum Concilium Lateranense venientibus, ipsorumque venientium servitoribus ad Concilium Lateranense, ad urbem hujusmodi veniendi, et in ea libere commorandi salvam conductum, dicto sacro Lateranensi approbante Concilio, dedimus et concessimus: ac reges et principes hortati sumus, ut pro Sedis Apostolicæ reverentia venientes hujusmodi non molestarent, sed eos libere venire permitterent: ac septimam sessionem indiximus, in qua cum nihil magis affectaremus, quam ut cause utiles et necessariae, propter quas dictum Concilium Lateranense indictum fuerat, ut desiderii nostri erat, ad finem debitum perducerentur, tres cardinalium aliorumque prælatorum, qui causas hujusmodi et alias conciliare materias audirent et discenterent, auditaque et disensa in eodem Concilio referrent, particulares deputationes fecimus, atque mandavimus: quarum quidem deputationum una pacis universalis componende inter reges ac principes Christianos, quæ una ex principioribus congregationis Concilii prefati causa fuerat, et schismatis extirpationis: altera generalis reformationis etiam curiæ; reliqua vero discussionis et abrogationis Pragmaticæ Sanctionis et rerum orthodoxam fidem concernentium peculiarem curam haberent.

12. « Et cum unaquæque deputatio quamplura utilia et necessaria diligenter examinaverint, et accurate nobis refererint, ac per eos discussa et examinata in aliis quinque sessionibus successive per nos tenentis, sacro approbante Concilio, per nos, favente Domino, absoluta fuerint; proculdubio cognoscimus, Deum ipsam bonorum datorem piis nostris et non nisi ad communem bonum tendentibus desideriis pro sua immensa pietate et misericordia plurimum favisse, ac nobis, ut quæ mente nostra gessimus, et circa quæ plurimum laboravimus, videlicet, ut Concilium ipsum, causis, propter quas indictum fuerat, juxta votum

terminalis, feliciter claudi et absolvi posset, concessisse. Charissimus namque in Christo filius noster Maximilianus in imperatorem electus Julii prædecessoris prefati, nostro vero tempore claræ memoriæ Ludovicus Francorum rex, et ceteri reges et principes Christiani summo cum omnium gaudio Lateranensi Concilio in Spiritu sancto legitime congregato adhererunt, ac Pisanum conciliabulum per quosdam nullam potestatem habentes indictum, et per eundem Julium prædecessorem damnatum juxta ipsius Julii prædecessoris sententiam pro damnato habuerunt, et schisma ex his pullulare ceplum, quod semper, dum viguit, quamplurimas calamitates prælati et aliis Christi fidelibus ex diversis schismatum temporibus et aliis generalibus Conciliis hæcenus celebratis attulisse constat, extinctum, ac universalis Ecclesie pax et unio secuta extitit; necnon tam Ecclesiasticarum quam secularium et aliarum personarum mores, quantum expedire visum fuit, reformati, et nonnullæ cause orthodoxam fidem concernentes terminate, ac nonnullæ aliæ materie in dictis tribus deputationibus cardinalium et prælatorum diligenter examinate et discussæ, in dicto Concilio solerti cura expeditæ et terminate fuerunt: nobisque per cardinales et prælatos deputationum hujusmodi pluries relatum fuit, nulla negotia eis discutienda examinandaque remansisse, et a pluribus mensibus citra nulla prorsus de novo a quoquam ad eos perlata fuisse; episcoposque in partem sollicitudinis ad curam gregis Domini nobiscum perferendum vocatos, ac alios prælatos in dicta urbe præter sacerorum Conciliorum consuetudinem cum eorum et Ecclesiarum suarum incommodo ac damno diutius permansisse.

13. « Itaque ex præmissis omnibus, quæ per nos et dictas deputationes in ipso Concilio expediti desiderabantur, sola regum et principum pax et animorum concordia restare videbatur: pro qua qualis meus nostra semper fuerit, quantumve omni studio nostro circa illam componendam laboraverimus, cunctis litteras a nobis emanatas legentibus apertissime constare potest; novitque Deus ipse, qui summa est omnium rerum lux et veritas, quod precibus, quamve assiduis orationibus ab eo petere et implorare nunquam destiterimus, ut Christianum gregem, cujus custodiam nobis licet immeritis commisit mutuo charitatis fervore accensum ad firmam ac perpetuam pacem in eundam pro sua clementia inducere dignaretur. Et nihilominus tam nuntiis nostris, quos apud Maximilianum imperatorem electum, ac eosdem reges et principes habemus, quam litteris eos multis et efficacissimis rationibus, præsertim si religioni Christiane et Catholicæ fidei in grave periculum ac discrimen propter tyranni

Turcarum potentiam nuper dilatam et auctam deducta, ut par est, consilere et providere vellent in Domino, cujus causa praecipue agitur hortati fuimus: ac ex eorum nuntiorum regumque et principum ipsorum litteris perceptimus, exhortationes nostras tante apud eosdem reges et principes auctoritatis et efficaciae fuisse, illorumque corda et animos adeo flexisse et commovisse, ut fere inter omnes pax, tam diu a nobis pro republica Christiana universali bono desiderata animo, conclusa fuerit, et si quid superest, propediem componendum (ipso Deo favente) speretur; quod mente animoque nostro subinde nobis revolventibus exultat cor nostrum in Domino nostro Jesu Christo, ipsique super hoc gratias agimus omnium gratiarum largitori, quod ipsos ad optatam nobis concordiam induxerit; ac per omnes Christi fideles ea signa laetitiae, quae in similibus fieri consueverunt, et gratias Deo agendas, ipsumque Deum ut pax conclusa perduret rogandum esse censemus.

14. « Solum itaque superest, ut sancta ac pernecessaria contra infidelium rabiem Christianum sanguinem sitientium expeditio capiatur, necnon omnia et singula, quae in undecim sessionibus partim per nos, partim per Julium praedecessorem hujusmodi hactenus tentis gesta et facta potiori pro cautela approbentur, ac innoventur, ac inviolabiliter observari mandentur. Habita igitur super his cum fratribus nostris et aliis praelatis matura deliberatione, sacro approbante Concilio, omnia et singula in dictis undecim sessionibus gesta et facta, ac litteras desuper editas cum omnibus in eis contentis clausulis, exceptis quibusdam, quae certis personis pro universalis Ecclesiae pace et unione duximus concedenda, necnon executorum in illis deputatione, Apostolica auctoritate approbamus et innovamus, illaque perpetuis futuris temporibus inviolabiliter observari debere decernimus atque mandamus ». Et infra: « Et illorum executores ad illa et in eis contenta observari faciendum, in Romana curia, gubernatorem almae Urbis nostrae et vicarium nostrum pro tempore existentes, ac cameram Apostolicam generalem auditorem, qui personas sibi respective subjectas ad id cogere et compellere valeant; extra vero eam omnes et singulos locorum ordinarios deputamus, inhibentes sub excommunicationis latae sententiae poena omnibus et singulis Christi fidelibus, ne in praesenti Concilio gesta et facta sine nostra et dictae Sedis licentia speciali glossare aut interpretari praesumant.

15. « Ac fidei urgente nos zelo, dictam contra infideles expeditionem per nos et dictum Julium praedecessorem, dictis causis conciliaribus expeditis, toties in dictis sessionibus propositam et praemissam, et cum oratoribus regum et principum apud nos existentibus

pluries communicatam et discussam, pie memoriae Nicolai papam V etiam praedecessorem nostrum, qui post Constantinopolitanam Urbis calamitosum excidium, ad vindicandas Christi injurias et infidelium furorem reprimendum, generalem contra eos expeditionem indixit, et quam solerti studio felicis memoriae Callixtus III ac Pius II Romani Pontifices etiam praedecessores nostri imitati fuerunt, imitantes, ad triennium proxime futurum cum facultate per nos una cum eisdem fratribus nostris decimas fructuum ex Ecclesiis et monasteriis, ac aliis beneficiis in universo orbe consistentibus imponendi et exigendi, ac omnia singula alia, quae ad hujusmodi expeditionem necessaria sunt, et quae in similibus expeditionibus fieri consueverunt faciendi, sacro approbante Concilio, sumendam, faciendam et prosequendam decernimus, etc ». Moniti sunt reges ac principes, ut sopitis simultatibus pacem mutuum colant; dimissique praesentes ad suas Ecclesias, atque sacris indulgentiis donati. « Datum Romae in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solemniter celebrata anno Incarnationis Dominicae MDCXVII, kal. Aprilis, Pontificalus nostri anno X ».

16. *Pluribus licet venientibus dissolvitur Synodus.* — Rogatis Patrum sententiis nonnullos discrepasse, extrahendumque Concilium, ut meditata expeditio Turcica conficeretur censis, alios non cogendas decimas donec reges accincti ad iter forent, contendisse referit Paris de Grassis: « Mulli, inquit, et fere major pars dixerunt non esse tempus claudendi imo aperiendi potius Concilium, ac etiam non ponendi aliquas decimas, praesertim quia non est spes de expeditione ulla contra Turcos; sed si actualiter et in veritate fiat expeditio, tunc fiat etiam exactio decimarum: quae vota fuerunt in multa forma, quia vix evicta sit propositio; tamen in duobus aut tribus plura fuerunt pro papa, quam contra eum ». Revocabant nimirum ii praesentes in memoriam veteres nonnullorum regum imposturas, qui toties sacri belli faciendi splendida specie decumanum aurum a sacerdotibus abrasissent, illudque in civilibus bellis ad edendas fidelium strages convertissent: nec eos (ut ferme quisque fit vates, dum mala praedicit) fefellit suspicio, quantumvis Pontificiae menti insideret illud bellum conflare, ac reges litteris suis plurimum pietatis et bellici ardoris specimen praebissent. Caeterum Acta Concilii magis diserte explicant¹, quoniam antistites contrariam sententiam tenere visi sunt, nimirum Dyrachensem, Salamantinum, Tarysinum, Grassensem, Chiensem, Montis-Viridis, Montis-Marani, Cerviensem, Liciensem, Ferentinum, Perusinum, Soranum, Marceratensem, Nebiensem et Alga-

¹ Acta Conc. Lat. sess. 12.

rensem, opinatos colligendas lum decimas, cum jam sacra expeditio confici cepta esset: Hadriense vero episcopum, necnon Prædicatorii Ordinis supremum magistrum non imponendum finem Concilio existimasse: quod sane vel ad provendum bellum sacrum, vel ob orientem præter omnium expectationem Lutheranicam hæresim in ipso orlu præfocandam plurimum præsidio et adjumento esse potuisset.

17. Corroborato demum superiori decreto dimissam esse Synodum ita narrat Paris ¹: « Hoc facto aperta est janua sessionis, et omnes ingressi sunt, qui fuerant exclusi. Demum papa surrexit et inchoavit cantando: *Te Deum laudamus*; et hymno finito, versiculis cantatis, papa cantavit orationem: *Adest, quesumus, Domine, virtus Spiritus sancti*; et in fine dedit benedictionem solemnem videlicet: *Sit nomen Domini*; et mandavit diacono cardinali (is erat Alexander Farnesius, quem parlo Pontificatu Concilium Tridentinum coegisse visuri sumus), assidentia a dextris publicari indulgentiam plenariam; qua publicata, idem cardinalis cantavit: *Domini, ite in pace*; et responsum est: *Deo gratias*. Et sic enim Dei benedictione finitum est Lateranense Concilium, quod duravit a die secunda Maii mxxii usque ad hanc diem xvi Martii mxxvii, tandem finitum est et penitus dissolutum cum gratiarum actione apud Deum et Pontificem maximum ».

18. *Monitus Rhodius ut se adversus Turcas communiat.* — Quamvis dissolutum fuerit Concilium, instituta tamen est a Pontifice insignium virorum congregatio, in qua ea, que ad sacrum bellum pro religione gerendum perlinerent, agerentur; in qua quidam consultum decretumque fuerit, diceret inferius; nec Leo totius anni flexu Apostolico muneris defuit in impellendis incendendisque ad sacrum bellum regibus, vigiliisque assiduis intendendis, ne quid detrimenti Christiana respublica paterebatur: nam in primis, exeunte Januario, Rhodiorum equitum principem, qui Selimi Turcarum imperatoris in Syria progressus ac maximos bellicos apparatus ipsi significarat, præmonuit ², ut Rhodum firmissimis præsidis communiaret, quantumvis existimaret nondum in eam versurum illum impetus: eique præcepit, ut de omnibus Barbarorum militationibus Sedem Apostolicam faceret certiorum: interea incitandis regibus Christianis parandisque necessariis ad retundendos fidei hostium conatus operam a se navatum iri.

19. « Fabricio magno Rhodi magistro.

« Et gratum nobis tuum studium fuit, quod, ut nobis notos faceres Turcarum regis inopinos progressus scribendis ad nos litteris, adhibuisti iis, quas ad diem xv kal. Novembris

dederas; et cura vigilantique tua in munienda ista insula, de qua nos certiores facis, vehementer nobis probatur: enim vero nec abs te quidquam optatius contingere nobis potest, quam ita te animatum esse ad societatem islam atque Ordinem una cum Rhodo ipsa contra illorum conatus, si acciderit, fortiter atque viriliter defendendum; nec minora de te quidem nobis ipsi pollicebamur, cum ad ea mentem et cogitationem nostram converterebamus. Perge igitur magno erectoque animo, ut facis, de universo Christiano nomine bene mereri; nam etsi existimemus hoc sane tempore Turcarum regem alio vires suas conversurum, est tamen tuæ prudentiæ ea comparare, ita te instruere, quasi ille ad te opprimendum nervos omnes intendat suos, omnes cogitationes isto conferat, omnem conatum; ut si quis casus in tua damna Turcas armaverit, ii te imparatum non offendant: teque Dominus tanquam vigilantem agricolam suæ isti colenda vineæ arcendisque ab ea furibus cum cognoverit, meritis tibi laborum tuorum fructus vindemiamque affluentem pareat. Quod ad nos attinet, omnibus iis in rebus, quas ad res opem auxiliumque nostrum expelis, quoad fieri recte poterit, libentissime satisfacemus, quemadmodum ab iis, qui apud nos sunt procuratoribus tuis latius intelliges: tuam enim socialis tue salutem, incolumitatem, dignitatem proximæ facimus facturique semper sumus, ac hujus ipsius reipublicæ atque nostræ, idque et scire te et collegio isti tuo nostris verbis polliceri sane volumus.

20. « Quod autem nos hortaris, ut ad omnium Christianorum regum pacem conciliandam animum adhibeamus, ut possimus in communes nostros hostes, nobis acriter imminentes aliquando tandem arma nostra convertere; scire te plane volumus, nihil nos aliud dies atque noctes cogitare, nihil omni nostra cura, diligentia, contentione, precibus denique omnibus moliri ac niti, quam ut hoc ab illis consequamur: sperare etiam, moderatore et adjutore Deo, cogitationes ejusmodi et contentiones nostras in tempore profuturas. Tu velimus nos, cum de Turcarum militationibus, tum de tuis rebus, quantum quidem locorum longinquitas et trajiciendi tempestates patiuntur, quam creberrime certiores facias. Dat. pridie kal. Februarii mxxvii, Pontificatus nostri anno iv. Romæ ».

21. *Provisum Turcarum grassationibus terra marique comprimentis.* — Ut civilium metu soluti principes in Turcam expedirent arma, viresque conjungerent, quinquennales indicias inter principes ipsos Christianos jam ante, ut in litteris ad Angliæ regem datis vidimus, decretas solemnî ritu inter divina mysteria Leo imperavit: tum cardinales aliquos rerum gerendarum peritia claros in plura regna legandos constituit;

¹ Paris to. iv. p. 187. — ² Apud Bomb. l. xiv. Ep. ix.

de quibus scripsit¹ ad Ludovicum Pannoniæ ac Bohemiæ regem, ut forli animo arma in Turcas acciperet, majorumque suorum gloriam fortibus facinoribus cumulare.

« Ludovico regi Pannoniæ.

« Indictis per nos his diebus inter Christianos omnes quinquennialibus induciis, ob suscipiendum in Turcas communi consensu bellum, statueramus ad te mittere certum hominem, qui te nullis de rebus doceret, quas te scire oportere majorem in modum existimabamus. Haque nunc ad te millimus Nicolaus Seombergium Germanum, qui est ex societate Augustinianorum, eum qui tibi has litteras reddidit, et prudentem sane hominem, maximisque tractandis rebus exercitatum et nobis summo prelo gratum et gratum; ut et illa, que dicimus tibi significet, et curam gerat ea que ad bellum pertinent tecum et cum tuis procurandi, quoad cardinalis aliquis ei succedat, qui tibi nostro nomine præsto sit, quemadmodum tibi reliquisque regibus scripseramus velle facere nos. Reliquum est ut te hortemur, ut prætermisiss omnibus aliis occupationibus tuis, huic curæ lotum te plane des, hoc cogites, in hoc nervos omnes intendas tuos, ut Christianæ reipublice plurimum opis atque præsidii compares, etc. Dat. XVI kal. Aprilis MXXVII. Pontificatus nostri anno v. Roma (1) ».

22. Dum ita Hungaros ad tuendum ea parte Christianam imperium adhorlabatur Pontifex, in ea etiam cogitatione curaque versatus est, ne Mediterraneo mari hostiles excursiones a Barbaris, ut superiori anno fierent: acceperat enim florentissimam a Selimo classem comparatam; ac licet eam integram nondum immissurum sentiret, plures tamen piraticas naves Christianas provincias insulasque populaturas pertinuit. Ad quæ propulsanda pericula validam classem instruere, ac Pontificiæ Hispanam Gallicamque conjungere decrevit, qua de re ad Franciscum regem Gallorum hæc data litteræ²:

« Francisco Gallorum regi.

« De iis, que quidem ad commune nostrum in Turcas bellum parandum pertinerent, aliis ad te litteris scripsimus: his vero litteris te hortari volumus, ut quando esse nobis exploratam potest, etiamsi Turcarum rex justam

illam, quam quidem magna diligentia comparavit, classem hæc Æstate non sit deducturus, partem tamen aliquam ejus classis privatorumque hominum nostrorum hostium longas naves ad piraticam exercendam non defuturas, quibus mare nostrum intra supraque navigantes, nostraque littora infestentur, dares operam ut tuis in locis idonea quam celeriter classis conficeretur, qua cum nostra, et cum Hispaniæ regis, a quo idem pelimus, classe conjuncta et consociata et hostibus iri obviam possit, et nostra in communem utilitatem littora præmunita sint; præsertim cum ad nos perferatur, et paratas esse jam nunc in Græciæ littoribus biremes aliquot, et triremes naves, quibus damna et cædes nostris hominibus inferantur, et parari alias ad id ipsum pluribus in portibus et locis, etc. Dat. kal. Martii MXXVII. Pontificatus nostri an. iv. Roma ».

23. *Superatis Mamaluchis et Egyptiis Selimus de subjiciendo sibi Occidente cogitat, unde fit ut de classibus Hispaniæ, Galliæ et Italiæ conjungendis actum sit.* — Auctus est paulo post Turcicus terror, cum recentium de Mamaluchis Egyptiisque partum a Selimo victoriarum fama Occidentem pervasisset: Selimus enim post cæsum superiori anno Campsonem Guarium, adversus novum sultanum Tomumbejum Circassum genere, fidei Christianæ desertorem, qui Alcairi ad Egyptium imperium elatus fuerat, bellum instruxit, illumque una cum omni Mamaluchorum genere impio male perdidit³. Qua in re divina etiam providentia perpendi potest, quæ Selimi impii opera ad delendum maximum illud Christiani nominis opprobrium usa sit: siquidem Mamaluchi, quæ vox lingua Syriaca ministros aut stipendiarios significat, equestris erant ordinis apud Egyptios: qui vero in eum ordinem, quem sacrum volebant esse adeo, ut religiosorum instar in vestimento amictorium ex lino candido atque pellucido gestarent allegendi erant, prius Christi fidem debebant suscepisse, eamque postea damnassee².

24. «Mamaluchi», inquit Surius³, «Christianæ religionis desertores sunt omnes a captivitate Mahomelana superstitione, ejurato Christi cultu

¹ Append. ad Naucii, post Basel. Continuator Sabell. Paul. Jov. 17, 18. Surius in Comment. loc. ann. Bazar. rer. Persic. l. x. Rossius p. 2. l. DXXXI. — ² Petr. Martyr, de sua legat. — ³ Sur. ubi sup.

¹ Apud eund. l. xv. Ep. 1. — ² Est. apud eund. l. xlii. Ep. xvi.

(1). Ex Epistola Leonis ad regem Pannoniæ ab annalista hic recitata peculiarem lupus Pontificis necem in supputandis Pontificatus sui annis intellegimus. Cum enim data sit die XVI kal. Aprilis anni MXXVII, Pontificatus sui anno v, inde plane deducimus annos suos non a coronatione, ut desertores Pontifices, sed a consecratione corpisse; abiqui enim, si in coronatione habita anno MXXIII, die XIV kal. Aprilis epœola illa fierenda esset, annus Pontificatus quartus, non vero quintus significaret. Id tamen non usque adeo adseverantes dicimus, cum hæc potuerit ut annus quintus Pontificatus in his litteris alio signatus sit, quod Leo viderem anni a die XXV Martii supputandi rationem tenuerit: ex quo illud consequenter, ut annus ab MXXVII nepsi annum iusta novum styliam MXXVIII referat. Quod si adscriberimus, litteræ hoc anno ab annalists relate ad sequentem pertinet. Porro Leonem viderem anni supputandi styliam interduum scoldum, demonstrant litteræ ab annalists sequenti anno MXXVIII, ann. 39 recitate, que cum signent annum MXXVII, V. non. Martii, Pontificatus annum v, ad annum MXXVIII referende sunt. Illud etiam annalists esse privat aliam partem anni rationem ex veteri dictam mone Leonem interduum non respicisse, que novum annum, non quoniam a kal. ind. Iunianis, sed a die Natali D. N. J. C. exordium. Vide litteras Leonis ad Maximilianum apud annalists ad A. MDCIII. 192.

et religione, imbuti. Sunt etiam qui pueros ab uberibus matris raptos vel alio casu exceptos vendant mercatoribus edita in hos proditores gravissima a Romanis Pontificibus decreta vidimus, iique rursus corporis et virium indole vel animi vigore præstantes Alexandriam atque inde ad Sultannum Ægyptium perducunt. Is emptos curat mox accurate a Lanistis et præceptoribus institui; ubi jam per ætatem norunt egregie tractare arma et militiam exercere, tunc stipendia facere incipiunt et in prætorianos equites alleguntur; indociles vero et ignavi foribus perpetuo serviunt; atque ii omnes Christiana sunt religione initiati, quam abjurare coguntur; nemo enim Mahometano vel Judeo patre genitus potest in equitum numerum adscribi, idque adeo, ut nec ad Mamaluchorum filios dignitatis equestris jura transeant, imò nec sultanus ipse ad filios imperium transmittat: nulli perditæ vite et iudiciis damnati e Christianorum provinciis eo confugiunt, qui mox decisim præpullis et Christo abjarato si bello idonei sunt, ad amplissimos honores provehuntur. Hæc Surius. Ili perditissimi homines, cum Ægyptiis exosi essent, quos intolerabili atterebant servitute, suam tamen retinebant dignitatem auctoritatemque, cum nobilitatem virtute tantum bellica metirentur, nec quisquam plus honoris vel commodi referret, quam ipse mernisset, principumque et regum filii non aliter, quam servi emptorii armorum tractatione et communi disciplina militari instruerentur, in creandis vero regibus præstantissimi ex suo ordine deligendi morem tenerent. Cæterum infensissimi Christianis, a quibus vel genus traxerant, vel sacra olim hauserant.

25. Uti vero hæc impia pestis, quam a Saladino hoste religionis nostræ immamissimo etiam conflam aium, excisa sit, describunt auctores¹; nimirum Selimum compositis Syriæ rebus in Ægyptum expeditionem decrevisse, ac Sinam præfectum cum viginti equitum milibus et sclopetariorum ingenti multitudine adversus Gazellem Tomumbeii novi Ægyptiorum regis, qui Gazam Judææ urbem magnis succinctis copiis ad iter abrupendum insecerat, misisse, partaque de Mamaluchis cruenta victoria, Damasco contendisse Jerosolymam, lustrasse templum, in eoque plura sacrificia peragisse; necnon elemosynas monachis ejus loci incolis elargitum; indeque inspectis in via Mamaluchorum capilibus, quæ palmarum truncis affixa pendebant, penetrasse in Ægyptum, ac Mataram, ubi balsamum nascitur, quinto ab Aleairo milliari pervenisse. Muniverat enim locum Tomumbeius Ægyptiorum rex aliquot tormentis bellicis, necnon crates fossasque dispo-

suerat ad equites in insidiis præcipitandos; sed dolo comperito Turca longius circum iter flexit, atque Tomumbeium acerrimo certamine profligavit, potitusque Aleairo illum in Niliacas paludes ejecit, ubi reliquias colligere, novasque copias instaurare molientem Mustapha-Bassæ opera fudit cepitque, et ut Ægyptiaci imperii fastum omnino profereret, miserum regem, qui antea cum Rhodiorum principe fœdus percusserat ad Christianos in Selimum concitandos, multo imposuim et catena vinctum per vasta urbis vicus ingenti cum opprobrio circumduci jussit, illiusque laniatum corpus ad portam urbis appendi, ut Ægyptios suæ tyrannidis terrore percelleret.

26. Post tot clades, Mamaluchi qui ad ipsum defecerant venia amplisque stipendiis donati sunt, quanquam ii, qui Aleairum adversus illius vim tueri ausi erant, licet pactione militari deditionem fecissent, ferro tamen concisi fuerunt. Tantus terror ob hos successus mox Ægyptiaci imperii provincias omnes pervagatus est, ut etiam feri Arabes illius jugo cervices submiserint. Excisum ita est Ægypti, Syriæ, Babylonis et Arabiæ sultanorum ac Mamaluchorum regnum, Turcicoque adjectum, non sine maxima totius Occidentis formidine, ne sub tantæ potentia mole, præsertim ob civiles discordias, succumberet. Cum post hæc victoria Selimum validissimas classes instrueret atque ornaret, jamque plures Barbarorum prædatoria naves inter Sardiniam Corsicamque exerrarent, Leo Franciscum Gallorum regem de his fecit² certiozem, monuitque ac repetitis precibus rogavit, ut ad sacrum gerendum bellum se accingeret Gallicamque classem cum Pontificia Hispanaque conjungeret:

27. « Francisco Gallorum regi.

« Bis jam ad te litteras dedimus de ea victoria, quam quidem maximam atque clarissimam rex Turcarum contra sultannum Ægypti regem unam atque alteram prosperrimis eventis est consecutus, hortatique sumus te, ut in suscipiendo in ejusmodi hostem bello, quod in postrema Lateranensis Concilii rogatione senatus decrevit, auctoritatem consiliaque tua nobiscum conjungeres, atque ut res ad aliquas aliquando tractationes deduceretur, aut legatos ampla cum potestate ad nos mitteres, aut idonea mandata iis, que opus essent faciendis ad eos, quos hic habes, transmitteres. Id etsi te pro tua pietate atque prudentia animique magnitudine curaturum plane confidimus, quoniam tamen non unis ex locis, neque levissimis auctoribus idem nobis significantibus certiores facti sumus, Turcarum regem non sultani modo regno, ditoneque omni potitum Ægypti et Syriæ maximarum opulentissimarumque provincia-

¹ Sabellie. continuat. Bzar. l. X. Sur. in Comm. hoc ann. Bosis. p. 2. J. XVII.

² Apud Bomb. l. XV. Ep. XVII.

rum regem atque dominum esse factum; sed classem etiam centum coque amplius triremium ceterarumque longarum navium aptorumque ad bella navigiorum prope innumera-bilium omni apparatu formentisque in primis bellicis egregie instructam suis e portibus edu-xisse: his te etiam litteris, id quod antea feci-mus, hortamur, ac per Dei matris testata nobis serpius viscera oramus obsecramusque, ut vel missis Romam aliis legatis tuis, vel eis, quos hic habes facultate addita, des operam, ut una cum reliquis Christianis regibus atque princi-pibus constituere, qua sunt constituenda, cele-riter atque in tempore possimus: non enim dubitamus, neque quisquam recte sentiens existi-mare aliter potest, quin ille cum primum rebus suis erit utile commodeque poterit, eam suam tantam tanque opportunam¹ classem in nostrum sit excidium vastitatemque conver-surus.

28. « Haque ne a Domino suprema die quasi servi nequam talentis ab eo traditis male usos fuisse deprehendamus, aut etiam ne jam nunc quidem tanquam indignos, quibus gregem suum regendum fovendumque permisit, idem nos ignaviae atque inertiae redarguat et condemnet Dominus: antequam lupus lame rabidus sangui-nemque ovium rore Baptismatis respersa-rum sitiens, qui jam e sylvâ siccis faucibus est egressus, eas predalam et depopulatam veniat, parems ipsi qua paranda sunt, ut postea in tempore una omnes pro virili sua quilibet in communem utilitatem vires opesque nostras explicemus: quod si facere ceteri Christiani reges debent, ut profecto debent, inita prae-terit Dei optimi maximi beneficio, teque in pri-mis adnente inter ipsos concordia, sedatisque controversiis et disceptationibus omnibus, quid a te cum maximeque Christianus sis, omnes homines non solum sperent, sed jure prope suo etiam expectant, te latere non existimamus: quare per Deum atque homines excita te, acce-lera, accingere atque ad bellum jam para, no-strisque gentibus, qua in te unum oculos maxime omnium conjecerunt, profer ostende-que te, ut non plus fortunam, quam virtutem admirentur tuam, neque minus quod optimus sis, quam quod maximus veris laudibus in caelum ferant: sed de communi bello haecenus.

29. « Caeterum quoniam allatum ad nos est, quadraginta hostium biremes inter Corsicæ atque Sardinia: littora nuper visas, mare illud omne insulasque ipsas metu atque formidine implevisse; pelimus abs te, ut quidquid habes Genuae atque Massiliae longarum navium ha-berere autem te aliquas certo scimus) eas imperes nobis praesto esse, ut cum nostra, cumque Caroli regis classe ad nostras communiter ora-tandas conjungi possint. Id quo celerius con-fereris, eo de hac omnino republica, in quam

quidem optimi clarissimique reges majores tui plurima atque maxima beneficia contulerunt, meritis amplius atque uberius fueris: verum haec atque alia a Ludovico episcopo Bellovaco-rum legato nostro latius intelliges, etc. Dat. VII id. Maias, anno v Pontificatus nostri. Roma ».

30. *Quarum consilia in sanctuarii senatu inita sicut pro defensione rei Christianae.* — Non sine justissimis causis hocce Gallo regi addebat stimulos Pontifex; quandoquidem Selimus palam jactabat, se jam Oriente subacto adversus Occi-dentem victrices exercitus educturum: tuendo-que Christiano imperio intentus Leo! una cum cardinalibus et regum ac principum oratoribus sanctiorem senatum, ut superius indicavimus, instituit in quo plura de conficienda expeditionis ratione consilia inivit, invadendum nempe Turcam in Oriente, non in Christiano solo expe-ctandum; paucendas ex omnium principum consensu adjecta gravissimarum poenarum acer-bitate inducias, ut qui eas infregerit publicus hostis censeatur: sacrum militare sodaliti-um instituendum, cui Pontifex regesque voto se aggregent, illique Sanctae-Cruciate nomen se-ndendum videri, praeficiendus cruce-signatorum exercituum imperio Caesarem regemque Fran-corum, quos alii suis juvarent auxiliariis copiis: implorandam publice divinam opem, piisque operibus conciliandam.

31. Ad suppeditandos autem sumptus in rem militarem faciendos, consultum est, ut reges ac principes, quorum capita praecipue ab hoste expelli pluribus exemplis cognitum est, ultro maximam vectigalium partem pio huic bello addicerent: ut Ecclesiastici decumas penderent, vel etiam frugali vite genere contenti reliquas opes in id conferrent: ut laici nobiles decimam, vigesimam infimi, artifices vero par-tem congruam quesiti ex manuum laboribus stipendii solverent, tum indulgentiarum praemia iis, qui pecuniam pro religionis et fidei defendenda causa praerent, proposita promulgarentur.

32. Sancitum de copiarum numero, ut Caesareus exercitus ex peditem sexaginta millibus, equitum levioris armaturae duodecim millibus, gravioris autem quatuor millibus conflatus per Hungariam Constantinopolim tenderet: ut Fran-ciscus Gallorum rex quinquaginta millibus peditem, equitum cataphractarum quatuor mil-libus, levis armaturae octo millibus succinctus per Dalmatiam in Macedoniam irrumperet, Caesarique rex conjungeret: ut Emmanuel Lusitania rex instructa trecentarum navium classe vel Constantinopolim, vel Syriam, vel Egyptum peteret; de quibus libellus suis di-stinctus capitibus nitidioris ordinis studio ad

¹ Est. de eo lit. apud Bomb., l. XIY. Ep. IX. et apud Dolgast. lo. II. p. 127.

reges ac principes mittendus composuit est; ut quid iis addendum detrahendumve foret penderent, suaque consilia cum Romana Ecclesia conferrent; cuius hoc est exemplum:

« Proposita et tractata Romæ a summo Pontifice et sacro cardinalium collegio in consultationibus sanctæ expeditionis, quæ ad principes imperii mittenda visa sunt; eorum quoque prudentia et consilio examinanda, si quid addendum, minuendum, corrigendum videatur, die XVI Novembris MDCVII.

33. « CAP. I. Hoc non videtur cadere in consultationem, (nimirum an bellum sit nunc suscipiendum,) non enim jam est in potestate nostra; cum nos æternus et idem potentissimus hostis maximos apparatus fecerit, facietque ad nos et statu et fortuna et vita ipsa exturbandos ac spoliandos, palamque jacet valde ferociter se Orientem modo subegisse, nunc statim ad Occidentem arma convertere nec sit nisi universa Christianitas capta ullo modo quieturus, ut nos aut dare illi gratis nostrum sanguinem, aut ferro eum eo decernere oporteat: nullum igitur habet locum consultationi, ubi intervenit necessitas.

34. « CAP. II. Ne hoc quidem valde dubitandum est, quin longe melior sit conditio inferentis bellum quam propulsantis: primo quia aggredi ultro hostem majoris est et animi et auctoritatis, quam illius impetum expectare, cum adversarii animus eo magis minuatur, quod magis illum audere viderit, contra quem decertaturus est: deinde si quid debile aut infidum est in statu inimici, id data occasione detegatur; qualia multa profecto in statu Turcarum, si eo nostri exercitus pervenerint, deprehendentur, quæ et pro nobis valde et contra illos facient: postremo civitates et populi externo bello perturbati de salute sua cogitant, nec habent spatium ad ea comparanda, quibus hostis in suis regionibus vexetur: atque hæc incommoda cum hostibus importantur inferendo ultro bello, tum a nostris removentur. Possunt et alia plures rationes adduci, quare inferri bellum utilius sit, sed hæc faciles cogitatu sunt. Duo tamen in bello offensivo diligenter animadvertenda sunt, primum ut eis viribus contra hostem eatur, quibus ille opprimi debeat; deinde ut periti locorum atque hostium ad omnia belli consilia adhibeantur. Sed hæc et alia multa prudentiam ducum et vigilantiam non fallent.

35. « CAP. III. Pax quidem oplanda, sed generales omnino inducæ saltem ad annum ac deinde donec hoc sanctissimum bellum manserit, ac eo finito ad sex menses faciendæ sunt, quæ omnium principum religiosissimo iurejurando sanciantur, ac omnium Ecclesiasticarum censurarum anathematisque, privationis quoque regni bonorum, privilegiorum, jurium pœnis muniantur; ut qui eas læserit hostis

publicus Dei et fidei Christianæ appellatur diclasque pœnas ceteri ab eo principes repetere debeant: si quæ vero oriatur controversia, ut per Romanum Pontificem et sacrum cardinalium collegium decidantur, aut post finem belli differantur. Esset etiam fortasse sanctius et utilius, ut fieret una sancta fraternitas principum cum Romano Pontifice iuramento votoque vallata sub eisdem censuris et pœnis contra eam violantes, jurarentque omnes et obligarent se, ruptorem hujusmodi fraternitatis se communitè armis persecuturos, appellareturque ista fraternitas Sanctæ-Cruciate.

36. « CAP. IV. Scribitur in Actibus Apostolorum, quod post adventum Spiritus sancti in discipulos Christi, erat eorum unum et mens una. Hoc si in Christianis principibus maximo Dei munere inesset, jam pateret Dei voluntas non solum de hac victoria, sed de universo orbe terrarum ad suam sanctam fidem convertendo; quod tamen per ejusdem gratiam Dei futurum confidimus. Nunc vero non videtur numerus ducum pari potestate in uno exercitu necessarius, et tamen propter casus humanos duos præesse convenit, qui sint potentia et auctoritate magni, et multa charitate, Deo auspice, conjuncti.

37. « Nec vero dubium est, quin maxime apli propter plurimas causas sacra Cæsarea majestas et Christianissimus Francorum rex; quas causas, eo quod paleant non commemorabimus, sed his duobus tantum terrestrem exercitum ducentibus, etsi ceteri reges et principes ad hunc laborem propter longinquitatem non vocamus, eorum tamen auxilia, ut quisque commodius potest, vel pecuniarum vel militum necessaria ducimus, ad quæ conferenda omnes prompti esse debeant, cum unusquisque eorum nobilis pars sit Christianæ reipublicæ, Deoque acceptam referat regiam suam dignitatem, et communem salutem defendenda, suam quoque et propriam defendat. Omnium igitur auxilia, sed horum duorum concordia imperio et providentia bellum hoc recte administratum iri confidimus. Qui duo jam se obtulerunt, simulque multi alii reges, principes et nobiles suas facultates huic sanctissimæ expeditioni polliciti sunt: quorum virtutes et pietatis exemplum, Deo corda disponente, reliqui, ut speramus, sequentur.

38. « CAP. V. Apparatus vero hujus belli, cum multa et magna postulet, in primis est Dei auxilium pro nobis comparandum; in manu enim ejus sunt omnium fines, et omnium jura regnorum, sine quo nihil validum est, nihil forte; qui quanquam nostris peccatis graviter offensus credi potest, tamen est, si ad ejus misericordiam compuncti corde confugimus, clemens ac placabilis; qui Ninivem, quam subvertere destinaverat, propter pœnitentiam illius

populi salvam esse permisit. Is ergo cum propter principum olim populorumque peccata Asiam, Græciam, Thraciam, Africam, aliasque provincias in prædam hosti eidem concesserit, tota mente ab omnibus deprecandus, obsecrandus, humillimeque orandus est, ne nos in similem det calamitatem.

39. « Modi autem, quibus reconcilietur Dominus, sunt preces diurnæ nocturnæque, jejunia, elemosynæ, sacrificia, et in primis cor contritum pœnitentia et humilitate. Hoc enim maxime vult Dominus, qui teste propheta non eget aliis honoribus, nec etiam donis nostris. Reformandi igitur mores, animi ad Deum convertendi, prædicatoresque passim in omnes populos, qui eos ad pœnitentiam hortentur, sunt mittendi, prælatique Ecclesiastici, ut exemplo religionis et bonis operibus ac verbis eosdem populos inducant, commonendi; sic enim placatus Deus cum fuerit nobis propitius, de hoste suo et nostro nobis concedet victoriam ».

40. Pro comparandis militaribus stipendiis propositum, ut cum Turca maximis opibus polleat ex recenti Syria et Ægypti expugnatione, regumque maxime sanguinem sitiâ, constitutum ut Christiani ingentem vectigalium suorum partem bello sacro addicant, clericique decumas pendant, vel quod ex moderato usu pro cuiusque dignitate superferuit: cæterum laicis hæc imperata: « Laici vero, si nobiles fuerint et aut dominia aut feuda habuerint, decimam, si privati vigesimam, si vero artifices manibus victum querentes, eam partem suorum reddituum solvent, quæ videbitur convenire.

41. « Publicandæ etiam indulgentiæ sanctissimæ cruciatæ ferentibus opem defensionis ecclesie fidei; ex quibus si bellum fide bona geritur, magnæ profecto pecuniæ comparabuntur; non enim mortua est fides in cordibus fidelium, nec cœlestis patria usquequaque contemnitur, sed multi sunt et erunt, qui parvo pretio vitam æternam libenter ement, si viderint serio et non simulanter pro Deo pugnari ». Additum ut elemosynæ a viris integerrimis colligantur, et a trapezitis cum honesto ac moderato laboris luero transferantur. « Ilas vero pecuniâ nos iudicamus ita esse et exigendas et custodiendas et dispensandas, primum, ut uniuscuiusque civitatis cum sua diocesi ordinarius sacerdotem unum, et capitulum cathedralis Ecclesie alterum deputent, qui sint fidentes Deum et moribus probati: deinde diœcesanus civitatis unum idoneum seu duos aut ex numero civium, aut clericis sæcularibus, ut melius iudicant, constituent, qui simul omnes et exigant pecunias ad supradictam rationem, et eas in capsâ aut in loco apto, cujus seorsum singuli habent claves diversas, ut nullus eorum sine cæteris omnibus

attingere quidquam possit, congregatas et sepultas teneant, rationemque solius huius pecuniæ diligenter in scriptis redigant: quas pecuniâ nemo quavis dignitate præditus sub excommunicationis late sententiæ incurrendæ, necnon anathematis perpetuæque indignationis omnipotentis Dei pœnis constituendis, a quibus nisi per Romanum Pontificem vel in mortis articulo, et debita tunc satisfactione prævia, non possit absolvi, nefario sacrilegio audeat attingere, aut aliam ullam in rem quam ad huius belli usum convertere, vel sanctissimo huic et necessario bello deserviat; vel si quo casu bellum omissum fuerit, iis unde exacte fuerint optima fide restituantur.

42. « Quoniam autem neque simul omnis pecuniarum summa potest exigi, et continue in exercitu militibus stipendiis solvi opus est, necesse est in omni provincia conquiri mercatores et nummularios boni nominis, qui hæc assumant curam pecunias transmittendi, ac ubi necessarium fuerit, permutandi cum honesto luero laboris sui, quo quidem labore etiam cælum lucrabuntur. Ac singulis mercatoribus sue regiones dividendæ, ex quibus redactæ pecuniæ ad eos referentur. Hæc enim videtur esse optima et custodiendi et dispensandi ratio: sed necessarium videtur ad cogendum exercitum habere saltem tertiam partem summæ totius, quam diximus, in pecuniâ numerata statim a principio, postea reliquum cum commoditate temporis exigeretur, ac supradicto modo ad exercitum mitteretur.

« De copiis militaribus. Robur omne exercituum positum est in peditatu et equibus cataphractis, quo genere utroque Christiani excellent: pedites autem sumendi sunt ex eis nationibus, quæ maxime huic militiæ pedestri et ordinibus servandis student, ut Helvetiis, Germanis, quos Lanzknechts vocant, Hispanis, Bohemis, ac ex toto hoc numero scloparii multi sunt necessarii, propterea quod ea quoque parte militum, qui selopis utantur, adversarius abundat. Videntur ergo peditum fortium virorum in exercitu necessaria ad minus sexaginta millia; cataphracti vero equites Gallici optimi et Italici, qui videntur ad numerum quatuor millium accedere debere; duodecim autem millia levis armature equitum (quo uno fere militiæ genere prævalet hostis nobis dumtaxat, qui alia potiora ducimus) necessaria sunt ex nationibus huius studii gaaris Hispanis, Italis, Dalmatis et Græcis.

43. « Hic terrestris exercitus bonis gubernatus consiliis, commætu non egens, suorum tormentorum opportunis præsidiis instructus, cum Domini benedictione futurus est invictus. In maritimo autem classis apparatu Veneti et Genueses ex Italia; Galli ex Provincia, Britannia, et aliis locis; Hispani a seipsis, ex utraque Scii-

lia; Angliæ quoque et Portugalliæ reges optimam et hominum et navium militiam ac copiam suppeditabunt, ut mox dicemus.

44. « Car. vi. Ad consultationem vero et administrationem belli gerendi, quod sexto loco proposueramus, primo an sit hostis terra an mari aggrediendus deliberandum est; et videtur omnino maritima quoque classis; et ea potens, cum ducibus suis ad bellum necessaria, cum hostis trecentas jam triremes paratas habeat, aliaque quotidie navigia parat ad trajiciendos, ut nos arbitramur, equos. Ergo contrario nobis classis instituenda primum: cum dimidium belli mari geritur, dura in conditione essemus sine classe; jam enim dimidio belli inferiores essemus, foret enim hostis dominus maris. Deinde sine classe nec commeatus vehi ad exercitum, nec littora et urbes nostræ defendi ab hoste possent. Tertio magnam auctoritatis partem amitteremus, si sine classe bellum gereremus, magisque animum hostis et spem accenderemus. Postremo nec toto bello pares essemus, et frustra apparatus terrestres faceremus, si maritimos dimitteremus: quare est omnino classis necessaria: sed ea ita potens est comparanda, ut hostilem classem non pertimescat. Ac triremium quidem numero pares esse non possumus, sed facilius est, aut certe non difficillima potentioris classis comparatio hoc modo:

45. « Triremes videntur habituri (haberi posse) centum, hac computatione: Rex Christianissimus in portu Massiliæ complures habet, has ut viginti sint poterit efficere: totidem rex Catholicus, si ad eas duodecim, quæ continue in Sicilia sunt, alias octo addiderit, quod non erit magni operis: ad quadraginta Veneti: Romanus Pontifex cum sacro collegio, ut decem conferant conabuntur: a Genensibus vero tum triremes viginti, tum naves magnas, quas carachas seu galeones vocant, exquiremus; sed et magnarum hujusmodi navium copiam reges Franciæ et Angliæ poterunt suppeditare; habent enim non mediocrem earum numerum paulo ante ædificatum: reges quoque Hispaniæ et Portugalliæ grandem earum copiam afferent. Hanc autem classem præbebunt quæque nationes partim sumptu suo, partim communi omnium collatione, et preventibus sanctæ expeditionis adjute. Hæ naves cum illis triremibus instructæ, militibus Hispanis, et præcipue Biscainis, Portugallensibus, Gallicanis ex Provincia, Britannia, Normandia aliundeque, et item Anglicanis ac Italis, tormentisque idoneis armatæ stabilitate sua pro numero erunt triremibus, classemque hostium absque controversia aut repellent aut obruent.

46. « Duces autem maritimi belli ab unaquaque natione suis quidem classibus præficiendi sunt: sed ad quos totius belli summam

referretur, qui amplissimam potestatem haberent optandi essent Angliæ et Portugalliæ reges, qui ambo sese summa pietate obtulerunt. Verum si rex Angliæ ob longinquitatem commode ire non posset, duce et imperatore Portugalliæ rege contenta esset maritima expeditio. Secundo an divisus an conjunctis viribus et exercitu aggrediendus hostis sit, non est dubium quin nostris unitas et conjunctio virium præsertim terrestri bello sit aptior; nam et in minori numero divisio minuit vires animosque; quod hosti, qui copiis innumerabilibus abundat, nequaquam contingeret, et in unum locum coactis copiis hostium, erit inutilis minima multitudo. Noster exercitus, nec præ turba confusus et viribus nullum pugnandi discrimen pertimescet: deinde non carpere diversa loca, sed ad hostem protinus vel ad regiam hostilem accedere erit et virtutis, et dignitatis, et maximæ in universo bello utilitatis.

47. « Tertio quoad iter exercituum, et qua regione commode possint incedere: triplex via proponitur: aut per Germaniam et Hungariam; commoda hæc quidem ubi ad Hungariam perventum erit, nam per Danubium flumen vehi exercitus et paucorum dierum itinera ad Constantinopolim exponi posset: sed hæc longior, et quibusdam principum forsitan parum grata. Altera per Dalmatiam et Illyricum non longe fere a mari, sed hæc difficilibus locis sæpe impedita est, et equitali maxime incommoda. Tertia quæ has difficultates omnes tollit, ut per Italiam ad urbem Anconam ac Brundisium Cæsarea majestas et Christianissimus rex perveniant cum suis copiis: hinc enim satis commodus est transitus in Epirum et Græciam, et per amicas ambo regiones sunt profecturi. Ab Ancona vero trajectus classe faciendus est, præmissaque parte copiarum, imperatores postea subsequi poterunt.

« Quarto ubi convenire exercitus in unum et quæ primum loca hostium debeat invadere, terrestres quidem copie Anconæ et Brundisii, ut diximus, navales vero in Sicilia convenire debent, atque inde majore agmine ad prædictos portus Anconæ et Brundisii contendere, ut inde quoque nostras copias traducere ad hostium littus possint. In terra autem hostili videtur portus Dyrachii opportunissimus, quamvis sit hostium; sed non erit captu difficilis, classe et exercitu nostris eo convenientibus: quanquam tutum illud littus hospitale et portuosum est, ut futura sit facilis, adhibitis locorum peritis, in terram et, si opus fuerit, ad portum Venetorum Cathari, defensio.

48. « Primus autem conatus nostri exercitus vel ad ipsum duces hostium, vel ad Constantinopolim aggrediendam faciendus est: caput enim petendum, quo oppresso, facilius est reliquorum omnium acquisitio: sed hoc, si nostra-

rum et hostis virium periti nos prævalere senserimus, nam aliter non esset transmissio facienda, sed nostra potius præsidium tenenda; sed hæc consilio et prudentia imperatorum diligentissime perpendenda sunt.

« Quinto de commeatibus non erit difficile providere, classe nostra mari dominante, ut jam dictum est; nam et mercatores tuto commeabunt, ex Marsia, Apulia, Calabria, Neapoli, Sicilia maximos commeatus poterunt suppeditare: venient enim ex Lombardia et tota fere Italia, ac etiam Gallia copiae ingentes per commoditates fluminum, maximeque Padi, ad mare devecta, atque inde facile ad exercitum comportare, quod usque ad littus parvi negotii erit: a littore vero ad exercitum quomodo tuto fieri possit, erit eorum, qui in re præsentia fuerint, deliberatio. Sed illud erit curandum, ut mercatores idonei conducantur, qui hanc provinciam deferendorum commeatumum pro honesto lucro capiant, atque eis potestas et nomen commissariorum a locorum dominis detur, quo majore auctoritate negotiari, et ibidem curare necessaria possint.

49. « Capitula extrinseca. De duobus vero, quæ extrinsecus considerata duximus, tentare aliquem infidelem principem, utpote Sophim, ad bellum hoc contra Turcas, quibus inimicissimus esse debet, communicandum forte non esset inutile: sed non in hoc magna spes a nobis, verum in Deo et viribus consiliisque nostris est collocanda.

50. « De divisione vero eorum, quæ bello acquirerentur sic juste facienda, ut nemo conquirit nec dissensionem quaerere jure possit; videtur esse commodissimum jam nunc iudices et arbitros hujus divisionis eligere, puta Romanum Pontificem et sacrum collegium, aut alios communiter a principibus constituendos, qui confecto bello judicare deberent secundum rationem proportionis sumptus et laboris in hoc bellum impensi, vel alia præscripta et ab omnibus accepta ratione, quorum iudicio omnes stare deberent sub penis supra in induciis appositis; vel si illa sancta confraternitas fieret, quæ recuperantur communiter ab ea tenerentur pro indiviso, quosque per eandem deputati iudices determinarent. Dividere autem res antequam partæ sint, incongruum, et postea finito bello ad dissensiones venire periculosum: hoc autem modo unusquisque jam sciret fere quid ad se venturum esset, et nunc operam tempusque in hac divisione alienarum adhuc rerum contemere non conveniret. Haecenus nostræ sunt in singulis capitulis supra propositis diæte sententiæ.

51. « Nunc quedam præterea addemus: si enim fieri posset, ut Hungariæ et Poloniae reges parafis exercitibus Turcam ex ea parte invaderent, non est dubium quin multum proficeretur ad bellum conficiendum; magnus enim inde

terror injiceretur hosti, ejusque vires distraherentur. Haec sunt illi quidem cohortandi et incitandi, auxiliæque illis danda, sed ita ut de eo exercitu et de ea apparatione, quam diximus, nihil omnino imminatur, in hac enim nervus et vis et spes belli ac victoriae sita est: verum si sine hujus apparatus detrimento pecuniæ ac cruciatibus ac decimis ab illis extremis nationibus Norvegia, Dacia, Saxoniam illis attribui possent, quibus exercitum alerent, esset id rebus nostris magno adjumento». Interjectis nonnullis de spe victoriae, cum suis Deus non sit defuturus, atque hostis animis et industria militari sit inferior additur:

52. « De itineribus expeditionis. Imperator per viam Hungariæ cum rege Poloniae et electoribus cum gentibus Germanis, Lantzknæchtis, Bohemis, Hungaris, Polonis, Dacis, milibus Ordinis Thentonicorum, septuaginta milibus armatorum, scilicet equitum viginti milibus, et peditem quinquaginta milibus in ordinantia et bona copia tormentorum. Rex Francie per viam Fori Julii cum Gallis, Scotis, Suizeris, Lotharingis, Sabaudiensibus, Venetis, Florentinis, Senensibus, Lucensibus, cum quatuor milibus cataphractis, octo milibus levis armaturæ, quinquaginta milibus pedibus et bona copia tormentorum.

53. « Rex Portugalliae cum classe maritima trecentarum navium magnarum et parvarum ad minus sexaginta triremium, quæ classis remansens armata exponet (ubi vellet) quadraginta millia homines in terra cum gentibus Hispanis, Portugallensibus, Januensibus, Neapolitanis, Siculis, Flandrensibus, maritimis; ita quod essent alii sexaginta millia armatorum equestrium et pedestrium; et bona copia tormentorum et equorum ad illa deferenda per terram, et sanctissimi domini nostri classis posset esse cum ista, vel sicut videbitur; et hæc deducet commeatus pro alio exercitu Occidentali pure terrestri per Fornum-Julium venienti: et poterit ire hæc classis Apolloniam et Dyrachium, et ibi expectare alium exercitum cum rege Francie venientem; et si videbitur inde devertere ad Peloponesum, vel recta via Constantinopolim, vel jungere se ad sinum Thessalonicensem cum prædicto exercitu, si erit necesse, vel ire ad Jerusalem et Ægyptum; et alius exercitus per Hungariam non erit tunc a Salonicensi sinu multum distans.

54. « Pro istis omnibus in duobus annis sufficiant duodecim milliones ducatorum: quod si principes non recognoscentes superiorem volunt dare quartam partem reddituum suorum; similiter spirituales principes unam quartam partem reddituum suorum, et alii principes, communitates et domini seculares recognoscentes superiorem unam dimidiam decimam reddituum, et populus impositionem unius quaterni

in minutis venditionibus per libram, et cum cruciata plenissima bene prædicata et soluta per lotum orbem : creditur istis quinque rebus bene exactis et dispensatis, introitus erunt in duobus annis multo majores quam impense vel exitum duodecim millionum ».

55. *Germani principes decretum Pontificium laudant.* — Transmissum¹ est hoc senatusconsultum Pontificium ad Maximilianum imperatorem designatum atque imperii principes, qui in Augustano conventu, adhibitis peritorum consiliis, illud maxime laudarunt. Cum vero tantus exercitus proximo anno conscribi et comparari duci non posset, atque interea Turea quippiam moliturus, nimirum aliquam Christiani imperii provinciam oppressurus, vel subacturus reliquam Africam, aut Tartaros in suas partes allecturus videretur, antevertenda responsa eius conatus censorerunt : quorum responsa eodem anno afferemus. Ad ceteros etiam reges, quorum oratores a Pontifice ad superiora decernenda vocatos vidimus, missum eundem libellum non dubitamus : extantque date proximo ineunte anno ad Hungariæ et Bohemiæ regem litteræ², quibus rescribit Leo se cum oratore Hungaro senatus consultum de administrandi Constantinopolitani belli ratione contulisse, illudque ab eodem transmissum iri.

« Ludovico regi Pannoniæ.

« Legimus tuas litteras, quarum in extremo erat, te Franciscum Marsupinum nobis legavisse : quod quidem nos libentissime cognovimus ; nam et cupiebamus esse aliquem apud nos interpretem tum qui cum agere singulis horis possemus, cum alia sane permulta, tum ea certe atque in primis quæ ad bellum Byzantinum pertinerent : et Marsupinus ipse qui nobiscum prope quadriennium in rerum Pannonicarum procuracione familiariter est versatus, et fidem nobis suam et diligentiam magnopere probavit : cui quidem ut jam ipso uti eo nomine inciperemus, quædam senatus consulta communicavimus, quibus habendis regum legati interfuerunt in communis belli usum agitata ; quorum ille seriem se ad te perscripturum recepit : quæ tu sic accipies, ut si quid ipse vel adde vel demere eis voles, scribas ad nos quam celeriter animi tui sensum atque sententiam ; sin tibi omnia probabuntur, des operam ut quæ curare te iis in rebus oportebit, ita curentur ut te appareat, quanto ipse hosti propinquus magis expositusque es aliis regibus, tanto etiam vegetiorem et paratiorem ad tua obeunda munera partemque belli prosiluisse ». Et infra : « Vale, mi rex, teque ad rempublicam obeundam magno et invicto animo para ».

56. *Lutherus indulgentias oppugnat : vera de indulgentiis doctrina.* — Excitato ita universo orbe Christiano ad Christi fidem et religionem, quam Selimus Turcarum imperator evertere moliebatur, tuendam fortiter, excindendamque cum Turcico imperio Mahometicam supersultionem, tum ad constituendum ararium militare ; decretaque ex principum unanimi cum Pontifice et cardinalibus consensu indulgentiarum salutarisque penitentis promulgatione, excitavit dæmon¹ satellitem suum improbissimum Lutherum pseudoaugustinianum, ut iisdem diebus, quibus sanctissima superiora consilia a Pontifice regumque interpretibus suscepta fuerant, ad novas hæreses in Wittenbergensi academia adversus sacrarum indulgentiarum, et sacramenti Penitentis vim dignitatemque diffunderet, discordiasque et bella inter Christianos sereret ; adeo ut confirmata postea audacia etiam aperte Mahometis causam adversus Christum defendendam susciperet, palamque diabolica astutia jactarit, capiendi non esse adversus Mahometanos arma, quod Dei flagellum essent, nec Deo uti eo flagello volenti obsistere deberent homines ; quam hæresim inferius damnatam a Sede Apostolica videbimus.

57. Auctus etiam deinde audacia Turcarum egit antambulonem : Germanos in communem hostem armandos in mutuas strages tantis dissidiis implicuit, ut inter se dimicantes irruenti Solimano non occurrerint. De quo perditissimo hæresiarcha ita conqueritur Joannes Faber² egregius doctor Germanus, postea episcopus Viennensis : « Honore nos nostro apud cæteras privavit nationes, ut pessime de nobis dicatur, universas apud Germanos renasci hæreses, nosque cunctos exsuperare hæreticos. Et equidem bene ! verum est : diffiteri nequivero. Ad Concilium dum aliquando ventum fuerit, universis coram Christianitatis nationibus de tam sæpissime damnatis hæresibus confundemur : demonstrari enim potest ab his doctoribus universas resuscitatas esse hæreses : in principalibus civitatibusque egregia nos privavit politia, sanctos profligavit, subvertit religiones, templa ruit, invertit sacraria, suffodit altaria, baptisteria comminuit, turrim David demolitus est, et quidquid summatum patres nostri ante plus mille ducentos annos multa cum pietate extruxerunt, ipse destruxit, nullumque lapidem (quod juxta Christi prophetiam³ per Titum et Vespasianum Jerosolymis factum) super lapidem dimisit : baptisteria, altaria, et sacerdotia invertit ; et non modo servos, sed filium, et patrem et avum occidit ; muliercule nostræ in portis Jerusalem

¹ Ext. de eo actæ apud Dolgast. to. II. p. 132. — ² Apud Bemli. I. XVI. Ep. VII.

¹ Coeleus de actis et scriptis Lutheri hoc ann. Clomburg. in Vita et reb. gestis Luther. c. 2. Surius in Comment. Serarius Mogunt. rer. I. v. in Albert. H. Raymun. in histor. hæret. et alii. — ² Jo. Fab. in Commen. cur noluerit Lutheri approbare doctrinam c. 30. — ³ Luc. XIX. XXI. Matth. XXI. Marc. XII.

querule plorant ¹, ut generemus eis. Filie Germanorum divites dicere coguntur: *Beata steriles et ventres, quæ non genuerunt, et ubera, quæ non lactaverunt*: montibus dixerunt ²: *Cadite super nos, et collibus, operite nos*. Eum in Rama ululatum fecit; tam nunc venit, atque senes cum junioribus, virgines et pecora campi, herum cum famulo, diabolo in libro illo suo ad rusticos laci Constantia tribuit. Quousque eas feremus delusiones? episcoporum si quis aut sacerdotum quavis abusione sed huic nequam conferenda deliquisset, aut crimen aliquod admisisset, verendatus tamen est: at horum manus hominum sanguine plene sunt». Perpendit idem etiam, ut cum plures alii, Albertus ³ Pius Carporum princeps, non emendata a Luthero vilia fuisse, quæ reprehendit: sed innumera alia longe graviora invecata esse: sed hæc inferius lugebit historia.

58. Cœpisse porro Lutherum publicis scriptis hoc anno pervigilio Sanctorum-Omnium adversus indulgentias hæresim propugnare more scholastico, quam Erasmus instar mimi et scurræ vomuerat, testatur nefandus illius discipulus Philippus Melancthon in Epistola ad Georgium Bucholtzerum sic inquit: « Pridie kal. Novembris MXXVII, Lutherus proposuit axiomata, quibus imposturæ indulgentiarum, (ita loquitur hæreticus), taxantur, et doctrina de penitentia renovata est ». Abusus quandoque fuisse facultate sibi tradita ad suos questus illos, qui datam pro lucrandis indulgentiis stipem colligebant, necnon eos vel a divina vel humana justitia plecti consuevisse, jam autem diximus, nihil enim tam sanctum est, quod profanare impietas non audeat: ingentia autem commoda in rempublicam Christianam interdum ex indulgentiis stipe acquisitis redundasse, nimirum Granatensis belli sumptus pecuniis ex indulgentiis coactis magna ex parte factos: connecta etiam adversus illos infideles ingentia bella: ereptam Turcis Rhodum, plures Africæ urbes expugnatas vidimus; quamvis etiam interdum sacrum illud auram male dissipatum fuerit: quod cum hæretici magno fastu improperarent, Joannes Faber, orthodoxæ fidei strenuus defensor, ita Luthero respondit ¹: « Pontifices olim Casares, ac principes prætextu expeditionis in Turcas susceptæ maximam pecuniarum vim collegerunt, quam in alios usus, ne dicam luxus, nescio quos converterunt, quam rem pro eo ac debui sane nunquam laudavi: quod autem populi ad præscriptum istarum indulgentiarum peccata confessi fuerint et penitentiam egerint, improbare nequaquam possum ».

59. Cæterum Lutherus cum primum Venena

cœpit fundere, ea specie boni temperavit: non oppugnavit aperle pias hujusmodi Christi fidelium elemosynas cum indulgentias lucrarentur, data stipe in santissimos usus, sive ad templa divino ponenda numini vel relictienda, sive ad Christianam religionem contra infideles defendendam convertenda, sed invidia visus est adversus eos, qui simplices falsis pollicitationibus et erroribus irretitos, nimirumque de sua salute præfidentes in salutis discrimen impellerent: de quo hæc narrat Ulenbergius ¹:

« Dum Tetzelius et alii, quibus ea res commissa erat, de indulgentiis ad populum concionantur, earumque virtutem magnifice prædicant, forte voces quædam per imprudentiam illis exciderunt, quas malignus animus et parum benignus interpres in contumeliam religionis detorquere possit. Fuerunt etiam in vulgo (ut minus sanum est promiscuæ multitudinis iudicium) qui redempti indulgentiarum diplomatibus securi, de vera penitentia, ejusque dignis fructibus, de conversione mentis ad Deum, deque interna voluntatis mortificatione parum cogitarent, hoc uno contenti quod indulgentiarum Diploma aere suo redemptum haberent. Unde factum est, ut partim concionatorum importunitate, partim vulgi credulitate et imprudentia, partim etiam antistitum incuria et securitate abusus quidam in hoc negotio subnascerentur. Hanc nactus occasionem Lutherus, ad archiepiscopum Moguntinum litteras dedit, ultimo Octobris anno MXXVII exaratas: quibus eum monuit divulgari passim indulgentias papales ab ipsius commissariis earumque virtutem immodice prædicari: quin et vulgi animis eam inseri persuasionem eos qui Diplomata quædam a quæstoribus pecunia redemerint, eos certos esse de salute ».

60. Albert Coelaus ² partem illius litterarum, quas ad Albertum Moguntinum archiepiscopum Germaniæ primatem dedit, quibusque speciem rigidissimæ conscientie insignis hypocrita præ se fert: « Circumferuntur, inquit, indulgentiæ papales sub tuo præclarissimo titulo ad fabricam S. Petri, in quibus non adeo accuso prædicatorum exclamaciones, quas non audivi; sed doleo falsissimas intelligentias populi ex illis conceptas, quas vulgo undique jactant, videlicet quod credunt infelices animæ, si litteras indulgentiarum redemerint, se securas esse de salute sua. Item quod animæ de purgatorio statim evolent, ubi contributionem in eistam conjecerint ». Et post pauca: « Ideo tacere hæc amplius non potuit; non enim fit homo per ullum munus episcopi securus de salute, cum nec per gratiam Dei infusam fiat securus; sed semper in timore et tremore jubet nos operari

¹ Luc. XXIII. — ² Matth. II. — ³ Pius in Comment. in Erasmo. — ⁴ Jo. Fab. in censura visit. Saxon. c. 12.

¹ Ulenberg. c. 2. in Luth. Vit. — ² Coel. ubi sup. Ulenberg. cod. c. 2.

salutem nostram Apostolus : *Et iustus*, inquit Petrus, *vix saluabitur*. Denique tam arcta est via, quae ducit ad vitam, ut Dominus per prophetas Amos et Zachariam salvandos appellet torres raptos de incendio, et ubique Dominus difficultatem salutis denuntiat. Cur ergo per illas falsas veniarum fabulas et promissiones praedicatorum earum faciunt populum securum et sine timore? cum indulgentiae prorsus nihil boni conferant animabus ad salutem aut sanctitatem; sed tantummodo poenam externam olim canonicè imponi solitam auferant, etc. Ex Wittembergae in vigilia omnium Sanctorum anno Domini MXXVII ».

61. An illi indulgentiarum concionatores lucri spe populum ad nimiam de sua salute praedictam incitarent, an vero Lutherus contandae concionatoribus invidiae causa calumniam illam adhiberet, non proditur: id tamen certissime constat impudentissimum impostorem hoc ipso crimine, quod aliis objecerat, se devinxisse, ac populos in apertum exitium falsa salutis confidentia ex sola fide vacua bonis operibus concepta praecipites coniecisse: subdit enim Coelaenus¹: « Quae ideo referimus, ut intelligat lector eam Epistolam non tam ex animi sententia, quam ex livido invidiae affectu a Luthero scriptam esse; cum nulla aliorum doctrina tam securum de salute et ad bona opera pigrum negligentemque reddiderit populum, quam fecit nova doctrina Lutheri, qui publice scripsit in Babylonico suo praeludio, tam divitem esse hominem Christianum, ut, etiamsi velit, non possit perdere salutem, nisi nolit credere, nec ulla peccata eum damnare queant, eo quod per fidem in promissionem, quae baptizato facta sit, mox absorbeantur ac deleantur omnia peccata, modo credat aut cogitet se baptizatum esse ». Eodem die Lutherus, quo praedictam ad Moguntinum praesulem Epistolam misit, disputationem comprehensam nonaginta quinque propositionibus, « quibus », ut ait Coelaenus², « communem et receptam de indulgentiarum opinionem Ecclesiaeque sententiam impugnavat », evulgavit, ac templi Wittembergensis foribus affixit.

62. Consentientia iisdem tradit Flemingius³: « Scripsit et theses quasdam numero xcv, quibus juxta scholae morem sententiam suam de indulgentiis breviter complexus est: quas litteris ad archiepiscopum Moguntinum scriptis adjunxit insinuans quem in hoc genere praescribi docendi modum indulgentiarum praconibus oporteret. Easdem vero theses eo ipso die, quo litteras ad Moguntinum dedit, valvis affixit Ecclesiae collegiatae, quae Wittembergae sub Omnium Sanctorum nomine structa castro principis versus civitatem adhae-

ret; provocans ad disputandum omnes, qui secum vellent in hanc arenam descendere: factum hoc est anno MXXVII exeunte, pridie kalen. Novembris, uti diximus; quo tempore Tetzelius indulgentiarum praedicator Francofurti morabatur ad Oderam, quod oppidum est in ditone marchionum Brandenburgensium, in quo eorundem marchionum studio non ita pridem universitas erecta fuerat ».

63. Interjectis nonnullis, ut Tetzelius, Conradus Wimpfinae eximii theologi opera, his Lutheri thesibus sex supra centum theses opposuerit, atque Wittembergam magno numero transmiserit, quas Lutherus bibliopolaevi ereptas publice exussit, subdit auctor: « Quod certamen ex parvis abusu quoque modum in initis in eam, quam nunc videmus, amplitudinem se diffudit. Thesibus ad hunc modum divulgatis, ut diximus, concionem quoque Germanicam, quam de indulgentiis ad populum habuit, typis excusam in vulgus emisit, cui statim exegetis subiunxit apologiae loco, nimirum ut labem haereseos ab adversariis aspersam detegeret: in hac exegetis pertinaciter defendit omnia, quae in thesibus tum in concione asseruerat, et quaedam obscurius dicta magno verborum ambitu declarat; unde factum est, ut quam a se removere voluit haereseos suspicionem, ea in prudentiorum animis hoc scripto non parum augetur: neque vero de indulgentiis tantum receptam in scholis sententiam oppugnabat; verum etiam de Poenitentia ejusque parlibus et virtute, de satisfactione, de purgatorio, tum de potestate Romani Pontificis, de fide speciali quam vocant opiniones ab Ecclesiae doctrina prorsus alienas tuebatur ».

64. Movisse jam ante in Salamanticensi Academia has lites de indulgentiarum vi, deque sacramento Poenitentiae Petrum de Osma diximus, ejusque errores a Sixto IV damnatos¹ fuisse, tum nascentem haereseos, ne Hispaniam inficeret, Alfonsi archiepiscopi Toletani diligentia extinctam: sed ea virtute non valuit Moguntinus archiepiscopus, ut eosdem errores instaurantem Lutherum compesceret: qui vero ex muneris sui dignitate ejusmodi controversias tollere debuerat Tetzelius Ordinis Praedicatorum, sacrae fidei censor, dum exorientem flammam ventilat sive pietatis asserenda ardentiore studio, sive etiam emulatione in Lutherum et Augustinianus incitatus: imprudenter incendium auxisse fertur: « Tetzelius », inquit Coelaenus, « qui Francofordiae ad Oderam fluvium, (ubi illustrissimus princeps elector Joachimo marchio Brandenburgensium novam quoque circa idem tempus erexerat studiorum universitatem) debebat, ubi illas vidit propositiones, cum esset

¹ Coel. in actis Lutheri. — ² Coel. Fleming. ubi sup. — ³ Fleming. cap. 2.

¹ Sixt. IV lib. Bullar. XLIV arch. Vat. p. 317. Bull. in Stat. IV. const. 17.

indulgentiarum prædicator famigeratus et commissarius Apostolicus, atque etiam hæreticæ pravitatis inquisitor, ingenio ferox, et corpore robustus, indignam ferens Lutheri protervam audaciam, ut par pari referret, centum et sex edidit propositiones, quibus contrariam explicabat sententiam. Verbi gratia Lutherus sic orsus est: Dominus et magister noster Jesus Christus dicendo: *Pœnitentiam agite*, etc. omnem vitam fidelium pœnitentiam esse voluit, quod verbum de sacramentali Pœnitentia confessionis et satisfactionis, quæ sacerdotum ministerio celebratur, non potest intelligi, non tamen solam intendit interiorem, imo interior nulla est, nisi foris operetur varias carnis mortificationes, etc. Contra hanc vero ejus sententiam ita exorsus est Tetzelius: Dominus noster Jesus Christus Sacramenta novæ legis, ad quæ voluit cunctos obligari, post suam passionem et ascensionem, voluit etiam cunctos docere ante suam passionem per aptissimam suam prædicationem: quisquis ergo dicit Christum dum prædicavit: *Pœnitentiam agite*; sic docuisse pœnitentiam interiorem et exteriori carnis mortificationem, ut non etiam docere, vel intelligere voluerit Pœnitentiæ sacramentum ejusque partes confessionem et satisfactionem tanquam obligatorias, errat: imo nihil nunc juvat si interior pœna etiam operetur exteriori mortificationem, nisi adsit facta vel voto confessio et satisfactio, etc.

65. « Ilac itaque et contrariæ sententiæ propositionum editione visa est jam publice contestata inter hos duos antagonistas esse lis turbulentæ contentionis, quæ mox anno sequenti in apertum efflagravit incendium, quo pax et unitas Ecclesiæ maximo cum scandalo infirmorum et animarum detrimento turbata ac dissoluta fuit. Confidebat ingenio et eruditioni suæ Lutherus, atque etiam potentia et gratia sui protectoris ducis Friderici electoris et vafri Staupitii sui consiliis ac practicis: cui cedere indignum putabat Tetzelius, qui celebris erat fama prædicationum suffultus, et Sedis Apostolicæ commissione atque auctoritate atque etiam inquisitionis officio ». Illic licet Lutherum ejusque sectatores de hæresi vere ac juste argueret, tanta tamen erat Lutheri hypocrisis, ut etiam piis et eruditissimis viris imposuisse initio referat Surius¹: « Ex hac, inquit, lite ortum est illud immane et horrendum Lutheranae hæreseos incendium, quo tota pæne Europa postmodum conflagravit, in ipsis hujus tragediæ initis visus est Lutherus etiam plerisque viris gravibus et eruditissimis non pessimo zelo moveri, planeque nihil spectare aliud quam Ecclesiæ reformationem ».

66. Verum ipsum non pietatis studium, sed

livor in Dominicanos accenderat; non enim ille nec Staupitius ejus Ordinis provincialis magister ferre poterant, divulgandarum indulgentiarum munus, honorem et quæstum non Augustinianis, sed Prædicatoribus cessione; de Alberto enim Moguntino eodemque Magdeburgensi archiepiscopo locutus Coelæus ait¹: « Ilunc speciali commissione præfecit Leo papa X indulgentiarum per Germaniam publicandarum negotio: is autem etsi multorum consilio et sententia assumpturus fuerat ad id negotii fratres Ordinis S. Augustini Heremitarum, qui antea perstreuant ea in re operam non solum prædicando ad populos, sed etiam scribendo et evangelando libros, quales sunt verbi gratia *Colli fodina* et ejus supplementum, Sedi Apostolicæ navaverant, nisi Joannes Tetzelius frater Ordinis Prædicatorum magis idoneus quibusdam visus fuisset, eo quod recens esset nunc sermonum ejus de indulgentiis memoria, quibus amplam per indulgentias pecuniam acquisiverat fratribus sanctæ Mariæ militaris Ordinis Theutonico-rum dominorum in Livonia, quæ a Moscovitis et aliis vicinis hostibus premebantur: id vero quam ægerime tulerunt fratres Augustiniani, in primis Joannes Staupitius vir genere nobilis, facundia et eruditione clarus, generalis eorum per Germaniam vicarius, et Martinus Lutherus theologiæ doctor ordinarius Wittembergensis, velut præcipui duo gregis sui arietes, fama et auctoritate celebres, et præ aliis conspicui ». Confirmat hæc Joannes Faber² his verbis: « Lutherus propterea quod in Romanis indulgentiis concedendis non pœnitentiarius, non commissarius creatus est, odio et inimicitia persuasus contra Ecclesiam intumuit ».

67. Addit de Staupitio Coelæus, illum apud Saxoniam duces, quibus ipsius cognatio subdita erat, in primis charum, atque apud Fridericum principem electorem gratia et auctoritate floruisse, illique instillasse plura de quæstorum et præfectorum in impariendis indulgentiis avaritia; flagitiis et publica offensione emungi argento Germaniam ab Italis religionis specie, et parta per sacras expiationes, in profana lenocinia effundi: atque ita eundem Fridericum depravatum fuisse, ac Lutheri postea, utpote Academiæ Wittembergensis ab ipso excitatæ doctoris theologi, patrocinium suscepisse. Deploranda sane res, ut magnis virtutibus et piis operibus clarus princeps ab hypocritis maximo Catholice rei detrimento fuerit subornatus: « Recens », inquit auctor, « instituerat magnis sumptibus academiæ Wittembergensem, ad cujus incrementum larga fundavit stipendia, et amplis salariis accersebat undique doctos et ingeniosos homines, quos fama notos habebat:

¹ Surius in Comment. hoc ann.

¹ Coel. in actis et scriptis Lutheri. — ² Jo. Faber. lib. de interess. 88.

erexit item novum canonicorum collegium, in quo Ionam præpositum Carolstadium archidiaconum fecit; ipsum vero templum vocavit Ecclesiam Omnium Sanctorum, in quo sane permultas undequaque congregavit Sanctorum ossa, venerabilesque omnis generis reliquias auro, argento et gemmis pretiosissimas exornatas, quas et magnifico apparatu statis diebus publice populis ostendi curavit; ita ut summo Pontifici perquam religiosa et pia visa fuerit ejus liberalitas et magnificentia, qui et facile concedebat petenti quæcumque privilegia, prærogativas et immunitates tum pro nova universitate scole, tum pro novo canonicorum collegio ».

68. At ea Academia, quæ doctrinæ fax et pietatis magistra esse debuerat, lugenda commutatione hæresum et impietatum sentina extitit, non aliter in suo exorto infecta a Luthero, quam Oxoniensem a Wicleffo, Pragensem a Joanne Hus et Hieronymo Pragensi contaminatas vidimus. Funestissima etiam res fuit, illum Carolstadium, quem sacris Ecclesie Omnium Sanctorum Fridericus Saxo præfecerat, in sacrorum hostem immanissimum conversum fuisse; de quo inferius: nunc ad Lutherum redimus. Arbitrantur nonnulli deplorando casu fortuito in hæresim impulsam atque ex abusu indulgentiarum cœpisse occasionem, qui casus si non incidisset, tot tantaque hæreses non fuissent emersuræ. At illum jam ante oppugnandæ religionis disseminandarumque hæresum ad nomen sibi ex novis opinionibus in disquisitionem vocatis comparandum sumpsisse consilium, indicant quæ anno superiori de merito bonorum operum et libero arbitrio controvertentur.

69. Præterea eum cacodæmonis familiaritate inquinatum fuisse tradunt, ac disertissime ipsemet non semel scriptis prodidit: « Neque vero », inquit Ulembergius¹, « de indulgentiis tantum receptam in scholis sententiam oppugnabat, verum etiam de Pœnitentia ejusque partibus et virtute, de Satisfactione, de Purgatorio, tum de potestate Romani Pontificis, de fide speciali quam vocant opiniones ab Ecclesie doctrina prorsus alienas tuebatur ». Et infra: « Nos autem non multum interesse putamus undecumque secundum carnem procreatus sit sive Luder, sive Luter, sive Lutherus, cujus

mala mens, malus animus diabolicæ suggestioni subjectus tot malorum vel occasio vel causa existit ».

Natus¹ ille est Islebii in Saxonia sub comitum Mansfeldensium imperio anno Domini MCDLXXXIII, x Novembris die, Martini que nomen in baptismo accepit. Cum vero patrum cognomen Luder minus honestum videretur, postea Luther dici voluit; excultus vero litteris ac Erfordia ætatis anno vigesimo artium magister creatus est: cumque in agro versaretur, percussus fulmine socium intuitus metuque perterritus nuncupato voto religiosus S. Augustini institutis, non sine multorum admiratione, se astrinxit (1): « Quod quidem », inquit Surius, « si solo, ut apparet, servili adactus timore fecit, debili sane fundamento nixus est; quippe cum ejusmodi timor etiam a Cicerone ethnicus recte vocetur non diuturni magister officii; quanquam non est culpandus, qui vel metu solo ad vitam corrigendam adducitur, sed tamen oportet nili ad magis magisque obtinendam charitatem, quæ foras mittit timorem illum ».

70. Quocumque animo Augustiniana instituta amplexus esset, elapso tyrocinii religiosi anno, solemnibus se Deo votis obligavit, atque non modo ad litterarum studia, verum etiam ad piæ quoque exercitationes naviter incumbere præ se tulit: « Tametsi », inquit Cochæus², « vixit est fratribus nonnullis singularitatis habere sive ex occulto aliquo cum dæmone commercio, sive ex morbo comitiali, tum propter alia quædam indicia, tum præcipue quod semel in choro cum legeretur Evangelium de ejecto surdo et muto dæmonio, repente conciderit vociferans: Non sum, non sum. Multorum itaque est opinio eum occulta usum esse familiaritate dæmonii cuiuspiam; quandoquidem et ipsemet talia de se aliquando scripserit, quæ lectori suspicionem de hujusmodi commercio nefariaque societate ingerere possint. At enim in quodam ad populum habito sermone, se bene cognoscere diabolum, et ab eo se vicissim bene cognitum esse, seque plus quam unum frustum salis cum eo comedisse: et proprium deinceps edidit Germanice librum de angulari (ut vocat) missa, ubi diaboli contra missam disputationem secum habitam noctu commemorat. Sunt et alia non

¹ Ulemb. c. 2.

¹ Coel. ubi sup. Ulemb. in Vita Luth. Surius in Comment. —
² Coel. in actis et scriptis Luth. hoc ann. Ulemb. in Vita Luth.

(1) Annus iste luctuosissimus Ecclesie accidit ob exortam in Germania Lutheranam hæresim, quæ classicum cecinit illud, quo tot den hæreses excita sunt, unde tot animatum exitium et olim et nunc etiam provenit. Tanti mali auctor Martinus Lutherus natus est Islebia: anno MCDLXXXIII, die x Novembris ex honesta familia, matre Margaretha et patre Johanne, æreorum fodinarum in comitatu Mansfeldii inspectore. Studiorum cursum primo quidem in patria sua cepit, dein Magdeburgi, tum Isenaci prosequutus, tandem in Erfordiensis academia absolvit. Anno ætatis XXI, Christi MDIX, terribis fulmine, quo assistens lateri suo conies percussus fuit, die XVII Julii inter monachos eremicos S. Augustini in Erfordiensis cœnobio nomen suum dedit. Triennio post, anno scilicet MDXII, in Academiam Wittenbergensem, quam Joannes Staupizius dirigebat, accitus, theologiam in frequenti auditorum cotu legere exorsus est. Ingenium a natura tulit ad ea studia non ineptum; quoniam doctrinæ ex tunc novitatem amavit, cum Ocam scriptis supra Scotum et S. Thomam delectatum notent scriptores, quos inler Durand histor. du XVI siecle liv. 5. Ilis fomentis indoles natura fervida ita incaluit, ut in incendium illud, quod nondum extinctum est, proruperit. Cætera omitto, quod in Annalibus satis explicentur.

panca hac de re argumenta, quod etiam corporaliter visus quibusdam fuerit cum eo conversari ». Illis consentanea tradunt alii.

71. Fuisse autem in disputando acerrimum, inanis gloriæ cupidum, audacem, et in contradicendo vehementissimum Lutherum memorant : « Erat », inquit Ulembergius ¹, « vehemens, rigidus, fero ingenio, et iracundus supra modum, quo factum est, ut in rebus agendis nulli cederet, sed ingenii sui ductum potius quam aliorum sana consilia sequeretur : quod vitium in puero deprehensum quidem fuit, ac severitate quadam cohibitum, sed evelli radicitus non potuit; imo cum ætate sumpsit incrementa, donec ad hanc maturitatem crevit, ut qui puer contumacia sua ac ferocitate parentes et præceptores exercevit, jam vir factus contra principes, episcopos, universitates, Casarem, Pontificem, Ecclesiam ipsam non triumphantem minus quam militantem, profervia fastuque tumens, insurgeret; ac demum ab hac indomita perfincia symbolo sibi desumeret : Cedo nemini; et licet subinde verbis ad humilitatem compositis se demitteret, quasi locum dare vellet sanis consiliis, et ad aliorum se ductum adjungere, tamen simulata fuit illa et luco picta demissio ad captandum favorem, et prensandum hominum animos comparata : quam ipse postmodum, ubi rerum potius est, stolidam humilitatem appellare consuevit ».

72. Blasphemum etiam illum fuisse, ac eadem impias voces, quas daemones et damnati in divinam justitiam effundunt, vomere cœpisse, ipsemet profiteri publicis scriptis non erubuit, quem Sanderus ² ita refellit : « Lutherus in Prefatione primi tomii operum suorum : Ego, inquit, non amabam, imo odiebam justum et punientem peccatores Deum, tacitaque si non blasphemia, certe ingenti murmuratione indignabar, et post furebam seva et perturbata conscientia; et quæ sequuntur. Si hæc non est blasphemia, equidem nescio quid appellem blasphemiam, aut quid eo nomine accipi debeat. Non amabam, inquit, Deum : parum hoc ei visum est? Imo, inquit, odiebam, quem tandem? Deum; quem? Creatorem tuum. At forte putaveras illum potuisse injustum esse. Oderam, inquit, justum et peccatores punientem : Hanc? oderas justum Deum, imprudens opinor, id fecisti, odio quodam occulto, quod ipse non intellexeras : Imo, inquit, si non tacita blasphemia; forte igitur, te ipso auctore, etiam tacita blasphemia, certe ingenti murmuratione indignabar, atque adeo furebam seva et perturbata conscientia. O monstrum hominis, qui non didicerat illud mile verbum Hei sacerdotis I Regum iii : *Dominiis est : quod bonum est in oculis suis faciat*. Nec referet qua occasione Lutherus

hæc dixerit; nulla enim potest satis justa causa intervenire, ob quam Deus etiam, ut justus est, odio haberi, et ingens murmuralio contra illum commoveri debeat ». Plurimum aliarum blasphemiarum cum fuisse reum, ex Coelao et Fabro inferius videbimus.

73. Tegere hæc Lutheri vitia nonnulli illius sectatores nisi sunt, præterque alios ipsius fautores, conscripsit Joannes Sleidanus Commentarios de statu religionis et reipublicæ : « In quibus », inquit Surius ³, « ita tuetur Lutheri et discipulorum ejus causam, ut blanda et mellita oratione religionis negotium cum aliis plerisque rebus gestis commisceat, ita ut miro artificio, dum lectorem delinet historiarum varietate, simul incautus et imperitis animis identidem, etiam insigniter mentiundo, damnatorum jam olim dogmatum virus exitiale instillet ». Perstringi ab eodem impudenter per calumniam Cocteam et historicos Catholicos admonet : « Cum, inquit, illis viris longe charior fuerit fides, quam Sleidano et aliis seclariis, qui cum Catholica fide omnem etiam pudorem, et dictorum factorumque constantiam et fidem abjecisse cernuntur : mentiri autem præsertim in fidei ac religionis negotio tam est perniciosum et execrabile, ut quisquis vel semel de industria, quod falsum sciret pro vero affirmasse deprehensus fuerit, illi omnis deinceps fides jure optimo detrahenda videatur ».

74. Interjectis de Luthero pluribus, ejusdem Sleidani calumnias summo Pontifici Leoni impositas redarguit his verbis : « Sleidanus a Leone X præclaram suam orditur historiam, et in ipso ejus limine egregie mentitur, sed ita tamen, ut hæc mendacia ei cum toto grege communia sint; nec ideo tamen minus turpia, cum etiam religionem attingant, de cujus receptis approbatisque sententiis nemo nisi perniciose mentitur. Verba Sleidani sunt hæc : Leo X Pontifex Romanus ex familia Medicea Florentinus pro sua, quam in omnes Christiani nominis Ecclesias habere se putabat, quadam usurpatione majorum, potestate, etc. Primo quidem non putabat Leo Pontifex (quem Sleidanus Romanum vocat, maximum pro suo candore non vult dicere) ad se pertinere curam omnium Ecclesiarum, sed ex Evangelio certus erat dictum esse Petro ab ipso Christo : *Pasce oves meas*, nec ignorabat Romanum Pontificem esse Petri successorem : forte non legerat Sleidanus illud Ambrosii in prioris Epistolæ ad Timotheum cap. iii : Cum totus mundus Dei sit, Ecclesia tamen domus ejus dicitur ejus hodie rector est Damasus. Deinde non sibi eam usurparunt Pontifices auctoritatem, ut Sleidanus aculeate scribit, non sine insigni tot sanctissimorum Pontificum injuria, sed a Christo sibi demanda-

¹ Ulemb. c. 1 et alii. — ² Sanderi, de visib. monarch. l. vii.

³ Sur. in Comment. hoc anno.

tam in totum orbem Christianum, ubicunque res postulavit, exercuerunt.

75. « Mox addit ille Sleidanus, Pontificem missis per omnia regna litteris atque Diplomatum, omnium delictorum expiationem ac salutem aeternam esse pollicitum interventu pecuniae, quam quisque daret. Multa hic fraudulentè silet ille hostis Pontificum; ita enim non solent promulgari indulgentiae vel condonationes: petiit autem Pontifex subsidium pecuniarium pro structura templi S. Petri Apostolorum principis, et eam pia animi devotione largientibus dedit indulgentias, quae tamen non dantur nisi vere penitentibus et contritis atque sua peccata confitentibus; sic enim solent habere Diplomata condonationum ». Perspicuum id nobis maxime est oculata archetyporum inspectione, quae singulari Urbani VIII et Innocentii X beneficentia Pontificum Regesta in otio evolvimus, « nec putandus est Pontifex liberaliter eruditus aliter scripsisse in suis Diplomatum, licet fortassis quidam importuni eorum indulgentiarum praedicatorum turpis quæstus causa pro concione temere multa dixerint: quæ culpa non debuit a Sleidano conferri in Pontificem. Ita ille bonus vir suam lepidam historiam orditur ab injuriis et calumniis in Romanum Pontificem, et in rebus gravissimis impudenter mentitur: qui si volebat reprehendere abusum, qui nonnumquam etiam in predicandis indulgentiis incidebat, debebat abstinere ab insectatione Pontificis, de quo paulo post idem ipse scribit quod Lutherus illius arbitrio atque potestati omnia sua scripta, vitam quoque et salutem permisit, scripseritque quidquid a Pontifice profectum fuerit, eo loco futurum apud se, ac si dimanasset a Christo: quæ Lutheri verba tum Lutherum ipsum, tum Sleidanum quoque egregie pudefaciant ». At de his iterum inferius.

76. Increbescente late fama de constituta in Germania de indulgentiis controversia Thomas de Vio ¹ cardinalis S. Sixti extremo anno Commentarium de indulgentiis edidit, quem Julio Medici cardinali, cui in Pontificatu Clementis VII nomen inditum, inscripsit: ac primum cum ea, quæ de exortu earum comperat, subjecisset, (quarum tamen antiquiorem, et Apostolorum tempore fuisse indulgentiarum usum demonstrat cardinalis Baronius) ², disceptavit ³ quid esset indulgentia, ac conclusit: « Est igitur Ecclesiastica indulgentia absolutio a penitentia injuncta in foro penitentiali ». Dilutis objectis quesivit num anime, quæ expiatoriis flammis cruciantur, quæ quod attinet ad meritum vel demeritum sunt extra viam, sed quod attinet ad poenam vel præmium in via adhuc sunt, vi indulgentiæ absolvantur; ac per

modum, ut aiunt, suffragii, non absolutiois, conferri iis indulgentias explicuit hæc verbis ¹:

77. « Plus requiritur ad subditum iudicium viatorem quam adhuc participare aliquid de via: exigitur enim quod possit causa sua, quantum ad illud quod sapit via, cognosci a iudice viatorum, nullus enim potest esse iudex causæ omnino incognoscibilis ab ipso, constat autem a papæ cognitione omnino esse alienas causas existentium in Purgatorio, et ideo patet papam non posse absolvere aut ligare existentes in purgatorio. Manifestatur quoque hoc idem ex verbis Domini limitantis Petri potestatem super terram, ita quod licet effectus potestatis Petri penetret caros, dicente Domino: *Erit ligatum aut solutum in caelis*; jurisdictionis tamen actus terminatur ad hoc, ut sit super terram, dicente Domino: *Quodcumque solveris aut ligaveris super terram*; Scriptura autem sacra mortuos non esse super terram vocat, ut patet Gen. XLII ». Paucisque interjectis: « Quocirca non dat papa defunctis indulgentiam auctoritative absolvendo, sed per modum suffragii; quod etiam ipsæ Apostolicæ litteræ attestantur clare apponentes istam clausulam: *Per modum suffragii*; cum pro defunctis dantur indulgentiæ ».

78. De causa indulgentiarum ita sensit ²: « Passio sanctorum est consummatio passionum Christi, testante hoc Apostolo ad Colos. I dicente: *Adimpleo ea quæ desunt passioni Christi in carne mea pro corpore ejus quod est Ecclesia*; ex hoc quippe loco sumptus est thesaurus Ecclesiæ quoad passiones Christi et sanctorum ab Augustino super psalmum LX dicente ex hoc loco: *Tantum ergo pateris quantum ex passionibus ejus inferendum erat universæ passioni Christi: ad communem hæc quasi rempublicam quisque pro modulo nostro exsolvimus quod debemus, et pro posse virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus* ». Et infra: « Ex quibus haberi facile potest, intentionem Christi et sanctorum quoad poenas in thesauro reconditas esse sicut bonum commune Ecclesiæ ».

79. Disceptavit deinde Thomas cardinalis, num Pontifex pro libito indulgentias concedere possit, an etiam tantum valeant, quas ex juxta causa contulerit: « Quia, inquit, dispensatio credita Petro et successoribus imitari debet dispensationem lactam ab ipso Christo; omnis enim Christi actio nostra est instructio, imò sic agendo formam instituit nostrarum actionum: constat autem quod Christus eundem thesaurum dispensat commensurate juxta concurrentes condiciones causarum mediarum, ut patet ex differenti dispensatione ejusdem per sacramentum Baptismi, quo tota poena exsolvitur, et per sacramentum Penitentiae, quo non tota poena

¹ Thom. e Vio card. tract. 15. — ² Annal. fo. 11. an. Chr. 58. num. 38 et 39. — ³ Ib. c. 2.

¹ Ib. c. 3. — ² Ib. c. 8.

solvitur. Ergo ipsius vicario commensuratum quoque applicationem dicti thesauri creditam esse rationabile est ». Ad argumentum porro illud, quod accidere possit, ut hæc vel illa indulgentia sine justa causa concessa non valeat, respondit : « Præsumitur de jure pro iudice semper, nisi manifeste appareat error supponens, non ex causa legitima datam tantam indulgentiam, etc. Romæ anno salutis MXXVII, Pontificatus S. D. N. Leonis X v, ætatis vero meæ XLVII, die VII Decembris ».

80. *Venetæ respublica pristina restituta amplius.* — Dum terda tempestas conlabatur in Germania, in Italia diuturnis bellis, quæ adversus Venetos gesta a pluribus regibus fuerant, finis impositus est, redintegrata inter Cæsarem et Gallorum regem pace, ac Verona a Germano tradita Lautrechio Gallorum duci; at mox Veneto est restituta : « Fuit », inquit Petrus Justinianus ¹, « hæc Verona receptio MXXVII, ad XVI Januarii mensis diem, qui apud Veronenses celeberrimus quotannis habetur; triduoque ingens tota urbe festivitas acta ». Et infra : « Inde Grillus, Lautrechio Mediolanum abeunte, senatus jussu Salodium, Pischeriam, Bergomum, Brixiam, Cremam, Veronam, Vinentiam, Palavium, Tarvisium, Rhodigium, Ulinum, ac totum Forumjulium invisit, hortandoque et consolando populorum animos, in antiquæ fidei obsequio confirmavit : tandemque post tot labores exhaustos, post varios armorum conatus, post innumerabiles terra marique clades, expensaque centies quinquagies centena aureorum nummum millia honestis conditionibus bello finis impositus est, et pax perpetuo firmata. Illud vero, absit verbo invidia, insigni sempiterna Venetum laude exornat, qui tantam belli molem adversus universæ Europæ principes suis solis viribus sustinuit, et rem pane inclinatam non solum erexit, sed in pristinam etiam dignitatem resituit : quod memorabile cunctis sæculis prædicabitur : sociis enim armis tot reges, tot principes Venetum nomen adorti omni pane terrestri imperio spoliarent, actumque aliis super aliis cladibus de re Veneta fuisset, nisi singularem in adversa fortuna constantiam patres habuissent : collapsumque tandem erexere admirabili virtute imperium ».

81. *Robureus principatu Urbinate iterum potitur. Picenum invadit, et a caelesti virtute impeditur quin videri Laurentium diripiatur.* — Confecto hoc bello, ac Venetorum, Germanorum, Gallorum Hispanorumque compositis in Italia controversiis, fore videbatur, ut Itali diuturna placidissimaque pace fruerentur, cum ex hujus incendiî favillis redive novi belli flamma fuit accensa : Franciscus enim Maria Robureus Ur-

binale principatu pulsus a Laurentio Medice, veteris ditiosis recuperanda cupidus, promissis ingentibus exactoratas copias, rapto vivere assuetas, ad se pellexit. Ex quinque millibus Hispanorum militum veteranorum et octingentis equitibus seu Vasconibus seu Italis præcipuum illius exercitus robur constabat; quibus succinctus Urbinate principatum, obsecundantibus populorum studiis, quantumvis Pontifex numerosos exercitus, sed bellandi peritia impares opponeret, recepit, atque inde latius in reliquam ditionem Ecclesiasticam infesta signa circumtulit. Conflatam autem hanc in se procellam Hispanorum Gallorumque regum comiventia ratus Leo, eorumdem studia ad ipsam sedandam adhibuit. Extant eo argumento litteræ Pontificiæ ad Hadrianum episcopum Bertusensem date ¹, ut Carolum Hispaniæ regem, apud quem summa gratia valebat, ad tuendam Ecclesiæ dignitatem Hispanosque a Francisci Mariæ Roburei signis revocandos impelleret.

82. « Hadriano episcopo Bertusensi.

« Quod tuis ad nos perhumaniter scriptis litteris significavisti, molestissimam tibi fuisse eorum hominum audaciam, qui aperto bello in reipublicæ loca invadere, eaque diripere sunt aggressi, de eo etiam ex legatorum nostrorum litteris fiebamur certiores. Equidem valde consolamur, cum te hominem et prudentem et gravem et magna apud Carolum regem auctoritate non acquisissimo animo ferre sentimus hanc indignitatem, cupereque reipublicæ vulnere mederi non illi quidem magno aut introrsum adacto, sed tamen vulnere quod sanari sine regis tui curatione prope non potest. Itaque cum te de tuo in rempublicam optimo amatissimoque animo quem et nobis et nostris interpresibus ostendisti, vehementer laudamus; tum hortamur, ut quod laudabiliter cepisti suadere regi, ut nobis suppetias ferat, idem insistas pergasque tandem facere, dum audacissimi hostes nostri suarum impressionum pœnas luant. Datum XII kal. Aprilis MXXVII, anno v. Roma ».

83. Conquestum Pontificem apud Cæsarem et Hispanum de Gallo, apud Gallum vero de Lautrechio dnce, decretaque ab iis auxilia Pontifici referi Guicciardinus ². Ex Neapolitano quidem regno Caroli Hispaniarum regis imperio Potentie comes subsidiarias adduxit copias, ad quem scripsit Pontifex ³ III kal. Aprilis, ut cum Ecclesiastica manu, quæ in Piceno erat, celerime se conjungeret, deinde ad Laurentium Medicem magnis itineribus se conferret. Porro Laurentius in tumultuaria pugna a Francisco Maria sauciatus memorant ⁴, quod altius non penetrasse Pontifici significavit.

84. Secundis rebus insolescens Robureus

¹ Petr. Just. l. XI. Guicci. l. XII. et alii. Petr. Delpi. l. XI. Ep. XL.

² Est. apud Bemb. l. XV. Ep. III. — ³ Guicci. l. XIII. — ⁴ Apud Bemb. l. XV. Ep. v et Ep. XVI. — ⁵ Guicci. l. XIII.

Perusii oppugnationem molitus est : cuius consilia anteverit Leo, ac Joanni Paulo Baliono ac Perusinis auxit¹ animos, ut hostium impetus comprimerent, Pontificias, necnon Gallia et Hispania regum copias, quae presto esse Ecclesiae jussae fuerant, auxiliares pollicitus : excitati etiam Tudertini² et alii, ut praesidia maxima ad defendendum Perusium compararent; tam enim id ipsi gratum futurum, quam si pro Pontificia defensione vel Romae propugnacione eum laborem susceperent. Caeterum tractae fuere Francisci Mariae Roburei ejusque federatorum vires Joannis Pauli Balioni virtute, antequam Hispania et Gallicae copiae adventarent : cui Pontifex datis XVI kal. Junii litteris, hac de re gratulatus est³ :

« Joanni Paulo Baliono Perusino.

« Quod ductu auspicioque tuo Perusini cives sumptis armis in reipublicae hostes impetum fecerint, eosque fortiter et viriliter pugnando magna cum illorum clade atque pernicie rejecerint, fuderint et prosperrimo eventu parva victoria in oppidum se receperint, letamur, eaque de re cum tibi gratulamur, qui tantam rem egeris, tum civitati isti, quod et sum in nos officium fidemque praestitit, et se ab audacissimis hostibus magno animo est tutata : utrique autem gaudemus propterea quod vestra in reipublicam merita isto facinore confecto praecclare amplificavistis. Itaque decretis supplicationibus Deo optimo maximo gratias egimus, qui vobis tantum animi tantumque virium subministravit, quantum satis fuit, ut et ejus et vestros et reipublicae hostes audaciae suae poeniteret : quos quidem arbitramur in vos nihil amplius molituros; sed si reflectis viribus vos lacessere non desinent, aderunt jamjamque nostri regumque sociorum milites, quibus mandavimus, ut ad vos defendendos maturarent, quos si expectabunt, facile eos confidimus suorum conatuum poenas duros. Mittimus etiam Tudertum, quibus tamen antea scripseramus, Herculem episcopum Urbevetanum designatum propinquum tuum, qui eo in oppido aliiusque locis istius provinciae, quae paranda sunt comparet, ut si hostis illo flexerit, operam se huisse cognoscat, etc. Dat. XVI kal. Junii, Pontif. nostri an. v. Roma ».

85. Laudavit etiam Pontifex Ludovicum Tudertinum⁴ et Vitellium⁵ Tifernatem bene in bello officio suo functos esse, ac Romano Pontifici, Dei Ecclesiae, Petro et Paulo, quorum praesidio Ecclesiasticum regitur imperium, operam navasse. Cum vero et Perusinis finibus repulsi hostes ad convellendum Senarum statum se conferre putarentur, Leo Senenses amplissimorum auxiliorum spe ad elucendas eorum molitiones XV kal. Junii animavit⁶.

« Senensibus.

« Si qui vobis urbi quae isti praecclare negotium facessere conantur, hostes reipublicae non essent, quorum duci¹ igni et aqua interdictum sit, vobis esse vendendum arbitraremur, ne quam ab illis contumeliam acciperetis nec animo pacato essemus, dum ista cernerentur : nunc vero cum et illi ejusmodi sint, ut quoquo se vertant odia in se hominum exardescere videant, et nos ad vos defendendos non minorem sinus curam adhibitori, quam si pro Urbe Roma laboremus, bono animo debetis esse existimareque, cum ii Perusium frustra lentarint, ipsorum conatus in vos nibilo magis efficaces futuros, nam praeterquam quod nostrae vobis opes et facultates omnes atque copiae suppeditant, mittemus etiam ad vos defendendos esse manum quam uterque rex nobis presto esse voluit suorum militum, quae cum nostra manu conjuncta est et una omnes pro reipublica bellum gerunt. Haec ad vos illico scripsimus, cum ad nos esset allatum illos ad vos cogitare Perusinis e finibus se convertere ; quod si fecerint, nostri milites eos subsequenter, sic enim jam imperavimus, neque procedere permittent : vobis tamen sumus auctores ut ea cogitetis, paretis, quae per vos fieri poterunt, ne ab illis imparati offendamini ; nam si primi eorum impetus sustinebantur, omnia erunt confecta : non enim poterunt consistere : singulis autem de rebus quid egeritis, quorum vobis opus sit, quae fieri per nos velitis scire cupimus : itaque vestras litteras avidè expectamus. Dat. XV kal. Junii, anno v ».

86. Quod porro imperatum ait Pontifex Hispanorum Gallorumque federatorum copiis, ut Roburei exercitum insequerentur; extant eo argumento ad comitem² Potentiae Hispanum, tum ad Siffam³ Gallum praefectos litterae, ut extrema hostium agmina carperent, et quos Perusini parva manu fuderant, ipsi justo cum exercitu deleterent; cumque idem Robureus in Picenum signa convertisset, repetita⁴ sunt Siffae mandata, ut hostem aggredi legatum nempe Bernardinum Bibienam cardinalem Metaurensemque opprimere meditantem a tergo insequeretur, nec metu vacuum esse sineret. Describit pluribus Francisci Mariae per Picenum hostiles excursionses Guicciardinus⁵, Pisarensemque obsidionem magna clade accepta coactum solvere addit. Cum vero in Picenum irrupisset, praedandi avidus illius exercitus inhumani sacrilegio Lauretanam aedem sacris muneribus ornatissimam expilare moliebatur : quem sacro inhiantem auro cum nullis artibus imperiove militari colibere potuissent Robureus, caelesti mox virtute⁶ repressus atque a facinore meditato revocatus est, ut ex fidissimis ac vetustis

¹ Ext. apud Bemb. ea de re lit. l. xv. Ep. xviii. — ² lb. Ep. xix. — ³ lb. Ep. xx. — ⁴ lb. Ep. xxii. — ⁵ lb. Ep. xxx. — ⁶ lb. Ep. xxi.

¹ Sacrorum usu. — ² Ext. cod. l. xv. Ep. xxiv. — ³ lb. Ep. xxv. — ⁴ lb. Ep. xxix. — ⁵ Guicci. l. xlii. — ⁶ Annales Laur. Wieræ Horat. Turs. hist. Laurent. l. ii. c. 20.

Mommentis post Rieram narrat hisce verbis Horatius Tursellinus : « Franciscus Maria Urbini dux diffione a Leone X exultus fuerat, qua deinde armis recepta, ultro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis (ut ipse dictilabat) injuriam ulturus. Exercitum habebat ex multarum gentium colluvione missum, quibus nec mos nec lingua communis, et præda potior religione erat. Proinde neque ducis imperio satis regi poterat, nec ulla ratione a rapina prohiberi, et præfactorum centurionumque plerique jampridem Lauretanis thesauris inhiabant, jamque per internuntios de his diripiendis clandestina inter se consilia agilarant. Ergo ex composito ad montem Filatranum non procul Laurelo sub vesperam subsistunt ea mente, ut postero die illucescente Lauretanam ædem defensore vacuam direptam cant. Haud fefellit pium juxta prudentemque ducem impius conatus exercitus sui : itaque per interpretes detertere ab impio consilio perditos Barbarorum duces per Italicas copias nefarium facinus impedire institit : omnia agere, omnia moliri, ut quolibet potius averteretur incensa præda cupidus. Cæterum surda erant omnium aures, obsrepente avaritia : ita major pars, ut plerumque fit, vicit meliorem. Luce nondum certa, præmissis exploratoribus agi ceptum est agmen. Dissuadere iterum dux ac minas precibus miscens deprecari sacrilegam profectionem. Posteaquam nihil proficiebat, orat si stetit animo Lauretum pergere, ut mulata in diversum voluntate, pietatis ergo, ut ceteri mortales, ad sacrosanctam Deiparæ virginis cellam accederent : si secus fecerint, non suam modo, sed cælestem quoque intentat iram, recentia Turcarum exempla proponens » ; fuerant¹ ii eodem die suspensi laqueo, quo excensione et duabus biremibus facta prædas e Lauretano agro egerant alias sæpius inveciti classe, ingenti pavore divinitus injecto propulsati. « At illi animis væsaniam avaritiaque occupatis, nullius salubris consilii patientes, ad devoratam spe et opinione prædam incensis studiis tendunt. Sequitur exercitum dux, quem regere nequibat, sacrilegium quod impedire non poterat temperaturus. Sed non defuit sacrosanctæ cellæ præsidium Virginis : præmissi exploratores haud procul Laureto aberant, omniaque luta esse cernentes lachrya gestiebant ; cum subito aerium grex luporum (ut ferinam hominum rabiem fere comprimerent) e saltu proximo erumpunt, ac velut facto agmine in præcursores impetum faciunt, illorum plerisque repenlino terrore amentes jugulant lamiantque : cæteros in fugam vertunt, salutis jam magis quam prædæ memores : qui ut ad primum agmen metu, cursu, lassitudine exanimati pervenere, receptis demum a pavore tanto ani-

mis, effusæ fugæ terrorisque causam sociis tanti sceleris aperitunt. Monent etiam atque etiam, viderent quid agerent : ædi Lauretanæ Deum custodem ac vindicem adesse. Tantam vim luporum, iam immantia corpora belluarum non e nemore, illo egressam, sed divinitus in prædatoribus emissam, nec ipsi tam cum belluarum exercitu, quam cum Deo cælestibusque esse pugnandum. At væsanii exercitus duces exploratorum terrore tanquam vanum militari de ridiculo eludentes nihilominus properabant ad prædam ; verum enimvero, ut sacra ædes in conspectum se dedit, repente ingens exercitum pavor invasit, cunctique lymphatis similes trepidare ceperunt, divinitus incussa formidine omnium peccora percurrende. Tum vero excussa væsaniam, ad se redeunt sceleris duces et sive divini ira Numinis, sive templi religione conterriti, cuncti pariter præmeditato latrocinio desistunt. Cæterum ne subinde militares animi ad ingenium redirent, consternatis novum miraculum additur. Jam multum diei processerat, cum repente nebulam de celo lapsam ferunt, quæ paulatim circa templum densata ejus conspectum ademit, cum tamen cætera circum loca sole essent illustria : ea species oculis objecta militum animos quoque immobiles tenuit. Exinde ingenti horrore perfunsi procumbunt in genua, versaque in religionem audacia, ad placandam Dei ac Deiparæ iram, Lauretum ire pergunt : quo ut ventum est, cuncti ac præcipue cohortium duces Lauretanam ædem intrant venerabundi, ac positis humi genibus cogitati sceleris veniam exposcunt. Ultro etiam Virginem, quam diripere destinaverant, muneribus colunt : ita susceptum ab insano principio iter exitu saniore conclusum. Urbaniatum dux insperato exitu facinoris mire lætus, Deo ac B. Virgini aversum sacrilegium gratulatur : mox detracta sibi arma in primo augustissima cellæ aditu suspendit tanti miraculi monumentum ; simul, se ex agro Piceno exercitum abducturum vovet : nec votum fefellit, extemplo formidabiles copie abductæ, eademque opera et Lauretana ædes, et Picenæ regio direptionis metu divinitus liberata ».

87. *Conflare exercitum ex Helvetiis conatur Pontifer.* — Refert Guicciardinus¹ Franciscum Gallorum regem de ferenda ope postulatum extraxisse diutius promissa auxilia, ut Pontificem ad novi federis commodiores leges adduceret, cum Bononiense fœdus integre non servatum a Leone quereretur. Præter autem Gallicæ et Hispanicæ subsidia Leo etiam Helvetiorum octo millia conducere annis est, ut ipsius testantur ad eosdem date litteræ², quibus malle illorum nationi debere quam ullis omnino hominum omnium proficitur, spondetque veteres pensio-

¹ Lab. II. c. 19.² Guicc. I. III. — ² Eod. I. XV. Ep. XXXI.

nes ipsis debitas soluturum, tum rogat ut quam virtutem quamque diligentiam in mediis aliis Romanae Ecclesiae tempestatibus ostendissent, easdem nunc, aut etiam majores in hoc difficilimo tempore patefaciant. Allata¹ autem sunt variae difficultates ab Helvetiis, quantumvis Leo in stipendiis numerandis fidem servasset, a quo iterum iterumque VII idus quintilis rogati sunt, ut qui libertatem Romanae Ecclesiae tutati semper fuissent, cujusque libertatis defensores et haberentur et vocarentur, eidem nunc inimicorum suorum audacia laboranti opem ferrent. Quæstus præterea est² non revocatos ab iis Helvetios, qui Franciscum Mariam prædarum spe erant secuti, et delectus militum jam habitos impeditos.

« Helvetiis.

« Si Franciscus Mariæ contra nos remque publicam arma capienti vestri aliquot milites adhaeruerunt, illoque omnia mediis in reipublicæ visceribus miscente atque turbante eos vestros milites non revocavistis, nunc autem nobis milites vestros postulantis, ut nos remque publicam tueri, atque defendere possimus, nihil omnino conceditis neque vestris uti posse militibus permittitis; hæc enim intellecta erunt, cum audientur, quid de vobis homines existimaturi sint, per vos ipsi facile perspicere potestis: quod si non recordamini esse vos illos ipsos, qui hujus reipublicæ dignitatis propugnatores et haberi et dici voluistis; eos tamen esse vos oblivioni ne mandetis, qui pusilli quidem primo atque infantes baptismatis conspersi unda Christianos fore vos admurmuravistis, quique deinde pueri Christum Deum Dominumque nostrum consalutavistis, posteaque semper Christi Ecclesiam moremque nostrorum sacrorum et Romanos Pontifices remque publicam hanc eandem, quæ nunc premitur, tot magnorum hominum præclaris rebus gestis sanguineque sanctam atque coalitam coluistis; verendum vobis, ut fit, ne si reipublicæ ipsi tantopere nunc quidem laboranti opemque vestram flagitant non succurritis, dico imo etiam si ei succurrere cupientibus impedimento estis, ne facere id possint, non minus ipsi, quam qui bellum contra nos gerunt, in eam admisisse videamini. Hæc vestra illa tam præclara nomina tum Christianorum tum reipublicæ defensorum contempsisse etiam et abjecisse redarguamini; quare si vestra vobis dignitas, si gloria, si tituli magnis vestris parti laboribus, si existimatio fortitudinis et fidei (quarum duarum virtutum quamam in vobis major atque spectatior adhuc quidem fuerit, non est facile dicere) si religio, si cætera, quæ hominibus honestatem pariunt, vobis chara et jucunda sunt, defendite hoc imperium quod semper estis tutati, permittite vestris militibus,

ut se ad nos conferre possint, quod nunquam antea prohibuistis, occasionemque hanc bene gerenda reipublicæ ne prætermittite, etc. VII id. quintilis, anno v. Roma ».

88. Contracta fuisse duo millia Helvetiorum, tum alia quatuor millia Rhaetorum Germanorumve refert Guicciardinus¹, atque in Picenum opportune traducta ad tuendum Ariminum; a quo propulsatus Franciscus Maria in Etruriam signa extulit: sed cum quotidie ipsius exercitus immineretur, Pontificius vero augetur Gallis Hispanisque aperte Pontificiam causam tentibus, cum illius amicitiam, ut maxime necessariam vel ad comparandam a Francisco vel retinendam a Carolo Neapolim potissime exoptarent, proptereaque Raymundus² Cardona prærex Neapolitanus tanto Gallorum metu officiosum Leoni se præstaret, atque cum exercitu subsidiario in Picenum transiliret; Ego etiam Moncada prærex Siciliae, Hispanos, qui cum hoste erant, ad defectionem concordiam admittendam proposito Caroli Hispaniarum regis imperio urgeret³, Vascones pariter a Gallo ad pactiones adigerentur; meliorum rerum spe deturbatus idem Robureus Urbinate principatum restituit Pontifici⁴, iis legibus, ut censurarum religione solveretur, bellicas machinas, tum celeberrimam bibliothecam a Friderico avo materno confectam, necnon alias res suas posset abducere: Hispano vero militi, Vasconi et Germano, qui ejus signa erant secuti, stipendia numerarentur: atque ita dissolutus illius exercitus est, finisque bello difficili, quod octo menses tenuit, Pontificiumque ærarium exhausit, Hispaniæ Gallæque regum auctoritate impositus: de quo Leonem fecisse⁵ certiore regem Hispaniæ nomine Novembris Visuri sumus.

89. *Conjuratio quorundam cardinalium adversus Leonem: Petrus stranguatur, Riarius vero et Bauduellus venia donantur.* — In medio hujus belli incendio Pontificis vita petita insidiis fuerat a nonnullis conjuratis, quorum princeps extitit Alfonsus cardinalis Petrucius, trahereque nisus est in exitum alios cardinales, qui Franciscus Mariæ Robureo Julii II nepoti clam studebant⁶, ut Urbini principatum contra Mediceorum vim sibi assereret: furebat autem ira Alfonsus se Pontificia arte et Medicea factione una cum Borghesio et Fabio fratribus adversæ factionis principibus exilio bonisque mulctatum fuisse, adeo ut pristinam amplitudinem splendideque clientum et stipatorum numerum alere amplius non posset; eoque ipsum furor impulit, ut de frucidando manu sua Leone papa iniret consilia: sed cum horror inauditi facinoris deterreret, vel Franciscum Mariam Robureum

¹ Guicc. l. XIII. — ² Ext. de ea de re lit. apud Bemb. l. XV. Ep. XXXVI et XLIII. — ³ Ead. Ep. XLIII. — ⁴ Guicc. l. XIII. — ⁵ Ext. de eo lit. apud Bemb. l. XVI. Ep. l. — ⁶ Paris et Grassis in Ms. Diar. Guicc. l. XIII. Malavol. 3. p. l. VII.

¹ Ib. Ep. XLII et XLIV. — ² Ead. Ep.

in Urbem inducere, vel Pontificem tollere veneno constituit.

90. Incensus itaque ira nonnullos cardinales in flagitii societatem sibi adungere nisus est: qui juvenilem ejus furorem spernere visi sunt; nec tamen monere Pontificem de comparandis ipsius vite insidiis a Petruccio, qui obfirmatus in scelere fraudulenta Baptistæ chirurgi Vercellensis, quem ad curandum Pontificis ulcus aliis interpretibus dolo obrudebat, opera illum necare veneno pertentavit: cumque res e sententia non succederet, ex Urbe abscessit: quem cum moliri Senarum statum Caroli Balioni et Francisci Mariæ Roburei armis ¹ convellere ac pervertere accepisset Leo, illum IV idus Martii, facta de restituenda ipsi re privata sponse, linire studuit ²:

« Alfonso Petruccio cardinali Senensi.

« Quod nobis, qui te amanter Romam accerseramus, non salutatis prolectus sis cum res tuas conficiendi curam paternali diligentia atque amore suscepissemus, atque illas ex tua sententia confecturi brevi essemus, sane pro nostra in te benevolentia propensoque ad tuam dignitatem fortunamque tuendam animo molestum nobis atque inexpectatum fuit. Quod vero nobis denuntiatum est cogitare moliri que te res novas ad Senarum statum et quietem convellendam, id nobis quidem cum esses hujus reipublice pars fratremque nostrum gereres, sciresque id municipium in meam curam esse receptum, verisimile non est visum; verum tamen quoniam ea que dicimus magnis auctoribus afferebantur, his te litteris et monere et hortari volumus; ut ab hujusmodi motibus excitandis abstineres, avocaresque te ab his cogitationibus, que nobis negotium facerent, sciresque, prorsus atque cognosceres, si quidquam omnino contra hunc Senarum statum egisse tentavisses, id nos nihilo plane secius ac si in nos ipsos admisisses atque conspiravisses, esse vindicaturum. Datum IV id. Martias MDCXVII, anno IV. Roma ».

91. Contempsit Apostolica imperia Alfonsus; cumque suscepta de Senarum pervertendo imperio consilia ad exitum perducere non posset, priora de occidendo Pontifice veneno ursit cum Antonio Nino, qui ipsi a secretis erat, atque in Urbe versabatur: sed interceptis litteris reque detecta, Leo dolo fallere dolosum hominem aggressus, oratoris ³ Hispani fallacis concordie interpretis opera, dataque fide publica illum in Urbem elicuit, atque in carcerem duci jussit: querenti vero de fide violata Hispano oratori, responsum, chirographum impunitatis non obstringere, cum intentatæ Pontifici necis crimen in eo conceptis verbis expressum non esset,

ejus reus teneretur cardinalis Petruccius: cum eo vero ejusdem conjurationis particeps Bandinellus cardinalis Saulus in vincula conjectus est ⁴: cujus severitalis causas Pontifex regum oratoribus, moxque ipsis regibus significavit, exstante littera ad Francorum regem XIV kal. Junii scripta.

92. Narrat hujus conjurationis seriem Paris de Grassis ⁵, ac fuse explicat, ut Pontifex cum cardinalibus in constituenda hujus nove judiciarie severitalis forma se gesserit: « Die, inquit, XIX Maii circa horam XIX, capti sunt in castro S. Angeli inclusi duo reverendissimi domini cardinales, videlicet dominus Bandinellus de Saulis tit. S. Sabine presbyter, et Alfonsus de Petrucciis S. Theodori diaconus cardinalis de Senis nuncupatus, ex eo, ut dicitur, quod venenum contra personam sanctissimi domini nostri papæ machinati essent, licet alii aliæ causæ, præsertim quia cum ipse cardinalis Senensis ex patria sua simul cum fratre et familia sua exul factus fuisset opera et arte Pontificis et aliorum de Medicis, ipseque cardinalis prius semel et bis ab Urbe aufugisset, et interventu amicorum qui ipsum cum Pontifice reconciliassent, reversus esset, demo licet Pontifici infensus esset, quia Franciscum Mariam olim ducem Urbini belligerantemque contra Pontificem juvenisset, Pontifex nihilominus precibus amicorum adductus ipsum in gratiam et in Urbem recipere paratus esset, præsertim precibus et interventu cardinalis de Saulis venire permisit, et ipsa die qua ad palatium simul cum ipso de Saulis conductore venisset, hora circa decima nona, papa jussit utramque in castellum ex palatio duci et includi, ac illico cardinales omnes ad se venire, et etiam oratores principum, qui in Urbe erant; et illico eidem patefacit causam illius capturæ, videlicet non esse ex causa status nec belli quod inter se et Franciscum Mariam esset, nam et de hoc bello nullam rationem habere se velle dixit, sed quia cardinales duo prædicti contra personam suam jam multo tempore per veneni mixturam machinati fuissent, quemadmodum hoc clarum se ostendere velle paratus erat incontinenti; et quod non volebat ipse in aliquo se intromittere quoad causæ hujus cognitionem nec aliter de suis affinis, sed ad cardinales remittere.

93. « Itaque tribus cardinalibus res commissa est nunc, videlicet cardinali Surrentino episcopo, cardinali Anconitano presbytero, et cardinali Farnesio diacono, ut hi tres simul intelligerent ac referant ac demum ipsi patres omnes consistorialiter diffinirent: et sic, ut dictum est, omnes cardinales admirati de tanta casus atrocitate concluderunt, et sic abierunt

¹ Malvol. sup. l. VII. — ² Est. ejus lit. apud Bemb. l. XIV. Ep. ult. — ³ Guicc. l. XIII.

⁴ Est. apud Bemb. l. XV. Ep. XXXI. — ⁵ Paris Ms. arch. Vat. to. IV. p. 209.

remanente populo in maxima ambiguitate facti, quia nesciebant quibus de causis Pontifex tam cito acriter commotus fuisset. Et primo quidem eisdem arcta custodia servari jussit, ita ut etiam nullus familiaris addictus servitio esset alicujus eorum, qui in diversis cellis carcerati fuerunt, licet postmodum die sequenti, qua fuit vigilia Ascensionis cardinalis omnes collegialiter venienti ad vespertas Pontifici obviarunt, et petierunt, ut pro majestate cardinalatus daretur cuique ipsorum carceratorum saltem unus familiaris domesticus et papa visus esse velle de hoc complacere, etc. » Interjectis nonnullis auctor Raphaelem Riarium episcopum Ostiensem, dictum cardinalem S. Georgii et collegii sacri decanum senio gravem in crimen ejusdem conjurationis adductum xxix Maii, comprehensumque Leonis jussu, non sine cardinalium maxima offensione terrorequē.

94. Dum novae in dies de captis cardinalibus haberentur quæstiones, onerantur illi duos alios cardinales crimine læsæ majestatis, qui de impia societate appellati non quidem assenserant, sed tamen crimen ad Pontificem, ut vile suæ caveret, non detulerant: eos vero fuisse Volaterranum et Hadrianum S. Chrysogoni: qui in consistorio octava Junii habito, cum diu crimen pertinacissime negassent, demum jussi a tribus cardinalibus, qui in Actis judiciariis eorum nomina perlegerant, se ad Pontificios pedes abjecerunt ad veniam exorandam, excusaruntque se non putasse Petrutium tantum scelus perfecturum, illiusque ut pueri puerilia loquentis dicta contempsisse.

95. Subjungit Paris, Volaterranum Petri Soderini olim Florentiæ principis fratrem et Hadrianum prædictis tribus cardinalibus concordie interpretibus absolutos, imposita cuique duodecim millium et quingentorum nummorum multa. Suggestum¹ tamen postea Pontifici, cujus ararium in bello adversus Franciscum Mariam ducem Urbini, qui ditionem Ecclesiasticam gravi jugo premebat, exhaustum erat, ut a singulis viginti quinque millia eliceret, ob eamque exactionem eisdem cardinales Hadrianum et Soderinum ex Urbe profugisse, cum imperatam primam multam jam persolvissent. De gradu vero cardinalitio dejectum proximo anno solemnî ritu fuisse cardinalem Hadrianum, cum post acceptam hoc anno criminis veniam Leonî eum revocanti ex fuga non pareret, refert Paris de Grassis sic inquiring: « Die Lunæ sexta Julii, qua fuit consistorium secretum, papa privavit cardinalem Hadrianum cardinalatu et beneficiis, etc. ex eo quia, ut mihi papa in scriptis ostendit, ipse Hadrianus pluries sub Julio aufugit ab Urbe contra voluntatem papæ, et non resedit in titulo suo sicut de jure debuît, et

nunc denno aufugit illicitiatus, et Vocatus non voluit venire; et etiam quia in processu cardinalis quondam de Petrutii, fuit consors ipsius cardinalis Petrutii in propinatione veneni contra papam; et unus de conjuratoribus contra papam cum Francisco Maria olim duce Urbini; et nonnulla alia fecisse dicebatur, propter quæ hæc die » et infra, « fuit privatus ob crimen læsæ majestatis, dignitate cardinalatus, omnibus Ecclesiis, monasteriis, feudis et bonis Ecclesiasticis, ac etiam sacerdotio et omni gradu et honore Ecclesiastico, et excommunicati omnes illi, qui eum pro cardinali aut pro Ecclesiastico reputant ». De aliis vero libris qui in S. Angeli arce tenebantur, hæc addit: « Tandem die Lunæ vigesimo Junii in consistorio privavit omnibus bonis et beneficiis, ac cardinalatu, et eos tradidit curiæ seculari cum ingenti stupore totius curiæ; et mandavit procuratori fiscali, ut ad eos iret, et annuntiaret privationem de ipsis factam et deponeret illis signa cardinalatus, videlicet biretum rubrum, et assignaret ac imponeret nigrum in caput eorum. Consistorium autem hoc duravit ab hora undecima usque ad vigesimam quartam, tam propter lectionem processus, quam propter clamores et rixas in consistorio habitas: nam ab extrinsecus auditi sunt clamores multi, præsertim papæ contra aliquos cardinales, et cardinalium contra cardines, et etiam contra papam. Deus respiciat ad bonum Ecclesiæ suæ. Amen. Cardinales tres commissarii fuerunt unus episcopus, videlicet cardinalis Surrentinus Hispanus, » et infra, « alter fuit cardinalis Anconitanus natione Tuscus et papa alumnus, tertius fuit cardinalis Farnesius natione Romanus. Cardinales autem præsentés privationi fuerunt duodecim: sententiam legit dominus Bembus Venetus, præsentibus duobus tantum testibus, videlicet Joanne Copis correctore cancellariæ, et episcopo Albensi ».

96. Lata in conjuratos ea judiciaria sententia², Alfonsus Petrucius conjurationis auctor, cardinalitio dignitate, ut dixi, exutus, proxima nocte strangulatus impii furoris pœnas dedit: duo illius sceleris administri publice quadrifariam ferro truncati sunt. Supererant in carceribus Raphael Riarius olim cardinalium decanus, et Bandinellus, in quos Leo clementia est usus: quippe primum Raphaelem Riarium episcopatu Ostiensi et sacro cardinalium senatus restitutum memorat hisce verbis Paris de Grassis²: « Die Veneris xxiv Julii, ingressus me ducente incurvavit ter ante papam et osculatus est pedem ejus, et non volebat osculari manum nec faciem nisi prius dixisset: sed papa porrexit manum, et ea osculata levavit eum ad osculum vultus; et rursus genuflexus dixit in hanc sententiam videlicet:

¹ Paris Ms. arch. Vat. to. iv, p. 206.

² Guicc. l. III. Malavol. p. 3. l. VII. — ² Paris to. IV, p. 215.

« Pater sancte. Duo in causa mea fuerunt, quæ me accusarunt, damnarunt, et in profundum malorum demiserunt. Primum fuit error meus, qui tantus fuit, ut præ maximo et ingentissimo scelere habendus sit : qui quidem error is fuit, quem ego in iudicio confessus sum, et de novo confiteor et approbo, et nunquam ipsum errorem meum aliqua excusatione seu tergiversatione defendam ; quoniam defendere non volo nec possum ; nam nimis peccavi in sanctitatem vestram, ita ut non solum degradationem et depositionem meruerim, sed etiam vitæ privationem : sed tua clementia major est omni peccato meo. Itaque ago gratias sanctitati vestræ, et quando vixero id facere non cessabo, quæ mihi vitam pro morte donavit, et gratiam pro damnatione largita est. Secundum fuit, Pater sancte, summa spes clementiæ benignitatis tuæ : quia etiamsi crimina mea majora fuissent, ita ut expressam damnationem vitæ, et omnium fortunarum mearum amissionem meruissem, non timebam tantam acerbitatem in animo tuo clementissimo intrare potuisse, ut tantam vindictam de me experiri voluisset aut scivisset ; aut si voluisset et scivisset, id potuisset : nam a multis amicus cum eadem plus ego conversatus quam alius amicus, aut affinis, aut familiaris, semper vidi, semper agnovi, semper prædicavi, te vas esse clementiæ, officium mansuetudinis, et delitium misericordiæ, nec posse cuiquam nisi bonum pro malo reddere. Itaque ego hæc spe clementiæ vestræ, dum non timebam peccatorum meorum ultionem a te posse provenire, peccavi, et, inquam, peccavi plus quam in iudiciali confessione mea expressum sit. Quidquid sit, beatissime pater, ago gratias tuæ sanctitati de tot beneficiis acceptis, et nunquam satis gratus esse potero, ut dignas gratias referre pro tantis beneficiis possim.

97. « Papa his auditis, caput inclinans dixit : Reverendissime domine, ego quæcumque feci in cognoscendo causam istam, feci pro honore sancte Sedis Apostolicæ, in quam fuerat per vos crimen illatum : cum enim locum Dei teneamus in terris, etiam tueri illum debemus ; si quid fecimus contra vos, credimus ex debito et ex justo fecisse ; si nunc indulgemus vobis, etiam ex instituto Domini nostri Jesu Christi id facimus : nam et vobis libenter ignoscimus et pristinæ vitæ vestræ in omnibus restituimus, rogantes vos sic, ut nos de cætero præteritarum injuriarum non recordabimur, etiam vos obliviscamini omnium præteritorum factorum : nam et nos promittimus vobis, quod in futurum erga vos ita erimus, ac si vos nunquam aliquid istorum de quibus inquisiti fuistis commiseritis : et ita rogamus dominationem vestram reverendissimam, ut adversus nos et nostros esse non velit. Quibus dictis, iterum papa levavit eum ad osculum, et remisit eum ad cardinales,

qui omnes surrexerunt, et ipse annuinquæ osculatus a primo ad ultimum : et in fine, priusquam ad papam rediret, ego qui ad latus papæ stabam sonavi campanam et vocavi cubicularios intus, qui duxerunt papam ad cameram, et sic locus nullus assignatus fuit cardinali pro nunc. Petii autem ad quam mansionem eum ducere deberem, et dixit mihi quod pro nunc ponerem eum in mansionibus cardinalis S. Mariæ in Porticu, qui absens est a curia ; nam ipse legatus est in bello Pisaurensi, quod Pisaurum destructum est non a militibus adversariis, sed a nostris ».

98. Non multo post Bandinellus, qui perpetuo carceri damnatus fuerat, in libertatem pristinumque gradum restitutus est ; quanquam non defuerunt interpretes, qui ob consecutam mortem lentum labo in carcere infectum fuisse commurmuravit¹ : non sine autem maxima difficultate donatum venia memorat² Paris horum omnium oculatus testis : « Die Veneris ultima Julii cum papa veniret in consistorium, mihi ad se vocato imposuit, ut irem pro cardinali de Saulis, qui erat in castello S. Angeli carceratus : et dato mihi annulo adamantino suo pro signo, quem castellano ostenderem et darem pro signo suæ voluntatis adducerem eum ad se. Ego hoc audito totus remansi suspensus ; quia papa heri mihi dixerat, quod non volebat unquam eum amplius liberare, imo volebat eum punire tanquam inimicum suum. Itaque nunc petii an et qualiter ipsum adducerem, an in habitu cardinalis et an restitutus dignitati antiquæ sicut etiam adduxeram cardinalem S. Georgii in præterito consistorio liberatum. Et papa, vocato ad se procuratore fiscali, imposuit, ut novam obligationem ab eo reciperet de non recedendo de palatio, et stando mandatis suis. Quæ cautione recepta, misit nos ambos ad castrum pro eo cum hac impositione, ut Bandinellum de Saulis olim cardinalem in habitu privato, id est, sine rochetto, sine cappa, sine bireto rubeo, adduceremus tanquam privatam sacerdotem, sicut olim fecimus venire cardinalem S. Crucis, qui fuerat tanquam schismaticus privatus et non sicut venerat in proximum consistorium cardinalis S. Georgii, qui venerat eum cappa in consistorium ; et etiam quod faceremus ipsum don Bandinellum in consistorio genuflexum confiteri scelera et peccata sua, pro quibus fuerat privatus ; et omnino ipsa scelera specificaret et exprimeret aperte, ita ut omnes cardinales in consistorio presentes audirent et intelligerent : alias quod si ipse aliquam excusationem super præmissis vellet facere, quod eum non levaremus de castello. Itaque cunctes duximus eum per viam castrî secretam ad palatium, ubi papa nos in consistorio expectabat ». Et infra : « Cum

¹ Guicci. l. XIII. — ² Paris eod. lo. IV.

mantello simplici vestitus mecum ter ad terram genuflexus est in ipsa consistorii quadratura : et ante pedes papæ genuflexus solum pedem osculatus est, et demum dixit elegantissime quidem et prudentissime, qualiter ipse suadente diabolo et Alfonso olim cardinale de Petrucciis secum conjurato et aliis malefactoribus suis complicitibus conspiravit cum Francisco Maria de Ruvere olim duce Urbinate, et ipsum Franciscum Mariam pecuniis, consiliis et opibus, ac omni modo, quo potuit, juxit et eidem auxilium et favorem præstitit contra suam sanctitatem et contra Sedem Apostolicam, a quibus tanta beneficia recepit, quanta accipere non meruerat : et quod plus erat, etiam cum eodem Alfonso Petrutio conspiratore et aliis complicitibus in processu nominatis, machinatus erat in mortem personæ sanctitatis vestræ, preparandam venena plura et varia per operam ejusdam magistri Joannis Baptiste de Vercellis physici sive chirurgici nuper justitiati simul cum aliis : et licet effectus non sit secutus, cum res ante actum designatum detecta fuerit, tamen ipse don Bandinellus in nullo casu nunquam defuit, quin operatus fuerit, ut preparatio veneni suum sortita sit effectum : ex qua operatione ipse juste et legitime fuit condemnatus, et justissime privatus et depositus suis beneficiis et dignitate cardinalatus, quod expresse confitetur, et processum ac omnes condemnationes approbat et approbat, promittens undequaque in æternum reclamare nolle, nec contradicere quantum in se fuerit; verumtamen per Deum, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum deprecabatur suam sanctitatem, et tantorum malorum et peccatorum remissionem concederet, quam licet ipse non merebatur, tamen exemplo Domini nostri Jesu Christi sperabat, promittens se perpetuo esse fidelissimum servitorem suæ sanctitatis, et suæ generationis, etc. Similiterque, ut jam dixi, elegantissime retulit. Unde papa, qui videbatur vultu quidem ægro et turbato, in paucis verbis respondit, primo quidem dicens : Utinam vos eodem animo et mente essetis sicut verba vestra sonant ; et si nos crederemus vos ex bona mente loqui, sicut videtur, gratiam nostram vobis impartiremur : sed dubitamus ne denuo ad vomitum redeatis aut redire cupiatis. Itaque si et mens vobis est, melius est quod in hac re superseadeatur. Unde Bandinellus adhuc magis rogando et interpellando, ac promittendo se obedientem et fidelem futurum obtinuit gratiam a papa.

99. « Et tandem post preces prædictas papa elevata manu dixit : Si sic promittitis esse velle fidelis in nos et hanc sanctam Sedem Apostolicam, etiam nos de consilio fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, qui nos rogaverunt, absolvimus vos ab omni iniquitate in nos commissa, et restitimus vos dignitati cardinalatus et om-

nibus beneficiis, ac Ecclesiis, et monasteriis vestris, sicut et quæ ante depositionem habebatis, exceptis illis de quibus alicui alteri exstitit provisum, et etiam ad cautelam vos ceditis omni juri si quod vobis competebat illis de quibus est aliis provisum : et ille consentit : et restituit vos dignitati cardinalatus, excepta voce activa et passiva, quia hoc nobis reservamus ad beneplacitum nostrum et successorum nostrorum. Quod cum papa dixisset, requisivit me tanquam notarium et magistrum ceremoniarum in notarium rogatum : et ego in testimonium rogavi procuratorem fiscalem et Hippolytum Merbiolum presentes solos, licet ego innumerum vicecancellario, ut scriberet, prout scripsit, me sibi dicente. Quo per papam dicto, ego obtuli ei ad manus biretum rubrum, quod ipse papa imposuit capiti cardinalis de Saulis : demum exiit eum mantello et indui rochetum Pontifice manum apponente, et similiter indui cappam, papa adjuvante. Quo facto, rursus cardinalis restitutus osculatus est pedem, manum et faciem papæ : et hoc facto, feci quod duo diaconi cardinales venerunt ad assistentiam, et cardinalis de Saulis genuflexus legit formam juramenti, quod novi cardinales absentes præstant, et in fine juravit eisdem testibus rogatis : et ultimo ipse ivit ad oscula cardinalium : quibus expeditis, papa surrexit absque eo quod locum assignaremus ei in consistorio ».

100. *Auctus cardinalium senatus : pia sanctio pro cardinalibus defunctis.* — Hactenus de judiciaria severitate in conjuratos cardinales adhibita, nulla clementia in eos, quos non æqua leviorque sceleris labes infecerat, temperata. Exasperatos autem abalienatosque ob ejusmodi judicialem acerbiteriam aliorum cardinalium animos suspicatus Leo, magnum fidissimorum novorum cardinalium numerum, nimirum unum ac triginta, ægre consentientibus ¹ Irdecim antiquis, in sacrum senatum allegit. Pius vero ea de re consilium a viris prudentia et scientiæ laude insignibus petiisse ostendunt ejus litteræ ad Ægidium Viterbiensem Augustiniani Ordinis magistrum missæ. Rescribenti enim illi probare se consilium Pontificium, neque enim nisi quod e republica foret, ipsum esset facturum, significavit Leo se cogitasse numero cardinalium eum ascribere, ut labores pro Ecclesia triginta annis ab eo perlatos deceraret.

« Ægidio Viterbiensi, Augustinianorum Eremitarum magistro.

« Scripseram ad te proximis litteris cogitare nos senatum vocare cardinalium creando causa, neque tamen statutum nobis esse quo die : sed cum statuisssemus tibi significaturos, eas ad litteras tantummodo nobis rescrip-

¹ Paris in Ms. Dear, Gomes, de reb. gest. Nimen. l. vii

sisti probare te consilium nostrum ; scire enim nihil nos nisi quod e republica sit esse facturos. Nos vero scripseramus, ut efficeremus abs te, cuperesne ipse in cardinalium collegium cooptari : id quoniam relicuisti vel pudore tuo atque modestia, qua semper magnopere abundas, vel quod ejus rei nulla te cupiditas teneat, utrumlibet laetamur, vel prudentem esse te, vel ambitione carere, praesertim earum rerum, quarum adipiscendarum desiderio plerique ita ducuntur, ut etiam insaniant. Itaque confirmasti etiam tu quidem nobis tuo silentio consilium nostrum ; perdit enim est, cum te legere in cardinalium ordinem cogitamus, cum ut tuorum laborum cum magna reipublicae utilitate triginta totos annos susceptorum hanc tibi quasi mercedem persolvamus quam possumus maximam atque amplissimam ; tum ut te reipublica sic ulatur, ut ex te fractus uberrimos capere possit : putamus autem reipublicae majori usui et honori fore dignitatem tuam, quam tibi ipsi ; major enim atque illustrior jam est virtus tua, quam que magistratu illo egeat : ordo vero ipse talibus viris, ut tu es, egere nobis quidem magno opere videtur, quare plus tu ordini, quam tibi ordo ornamentum afferes. Efficiemus igitur id nunc, quod dudum, ut diximus, meditamur, teque cum reliquis, qui a nobis creandi sunt, cardinales nominabimus : id erit kalend. quintilibus, quem ad diem mandamus tibi Romae ut sis, ut te statim videre atque amplecti possimus. Dat. VIII kal. quintiles anno v. Roma ».

101. Ornati etiam sunt eodem dignitatis gradu Thomas e Vio Praedicatorum, et Christophorus Numalius Minoritarum supremi magistri ; alique viri scientia, vel nobilitate, ac rebus gestis conspicui, quorum nomina Paris ita describit : « Die Mercurii prima Julii », et infra, « publicavi creationem cardinalium xxxi, quorum nomina et cognomina haec sunt, cum visu, et laetitia, et admiratione omnium. Franciscus de Comitibus, electus Cosanus, Romanus. Joannes de Piccolhominibus, archiepiscopus Senensis. Joannes Dominicus de Cuppis electus Transensis, Romanus. Nicolaus episcopus Pistoriensis, absens, annorum lxxxv. Raphael episcopus Grossetanus Senensis, castellanus S. Angeli, absens. Andreas de Valle episcopus Melitensis, Romanus. Bonifacius Ferrerius, episcopus Hipporegiensis. Joannes Baptista Palavicinus, episcopus Cavallicensis, Januensis, referendarius. Scaramuffa Trivultius episcopus Comensis, Mediolanensis, referendarius. Pompejus Columna episcopus Reatinus, Romanus, absens. Dominicus Jacobatus episcopus Lucerensis, Romanus, auditor rotae, annorum lxxxiv. Franciscus de Vandon episcopus Laudunensis, Gallus, absens. Hadrianus de Trajecto, episcopus Bertinensis, Flammingus, absens ». Illic in Pontificatu Hadriani VI nomen retinuit. « Laurentius Cam-

pegius electus Feltrensis, Bononiensis, auditor rotae, absens, apud Caesarem orator papae. Ferdinandus Ponzellus, electus Melphitensis, Florentinus, thesaurarius papae, annorum lxxx. Aloysius de Rubeis protonotarius Apostolicus, affinis papae, Florentinus. Sylvius Passerinus protonotarius, datarius. Franciscus Arnelius Perusinus, clericus camerae et protonotarius. Thomas Gaetanus, generalis Praedicatorum. Egidius generalis Eremitarum Viterbiensis. Christophorus Guillelmus Foroliviensis, generalis Minorum. Guillelmus Raymundus de Vich, Valentinus, traler oratoris Hispani. Franciscus Ursinus protonotarius, affinis papae, pridie miles. Paulus de Cesis protonotarius, regens cancellariae. Alexander de Caesariis protonotarius, Romanus. Joannes de Salviatis protonotarius, affinis papae, Florentinus, imberbis. Hercules Rangonius, protonotarius cubicularius papae, Mutinensis. Augustinus Trivultius protonotarius, cubicularius papae, Mediolanensis. Franciscus Pisanus Venetus protonotarius, absens. Alfonsus infans Portugalliae annorum septem, absens ». Impositam illi legem, ne donec provec-tiorem aetatem attigisset, pileum cardinalitum gestare posset, traditur in nota ¹ libro Bullarum a cardinali S. Praxedis apposita. Extant vero apud Petrum Bembum ² Leonis litterae de Francisco Pisano nobili Veneto, necnon Augustino Trivulzio sacra purpura donatis. Porro trimestri ante evoluta duos cardinalium caelui adjectos fuisse memoraverat Paris ³ his verbis : « Die Mercurii, prima Aprilis », et infra », finito consistorio, intellexi creatos esse duos novos cardines ultramontanos, quorum alter ad preces imperatoris et regis Catholici nepotis sui fuit creatus et publicatus, videlicet Cameracensis admodum juvenis ». Extant ⁴ de episcopo Cameracensi designato, ad cardinalatus dignitatem ascito, Leonis ad Carolum regem Hispaniae litterae ; fuerat is monastica disciplina exultus : cum quo etiam alium, nimirum Bituricensem archiepiscopum, religiosa instituta professum, cardinalatu insignitum refertur, quamvis ejus creatio tum promulgata non fuerit.

102. Praetermittendum hoc loco non videtur piium decretum, quod de sacris mysteriis pro cardinalium defunctorum animabus peragendis instauratum est, ut publica luce Monumenta edocent : « Die iv mensis Novembris mxxvii, Pontificatus sanctissimi D. N. D. Leonis divina providentia papae X in ejus consistorio secreto, ut moris est, me de exequiis cardinalium defunctorum in capella juxta antiquam sacri collegii constitutionem quae jam in desuetudinem abie-

¹ Bull. divers. lib. sig. lit. A. num. 36, p. 113. — ² Lib. xv, Ep. xxxviii, xxxix, xl et xliii. — ³ Paris ubi sup. Frison. in Gallia purpurat. — ⁴ Apud Bemb. l. xv, Ep. vii. — ⁵ Bull. divers. lib. sig. lit. A. num. 36, p. 112.

rat, faciendum tunc proponente, ipse dominus noster de communis omnium reverendissimorum dominorum S. R. E. cardinalium tunc mihi praesentium consensu idem perpetuis futuris temporibus sabbati prima post generalem commemorationem omnium defunctorum occurrentis, et si tunc festum id impediens occurrerit, alia infra octavam commemorationis huiusmodi per tunc summum Pontificem eligenda die, in capella majori Pontificali una missa per tunc camerarium diei collegii, si presbyter fuerit, alioquin per ipsum camerarium eligendum cardinalem presbyterum solemniter, et cum cantu ac caeremoniis consuetis celebrari pro animabus omnium cardinalium defunctorum debeat, statuit et ordinavit, ac statutum et ordinationem huiusmodi loco dictae constitutionis describi mandat. Quapropter ego Achilles de Grassis lit. S. Mariae in Transyberim presbyter cardinalis Bononiensis magister nuncupatus, ad praesens diei collegii camerarius, subsequenti septima mensis missam in dicta capella iuxta statutum et ordinationem huiusmodi in eisdem domini nostri ac omnium reverendissimorum cardinalium tunc existentium in curia, ac multorum praelatorum, principum, ac aliorum officialium et curialium praesentia, ut moris est, celebravi ad laudem et gloriam omnipotentis Dei et suae sanctitatis ac salutem animarum. Ita est. Achilles de Grassis cardinalis Bononiensis manu propria .

103. *Cardinalis Ximenius pie moritur : ejus animi dotes et praeclara gesta.* — Postera die ab hoc funebri pro cardinalibus sacro obit in Hispania Franciscus cardinalis Ximenius archiepiscopus Toletanus, et paulo ante Hispaniarum moderator, quem extremo vitae tempore illustra religionis documenta dedisse ita narrat Gomesius ¹ : « Ut se mori sensit, vitae sanctissime aetate praeclara documenta dedit : nam quamvis corpore nimis afflicto et debili animo, tamen et judicio firmo de rerum humanarum instabilitate et vanitate, de immensa Dei misericordia apud suos brevi quodam sermone pie et docte disseruit. Deinde Christi crucifixi signum complexus, veniam a Deo multis lacrymis efflagitavit, vocans interim in suum patrocinium divos omnes, sed ante alios Beiparam virginem Mariam, Michaelen archangelum, Petrum et Paulum Apostolorum principes, et Jacobum Hispaniarum patronum, divum etiam Franciscum sub cuius instituto vixerat, et Toletanae Ecclesiae praesides Eugenium et Hdefonsum, quae tanta ab illo pietate atque animi Christiani affectu dicebantur, ut circumstantes amici lacrymas tenere non potuerint. Ergo postquam religionis sacra omnia absolvit, ut oleo sancto perungeretur postulavit : et astantibus Petro

Lerna, Antonio Boderico, Fontano archidiacono, et Balbasio, qui morientem piis precibus juvabant, et fidei constantiam angebant, subinde versus illos Davidis repelens : *In te, Domine, speravi* : antistes sanctissimus et amplissimus, qualem posteritas vix est habitura, animam efflavit XI idus Novembris, die Dominico, anno sui Pontificatus XXII, aetatis vero circiter octogesimo ».

104. Ximenii maxime opera in conficienda adversus infideles expeditione uti optabat Leo Pontifex : qui cum accepisset aliquot ante illius obitum mensibus, ipsum de austera vitae consuetudine in eo aetatis flexu, quo extremum senium attingeret, inque crebris aegritudinibus nil renitellere, adeo ut jejunia coleret, inque acerbo Franciscano cultu decumberet, Apostolico pro imperio ipsi injunxit ¹, ut ex medicorum praescripto carnibus vesceretur, atque lineis uteretur, cum ejus incolumitas rei Christianae pernecessaria esset.

105. « Dilecto filio nostro Francisco lit. S. Balbinae presbytero cardinali Toletano.

« Accepimus quod tu, qui septuagesimum et ultra aetatis tuae annum agis, et in Ecclesia Toletana, necnon regnorum Castellae et Legionis pro charissimis in Christo filiis nostris Joanna regina et Carolo rege, ipsorum regnorum Catholicis gubernatione et regimine, ac in officio inquisitionis haereticae pravitatis, quod de commissione Sedis Apostolicae laudabiliter exeres, plurimum sollicitudinis atque laboris jugiter impendis, proindeque ultra quas tanta aetas secum afferit, in varias corporis infirmitates saepe incidis, ac aetatis tuae quasi innumerum medicorum consilia spernens a jejniis et abstinentiis per Ecclesiam indictis, et per fratres Ordinis Minorum S. Francisci de observantia, cuius tu professor existis, adhuc desistere non curas, sed ea constantissime observando, habitu ac cingulo solitis indutus in lectum te recipis, et cum illis ibi manes de lana tunica vestitus, et alias austerrime vivis. Et licet, dilecte fili, modus iste sit exemplaris, et laudari potius quam reprehendi debeat, ac clare conspiciamus te ad praemium aeternae vitae non lentis gressibus properare : tamen quia, ut accepimus, complexio et aetas tua istis vitae austeritatibus adeo rigorosis atque acutis non est apta, ac decaet te, qui multis annis jejunia ipsa et dictorum fratrum vivendi modum integerrime observasti, velut emeritum militem ad majora servatum tanta aetatis mole gravatum, a tanta vivendi austeritate jam desistere, sperans quod tu regimen et officium praedictum integerrime exercendo, sanctae Romanae Ecclesiae et religioni ac regnis praedictis maxime utilis fustis, haecenus de cetero etiam illis, necnon generali

¹ Gomes. l. VII.

¹ Ext. apud Gomes.

expeditioni contra infideles per nos fieri propo-
sita ac deliberata, quibus tu nec unquam
magno terrore ac formidini fuisti, quorum vires
cum non parva illorum strage contrivisti, fu-
lurus sis utilis ac necessarius, animoque repu-
tamus conversionem regni Granatae ad Christi
fidem, et expugnationem civitatis Oran et aliorum
jam fere omnibus nota per te cum Dei auxilio
praecleara gesta; motu proprio, non ad tuam vel
alterius pro te nobis super hoc oblata petitionis
instantiam, sed de nostra mera deliberatione,
ac certa scientia, deque Apostolicae potestatis
plenitudine, in virtute sanctae obedientiae, cujus
quanta sit virtus et efficacia non ignoras, ac pro
tua erga hanc sanctam Sedem solita atque in
multis cognita reverentia, ac sub nostrae indig-
nationis, eo ipso quod hujusmodi nostris man-
datis futurus transgressor, incurrendis poenis
praecipimus et mandamus, ut de caetero quando
in humanis vixeris, diebus jejuniorum praedi-
ctorum, sextis feriis et majoris hebdomadae
sanctae dumtaxat diebus exceptis, carnibus et
aliis semenlinam originem ab eis trahentibus
vesci ac uti debeas: quibus diebus tres Christi
pauperes relinendo, omne jejuniorum me-
ritum consequaris perinde ac si ad litteram je-
junia ipsa plene servares et adimpleres; et ipsi
quoque diebus superius exceptis, dum medico-
rum consilio tui corporis saluti expedire decer-
natur, carnibus et ab eis originem ducentibus
tibi similiter vesci ac uti liceat: necnon habitu
sive tunica lanea et cingulo predictis per te di-
missis, linea dumtaxat tunica, in lecto sindo-
nibus sive linteis lineis cubare atque dormire,
et aliis in praemissis ac eorum aliquo medi-
corum, qui tui corporis valetudini curabunt,
libero consilio et suasioni parere et obedire
possis et debeas, etc. Dat. Romae apud S. Pe-
trum sub anno piscatoris die ultima Maii
MDXVII, Pontificatus nostri anno V». Contabuisse
vi lentu veneni illi a Belgis annulis infusi con-
tendit multis argumentis Gomesius¹, nec desunt
vani conjectores², qui ex concepto dolore, cum
a regni curatione et administratione vacare
jussus esset, emarcuisse scribant: quam ejus
virtutis invidi opinionem facile animo imbitam
sparsere.

106. Reliquisse quingenta millia aureorum
praeter suppellectilem preciosissimam narrat
Paris de Grassis. Ingentes vero opes, quibus
abundabat, ad propagandam fidem Mahometanorumque Afrorum tyrannidem conterendam
ipsum convertere consuevisse vidimus: cumque
hoc anno ob Concilii Lateranensis decretum de
cogendis sacerdotiorum decimis pro suppedi-
tandis sumptibus in sacram rem militarem faci-
endis Aragoniae clerus tumultuaretur, Nime-
nus ita statuit, non spoliandum, ut alias, fal-

laci sacrae expeditionis conficiendae sponstone
sacerdotalem ordinem decumana vectigalium
parte; atqui si res vere ac serio in Mahometis
cultores gerenda esset, non modo decimas, sed
et omnes census Ecclesiasticos, acque omne
aurum argentumque sacrum suae diocesis Pon-
tifici delulisse narrat Gomesius¹: « Ad Arlea-
gam, inquit, suum Romae procuratorem scripsit,
ut Pontificem maximum reverenter adeat, et
Ximenii nomine non solum decimas suae dio-
cesis offerat, sed totos etiam fructus, et omnem
Ecclesiasticam suppellectilem, et quidquid auri
et argenti facti aut intercepti in thesauris sacer-
dotum aut templorum sacrariis esset repositum:
sed summopere oret, ut ejus sententiam de belli
sacri apparatu discrete aperiat, nam nisi justis-
sima de causa nunquam se auctorem futurum,
ut Hispani sacerdotes, quos jam fere tumultu-
antes pacaverat, vectigales fierent ».

107. Inter praerlarissima ejus gesta, id non
silendum est, ipsum divino afflatum spiritu
cum multae haeresion pestes prope diem in Dei
Ecclesia grassatura forent, et sacram Scripturam
depravatae, Ximenium vetustas in externis
linguis Hebraica, Syriaca, Arabica et Graeca lin-
guis editiones maximo labore et sumptu typis
excudendas curasse; de quo haec habent Acta
Toletana²: « Iste sanctus cardinalis, don frater
Franciscus, caelesti lumine praevidens et habens
nobilitatem inimicorum insurgentium contra Ca-
tholicam Ecclesiam propter aversionem et de-
pravatam intelligentiam sacrae Scripturae, con-
gregavit viros magis doctos totius Europae ad
effectum scribendi et typis mandandi bibliam
Complutensem, nuncupalam miraculum mundi,
ad 1540, et hoc modo melius intelligeretur nostra
vulgata in suo rigore et puritate, ostendens in
hoc habuisse caelestem illustrationem et donum
prophetiae ».

108. *Depositur indequeque ut Ximenius
sanctorum Albo inscribatur ab patrato in vita et
post mortem miracula.* — Cum temporis cursu
fama sanctitatis Francisci Ximenii inlaresceret,
Complutensis Academia litteris ab Urbano VIII
expetit ut illum in sanctorum numerum re-
ferret:

« Beatissime pater.

« Stricterioribus obligationum vinculis pre-
mimur, ne in telum ingratiitudinis vitium in-
curramus, cum tot orbis principibus, cum tot
regnis et provinciis magni illius viri ardenti de-
votione flagrantibus, ejusdem maximi musei
supplicem petitionem communi fidelium plausu
et acclamatione roboratam munire: quando-
quidem nos propius insitam animo religionem
innumeri ad Dei cultum templis erectis agno-
scimus, ferventissimam erga infirmos chari-
tatem magno reddito insitulis xenodochiis in-

¹ Gomes, l. VII. — Vincent, Bisc. l. II, hist. Arag. c. 5.

² Gomes, l. VII. — ³ Acta Tol. beatificationis Ximenii card.

tuenur, castitatis studium, quo erat semper incensus, multa virginum monachorumque edificata cœnobîa laudamus assidue, omnia lamem eo minora, quod hanc scholam Catholicæ fidei tuenda ergo vestræ beatitudinis obsequio mancipalam magna liberalitate dotavit, ut in dies strenuos egregiosque milites procreare non desinat. Quare semel et iterum vestræ beatitudinis addictissimi obsecramus, ut humillimis nostris desideriis et petitionibus aures suæ benignitatis inclinet, et istam Academiam hoc immortalî beneficio afficiat, quod Denm frequenter deprecamur, et quod sanctitatem vestram Ecclesiæ quam diutissime servet incolumem. Compluti prima Februarii anni MDCXIII. Ex decreto Universitatis Complutensis adjecta sunt doctorum nomina.

109. Adduntur alia ad Franciscum cardinalem Barberinum, tum etiam ad cardinales congregationis sacrorum rituum de provehenda adscriptionis cardinalis Ximenii in sanctorum numerum actione, supplices litteræ eadem die exaratae ¹, quæ preces iterum secunda Martii die et decima Aprilis repetite. Accessere Complutensibus deprecatores Cæsaraugustæ, Palentia, Cordubæ, Seguntia, Legionis canonicorum collegia, ac pluribus litteris eodem anno flagitarunt, ut in beatorum Albo collocaretur, collectaque sunt Acta publica ², in quibus præcipua illius præclara et sanctissima gesta describuntur, ex quibus hæc delibanda visa sunt: « Maximos adeptus honores, maximos etiam ad augendam Catholicam fidem spiritus concepit: Africanam enim expeditionem diu præmeditatum, ac Catholica fides illis in regionibus disseminaretur, oranique Hispania maritimam a diuturnis prædonum vexationibus liberaret, parari statuit; unde numero scripto exercitu navibusque imposito Malaca solvit, et ad portum Mazalquivir ad alias expeditiones valde opportunum, paucisque ante annis ejusdem pariter instructissima classe expugnatum ventis benigne spirantibus appulsi: ibi milites partim terra, partim mari ad Orani expugnationem proficisci jubet: ipse vero Mazalquivir eisdem auxilium suis ad Deum precibus laturus remansit. Milites jussis obtemperant, et sequenti die Oranum pervenerunt, viderunt, vicerunt; nam occisis ad quinque millia hostium, et solum fringita ex Catholicis desideratis, urbe et arce potius sunt: nec mirum, divina siquidem ope precibus servi Dei Francisci impetrata præliabantur, ut manifestissimis signis innoluit; etenim Crux, quæ transeunte Vajonam Carpentaria vicum exercitu in caelis apparuit, iterum Mazalquivir ab omnibus portu egredientibus visa est: duplex iris, statim ac Oranum obsessum fuit, super eadem civitate conspecta est: ingens

quoque vulturum multitudo eodem Maurorum palam significantium eorum exercitum infestavit: leones item per silvas vicinas a Mauris frementes auditi sunt, qui post prælium commissum ad cadavera devoranda convenerunt: ac denique sol per quatuor horas longius diem protrahendo, ut oppugnationis finis imponeretur, in suo cursu substilit: ejus rei novitate percussus multi ex Mauris Christi fidem susceperunt. Orano expugnato, ibidem religiosorum monasteria duo alterum S. Dominici, alterum S. Francisci ad habitatores moribus Christianis imbuendos, necnon hospitale S. Bernardini ad milites infirmos curandos edificanda curavit, nullisque aliis piis operibus dispositis in Hispaniam reversus est ».

110. De miraculis vero, quæ ab ipso in vita et post mortem divinitus sunt edita hæc referuntur ³: « Octuagenario major sanctissime obiit non solum virginitatis et sanctitatis vitæ, sed etiam miraculis illustris: nam dum in religione vivebat quadam die longo itinere lassus una cum socio, qui inedia minus patiens fere animam agebat, ad rivulum sedens panem supra petram ad se et socium refocillandum coelitus delatum suis precibus invenit. Dum Valumbrate oppidum perfransiret, agris et frugibus aquarum inopia laborantibus, pluviam copiosissimam, unde admirabilis fecunditas successit, imploravit. Vallisoleti incendium maximum omnia longe lateque vastans mirabiliter signo crucis exlinxit. Ac denique Oranenses undique a Turcis, Mauris et infidelibus septi in Catholica fide et a Maurorum incursionibus benigna et visibili protectione servi Dei Francisci usque in hodiernum diem firmari et tueri miraculose experiuntur, ut innumeris exemplis in processu per testes relatis conclusentissime comprobatur: ex quibus hæc pauca memorari sufficiat. Quod cum de anno MDCXIII, civitas centum Maurorum millibus obsideretur, mœniæque essent in totum diruta, servus Dei ad Oranensium invocationem visibiliter, ut ipsimet hostes fassi sunt, super muros civitatis apparuit ensen manu tenens, ac inimicis adeo formidabilis, ut non solum illius oppidum aggredi tentaverit, sed paulo post obsidione liberum reliquerit; et novissime de anno MDCXIII, cum iterum arctissima a Mauris obsidione premere-tur, ejusdem servi Dei visibili protectione fuit liberata, et de anno MDCXLVIII, cives a pestilenti hæc undique circumgrassante ejusdem precibus incolumes fuerunt servati ».

111. Foveat hanc causam consecrationis memoria cardinalis Ximenii Innocentius X., dum ante Pontificios apices adeptos internumti Apostolici munus Madriti in Hispania apud regem egit: quæ tandem anno jubilei Philippo IV,

¹ Act. in cod. M. — ² Acta Toletana beatil.

³ Acta Toletana beatil.

et Maria Austriaca regibus Catholicis deprecatoribus instaurata est : quorum litterae ¹ supplices ad Innocentium X, in libello Panormi typis cuso in lucem recenter prodierunt. Jussu ² autem regio Rodericus Mendoza dux Infantatus extra ordinem missus orator ab Hispaniarum et ultriusque Siciliae rege duodecima Novembris anni MCL, eidem Innocentio supplicem libellum porrexit, ut de gestis rebus admirandis cardinalis Ximenii festium dicta in publicas Tabulas referri iuberet : de quibus etiam gestis insignibus ex scripto Hispanico in aeternum collectis illi relatum est, constitutaque actione religiosa festium dicta in disquisitionem sunt vocata; quorum publica Monumenta prae manibus habuimus.

112. *Caroli V in Hispaniam aduentus.* — Paulo ante Ximenii obitum, cum in Hispaniis plures tumultus fierent; Carolus rex e Belgio ad eos sedandos in eo se contulerat, quem applicuisse ad portum Asturum decima nona Septembris refert Vincentius Blasens ³, cui Leo gratulatus est ac de legatis suis addidit : « si tibi significarunt nos bellum id, quod Franciscus Maria nobis reipue publica intulerat, sedavisse : quod eo libentius fecimus, ut sumendo in Turcas bello dare operam aliquando nobis liceat : quam ad rem te hortantur cogitationes omnes convertas tuas, ut communi consilio et cura agere juyareque rempublicam possimus. Non. Novembris anno V. Roma ».

113. *Diversae sanctiones quibus sacrum auditri extra parochialem Ecclesiam permittitur; instauratur decretum de fidee addicende Sedi Apostolicae a praesulibus recenter electis, et approbatur quaedam precum formula.* — Hoc anno instaurata est vetus illa controversia, an satis sit Christi fideles die Dominica aliisque feriis diebus divinis mysteriis in religiosorum Ordinum templis interesse : decrevitque Leo satis esse ⁴ : « Inversis et singulis praesentes litteras inspecuris, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Intelleximus quosdam in dubium revocare, et perinde fimiralis conscientia scrupulum injicere, si Christi fideles, qui Dominicis et festis diebus extra Ecclesias suas parochiales missas audiunt in Ecclesiis fratrum Ordinum mendicantium, Ecclesiae praeepto de missa audienda satisfaciant : nos autem ambiguitatem hujusmodi tollere volentes, ut cum sinceriori conscientia fideles quique Deo creatori suo serviant, auctoritate Apostolica tenore praesentium notum facimus, omnes Christi fideles utriusque sexus, qui non contempto proprio sacerdotale parochiali in Ecclesiis fratrum Ordinum Mendicantium Dominicis et festis diebus

missam audiunt, satisfacere praeepto Ecclesiae de missa audienda, nec in aliquam labem mortalis peccati poenae incurrere, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque etc. Dat. Romae apud S. Petrum sub anno piscatoris die xii Novembris MXXVII. Pontificatus nostri anno v ».

114. Extremo anno xx Decembris promulgata ⁵ est alia saeclio, qua episcopi ex veteri more et instituto fidem sacrosanctae Sedi Apostolicae addicere; necnon Diploma Pontificium de collata confirmataque iis dignitate, persoluto consueto stipendio jussi sunt : cujus decreti instaurati causam eam afferit Paris de Grassis, quod designatus episcopus Suanensis conjunctionis in Leonem a Petrutio collatae particeps deprehensus esset, quaesitaque sacramenti quod nuncupare debeuerat formula, ut proditionis crimine damnaretur, veterem morem intermissum fuisse responsum esset : conceptum id erat hisce verbis ⁶ :

« Ad futuram rei memoriam.

« Inter alia laudabilia et necessaria Sedis Apostolicae decreta a summis Pontificibus praedecessoribus nostris edita, et omni tempore observata, illud videtur praecipuum, quod ad Ecclesias patriarchales, metropolitanas, cathedrales, et abbatiales dignitates promoti vinculo juramenti astringantur, ut Pontifici pro tempore existenti et successoribus suis canonice intrantibus fideles esse, et alia observare teneantur, quae in forma ejusmodi juramenti continentur. Super ad nobilium pervenit, aliquos, qui ut praemittitur, promoventur, vinculum ipsius juramenti, quod indissolubile est, declinare, in decretorum praedictorum contemptum. Cupientes autem tali absurditati opportune providere, motu proprio, ac ex certa nostra scientia, hac praesenti nostra in perpetuum valitura Constitutione ordinamus atque decernimus, quod quicumque ad aliquam ex dictis dignitatibus in titulum, commendam, administrationem, unionem temporalem, coadjutoriam eum successione, seu quamvis aliam dispositionem, etiam ad Ecclesiam titularem in partibus infidelium constitutam, promotus fuerit, et ipse praesens in Romana curia exiterit, teneatur et debeat sub mille ducatorum pro medietate camerae Apostolicae et una quarta parte dilectis filiis clericis caeremoniarum magistris, altera vero quarta parte dispositioni praesidentis ipsius camerae applicandis, necnon excommunicationis late sententiae poenis, in manibus dilecti filii nostri prioris diaconorum S. R. E. cardinalium pro tempore existentium, infra mensem a die promotionis compulandum, vocato uno ex dictis caeremoniarum magistris juxta consuetudinem hactenus servatam, in forma solita jura-

¹ Ext. in lib. typis cuso Panormi. an. 1643. — ² Ext. ex de re Philip. IV ad duceum Infantatus lit. — ³ Blasch. hist. Arag. l. II, c. 9. — ⁴ Ext. in Bull. in Leo. X. Const. 25.

⁵ Paris e Grassis to. IV. — ⁶ Ext. in ejusd. Diar.

mentum antedictum præstare, et ultra, si facere neglexerit omnibus fructibus Ecclesie seu abbatiæ, ad quam promotus fuerit, careat, donec iuramentum ipsam præstiterit, et penam universam cum effectu persolverit: a quibus iuramento et penæ solutione minime se excusare valeat, quod litteras promotionis suæ non expediverit, sed ad illas expediendas aliquam forsam a nobis vel successoribus nostris dilationem obtinuerit: qua dilatione gaudere minime possit, nisi obligato in camera prædicta bancario idoneo de Bullis expediendis, et iuribus ipsius camera et officialibus Romane curiæ solvendis assignato, etiam possessionem non fuerit assecutus, nec assequi forsam posse contingat. Et nihilominus dilectis filiis custodi cancellariæ nostræ, et summis litterarum nostrarum, et notariis camera Apostolicæ in virtute sanctæ obedientiæ districte mandamus, quatenus nullas litteras super præmissis expediri permittant, et expeditas minime tradant, nisi eis prius de iuramento huiusmodi præstito fides per alterum ex clericis carimoniarum magistris facta fuerit, sicut hactenus consuetum erat.

« Volumus autem quod hoc præsens nostrum decretum tam promovendos quam etiam promotos comprehendat, ut ipsi promoti teneantur infra mensem a die requisitionis jurare; quod iuramentum recipi non debeat, nisi constiterit de obligatione bancarii prædicti, aut de alia in eadem camera facta. Pro quorum omnium et singulorum præmissorum efficaciori executione venerabili fratri nostro Raphaeli episcopo Ostiensi, ac pro tempore existenti camerario, necnon dilectis filiis præsentibus camera prænominatis præsentium tenore committimus et mandamus, ut habita fide promotionis alicujus ad aliquam ex dignitatibus antedictis, et neglectu præstationis prædicti iuramenti, postquam ad id monitus fuerit, contra eum ad declarationem penarum prædictarum veluti contra debitores ipsius camera in ea obligatos procedant: in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque, etc. Datum Romæ xx Decembris m^oxvii, Pontific. nostri anno v.

115. Hoc etiam anno Leo ad fovendam sacris præmiis pietatem certas sacrarum precum formulas in Christi ac Deiparæ honorem conceplass, quæ coronæ nomine insignite delinquo orationis Dominicæ atque angelicæ repetendarum numero distinctæ sunt, Apostolica auctoritate confirmavit¹:

« Leo, etc. Exponi nobis nuper fecisti, quod Christi fideles maxime ultramonitanas partes incolentes magno devotionis spiritu ad officium coronarum ad honorem Domini nostri Jesu Christi et beatissimæ virginis Mariæ matris ejus

editum persolvendum ducuntur, longeque ampliori eisdem Christi fideles speratur devotione succendi, si dicto officio Apostolicæ confirmationis robur adijcere dignaremur. Nos itaque, qui cuncta, per quæ maxime ad divinum amorem Christi fidelium corda speramus ardentius allici, libenter concedimus, dictum officium inferius annotatum, auctoritate Apostolica confirmamus pariter et approbamus, ac omnibus Christi fidelibus dictum officium recitantibus ad honorem Domini Jesu ejusque purissime matris nostram impartitur benedictionem, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque: tenor autem dicti officii talis est: Prima corona Domini nostri Jesu Christi, quæ parva dicitur, continet quinque *Pater noster* et totidem *Ave Maria*, in honorem vulcerum ejusdem Domini nostri: secunda continet triginta et tres *Pater noster*, et totidem *Ave Maria*, in honorem ætatis Christi, qua in hac vita mortali vixisse creditur: tertia continet quinque psalmos habentes litteras in principio, quibus nomen Jesus scribitur in honorem nominis domini Jesu. Primus Psalmus: *Jubilate parvum*. Secundus: *Exaudiat te Dominus in die tribulationis*. Tertius: *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus*. Quartus: *Usquequæ Domine oblivisceris*. Quintus: *Sæpe expugnaverunt me*; et in fine: *In nomine Jesu omne genua flectatur*; oratio: *Omnipotens sempiternæ Deus, dirige actus nostros in beneplacito tuo, ut in nomine dilecti Filii tui mereamur bonis operibus abundare. Per Dominum*, etc. Prima corona Mariæ virginis continet decem *Ave Maria*, ad honorem evangelicarum virtutum ejusdem B. Mariæ: secunda corona continet septuaginta duo *Ave Maria*, ad honorem septuaginta duorum amorum quibus pie creditur Virgo in hac vita mortali vixisse: tertia continet quinque Psalmos habentes in principio quinque litteras, quibus nomen benedictum *Maria* scribitur: Psalmus primus est: *Magnificat*. Secundus: *Ad Dominum contritabor*. Tertius: *Retribue serro tuo*. Quartus: *In convertendo*. Quintus: *Ad te levavi oculos meos*. In fine: *Sub tonni præsidium*; versus: *Dignare me*; oratio: *Famulorum tuorum*, etc. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xvj Septembris, anno Domini m^oxvii, Pontificatus nostri anno v^o.

116. *Eduardi Galvani vaticinia*. — Hoc anno¹, mense Junio, senio obiit in insula, cui Camaran nomen est, faucibus Erythraei maris objacente, Eduardus Galvanus decretus ab Emanuele ad Abyssinorum regem orator, qui sacerdotes ad Abyssinos erudiendos adducebat. Is ante obitum Francisco Alvaro sacerdoti indicavit mortem Georgii Galvani filii, quam divini-

¹ Bolser, in Bullar, num. 36, et ex eo Wal. to. VIII, an. 1517, num. 38.

¹ Jo. Barros, dec. 3 l. 1. c. 4.

lus præcognorat, illum nempe una cum omnibus, qui ipsius navi vehebantur, mari perisise, ipsumque divina misericordia caelos petisise cum in suscepta pro Dei gloria expeditione obiisset: addiditque Laurentio Cosmo nonnullisque aliis in insula Daleca a Mauris capta recisa fuisse, quæ postea vera comperita fuere. Floruerat Eduardus litteris, et præter historica Monumenta hortativam orationem de Jerosolymis recuperandis evertendaque Mecha scripsit, ac plura vaticinia ad id comprobandum congesti, e quibus eliciebat nulla ratione facilius confici rem posse, quam si Lusitani cum Abyssinis vires conjungerent, invaderentque Arabas; parteque alia Christiani Occidentales sociatis copiis irrumperent in Syriam ad Jerosolymas Christianæ religioni restituendas, ignaviaque culpam a se depulit, qui in extremo senio legationis ad Abyssinum labores pro tam glorioso opere suscepisset. Simili exhortatione permotus Emmanuel Lusitaniæ rex eundem Eduardum Galvanum anno excurrentis sæculi quinto ad Pontificem, Casarem regemque Francorum clam submiserat, ut eos ad evertendam Mahomedicam impietatem concitaret.

117. *Templum S. Thomæ dicatum in Indiis reperitur instauratum.*— Quo etiam anno ¹ Didacus Fernandes et Sebastianus Fernandes Lusitani ad sepulchrum S. Thomæ Apostoli ab Armenio, Cojo nomine, adducti sunt. Patebat ingens locus multarum adium ruderibus dirutarum pyramidarum, turrium, columnarum insculptarum eximio artis lenocinio pluribus imaginibus, fragmentis insignis, denique triste nobilissimæ quondam urbis, cui Meliaporis nomen erat, vestigium. Inter circumjacentes ruinas templum ingens semidirutum videbatur, in quo sacellum tantum stabat more nostro compositum, quod Orientem spectabat, inque parietibus intus ac foris tum in reliquo templo plurimæ cruce effictæ conspiciebantur: ibi Saracenum provectoris atatis offendere, qui amisso oculorum usu illum advenerat, ut se Apostolo, a quo sibi lamen restitui deposcebat, commendaret: ejus pater atque avus gentiles hoc sacellum curaverant, genusque ex Christianis illius regionis traxerat: interrogatus dixit majorum traditione se accepisse, virum divinum, qui fidem Christianis intulerat, hanc ædem condidisse, atque in ea sepellum, necnon duos ipsius discipulos, tum regem, quem ad Christi cultum traduxerat, ibi jacere, eversoque templo sacellum ob piam in

Apostolorum observantiam cultum fuisse: lustratum postea aliquot abhinc sæculis a præconibus Evangelicis, qui Orientem Christianæ fidei dilatandæ causâ peragrabant, S. Thomæ templum, ex ipsorum litteris jam ante vidimus.

118. *Yucatan provincia in America patefacta.*— Hoc eodem anno ¹ reperta fuerunt novi orbis terræ, quas legibus expoliatas fugitivi antea indicarant, Francisci Fernandes et sociorum virtute, qui ex angulo Cubæ Occidentali, tribus instructis navibus, solvendes, interque Zephirum et Austrum sexaginta sex leucas emensi ad terras cultissimas applicuere: « In ferram, inquit, incidunt amplissimam, descendunt hospitalliter, suscipiuntur ab incolis; quod sit universæ provincie nomen per natus et signa interrogant nostri; Yucatan responderunt; quod eorum lingua sonat: Non vos intelligo. Nostri putarunt Yucatan esse provincie nomen, inde ab hoc eventu immediato restitit restabitque perpetua Yucatanæ hæc appellatio: initium tamen ejus vocant Ecampa. Oppidum in littore situm adeunt ingens adeo, ut Cairum illud dixerint a Cairo Ægypti regia, turritas domos, templa magnifica, vias ordine stratas, ac plateas et mundinaria ibi agi commercia repererunt. Lapideæ sunt domus aut ex lateribus et calce arte mira confectæ: ad prima domorum impluvia aut primas habitationes per decem aut duodecim gradus ascenditur ». Et infra: « Vestita est hæc gens non lana, quia pecudes non habent, sed gosampio mille modis et variis fucato coloribus: femine a cingulo ad talum induuntur, velaminibusque diversis caput et peccora legunt, et pudice cavent ne crus aut pes illis visatur. Tempa frequentant, ad quæ primariæ vias ex propriis domibus sternunt lapidibus, idolorum cultus indulgent: sunt, sed non omnes, recituli: legibus vivunt et summa fide commerciantur permutando sine pecunijs. Cruces viderunt: unde id habeant interrogati per interpretes, dicunt aliqui transisse virum quemdam formosissimum per eos tractus, qui ois id insigne in sui memoriam reliquerit, alii obisise lucidiorem sole hominem quemdam in eo officio: ceteri nihil habetur ». Commorati ² ibi aliquot diebus, et Como Majaque regionibus perlustratis, in provinciam Agnavil applicuere, ubi insidiis petiti, suorumque parte sagittis confixa, ad Ferdinandam insulam redierunt.

¹ Jo. Barr. dec. 3. l. VII. c. 11.

¹ Petr. Mart. dec. 4. c. 1. Gomara l. III. c. 2. — ² Cap. 2.

LEONIS X ANNUS 6. — CHRISTI 1518.

1. *Prodigia Romæ visa, malorum præsgia.*

— Anno a Christo nato supra millesimum quingentesimum decimo octavo, Indictione sexta, duo pestiferi homines, Selimus nimirum in Oriente, Armenia, Syria, Ægypti, Arabia, Mauritania spoliis et imperio superbus; in Occidente autem Lutherus hæresiarcha Christi sacerorum novus hostis exitium Ecclesiæ interminati sunt: nec deerant malorum præsgia; quippe in Germania e spina Dominicæ coronæ sacer manavit cruor, ut inferius dicitur: Romæ vero plura contigere, quæ popularium mentes terrore perturbarunt, ut narrat Paris de Grassis¹: « In Ecclesia S. Augustini imago crucifixi, quæ posita erat in gremio Dei Patris totaliter abrasa est (nimirum vi fulminis). Item simulachrum pueri Jesu in sinu matris fulgure dejectum est, et nunquam repertum. Item crux cum Christo crucifixa in Basilica S. Petri nocte de alto columnatu nullo tangente cecidit. Item in Campo-Sancto cum quispiam sacerdos celebraret, et elevata hostia, eam, ut fil, super corporali positurus esset, vento prævalente exsufflata est inde, et nusquam amplius reperta fuit, multis id factum stupentibus, et continue hostiam sacram quærentibus. Et cum ista dicerem papæ, ipse mihi quasi per risum respondit, omnia hæc naturaliter esse, nam ab Octobri usque modo hyems fuit, quæ fecit officium suum: fulgura et similes casus quotidie videntur non solum Romæ, sed alibi; et quia forte populus timet de Turco, qui sit venturus in Italiam, scilicet sua Sanctitas nihil timendum; quoniam, ut heri litteras habuit ab imperatore et rege Hispaniæ, conclusum est de unione principum Christianorum in unum votum faciendi non solum ad obstandum Turco, sed ad invadendum eum usque in Constantinopolim: quam unionem in primo consistorio declarabit, et legatos aliquos creabit: itaque de processionibus faciendis propter causas a me dictas non esse necessarias nunc: et sic nihil fuit ».

2. Memorant alii alia prodigia, nimirum in Brixienti agro visas medio aere militum copias confligere, ac tubarum clangores sonitusque tympanorum auditos: in Saxonia vero crucem puicæ coloris circa Vivariense monasterium media nocte sereno cælo fulsisse; tanquam moneret mortales, ut in ea confiderent, atque in media temporum perturbatissimorum caligine crucem tandem triumphaturam, nec sine causa Romani de Selimo conceperant metus, cum is palam jactaret², se subacto Oriente Occidentem debellaturum, atque hoc scommate nostros percelleret³, se punire velle Christianos, qui Christi legem non colerent, inque omnia vitia Christi legi adversantia delaberentur; præterea Turcarum piraticæ naves Tyberina ostia infestant, atque in ipsius Urbis, quæ Christiani imperii regia est religionisque arx, conspectu, prædas egerint⁴, parteque alia in supero mari Anconitana infestantes littora circum Lauretanam ædem discurrerint; quibus de rebus in Augustano conventu Ploccensem episcopum lamentantem audituri sumus.

3. *Imperii electores in Augustano conventu congregati proposita consilia de bello Turcico Pontificis arbitrio submitunt.* — Congregati autem fuere Maximiliani Caesaris, quem Hispaniæ, Hungariæ et Daniæ reges suæ voluntatis interpretem delegerant, imperio, Augustæ Germaniæ principes, ut optima pro excindendo Christianis armis Turcico imperio suscipere consilia: ad quos cum Pontifex superiori anno affecto amplissimam belli administrandi et conticiendi in militum stipendia ararii formam⁵, cardinalium necnon regionum oratorum consilio, libratam transmisisset, illi eam summo opere commendarunt; censuerunt tamen non differendum bellum, sed acutum capiendi arma: quandoquidem hostis potentia in dies ingravesceret, jamque ducentarum navium classem comparasset: proxima itaque Æstate inchoan-

¹ Ext. de eo publica Monum. apud Dol. to. II. — ² Petr. Mar. Anglor. Ep. DLXXVIII. — ³ Ploccensis episcop. in oral. ad conventum August. — ⁴ Ext. apud Dolgast. to. II. p. 132.

¹ Paris to. IV. Diar. cærimon. Ms. arch. Val. p. 250.

dum in Africa bellum adversus Turcas, Mauros vero ab iis nondum subactos in eisdem conciliandos, pulsisque Africa Turcis, in Ægyptum bellum transferendum, ad evellendam ex ea nondum firmatam Turcicam tyrannidem, sollicitandumque ad ineundum cum cæteris armorum societatem Persarum regem.

4. Dum autem Cæsar atque Hispaniarum reges hæc bella gerent, debere aliam expeditionem contra a Sigismundo Polonia rege, quem una cum Polonis, Hungari, Bohemi, Silesii, Lusacii, Austriaci, Moldavi, Valachi sequantur; inque proximas Turcicas provincias irrumpendum; consequentibus vero annis universalem expeditionem, irruente per Forumjulium Francorum rege, conficiendam; tum de colligenda pecunia, inferendis in castra commeatibus, servandis quinquennialibus inter principes induciis, compescendis turbarum concitatoribus ac fœdifaxis, conducendis Tartaris, Sophisque in societatem adiungendo, partiendaque præda plura addidere: quæ omnia Pontificis regionumque oratorum in Urbe arbitrio submiserunt, describereque in libello quem cum hujus temporis verum statum egregie depingat, mandandum historiae putavimus.

5. « Proposita et tractata ab electoribus principibus et statibus sacri Romani imperii in conventu Augustano an. Domini MXXV.

« Si fortasse cæteri Turcarum tyranni eo facilius a Christianis principibus terrebantur, qui dum quadam etiam non modica regna et imperia suæ ditioni subdidissent, nondum tamen cogitatus conatusque suos omnes eo direxerant, ut sibi universum orbem subderent; at hic communis omnium hostis (nempe Selimus) non innumeris suis ditionibus, non regnis et imperiis, quæ antehac progenitores sui a Christianis principibus rapuerunt, non tota fere Asia et magna parte Europæ contentus, fuso prius attritoque variis cladibus Persarum rege, duobusque Ægyptiorum sultanis crudeliter trucidatis, Assyriaque, Arabia, Ægypti, et multis Africa regionibus, præsertim, ut fertur, Bugiæ, Tunesi, Tremesenique regnis potitus, natura ferox, regnandi dominantique cupidus, Christianum cruorem inexplèto furore sitiens, omnisque nobilitatis et principum hostis acerrimus, cum jam fere Orientem et Meridionalem plagam sibi pæjecisse gloriætur, in Occidentem, hoc est, in Christianorum viscera, cum nullus alius posse sibi obesse existimet, arma convertit, totumque sibi orbem subdere, et imprimis Christianam Ecclesiam crucifixi Jesu Christi sanguine fundatam, et Catholicam ac sanctam fidem nostram spurcissimæ Mahometanorum sectæ subicere, Christianosque populos religionem suam non modo deserere, sed per varias pœnas atrocissimæ cruciatos pernegare cogendos proposuit: qui et eo magis elatus ac superbus supe-

rriori victoria incedit, quod et in eo bello terram ipsam, quæ Jesu Christi crinabulis gaudet, et Calvarie locum, ubi crucis ejus adhuc vestigia inhaerent, sanctique ejus corporis venerandum sepulchrum, intemerataque virginis Mariæ, ac sanctorum Apostolorum nativum solum suæ ditioni acquisiverit: quæ loca nunc contaminatis et spurcissimis pedibus calcantur, fœdatisque Christiano sanguine manibus, proli dolere! in nominis nostri perpetuum dedecus tractari a nobis inspicuntur: quorum etiam visitatione, qua sola antehac consolari poterat, Christianum genus privatum est.

6. « His autem singulis diligenter consideratis, quandoquidem Christianorum cervicibus non modo magna pericula immincant, cum jam ducentarum trirerentium velorum parvorum ac magnorum paratam classem hostis habeat, ac in dies plures ad hoc fabricet; sed de fortunis, de vita, de salute cum hoste decernere inevitabilis necessitas eos cogat, non esse diutius quiescendum, neque locum ullum diuturnioribus disceptationibus relictum sanctitas ejus existimavit, sumendamque in hostem communem generalem a Christianis omnibus expeditionem necessarium fore duxit, participato omnium prædictorum consilio, cum in primis Deum optimum maximum incessantibus flectendum precibus, orationibus, jejuniis, sacrificiis, pœnitentiis, contritisque et humiliatis cordibus constituerit, ut non attentis peccatis nostris, sed memore suæ solite misericordie mitius ac elementius nobiscum agat, suæque auspicio ad sanctum hoc opus et bellum suscipiendum mentes nostras dirigat; deinde ut singula bella, hostilitates, dissensiones, quæ inter Christianos principes et potentatus vigent, de medio omnino tollantur: quibus pacatis, si non firma pace, saltem per inducias, ut eo liberalius ad generalem expeditionem in hostes ipsos sumendam quilibet se accingere et parare possit, cæteraque omnia quæ ad tantæ rei molem attinent, præhabita tam de modo belli sumendi quam de copiis, de pecuniis, de commeatibus articulatis abunde ac prudentissime complexa fuerit, eamque consultationem et communem omnium congregatorum sententiam in scriptis redactam ad invictissimum Cæsarem Maximilianum Romanorum imperatorem, tanquam ad caput sæcularium principum et advocatum sanctæ Apostolicæ Sedis Christianaęque fidei protectorem et rei militaris inter omnes principes expertissimum examinandam perpendendamque miserit, ut si quid pro bellicarum rerum experientia minnendum addendumque existimaverit, judicio atque consilio ostendat; licet serenissimus Cæsar et præterita omnia jam plurimis documentis satis superque noverit, de presentibusque etiam multorum litteris, munus et testimonis certior fuerit redditus, cordeque intimo et sæpius indoluerit

et apud ipsum sanctissimum dominum nostrum aliosque reges et Christianos principes his malis remedia et quesiverit et ostenderit, sepiusque cum natione Germanica et consiliariis suis super iisdem rebus consultarit, ac ab ineunte ætate nihil aliud ferventius inquam optaverit, quam aliquando in ejusmodi expeditionem proficisci posse; nihilominus gratissimus eidem fuit nuntius qui hujusmodi ad se consultationem et tantorum virorum sententiam attulit: quam quidem etsi in omnibus articulis prudentissime summo ingenio, summa solertia eliamiam recognoverit, voluit tamen singula a consiliariis suis qui pro tempore apud se presentes erant perlegi, considerari, ponderarique; et si quid ad ea addendum arbitrarentur, id in scriptis etiam committerent. Nonnullis interjectis, ut Cæsar de gerendo eo sacro bello consultus fuerit, addit quid Cæsarei senatores senserint:

7. « Cum Germanica natio, quæ multis ac magnis regionibus late patet, quæ plurimorum principum ac communalium ductu variis moribus et legibus gubernatur, non tam repente induci et in tanti momenti expeditione armari facile possit; Turcus autem, qui maximam classem et immensam jam apparatus belli coegit proculdubio non sit quieturus, quin aliquam Christiani orbis regionem invadat: ne omnino proximus hic annus immunis transeat, quin saltem ad divertendas vires tanti hostis quippiam prodesse possit, et ne is sibi nuper acquisita regna firmo ac stabili ductu regere, et in fidem ac benevolentiam suam confirmare, ac reliquos Africae reges et potentatus, quos nondum subegit, bello interea aggredi possit, ex quibus omnibus magna sibi et opum et pecuniarum et gentium incrementa contra Christianos accedere posse non dubium est, Cæsarei consilarii nonnullas suas consultationes, quid ad futurum annum contra hostes ipsos suscipiant, tentari posse existiment, quibusque modis duobus proximis deinde annis cætera generalis expeditio subsequi valeat, et quibus ducibus, qua pecunia, quibus copiis res agenda videatur, reverenter in his scriptis proposuerunt; volentes tamen ea singula et sanctissimi domini nostri aliorumque in Urbe congregatorum oratorum, et Christianorum etiam regum ac principum iudicio subijci; neque propterea ab jam dicta consultatione, quæ ad Cæsaream majestatem missa est, in cæteris discrepare: sed his omnibus tanquam prudenter perpensis et adamussim consideratis acquiescere; arbitranturque, nisi quippiam in futura Æstate Christianorum virum in hostem pareretur, cum et omnem occasionem in sequentes annos Christianis erepturum, et auxilia omnia, quæ ab exteris nationibus sperari possent, nisi nos id ipsum agamus, omnino præoccupaturum prærepturumque.

8. « Nequaquam igitur in futurum proxime

annum cessandum; sed Atrorum reges confirmandi animandique et juvandi, Scytharum et Tartarorum aliquot præmiis et stipendiis alligandi, et in expeditionem nostram invitandi, antequam a Turcis præveniatur: qui cum in proximis bellis cum sultano et Sophi florem militum suorum perdidissent, proculdubio a finitimis gentibus auxilia quæsitura sunt. Si vero a nobis Atri et Scythæ, seu Tartari in proximum annum conduci et attrahi poterunt, eo minora auxilia hostibus reliqua erunt. De comparando in primis ærario pro sustentando exercitu hæc Cæsarei opinati sunt:

9. « Et primo quod ad copias et ad tante expeditionis molem alendam congruisque stipendiis sustentandam toto ejusmodi triennio attinet, arbitrantur Cæsarei consilarii commodum atque necessarium fore, si ex universo Christiano orbe recensitis ubique regionum populis quinquagesimus quisque tam spiritualis, quam sæcularis per focos sive familias miles unus in hanc militiam eligatur, cui quidem reliqui quadraginta novem stipendium annuum subministrant; quod tamen stipendium unius equitis computari debeat. Stipendium autem ipsum a predicto summo Pontifice et cæteris, ut supra congregatis, adscribi atque nominari debeat in hunc modum, videlicet, ut equitibus bene instructis et armis sufficientibus armatis sex ducaui aurei, levioris autem armaturæ pro eorum æstimatione et arbitrio quinque aut quatuor, peditibus vero tres in singulos menses persolvantur; cujus quidem oneris seu imperatæ pecuniæ ad id se extendit, ut per socios singulos sive familias florenum unus Rheuensis vel circa impendi debeat.

10. « Item quod præter ordinariam hanc pecuniam, quæ per focos exigenda fuerit, universus status spiritualis totius Christianæ reipublicæ, exceptis Mendicantium Ordinibus, qui nullos habent redditus aut proventus, supradicto triennio ex omnibus suis proventibus et redditibus rectam decimam in hanc expeditionem persolvat. Item omnis et universus sæcularis status, et præsertim qui domos regunt, sive familie præsumt vigesimam suorum reddituum partem exhibeant. Et infra:

11. « Item omnes mercenarii, et qui qualitercumque, aut quacumque mercede et safario dominis famulantur, viritum singulo hujusmodi expeditionis anno medium florenum Rheuensem, adeo tamen, ut plus lucri eos, qui minus habent, æque compensatis stipendiis, sustineant, exhibere teneantur: si quis vero inter ejusmodi famulitio dominorum addictos inveniantur, qui vel redditus habeant, vel pecuniam et mobilia, si sicut de cæteris proximo articulo predictum est, eadem conditione censeantur. Item quod præter hæc omnia sanctissimus dominus noster sanctam cruciatam in totum Chri-

stianum orbem emittat; ex cuius cruciate devotione inductus, si qui rex, princeps, seu privatus quicumque suis impensis absque aliquo stipendio in hanc sanctam expeditionem proficisci voluerit, is ab omnibus supradictis oneribus liber et immunis intelligatur.

12. « Qui vero aliis causis præpediti expeditionem ipsam personaliter ingredi nequiverint, solutis primum his taxis et oneribus, ut supra generaliter impositis, poterunt etiam cruciata thesauros non minus adipisci, si pro conditione facultatum suarum zelo suæ devotionis, in subsidium ipsius sanctæ expeditionis quidquam erogaverint. Numerus autem hominum per totam Christianam rempublicam facilius haberi poterit, si a spiritualibus ac secularibus principibus, a præfectis et magistratibus suis per præfecturas, archiepiscopatus et parochias diligenter virilim omnes per capita recenseri curabunt ». Nonnullis in hanc sententiam additis, deque bellicis tormentis comparandis, et commedibus in castra comportandis consultum est pacem inter fideles sancendam :

13. « Et quoniam, ut omnibus notum est, pleraque inter Christianos discordiæ sunt et dissensiones, præsertimque inter multos magnos principes et potentatus, qui ad hunc diem inter se dissident, multisque emergentibus causis etiam paulo post dissidere possint, ne privatorum controversiæ et hostilitates huic communi Christiani nominis bono et tam sanctæ necessariæ expeditioni obesse usquequaque possint, ut omnibus libere ac secure sese huic proposito accingere tuto liceat, neque huiusmodi bellorum aut discordiarum perturbacionibus impediri, retardari, aut prorsus averti valeant, necessarium magnopere ducendum est, ut omnium ejusmodi bella, discordiæ et dissensiones absque alienjus contradictione inter quoscunque aut nunc vigeant, aut paulo post exoriri possint, suspendantur, prorogentur et differantur.

14. « Et quoniam longi nimium et laboriosi operis esset pacem inter omnes et amicitias querere; fiant saltem sincere ac inviolabiles induciæ seu treugue sex annorum inter dissidentes partes omnium et quorumcumque discordiarum et bellorum qualicumque etiam gravissima causa exorta fuerint, adeo ut omnes Christiani principes et potentatus vera quiete, securitate et tranquillitate gaudere possint, et ultra id suscipiendæ expeditionis decretum tempus, altero optatæ pacis triennio Christianus populus ea ratione merito frui valeat; ne cum post longos et tam difficiles pugne labores ad patrios lares redierit, iterum ad belli molestias, damna et animi perturbaciones revocetur.

15. « Quæ vero singulo hujus propositi triennii anno suscipi, atque expediri debeant, diligenter consideranda sunt, præsertim cum

apud plerosque Christianorum populos, ea sit rerum omnium invidia et ignorantia, ea indomitorum animorum perverca obstinatio, et morum quædam inconcinnitas, ut quæ communis salutis sint, aut parum advertant, aut prorsus ignorent, evenire haud difficulter possent, ut in proposita generali ista exactione, quæ sive per familias et locos sive decumarum vigesimarumque, ut prædictum est, aliove quocumque modo expetenda fuerit, non desint qui se et totis viribus opponant, et impositi oneris conditionem prorsus detrectent, seseque et inobedientes ac rebelles exhibeant: quapropter proximo abhinc anno, qui erit quingentesimus octavus decimus post millesimum, curare in primis debet, ut proposita hujusmodi exactio ubique terrarum Christiani nominis et diligenter constitutur, et quidquid in ea renitentia aut obstaculi fuerit sabubriter amoveatur. Bella deinde ac dissensiones principum ac potentatum Christianorum sub prædictis sex annorum induciis sedentur, et rejiciantur, adjectis in eos qui reluctentur sanctæ Apostolicæ Sedis censuris et anathemate ac Cæsareæ et imperialis indignationis et banni arctissimis edictis et pœnis; quibus si qui se temerarie opposentes in rebellionem sua perseverent, ii communibus armis et exercitibus Christianorum absque aliqua mora oppugnentur, et pœnis debitis plectantur. Hujus autem executionis et propositi ad rebelles puniendos, caput sit et director serenissimus Francorum rex, qui eos præsertim et potentatus et populos, qui ad solis ortum et Septentrionem vergunt regnis suis finitimos invitos etiam propositæ exactioni et dissensionum remediis parere compellat. Qui vero ad Occidentem plagam a Septentrionis finibus spectant, a serenissimo Anglorum rege, qui ejus etiam negotii principalis executor in eisdem regionibus constituatur; si violatores optatæ hujus quietis et propositi fuerint, severe puniantur. Qui vero ab Occidentis plaga usque ad Meridiem incolunt, si ruptores tanti fœderis sese objicient, a sanctissimo domino nostro Romano Pontifice seu sanctæ Sedis Apostolicæ vexillifero pro demeritorum suorum qualitate corrigantur.

16. « Quamobrem non inconsultum videtur, ut ad sedandum eos tumultus, qui ita, ut prædictum est, exoriri facile possent, primo hoc expeditionis anno ipsi serenissimi Francorum et Angliæ reges domi se contineant, et ejusmodi sibi commendatis negotiis invigilent et incumbant. In his autem expeditionibus pro rebellibus coercendis, si necessarium fuerit, media exactionis portione utentur, quæ in capita familiarum, sive in focos inscribetur: quod vero ex decimis et vigesimis cumulari poterit, id in Africanam expeditionem impendetur, ut paulo post hic infra narrabitur. Hujus autem expedi-

tionis et negotii, quod contra rebelles et inobedientes suscipiendum fuerit, per Pontificem maximum et reges jam dictos in singulis regiones militia ac armorum periti praeficiantur, qui ubi opus fuerit praesto sint, et emergentibus incommodis opportune consulant.

17. « Quid autem in proximum futurum annum, antequam generalis illa expeditio suscipiatur, agendum videatur, occurrit haec oblata occasio bene gerendae rei, ne ab impugnatione tyranni hostis, annus hic, dum caetera, quae ad expeditionem pertinent, procurantur, prorsus immunis transeat, cum Christianis principibus videatur relicta spes Sophi Persarum regis excitandi, ut arma in Turcos capiat: quandoquidem in tot pugnis jam defessus, ac ultima ista expeditione ab Aegyptiorum rege Sultano derelictus, et paene cum toto exercitu fusus attritusque fuerit, potiusque hoc tempore quietem et otium optet, quam bellum: cogitandum est, ut in Africa, quam etiam nuper ex magna parte tyrannus ille subiecit, quidpiam Christiani intentent et, si qui forte Turcorum exercitus se opponant, oblata occasione et spe victoriae injecta, cum eis decertare, et primum felicis expeditionis initium, Deo duce, auspiciari, ac, si Christianorum pia vota et humiles apud Deum optimae preces latius juverint, Alcheyerum usque, hoc est, expulsi Aegyptiorum Sultani regiam virescens subsequi, eamque urbem ditioni nostrae cum forte nulla mole aut aggeribus munita sit facile fieri posset subjicere, cum qua et Nilus et universa Africa Christiano nomini cedere, Turcorumque tyrannus tanta rerum occasione spoliari posset: inde in posterum facilis ad Persarum regis animum sollicitandum in communem hostem aditus pateret.

18. « Videtur itaque non inconueniens, si proxima Aestate prima quaedam expeditio in Africa suscipiatur, praesertim ad confirmandos animos illorum regum, qui nondum in Turcorum tyranni deditioem venerunt, ut sunt rex de Tremezen, de Fex, et Marochi, Arabesque qui Lybiae montana incolunt, eosque et armis juvare et una cum Christianis copiis in eam expeditionem proficisci omnibus modis adhortari, praemissisque et stipendiis allicere.

19. « Hujus expeditionis proximi anni duces esse debent sacratissimus imperator et Portugalliae rex cum potentia Catholici regis, qui modo etiam citra eam expeditionem laborat, et aliorum principum, exceptis his qui ad Polonicam protectionem deputati sunt auxiliis ipsi etiam in aliis futuris expeditionibus sequentium duorum annorum una cum aliis perseverabunt, et usque ad finem in bello persistent: et ad hujusmodi negotium peragendum pro alendis et sustentandis exercitibus reliquam dimidiam portionem imperate exactionis quinquagesimae praedictae, item et integram decimam et vigesimam ac singulas reliquas taxationes quae supra

expositae sunt, in usum ejus expeditionis convertent, praesertimque ex universa Germania, inde in primis facilius imperata hujusmodi pecunia exigi poterit: ejus meritis et emolumento et annona et necessitate quaque exercitibus alimentis comparari, et milites ex Christianis aut gentilibus ubi commodiores susceptae provinciae videbuntur, conduci ad eam expeditionem poterunt: ad quam peragendam serenissimus Francorum rex cum aliis quibusdam classem suam administrabunt et cum ejusmodi exercitibus et Caesar et Portugalliae rex mari terraque una permanere neque superari invicem debebunt.

20. « Necessarium autem in primis ducitur, ut sanctissimus dominus noster papa cum caeteris, qui Romae ad eam rem congregati sunt, ad praedictos Africae reges, et si fortasse plures sint, qui nondum sedibus suis cesserunt, oratores mittant, propositumque hoc negotium eis significant, eosque adhortentur, ut una cum Afris sibi subditis et montanis Arabibus, qui partem Africae tenent, et si quos etiam ex jam subjectis allicere poterunt, qui cum nuper a Turcorum tyranno maximas strages et incommoda sint perpessi, haud difficulter inducti in aliorum sententiam deflecterent.

21. « Altera autem expeditio et exercitus fieri posse videtur eodem hoc proximo anno a serenissimo Poloniae rege et suo nomine et uti tutore serenissimi Ludovici regis Hungariae cum copiis regnorum Poloniae, Hungariae, Bohemiae, Moraviae, Silesiae, et aliarum nationum regnis ejusmodi subjectarum: item cum Austria inferioris subsidiis et convenienti machinarum et artellarum portione, quam eis sacratissimus Caesar in eam expeditionem impartietur, ac etiam Bavariae principum, qui juxta sibi impositae exactionis onus etiam exercitus ipsos augere opportune poterunt. Qui vero personaliter in eam expeditionem proficisci aut nolent aut nequirent, debent ea pecunia, quae eos continget, alii milites, ut sunt Bohemi, conduci: Lantzkechti enim in praesens hoc negotium minime conducuntur, sed in alteram Africanam expeditionem comparabuntur.

22. « Non minus etiam expediens ducendum est, si ipse summus Pontifex cum caeteris congregatis operam dabunt, ut nonnulli Scytharum et Tartarorum, qui Poloniae, Rutheniae et Moldaviae finitimi sunt, convenienti stipendio in hanc expeditionem alliciantur et conducantur, qui una cum Moldavis et Valachis, qui Majores vulgo nominantur, qui facile ab ea tributaria conditione, quam cum Turcis habent, separari poterunt, primam hanc proximi anni expeditionem cum Poloniae rege suscipiant, et minorem etiam Valachiam secum trahant. Qui quidem Tartari etiam pecunie praemiis, ut necessarium videbitur, ultra debita stipendia poterunt a sancta

Sede et aliis congregatis opportune invitari. Et his tribus nationibus Scytharum, Moldaviae ac Valachiae copiis exercitibus suis adjectis poterit serenissimus Poloniae rex praedictam suam expeditionem Smedram versus et Chilian oppidum dirigere, iis locis felici ductu expugnatis, praesidiisque in eis pro necessitate localis, ad hyberna cum copiis omnibus reverti: quod quidem ea ratione facilius eidem Poloniae regi futurum est, quod Turcorum tyrannus non ad eas regiones, sed potius ad conservandam Syriam, Arabiam, et Africam, quas nuper suae ditioni subiecit, aut versus alias partes Asiae animum intendit.

23. « Secundo autem hujus suscipiendae expeditionis anno, qui erit decimus nonus post millesimum et quingentesimum, Maximilianus Caesar et Lusitaniae seu Portugalliae rex susceptam in Africa expeditionem prosequi latius poterunt, et ultra Alcaeram et Alexandriam proficisci, viresque suas Afris, Mauritanis et Arabibus stipendio conductis augere: praesertim cum ex Marociorum et Fexio montanisque Arabiae regnis usque ad centena millia militum facile comparari possint.

24. « Hoc autem secundo expeditionis anno poterit serenissimus Anglorum rex cum classe et exercitibus suis ad eam ulteriorem expeditionem Casari, et in finitimo adungi, quem sanctissimus dominus noster una cum ceteris congregatis monere obiter debebunt, ut eam fidem, quam Caesarum majestati in id sanctissimum negotium astrinxit, in hac oblata occasione servare non abnuat: et cum ipso Anglorum rege poterunt etiam Daciae rex, et cum eo magnus magister Prussiae cum copiis regnorum ac ditionum suarum, ac cum Ruthenorum sagittariis, quorum magnam copiam habent, et maritimis classibus admodum utiles sunt, terrestrique itineri et nimium longe expeditioni alioquin sese conjungere.

25. « Qui quidem una omnes cum Casare et Lusitaniae congregati Africanae expeditioni, et ad comparandam earum regionum victoriam, Alcaeram Alexandriamque subjiciendam, ac Nilum trajiciendum Persarumque regem Sophi contra Turcos animandum, et ad Christianorum partes alliciendum facile sufficient: quod ea occasione levius existimandum est Christianis futurum: quandoquidem Turcorum tyrannus contra eundem Persarum regem Scythiarum et et Tartarorum auxilium, qui nimis ab eisdem regionibus distant, nequaquam commode uli poterit: quos etiam Christiani potentatus pecunia et uberibus allectos stipendiis attrahere ad se, ut praedictum est, omni studio et astu procurabunt. In eodem autem nonodecimo anno serenissimus Francorum rex cum exercitibus suis et copiis, quascumque poterit, citra classem jam, ut dictum est, Africanam protectionem anno decimo octavo mittendam cum ceteris

Christianorum auxiliis, quae ex altera medietate impositae exactionis, et ex residuis Africanae negotii, decimisque etiam et vigesimis et denario, ut praefertur, adjuvatis comparari poterunt, sese ad sanctam hanc expeditionem accinget, iterque suum per Italiam et Forojudium, perque Illyricum, Croatiam et Dalmatiae regiones dirigens ad Turcorum emporium, quod Oberhosna appellatur, contendere poterit.

26. « Qua autem ratione condicioneque magis Christianae republicae et ipsi Francorum regi utilior ac tutior ejusmodi itineris expeditio videatur, quam aut Africana aut Septentrionalis ea facile perpendi potest? quia cum proximis annis nonnulli Occidentales Christianorum populi principes suos secuti dissensionem et bella cum ipso rege habuerint, quorum recentis memoria facile inter exercitus suscitari incommoda nulla possent, Orientales nulla unquam habita cum eo discordia ejusmodi incommoda et inimicitias nequaquam excitabunt.

27. « Eodem anno nonodecimo jam dictus Poloniae rex cum exercitibus et copiis suis, cumque auxiliariis Valachis, Moldavis et Scythis ad inceptum negotium prioris anni octavi decimi prosequendum revertetur, et se in emporio Oberhosna praedicto cum Francorum rege conjunget: qui una omnes latius profecti Philippopolim et Hadrianopolim Thraciae urbes oppugnabunt, et si fieri poterit expugnatas munient, et apud eas tanquam in antemurali quodam se continentes, caeteras finitimas Turcorum regiones praesertim cum Tartaris, Scythis et Valachis, quibus in his orbibus domicilium constituent, discurrant, praedabuntur, sive pro hoc exercitu sustinendo pecuniam imperabunt, admittenturque omnes, si fortasse Chalcidensem seu Nigropontem, aut in ea proxima maritima ora, portum quempiam acquirere possint, in quem Africana classis, quae tertio expeditionis anno perfectis Africae rebus ad eos contendet, delata, exercitum facile in ea loca exponere, et terrestribus Christianorum copiis adungere possit. Tertio autem anno, qui erit vigesimus post quingentesimum et millesimum, sacratissimus imperator et Portugalliae rex, liberata jam, ut supra dictum est, Africa, expugnatisque urbibus Alcaerae et Alexandriae, insaque et dissipata, ut in animo est, Turcorum classe, exercitus suos, cum praesertim maritimam ad eam rem perficiendam classem sufficientem habebunt, in Graeciam trajicienti, Francorumque ac Poloniae regibus adjuncti demum Turcorum tyranni regiam urbem Constantinopolim obsidebunt, eaque capta, in minorem Asiam sive Natoliam, caeterasque remotiores Turcorum regiones, adjuvante tunc absque dubio Sophi Persarum rege, aggredientur et ditioni suae subicient: et in hunc modum sanctissimae huic expeditioni, devictis dissipatisque Christiani nominis hostibus, finem imponent.

28. « Poterunt autem his præmiis Christianæ expeditionis duces Persarum regem Sophi facile allicere, si cum eo convenierat, ut caplis et in deditioem illis provinciis redactis, illi Natiole medietas, univesaque Caramania et Armenia cedat; caetera vero, quæ et in Asia et in Africa sunt, et præsertim Ægyptum, S. Jerusalem ubi sepulchrum Christi est Christianis dimittat. His autem successibus Christiana respublica in triplum fere adaucta, successu temporis etiam Africanos reges ad Christi fidem sanctis persuasionibus convertere poterit. Quæ vero regna, provinciæ, difiones ex iis sanctæ hujus expeditionis victoriis parta fuerint, ea omni semota fraude inter Christianos reges, principes, et potentatus arbitrio iudicium, qui undequaque ex omnibus Christianis potentatibus deputabuntur, super arbitris sanctissimo domino nostro, et sacro cardinalium consistorio, æqua portione dividantur.

29. « Postremo autem, ut omnia citius concludi ac mature executioni mandari possint, necessarium videtur, ut quamprimum Christiani reges, principes et potentatus, qui, ut supra dictum est, in Africanam protectionem eam comitabantur, oratores suos ad sacram Casaream majestatem mittant, singulaque ut supra proposita cum ea disserant, examinent et consultant, et ad executionem dirigant, ac pro conditione ac necessitate rerum concludant, et apud eam toto eo triennio durante expeditione persistent et ea quæ Romæ per summum Pontificem, ac omnium regum, principum et potentatum oratores concludentur, executioni mandari juvent, et præsertim quæ ad Africanam protectionem spectare videbuntur, prout et res ipsa et hostium ad futuram Æstatem apparatus requirere videntur, etc.

30. « Idem facient reges, principes et potentatus, qui Francorum regem secuturi sunt, et suos oratores ad negotia illa perficienda ad illa mittent, et etiam apud eum persistentes ea ratione singula curare habeant et expedire. Tertio etiam quicumque cum Poloniæ rege hoc proximo anno profecturi sunt, oratores suos similiter pro tractandis rebus omnibus mittent. Non minus etiam negotium expostulare creditur, ut omnes reges ac principes Christiani alios oratores in Urbem ad sanctissimum dominum nostrum mittant, aut eos, qui nunc sunt continent, qui his tribus annis suscipiendæ expeditionis cum sua sanctitate negotia singula tractent, et eam inducant, adhortentur ac juvent omni studio et conatu, ut quæ conclusa fuerint, præsertimque imperatæ undequaque pecuniæ exactionem copiasque expediendas, et solvendas, concordiamque Christianæ reipublicæ, ac præsertim jam dictas sex annorum inducias exequi ac conservare totis viribus curent ».

31. *Germani belli sacri omnes refuges viden-*

tur. — Discrepabant hæc Germaniæ principum consilia non parum a Pontificiis; cumque plura de victoriis ab aliis gentibus referendis statuisent, ab admovenda gloriosissimo operi manu refragere videbantur; siquidem nihil decreverant de copiaram ex singulis provinciis illico conscribendarum sustentandarumque numero: cum enim Pontifex una cum regum oratoribus censuisset, ut Casarsimul cum Polonia rege et septemviris quinquaginta millia peditum equitumque viginti millia in Turcarum finitimas provincias effunderet, ipsi ad id perficiendum consilia non accommodaverant.

32. Accepit itaque hoc responso, Maximilianus, cum plura maximis implicita difficultatibus neque ad exitum perducenda contineret, consultis oratoribus Polonis et Gallis nomine Christianæ reipublicæ, cum ipse a Dano, Hungaro et Hispano ad lerendam pro iis sententiam mandatis amplissimis instructus esset, proposuit Germanici imperii proceres non sat hostiles vires perpendisse, cum Selimus post Ægyptios perditos, etiam Sophi Persarum proivisset: singula iterum reipublicæ Christianæ discrimina defixit in oculis principum, eosque jussit salubriora pro expeditione conficienda agitare consilia, dareque operam, ne celeberrimi Augustenses cætus irrito exitu dissolverentur, pollicitus decernenda colligendave pro bello sacro subsidia in nullos alios usus aversum iri, ut ex publicis hæc Monumentis patebit¹:

33. « Casareæ majestatis responsum.

« Sacratissima Casareæ majestas. Recepta nuper schedula responsionis principum ac statuum sacri Romani imperii in hoc Augustensi conventu congregatorum super generali expeditione contra Turcas suscipienda, visus ac perpensus illam a proposito ac desiderio sanctissimi domini nostri ac unanimi fere omnium regum ac reliquorum Christianorum potentatum assensu et voluntate valde dissonam ac alienam esse, non est sibi visum eisdem principibus ac statibus respondere, nisi prius super ejusmodi responsionis tenore et continentia cum reverendissimis sanctæ Apostolicæ Sedis legalis, ac oratoribus Franciæ et Poloniæ qui apud eam agunt, quoniam communis res agebatur, diligenter ac mature disceptaret. Exhibita igitur eadem schedula, omnique studio ac diligentia tam arduæ et necessariæ propositionis responso invicem examinato, unanimi tandem voto et assensu nomine totius Christianæ reipublicæ quam ipsi in hoc conventu univèrsam repræsentant, cum præsertim Cæsar in hoc Turcarum negotio non tantum sua et imperiali auctoritate fungatur, sed etiam serenissimorum principum filiorum ac fratrum suorum Catho-

¹ Exl. apud Dolgast, eod. to. II, p. 438.

lici (nimirum Hispaniæ regis) Hungariæ ac Dacia regum, quorum et consensus et voluntas arbitrio suo est demandata, partes ac vices gerat arbitreturque etiam Portugalliæ regem licet assiduum cum Indis ac Marochiorum regibus bellum habeat, quantum fieri poterit, huic sanctissimo operi non defuturum statuerunt, ac concluderunt serenissimis sacri imperii principibus ac statibus super eorum schedula et conclusione in hunc modum respondere; arbitrari, se principes et status ipsos pro tantæ rei magnitudine non satis perpendisse ingentia mala et pericula, quæ Christianorum cervicibus imminet, præsertim post reditum Turcarum tyranni in Europam: qui quidem, ut ipsi fide dignis multorum scriptis et testimoniis edocti sunt, non modo contra Syriæ et Egyptiorum sultannum parta victoria, illiusque ditioe universa, ac parte etiam Africae in potestatem reductis, sed quod prius ignorabatur, fuso fugatoque in semotissimas regni sui regiones Persarum rege, quem Sophi appellat, devictaque ac superata tota fere Armenia, tantis nunc elatus successibus totque Egyptiorum ac Persarum opibus ditatus, et potentissimas terrestres copias, et maritimam ingentem classem, quam descripsit jam remigibus ac bellatoribus, portibus suis eduxit, cum nullum amplius, aut Asiaticum, aut Africum hostem timeat, in quorum viribus aliqua nobis spes locata fuerat, nunc in solos Christianos totas suas vires comparat.

34. « Putant etiam ipse Cæsar, legati et oratores non prorsus principes ipsos ante oculos suos posuisse, si conventus iste tam potentis, tam famigerate nationis, in quam reliqui Christianorum populi oculos coniecerunt, ejus robore et virtute se in primis protegi ac defendi sperabant, in vanum resolverat, quantum et hosti bene gerendæ rei fiduciam, ac Christianæ reipublice terrorem, ac desperationem injecturus sit, et eam Dominici gregis gentem que in Turcarum finibus noster uti clypeus et antemurale in hunc adhuc diem semiustas ac desolatæ reliquias suas, quibus potest viribus protegit, luporum dentibus in prædam et ultimum excidium relicturos, huncque tantorum principum infructuosum recessum et tantæ expectationis inanem resolutionem non modo universæ Christianæ reipublice damnosam futuram, sed omnibus sacri imperii principibus et statibus, imo toti Germanicæ nationi non parvum negligentiae et ignaviae, imo dedecoris opprobrio potius notam apud reliquos Christiani nominis potentibus allaturum, quod cæteris se prompto alacrique animo in tam sanctum, tam necessarium opus offerentibus, soli Germani veluti a progenitoribus suis degeneres, solitamque gentis virtutem oblii, torpeant prorsus et obdormiant; non enim adduci possunt aut Cæsar aut cæteri, futurum aliquid aut utilius aut salubrius in alio

conventu, quem instituire pollicerentur, cum in hoc, ubi nihil deesse videtur quod rem in re distrahere debeat, nihil actum conclusumve fuerit. Adsunt hic omnes electores, adsunt et cæteri clarissimi ac sapientissimi et potentissimi principes, ac sacri imperii status, quorum consilio, prudentia ac gerendarum rerum dextertate mature omnia, si modo bonus animus, bona voluntas adsit, si modo quemque debiti sui zelus Domini moveat, et consuli et confici, ac concludi possint.

35. « Novit præterea Cæsar, quo labore, qua difficultate conventum hunc congregaverit quem, si semel dissolvatur, nullis deinceps artibus, aut persuasionibus comparare posse sperat. Nescit igitur aut ipse, aut legati et oratores predicti, cur ipsis principibus et statibus tantam rei necessitatem procrastinari liceat, et tot dignorum virorum cœtum, tot laboribus, tot impensis in unum redactum, non absque totius fere orbis opprobrio, infectis rebus inutiliter abire. Cogitent itaque secum singula, et maturius, et tantæ rei magnitudini ac necessitati procurandæ diligentius insistant, et totis animis negotium complectantur. Quod si se nihil debere putant iis qui in præsentis periculo sunt, cogitent tamen se debere posteris suis, quos nisi ab ipsis, ut nunc nilius fuerit consultum, in eadem paulo post navi et non minori periculo relicturi sunt: quod si tandem et suos contemnuunt, respiciant demum et fateantur, se hanc propositam expeditionem Christo Deo, qui Catholicam hanc fidem cui nati sunt, sanguine suo fundavit, omni jure, omni semola exceptione debere. Sistant igitur ac ad salubriorem consultationem redeant, rebusque omnibus mature discussis, et ad amussim perpensis cum cæteris Christianis regibus et potentatibus, qui ad hoc ardentibus et cupidi accedunt, concordem et unanimes propositum a sanctissimo domino nostro et reliquis negotium et ipsi læti intrepidique suscipiant: iis tamen semper repetitis modis ac conditionibus, quas in hoc principum conventu, et ipsa Cæsarea majestas, ac sanctæ Apostolicæ Sedis legati initio proposuerunt, quæcumque videlicet pecuniæ et singula in id negotium collata emolumenta et suffragia, quæ per universam Germaniam quoquo modo colligentur, in nullum alienum usum nullius hominis arbitrio, quam in Turcarum expeditionem, et pro ipsorum principum et statuum voluntate ac dispositione converti et administrari debere ». Reliqua in Augustensibus conventibus gesta afferentur inferius.

36. *Missi legati Apostolici ad Germanos, Gallos, Hispanos et Anglos.* — Ursise vero Cæsarem ex animo non ostendendæ magnanimitatis suæ causa, belli sacri rationem, demonstrant Pontificis littere datæ ad Laurentium Miedzieski Apostolicum in aula Polonica inter-

nuntium; qui post facta plura cum Maximiliano colloquia una cum Casareis oratoribus ad regem Poloniae, ut eadem consilia proveheret missus est, quem Leo de quatuor cardinalibus legatis cum amplissima decretis potestate certior fieri fecit¹:

« Dilecto filio Laurentio Miedzieski notario, et ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Poloniae regem illustrem nuntio nostro.

« Ex Augusta civitate imperiali tuas accepimus litteras die XXI Februarii datas, quibus etsi profectorem tuam tardiorum quam volebamus atque optabamus intelleximus, fuit tamen nobis pergratum ex illis percepisse opportunos sermones, quos cum charissimo in Christo filio nostro Maximiliano in imperatorem electo habueris, et praesertim quod celsitudo sua nobiscum sit inclinala ad suscipiendam et feliciter perficiendam saluberrimam ac pernecessariam contra crucis hostes expeditionem, superque ea re optima et tanto principi digna jecisse fundamenta, et quod venerabilis frater episcopus Tergestinus suam erga nos et sanctam Sedem Apostolicam, sicut bonum et fidelem deest praetatum, devotionem ostendit. Cui in Domino benedicimus, ejusque honorum operum quandoque non erimus immemores; in quo certe prudentiam tuam plurimum in Domino commendamus. Placuit insuper nobis summopere audivisse majestatem suam, te una cum oratoribus suis ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Poloniae regem illustrem pro acceleranda dicta expeditione quamprimum expeditisse, ut negotium hoc juxta nostram ac suam voluntatem ad laudem Dei et divinae majestatis gloriam, et ad praevenda pericula imminentia prospere inchoari et feliciter confici valeat. Nos enim, ut nihil a nobis intentatum seu infectum relinquatur, legatos quatuor de latere ad omnes reges et principes Christianos jam emisimus, nil aliud prorsus curaturos, nisi eos ad sanctam hujusmodi expeditionem unitis viribus atque animis amplectendam oraturos et omni conatu impulsuros. Ceterum gratulamur praefato Poloniae regi de victoria adversus Moschos denuo parata, egimusque gratias Deo, quod fidelibus suis de infidelibus et schismaticis triumphum reportare concesserit, ut dextera Domini contra eos assistente, tandem

ad eos reversi extincto eorum errore abjectoque schismate ad gremium sanctae matris Ecclesiae Romanae redire mercantur, etc. Bal. Romae XIV Maii MDXVIII, Pontificatus nostri anno VI. ».

37. Deceverat Leo eos cardinales legatos e latere ad Germanum, Gallum, Hispanum Anglumque ad expedienda omnia quae pro sacro bello erant necessaria, cum a Casare et Carolo rege Hispaniae de principum invito foderet certior factus fuisset, ut refert Paris de Grassis², qui eam legatorum creationem tertio die Martii celebratam describit: « Tu, inquit, legati fuerunt cardinalis de Campeggio ad regem Angliae (C.), cardinalis Egidius ad regem Hispaniae, cardinalis de Farnesio ad imperatorem, et cardinalis S. Mariae in Porticu ad regem Francia; et cum dicerem papa, quare etiam non laeret alium legatum ad regem Hungariae et Poloniae, respondit mihi quod ibi esset Strigoniensis cardinalis et legatus jamdiu destinatus super hac materia. Replacavi ipsum Strigoniensem non esse utilem legatum, quia cum sit de natione et tanquam regis Hungariae creatura, non se gerit tanquam legatum, sed tanquam capellani regis, nam cum deberet esse tanquam legatus Apostolicus supra regem, non solum non est supra regem, sed sub illo, et in omnibus regi defert tanquam minor; sed etiam minister ejus, quia lavandi manus regi ministrat mappam, et in missa pacem et librum, quod non debet facere: et propterea in his et aliis ipse legatus detrahit honori Sedis Apostolicae, quia semper legati debent esse supra reges quoscumque: et papa respondit, quod hoc idem a pluribus aliis de hoc cardinali Strigoniensi intelligit, qui se male habet cum honore, imo cum dedecore Sedis Apostolicae, et quod ille esset male aut parum nationi acceptus, et parum existimatus, unde volebat providere desuper. Dixi bonum fore si sanctitas sua etiam illic destinaret unum praetatum tanquam nuntium, qui simul cum legato provideret, ut reges illi duo potentissimi venirent ad expeditionem istam contra Turcos: et papa mihi respondit, quod non esset de his duobus regibus dubitandum, quia ipsi quotidie papam interpellabant cum diversis nuntiis et litteris super hac expeditione: quia ipsi in primo periculo sunt, si Turcus Christianitatem petat: et sic conclusit quod tantum pro istis quatuor legatis pararem, prout paravi ».

¹ Lib. brev. II. p. 111.

² Paris to. IV. Ms. Diar. arch. Vat. p. 252.

(1) In hac cardinalium legatorum destinatione admirari sinit cur Anglica legatio Campegio cardinali extero commissa sit, cum praesens Londini ageret cardinalis Thomas Volsens qui Eboracensis nuncupabatur, cui munus illud demandari poterat, potinde ac in Ungaria Strigoniensis cardinalis designatus fuit. Capus rei nulla assignari alia successit causa, nisi quod Volsens nimis addictus regi putabatur, atque ineptus ut regem suum ad obsequendum Pontifici doceret. Munus hoc Volsens cardinalis in resem studium hunc prodidit, cum pater Pontifici detractanti regi indigna assentatione applausit, qua de re ad annos sequentes. Sed Campegium cardinalem venire in Angham legatum Apostolicae dignitate auctum non permisit Volsens, nisi ipse praeiter socius adungeretur, quod ipse exponit in litteris ad Silvestrum episcopum Vigorniensem vulgatis a Marte. Veter. Monum. to. III quibus intelligimus legatos Apostolicos in Angham fuisse geminos, cum aliquo uno tantummodo venisset.

38. Addit auctor nonnullos contendisse hos legatos ex regum, ad quos mittebantur, dignitate statuendos, verum habitam fuisse pristinarum sedium rationem. Subiicit pluribus interjectis Paris¹, profecto in Galliam legato e latere, subortam de honoris gradu controversiam infer eum et cardinalem Lucemburgensem, qui jam ante legationem gerebat in Gallis, ac rationem qua sedata fuerit refert. « Cum, inquit, diebus istis papa legalum cardinalem diaconum S. Mariæ in Porticu ad Galliam designaverit, ubi jamdum cardinalis de Lucemburgo sive Cenomanensis Gallus est, et legatus etiam non revocatus, et episcopus Tusulanus, uterque ad me scripsit, ut definirem quis eorum præesse et quis subesse alleri debeat ».

39. Nonnullis interjectis de re in consistorio discussa, datum sibi a Leone hoc imperium ait : « Mibi imposuit ut utrique scriberem sic, videlicet quod Cenomanensi, licet sit legatus, solum ad visitationem monasteriorum in regno Franciæ, et per consequens ipse deberet cedere semper et ubique novo legato; tamen quod in ipso primo ingressu novi legati per aliquod tempus abstineat a concursu et a presentia novi legati, id est, donec ipse novus legatus bis aut ter regem et barones et parlamentum visitaverit; quia ipse novus legatus possit agnosci et videri tanquam legatus Apostolicus de latere, et possit dare benedictionem ac deferri ante se facere erucem: quo facto per aliquod tempus tunc cardinalis de Lucemburgo, si ibi simul cum novo legato, quod novus legatus cedat antiquo ob reverentiam ordinis episcopalis, et antique dignitatis cardinalatus, ac etiam ob nobilitatem generis sui ».

Extant vero litteræ², ad Bernardum diaconum cardinalem in Gallias legatum hisce concepte verbis :

« Bernardo S. Mariæ in Porticu diacono cardinali ad charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Francorum regem Christianissimum, et universum ejus regnum, etc. A. S. L.

« Cum hodie circumspectionem tuam pro sanctissime et pernecessarie contra Christi nominis hostes expeditionis negotio, ad charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Francorum regem Christianissimum et universum ejus regnum, omniaque et singula illius provincias, civitates, terras, atque loca illi subiecta, et alia adjacentia nostrum et Apostolicæ Sedis legatum de latere tanquam pacis angelum de fratrum nostrorum consilio per alias nostras litteras duxerimus destinandum, prout in illis plenius continetur, tam apud eundem quam alios reges omnes et principes et potentatus predicta sancta expeditione, et aliis negotiis et

rebus, que emergi poterunt cum predicto Christianissimo ac quibusvis aliis regibus, principibus, dominis et potentatibus, communitatibus, personis, et earum necessariis oratoribus », et infra, « necessaria seu quomolibet opportuna, que tibi quovis modo, aut quomodolibet, et qualitercumque ad hujus sanctæ Sedis et reipublicæ Christianiæ tranquillitatem, nostrique et sanctæ Romane Ecclesiæ status, auctoritatis, dignitatis et libertatis defensionem et maintenancem pertinere videbuntur, tractandi, procurandi et disponendi, ordinandi, statuendi, confirmandi, incendi, et faciendi plenam et omnimodam auctoritatem et potestatem concedimus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCXVIII, V non. Martii, Pontificatus nostri anno V ».

40. *Solemnes supplicationes indictæ.* — Proximis post missos e latere legatos diebus tradit Paris de Grassis fuisse indictas solennes supplicationes a Pontifice ad agendas Deo gratias de sociali principum omnium in Turcam inito fœdere, ac pactis quinquennialibus induciis tanta religione, ut earum temerator veluti publicus hostis ab omnibus obtendendus esset: tanta denique consensione ab omnibus suscepta Pontificia imperia, ut ab Apostolica Sedis nutu in gerendo hoc bello sacro se pendere velle profiterentur.

41. « Pridie (nimirum Dominicæ III Quadragesimæ), sanctissimus dominus noster mihi dixit longo sermone qualiter cum ad notitiam ejus pervenit de paratibus magnis Turcorum ad invadendum Christianitatem, sua sanctitas totum factum regibus et principibus Christianis notificavit, requirens eos, ut per quinquennium omnes vellent a mutuis bellis abstinere, et in unum convenire ac unum corpus inter se ipsos efficere ad effectum, ut tota Christianitas unanimiter posset non solum a Turcis se defendere, sed etiam ipsos ad usque Constantinopolim invadere et depellere: et quod ab omnibus quasi idem responsum habuit, se omnes contentos esse, et omnia ad Pontificem remittere.

42. « Propterea sua sanctitas istis congregationes multas habuit cum cardinalibus et oratoribus principum super hac unione, et tandem consecuta est conclusio quod omnes principes Christianitatis remissis bellis bello-rumque causis per quinquennium sint fratres et unitissimi pro hac causa; ita ut si aliquis ex eis erit discors et moveat bellum adversus alium, quod ille talis sit tanquam Turcus et communis omnium hostis, sic ut omnes alii principes possint contra eum discordem tanquam contra ipsum Turcum venire et bona et personas dissipare; et alia multa bona conclusa fuerint; propter que merito sua sanctitati videbatur debitum, ut gratiæ in primis Deo agerentur pro unione principum, demum pro expeditione feliciter sus-

¹ Paris. lo. IV. p. 274. — ² Lib. Bull. CXII. p. 179.

cupienda per Christianos contra Turcum, ut nos adjuvaret et inimicos suos perderet: et similiter mihi dixit papa imponens mihi ut ceremonias convenientes prepararem, quia omnino volebat inchoare die Dominica *de Rosa* proxime futura, que esset decima quarta Martii præsentis anni *MDXVIII*. Plura addit Paris de solemnibus supplicationibus habitis, compositis religiosis agminibus, et precibus divinis mysteriis solemniter ritu repetitis.

13. Celebris hujus supplicationis nudis pedibus a Basilica S. Petri ad Ecclesiam S. Mariæ supra Minervam peracta a Leone et cardinalibus historia descripta est in Encyclicis Pontificiis litteris ¹, quibus per univcrsum orbem ordini Ecclesiastico mandata Apostolica data sunt, ut in singulis urbibus et vicis solennes supplicationes ad exorandum divinum numen, ut perdomitis Turcis Constantinopolim et Ierosolymam Christiano imperio restitueret, celebrarentur: tum de indictis omnibus regibus ac principibus quinquennalibus induciis, verendique adversus infideles armis litteræ promulgatæ fuerunt: precum vero inter divina mysteria repetendarum formulæ ab eodem Pontifice sunt descriptæ:

14. « Leo etc. ad futuram rei memoriam.

« *Omne datum optimum, et omne donum perfectum*, Jacobi Apostoli testimonio, *de sursum est, descensum a Patre hominum*: in ejus manu sunt omnium potestates et omnium jura regnorum; qui ut per psalmistam scribitur: *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam*: et a quo juxta Danielis sententiam, omnis sapientia et fortitudo procedit. Itaque nos sancte Romane Ecclesiæ, Ecclesiarum omnium primatum tenentis, omniumque Christi fidelium magistræ, divina disponente clementia, regimini præsentibus, in manifesto discrimine totius religionis universæque reipublice Christiane constituti, illius operi et auxilium primum precibus implorandum esse duximus, ejusdemque Domini et Salvatoris nostri seculi doctrinam, exemplum enim dedimus vobis, ut quemadmodum nos fecimus ita et vos faciatis: et exemplo Moysis orante universali Ecclesiæ, Christiani principes omnisque populus Dei dexteræ suæ potentia præsidioque majori calcatis hostium Christiani nominis cervicibus victoriam consequantur.

15. « Sane, cum primum ad summi Apostolatus apicem divina providentia assumpti fuimus, cogitare ac animo nostro revolvere pariter et dolere cepimus, toties tentatam contra Turcarum immanissimum tyrannum Mahumeticæ perfidiæ, imo vero spurciæ cultorum, sanctam et pernecessariam expeditionem, peccatis nostris exigentibus hactenus protractam esse, ita

ut sævissimus hostis nostrorum dissidia, quin potius discordia pro libito debacclatus, totius fere Orientis imperium olim pro majori parte Christianam religionem professum seu tyrannidi Mahumeticæque blasphemie servire coegerit: quo factum est, ut Christianorum ditiori jam orbis exigua pars relinquatur: Redemptoris quoque nostri sacratissimum sepulchrum Christicolis ipsis adire, et illud visere non est concessum, nisi magnis superatis periculis, et multa peritidis barbaris soluta pecunia: quatuor quoque sanctæ patriarchales sedes pro quatuor sensibus in mystico corpore sanctæ Dei Ecclesiæ, octava synodo teste, a Deo optimo maximo constitutæ, asperrimo servitilis iugo subjiciuntur, verendumque est (quod Deus avertat ne sacrosanctam quoque Romanam Ecclesiam, patriarchalium sedium prædictarum oculum, ex Antiochia miraculose translata, omnium Christi fidelium matrem et magistram, Petri et Pauli Apostolorum atque innumerabilium martyrum sanguine consecratam, cruentus idem tyrannus tanquam alter Tofila funditus evertat.

16. « Itaque recte considerantes harum rerum curam ad nos eorumdem Christianorum parentem et caput, ac Domini gregis pastorem potissimum pertinere, præmissis causis moti hujusmodi sanctam expeditionem contra eosdem Turcas, quam prospere inchoari et feliciter perfici cupimus, in ultima sessione sacri Lateranensis Concilii primum indiximus; et deinde Christianos principes nostris exhortationibus, ut par erat, obsequentes et promptos invenientes, ut eorum paci et saluti consideretur, et ipsi concordibus animis arma pro defensione fidei sumentes, trenguas seu inducias quinquennales de fratrum nostrorum consilio indiximus, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Facultates quoque et fortunas omnes Apostolicæ Sedis et nostras, capulque ac salutem nostra ante omnia sponte obtulimus, et per præsentibus offerimus, firmiter sperantes, hujusmodi sanctam expeditionem et maxime necessarium bellum, auspiciis et auxilio Dei optimi maximi, prospere et feliciter absolutum iri.

17. « Habita igitur super iis cum eisdem fratribus nostris matura deliberatione, ut votis vestris annual omnipotens Deus, perutile fore judicavimus publicas supplicationes et processiones pro ætarnam Urbem nostram per eundem Christi fideles orationibus, jejuniis et elemosynis præcedentibus fieri: quibus biduo peractis, nos discalcatis pedibus una cum sanctæ Romane Ecclesiæ cardinalibus et reliquis prælatis, et omni clero, sacris Urbis reliquiis ac imaginibus præcunibus, cum magna totius populi devotione in Dominica *Lætare* solemnem processionem a Basilica principis Apostolorum de dicta Urbe, usque ad Ecclesiam B. Mariæ Virginis super Minervam ejusdem Urbis fecimus: in

¹ Est. in lib. Bull. Gr. p. 215.

qua, celebrata solemniter per unum ex dilectis filiis nostris S. R. E. cardinalibus missa, cui nos cum praefatis cardinalibus interuimus, habitaque ad confirmandos fidelem animos eleganti oratione, praefatas litteras frequenter seu induciarum per primum S. R. E. diaconum cardinalem in magna praefatorum et populi frequentia publicari iussimus, et auxilium ac matrem Domini Dei nostri ad maiorem aram ejusdem Ecclesiae genuflexi imploravimus; quarum precum tenor de verbo ad verbum inferius est annotatus.

48. « Quae omnia, ut praefertur, in hac alma Erbe nostra per nos ordinata in reliquis civitatibus, terris et locis, quae a Christi fidelibus possidentur, de eorumdem fratrum nostrorum consilio devote et pie exequi, fieri et servari debere decernimus atque mandamus; ut misericors Deus, qui null omnes invocantes nomen ejus salvos fieri, et dicit: *Salus populi ego sum; in quocumque tribulatione clamaverint ad me erudiam eos, et ero illorum dominus in perpetuum*; piis supplicantiis precibus placatus de barbaris nationibus sui nominis hostibus victoriam Christianis principibus largiri dignetur, et Orientalis imperii metropolim et sedem Constantinopolim, sanctamque Jerusalem, et alia veneranda Palaestinae loca, in quibus Dominus noster Jesus Christus pro nobis nasci et mori dignatus est, a nobis per injuriam avulsa, Christo recuperandi, et a fedissima Mahumetica spurcilia, infideliumque jugo liberandi tribuat facultatem, et per ejus infinitam misericordiam e manibus infidelium, lugalis tenebris, illisque ad agnitionem veri luminis deductis, fieri unum ovile et unus pastor.

49. « Quocirca universis patriarchis, archiepiscopis, episcopis per totum orbem in virtute sanctae obedientiae mandamus, ut ipsi primum in Ecclesiis eorum missa cantata solenni Spiritus sancti, et convocato populo has nostras litteras publicare et jejunio triduo indicio in circuitu Ecclesiarum processiones, quas Romana Ecclesia aliarum Ecclesiarum, ut praefertur, mater et magistra fecit, faciant; deinde copias earum authenticas rectoribus parochialium Ecclesiarum suarum dioecesium quantoque missant, illis sub excommunicationis late sententiae pena mandantes, ut et hoc ipsum in suis Ecclesiis cum devotione et diligentia faciant, et pulsari campanas pro *Virgine Maria* singulis diebus etiam in Meridie; et de Spiritu sancto ac de pace et contra paganos orationes in singulis missis recitari faciant ». Subjicit rituum servatorum et precum repetitarum formulas, quas brevitalis studio praetermissimus. « Dat. Romae anno, etc. MDXVII, IX Kalend. Aprilis, Pontificatus nostri anno XI ».

50. *Summa ratio belli gerendi.* — Fecisse solemnem hanc observationem Pontificem nudis

pedibus memorat etiam Belearius¹, deque illius eximio defendendi Christiani imperii studio haec ait: « Hujus tyranni, (nempe Selimi), felicitate allonitus Leo Pontifex », et infra, « Deo optimo maximo divisque supplicationes Romae fieri decrevit, ubi nudis ipse pedibus incessit, divinisque auxiliis imploralis, ad humana se convertit, et omnibus principibus Christianis scripsit, ut positis discordiis mutisque inter se bellis uno consensu ad sacrum bellum pro communi salute se compararent »; et infra, « consentaneum porro esse, ut Caesar cum Pannonico Pannonicoque equitatu cum Turcis praefari solito, et cum tot equitum pedumque Germanorum copiis, quod tanta expeditioni necessaria videntur, secundo Danubio in Mysiam, atque inde in Thraciam penetret, Constantinopolim Turcarum imperatorum regiam oppugnaturus. Gallus cum equitatu suoque atque Helvetio peditatu et cum Venetorum caeterorumque Italiae principum copiis Brundisio in viciniam Epirum transmittat, ubi multi adhuc Christiani ad rebellandum parati supersint. Hispani, Lusitani, Angli, conjunctis ad novam Carthaginem classibus, Gallipollam Irelum pelant, et quam terra Caesar, Constantinopolim mari adorantur.

51. « Eundem cursum Leo Pontifex Ancona vela facturus cum centum triremibus se tenere velle profitebatur. Haec postquam saepius cum principum Christianorum legalis Leo communicasset, et de eorumdem principum egregia voluntate certior factus esset, quinquennales inducias inter ipsos in frequenti cardinalium coetu pronuntiavit, quodque pronuntialis non parent malis diris acerbissime devolutus; utque tam pia expeditio acceleraretur, ad Caesarem S. Sixti, ad Gallum Bibeniam, ad Hispanum Cillum, ad Anglum Laurentium Caepegium cardinales ejus collegii primarios delegavit ».

52. *Thomas de Vio missus in Germaniam legatus.* — Porro ex praedictis legalis cardinalis Farnesius, cum ad oppidum suum divertisset, inque itineris instruendo apparatu necceret moras, sive etiam adversa valetudine implicitus teneretur, in ejus locum Thomam de Vio, cardinalem Cajelanum a Pontifice subrogatum tradit Paris de Grassis²: « Papa, inquit, hodie quae est... Aprilis reverendissimum dominum Thomam cardinalem S. Sixti, sive de Minerva nuncupatum, legatum fecit ad Germaniam loco cardinalis de Farnesio; et fuit finito consistorio a toto collegio ad aedes suas juxta S. Mariam in Via lata associatus; cui ego illico de mandato papae dedi instructiones, quibus in sua legatione regularetur ». Gravissima haec omnium fuit legatio; cum ad Lutheranae haeresis opprimenda delendaque semina, et Bohemorum Russitarum

¹ Beleari, l. XVI, num. 2. — ² Paris ubi sup. p. 273. Guice, l. XIII.

reliquias Ecclesie conciliandas, necnon Casarem ac Dania, Sueciae, Norvegiaeque regem in Turcam concitandos mitteretur : de qua extant haec Pontificia litterae ¹ :

« Dilecto filio Thoma fil. S. Nixi presbytero cardinali, ad charissimos in Christo filios nostros Maximilianum in imperatore electum, et Christiernum Daciae, Sueciae et Norvegiae regem illustrem, ac universa eorum regna, omnesque et singulas illorum provincias, terras atque loca illis subjecta et alia eis adiacentia nostro et Apostolicae Sedis legato.

53. « Cum hodie circumspectionem tuam pro sanctissima et pernecessaria contra Christi nominis hostes expeditionis negotio, ad charissimos in Christo filios nostros Maximilianum in imperatorem electum et Christiernum Daciae, Sueciae et Norvegiae regem illustrem, ac universa ejus regna et loca eis subjecta nostrum et Apostolicae Sedis legatum de latere tanquam pacis angelum de fratrum nostrorum consilio per alias nostras litteras duxerimus destinandum, prout in illis plenius continetur; nos igitur matura consideratione intra nostrae mentis arcana revolventes plurimum expedire pro hujusmodi sacra expeditione, ut Bohemiae regnum, quod olim Catholicum in quoscumque errores a pluribus annis et haeticam labem, inimico humani generi operante, lapsum fuit, ad obedientiam sanctae matris militantis Ecclesiae reducat, cogitantesque quod circumspectio tua pro singulari tua doctrina et prudentia, magnitudine animi et consiliis, dicti regni barones, nobiles, militares, ac universitates, et primates civitatum, praesides et juratos, aliarumque terrarum et oppidorum officiales, ac alios quoscumque sive cives sive populares, cujuscumque gradus, ordinis et praeminentiae existant, eorumque complices et sequaces ad veram Christi fidem reducere, et in rectam semitam revocare poteris, eodem Maximiliano in imperatorem electo auxilium praestante: ac de tua circumspectione, prudentia, usu rerum, nobis in arduis eximia probitate et fide cognitis et perspectis sumentes in Domino fiduciam, quodque scies et poteris fluctuantes errorum turbines discutere et sedare, et regnum ipsum in formam pristini decoris restituere; confidentes etiam in Domino, quod cum regnum etiam ipsum ad obedientiam sanctae Romanae militantis Ecclesiae redierit, cum bellicosum semper habitum sit, non tam pro mundana gloria, quam etiam adversus infideles pugnando sibi peperit, quam pro fidei Catholicae defensione contra Turcas communes hostes praevio invictae crucis vexillo cum ceteris Christi fidelibus insurget, tibi cum omnibus et singulis dicti regni et partium adjacentium, cujuscumque gradus et conditionis existant, ad vere fidei

lumen redire, et hujusmodi errores deserere et obviare volentibus, eos recepta ab eis abjuracione haeresis et errorum hujusmodi faciendi, praestandoque per eos juramento, quod talia per se deinceps non committent, vel aliis talia committentibus consilium, auxilium, favorem per se non praestabunt, et alias in forma Ecclesiae consuecla absolvendi, et ad nostram et ejusdem Ecclesiae gremium, necnon in gratiam et benedictionem praedictae Sedis restituendi et recipiendi, necnon cum eis nostro et Apostolicae Sedis nominibus tractandi, componendi, ac sub illis capitulis, pactis, conditionibus, formis, poenarum adjectionibus, obligationum renuntiationibus, commissionibus, cautelis, clausulis, et solemnitatibus atque modo, quibus amplius commodius et melius poteris concordare seu componere agendi, transigendi, firmandi, roborandi, ac firmata hinc inde sub excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque censuris et poenis inviolabiliter servari mandandi », et infra, « concedimus facultatem, auctoritatem et potestatem.

54. « Igitur onus tibi per nos injunctum ad honorem Dei et animarum salutem, et Christianae fidei exaltationem sic suspicias sicut studeas et efficaciter et diligenter illud adimplere diligentia, studio, opera, et auctoritate tua ex eo regno locisque aliis convicinis, quae longo quasi contagio infecta sunt, omnes errores et haereticae pravitatis labes expurgetur, evellatur et penitus deleatur, ut vinca Domini sabaoth fructus ferat, sublatis pestiferis palmitibus, et noxiis Catholicae puritatis; tuque ex ea re et perfecto tam sancto opere et laudabili palmarum aeternae gloriae non solum consequi merearis, verum etiam apud nos et hanc sanctam Sedem praedictam de exacta diligentia, fide et integritate valeas plurimum commendari. Datum Romae apud S. Petrum anno, etc. MXXVIII, III non. Maii, Pontificatus nostri anno VI.

55. *Quo ritu Albertus Moguntinus insignitus cardinalatus, et Maximilianus Caesar ense et pileo ornatus fuerit.* — Descripsit nonnulla illius legationis gesta Jacobus Manlius ¹ Friburgensis in Commentariis ad Fabricium Carretanum Rhodiae militiae principem, et quos ritus in tradendis Alberto Moguntino archiepiscopo cardinalatus insigniis, inque porrigendis Pontificio nomine Maximiliano Caesari pileo et ense Apostolica prece consecratis, in celeberrimo Augustano conventu observavit. Fuisse autem Albertum Moguntinae sedis et Magdeburgensis Ecclesiae archiepiscopum, sacrae Romani imperii principem electorem et Ecclesiae Halberstadensis administratorem, marchionem Brandeburgensem, Stetinensium, Pomeraniae, Casuborum et Sclavorum ducem, Burgravium Nurembergen-

¹ Lib. Bull. VIII. p. 215.

¹ Est. to. II. rer. Germ. ex editione Fischeri p. 397.

sem, ac Rugiae principem; hosque titulos cardinalilio presbyterali S. Chrisogoni titulo exornasse, scribit idem Manlius; gestam vero ita rem, nimirum prima Augusti hujus anni Dominica nona post Pentecosten, matutino tempore in Augustana urbe Thomam fil. S. Sixti cardinalem legatum e latere una cum Mattheo S. Angeli cardinale Gurensi eodemque collega legato in Germania, adisse Alberti novi cardinalis ades, atque ab eo in limine amantissime exceptum; tum subdit: « Deinde omnes tres una simul earundem ædium sacellum intraverunt, ibique supranominati reverendissimi domini legati a dicto cardinali summi Pontificis nomine juramentum, quale singulis ad cardineum apicem transcendentibus præstari solet, receperunt: quo ejusdem novi cardinalis cancellarius, vir quidem multa laude dignus, palam voce alta sanctissimi domini nostri breve ad prælibatum cardinalem missum legit: cujus tenor de verbo ad verbum est ut sequitur:

56. « Leo papa X.

« Dilecte fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Fratritatem tuam, que ex illustri Brandeburgensi prosapia et in Germania vetustissima magnique ponderis familia ortum ducit, queque clarissimorum progenitorum suorum sancta vestigia secula de nobis sanctæque Apostolica Sede bene mereri semper studuit, ad summum cardinalatus honorem quo nullus major a Christi vicario concedi potest et ipsam per se dignam, et a charissimo in Christo filio nostro Maximiliano electo imperatore nobis per litteras ipsius et nuntios sæpe ac vehementer commendatam promovere stantentes, id ut naeta temporis atque rerum opportunitate faceremus, ex quo nostro desiderio et tue fraternitatis dignitati atque decori magis consultum videretur, ea nunc nobis visa est hujus temporis non solum commoda et honesta, sed etiam laudabilis occasio, in qua de expeditione sanctissima contra salutiferæ crucis hostes agendum est, et fraternitas tua tanto honore ornata magis de nobis Christianaque religione propaganda benemereri possit. Itaque hæc nostra nunc de te promotio non solum grata, sed etiam perjuvanda tibi longe magis esse debet, quod circumspeditionis tue fide, religione et devotione erga nos et dictam Sedem, exigentibusque tuis meritis et præclaris virtutibus, te solum non in magno numero cardinalium creavimus: nos quoque in honorum omnium operum satore et te spem locavimus, quod si antehæc de nobis, sancta Apostolica Sede et republica Christiana bene mereri studuisti, jamjam eo majore alacrioreve animo tuo officio atque nostris piis desideriis satisfacere poteris, quo hoc sacratissimo dignissimo munere ornatus eris. Te igitur ad omnipotentis Dei et totius curiæ celestis laudem et gloriam personæque tue

ornamentum, clarissimæque marchionum Brandeburgensium prosapia perpetuum decus et amplitudinem, hac die xxiv Martii in consistorio nostro secreto de aliorum venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio pariter et assensu in cardinalem creavimus. Superest, ut tu qui ex Moguntinensi elector imperii et Magdeburgensi Ecclesiæ Germaniæ primas in Ecclesiæ et agro Domini magnus et dives eras atque es, nunc cardinalatus onere atque honore decoratus, quid dignitas a sibi velit, quid Deus ipse abs te postulet intelligas, et sedulo mititeris quid te deceat: atque etiam dilectum filium nostrum Thomam fil. S. Sixti presbyterum cardinalem legatum nostrum de sanctissima et pernecessaria contra perfidissimos fidei nostræ hostes et Christianorum sanguinem deletionemque sicientes pertractatum et nostro nomine curaturum, ejusque piæ et optimas persuasiones et sana consilia, que nostra sunt, audias, ea quoque executioni debite mandes, ut que pulchrior totius orbis Europæ pars jam parva conspicitur, non solum diebus nostris ab impiorum manibus servetur, sed illorum imperium seavaque potestas vel ad sanctam fidem convertatur vel eruat: qui vero nos et sancta piæque vota nostra sequentur rectam viam ingressi promissa felicitatis æternæ præmia consequentur. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die vii Maii m^olviij, Pontificatus nostri anno vi ».

57. Perfecto Apostolico Diplomate duo cardinales legati una cum magistro ceremoniarum novo cardinali cardinalium rubri coloris habitum, quem vulgo cappam vocant, imposuerunt, ac Thomas S. Sixti a dextris et Mattheus S. Angeli a sinistris novum cardinalem medium exceperunt, atque ad primarium templum Augustanum quod Virginis nomini dedicatum erat, deduxerunt: Thomas vero legatus ad sacra peragenda se accinxit, cum Cæsar, cui ensis et pileus sacra Iustrati prece Pontificio nomine a legato tradendi erant, Ludovico comite Palatino Rheni duce Bavariæ principe electore, Friderico duce Saxonie pariter principe electore, Casimiro marchione Brandeburgensi, Friderico et Alberto illius fratribus, et aliis principibus et episcopis stipatus accessit: quorum ordinem describit Manlius, ac subjungit: « Imposito silentio, reverendissimus fil. S. Sixti legatus rem divinam exorsus est: domesticum vero ejus sacrificium ad altaris latus ubi Evangelium legi solet, crucem et a tergo aulicum quidam ex illustrissima Ursinorum familia ensem et galeam seu galeam tenentes steterunt: in latere vero, ubi Epistola legitur, magister domus ex legati fratre nepos, qui pro novo cardinali rubrum pileum erecta tenuit manu. Deinde perfecta res divina, cum verum sil quod idem

novus cardinalis ab Apostolica Sede xxiv die mensis Martii proxime praeterito Roma in cardinalium numerum receptus fuerit, tituli S. Sixti legatus eundem, habito prius ad sacratissimum invictissimumque Caesarem, et electores imperii, aliisque principes sermone, ad altare vocavit : cuius sermonis tenor talis est :

58. « Serenissime Caesar, Leo X Pontifex maximus, majestate tua intercedente, praecclarum, proindeque in ferris rarum opus nunc efficit : sunt saepe cardines orbis egregio aliquo splendore fulgentes, verum hominem invenisse unum omni ex parte probatum, non facile fuit : ascivit siquidem in sacrosanctae Romanae Ecclesiae presbyterum cardinalem Albertum Moguntinae Ecclesiae praesulem, primatemque Germaniae, gentis, fortunae, corporis, animique bonis non mediocribus ornatum : is namque illustrissimus genere, corpore vegeto atque pulchro, aetate florida, ingenio, mentis acuminis, sacris litteris, divitiis, dignitate, potestate, auctoritateque praestans ; continentiae quoque, religionis Ecclesiasticae, et reformationis radiis sic splendet, ut luceat lux sua coram omnibus hominibus. Accedit ad haec, quod, dum imperatoris summique Pontificis unus atque idem elector exceffit, et nos Pontificii, et vos Caesarei electoris gloria illustramus : commune itaque ornamentum, decus atque beneficium, communis laetitia comitetur. Surge igitur, illustrissime princeps, et ob-servandissime domine, et cardineae dignitatis insigne tuis debitum virtutibus suscepit veni.

59. « Eo itaque veniente et humiliter flexis genibus coram altari constituto, idem legatus quidam ea dignitas sibi velit, quid Deus ab eo postulet, ac etiam quid eum contra fructu-
lissimos fidei nostrae hostes, Christianum sanguinem perniciemque sitientes, ac ipsius summi Pontificis nomine pro virili parte curare deceat, declaravit. Et cum ipse ad singula proposita se tanquam obedientiae filium promptum atque paratum exhibuerit, legatus caput ejus pileo rubro decoravit. Quo peracto, novus cardinalis novo apice insignitus in faldistorio ante altare genuflexus persistit, donec canticum divi Augustini et Ambrosii per cantores Caesareae majestatis, qui et totam missam solemniter cecinerunt, solemni ritu cum organis decantaretur. Deinde perceptis certis collectis et orationibus per legatum Sedis Apostolicae, novus cardinalis surrexit, et cum maxima tam corporis quam mentis praestantia de altari ante domini Maximiliani Caesaris altorumque principum conspectum venit : ubi de multiplici eadem die exhibito honore per doctissimum virum Laurentium Zcochen utriusque juris doctorem dicti novi cardinalis cancellarium viva atque voce gratias persolvit hoc modo, etc ».

60. Subdit auctor illius orationem : tum redditum Caesareo nomine a Petro Bononio

episcopo Tergestino responsum perelegans : a Leone X et cardinalibus non ob Caesareae preces, sed ob illius illustres virtutes delatum illi honorem cardinalitum ; quem etsi detrectaret Albertus, censuisse tamen Caesarem ob commune reipublicae bonum ab illo admittendum. Tum subdit peracto eo ritu celebratum alium a legato in pileo et ense sacris Caesari tradendis, ac prolatis primum ab eo litteras Apostolicas redditasque Caesari, quae a Jacobo Spiegelio, qui ei¹ a secretis erat, lectae fuerunt : quarum praecipua haec erat sententia :

« Charissimo in Christo filio nostro Maximiliano in Romanorum imperatorem electo semper Augusto.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Venienti ad majestatem tuam dilecto filio nostro Thoma fil. S. Sixti sanctae Romanae Ecclesiae presbytero cardinali, nostro et Sedis Apostolicae de latere legato, ob eas causas quas ad universalem salutem Christianae reipublicae pertinentes per alias nostras litteras, et eo ipso cardinali interprete tibi significavimus, non putavimus alienum, ensem et pileum praecario et solemni anniversario natali Domini nostri Jesu Christi nocte nostris manibus consecratos eidem legato fradere tibi consignandos, quanquam non sumus ignari, majestatem tuam hoc excellenti munere a Romanis Pontificibus saepenumero jam honestatam fuisse, sed cum argumentum hujusce domi mysterium contineat Ecclesiasticae potestatis, cuius tutela ac defensio tibi praecipue incumbit, ut qui sanctae Ecclesiae advocatus existis, volumus nos quoque in hoc nunc munere nostro excitare et virtutis tuae iudicium et egregiae in fidem Christi voluntatis testimonium, cum praesertim nullo inquam tempore justius quam hoc quo Christiana respublica impiis conatibus crudelissimorum hostium in discrimen vocata, tuam pietatem, sapientiam tuam, auctoritatem animique magnitudinem maxime requirit, hujusmodi sacrosancta arma majestati tuae data fuerint ac donata : ac semper quidem te pro amplitudine auctoritatis tuae accinctum gladio esse decuit super femur tuum, ut esses promptus ac paratus tum coercere improbos, tum bonis praesidio esse, ut esset in tua praestantissima dignitate et tutela aequitati et injuria poena constituta : sed nunc non tam eo accinctum esse, quam eum distringi jam et vibrari oportet potentiae tuae dextera ; quae enim non modo causa, verum etiam occasio major esse potest, quam ea qua nos non in mediocres aut longinquos metus, sed in maximum et praesens periculum vocamur, non modo dignitatis nostra, sed etiam salutis amittendae, nisi concordibus animis prin-

¹ Ext. to. II, rer. German. ex bibliot. Freheri, p. 401.

cipum tuoque in primis Christiana respublica defensa fuerit?

61. « Vehementius majestatem tuam aut ad hoc præclarissimum opus suscipiende in fidem tuam publicæ salutis hortati fuimus, aut illi tantam gloriam laudumve nomen optavimus, quam ipsa non nobis solum, sed cuncto orbi Christiano suam operam, fidem, auxilium et litteris et nullis jam dudum pollicita est: quibus quidem tuis promissionibus quam in spem et expectationem ab omnibus ventum sit, quanta alacritas animorum in omnium fidelium cordibus fuerit conciliata libenter scriberemus, nisi majestatem tuam nihil latere fideremus. Quare, cum res ita se habeat, cape arma manu, princeps fortissime, et sacri gladii, quem tibi mittimus, aciem adversus Dei hostes atque tuos exereere appara, dux belli sanctissimi, defensor gentium verum Deum colentium, ulior barbararum: quibus enim titulis honoratior, aut quo genere cura atque laboris illustrior esse poles, quam si augustam istam dignitatem, qua polles, ac singularem virtutem, que præditus es, in his rebus collocaveris, que maxime et Catholici imperatoris pietatem postulant, et præstantissimi ducis virtutem? Nos quidem quod officii nostri et amoris erga majestatem tuam fuerit, nullum locum tempusve prætermittimus testificande atque illustrande tum pietatis et magnanimitatis tuæ, tum nostræ in te summa perpetuæ benevolentia. Eril autem tuæ illius nobis note omnibus laudate sapientiæ animadversa occasione et opportunitate temporum periculoque (quod nisi obviam eatur, omnibus imminet) dare operam et efficere, ut tua eximia virtus ac dignitas tibi gloriosa, orbi terrarum salutaris fuisse videatur. Datum Roma apud S. Petrum sub amulo Piscatoris, die v Maii mxxviii, Pontificatus nostri anno vi ».

62. « Quibus litteris lectis », inquit Manlius, « Caesar exhortatione legati ad altare Domini transiit, ibique sacrosancta arma, ensium videlicet et galerum seu galeam, que Ecclesiasticæ potestatis ministerium continent, veluti fidelissimus Catholice fidei dux, tutor et protector accepit. Legatus vero ad dictum Cæsarem orationem habuit talem :

« Serenissime Cæsar. Petrum Apostolum constat gladios habuisse duos, alterum omni ex parte suum, alterum ita suum, ut a te educendus sit: idem nunc in successore suo Leone X Pontificis maximo illius in terris vicario, cui data est omnis potestas in celo et in terra, enssem istum Evangelicæ veritatis defensorem nuncupatum, qui et Apostolicæ potestatis supergentes et regna sacrum est mysterium, et divine nihilominus in Jesu Christo nato, quamvis secundum carnem parvulo, quiescentis omnipotentia est sacramentum, majestati tuæ offert, utpote de Romano et Apostolico throno, deque

sedente in illo optime merite, ad hæc fortitudinis, magnanimitatis, pietatis, religionis, justitia sapientiæque splendoribus effulgenti. Et jure quidem majestati tuæ ensis iste debetur: tuis enim est: tuum esse ritus ille satis comprobat, quo tu Cæsar inter sacra Pontificia, anniversario die Natalis Dominici, si te contingat interesse, eductum hinc de theca gladium, galeaque hæc adopertus, dum Evangelium Joannis cantatur, Evangelicæ virtutis assertor et tutor vibras; solus namque Ecclesiæ defensoris advocatique nomen accepisti: tum esse atque fore nostra hæc tempestas exposcit, quando Christianorum omnium oculi in te sperant, domine, ut aperias manum tuam ad enssem hunc capiendum stringendumque, inque Christi hostes educendum. Surge, Cæsar invicte, Spiritus sancti galeam in columba gemmea, ut recondita animi mentisque sedes absque dolo et fraude tranquilla et fecunda a Spiritu sancto, in columbae specie donante ac protegente servetur: non enim Christianissimum imperatorem gentilium tyrannorum decet ferinos imitari mores, verum ita se justum, fortem, magnanimumque victorem exhibere, ut columbina mansuetudine mitis, serenus, semperque Augustus perseveret. Accipe et gladium hunc tuum, quo mystice non solum justitia et judicium preparatio sedis tuæ tribuuntur, sed Evangelicæ veritatis professores universi sub tua protectione locantur. Firmetur itaque manus tua, et exaltetur dextera tua contra Turcarum rabiem ac feritatem: faustum autem felixque sit quod hodiernis his sacris obliterit dies communis primo Romano Pontifici primoque Augusto: Petro siquidem Apostolorum principi dies hic dicatus est, sed et Octavianus devictis hodie Cleopatra et Antonio orbis terrarum monarchia potius est, auctaque vehementer republica Augusti nomen accepit, sextilique mensi dedit. Felicissimo igitur hodierno, hoc ense post Constantinopolim Jerosolymamque partam Romanum imperium Apostolicamque Ecclesiam ad fines usque orbis terrarum propagare majestati tuæ semper augusta largiatur. Iesus Christus Dominus noster ».

63. Post quam quidem orationem sacrarumque armorum susceptionem, Cæsaris jussu episcopus Tergestinus gratias egit hoc modo: « Sacralissimus imperator, reverendissime in Christo pater, munus hoc nomine sanctissimi domini nostri Leonis X, Pontificis maximi, a paternitate vestra reverendissima sibi oblatum gratissimo animo suscipit, offertque se pro sanctæ Apostolicæ Sedis gloria, proque universæ Christianæ reipublicæ necessitate non modo opes et facultates suas, sed vitam ipsam et sanguinem, uti ab incunte ætate semper concupivit, quandoecumque se occasio obtulerit, expositurum: cujus quidem rei magnitudo, etsi viridem magis juventam et fortius corporis ro-

bur quam in eo nunc sit exposcere videatur. Spiritus sancti galea ac fidei clypeo francaque protectus, ubi vires deficient, consilio tamen ac inferterrimo animo, Christo auspice et ductore, huic sancto proposito ac necessario in hostes fidei expeditioni nunquam defuturus est. Periculis demum pulcherrime rebus omnibus, legatus ad allare stans populo benedixit, et deinde sacerdotalibus vestibus exutus sese cardineis vestivil ornamentis, et tandem simul cum Cesare ac aliis principibus cardinalibusque Ecclesia exiit. Caesar autem cum ambobus legalis, ac etiam nuntio Apostolico, principibus electoribus, aliisque imperii proceribus novum cardinalem ad palatium usque suum reduxit: deinde vero utrumque legatum versus eorum hospitia comitatus et; et postremo Caesar atque alii principes ad sua quisque tecla redierunt. Itaque nobilissimus et splendidissimus aclus hujusmodi absolutus est, approbante Deo optimo maximo, cui sit honor et gloria in saecula. Actum in urbe Augusta, Christi anno mxxviii, kal. Augusti ».

64. *Maximilianus Germanus ad bellum sacrum hortatur.* — Donatus solemniter eo ritu ense et galea Caesar a legato Apostolico, atque a Pontifice precibus monitisque excitatus, ut sacram in Turcas expeditionem conficeret, cum Augustae totius Christiani orbis lumina congregata essent, priora majore conatu intendit consilia: habita pia oratione¹ ad imperii ordines, quae conceptum ab incute atale religiosum conficiendi in Turcas sacri belli ardorem suum explicuit, Turcarum infaustos progressus imminensque reipublicae Christianae exitium, nisi animis conviculis adversus impios Christi hostes arma verterentur, proposuit.

65. Digressus dein Maximilianus ad justas suscipiendi in Turcas belli causas, illatas ab illis Christiano nomini injurias describens: « An non haec, inquit, (nonnulla alia in eam sententiam praefatus), sunt magne et justae causae, quae viris fortibus ad luendam gloriam Dei et salutem omnium gentium arma induant? quare ingenti dolore afflictor, cum cogito Graeciam, quae non solum doctrinarum parens est, sed etiam omni laude virtutum excellit, et diu florentissima pars Ecclesiae Christianae fuit, nunc tali servitute oppressam esse, in qua cum caetera dicta feda atque horrenda perferenda sunt, tum etiam religio penitus abolevit; et auget in eum dolorem, quod res gestae praecipuae testantur, Graeciam non sponte aut sine certamine accepisse hoc jugum: illa vero multos annos fortissime dimicans tandem concidit, non virtute superata, sed quia sola tantam hostium multitudinem et tam longum bellum sustinere non poterat. Audio etiamnum esse

tantam vim ingeniorum, tantam virtutem Graecae nationis, ut non alia gens praeslantiores duces Turcis suppeditet, quam Graeca, qui, ut audio, quanquam rufibus imbuitur Turcicis, tamen memores nostrae nobiscum necessitudinis invili bellum gerunt in nostris provinciis. Hanc certe nationem, quae pulcherrimum ornamentum nominis Christiani, quaque cum majoribus nostris sanguine, tederibus et multis officiis conjuncta fuit, cum ob caeteras causas oportuit nos in libertatem vindicare, tum ob haec merita singularia, quod aliquot saeculis inhumanam illam barbariem fortissime repressit et a nostris cervicibus depulit; nullum enim justius est officium, quam servatoribus calamitate aliqua fractis rursus opem ferre et parem gratiam referre.

66. « Sed quo me dolor abducit? tanta est enim non solum regnandi cupiditas, sed multo magis humani sanguinis sitis, tantus furor in Turcis, ut non reliquerint nobis deliberationem de inferendo bello liberam; sed de propulsando bello, de defensione religionis Christianae, quam ubique terrarum delere conatur illa barbaries, consilium capiendum est: retinenda est hujus imperii majestas, luende conjuges et liberi nostri ». Et infra: « Et omitam res gestas superiorum, Mahometus, qui me puero floruit, summa celeritate seu fulmen quoddam magnam Europae partem pervagatus est, cum in Pannoniis infeliciter dimicasset, victus a Joanne Huniade nequaquam animo fractus est, sed Constantinopolim adortus diu obsessam tandem anno, antequam natus sum, sexto vi captam diripuit crudelissime, interfecto imperatore Constantino cognato nostro, et rapto ad stuprum ejus liberis: postea capta Thracia Mysiam invadit, ac fere toto Illyrico domito, et occupato regno Bosnae, Graeciam adortur, Corinthum vi expugnat, et Peloponesum ditioni suae adjicit. Tot regnis ac provinciis in Europa potius, adeo non recepit se in otium, ut subinde majora spe atque animo conciperet: sed constitulis provinciis in Europa trajecit in Asiam, Trapezuntem expugnat, rege interfecto; deinde Mytilenem armis capit: eumque jam minorem Asiam ac Ponti oram universam teneret, transfert bellum in Syriam et Aegyptum: sed cum sultanus acie victus pacem peteret, quia majoris gloriae materiam esse vidit in Europa, laedus cum sultano fecit; et rediens in Europam instructa classe et contractis copiis trajecit in Italiam, et oppugnavit Hydruntem, ac tantum terroris Italiae incussit, ut jam Romanus Pontifex fugam pararet: omnia erant in Italia et Gallia bellorum plena; deinde non solum Turcarum vires, sed multo magis ducis felicitatem, scientiam rei militaris, vigilantiam et celeritatem omnes gentes formidabant. Memini me puero hunc tanquam Alexandrum alterum praedicari, ejusque virtuti ac

¹ Ex. apud Delgast. to. I. p. 436.

felicitati prona omnia videri. In tanta trepidatione nostrorum Deus clementer respexit Ecclesiam suam, et illi tyranno jam Italiae aditum tenenti manus injecit; cuique ne funditus Christianum nomen, aras nostras, et sacratissimam Christianam religionem deleret, e medio sustulit atque exlinxit. Quod quidem si agnoscerimus, cogitemus nos quidem eo servatos esse, non ut otiosi perpetuo grassari in Ecclesia Turcas sinamus, sed ut excitati nos quoque cura Ecclesiae liberandae et defendendae afficiamur, et sciamus Deum rem tam piam suscipientibus alluturum esse; nam nos quidem, quibus republicae defensio commendata est, non alium Deo cultum gratiorem praestare possumus.

67. « Divinitus et illud accidit, quod nonnulli retardarunt victoriarum Mahometi cursum fortissimi viri, primum, Joannes Huniades, deinde Georgius Scanderbegus et rex Hungariae Matthias; libenter enim commemoro, ut cogitetis salutem Ecclesiae Deo curae esse, et ut debitum virtutis testimonium his ducibus optime meritis tribuamus. Hos enim antagonistas eum murum opposuit Deus ruenti Mahometo, ne subito impetu universam Europam opprimeret: primum in Pannoniam ingressus magno praelio victus est ab Huniade; deinde remorata est eum per multos annos Macedonia; nam quoad vixit Scanderbegus repressit barbarum, et singulari virtute et felicitate patrium regnum defendit. Hoc mortuo, laudem Macedonia tam diuturno bello vexata sine certamine Mahometo cessit; Matthias aliquot praелиis deterruit eum ab Hungaria; ad haec arcem ei Sabaceam trucidato exercitu Turcico eripuit.

68. « Extincto igitur Mahometo paulisper respiravimus; nam et domestica dissensio mortem ejus secuta est: sed aliquando post, sedatis discordiis intestinis, iterum vicinis regnis bella interunt. Bajazetes Methonam Venetis ingenti certamine eripuit. Quid nunc Sellimum? nonne videtis domita Syria et Aegypto, Hungariae audacissime bellum inferre? a qua, nisi eum depellimus, quam facile erit Turcis postea per occasionem irruptiones in Germaniam facere, quodlibet velint, ac mihi credite non solum fortiter, sed etiam magno consilio Turcae belligerantur intenti in occasiones omnes; nec omnia simul occupare conantur, sed arce aliqua bello capta, paulatim tentant vicina loca. Ad hoc accedit assiduitas, qua crevisse magna imperia praecipue vidimus, ubi semel pedem posuerunt, inde non facile depelluntur; deinde communis iis locis quae occupantur, tum demum arma proferunt ulterius: quare etiamsi Germaniam nondum attingunt, quanquam saepe jam in Carnos fecerint irruptiones, tamen ubi Hungaria polita fuerint, erunt intenti in omnes occasiones, ut nos imparatos aut distractos intestinis discordiis oppriment. Si, ut Bulgaris et Valachis impera-

rent, nullos labores, nulla defugerunt pericula, quanto magis Germaniam atque Italiam, ipsas quidem arces Christiani nominis appetent: quas si tenerent (quod prohibet Deus) non solum imperii magnitudine veteres Romanos aequarent, sed etiam totam Christianam religionem delesse sibi viderentur: haberent accessionem tantarum virium, ut reliquae nationes sine ullo certamine cessurae essent; et vos, qui nunc arma geritis ne Christi nomen aboleatur, quique veram religionem et libertatem vestram defenditis, postea adversus Christum pro nefaria impietate militare, tyranno servire, et fusiles expectare alicujus Scythiae cogere mini. Quae immanitate in conjuges vestras ac liberos usuri essent? Verecunde dici non possunt ea, quae non tantum in captivos, sed etiam in suos committunt: illud tamen recitabo, capto Byzantio, imperatoris Constantini caput cervici abscissum est: id Mahometus fixum gestari per urbem iussit in pilo; ejus vero conjugem et filias non ita sancte, ut Alexander Macedo Darii regis matrem et conjugem captivas habuit, sed in convivium adductas tradidit flagitiose stuprandas suis satellitibus. Eadem in aliis regionibus accidere captivis credibile. Nunquam dicam forem esse virum, quem talia exempla non movent, qui non summa animi cupiditate desiderat, ut statim pignus signum proponatur. Haec cum necesse sit nobis tueri veram religionem, libertatem, nostram, conjuges, liberos, leges ac disciplinam publicam, adhortor vos ad hujus justissimi ac necessarii belli societatem. Majores nostri quantas res gesserunt, ut in Asia reprimerent Mahometicam barbariem! Illi non dubitarunt talem hostem procul quare; nunc Turcae regnum nobis vicinum invaserunt, nec tam Pannoniam quam Germania bellum denuntiant; multos jam annos Hungarorum virtute barbaries illa est a nostris cervicibus depulsa: nos vicissim nationi bene merita defensionem debemus; manes enim fortissimorum virorum, qui in acie propter communem libertatem ceciderunt, flagitant, ut suae patriae mutua gratiam referamus: quanquam re ipsa non minus periculi nobis quam Hungariae impendit.

69. « Reliqua est altera pars deliberationis, quantis copiis res gerenda sit, quo in loco bellum inferendum, unde commeatu subvehendi. Si animi non abhorrent ab hoc bello, haec deliberatio facilis erit: nam summus Pontifex, rex Hispaniae et Veneti classes instruent, et civitates in litore Epiri et Peloponesi silas invadent: noster exercitus cum Gallicis et Anglicis auxiliis in Pannonias ducendus erit; nam ideo properamus, ut hoc regnum Turcico latrocinio liberetur. Iude in Illyricum transferri bellum erit commodissimum. Formulam etiam propono quantum pecunia, quantum equitum ac peditum singulis principibus Germaniae imperandum esse

putem : commeatu autem, ut Danubio convellantur a me certe providebitur : quare si ut spero, hoc bellum expetitis, deliberationem ita instituetis, ut de formula inter vos conveniat : nam propter hanc præcipue hic conventus indictus est, etc. »

70. *Plorensensis episcopus, nomine regis Poloniae Germanorum invectionem perstringit in conventu Augustano.* — Adjuvabant ea molimina Apostolici legati, a quibus, Leonis X Pontificis maximi nomine, luculentissimas orationes hortativas ad Germanos principes aliarumque nationum oratores habitas refert Vitellius Plorensensis episcopus a Sigismundo rege Poloniae orator missus, qui in eo conventu ejusdem regis nomine confirmavit Sigismundum, quamvis aliis implicitum bellis (siquidem cum Moscovita nondum veteres composuerat contentiones, atque hujus anni principio novam victoriam retulerat)¹ vires omnes in Turcas conversurum, nec Pontifici neque Caesari defuturum : laudare conscribendorum militum, et ærarii conficiendi a Pontifice, a Caesare, atque ab aliis regibus propositas rationes ; de iis tamen nondum cum Polonis quidquam statuisse, sed statim atque in Augustano conventu decreta militis et stipendii colligendi foret ratio, operique manus admota esset, et copias atque ærarium confecturum : serio autem hortatus est, ne inanius deliberationibus tererent tempus : cum Selimus Turcarum imperator Christianos subsannaret, jactaretque deliberari a nostris bella, sed ab ipso geri ferri que triumphos : ejus orationis² gravissima ob sui dignitatem pars potior delibanda visa est.

71. « Parat nunc, (scilicet Selimus), in Christianos terra marique arma sua, instat Turciam frænea capiti, et collis nostris, et adhuc oscitamus, vixque ad pacem mutuo amplectendam, tanta periculi magnitudine urgente mentes componere volumus, Leone sanctissimo id dies noctesque curante : hortatur nos hostis, excitat a somno, commonefacit desides, torpentes ferret, dum jam pridem ad ostia Tyberina, nunc vero ante paucos menses circa Ravanati moenia, et hisce jam diebus, dum hic agimus, iterum ad Ostiæ portus ferro et sanguine debaccatus sit. Nos tamen omnia hæc, quæ ultimam omnibus exitum minantur, ridiculam putamus ; ut jam illud D. Petri naufragantem dum sibi in fluctibus dexteram dari possent et meruit, dicere libeat : *Salva nos, Domine, perimus.* »

72. « Collegerat similem conventum felicis recordationis charissimus genitor tuus, (compellat Maximilianum orator), post insperatam Carniolæ suæ depopulationem : multa illic in eam sententiam a viris doctissimis declamata, etiam prophæticæ quodam spiritu prædicta, nisi

tunc instantibus et evidentissimis periculis aliter provisum fuisset : quæ omnia illebilis tandem effectus complexit, cum nulla consulta invicem et constituta nulla suo ordine, ut necessitas postulabat, debite executioni mandarentur et omnis rei bene gerendæ commoditas simul cum tempore amissa tui turpiter, aut neglecta. Nunc iterum, Caesar invictissime, pro dignitate et debito tuo conventum hunc bono ceptum omine diligenter prosequeris, ut labenti reipublica Christianæ efficaci opera subvenire possis : et juste quidem ; sic enim Christianorum imperator re pariter constabis et nomine, dum hi, qui tuo subsunt imperio, a Caesare suo adjuti fuerint et defensi ». Et infra :

73. « Sed jam factis res aggredienda foret, constandique pectore sine omni ulteriore emulatione prosequenda : post tot consilia et decreta multa, post tot conventus et exhortationes varias, post tot instructiones et tractatus plurimos armis tandem, non argumentis opus est : jam enim de his tam crebris, sed vanis aut nullis consultationibus et præparamentis nostris ut quidam Mediolanensis ex Turcia profugus nuper in conspectu regis nostri retulit) sæpius dicit Turca ad modum subsannantis : Consulant Christiani, consulant ; et ego faciam ; quod re ipsa et stupendis in dies victoriis demonstrat. Nos si veri Christiani sumus, quemadmodum Turca in dedecus potius nostrum affirmat, Christi fidem ad sanguinem usque mente intrepida, non ostentatione solum, sed affectibus sinceris observare, lueri, et quantum in nobis est, manu tenere debemus. » Nonnullis interjectis, ut Christiani viribus ad debellandos Turcas potleant, exemplo Ferdinandi, qui Granatam et partem Africæ subegit, addidit :

74. « Non deerit vobis tuis et Leonis sanctissimi serenissimus rex nosler cum omnibus dominiis suis et tota illa Septentrionis ora, modo bellis aliis, quibus continuo impetitur, finem optatum imponere possit ». Et infra : « Urgetur namque nullis hostibus regnum illud amplissimum ; tribus ; a parte una Seytharum ducibus potentissimis multa centena millia belialorum in statione campestri secum ducentibus, qui se etiam Caesares dicunt, uno Theodosie propinquo post Borysthemem ad latus maris Pontici in Thaurica residente : alter circa Tanaim et paludem Maeotidem loca tenet : et is in manibus regis est : tertii sunt remotiores Asiatici vastissimam incolentes solitudinem et latissimos tenentes campos : hi omnes repentinis incursionibus regnum deprædari et continue defatigare non cessant ; famem, sitim, æstum et algorem et omnem inedium contemnentes sapius etiam Turcis juncti, qui Monocaustum et Licostomum occupaverunt, majora et horrenda damna nostris inferunt ; a Turcis enim Seythæ omnes dependent, dum eadem secta sit Maho-

¹ Leo lib. brev. p. 414. — ² Est. lo. III. ter. Polon. p. 7.

meticis simul erroribus implicata: e quibus plane deprehendi potest facilius catulos a maternis uberibus, quam Turlares a Turcarum assistentia divelli posse: qui nunc etiam contra regem Persarum optatas viginti millium equitum suppelias tulerunt. De his rex noster multas et insignes reportavit victorias, et arces et loca regni munifissima ostendunt, quae pacis tempore pro sui nominis immortalitate ornatisissime restaurat, ubi Seytharum catenatae acies lateritio in muris erigendis certamine quotidie congregi videntur. Est et alter hostis non minor ad rigentem Arclon citra mare glaciale consistentis Roxolanerum dux quem nos Moscum dicimus, sola perfidia et detestando schismate famosus: is partem regni, Lithuanorum videlicet provinciam, magno etiam bellorum motu turbat in dies: sed et hunc rex noster patrocinante justitia fudit saepius, ejusque potentiam triginta millibus in loco caesis profligavit, quamplurimis primoribus ad vincula coniectis, qui in omnibus Lithvaniae castris arctissima delinquentur custodia, multis etiam aliis captivorum millibus per universum fere orbem variis principibus mancipiorum loco dono datis: jamque cruentum hoc bellum decennium superavit, dum sint, qui eas discordias seminant, concitent et turpiter alere non vereantur». Interjectis nonnullis quibus Cruciferos equites, ut belli Moscovitici incentores, perstringit, nullaque laboranti Polonia praeter inania verba subsidia data queritur: demum Sigismundi regis Poloniae consilium ac decretum in re Turcica aperit.

75. « Nunc tamen, ut privatos affectus publica vincat utilitas; expeditionem hanc generalem commendat summo opere et approbat serenissimus rex noster, laudat modum de colligendo nervo bellico et exercitu congregando, quem sanctissimus dominus noster et tuae celsitudinis providentia constituit, aliique reges et principes Christiani proponunt. Sed neque de eo pronunc majestatem regiam cum senatu et subditis suis quidquam decernere potuisse inter domesticas difficultates, et bellicam occupationem, cum ea quam memini hostilem, quibus aliqua ex parte utrumque compositis et deliberatione hujus dignissimi conventus procedente mox majestatem suam, et de colligendo nummo et describendo milite in regno et dominis suis ilidem constituere velle: nec praetermissurum quidquam, quae vires ejus, ac regni et dominiorum suorum ferre poterint, et quae ad tam sanctum diuque desideratum opus pertinebunt, dummodo aliquando cum effectu aliquo Christianae salutis consulatur: pro qua, ut verbis utar regiis, et thesauros omnes, et sanguinem ipsum cum vita eludere parata est. Perge igitur quo capisti, saceratissime imperator, et tot ac tantis gloriosissimis triumphis tuis unicum hunc qui cunctos alios superabit, apponere contende, etc. »

76. *Confutatur ab Alberto Pio Hutenis argutia et calumnia.* — Haerebat Germanorum consilia nullos habitura progressus; quippe a stipendiorum largitione decernenda abhorrebant, quos satanas metuens ne Mahometica superstilio ob tantum Pontificis cum Caesare ac regibus consensum deleteret, a sacro bello abalienare satellitum suorum opera visus est: et enim falsa atrocissimeque in Leonem et Romanæ Ecclesiae administratos calumniae jactabantur; urgeri sacrum bellum, non ut eo obtuleretur Turca, sed ut simplices et creduli Germani per decimarum ac vigesimarum speciem rebus suis explerentur, eoque prorupit seditio, ut etiam orationes¹ plena schismatico furore hoc anno habitae sint, ne pro fide in Turcas sumerentur arma, et ut ex serie constat, assumptae fuerint in exemplum sacrae indulgentiae extruendae Ecclesiae S. Petri causa imparlitate, cum nonnisi unus claudus et alter in illud incumbere opus, dum Laurentius Medicus ingentes moles extreret ex gesto adversus Franciscum Mariam Robureum Urbinate principatu depulsum bello, substitutoque in ejus locum Laurentio Mediceo, acerbissime declamatum in Pontifices, qui sacras opes ad consanguineos ditandos averterent: aperta defectio a Sede Apostolica inculcata: Pontificii administri, ut publici impostores tracti: missae ad reges pro Christianae fidei cultoribus sub triumphalibus crucis signis congregandis legationes omnibus verborum contumeliis proscissa, sanctissima consilia defendenda religionis, Christiane cultus Orienti restituendi in invidiam adducta: Concilii Lateranensis decretum de decimis quasi ad ditandos Medices avaritia instigante promulgatum esse subsannatum.

77. « Jam Florentiae negotium agitur, non Christi », declamabat Fulvicus² Hutenus. « Fugato duce Urbinate, similem fortunam minatur principi Ferrariensi: quo pariter ejecto, regnum constituemus et regem Thusciae salubimus Laurentium Medicem civem Florentinum ». Et infra: « Satis diu Medices fuimus: principum regumque fortuna ambienda est. Habetis jam breviter caput decimarum et insidias Turcae, duce superstitione, in viscera vestra latrocinantis: quamobrem resistite nefando conatu ». Et infra: « Nolite alicubi esse vectigales, ante vero omnes Florentinis ». His et aliis scommatibus in Leonem et alios Pontifices, qui in suos nepotes Ecclesiasticos principatus contulerant, Hutenus Germanos a pristina in Sedem Apostolicam observantia abalienabat: « O stultam, aiebat, et superstitiosam opinionem credentium celeste Numen omnia aquis oculis intuens ad nutum Florentinorum flecti et reflecti; irasci non danti, et rursum largienti placari! » Fami-

¹ Ext. fo. 11. res. Germ. ex edit. Fiebert p. 393. — ² Id. ib.

liare est hæreticis aculeatis dictis simplicium hominum mentes irretire; nullam vero patriam gerendo Pontificatui obesse constat: conjurasse vero hunc cum Luthero ad perdendam Christi Ecclesiam ex Joanne Fabro¹ et Alberto² Pio interius dicitur postea. Nunc expendenda sunt argumenta, quibus in impia et satyrica illa sua oratione Germanos principes dehortatus est, ne Turcis bellum indicerent. Primum fuit hoc: « Sugere lac gentium, inebriari mamma regum, dico scelus nullo esse probabilius, quam que a Turca inferuntur ». At nunc probabilius foret, expugnata Rhodus, Belgradum occupatum, excidium deinde universæ Pannoniæ, Croatiae expilatio, Viennæque obsidio pro Turcis et Mahomete perorantem confutarunt; nec affectatas a Pontificibus Christianorum opes, sed Pontificias pro Christianis in Turcos collatas visuri sumus.

78. Alterum Ruteni argumentum quo Christianum imperium Turcis prædere, ac subjicere moliebatur, hoc fuit, ex Juliano apostate Christianos expilantis sophismatibus deceptum: « Ego enim sic existimo imperia his artibus melius retineri, quibus acquiruntur. At imperium Christianum non armis, non gladio comparatum, sed pietate et optimis exemplis vivendi ». Eodem argumento usus est impius Erasmus Mahometis et Juliani apostate consors, qui Christianis suasit, ut Turcas tolerantia vincerent martyrum exemplo, damnavitque sacramentum Eucharistiæ in castris circumferri, quo videlicet morituri ita orbarentur ejus beneficio: ejus argutias sic refellit Albertus Pius³:

79. « Quid non conveniet Christianis sua sibi ipsis vindicare, quæ vi et potestate barbarica eis erepta fuere et occupata; cæteris autem quibuscumque populis et gentibus dictante ipsa natura licebit? quod si esset, miserima profecto foret Christiani populi conditio. At, inquis, Christi mens fuit, ut tolerantia vincant Christiani, non armis, forte assumens ex illo Christi dicto: *Si quis percusserit te in maxillam unam, præbe ei et alteram; et si arripere voluerit tunicam, dimitte ei et pallium, etc.* Respondeo illud non esse Domini præceptum, sed consilium exercendum non semper et quocumque in negotio, sed quando tempus aut res postulat, secundum Augustinum; ad implendum spiritu et animo magis quam opere aut facto; perfectorum enim est perferre injurias, et patienter illas tolerare, cum amplius Dei gloria exinde sit proventura, non autem cum secus: quod et ipse Dominus exemplo declaravit, cum in maxilla percussus coram Pontifice non alteram præbuit, sed generose questus percussentem coercuit. Quo exemplo et Paulus apud

Festum proconsulem percussus pariter severioribus verbis Ananiam pontificem increpuit inquitens: *Percutit te Deus, paries dealthate*; quod et aliis exemplis comprobari potest.

80. « Si autem adhuc contendens diceret, longe aliam esse rationem repellentis injurias et inferentis bellum ultro, quemadmodum et longe diversum est bello repelere, ab eo quod est aliena invadere, Christiani autem non solum sua repetunt, sed etiam quæ nunquam sui juris fuere invadunt: responderem me non iudicari inter hæc plurimum esse discriminis, attamen horum quodlibet licere et nonnunquam expedire: cum enim Christo Jesu data fuerit omnis potestas in caelo et in terra, nullus ejus hostis quibusvis in terris jus aliquod dominandi habere valet: quamobrem si quis illi adversus illas possidendo occupat terras, licet illum ut injustum possessorem deturbare, et terram ad jus republicam redigere.

81. « Quid enim, obsecro, aliud sunt Agareni sive Ismaelita, quam Christiani hæretici, qui a Mahomet partim seducti, partim coacti in Arianam hæresim propulsi sunt, asserentem Christianum Dominum miram esse creaturam et alias plerasque blasphemias, quos Ecclesia sanxit et principes pluribus edictis statuerunt diripiendos esse, et eorum fortunas ab uno quoque invadendas: ipsos vero cæteros iniquos rerum possessores vi deturbandos esse propriis sedibus comprobatur Scripturæ testimoniis et exemplis, et præsertim illo quod in cælesti regno peractum est; nam Lucifer cum satellitibus suis conspirans contra Altissimum deturbatus est caelo cum universis suis sequacibus, pugnantè strenuè contra illum Michæle Angelo; inquit enim Scriptura: *Et factum est prælium inter quosdam in caelo, Michael et Angeli ejus præliabantur cum dracone, etc.*, quo etiam astruitur bellare non esse inhibitum Christianis.

82. « Restat tantummodo respondere illis verbalibus, quibus execraris Christi corpus in castris versari, et sacramenta in tam cruento dissidio adhiberi: siquidem verum esset quod tu assumis, quasi jam probatum, videlicet bellum rem plusquam Tartaream esse: certe nec liceret bellare, nec cum bellatoribus sacratissima symbola interesse; at cum id a vero alienum sit, quare nefas erit Dominicum corpus in castris deferri, aut morari? numquid ne poluatur sanguine eorum, qui jure caduntur? numquid, quia illuc non possit reverenter depectari, aut illic esse? numquid, quia minus opportunum et ad nullum commodum cedens? De primo nihil est opus dicere: alterum perspicuum est, posse videlicet ibi reverentissime sacra peragi mysteria et Christi corpus tractari. De tertio superest dicere; nulla quippe commoda ex tali delatione evenire possunt: primum ex presentia tanti Sacramenti delibere speran-

¹ Jo. Faber in lib. Cur noluerit approbare Luth. doctr. c. 30.
² Albert. Pius l. 1. — ³ Ibid. l. xxxi.

dum est gratiam et opem, qua hostium vires frangantur, animique debilitentur, nostrorum autem confirmantur; nam debita arca Federis inter exercitum populi Israel hostes semper, nisi fortasse id populi culpa impederit, proligati fuerunt, et Israel victoria potitus est.

83. « Ad id vero, quod ais in amolationibus laxans episcopos, quod copias habent, gladios, lanceas et bombardas, etc. in superioribus satisfactum est, cum declaratum sit, illa eis licere, et convenire, ac opportuna esse, praesertim rempublicam administrantibus; nec id repugnat Pauli sententiae dicentis, *arma militiae vestrae non esse carnalia*, etc. cum ibi tantummodo agat de militia spirituali, cui spiritualibus telis ac armis opus est: haec autem carnalia et terrena illi deservire et ministrare externa debent; quemadmodum et corpora animis, cum persaepe contingat illa nec luta esse nec commode administrari posse ab his destituta ». Haec Albertus, qui similibus argumentis non modo Pontificem et episcopos, verum reges et principes a tractandis armis propulsandaque injuria perperam avocari ostendit.

84. Ex his vero abunde confutantur non Hultenus modo et Erasmus, verum et Lutherus, quem Turcis etiam bellum inferri veluisse plura ejus scripta testantur; nam in resolutione conclusionis quinta haec cum Erasmo pronuntiat: « Nullis prorsus est resistendum, neque Turcis neque aliis adversariis juxta preceptum Christi dicentis: *Si quis te percuterit in maxillam dexteram, praebe illi et sinistram* »; et in assertione vigesimi quarti articuli haec repetit: « Praeliari adversus Turcas est repugnare Deo ». In assertione autem articuli trigesimali quarti eusam depromit cur Ecclesiam vellet perditam: « Qui habet, inquit, aures audiat, et a bello Turcico abstineat, donec papae nomen sub caelo valeat ». Idem encomiastice Turcam ita effert in libro, quem ad nobilitatem Germanicam inscribit: « Nullum est regimen saeculare pulchrius, quam apud Turcas; et nullum est turpius, quam apud Christianos ». Qui vero ita indigne reges Christianos obtrebat, non minus impie sacerdotibus ac religiosis Christianis Mahometana supersditionis flammis autelutit in sermone castrensi huiusce verbis: « Turcarum sacerdotes aut religiosi tam severam, gravem, strenuamque vitam ducunt, ut angeli, non homines, videri queant ut omnes nostri clerici et monachi in papatu locus praee illis sint ».

85. *Thomas de Vio Sedium Apostolicam ab omni avaritiae suspitione vindicat.* — At ne Germanica plebs sibi de sui pseudoapostoli lenociniis blandiatur, ipsa etiam a Luthero Mahometana plebi posthabita est: in Praefatione enim libri de ritu Turcarum haec effudit: « Umbrae sunt nostri religiosi ad Turcarum religiosos colati, et vulgus nostrum plane prophanum ad

illorum vulgus comparatum ». His verbis prodita est a Luthero conjuratio cum Hulteno facta de perdenda Ecclesia, de qua haec habet Joannes Faber¹⁾: « Ob oculos ponite initium quendam ex Hulteno hujus conjugationis ». Hulteni porro et aliorum impiorum calumniis in Pontificem, scommatibus, argutiis, ludibriisque carcos Germanorum animos daemon ita efferebat, ut licet Maximilianus imperator designatus Casaream publice re-scripto: fidem obstringeret, decimas vel alia subsidia in nullos prorsus alios usus, quam in sacri belli sumptus convertenda, idemque patrum contestarentur legali Apostolici, inlecta tamen Lutherano veneno mentes nullum sanum consilium admitterent. Extat Thomae de Vio cardinalis legali e latere oratio, qua pietatem Germanorum inflammare nitelatur, atque ab omni avaritiae pertidiaeque suspitione Sedem Apostolicam vindicabat, ex qua potior haec pars decepta visa est:

86. « Non vos terreat decima, vigesima, aut quinquagesima: insuetum novumque nomen: horrenda quoque nobiscum (haec affirmaverimus) si nuda occurrerent. Verum cum quinquagesimas, vigesimas decimasque non solvere, sed deponere, idque iustissime, et ea lege debeant, ut nisi definito tempore in expeditionis istius opus conferantur, illis, qui deposuerint, restituantur: piuni, sanctum optabileque cultibet fore Christiano censibilis. Quocirca trepidare timore ubi non est timor desinant; dicentes expeditionem hanc lucratam esse, auri sacram sublegere famem. Nos, inquit, Turcae sumus, quibus expellendis incumbitur; in nos expeditio tota cavet. Vinate et videte, quaeso, quam supervacua est metus ac timor iste: percipite quam pie, quam sancte, et cum sacris initiis et populis universis agatur: nolumus nos thesaurari aut exactoris officio fungi, non eo lendimus, ut in nostram potestatem aera redigantur ». Et infra:

87. « Non querit profecto vestra, qui sua pro vobis sponte magnificeque largitur: sed quid Pontificii animi argumentis immoramur? re ipsa comprobare operae praefium est. Invenite vos ipsi, inveniant ueluentes ipsi modum quentiam, quo quidquid auri argenteive collatum fuerit, tutum adeo sit, ut nec in exactorum custodumve stipendia aliquid cedat, sed integra univsa aut ad expeditionis hujus usum cedant, aut ad eos, qui dederant redeant: non quærimus Germanum aerarium in Italiam transferre, at in Germanorum militum stipendia erogare cuncta summus Pontifex vult, atque praecipit nullum dolo fraudive locum relinqui: quia et vos clara luce videtis quod Christiana se respública, religio, regnum, templa, urbes, oppida in vestra se

¹⁾ Jo. Faber, lib. com. induent approb. doctum, Luther, c. 30.

²⁾ Est, apud Dejust, to. II.

propugnacula confulerunt, vestram open implorant, vestris genibus advolvuntur: si illos destituitis, vos ipsos, Germani, destituitis quando omnes in Maximiliani aquilas respiciamus, nec aliunde quam a Romano imperio auxilium expectamus, quando res vestra non minus quam aliarum regionum agatur: confirmata siquidem Turcis Germania prae aliis est, Italia enim quamvis Turcarum classi magis sit perva, prius tamen quam in Italiam Turcarum copie terrestri invadant exeretur (in quo constat vim omnem belli victoriaque silam esse) Germaniam oppellere oportet, nisi Carinthiam, Styriam, Croatiam et Hungariam Germanie monia esse inficiali fuerimus.

88. « Clementissimus Leo Pontifex dici non potest quantis vigiliis in rem hanc incumbat: non dies neque noctes ab hac cogitatione avelli potest: non si comedat non bibit aliud pectore agitat: non sua jam, sed seipsum, sanguinem et vitam pro Christiana religione et imperio gesit exponere. Superest, ut Casareus hic senatus expeditionem in Turcas indicat, efficiendamque suscipiat. Expectat Romana Ecclesia: universae Christianae reipublicae capita et membra in serenissimum hunc conventum suspiciunt: si definitur nunc nihil, si in alium conventum differatur, confundemur omnes in expectatione nostra. Caveat, ne dilatio hosti componendi cum Persis finitimisque aliis temporis praebeat, Germanos principes linguarum morsibus exponat, Christianisque populis desperationem inducat.

89. « Animadvertite gravissimum istum conventum fundamen esse, super quo tanta moles expeditionis erigenda est: cum tantibus quippe vobis, Christiani principes reliqui retrahent proculdubio animum et manum ab hac expeditione: Si Germania, aiunt, ejus primum interest, quia Romani imperii dignitate gloriaque illustratur, cui Ecclesiae defensio est tradita, verba dat, deque conventu in conventum definitionem transfert, quid nobis agendum sit, discimus facile ab exemplo: sicque vestra Christianae reipublicae mora, quod alisi, ruinam pariet. Causabuntur multi absentem libertatem: Jurejurando aiunt nostris tenemur Ecclesiis nil contra earum commoda illis inconsultis agere, non est nobis delegata potestas absentes colligendi, ibimus illos consultum atque hortatum: referendum deinde altero in conventu. Verba, cum bona istorum venia dixerim, sunt haec, non multum dissidentia ab inficiali. Impossibilia a vobis petit nemo: fidem violari horremus, quam et hosti servandam esse didicimus: quod vestra interest, et quod in vestra situm est potestate poscimus, decerni scilicet nunc expeditionem in Turcas, definire modum comparandi nummos nullius cum injuria, jurejurando demum spontaneo presentes astringi daturus se bona fide

operam, ut hic definita executioni demandentur. Non sunt haec contra jusjurandi cultum, non excedunt haec vestrae limitis potestatis, non obstant haec absentium libertati. Tollite itaque moras: semper nocuit differre paratis ».

90. *Lutherus Maximiliano ut calumniator denuntiatus.* — Patet ex iis Pontificem non indivisisse sacrum bellum, ut pecuniam a Germanis extorqueret, cum ne quidem obolum transferendum in Italiam profiteretur, sed a Germanis ipsis in Germanorum stipendia communi Germaniae senatus consilio collatum iri: verum ex taera improbitate avaritiae vitium, quo ardebant ii qui bellum hoc decerni velabant, refundi in Ecclesiam, cum modicum aurum pro restituenda religione Orienti et perficiendo gloriosissimo opere conferre, ut indicavi, defretarent; neque velle Leonem Germanica stipe dilare Mediceos, illisque novos principalis coemere in Galliis constabat, cum ipse centum navibus rostratis instructis ad obsidendam Constantinopolim proficisci pararet? Ivesque in legalis ad reges mittendis impensas faceret. Ceterum ex divino spiritu profecta visa est legali Apostolici oratio: quippe Germanis tepentibus, reliquorum etiam populorum et regum refrinxit ardor, et agre Turcicos impetus postea Germani propulsarunt ab aliis destituti, quorum adjuvi armis Turcicum imperium excindere potuissent. Ceterum tot in Romanam Ecclesiam calumniarum auctor maiorumque fons exiit Lutherus, qui virulentis declamationibus Germanos infecerat: de quo Caesar ex Augustanis conventibus conquestus² est apud Pontificem¹, ut Apostolica illum auctoritate coereret, monuitque, plures magnates praepotentes ipsius patrocinium suscepisse.

« Maximilianus divina favente clementia Romanorum rex etc.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Accepimus non adeo multos ante dies, quemdam fratrem Augustinianum, Martinum Lutherum, nonnullas conclusiones in materia indulgentiarum scholastico more discutiendas disseminasse: necnon in concionibus suis et de ea re et de vi Apostolicarum excommunicationum plurima docuisse, in quibus damnosa et haeretica pleraque videantur, atque ea nunc per magistrum sacri vestri palatii nolata esse. Quae res nobis eo magis displicuit, quo pertinacius dictus frater, ut edocui sumus, doctrinae suae inhaerere, atque complures errorum suorum defensores et patronos etiam potentes consecutos esse dicitur. Verum cum suspectae assertiones et periculosa dogmata a nemine melius, reclusi et verius dijudicari quant, quam a beatitudine vestra, quae sola, ut potest, ita debet vanarum questionum, sophisticarum rationum et verbo-

¹ Guic. l. xiii. — ² Apud Dolgast, fo. i. p. 150. — ³ Apud Flemlberg, c. 3.

sarum contentionum auctores composescere, quibus pestilentiores Christiane pietati nulli conlingerunt, hoc tantum spectantes, ut quod ipsi didicerunt, id solum labeatur in pretio, non quod presentis seculi eruditorum consensus et pie ante in Christo defunctorum candida et solida doctrina comprobat. Exat pervetustam Pontificii senatus decretum de constituendis doctoribus, in quo de sophistica nusquam unquam quidquam cautum est, nisi quod ista in decretis vocatur in dubium, utrum fas sit ea discere necne; atque horum studium a nullis et magnis auctoribus improbat. Cum igitur quod Pontificum auctoritas jussit negligitur, et de quo dubitatum, imo improbatum est, id solum recipitur, necesse est interduci hallucinari, somnare et cecutire magistros istos, quibus debetur, quod non solum hactenus doctores ab Ecclesia recepti solidiores non lecti, sed plerique depravati sunt atque nulli redditi. Faciamus iis auctoribus pullulasse longe plures quam unquam damnas fuisse haereses; faciamus Reuchlinianam infamationem, et nunc presentem hanc periculosissimam de indulgentiis atque censuris Apostolicis disceptationem his perniciosis auctoribus in mundum emanasse; quibus nisi beatitudinis vestrae et reverendissimorum patrum auctoritas legem finemque imposuerit, brevi non solum imperitia imponent multitudini, sed et principum viro- rum sibi aurem et favorem in mutuum perniciem comparabunt: quibus si conveniunt oculis campus apertus atque liber dimittatur, futurum esset, ut quod omnium maxime in votis habent, ut pro optimis et sanctissimis doctoribus istorum nœmias prae oculis habere cogatur totus mundus. Haec pro singulari nostra in Sede Apostolicam reverentia beatitudini vestrae significavimus, ut sinceritas Christiana hujusmodi temerariis disputationibus et captiosis argumentis non ladeatur et scandalizetur: nos enim quicquid super his sancte statuerit, in imperio nostro ad laudem et honorem Dei omnipotentis, et Christi fidelium salutem ab omnibus observari faciemus. Dat. in civitate nostra imperiali Augusta die v mensis Augusti anno MDCVIII, regnorum nostrorum Romani XXXIII, Hungariae vero XXXII.

91. *Quibus de causis Lutheranismus latius se diffuderit.* — Tradit Ulembergius¹, plures magnasque habitas inter Germaniae theologos hoc anno concertationes de Lutheri dogmatibus, eumque a Wolfgango palatino Heildebergam anni principio excitum, ut cum theologis illius Academiae disceptaret; suamque opinionem de indulgentiis haeresiarcham magno conatu tulatum: Joannem vero Eckium in academia Ingolstadiensi theologum in theses ejusdem Lutheri

de penitentia notationes scripsisse a Gabriele episcopo Aistelensi rogatum, et Carlostadium virulento libello respondisse eidem Eckio: ex quo Lipsica disceptatio proximo anno exorta. Meminit etiam idem auctor Ulembergius de superioribus Maximiliani ad Pontificem missis litteris, additque pollicitem se daturum operam, ut quae a Pontifice in ea causa decreta essent per omnes imperii provincias rata et fixa haberentur; tum subdit: « Pontifex jam antea, (nempe post receptas Maximiliani litteras, per alios e Germanica de rerum statu certior factus Hieronymo episcopo Asculano dederat in mandatis, ut Lutherum Romam citaret ad causam dicendum: quod ille fecit constituto sexaginta dierum termino: litterae citationis vi die Augusti Romae exaratae fuerunt, et non multo post Wittembergam delatae. Tum nonnihil trepidari coeptum, et ferocia quorundam repressa est. Cessarunt etiam ad tempus opere typographica, nec tam libere sparsi in vulgus distractivae libelli. Et Lutherus quidem haerebat dubius in quam se partem verteret, neque enim satis tutum erat ire Romam: non ire vero parum honestum videbatur, praesertim cum se suaque omnia Pontificis arbitrio plane submisisset ».

92. Opprimenda videbatur in ipso semine Lutherana haeresis, si Pontificio tribunali Lutherus se sistere coactus fuisset: sed academicorum Wittembergensium et Frederici ducis Saxoniae, qui omnes a Luthero ipso contaminati sunt, precibus vinci se passus est, ac legato rei componendae provinciam dedit, ut videbimus: quin etiam antea, hoc ipso ineunte anno, idem Pontifex mox post primas a Luthero sparsas impietatis faces certior factus est de imminente Christianae religioni a novo haeresiarcha discrimine: sed cum tot tantaque secula excidia certa praecognitione carerent, quamvis non levem suspicionem adferrent, cum Egidius in cardinalium cooptatus collegium Augustiniana familiae administrationem dimisisset, Leo, intermissio infeliciter judiciorum ordine, Gabrielem patriam Venetum illius Ordinis curam suscipere, ac Lutherum subditum coercere Apostolico pro imperio jussit².

93. « Gabrieli Veneto Ordinis Augustiniano- rum Eremitarum promagistro.

« Volturus te eam curam suscipere, ut Martinum Lutherum tuae societatis sacerdotem, quem scire te existimamus in Germania novas res moliri, nova dogmata nostris populis tradere, quibus ulantur, ab incepto, si potes, revoces auctoritate ea, quam tibi praefectura dat, eum scriplis ad eum litteris, tum per doctos et probos intermuntios, quos te illic habiturum multos putamus, qui placare hominem conentur: id si celeriter feceris, non erit putemus dif-

¹ Ulember. c. 2.

² Est. ejus lit. apud Petr. Beuh. l. XVI. Ep. XVIII.

facile modo natam flammam extinguere; parva enim omnia atque surgentia paululum magnos vehementesque impetus non sustinent: sin differas, et malum vires sumpserit, veremur ne cum velimus adhibere incendio remedia, non possimus. Gliscit enim in dies labes, fortiorque fit atque robustior, nihil ut magis esse nobis limendum videatur quam mora: sed singula tibi nos mandare hac in re non necesse esse arbitramur; tua te virtus, tua religio, tua pietas, tua singularis doctrina quid te facere oporteat facile admonerint. Tolum hoc mandamus, ut omnem tuam mentem, cogitationem, studium, operam omnem, denique cum diligentiam, tum laborem adhibeas tum, ut quod volumus consequamur, etc. Datum III non. Februarii MDCXVIII, Pontificalis nostri anno v. Roma ».

94. Nil juvere Augustinianorum promagistri studia ad compescendum Lutherum, qui plurimum amicorum et procerum fultus gratia prepositi Ordinis tempis imperia; praesertim cum Staupitium vicarium Ordinis in Germania generalem, qui illum ad contradicendum Dominicianis impulerat, omnesque Augustinianos sibi devinctos haberet. Elquidem Staupitii opera usum ad declinandum Pontificis iudicium testatur Utembergus¹, qui Lutheri artes dolosque aperit, dum supplicibus litteris se Pontifici submittebat, eodemque tempore libellis venenatis Pontificis eadem, Ecclesiaeque excidium spirabat.

95. « Reversus, inquit, Willebergam, (nempe ex Heidelbergensi disputatione), quod ad xv Maii factum est, cum se propter sparsas theses et conones, in haeresos suspicionem vocari intelligeret, scripto quodam ipsum sibi putavit adeundum Pontificem, eluendamque maculam, quam publicus illi rumor propter motam hanc controversiam asperserat. Scripsit ergo analysim thesium suarum, vel exgesin dicere mavis valde prolixam, eamque primum censuræ Brandenburgensis episcopi Hieronymi, ad ejus Ecclesiasticam jurisdictionem pertinet Willebergam submisit, datis ad eundem episcopum litteris, quibus invitum sese et reluctantem in hanc arenam pertractum esse queritur ». Et infra: « Deinde ad Staupitium quoque generalem Ordinis S. Augustini vicarium (in Germania scilicet) litteras dedidit, et multa questus de adversariorum strophis injuriisque: tandem rogat, ut hanc analysin ad Leonem X Pontificem optimum maximum perferri curet, cui libellum hunc in eum finem dedicare voluit, ut omnem a se haeresos et inobedientiae suspicionem removeret. In praefatione vero tantam praese fert animi demissionem, ut si verbis fuerit adhibenda fides, nihil ab eo nisi summam obedientiam deinceps expectandam putaris. Beatissime pater, inquit, prostratum me pedibus

tuae beatitudinis offero cum omnibus, quae sum et habeo: vivifica, occide, voca, revoca, approba, reproba, ut placuerit, vocem tuam vocem Christi in te praesidentis et loquentis agnoscam: si mortem merui, mori non recusabo. Haec in praefatione ad Leonem X Lutherum: et ne quisquam de sincero ipsius in religionem affectu dubitaret, solemnem eidem libello protestationem inseruit, his usus verbis: Protestor, inquit, me prorsus nihil dicere, aut tenere velle, nisi quod in et ex sacris litteris, deinde Ecclesiasticis Patribus, ac decretalibus Pontificiis habetur et haberi potest ».

96. Eadem confirmat Coelaus: sed animum Lutheri, dum haec dicebat, longe a dictis abhoruisse illustrat Utembergus sic inquit: « Quid senserit Lutherus, cum ista scriberet, et qua mente fuerit, novit qui cordium scrutator est et renum Deus: certe quae paulo post secuta sunt, cum nihil minus in animo habuisset testantur, quam quae calamo ad hunc modum effudit; ut haec submissione nihil aliud spectasse videatur, quam ut captaret favorem hominum, omnemque turbatae pacis culpam a se removeret: atque interim dum res suas stabiliret in Germania, summo Pontifici graecoma objiceret, aut fumos, quod aiunt, venderet.

97. « Hoc ipsius fuisse consilium argumento sunt edita circa hoc tempus duo quaedam scripta, quibus ad Silvestri Prieratis epitomem respondet, brevissima quidem illa, sed quae non injuria humano sanguine, non atramento, exarata dicas; in his enim paulo liberius prodit arcuatum mentis suae, dum ita furoreque totus astutans in haec verba prorumpit: Si Romae sic sentitur et docetur (nimirum ut Silvester scripserat) scientibus Pontifice et cardinalibus, quod non spero, inquit, libere pronuntio his scriptis, antichristum illum vere sedere in templo Dei et regnare Babylone illa purpurata Roma, et curiam Romanam esse synagogam sathanæ ». Et paulo post: « Si sic Roma credit, beata Gracia, beata Bohemia, beati omnes, qui sese ab illa separaverint: et ego quoque, si Pontifex et cardinales hoc os sathanæ (Sylvestrum) non comperuerint, et ad palinodiam adegerint: his testibus confiteor me dissentire Romanae Ecclesiae, et negare eam cum papa et cardinalibus tanquam abominationem stantem in loco sancto ». Et post pauca: « Nunc vale, infelix, perditam et blasphemam Roma. Haec in Epistola priore. In altera vero paulo longius proventus in Pontificem Ecclesiamque Romanam et Catholicos omnes classicum canit: quid enim? an non militarem tubam instare videtur, et in pugnam ac eadem suos accendere, dum haec verba ebuccinat? Mibi vero videtur, inquit, si sic pergat furor Romanistarum, nullum reliquum esse remedium, quam ut imperator, reges, et principes vi et armis accincli aggrediantur has pesles

¹ Ulemb. c. 2. Coel. in Actis scriptis Luth.

orbis terrarum, remque non jam verbis, sed ferro decernant ». Et post pauca : « Si fures furca, si latrones gladio, si hæreticos igne plecimus, cur non magis hos magistros perditionis, hos cardinales, hos papas, et totam istam Romanæ Sodome colluviem, quæ Ecclesiam Dei sine fine corruptit, omnibus armis impetimus, et manus nostras in sanguine istorum lavamus, tanquam a communi et omnium periculosissimo incendio nos nostrosque liberaturi? Hæc omnia Lutherus. Conferat nunc inter se qui volet ista, quæ eodem anno, forsitan et eodem mense scripta sunt, Lutherum videbit ad pedes Pontificis humiliter prostratum et supplices tendentem manus, illas ipsas, inquam, manus quas secreto mentis desiderio in ejusdem Pontificis sanguine lavare cupiebat ».

98. At tam subdolis et immanis hæresiarcha viri boni larva lectus in orbis theatrum sese inferchal, ut ex Georgio principe Saxone audituri sumus : ob reprehensas enim quæstorum in dividendis indulgentiis corruptelas publici boni et salutis animarum causa se rapi ab adversariis in iudicium, injusteque oppressum querebatur, ut narrat Joannes Coeleus ¹ : « Hæc, inquit, calliditate dum quereretur se injuste premi ab adversariis, et in publicum cogi, brevi maximum sibi conciliavit favorem non modo apud simplicem populum, qui facile credit, et ad omnem novitatem aures libenter arrigit paululas ac prurientes ; verum etiam apud plerosque graves et eruditos viros, qui verbis ejus genuina simplicitate credentes putabant monachum nihil aliud querere, quam veritatis patrocinium contra quæstores indulgentiarum, qui magis pecuniarum quam animarum zelatores viderentur, sicut criminabatur eos Lutherus ». Et infra :

99. « Hinc illius miserta poetarum rhetoricæ docta cohors, et in adversarios ejus odio accensa, impigre pro eo et lingua et calamo decertabat, causamque ejus laicis commendabilem reddebat : ac variis cavillis et invectivis prælatis Ecclesiæ theologosque perstringebat, incusans eos avaritiæ, superbiæ, invidiæ, barbariæ et ignorantæ, qui innocentem Lutherum non ob aliud persequerentur, quam ob doctrinam, quod videretur et esset doctior eis et liberior ad dicendum veritatem contra imposturas et præstigias hypoeritarum : cumque valerent non solum ingenio et acrimonia, verum etiam elegantia sermonis, sive loquendum sive scribendum esset, facile traxerunt laicorum animos in favorem commiserationemque Lutheri, tanquam is propter veritatem et justitiam vexaretur ab Ecclesiasticis invidis, avaris, indoctis, qui in otio luxuque viventes, superstitionibus adventionibus a simplici plebe pecuniam emun-

gerent. Tetzelio itaque, qui antea quoque per indulgentiarum frequentes prædicationes pecuniarum collector fuerat, per hujusmodi querimonias criminationesque tum Lutheri tum poetarum et rhetorum in dies magis ac magis decresebat auctoritas apud populum, minuebatur plebis ad indulgentias devotio, invisī reddebantur quæstores et commissarii, raresebant manus largientium ; Luthero autem contra agebatur auctoritas, favor, fides, existimatio, fama, quod tam liber æqueque videretur veritatis assertor contra fraudes quæstorum, et fumos Bullarum, quas non gratis darent, sed pecuniis venderent indulgentiarum commissarii ».

100. Non immunem culpæ fuisse Tetzeliū, adeo ut proximo anno a Militibus internuntio Apostolico acriter increpitus fuerit ; quoniam tanto dolore fuit affectus, ut contracto morbo obierit, narrat Ulembergius ¹ hisce verbis : « Quia vero satis intellexerat, (mimirum Militibus internuntius Apostolicus,) ex hac actione circumforaneos illos indulgentiarum præcones, qui Luthero primam contradicendi occasionem dederunt, non esse prorsus inculpabiles, Tetzeliū ad se vocatum durius increpavit, quod ab eis non sustulerit bonorum omnium iudicio minime tolerandos, et quod fretus auctoritate Pontificis arbitrato suo multa gesserit, quæ probari atque defendi nequeant, et factum, ut et Sedi Apostolicæ fœdam asperserit maculam, et huic tam periculoso certamini magnam occasionem præbuerit, quod nomine rationem aliquando sit Pontifici redditurus. Territus hac increpatione Tetzeliū paulo post in morbum incidit ; cumque justam Pontificis indignationem metueret, sollicitudine, curis et animi morere confectus tandem Pirnæ ad Albim, quæ erat ipsius patria, supremum vitæ diem clausit ».

101. Cæteros etiam Tetzelianos administratos admisisse tradit Florimandus Raymundus ² in divulgandis indulgentiis corruptelas gravissimas ; cum illi emungendarum a fideli populo pecuniarum, quam expiandarum animarum majori studio urentur : quin etiam Guicciardinus ³ Leonem X Pontificem carpit, ipsum ex consilio Laurentii Pucci cardinalis SS: quatuor Coronatorum amplissimas indulgentias sine distinctione locorum et temporum promulgasse non modo pro vivis, sed etiam pro animabus ex purgatoriiis flammis per modum suffragii eripiendis : cumque pateret hæc ad abradendum a populis aurum concedi, atque illi quæsturæ præficerentur homines, qui illius exercendæ potestatem a curia Romana coemerant, versam rem esse in publicam offensionem, maxime in Germania, in qua multi administri liberandarum e Purgatorio animarum potestatem vili pretio distrahere vel ludo transferre in alios

¹ Coel. de Actis et scriptis Luth. Ulenb. c. 2 et 3.

² Ulenb. c. 3. — ³ Florim. Raym. l. 1. c. 8. — ⁴ Guic. l. XII.

visi sunt. Auctum etiam fuisse publicum odium, cum Leo ex innata naturae facilitate, ob quam Pontificii muneris majestatem parvi tuebatur, contulisset Magdalene suae sorori aurum sacrum, quod in pluribus Germania partibus ex indulgentiarum quaestu redigendum erat; creatumque fuisse questorem Arcimboldum episcopum, hominem ea indignum provincia, qui munus illud questorium maxima cum avaritia et acerbitate exercebat: cumque per universam Germaniam percrebuisset coactas ex indulgentiis pecunias non ad Pontificem vel aeternum Apostolicum deferri, a quo pars aliqua in piis usibus collocanda esset: sed eas interversas, creatum summum odium fuisse non modo questoribus aliisque indulgentiarum ministris, verum etiam nomini atque auctoritati Pontificis, qui inconsulte eam largitionem profuderat. Quibus consentanea mandavit historiae Belcairus¹ episcopus Metensis: « Leo, inquit, delictorum expiationem, ac suppliciorum, quae post hanc vitam in purgatorio igne subeuntur, liberationem promittens, indulgentias passim edi jusserat. Tanta autem Pontificiorum ministrorum impudentia erat, ut harum obeundarum munus palam mundanarentur inter se, et nonnumquam parum sobrii praesertim in Germania in diversoriis, aut alea, aut alio ludi genere ad alios transferrent: accessit quod pecuniam, quae inde in aliquot Germania regionibus corradebatur, Leo Magdalene sorori condonare diceretur ».

102. *Fraudium artifex Lutherus.* — Recensitis in quaestura, ut ita dicam, indulgentiaria corruptelis, subdit Coehens²: « Interea Romae ab adversariis procurabatur citatio, qua per fiscalem papae vocabatur in jus Lutherus, singularis ad eam causam iudicibus Hieronymo de Gentiliis episcopo Asculano, auditore camerae, et Silvestro Priore, theologo magistro sacri palatii: Lutherus vero conquestus de insidiis, quod nusquam tuto consisteret, et de iudiciis sibi suspectis, suamque praeterea obtinens pauperum corporis imbecillitatem, per ducem Saxoniae Fridericum principem electorem sollicitavit, ut causa ad partes committeretur. Commissa igitur fuit Thomae de Vio Cajetano cardinali S. Sixti, qui eo tempore erat in Germania Sedis Apostolicae de latere legatus. Quamvis vero et hic iudex Lutherum vehementer displiceret, quod Thomista esset et Ordinis Praedicatorum, ne tamen omnino contumax et rebellis videretur, comparuit coram illo Augusta. Venit igitur Augustam mense Octobris ».

103. Observat Ulenbergius³ Lutherum in conspectum legati venire detrectasse, nisi imperator Caesarea fide illius securitati cavisset.

Qua in re observandum; nunquam haeresiarchis ita chirographum impunitalis tradendum, ut in publica actione errores suos pertinaciter tueantur, atque auditores inficiant, sed ut illos revocent; hac enim fretus auctoritate Lutherus haeresim damnare abouit: « Cum Hitleras », inquit auctor, « de securitate per consiliarios Caesaris obtinisset, adiit cardinalem, qui perbenigne venientem excepit, et tria quaedam illi proposuit nomine Pontificis: primum erat ut ab erroribus rediret in viam, eaque revocaret, quae contra receptam Ecclesiae doctrinam in thesibus et in sermone de indulgentiis asseruisset: alterum, ut et deinceps ab iis docendis abstineret, eamque rem data fide promitteret: tertium ut nec in posterum alia divulgaret a probatis in Ecclesia dogmatibus aliena, quibus publica tranquillitas perturbari posset.

« Respondet Lutherus, se nullos in scriptis suis errores agnosceere; si qui sint tamen, rogare se ut ii demonstrentur. Cardinalis illi duos objicit errores et thesibus exceptos, nimirum quod virtutem indulgentiarum e thesauro meritorum Christi dimanare neget: deinde quod in usu sacramentorum novam quandam fidem exigat, qua scilicet homo cerlo statuat peccata sibi remissa esse, non habita ratione dispositionis suae, quodque persuasionem illam fidem appellet, eaque sola dicat hominem justificari. Prius illud Clementis VI decreto, quod Extravagantem vocat, de indulgentiis: alterum multis sacrarum litterarum testimoniis adversari, quemadmodum cardinalis breviter demonstravit. Lutherus utramque hanc assertionem fieri volens, principio Clementis decretum conciliare cum opinione sua nitebatur: quod frustra fieri cardinalis asserbat; unde disceptatio quaedam inter illos exorta est verbis utro citroque commutatis, ut inter disceptantes fieri solet: Lutherus deliberandi spatium petit in diem sequentem. Reversus postridie Staupitium secum adduxit, aliosque nonnullos, tum notarium et testes; et magnis quibusdam viris praesentibus, inter quos et consiliarii imperatoris quatuor erant, solemniter protestatus est, colere se reverenter et sequi Ecclesiam Romanam in omnibus dictis suis et factis praesentibus, praeteritis et futuris ».

104. His consentanea narrat Coehens¹, atque ipsum Lutherum hisce contestatum conceptis verbis refert²: « Cum adessent, inquit, quatuor viri ex ordine procerum et consiliariorum Caesaris, ut omnem haereseos suspicionem e mentibus illorum tolleret, coram legato personaliter protestationem suam in haec verba scriptam ex scheda quam in manibus tenebat legit ac recitavit: Ego frater Martinus Luther Augustinianus protestor me colere et sequi sanctam Romanam

¹ Belcair. l. XVI. num. 15. — ² Coel. ubi sup. Ulenb. c. 3. —

³ Ulenb. c. 3.

¹ Coel. ubi sup. — ² Idem ex Lat. scriptis.

Ecclesiam in omnibus meis dictis et factis presentibus, praeteritis et futuris; quod si quid contra vel aliter dictum fuit vel fuerit, pro non dicto haberi et habere volo. Legatus vero vir doctissimus probe sciens, illum non solum in suis resolutionibus, verum etiam in proximo colloquio multa protulisse de indulgentiis et de potestate papae aliter quam sentit Romana Ecclesia, institit rursus, ut illa tria praestaret, quae ex mandato papae pridie audiverat: ille vero ulterius protestabatur se non esse sibi conscium aliquid dixisse, quod sit contra sacram Scripturam, contra Ecclesiasticos patres, contra decretales Pontificum, aut contra rectam rationem; attamen quia homo sit, qui errare possit, vellet se submittere iudicio et determinationi legitimae sanctae Ecclesiae, et omnibus melius sentientibus, nominatim vero doctoribus insignium universitatum imperiarum.

105. Perstante in priori sententia legato, Lutherus flagitavit, ut scripto sibi respondere liceret, obtinuitque, rogante id summis precibus Staupitio, ut refert Ulembergius¹; et quanto studio Thomas de Vio Lutherum ab haeresi sequenti die revocare annisus sit in hoc tertio congressu, recenset sic inquit: « Cum scriptum legisset, commotus nonnihil cardinalis, verborum congeriem esse respondit, Lutherum extravagantem non minus quam Scripturae dicta in alienum sensum detorsisse, nec veram Clementis ac Spiritus sancti mentem assecutum. Post haec graviter eum et paterne monuit, unaque rogavit, ne sui fiducia nimium elatus plus saperet, quam par sit, nec novis spargendis dogmatibus perturbaret Ecclesiam, sequi ipsum et alios in sempiternum exitum conjiceret: flecteret potius rigidam cervicem, et caput in Ecclesiae sinum reclinaret. Concluserit tandem nisi aliam mentem indueret, et missis hujusmodi circumfessionibus rectam ingrederetur viam, provisum iri ».

106. Addit Ulembergius consecutis diebus a cardinale legato facta nova concordiae colloquia: « Deliberatum, inquit, ad horas aliquot de mediis, quibus haec controversia sine religionis et Ecclesiae detrimento ad eum modum sopiri posset, ut et salva esset Pontificis auctoritas, nec Lutherus infamiae notam subiret. Paulo postquam solutum fuit hoc colloquium, Wenceslaus, qui Luthero impense favebat, solus ad cardinalem rediit, eique non exiguam hujus rei feliciter conficiendae spem injecit; cumque jam novae actionis fundamenta quadam jacta viderentur, Staupitius una cum Wenceslao, in seio cardinale nec hospite salutato, Augusta discessit ».

107. Pervasisse rumore ad Lutherum, data mandata legato Apostolico, ut ipsum ac Staupi-

lium in carcerem conjiceret, refert Coelaus¹: utut res fuerit, Staupitium mox secutus est Lutherus, cui censura Ecclesiastica a legato, ut errores revocaret, intentata fuerant, nocturne Augusta Wiltembergam ultima Octobris die se proripuit², cum appellationem a legato ad Pontificem in publicis locis defendam curasset. Quid vero tum Thomas de Vio cardinalis gesserit refert Ulembergius³: « Tulit, inquit, hoc dolenter et indigne cardinalis, quod ad eum modum delusus esset; eaque de re Fridericum electorem Saxoniae XXV Octobris per litteras certiorum fecit; in quibus breviter commemorat quid Augusta per dies aliquot egerit cum Luthero, quam humaniter eum exceperit, quamque curam habuerit, ut exorbitantem reduceret in viam, et summo Pontifici, Ecclesiaeque reconciliaret: verum quia frustra sumpserit laborem hunc, et Lutherus, antequam actio finita esset, proterve discesserit, hortatur principem, ut eum vel Romam ire compellat, quo nuper admodum citatus sit ad causam dicendam, nec parere recusantem e ditionibus suis ejiciat; vel labem hanc suo majorumque suorum honestissimo nomini aspergat, ut Ecclesiae perduellem fovisse videatur ».

108. Cum haec litterae die XIX Novembris Saxoniae duci fuissent redditae, mox ille eas Wiltembergam transmisit ad Lutherum, qui cognito principis studio veteratoris more gesta Augusta in sui commendationem detorsit; ac, ne princeps sui causa in discrimen aliquid incideret, solum vertere se paratum significavit: cumque urgendum Romae iudicium in ipsum ordinem nosset, vicesima octava Novembris die a Pontifice, ut aliorum mortalium instar erroribus obnoxio, ad Concilium provocavit; suadentibusque nonnullis, ut in Gallias se reciperet, a Friderico, Georgii Spalatini, ducalis sacelli praefecti, qui haeresi propaganda plurimum servivit, opera, Wiltembergae presenti animo commorari jussus est, donec quid aliud constitueretur, in quo loco dum agebat, legatum blandis ac fallacibus litteris illudit, ut narrat Coelaus hisce verbis: « Culpam agnoscebat nimiae tum vehementiae, tum irreverentiae suae in papam, proinde petebat veniam tanquam pure et ex animo dolens ac poenitens, quod et per omnes conciones se populo annuntiatum promittebat, operamque daturum, ut posthac alius sit, aliterque loquatur quam antea: unum enim exire petebat, ut possit audire vocem sponsae, quam certum est audire vocem sponsi ».

109. « Haec et id genus multa honorifice scribebat ad ipsum legatum. Ad alios vero longe aliter scripsit, non solum privatim, sed et publice, virum illum gravissime accusans tyran-

¹ Coel. in Actis et scriptis Luth. hoc ann. — ² Id. ib. — ³ Ulemberg, sup. c. 3.

midis, superbiae, infidelitatis, ignorantiae, etc. Sic enim scripsit in Actis : Video, inquit, libellos edi, et rumores varios spargi de actis meis Augustensibus; quanquam vere nihil ibi egerim, quam quod et tempus et sumptus perdidit, nisi id satis abunde fuerit operis, quod novam auctori linguam latinam, scilicet, quod veritatem docere idem sit quod Ecclesiam perturbare, adulari vero et Christum negare, id est Ecclesiam pacificare et exaltare. In appellatione sua secunda ait, illum nimium factionis suae fratribus affectum, faciem iniquitatis assumpsisse, minasque diras et crudelissimas intentasse : atque ovem Christi petentem humiliter doceri veritatem, et reduci ab errore contempsisse ». Et infra :

110. « Ut legati quoque victor videretur, et majorem inde famam fidemque et auctoritatem sibi acquireret, scripsit in Actis suis, quod ille nullam syllabam ex sacris litteris contra ipsum produxerit unquam, nec possit etiamsi quam maxime vellet : contra vero ubi Scripturas attulisset Lutherus, legatus de corde suo efflaxerit glossas juxta longam Romanae curiae consuetudinem, qua relictis sacris litteris, et acceptis traditionibus verbisque hominum unde factum sit, ut Ecclesia Christi non mensura tritici pascatur, nec verbo Christi, sed non raro lemeritate et voluntate alicujus indoctissimi adulatoris regatur; et eo profecerit nostrae infelicitatis magnitudo, ut ad revocationem et abnegationem fidei Christianae, et sacratissimae Scripturae incipiant compellere. Ejusmodi querelis auxit Lutherus apud quamplurimos sibi quidem favorem et existimationem, adversariis vero odium et contemptum ».

111. Eo etiam prorupit impudentiae, ut inquisitores ad publicas de fide concertationes provocaret, et omnes, qui aliter quam ipse sacras Scripturas interpretarentur, centuplo peiores Turcis exclamaret, quod verbum Dei omnia sanctificans in nihilum redigerent, cum tamen sancti Patres aliter quam Lutherus sacra oracula interpretentur : cumque pervicacissimus esset, demissionem tamen Christianam alias fingebat, ut rem gestam describit Coelaeus fidesimus historicus, ut qui ex ipsius Lutheri actis et scriptis historiam tenuerit. Ex quibus constat Lutherum fuisse nequissimum impostorem, mendaciorum et calumniarum mirum artificem, diabolico incensum adversus Ecclesiam furore : quomodo enim sectarii eum divino Spiritu actum volunt, si fraudium insuagem artificem suis ipsemet scriptis se prodat? qui aliis litteris legati Apostolici clementiam offerebat, aliis illum crudelitatis crimine perstringebat : Ecclesia sacrosanctae decretis subjungere dicta ac pro sacro Pontificis imperio ea se revocaturum profitebatur, ac parte alia scriptis aliis a suscepta sententia non discessurum promulgabat : si

apud plebem modo patres, canones, ac decretales suae patrocinari causae jaectabat, modo eorum auctoritatem traducebat : si Scripturae divinae pervertebat oracula, atque ea ab Ecclesia Catholica perverti calumniabatur, tamque inaudita controversiae iudicem se constituerebat : provocabat ad Scripturam sacram seque legitimum illius interpretem esse contendebat. Quis non videat ea ratione illum aperuisse omnibus impostoribus et haeresiarchis viam, ut populum Christianum diabolicis praestigii erroribusque fascinent?

112. *Haereticorum cavillationes circa Indulgentias, Purgatorium et vim anathematis.* — Dum Augustae Vindelicorum versabatur Thomas cardinalis legatus, ad discutiendos errores, quos Lutherus haeresiarcha circa indulgentias et purgatorium, sacramentum Pœnitentiae et anathematis vim incautus offundebat, varios eruditos Commentarios edidit : et quidem extremo Septembri theologico more docuit, ut indulgentiarum beneficio peccator absolvetur a ¹ pœna debita peccato actuali ; quod negabat Lutherus ² ; nefariamque opinionem sentientium, « per indulgentiam non remitti pœnam satisfactoriam simpliciter et absolute, sed solum ut est debita ex vinculo Ecclesiae, et propterea remanere, ut est debita ex vinculo divinae justitiae », confutavit ³, eo quod divina justitia solvendi illius vinculi potestatem vicario Christi contulerit, ex illo oraculo : *Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis* ; tum addidit :

113. « Amplius absolutio per modum licentiae extendit se indifferenter ad singula positivi juris ; potest enim ita relaxare observationem unius praecipii juris sicut alterius, ut patet absolute autem Petro concessa ex privilegio Christi habet pro materia ea, quae regni caelorum sunt, dicente Christo : *Tibi dabo claves regni caelorum* : et specialiter culpae, ut patet ex verbo Christi : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* ; et pœnas pro culpa, ut patet ex verbo Christi Matth. xvii, ubi cum dixisset : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus* ; subdit : *Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, etc.* Confirmatur sententia haec ; quoniam sic vere relucet operatio privilegii Petro concessi : *Quodcumque solveris super terram* : absolvere enim a pœnis peccato debitis in foro divinae justitiae non principis, non juris humani, sed divinae est potestatis Petro communicatae a Christo. Amplius Clem. VI. tradidit expresse quod indulgentia remittit pœnam temporalem pro peccato debitam ».

114. Solvit deinde argutias Lutheri contententis ⁴ licet Ecclesia absolvat a culpa, non

¹ Damnati sunt a Leone X in Pontif. sentent. — ² Damnati. ib. prop. 19. — ³ Exl. interopusc. Thomae et Vio tract. 16. de indul. quest. 4. — ⁴ Damnati. a Leone X. super. propos. 19.

tamen posse absolvere a pœna debita : « Ecclesia », inquit Thomas legatus, « potest absolvere per indulgentias a pœnis debitis ex præcepto et vinculo divino, nec hoc facit Ecclesia humana sed divina auctoritate sibi concessa ex privilegio : *Quodcumque solveris* ; Petrus enim, ut vicarius et minister Christi, agit auctoritate Christi : nec mirum si potest absolvere a pœna debita ex præcepto Christi, et ad quam obligat interior penitentia, et quæ est de necessitate salutis, quia potest absolvere a culpa, quæ tantum excedit pœnam, ut Judæi dixerint : *Quis potest peccata dimittere nisi solus Deus?* sacerdos enim minister aliter absolvit a culpa et remittit peccata confitentium sibi, dicente Christo : *Quorum remiseritis peccata, remittantur eis* ; et multo magis potest Christi minister absolvere a pœnis ; cum enim culpa et pœna impedimenta sint regni cœlorum, quia et nihil iniquitatum intrabit illud, et absterget Deus omnem lacrymam, nec dolor erit ultra, etc. ad claves regni cœlorum spectare necesse est utrumque impedimentum tollere ». Cum vero Lutherus ad spernendas indulgentias carnem macerare, crucis Christi amplexus, et cupiditatum victoriam suscepta pietatis larva, indulgentiis anteferebat, effutiretque indulgentias non esse necessarias iis, qui meliora operentur, subdidit legatus ex veterum doctorum sententia : « Pœnæ, in quantum sunt medicinæ passionum, non supplentur per indulgentias, et propterea debemus, etiam indulgentiis acquisitis, penitentiam agere, ut medicinam passionum nostrarum : in quantum vero sunt satisfactivæ pro peccatis commissis, sic supplentur per indulgentias : et similiter est distinguendum de cruce post Christum portanda et similibus ». Num vero Lutherus, oppugnatis indulgentiis, Christi crucem gestare, atque ad eam gestandam Christi fideles excitare intenderet, permissa ab eo omnium scelerum licentia, ostendet inferius.

115. Objicientibus novatoribus, parem esse ligandi solvendique potestatem, nec Pontificem ligare posse fideles, nisi ad pœnam canonicam, nec etiam solvere nisi ad pœnam canonicam, id sophisma ita dissolvit Thomas cardinalis legatus : « Potestas ligandi atque solvendi etsi est par quantum ad materiam, quia utrobique Dominus dixit : *Quodcumque* ; sicut enim dixit : *Quodcumque solveris*, ita dixit : *Quodcumque ligaveris* ; non tamen est par quoad modum : nam et peccata sacerdos ministerio auctoritativo tollit, ita quod absolvendo facit de peccatore justum ; non potest tamen ministerialiter ligando facere de justo peccatorem : ex hoc enim patet quod alio modo solvit, quam liget Petrus, quantum ad culpas. Et similiter fas est ut alio modo Pontifex liget, quam solvat pœnas ; absolvit enim ministerialiter et per sacramentalem absolutio-

nam justitiam debitis ; ligat autem ad pœnam sicut ad culpam ; nam sicut ad culpam ligat vel non remittendo, vel præcipiendo aliquid, cujus transgressio constituit peccatorem ; ita ligat ad pœnam vel non remittendo vel agendo, unde per seipsum quis incurrat debitum pœnæ apud divinam justitiam ». Nonnullis interjectis ostendit, ut ex eo, quod Ecclesia pœnarum reo intelligendarum auctoritate ad delenda omnino crimina possit, etiam indulgentias conferre possit, etc. : « Augusta die XXIX Septembris MDCXVIII ».

116. Ad confutandas alias hæreticorum cavillationes idem legatus cardinalis alium inenite Octobri scriptum¹ edidit : nam illi hypocritæ obgambiebant imperfectæ esse virtutis sibi indulgentias comparare, nec de Deo illum egregie mereri, qui imperfectum virtutis actum sectaretur : imperfectorum porro hominum esse indulgentiam, quæ pœnæ relaxatio sit, exambire, cum viri perfecti pœnas amplectantur, anhelicæque ad Christi crucem, cujus constantiæ exempla olim divi Andreas, Laurentius et Vincentius præbuerunt : melius esse doctores consentire irrogatam pœnam libenter subire, quam indulgentiarum beneficio eam defugere, quam perfectorum sit charismata meliora æmulari ; imperfectorum autem esse lucrandis indulgentiis opem dare, adeo ut exclamaret impie Lutherus « indulgentias esse pias fraudes² fidelium, et remissiones bonorum onerum, et esse de numero, quæ licent, et non de numero eorum quæ expediunt : seduci³ credentes indulgentias esse salutare et ad fructum spiritus utiles », adderet⁴ denique indulgentias tantummodo prodesse publicis sordibus, qui impositas a canonibus pœnas sustinere cogantur. Contra quæ venena Apostolice doctrine antidotum Thomas cardinalis Cajetanus paravit⁵, ostenditque non esse imperfectionis indulgentiam consequi : « Est, inquit, actus de genere bonorum moralium ; est enim appetitu recto appetibilis, utpote ablativus impedimentorum ad cœlestem patriam : pœnæ peccatis enim debite impediunt ingressum ad æternam beatitudinem ; unde tantum oportet animas in purgatorio morari, donec exsolutis pœnis omnibus debitis pro suis peccatis, libera ab omni malo pœnæ omnium bonorum aggregatione perfectum statum assequantur : nec solum est moraliter bonus, sed etiam meritorius, si fructuosus est, quoniam non nisi existentibus in charitate indulgentiæ prosunt, ut ipsa concessionis forma monstrat (dicendo *vere penitentibus*) omnes autem actus humanos ex charitate procedentes meritorios esse constat : nec solum est meritorius æternæ vitæ, sed consonus etiam perfectis viris ; quoniam continue suspirantibus ad cœlestem patriam et cupienti-

¹ Ext. eod. tract. 16. quest. 2. — ² Damnat. a Leo X. prop. 19. — ³ Ib. prop. 20. — ⁴ Damnat. prop. 21. — ⁵ Thom. c. Vio tract. 16. de indul. quest. 2.

bus dissolvi et esse cum Christo consonant omnia recta accelerativa celestis ingressus ».

117. Tum singula Lutherianorum aliorum argumenta difuens legatus respondit, ad primum : « Cum hoc, quod indulgentia, quoad fructum satisfactionum per alium, hoc est, Christum et sanctos, sonat, non est meritoria, stat quod aliquid facere pro indulgentia satisfactoria, sit meritorium non solum ex genere operis, puta subvenire Ecclesiæ autorare, sed ex intentione facientis, qui movetur ex charitate ad hoc, ut impedimentum sui ingressus ad æternam vitam tollatur; et hoc consonare perfectis manifestum est. Ad secundum dicitur quod perfectorum est pœnas promotivas sui vel aliorum ad vitam æternam amplecti : pœnas autem ex propria culpa impeditivas æternæ vite non est perfectorum iterare, sed quam cilius fieri potest liberare se ab illis ». Et infra : « Ad tertium dicitur quod nihil obstat dictis consilium de meliori bono : cum his enim stat quod perfecti amulando charismata meliora, sectantur etiam indulgentias, ut expediti sint ad vitam æternam.

118. « Ad quartum dicitur, quod falsum est, quod pœnæ canonum pro solis criminibus publicis imponi possunt; cum constet in foro pœnitentialem posse imponi, ut pro secretis secrete pœnitentiam agant. Aliud falsum subintelligitur reprobatur in alia questione, scilicet quod sub canonica non includatur etiam pœna simpliciter debita peccato, quod ex eo patet etiam esse falsum, quod non iudicat Deus bis in idipsum; iudicaret autem bis, si semel per seipsum, et semel per suum vicarium temporalem pœnam satisfactoriam pro peccato exigeret. Augustæ die 11 Octobris MDCXVII ».

119. Porro satisfieri pœnitentiæ debitiæ pro peccatis per merita Christi et sanctorum ostendit edito paucis post diebus alio tractatu, ex quo hæc delibanda visa sunt, quibus hæresiarchæ thesaurum indulgentiarum, ut licitum deridentis¹ calumniæ refelluntur; « Meritum, inquit², non excedit personam quæ meretur, solo Christo excepto; nullus enim potest mereri felicitatem æternam alteri, sed sibi soli, excepto Christo, qui meruit suis electis; et ratio assignatur, quia gratia Christo data est gratia capitalis; merita enim Christi, et non aliorum, per sacramenta communicantur nobis, et nos salvant; propterea Paulus dicebat : *Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? satisfacere autem potest unus pro altero, ut patet cum unus implet sacramentalem pœnitentiam pro altero; et ex hac differentia provenit quod sanctorum opera, quatenus meritoria fuerunt, acceperunt mercedem suam in ipsis sanctis, quoniam ipsis solis*

profuerunt, quatenus vero satisfactoria fuerunt, primum quidem solverunt debitam pro illorum peccatis pœnam, et deinde, si plus pœnalitatis habuerunt quam pœna ipsorum peccatis debita exigeret, remansit illud plus tanquam ipsis sanctis superfluum ». Et infra :

120. « Et quoniam constat sanctos multos plus passos, quam ex peccatis suis debuissent pati, consequens est ut nulla satisfactoria remanserint superflua ipsis sanctis : patet autem sanctos satisfactorie plus exsolvisse quam debuerant pro peccatis suis; tum quia beata Virgo nulla satisfactione pro suis peccatis eguit (quia nullum peccatum commisit) et tamen satisfactoria multa subiit : ejus enim vite cunctas illustravit Ecclesiæ, et de ipsius dolore scriptum est : *Et tuam ipsius animam pertransiit gladius*. Job quoque testatur cap. vii : *Uinam appendereatur peccati mea, quibus iram merui, et calamitas quam patior in statera, quasi arena maris hæc gravior appareret*. Et quis est tam mentis inops, ut dicat Laurentium, Vincentium, reliquosque sanctos tanta passos martyres omnibus illis pœnis indignisse, ut satisfacerent pro pœna peccatis suis debita? superfluum igitur multa satisfactoria sanctis ultra ingens pelagus superfluentis satisfactionis Christi, qui pro totius mundi peccatis, ut Joannes Evangelista testatur, satisfecit. Paulus Apostolus ad Coloss. i hoc de suis satisfactoriis testatur dicens : *Gaudeo in passionibus pro vobis, et impleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus quod est Ecclesia; ubi clare videre potes intentionem adimplentis in propria carne passiones deficientes passioni Christi ad conficiendam mensuram a Deo definitam pro Ecclesia : idem autem est iudicium de Paulo et aliis sanctis, ut ex Augustino super Psal. LXXVII afferente dictam Apostoli sententiam patet.*

121. « Secundum autem, scilicet quod thesaurus iste meritorum, ut satisfactoria sunt, dispensandus sit per summum Pontificem, facile manifestatur; quoniam commune omni reipublicæ est, ut illius princeps dispensator sit communium bonorum illius reipublicæ : nam sine omni contradictione, cui cura credita est ipsius reipublicæ, eidem quoque credita intelligitur dispensatio eorum, quæ ad commune bonum illius spectant. Hujusmodi autem satisfactoria constat esse velut bona quædam communia ipsius Ecclesiæ, utpote pro ipsa facta et relicta, ut patet ex dictis : consequens igitur est, ut ad eum, qui totius Ecclesiæ curam habet, spectet dispensatio dicti thesauri : et quia solus Petri successor præest toti Ecclesiæ, ideo ad solum Romanum Pontificem spectat dispensare, non pro libito donare thesaurum istum ».

122. At Lutherus, ut thesaurum satisfactionum sanctorum exinaniret, contendit sanctos fuisse semper divinæ justitiæ debiles, cum

¹ Damnatur a Leo, X. propos. 17. — ² Eod. tract. in conclus. quæst. 1.

orare jussi sint : *Dimitte nobis debita nostra* ; tum in eam blasphemam prorupit vocem, ut omnia sanctorum opera peccata non carnisse affirmaverit ¹ : quam hæresim ipsum late diffudisse ad fideles a sanctorum operum studio avocandos inferius videbimus. Quo vero impiam suam sententiam confirmaret, plura ex Scripturis divinis et sanctis Patribus, præsertim Hieronymo et Augustino, in adulterinum sensum distorsit, cujus argutias legatus Apostolicus ita refregit : « Ne sæpius idem repetatur, distinguo, quod sancti et sua opera duplè iteri judicari possunt, primo secundum se et secundum proprias vires ; et sic sunt semper debitores et damnabiles non implentes mandata Dei, juxta illud Isaie : *Univerſa justitia nostra quasi panis menstruata*. Alio modo secundum gratiam Spiritus sancti in ipsis et operibus suis tam informantem quam assistentem ; et sic implent mandata, et non sunt debitores, sed creditores, digni vita æterna ex ipsis sanctis operibus suis, nihil damnationis habentes, etc. Juxta illud I Joannis iii : *Omnis, qui natus est ex Deo, non facit peccatum, quoniam semen ipsius in eo manet ; et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est*. Et illud Apostoli ad Roman. viii : *Nihil damnationis ex his, qui sunt in Christo Jesu*. Et illud ejusdem ad Timotheum : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus jude*. Unde prudentis lectoris erit discernere quando Scriptura vel sanctorum doctrina loquitur de nobis, aut operibus nostris, secundum quod sunt nostra, et secundum quod sunt divinæ gratiæ ; omnia enim mala verificantur de nobis et nostris, secundum quod sumus nostri vel sunt nostra : et rursus simul infinita bona verificantur de eisdem, ut sunt divinæ misericordiæ ac gratiæ ; ut patet ex his Scripturæ locis et nullis aliis, quæ afferri possunt : et hinc habes solutionem hujus, et sequentium, et similium objectionum. Nam cum hoc quod omnes sancti sunt ex se debitores, stat, quod ex divina gratia operando supererogant, et similiter quod sunt impii ex se et orando ex divina gratia merentur non imputari sibi impietatem : similiter Deo ignoscente, hoc est gratiam dante, implent mandata, non homine ex seipso implente ».

123. Cavillabatur etiam novator imprudenter, quærebatur cur merita inprudenter in thesaurum indulgentiarum conferrentur, cum Christi merita sufficiant ; quamvis etiam et petulanter exquireret, qua auctoritate constaret et thesaurum indulgentiarum ex meritis Christi conflatum ². Cui legatus Apostolicus ita respondit : « Cum auctoritate non solius Romanæ Ecclesiæ, sed sacræ Scripturæ, sanctorum et

doctorum hoc dicitur : et si solius Romanæ Ecclesiæ auctoritate definitiva diceretur, sufficeret ad rationem reddendam de ea, quæ in nobis est fide, non minus, quam si auctoritate generalis Concilii definitum esset. Hæretici autem sicut refutare possunt Romanam Ecclesiam, ita et Concilium. Nec hoc ego somnio, sed Hieronymus ad Damasum papa dicit : Si apostolatus tui iudicio fuerit approbatum, hæreticum se experietur qui contradixerit. Et in Concilio Florentino sub Eugenio IV acceptata professio Armenorum dicentium : Approbamus quod approbat Romana Ecclesia, et reprobamus quidquid reprobat Romana Ecclesia ».

124. Objiciebant plura alia prodigatissimi hæretici, veluti cur indulgentiæ si pœnas peccatorum tollunt, etiam immortalitatem non conferrent, cum mors sit pœna peccati : quo quidem argumento non minus sacramentorum quam indulgentiarum vis deludatur. Quos ita docebat legatus, unde causa rei petenda esset : « Non ex insufficientia, inquit, meritorum Christi, sed propter divinæ sapientiæ dispositionem ex parte Dei, qui non ordinavit thesaurum Ecclesiæ ad remittendum pœnam mortis et propter disparitatem pœnarum ex parte nostra : pœnarum siquidem nostrarum quædam sunt pœnæ naturales et quædam sunt personales, hoc est, quædam consequuntur nos propter peccatum naturæ, quod est peccatum originale, et quædam sunt nobis debite propter actualia peccata nostra. Illæ pœnæ, quas incurrimus propter infectam naturam reservantur usque ad renovationem naturæ, quæ in resurrectione fiet ex merito etiam passionis Christi, quoniam ipse mortem nostram, utramque scilicet animæ et corporis moriendo destruxit, et ideo non remittuntur per indulgentias, quoniam spectant ad tempus naturæ infectæ ; illæ vero ad quas tenemur ex propriis peccatis actualibus in hac vita remittuntur per indulgentias ; præsens enim vita tempus est purgandi, non naturalia, sed personalia : unde etiam in Baptismo persona, non natura sanatur, etc. Augustæ die vii Octobris MDCXIII ».

125. Oppugnante etiam Luthero ¹ non modo indulgentias vivis concessas, sed etiam quæ defunctorum animabus, quæ expiatoriis flammis cruciantur, idem legatus Apostolicus alio tractatu ² doctrinam Catholicam explicuit sanxitque hisce verbis : « Unde patet quod indulgentia concessa vivis et defunctis hoc habet commune, quod utraque ex potestate clavium dispensante thesaurum meritum pœnalem Christi et sanctorum in remissionem pœnæ temporalis pro actualibus peccatis debite conceditur : sed modus, quo pervenit indulgentia

¹ Damatur a Leone X, propos. 31. — ² Ibid. prop. 17.

¹ Damatur a Leon. X. propos. 22. — ² Thom. e Vio sup. tract. quest. 6.

ad utrosque diversus est, quia ad vivos qui illam consequuntur veraciter, per modum absolutionis pervenit; defunctos autem, qui etiam illam veraciter consequuntur, per modum suffragii liberat, etc. Auguste die xv Octobris mxxviii ». Hanc controversiam cum plures peritidiae fumos illi ostendere niterentur novatores, proximo anno uberius enucleavit.

126. Progressa ulterius Lutheri impietas, circa statum animarum fidelium defunctorum in Purgatorio plura deliberabat effutiebaturque quasi non modo vivos, sed etiam mortuos vexare moliretur. Obgambiebat in primis « quod anime in Purgatorio non sunt securae ¹ de earum salute, saltem omnes ». Quem errorem cardinalis Gaetanus ita depulit ² : « Sciendum est quod cum quælibet anima a corpore separata videat seipsam, et omnes species seu habitus in seipsa existentes, quoniam directe intuitus ejus fertur in seipsam non impediam a corpore, ut in hac vita contingit, consequens est, ut anima existens in Purgatorio videat charitatem seu gratiæ habitum in seipsa existentem, ac per hoc sciat quod est in statu gratiæ, et consequenter est certa de sua salute æterna. Et confirmatur, quia in omni anima separata quæ purgatur, remanet fides et certa cognitio, quam hic habuit, quod omnes in Purgatorio sunt de numero electorum, et scit se esse in Purgatorio. Ergo est certa de sua salute.

127. Opponenti pœnas Inferni et Purgatorii esse easdem, tanloque pavore et horrore tortos illos perfundi, ut ignorent in quo statu sint, respondit legatus : « Licet aliquæ pœnæ sint communes Inferno et Purgatorio, non tamen eodem modo ex parte patientium; quia patientes in Inferno diversissimo modo sunt dispositi a patientibus Purgatorii, ut patet; quia qui purgantur habent voluntatem rectam et conformem Dei voluntati, amantes justitiam Dei et sperantes in Deo ac Jesu Christi salute; damnati vero opposito modo se habent; et propterea ignis communis inferis et purgandis non eodem modo suscipitur a damnandis, et purgandis, etc.

128. Ad dederat blasphemus novator animas in Purgatorio tandem peccare ³, quamdiu pœnas horrent requiemve expeterent. Ad quem confutandum cardinalis, justum timendo pœnam posse non peccare hac ratione ostendit : « Timor futuri mali pœnæ quantumcumque sit, si non averit hominem a divinis præceptis, rectus est; et hoc etiam est videre in Domino Jesu, qui cepit pavere, et ledere Marc. xiv. Tunc autem tantum tam dolor quam timor malus est, quando hominem abducit a Dei mandatis, ut patet in his, qui dolore et timore fidem negant, vel quidquid aliud mandatorum omittunt. Ex quibus clare patet quod nec dolor de presenti malo

pœnæ, nec timor de futuro est secundum se malus; alioquin nunquam esset rectus, nec dissolvatur ab homine mortali quantumcumque perfectissimo, alioquin inventus non fuisset in Christo omnium perfectionum fons », scilicet is timor nature testis est bonæ.

129. Instante adversario, illum, qui odio pœnam habeat, plus amare suam quietem, quam Dei justitiam et voluntatem, hoc autem constare esse iniquum; respondit Thomas antecedens universim esse falsum, sicque probavit : « Christus enim testatur et se nolle mortis pœnam, et se lamen plus velle Dei voluntatem, quam suam, cum dixit : *Vocantem non sicut ego volo*, quoad primum, *sed sicut tu vis*, quoad secundum. Et similiter accidit in omnibus recte tristibus et timentibus, habent enim simul nolle seu odium respectu malorum ex amore naturali quietis a malis; et quoad hoc Augustinus dixit quod hæc sunt de his, quæ nobis nolentibus accidunt; et velle respectu divinæ voluntatis, justitiæ et præcepti; alioquin non sisteret tristitia aut timor infra limites recte rationis, etc. Augustæ die xiii Octobris mxxviii ».

130. Suffulcire conabatur hunc errorem alio Lutherus, nimirum animas in Purgatorio non esse extra statum augendæ charitatis ¹, probabatque eo sophismate, quod timor, quo cruciatur anima, ex imperfecta charitate manaret, nec ille tollatur nisi charitate perfecta, quæ I Joan xiv : *Foras mittit timorem*; quodque peccet, qui voluntarie non moritur, quod non nisi invitus Deo vocanti obediat. Hanc vero argutiolam legatus, repetito superiori timoris Christi exemplo, ita evertit ² : « Argumentum falsum assumit, scilicet quod timor omnis aut ille ex imperfecta procedat charitate; potest enim cum perfectissima charitate stare timor, ut patet de timore Christi. Nec obstat quod perfecta charitas foras mittit timorem; quoniam non universaliter, sed particulariter intelligitur secundum glossam, de timore scilicet servili vel initiali, in quantum initialis est. Falsum quoque est quod horror mortis sit peccatum; quoniam naturalis est, et si cum imperfecta charitate sit, non lamen ex naturali fuga mortis. Et licitum est involuntarie voluntate naturali mori; et similiter voluntarie voluntate rationali mori; dicendo cum Christo : Non sicut ego volo, sed sicut tu vis; ubi monstrat se nolle mortem, et submittere tamen se voluntati Dei; talis autem dispositionis quicumque in charitate decedit ».

131. At hic Lutheri de augenda in Purgatorio animarum charitate error alteri imitabatur; quo statuebat ³, « imperfectam charitatem habere timorem pœnalem, qui non possit pelli nisi per charitatem perfectam »; quod funda-

¹ Damnatur a Leo. X Pontif. sentent. prop. 38. — ² Thom. e Vio tr. 3. de Pur. quæst. 3. — ³ Damnatur a Leo. X Pont. sentent. prop. 39.

¹ Damnatur a Leo. X prop. 38, part. ult. — ² Tract. 23. de Pur. quæst. 1. — ³ Thom. e Vio tr. 24. de Pur. quæst. 1.

mentum ita a legato est convulsus : « De statibus vite futura id tenere debemus, quod Scripturae sacrae aut Ecclesiae auctoritate didicimus : idecirco oportet hic supponere Ecclesiae definitionem, scilicet quod si aliquis baptizatus moriatur, antequam culpam aliquam committat, ipsum in caelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum seculi est, ut sub Eugenio IV in Concilio Florentino patet. Ex qua definitione sequitur quod charitas imperfecta non necessario fert secum post mortem timorem penalem ».

132. Cum vero alium Lutherus errorem conjungeret, inquit : « Fomite peccati, etiam si nullum adsit actuale peccatum, morari exeuntem a corpore animam ab ingressu caeli : » illum etiam legatus coarguit hisce verbis : « Habes quoque ex dicta definitione Florentini Concilii, animas non retardari a visione Dei et beatitudine ex hoc quod quandiu vixerunt in corpore fomitem cum imperfecta charitate habuerunt : nam si retardarentur non statim baptizati, qui post non peccaverunt beati migrantes essent; nam cum timor servilis a quacunque minima charitate excludatur, quoniam per charitatem filii sumus Dei, et non per spiritum servitutis in timore; sed spiritum adoptionis filiorum Dei accepimus, in quo clamamus : Abba, pater; secundum Apostolum timor quicumque alius compassibilis charitati non necessario ponitur in actu et sola imperfecta charitate ». Et vero perficiatur ejus charitas, qui in imperfecta charitate moritur ita illustrat : « Solus Deus gloriosus inveniens hominem in morte liberum a culpa et poena peccatis commissis debita perficit charitatem, lumen gloriae illi infundendo, et ad visionem fruitionemque suae majestatis illum admittendo, Augustae die XIV Octobris MDCVIII ».

133. Porro predictum errorem, quod animae in Purgatorio non essent extra statum augenda charitatis, connectebat Lutherus cum alio quod nullis probatum esset rationibus aut Scripturis, animas in Purgatorio non esse extra statum merendi ¹. Quos errores alio fediore cumulavit, non probari scilicet ex Scripturis canonicis Purgatorium ² : quem errorem in Concilio Florentino damnatum vidimus, nitideque damnatum ostendit legatus Apostolicus eruditus suis Commentariis : tum addidit :

134. « Tanto magis approbandum est, quando illa omnia consonare videntur, quae de Purgatorio habentur : legitur enim II Machab. XII : *Sancta ergo et salutaris est cogitatio pro defunctis orare, ut a peccatis solvantur* : solvi enim, vinculi absolutionem importat : detinentur enim penalibus vinculis suorum peccatorum. Nec obstat si in textu hoc non invenitur, quia major est Ecclesiae auctoritas ex Hieronymo

hoc docentis. Purgatorii quoque nomen ideo accidit, quod a peccatorum penalibus immunditiis, animam purget, ut idonea sit civis caelestis patriae ». Aliam Purgatorii probationem duxit ex Matthaei XII cap. quod sint aliqua peccata, quae non remittantur in hoc saeculo, neque in futuro, atque glossam ita dicentem adducit : « Quaedam culpa parva scilicet in futuro laxantur, quae equidem post mortem gravant : sed et dimittuntur, si homo bonis actibus in vita, ut sibi dimittantur promeruit, etc. Auguste die XVII Octobris MDCVIII ». Advertenda hoc loco est Lutheri inconstantia; cum enim ad oppugnandas indulgentias astruxisset ³, omnes ob fomitem peccati et penalem timorem mortis necessario igne purgatorii expiandos, demum Purgatorium sustulisse : de quo haereticorum errore Joannes Eckius acute dixit ⁴, eos negare omnes historias, et negando Purgatorium certam sibi viam ad inferos sternere.

135. Ab indulgentiarum et Purgatorii controversiis impius Lutherus ad profanandum etiam Penitentiae sacramentum, subornandosque fideles ne rite sacra exomologesi crimina expiant, malum animum applicuit : cumque penitentium aestus pudoremque in aperiendis sceleribus nosset, implicare hoc fascino sedulis demonis administer nitentur : « Dum volumus, inquit, omnia peccata confiteri, nihil misericordiae divinae relinquere volumus ignoscendum; quia non confidere in eo, sed in confessione nostra cupimus et securi esse volumus, nec timere ejus iudicium ». At ejus erroris caliginem legatus Apostolicus Catholicae doctrinae luce ita dispulit :

136. « Peccata mortalia, quaecumque simul in uno homine sunt, sic se habent, quod sunt connexa ex parte aversionis a Deo, ita quod unum non potest remitti sine reliquis omnibus, juxta illud Augustini : Impium est a Deo dimidiam sperare veniam; et propterea sicut in prima Penitentiae parte, quae est contritio, necessarium est, ut omnia mortalia concludantur oportet enim hominem conteri de omnibus mortalibus, et non de aliquo tantum, ita in secunda, quae est confessio, oportet omnia contineri mortalia; sic enim integre homo submittit se ministro Christi in confessione, sicut submittit se integre Deo per contritionem ». At quia fluxa est memoria, ex Concilio Florentino intelligenda omnia addidit, quorum memoria habeatur : venialia pariter confiteri actum esse virtutis demonstravit.

137. Detersit dein legatus novatoris fucos, contententis fieri non posse, ut quis omnia lethalia cognoscat ⁵ nec quemquam ad impossibile obstringi; ait enim : « Obligat Ecclesia ad

¹ Damnatum a Leo. X. prop. 3. c. 4. — ² Jo. Eck. to. II. hom. 1. fer. 3. Tit. 1. — ³ Damnatum a Leo. X. prop. 8.

⁴ Damnum a Leo. X. prop. 38. par. II. — ⁵ Ib. prop. 37.

confitendum omnia peccata mortalia, quorum memoriam quis habet, facta secundum humanas vires collectione omnium suorum mortalium, sive sint manifeste mortalia, sive sint ambigue mortalia; tenetur enim omnia confiteri, certa pro certis, et ambigua pro ambiguis. ». Discipulanti etiam perperam omnia nos confiteri non posse, cum omnia opera sint peccata damnabilia, si Deus nobiscum iudicio agat, juxta illud: *Non intres in iudicium cum servo tuo, Domine: quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, ita respondit: « Opera nostra bona possunt dupliciter considerari. Primo ut ex nobis sunt; et sic licet dicantur damnabilia pro quanto indigna sunt Deo et felicitate aeterna, non tamen sunt damnabilia ut peccata mortalia, quoniam in veritate etiam, ut ex nobis sunt, non sunt peccata mortalia, sed indigna divina retributione, etc. In Augusta Vindelicorum die XXIX Septembris MDXVIII. ».

138. Superiorem errorem de non aperiendis sacerdoti omnibus peccatis mortiferis, alio gravissimo cumularat Lutherus, quo ad extinguendam omnem pietatem contendebat, Pœnitentiæ sacramentum non in eo consistere¹, ut quempiam ex animo nozarum pœniteret, illumque sacerdos rite absolveret; sed ut pœnitens crederet certissime se esse absolutum: « Crede, aiebat, fortiter te absolutum, et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione ».

139. Addebat non sacramentum, sed fidem sacramenti justificare, neque a confitente requirendum² an sit vere contritus, nec sacerdoti respondendum; ac si contritus vel altritus absque obice peccati actualis fuerit, alienum³ esse a gratia consequenda, nisi crederet certissime se esse absolutum: tum aiebat: « Ad sacramenta Eucharistiæ accedunt huic innixi quod sint confessi, quod non sint sibi conscii alicujus peccati mortalis, quod præmiserint orationes suas et preparatoria. Omnes illi ad iudicium sibi manducant et bibunt ». Quæ ut confirmaret hæresiarcha divine Scripturæ oracula de fide cœlesti infusa deque verbo Dei concepta, ad humanam et temerariam hanc fidem detorquebat; cujus sophismata legatus scripto convulsit; in quo ita conclusit⁴: « Non spectat ad fidem infusam credere absolutionem effectum in hoc particulari, puta in me ipso; sed ad fidem ipsam infusam pertinet credere absolutionem ab Ecclesiastico ministro rite factam efficacem esse, et in suscipiente digne gratiam operari; hæc siquidem fide, nullus potest errare; sed credendo effectum in me vel in illo determinate possum errare, quia potest adesse impedimentum aliquid ex parte mei seu illius ». Et infra:

140. « Si autem dicta opinio intelligatur de

fide acquisita, erronea quoque invenitur: nam, licet acquisita fides circa hujusmodi particularia versetur, tali namque fide credimus hanc hostiam rite consecratam esse, et hunc rite baptizatum et similia: sed hæc fides non est illa, quæ in verbo Christi confidimus, quæ in sacramentis operatur, quæ credimus efficacem esse Christi verbum: *Quodcumque solveris super terram*, et reliqua: quæ fidei sunt Christianæ: nec propterea ex illis auctoritatibus, quæ de fide infusa loquuntur non potest acquisita fides concludi, nec potest fides ista de objecto scilicet, me esse absolutum, etiam per absolutionem in effectu coram Deo esse certa infallibiliter: quia quilibet est dubius in hæc vita secundum communem legem, nescit an sit in gratia Dei. Nec aliquis est, qui certus sit se esse sufficienter dispositum per gratiam Dei, quæ per absolutionem conceditur: juxta illud Job x: *Etsi simplex fuero, hoc ipsum ignoscabit anima mea*. Amplius fides ista potest esse in schismatico, vel hæretico alias bene confitente: esset igitur iste vere absolutus, si errans sacerdos ipsum absolveret, et consequenter iste simul esset in gratia Dei, quia vere absolutus, et in peccato mortali, quia hæreticus vel schismaticus; quod est impossibile ».

141. Objicienti contra Luthero, habendam fidem de verbo Dei: *Quodcumque solveris*; atque alienam distortamque conclusionem elicienti⁵, respondit Thomas cardinalis: « Fides certissima est et esse debet etiam de effectu sacramenti particulari in me, quantum est ex parte sacramenti; sed ex parte mei suscipientis licitum est dubitare de illius effectu in me: et hoc est, quod Ecclesia docet, dum in orationibus post communionem petit sacerdos quod susceptum sacramentum non sit reatus ad penam, non ad iudicium, etc. consequenter etiam docet omnem quantumcumque credentem post confessionem et absolutionem dicere: *Domine non sum dignus, etc.* ».

142. Addiderat Lutherus, ad confirmandum errorem, quod a pœnitente magis exigendum sit an credat sese absolvi, quam an sit vere contritus, ficto hoc sophismate: « Contritio nunquam est vera satis: quod si esset vera, non tamen certa, non tamen satis, fides autem et verbum Christi sunt certissima et sufficientissima ». Quem errorem hæc verbis refellit Thomas legatus: « Respondetur quod talis est de rebus subjectis fidei infusæ, sed non de impertinentibus ad ipsam, ut sunt ex parte nostri singulares singulorum effectus sacramentorum; de his enim nec certa nec incerta est fides infusa: quia non est eorum; est enim fides infusa de gratia per sacra certissime conferenda suscipientibus digne illa, ut in Concilio Florentino sub Eugenio IV determinatum est. Et ex

¹ Damnatur a Leo. X prop. 11. — ² Damnatur ibid. prop. 11. — ³ Prop. 10. — ⁴ Thom. e Vio card. tr. 28. de conf. quæst. 1.

⁵ Damnatur a Leo. X prop. 11.

Apostolo assumptum est dicente : *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducet et bibet* ; ubi etiam Apostolus secundum quid reputare se homo debeat dignum vel indignum præmittit dicens : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat* ; ubi ex subjunctis : *Quod si nosmetipsos iudicaverimus, non utique a Domino iudicabimur* ; patet quod probare seipsum, est seipsum iudicare, contra se vindictam exercere, quod vocatur contritio communi usu Ecclesie et doctorum, et propterea falsum ac lemerarium esse constat, quod plus est a penitente requirendum, si habeat credulitatem de effectu in se futuro sacramenti, quam de illius contritione : probare enim seipsum (quod est conferi) iussit Apostolus, jubet Ecclesia, exigunt omnes communiter confessores ; credere autem se penitentem omnino effectum habiturum novatorum exigat dogma ».

143. Fingentem vero novatorem sacramentum impie suscipi, nisi penitens se absolutum crederet, adeo ut alioquin æternam mortem esset illi allaturum sacramentum, serio increpuit, moliri ipsum his et aliis figmentis novam superstitionem condere : « Quod, inquit, contrito in damnationem sunt sacramenta, nisi credat sacramento se absolvi, non est responsione, sed correctione dignum, quoniam sacramentum Penitentie ab Ecclesia sufficienter traditum per confessionem, contritionem, et satisfactionem, justificatum constituit sine quarto, scilicet certa fide effectus in suscipiente ; hoc enim est novam Ecclesiam construere, etc. In Augusta Vindelicorum xxvi Septembris mxxviii ».

144. Adjecit impio illo commento novator aliud, ut negaret sacramentalis absolutionis effectum esse remissionem peccatorum, cum ad solum Deum pertineat culpam remittere, jamque crimina a Deo remissa sint antequam penitens a sacerdote absolvat, juxta illud : *Diçi : Confitebor adversam me injustitiam meam, et tu remisisti impietatem peccati mei*. Cujus argutias pro asserenda fide orthodoxa scripto edito legatus Apostolicus ita refregit : « Credendum est et confidendum quod effectus sacramentalis absolutionis rite factæ (scilicet a debito ministro debita forma, supra dispositam materiam, scilicet peccata confidentem dignum absolutione) est peccatorum remissio, quam auctoritative quidem solus Deus fecit, ministerialiter autem minister ipse Christi sacramento mediante efficit ; sic enim ad litteram impleretur illud : *Quorum remisissetis peccata, remittantur eis*, non quod prius Ecclesia remittat quam Deus, tamquam Deus Ecclesia iudicium sequatur ; non enim dicit : *Quorum remisissetis peccata, remittentur eis* ; in futuro, sed *remittuntur*, in presenti, ad denotandum quod ipsa per ministrum remissio est una atque eadem cum remissione quam facit Deus ».

145. Quod ad hæreticorum objecta attinet, quibus illi negabant ab homine peccata remitti posse ; ex legatus hoc responso diluit : « Solus Deus peccata remittit auctoritative, cum quod stat quod minister Evangelicus auctoritate a Deo concessa peccata remittit ministerialiter, mediante Christi sacramento ad hoc ab ipso Christo instituto, etc. Augusta die primo Octobris mxxviii ».

146. Non hic stetit Lutheri impietas in oppugnando Penitentie sacramento ; nec enim modo ob hosce errores, verum etiam cum æque a puero feminaque, ubi non est sacerdos, atque a sacerdote, episcopo, et Pontifice peccata remitti posse doceret¹, illum damnatum visuri sumus. Cæterum legato Apostolico in excedendis aliis vepribus, quos seribat Lutherus in agro Dominico, laborandum fuit. Effutiebatur² idem hæresiarclia ad vim anathematis extenuandam, id externam esse pœnam tantum, nec privare hominem communibus sacrisque Ecclesie præcibus. Contra quæ commenta Thomas orthodoxam doctrinam alio scripto illustravit³ : « Salvator noster, Matth. xviii, ubi excommunicandi auctoritatem Ecclesie dedit, dixit de excommunicato : *Sit tibi sicut ethnicus* ; id est, gentilis. Ubi manifeste apparet quod excommunicatio ex lralre facit nobis sicut gentilem ; unde Augustinus dicit : Noli illum jam reputare in numero fratrum tuorum. Ergo amplius, si excommunicatus extra Ecclesiam ponitur quoad externa tantum, sequitur quod excommunicatio non egeret auctoritate Christi, quoniam quilibet princeps, quælibet civitas, quælibet communitas potest extra suam communionem ponere. Constat autem Christi auctoritate excommunicationem fieri Matth. xviii, ubi subjungit : *Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram* ; glos. vinculo anathematis, ubi Chrysostomus dicit : Vide qualiter duplicibus colligavit necessitatibus et pœna, hic scilicet projectione ab Ecclesia : *Sit tibi sicut ethnicus* ; et supplicio futuro, quod est esse ligatum in cælo, etc. »

147. Ille legatus Apostolicus de anathemate ob crimen lethale tollens charitatem contracto, quo qui devinctus tenetur, caret Ecclesie suffragiis, quibus poliuntur alii, qui licet noxa lethali constricti sint, ab Ecclesia tamen non sunt præcisi. At de anathematis sententia injuste lata ita respondit : « Excommunicatio secundum se injusta non fert secum excommunicationis effectus, nisi in foro exteriori ; non est enim sic excommunicatus privatus suffragiis Ecclesie secundum veritatem, quia non est vero excommunicatus in cælo, quia non est Ecclesie non auditor, ac per hoc non sicut ethnicus ».

148. Distorquentem hæreticum divinas Scri-

¹ Leo. X. in sentent. advers. Luth. prop. 13. — ² Ib. prop. 23. — ³ Tract. 19. de Excom. quest. 1.

pluras in eum sensum, quasi anathema externis tantum actibus privaret, tum quod demonis potestati traditos externe tantum vexari diceret, Thomas ita refellit: « Ex hoc ipso quod Ecclesia ab Ecclesiastica communione externis separat hominem excommunicando, significat illum ab interna communione Ecclesie separari: in cuius signum in primitiva Ecclesia etiam sensibiliter potestati demonum excommunicati tradebantur, quasi a Christo excisi. Nec est verum, quod in primitiva Ecclesia sola externa poena excommunicati molestantur: sed ultra internas addebantur externae poenae a diabolo: sicut ultra interna bona in primitiva Ecclesia boni visibiliter visitabantur a Spiritu sancto loquentis linguas, etc. Augustus die xxix Octobris mxxviii ». At Lutherus quavis fateretur, anathemate percussos a demone olim corripri consuevisse, superiori errori ¹ alium gravorem addidit ², nimirum docendos esse Christianos plus diligere excommunicationem, quam finire.

149. Auxit admodum haeresim sacerdotalis ordinis contemptus, quem Erasmus apud juventutem prophana rei litterariae deditam, et Hutenus apud plebem libris suis refertis calumniis, cavillis factiisque creaverunt. Atqui non ita invehendum acerbe in Ecclesiasticum ordinem fuisse, arguit pluribus Albertus Carporem princeps ³. Haecenus de Germanicis rebus, quae ab exoriente haereticorum factione maxime perturbata fuere, ne bellum sacrum in Turcas decerneretur, haud aliter quam si cum Turca conjurassent, ut excisa Christi religione, Mahometes in Germania imperaret: impudenterque negabant bellum in Turcas suscipiendum. Eo autem tempore Gallos ad vertenda adversus Turcas arma pie fuisse comparatos, ex legationis in Gallias missae gestis efflorescit.

150. *Bibienae cardinalis in Galliam legatio et exitus de ea conceptae spes.* — Ingressus enim mense Novembri adulto Parisios solenni pompa, quae regio imperio parata est, Bernardus de Bibiena S. Mariae in Porticu diaconus cardinalis ⁴ legatus Apostolicus, die ⁵ sexta Decembris a rege Francisco exceptus convivio est, atque in publico senatu consistente in solio rege, principibus regia stirpe satis, magistris castrorum militiae jurisque praefectis, qui exciti fuerant, ut palam regia voluntas tum Pontifici tum universo orbi pateret, cincto, orationem habuit, qua gravissimis argumentis, exemplis ac rationibus Francorum regem permovere conatus est, ut sacram in Turcas expeditionem, quae aeternum illi decus foret paritura, conficeret. Ad cuius singula praecipua capita respondit rex ⁶: publicam se cum omnibus Christianis principibus

pacem exoptare, Pontificios revereri apices, Leonis colere imperia, summaque recuperanda Terrae-Sanctae, amplificanda fidei ac religionis cupiditate ardere: nolle ingrati in caeleste Numen, a quo tot beneficiis ornatus esset, animi maculam suscipere: concitate de se expectationi, Christianissimi regis titulis, Christi vicarii hortatibus sanctissimis nunquam deluturum: ac non modo, ut Leonis primogenitum, verum ut pluribus affinitatum, amoris, observantiaeque nexibus longe arctioribus, quam quibus antecessores sui unquam devincti fuissent, irretitum, ad obsequia omnia ipsi deferenda paratum esse. Tum professus est comparaturum se contra Turcas quadraginta millia peditum, quorum viginti millia Germani Helvetiique stipendiarii forent, alia viginti millia Angli, Vascones, et Galli condarent; praeterea tria millia cataphractorum equitum, quorum duo millia ex Gallia, mille ex Italia peterentur, tum levioris armatura sex millia equitum, necnon tormentorum bellicorum necessarium apparatus instructurum: quin etiam castrenses subire labores, et ductare exercitum velle, et quocumque Pontifex proficisci juberet se, praesto adituum: ac si copia non sufficeret, majores educturum, et regnum, filios vitamque suam pro fide Christi expositurum: denique quatuor sexse dieum flexu omnia constituturum, ut stipendia pro milite conscribendo numerata, et omnia, prout necessitas posceret, in prociecta expedita essent: atque his dictis Bibienam legatum de singulis, ut fatis firmisque, Pontificem facere certiorum jussit.

151. Ilanc perorationem regiam ingenti applausu excepti legatus, actisque gratis regem hortatus est, ut promissa in opus perliceret: addidit etiam preces, ut ea, quae principes ac proceres audiverant, juberet mandari literis, quas Pontifex et sacer cardinalium senatus ingenti gaudio delibuti perlecturi essent, utque egregia illius pro re Christiana augenda voluntas pateret orbi, caeterique principes eximio eo exemplo ad vires conjungendas excitarentur. Cui respondit rex id se libenter facturum, cum antea illud Christo Domino redemptori nostro mente et animo, jam vero verbis ipsius vicario, ejusdemque vicelegato spondisset. Optavit etiam, ut solennes supplicationes decernerentur, divina mysteria augustiori pompa peragerentur, ut Deo de suscepto pio consilio agerentur gratiae, ac preces pro victoria adversus fidei hostes consequenda, pro publica Christiani imperii quiete ac felicitate, necnon Pontificia et regia salute funderentur.

152. Post haec legatus Apostolicus regem etiam atque eum hortatus est, ut laboranti Pannoniae regno ob assiduas Turcarum incursionibus obtrito opitularetur: cui Franciscus rex pollicitus est laturum se eidem regno opem,

¹ Damatur a Leone X prop. 23. — ² Damatur ibid. prop. 21. — ³ Albert. Pius Carp. l. xiii. — ⁴ Est, ea de re ipsius lit. l. i. collect. litterar. principum p. 52. — ⁵ Alia lit. ibid. p. 57. — ⁶ Ibid.

alque etiam oratorem decreturum, qui Ludovicum regem proceresque Hungaros ad servandam mutuum concordiam, viresque consociandas in hostes accenderet;isque Gallicam potentiam ad evertendam Turcicam tyrannidem dederet.

Soluto conventu Franciscus rex, legato manu comiter prehenso, promissarum copiarum numero nec unum militem defuturum confirmavit: apparatus ingentes bellicos faciendos, ut certius pareretur victoria, effusosque confecto bello sumptus valde minuendos; plurimumque referre, ut potius in Turcicum imperium cruce-signatos exercitus inferret Christiani ad illius regna occupanda, quam Turcicos in Christianum effundi paterentur: propterea maximas comparandas a se copias, quae ad propulsandum inferendumque bellum usui esse possent, quo ferret necessitas, seu quo Apostolica vocarent imperia. Addidit, nulla se a Pontifice exacturum stipendia, etiamsi Italia contra Turcas defendenda foret, multo minus si dilio Ecclesiastica ab eorum vi vindicanda esset; sed decimas duas ad collatam in Gallias, vel trans Alpes a fidelibus pro bellicis sumptibus faciendis pecuniam, et quae Pontificia liberalitas imperitare posset, efflagitaturum tunc, cum exercitus augendus, producendumque bellum esset: de quibus omnibus cardinalis de Bibiena Julium cardinalem Medicem Pontificiorum consiliorum praecipuum administrum fecit certiore, datis Lutetiae sexto Decembris hujus anni die litteris ¹, in quibus subjunxit navaturum se operam, ut rex Gallus in iis scriptis, quibus promissa confirmaturus erat, etiam tempus, quo instructus aciebusque ad praelium foret sacer exercitus, designaret; atque etiam classem, si exigeret necessitas, adornare polliceretur.

153. Transmisit ad legatum ipsum Pontifex ² Diplomata Apostolica de imperato in Gallia decumano auro pro arario ad sustentandum cruce-signatum exercitum conficiendo, cui servando Jacobus Salviatus praefectus est; promissaque rex in nullos alios usus hujusmodi pecuniam aversum iri, ex praescripta in litteris Pontificiis formula. Decima nona Decembris, die Dominica, celebrata ³ augustissimo ritu solemnissimae supplicatio Parisiis, atque in principe tempo peracta magnificentissime res divina, actaeque divino Numini gratiae de concepto a Francisco rege consilio ductatus in Christi hostes cruce-signati exercitus, effusaeque preces pro victoria

de iis referenda: tum religiosa pompa a clero per urbem circumducta est, dataque fuere mandata, ut in universis totius regni urbibus pari sacro apparatu solennes supplicationes fierent. Gallis ita ad Turcicum suscipiendum bellum animatis, cardinalis legatus, laudante et hortante rege, transmisit litteras ⁴ in Germaniam, Hispaniam et Angliam de singulis, quae in Gallia promotuam amplificandaque religione gerebantur; ut legati Apostolici, qui in iis regnis versabantur, alios reges principesque Francisci regis exemplo ad gloriosissimum bellum decernendum incitarent: tantum vero egregie voluntatis specimen praebuisse Franciscum refert idem legatus ⁵, ut die Decembris octava cum magistris castrorum praefectisque agminum militare consilium pro conficienda expeditione coegerit, ac ni oratorum Anglicorum adventu distineretur, non alia in re quam in belli sacri apparatu operam ac tempus assumpturum ostenderet.

154. *Parisiis sancitum foedus inter Anglos et Gallos.* — Porro oratores Angliae, ad foedus inter Franciscum Francorum et Henricum Anglorum reges sanciendum, affinitateque devinciendum accesserant Parisiis; quorum princeps episcopus Eliensis in publico conventu duodecima Decembris die habito, de perpetuo Anglorum Francorumque amicitiae foedere tenendo peroravit ⁶, hortatusque est regis Angli nomine Franciscum regem, ut sacrum adversus infideles bellum adornaret: cui a summo juris praefecto regis interprete responsum est, ut is jam Pontificis maximi rogatu ad illud obeundum se obstrinxisset et quadraginta millia pedum necnon equitum novem millium bellatorum gravioris seu levioris armaturae egregie instructum ductare spondisset, ac deinde cum inter divina lenente legato Apostolico sacra Evangelia praemanibus foedera solemniter iurejurando confirmata fuissent, professus est: Franciscus rex, Gallos Anglosque plurimum debere Christi vicario, qui ipsos ad mutuam amicitiam colendam suis hortatibus permovisset ⁷. Neque illud silentio praeterendum est, in convivio, quo Angli fuere ab rege excepti, eundem regem cardinalem legatum observantiae in Pontificem ergo in principe mensae loco accumbere jussisse. Praecipuae hujus foederis leges eae fuere ⁸, ut Tornacum ab Anglo restitueretur Gallo, Gallusque sexcenta nummorum millia refunderet; e qua summa trecenta ac triginta tria millia detrahenda forent, quae doli nomine Henrici regis

¹ Ib. p. 61. — ² Ib. — ³ Ib. p. 64.

⁴ Ib. p. 63. — ⁵ Ib. p. 61. — ⁶ Ib. p. 62. — ⁷ Ib. — ⁸ Ib. p. 64.

[1] Ne erroris aua judicetur ex iis, quae praepostere in Annalibus narrata sunt, animadvertisse juvat legatum Pontificium, qui venerat in Galliam, probasse quidem et laudasse pacem inter Gallos Anglosque compositam, sed nihil operis in eam contulisse. Antequam enim legatus venisset in Galliam, inter utrumque regem de pace jam convenerat. Teste enim dicitur Thiet: *Recueil des traictes* etc. in sanctiori Parisiensi archivio servantur epus pacis pacta et conventiones signatae hoc anno die 1 Octobris, et die 13 Novembris confirmata. Legatus vero non nisi cadente Novembri mense Lutetiam ingressus est. Quare Leo Pontifex pacem illam litteris suis potius quam legali operam suam atque conciljavit.

filia Delphino nuptura attribuerentur. Præterea Scoticæ res ita compositæ, ut si Scotus Anglum bello peteret, Gallus ab eo revocare ipsum teneretur, monita vero spernentem desereret: si autem Anglus Scoticæ arma inferret, Gallus Scoto subsidia ferre posset. De Albanie vero duce Anglorum hoste ac Scotici regni administrationem affectante constitutum, ut non proficisceretur in Scotiam non vocatus ¹: de quibus omnibus cardinalis de Bibiena legatus variis litteris ² mense Decembri exaratis cardinalem Medicem Pontificiæ curiæ moderatorem edocuit.

155. *Hispani et Galli clam mutuo flagrantis odio.* — Instaurato cum Anglo fœdere, poterat Franciscus rex cum Carolo Hispaniæ et utriusque Siciliæ rege controversias componere, ut omnium bellorum civilium et exterorum curis solutus, liberque ad Turcicum bellum omni conatu studioque incumberet: quippe ab Hispano de amicitia fœdere redintegrando postulatus est ³, rogatusque ut virum principem ad agitanda cum Cœurio, Hispaniæ curiæ procuratore, pacis consilia mitteret: Gallum vero non prona voluntate ejus postulata admisisse, nedum oratorem in Hispaniam mittendum decrevisse, significavit XXI Novembris die 4 Decembris legatus cardinali Medici. Porro inter Francorum Hispanorumque reges viribus atque ætate florentes, infensa exercebatur æmulatio, omnium, quæ rempublicam Christianam pessumdarunt, malorum fons: et Hispanus ⁵ quidem, ut legato cardinali significavit Franciscus rex ⁶, oratoris sui in Anglica aula opera regem illum omni contentione a Gallico fœdere abducere anisus est: cumque fœdus ipsum disturbare non posset, instiluit magno conatu ne Tornacum illi restitueretur, eaque re e sententiâ non succedente, centum millia nummum Eboracensis cardinali obtulisse, ut regem Anglum ad Tornacum solo æquandum induceret: ac vicissim Franciscus rex clam Carolo Hispaniarum regis potentiam infringere satagebat, ne ad Germanicum imperium eveheretur, ut plures cardinalis de Bibiena, qui sæpius de illius electione disturbanda cum Gallo egit, ostendunt litteræ ⁶.

156. Et sane censabat summus Pontifex rei Christianæ amplitudinem provehendam, si imperium Gallo regi deferretur, illique studebat ⁷: qua de re Treverensem archiepiscopum in imperialibus comitiis graviter disserentem proximo anno visuri sumus: maximumque impendebat metus, ne Carolus rex, parto imperio subjiçiente Insubriæ cupidine civile bellum in Christiano accenderet imperio, opprimeret Italiam, Romani Pontificis dignitatem proferret, atque

ob has dissensiones Christiana respublica ingens aliquod vulnus a Turca acciperet: ac propterea ad hæc avertenda, quæ imminabant, pericula, Leo consilia sua cardinalis legati opera ad discutiendam Caroli V electionem, quam provehere Maximilianus Cæsar illius avus amitebatur, cum Francisco rege contulit ¹. Obstrictus erat Carolus ex legibus a Romanis Pontificibus dictis Neapolitanis regibus Sedis Apostolicæ beneficiariis imperium Romanum non affectare, ni regno vellet cedere: quod ita cautum vidimus, ne Sedis Apostolicæ majestas a Casare, qui Neapolitanum regnum conjunctum teneret, obtereretur, nisi antea cingitæ maxima rei Christianæ detrimento: cumque jam idem casus recurreret, Carolus Hispaniæ et utriusque Siciliæ rex quatuor electorum suffragiis Maximiliani avi solertia positus ², atque in spem adducendorum ad sua vota archiepiscopi Treverensis, Frederici ducis Saxonie, atque Ludovici regis Bohemiæ erectus, oratoris opera a Leone flagitavit, ut sacramenti religione Apostolica auctoritate solveretur, ad Siculum et Germanicum sceptrâ conjungenda, quippe qui in Francofurtensibus comitiis Cæsar renuntiandus esset.

157. *Dirimitur in gratiam Caroli lis quæ rursus agitata fuerat utrum Neapolitanum regnum imperio adiungendum sit, necne.* — Consuluit ita Pontifex Franciscum, Gallicum regem, an Hispano Neapolitani regni jus beneficiarium donaturus esset, si illum ad imperium evchi continueret. Devinctum se summo beneficio a Leone ob hæc sibi communicata Franciscus ³ respondit, putare se rem carituram exitu: cumque Carolum generi et filii loco haberet, illius se amplitudini non invidere, ægerime tamen se latuum injuriam Sedi Apostolicæ inferendam, nec tuendam illi unquam defuturam. Cæterum a regionum consiliorum particeps legato significatum ⁴ est, Gallum ex Caroli ambitu maximam traxisse molestiam, ac ne deligeretur, misso in Germaniam oratore, artes omnes adhibuisse: mirabanturque plures affectari a Carolo imperium, cum ita Siciliæ jure caderet, vel Maximilianum collegam imperii optare, vel septem viros Casaræ potentie annulos præpotentem adeo regem sibi præficere: de quibus extant litteræ a cardinale de Bibiena ad Julius cardinalem decima octava Augusti hujus anni die missæ ⁵. Porro Germani datis Gallo regi promissis defuere ⁶: atque inter hos marchio Brandeburgensis, repudiata Gallica affinitate, Caroli sororem filio despondit: de quorum inconstantia apud legatum cardinalem regis mater quæstæ est ⁷, ac filii nomine Gallicam omnem potentiam Pontifici detulit pro Ecclesiæ juribus contra vim futuri Cæsaris asserendis; de quibus legatus

¹ Ib. p. 43. — ² Ext. ubi sup. — ³ Ib. p. 51 et 55. — ⁴ Ib. p. 47 et 51. — ⁵ Ext. p. 51. — ⁶ Ext. Ib. p. 35, 43, 47, 52, 55, 56. — ⁷ Ib. p. 70.

¹ Ib. p. 35 et 47. — ² Ib. p. 31. — ³ Ib. p. 35. — ⁴ Ext. par. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ib. p. 43. — ⁷ Ibid.

Julium cardinalem et Laurentium duces Urbini Medices tertio Octobris fecit certiores ¹.

158. At Julius ² cardinali de Bibiena significavit se a Thoma de Vio cardinale legato in Germania accepisse, Augustensem conventum fuisse dissolutum, omnesque principes electoresque, excepto Saxone, publicis Monumentis suffragia in Carolum tulisse, remque in Francofurtensibus comitiis in mensem Martii indictis promulgatum iri; atque interea dari ab Hispaniis operam, ut necessaria auri vis conficiatur, artesque conquiri, ut Pontifex imperialem coronam transmittat in Germaniam, ut ea Maximilianus exornetur, atque etiam Carolo regi beneficiarium jus Neapolitani regni asserat: rogatum vero Leonem ab oratore Hispano, ut Apostolica auctoritate sacramenti religionem, quo Neapolitani reges de non capessendo imperio obstricti sunt, dissolveret, respondisse, gratulari quidem se Carolo de imperio ei delato, deque ipsius, ut dilectissimi filii addictissimique Sedi Apostolicae, et propagatoris imperii Christiani amplitudine letari; at beneficiaria regni Neapolitani jura illi asserere gravissimi momenti rem esse, ab usu Romanae Ecclesiae alienam, pluribusque jam saeculis intermissam, ut quis Caesarem Neapolitanumque scepra conjuncta gerat; ob arctiorem tamen conjunctionem, quae Sedi Apostolicae cum Carolo intercedat, ea se de re mature deliberaturum, ac leges, quibus id perfici posset, excussurum. Haec cum cardinalis de Bibiena cum Gallo contulisset, Julio cardinali et Laurentio duci Urbinati Medicibus retulit ³. Franciscum regem respondisse electoribus, eam auri vim numeraturum, quam praestare Carolus non poterat, cohortarique Pontificem, ut si casus ferret Carolum ad Romanum solum evehi, ne quid honori, auctoritati dignitatique sacrosanctae Sedis Apostolicae detraheret, ad quam tuendam ipse, ut Ecclesiae primogenitus Pontificisque obsequentissimus filius, exercitus, aerarium, principatusque suos deferret; ac si posceret necessitas, ad Pontificem nutum cum maximo apparatu bellum gesturum, ac vel in Insubriam, vel in Etruriam, vel etiam Romam accessurum.

159. Retulit etiam idem legatus regem sibi partes imposuisse, ut Pontificem ad confirmandum animum excitaret, atque Caesari ut corona imperialis in Germaniam transmitteretur roganti, vel Carolo Neapolitana jura beneficiaria deponenti se Leonem nomine ac re demonstraret; ac regem Francorum ex Pontificio arbitrio ita pendere, ut non minus ejus opera quam nepotis ducis uti posset: praeterea subjunxisse ⁴ videri sibi arctissimum foedus inter Pontificem ac regem, Venetos, Helvetios, Florentinos et Laurentium duces Urbinate sancientium, ut pu-

blicae salutis foederatum consuleretur, et Carolo regi nocendi voluntas eriperetur; si enim imperium cum aliis regnis conjungeret, ob contraversa Caesarum in omnem Italiam jura, ipsum ingentia mala illaturum, nec illius impetus pulsatum iri: quin etiam eundem regem Franciscum, admota pectori manu, sacramento spondidisse, se ad servandum Sedis Apostolicae decus, Florentinos defendendos, Medicum nomen tuendum, Insubriam Gallicae coronae asserendam, superiora promissa summa vi et contentione completurum. Ceterum si summus Pontifex contraria consilia caperet, illius voluntati se accommodaturum, orareque ipsius beatitudinem, ut diligenter omnia exeret, deque omnibus Franciscum regem faceret certiores, qui demum cunctis in rebus sapientissima Apostolica consilia sequeretur.

160. Decrevit praeterea Franciscus rex conatus suos convertere ad Fridericum Saxoniae ducem, de quo sibi affinitate conjungendo agitabat, ad Germanicum solum evehendum, quod cum legato cardinali indicasset, is rem vigesima sexta Novembris die cardinali Medici significavit. Suggesterit autem illud consilium Laurentius Medices ⁵, Urbini dux, Gallo regi affinitate conjunctus, ut Romanum imperium affectare desineret, Saxonemque Hispano opponeret: quod quidem consilium ut amantissimum ac sapientissimum a Francisco rege laudatum, atque eo pacto commune omnium periculum discutiendum dixisse, si Saxoniae dux ad imperium proveheretur. Nondum contaminatus Lutherana impietate apparuerat Fridericus, quem proximo anno a principibus electoribus, rejecto Francorum rege, antelatum Carolo; sed cum is imperium respuisset ⁶, Carolo delatum fuisse, ex Actorum Francofurtensium historia a Thoma de Vio cardinale legato Leoni X exposita dicitur suo loco.

161. Confecta ⁷ interea sunt Diplomata licet non promulgata, quibus Carolus Hispaniae rex veteri religione liberabatur, ut retento Neapolitani regni fiduciario jure, etiam Romanum imperium corripere; sed Julius cardinalis et Laurentius Medicei obstitere, ne ea Diplomata prodirent: optabat vero Pontifex ad nimiam Caroli potentiam, si Neapolitano et aliis sceptris Caesarem adjungeret, terrorem levandum, ut foedus illud inter Apostolicam Sedem, Gallum regem, Venetos, Florentinos Helvetiosque ad multis subsidis principatum defendendos, si quempiam sociorum Carolus oppressurus foret, a Francisco rege propositum iniretur: quid vero circa id a Gallo actum esset edocuit Julium cardinalem Bibiena, se nullam posthac mentionem edidisse, cum Gallicae rei praecipue interesset, ut ipsi foedus illud in rem ipsorum vertendum

¹ Ib. p. 43. — ² Ib. p. 45. — ³ Ib. p. 47. — ⁴ Ib.

⁵ Ib. p. 52. — ⁶ Ib. p. 72. — ⁷ Ib. p. 53. — ⁸ Ib. p. 56.

urgerent, Pontificemque de eo magnis precibus appellarent.

162. Inter tot de imperii ambitu altercationes Carolus Hispania rex, cum Pontificem ac Franciscum regem sibi ea in re adversari agnosceret, significavit Francisco Maximilianum avum decrevisse expeditionem in Italiam ad imperiale insigne e Pontificiis manibus accipiendum: sed cum id sine ingenti periculi auri vi non possit, se ipsum regem orare, ut suam apud Pontificem auctoritatem adhiberet, quo imperialem coronam, qua in Germania a Thoma cardinale legato Apostolico cingendum foret, transmitteret. At cum Gallus ex Germania certior fieret, Carolum regem Romanorum repudiari non posse, ni prius Maximilianus imperiale diademate vel a Pontifice vel a legato esset redimitus, Caroli studia non projevxit; imo ad ea labefacienda curas intendit, et cardinalem de Bibiena Apostolicum in Galliis legatum oravit, ut apud Pontificem ageret, ne coronam imperialem ad Maximilianum mitteret: ne vero aperte Maximiliano imperiale insigne denegaret, responderet decere ut eadem ratione, qua Henricus VI, Carolus ac Fridericus III Maximiliani pater, eam acciperet, hortareturque ut majorum more in Italiam veniret: caeterum Pontifex Maximiliani adventum in Italiam non pertimesceret: si enim Maximilianus vel per Venetas ditionem, vel per Insubriam penetrare cum exercitu contenderet Gallum ipsum cum validiore alio exercitu illi occurrerent: nec Francisco in Italia Gallicas ductante acies Maximilianum ultra progredi aurum, ac retracturum signa: aperuit etiam Galli regis mater legato causam, qua Franciscum ad haec peragenda impelleret, nimirum amulationem gloriae: si enim Hispanus Caesarem sceptrum adipisceretur, Gallum illi inferiorem futurum, quod sibi dedecori fore putaret: fueret itaque Pontifex in pristino amplitudinis gradu Gallum regem, qui pro Pontificia majestate asserenda omnes suas vires opesque effundere paratus esset: quae omnia cardinalis de Bibiena legatus, exaratis quinta Decembris die litteris Julio cardinali renuntiavit, utque Franciscus rex trapezitarum aurum argentumque interciperet, ne Carolus ex Gallia opes pro obtinendo imperio necessarias posset extrahere, utque Carolo de arcifere foedere amicitiae Franciscum postulanti Franciscus oblucetaret.

163. Ingrata ² fuere Pontifici haec Galli regis consilia, quae bella inter Christianos principes paritura, et Christianum imperium Turcico furori objectura metuebantur: nam Carolus Hispania et utriusque Siciliae rex Maximiliano avo exercitus Hispanos in Turcas duccndos ex sacris decumis pro Italica expeditione et imperiali dia-

demate suscipiendo, necnon retundendis eorum armis, qui ipsi alumpere iter vel imperialia jura retinerent, deserebat; ac Julius cardinalis Pontificiorum consiliorum interpres Bernardo cardinali in Galliis legato questus est ¹, Gallos contra jus fasque exigere, ut Pontifex, communis omnium parens, Gallicae factioni omnino se addicat, atque imperiali corona Maximiliano denegata, et Maximiliani Caesaris et Caroli Hispaniae et utriusque Siciliae regis odia et arma in se concitet, atque ita e Gallorum voluntatibus pendeat: accenso vero civili bello inter reges, Turcarum imperatori ad excindendum Christianum imperium via munitur. Ad quae respondit rex Gallus, non deponere se ut Maximiliano Caesaris a Pontifice corona imperialis denegetur, sed ut illi nullo exercitu succincto ac pacem ferenti Romae summis honoribus conferatur; atque ut prius more majorum solemnes oratores ad eam oblandendam ad Pontificem mittat: ne vero Carolus veteri religione pro conjugendis Neapolitano Romanoque regnis solvatur, ni prius publicis Monumentis demonstrat, regem se Romanorum esse designatum, quod nondum peractum ex Palatini comitis aliorumque principum litteris sibi constare dixit. Quae petita cum legatus die octava Decembris Julio significasset ², subjunxit sapius se cum Francorum rege conquestum, ingentem illum in hoc rerum statu odiorum molem in Pontificem convertere, bellorum faeces portis Urbis injicere, pacem publicam labefactare, rescindere principum conjunctionem; nec modo sacrae expeditionis evertere consilia, verum et Turcis occasionem proferenda latius tyrannidis subministrare. Caeterum cum, obluccante Gallo, Maximilianus Caesar imperialem coronam a Pontifice in Germaniam transmitti non impetraret, neque ut ab electoribus, antequam illam suscepisset, Carolus rex Romanorum deligendus censeretur, ne duo simul Romani reges agnoscerentur, iniit consilia de committendo regno Romanorum cum Neapolitano, ac larga promissa Francorum regi pro augendis in Italia rebus Gallicis fecit, cum Neapolitanum caelum sibi ad propagandam vitam salubrius futurum putaret: quae consilia, ut inania et chimerae similissima derisa a Galli regis matre, regionum consiliorum moderatrice, cardinalis legatus Julio cardinali vigesima prima Decembris die significavit ³. Ita disturbata tunc fuit Caroli V electio, nec Pontifex Maximiliani opera ad Lutherum opprimendum usus est.

164. *Spina Dominicae coronae sanguinem fundit.* — At dum impostor nequissimus haeresi Germaniam inficiebat, insigne prodigium non longe ab Augusta contigit, spina enim Dominicae

¹ Ib. p. 55. — ² Ib. p. 60.

³ Ib. p. 60. — ² Ib. — ³ Ib. p. 65.

Coronæ, inspectantibus viris fide dignissimis feria quinta hebdomadæ sancte sanguinem emisit: quod manifestissimum fuisse proximo ineunte anno in oratione lincebrî Cesaris Joannes Faber¹ promulgavit his verbis: « In oppido Werd sex miliaribus Germanicis ab Augusta distante spina Coronæ Domini, quæ per Cesarem magna devotione illie in cœnobium S. Crucis Ordinis D. Benedicti fuisset deportata, in die feriæ sextæ majoris hebdomadæ anno penultimo ætatis suæ in præsentia plurimū fide dignorum per Cesarem ad hoc quam diligentissime deputatorum, Balthasar videlicet Wolff præfecti in Werd, abbatîs S. Crucis, Erhardi Almayr sacellani Cesarei prioris atque conventus dicti cœnobii, qui et id litteris atque sigillis suis, quas penes me jussu Cesaris conservo, testati sunt (taceo plures alios utriusque sexus, qui id ipsum suis viderunt oculis) sanguinem sudavit ».

165. *In Dania induciæ violatæ.* — Sed e Germania ad Daniæ ac Sueciæ proxima regna digredimur: in quibus violatæ sunt induciæ quinquennales hoc anno, quæ prius omnibus principibus fuerant imperatæ; quippe Christiannus Daniæ rex a Gostavo archiepiscopo Upsalensi, cujus pater Ericus ab æmulo Stenone regni spe depulsus fuerat, concitatus, Stocholmiæ obsidione eiuxit; sed cum fractos impetus videret, exercitum ad classem reduxit; adversis autem furentibus ventis quatuor mensium flexu agilitus repulsusque in illius, quasi cælum de illius perfidia ob spretas censuras Apostolicas, iis qui publicam pacem turbarent propositas, sumeret pœnas, in eas adductus fuit angustias, ut fame perituum ipsi foret, nisi Steno hostis commectus abunde ipsi suppeditasset; quem tamen ex insidiis fallaci amicitia ostentatione capere studevit: sed illo accessum detrectante, cum nobilissimos obsides accepisset, pollicitus in congressum amicumque colloquium se postea cum Stenone venturum, eos in Daniam custodiis constrictos, interque ipsos Gostavam Ericson postea regem abrupit, ac proximo anno bellum in Suecum redintegravit.

166. *Diploma Apostolicum in falsos testes circa hæresis inquisitionem.* — In Hispania ob Maurorum et Judeorum commercium asserendæ fidei splendori major navata est sollicitudo, quam in Germania, proindeque Hispania tantarum calamitatum experta exiit. Supremæ ibivero sacræ censuræ præerat Hadrianus, natione Belga, cardinalis, qui in Pontificatu Hadriani nomen retinens, Sexti agnomen addidit; ad quem Leo amplissimum Diploma dedit² adversus eos, qui in causa hæresis falsi testes deprehenderentur: « Dilecto filio Hadriano tit. SS. Joannis et Pauli presbytero cardinali.

« Intelleximus quod in Hispania caeterisque

regnis et dominiis charissimæ in Christo filiz nostræ Joannæ reginæ et charissimi in Christo filii nostri Caroli regis Hispanicæ Catholicorum ditioni subjectis, in quibus tu hæreticæ pravitatis inquisitor generalis per Sedem Apostolicam deputatus existis, multi perditū ingenii homines in testimoniis, quæ perhibent super dictæ pravitatis veritate inquirenda, falsitatem quandoque prece, pretio, odio vel amore et quandoque metu committere, aut se eandem falsitatem commisisse publice, licet falso, fateri non verentur, sicque hujusmodi diabolice artis ministerio plerumque vel damnantur insontes, vel divinæ majestatis Dei et orthodoxæ fidei sub Christiano nomine devotos veniam consequuntur: ad quæ facinora perpetranda ipsi falsi testes tam propria improbitate et inconstantia, quam audacia et impunita temeritate eorum, qui illos ad talia committenda minis cogunt, aut pecunia alliciunt, impelluntur. Nos igitur scelestum hoc hominum genus, qui in divinam humanamque simul naturam conspirant, et in nefandi criminis causa vel injustæ absolutionis vel inique condemnationis auctores existunt, acriori longe supplicio quam cæteri falsidici testes plecti soleant, dignum censentes, circumspeditioni tuæ et universis et singulis aliis per te et pro tempore existentem generalem dictæ pravitatis in regnis et dominiis prædictis inquisitorem ad ipsum inquisitionis officium pro tempore deputatis, contra omnes et singulas personas cujusvis status, gradus, ordinis, dignitatis et conditionis existant, quas tibi aut aliis inquisitionibus (inquisitoribus) prædictis in crimine hæresis scienter deposuisse, aut alium ad falsum deponendum aut verum tacendum induxisse, vel quempiam ob perhibitum veritatis testimonium, vel propter falsum non attestatum occidisse, aut membro aliquo mutilasse aut bonis suis omnibus vel majori parte illorum spoliasse, vel spoliari fecisse, seu atrocissima injuria attecisse legitime constiterit, tuo aut a te deputando seu deputandis et subdelegandis arbitrio procedendi, et eos pœnis de quibus tibi vel illis videbitor condemnandi, super quo tuam et illorum quibus negotia hujusmodi commiseris, conscientiam oneramus absque alienius pœnæ seu censuræ Ecclesiasticæ metu aut irregularitatis nota, tradendi vel relaxandi etiam curiæ sæculari plenam et liberam concedimus facultatem, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xiv Decembris m̄xxviii, Pontificatus nostri anno vi ».

167. *Turcæ in Africa victi.* — Confecta est hoc anno in Africa secunda expeditio ab Hispaniis adversus Turcæ Caroli regis auspiciis; Horruc enim Barbarossa, qui ex pirata Algerii et Tremesini rex evaserat, atque in Bugiæ obsidione brachio mutilatus fuerat, dum Oranum oppugnabat, fusus in fuga contrucidatus est,

¹ Jo. Faber Theol. in orat. fun. Maximil. — ² EXT. in Bullar. in Hadr. VI. const. 29.

ejusque caput per Hispanias infixum hasta circumlatum in signum victoriae: quippe is Italia, Hispania, Gallica et Africana illorum savissimae infestarat: transmissa ad Maximilianum Caesarem a Carolo vexilla hostilibus erepta Germanici historici tradunt, Maurorumque quadraginta millia in Tremeseni expugnatione caesa. Caeterum in illius locum Aradinus Barbarossa successit, ac fratrem immanitatem in Christianis divexandis aequavit: pro hac vero victoria proximo anno ad Algerium ab Hispanis magna clades accepta est.

168. *Lusitanorum in Oriente res praeclare gestae.* — Quod ad Indicas res attinet; excurrente hoc anno dissentientes inter se Lusitani de Malacensi praefectura, in extremum pene discrimen adducti sunt a Bintani rege, qui de Christianorum discordiis factus certior in urbis poliunda spem erectus maximo exercitu instructo Malacam magnis molitionibus adortus est. Perculsi praesentis periculi formidine Lusitani lites aequitate et arte composuerunt, ac Siani regem postulaverunt, misso Eduardo Coethio, de arcitore foedere inveno: quod ille mox admisit, inque amicitiae signum crucem defigi in loco Hudiae urbis regiae editissimo sivil. Redeunte Coethium proximo anno immanis procella in littus, quod Bintani regis genero parebat, impigit: sed cum hic barbarus cum socero exercebat odia, Lusitanos amanissime excepit, ac regis Lusitaniae vectigalem se futurum pollicitus est; quantum postea in soceri gratiam restitutus fidem fregit.

169. Quod ad Siani regnum spectat, tradit Barrosius¹ in iis vastissimis Orientis oris tria maxima imperia florere, Sinense nimirum, contiguum illi Siamense, et tertium Bisnagense: reges vero Orizae et Bengalae amplitudine et opibus cum iis non conferendos: porro Siani regem tantis pollere viribus, ut viginti equitum, pedum ducenta et quinquaginta, elephatorum decem millia adversus hostes educat. Quod ad religionem gentis spectat, addicta illa, necnon finitima est idololatriae, ritusque suos a Sinensibus, quibus quondam paruit, accepit. Tenent Siamenses Deum caeli et terrae conditorem esse, ac piorum animas aeterna gloria, impiorum infernalibus suppliciis affici: cuique vero in lucem prodituro duos angelos custodes attribui, necnon alium, qui in malum impellat: amplissima Deo templa ponunt, in quibus plura simulachra hominum, quos ob virtutes in caelum receptos aiunt, venerantur: statis temporibus ad templa conciones audituri confluunt: sacerdotes castitatis adeo cultores se fingunt, ut mulieres in aedes non excipiant, lapsique in libidinem plectantur: mundum habuisse principium aiunt, ac diluvio generali

obrutum fuisse, atque octo annorum milibus completis periturum incendio; jamque ex eo annorum numero sex millia praeteriisse: postquam vero mare aruerit terraque in cinerem versa fuerit, orbem instauratum iri, ac terram summa amenitate vestiendam, luxuriaturamque sine ullis hominum laboribus omni fructuum genere, hominesque immortalem ac plenam deliciis vitam ducturos. Astrologiae adeo addicti sunt, ut non nisi consulis astris pedem moveant, eique tum miscelae artes magicas. Caeterum gula dedili, atque in omne libidinum genus effusi. Patent haec ingentia regna Evangelii praconibus, qui salutarem Christi doctrinam propagare velint.

170. A Siamensibus parum discrepant superstitione Bengalenses, quorum pars maxima adumbrata numina et idola, pars infandum Mahometem colit, quorum regionem moresque describit Osorius². Defecerat horum rex ab Emmanuelis regis Lusitaniae fide post Albuquerquei obitum; ad quem in officium redigendum Suarius Joannes Silveriam cum navibus quatuor misit, qui in Chatingamensem Bengalae portum invecus, rectorem urbis ad dandos obsides vi adegit: at deinde simulatione officii in insidias alleclus parum adfuit, quin a numerosa Bengalensis regis classe opprimeretur. In Zeilandam itaque insulam sive Taprobanam laudatissimi cinamomi silvis nobilem, cursum intendit, ubi in portu, quem Columbium nominant, et ad quem religiosos viros Dominicanos ac Minoritas, qui Orientem disseminandi Evangelii causa peragrabant, ducentis ante annis penetrasse vidimus³. Lupus Suarius Indiarum prorex, perdomito rege Brachmane ac Saracenorum vi fracta anno gemmarum et cinamomi vectigali ei imperato, arcem extruebat, cui idem Joannes Silveria praefectus est. Porro a Joanne ipso Silveria felicius cum Maldivensi et Cambajensi, quam cum Bengalensi res gesta fuerat; siquidem alienatos eorum animos, pacemque composuerat. Haec dum geruntur, novus ex Lusitania Indiarum prorex Lupus Siqueira octavo Septembris die Goam appulit⁴ cum decem navium classe; quarum uni, cui Joannes Limicus praerat, in sulcando vasto Oceano hoc admirabile contigit, ut bellua furibunda, dum persequeretur praedam, in imas compages navis perlato alveo, acutissimum caput infixit, et in summum discrimen epibatas concessae navis terrore attonitis adduxerit.

171. *Hispani perlustrant insulas Americae.* — In America⁵ Cubae Ferdinandus praetor, quatuor navium instructa classe, praefectoque illi Joanne Grisalva, detectas anno superiori terras tustrari jussit. Insulam nomine Cosumel, e qua suaviss-

¹ Barros. l. v.

² Osor. l. xi. — ³ An. Chr. 1319. num. 31. — ⁴ Osor. l. xi. Mall. pl. vii. — ⁵ Petr. Martyr. dec. 4. c. 3. Gomara l. ii. c. 16.

simi afflabantur odores, ambitu leucarum quinque et quadraginta reperere : incolae exculli erant legibus, ut Jucalani : turrium ibi dirularum vestigia aliaque veneranda antiquitatis monumenta visa : assurgebat superbe turris praeter ceteris in quam graduum octodecim ascensu aditus patebat, in eaque delixum insigne regium, in adjecte Hispano imperio insulae argumentum, refert Petrus Martyr ¹ : « Turrium, inquit, consendunt duce primario, quem sacerdotem credunt : vexillum in cacumine sistunt, regi Castellae imperium adjudicant, sanctae Crucis nomen insulae assignant, quia nonarum Maii quinta solenni sunt insulam ingressi ». Et infra : « Cameras in turri reperere statuis tum marmoreis, tum fictilibus ursorum simulacris immixtas, quos unisono elato cantu invocant, suffumigisque ac suavibus adolent odoribus, uti penates eas colunt. Res ibi divina celebrata est, (purgata scilicet de more idolis turri). Sunt reculiti, regulus hic eleganter ex gosampio velamine indutus ». Solatis ex ea insula anchoris, in Jucatanam inveci sunt : percussi navium nostrarum magnitudine barbari, qui lembis umiligneis tantum utuntur, ad sex millia scutis auratis tecli concurrere ad arcendos excessione nostros : de pace per interpretes cum esset actum, nostri aurum non vi, sed permutatione rerum poposcerunt. Quid vero consecutum sit narrat Petrus Martyr, nimirum arma ex auro conflata a Jucatanis Hispano duci fuisse dono oblata.

172. At qui auro opibusque abundabant,

¹ Petr. Mart. c. 3.

quam miseri et infelices essent ludibriis demonum, quos humana laniena placabant, expositi, quae subdit Petrus Martyr ¹ ostendunt : « Ad leucas centum circiter ad Zephyrum semper sinum ingentem reperunt, in quo tres parvae insulae sitae erant; adeunt grandiozem, proh crudele facinus ! pater sancte : prohi truculentas hominum mentes ! stomacho claudat portas beatitudo tua, ne perturbetur. Pueros puellasque ibi suis immolant diis : sunt reculiti : simulachra quae colunt sunt marmorea, quaedam alia fictilia; marmoreus inter imagines extat leo pertusa cervice, in quem miserorum sanguinem projiciunt, ut inde fluat in lacunam marmoream. Qua cerimonia miserorum sanguine lileat, referamus; non jugulis, sed pectoribus apertis ex infausta victima cor erant, ex cujus calido enore idolorum labia illinunt, reliquum perfluere patiuntur in lacunam : inde inapertum cor et exta comburunt, gratum diis fimum illum fore arbitantes. Ex idolis unum est virile, quod inflexo capite lacunam sanguinariam superius spectat, tanquam acceptans hostiarum sacrificium : torulos brachiorum, femorum, ac surarum pulpas edunt, si praecipue hostem bello victum sacrificaverint : rivum concreti sanguinis veluti e carnificina exeuntem repererunt. Ex insulis vicinis ad id lacinoris miseros transportant : capita cadaveraque truncata ibi viderunt innumera integra etiam, pleraque velaminibus contexta. Universi tractus illi auro gemmisque abundant ».

¹ Petr. Mart. c. 4.

LEONIS X ANNUS 7. — CHRISTI 1519.

1. *Ex imperatoris morte aucti Lutheri animi : Maximilianii elogium.* — Anno excurrentis saeculi decimo nono, Indictione septima, belli sacri consilia inopino casu ob Maximilianii Caesaris obitum consensere coeperunt : contra vero impius haeresiarcha Lutherus, quem ejusdem Caesaris, in Ecclesiam et fidem Catholicam observantissimi, metus aliquantulum coercu-

erat, audacia et petulantia auctus, in Ecclesiasticos viros et Pontificios administratos conceptum animo virus liberiore et furiali lingua effundere ¹ cepit, ut narrat Ulebergius sic inquiens : « Anno M^o XIX incunte, Maximilianus imperator in Austria supremum vite diem clau-

¹ Ulemb. in Vita et gestis Luthier. c. 3.

sit, princeps arcus, pietate, prudentia maxime insignis, aliis virtutum ornamentis clarus; cuius morte Lutherus insolentior factus majoris in dies audaciae non obscura signa dedit; quanquam enim jam antea quoque multa proterve dixerat in Pontificem, aliosque qui conatibus ipsius obstabant, tamen deinceps velut excusso freno majorem sibi ferociam indulsit, et convitiis ac criminationibus intemperantius adversarios impetivit; cujuscumque demum conditionis essent, quemadmodum ejus scripta post hunc diem edita testantur. Jure itaque merito plauxit Romana Ecclesia Maximitiani obitum, qui vigesima quarta ejusdem mensis Romae increbuit, ut refert Paris de Grassis: «Hac, inquit, die, xxiv Januarii, cum in consistorio patres sederent, venerunt nova de Maximiliano electo imperatore mortuo die undecima praesentis hora quasi tertia noctis». Addit idem auctor novem dierum flexa funebria sacra pro illius animae expiatione peracta fuisse.

2. Ut vero summa cum pietate ad mortem se comparaverit, pluribus Cuspinianus¹ necnon Joannes Faber in oratione funebri referunt, nullisque laudibus ejus gesta extollunt, Ecclesiarum nimirum Occidentalium cum Romana conjunctioni studuisse, ac schisma Pisis, dein Mediolani, ac demum Lugduni conflandum adversus Julium II discussisse, Dei et Ecclesiae praecepta coluisse: blasphemias ita habuisse exosas, ut nullum eorum, quantumvis charissimum, apud se versari passus fuerit: jejunia Ecclesiastica pie observasse; misertum tamen populi, qui necessariis in Germania et Septentrionali plaga carere solet, a Leone X poposcisse, ut Quadragesimale tempus in plures anni partes, quo animarum imprudentium salutis consultius foret, divideretur; sed voti justissimis aliis de causis compotem minime factum: severam legem in eos, qui intemperanter vino abuterentur, tulisse: pauperes ita amasse, ut moriens xenodochia decem suo sumptu construi annuoque censu donari jusserit: missae sacrificio quotidie interesse voluisse: salubrem mortis cogitationem, ut humana contemneret, ita versasse animo, ut extremo vite quinquennio secum quocumque pergeret, etiam in acie, sarcophagum circumferret: «Anno, inquit, quinto priusquam diem obierit ultimam quantumvis in magnis versaretur et imperii et regnorum negotiis, essentque sibi tum Gallus tum Veneti quam molestissimi, sarcophagum cum omni ea suppellectili, quae mortuo ad sepeliendum foret necessaria, per se quam diligentissime ordinavit: eo enim tempore in Inspruk regio oppido Tirolis cum palatium amplissimum, ac plane Caesare dignum fabricaret, nescioque quid erroris artifices commisissent, ad Mathæum (quem senio-

rem appellant) qui prius esset inter eos, qui cubiculo praesunt secretius, in aurem susurrans dixit: nihil hi faciunt quod gratum sit: ego vero domum mihi construam, quae placeat, eaque die sarcophagum cum ea, qua diximus, suppellectili fieri jussit, et clauculo quidem ne ad hominum ostentationem id fecisse videretur, secretissime apud se quinque illis annis ubicumque locorum esset, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficisceretur, quam diligentissime singulis noctibus semper conservavit ac reponi jussit. Arbitrabantur quidem homines, etiam quibus rerum magnarum demandata esset cura, thesaurum alicum illic detineri ac conservari: alii nonnulli fibrorum, quibus historiae veteres confinerentur: alii aliud magni quippiam eo deferri; Caesar vero sibi conscius in quem secum deferret usum, ut semper hilaris erat, subridendo in rei ejusdem sibi omnium charissimae usum id secum deferri dicebat».

3. Ea pia assiduaque cogitatione usus Maximilianus, cum morbum augeri sentiret, semel atque iterum sacra exomologesi animum expiavit: deinde nono Januarii die sanctissimum Christi corpus tanta pietatis testificatione suscepit, ut praesentes omnes lacrymas profunderent. Extrema etiam unctione liniri flagitavit, astantesque circum se flentes conspicatus, moriturum hominem, cum mortalis esset, flere veluit. Tum Evangelicam lectionem, qua Christi Domini cruciatus recensentur, repeti jussit: «In ultima mortis hora», addit Joannes Faber¹, «dum ex clero multi sibi astarent, signo admonuit ne circa se starent, sed sederent potius; nam ea dum viveret semper sibi consuetudo erat, ut nullum ex sacerdotibus coram se stare, sed semper praemodestia sibi assidere fecerit. Devotione vero tanta mortuus est, ut a nemine facile unquam exprimi posse crediderim: pudicitiae talis ac tam ingenuae, ut et in hora mortis ultimique agonis illius non fuerit oblitus puerulo, quem tum forte moriens gestaret, pendenda (ne a quoquam se mortuo videri possent) obtulit: Deo, Matri Genitrici, sanctisque suis patronis S. Georgio ac divo Andrea frequentissime simul ac devotissime plurimum sese moriens commendavit. Mortuus est infra tertiam et quartam horas die xii mensis Januarii anno salutis mxcix, posteaquam vixisset annos lxx, menses novem, dies vero xix, regnassetque annis xliii», nimirum cum patre Friderico vel solus; anno enim mcdlxxviii, creatum regem Romanorum eum vidimus. Inter exitum illius facinora enarrat Joannes Faber², ipsum capta Alba Regali, templum princeps ne a militibus diriperetur propugnasse, ac sacrilegium stricto gladio inhibuisse. Agitate Maximilianum superiori

¹ Jo. Fab. in orat. — ² Jo. Fab. de sacris non temere violandis, ib. 1.

¹ Cusp. in Maxim.

anno in Augustensibus conventibus, ut novus Romanorum rex a septemviris deligeretur, ad dissensiones, quæ ex illius morte orhoriri possent, advertendas refert¹ idem auctor, quasi imminentis obitus præsciens esset.

4. *Providet Pontifex ut in eligendo imperatore rei Christianæ consulatur.* — Ubi vero vacuum esse Cæsareum solum accepit Romanus Pontifex, omnes eo curas intendit, ut septemviro ad imperatorem virtutibus clarum, opibus florentem, viribus et auctoritate polentem designandum permoveret, proposuitque² in eo statu rempublicam Christianam sitam, ut eum exigeret, qui mutua pace devinctos reges Christianos teneret, et adversus Turcas maximum et fortissimum exercitum in expeditionem educeret: consulerent itaque Christiani imperii salutem periclitanti, ac pro dignitate electorum munere fungerentur. Provinciam etiam dedit Thomæ cardinali Cajetano legato, et Caracciolo Apostolico internuntio, ut principes ad dandum orbi Christiano strenuum et præpotentem defensionem cohortarentur:

« Dilecto filio nobili viro Ludovico, comiti Palatino, sacri Romani imperii principi electori.

« Has ad te summo animi studio scribendas duximus, te impensius hortantes, ut post pietatis officia in mortuum te nobiscum una ad eam curam ac diligentiam velis convertere, in qua omnis maxime salus Christianæ reipublicæ consistit, ut illi defuncto par aut etiam superior, si fieri potest, eligatur imperator. Communis hæc nobis tecum cogitatio, sed opera et sententia tua huic factio conjunctior est: non arbitramur nobilitatem tuam præstantem prudentia egere consilio; sed tamen nostra dignitas ac persona requirit, ut quod optimum factu videatur esse in medium consulamus: etenim si ullum unquam tempus post Romani imperii nomen extitit, quod tuam postularet et collegarum tuorum fidem, vigilantiam, religionem, sapientiam, hoc illud est in quo omnis industria adhibenda, ut in imperatore deligendo Dei redemptoris honori, imperatoris auctoritati, Christianæ reipublicæ quieti, vestræ quoque ipsorum, qui electuri estis, salutis consulatur. Nunquam (quod tibi in oculis esse certo scimus) habuit fides Christi potentiores hostes, nunquam adversus eam animo infestiores, crudelitatem effratiores. Horum igitur facibus atque immanitati tota exposita sit necesse est Dei reipublica, nisi is deligatur imperator, qui pari potentia illorum retundere insolentiam, et auctoritatis nominisque sui magnitudine salutem tegere Christianitatis queat. Hoc igitur imprimis nobilitas tua, positus ante oculos et pensitatis hostium viribus, ut

provideat rogamus, per quem maxime illorum nefaria crudelitati resisti possit, atque hæc necessaria est cogitatio; illa vero ad dignitatem imperii atque decus spectans quod sine eximia potentia nec auctoritatem habere potest nec majestatem imperator; capite autem labefactato et debili, quid ex cæteris sperandum in bono publico sit, tuam profecto non latet prudentiam.

5. « Ergo quod petimus a te, nobilitati tuæ ut curæ et cordi sit, in Domino nostro Jesu Christo obtestamur, id est, ut cum nobilitas tua ad suam dicendam sententiam suumque dandum suffragium accesserit, ponat sibi ante oculos et salutem et dignitatem Christianæ fidei; salutem, ut quoniam grave ab impiis hostibus discrimen et prope suprema imminet pernicies, in eam partem studium suum convertat, ut par tantis rebus ac negotiis et nomine, et genere, et animo, et potentia eligatur imperator; dignitatem, ut cum post hanc sanctam Sedem, quæ ex Deo est, summum sit in sæculo imperii culmen, qui tuo et collegarum tuorum iudicio in id ascensurus est, ea habeat ornamenta, quæ in tanto principe requiruntur polissima: sit gravis auctoritate, prudens consilio, maximarum rerum peritus, animo excellens sit: qui divinam erga se liberalitatem agnoscat, fidei sanctæ faveat, sanctam Sedem Apostolicam, ut filius matrem vereatur; qui pacem inter Christianos populos teneat, bella et minas et terrores transferat contra impios, sub quo sperare et confidere possit Christiana reipublica, se in majorum suorum decus et possessionem veteris imperii esse perituram, etc. Datum Palii, Portuensis dioceseos, sub annulo Piscatoris, die x Februarii MXXIX, Pontificatus nostri anno vi ».

Exaratis aliis undecima Martii die litteris¹ Pontifex eadem monita iisdem verbis repetivit; tum hoc adjecit: « Quod si forte aliqua ratione vel causa qualem nos cupimus et reipublica postulat, imperatorem omnino habere non licitum fuerit, ad illud saltem pro tua in communem pacem utilitatemque Christianæ fidei egregia voluntate cogitandum atque agendum tibi est, ut is eligatur, in quo nulla sit vel causa vel voluntas aut universalis Christianæ reipublicæ quietis aut sanctæ hujus Sedis Apostolicæ perturbandæ: in quo nobilitatem tuam non dubitamus suum singulare ingenium adhibitorum ».

6. Lapsu bimestri relatum Pontifici est, Ludovicum Palatinum comitem Pontificia amplexum consilia, eo nimirum se in deligendo Cæsare studia intendere, ut pro illo ferret suffragium, qui pacem inter Christianos principes conciliare, atque arma adversus Turcas posset convertere: qui par iis potentia, opibus et viribus foret, virtute autem præstantior. Quo accepto, Leo electorem eundem ad egregie medi-

¹ To. III. rer. Germ. ex edit. Surius in Com. — ² Ext. to. III. er. Germ. ex edit. Freher. p. 138.

¹ Ext. ib.

tata petentienda heretivis litteris¹ impellere nisus est, ac pro tanto beneficio, quo de Sede Apostolica et Christiano orbe promeriturus esset abunde se meritam gratiam persoliturum est pollicitus.

7. *Gallia et Hispania reges affectant imperium* : suam quisque causam coram electoribus propugnat. — Aspirabant summo studio ad imperium Franciscus Gallorum et Carolus Hispania et utriusque Siciliae reges, ambo aetate, opibus, regni amplitudine, virtutisque spe et opinione florentissimi; et quidem Gallum arte usum, refert Belchairus² : « Ut, inquit, majorem et apud Leonem et quod septemviro Germanos gratiam iniret, magnamque de Turcico bello suscipiendo spem daret, Petrum Navarum Franciscus cum viginti triremibus aliquotque aliis navibus, in quas quatuor peditem millia imposita erant, adversus Mauros Italicam maris Tyrreni oram suis latrocinii infestantes, mareque adeo ipsum mercatoribus invium redcentes, ire, et si illa ferret occasio in Africam transire jussit : tum ne Leo, qui in imperii petitione Francisci causam suscepisse videbatur, classis Hispanicae in regnum Neapolitanum profectura metu, de studio suo nonnihil remitteret ».

8. Porro Leonem Pontificem Carolo Franciscum in re opposuisse queritur Carolus in suo ad Clementem VII dato apologetico libello³ : « Non, inquit, ad ipsius Gallorum regis promotionem; sed ut per ejusmodi Galli concurrentiam utroque nostrorum excluso soluto federe tertius subintraret minori potentia praeditus ». Metuebat certe Leo, si Carolus ad fastigium imperii eveheretur, Sedem Apostolicam ab eo oppressam iri, suorumque antecessorum decreta tueri conabatur, qui Neapolitanum regnum neque Insurbriae neque imperio conjungendum sanxerant, Pontificiae libertatis asserende causa : quare legatus Apostolicus in primo conventu, qui Vesaliae habitus est, vacuo solio Caesareo, Pontificio nomine haec septemviris exposuisset apud Dolgastum traditur⁴ : « MDXIX. Legatus assistens tibi archiepiscopo Regino, etc. nomine sanctissimi domini nostri post imprecatam principibus electoribus salutem, et oblatam Apostolicam benedictionem, proposuit tria, ut sequitur : Primo principes hortando et ani-

mando, ut in statu jam fluctuantis reipublicae Christianae de optimo principe et rege Romanorum in imperatorem eligendo cogitare vellent; qui auctoritate, potentia, rerum gerendarum peritia valeret, et in omnibus optimam ducem, optimum senatorem praeseferat. Secundo ut regem Neapolitanum, cujus regni proprietates ad Ecclesiam Romanam spectat, nullo pacto in Romanorum regem eligant, obstante sibi defectu inhabilitatis et ineligibilitatis ex Constitutione Clementis IV : id quod plurimis fortissimis argumentis, et efficacissimis rationibus, clarissimis exemplis comprobavit; quae omnia repetere longum esset. Tertio, quia specialiter, imo individualiter sententia sanctissimi domini nostri principibus est enodata, petit legatus ut similiter clare et expresse et individualiter responsum certum, clarum, non involutum, aut ambiguum per affirmationem vel denegationem, et per principes etiam non collegialiter congregatos detur; ut sanctitas domini nostri certiora de eorum voluntate possit.

« Responsum principum electorum.

9. « Reverendissimi et illustrissimi principes hic congregati ob causas urgentissimas, et hostiles motus reprimendos, qui in territoriis et dominiis post jam vacans imperium emergerunt, et ut pejora emergant in dies verentes, huc Vesaliae convenerunt, de futuro autem Romanorum rege eligendo in nullo solliciti, quare ad petita reverendae dominationis suae responsum dare non possunt; sed sibi reverenda dominatio sua et omnium proximis sanctissimus dominus noster Leo Pontifex maximus persuadeant indubitantissime, quod ubi ad Romanorum regis electionem per reverendissimas et illustrissimas dominationes eorum processum fuerit, eos tum eam in regem electuros, qui sit gloriae et honori sanctae Sedi Apostolicae, utilitati et emolumento reipublicae Christianae, incremento sacro Romano imperio, hostibus Christiani nominis formidini, et omni posteritati futurus admirabilis.

« Mirantur non minus principes electores sanctissimi domini nostri institutum, id quod aeo nostro electionum temporibus ab aliquo Romanorum Pontificum auditum est nunquam, maxime hoc modo propositum, ut electoribus legem praescribat, jubeat, etel. Sperant beatitudinem suam alias clementissimam futuram, illam Romanorum regis electionem boni aequique consulturam (1) ».

¹ lb. p. 138. — ² Belcair. l. XVI. num. 9. — ³ Ext. apud Dolg. to. I. p. 479. — ⁴ Ibid. p. 439.

(1) Quanquam Leo Pontifex causae Francisci Gallorum regis favere visus est; id tamen in speciem laetummodo ab eo praestitum non sine fundamento suspicor. Nam in litteris Vigorniensis episcopi ad Thomam Volsemum vulgatis a Martene Veler. Monum. tom. III. col. 1301 idem episcopus collegisse se ex verbis Pontificis testatur : « Suae sanctitati nullam fere aliam viam relictam esse ad interceptiua Catholici regis consilia, nisi Francorum regis simulationem, qua sperandum erat electionem saltem in tertium casuram ». Quare in electionem primo factam de Friderico Saxone facile Pontificum inclinaturum fuisse mihi persuadeo; ex quo non satis admirari divinae providentiae consilium succurrit, quod Saxoni animam illum iniecit ut oblatam dignitatem rejiceret quam in perniciem rei Christianae acceptasset.

Haec adnotavi certum constituisse, quod tamen alius vocatur in dubium, Fridericum scilicet Saxonem communibus electorum votis imperatorem renuntiatum fuisse. Id vero primum omnium scripsit Erasmus, tenere se rem asserens ex episcopo Leodiensi, qui comitis

10. Iisdem precibus usus est legalis in conventibus Francofurtensibus, adeo ut imperium tertio principi non ambient, imo et respuenti delatum fuerit, ut dicitur paulo inferius. Cum vero mississent ¹ Gallus et Hispanus suos ad sibi concilianda Septemvirum studia, oratores, Galli in Francofurtensi conventu, uti putabant, perorare non poterunt: quippe Caroli arte exercitum Germanicum tuende dignitatis specie conscriptum fuisse ferunt ², ad eos, qui imperium in exteram gentem transferre voluissent, conticiendos. Itaque Joannes Alebretensis, comes Broccensis, Guillelmus Gombrierus eques auratus, et Carolus Guillart senatus Parisiensis praeses, a Francisco rege legati Confluentiae substitere, et quinta Junii die suasoriam ad principes orationem scripsere ³; ex qua praecipua capita delibabimus.

« Non solum, inquebant, reverendissimi domini, illustrissimi, excellentissimi principes, Christianitas quae Europae sinu ambituque clauditur, sed Africa et Asia tota universusque terrarum orbis ac peritissima illius nationis gentes, populi in vos conversi tanquam in sublimi arce alique specula constitutos, intentis oculis arrectisque auribus adstant circumstantes ac explorantes, cui tantam rerum molem, cui totius orbis habenas sitis credituri, quem tantae dignitati tantisque administrationibus praefecturi: tantopereque de vestra omnes integritate, virtute, constantia singulari confidunt, ut illum haud dubie vos augurentur Romanum regem designaturos, qui inter idoneos sit maxime idoneus ». Et infra: « Porro si recti animi sincerique iudicii perpendiculari rem ipsam demelitur, etiam rationis, non affectionis, examine slateraue uti volumus, nemo tam socors, tamque a communi, ut aiunt, sensu alienus, qui non plane videat Christianissimum regem Franciscum caeteris tam potentia quam virtute eximia praestare, nullumque esse penitus, qui tam expedite, tam efficaciter quam ipse possit vel nefandum et ruinae proximum imperium suis viribus fulcire, vel socordia incuriaeque majorum jam lapsum erigere, vel ipsius majestatem sublimitatemque depressam in pristinam auctoritatem gloriamque restituere ».

11. Plura addidere de Gallorum regis viribus, opibus ornamentisque imperatoris: de felicitate bellica, qua in Insubria Helvetios ipsum insidiis opprimere affectantes vicerit, victos humaniter persequi desiderit: de illius in conciliandis principum voluntatibus solertia;

et Romanum Pontificem Leonem in Bononiensi colloquio sibi devinxerit, ut Venetos adstrictos arce adeo teneat, ut nihil ita sit arduum, quod pro ipso facere non sint parati; ut Henricum Anglorum regem superiori Autumno ex hoste amicum ita reddiderit, ut omnia sua ipsius regis Francorum obsequio delulerit: propiuscendere demum ingravescentem Turcarum tyrannidem ac vim, ad quam obferendam nemo esset Francisco rege, si ad imperialem solium eveheretur, paratior: neque ad conticiendam tantam expeditionem scientiae militaris experientem, sed exercitatissimum deligendum: nec Francum Germanos suspelium videri debere, cum Francorum Germanorumque unam olim fuisse rempublicam testantur antiqua Germanorum Monumenta.

12. Praefulere contra caeteris omnibus imperii candidatis Carolum Hispaniae regem ipsius legati: e quibus comes Illemanus Nuenarius in ipsis septemvirum comitiis elegantem paenegyrim habuit, in qua haec inter alia iactabat ¹: « Neminem existimo fore, qui hujus augustissimi imperii molem tam facile extollere, collapsum vero ac jam foedari ceptum tam potenter restaurare, in angulos Germaniae coarctatum tam longe lateque propagare possit. Quis enim nesciat quantas militum copias tam pacis quam belli temporibus paratas semper habere consueverit? Quantam etiam et quam numerosam classem, tum in mediterraneo mari, tum in occidentali Oceano constituerit? quibus non magis sua ac sociorum regna, quam totam ipsam Christianam rempublicam ab incurso barbarorum et hostium strenuissime tutatur; atque hoc solo nomine vel maxime commendandus, quod publicam salutem suo periculo semper anteponendam duxerit. Qua in re quanta modestia ac temperantia semper usus sit, ex hoc considerari potest, quod in tanto sumptu circa curam praesidiorum et copiarum nemini incolarum importune molestus est ».

13. Confutavit deinde effusus temere a Gallis sermones, qui Carolum ob corporis pusillam staturam regulum dixissent: cum ille sal magnum judicandus sit, quem maximi quique majorem sese fateri coguntur. Ad objectam vero in tractandis bellis Carolo imperitiam respondit, maximos quoque Caesares praene pueros ad imperium evectos, et cum imperio excitari imperatores. Iactatos aulem aulem a Gallis Francisci triumphos ita extenuavit: « De Christianorum caede non debet gloriari Christianus princeps; inanis est enim gloria, quae in reipublica per-

¹ To. III. rer. Germ. ex edition. Freheri. — ² Guicci. l. XIII. — ³ Ext. to. III. rer. Germ. p. 111.

¹ Ext. ib. p. 111.

interfuerat. Verum alii apud Spondanum et Calvisium asserunt ex electoribus tantummodo duos Trevirensium et Brandenburgensem Fridericum extulisse. Quae illorum sententia utcumque innatur ex Annalibus seu Diario Georgii Spalatini Saxonis, Friderico electori a secretis, quae gesta a Friderico per dies singulos adnotans, de electione illa ad imperium ne verbo quidem meminit.

niciem vertitur : omnes quippe unius civitatis municipes sumus, praesidem habentes optimum maximum Deum; in hac qui seditiosi deprehenduntur expedit republica, ut a regimine praecipites deturbentur, ne labefactetur status immaculatae et incorruptae matris Ecclesiae ». Et infra : « Quid autem atmet exhortari vos, ut eum vobis imperatorem deligatis, qui a Christianorum cervicibus, ab aris ac templis Dei optimi maximi sine vestro incommodo trulentissimos hostes depellere tam facile possit, quam lubens velit? Sciunt omnes immanitatem, rabiem ferocitatemque Turcarum : obtenta Asia, in Africam moliantur exereitum brevi : quod eis adhuc in Asia deesse videbatur, ferro ac flamma subegerunt, Syriam videlicet omnem, Arabiam denique totam, universamque Aegyptum ». Paucis interjectis : « Sed per Deum immortalalem, o illusterrimi principes, nolite credere quemquam mortalium timeri hoc tempore a Turcis nisi Carolum regem, nolite opinari praeter hunc superes quemquam, qui hujus tam periculosi et ancipitis belli pondus sustinere queat : hunc, missis epistolis de pace atque induciis, sollicitant : hunc totius Europae potentissimum esse palam fatentur : hujus jam vires in Africa magna suorum clade experti sunt : hujus classem in Mediterraneo mari obviam semper habent : cum hoc sibi rem esse conficiendam vident : Siciliam, Sardiniam, Corsicam, Calabriam, Apuliamque ex Epiro ac tota proinde Graecia procul despiciunt, suoque furori objectas esse vehementissime dolent : perviis autem Pannoniis quantum itineris spatium interjacere putatis, si ex Moesis aut Macedonia in Germaniam Turca expeditionem parat? Verum ibi quoque Croatiam, Austriam, Charinthiamque velut quendam Germaniae clypeum obrudi sibi conspiciunt. Nemo igitur persuadeat vobis, o principes illustrissimi, quemquam mortalium esse, qui majore desiderio ad hoc bellum teneatur, aut qui id ipsum pro sua gloria et fidei honore celerius ad rectum finem perducere possit ». Conclisit demum non transferendum ad Gallos imperium, sed ex Germania imperialorem petendum : exactos jam fere nongentos annos, ex quo a Graecis ad Francos Germanos traductum sit : qui fuerint ii Franci saepe in controversia vocatum fuisse ab eruditissimis viris ; sed tamen Francos quamvis Gallis dominarentur, Germaniam non deseruisse.

14. Haec perorata publice fuerunt : quae vero in arcano conventu inter solos septemviros gesta fuerint, Thomas de Vio cardinalis legatus Apostolicus in Germania ex scribae Caesarei scripto accuratissime Leoni summo Pontifici exposuit¹ ; nimirum Albertum archiepiscopum

pum Moguntinum de duobus regibus Carolo Hispaniae et Francisco Galliae candidatis imperari habuisse ad principes orationem, in qua hoc firmissimum fundamentum jecit, principes electores jurisjurandi legumque religione constrictos teneri, ne quem externum principem ad imperialem dignitatem provehant, perspicueque omnibus patere, Franciscum Gallorum regem, si ei imperium deferatur, curas ad regni Galliae limites proferendas conversurum, neque id nisi erepta re aliena acturum, nonnullasque imperii civitates liberas Gallico regno, quod filiis futurum hereditarium, novit adjuncturum ; cum non ita certo transfundere in eos imperium possit : Belgium etiam Austriamque omni contentione erepturum Carolo regi, cui jam imperii potius spe elatus bellum indixerit : inde vero civium bellorum facibus ob varia pugnantiisque infer se principum ac populorum studia arsuram Germaniam : tantam autem injuriam principes electores a Maximiliano et Carolo jam pluribus beneficiis devinctos non passuros : Gallum insuper regem, parta Austria, ita suas confirmaturum vires, ac septemvirum et aliorum principum imperii, qui Germaniam tulerunt libertatem, obriturum potentiam, atque in eorum locum alios electores principesque intrusurum, ne imperium e Gallicae regiae unquam tollatur, vel Germanicae genti restitatur : neminem vero latere, creatos esse septemviros, ut imperialis dignitas in eadem gente hareat, atque ad id asserendum decus sacramenti ac legum vi electores devinctos.

15. Praeterea ab archiepiscopo in principum memoriam revocatum est, Franciscum regem, reportata nuper de Helvetiis victoria, Mediolanum sibi subjecisse, atque ad opprimendam Italiam inhiare; ac verisimile videri, subacta Italia, illum ad Germaniam debellandam vires conversurum : quod facilius tum foret, cum imperiali potestate freni instar ad trahendos quo vellet Germanos abusus esset : idque a principibus non minus dispiciendum videri, qua tandem ratione in eo casu principum ac populorum libertas a vi Gallicae vindicari posset ; cum ejus rei in ipsa Gallia domestica exempla eluceant : fulsisse enim in pluribus Galliarum provinciis auctoritate praestabiles administrandaeque justitiae et publicae libertatis asserenda laude florentissimos principes, qui jam omnino extincti sunt, ac reperiri neminem in amplissimo regno, qui ad regios nutus non contremiscat, et iniquis etiam illius voluntatibus non obsequatur. Ad ea vero, quae addebant Gallici oratores de Francisci regis effusa potentia, viribus corporis animique magnitudine ; haec ipsa metum inferre, ne populari Germaniae convulsa politia monarchicum statum constabileret. Venit deinde archiepiscopus ad alia

¹ Ext. lib. collect. lit. princ. p. 67.

argumenta, quæ oratores Gallie afferbant, delato scilicet Francisco regi imperio ac Germania, Italia, Gallique conjunctis optatam expeditionem ab eo in Turcas confectum iri : objecit, Gallum regem parto imperio arma disjunctissimis regionibus Turcicis non prius illaturum, quam ea in regno Neapolitano, in Belgio, et aliis provinciis, quas non ad Casaream, sed ad Gallicam coronam spectare contendit, exercisset; nec facile promissis oratorum principumve rem gravissimi momenti, quanti imperium est, exambituum fidem adhibendam, atque ex ipsa experientia arcanos regii animi recessus patere; cum idem rex alia jam quam Turcica bella commovere consueverit : atque adeo cum jura, sacramenti religio, insitus erga patriam amor, munerisque septemviratus dignitas vetent non modo Franciscum regem ad imperium eveli, verum de eo evelendo consuli, ad alios imperii candidatos sermonem convertit archiepiscopus.

16. Occurrit illi omnium primus Carolus dux Austriae Hispanique etc. rex, quem non ambigere dixit, vel ab omnibus septemviris, vel a maxima eorum parte non idoneum gerendo imperio judicatum iri : cum enim is Hispaniarum regna moderetur, atque in iis versari assidue consueverit, ob disjunctissima inter Germaniam Hispaniamque locorum intervalla, imperium gravissimas clades accepturum, his præcipue temporibus, quibus Germania bellis civilibus necnon Turcica irruptionis metu fluctuat : præterea perpendendum, ne Carolus, si renuntiaretur Cæsari, armorum molem in eos principes, quos publicæ libertatis acerrimos vindices experiretur, converteret, effunderetque Hispanos in Germaniam, quæ ab iis obtinenda foret : quinimo hoc tempore Caroli regis vires debilitatas esse, neque ex iis spem concipi posse, ut ab eo imperium in pristinam dignitatem atque amplitudinem revocari possit¹ : si enim ab Hispanis Insubriam e Gallorum manibus ereptum iri contingat, non eam imperio restituendam, sed Neapolitano regno potius ab ipsis conjunctum iri. Ex quibus aliisque argumentis idem archiepiscopus sentiebat, inhærendum vestigiis majorum, ac principem Germanicæ gentis potius imperii gubernaculis admovendum. Verum cum hæc secum ipse maturius volveret, subjunxit superiorum temporum conditionem quam præsentium feliciorum se agnoscere : nam si quis Germanus princeps ad imperium promoveatur, illum ita viribus imbecillum futurum, ut Belgæ atque Austriaci regis Hispaniarum clientes illius imperia dellectaturi sint; ac si Franciscus rex vel in Belgio, vel in Italia Carolo bellum inferat, turpissimam ignominie maculam novo Cæsari inurendam, si otiosus spectaret Francorum

gentem exteram provincias imperii depopulantem, perque tot loca in ipsa Casareæ domus penetralia irrumptentem; tum in eo casu verisimiliter futurum, ut principes, contempla Cæsaris imbecillitate, prouoremque in vitia naturam secuti, partim Gallo partim Hispano adhaerescerent, atque ita Germania imperiumque universum in maxima rerum perturbatione versarentur, duraque pericula subirent : attulitque exempla temporum Frederici III imperatoris, quibus Carolus dux Burgundie in Germania, et Philippus Maria dux Mediolani in Italia conflabant bella cum tanto imperatoris et principum dedecore, ut non modo ad comprimendos eos motus non consurgerent, verum etiam metu trepidarent ne in eos bellum transferretur : exposuitque ejusdem imperatoris Frederici dedecus, cum in Austria ab Hungaris obsidione cinctus est, ac deinde ab ea depulsus, quantumvis Bohemos et Albertum Brandenburgensem ejusmet archiepiscopi avum, Albertumque Saxonem sibi conjunctissimos haberet : ex quo conjectura assequi liceret, quæ tandem spes concipiende sint de Germano principe, si Germania tot adversis factionibus discissa, Cæsari renuntiaretur.

17. Adjectæ etiam plures alia rationes fuere, quæ persuaderent, a principibus urbibusque liberis imperii, Germano Cæsari viribus non pollenti non obtemperatum iri, maxime ob nata nova de religione dissidia, quibus nisi cum maxima auctoritate formidandaque potentia quantocius consuleretur, maximum excidium non solum Ecclesie, verum etiam universæ Germaniæ immineret, cum jam Saxones atque Helvetii novis hæresibus aperte studeant, pluresque alios clam sine dubio iis favere constet, nullatenus vero sperandum hæc controversias sedari posse nisi a Concilio OEcumenico, neque illud convocandum nisi præpotens imperator congregatum fieri possit : præterea Turcicum furorem adesse atque impendere Germaniæ, nec expectandum, ut barbarus inferat bellum ad illud propulsandum, sed ultro illi inferendum esse : cum tutius sit et gloriosius adoriri hostem quam excipere, spesque amissa Casareæ ditionis recuperandæ et Græciæ Christianæ religioni restituendæ atfulgeat : ad quæ gerenda magni exercitus, amici magnis opibus præditi, ærarium opulentissimum, vires ingentes, nominisque claritas requirentur, desiderarenturque in principe, qui ex septemvirum numero ad imperium eveleretur : ac adeo post magnam disquisitionem subdebat archiepiscopus, ac post fusas deo preces, ut mentem collustraret, viamque panderet quomodo tantæ rei Christianæ necessitati consultum foret, demum se perspicue intellexisse, nullum ex omnibus Christianis principibus ad erigendas imperii Germanicæque collapsas res aptiorem Carolo rege

¹ Ib. p. 69.

Hispania, in quo si quispiam septemvirum aliquos naevos reperiat, multo gravioris momenti alios in quovis alio principe repertum iri : cum enim Carolus sit genere Germanus, atque principatus in Germania obtineat, suspicionem esse non posse, ab eo liberar imperii provincias in servitatem mittendas, utque is servatam a principibus legum et iurisjurandi de externo non deligendo religionem intuebitur, ita ipsi sui juramenti de non transferendo e Germania imperio, de omni conatu amplificando, de libertate publica asserenda, de Christiana religione defendenda memorem futurum.

18. Digressus dein ad egregias Caroli virtutes, exposuit uti percrebesceret quam egregiis a natura dotibus ornatus, robustus corpore, ad labores impiger, facilis aditu, in respondendo benignus, ab omni crudelitate alienus, liberalis, magnanimus, ac sagaci et acuto ingenio praeditus esset : eum denique referre majores suos Philippum patrem et Maximilianum avum, qui natura clementissimi in clientes suos effusi, juris Germanicaeque libertatis vindices amantissimi extiterint, ita ut eximiam de se spem expectationemque concitet : nec vero juvenile florem obesse, cum aetatem administrandae reipublicae non inexpertem attigerit, ac senatorum avi sui ac praestantissimorum Germaniae principum consiliis fulciri posset. Quod denique ad incommoda attineret ac damna, quae Germania passura est, si diutino tempore in remotissimis terris abfuisset : ut iis occurratur lege ac iurejurando de Germania non deserenda obstruendum : neque eam rem in dubium revocandam, cum ob imperiale munus exercendum, tum ob Italia, in qua regna obtinet, viciniam, tum ob hereditarios Austriae ac Belgii principatus in Germania dislinendus sit. Ad Turcicos etiam, si ingruerint, impetus propulsandos hoc tempore maxime idoneum et parem futurum tum ad reprimendos Gallos, nec imperii confinia divexent, tum ad ipsos Italia depellendos, ac demum ad compescendos concitatos de religione tumultus : ob quas et complures alias rationes praeteritas silentio, non tam brevitatis studio, quam quod in luce et omnium oculis defixa erant, conclusit archiepiscopus Moguntinus idemque Magdeburgensis et cardinalis ; non alium his turbidis temporibus, inque his asperis et angustis rebus vocandum ad imperium quam Carolum ducem Austriae atque Hispaniae regem, qui per litteras atque oratores alacritatem animi ad illud capessendum summo cum modestiae specimine apud septemviros explicaverit.

19. Illis ubi Albertus in comitis sermone fecit, principes in varias ancipitesque altercationes distractos fuisse refert Pontifici cardinalis Cajetanus legatus ; ac post collata mutua consilia datas fuisse paroles Ricardo archiepi-

scopo Treverensi gerendarum rerum peritia, iudicii maturitate, atque auctoritate spectatissimo, ut omnium aliorum principum nomine responderet : qui fari orsus mirari se dixit, Carolum Hispaniae regem Francisco Galliarum regi antelatum fuisse : misereri praesentis status Germanorum, qui si impressis a majoribus insisterent vestigiis, non egerent opes exterorum, qui executi ad imperium illud in servitatem adducerent. Et vero orationis ab archiepiscopo Moguntino habitae ordinem sequeretur, primum de lege ac iurejurando septemvirum verba se facturum in qua quidem lege Moguntinus fundamentum consilii collocaverat ; nimirum imperio magnas clades afferendas si externo principi qui firmas ac fixas sedes in Germania non teneat deferatur, ac sensim illud ad externos tradendum iri : quae mens si legis esset, non magis Hispanum quam Francum deligendum : ac si legis acerbitas in deligendo Carolo, quod aliquas imperii provincias sua ditione teneat, temperanda videatur, eam pariter in deligendo Francisco, quod Insurbria ac regno Arelatensi nobilibus imperii membris polliatur, mitigandam ; atque adeo si ambo conferantur, uterorum imperio sit aptior, repetendam alius veterum temporum quibus Gallia et Germania conjunctae fuere, ac Francones, Germaniae populi, imperabant, memoria : imperium enim tunc amplitudine et gloria effloruisse, ac singularem animi voluptatem percipi dum antiqua monumenta et gesta Francorum imperatorum perleguntur : quamobrem cum jam imperii pristino illi statui restitendi se det occasio, eam nulla ratione amittendam esse, cum maxime omnibus exploratum sit, Pontificem, Venetos, omnesque Italiae principes in eam sententiam concessisse : praeterea septemviros non latere Francos naturae propensione, legibus moribusque consentire cum Germanis, a quibus Hispani valde discrepent, utque Franci plurimum amant et colunt Germanos, ita contra alieno sunt in Hispanos animo eosque temunt : dein Galliarum ad Germaniae Italiaeque limites pertinentium propinquitatem, Hispaniae a Germania tot locorum intervallo disjunctae antefarendam ; si enim aliqua in Germania turbae excitentur, si Turca in Pannoniam vel in Italiam incurrat, Christianam reipublicam facile imperatore finitimo tanta florente potentia, in quantum Francorum rex parlo assarget imperio, defensum iri : deinde si gentium militaris virtus invicem comparctur, non negandum quin populari sermone Hispanorum bellica gloria pervulgata esset ; verum si eorum in Italia gesta spectentur, nulla ingenti laude digna celebrari ; nam praeter locorum intercapedinem, etiam Hispanas opes viresque exhausti in parandis classibus, iisque ad novum orbem transmittendis, adeo ut magni exercitus educi ex Hispania non possunt : praeterea in caestrensibus laboribus ac praeliis socios

pariterque in honoribus collegas et in compendio participes Francos Germanosque futuros; at Hispanos in omnibus prosperis successibus quibus communicant cum aliis, omnem ad se derivare gloriam, in quo plerumque agnosceret Germania, pejorem eorum si vincant, quam si vincantur sortem futuram: præterea si insuper Francorum rex ad imperiale solium exaltatur, Italicorum bellorum metum abluturum, cum Insubria Galliæ conjuncta potiat: quod vero ad controversa Neapolitana jura spectet; principum vocibus ab ea expeditione deterritum iri, atque etiam jurejurando astringendum, ut a Neapoli Belgioque abstineat: nec vero Belgii res ita Germanos tangere uti Moguntinus demonstrare visus est: licet enim Belgæ sint finitimi, nunquam tamen Germanis federe armorum vel amicitia conjunctos extitisse, cum se imperii legibus non teneri arbitrentur, neque communibus Germaniæ necessitatibus magis quam Angli et Scoti, imo quam Arabes et Tartari subveniant.

20. At cum Francorum rex amplissimo regno poleat, Insubriam suo nutu moderetur, opibus floreat, omnibusque rebus necessariis instructus sit, sperandum mox illum alta et ardua suscepturum consilia, maximeque ad Turcam depellendum, Hungariam, et Germaniam, Italianamque a vi barbarica vindicandas; cum Germania, cujus habenas capeseet, Galliæ antemurale et munifissimum propugnaculum futura sit: contra autem si Carolus renuntietur Cæsar, certissime constare, Germaniam, Belgium, atque Italiam in gravissimos tumultus conjectum iri; nam primo Carolum regem Insubriam Franco regi eripere moliturum, ac deinde arma adversus Galliam versurum: interea Turcam cum omnibus imperii viribus irrupturum in Pannoniam, neque ad propulsandos illius conatus ulla Christianorum vires pares futuras, cum illi duo reges in Christiano præcellentes imperio mutuis bellis implicandi sint. Addidit etiam Treverensis, fieri posse, ut summus Pontifex a Franco rege exstimulatus Caroli electionem, ut inanem ac illicitam rescindat; ex quo facile quisque pendere queat, quanta in rempublicam Christianam bella civilia involvi possint: nec prætereundum, Carolo potente imperio, Hispanos Germanicis armis fultos, nec amplius vires Gallicas veritos, universæ Italiæ dominio inihiaturos, ut eam cæteris eorum regnis adjungerent, nec de restituendis imperio iis provinciis, quas norunt esse juris Cæsarei, consilium suscepturos. Quod vero attinet ad utriusque regis mores dotesque; non negare se ait Treverensis, qui Carolus benignitatis et modestiæ laude clareat; verum teneros adhuc ejus annos non capere tantas virtutes, quæ in principe ad imperium Romanum administrandum, vel ad nata de religione dissidia tollenda, et pacem

Ecclesiæ atendam desiderantur, uti egregie Moguntinus commemoravit, quæ magna cum dignitate atque auctoritate a Francisco rege perfici queant, cum judicii maturitate, ingenii præstantia, litterarum studio polleat, maximeque in his, quæ ad religionem spectant, viros doctrinæ laude et sanctitate vite illustres in consilio adhibeat; in bellicis vero rebus peritia et experientia antecellat: quare Franciscus annis viribus pubertatem Caroli ita superare addidit, ut opera semper et expectationem vincant; constareque quanta ille virtute bellica Mediolanum subegisset, atque Helvetiorum gentem fortissimam atque ad tempora usque Cæsi absentiam vicisset. Adiecit etiam Treverensis, Moguntinum fassum esse quanta Germaniæ mala pareret longinqua Cæsaris absentia; persuadere tamen voluisse, ut septemviri in deligendo Carolo soluti ab eo metu ac liberi forent; nullatenus tamen modo se agnoscere, qua ratione is metus abstergi posset: Cæsare namque agente in Hispania, que præsentem suum regem exigit, necessario Germaniam tumultibus, bellis civilibus, Turcicisque incursionibus conflagratam, atque ita Germaniam imperiumque tunc futurum instar navis in alto mari fluctuantis ac procellis laniatæ, dum navarchus et quisquis illius clavum tenere debet, in tellure versatur: sedes quippe suas tenentem in Hispania Cæsarem et administris Hispanis, Belgisve, aut Burgundis, vel Italis cinctum nunquam res Germanicas nisi eminentis fucis adulteratas intellecturum. Ex quibus et aliis causis sensit Treverensis, si imperium ad externum principem hoc tempore transferendum sit, illud certissime potius Gallo quam Hispano deferendum, ac si lege vel sacramento prohibeantur septemviri a Gallo veluti externo deligendo, eadem pariter lege ac sacramenti vi a creando Hispano multo magis origine, sanguine, loco, moribus, aliisque omnibus circumstantiis peregrino ac dissono a Germanis, quam Gallo, prohiberi: nec vero decorum esse commentitiarum argutiarum vi suadere velle Carolum Germanum esse.

21. Cæterum missis omnibus sophismatum fucis vocandum ad Cæsareos apices vere Germanum origine, moribus et natura, ut Moguntinus in secunda orationis parte exposuerat, qui licet deinde nonnulla contraria argumenta effinxerit affirmaveritque hujusmodi Cæsarem ob virium tenuitatem majestatem regiam non sustentaturum, nec illius imperiis paritum iri, ac proinde exilio potius quam utilitati futurum imperio; verum si septemviri principem ingenio ac virtute militari præstantem delegerint, Germaniam viribus sat pollere ad illius terrorem inferendum omnibus, ac suscepta quæcumque bella feliciter conficienda; nec ejus rei exempla deesse in Rodolpho imperatore, qui cum tenuissimis viribus esset præditus, verum magnanimus atque arte

bellica exercitus, non solum subditos in officio continuit, verum timorem finitimis injecit regibus, imperiumque tum angustis circumscriptum limitibus bellisque superioribus attritum amplificavit: recoli etiam memoria posse quantam Maximilianus imperator famam apud externos principes, tum præcipue apud Ludovicum XI regem Francorum, non ob aliud quam ob virtutem militarem animique magnitudinem sibi peperisset: denique tum Germanorum principum gloriam famamque magis quam unquam antea in tribus nobilissimis famitis Bavarica, Saxonica, Brandeburgica, quarum singulae plures viros præstantissimos idoneosque moderando imperio habeant, efflorescere: atque adeo si quispiam ex his deligatur et communibus septemvirum viribus fulciatur, nullatenus externorum vim extimescendam, sperandumque res prospere eventuras, modo omnes unum sentiant: dimissis itaque externis principibus e Germanis aliquem orandum imperiali dignitate, cum plures ex his, ut domestica edocent exempla, virtute bellica excellent: ac Fridericum ducem Saxonie electorem presentem hujus rei non ignarum: quippe cum hujus parenti Matthias Corvinus Pannonie rex, bellica gloria ac potentia florentissimus, bellum indixisset, ac præstantem viribus et animis exercitum contra Hungaros ire accepisset, animo viribusque defect: ita sperandum delectum Germanum non apud Germanos, verum apud gentes finitimas quoque Cæsareum nomen majestatemque sustentaturum.

22. His ab archiepiscopo Treverensi dictis, Fridericus Saxonie dux ad principes orationem habuit, ac multis argumentis confirmavit, regem Francorum ob contrarias tegeas ad imperium elterri non posse; Carolum posse, cum princeps Germanus esset, ac liquido constaret nullum principem hoc tempore virium amplitudine illi parem esse; atque imperatorem creandum videri adstringendumque certis legibus pro tuenda Germanie libertate, pro augendo imperio, ac discutiendis omnibus periculis, quæ Moguntinus ac Treverensis descripsissent. His peractis, solutus est conventus nulla electione decreta, quanquam cunctis Carolus deligendus videbatur: de quibus omnibus cardinalis Cajetanus Leonem Pontificem, ut dixi, certiore fecit exaratis Francofurti litteris ¹ vigesima nona Junii hujus anni die, qua principes iterum comitum ad leges Carolo deligendo præseribendas ingressi erant.

23. *Oblatum imperium Frederico Saxoni, et ab ipso declinatum.* — Quatuor diebus consequentibus deliberatum est de legibus imponendis Carolo, et quarta Julii die mutata sunt priora de Carolo deligendo consilia, imperium-

que in gente Germanica retinendum visum est delatumque illud fuit Friderico duci Saxonie, quem dictus cardinalis Cajetanus in litteris ad Leonem X missis ¹ testatur ingenti animo Cæsareos apices respuisse, atque transfudisse suffragia in Carolum: aspernatum etiam ingentem auri vim, quæ ab Hispanis ministris grafi amini ergo ei delata est, ac suis, intentata principis ira, imperasse, ne quis munera Hispana acciperet; quæ quidem ut egregium virtutis ab eo editum facinus prædicant nonnulli Germani historie ². Sed si quis ad ea, quæ postea contigere, adverterit, divinam adorabit providentiam, quæ non sit passa imperium ab eo suscipi, qui Lutherane hæresi se addicturus erat; nec abest conjectura Fridericum non amore virtutis, sed deliciarum, imperiale munus respuisse, ut Epicuream suillamve traduceret vitam; siquidem ipsum tantæ fuisse inertie visuri sumus, ut templa ipsa, quæ condiderat, funestari, everti altaria, conjugari matrimonii specie sacerdotum, moniales ex monasteriis ad lupanaria abripi, urbes seditio-nibus exagitari, latronibus vias compleri, fundi innoxium sanguinem, jura convelli, omnem omnium denique scelus licentiam in suo principatu permiserit ³, de quibus eum ab Adriano VI Pontifice correptum dicitur suo loco.

24. *Carolus electus et renuntiatus Cæsar: leges ipsi impostæ.* — Interea Hispani Romæ, quos falso superiori anno nuntiasset Pontifici vidimus Carolum Cæsarem delectum, iterum eidem Pontifici et cardinalibus falso detulere, illum vigesima octava Junii die renuntiatum Cæsarem, qua habitam pro Carolo ipso a Moguntino archiepiscopo orationem vidimus. Quæ vero Romæ gesta sint, refert Paris de Grassis ⁴: « Tandem hac die Martis, quinta Julii, venerunt certa nova de electione novi imperatoris celebrata die vigesima octava præteriti mensis, qui imperator est Carolus rex Hispaniarum, nepos Maximiliani defuncti nuper imperatoris: pro qua novitate multa per homines de natione Hispana facta sunt signa lætitiæ in particulari. Verum cum papa a multis suaderetur, ut idem faceret pro mutua gratulatione, ego dissuasi, non quia non sit lætus aut esse lætus non debeat papa de electo novo imperatore, qui sit futurus advocatus Ecclesiæ Romanæ, sed quia non consuevit papa facere aliquod signum lætitiæ publicæ aut privats, nisi prius novum habeat ab ipsomet novo electo imperatore de tali electione facta; quam ipse electus imperator solet et tenetur significare papæ et universo senatui cardinalium, sicut etiam quisque novus papa significare solet imperatori electionem suam ad papatum; et isto casu papa et populus

¹ Ext. ib. p. 72. — ² To. III. rrr. Germ. ex edit. Freher. —

³ Ext. de eo Adrian. VI. lit. Cochonus in Actis et script. Luther. —

⁴ To. IV. in Ms. arch. Vat. p. 331.

¹ Ext. l. I. collect. lit. priv. p. 67.

Romanus tunc facit signa et argumenta lætitiæ quanta potest, et qualia vult : quæ mea censura sic papæ et cardinalibus placuit, ut omnino quod dixi servare omnes statuerint et fecerint : verum aliqui cardinales Hispani petierunt se posse privatam lætitiæ ostentare, quod papa eis concessit ». Cum Pontifex, qui ad signa lætitiæ edenda publice inclinabat, iterum in disquisitionem vocasset, an id fieri deberet ; demum hoc responsum Leoni a se datum tradit Paris¹ : « Compositum inter Nicolaum V et Fredericum præcise fuit, ut imperator significet papæ electionem de se factam, et quod ipse ratam habeat. Et quia rex Romanorum, id est, imperator solet et debet esse advocatus et defensor Ecclesiæ Romanæ papatusque ac papæ, ut Jesu Christi vicarii et successoris pro tempore existentis, propterea ipse novus electus per suas litteras significans prædicta papæ etiam subdit, quod intendit, promittit, et offert se perpetuo futurum defensorem, et advocatum, ac filium Ecclesiæ Romanæ et suæ sanctitatis. Quo casu papa habens istiusmodi litteras ab imperatore facit signa lætitiæ in Urbe Romana tam per se ipsum, quam per sacrum collegium, et universum populum Romanum, etc ». Subdit auctor, se oratoribus Caroli V significasse, ut Carolum V monerent, ut Pontificem et senatum cardinalium de imperio ipsi delato certiore faceret, seque Pontifici commendaret ; ac tunc publica lætitiæ signa editum iri.

25. Repudiato autem a Friderico Saxone imperio, postera die, nimirum quinta Julii, Albertus Moguntinus archiepiscopus, in templo S. Bartholomæi, ad quod nobilitas omnis populique confluerant, e suggestu Carolum archiducem Austriæ et Hispaniæ regem in locum Maximiliani Cæsaris defuncti subrogatum promulgavit, atque in illius effusas laudes, ob quas cæteris omnibus Christianis principibus illum septemviri prætulerant, excurrit. Inducti deinde fuere in urbem Caroli regis oratores Matthæus cardinalis Salisburgensis, Erardus episcopus Leodiensis, Bernardus episcopus Tridentinus, Fridericus comes Palatinus, Casimirus marchio Brandenburgicus, Henricus comes Nassoviæ, Maximilianus Siseburgensis, atque illi magnates viri, qui de administrando absente Carolo imperio inter se consilia agitavere, ac decretum fuit ut Brandenburgensis conscriberet copias, ut ad omnem eventum paratus, quo ferret necessitas, per imperium excurreret.

26. Quantum vero ex hac electione acceperint dolorem Francorum regis administrati, cardinalis legatus Pontifici conjiciendum indicat ; novi enim Cæsaris potentiam jam Gallis esse formidini, ac parum Caroli et Francisci regum amicos concordæ esse, nec ambigendum quin

præpotentes amici se conversuri sint ad Carolum tanta cum gloria, inque ætate novemdecim annorum, quos die S. Matthiæ sacro completurus erat, imperio potitum. Plura addit legatus de Caroli egregiis dotibus, ut ætatem vinceret prudentia, acutior polleret ingenio, fortis corpore, et animo magnanimitas ac liberalis aetate, ejusdemque generis seriem ex Burchardo foret a nobis descriptam retexit, et omnium sermonibus divulgatum adjecit, nullum unquam tantis viribus florentem quique adeo majores de se spes concitaret, Cæsarem renuntiatum fuisse : quæ litteræ Francofurti die quinta Julii hujus anni a Thoma de Vio cardinale legato sunt consignatæ.

27. Interjecto autem biduo, idem Thomas misit ad summum Pontificem leges a septemviris Carolo præfixas suis verbis conceptas : quarum præcipuæ erant, ut Pontificem et Romanam Ecclesiam, cujus erat advocatus, ac rempublicam Christianam tueretur ; leges imperii ac præcipue dictam auream assereret, jura principum et ordinum imperii confirmaret ; de rebus imperii sine septemvirum consensu non statueret, cum finitimis regibus pacem coleret, nec inconsultis principibus bellum moveret, Germanos proceres, non externos, Germaniæ negotiis præficeret, nova vectigalia non imperaret, si quam alienam provinciam ordinum viribus subjicial, eam conjungat imperio. Additæ sunt nonnullæ aliæ leges, quas apud Dolgastum lector earum cupidus inspicere poterit.

28. Has leges Caroli V nomine admissas ab illius oratoribus, ac singulis septemviris syngraphas a Carolo antea obsignatas fuisse traditas, significavit Pontifici cardinalis Cajetanus legatus Apostolicus¹, qui etiam acceptas a Cæsari scriivi magistro consuetudines a Germanis in creando Cæsare observari solitas, atque his, quæ a Clemente IV electorum nomine relata fuere, consentaneas recensuit ; nimirum Moguntinum archiepiscopum post imperatoris obitum cæteris electoribus indicere, ut trimestri flexu vel præsentibus, vel oratorum opera comitiis Francofurtensibus ad creandum Cæsarem intersint ; ac si Moguntinus officio defuerit, cæteros tamen electores suo muneri non deesse debere, sed convenire Francofurtum ea lege, ut singuli ducentos tantum equites et quinquaginta cataphractos adducere possint : qui vero abluerint, eligendi jure ea vice caruisse censeantur ; Francofurtensem autem prætorem septemviris sacramento spondere, clausas cæteris mortaliibus portas urbis futuras eo temporis spatio, quo Romanorum rex creatur. Tum vero sacrum imprimis de Spiritu sancto in æde S. Bartholomæi Apostoli peragi ; deinde singulos septemviros jurejurando se obstringere non promissis,

¹ Id. ib. p. 31.

¹ Lib. 1. coll. lit. p. 75.

non muneribus, non stipendio, aut alia illecebata ad suffragium ferendum commotum iri; postea vero non posse inde discedere ni Casarem creaverint: lapsis autem diebus triginta nisi novum Romanorum regem renuntiaverint, panem tantum et aquam iis subministrari: majorem eligentium partem ad illum creandum sufficere, qui mox jurejurando omnes prerogativas electorum confirmare teneatur: ac vacuo Casareo solio comes Palatinus Sueviam, Franciam, ac provincias Rhenanas administrare; ducem vero Saxoniae eos omnes populos, qui jus Saxonicum observant regere; de vita decedente aliquo e principibus electoribus filium majorem natu aut fratrem in ejus locum succedere; vel si ii annos octodecim non attigerint, proximum sanguine subrogari, donec ii ad decimum octavum aetatis annum perveniant: praeterea ab electoribus de rebus publicis administrandis colloquia fieri, eorumque filios linguam Italianam, Latinam, et Sclavonicam addiscant; quinque electorum gradus, sedes, officia in ro-gandis sententiis, inque respondendo ordinem describi: quae cum in Bulla Aurea Caroli IV anno mcccxxvi contineantur, breviter perstringere se ait cardinalis legatus; cujus litterae hac temporis nota insignitae: « Dat. Francofurtii vii Julii mxxix. Beatitudinis vestrae humilimus servus cardinalis Cajetanus ». Certiorem de his Casarem Pontifex fecit arcanis litteris, partem Casaream dignitatem ei gratulatus hortatusque ipsum est, ut tot ornamentis a Deo auctus illi gratiam piis operibus rependeret, foedera antea cum aliis Christianis regibus ad Mahumeticam superstitionem excindendam inita coleret, causam Ecclesiae tueretur, denique concitatum de se universo orbi spem et expectationem egregiis factis sustentaret¹.

29. « Charissimo in Christo filio nostro Carolo, Romanorum et Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo filii noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Habita super iis cum universis fratribus matura deliberatione, ut pro tam fausta felicitate electione illius auctori Deo gratias ageremus, missam de Spiritu sancto, qui electorum corda illuminare, ac in tuam majestatem dirigere dignatus fuit, in sacello nostro, in quo nos et praefati cardinales interfuimus, per unum ex eisdem cardinalibus solemnius celebrari, ac per altam Urbem nostram ignes et alia laetitia signa fieri jussimus, in eo cujus vices in terris licet immeriti gerimus confidentes, quod ipse, cui omnia et futura praesentia sunt, eximias virtutes omnes, quae tam in materno, quam in palerno avo tuo fuerunt, in te uno charissimas fore praevideus, te fidei suae firmissimum futurum praesidium utriusque avi

titulis ac honoribus decorare, eorumdemque imperii ac regnorum potentatu et viribus augere merito voluerit; sperantesque quod tu Evangelici diei memor, quanto plura in hoc et majora in hoc mundo ab ipsius mundi creatore te adeptum fuisse cognoveris, tanto humiliorum te reddes, cogitabisque una cum magnis honoribus magna et laborum onera ingentemque curarum molem subibis, non solum pro Ecclesia matre tua, cujus et sanctae Apostolicae Sedis factus es advocatus, omnisque Christianae reipublicae quiete ac pacificatione conservanda et liga inter majestatem tuam et alios reges ac principes, cujus nos caput esse voluistis, inviolabiliter servanda; verum etiam Mahumetica secta penitus eliminanda: quae omnia sane difficilia atque ardua efficere, nostrasque et omnium spes de te conceptas facile implere poteris, si vanis cupiditatibus posthabitis atque contemptis, tuos in Dominum cogitatus direxeris, ejusque praecipua et mandata praeculis et animo semper habueris; ille enim per quem reges regnant et principes imperant, principatus tui solum confirmabit et dabit tibi virtutem et fortitudinem, quibus populos curae tuae creditos tranquille regere et gubernare; inimicis autem resistere, Christianamque fidem, sicut praedecessores tui fecerunt, non solum servare, sed et propagare, et quae semper nobis pollicitus fuisti, re ipsa praestare atque adimplere poteris.

30. « Tu ergo, charissime filii noster, cuncta quae habes et possides a Domino honorum omnium largitore, ut par est, recognoscens, te ipsum prepara, ut tam praeclearis eminentibusque dignitatibus et honoribus, quibus praeter ceteros elucescis, et micantissimi sideris instar coruscas, pro propriis virtutum meritis parem te reddas, illisque dignus judicaris. Quod si, ut speramus, feceris, in summo majestatis fastigio positum omnes admirabuntur, indeque nomini tuo praefonia verae laudis accrescet, et ab altissimo rege (cui puero reges venientes de Saba plena devotionis munera obtulerunt) remunerationis aeternae tibi corona proveniet, etc. Dat. Romae apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xvi Augusti mxxix, Pontific. nostri an. vii ».

31. *Poscit Carolus ut regnum Neapolitanum retineat.* — Non poterat Carolus imperium accipere, nisi ex veteri pactione de regni Neapolitani fiduciariis juribus decederet: siquidem Romani Pontifices, ut supra diximus, imperatorum vim infensam experti, ad similes procellas averlendas hoc decretum, quoties regnum Neapolitanum conferrent, instaurabant. Itaque Carolus a Pontifice poposcit, ut sacramenti religione solveretur, qua, lapsu triennio, solum publico Diplomate visuri sumus; quanquam plures tradunt¹ tunc solum, affirmaturque in

¹ Ext. to. III. rer. Germ. in edit. Freher.

¹ Guicc. I. XIII. Belcain. I. xvi et alii.

Caroli apologetico libello ¹ : « Electionem, aii, non volumus prius acceptare, quam ipsius Leonis summi Pontificis vestrae sanctitalis patruclis consensus et auctoritas accederet, cum ea dispensatione, ut cum imperio nobis etiam Neapolitanum regnum relinquere liceat, lege inuestiturae minime refragante ».

32. *Morore conficitur Franciscus ex tradita amulo dignitate imperiali.* — Contraxit ex tradita Carolo amulo dignitate, amissaque imperii spe ingentem dolorem Franciscus Galliarum rex : qui licet dum imperiale solium vacuum fuit, concordiam cum Carolo confirmari, postea lamen belli consilia sed infelici exitu, suscepit : de quo haec tradit Belcarius ² : « Inter multas hasce inter Franciscum Carolumque, (nempe candidatos imperii,) suspiciones, legali ab utroque Areturus Gonstierius Boesius summus regie familie magister, atque Antonius Crojus », et infra, « ad Agathopolim convenerunt de omnibus controversiis, quas inter se ambo reges habebant, disceptaturi, et solidam pacem conciliaturi : quod certe, ut viri pii ac probi atque inter se amici erant, praestitissent, nisi Boesium praepropera mors magno Christianismi universi malo abstulisset ». Et infra : « Nam Franciscus natura jactantior, et laudis gloriae avidior, sed qui verum gloriae iter non satis tenebat, ad bellum inclinabat, cujus ardorem Boesius restringebat. Bonivetus, qui uli antea frater, majora negotia fere solus procurabat, aliique nonnulli adulatores accendebant : sed non ila nullo post justas suae lemeritatis poenas Bonivetus dedit : Gallici exercitus imperator turpiter in Iusubribus et cum ignominia a Borbonio atque Hispanis repulsus ; quam dum delere aut culpam a se removere tentat, bello instaurato, se in mortem, herum autem regem in captivitate praecipitem dedit. Conatus est ³ et triennio post Giurianus amicitiam inter duos hosce principes conciliare in Wormatiensi conventu, quantum incrementum respublica Christiana acciperet, si inter se concordessent, vere auguralus : sin se mutuis bellis affligerent ejusdem ruinam vaticinatus : quae cum ex animi sententia non succederent, dolore confectus non solum ipse, sed et Guillelmus Crojus ejus ex fratre nepos Toletanus Pontifex ea ipsa de causa e vita excessisse traduntur ».

33. Interjectis pluribus addit, Franciscum regem praeter cupidinem gloriae etiam libidine arsisse ; pergit enim auctor ⁴ : « Melegnanensi victoria elatus, et sibi nimium arrogans, Carolum autem praese pro nihilo ducens, muliebribus amoribus operam dabat, et inani spe magna omnia sibi promittebat ; quamquam de ejus existimatione, praesertim in Germania, nullum

decesserat, vel quod in imperii petitione repulsam passus fuisset, vel quod Witembergensem regulum, qui se ejus ope fretus a Suevica societate subdulerat, Witembergenses hoc nomine expulerant, ejusque ducatum Carolo vendiderant, ea de causa in Caroli clientelam accepti, regulus patrimonio spoliatus ad Caroli clementiam confugeret, et quas dedisset Carolus leges subire coactus fuisset : nec tamen idcirco in integrum restitutum fuisset ». At de aliis inter eosdem reges irarum causis limestisque bellis consecutis iterum inferius.

34. *Circumvenire interea Carolum in ipso limine imperii suis fraudibus atque haereses veneno inficere nisus est Lutherus* ¹, datis ad eum literis, quibus innocentem se ementebatur, atque adversarios, Catholicae fidei assertores, in crimine adducebat : sed divina eum texit clementia ne corrumperet se simeret a nequissimo haeresiarcha, qui in dies magis magisque insolescebat, fundebat impudenter convitia et calumnias, fraudes dolosque adhibebat, et a Romano Pontifice aperte deficere coepit ob comparatam seclatorum multitudinem : quinque mensium enim interregno in summa quidvis agendi et loquendi licentia latius grassata erat haeresis ; cujus calamitatis causas afferit Ulebergius ² : « Non parum, inquit, attulit momenti, quod imperatore mortuo, uli diximus, quinque mensium et amplius interregnum esset : quo tempore, dum omnium animi in electionem futuri Caesaris intenti essent, liberius serpsit lues ista, et multas per Germaniam civitates infecit, praesertim cum Fridericus elector, Saxoniae dux, cujus in imperio summa erat auctoritas, Lutherum patrocinio suo foret, et velut objecto sui nominis clypeo tueretur ; unde factum est, ut quae per Pontificem et Ecclesiasticum fori judices adhibenda erant gliscenti malo remedia, ea non satis expedita essent, et tardius procederet ».

35. Nondum ab Ecclesia desciverat Fridericus, imo egregia in eam studia praese ferebat, adeo ut illi Leo rosam auream Pontificis precibus de more sacratam transmiserit Millitii interuentii apostolice opera, cui Lutheri ab haeresi revocandi provincia data est : hic demulcendum ferocem pseudomonachum arbitratus, nonnulla concordiae capita constituit ; quae tamen mox ille haeretica perfidia violavit, ut narrat idem Ulebergius ³ : « Venit, inquit, in Germaniam Carolus Millitius, Pontificis cubicularius, a Leone X missus ad electorem Saxoniae Fridericum, ut illi rosam auream, quam singulis annis Pontifices Dominica Quarta in Quadragesima consecrare solent, in argumentum benevolentiae singularis offerret. Erat Millitius hic Germanus vir nobilis

¹ Ext. apud Dolg. to. I. p. 479. — ² Belcari. I. XVI. num. 9. — ³ Ib. num. 10. — ⁴ Ib. num. 17.

¹ Coel. in Actis et script. Luther. Sur. in Comment. — ² Ulemb. c. 3. — ³ Ulemb. c. 3.

ex insigni familia Millitiorum oriundus in Misnia, cui Pontifex inter cetera cum primis hoc in mandatis dederat, ut ad sedandas turbas, quas de religione Lutherus in Germania excitarat, nihil ad summam diligentiam reliquum faceret. Et principio quidem Millitius auctor fuit electori Friderico, ne Lutherum e Saxonia discedere pateretur; quod metueret vir prudens ne Witemberga migrare jussus profugeret ad Bohemos, seque cum Hussitis conjungeret, quod putabat magno tum detrimento rei Christianae futurum. Deinde princeps ipsius monitu Lutherum per litteras Alieburgum evocavit, ubi Millitius perbenigne cum eo contulit de controversia hac, et quantum Pontifex ejus sopiende desiderium haberet demonstravit : eam vero moderationem adhibuit, ut Lutherus postmodum fateretur omnia jampridem proculdubio sopita, si negotium hoc ab aliis ea dexteritate tractatum fuisset.

« Quamquam vero ad errorem agnoscendum induci non potuit, tamen duo quaedam a Luthero Millitius impetravit, in quibus ad sedandam procellam non parum momenti positum arbitrabatur. Principio conventum est, ut Lutherus ipse litteras daret ad Pontificem humiliter et modeste scriptas, in quibus breviter exponeret statum hujus negotii, et seipsum deinde eausamque universam voluntati censuraeque Pontificis subiceret: quod ipsum Lutherus, dum Alieburgi esset, statim executus fuit, datis ad Pontificem in Martii litteris, in quibus Deum testatur et omnes creaturas, se nunquam id haecenus egisse serio, ut potestatem Ecclesiae Romanae summique Pontificis labefaceret, vel illius auctoritati per fraudem quidquam detraxeret; imo libere fateatur hujus Ecclesiae potestatem eminere super omnia, nec illi quidquam in caelo vel in terra preferendum praeter solum Christum, qui dominus sit omnium. Promittit etiam se rerum istarum, ex quibus nata sit haec contentio, nunquam porro deinceps facturum mentionem; modo silentium licet adversariis imponatur. Quin et scripto in lucem edito populum a se monere velle, ut omnes in honore habeant Ecclesiam Romanam, nec illi temeritatem blateronum quorundam ascribant, neve suam imitentur acerbitatem qua se contra eandem Ecclesiam usum, imo potius abusum esse, eaque re graviter deliquisse fateatur: haec Lutherus ad Pontificem. Jam vero et illud inter eos convenerat, negotium hoc universum episcopo cuidam committendum in Germania, Trevirensi scilicet aut Salisburgensi, vel Frisingensi, atque interea dum causa cognoscitur, imponendum utrique partem silentium. Haec duo cum obtinisset Millitius magnum se quiddam consecutum existimavit: itaque nullum sibi gratulabatur, quasi re praecclare gesta, et intercedendum hanc ob causam factus hilarior Lutherum osculatus

est, ac si certam sopiende controversiae rationem in manu haberet ».

36. *Ex imprudenti concessione internuntii Apostolici renovatur controversia de rebus ad fidem pertinentibus.* — Carnere exitu consilia Millitii, cum non veris medicamentis curaretur, sed involucris subdolis tantum vultus tegeretur: quippe nocuit Lutherum a Saxone Witemberga ejectum non fuisse, dissuadente Apostolico internuntio; neque enim illius aperta ad Hussitas vel Turcas defectio, quantum hypocrisis tecta, tantum detrimenti attulisset, obfirmalun- que in scelere animi illius pernicia de non revocandis erroribus sat ostendebat: nec promissa etiam de silentio servando, admittendaque Trevirensis archiepiscopi decretoria sententia implevit, causatus huic actioni Cajetanum legatum interfuturum. Omni autem studio errores sparsit, palamque in Lipsiensi concertatione, ad quam mox se contulit, lutatus est: Millitium vero, a quo humanissime habitus fuerat, derisit eoque vesaniae prorupit in Epistola secunda ad Leonem X missa, ut jactaverit Carolum Millitium internuntium Pontificium multo cum labore cursantem, nihilque omittemem, quod spectaret ad causam in priorem restituendam statum, quem a cardinale Cajetano temere ac superbe turbatum aiebat, vix tandem auxilio Friderici Saxoniae ducis electoris obtinuisse, ut semel iterumque cum ipso Luthero loqueretur; ait enim Joannes Coeleus¹: « Quis », inquit Coeleus, « imperatorum seu Graecorum seu Latinorum et Germanorum usque legitur tanto fastu a colloquio repulisse nuntios Apostolicos, quanto repulit (ut jactat) monachus iste cucullatus adhuc et reus, et qui nuper ante paucos dies a legato ad ipsum dominum Apostolicum appellaverat? jactabat ulterius in eo colloquio se denuo cessisse nomini Leonis X quod fuerit paratus silere, acceptans etiam judicem vel archiepiscopum Treverensem, vel episcopum Nurembergensem: atque ita factum et impetratum fuisse ».

37. Subdit Coeleus ex Lutheri dictis, hanc pacis actionem discussam a Luthero ipso (qui tanta arrogantia turgidus erat, ut amplissimi beneficii loco sibi acceptum referri vellet, si supremo Christianorum sacrorum antistiti atque ejus internuntii pacem daret) captante alia ex aliis diffugia, atque ad Lipsicam disputationem, ubi novas spargeret impietatis sordes, non ad Treverensem archiepiscopum, cum quo susceptas antea lites componeret, se conferente. Quod vero ad Lipsicam Eckii Ingolsiadiensis theologi strenuissimi fidei defensoris cum Carolstadio disceptationem attinet; inde ea sumpsit initium, quod cum propositionibus Lutheri de indulgentiis censorias annotationes Eckius apposuisset,

¹ Coel. ibid.

Carolstadius amici Lutheri patrocinium sumpsit, et in Eckium ipsum scripsit, vicissimque hunc Eckius refregit; atque ita facta est provocatio ad publicam disceptationem, ejus campum aperuit Lipsiæ Georgius dux Saxonie, Catholicus princeps, spectandarum ejusmodi concertationum, quam par erat, avidior; quamvis ea res episcopo Merseburgensi loci ordinario ac theologis Lipsiensibus displiceret. Immiscuit se huic disputationi Lutherus, cum Eckius duodecim pronuntiationibus Lipsiæ disceptandis etiam inseruisset de prerogativa et potestate Romane Ecclesie, cujus osor novus hæresiarcha publicato libello blasphemis salibus lectori inenocabat, se non timere papam seu nomen papæ, multo minus pappos et puppas istas, Eckiumque perstringebat, qui nudis Scripturæ sacræ et Patrum verbis uteretur; filitias quippe suas et erroneas interpretationes admitti tantum volebat.

38. « Primum », inquit Coeleus, « congressi sunt Eckius et Carolstadius de libero arbitrio hominis disputaturi (siquidem jam ante illud convellere Lutherus cœperat) solemniter protestantes ambo, quod ab Ecclesia Catholica nusquam ne ad latum quidem digitum discedere velint, nec eruditorum judicio præire, nec universitatum auctoritati præjudicare ». Temul plures dies ea disceptatio, in qua Carolstadium ab Eckio ad thesim revocandum adactum refert Ulembergius¹ sic inquit: « Prima fuit disceptatio de gratia et libero arbitrio de bonis operibus; in qua tandem Eckius adversarium, (nempe Carolstadium), eo vel adduxit vel adegit, ut contra, quam in thesibus asseruerat, libero arbitrio per Dei gratiam excitato partes suas in operibus bonis exequendis concederet ». Fessoque jam ac succumbenti Carolstadio successit Lutherus, qui habere concionem permissus papæ auctoritatem et clavium potestatem perstrinxerat, publicæque ab Eckio fuerat confutatus. Cum autem de iudiciis, Parisiensibus scilicet et Ephordiensibus, deligendis actum esset, id ægre tulit; quippe qui rhetores et poetas theologorum irrisores ac plebem clero infensam causæ suæ iudices malebat²: « Videntes itaque », inquit Coeleus, ex Actis publicis disputationis Lipsiæ, « consiliarii ducis Georgii vultum ejus iracundum, admonuerunt, ut nihil per iram, sed omnia modeste ageret, ne scandalo fieret auditoribus. Tum ille ira victus prorupit in apertam confessionem secreti sui pessimi dicens: Non propter Deum hæc res cœpta est, neque propter Deum finietur ». Idem confirmat Ulembergius³, sparsumque ail rorem in populo, dæmonem a Luthero in pixide circumferri. Pergit Coeleus: « Illi autem, ne ludibrio fieret orbi proclamata

illa disceptatio, hoc verbum dissimulantes militabant animum ejus, ut juxta promissum cum Eckio disputaret. Disputatum est itaque ab illis et acriter, copiose, primum de potestate et primatu Romani Pontificis, deinde de purgatorio, de indulgentiis, de penitentia, et de absolute sacerdotis; sed longe alia tunc erat Luthero et mens (nisi omnia simulaverit) et vox de rebus illis, quam paulo post; nam et ipse protestationem quam alii duo præmiserant approbat et amplectebatur, et de Romana Ecclesia longe reverentius loquebatur quam postea; adeo ut non solum Latine, verum etiam Theutonice sententiam suam declarans diceret, se non impugnare nec christianæ a quoquam impugnari posse primatum et obedientiam Romane Ecclesie, nec derogare se Pontifici quidquid tribuitur ei ».

39. Detraxisse illum tamen clare, cum divino jure primatum Petri et successorum constitutum negaret, observat Ulembergius¹ hisce verbis: « Lutherus Ecclesie Romane primatum asserbat non divino, sed humano jure tacita populorum consensione inductum: Eckius vero eundem primatum ad jus divinum et ipsius Christi ordinationem reterebat. In hoc cardine omnis de Pontifice disputatio verlebrat: quem causæ statum Eckius initio dilucidis verbis proposuit additis rationibus et argumentis, quibus sententiam suam firmabat; Lutherus autem non ita pridem libellum scriperat de auctoritate Pontificis Romani, quam secum habuit, atque ex eo pleraque quæ contra Eckium produxit opinionis suæ firmamenta recitavit ».

40. Meminit de eo libro biennio ante edito Sanderus², nonnullaque argumenta decerpit, ex quibus falsam esse pseudo-evangelicorum doctrinam ita demonstrat: « Non video quomodo sint excusati a schismatis reatu, qui voluntati Dei contravenientes sese a Romani Pontificis auctoritate subtrahunt. Ecce hæc est una prima mihi insuperabilis ratio, quæ me subjecit Romano Pontifici et primatum ejus confiteri cogit. Hæcenus Lutherus. Secunda ratio ejusdem Lutheri est, quia cedendum polius ait, juxta Christi præceptum in v. cap. Matthæi, adversario, id est, Romano Pontifici, ut sibi cedatur exigenti, quam ut unitas, charitas et humilitas dissolvatur: ideo, inquit, non dubito peccare eos, qui in dissensionem sese tradunt. Tertia Lutheri ratio est: si propter peccata nostra nos Deus voluerit premere multis principibus, sicut in Proverbiis dicit Salomon, *Namquid resistendum est flagello Dei?* Quarta Lutheri ratio: Apostolus Roman. xiii. clare asserit, nullam potestatem nec esse quidem posse nisi a Deo: cum autem Romani Pontificis potestas jam sit robustissime stabilita, ut videmus, certe non oportet Dei or-

¹ Ulemberg. c. 4. — ² Acta disput. Lipsi. Coeleus ubi sup. — ³ Ulemberg. c. 4.

¹ Ulemberg. c. 4. — ² Sanderus de visibili monarch. l. vi.

dinationem hanc impugnare. Quinta Lutheri ratio : Cum arbitremur, inquit, Romani Pontificis potestatem humano decreto statutam et ordinante Deo sic roboratam, sine crimine non est, juxta verba I Petri II, qui sese sua auctoritate subduxerit.

41. « Sexta Lutheri ratio hæc est : Ad hoc, inquit, facilis unus ille consensus omnium fidei-um, qui hodie sub Romano Pontifice sunt ; » et post : « An possibile, inquit, est Christum non esse inter tot ac tantos Christianos ? si autem Christus ibi est, et Christiani. Cum Christo et Christianis standum est in quacumque re, que contra Dei præcepta non fuerit. Hæc, inquam, ratio fortis est et insolubilis ; et ex his possunt alie multe formari, quin hæc potest universa Scriptura duci, que ubique charitatem, humilitatem, unitatem spiritus et timorem Dei commendat non violandas esse pro ulla re mundi, nedum pro unius pontificatu vel primatu, etiamsi solo jure humano esset institutus. Hæc Lutherus. Nunc mihi perpendat prudens lector has rationes a Luthero in verbo Dei fundatas esse ; perpendat nihilominus eundem postea discessisse ab ejusdem Romani Pontificis atque adeo totius Ecclesie unitate atque obedientia. Si posteriora ejus facta et consilia magis alicui probantur, is animadvertat Lutherum non fuisse præditum spiritu Dei eo tempore, quo sum hoc schisma incœpit ; nam idem Dei spiritus nunquam duas res contrarias docet : Lutherus vero post inchoatum schisma suum, docuit ista duo, quod non oportet se a Romani Pontificis auctoritate subtrahere, nam et hæc ipsa ejus verba sunt ; et quod omnino oportet se a Romani Pontificis auctoritate velut ab antichristo ipso subtrahere : et hoc posterius facto suo confirmavit ; ipse enim, qui fatebatur Romani Pontificis potestatem necessario esse a Deo, tamen illam ipsam potestatem et contempsit et scriptis suis oppugnavit : imo eundem primatum a diabolo fundatum esse dixit. Si erravit Lutherus, cum diceret fœdissimum crimen, imo schismaticum crimen esse, ut quis Romani Pontificis primatu resisteret ; idem sciat jam tunc eum, imo et biennio antea, suas ille disputationes proposuisse : unde omnis que secuta est Lutherana congregatio et secta originem suam traxit. Lutherana igitur hæresis tunc fundata est cum spiritus mendacii, ut saltem pseudoevangelici rem accipere coguntur, regnaret in Luthero. Quis vero prophetarum et Apostolorum isto modo in initio suæ prædicationis hæresim scripto publice edidit et ex verbo Dei confirmare conatus est ? Quæcumque igitur sit vera fides, impossibile est doctrinam Lutheri a Spiritu sancto inceptam ac stabilitam fuisse ». Hæc Sanderus.

42. Cum vero ex hac argumentandi ratione Joannes Eckiusprehendisset Lutherum nolle

faleri primatum Pontificis Christi oraculis constabilem : « Objecit illi », inquit Utembergius ¹, « quam ipse fuerat de primatu Pontificis opinionem eam non multum ablutere ab Hussitarum sententia per Concilium Constantiense damnata ». Et infra : « Lutherus ad hanc objectionem vehementer commotus injuriam sibi fieri protestatus est, cum contumelia conjunctam, nullumque inquam se probasse schisma, nec in æternum (ea voce utebatur) probaturum ; inique fecisse Bohemos, quod ab Ecclesia communione discesserint ». Quæ etiam confirmantur a Coelæo, in Actis et Scriptis Lutheri ² ; sed quæ hæretico homini fides esse potest ? Tutatum illum apertissime Bohemicam impietatem proximo anno videbimus in Pontificia adversus Lutherum damnatoria sententia ³.

43. Addit Coelæus illum etiam palam tum professum de purgatorio igne fidem orthodoxam : « Dixit publice : Ego qui credo fortiter, imo ausim dicere, scio Purgatorium esse, facile persuadeor in Scripturis de eo fieri mentionem, quemadmodum illud Matthæi inducit Gregorius in Dialogis : *Non remittitur neque in hoc sæculo, nec in futuro, volens peccata quedam remitti in Purgatorio. Admitto et illud Machab. II : Sancta et salubris cogitatio pro defunctis errare etc.* ».

44. Non modo Purgatorium, verum nec indulgentiarum vim octavo congressu Lutherum denegasse, observat Utembergius ⁴ : « Indulgentias, inquit, simpliciter Lutherus non rejecit, quin potius ita declaravit assertiones suas, ut quantum quidem ad rem ipsam pertinet, non multum dissidere ab Eckii, imo ab Ecclesie sententia, videretur ; abusus quosdam irreptitios et opiniones vulgi minus sanas utraque pars improbat ».

45. Defesso decem dierum labore Luthero et vi veritatis eam promulgare coacto, Eckius a Carolstadio iterum lacessitus est ; virque intrepidus et infatigabilis his duobus hæresiarchis, qui illum labore saltem, si non argumentis obrui volebant, animose restitit. Instaurata iterum de libero arbitrio lis, cui Carolstadius paradoxum postea damnatum ab Ecclesia adjecterat : « Justum in omni opere bono peccare ». Tenere eæ disputationes ab extremo Junio ad decimam quintam Julii, et causa judicibus commissa, dissolutæ. Addit Utembergius, Georgium principem monuisse seorsim Lutherum, Bohemos, lectis his ipsius libellis, in errore confirmari, illumque ad saniora consilia inflectere pertentasse. Quamvis autem cautum esset, ne quid publice ederetur, antequam judices decretoriam sententiam tulissent, tamen Lutherus et Carolstadius libellos mox sparsere ac se vicisse jaclarunt, antequam nosset quid ju-

¹ Ulemb. c. 4. — ² Ulemb. c. 5. — ³ Ext. in Bull. in Leo. X. const. 40. — ⁴ Ulemb. c. 4.

dices decernerent. Ceterum Parisienses pro Eckio iudicasse ostendit censura, qua Lutheri centum et quatuor propositiones damnarunt. Quid Erphordenses statuerint non constat. Lipsienses vero theologi a Luthero invecivis pelili fuere : Eckius etiam libellis famosis proscissus, nefario haeresiarcha eo impudentie progresso, ut illum veluti hostem Pontificis et pacis, quae a Militio Apostolico internuntio agitabatur, perturbatorem fraduceret, Emserumque qui ad Ecclesiae Pragensis administrationem scripserat, frustra et sine causa gloriarum Bohemos susceptas a Luthero eorum partes, atque Eckium, ut fidei pugilem eximum commendaret, satyricis libellis exagitaret, quanquam ab eo egregie repulsus est, atque impietatis certis testibus convictus, qui effutierit Lipsiensem disputationem nec propter Deum captam nec propter Deum finendam; ex qua furiali voce pervulgata apud bonos omnes Lutheri fama in justum odium adducta est. Quod ad Carolstadium atinet, qui Lutherum in Lipsiensi concertatione tutatus est; illum postea justas poenas dedisse, atque a Luthero acerbissime exagitatam memorat Joannes Faber ¹ in libro, *Cur Lutheranismum approbare noluerit*, inscripto : « Carolstadius, inquit, tuus, qui ob tui gratiam Lipsiam in disputationem commigrarat, gladium tuum, moxque futuram iram ne effugere quidem potuit, quanquam adusque Argentinam et Thuregium migravit; et mox facis, quod ille apud poetas suos devorans hospites, ut ne quidem filii ejus tui essent ».

46. Sensere nonnulli, non fuisse disceptandum cum haereticis, quod ita magis eorum impietas disseminetur; contra quos ita Joannes Eckius ² apologiam suam texuit : « Patres sancti praeeperunt statim obvium esse haereticis, et quid si nos quoque hoc jam supplicio affecti Deus quod non statim virus Lutherianum reputamus? ita jam neque mandatis, neque edictis, neque excommunicationi locus ullus reliquus est : ita alius ex alio princeps : multae subinde urbes deficiunt a fide et sacramentis Ecclesiae ; unde et sponsa ³ capi jubet vulpeculas dum parvae sunt ». Pia quidem Eckii mens, piusque ardor fuit, ut haeresiarcham convinceret; verum publicae illae de fide concertationes graviora mala pepererunt : quae expertus Georgius Saxoniae princeps in litteris ad regem Angliae Eckium, Lutherum et Carolstadium primos pugnae infelicissimae duces dixit ; satius enim erat, ut episcopis ac Pontifici controversia omnis committeretur : qua in re Joannes Fischerus episcopus Rolfensis, ac postea cardinalis et martyr, Tertalliani argumentatione utitur, qui ait ⁴ : « Quid promoveris, exercitissime Scriptura-

rum, cum, si quid defenderis, negetur, e diverso, si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentionem : nihil consequeris nisi vilem de blasphematione laudem. Ille vero, si quis est (ejus causa in congressum descendis Scripturarum) ut eum dubitantem confirmes ad veritatem, an magis ad haereses diverget, hoc ipso motus, quod le videat nihil promovisse, a quo gradu negandi et defendendi diversa parte statutum ; certe et pari altercatione incertior discedet, nesciens quam haeresim judicet : haec utique et ipsi habent in nos retorquere ; necesse est enim et illos dicere nobis potius adulteria Scripturarum, et expositionum earum mendacia inferri qui proinde sibi defendant veritatem. Ergo non ad Scripturas provocandum est, nec in iis constituendum certamen, quibus aut nulla aut incerta victoria est, aut parum certa ».

47. Cum vero inuississe sibi hac disputatione haeresis infamiam nosset Lutherus, ut ea sese liberaret, usum ipsum ea arte refert Ulembergius ⁵, ut edito libello fidem orthodoxam professus sit : « Proficitur, inquit, se firmiter credere cum orbe Christiano universo, sanctos caelestis patriae cives honorandos esse et invocandos ; nequaquam dubitandum quin anima defunctorum in Purgatorio magnos patientur cruciatus, quibus ex charitatis debito subvenire teneamur jejunio, precibus, elemosynis : indulgentias relaxationem esse poenarum temporalium, quae peccatis remissis post absolutionem luendae remaneant : Dei mandata praecipis Ecclesiae preferenda, utrisque vero parendum, quanquam observato quodam discrimine : bona esse opera per Dei gratiam facta ; verum iis non fidendum sed miserationi divinae : Ecclesiam Romanam a Deo prae aliis insigniter honoratam esse ; tametsi vero Romae nunc is sit rerum status, quem emendatum optare liceat, eam tamen ob causam vel ullam aliam, quae nunc existat, aut futuris temporibus existere possit tanti momenti non esse censendam, ut ab illa Ecclesia divelli nos vel abduci patiamur : ante omnia habendam unitatis rationem ».

48. A Lovaniensibus et Coloniensibus Lutherus damnatus. — Eodem ferme tempore, quo Lipsiae disceptatum est, Lovanienses theologi aliquas Lutheri elucubrations conciones scaentes erroribus discutientes Coloniensibus theologis transmissere ; a quibus pronuntiatum est auctorem ad illos revocandos compellendum, ejusque librum extirpandum : « Decretum illud », inquit Ulembergius ⁶, « trigesimo die Augusti anno m^oxix factum est et publicatum. Exemplum hoc Lovanienses theologi secuti ejusdem generis sententiam de Lutheri doctrina et opusculis tulerunt, quae vii Decembris eodem anno

¹ Jo. Fab. Cur Luth. noluerit approbare c. 30. — ² Jo. Eck. op. ii. homil. Domm. ix post Pent. 207. — ³ Cant. ii. — ⁴ Jo. Fisc. in art. 33.

⁵ Ulenb. c. 1. — ⁶ Ib. c. 5.

promulgata fuit ». Efferatus ob eam ignominiam Lutherus in Colonienses et Lovanienses theologos satyras conscripsit. At Jacobus Latomus theologie professor libro edito rationes e divinis oraculis et sanctis patribus et doctoribus petitas adduxit, ob quas Lutheri dogmata condemnata essent : at ille non modo non resipuit, verum in concione de Eucharistiae sacramento exeunte anno edita, cum Hussitis sentire se indicavit : quare Georgius dux Fridericum patruelum suum Saxoniam ducem electorem dactis litteris xxvii Decembris huius anni exaratis admonuit, a Luthero Bohemicam hæresim instaurari, atque periculum imminere ne Germania populum seducat, maximumque hominis arrogantiam ex eo deprehendi : « Quod coniunculas suas omnes ad populum habitas continuo spargat in vulgus, quasi solus ipse sapiat, nec quisquam fuerit haecenus, qui vel intellexerit veritatem vel eam ausus fuerit profiteri », cum Joannes episcopus Misnensis serpenti malo occurrere conatus exemplaria omnia ejusdem hæreticæ concionis ad se deferri jussit.

49. *Quali modo defunctis applicari queant indulgentiæ.* — Hoc anno cum novator Lutherus ¹ indulgentias concessas pro defunctis Porphyriana Lucianæque scurrilitate derideret, Catholici vero aliqui de modo, quo valeant, an absolutiois, an suffragii controverterent, Thomas de Vio cardinalis, e Germanica legatione Romam reversus, controversiam edito scripto sit explicuit : « Indulgentia ad vivos defert viam justitiæ, per judicis actum, scilicet absolutioem; existentes autem in Purgatorio (utpote extra Ecclesiæ presentis forum) a papa absolvi non possunt, sicut nec ligari; et ideo indulgentia, quam auctoritative ex thesauro Ecclesiæ confert, illis per modum auxilii ad eorum sublevationem mittit, confidens in divina misericordia, quod acceptabitur ad sublevamen eorum, qui in foro iræ et furoris Domini puniuntur purgandi ». Et infra : « Inter sacramentorum et indulgentiarum efficaciam differentia ad propositum est in hoc, quod remissio pænæ per sacramentum sit ex intentione ipsius Christi, cujus est sacramenti operatio, ita quod iste suscipiens sacramentum relevatur a tanta pænâ, ac si ipse passus fuerit patiente Christo, ut sacramentum Baptismi testatur, docente hoc Apostolo ad Rom. vi, et D. Thoma in III parte quæst. LIX. Per indulgentiam autem remissionem pænæ consequimur tanquam Ecclesia pro nobis illa passa fuerit : quoniam abundantia passionum Christi et sanctorum Ecclesiæ dispensationi credita, intelligitur dona Ecclesiæ, ut commune ipsius Ecclesiæ bonum, ac per hoc per Ecclesiæ rectores, et ipsius Ecclesiæ sunt ex intentione Ecclesiæ applicanda his vel illis; devenerunt

siquidem passiones ista ad thesaurum Ecclesiæ ex intentione Christi et sanctorum ad commune Ecclesiæ bonum in generali, et commissa sunt, ut ex intentione Ecclesiæ, ad hos vel illos : et hoc explicatur in forma indulgentiarum pro defunctis, cum per modum suffragii precubulbio Ecclesiæ conceditur : deducitur igitur indulgentia ad defunctos non justitia, sed gratiæ divini acceptatione duce, etc. Romæ xx Novembris MDCIX ».

50. *Zuinglius Helvetios infect.* — Emersit eodem anno nova hæresis ab inferis jam sæpius victa ac sepulta in Beringario, in Waldensibus, inque Albigenisibus, iterumque revixit in Zuinglio; siquidem hoc anno, ex Alberti cardinalis Moguntini archiepiscopi oratione ad principes in comitiis Francofurtensibus habita, quam Thomas de Vio cardinalis legatus Leonis X exposuit ¹, constat, Zuinglium Helvetios impia et pestilera sua doctrina infecisse, magnosque de religione motus ibi miscuisse, quos non aliter quam congregato in Germania Oecumenico Concilio sedandos censuit idem Albertus cardinalis. Cæpisse primum Lutheri more Zuinglium declamare adversus indulgentias; cumque populi novæ doctrinæ avidi applausus excepisset, alia dogmata fidei convellere aggressum tradunt, et Armeniorum exemplo, quos in Manesguerdensi conciliabulo Mahumetis nepotis auspiciis celebrato, signum corporis Christi in Eucharistia tantum extare statuisse, inter alias hæreses vidimus, hæresim Berengarii, Albigenisium, Wicleffi, Thaboritarumque instaurasse tradunt : cum vero Scripturæ sacræ veritatem nitidissimam negare non posset, a nocturno spiritu eloctus est, quo diffugio veritatis vim eludere posset, ut narrat Florimundus ² Raymundus : « Ex hac Zuinglii et maligni spiritus familiaritate ac velut conjugio Calvinismus fuit progeneratus. Et hanc, inquit, ob causam forte Lutherus Zuinglio dæmonis familiaritatem exprobrat, ut Tigurini ipsi non diffitentur. Sed ad confutandam eorum impudentiam, qui hoc a Catholicis et Lutheranis in odium Zuinglii conflictum esse aiunt, placet ipsius verba adscribere. Cum vero (inquit Zuinglius) tredecima Aprilis lux appeteret, vera narro, adeoque vera, ut celare volentem conscientia cogat effundere quod Dominus imperliit, non ignorans quantis me contumeliosis risibusque exponam; cum, inquam, tredecima lux Aprilis mensis appeteret, visus sum mihi in somno multo cum tædio demum contendere cum adversario scriba, sicque obtulisse, ut quod verum scirem negante lingua beneficium suum proloqui non possem : qui me angor solet nonnumquam fallaci illudere nocte (nilil enim altius quam somnium narramus,

¹ Lib. 1. collect. lit. princ. p. 69. — ² Florimund. Raymund. l. ii. c. 8.

¹ Damnatur a Leone X in Diplom. prop. 22.

quod ad nos attinet; tametsi leve non sit quod per somnium didicimus gratia Dei, in cuius solius gloriâ ista prodigium) vehementer turbare videbatur: ibi tanquam ex machina visus est monitor adesse (ater fuerit an albus nihil memini, somnium enim narro) qui diceret: Quin, ignave, respondes ei quod Exodi XII scribitur: *Est enim phœse, hoc est, transitus Domini*. Proflinus, ut hoc fantasma visum est, simul expergeffio, et electo exilio, locum apud septuaginta nudique primum circumspicimus, ac de eo coram tota concione pro virili edissero. Vide », subdit Raymundus, « figurativam corporis Christi receptionem, incertum ab angelo an diabolo revelatam. Quam bene putas », inquit Westphalus in apologia contra Calvinum: « fundamento hoc fides nostra nitetur? Animarum nostrarum salutem numquid bene prospectum erit, si somnatori credamus, cui monitor apparuerit, quem ater an albus fuerit ipse nesciat? Eia vero fidamus ei et credamus, verbum EST in sacra Scriptura accipiendum esse prout SIGNIFICAT, et, corpus, pro symbolo corporis. Abite, abite cum somniis vestris et nigris monitoribus. Nos Dei Filio auscultamus et credimus, de quo Pater ipse e caelo clamat: *Hinc audite*. Memini me aliquando in horreo quodam, ubi Calviniste conciones suas habebant, vidisse, sorte fortuna, Zuinglii opera mensæ imposita, quibus ego apertis hunc ipsum locum prædicanti ostendi, ubi diabolus Zuinglii apparuisse et corpus Christi in cœna nihil quam figuram esse corporis revelasse dicitur: unde ille ira et pudore vehementer fuit affectus ». Exortæ postea sunt inter Zuinglii et Lutheri sectatores gravissimæ dissensiones, de quibus suo loco agetur inferius. Jam ad hæresiarcharum hujus sæculi principem Lutherum redeamus.

54. *Insana Lutheri audacia et mira perfidia*. — Coactis hoc eodem anno in Germania Augustinianorum comitiis, in iis quoque Lutheri causa agitata est: quippe supremus Augustiniani Ordinis magister, ut superiori anno dictum est; mandata acceperat a Leone Pontifice, ut exortum in ea familia hæresiarcham compesceret. Facile quidem excitatum incendium compesci potuisset, comprehenso a præsulibus Ordinis Luthero, ut e vinculis causam diceret, impurumque ejus os obturaretur; sed Fridericus dux Saxonie ejus patrocinium, ut vidimus, susceperat: qua de re Lutherus ipse in litteris ad Leonem X datis¹ gloriatur, additque se a tribus viris celebrioribus ex Augustiniani comitiis rogatum, ut demissis et supplicibus litteris superiora apud Apostolicam Sedem excusaret. Verum arrogans hæresiarcha ab hujusmodi consiliis adeo abhorrebat, ut leges Pontifici præscribere, majora inferniâs mala,

ausus sit: « Porro, inquit², palinodiam ut canam, beatissime pater, non est quod ullus præsumat, nisi malit adhuc majore turbine causam involvere: deinde leges interpretandi verbi Dei non patior ». Quibus verbis homo impius leges divini verbi interpretandi sibi a Pontifice et Ecclesiæ præscribi notebat; sed pro ipsius arbitrio diabolicas interpretaciones (quis enim quovis hæreticos sacre Scripturæ interpretatione abuti ignorat?) fingendi libertatem sibi asserbat; idemque, cum fraudibus suis novum Cæsarem Carolum V irreflexe conareret, ita mentiebatur: « Teste mea conscientia, ac optimorum virorum iudicio non nisi Evangelicam veritatem studii evulgare adversus superstitiones humane traditionis opiniones; propter quod tertius jam finitur ferme annus ex quo patior sine fine iras, contumelias, pericula et quidquid possunt mali excogitare: frustra veniam peto, frustra silentium offero, frustra pacis condiciones propono, frustra erudiri meliora postulo ».

52. At quomodo erudiri meliora postulabat, qui susceptam sententiam, etiamsi ab Ecclesiâ damnaretur hæreseos, se non revocaturum jactabat? Quomodo pacis condiciones proponebat, quem divini verbi ad suum arbitrium interpretandi, rejecta sanctorum Patrum et universæ Ecclesiæ interpretatione, libertatem sibi permitti voluisse vidimus; ac traditiones Apostolicas Ecclesiasticasque uti superstitiones contemnebat? Idem etiam publicam, quam vocat, protestationem edidit, quam si ex animo edidisset servassetque³, non utique ab Ecclesiâ se cum sectatoribus suis (quos mirum est hominem, qui infidelium mendaciorum artifex aperte convincatur, secutos) divisisset: « Ne hoc quidem, inquit, promovi, quod me sapienter et multifariam obtulerim (ut filius supplex et obediens sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, qualis Deo optimo maximo adjutore mori volo) taciturnum, si per meos adversarios liceat, omnium universitatum non spectatarum cognitionem et sententiam passurum ». Hæc ille, qui OEcumenica Concilia spernebat: ob quam, aliasque impietates suas proximo anno fuit damnatus, ut videbimus.

53. Promovisse autem ficta hac pietate consilia sua impia Lutherum observat Clemenbergius⁴ hisce verbis: « Ipse Lutherus mira quadam calliditate multorum animos sibi adjunxit, dum Ecclesiæ Romanæ et Pontificis iudicio se suaque omnia submitteret, simulate quidem, quemadmodum post satis apparuit. At ita tamen ut consilia eorum, ad quos hujus causæ cognitio pertinebat, haberent, et ob hanc ipsius submissionem suspenderentur. Usus est et alia qua-

¹ Coel. in Actis et scriptis in Luth. hoc ann. — ² Luth. in protestatione sua. — ³ Clemenb. c. 3.

⁴ Clemenb. sup. c. 5.

dam fraude, quam Cajetanus cardinalis Augustus in ejus actionibus deprehendit. Si irgeretur pressius, protestabatur se ea, quae aliena erant a receptis in Ecclesia dogmatibus, inquirenda veritate gratia, non asserendi animo proposuisse; in concionibus vero ad populum et alibi, ubi applausum invenit, eadem ipsa constanter asseruit, velut ipsam veritatem. Haec strophæ suspendit multorum animos, et principi suo aliisque non paucis imposuit; lametsi post ubi satis accrevit virium, jamque occupati fuerunt Germanorum animi, abiecit larvam hanc, omissisque in hujusmodi imposturis apertum bellum gessit ».

54. *Heresiarum favent rhetores, politici nec non principes ipsi, spe depravationis honorum Ecclesiasticorum affecti.* — Caterum ex superioribus disputationibus inter Germaniae theologos, sparsisque libellis mortifera plaga imbecillibus animis inflicta est; siquidem illi argutiis haeresiarum irrefiti, delectati que irrisionibus, facetiis, ironiis, salibus et scommatibus in Ecclesiasticos viros, quorum magna pars dignitatem suam vitae sordibus dehonebatur, avide Lutherana venena hausere. Auxerunt etiam malum Erasmus Roterodamus, qui multa de fidei rebus dubia, uti antea ostensum est, scriptis suis in plurium mentibus concilarat; tum Ulrichus Huttenus, quem Turcicae rei adversus Christianam promotorem vidimus, qui quae Romanae curiae aulicorum vitia famoso libello exaggeraverat, confictis pluribus calumniis, atque ex pensionibus sacerdotiorum et aliis Diplomatum Apostolicorum stipendiis invendi ob aversas in Italiam opes occasionem captaverat; de quo haec Albertus Pius¹, Carporum princeps, in primo ad Erasmum responso narrat: « Superbia turgidi in Catholicam Ecclesiam conjurarunt et is ante omnes, cujus fuit illud elogium: JACTA EST ALEA; vere jacta ad confundendam universam Germaniam, ad evertendam omnem Ecclesiasticam dignitatem, et ad religionem perdendam. Haec mente, hoc animo sanxerunt foedus Lutherus furiosissimus, ac Hutten facundus quidem alioquin et acuto ingenio, at insolentissimus homo et turbulentissimus, ad omne facinus accommodatus, Catilinae socius aptissimus, si ejus temporibus vixisset, ut ex ejus gestis ac scriptis deprehendi potest; quamvis haec conjunctio illa Catilinae tanto iniquior et execrabilior perspicatur, quanto scelestius et magis impium est universum orbem, quam unam urbem inflammare; Christianam religionem evertere, quam statum unius civitatis immutare; Catholicae Ecclesiae et Christiani populi pacem excindere, quam Romanam republicam perturbare; sed faciem illam Dominus jam e medio sustulit ». Obiisse illum verente ab hoc quinto post

anno infelicitè ex hae venerea criminum et scortationum stigmatibus inustum referunt².

Præter hos, rhetores etiam et poetae, qui in gymnasiis juventutem Latinis litteris excolebant, studiumque eloquentiae sapientiae studio præferrebant, quos inimicitias in theologos concepissem jam ante vidimus, livore abrepti ac furore perciti Lutherò se conjunxerunt, sylumque in theologos et Pontificem aenebant: de quibus conqueritur Albertus Pius³, dum recenset hominum genera, qui mox Lutherò contra Pontificem adhaeserunt. Nec politiorum modo litterarum studiosi, verum etiam plebs lenociniis illecta in Lutheri partes inclinabat, propterea que in Lipsiensi disceptatione rhetores, poetas, ac plebem in iudices controversiarum fidei, quarum imperiti erant, ab eo tam ardentè expetitos diximus supra.

55. Jurisconsulti vero et magistratus, cum tantos excitalos inter litterarum professores, sacerdotes, monachos et theologos motus viderent, solverunt ora in cachinnos, ut refert Joannes Faber⁴ oculatus testis: « In summo, inquit, principio ridentes, hanc in solos sacerdotes spiritualesque fabam eundi pulabant. Et cum aliter ceciderit merito inde exemplum sumendum erat, et prospiciendum diligenter, ne in posterum eadem, quae passi sumus postliminio omnia redirent, saepe dominos servis primum persequi et contemni captum esse constat ». Quinetiam impendentium malorum ignaros plurimos sacerdotes ac presules, cum episcopi se aequari auctoritate Pontifici a novatoribus audirent, funestæ tragœdiae Lutheranae initio imprudentissime applausisse; nec prævidisse, eversa arce, qua stat omnis Ecclesiastica potestas, cunctam sacerdotum dignitatem eversum iri, ex Erasmi testimonio confirmat Albertus Pius⁵.

56. At quamplures proceres petendarum ab Ecclesiasticis prædarum spe conjurasse cum Lutherò, ejusque sumpsisse patrocinium, proximo anno videbitur. Exceptas etiam patulis auribus impias declamationes a laicis adversus sacerdotalem ordinem in Germania, atque hæresim impune propterea grassatam, narrat Augustinus Stenchius⁶: « Principes autem et magistratus Germaniae, quorum intererat impietatem extinguere, libenter audiebant quidquid adversus Ecclesiam diceretur; tantum erat inimicitiarum in eorum animis contra Pontifices et Ecclesiasticos omnes conflatum: ideo quarto loco hanc causam ponamus; siquidem et illud hanc hæresim apud Germanos suscitasse creditur, quod forte primo loco fuerat ponendum, multiplices scilicet corruptelas, quas scelerati et imperiti sacerdotes repererunt ». Confirmat id

¹ Chron. German. — ² Albert. Pius in resp. ad lit. 1. Erasm. Ep. 1. p. 25. — ³ Jo. Fab. lib. de interest. SS. contra Cœloaupad. — ⁴ Albert. Pius in resp. 1. ad Erasm. — ⁵ Stench. l. II.

¹ Albert. Pius in resp. ad lit. 1. Erasm.

Laurentius Surius ¹ hisce verbis: « Quia multa erant in clero vitia, quem ille apud laicos (nempe Lutherus) in odium et invidiam adducere omnibus modis conabatur, ea summa animi acerbitate omnibus propalare, mire exgerare, et impudenter nulla fingendo in vulgus spargere studeat: et certe brevi ille nullis id effecit locis, ut clerus omnis non alio quam luporum loco apud laicos passim habitus sit; adeo ut passim in suis domibus Pontifices, sacerdotes, monachos, luporum forma et specie depingi curarint, et incredibili odio atque contemptu persecuti sint. Et fuit id quidem verissimum, clerus nullis abominandis scaterre villis, qui cum nulla praelatorum severitate castigarentur, permisit præpotens Deus, hujus importuni et improbi apostolate conatus non inanes habere successus, clerumque in summum venire contemptum, ut vel sic tandem respicerent; atque utinam vel sola vexatio ² dedisset intellectum auditui ». At contrarium accidit ex illo oraculo: « *Si videbas furem, curvebas cum eo*. Apparente enim animarum fure ac prædone Luthero, monachi et sacerdotes villis carnis victi ad deprædandas animas cum eo decurrerunt, quos populi villis pariter infecti secuti sunt, et Ecclesiæ voces contempserunt, ut trecentis quinquaginta ante annis circiter Spiritus sanctus per sanctæ Hildegardis virginis os prædixerat disertissime, ut observat noster Thomas Bozius ³: « Hildegardis, inquit, Germana virgo sanctissima, et donis celestibus prorsusque divinis ornatissima, decessit anno domini MCLXXX, ætatis LXXXII. Quæ prædixerit illa de suis Germanis laius explicat Thaulerius, qui post aliquot annos vixit, his verbis ex Hildegardi desumptis. In tantam homines fluctuationem atque errorem præcipientes ibant, ut euniam cum Catholice veritatis assertori credere tuto possint atque confidere, prorsus sint ignoraturi; et hoc quidem ideo divina permittit justitia, quod nos ex multo jam tempore ita negligentem imo et vitiose vivendo ipsam fidem moribus et vita impugnavimus, ac dignissimum Dei corpus una cum aliis Ecclesiæ sacramentis, cum omni denique sanctimonialia Christiana tam plane irreverenter, indigne, impure, infructuose tractare ac suscipere ausi sumus. (Et mox): Quæ nunc pace multa gaudere videntur, in maxima tunc vexatione erunt, et Dei verba pervertentur, cultusque divinus pæne in oblivionem ibit, et unus huc, alius illuc properabit; nec facile sciri poterit quorsum hæc tandem exasura sint. (Hic varias Germaniæ sectas apertissime notat.) Interim tamen fidelissimus Deus nidulum aliquem habebit ubi suos conservet ac protegat. Discat

ergo quisque pati et abnegare seipsum, auscultans intus vocem Patris sui, qui ille in se loquitur, ac foris matris suæ, id est, Ecclesiæ sanctæ; horum quippe vox una: quare qui has voces non didicerit agnoscere, in æternum peccat necesse est. Exurgit enim vox fallax, quæ omnes huic paternæ voci auscultare nolentes in errorem adducet. (Talis proculdubio Lutherus, Calvinus, et cæteri post eos, qui prius non erant tempore Hildegardis et Thaulerii, et postea surrexerunt.) Sonat autem nobis paternæ vox per vocem sanctæ matris Ecclesiæ in omnibus doctrinis, præceptis, atque consiliis illius. Væ proinde atque iterum væ omnibus voci huic obtemperare nolentibus, ut seipso in veritate parvipendant, et studeant esse humiles; his enim teterrimæ desperationis vox inspirabitur dicentibus pseudodocoribus, falsum esse atque confictum quidquid unquam præcæ veritatis doctores hic docere. An hoc dicant hæretici nostræ ætatis, videat lector, quæ recitavimus, ubi est actum de una fide perpetua et antiqua. Hæc Thaulerius ex Hildegardi, ut sciamus e nostris fuisse, qui Protestantibus eventura multo ante prædicerent ».

57. *Christiernus Daniæ rex coactum ex indulgentiis aurum diripit et Sueciam sibi advehsit violatis inducis.* — Denique decepta objecta commodi ratio principes; cum eorum purpurati ipsis instillarent, ut imperium in Ecclesiasticos Romanæ præriperent Ecclesiæ, et quod Pontifices ex ipsorum ditioe eliciebant aurum, ipsi in suæ dignitatis amplificationem converterent; idque malum ex Germania in vicina regna adeo celeriter penetravit, ut Christiernus Daniæ rex internuntium Apostolicum, qui a Danis maximam argenti vim ex promissis indulgentiarum præmiis collegerat construendæ Basilicæ S. Petri causa, in vincula conjecerit, easque opes expilarit. Sparsa autem erat a Lutheranis vox, dolo circumveniri Christi fideles emungique auro, quod non in Basilica Apostolorum Principis exædificanda, sed in Medicorum palatiis extruendis profundebebatur: Christiernum porro Daniæ regem Pontifex admonuit datis ad eum XII Junii litteris, ut Pontificium nuntium libertati, opesque sacras restitueret tum archiepiscopum Lundensem ¹ tuendæ Ecclesiæ causa navare operam jussit; ac rursus mense Augusto, cum Joannes Angelus Arcimboldus a Christierno rege læsæ majestatis lege postularetur, Leo factus certior internuntium calumniis circumventum in causa illius a Lundensi archiepiscopo, festes audiri jussit, atque Christiernum litteris XVI Augusti exaratis rogavit, ut Joannis familiares vinculis solveret (1).

¹ Surius in Comment. — ² Isai. XXVIII. — ³ Bozius l. VI. sign. c. 2. ex S. Hildegard. Vita a Thaulero scripta.

¹ Pag. 52.

(1) Angelo Archimboldo Apostolico in Daniam internuntio quid acciderit plane narrat anonymus Danus vulgatus a Ludewig Reliquiar.

« Charissimo in Christo filio nostro Christiano, Daciae regi illustri.

« Charissime in Christo filii noster, salutem, etc Cum per litteras majestatis tuae certiores facti fuissetis de his, quae dilectus filius Joannes Angelus Arcimboldus adversus majestatem tuam commissis ac palraese dicebatur; nos equidem re tam nova ac de nullo antea nuntio nostro audita plurimum commoti atque affecti fuimus, considerantes praesertim quam grave ac scandalosum sit, eum, qui tanquam pacis angelus a nobis et hac sancta Sede ad partes aliquas destinatus fuerit, adeo proprii officii sui ac nostrae sibi injunctae commissionis oblitum fuisse, ut non solum sibi per nos injuncta procurare omiserit atque neglexerit, sed quae nostrae intentioni ac menti expresse contraria sunt maligno spiritu seductus efficere tentaverit. Non multo autem post receptas hujusmodi litteras tuas supervenit certus nuntius cum litteris ab eodem Joanne Angelo ad nos missis, per quas nobis significat, se per quemdam, qui suus alias famulus fuerat, injuste profidum et apud majestatem tuam falso insinulatum; ipsam vero majestatem tuam ab eo deceptam, et quae ab omni veritate aliena sunt persuasam fuisse. Nos igitur considerantes omnium et praesertim adversus nuntios nostros querelas diligenter a nobis audiendas et examinandas, nec aliquid lamen in dicta causa damnandum esse, ipsum Joannem Angelum statim per alias nostras litteras revocavimus, eique, ut recto itinere ad nos personaliter veniat, ac nostro conspectui se praesentem in virtute sanctae obedientiae etiam sub penis arbitrio nostro moderandis jussimus atque mandavimus; qui si culpabilis inventus fuerit ac vera esse invenimus, quae per majestatem tuam significata fuerunt, tali in eum animadversione utemur, quod majestas tua intelliget nulli magis quam nobis displicere, quae a nuntiis nostris peperam et contra mentem nostram commissa fuerint. Et ut melius rei veritatem reperire possimus, venerabili fratri archiepiscopo Lundensi per alias nostras commissimus, ut super ea, quae per dictum Joannem Angelum gesta fuisse dicuntur, testes examinari eorumque depositiones in processu annotari faciat, eumque clausum et sigillo suo munitum ad nos transmittat. Cum autem adversus fabricam Basilicam principis Apostolorum de Urbe, cujus indulgentiarum dictus Joannes Angelus commissarius erat, ac ipsius Joannis Angeli fratrem et servitores, qui secretorum domini conscii esse non possunt,

nullam indignationis causam habeas; audierimusque oblationes, quae pro dicta fabrica per eundem Joannem Angelum commissarium collectae ac pro ipsius fabricae evidenti utilitate in certas merces conversae fuerunt, per majestatem tuam sequestratas fuisse; nos attento quod merces ipsae minime istie vendibiles esse dicuntur, facileque si diutius relinquantur corrumpi possunt, ac si in Germaniam transmitterentur nullo vendibiliorum forent, majestatem tuam hortamur, ut ipsius Joannis Angeli fratre ac servitoribus praebitis injuste detentis, qui nulla ratione detineri possunt, cum omnibus bonis suis libere relaxatis, oblationes ipsas in auro et argento consistentes ac alias merces hujusmodi in Antuerpiam ad mercatores de Fucharis ipsius fabricae impensis transmitti cures, ut dictis mercibus ibi quamprimum venditis, major pecunia proveniat istique dictae fabricae subveniatur; cujus opus, quod quidem immensum est ac universe Christianitatis auxilio indiget, in honorem ejusdem Petri », et paulo infra « a cujus et Pauli martyrio Christiana religio nostra sumpsit exordium (nempe secundario veluti per instrumenta a Christo electa), nostris temporibus absolvere intendimus ac faciente Deo piisque devotorum regum ac principum suffragiis accedentibus absolutum fore speramus. De balsamo quod satis modicum habemus, non magnam possumus ad majestatem tuam mittere quantitatem: quod autem pro conficiendo sacro chrismate in Ecclesia Roschildensi sufficere poterit, majestati tuae nobis pro eo supplicanti perquam libenti animo mittimus. Dat. Romae die XVI Augusti MDX, anno VII ».

58. Crudelis porro et impius tyrannus erat Christianus, a quo Neroniana inhumanitas edita exempla fuisse anno sequenti videbimus. Interea imperatas jam omnibus Christianis principibus quinquennales inducias a Christi vicario, ut omnium fidelium arma verterentur adversus Turcas, hic iterum violavit, eduxitque maximum exercitum in expeditionem contra Stenonem Sueciae principem, in cujus regnum Hyeme per concretas gelu aquas irrupit; commissoque in Westrogothia glaciali paelio, Stenonem telo in femore sauciavit: ex quo vulnere cum Stockholmam deferretur, animam exhalavit. Suecus vero exercitus fugatus dissipatusque fuit, quem frustra instaurare nisa est Christina regina vidua, quae auxiliares copias a Sigismundo rege Poloniae amplis stipendiis conducendas imploravit; sed cum ille externo cum Basilio Moscovitarum duce implicitus esset

to. IX, num. 2: scribit enim Joannem Angelum an. MDXXVI a Leone Pontifice missum in Daniam; anno vero MDXIX Archimboldo in Daniam redeuntis insidias paratas a rege; quae illius subodoratum in Sueciam primum, dein in Germaniam aufugisse. Adit demum eodem anno Novembri mense, die festa S. Clementis, Birgarum Lundensem archiepiscopum obisse. Item vero chronologus regiam Sueciae coronam a Christiano acceptam non quidem anno MDXX, ut annalista hic num. 58 scribit, at potius anno sequenti MDXXI notat. His tamen nequaquam obstantibus, coronationem hanc ab anno MDXX non arbitror removendam, cui et assignat Chytreus apud Calvinum qui et die 14 Novembris coronam hanc assumptam statuit.

bello, nulla submisit Christianæ subsidia : Christianus vero distractos in varias factiones Suecos per concretum glacie mare adortus ¹ suo adiecit imperio, ac proximo anno Stockholmia solemniter ritu Sueconum insigne regium accepit, quod mox præsulum procerumque sanguine fœdavit, ut dicitur.

59. *In Lituaniam irrupit Moscovita quorum dux Basiliius consilia agit de schismate obiciendo.* — Irrupisse eodem anno Moscovitas in Lituaniam, ac divino miraculo proligatos narrat Zacharias episcopus Gardiensis ² in Actis publicis proximo anno conscriptis, de miraculis, quæ Deus B. Casimiri precibus ediderat : « Quotidie, inquit, fiunt miracula, inter quæ illud prioribus seculis rarissimum, nostratæ astate inauditum superiori anno accidit : nam cum dux Moscorum Basiliius Ruthenorum erroribus implicitus maximo schismaticorum ad circumiter sexaginta equitum millia comparato exercitu ex insperato Lituanie fines aggressus esset, improvisi Polonorum et Lituanorum duces, quibus captis hosti occurrerunt, cum nullæ suppeditarentur, quæ militari manu freti resisterent, cum longe abesset, penitus ignorabant : charas tum conjuges, dulcica pignora, paternas ades, oppida prædique jucundissima veluti amissa, Lituaniamque omnem tanquam depopulationi expositam delere cœperunt, nulla enim se suaque futandi spes supererat : una vel mors vel morte crudelior miseranda captivitas expectabatur. Quid facerent, quorsum se vertent tanto metu perculti ? Egil genuina magnanimitate nobilitas, quæ clarissimi duces illi præditi erant, ut etsi non modo vinci, verum absorberi se ab hoste posse conspicerentur, hosti tamen non cederent, nec se in fugam darent : sed collectis, quos potuerunt, ad duo vel circiter millia ex domesticis vernaculisque et inquilinis fortes in bello persisterent. Enimvero uti pii et Christi devoti prospexerunt, quoniam Deus ³ noster refugium et virtus, adiutorque in tribulationibus, si ex corde invocaretur sibi in opportunitate deesse non posset, eamque calamitatem, quod D. Casimirum innumeris coruscantem miraculis (ut sæpius una decreverant) in sanctorum catalogum ab Apostolica Sede referri pollicitam operam non impenderant, eis accidisse arbitrati sunt. Quamobrem auxilium de alto supplices implorarunt, ad ipsiusque B. Casimiri suffragia fugientes, uno animo, uno ore ita precati sunt : Dive Casimire, quem tutelam præcipuam generis nostri, et hujus patrum apud omnipotentem Deum esse confidimus, respice afflictionem et merorem hunc nostrum, ne dominentur nobis inimici nostri immundi, schismatici, et a vero sancte matris

Ecclesie ritu ac gremio alieni. Tu spes nostra, tu præsidium nostrum : miserere igitur patriæ opem tuam implorantis in qua et natus et educatus es : miserere gentis ex qua originem ducis, et quam tuis sanctissimis ossibus et reliquiis nitidissimis condonasti : ne deseras nos omni humana ope, omni solatio destitutos : potens enim es, per quem tot tantaque quotidie mirabilia operatur Altissimus : et si juxta fidem observantiamque summam, quam erga te gerimus, votis tuorum faveris, ut pro Christianæ religionis splendore et tuæ nationis exaltatione, te in sanctos referat Pontifex maximus, omni studio laborabimus et jure efficiemus. His dictis, quidam sensibilis animi vigor, quadam mentis alacritas ita eos divinitus cepit, ut quanquam supra sexaginta millia equestrium numerum Moscos excedere ab Scythiis exploratoribus didicissent, ex apricisque locis quibus idem insederant Mosci et castrametati erant ita esse procul appareret, et cerneretur, duoque tantum hominum millia (ut diximus) Lituanie principes una confilare tum potuissent : nil tamen veriti in hostes insilire statuerint. Deo igitur et divi Casimiri patrocinio fisci, animo voluntantes Davidicum illud, quia : *Hi ⁴ in curribus et hi in equis : nos autem in nomine Dei nostri invocabimus* ; uno animo et uno impetu in Moschos, quo una confligerent prorupere. Res mira ! tantus pavor, tantus denique tremor et horror eas Moscovia numerosas et cataphractas equitum copias invasit, ut ac si innumerabilem validissimumque exercitum post terga irruentem formidarent, sese in fugam præcipites converterint : eos vero fidei lorica armati Lituanie insequuntur, trucidant, spoliant, captivant. Adimpletumque est illud Deuteronomii ⁵ : *Persequatur unus mille, et duo fugabunt decem milia ; quia Dominus Deus vendidit eos, et Dominus conclusit illos*. At cum hoc admirandum sit (ulpote non casu aliquo sed divinitus factum) longe tamen mirabilius est, quod plurimis Moscorum a Lituanorum cuncto admodum parvo, ut diximus, parta optima præda fuis, desideratis ac in captivitate ductis, vix unus ex Lituanis aut captus aut interemptus est : ostendit enim Servator et Deus noster Christus quod suis tyronibus in Evangelio ⁶ pollicitus erat stabili veritate fulcire ; quod nec capillus de eorum capite periret ».

60. Quod ad Basilium Moscovitam attinet ; is olim Sixto IV obedientiam delinquerat : deinde sacri imperii in Ecclesiasticos cum profano conjugendi cupiditas illum a gremio Romanæ Ecclesie divulserat. Hoc vero anno de redintegranda cum Romana Ecclesia Moschovitica conjunctione pia agitavit consilia : de quibus minutus summus Pontifex Gardiensis episcopum

¹ Olaus magn. l. VIII. c. 40. — ² Zachar. episc. Gardien. legat. apost. Ms. Vall. bibl. sign. lit. L. p. 565. — ³ Ps. XLV.

⁴ Ps. IX. — ⁵ Deut. XXXII. — ⁶ Luc. XXI.

ad eum legavit, ut cum ipso de Moscovitis a schismate revocandis, federeque jungendis cæteris Christianis principibus ad excindendam Mahumeticam superstitionem, ac divinum cultum toto orbe propagandum conferret : tum hisce litteris ¹ amantissimi patris officia illi spondidit :

« Leo papa X nobili viro Basilio, duci Moscoviæ, et Russiæ principi.

« Nobilis vir, gratiam in præsentem, per quam veritate agnita, gloriam obtineas in futuro. Postquam nobis per fide dignos relatum fuit, nobilitatem tuam divino instinctu motam id animo agitare, ut ad unionem et obedientiam S. R. E. a cujus gremio et sinu ipsa cum terris, dominiis et omnibus subditis suis per multos annos separata mansit, nunc tandem redeat, ac discussis tenebris, orthodoxæ fidei veræque doctrinæ lumini adhæreat; commota sunt præ gaudio cordis nostri viscera, magnasque omnipotenti Deo gratias egimus, quod assiduè precibus nostris annuendo fidem suam in dies augere, humanasque mentes illuminare, et ad salutis viam reducere dignatur. Cum summo itaque desiderio cupiamus bonos ac sanctos incaptus tuos, quantum in nobis est, juvare ac potentes vires tuas nostris adjungere, ut obstinatis Christiani nominis hostibus bello superatis, Christiana quoque fide per omnes mundi partes dilatata, falsisque idolorum superstitionibus dirutis atque sublatis, unus pastor et unum ovile fiat; id quod divina prophetarum oracula nobis jamdiu prædixerunt, ac nostris temporibus fore pluribus ac certis speramus judiciis; venerabilem fratrem Zachariam episcopum Gardiensem, prælatum domesticum, et referendarium secretum nuntium nostrum, singularis prudentiæ integerrimæque fidei virum, ad partes istas destinandum duximus eique in mandatis dedimus, ut nonnulla (maximè ad utilitatem et salutem tuam, ac honoris augmentum et status tui firmitatem pertinentia) tecum nostro nomine communicet, ac tuam voluntatem clarius ac plenius exploret, nosque de ea certiores quamprimum reddat; cui non aliter quam nobis ipsis integram fidem præstabis, eique omnia cordis tui arcana tuto ac secure manifestabis. Nos interim Christum verum Deum, qui te ac universum genus humanum pretiosissimo sanguine suo redemit, devote rogabimus ac rogari faciemus, ut mentem tuam illuminare, ac gressus tuos dirigere dignetur, ut omnibus posthabitis, ejus fidem una cum toto ducatu ac subditis tuis omnibus amplecti festines ac properes : quod si, ut in Domino speramus et optamus, feceris, talibus gratiis, honoribus ac prærogativis te prosequemur, ut re ipsa intelligas, nos te non ut insertum et adoptivum sed tanquam verum et peculiarem filium no-

strum diligere, continueque in visceribus charitatis gerere. Dat. Romæ die XVI Septembris MDXIX, Pontificatus nostri an. VII ».

Missum jam ante a Maximiliano Cesare ad Basilium oratorem, qui illius cum Polono controversias componeret vidimus spesque afforgebat expeditionem maximam in Turcas confectum iri, si Basilius suscepta consilia ad exitum perduxisset; que demum irrita expectatione senescere. Et vero iterum ab aliis Pontificibus de Moscovitis ad supremi in terris Christi vicarii obsequium reducendis agitata fuerit, suo loco dicitur : nunc quæ gesta sint hoc anno adversus fidei hostes percurramus. Inanibus potius votis et verbis peracta res est quam armis.

61. *Sollicitatur Gallus ut priora consilia diligentissime exequatur in Turcas.* — Fuisse a Leone in Concilio Lateranensi decretos quatuor legatos cardinales, ut reges ad sacram expeditionem conficiendam sollicitarent, atque imperatas pro militaribus faciendis sumptibus sacerdotiorum decumas, diximus supra : principes tamen, ut par erant, non se accingebant operi; Franciscus enim Gallorum rex, qui exercitum suum per Istriam se ducturum spondederat, vim Caroli V amuli timebat : cum Francisci regis mater sapius rogata a Pontifice, ut filium ad Turcicum pro fide Orienti restituenda bellum suscipiendum accenderet, sollicitata piùm explicabat ardorem, ut expeditio conficeretur : qua de re certior factus Pontifex ¹ a Petro Navarro comite illi pios datis XII Octobris litteris stimulos addidit, ut filium regem ad plenum gloriæ facinus obcundum incitaret.

« Dilecta in Christo filia, nobili mulieri Aloysiæ de Sabaudia, ducissæ Engolismensi.

« Dilecta in Christo filia, salutem, etc. Jam tuæ nobilitati scimus esse notissimum quod postquam nos, divina favente misericordia, ad summi apicem Apostolatus assumpti fuimus, cogitationes, studium et auctoritatem nostram convertimus, ut sancta expeditio contra immanissimum Christiani nominis hostem pro fide conservanda et agenda fieret, idque in Concilio generali Lateranensi decreto decimarum sancitum fuisse, nosque ad charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Francorum regem Christianissimum natum tuum et alios reges Christianos legatos et alios nuntios sæpe misisse, et nobilitatem tuam sapius hortatos fuisse, ut eundem filium tuum ad id excites; novissime vero dilecto filio Petro Navarra comite referente, intelleximus nobilitatem tuam hujusmodi sanctum desiderium cordi infixum habere, ut expeditio ad finem deducatur : ex quo vehementer lætati sumus laudamusque zelum et pietatem tuam erga religionem Christianam, nobilitatem tuam obsecrantes in Domino, que cum

¹ Lib. III brev. inter p. 85 et 86.

¹ Leo. I. III brev. p. 183.

codem rege nato tuo caeterisque principibus modo pergat, ut incopit, et ita agat et instet, ut tandem desiderium nostrum et tuum nobis et tibi datum adimpleri felicissime possit, ut te prosequatur beneficio omnipotentis Dei, et tu rexque natus tuus ab hac sancta Sede totaque republica Christiana mercedem et gloriam vobis retribuendam merito expectare possitis: et quoniam comitem Petrum virum fortem et expertum in expeditione huiusmodi necessarium esse cognoscimus, eandem nobilitatem tuam hortamur in Domino et studiose requirimus, ut hunc resque suas cum apud eundem regem filium tuum tum apud alios ubi opus fuerit commendatum habeas; erit enim hoc sanctae expeditioni utile, tua in omnibus rebus prudentia et animo religioso dignum, Deo cuius causa agitur acceptum, nobis admodum gratum. Dat. Romae die xi Octobris MDCXIX, anno VII ».

62. *Expeditionis in Algerium luctuosus exitus.* — Detulerat Petrus Navarra Pontifici operam suam, comparataque valida classe, tendere in Africam, in qua plura olim praecleara facinora, ediderat, ferocesque Mauros contundere peroptaverat: sed in bellis Italicis ejus opera usum Francorum regem videbimus. Porro in Africa Aradinus Barbarossa fratri Horruco in Tremesenii et Algerii regnis, ut diximus, successerat; ad quem Algerio deturbandum Carolus V Hugo-nem Moncada Siciliae proregem cum veteranorum militum exercitu immisit; poteratque Algerium primo expugnari impetu, sed duces in contraria consilia cuntes faciendam in mentia impressionem adeo retardarunt, ut hostes septem dierum spatio refecerint vires, seque ad nostros propulsandos egregie comparaverint; cum inopino casu classis nostra dissipata est: die enim S. Bartholomaeo Apostolo sacro vehementes adeo coorti sunt venti, ut viginti sex naves in terram illiserint, et quatuor millia militum fluctibus hausta perierint. Collegit naufragii reliquias Hugo Moncada, atque Algerii expugnazione praetermissa, in Ebusum insulam se recepit: refeito vero exercitu, proximo anno Gerbarum regulum Saracenum post atrox et anceps praelium subegit, illatasque olim Hispanis clades egregie ultus vectigal annuum viginti quatuor millium aureorum pendere coegit.

63. *Xerifii in Africa novam superstitionem confiant.* — Hoc anno, dum Ismael Sophi in Asia plurimi jam temporis flexu pseudopphetam agere pergeret¹, et aequae arte amplissimum sibi peperisset imperium, in Europa Lutherus immisissum se divinitus ad reformanda Christianae religionis sacra effutiret, nomenque in Germania et finitimis regnis illa fraude diffunderet; in Africa Xerifii religionem adscititiam adumbratamque rati ingentem esse illecebram ad

conciliandas voluntates, trahendaque populorum studia, necnon singulare adjumentum ad audenda quaeque, ac tyrannidem corripicendam, speciosos vatium Mahometanaeque superstitionis asserforum titulos adepti, Marrochiorum regnum, necato dolo Mulea Nauzar rege, occuparunt, simulataeque a Xeriphii sanctitatis consilium tandem paluit, ob id nempe susceptum, ut Africa regna suae tyrannidi subigerent.

64. *Maldive a Lusitanis parvae.* — Quo etiam anno Emmanuel sexdecim navium classem in Indiam misit¹, cui Georgium Albuquerque praefecit: cum interea Lupius Siqueira prorex Indiarum Antonium Saldagnam classe instructum in Arabicum mare ad infestandos Saracenos immisit, Joannemque Gomesium in Maldivis insulis ad firmandum in iis Christianum imperium construere arcem jussit. De quarum insularum multitudine et mira feracitate palmarum in iis nascentium plura admiranda refert Malleus². Constitutum vero fuerat a Lusitanis in earum insularum principe Maldiva Christianum imperium excitata et communita arce; cum Joannes Gomesius³ tuendae rei parum sollicitus paucis cultus praesidiariiis plura per vim egit, odiumque gentis illius in se concitavit adeo, ut a Saracenis Cambajensibus dejectus arce contrucidatusque fuerit. Plura alia in Indiis incommoda variis jaectati casibus passi sunt Lusitani: quae vero classis in Indiam perrexerat, tot adversis vexata est procellis, ut insitulum cursum non peregerit.

65. *Duce Ferdinando Cortesio, Hispani novas terras lustrant, quorum incolae sacrificiis humanis deliti, ad mitiores mores reducuntur.* — Eodem anno Cubae insulae accola Hispani quingenti duce Fernando Cortesio novas terras instructa classe lustrarunt, pluresque populos, qui demonibus humano sanguine litabant, perditos ad legem veri numinis suscipiendam adegunt. Ad Cozumellam Jucatanae Orientalem insulam delati tempestate, interpretum Ceben-sium et Jucatanorum opera Barbaros accolae, qui trepidi, desertis omnibus, in silvas se receperant ad mutui commercii usum pellexerunt: qui vero essent eorum mores, quive infandis ritus, narrat Petrus Martyr⁴ in suis ad Leonem X scriptis Commentariis: « Idololatras, inquit, et recultis esse repererunt: pueros puellasque zemitibus immolant: sunt zemes nocturnorum lenurum simulachra, quae colunt ». Et infra: « Ab humanis sacrificiis illos nostri deterrent, nefas esse ostendunt: legem petunt Barbari, quam sequantur. Esse Deum unicum, qui caelum creavit ac terram, bonorum omnium datorem, sub triplici persona unicum in substantia, facile persuadent: zemes perfringi patiuntur; beatae

¹ Vincent. Blase. to. 1. l. 10. c. 11.

¹ Osor. l. XI. Jo. Barros. dec. 3. As. l. II. c. 6. — ² Mall. l. VII. — ³ Osor. l. XI. Mall. l. VII. — ⁴ Petr. Mart. dec. 4. c. 6. Ferd. Cortes. VII. p. 18.

Virginis imaginem depictam a nobis præbitam in sacro templi sui loco sistunt: templum ac ejus pavimenta verrunt ac abradunt: crucem in ipsius Dei atque hominis ob salutem humani generis superimpositi recordationem adorandam susceperunt: in templi culmine unam ingentem ligneam locant. Conveniunt omnes, Deiparæ virginis cum tremore reverenti figuram suppliciter in templo venerantur ».

66. Digressa dein Cozumella insula, classis Christiana ad peragrandas Barbaricas terras, duce Ferdinando Cortesio et Mamino cursum dirigente, in fluvium ingentem illapsa est ad oppidum Polhanchianum viginti quinque millibus domorum amplitudine insigne: quadraginta Barbarorum millia occurrere ad arcendos Castellanos paucissimos, qui tormentorum bellicorum eorumque opera in composita illorum agmina veluti pecora parlim fudere: oppido Victoriæ nomen indidere, atque Barbaris victis, has, ait Petrus Martyr, leges indixere ¹: « Datur opera, dicto parent: domos quisque suas repetit; pacem illis præstant, lege proposita, ut ab horrendis humanorum corporum cerimoniis erga manes et perniciosos demones, quorum simulachra venerantur, abstinere, nostroque Deo Christo, cæli terrarumque satori, ex Virgine mundo præstito, et ad humani generis levamen cruci affixo, utque ligantem mentis oculos, et statuas diruant, utque Hispano regi se subditos fore profiteantur ».

67. Perculsi rei novitate vicini ad humanitatem flexere animos, oppidique dimidiam partem obtulere, sive Potenchianensium exemplo territi, sive ut nostrorum societate res suas auferrent: namque et hoc naturali morbo laborant, ut reliquum genus humanum, rabida ambitione imperii. De incepto autem horum ornatu quam humana superbia lautiliaque insania, hæc narrat Petrus Martyr: « Suffusa gens est, auricularum lorulas uterque sexus perorat, gemmatosque aureos pendentes alferunt: sed viri quidquid spatii est inter inferioris labii marginem extremum et dentium inferiorum radices pertusant, uti nos auro digito gestandas gemmas circumligamus: in ea labiorum foramine illi ampliore lamina retinente interius prodeuntem argenteum carotolum æquat ejus monilis rotunditas, crassitudo digitem: fedius nihil unquam me vidisse recorder; putant tamen illi elegantius nihil esse sub orbe lunæ; quo exemplo quam fatue ruat gens humana in sui ipsius cæcitate, quamque fallamur, omnes edocemur ».

68. Quod vero ad superstitiones diras spectat, quibus a demonibus imbuti fuere, hæc recenset auctor ²: « Templâ ³ ingentia quæ frequentant aureis ornant auleis, et suppellecti-

bus gemmis admixtis; quolo die elucescente florificant templa, piasque spargunt preces ante rerum iuitia. Horrendum facinus! in sacrificiis, et istorum tractuum habitatores omnes pro victimis pueros puellasque immolant eo modo quo supradictum est. Quo tempore semina jaciuntur in terram, et quando jam spicantur segetes, populus pueris deficientibus servos pretio emptos laute depastos et ornatos pretiosis vestibus suis zemibus destinant sacrificandos: per dies viginti immolandos circumcidunt: trahentes per vicos oppidani suppliciter salutant veluti propediem inter cælestes annumerandos. Acri alia pietate zemibus liliant, summi ipsorum sanguinem offerunt e lingua hic, e labiis ille, ex auribus aliqui, e pectore vel femore, vel eruribus: multi acuta novacula vulneralim emungunt sanguinem quem manu receptum rotatim alto projectu cælum versus per templi pavimenta conspergunt: ita placatos reddi deos arbitrantur ». Interjectis nonnullis, ut sacerdotes immolandos spe felicitatis delendant, atque ad zemium pedes ossa in fasciculos colligata suspendant, addit baptismum a sacerdotibus, qui cælibes vivunt, in pueris puellisque adumbratum fuisse, superinjecta cum urceolo in modum crucis aqua.

69. Parta porro in America de Potenchianensibus victoria Ferdinando Cortesius, qui non amplius quingentis peditibus et sexdecim equis, pluribus lamen tormentis bellicis munitus quadraginta millia Barbarorum profligarat, bellum difficillimum suscepit ¹ adversus potentissimum regem Meteczumam, qui vastas provincias suo imperio continebat, ut Christianum imperium Caroli Cæsaris auspiciis laius diffunderet. Belli justæ causæ non deerant; quandoquidem et Zempoalenses, qui abjecto idolorum cultu ad Dei veri religionem ac fidem traducti fuerant, de Tenustitano alias Mexicano rege querebantur quod præter gravissima provincialium tributa mancipiorum, iisque deficientibus filiorum ipsorum partem vectigalis loco infernalibus monstris immolandum illi præbere cogerentur, addebantque, favente Deo cæli terrarumque conditore, quem nostri predicarant, ad ejus gloriam simulachra parentum confregerant, vicloriam sibi polliceri.

70. « Movit itaque Cortesius », inquit Petrus Martyr in Commentariis Clementi VII inscriptis, « ex Vera-Cruce, relictis ibi centum quinquaginta viris in ejus colonia præsidium, et cum equilibus tantum quindecim peditibus trecentum auxiliariis, quatuor centum Zempoalensibus; sed naves prius omnes quibus exercitum adduxerat, sub occasione, quod essent putridæ, submergi jussit. Cortesius causam fatetur ipsemet, ad tollendam scilicet fugæ spem militibus,

¹ Petr. Mart. dec. 4. c. 7, 8. — ² Id. ib. — ³ Id. ib. c. 7.

¹ Petrus Mart. dec. 5. c. 1.

cum figere pedem statuisset in illis terris ». Et infra : « Navibus igitur submersis et quatuor exemplo cæteris perterritis, ne de abscessu cogitarent; Augusti die XVI, anno MXXIX, profectio-nem caput ad lacunarem illam ingentem civita-tem Tenustitanam ab arce Vere-Crucis distantem leucas circiter cautum ad Occidentem ». Finitimi Zacacami mille trecentum viros ad onera subvehenda adjuvare. His succinctus copiis cum imperium Mutezumæ ingressus esset Cortesius, plures reguli illi paruerunt. Tascaltecani vero, contractis quatuor militum millibus armatorum, resisterunt; qui fusi pacem petiere: redintegrata tamen mox crebra prælia, quibus magne clades Barbaris illata, quibus illi effera ad centum¹ quinquaginta millia, ut scribunt, primo crepusculo in Christiana castra humanæ saginæ spe irruerunt; sed accepta ingenti strage a quadringentis in fugam acti pacem postularunt: quam tamen mox violarunt². Dimissi ad eos ipsorum exploratores abscessis dexteris; novusque hostilis exercitus, equorum aspectu, tormentorumque fragore repente dissipatus. His gestis, Cortesius illorum metropolim Tascaltecam, quæ viginti millia domorum continebat, adortus, Barbaros veniant orantes in fidem ac potestatem accepit. Tædebat Cortesii socios tot laborum; cum ille certa Dei præsentia Christianique fidei in immensum amplificandæ spe ad constantiam labantes confirmavit, proferreque latius victorias, atque in abditiore regiones humanitatis expertes penetrare, ad eas rationis jugo Christianoque subdendas imperio constituit. Tascaltecani victoris clementia devincti centum bellatorum millia auxiliaria obnixè detulere: retentis ille duobus millibus cæteros dimisit. Progressus in Chiurulecalenses ab iisque benevole exceptus mox sensit infidos; sed proditores debellatos sibi parere coegit.

71. Movit inde adversus Mutezumam regem Mexici, qui illum placare muneribus studuit atque ab itinere suscepto revocare: sed Cortesius in suscepta constans sententia iter ingressus est. Tum lustratis copiis, deditorum Americanorum quatuor millia, Hispanorum vix trecentum recensita: sed tormenta et equi, ignota Mexicamis bellandi genera, tantum terrorem Mutezumæ inferebant, ut ultro se dederit cum Tenustina urbe amplissima sexaginta millia domorum circiter continente. Redacto deinde in suam potestatem Mutezumæ rege, daemonum simulachra hominumque immolandum infandum lanienam tollere, Barbarosque a veteri superstitione ad veri Dei cultum traducere decrevit: infandos vero ritus a demone humane carnificinæ appetentissimo inductos Clementi VII Pontifici exposuit Pet. Martyr³, de quo paulo ante memoravi:

72. « De idolis¹ quid referant narrentque venientes, est tremebundum dictu. Posthabito Wichilabuchichi deorum ipsorum maximissimulachro marmoreo virilium statuarum trium, quod Rhodio non invidit colosso; quando quis pietate motus erga numen aliquod dicere illi simulachrum instituit, ex omni genere seminum esui aptorum eam coacervare sinitet congeriem, quæ ad imaginis a se meditate proceritatem sufficit. Seminibus illis contusis, et in farinam redactis, proh crudele facinus! proh barbariam horrendam! tot pueros puellasque vel mancipia, tot coram farina pinsenda dilacerant donec tantum sanguinis exhauriatur, quantum loco lepentis aquæ sufficit ad massam componendam, quæ per ejus artis lanios tartareos, dum nda est et mollis, sine ulla stomachi perturbatione satis compacta veluti figulus e luto, vel e cera cerarius suum fingit idolum imaginarius et nefandi opticus magister ascitus. Dixi alias, si bene memor sum, non aperto jugulo victimas maclari, sed gladio per costulas cordi viciniores tracto a vivis, et suam arummosam sortem inspectantibus, cor erutum litari; sanguine cordi proximo deorum labra liniunt, cor autem ipsum comburunt: ita placatum iri deorum odium arbitrantur. Est a sacerdotibus persuasum populis id prodigium: de miserarum autem hostiarum membris et carnibus quid operentur interrogabant, et rite quidem, multi. O nefandam oscitationem! o nauseam fastidientem! uti agnos immolatos Judei quondam ex lege veteri mandebant, ita illi carnes humanas, pedibus manibusque solum visceribus projectis, edunt: ad varios autem effectus varia deorum formant simulachra pro victoria, si prælio sit decertandum; pro incolumitate, pro frugum copia, et hujusmodi pro cujusque arbitrio ». Et infra:

73. « Accidit ut dum per apertas magni templi aulas rex et Cortesius pergerent, a Cortesii familiaribus, quidam angusta illa sacella et obscura nec libentibus custodibus sunt ingressi: muros videre cum accensis facibus rubro illitis colore: pugionum cuspidibus quid sit tentant, muros confricant. Proh ferinas mentes! victimarum humanarum sanguine irrorati non erant solum parietes, sed cruorem repererunt cruori superadditum ad duorum usque digitorum altitudinem; proh nauseam stomachosam! e pugionum scaplis foraminibus tartareum aiunt prodiisse fetorem intolerandum a putrido sanguine latente subrecrent ». Eadem confirmantur a Vita Ferdinandi Cortesii² auctore. Pergit Petrus Martyr: « Sed inter horrida tanta unum occurrit júbilo dignum. Simulachra quæcumque incrant aulis Cortesius dejici, mox confringi, per alios

¹ Eod. cap. Vit. Ferd. Cortes. 71. — ² Cap. 2. — ³ Cap. 4.

¹ Petrus Mar. ubi sup. Vita Ferd. Cortes. p. 117. — ² Vit. Ferd. Cortes. p. 115.

demum secularum gradus in frustra concisa detudi jussit : marmorum reliquit unum colosum, quod nimis ingens esset, neque facile divelli poterat. Ea re vehementer perturbatus est praesens Mutezuma : perturbati et proceres alicui omnes, conquestiveque sunt dicentes : En nos infelices : en miseros : irati dii fruges nobis tollent quibus vescimur, et fame peribimus, supervenientque nobis, nisi alias accidit, diis non placatis, omnia morborum genera, et ab hostibus, si bello tentabimur, non erimus tuti, neque a populi tumultu satis securi : qui si hoc intellexerit, furibundus insurget. Cortesius ad haec : En quid facinorosos, en quid ineptus : deos vos esse arbitrari eos, qui vestrorum deditiorum manibus sunt formati : ministeria igitur vestrorum hominum digniora sunt ipsis hominibus. Quod tunc opifex, o Mutezuma, et forte sordidum mancipium suis manibus conflagit, tua dignius est majestate ? qua caecitas vestra haec est ? aut qua insana crudelitas, ut horum simulachrorum insensibilium causa tot humana corpora quotannis interficiatis ? quid haec sentium, quae neque vident neque audiunt ? illum, illum, qui coelum fecit ac terram, illum colere oportet : is est a quo bona cuncta procedunt, cui sunt haec vestra sacrificia molestissima. Lege praeterea sancitum est a nostro rege, quem ab illo trahere originem fatemini, qui majores vestros ad has terras perduxit, ut quicumque marem aut feminam gladio ferierit, gladio moriatur. Haec ubi Cortesius disseruit per suos interpretes, cum pallore vultus et corde trementi Mutezuma repetiit : Attende, Cortesi, quae nobis a majoribus relictae sunt sacrarum ceremonias has observavimus et exercimus haecenus : quam vero tu nos dicis tantopere errasse, idque nostro regi minime placiturum inquis, delectamur audire, modo populis id persuadere quaeamus. Hos forte ritus nostri majores derelicti ab incolis eorum temporum servari reperiunt : socerorum et uxorum seculi sumus consuetudinem : neque mirari debes in hos errores, si errores sunt, nos incidisse : legem praebeto, eam totis viribus amplecti nitemur. His auditis, Cortesius repetiit unum esse Deum trinum in personis, unum in essentia, qui caelos creavit ac terras, solemque ac lunam cum stellarum ornamentis universis terram circumambulans ad usum hominum : hinc necare homines odiosum illi est, qui ex eadem materia mancipium formavit, et quoscumque faciem humanam habentes, qua me, qua te, qua istos. Ex virgine muliere is natus inter nos, passusque fuit ad humani generis salutem ; quod aliquando latius tibi atque istis per venturos sapientes ostendetur : ejus rei vexillum et victoriae signum est crucis hujus simulachrum, crucem habere oportet rerum ducem et matris illius Virginis imaginem quae sine gestat infantem. Haec dicens ex

jureconsulto Cortesius theologus effectus crucem et Virginis imaginem adorandam ostendit. Ita larvis diruptis monstrorum, operam dedit Mutezuma, ut ipso praesente templa ministri verterent et confricatum degerent, ne tante labis sanguinea signa ulla remanerent. De sordida religione Tenustitana jam satis ».

71. Digreditur dein auctor ad aedificiorum magnificentiam, refertque narrare Cortesium aedes lapide, marmore, jaspide pario ac diaphano structas arte architectonica cum amplis porticibus, regni amplitudinem latissime porrigi, ac Mutezuma veluti Caesaris plures inferiores reges subditos, qui in illius aula filios leant. Quanto vero honore a suis affici solet describit. Cum is rex in Cortesii potestate esset, nonnullis e suis cum Hispanis aliquot misit per diffusas late provincias, qui nuntiarent Hispaniarum regis supremo parendum esse imperio. Ad Occidentem Cumatana civitas amplissima Mutezuma dilioni obnoxia ducentis leucis disjuncta erat : Potenchiana vero ad Orientem centum intervallo distabat : ex quibus colligitur quam amplissimus campus ad salus evangelice pateret : deerant autem idoneo numero evangelici ministri, qui Barbaros fide Christiana excolerent.

75. Addit his Ferdinandi Cortesii Vitae auctor¹, Mutezumam, conscriptis publicis tabulis, cecidisse imperio, habitaque ad suos oratione lachrymis suspiriisque interceisa, professum, praedictum olim fuisse, externam gentem candidam barbaram Orientalem venturam, quae Mexicanum imperium capesseret ; sibi que pariter ab oraculis significatum ipsum octavo regni sui anno regia sede deturbatum iri, nec filios sibi successuros (quamvis tum decimum septimum jam egisset) : proinde hortatum Mexicanos, ut Ferdinando Cortesio parerent : contra autem Cortesium spondidisse Mutezumam illum se regiae dignitati asserturum. Tradit etiam idem auctor² decreto Ferdinandi idola elisa, sacrificia humana velita fuisse, cruces erectas Christi, Virginis Deiparae ac sanctorum imagines in templis propositas : sacerdotes divinis operari singulis diebus, et Mexicanos baptismo ablucendis dare operam jussos : paucos tamen Christiana sacra amplexos sive superstitioni veteri addicti essent, sive Hispani aliis rebus intenti, qui tamen singulis diebus divinis interesse jubebantur. At postea res conversae fuere ; disjunctaque ambitio conjunctas anlea Castellanorum animos, ut Christiana res in iis regionibus efflorescens partim nosrorum invidia, partim impiorum hominum qui eversas profanas aras indignabantur, repentino turbine labefactata pane interierit : de quo dicitur anno proximo. Addimus nunc quae de novae monetae genere apud

¹ Ferd. Cortes. Vit. p. 120. — ² Id. Ib. p. 132.

Americanos usurpato narrat Petrus Martyr¹ : « Ex arboreis, inquit, quibusdam fructibus nostris amygdalis similibus, quos caelaeas uncu-
pant, eorum esse currentem dixi monetam : ejus est utilitas duplex, monetæ officio fungitur, et potui conficiendo apta est. Amygdala per se non est comestibilis, quoniam amarissima, licet tenera, ut amygdala spoliata, sed trita servatur ad potum, et pulveris illius portione conjuncta in aquam, mox revoluta parum per poculum efficitur rege dignum ». Deliberatum fuit monetæ forma an esset mutanda; perpensisque sententiis non mutandam Cortesius decrevit.

76. *Decreti sanctorum honores B. Francisco de Paula, gloria miraculorum coruscant.* — Hoc anno repositus est a Leone X in sanctorum numerum B. Franciscus de Paula Ordinum Minorum conditor : in qua celebritate servatorum ritus describit hisce verbis Paris de Grassis² : « Ille die Lunæ, quarta mensis Aprilis, habitum est consistorium publicum in aula magna regis inter duas capellas, ad quod papa venit paludatus paludamento rubeo et mithra pretiosa præcedentibus cardinalibus numero viginti octo, et sequentibus prælati numero centum triginta quinque : qui omnes vix poterunt ibi esse cum multa esset popularium frequentia : et advocatus post præstitam de more a cardinalibus obedientiam », et infra : « advocatus longa oratione elegantiam quidem et optime composita ac concepta dixit per horam integram » : nempe de virtutibus et miraculis B. Francisci Paulani. Addit auctor :

77. « Decima Aprilis », et infra, « conclusum quod die Mercurii, decimatertia hujus, consistorium fieret primo secretum in aula ducali, id est, in ea, qua cardinales publicantur, et post expeditionem suorum negotiorum, quod immediate fieret semipublicum, id est quod prælati ingrederentur, et consistorium teneretur; et sic primum secretum, secundum semisecretum; et prælatos specificavit, videlicet archiepiscopos, episcopos, protonotarios, abbates, qui omnes sederent daturæ volæ. Cæterum ibidem essent unus subdiaconus, omnes auditores, omnes penitentiarii, omnes generales, et procuratores Ordinum, quorum generales præsentés in Urbe non essent, et omnes advocati; qui supradicti procumberent in gradibus solii, exceptis advocatis, qui starent solito loco. Et sic conclusione facta, illico decano auditorum rote tunc ibidem præsentii intimavi, ut audientiam die Mercurii solito prius inchoarent, et solito prius venirent; ut finito consistorio, possent ad illud venire et in illo interesse, et sic res conclusa fuit ». Habitus iterum decima tertia Aprilis alios celebres cætos in quibus præter cardinales, archiepiscopi, episcopi, protonotarii, abbates latari

essent suffragia, necnon palatini iudices, Ordinumque magistri et procuratores affuerunt, refert idem Paris, atque ab advocato hanc orationem repetitam.

« Beatissime pater.

« Cum in publico proximo consistorio coram tua beatitudine, reverendissimis dominis cardinalibus assistentibus, patriarchisque, archiepiscopis, episcopis, aliisque prælati, qui etiam nunc adsunt presentibus, de patria, parentibus, vita, moribus et viginti quinque illustribus in specie, aliisque fere innumera-
bilibus in genere miraculis B. Francisci de Paula, ut ex Aclis liquido apparet, dixissem, eidemque tuæ beatitudini ex parte devoti Sedis Apostolicæ tuæque beatitudinis Christianissimi Francorum regis, ejusque matris ac sororis reginæ, multorum etiam principum, communitatum, domesticorum, totiusque nostræ ætatis, ut eundem B. Franciscum in sanctos referret, eumque Catalogo sanctorum ascriberet, supplicasset; tua beatitudo pro sua singulari pietate et clementia desuper mature deliberare velle dignata fuit respondere, eosdemque prælatos, ut ea in re cogitare diligenterque adverterent, Deumque ne Ecclesiam errare pateretur, monuit. Cum autem, pater beatissime, non dubitem per omnes monitioni tuæ beatitudinis satisfactum, hancque rem jam tot testibus probalam, totque oculis spectatam, totque etiam palpatam manibus, totiesque et etiam a nullis præstantissimis viris et ultimo a tribus reverendissimis cardinalibus diligenter studioseque cognitam et examinatam ulteriori discussione nullatenus indigere, sed ad expeditionem ipsam veniendum sit : propterea supplico eorundem regis et aliorum nomine tuam beatitudinem, eamque instantem, instantius et instantissime requiro, ut ad eam expeditionem devenire, opusque tam sanctum Leoneque decimo dignum perficere dignetur.

78. « Responso papæ dictæ propositioni.

« Quo majori consideratione petitionem tuam super religiosi Francisci canonizatione contemplantur, eo gravius periculososque negotium nobis esse videtur; quippe res ipsa et divinam majestatem tangit, et ad universalis Ecclesiæ cultum perpetuo spectat : proinde nec nos tam maturo consilio, neque discussa meditatione valere confidimus, quin profecto majore non egeat : quare charissimus in Christo filius noster Franciscus Gallorum rex Christianissimus, ejusdemque mater et uxor, reliqui principes ac populi, quorum nomine negotii hujusmodi expeditionem requiris, et tu quoque cum eis æquo animo ferre debetis, si ad tam arduum tantæque molis discussionem, cum Dei timore, a quo provocationis locum non esse cognoscis, providere videamur.

79. « Verumtamen quoad in presentiarum

¹ Decad. 5. c. 4. — ² Paris to. IV.

opis est nostræ, ne alterius tot supplicantium vota moremur, venerabilium fratrum S. R. E. cardinalium et reliquorum coepiscoporum nostrorum, qui hac de causa per nos convocati sunt, consilio, sententia et votis adherere parati sumus; quidquid enim desuper unanimi, ut speramus, deliberatione sancitum fuerit, quatenus videlicet præfati Francisci merita id exposcant, et reipublicæ Christianæ expedire noverimus, libenter approbavimus; quocirca vos universos fratres et præsentés, quos jam pridem desuper mature præcogitare movimus, in Domino affectuose requirimus, conscientias vestras onerantes, ut secundum Deum, cujus res principaliter agitur, quidquid singuli sentitis libere proferre velitis ».

Rogati præsulés, cum accepissent cardinales jam ante sanctorum honores beato Francisco Paulano decernendos unanimes censuisse, in eandem sententiam abierunt: eumque magna præsulum pars ob cursorum negligentiam abfuisse, eos monitos ad se accedere jussit Leo, atque unumquemque sententiam suam libere jussit ¹ expromere, cum in Diplomate edendo inserere statuisset memoriam B. Francisci ex præsulum consilio consecratam: cum vero omnes assensissent, sancitum ² demum fuit vigesima Aprilis, ut recurrente octava a Paschate die quæ in primum Maii incidebat in sanctorum ordinem referretur. Describit deinde auctor apparatus, quem ob eam celebritatem instrui jussit, utque vocem, CHARITAS, Minimorum insigne futurum constituerit: tum solemnes composito agmine religioso supplicationes aliamque sacram pompam duci, in qua magister Minimorum B. Francisci effigiem in vexillo postea in templi tholo suspendendam phrygia arte inextam prætulit: quæ omnia dictis a nobis alibi conscribunt; quorum præcipui ritus hi sunt:

80. « Actus canonizationis.

« Papa ante allare suggesti oral. Tum ascendit solium in cornu Epistolæ, facta reverentia per cardinales et omnes, ut alias. Deinde papa ascendit ad sedem gestatoriam ante allare cum diaconis assistentibus, et facit sermonem, qui sibi videtur: in fine concludit quod omnes orient. Surgit et super fastidistorio genuflectit, oral cum mitra; sedes illa gestatoria removetur: lilania per duos cantores cum subdiacono parato inchoatur, et ab aliis respondetur. In fine lilaniæ diaconus a dextris solus surgit, et versus ad populum cantat: *Orate*; et genuflectit; prius levatur mitra papæ, ut orare possit. Postmodum diaconus a sinistris cantat: *Levate*; et omnes surgunt. Venit episcopus cardinalis, tenet librum, papa cantat: *Veni, creator Spiritus*; et iterum genuflectit. Finito primo versu, sur-

gunt omnes; et papa recepta mitra vadit ad solium in cornu evangelii ubi deposita mitra expectat finem hymni. In fine cantores: *Emitte Spiritum*, etc. *Alleluia*; respond. *Et venerabis faciem terræ*. Papa ex libro, quem episcopus cardinalis tenet, cantat orationem cum sua longa conclusione.

81. « In fine papa et omnes cum mitris sedent. Oratores tres regis Franciæ cum advocato seu procuratore causæ ac cum generali Ordinis parato petunt nomine regis, B. Franciscum de Paula sanctorum catalogo adscribi. Quo dicto, papa sic ut erat sedens cum mitra legit ex libro quem prior episcoporum tenet videlicet: *Ad honorem*, etc. et addit indulgentias, ut in libro. Inde oratores et advocatus, qui in terra genuflexi fuerant, acceptant, et agunt gratias nomine regis: petunt decerni processus, expediri bullas. Et papa: *Decernimus*; in forma cum signo crucis. Oratores omnes illi qui prius osculantur pedem cum generali et procuratore Ordinis: illico facto signo liunt selopi bombardarum, et campanarum, ac tubarum eodem contextu: et post morulam papa sine mitra surgens cantat ex libro per priorem episcoporum: *Te Deum laudamus*. Chorus prosequitur. In fine diaconus a dextris cantat: *Ora pro nobis B. Franciscæ de Paula*. *Alleluia*, respon. *Ut digni*, etc. *Alleluia*. Papa ex libro orationem propriam dicit. In fine: *Per Christum Dominum nostrum*, etc. apponitur crux ante papam per subdiaconum paratum: et diaconus missæ stans ad sinistram papæ stantis sine mitra cantat: *Confiteor*; et post Apostolos nominat S. Franciscum de Paula. In fine papa cantat: *Precibus*, etc. et in fine non publicatur indulgentia, quia in fine missæ publicatur plenaria. His expeditis, inchoatur missa papalis: scribatur autem missa in missali papæ tota de Dominica in Albis cum commemoratione sancti; et sic due orationes ¹ sub una conclusione, etc ».

82. Exlat Pontificium Diploma ², quo sanctissimi viri admiranda gesta, patrataque miracula recensentur, quorum nonnulla suo loco attulimus ³: ut ampliores Ecclesiam S. Francisci imperio eversa priore excitaril, nudis pedibus et illæsis calcarit ignem, cæcis visum, mutis vocem, claudis incessum, morituris salutem restituerit, cubiculario Pauli II ad hæc inquirenda submisso tempus, quo sacris initiatus fuerat, designarit; illoque præsentē ad vim divinæ gratiæ in asperremo vitæ genere tolerando ostendendam ardentés prunas illæsis manibus contrectarit.

83. Subdit deinde Pontifex in eo Diplomate proxiam plurium insignium miraculorum B. Francisci precibus editorum narrationem:

¹ Ext. in dipl. canoniz. in Bullar. in Leo. X. const. 38. — ² Ext. in Bull. in Leo. X. const. 38. — ³ An. Chr. 1474. num. 28. 29.

¹ Ib. p. 313. — ² Ibid.

Jacobum scilicet de Tarsia, Bellimontis dominum, ab incurabili cruris ulcere fetidissimo signatum cruce repente sanatum ulcus illico, adeo, ut pedibus ingrederetur : Marcellum Cardillam contractum membris et lepra deformem, integre valetudini restitutum : matum ab ipso ortu nomine Jesu a beato Francisco ingeminato loquela usu donatum. Divina quoque vi ejus precibus puella oculorum usum signo crucis adhibito redditum : duos artifices sub unius domus ruinis lapsosque terra incoluntatem adeptos : lampadem, cum sacra res peragenda foret, sine igne repente accensam : viduae filium in vita mortisque continuo sanum factum : eneetum frigore, sepulchro inferendum revocatum ad vitam narrat.

84. Non minus admiratione dignum quod sequitur, ardentis fornacis flammam ingressum illesum exiisse. Præterea inquit in dicto oppido Paula, dum sui Ordinis domus edificaretur et calx in fornace coqueretur, accidit quod vel propter nimiam ignem, vel aliam causam fornax ipsa ruinam minaretur, tunc illius magistri nullum penitus remedium adhibere scientes, ad beatum virum pro auxilio recurrerunt; qui illis: « Per charitatem, inquit, ad collationem seu prandium calis, mihiq; curam fornacis relinquatis »; quibus discedentibus, ipse statim signo crucis facto intrepide dictam fornacem ardentem intravit, ac illam solus reparavit, idemq; absque læsione aliqua incoluntis exivit.

85. Cum vero miraculorum fama increbresceret, illeque ad diffugiendam inanem gloriam herbas quasdam ad depellendos divina vi morbos admovent, ab Antonio Minorita concionatore et publice et coram acerbissimis verbis traductus est: cui Dei servus ardeatibus tibionibus compressisque manibus illæsis divine omnipotentiae creata omnia parere respondit: cujus fidem et candorem admiratus Minorita sese ad illius pedes provolvit, veniamque temeritatis postulavit. Nec modo Neapolitanum regnum complevit illius sanctitatis opinio; sed Gallias etiam pervasit, adeo ut Ludovicus XI illius videndi percupidus a Sixto IV expetierit, ut illum in Gallias proficisci juberet, de quo suo loco mentio facta ¹ a nobis fuit: tum etiam de instituta ab eo religiose disciplina formula ² triplici, quæ a Roma Pontificibus Sixto IV, Innocentio VIII, Alexandro VI, Julio II viri sanctissimi instituta confirmata Apostolica auctoritate fuit: tum ut sanctissimam mortem obierit ³, undecimque dierum flexu sacrum corpus corruptionis expertus suavem odorem, concurrentibus certatim ad illud deosculandum venerandumque populis, afflaverit; posteaque edita

sint, implorato illius auxilio, plura divina prodigia. Concludit demum Leo, qua maturitate consilii, et quo ritu sacro illum in sanctorum numerum reculerit, ejusque anniversariam memoriam recurrere secunda Aprilis die pie recoli, adjectis precationum inter divina mysteria repetendarum formulis imperavit. Consignatum est hac nota Diploma: « Dat. Romæ apud S. Petrum MXXIX, primo Maii, Pontificatus nostri anno VII ».

86. *De aliis viris præstantissimis in albo sanctorum conscribentis agitur.* — Agitatum tunc etiam fuisse de aliis viris religionis opinione præstantissimis inter sanctos annumerandis, refert Paris, atque Florentinus B. Antonium, ipsorum olim archiepiscopum, in sanctorum numero reponendum supplicibus precibus contendisse; quod confirmat Petrus Delphinus datus proximo anno xx Martii ad Leonem Pontificem litteris: « Ubi, inquit, enim per te palam omnibus factum fuerit, Antonium in Concilio celestium fuisse collocatum, cessurum est hoc non modo ad decus et amplificationem Christiani nominis, verum etiam ad singulare ornamentum, necnon et felicitatem Pontificatus tui, quod Leone X præsidente duo hæc luminaria diu neglecta et prope extincta in lucem prodierint. Merita tanti præsulis prædicari ab omnibus ac celebrari semper audivi, quæ tibi non dubito esse notissima: certaverunt in eo cum vita integritate atque sanctimonia, doctrina vere Catholica, uti ex ejus voluminibus quæ jampridem edidit omnibus constat. Valeat felicissime sanctitas tua. Ex S. Michaelæ Murani die xx Martii MXXX ».

87. Præter B. Antonium, quem ab Hadriano VI sanctorum numero adscriptum visuri sumus, addit Paris de Grassis, Germanos B. Bennonem, Venerorum ducem quemdam suum antistitem, nimirum Laurentium Justinianum, Hungaria regem Ladislaum antecessorem et affinem, Polonium B. Casimirum consecrari postulasse, cardinalemque Jacobatum, ut affinis sua B. Cecholella iisdem afficeretur honoribus rogaturum videri. Quod ad Hungarum vero regem attinet; illum pro Joanne Capistranensi Ordinis Minorum, sanctitatis fama clarissimo, in sanctorum numero ponendo supplices preces se flagillasse una cum Moesis, Germanis, Austriacis, Bohemis, Polonis, quos ille olim cælesti doctrina paverat, porrexisse ostendunt litteræ ⁴, quibus religiosa de illius miraculis actio institui jussa est.

« Venerabilibus fratribus Quinquelesiensi et Sirmiensi episcopis, etc.

« In hujusmodi tam gravi negotio matura, ut decet, deliberatione procedere cupientes ac de præmissis certam notitiam non habentes,

¹ An. 1483. num. 28, 29. — ² An. 1490. num. 35. — ³ An. Ch. 1507. num. 25.

⁴ Lib. III. brev. p. 181.

discretioni vestræ, de qua in his et aliis specialibus in Domino fiduciam oblinemus, conscientiam vestram super hoc onerantes, committimus et mandamus, quatenus de præmissis conjunctim vel divisim vos diligenter informetis, ac testes, qui coram vobis et vestrum quolibet producentur diligenter examinetis, eorumque attestations et depositiones in scriptis redigi faciat, illasque sub sigillis vestris quanto citius ad nos destinare curetis in publica et authentica forma; ut super illis cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione habita providere valeamus. Dat. Romæ die xii Octobris m̄dxix, anno vii ».

88. *Monomachia vetita a Leone X.* — Hoc anno cum eo prorupisset principum iniquitas ac temeritas, ut campum singulare certamen initurus aperirent, ac spectatores ad eruenta illa immantiaque spectacula concurrerent, Leo Julius II prædecessoris sanctionem instauravit: tum acerbiores in ejusmodi pugnarum moderatores spectatoresque penas incussit Apostolico Diplomate¹ illa consignato: « Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ m̄dxix, X kal. Augusti, Pontificatus nostri anno vii ».

¹ Ext. in Bull. in Leo. X, const. 31.

LEONIS X ANNUS 8. — CHRISTI 1520.

1. *Lævam Catholicæ viri deponens Lutherus palam hæresim confitetur.* — Anno a partu Virginis millesimo quingentesimo vigesimo, Indictione octava, Martinus Lutherus hæresiarcha ob Friderici Saxonie ducis clientelam armatus audacia¹, spreta præsulum sui Ordinis et internumtium legatiquæ Apostolicorum, ac Romani Pontificis, ipsum ad officium omni studio reducere atque ex dæmonum laqueis eripere annitentium, mansuetudine, compositisque fraudibus et fallaciis, cogitationes conatusque omnes ad convellendum reipublicæ Christianæ statum palam intendit: rei geste ordinem describit Ulenbergius². Incunte anno Joannes episcopus Misnensis, decreto quarto Januarii die promulgato, Lutheri libellos, quibus Hussicam hæresim instaurabat, proseripsit; ex quo ille rabie inflammatus episcopum maledictis proscindere aggressus est: cum vero episcopus religione præstans et nobilitate conspicuus esset, nobiles Saxones ita ejus causam tuendam in aula Friderici ducis susceperunt, ut Lutherus profectionem ad Bohemos meditatus sit: verum fluctuantem ipsum aliqui Franconie nobiles novarum rerum cupidum in suscepto scelere confirmarunt. Horum antesignani erant Franciscus

Siegingen dux armis strenuus, qui Ecclesiasticorum diliones amplissimas restituendæ religionis specie affectabat; Ulricus Hullenus Romanae Ecclesiæ hostis infensissimus, quem oblituisse vidimus ne sacrum bellum in Turcas decerneretur, et Silvester Schamluburgius, litteris suis vitam et sanguinem pro Lutheri doctrina profuturos significarunt, una cum centum aliis et eo amplius equestris ordinis viris, qui latari non sint ullam vim ipsi intentari: « His litteris », inquit Ulenbergius, « Lutherus insigniter recreatus fuit, et quod ceperat ad Hussitas transeundi consilium mutavit; nec mansit tantum Wilttembergæ, sed et factus ferocior calamum deinceps in Pontificem et Catholicos vehementer acuit, ut testatur libellus Germanicus paulo post editus de reformando communi rerum statu, virulentiam et seditionem spirans, quem nobilitati Germanicæ dedicavit: hanc enim cum rebus suis haberet faventem, idoneam cum primis judicavit, quæ armata manu tandem exequeretur quod animo jampridem contra Pontificem et Ecclesiam Dei machinatus fuerat.

2. Observat quoque Joannes Faber¹, Lutherum, Hullen fretum patrocinio, suis omnibus libris illius armati effigiem præfixisse: « Ob

¹ Ulenb. in Vit. Luth. c. 3. — ² Ulenb. in Vit. et gest. Luth. cap. 5.

¹ Jo. Fab. lib. Cur Lutheri noluerit approbare doctrinam c. 3.

oculos, inquit, modo ponite initium quendam ex Hullen hujus conjurationis (nam, quod propheta dicit ¹, omnia quae loquitur populus iste conjuratio est) qui donec adversus Christianitatis capita reliquosque libros edidit, Lutherique non segnibus asulterioribus verbis negotium egit, ad faciem primam omnium librorum suorum inornatus loriceatusque atque Goliath, gladioque superbum prolecluriens Moab ², effugiatus est: quod peculiariter non addubito illi complacuit. At Hullenum Lutheri patronum et Turcarum socium, quadriennio post stigmilibus scortationum inustum ³ perisse diximus cum ex psiferianis balneis rediret, Siehingium vero ac socios in ipso flagitii conatu oppressos fuisse videbimus. Horum igitur fultus praesidio Lutherus inductam sibi etiam tum editis, ut eas vocabant, tot protestationibus, quod sentiret cum Ecclesia, hominis Catholicae larvam sibi detraxit, ac Nicolaum Amsdortium impietatis seclatorem gloriabundus monuit, tacendi tempus jam fluxisse: « haecenus quidem », ait Ulembergius, « Lutherus spargendis in vulgus thesibus, concionibus, aliisque varii generis tractatibus hoc unum egisse videtur ut influeret in animos hominum ». Et infra: « Ubi vero rem eo deductam vidit, ut favor magnatum quorundam ac procerum nobilitatis studium et inclinatio, doctorum quorundam virorum accessio, qui bonarum artium et linguarum studiis favebant, demum applausus promiscuae multitudinis felicem cause successum pollicerentur, prodiit tandem anno mxxx, et in publicam referre cepit arcana illud, quod nebula protestationum quarundam et humilitatis ac submissionis velamine seclum haecenus occultarat ». Impium siquidem mense Junio librum, quo improvidos lectores inicieret, praefixo reformationis mendacissimo titulo, Carolo V Caesari et Christianae Germaniae nobilitati inscriptum, Theutonico sermone edidit, perditam Ecclesiam abjectamque ab Ecclesiasticis viris ejus curam omentiens: « Ut », inquit Ulembergius, « nobiles in Germania homines laicos feroces militares plerosque et odio flagrantes in clerum ad opprimendum hierarchicum ordinem et everfendam religionem a majoribus per manus traditam incitaret ».

3. Quo autem omnium animos ab Romani Pontificis studio et obsequio abalienaret, exterius Pontificiae curiae pompas, opum amplitudinem ac magnificentiam, et quicquid censura dignum videbatur per summam invidiam traducebat, veterum quorundam haeticorum more hypocrisim amulabat, qui in Dei administris opes improbarant; Caesaremque adhuc juvenem pluribus verborum lenociniis inci-

labat, ut Pontificem omnemque clerum persequeretur, sepultamque Marsilii et Jauduni, qui Pontificem et clerum Caesari obnoxios, ut Ludovico Bavaro, Joannis XXII hosti infensissimo, morem gererent, fixerant, instaurans haeresim, « probare satagebat », inquit Joannes Coelaus ⁴, « Caesaris gladium in omnes non modo laicos, sed et clericos liberam habere absque illo impedimento libertatem ».

4. *Negatur a Luthero sacerdotalis ordo, qui propagatur ab Eckio.* — Favebat illi haeresi politicorum imprudens cohors, quae Ecclesiastici ordinis dignitate oppressa Caesarem excitatum iri stulle arbitrabatur: hanc vero Marsilii haeresim eximia Joannis XXI sanctione, necnon ab Alvaro Pelagio confutatam vidimus ⁵, quam quidem haeresim Marsilii et Jauduni ex Juliano apostata hausisse visi sunt; is enim Christianos omnes expilandos et ad inopiam cogendos, ut Christi exemplum sequerentur, jubebat eadem ratione, quae postea Marsilii episcopos et Pontificem subjecit Caesari voluit ⁶, quod Christus censum persolvisset, atque a Pilato damnatus esset. Easdem argutias blasphemias cum Luthero Erasmus repetere non perhorruit, quas Albertus ⁷ Pius eximie confutat. Cumque Lutherani Marsilii et Jauduni librum, ne qua pestis hoc tempore deesset, e fenebris in lucem eduxissent, Alberus Pighius ⁸ eruditissimo libro eam haeresim confudit. Porro Lutherus non tantum sacerdotalem ordinem laicis subjeci, ac bonis exui voluit; verum penitus excindi, dum mulierculus et pupulos episcopos et sacerdotibus pares dignitate et auctoritate effudit publicis fibellis editis: « Non esse contendebat », ait Coelaus ⁹, « inter laicos clericosque differentiam, praeterquam in officio, cum per baptismum omnes consecrerim in sacerdotes, adeo ut unusquisque, qui ex Baptismo reperit, possit jaclare se jam presbyterium, episcopum, et papam esse.

5. « Cum divulgata esset haec haeresis », inquit Ulembergius ⁷, « ex libellis non obscure deprehensum fuit, quorsum spectaret ipsius machinatio, hoc agi mirum, ut Ecclesiam, subducto sacerdotii fulcro, dimoveret ab eo statu, ad quem per Christum et Apostolos erecta est, eamque deinde variis exagitacionibus quasalam everleret, et novam quandam in locum substitueret formatam arbitrato suo, qualem ab eo tempore, quo mundo nomen Christi Salvatoris innotuit, nulla unquam saecula viderunt, ex qua sacerdotium Christi Melchisedechicum et pastorale pedum D. Petro ejusque successoribus a Christo traditum perpetuo proscriptum esset et explosum. Viderunt viri prudentes hoc Lu-

¹ Coel. in Actis et script. Luther. hoc ann. — ² To. xv. Amal. an. Chr. 1327. num. 28. — ³ Alber. Pighius l. v. Hicrare. Eccl. — ⁴ Albert. Pius l. xlii. in Erasmus. — ⁵ Pighius ubi sup. — ⁶ Coel. in Actis et script. Luth. hoc ann. — ⁷ Ulem. c. 50.

¹ Isa. VIII. c. 6. — ² Sap. xv et xvi. — ³ Auctor. Germ. Chr.

theri consilium ideoque se pro Ecclesia magno zelo conatibus ipsis objecerunt. Et quidem e propinquo Thomas Murnerus Franciscanus, et Hieronymus Embserus scriptis sacerdotium novi testamenti justo rationum praesidio contra vanos ipsius latratus insigniter munierunt.

6. Afferuntur a Joanne Eckio¹ praecipua haeresiarum sophismata, ac dissolvuntur egregie hinc verbis: « Lutherus suo more procaciter insolentis, contemnens tum universum sacerdotium, tum ipsius Ordinis sacramentum, blanditur et adulatur laicis, perhibens omnes Christianos esse sacerdotes; inducit in hoc verba Petri: *Vos estis genus sanctum, regale sacerdotium*; addit et illud Joannis: *Occisus es et redemisti nos in sanguine tuo, et fecisti nos Deo regnum et sacerdotes*. Ad haec, inquit, Christiani omnes uncti sunt a Christo, omnes ergo sunt sacerdotes, cum sint filii summi sacerdotis Christi. Age nunc, accingamur ad respondendum istis locis, quos dilaniat Lutherus pro consuetudine omnium haereticorum; sicut egregie super hac re ei respondit rex Angliae: omnes enim fere haeretici susceperunt quidem Scripturas, sed illas pro suo libitu dilaniarunt, falseque interpretati, juxta istud Gregorii: « Haeretici rodunt Scripturas et sanctos Patres nobiscum laudant, sed depravato intellectu pugnant cum laude eorum contra nos ».

7. Quantum ergo attinet ad verba Petri: sciendum est, Scripturam dupliciter de sacerdotio loqui simul et de regno: alterum enim internum est et spirituale, quod quisque in seipso et erga se debet habere, atque hoc jam commune est omnibus Christianis, siquidem nos Christus et regnum fecit et sacerdotium, regnum quidem, quia Christus in nobis regnare debet per fidem et gratiam suam, per dilectionem et charitatem Spiritus sancti, per quam regat ille vires animae nostrae; sicut ergo mendicus rex est, ita pari quoque ratione sacerdos, in spiritu scilicet et erga seipsum, ut Christo offerat fidem suam, pietatem, et preces. Hujusmodi sacerdotes instituit Apostolus quando dixit: *Fratres, oro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*, etc. Atqui extra regnum illud internum et spirituale oportet etiam esse externam quandam administrationem, quae a potestate superiori profiscatur: oportet et esse regnum et imperium: sic quoque praeter interius sacerdotium spirituale, necessarium est esse aliud externum in hominibus ad hoc ordinatis et constitutis ad officium et ministerium suum coram hominibus exequendum. Ita B. Ambrosius aperte inquit in libro de Sacramentis: « Quid hoc ad populum, « si virga sacerdotis aruerat et relloruit? po-

« pulus ipse quid est nisi sacerdotalis? quibus « dictum est: *Vos autem genus electum, regale « sacerdotium*, ut ait Petrus; Unusquisque ungitur in sacerdotium, ungitur in regnum, sed « spirituale regnum est et sacerdotium spiri- « tuale ».

8. « Potest hoc idem et exemplis confirmari: quilibet enim Christianus existens in gratia Dei, Dei templum est, juxta illud Pauli¹: *Templum Dei sanctum est quod estis vos*: templa autem haec spiritualia Dei sunt, extra quae necessum est habere etiam externa et materialia templa: id ita esse, ut credas. En tibi Scripturae testimonium invincibile: neque enim cuiquam dubium esse crediderim facile in Veteri Testamento sacerdotium fuisse externum, saltem circa Aaronem et ejus successores: quoniam cum illud officium sibi usurpare conarentur Chore², Dathan et Abiron, clamarentque adversus Moysen, sicut nunc Lutherani, universam populi multitudinem esse sanctam, et Dominum quoque in ipsis esse, deglutivit eos terra, et sic vivi descendenterunt in infernum. Non dissidet inde, quod admirando virgæ flore³ declaravit Deus, hoc munus sacerdotale veluti proprie pertinere ad Aaronem in tribu Levi, neque ad ullam aliam tribum populi Israel; et tamen Deus ita dixit⁴ ad populum Israel universum: *Si audieritis vocem meam, et custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis; meo est enim omnis terra, et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta*: ubi jam non omnes ita constituit sacerdotes, ut Aaron, sed interne et spiritualiter tantum. Sicut ergo Judaei laici in Veteri Testamento sacerdotes fuerunt in spiritu: ita nunc quoque Christiani sacerdotes sunt et reges spiritu tantum: atque ad eundem modum intelligi etiam debent verba Joannis.

9. « Quod praeterea inducit Lutherus, omnes Christianos unctos esse a Christo; nemo est, qui inficiat ea: ideo enim parvulus in Baptismo ungitur sicuti supra duabus humilibus ostendimus: et Augustinus affirmat nos omnes a Chrismate vel potius a Christo dici Christianos; verumtamen universalis illa omnium Christianorum unctio non est ordinata ad ordinem hunc sacerdotalem, sed potius ad militandum et serviendum Christo sub vexillo crucis contra hostes nostros diabolum, mundum et propriam carnem. Longe alia ratio est de hac unctioe, quae nec laicis, nec mulieribus competere potest ». Et infra: « Quanto verius docuit nos Paulus dicens: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona, et sacrificia pro peccatis*. Non permittuntur haec cuivis ex plebe homini, nulli Chore sive Dathan licita; sunt ista munus

¹ Eck. to. IV. homil. 62. de sacro ordine.

¹ II Cor. III. ext. III. — ² Num. XVI. — ³ Ib. XVII. — ⁴ Exod. XIX.

ordinata pro iis tantum, qui ad hæc sunt vocati et constituti, ut non tantum pro se, sed et pro populo arent et intercedant ». Hactenus Eckius.

10. Joannes autem Faber demonstrat ¹, non aliis a Christo collatum sacerdotium visibile et externum, seu panem et vinum in corpus Christi transmutandi potestatem datam, quam Apostolis, quibus hæc verba Christus dixit: *Hoc facite*, etc. tum aliis; quibus ab Apostolis continua successione eadem potestas transfusa est: « Omnes Evangeliste in descriptione cenæ Dominicæ quasi uno ore testantur ac confirmant, quod scilicet cum solis ² illis duodecim selectioribus suis discipulis agnum paschalem manducaverit, ac solis illis sacramentum tradiderit, dicens: *Hoc facite*, etc. Ad hæc doctus ille doctor gentium Paulus, ubi hoc mysterium describit, inquit ³ quod Dominus noster Jesus Christus panem acceperit, gratias egerit, fregerit ac dixerit: *Accipite et manducate; hoc est corpus meum: hoc facite in mei commemorationem*. Et accepto calice similiter illis dixit: *Hoc facite*, etc. Hoc soli Apostoli audierunt; neque enim omnibus in toto mundo constitutis dictum est: *Hoc facite*; imo neque mulieres a Galilæa sequentes hoc audiunt, licet in Evangelio non parvam laudem habeant ». Et mox:

11. « Quam vero bene conveniant Christi ac Lutheri dogmata et præcepta, recte sentientium esto judicium, ubi alter, hoc est, Christus sacerdotibus; alter vero mulierculis: *Hoc facite*, tribuit, ac consecrandi potestatem assignat. Atqui annon illa egregia religio, egregium sacerdotium ac Christiana ordinatio, quod inter temulentias ac comensationes consecrationem illam concipiunt profani, id quod tanta majestate per Christum solis sacerdotibus demandatum extitit? Sed et hoc vehementer dolendum est, quod nonnulli nec admodum pauci plerumque tam venerabile sacramentum in marsupium aut crumenam sordidam conjiciunt, data etiam potestate omnibus consecrandi, celebrandi, ac quasi libet Ecclesiasticas functiones tractandi et administrandi: cum tamen a principio per Christum hoc saltem, ut sæpe nunc diximus, Apostolis et deinde etiam episcopis ac eorum ministris et coadjutoribus sacerdotibus, et ad minus ordinatis ac initiatis traditum ac concessum est. Sed hoc modo sacramentum solemnè ac longo usu, ita in Ecclesia duntaxat ab Apostolis ac Apostolicis viris usurpatum esse testantur Acta Apostolorum ».

12. Deforsit etiam Lutherus, referente Fischerò, hæc divina oracula in alienum sensum, nimirum ex I Petri II: *Tanquam lapides vivi superædificamini in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum*. Et infra: *Vos autem genus ele-*

ctum, et regale sacerdotium. Et Apocalyp. V: *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes*. Et tertio Apocal. XX: *Erunt sacerdotes Dei et Christi ejus, et regnabunt cum eo mille annis*. Hæc cum Lutherus attulisset mox seipsum refellit his verbis: « Certum est verba fieri de omnibus Christianis, eosque sacerdotes et reges appellari, quod ut de visibilibus regibus intelligi non potest, ita nec de visibilibus sacerdotibus intelligi ipsa universitas Christianorum permittit ». Ad quæ adjungit Fischerus ¹: « De sacerdotibus loquimur, qui per Ecclesie præsidés ad id numeris vocati sunt et ordinati, cooperante Deo et gratiam eis divinitus infundente, quare nihil adversum nos hæc Scripturæ militant; neque enim indiciamur, singulum quemque Christianum et regem, et sacerdotem esse; verum sibi ipsi, non cuivis alteri: nam ut cæterorum regimen fas non est cuivis usurpare; ita nec sacrorum mysterium arrogare licebit. In summa, sicut singuli reges sunt, ita sunt et sacerdotes; et ut alios regere singulis prohibetur, ita prohibetur et sacerdotium ». Confirmatur id auctoritate Scripturæ; cum enim omnes Judæi nec tribu sacerdotali nec stirpe regia sati essent, tamen iis dictum fuit: *Mea est omnis terra, et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta*. « Hæc verba », inquit Fischerus, « non ignorarunt Judæi toti populo fuisse prolata, neque tamen ob hæc existimabant singulos de populo vere sacerdotes aut reges fuisse; alioqui non objectasset Christo quod se regem vocasset ». Cum itaque Judæi præter illud sacerdotium infernum etiam externos sacerdotes, qui sacra peragerent habuerint, quid vetat in lege Evangelicæ præter id sacerdotium quo divinæ laudes celebrantur, alios esse sacerdotes, qui pro aliis sacerdotum fungantur, et in cuncto modo corporis et sanguinis Christi sacrificium faciant?

13. Haussit autem hæc Lutheri hæresim avide Zuinglius ², qui ex ea aliam non minus fœdam elicit, scilicet Christi corpus in Eucharistia realiter non existere, si nullum erat inter aniculas et sacerdotes discrimen: at cum presbyterorum in sacris litteris crebra fiat mentio, ut apud Jacobum ³: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesie, et arent super eum*, etc. ad vim divini oraculi eludendam, seniores plebis interpretatus est, quem ita confutat Joannes Faber ⁴: « At quid hic Zuinglius ac alii tentant ac moliantur? nempe aiunt seniores ex civitate advocandos, quasi vero presbyter non ad sacerdotem referatur: Paulus autem nulla ætatis habita ratione sic appellari sacerdotes scribit ⁵: *Noli negligere, ait, gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii: hæc medi-*

¹ Jo. Fisch. congress. 3. de sacris sacer. defen. advers. Luther.

² Jo. Faber. de sacris. missæ et sacerdot. novæ legis. — ³ Jac. v.

⁴ — ⁵ Fab. ibid. — ⁶ I Timoth. IV.

¹ Faber. in opusc. de sacris. mis. — ² Luc. XXII. — ³ I Cor. XI.

tare. Et rursus in eadem sententiam idem Apostolus ait ¹: *Qui bene presbyteri duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Et quis hic presbyteros non pro sacerdotibus acciperet? ut etiam docet Cyprianus in concione de Spiritu sancto. Si itaque hic seniores aetate essent pro sacerdotibus accipiendi, quid ad Paulum pertinuit aetate seniores per civitates constituere, cum hoc potius forte magistratui licuisset? aut cur discipulo suo Tilo scribit ²: *Eam ob rem reliqui te Creta, ut ea quae desint corrigas, et constitutas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.* Ecce quid hic Tilo scribit Apostolus, quod scilicet corrigat, quod et presbyteros constituat, quem admodum ipse sibi constituerit aut ordinaverit; et hoc aliter intelligi non potest, quam quod Titus non debuerit sexagenarios, aut centum annos natos constituere, qui jam antehac in his civitatibus erant, sed sacerdotes potius, ut in mandatis habebat, ordinare; et ita mandatum Pauli est referendum non ad apostolos, non ad presbyteras, sed potius ad presbyteros. Et similiter Lucas scribit ³ quod Paulus, quando Iconiam ac Antiochiam venerat, singulis Ecclesiis suos ordinaverit ac constituerit presbyteros sive sacerdotes: atque adeo, ut nova fert translatio cum suffragiis. Et neque hoc, quod ibidem in Actibus Apostolicis legitur, ad seniores alicujus civitatis transferri potest: proinde haec doctrina damnanda est, qua docetur, ut dumtaxat seniores per aetatem in Ecclesia debeant praefici et ordinari. Et licet Moses jussu Dei debuerit seniores eligere in populo, quod ita tamen est intelligendum non quoad aetatem, sed quoad habilitatem, et alia virtutum ornamenta. Et si soli, qui per aetatem seniores sunt, huic dignitati debent praefici, ipse Timotheus per hanc legem sacerdos et mysteriorum Dei dispensator esse non potuisset; nam Paulus ita scribit ⁴: *Nemo contemnat tuam adolescentiam.* Ecce tibi juvenis fuit Timotheus, cujus adolescentiam nullus contemnere debuit; nihilominus et is in hunc locum episcopalem et sacerdotalem ordinatus est: et statim sequitur quod non debeat oblivisci eorum donorum, quae ex potestate sacerdotum ac manuum impositione consecutus fuerit. Si ergo Timotheus dona consecutus est ex impositione manuum sacerdotalium, quomodo ergo rustici stivam aratri tenentes in manu absque ulla sacrarum manuum impositione, et sine ulla mentione pro sacerdotibus habendi sunt? Proinde hinc apparet, quod non parum adversarii Ecclesiae errant. Haec autem revera sunt opera diabolorum Belial, Beelzebub, ac aliorum spirituum malorum: quibus bene constat, quod primi sacerdotes in Ecclesia Christi fuerint Apostoli, ac deinde eorum sequaces ac successores

episcopi, per quos exterminati ac depulsi saepius fuerint ipsi maligni spiritus, adeo ut etiam genua coram illis flectere coacti fuerint, solo Jesu Christi nomine invocato atque prolato, etc.

14. Porro quia, ut ait propheta: *Abyssus abyssum invocat*; ex superiori Lutheri dogmate duo errores gravissimi pullularunt: nam consecrare amisi sunt sacris sacerdotalibus non initiati, ac stulti et idololatrae populi hostiam non consecratam adorarunt ¹: tum etiam cum sacerdotes se esse persuasi essent, quod regale sacerdotium ad Christianos omnes devolutum Lutheri praedicaret, non tantum sacerdotes, sed etiam reges, convulso omni statu politico, esse voluerunt; unde tot eruenta strages consecuta: nec malam illationem fuisse docuit prudentissimus Sigismundus rex Poloniae in litteris ² ad Prussiae novatores missis, quos jussit colere sacerdotes, atque agnoscere ipsos nec sacerdotes nec reges esse, cum pari ratione reges ac sacerdotes essent; nec magis regibus quam sacerdotibus tributa pendere tenerentur, si Lutherana regalis sacerdotii interpretatio videret. Verum neque Caesar nec Germania principes putabant, sectatorum Lutheri furorem in communi perniciem erupturum; adeo ut regum diademata, principum et magistratum insignia cum tyaris Pontificis, infulus praesulum, et sacerdotum ornatum diffringere molirentur, liberique ab ea suspitione haeresiarum impune furere, atque omnes gradus sacerdotum pessumdare permisissent. At imbecilles laicorum animi gloriabundi, quod sacerdotibus, episcopis, ac Pontifici pares gradum dicerentur, ad defectionem a Romana Ecclesia, a qua infelices animas perdi Lutheri mentiebatur, jactanti se Jesu Christi spiritu plenum, imo demoni in angelum lucis transformato crediderunt: hic namque impostor singulis paginis, quas impietate et convitiis in Ecclesiam fuis infarciebat, Jesu nomen venerabile superponebat, ut omnia a spiritu Christi suggesta inque optimum finem tendere putarentur.

15. *Calumniam Lutheri in auctoritatem Pontificiam et jus canonicum.* Vt vero reformationis ostentato nomine hierarchiam Ecclesiasticam deformare nisus sit, ita describit Joannes Coeleus: « Primum subjecit in reformatione illa papam et episcopos gladio Caesaris », is error superius confutatus est; huic vero abum magis impium conjunxit: « Deinde », inquit Coeleus, « ademil papae auctoritatem tum interpretandi Scripturam sacram, tum indicendi Concilium generale: quibus vario et Scripturarum et rationum fuce probatis, cepit in mores et practicas Romanae curiae acerrime invehi, sigillatim taxans omnia et per calumnias cuncta in majus adaugens: exclamabat igitur indignum esse, ut

¹ 1 Timoth. v. — ² Tit. I. — ³ Act. XIV. — ⁴ 1 Timoth. IV.

¹ Florin. Haym. — ² Ext. to. I. ter. Polon.

papa triplicem gestet coronam, cum summi reges micam gerant, cum esse non exaltati sed crucifixi Christi vicarium, cardinales ejus esse inutilem imo perniciosum populum, qui Italiam et Germaniam exsugit, ex familia papae centesimam partem retinendam nonaginta novem partes ex illa abolendas esse, tollendas annatas et mensas papales, abjiciendas episcoporum confirmationes et archiepiscoporum pallia, domum datarii esse lupanar super omnia lupanaria, papae nihil juris competere ad regnum Neapolis et Siciliae, vim et praedam esse omnia quae possidet, Romanam excommunicationem simul cum litteris et sigillis in frigidum ducendam balneum, jus canonicum a prima littera usque ad novissimam funditus delendum, praesertim vero Decretales ».

16. Ut sceleris exemplum praerberet haeresiarcha, tantam arrogantiam audaciamque sumpsit, ut flagitium superioribus saeculis inauditum, dignum antichristo patrare non sit veritus, sacros enim canones et sanctorum Patrum decreta, quibus Christi et evangelistarum doctrina, quibus Apostolorum traditiones, quibus Oecumenicorum Conciliorum Spiritu sancto loquentium sanctiones continentur, quibus damnantur haereses, quibus sacrorum Christianorum administrandorum ratio descripta est, quae omnes Ecclesiae toto orbe diffusae summa veneratione sunt prosecutae, publice damnavit pro ea scilicet auctoritate qua a Luciferio instructus erat, flammis injectit¹, addita insana voce: « Quia conturbasti sanctum Domini, Deus te consumat igne aeterno », scilicet Lutherus scelestissimus, qui palam adulteria, incesta, et scortationes consulit, ipso iudice fuit sanctus Domini conturbatus in sacris canonibus a Christo, Apostolis et sanctis Patribus, a quibus ejus doctrina impia damnatur; et folia sacros canones continentia, ac docentia quae sit vera Scriptura, ignes aeternos passura sunt, ac non ipse flammis exurendus sempiternis. Et vero tam impii horrendique facinoris fama latius pervaderet, libellum edidit, quo jure merito id a se perpetratum disceptabat; ac triginta articulos ex Decretorum volumine collectos, inque alienum sensum detortos exagitabat, atque haec monstrosa effudit: « In his et hujusmodi articulis, quorum innumerabiliter plures sunt, omnes tamen eo tendentes ut papa sit et Deo et omnibus hominibus superior, et ipse solus nemini mortalium, sed ipsi omnes etiam Deus et angeli sint subiecti ut papae: discipuli dicant papam esse rem mirabilem, non esse Deum et non esse hominem, forsassis diabolus et satanam ipsum ». Et infra: « Summa summarum totius juris canonice haec est: Papa est Deus in terris, super omniibus caelestibus, terrenis spirituali-

bus et secularibus, et omnia papae sunt propria, cui nemo audeat dicere: quid facis? » Ex qua calumniarum blasphemiarumque sentina patet Lutherum luende veritatis rationem omnem abjecisse ac suo tantum diabolico furori cum animae suae et sectatorum suorum aeterno exilio servire voluisse, quam enim impudenter mentiretur ab Ambrosio Catharino redargutum manifeste, refert Coeckus his verbis¹:

17. « At Ambrosius Catharinus Italus, vir plane doctissimus, qui antea quinque libris illius erroris et conatus acerrime reprehenderat, in haec verba illi tam graviter sane quam vere respondit: Vere summa summarum omnium tuarum vituperationum haec est, quia non sunt, nisi calumniae et mendacia manifesta, quibus respondere stultissimum esset: nam si haec persuadeas etiam citra ullam contradictionem turbae tuae, nihil profecto tam absotum atque absurdum superest, quod persuadere non possis. Quis enim possit credere quod in Decretis dicatur, papam esse supra Deum, aut supra Scripturam, aut super omnia caelestia? quae istam crudelissimam blasphemiam possint recipere pie aures, quod papatus sit regimen antichristi? Tot sancti igitur tam probati in regimine antichristi praefere, Gregorius, Leo, atque majores pleni scientia et Spiritu Dei? O mundum vere positum in maligno! non jam in papae personam aut mores malos, sed in officium, sed in majestatem a Deo positam ac immobiliter fundatam serpens malignissimus venenum effundit, et insultat, etc. »

18. *Joannes Faber in totidem responsionibus confutat triginta articulos excerptos ex operibus Lutheri.* — Consurrexerunt etiam adversus Lutherum plures viri doctissimi, qui vesaniam ejus maledicentiam confuturam, inter quos Joannes Faber in erudito Commentario inscripto Adriano VI Pontifici triginta illos articulos calumniis et impietate contextos esse demonstravit. Imprimis daemonem mendacem magistrum secutus haeresiarcha objicere non erubuit, in jure canonico scriptum esse, papam et suos divinis mandatis non esse obstrictos; cum tamen ipse Lutherus ac Lutherani ejus criminis rei tenerentur, qui fidem solam ad salutem necessariam mentientes, improbos quoque ab Ecclesia Romana divulserunt. Secundo nefarius Christi et Ecclesiae hostis conqueslus est, Pontificem et clerum non esse laicorum servituti mancipatos, quem Faber ita compellat: « Subodoro quo tendas, eo quidem, ut demum ex testimonio Petri hanc millenariam Ecclesiasticam libertatem a clericorum ordine vi quadam adimere velis, ita ut nos in sortem Domini receptos in utraque Germania, Gallia, Hispania, Anglia, Hungaria, Portugallia, ac aliis regnis laicis sub-

¹ Coel. ubi sup. Ulenb. c. 5.

¹ Coel. in Actis et script. Lutheri hoc anno.

jectos esse oportere velis; sicut miserrime sub Bohemorum tyrannide clericorum illa sanctissima coloris, auctoribus Joanne Hus, et Hieronymo, et Wicleph, conjecta est. Sed non sinit Dominus perire Christos suos ». Nonnullisque interjectis :

19. « Ad tertium venio articulum, ubi tam indignum esse judicas in cap. Solita; Pontificalem auctoritatem soli, et regalem potestatem tuam comparatam esse; dic, quæso, mi Luthere, an non sil hæc sat comoda comparatio. Audi Chrysostomum ¹ in III lib. de dignitate sacerdotali cap. 1. loquentem, qui sic ait: « Nunc sacerdotio proposito, quod tanto spatio antea cellit imperium, quanto inter se anima naturæ et corporis differt ». Hæc in Martine, quid dicis ad hæc? non modo lex, ut in eod. de sacrosanct. Eccl. 1. *Sacrosanctus* ²; non philosophia Aristotelis, sed ipsissimum Evangelium me docuit quantum anima differat a corpore, ut pole tanquam immortale a mortali, incorruptibile a corruptibili, et fere velut infinitum a finito. Sed et Ambrosius quid addicat audi in libro de dignitate sacerdotali cap. II: « Honor, inquit, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari; si regum fulgori compares et principum diademati, longe erit inferius, quam si plumbi metallum ad auri fulgorem comparetur: quippe cum videas regum colla et principum submitti genibus sacerdotum, et exosculatas eorum dexteræ, orationibus eorum credant se communi »; hæc Ambrosius. Vides hinc comparationem de sole et luna ex Ambrosii sententia non esse sufficientem ». Et post nonnulla alia :

20. « In cap. *Significasti*, de electione, quartum dicis deprehendi errorem, ac asseris illic confineri papam ac illius Sedem non esse obstrictam Christianis Conciliis atque statutis. Vidi ipse capitulum illud a Paschale papa ante septingentos annos editum; et revera non spinosum aliquem sophistam, sed spiritum tanto Pontifice dignum redolet; eos enim hæreticos reprobat, qui dicunt omne iurandum in Evangelio prohibitum a Domino, contra quos pugnavit Augustinus; nec ea displicent, quæ sunt apud Alanum ³ in II lib. contra hæresiarchas. Verum est quod idem Paschalis per quamdam parenthesis adiecit dicens: « Anni in Conciliis statutum non inveniri quasi Romanæ Ecclesiæ legem Concilia ulla præfixerint, cum omnia Concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem et facta sint » et robur acceperint, et in eorum statutis consensu Conciliorum Pontifex non sit astrictus; poteris hæc videre apud Speculatorem libro de dispensationibus ». Et infra :

21. « Quintum errorem cum esse dicis, quod

papam in suo pectore habeat potestatem plenariam super omnia jura; dicis hæc in præmio Sexti contineri. Certe sat diligenter hoc præmium ipse relegi, tamen ita scriptum non reperio. At in cap. I de Constitut. eodem libro, sic scriptum esse legitur: « Quomodo Romanus Pontifex omnia jura censetur habere in serinio pectoris sui ». Hic nodum in seripo quæris. Si hoc in Pontifice testimonium detestaris, cur non calamum figis in Honorium et Theodosium imperatores, qui dudum eadem verba scripserunt? At non licebat Pontifici de canonibus hoc dicere quod dudum imperatores dixere de legibus ». Sexto impudens Lutherus calumniam aspersit Pontifici, quod in sacris canonibus sibi mutandorum ac everendorum Conciliorum auctoritatem arroget. Septimo inepte conquestus est quod sacramentum ab episcopis exigat.

22. Obiecto octava Lutheri petita est ex capitulo: « *Si papa*, dist. XI quod papa a nemine judicari possit ». De ea controversia, quo scilicet casu cum in suspicionem hæresis vocaretur, judicari posset, jam in Annalibus dictum est; nec Pontificis in hierarchia Ecclesiastica, quam regum in politico statu quoad alia seu vere seu falso impacta crimina conditionem deteriorum esse constat; de quo inter alios pluribus cardinalis Cajetanus egit. Obiecit nono, papam dici caput Ecclesiæ, scilicet ministeriale, cum supremum sit Christus. Addit Faber :

23. « Decimum articulum justissime damnandum credis in Cap. *Cuncta* IX, quæst. III ubi Gelasius papa sic habet: « Cuncta per mundum novit Ecclesiæ, quod sacrosancta Romana Ecclesiæ fas de omnibus habeat judicandi, neque cuiquam de ejus liceat indicare iudicio: siquidem ad illam de qualibet mundi parte appellandum est, ab illa autem nemo appellare permissus ». Hæc verba nescio an potuerunt tantum causare, ut juste decreta damnaris. In Nicæno Concilio consensu Patrum admissum est, ut gravi Sedem provocarent Romanam: cur hæc libertatem totidem annis præscriptam tu conaris exvertere? Paulo post: « Timeo, mi Luthere, ne satis superlucratum esse credas, modo jugulentur Pontifices, trucidentur episcopi, subjiciatur clerus; nescis autem quod primum hæc prophætia completa fuerit: *Assident reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus*. Jam reges cœpisse servire Domino, et tunc reges sese cognovisse, imo professos se indignos esse, ut Pontificum causas judicarent, potuisses hoc ex Nicæno Concilio, ex Hilario et Ambrosio, ac nullis aliis deprehendere ». Et infra :

24. Ad undecimum venio, ubi ex XXV quæst. I *Lairis*, inculcas scriptum esse, « Romanam Sedem vult dare juribus », Miror, mi Luthere,

¹ Chrys. I. III. de dign. sacerdot. c. 1. — ² L. *Sacrosanctus* de sacros. Eccles. — ³ Alan. I. II. contr. hæres.

¹ Ps. II

qui sanctulus diceris, et religiosulus haberi cupis, cur non vereris hic Pontificibus tantam facere injuriam? Nescis esse scriptum: « Princeps « legibus solutus est ». I. princeps ff. de legibus, dixit hoc Ulpianus. Quid si et idem dixisset Pontifex? sed non dixit, maxime quantum ad evangelicam legem attinet; imo si undique percurreris sacros hos canones, proculdubio invenies, Pontifices hoc servare quod scriptum est in I. *digna v. c. C. valem.* et Valentinianus sic dicunt: « Digna vox est majestate « regnantis, legibus alligatum se principem pro « literi ». Sed hanc injuriam tunc recte vindicavero, si ex eodem loco ostendero, te non vera dixisse. Audiat ergo pusillus grex quid Urbanus, quid Zozimus, quid Marcellus, quid Hormisdas Pontifices in eodem loco tradiderint. Dicit illic Urbanus: « Sunt quidam dicentes Romano « Pontifici semper licuisse novas condere leges « quod et nos non solum non negamus, sed etiam « valde affirmamus ». Sciendum vero summopere est et quia inde novas leges condere oportet unde evangelistica aliquid et propheta nequam dixerunt: ubi vero aperte Dominus vel ejus Apostoli et eos sequentes sancti Patres sententialiter aliquid diffinierunt, ibi non novam legem Romanus Pontifex dare, sed potius quod predicatum est usque ad animam et sanguinem confirmare debet: si enim quod docuerunt Apostoli et propheta, destruere (quod absit) nitentur », Et infra: « Non sententiam dare sed magis errare convinceretur ». Duodecimo nugax Lutherus objecit. Romanam Sedem dici petram, quasi vero eo sensu diceretur, quo Christus petra est appellatus.

25. « Tredecimum errorem », inquit Joannes Faber, « esse dicis, claves dumtaxat Petro tradatas. Ostensum est supra claves esse Christi, claves esse Ecclesiae, claves esse sacerdotum; sed Petro principaliter et primo datas ante ceteros Apostolos, non uno dumtaxat loco, sed sanctorum Patrum sententiis ostendimus. Vide ad hoc Ambrosium, Hieronymum, et de hac re primo omnium Hilarium Pictaviensem in Psal. cxxx et Psal. lxxv, et omnino in lib. VI de Trinit. ejus mentem tamen inferius plenius accipies. Certe si haec tua catervae proposuisses, Pontificium jus non tanquam Chryssipeam dialecticam judicasses ». Decimo quarto calumniam struit Lutherus inquit, dici sacerdotium Christi translatum in Petrum, quod sacerdotialis ordo per Christum ceperit in Petro. Subdit Faber:

26. « Taxas dein in xv tuo articulo in cap. *Ideo permittente*. xxv quaest. i quod scriptum invenieris, et hic scriptum esse dicis, papam posse condere leges in Catholica Ecclesia; cui sententiae Paulus adversatur ad Gal. v. dicens: *Liberate nos Christus liberavit*: scripsisti nonnihil de libertate Christiana, sed revera nec dictum Pauli nec tua Christiana libertas huc pertinebat, qua

Pontifici potestatem condendi leges praeriperes. Scio scriptum Jo. viii: *Veritas liberabit nos*; et iterum: *Si filius vos liberabit, tunc vere liberi eritis*: sed quid proprie est liberare aliud quam salvum facere? Et infra: « Sed quomodo dicit Augustinus: « Nos servi eramus ¹ cupiditatis, « liberati servi erimus charitatis ». Quod et Paulus docet ad Gal. v sic dicens: *Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem detis in occasionem carni*? Hanc Dulcinastarum haeresim a Clemente V contutatum vidimus.

27. Decimo sexto calumniator vertit crimini, quod Pontifex oraculo Christi: *Quomodo cumque ligaveris* auctoritatem suam constabiliret. Decimo septimo inveniunt Lutheri in Pontifices ob idiclam jejuniorem legem, et votorum observationem, ita responsum est a Fabro: « Habemus hanc abstinentiam non tam ex precepto Pontificis, quam ex diutissima consuetudine sanctae matris Ecclesiae: Ecclesiam igitur hic, non Pontificem damnas ». Id patet ex S. Basilio in homiliis de jejunio, atque adeo addidit Joannes Faber: « Nec tibi persuadeas, sicuti velle videris, jejunia et vota res esse jampridem a Romanis Pontificibus excogitatas; nam et Hieronymus ad Sabinam scribit, moris fuisse in Aegypto et Syriae monasteriis, ut tam virgo quam vidua, quae se Deo voverint et saeculo renuntiantes omnes delicias saeculi concutearint, erinem monasteriorum matribus offerant descendam: et multa id genus sunt alia, quae tu Pontifici Romano putas impingenda. Sed forte habes, quo tua defendas, quod nolis ullum hominem super ceterum aliquid statueri posse, quod et constantissime dicis ac asseris; super quo paucis tibi respondeo: si homo supra hominem nihil statuere potest, cur in primo Apostolorum Concilio decretum factum est, ut qui sunt in Antiochia, Syria, et Cilicia, contaminationibus simulachrorum et sanguine et suffocato abstineant? »

28. Dehacchanti acerbissime Lutheri ob vitia sacerdotum conjugia respondit Faber: « Injustissime Pontificem facere contendis, qui sacerdotibus ne ducant uxores prohibuerit. Hoc opus, hic labor est. O quot vespas: o quot vestertiliones; quot cyniphes, bruchos, scarabeos, atque crabrones is excitaverit, qui sacerdotibus uxores non esse permittendas asseveraverit! tota fornicatorum familia commovebitur ». Et infra: « Scio, mi Luthere, hac re una te multorum hominum favores et aucupatum, et lucratum esse: unde camarinam non mediocrem is moverit quotusquisque in adversum pugnavit: nec me latet quod habes tuae blandulae sententiae propugnatores acerrimos ». Nullis in hanc sententiam interjectis, ut ex antiquis Conciliis et traditionibus sacerdotes ad caelibatum obstructi sint, nec Lutheri licuisse sacerdotibus voti infringendi con-

¹ Aug. in Evang. Jo. tr. 11.

silium dare, demum Lutherani pseudoevangelii impuritatem ita describit :

29. « Ingenue dicere possem in hac et multis rebus te Mahumeticis sectatoribus esse impuriorem, ne dicam pejorem : si quidem illi Purgatorium esse credunt ; tu vero tollere videris : viros mulieribus præesse dicunt ; tu vero aequales reddis ; in capitibus Alchorani decimas solvi jubet, tu vero tollis : de juramentis ac votis ita statuit Mahumetus, ut illa omnino servare velit ; tu vero perjuros et sacerdotes et monachos etiam impune concubio jungis : et mille sunt illius genera, ut de beata Virgine, ac tuis assertionibus contraria, quæ, si velim, tibi recensere possem, in quibus Sergius monachos ac Nestorianus excommunicatus Mahumeti præceptores honestiora suo discipulo suggererunt, quam tu nobis in Ecclesia sancta aliquando tradideris ; et sic velim nolim fateri cogor, quod in multis major est Alchorani puritas, religio, ac pietas, quam nova tua ac tuorum doceat Christiana libertas, etc. ».

30. Subdit auctor Lutherana argumenta inter quæ hæc sunt : « Sed forte dicitur, *si licet, et bonum est nubere*, cur sacerdotibus uxores non licet habere ». Ad quæ Faber nonnulla honesta aliquibus licere, non aliis, respondet : « Antistitem, inquit, puriorem cæteris esse oportet ; ipsius enim, (scilicet Christi), personam habere videtur ; est enim vicarius ejus, ut quod cæteris licet, illi non liceat ; quia necesse habet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut baptizare : et non solum huic concubitus non licet, verum et ministro, quia ipse mundior debet esse, quia sancta sunt quæ ministrat ». Et post alia : « Sed dicis, ut audio, cur me gravat homo, quo non gravior a Domino ? At in Evangelio nihil de his habes quæ in Actis Apostolorum sunt ab Apostolis decreta ; tamen voluit etiam Dominus illos audiri, dicens : *Qui vos audit, me audit, et : Spiritus sanctus docebit vos omnia, et suggeret vobis omnia*. Putas autem quamprimum mortui fuerunt Apostoli, successores illorum nihil unquam statuere potuerunt ? » Et infra :

31. « Quia ad sacerdotium provehuntur non pueri, non adolescentes, non ii quibus laque Pauli adhuc opus est ; sed illi, qui sunt ætatis perfectæ ». Tum nonnullis interjectis subdit : « Nulla fiet eis injuria, si ad id arcentur, quod dum sacerdotio fungi volebant, libere ac sponte promiserunt. Vulgatissima quidem regula est : *Valenti non fit injuria* ; et hi non parvuli sunt, sed viri, perfecti sunt, et illi eunuchi, de quibus Dominus Matth. XIX *qui se castraverunt propter regnum cælorum* : hos licet probet et laudet Dominus, tamen tu, qui te magistrum insipientium et ducem cæcorum esse confidis, hos gloriosos eunuchos ab Ecclesia tollis ; vide quo pacto et quantum aberres. Satius ergo fuisset,

et rem Deo gratiorem fecisses, si vel monitis, vel scripturis a concubinario sacerdote concubinam abegisses, quo dignius et sanctius potuisset ingredi sancta sanctorum, et hic orare pro populo, ac laudem Domino dicere labiis puris ac corde perfecto : sed te natum ad id video, ut popularia dicas, quo nullos tibi brachios in patronos vendices.

32. « Dices : Quid ad aliud Pauli, qui scribens ad Titum jubet eum in presbyterum esse constituendum, *qui sit unus uxoris vir* ; et priori Epistola ad Tim. *Oportere episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris virum* ? Ad hæc respondet Faber : unius uxoris virum dici, ut qui ad eam episcopatus provehendus sit dignitatem, non multas habuerit uxores, sed unam ; additque : « Sanctum audi Ambrosium in Epistolam ad Timoth. ita scribentem : « Veteribus ideirò hoc concessum est levitis et sacerdotibus uxores ad usum habere, quia multum tempus otio vacabant a ministerio aut sacerdotio ; multitudo enim erat sacerdotum, et magna copia Levitarum, et unusquisque certo tempore serviebat divinis ceremoniis secundum institutum David : hic enim viginti quatuor classes constituit sacerdotum, ut vicibus deservirent ; unde Abia octavam classem habuit, cujus vice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut continetur in Paralipomenon ; ita ut tempore, quo non illos contingebat deservire altari, domorum suarum agerent curam, ubi autem tempus imminerat ministerii, purificati aliquantulis diebus accedebant ad templum « offerre Deo : nunc autem septem diaconos esse oportet, aliquantos presbyteros, ut bini sint per Ecclesias, et unus in civitate episcopus, ac per hoc omnes a conventu femine abstinere debere, quia necesse est eos quotidie in Ecclesia præsto esse, nec habere dilationem, ut post conventum purificentur sicut veteres ; omni enim hebdomada offerendum est, etiamsi non quotidie, peregrinis incolis, tamen vel bis in hebdomada, etc. mundiores ergo debent esse cæteris, quia actores Dei « sunt ». Hæc Ambrosius ».

33. Adjecta est alia ratio Hieronymi ex dignitate sacrarum novæ legis, quæ tanquam veritas imagini, corpus umbra antecellunt. « Et revera si onera matrimonii unclaxat ex Paulo, dein officium sacerdotale hinc inde contulerimus, justissimam ordinationem sanctorum Patrum dicere oportet. Scripsit in hæc verba Paulus : *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis : existimo autem hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse, etc.*

34. « Horrendum est illud, quod non parva pœna proponitur indigne summentibus. « Considera », inquit Chrysostomus, « quantum adver-

« sus proditorem indignaris contra eos, qui
 « crucifixerunt; itaque considera ne tu quoque
 « sis reus corporis et sanguinis Christi. Cogi-
 « tandum est ergo quali mensa fruimur: quod
 « angeli videntes horrescunt, hoc nos pascimur,
 « hinc unimur, et facti sumus unum Christi
 « corpus, et una caro. Non igitur simus lupi
 « agnum manducantes ». Et infra: « Unde ite-
 « rum Chrysostomus: « Cogita, qui sacrificii par-
 « ticipes veteris erant quanta utebantur conti-
 « nentia: quid non faciebant? quid non age-
 « bant? semper expiabantur; tu vero petens
 « sacrificium, ad quod horrent (præ reverentia)
 « angeli, temporum circulis rem distinis, et
 « quomodo Christi assistes tribunalis scelestis
 « manibus et labiis ipsum corpus impetens; et
 « tectente quidem ore tuo regem osculari non
 « eligeres: Regem vero celorum fetenti anima
 « deoscularis ». Aliisque ad id adjectis subdit
 Faber:

35. « Proh pudor et nefas! qui docere audes
 quod viginti rurales ex se unum eligere possint,
 qui absque omni ordinatione, absque omni
 sacra unctione conficere possit. Docuitne Paulus
 illa? Numquid non Timotheus ¹ antequam ad-
 ministrare ordinare presbyteros prius gratiam
 obtinuit per manuum impositionem? Numquid
 non id de Tito credes? Non itaque in Creta alter
 alterum, sed Titus ² ibi relictus constituit pres-
 byteros per civitates, sicut illi disposuerat Pau-
 lus. Dic si ita agere conveniat ubi manebunt
 ea, quæ in episcopo, quæ in presbytero, quæ in
 diacono exigit Apostolus? sed tu sacerdotes non
 alios eligis quam quos et quales elegit Jero-
 boam.

36. « Sed si iterum replicaveris, te potestatem
 habere mulierem circumducendi, sicut et
 cæteri Apostoli, ac fratres Domini, et Cephas;
 respondeo quod feminae utique locupletiores
 sequiebantur Apostolos, illisque necessaria sub-
 ministrabant, sicut et Domino fecisse veritas
 Evangelica testatur, et vacuos quibusvis curis
 reddebant, ut prædicationi dumtaxat intenderent
 ». Et infra: « Illic loquitur Paulus de sorore
 muliere, non uxore: Noli itaque, mi Luthere,
 nobis toties varias ac peregrinas afferre vivendi
 formas, nec contra folidem sæculorum observa-
 tionem solus pugnes.

37. « Subdis decimum nonum errorem eum
 esse, quod papa Nicolaus vel Tertius vel Quar-
 tus in antichristico, ut dicis, decreto dixerit,
 Christum B. Petro æternæ vitæ clavigero terreni
 simul ac caelestis imperii jura commisisse;
 cum tamen omnes norunt Christum fugisse
 regnum terrestre, etc. Ego autem ita Romanum
 Pontificem terreni imperii potestatem habere
 dico; quoniam Carolus a Leone III Pontifice
 Romanum cepit imperium: quanquam nostra

tempestate id nullis modis lentaveris, ut Caro-
 lus ille noster imperator a Leone Pontificatum
 tolleret. Imperator jurat papa; et causæ subsunt
 de jure propter quas papa deponit imperatorem.
 Sunt et causæ, in quibus a seculari iudice pro-
 vocatur ad papam, accedit enim in subsidium
 Ecclesiasticæ jurisdictioni; et hæc omnia ab oclun-
 gentis annis citraque observata fuerunt. Serva-
 verunt hoc Ludovici, Ottones, ac alii principes
 Germania. Quæ cum ita sint, imperii jura papa
 habere dicitur: quanquam imperator vero usu
 habet Romanum imperium.

38. « Nec mirum si papa quasdam pleno
 jure provincias habeat; Samuel enim rexit popu-
 lum Israel: Melchisedech sacerdos in atera-
 num rex fuit in Salem. Moses et Aaron in sa-
 cerdotibus ejus principatum habebant in Israel.
 Sed quod Christum adducis, qui, ut est Joann-
 nis vi, cum vidisset quia venerant, ut raperent
 eum et facerent regem, fugit in montem: seis
 ex Chrysostomo, Cyrillo et Augustino quid hic
 dicendum fuerit: Qui enim rex erat non opu-
 luit, ut rex fieret: regnum dabat aliis Rex-
 gum ». Ac post alia: « Non ergo », refert Faber,
 « fugit regnum, ut propterea reges terrenos ad
 imitationem sui esse voluerit, alioqui Christia-
 nos reges, quaeso, quomodo salvabis? fugit
 ergo quia regnum suum non erat de hoc mundo;
 venit enim non formam regis, sed servi acci-
 piens, etc. »

39. Objecit xx Lutherus fictam et ementi-
 tam esse donationem Constantini factam Eccle-
 siae, quam litem jam ante Laurentius Vallæ
 moverat: controvertent etiam antea juriscon-
 sulti, an ea valuerit. At Vallæ argutias futes
 ostendit Faber, primo quod ille perperam de
 Constantini baptismo senserit; si Eutropius de
 ea re non scriperit, non sequi quin fuerit: si
 parva non fuerit possessio plurimo tempore, va-
 rias persecutiones et conversiones imperii obsti-
 tisse demonstrat. Tum subdit:

40. « Vigesimum primum articulum aggre-
 dior. Tuæ turbæ proponis scripsisse papam sese
 Romani imperii esse heredem: id gravissime
 fers, et sic ais scriptum in Clementina Pastoral.
 de sent. et re judiciali. Vidi hunc textum, sed
 ejus ista sunt verba: « Nos ex superioritate,
 « quam ad imperium non est dubium nos ha-
 « bere: qua ex potestate, inquam, vacante im-
 « perio, imperialori succedimus, etc. » hic se
 Pontifex non dixit heredem, nunquam enim
 legitur quod Pontifex aliquam partem illius hæ-
 reditatis jacentis fuerit adeptus: sed quomodo
 succedit certe glossa ibidem et Zarabella do-
 cent; siquidem, vacante imperio, si quis justitiam
 consequi non potest, Pontificem adit. Putas
 in eo dum Pontifex justitiam fecerit, peccet?
 nequaquam; nam beati qui faciunt judicium et
 justitiam in omni tempore, et ad Tim. vi: *sectare
 justitiam, etc.* » Qui plura in hoc argumento

¹ Ep. 1. ad Tim. iv. — ² Ad Tim. i.

expetit, Augustinum Triumphum consulat, memineritque translatum a Pontifice ad Germanos fuisse imperium.

41. Vigesimo secundo stulte criminalus est, quod dicitur in jure Pontificio, vim vi repellere licere. Calumniam est vigesimo tertio scriptum esse in jure canonico, subditos non teneri ad parendum dominis, quod de intrusis loquuntur: invehens etiam inique est, quod dicant licere Pontifici obfirmatos reges in scelere regio gradu deturbare: sed an liceret, veteres Annales Ecclesiasticos consulere potuerat. Tum etiam in crimen adduxit, quod Pontifex plures provincias ac regna fiduciaria obtineret: ejus postremas ineptias ita Joannes Faber deridet: « De regno Angliæ quod Ecclesiæ feudum esse dicitur, de Romandiola, ac reliquis Ecclesiæ provinciis, quas Romana Ecclesia vel a Pipino, vel Ludovico, vel Rodolpho fertur obtinuisse; causa est plane regalis atque magnifica, in qua pauperem philosophum non convenit adferre iudicium. Noverunt heroes illi Christiani modos, quibus etiam facientibus nobis regna dividere possint ac debeant.

42. « Vigesimum quartum errorem esse putas; quomodo Pontifex a juramento absolvat, etc. Dudum novimus ex Pontificio jure papam non posse nisi in certis casibus tollere jusjurandum ». Et infra: « Si intra te redieris, habes Pontificem in nullo juramento absolvere posse neque debere, nisi ubi legitimam causam habet; sed cum tam acer es censor Pontificii juris, cur non intra te redis, qui religiosus duplici juramento obstrictis licentiam das ut ducant uxores, qui tamen volentes renuntiarunt matrimonio? et antea, ut plurimum, sacerdotes non id fecerunt ex ignorantia, vi, vel alioquo metu inducti, sed jam quando plene ætatis erant; non enim in sacerdotes ordinantur nisi vigesimum quintum annum attingerint: et quia sponte vadunt, ac libere tria vota jurejurando promittunt, quare tu perjuros illos facis, oblitus Domini dicentis Matth. v: *Dictum est antiquis: non perjurabis. Reddes autem Domino juramenta tua* ».

43. Vigesimo quinto impudentissime repetit, Pontificem nuncupata Deo vota tollere, et peccandi licentiam dare; cum ipse Lutherus ob sublata vota et datam peccandi licentiam damnatus sit a Pontifice. Ad contencidos etiam suos in Pontificis odium mentitus est, inventi subtil. de voto et voti redemptione, papam esse supra Deum. Vigesimo septimo pari mentiendi libidine effulsiit scriptum esse in jure Pontificio, in matrimonio constitutum Deo servire non posse: quem errorem sæpius damnatum a Romanis Pontificibus vidimus. At ferre non poterat ardens libidine apostata, monachos et moniales arceri a conjugio, cui ita respondit Faber:

44. « Sed quod viduas ac virgines Deo dica-

tas a lege thori in jure prohiberi comperimus; non est decretum solius Pontificis, sed hæc de re statutum est in III Carthagenensi Concilio, in Concilio Toletano IV, in Concilio Martini, in Concilio Triburiensi, in Concilio Aurelianensi, in Concilio Chalcedonensi, in Synodo Ancyritana: et tu non legisti, quæ de velandis virginibus Ecclesiæ primitivæ doctores tradidere nobis, maxime Tertullianus, qui pulcherrimum super hæc re edidit librum; et quod Pontifices sanctique Patres statuerunt hoc, et Ecclesiæ doctoribus mirum in modum placuit: proculdubio noverunt illi Pontifices, quid Augustinus in libro de bono conjugii scripsit: noverunt et qui dure reprehendantur hi, qui matrimonio detrahunt, ut est in libro de sancta virginitate cap. xvii; et multi sunt textus in decreto ex jam dictis Augustinis libris desumpti, qui profecto multis præconitis conjugia laudant. Quod si quidam prohibentur a sacris suscipiendis ordinibus, hoc fit ne priora vota sint cassa, aut ne bigamus contra verbum Apostoli ministret ad aras.

45. « Proponis dein misero popello papam suas leges facere Evangelio pares. Memini scripsisse Gregorium cap. *Eril autem*. xv. dist. « Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere et venerari me fateor ». Loquitur autem de Nicæno, Constantinopolitano, Ephesino, et Chalcedonensi Concilio. Sed quod asseris, per omnia papam suas leges Evangelio pares facere, certum non habeo nec invenio quod ullibi fecerit, aut statuerit quidquam Evangelio contrarium: tamen si quid statuit, quod Evangelicæ traditioni non contradicatur, dic, qui tam nasutus es, ubi prohibeat illi Christus: quod si itidem Ecclesia fecit, calumniari non potes neque debebis. Quod nos dicimus ex Evangelio habemus; quod tu prohibes super arenam edificatum est, etc.

46. « Sed adhuc duo supersunt articuli, quos in unum redigam, et maxime circa Scripturæ sacræ auctoritatem et interpretationem. Nunquam invenies ex Romano Pontifice quemquam illis contradixisse, quæ D. Aurelius Augustinus toto libro de Christiana doctrina post se scripta reliquit; et tu, velis nolis, fateri cogeris, quod Pontifices Hieronymi et reliquorum Patrum scripta sic execulantur ut apud hos grandem injuriam is fecerit, qui contra nitatur: testatur hoc Gelasius papa, testantur et alii. Et unde fieri putas, quod Evangelium Thadæi, Thomæ, Barnabæ, Bartholomæi, Andreae, Nicodemi, et alii quamplurimi libri pro apocryphis habeantur? Nunquid non sancti Patres et maxime Romani Pontifices, justo iudicio non receperunt? diu Romana fides, Apostolo predicante, laudata est; nec veritus est dicere Cyprianus, ac ingenue profiteri, quod ad Romanos perfidia non possit habere accessum. Quid quod teste

eodem Cypriano Romana Ecclesia Ecclesie Catholice matrix ac radix dici meretur? Et Hieronymus hanc domum esse dixit: « Quicumque extra eam agnum comederit, profanus sit, imo si quis in hac arca non fuerit, peribit regnante diluvio ». Et idem Hieronymus inquit: « Si quis cathedra Petri jungitur, meus est ».

47. « Sed te non parum miror quod in prælusoria assertione tuorum articulorum sanctis Patribus tam parum tribuis, et qui solo tuo sensu credis interpretari posse Scripturam. Si nihil obscure, nihil ambigui divina Scriptura habet, cur Origenes, cur Tertullianus in tot errores labuntur? cur tot hæreses pullularunt et exortæ sunt? cur Oriens et Occidens propter unum et alterum verbum a sese recesserunt? cur tanta dissensio Patrum super Ariana hæresi, propter quam etiam ejecti sunt episcopi non pauci? si clara erant omnia, quid toties celebrata Concilia? Si cuilibet licerit suo sensu iudicare, nihil erit quod Nicæna Synodus hæresim damnavit Ariana; revocabitur Macedonii error in Constantinopolitano Concilio damnatus, reviviscet impietas Nestorii Ephesi damnata, et Eutichetis et Dioscori pravitas in Chalcedonensi Concilio detecta iterum totum turbabit orbem, comburemus opera Tertulliani, Irenæi, ac aliorum qui de hæresibus disseruere non pauca; sed non sic impii, non sic. Id inconcusse servemus, quod est apud Augustinum XV de Civitate Dei cap. xxiii, « quod Scripturas has servemus tanquam canonicas, quas nobis sancti Patres dederunt, quæ et ad nos certissima et notissima successione venerunt »: sicuti discipulis euntibus in Emmaus Dominus oculos aperuit, ut intelligerent Scripturas, ita procul dubio sanctissimi Patres hanc a Domino gratiam meruerunt, ut potuerint intelligere Scripturam; alioquin si a mille et pluribus annis Ecclesia errasset, ubi stabit: *Spiritus Sanctus docebit vos et suggeret omnia*; Et iterum: *Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, etc.

48. « Hæc est summa totius tuæ tragædiæ, ut Pontificem non tantum e sede dejicias, sed et jugules, et sacerdotes ipsos Dei ministros non tantum in aeneum bovem mugientem velut alter Phalaris rejicias, sed ut lanientur, et miserrime trucidentur, ac confodiantur. Et miror sub quo præceptore hoc ipse didiceris, qui Pontificem Romanum appelles antichristum, Judam, tyrannum, luciferum, ac ipsissimum sathanam toties voces. Non te hoc Christus docuit: non est hæc quidem Paulina modestia. Non legisti quod scriptum est Levit. xx. de sacerdote etiam minori, ubi nos habemus: *Sit ergo sanctus, quia ego sanctus sum*; Hæbraicum habet: *sanctus sit tibi*, hoc est, hunc pro sancto venerare, etc. »

49. *Impium librum inscriptum DE CAPTIVITATE BABYLONICA edit hæresiarcha.* — Neque illud si-

lentio prætereundum videtur, Lutherum, qui antea Bohemos ob schisma damnaverat in Lipsiensi disputatione, Joannis Wicleffi et Joannis Hus hæresiarcharum venenatos libros clam ad se perferendos curasse ex Bohemia; ex quibus omne pestiferum virus exsuxit, illudque paravit in libro, quem contra septem a Christo Domino instituta sacramenta conscripsit hoc titulo prænotatum: *De captivitate Babylonica Ecclesie præludium Martini Lutheri*. Imitatus est ea in re Marcum Ephesinum, qui Græcicum schisma instauravit, calumniatusque est, Græcos, qui conjungerentur Romanæ Ecclesie in captivitate Babylonicam abripi, qui postea cum a Romana Ecclesia defecissent, amisso imperio, in Turciam ac vere Babylonicam captivitate infelicissime prolapsi sunt. In illo vero impio libro, sive impietatum compendio, Lutherus Bohemos hæreticos ac Græcos schismaticos laudibus extulit; in Ecclesiam autem Catholicam diabolico furore invectus est: de quo hæc Ulembergius¹: « Præludium sane Babylonis hæreticæ, quam dum ædificavit Lutherus, plures in orbem Christianum hæreses inexit, quam linguas olim peperit illorum dispersio, qui sub exordio mundi turrim Babylonicam ædificaverunt. Mirum vero quam fæde tumultuetur homo vertiginosus, et spiritu erroris ebrius, in hoc libello: principio tria tantum sacramenta, in fine duo, in medio unum, fidem scilicet et duo sacramentalia signa ponit ». Ex hæc Lutheri in constituendo sacramentorum numero inconstantia et ambiguitate, demonstrat Albertus Pius², illum non divino, sed maligno spiritu fuisse agitatam.

50. Addit Ulembergius³, Lutherum, dum nihil certi in illo pernicioso suo libro de sacramentorum numero statuit, sacramentum Ordinis (quod scelus in alio libello designasse vidimus) sustulisse: « Interim, inquit, velut scepticus omnia sursum deorsum volvit et disputat: suspensum tenet lectoris animum, nec quidquam certum de sacramentorum numero definit. Deinde repetit ea quoque, quæ de sacerdotio in anteriore libello dixerat, prolixius idem inculcans, nullum in Ecclesia sacerdotum esse præter unicum istud spirituale, quod baptismatis omnibus est commune. Subjungit et aliud quippiam quod in priore scripto velut intempestivum studiose dissimulaverat, proferendum tamen suo tempore, quemadmodum nutu tum quidem insinuabat, nullum scilicet in Eucharistia sacrificium agnoscendum ». Et infra: « Est et illud observatio dignum, quod sub initium hujus præludii Babylonicæ voluisse se dicit hoc uno scripto responderi adversariis in universum omnibus, quos deinceps præventuram se minatur, ut dum illi de una quadam hæresi ex se nata

¹ Ulemb. c. 5. — ² Albert. Pius in resp. ad. Ep. t. Erasmi. — ³ Ulemb. eod. c. 5.

triumphant, ipse novam interim aliam parturiant. In fine vero novorem ait ad se delatum de Pontificis decreto quodam in Germania brevi publicando, quo vel ad revocandos errores cogendus sit, vel hæreticus declarandus : hoc si verum sit, velle se dicit, ut hic libellus prima pars habeatur istius revocationis, alterum se propediem editurum talem certe, qualem hactenus Romana Sedes nec viderit unquam, nec audiverit. Itac Lutherus, qui sane quod de novis hæresibus parturiendis minatur in eo fidem minime fecellit. Memorat etiam Joannes Eckius¹, Lutherum in eodem libro de captivitate Babylonica, hac illicebra peccatores permulsisse, nullum peccatum a fidei homine committi posse, modo fidem Lutheranam non abjiciat : « Quam impie et contra omnem rationem dixit Lutherus, baptizatum adeo esse locupletem et uberem divitem, ut etiam volens non possit beatitudinem amittere quibuscumque tandem peccatis, dummodo credat verbis et promissioni divine in baptismo : nam et Lutherus in eadem cum damnalis omnibus est navi erroris sentiens, omnia alia peccata in momento absorberi in fide, quæ habetur de verbo Dei, eo quod nullum peccatum damnare hominem possit præter infidelitatem. O crudelitatem ! o insuam truculentissimi istius animicidæ carnificinam ! ant cur tandem dixerit Dominus² : *Si vis ingredi advitam, severa mandata* ? quid sibi voluerit Paulus³ dicens : *Modicum fermenti totam massam corrumpit ? manifesta sunt enim opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, ira, rixa, invidia, homicidia, ebrietates, commensationes, et iis similia, quæ prædico vobis sicut prædixi ; quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur*. Ita et Sapiens⁴ ait : *Via peccatorum complurata lapidibus, et in finem illorum inferi, et tenebræ, et pænæ*. Ita Ezechiel⁵ quoque : *Si averterit, inquit, se justus a justitia sua, omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur* : et impius iste atque adeo Siculis tyrannis omnibus immanior Lutherus affirmare audeat, omnia etiam peccata nihil nocere, modo quis credat. Errori huic omnes utriusque Testamenti Scripturæ per diametrum adversantur. Sapiens inquit⁶ de homine peccatore : *Morietur quia non habuit disciplinam* : non de fide tantum loquitur ; quot enim Christianorum millia damnantur, nihil juvante eos Baptismo, diabolicum autem erroris hujus inventum est, ipsique adeo demones virus istius hæresis per Lutherum evomerunt in detrimentum penitentiae, confessionis, satisfactionis, aliorumque operum bonorum, quæ ipse erat aboliturus in hoc ut plurimum hominum procuraret damnationem ». Porro ad instillandum magis peccatoribus hunc errorem

constabiliendumque, illum sacras Scripturas partim adulterasse, partim laniasse inferius videbimus.

51. *Edictum Pontificium quo Lutherus in jus vocatur*. — Nondum flagitiorum fama percrebuerat, cum Leo Pontifex Lutherum quotidie in pejus ruentem, atque perituram cum eo animas ab errore conatus est eripere ; propositoque edicto ipsum in jus vocavit. Extat illud¹ quod ob rei gravitatem historie inserendum est ; cum ex eo pateat quanta mansuetudine Ecclesia erga hunc apostatam nefandissimum usa sit, et quam varia et impia ejus dogmata fuerint.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Exurge, Domine, et judica causam tuam, memor esto impropiorum luorum eorum quæ ab insipientibus fiunt tota die, inclina aurem tuam ad preces nostras, quoniam surrexerunt vulpes quærentes demoliri vineam, cujus tu loreular calcasti solus et assensus ad Patrem ejus curam, regimine et administrationem Petro tanquam capiti et tuo vicario ejusque successoribus instar triumphantis Ecclesiæ commisisti : exterminare nititur eam aper de sylva et singularis ferns depascitur eam. Exurge, Petre, et pro pastoralis cura præfata tibi ut præfertur divinitus demandata intende in causam sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris omnium Ecclesiarum ac fidei magistræ, quam tu, jubente Deo, tuo sanguine consecrasti, contra quam, sicut tu præmonere dignatus es, insurgunt magistri mendaces introducentes sectas perditionis, sibi celerem interitum superducentes, quorum lingua ignis est, inquietum malum, plena veneno mortifero, qui zelum amarum habentes et contentiones in cordibus suis gloriantur et mendaces sunt adversus veritatem. Exurge tu quoque, quæsumus, Paule, qui eam tua doctrina et pari martyrio illuminasti atque illustrasti : jam enim surgit novus Porphyrius, quia sicut ille olim sanctos Apostolos injuste momordit, ita hic sanctos Pontifices prædecessores nostros contra tuam doctrinam eos non obsecrando, sed increpando, mordere, lacerare, ac ubi causæ suæ diffidit, ad convitia accedere non veretur, more hæreticorum, quorum, ut inquit Hieronymus, ultimum præsidium est, ut cum conspiciant causas suas damnatum iri, incipiant virus serpentis lingua diffundere, et cum se victos conspiciant, ad contumelias prosilire. Nam licet hæreses esse ad exercitationem fidelium tu dixeris oportere, eas tamen, ne incrementum accipiant, neve vulpeculæ coalescant, in ipso orlu, te intercedente et adjuvante, extingui necesse est.

52. « Exurgat omnis sanctorum ac reliqua universalis Ecclesia, cujus vera sacramum litterarum interpretatione posthabita, quidam, quorum mentem pater mendacii excecavit, ex veteri

¹ Jo. Eckl. hom. 13. de baptis. — ² Matth. XIX. — ³ Galat. v. — ⁴ Eccl. XXX. — ⁵ Ezech. XVIII. — ⁶ Prov. VI.

¹ Coel. in scriptis Luther. hoc ann.

haereticorum instilulo apud semetipsos sapientes, Scripturas easdem aliter quam Spiritus sanctus flagilet, proprio duntaxat sensu ambitionis aureque popularis causa, teste Apostolo, interpretantur, imo vero torquent et adulterant, ita ut juxta Hieronymum, jam non sit Evangelium Christi, sed hominis, aut quod pejus est, diaboli : exurgat, inquam, praefata Ecclesia sancta Dei, et una cum beatissimis Apostolis apud Deum omnipotentem intercedat, ut purgalis ovium suarum erroribus eliminatisque a fidelium finibus haeresibus universis, Ecclesiae suae sanctae pacem et unitatem conservare dignetur.

53. « Dudum, quod praee animi angustia et moerore exprimere vix possumus, fide dignorum relatu ac fama publica referente, ad nostrum pervenit auditum, imo vere, prohi dolor ! oculis nostris vidimus ac legimus multos et varios errores quosdam, videlicet jam per Concilia ac praedecessorum nostrorum Constitutiones damnatos, haeresim etiam Graecorum et Bohemicam expresse continentes : alios vero vel respectiva haereticos, vel falsos, vel scandalosos, vel piarum aurium offensivos, vel simplicium mentium seductivos a falsis fidei cultoribus, qui per superbam curiositatem mundi gloriam cupientes contra Apostoli doctrinam plus sapere volunt, quam oporteat ; quorum garulitas, ut inquit Hieronymus, sine Scripturarum auctoritate non haberet fidem, nisi viderentur perveream doctrinam etiam divinis testimoniis, male tamen interpretatis, roborare : a quorum oculis Dei timor recessit, humani generis hoste suggerente noviter suscitatos, et nuper apud quosdam leviores in inclita natione Germanica seminatos : quod eo magis dolemus evenisse, quod eandem nationem et nos et praedecessores nostri in visceribus semper gesserimus charitatis ; nam post translatum ex Graecis a Romana Ecclesia in eodem Germanos imperium, iidem praedecessores nostri et nos ejusdem Ecclesiae advocatos defensoresque ex eis semper accepimus ; quos quidem Germanos Catholicae veritatis vere germanos constat haeresum acerrimos propugnatores semper fuisse : cujus rei testes sunt laudabiles illae constitutiones Germanorum imperatorum pro libertate Ecclesiae, proque expellendis exterminandisque ex omni Germania haereticis sub gravissimis penis, etiam amissionis terrarum et dominiorum contra receptores vel non expellentes olim editae, et a nostris praedecessoribus confirmatae, quae si hodie servarentur, et nos et ipsi ulique hac molestia careremus : testis est in Concilio Constantiensi Hussitarum ac Wiclefistarum, necnon Hieronymi Pragenses damnata ac punita perfidia : testis est toties contra Bohemos Germanorum sanguis effusus : testis denique est praedictorum errorum, seu multorum

ex eis, per Coloniensem et Lovaniensem Universitates, utpote agri domini piissimas religiosissimasque cultrices, non minus docta quam vera ac sancta confutatio, reprobatio et damnatio ; multa quoque alia allegare possemus, quae, ne historiam levebre videamur, praetermittenda censuimus. Pro pastoralis igitur officii divina gratia nobis injuncti cura, quam gerimus, praedictorum errorum virus pestiferum ulterius tolerare seu dissimulare sine Christianae religionis nota, atque orthodoxae fidei injuria nullo modo possumus : eorum autem errorum aliquos praesentibus duximus inserendos quorum tenor sequitur, et est talis. I. Haeretica sententia est, sed usitata, sacramenta novae legis justificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem. II. In puero post Baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul concutere. III. Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu caeli. IV. Imperfecta charitas moritur fert secum necessario magnum timorem, qui se solo satis est facere penam purgatorii, et impedit introitum regni. V. Tres esse partes Penitentiae, contritionem, confessionem et satisfactionem non est fundatum in sacra Scriptura, nec in antiquis sanctis Christianis doctoribus. VI. Contritio, quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, quae quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, ac aeternae damnationis acquisitionem, haec contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem. VII. Verissimum est proverbium, et omnium doctrina de contritionibus huc usque data praestantius, de caetero non facere summa penitentia, optima penitentia, nova vita. VIII. Nullo modo praesumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut mortalia cognoscas ; unde in primitiva Ecclesia solum manifestata mortalia confitebantur. IX. Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiae Dei nihil volumus relinquere ignoscendum. X. Peccata non sunt ulli remissa, nisi remittente sacerdote credat sibi remitti ; imo peccatum maneret nisi remissum crederet ; non enim sufficit remissio peccati et gratiae donatio, sed oportet etiam credere esse remissum. XI. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi : *Quodcumque solveris*, etc. IIic, inquam, confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem, et crede fortiter te absolutum ; et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione. XII. Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed joco absolveret, si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus. XII. In sacramento Penitentiae ac remissione culpae

non plus facit papa aut episcopus, quam infimus sacerdos; imo ubi non est sacerdos, aequè tantum quilibet Christianus, etiamsi mulier aut puer esset. XIV. Nullus debet sacerdoti respondere se esse contritum, nec sacerdos requirere. XV. Magnus est error eorum, qui ad sacramenta Eucharistiæ accedunt huic inmixti, quod sint confessi, quod non sint conscii alicujus peccati mortalis; quod præmiserint orationes suas et præparatoria: omnes illi iudicium sibi manducant et bibunt, sed si credant et confidant se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros et dignos. XVI. Consultum videtur quod Ecclesia in communi consilio statueret, laicos sub utraque specie communicandos; nec Bohemi communicantes sub utraque specie sunt hæretici, sed schismatici. XVII. Thesauri Ecclesiæ, unde papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et sanctorum. XVIII. Indulgentiæ sunt piæ fraudes fidelium, et remissiones bonorum onerum, et sunt de numero eorum, quæ licent, et non de numero eorum, quæ expediunt. XIX. Indulgentiæ his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ ad divinam justitiam. XX. Seducuntur credentes indulgentias esse salutaris, et ad fructum spiritus utiles. XXI. Indulgentiæ necessariæ sunt solum publicis criminibus, et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus. XXII. Sex generibus hominum indulgentiæ nec sunt necessariæ nec utiles, videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his qui non commiserunt crimina, his qui crimina commiserunt sed non publica, his qui meliora operantur. XXIII. Excommunicationes sunt tantum externæ pœnæ, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus. XXIV. Docendi sunt Christiani plus diligere excommunicationem quam timere. XXV. Romanus Pontifex Petri successor non est Christi vicarius super omnes mundi Ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus. XXVI. Verbum Christi ad Petrum: *Quodcumque solveris super terram*, etc. extenditur duntaxat ad ligata ab ipso Petro. XXVII. Certum est in manu Ecclesiæ aut papæ prorsus non esse statuere articulos fidei imo nec leges morum seu bonorum operum. XXVIII. Si papa cum magna parte Ecclesiæ sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut hæresis contrarium sentire, præsertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per Concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum. XXIX. Via nobis facta est enarrandi auctoritatem Conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et iudicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocumque Concilio. XXX. Aliqui articuli Joannis Husz condemnati in Concilio Constan-

tiensi sunt Christianissimi, verissimi et Evangelici, quos nec universalis Ecclesia possit damnare. XXXI. In omni opere bono justus peccat. XXXII. Opus bonum optime factum est veniale peccatum. XXXIII. Hæreticos comburi est contra voluntatem Spiritus. XXXIV. Præbium adversus Turcas, est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos. XXXV. Nemo est certus se non semper peccare mortaliter propter occultissimum superbiæ vitium. XXXVI. Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo, et dum facit quod in se est, peccat mortaliter. XXXVII. Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura, quæ sit in canone. XXXVIII. Animæ in purgatorio non sunt securæ de earum salute, saltem omnes; nec probatum est ullis aut rationibus aut Scripturis ipsas esse extra statum merendi aut augendæ charitatis. XXXIX. Animæ in Purgatorio peccant sine intermissione, quandiu quaerunt requiem et horrent pœnas. XL. Animæ ex Purgatorio liberatæ suffragiis viventium minus beatantur, quam si per se satisfecissent. XLI. Prælati Ecclesiastici et principes seculares non male facerent, si omnes saccos mendicitatis derelict.

54. « Qui quidem errores respective quam sint pestiferi, quam perniciosi, quam scandalosi, quam piarum et simplicium mentium seductivi, quam denique sint contra omnem charitatem ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris omnium fidelium, et magistræ fidei reverentiam atque nervum Ecclesiasticæ disciplinæ, obedientiam scilicet, quæ fons est et origo omnium virtutum, sine qua facile unusquisque infidelis esse convincitur, nemo sane mentis ignorat. Nos igitur in præmissis, utpote gravissimis, propensius, ut decet, procedere, necnon hujusmodi pesti morboque canceroso, ne in agro dominico tanquam vepri nociva ulterius serpat, viam præcludere cupientes, habita super prædictis erroribus et eorum singulis diligentibus trutinazione, discussione, ac districto examine, maturatione deliberatione, omnibusque rite pensatis ac sæpius ventilatis cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, ac regularium Ordinum prioribus sive ministris generalibus, pluribusque aliis sacre theologiæ necnon utriusque juris professoribus sive magistris, et quidem peritissimis, reperimus eosdem errores respective, ut præfertur, aut articulos non esse Catholicos, nec tanquam tales esse dogmatizandos; sed contra Ecclesiæ Catholicæ doctrinam sive traditionem, atque ab ea veram divinarum Scripturarum receptam interpretationem, cujus auctoritati ita acquiescendum censuit Augustinus, ut dixerit se Evangelio non fuisse crediturum nisi Ecclesiæ Catholicæ intervenisset auctoritas; nam ex eisdem erroribus, vel eorum aliquo, vel aliquibus palam sequitur, eandem Ecclesiam, quæ Spiritu sancto regitur,

errare et semper errasse: quod est nique contra illud quod Christus discipulis suis in Ascensione sua, ut in sancto Evangelio Matthæi legitur, promisit dicens: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*; necnon contra sanctorum Patrum determinationes, Conciliorum quoque et summorum Pontificum expressas ordinationes seu canones, quibus non obtemperasse omnium hæresum et schismatum, teste Cypriano, fomes et causa semper fuit.

55. « De eorundem itaque venerabilium fratrum nostrorum consilio et assensu, ac omnium et singulorum prædictorum matura deliberatione prædicta, auctoritate omnipotentis Dei et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et nostra, præfatos omnes et singulos articulos seu errores tanquam, ut præmittitur, respective hæreticos, aut scandalosos, aut falsos, aut pium aurium offensivos, vel simplicium mentium seductivos, et veritati Catholica obviantes, damnamus, reprobamus, atque omnino rejicimus, ac pro damnatis, reprobatis, et rejectis ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus haberi debere, horum serie decernimus et declaramus ». Interjectis nonnullis quibus constitutæ in hæreticos pœnæ decernuntur adversus eorum articulorum propugnatores, iudices Ecclesiasticos et laicos iussos leges in eos exercere, additur:

56. « Insuper quia errores præfati, et plures alij continentur in libellis seu scriptis Martini Lutheri, dictos libellos, et omnia dicti Martini scripta, seu prædicationes in Latino, vel quocumque alio idiomate reperiantur, in quibus dicti errores, seu eorum aliquis continentur, similiter damnamus, reprobamus atque omnino rejicimus, et pro damnatis, reprobatis ac rejectis, ut præfertur, haberi volumus, mandantes in virtute sanctæ obedientiæ et sub penis prædictis eo ipso incurrendis, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus superius nominatis, ne hujusmodi scripta, libellos, prædicationes, schedulas vel in eis contenta capitula, errores aut articulos supradictos continentia legere, asserere, prædicare, laudare, imprimere, publicare, sive defendere per se vel alium post harum publicationem ubicumque fuerint, per ordinarios et alios supradictos diligenter quæsitæ publice et solemniter in præsentia cleri et populi sub omnibus et singulis supradictis penis comburant.

57. « Quod vero ad ipsum Martinum attinet, bone Deus, quid prætermisimus, quid non fecimus, quid palernæ charitatis omisimus, ut eum ab hujusmodi erroribus revocaremus! postquam enim ipsum citavimus, melius cum eo

procedere volentes, illum invitavimus atque tam per diversos tractatus cum legato nostro habitos, quam per litteras nostras hortati fuimus, ut a prædictis erroribus discederet, aut oblato etiam salvo conductu et pecunia ad iter necessaria, sine metu, seu timore atiquo, quem perfecta charitas foras mittere debuit, veniret, ac Salvatoris nostri Apostolice Pauli exemplo, non occulto, sed palam et in facie loqueretur; quod si fecisset pro certo, ut arbitramur, ad eor reversus errores suos cognovisset, nec in Romana curia quam lantopere, vanis malevolorum rumoribus plusquam oportuit tribuendo, vituperat, loci reperisset errata; docuissim usque cum luce clarius, sanctos Romanos Pontifices prædecessores nostros, quos præter omnem modestiam injuriose lacerat, in suis canonibus seu constitutionibus, quas mordere nifitur, nunquam errasse; quia juxta prophetam, nec in Galaad resina, nec medicus deest. Sed obaudivit semper, et prædicta citatione, omnibus et singulis supradictis spretis, venire contempsit, ac usque in præsentem diem contumax, atque animo indurato censuras ultra annum sustinuit; et quod deterius est, addens mala malis, de citatione hujusmodi notitiam habens in vocem temerariæ appellationis prorupit ad futurum Concilium contra Constitutionem Pii II ac Julii II prædecessorum nostrorum, qua cavetur taliter appellantes hæreticorum pœna plectendos. Frustra etiam Concilii auxilium imploravit, qui illi se non credere palam profitetur; ita ut contra ipsum tanquam de fide notorie suspectum, imo vere hæreticum absque ulteriori citatione vel mora ad condemnationem et damnationem ejus tanquam hæretici, ac ad omnium et singularum suprascriptarum pœnarum et censurarum severitatem procedere possemus.

58. « Nihilominus de eorundem fratrum nostrorum consilio, omnipotentis Dei imitantes clementiam, qui non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat, omnium injuriarum hactenus nobis et Apostolicæ Sedi illatarum oblitus, omni qua possumus pietate uti decrevimus, et quantum in nobis est agere, ut proposita mansuetudinis via ad eor revertatur, et a prædictis recedat erroribus, ut ipsum tanquam filium illum prodigum ad gremium Ecclesiæ revertentem benigne recipiamus. Ipsum igitur Martinum et quoscumque ei adherentes, ejusque receptatores et fautores per viscera misericordiæ Dei nostri et per aspersionem sanguinis Domini nostri Jesu Christi, quo et per quem humani generis redemptionis et sanctæ matris Ecclesiæ ædificatio facta est, ex toto corde hortamur et obsecramus, ut ipsius Ecclesiæ pacem, unitatem, veritatem, pro qua ipse Salvator tam instantè oravit ad Patrem, turbare desistant et a prædictis tam perniciosis errori-

bus prorsus abstineant, inventuri apud nos si effectualiter paruerint, et paruisse per legitima documenta nos certificaverint, paternæ charitatis affectum, et apertum mansuetudinis et clementiæ fontem. Inhibentes nihilominus eidem Martino ex nunc, ut interim ab omni prædicatione seu prædicationis officio omnino desistat; alioquin in ipsum Martinum, si forte justitiæ et virtutis amor a peccato non retrahat, indulgentiæque spes ad pœnitentiam non reducat, pœnarum terror coercet disciplina: eundem Martinum ejusque adherentes, complices, fautores et receptatores tenore presentium requirimus et monemus in virtute sanctæ obedientiæ, et sub prædictis omnibus et singulis pœnis eo ipso incurrendis districte præcipiendo mandamus, qualenus infra sexaginta dies, quorum viginti pro primo, viginti pro secundo et reliquos viginti dies pro tertio et preceptorio termino assignamus ab affixione presentium in locis infrascriptis immediate sequentes numerandos, ipse Martinus, complices, fautores, adherentes et receptatores prædicti a præfatis erroribus eorumque prædicatione ac publicatione et assertione, defensione quoque et libro- rum seu scripturarum editione super eisdem sive eorum aliquo omnino desistant, librosque ac scripturas omnes et singulas præfatos errores seu eorum aliquos quomodolibet continentes comburant vel comburi faciant; ipse etiam Martinus errores et assertiones hujusmodi omnino revocet, ac de revocatione hujusmodi per publica documenta in forma juris valida in manibus duorum prælatorum consignata ad nos infra alios similes sexaginta dies transmittenda, vel per ipsummet (si ad nos venire voluerit, quod magis placeret) cum præfato plenissimo salvo conductu, quem ex nunc concedimus, deferenda, nos certiores efficiat, ut de ejus vera obedientia nullus dubitationis scrupulus valeat remanere.

39. « Alias si (quod absit) Martinus præfatus, complices, fautores, adherentes et receptatores prædicti secus egerint, seu promissa omnia et singula infra terminum prædictum cum effectu non adimpleverint, Apostoli imitantes doctrinam, qui hæreticum hominem post primam et secundam correptionem vilandum docuit, ex

nunc prout ex luce et e converso eundem Martinum, complices, adherentes, fautores et receptatores præfatos et eorum quemlibet tanquam aridos palmites in Christo non manentes, sed doctrinam contrariam Catholice fidei inimicam sive scandalosam seu damnatam, in non modicam offensam divine majestatis ac universalis Ecclesiæ et fidei Catholice detrimentum et scandalum dogmatizantes, claves quoque Ecclesiæ vilipendentes, notorios et perfina- ces hæreticos eadem auctoritate fuisse et esse declarantes, eosdem ut tales harum serie condemnamus, et eos pro talibus haberi ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus supradictis volumus et mandamus; eosque omnes et singulos omnibus supradictis et aliis contra tales a jure inflictis pœnis presentium tenore subjicimus, et eisdem irretitos fuisse et esse decernimus et declaramus. Inhibemus præterea sub omnibus et singulis præmissis pœnis eo ipso incurrendis, omnibus et singulis Christi fidelibus superius nominatis, ne scripta etiam præfatos errores non continentia ab eodem Martino quomodolibet condita vel edita aut condenda vel edenda, seu eorum aliqua tanquam ab homine orthodoxe fidei inimico atque ideo vehementer suspecta, et ut ejus memoria omnino deleatur de Christi fidelium consortio, legere, asserere, prædicare, laudare, imprimere, publicare, sive defendere per se vel alium seu alios directe vel indirecte, tacite vel expresse, publice vel occulte, seu in domibus suis, sive aliis locis publicis vel privatis tenere quoquo modo præsumant; quinimo illa comburant, ut præferatur, etc. » Moniti præterea omnes Christi fideles, objecta anathematis religione, ut conditi temporis flexu defugiant, nec ullum cum iis commercium ineant: data mandata archiepiscopis, episcopis, præsulibus, regibus, septemviris, Cæsareis principibus ac magistratibus, ut Lutherum et seclatros comprehendant: loca ad que illi se contulerint interdicto subjecta: jussi etiam præsules eosdem hæreticos promulgare: omnibusque eam promulgationem impedituris censurarum pœnæ intentate. « Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Domini MCXX, XVII kal. Junii. Pontificalus nostri anno VIII (1) ».

(1) Hæc Pontificis Bulla exasperatas Lutherus Epistolam deit injuriis et maledictis refertissimam, signatam hoc anno die VI Septembris, simulque eodem ipso tempore, ait Cochleus in *Invectione in duas Epistolas Lutheri*, libellum vulgavit Germanicum de Missa et Eucharistia sacramento. His vero Lutheri libellis simul et Pontificis Bulla veluti classicum datum est, quo viri plures per orbem eruditii libris et scriptis ad oppugnandum hæreticum excitantur. Si tamen Joannem Eckium et Hieronymum Emserum excipias, quos nonnulli in Lutherum libellos ambos ante hoc tempus edidisse non abnuo; quin et Sylvestrum (nunc de Prierate), ac Minoritam quendam Lutheri adversarios, quorum meminit Cochleus in eadem invectione sequenti anno MDXXI die XX Januarii scripta. Anno etiam MDXX, Joannes Schleinitzius, Misenensis episcopus, scripto quodam Lutherum rena postulabat de tractato Eucharistiæ dogmate, teste Georgio Spalatio in Annal. His paucis exceptis, reliqua omnia scripta nonnisi sequenti anno prodire ceperunt. Inter Miscellanæ in causa religionis a Joanne Cochleio digesta, que in unum collectæ prodierunt Ingolstadii, anno MDXLV, ejusdem Joannis Cochleii prima in Lutherum lucubratio data est die XX Januarii anni sequentis MDXXI, eodemque anno Henricus VIII septem Ecclesiæ sacramenta adversus Lutherum defendit, cui alterum Anglia eodem anno dedit adversarium Joannem Rolfensem episcopum, qui *confutationem edidit assertionis Lutheranae*, cui demum operi alias subinde et alias ejusdem argumenti lucubrationes succedentibus annis adject. Tantus profecto fidei ardor universam Europam repente corripuit, ut intra paucos annos scripti in Lutherum libri creverint in innumeros. Vires summos qui eo in genere claruerunt enumerat Joannes Rolfensis in Anglia episcopus, in libro de *veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistia*,

60. *Promulgato edicto dubium præstant obsequium principes Germani, excepto imperatore.* — Pronuntiandi hujus edicti provinciam datam fuisse Joanni Eckio, et Hieronymo Aleandro, refert Ulembergius ¹ : « Pontifex, inquit, Joannem Eckium et Hieronymum Aleandrum, virum doctissimum, commissarios fecit, eisque dedit in mandatis, ut in Germania decretum hoc exequerentur. Eckius igitur ex Italia reversus domum, Bullam hanc uti constitutum erat a Pontifice, tribus episcopis Wittenberge vicinioribus Misnensi, Merseburgensi, et Brandenburgensi transmisit, valvis Ecclesiarum affigendam : qui Pontifici continuo paruerunt. Misit ejusdem decreti exemplar impressum Romæ et notarii publici manu confirmatum rectori et professoribus Academiæ Wittenbergensis, eosque per litteras monuit Octobris die tertio exaratas, ut parenter Apostolicæ Sedis mandato, nec articulos in eo damnatos a quoquam in Universitate sua doceri permitterent : nisi id fieret, futurum ut quas haberent a Pontifice immunitates et privilegia, iis omnibus spoliarentur. Aberat tunc Fridericus elector Aquisgranum evocatus, ut imperatori novo Carolo V coronam imperiæ suscepturo assisteret.

« Igitur rector et professores Universitatis fertili nonnihil, et inopes consilii rem totam principi perscripserunt : qui xviii Novembris ex itinere cum in Blassia esset, ita respondit, ut suspensos eos ac dubios relinquere videretur ».

Ita Wittenbergenses Academiæ, cognito principis erga Lutherum studio, hæresiarchæ nefando se conjungere. Quid vero cum Saxone egerit Pontifex, ut Lutherus coerceretur iudicio, subjungit auctor ¹ : « Eckius interea ad fratrem Fridericum Joannem Saxonie ducem, qui domi remanserat, litteras dedit Octobris die vi scriptas, quibus adjuunxit decretum condemnationis, et Breve quoddam, ut vocant, Leonis X ad electorem ipsum, in quo Pontifex Friderici pietatem et prudentiam commendat, quod hactenus Lutheri causæ non sit patrocinatus : monet etiam ut justis adhortationibus in viam reducat hominem perditum, vel recalcitrantem, elapso termino, quem decretum constituit, tanquam hæreticum legitime declaratum custodiæ mancipet, donec de ipso quod justum sit secundum Ecclesiæ decreta constituatur ». Foverat etiam tunc elector dissimulante Lutherum ; at deinceps impiorum susurris fasciatus aperte lexit, atque internuntiorum Apostolicorum petita justa elusit, derivata in Eckium culpa, qui nimio, ut aiebat ipse, ardore alios una cum Luthero eadem causa implicuisset.

61. « Cum Fridericus elector », inquit Ulembergius ², « Aquisgrano reversus Colonia ad dies aliquot subsisteret, per Marinum Caraccolum et Hieronymum Aleandrum Sedis Apostolicæ nuntios interpellatus fuit initio Novembris, ut pro sua majorumque Saxonie ducum erga Sedem Romanam observantia, decreti nuper in

¹ Ulemb. in Actis et rebus gestis Luther. c. 5.

² Ulemb. c. 5. — ² Ibid.

quem Colonia anno MDXXVII (post exortam hæresim decessio), vulgavit. Ita enim ille in Prefat. lib. 1 : « Adsunt indigene complures, qui negotium istud agunt in eodem studio ; et Erasmus in primis qui partes Ecclesiæ Catholicæ cuique sectandam invetissime docet. Joannes item Cochleus vir pro fide Catholica zelantissimus. Joannes Eckius quem in Anglia diuque peragratum fuit. Hieronymus Euserus, vir eruditus et gravis, Joannes Faber, Gaspar Satzgerus, Joannes Bittenburgus. Neque desunt eis externi, inter quos et illustrissimas Angliæ rex Henricus, ejus nominis VIII, meretur, qui cum hæreticis istis egregie dimicans, ob id cognomentum *defensoris fidei merito sortitus est*. Eius exemplo complures animati scripserunt, e quibus Thomas Morus eques aratus, moribus et ingenio candidissimus, neque minori præstanti eruditione, tametsi negotiis regis et regni gravissimus occupatus sit, Joannes item Pontæus theologus non vulgaris, Guillelmus Meltonus Eboracensis Ecclesiæ Cancellarius, Theologus eximius, qui de quibusdam capitibus hæresum Lutheri scripsit : sed liber ejus nondum prælo commissus est, sicut et aliorum plurimi. Habent ex Gallia Jodocum Clichtovæum, Stephanumque Longolium ; ex Flandria Jacobum Lathomum ; ex Italia denique Ambrosium Catharinum ». Hæc Roffensis episcopus, ejus testimonium de Erasmo animadversione dignum arbitror, cum analista Erasmusum traquam patronum et factorem Lutheri inducat. Nec sane abundum est, in exordio hæresis in Lutherum inclinasse illum, ratum non quidem Catholicam fidem, sed qui in Ecclesiam irreperant abusus ab eo impugnari. Qua de causa exordiente hæresi viri plures cateroqui Catholici ; i favorem Lutheri per errorem adducti sunt ; eoque nomine illos alicumque exensat Ambrosius Catharinus in libro sequenti anno inempte edito Florentiæ inscriptoque : *Excusatio disputationis contra Martinum Lutherum*, cujus hæc sunt verba : « Principio hic etiam apud nos cum pauca de suis (Lutherus) divulgasset, neque adhuc prorsus intellecta, neque vulgo satis perspecta, nonnullis hominum, partim animi levitate ad omnem doctrine ventum volubiles, partim sua falsa scientiæ persuasione imbutos, facile ad contentiorem flexibiles ; plures vero per odium jampridem in Dei sacerdotibus ex falsa justitia conceptum, sua sponte persuaderi facile paratos, nonnihil potuit (Lutherus) commovere. At vero nunc... cum omnis populus permoustruosus ejus insanias capere facile poterit, nemo quisquam jam suprest ». Nec sane defuit Erasmus, qui cum his deceptus, cum his pariter veritatem agnovit. Ex quo factum est ut inter Leonis X amicos et laudatores ab ipsomet Cochleus in Invetica sequentis anni exordio scripta, Erasmus commemoraretur : « Quære ex Erasmo qui de Leone X plura et vere magnificè scripsit ». Adriani vero VI Leonis successor, inter eximios Erasmi laudatores merito recenseri potest, cum in Epistola ad eundem scripta anno MDXVIII, ejus in novum Testamentum lucubrations ita celebravit : « Lucubrations iste non vulgari, sed nova et insigui quædam eruditione præstant, omniumque doctorum calculo plurimum laudantur : conjecturam facientes quantum boni hæc nova editio, sacre theologiæ ac fidei orthodoxæ sit allatura » : Factum est etiam ut Erasmus ipso datis ad Nicolaum Moutensem litteris anno MDXXV scripserit : « Est mihi bellum irreconciliabile cum universis Lutheranis. Satis est ab una parte impeti : hæreses et schisma non possum amare ». Dissimulare tamen non ausurum quædam interduum excidisse Erasmus minus cauta, et fidei orthodoxæ minus consona ; sed ea vel tanti non sunt et tam perspicua, quin benigna aliqua interpretatione leniri possint, vel tunc scriptum cum juvenis res theologicas incaute tractavit. Profecto quæ Erasmo oscitant exciderunt, tanti viri fano apud summa Ecclesiæ capita Leonem X, Adrianum VI Pontifices, Joannem Roffensem episcopum, Joannem Cochleum, theologum gravem et Catholicum, nihil detraherant. Addo ejusdem Erasmi alterum de se testimonium excerptum et lib. 19. Epistolarum, Epist. 112 : « Scripsit ad me præter alios doctos Mattheus cardinalis Sedunensis ; scripsit cardinalis Moguntinus, cumque his alii permulti agentes gratias omnemque favorem ac liberalitatem pollicentes, quod in negotio Ecclesiæ cum animam præstem, quem ipsi volebant ». Hæc scribenda succurrebant de Erasmo, de ejus orthodoxia Apologiam Gallicè scripsit Richards, prior Belliloci, vulgata Colonia anno MDCLXXXVII, ex qua multa arcepi eorum quæ hic de tanto viro subjecti.

Lutherum editi executionem promoveret, atque daret operam, ut Lutherus in viam rediret, vel si neutrum haberet in erroribus obduratum pœnis in eodem decreto constitutis afficeretur. Respondit princeps, semper hoc sibi quidem studio fuisse, ut laudatis majorum vestigiis insisteret; deinceps quoque daturum operam, adjuvante Deo, ne quid admittat indignum Christiano principe, sed obedientem se præset in omnibus Ecclesiæ liliis: verum hoc negotium quibusdam esse difficultatibus impeditum, ut parere simpliciter non possit: Eckium ait per absentiam suam decreti Pontificii terminos egressum; alios etiam in communem cum Luthero causam involvisse: quod sibi fratrique suo Joanni permolestum acciderit, nec ullo pacto videri tolerandum». Addidit Fridericus, ut iudices non suspecti Luthero in Germania darentur: et quamvis Caracciolum et Aleander impensius instarent, ut Pontificios iudices ad peragenda Apostolica jussa consilio et ope jure, cum causæ cognitio ad ipsiū Pontificem spectaret, nihil impetrare potuerunt; adeo ut etiam a proximo principum conventu, Lutheri studio, idem Fridericus abstinerit, quem in eam mente ab Erasmo Roterodamo confirmatum refert Ulebergius¹:

62. « Hunc, inquit, elector Fridericus, dum Coloniae morabatur, Lovanio per litteras evocavit, ut quæ de causa Lutheri, deque motis controversiis ipsius esset sententia, præsens familiariter sciscitaretur. Ubi Coloniam venit Erasmus septimo Novembris ad principem vocatus fuit, quæsitusque de negotio Luthero, eum inquit Ecclesiæ statum esse, qui reformationem omnino desideret, et Lutherum quidem non injuria reprehendisse varios abusus, qui negligentia prelatorum irrepserint, quorum emendationem boni omnes jam pridem desiderarint; nec deesse, qui probent ipsius institutum ab humanis constitutionibus et argutiis scholasticorum avocantis: interim in scriptis eum nimis acerbum, ferocem et violentum videri; ideoque optandum, ut posita ferocitate mansuetius agat, sibi temperet a maledicentia et verborum asperitate, qua honorum animi sine dubio prorsus alienentur. Hæc Erasmus: cujus sermonem eo pertinere censuit elector, quasi nihil in Luthero præter vehementiores animi motus, et nimiam styli mordacitatem reprehenderet. Erat illius viri propter nominis celebritatem etiam apud principes summa auctoritas: itaque iudicium ipsius de Luthero ejusque causa magnum pondus habuit; quo princeps confirmatus Aleandrum et Caracciolum, qui Pontificiæ Bullæ executionem urgebant, uti diximus, deinceps audire noluit». Gravissimo ea in re lapsus est errore Fridericus, dum decretoria in hæresiar-

um summi Pontificis sententiæ unius grammatici hæretici iudicium prætulit, atque calumniandi studio damnatas in Luthero hæreses adscripsit, quasi opprimerentur ii qui morum corruptelas emendari cuperent, nec discrevit ab hæresiarcha emendandæ Ecclesiæ fallaci specie illius excidium urgeri. Qualis vero fuerit Erasmus Roterodamus, cujus iudicium Saxonum princeps Romani Pontificis decretoria sententiæ prætulit, describit egregie ex ejusdem Erasmi scriptis impiis Albertus Pius² Carporum princeps; nempe apostatam et atheum fuisse, qui innumeras hæreses nefariis scriptis sparserit, et Luthero ad Ecclesiam concutendam tela ministravit.

63. Carterum promulgato eo edicto, plures, qui imprudenter hæresiarchæ laqueis se irretrivi siverant, ad Romanæ Ecclesiæ gremium redierunt, quorum nonnullos iterum relapsos docet Joannes Eckius² hisce verbis: « Non desunt jamjam ex neochristianis quidam, qui revocata et abjurata hæresi sua, plerumque tamen perfidi reciderunt in cœnum hæreticum, et in eo diu provoluti, a principibus tamen suæ factionis et fidei in cancellarios, consiliarios et episcopos electi sunt. O quam dignum patella operculum». Quid vero tum Carolus V imperator designatus magna cum religionis ac pietatis laude a Pontificiis internuntiis admonitus egerit, referunt Ulebergius et Coelæus; quorum posterior hæc habet: « Venerat jam Carolus V imperator electus ex Hispaniis per Oceanum in Flandriam et Brabantiam terras suas hæreditarias, imperialia comitia celebraturus Wormatiæ: qui ubi a nuntiis Apostolicis Marino Caracciolo et Hieronymo Aleandro accepisset, Bullam papæ Leonis X contra Lutheri libros editam, memor litorum suorum cum diceretur et esset rex Catholicus Hispaniarum ac imperator Romanorum, religionis suæ et pietatis et obedientiæ mox certissima exhibuit indicia, severe precipiendo, ut Martini Lutheri libri a Sede Apostolica damnati publice comburerentur. Combusti sunt igitur per lictores et carnifices tum in Brabantia urbibus, tum in civitatibus imperii, Colonia, Mouguntia, etc. »

64. *Joannis Fischeri ad Anglos monita: Henrici VIII libellus aureus.* — In Anglia etiam, ubi Pontificia sanctio magna religione excepta est, conquisiti omnes Lutheri libri, fuerunt publice igni Londini concremati, adstante cœtu amplissimo procerum: ad quos Joannes Fischerus episcopus Roffensis, postea cardinalis et martyrii laurea redimitus, piam concionem habuit de tuenda veteri religione orthodoxa ab Apostolis eorumque successoribus accepta, quam impugnavat Lutherus: atque ubi Spiritum veritatis

¹ Albert. Pius in lib. advers. Erasum. — ² Jo. Eck. to. II. hom. Rom. VI. post Pasch.

¹ Ulemb. c. 5.

perpetuo manere in Ecclesia, quam a falsis opinionibus, quæcumque tandem oriuntur, vindicat, ac Pontificem Romanum in Aarone præsignatum supremum Ecclesiæ caput demonstravit, falsum dogma Lutheri de justificatione per fidem sine operibus confutavit; postremo rursus et falsas laudes, quæ de Luthero jactabantur, ne quis ab impio hypocrita subornari se pateretur, discussit hæc verbis: « Christiane homo, quando audis Lutherum magnæ esse doctrinæ, et in sacris litteris expertum, virtute præditum, multos habere sequaces, cogita apud te multos alios ante illum in Ecclesia Christi fuisse, qui doctrina sua et perversa verborum divinorum interpretatione consimiles moverunt tempestates: qua enim tempestate Arius ille famosus hæreticus Christi Ecclesiam afflixit? quot animas ille perdidit? Erat ille magnæ doctrinæ, singularis eloquentiæ, et sanctæ, ut apparebat, vitæ? opinionēsne ille suas, quibus multas decepit animas, sacra Scriptura corroboravit? de illo sic scribit Hieronymus: Arius una scintilla in Alexandria fuit; sed quia non cito extincta est, totum orbem populata est flamma ejus, hæc scintilla tantisper vexavit Christi Ecclesiam, et innumerabiles animas evertit, donec procedente tempore per Spiritum sanctum veritatis, qui consolator Ecclesiæ Christi est, loquentem, ut ante dixi, in ore Patrum et Ecclesiæ doctorem, hæc convicta fuit et penitus rejecta ». Et infra:

« Præterea quando audies Martinum Lutherum habere constantem mentem et in Deo fixam, et propterea nullius auctoritati ita parere, quin verum dicat; et exsilmare omnes, qui illius doctrinas non sequuntur, separatos esse ab Ecclesia Catholica, adeo ut ipsum sanctum Pontificem excommunicarit: o mirabilem præsumptionem! o insaniam intolerabilem! quando hæc, inquam, audies, pro comperto habeas et alios quoque hæreticos omnes ita se gessisse: putaverunt enim se solum atque suos sequaces de Ecclesia esse Catholica, et opinati sunt alios, qui eorum dogma non sunt seculi, separatos esse ab eadem. Hoc fecit Novatianus Romæ, cum excluderet sacerdotes Catholicos et episcopos a suis Ecclesiis: ita fecerunt Ariani in Græcia, et Donatistæ in Africa. Veruntamen Ecclesia Christi non est nisi una, sancta, Catholica Ecclesia, et Apostolica. Hæc Ecclesia est una, unum habens caput, hoc est, papam, qui est vicarius Christi, a quo una vocatur: et licet sint in hæc Ecclesia multi peccatores, tamen propter sancta sacramenta, quæ remanent, et quotidie peccatores restitunt, et etiam propter Spiritum sanctum, qui continue in eadem permanet, vocatur sancta: et quia non est assignata uni certæ nationi, sed est communis omnibus, vocatur Catholica, id est, universalis: ad ultimum, quia derivatur ab Apostolis, et præcipue a principe Aposto-

lorum S. Petro, vocatur Apostolica. Hæc Ecclesia sola est sponsa Christi: reliquæ de hac non sunt, sed synagogæ Christi Satanae, et concilia demoniorum ». Et infra:

« Postremo cum audies Martinum Lutherum habere ferventem erga Deum zelum, et cogitare se astricturn esse conscientia, ut faciat quod facit, et opinari quod in his rebus faciendis placeat Deo, et eidem præcipuum præstet obsequium, ideo quod reputat se omnipotenti Deo lucrificasse omnes illas animas, quas falsa sua doctrina occidit et trucidavit; esto et hic lamen in fide tua fortis, et vide quod etiam hujus rei Salvator noster te admonuit dicens: *Sed veniet hora cum omnis, qui interfecit vos, obsequium se arbitratur præstare Deo* ». Et infra: « Et quid putatis Martinum Lutherum et suos sequaces facturos, si papam ejusque fautores haberet in sua potestate, quos toties contumeliose papistas, papastros, et papeises vocat? non humanius, ut equidem opinor, illos tractaret, quam tractavit eorum libros, hoc est, Decretales, quos combussit; nam et illos fortasse eadem insaniam combureret, vel alios quosvis Christianos, quos credat suis adversari dogmatibus, et impedimento esse quominus ab omnibus approbentur ».

65. Hanc furialem Lutheri vesaniam describit Henricus VIII Angliæ rex in suo aureo libello proximo anno edito¹: « Medicinam, inquit, nullam, nullam prorsus manum medicantis admitti: quomodo enim curari potest, qui se tractari non patitur? aut quomodo tractari potest, quem si quid doces, nugatur? Si quid mones, irascitur? si quid horlaris, obnititur? si quid placas, incenditur? si quid adversaris, insanit? Alioquin, si curari potuisset, quid omisit peccatissimus Christi vicarius, quo pastore sui secutus exemplum ovem hanc errantem quæreret, inveniret, in humeros tolleret, ac reportaret in stabulum? sed heu! lupus Averni pessimus anteceperat, devoraverat, atque in imum ventrem demiserat; ubi semivivus adhuc in morte jacens adversus inclamantem se pastorem pium, et perditionem ejus deplorantem, e spurco tartareo lupi rictu fœdos illos latratus eructat, quos totius gregis aures aversantur, abominantur, exhorrent: nam primum nihil omnino lacessitus, articulo proposuit de indulgentiis, quibus prætextu pietatis impie traduceret summum Pontificem: deinde ut per honoris eum et officii speciem majore contumelia perfunderet, eos transmisit Romam, tanquam Pontificis iudicio submitterns, sed auctos ante declarationibus nullo quam essent ipsi deterioribus; ut plane liqueret omnibus Pontificem non a viro bono pioque consuli, sed a fraterculo nebulone rideri, tanquam ita stupidum,

¹ Henric. VIII Angl. rex in lib. advers. Luth.

ut pro honore duceret insignem et nullius unquam exempli contumeliam, barbarique quod aiunt) vellendam praeberet irrisori. Si nihil mali commerebatur Pontifex, cur filius degenerem patrem falsa conspersit infamia? aut si quid Romae fiebat, quod oporteret immutari, tamen si fuisset Lutherus (quod haberi volebat) probus et Christianae rei studiosus, non praeposuisset privatam gloriam suam publico omnium commodo, nec scurrandi famam sibi venatus esset apud improbos, dormientis pudenda patris irridens, et revelata commonstrans digito; sed aversus contempsisset potius, et vel coram vel per Epistolam secretius reverenter admonisset, Apostoli praecipulum seculus, qui jubet, ut majores non rideamus, non objurgemus, sed obsecremus: quod si fecisset Lutherus, haud dubito quin beatissimus Pontifex (tanta est ejus nulli non explorata benignitas) expergefactus benedixisset filio suo Japhet, et pietatis retulisset gratiam: non maledixisset iratus, qui ne sic quidem adhuc maledixit illudenti; sed misertus miseri, magisque filii memor quam irrisor, egit cum eo per viros honoratissimos, in quorum ille conspectum prodire non erat dignus, ut ab iniquitate desisteret: cui tam pio ac salubri consilio tantum abstulit ut paruerit, ut non solum deriserit legatum de ipsius salute sollicitum; sed etiam novum librum ederet e vestigio, in quo Pontificis potestatem machinabatur evertere. Vocatus deinde Romam, ut vel scriptorum causam redderet, vel temere scripta recantaret, quavis oblata securitate non subeundi supplicii, quod meruerat, oblato quod in rem satis esset viatico; tamen ut insignem declararet obedientis viri modestiam, venire contempsit fraterculus ad Pontificem, nisi regio instructus apparatus, et bellico stipatus exercitu. Sed homo cautus appellavit ad generale Concilium, nec tamen quodlibet, sed quod proxime congregaretur in Spiritu sancto; ut in quocumque damnaretur, ibi negaret esse Spiritum sanctum, quem homo sanctus et spiritualis nusquam faletur esse nisi in sinu suo. Quamobrem iterum atque iterum admonitus, ut ab impietate respiceret, cum iterum atque iterum impietatem ad impietatem adjiceret, adactus est tandem pientissimus pastor ovem immedicabili scabie laborantem, ne sanas tactu corrumperet, ex ovili procul ejicere et filii sui Absalonis ¹ (cujus vitam servare non poterat) mortem deplorare, dum ab arbore pendente conspicit decora caesarie, qua stulte superbia.

« Lutherus ergo sentiens ejectum se e societate fidelium, facere cepit quod deplorati solent impii, qui cum in profundum venerint, contemnunt: non ingemuit, non planxit casum

suum, quo sicut lucifer exaltatus, sicut fulgur corruerat, et allisus est; sed imitatus diaboli desperationem, diabolus etiam ipse, hoc est, calumniator effectus adversus Pontificem, in blasphemias et calumnias cepit erumpere et reliquis invidens fidelibus, velut serpens antiquus infidelitatis laqueos tendere, ut eos e vitio scientiae noxiae ligno gustantes ex Ecclesiae paradiso (unde ipse deciderat) procuraret expelli ¹ in terram germinantem spinas et tribulos. Ego profecto tantam hominis dementiam et miserimum casum perquam moleste fero, cupioque ut vel adhuc (inspirante gratiam Deo) respiscat tandem, convertaturque et vivat: nec id tam ipsius causa cupio (quanquam ipsius etiam, ut qui omnes cupiam salvos, si possit fieri) quam ut aliquando conversus, ac velut filius prodigus reversus ad misericordiam tam benigni patris, et errorem suum confessus, in viam revocet, si quos effecit errare. Ceterum si is tam profunde se demersit, ut jam super eum *puteus impietatis* ac desperationis *urgeat os suum* ², blateret, blasphemet, calumnietur, insaniat, ut *qui sordet sordescat adhuc* ³. Ceteros vero Christianos omnes obsecro, et per Christi viscera, cujus fidem profitemur, obtestor, ut ab impiis verbis avertant aures, neque schismata foveant et discordias hoc praesertim tempore, in quo maxime oportebat adversus hostes Christi Christianos esse concordes, neque adversus Christi vicarium probris et detractionibus auscultent, quas in Pontificem fraterculi furor eructat; neque sacra Christo pectora haeresibus impiis contaminent, quas si seminat, charitate vacat, gloria turget, ratione friget, fervet invidia; denique quibus animis adversus Turcos, adversus Saracenos, adversus quidquid est uspiam infidelium consistent, iidem animis consistent adversus unum istum viribus imbecillum, sed animo Turcis omnibus, omnibus Saracenis, omnibus usquam infidelibus nocentiorum fraterculum ».

66. *Ex scriptis Fischeri eruitur inanitas et pravitas systematis Lutheri admittentis solas Scripturas sufficere in controversiis de rebus ad fidem pertinentibus: Hamela urbs Saxoniae a S. Bonifacio defensa.* — Veritus porro Lutherus, ne populus Pontificis, Caesaris, regumque auctoritate permotus suos libros rejiceret haberetque suspectos, adscriptis acceptum illud dedecus odio et invidiae aemulorum theologorum, quos aiebat scriptis suis argumentisque convictos, desperata victoria, falsis erminationibus Leonem et Carolum circumvenisse, ut ipsam Pontificia Caesareaque vi atque auctoritate opprimerent. Edidit vero novum librum, quo articulos omnes a Leone summo Pontifice damnatos fallacium rationum fucis argutiusque futibilibus

¹ Gen. xiii.

¹ Gen. iii. — ² Ps. lxxviii. — ³ Apoc. ii.

confirmare nisus est. Præfixerat autem hunc titulum : *Assertio omnium articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis X novissimam damnatorum*. Ad cuius nefaria molimina atque Apostolici decreti et orthodoxæ fidei veritatem, quam suo postea cruore obsignavit, asserendam, prædictus Joannes Fischerus ¹, episcopus Roffensis, assertionem omnium articulorum Lutheri confutavit, edito Inculento libro, in cuius Præfatione hæc habet : « Si Lutherus hæreticus non sit, nemo unquam fuit hæreticus : nam Lutherus adversus omnium orthodoxorum Patrum sententiam sua dogmata stabilire molitur ; et hoc quid aliud est quam sectam et hæresim introducere ». Et infra : « Porro semper Ecclesie pars magis eximia fuerunt Patres, qui non solum eruditione, verum etiam vite sanctionia velut sidera quædam effulserunt. Quando igitur cæteri fideles illis in sensu Scripturarum unice fidem habuerant, quis non illum, qui a Patribus dissideat diversumque sentiat, seipsum ab Ecclesia sejungere fatebitur, hæresosque et secte merito dicendum auctorem ? At Lutherus non solum Patres omnes, verum etiam Concilia contemnit, atque adeo totius Ecclesie tot retro sæculis usurpatam consuetudinem habet pro nihilo : et quid non faciet pro sua hæresi statuenda, qui Scripturas etiam jugulat ». Nonnullisque interjectis verbis : « Sed aiet quispiam, Lutherus pro parte sua Scripturas habet. At id falsum est, non habet profecto, quanquam habere se prætexat : et quis non hæreticorum pro suo dogmate Scripturas habere se prætexuit ? De Scripturis semper gloriati sunt hæretici, sed perperam intellectis, et pro suo cerebro prave pessimeque contortis ; quemadmodum et nunc Lutherus de Scripturis ludit. At quid dementius cogitari potest, quam ut, sprelis tot et tam eximiorum interpretum Commentariis, et jam rejecto sensu, quem tot sæculis universa prorsus Ecclesia verissimum censuit, fidem uni Luthero de Scripturis adhibeamus ? At dicet adhuc quispiam, Lutherum certo credere se manere per fidem in Ecclesia, solosque illos ad Ecclesiam pertinere, qui cum eo sentiunt. Quid si Lutherus ad hunc modum credat ? Numquid non ita credidit Novatus, Arius, Donatus, ac cæteri complures hæreseon et sectarum auctores ? Annon omnes isti neminem ad Ecclesiam orthodoxam pertinere contendebant, nisi qui similem cum ipsis fidem profitebantur ? sed ut isti insaniebant plusquam mente capti, sic et Lutherus jam nihilo minori percitus amentia furit : quis enim non certus est, Ecclesiam fuisse priusquam Lutherus natus esset, atque ita credidisse, quemadmodum et jam credidit ? quando igitur alia quædam nova dogmata contra communem Ecclesie fidem introduxerit Lutherus, quis non

plane perscipiat eum ab Ecclesia sponte dissen- sisse, et ab eadem exemisse seipsum ? At ad huc non deest quod cavilletur, nimirum se cum primitiva Ecclesia penitus conquadrate, quan- quam ab ista, quæ nunc est, dissentiat. Quid ergo, duæ sunt Ecclesie ? aut non eodem spiritu ea, quæ nunc est et eruditur et regitur, atque illa, quæ primitiva fuerat ? Absit. Utrumque sane falsum est : nam scriptum est : *Una est columba mea*, ad quam et Christus Spiritum suum misit, qui eam omnem doceret veritatem, et apud eam maneret in æternum ».

67. Cum autem Lutherus tum in Proœmio, tum in toto opusculo infanda maledictorum venena in Pontificem, quem antichristum, et in supremum in rebus sacris imperium, quod sophisticam tyrannidem appellabat, instar rabidi bufonis tartarei expnisset, ita ea refregit Fischerus : « Lutherus suam potius malitiam prodit, quam Pontificem lædat vel tantillum : quid enim Christus eo deterior evasit, quod Pharisei tot in illum maledicta congesserunt ? nihil profecto, quinimo potius in ipsorum ma- lum cuncta revertentur. Ad solas confugis Scripturas, quas, ut Pauli utar verbo, inversurum, aut quod Petrus ait, depravaturum te speras pro ingenio tuo malo pravoque : quod si spiritu ductus erroris illam protestationem emiseris, quod et subterfugere nullo modo potes, verendum tibi est ne ad te spectet id quod ad Timotheum ¹ scripsit Paulus, fore quosdam in novissimis temporibus qui spiritibus attendent erroris et doctrinis demoniorum ». Et infra : « Omnino formidandum est, ne te divus Petrus depinxerit, ubi de Paulinis Epistolis loquens affirmat ², quosdam instabiles eas depravasse, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Hoc utique diverticulo semper usi sunt priores hæretici, qui Scripturis, sed depravatis et a genuino sensu detortis innixi sunt pertinacissime, etc ». Id egregia inductione probat Fischerus, quem lector consulere poterit. Nec poluit illustrem adeo veritatem pernegare Lutherus ; nam in eodem Proœmio suo addiderat : « Hoc sane verum est, inquit, superbis et impiis Scripturam sanctam semper esse majoris cœcilitatis occasionem ». Ad hæc Fischerus : « Jam tandem rem ipsam acu, quod aiunt, Luthere, tetigisti, si tamen velis agnoscere ; jam enim confessus es Scripturam sacram superbis et impiis semper esse majoris cœcilitatis occasionem : hic te medium teneo ; nam ubi nunc est quod paulo ante tam pertinaciter affirmabas, Scripturam sacram per sese certissimam esse, facillimam, apertissimam, sui ipsius interpretem, omnium denique quæ cæteri scripserint probatricem, dijudicatricem, illuminatricem ? si per sese certissima sit, facillima,

¹ Jo. Fisch. in assert. Luth. confutatione.

¹ I Timoth. iv. — ² II Pet. iiii.

apertissima et sui ipsius interpres, cur hæretici qui linguas callent, ingenio pollent, eruditione præstant, cur, inquam, hi non per apertum ostium ingrediuntur? cur non est iis sacra Scriptura per sese certissima, facillima, apertissima et suis ipsius interpres? responde quidquid velis, id subruet omnia que jam pridem stabilire tot verbis es conatus». His præmissis deinde Fischerus, singula Lutheri sophismata, adversus Leonis sententiam impie congesta, eruditissime adductis sacris oraculis, eorumque vera interpretatione ex sanctis Patribus decerpta refutavit: cujus scripta cupidus horum lector feligere potest; cum longiores controversias fexere nostri non sit instituti.

68. Cum vero Luthero doctores omnes, omnium sæculorum diffusæ toto orbe Ecclesie Patres, omnes S. Petri in vicarij Christi potestate successores, omnia OEcumenica Concilia in divinarum oraculorum interpretatione adversarentur; ipse tamen superbia et ira insanienis, eorum omnium auctoritatem sanctitate illustrem, miraculis confirmatam, tot sæculorum antiquitate venerandam sua contraria auctoritate elisam atque obtritam esse voluit. « Tanto quidem », ait Coelæus, « superbia spiritu inflatus, ut præ se uno solum scholasticos doctores omnes contemneret, ut antea quoque solitus fuerat; verum etiam Ecclesiasticis Patribus, Romanis Pontificibus, et Conciliis generalibus minus credi volebat, quam uni sibi; adeo impudenter sibi præ cunctis peritiam Scripturarum arrogabat. In odium præterea et papæ et theologorum adornabat omnia fœdis criminationibus impropriisque et calumniis, aures populi, mentemque et oculos lectoris præoccupans; et quidem crebris ferocisque Theutonicæ, quam Latine ». At ut venena hæc incautus infunderet, quos ad æternum excidium bellumque trahebat, hanc salutationem illis impertiebat: « Omnibus bonis Christianis hunc libellum lecturis, seu audituris gratiam et pacem a Deo. Amen ». Cum autem fraudibus et laqueis indoctos laicos irretiret, a clero vero docto redargui sentiret, Epistolam ad equitem Germanum datam suæ assertioni adiecit, in qua Scripturas sacras non a clero sed a laicis divina, ut aiebat, vi ac luce collustratis intelligi, sacerdotumque a clero ad laicos translatum persuadebat: in Prologo sanctos Patres erroris et inscitie perstrinxit, inque libri serie decreta fidei a Pontifice et Conciliis edî non posse affirmavit, neque iis quemquam obstringi; ad quam hæresim nefandissimam confirmandam subjunxit: *In libertatem enim vocati sumus*. Quasi vero captivato intellectu in obsequium fidei a summo Pontifice et Conciliis OEcumenicis in veram et sanctissimam libertatem non asseramur. A quo autem articuli fidei de vero Scripturæ sensu, et quæ sint ad salutem necessaria

definiri debeant, an a Petri successoribus et Conciliis OEcumenicis, an a Luthero et quovis obvio impostore, non capere summa infelicitatis est: quod si caperent hæretici, mox errores omnes exuerent. Porro libertatem, in quam simul vocati, a Clemente V illustratam vidimus¹, cum ille hæreticos, qui omnium impuritatam licentiam ex ea eliciebant, sacrarum Scripturarum auctoritate condudit. Distorquendarum etiam in omnem sensum sacrarum literarum libertatem non intelligendam constat, cum ex ea dæmon præcipitia ipsi Christo suaserit. Denique si Pontificum et Conciliorum refellatur auctoritas, divinarum pariter Scripturarum auctoritatem labefactari demonstrat Albertus Pius Carpi princeps: « Ab eodem, inquit, Luthero libenter seiscitarer, qui tantum sacras literas admittit, quas asserit sacras esse eas; quoniam pacto ipsi constet esse sacras, quando communem consensum populi Christiani, decreta publica sacrarum Conciliorum et sanctorum Patrum auctoritatem contemnat; cum nullo alio argumento comprobari possit illas divinas esse, nisi quia ita definitum est a Catholica Ecclesia, et recepte sunt ut tales publico consensu ». At de Luthero hæcenus, a quo edita postea nova hæreson monstra visuri sumus.

Expertæ est hoc anno Saxonia quanta apud Deum gratia et auctoritate sancti polleant pro vindicandis ab extremo exitio piis, qui ad eorum opem confugiunt: orto enim bello inter Joannem episcopum Hildesensem, atque Henricum et Eriem duces Brunsvicensis, Hamelæ Saxonie impetu capta est ab hoste, qui jam muros et vallum tenebat, cum oppidani in templum confugere, Dei et S. Bonifacii eorum patroni opem implorantes: ac mox divina vi hostes propulsati; et narrat hæc verbis Fuldensium antiquitatum scriptor²: « Hæc », nimirum Hamelæ, « belli impetu ab hoste repente capta sic, ut muris et vallibus jam occupatis magnitudinis periculi extremum incolis metum afferret; unde fuga, clamor et trepidatio: mox spes a supernis, et hac una in re fiducia, ut viri, conjuges, liberi, omnis ætas et sexus ad Dei et S. Bonifacii opem in templum confugerent. Hic in preces cum lachrymis se venerabundos abjiciunt: et illico Deo terrente, et prohibente S. Bonifacio, hostis, qui muros et vallum tenebat, dissipatus, et quasi lapidum jactu varioque missilium genere propulsus sponte fugam capessit. Quidni laudes gratesque sacras tunc civitas tam illustri vindicata tutela Deo futuroque suo Bonifacio dicere? attulit Fuldæ per legatos suos anno MXXXI et miraculum hoc coram presbyteris et scribis publica fide consignatum S. Bonifacio liberatori suo acceptum tulit; cujus et memoriæ signum

¹ Annal. tom. xv. an. 1311. num. 66. Albert. Pius in resp. ad lit. I. Erasim. p. 14. — ² Christoph. Brower. Fuld. Antiq. l. IV.

cerem liberationis monumentum fixit ». Non his et aliis miraculis victi sunt impii heretici, quin in sanctos impie declamarunt. At de his alias : nunc ad Carolum V de quo facta superius mentio, revocanda est narratio.

69. *Carolus V et Hispania in Germaniam se confert.* — Accepturus ipse regni Romanorum insigne, cum in Germaniam iter pararet, recrudescentium inter magistrum Prussiae et Sigismundum regem Poloniae discordiarum, quas antea Maximilianus ejus avi studiis sedatas vidimus, certior factus se pacis interpretem gessit, atque ad Albertum Cruciferorum principem literas hortativas dedit¹, ut debitam tidem regi Polono praestaret, quo junctis animis armisque Turcis occurrere possent :

« Carolus V Romanorum Caesar Alberto marchioni Brandenburgensi, magistro Cruciferorum in Prussia.

« Venerabilis princeps, consanguineae charissime. Cum nos nutu Dei optimi maximi a quo omnia fiunt, communibus principum electorum suffragiis in regem Romanorum futurumque imperatorem electi simus, nostri officii esse duximus pacem et concordiam Christianorum principum procurare, quo facilis concordibus armis atque amicis expeditio contra Christiani nominis hostes suscipi posset, et cum intelligamus inter serenissimum regem Poloniae fratrem nostrum charissimum et devotionem tuam super juramento quodam praestando nihil differentiae adesse, cuperemus plurimum hujusmodi discordiam sedari, praesertim cum edocui fuermus, Caesarem majestatem praeracissimae memoriae dominum atque avum nostrum colendissimum ad te quoque super ea re literas dedisse; quapropter hortamur devotionem tuam magnopere ut dicto serenissimo fratri nostro debitum, et praesertim quod praedecessores tui regibus Poloniae praestare soliti sint, etiam praestes, et te erga eum ita exhibeas, ut junctis armis istic fidei hostilibus occurrere et terrori esse possitis : et si quid forsitan dissidii inter eundem regem et te adhuc remanserit, daturi sumus operam cum primum in Germaniam venerimus, quod dante Deo prope diem futurum speramus, ut hujusmodi inter vos quaestio amice et pro dignitate utriusque componatur, quare nobis pollicemur, quod pro tua et fratrum tuorum in nos observantia nobis in hac re satisfacies : quod quidem erga devotionem tuam universumque istum ordinem benigne et omni gratitudine recognosceamus. Datum etc. »

Ex Hispania vero in Germaniam profecturus Carolus Caesar, regnorum praecipuum procuracionem Hadriano tit. SS. Joannis et Pauli presbytero cardinali Bertusensi commisit², Germanumque insularum Africae objacientium ab

Hugone Moncada subaclarum hoc anno, ut antea dictum est, gloria clarus Germanicam coronam capessere parabat, cum novae in Hispania excitatione sunt turbae; namque egre ferebant Hispani, Carolum imperii administrationem suscipere, indeque Hispania regna male administratum iri praesagebant : publica munera sacra et profana externis pretio distrahi ab iis, qui plurimum gratia apud regem poterant, succensebant, aiebantque, Hispanos quidem, apud antipodas, Belgas vero in Hispania, Indias reperisse¹; inter quos Cenuriu, qui suis Carolum regebat consiliis, immensas opes ex Hispanorum spoliis cumulasse traducebatur. Auxit odia dimissos a Carolo urbium oratores illiberaliter, eorumque postulata contempla fuisse, imo editam tyrannicam legem², ne urbes quamvis insignes, ac populi ad publicos ordinum regni conventus procuratores mitterent, nisi ab rege prius designatos : ex quo cum adempta populis querendi de injuriis a regis administris illatis libertas videretur, nefarium externorum regias aures obsidentium, omniaque ad arbitrium suum suamque libidinem gerentium jugum dejiciendum exclamarunt, atque in apertam a Carolo defectionem consurrexere; adeo ut parum abfuerit quin is e Cantabrico portu, cui Coruna nomen est, ad rebellantes comprimendos regrederetur; sed cum a septemviris Germaniae crebris litteris urgeretur, ut in Germaniam ad continendas in officio imperii provincias, necnon periclitantem Austriam sua praesentia confirmandam procureret, vigesima Maii die Dominica, post audita divina mysteria, sacrae confessionis et Euchari-stiae sacramentis munitus, mare ingressus est, plaudentibus Belgis, Hispanisque frementibus; ac secunda navigatione in Angliam applicuit; ubi cum Henrico rege et Catharina matertera Pentecostes celebritatem publica magnificentia peregit, sauxitque cum eo amicitiae foedus.

70. *Absente Carolo dirae dissensiones Hispaniam dilacerant.* — Interea Hispaniarum urbes armorum societatem adversus administrorum regiorum vim contollerant, illique honestum sanctae germanitatis nomen indiderant : contendebant quippe iniquum esse spoliari auro Hispanias ad gerenda in aliis regnis bella. Armis itaque accincti trucidarunt exactores eodemque die Segobiae et Zamora seditio concitata est : ad quam sedandam cardinalis Hadrianus exercitum adversus Segobiam immisit, cumque ex Metymna Campeus tormenta bellica educi imperasset, veluere cives, ortaque lite faces a regio milite domibus subjectae sunt, magnoque incendio excitato pars urbis opulentissima contlagavit³. Hispanorum autem animis magis efferatis, ac pluribus in locis inter duas factiones, qua-

¹ Ext. to. 1. Polon. rerum p. 223. — ² Vinc. Blasius l. II. c. 11.

¹ Vinc. Blasius l. II. c. 11, 42 etc. Guice. l. XII. — ² Id. Blas. l. II. c. 12 etc. et Oser. l. XII. — ³ Eod. c. 12.

rum altera regium, altera publicum nomen tuebatur, cruenta strages edita, ac templa inflammata funestataque fuerunt adeo ut in oppido Mora prope Ocamam, cum populus ad Ecclesiam quasi ad tutum asylum confugisset¹, regii adversæ factionis rabida ira concili applicitis pulveris tormentarii cadis, tria millia hominum, et eo amplius succenderint.

71. Describit horum tumultuum causam Hieronymus Osorius² in rebus Gestis Emmanuelis Lusitaniæ regis, qui tanta religione fidem coluit ut eam Hispaniarum præfulerit imperio, neque e Christianorum, sed infidelium cladibus suam amplitudinem augere voluerit: « Is », nimirum Carolus, « antequam ex Hispania discederet, omnium ordinum consilium indixit, et consilio Guillelmi de Crevi Xebrensis dynastiæ, qui illam aetalem regebat, præter pecunias, quibus illum Hispani juverant, immania tribula populis imperavit: in quo quidem non merito possum Carolum cupiditatis, aut potius inconsideratæ temeritatis insimulare, cum ætatis excusationem habuerit; pædagogum vero summa viluperatione dignum iudico: rex enim non est in altissimo illo gradu dignitatis locutus, ut acerbissimis exactionibus civitates sibi commissas exhauriat, sed ut earum salutem et incoluntiam prospiciat; si recte enim regis nomen usurpat, pater patriæ est, et pro reipublicæ salute debet, si opus ita fuerit, caput in quodvis magnum discrimen injicere, non reipublicam ipsam immodicis sumptibus exvertere. Faleor equidem regem esse subditorum opibus adjuvandum, ut reipublicam tueri possit; negotia enim infinita suslinet, æquabile jus omnibus administrat, periculum a reipublica, cum necessitas postulat, armis ac virtute propulsat, bonis præmia pro dignitate constituit, improbos suppliciorum acerbitate coercet, patriam denique universam et ab externis hostibus et ab intestinis fraudibus tutam vigilantia sua præstat. Hæc quidem munera aut opera tuetur, aut quoties opus fuerit, tuenda suscipit: qui autem existimat hæc tam multa munera sine maximis sumptibus sustineri posse, mentis expertus est, atque vitæ communis ignarus: et ideo hoc, quod est communi more receptum, ut reges populi sumptibus alantur, non est humano tantum jure, sed etiam divino valatum; is tamen modus adhibendus est, ne vel ut immodicis sumptibus sine ullo reipublicæ fructu uti possit, vel ut ad avarissimos homines, quorum cupiditas nullis opibus expleri potest, opes reipublicæ transferat, pecuniam cum reipublicæ gemitu et querimonia coerceret; et dum potentium domos immanibus divitiis cumulare studet, tenues domos exiguam contendant, ut ita dum falsum nomen liberalis atque magnifici obtinere nititur, verum justum atque

clementis nomen amittat ». Addit auctor aliam motuum Hispanorum causam, nempe Carolum educatione et institutis fidei ab Hispanis alienum, nec specimine benignitatis dato animos permulsiisse: cæterum conjuratos populos non tantum decrevisse Carolum regno spoliare, verum omnes Hispaniæ principes bonis exvertere, ut Helvetiorum more libertate potirentur. Porro nullis in locis, ubi liberalis causa agebatur, ne quidem gemitum ullius civis liberum fuisse; si enim quis ad interfectionem usque cum legitimo principe non dimicandum diceret, continuo morte affectum: in tanta vero perturbacione principes una cum civitatibus, que non rebellerant, communi consilio opem ab Emmanuele Lusitaniæ rege flagitasse; ac tum Hispaniæ etiam populos, qui a Carolo desciverant, oratores misisse, qui ipsi opulentissimum regnum deferrent: at Emmanuelem fidem qualibet imperii accessione sibi antiquiorem esse respondisse, daturumque se operam, ut in gratiam cum Carolo redirent pollicitum: principes autem pecunia, tormentis bellicis, aliisque rebus bellicis juvisse.

72. Publicæ hujus in Hispania dissensionis contagio ad episcopos et doctores serpsit qui scriptis inter sese atque etiam armis certarunt; episcopus enim Zamorensis contracto exercitu in Castellam irrupit adversus Antonium Srunigam regie partis vindicem, Toleticum extrusit se in Toletanum archiepiscopatum infulsit, quasi a civibus illius archiepiscopatus administrationem suscipere potuisset, ac publici boni tuendi specie primatis Hispaniarum solium occupavit: cujus factioris fama cum ad Leonem X pervenisset, Hadriano cardinali fil. SS. Joannis et Pauli provinciam dedit¹, ut Antonium ipsum, intentatis gravioribus pœnis, a turbanda publica Hispaniarum pace alendisque discordiis absistere juberet: « Cum dicat, inquit, Apostolus: *Subjecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi quasi præcellentem, sive dominibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum*, et paulo mox: *Omnes honorate, regem honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis et modestis, sed etiam discoloris*. Datum Romæ xxix Augusti mxx, anno viii ». Invaluisse adeo discordiam, ut utraque factio, comparatis exercitiis, in Castellam atrox prælium inierit, proximo anno dicitur; Antoniumque episcopum perduellium ducem captum, ac diuturno carcere maccratum visurum sumus.

73. Carolus V Aquisgranum coronam Germanicam rediit. — Porro Carolus V, cum ex Anglia in Belgium trajecisset, inde Aquisgranum se contulit²; et quamvis hortarentur eum septemviri, ut illum locum morbi epidemici labe infectum

¹ Cap. 15. — ² Osor. l. XII.

¹ Lib. brev. p. 136. — ² Surius in Comm. Guic. l. XIII.

cum alio salubrioris celi commutaret, a sententia tamen dimoveri se non est passus, reddito responso, par non esse, ut lex a Carolo IV confirmata convelleretur a Carolo V. Solemni itaque ritu in ea urbe IX kal. Novembris corona argentea redimitus est: qua pluribus Germania scriptores referunt, extantque de iis litteræ Balthasaris Castilionæi interuentii Apostolici, qui interfuit, ad cardinalem Bibienam data¹, quibus præcipuos ritus servatos describit; ut nimirum inter divina missæ mysteria archiepiscopus Coloniensis Carolum in genua provolutum interrogavit alta voce: num tueri fidem Catholicam, Ecclesiam defendere, justitiam administrare, imperium firmare, viduas, pupillos, inopes protegere, summum Pontificem semper revereri vellet: cumque hæc servatorum se respondisset, a duobus electoribus erectum adductumque ad altare, ut ea sacramento firmaret; cujus formulam hæc conceptam verbis affert Dolgastus²:

74. « Profiteor et promitto coram Deo et angelis ejus amodo et deinceps legem et justitiam pacemque sanctæ Dei Ecclesie servare, populoque mihi subjecto prodesse et justitiam facere, et conservare jura regni, salvo condigno divinæ misericordiæ respectu, sicut cum consilio principum et fidelium regni atque meorum melius invenire potero. II. Sanctissimo Romano Pontifici, Ecclesie Romanæ, cæterisque Pontificibus et Ecclesiis Dei condignum et canonicum honorem volo exhibere. III. Ea etiam que ab imperatoribus et regibus Ecclesiis seu Ecclesiasticis personis collata sunt et erogata, inviolabiliter ipsi conservabo et faciam conservari. IV. Abbatibus et ordinibus, vassallis regni honorem congruum volo exhibere, Domino nostro Jesu Christo mihi præstante auxilium, fortitudinem et decorem ».

75. Addit Balthasar, de quo paulo ante memoravi, nuncupato a Carolo eo jurejurando, archiepiscopo Coloniensem principes seiscitatum, nunc Carolo obsequentes esse vellent; iisque sponte assentientibus, sacro oleo regium caput, pectus, cubitos, manusque inunxisse, sociatumque Cæsarem a Moguntino et Treverensi archiepiscopo in sacrarium se contulisse, ac diaconi cultu indutum, inque solio collocatum: ac tum post fusas Deo preces Coloniensem comitantibus duobus archiepiscopis nudum enses Cæsari porrexisse, Christianamque rempublicam commendasse. Cum vero enses aliquantulum tenuisset Cæsar, illum vagina recondidisse: ac tum archiepiscopum indidisse amulmum digito, texisse veste regia, sceptrumque et orbis figuram tradidisse: dein tres archiepiscopos iusius capiti coronam imposuisse, reductumque ad altare boni principis munus

se impleturum juramento spondidisse; mox in solio saxeo repositum: atque archiepiscopum Moguntinum Germanico idiomate Deum precatum, ut diuturnam et sanam illi vitam largiretur, ac se et socios, et ordines imperii principesque commendasse; idem etiam canonicos Aquisgranenses repetisse, atque ipsum in canonicorum numerum accepisse: tum vero buccinarum festos clangores editos fuisse: peracta re divina, Cæsarem sacram Eucharistiam sumpsisse, ac plures percussis nudo ense humeris equites creasse, recenti scilicet ritu; cum olim ensis succingeretur a regibus, et calcæria aurea pedibus equitum aptarentur. Nonnullis de conviviorum celebritate subsecuta interjectis, addit Balthasar, die proxima, re divina facta, ostensas Cæsari sanctorum reliquias in Ecclesia Aquisgranensi conditas, atque inter alias monstratum pannum lineum, quo Christi Domini vultus in cunis obvolutus veteri traditione ferebatur: deinde Moguntinum archiepiscopum ad altare accessisse, atque ex eo promulgasse, confirmatum esse a Pontifice Caroli V electionem; ac præcipere ut in posterum imperatoris, nempe electi, nomen acciperet.

76. *Civitas inter Christianos bella civilia: a Polonis in Cruciferos justæ effunduntur querelæ.* — Hoc vero ornatu Cæsareo auctus Carolus dignas Cæsare curas posuit in pacando Christiano imperio, quod, violata quinquennialium a Pontifice imperatarum induciarum religione, novis in dies turbabatur bellis; nam Dani et Sueci inter se digladiabantur, et (quod majoris afferebat periculi metum) Polonus cum Cruciferis vetera instaurarat bella; ad que componenda Pontifex Sigismundum regem Poloniae litteris xv Julii die exaratis adhortatus est, ut pacem cum Prussie principe redintegraret. Cum Pontifice vero Cæsarea conjunxit studia Carolus, utque ex Hispania hortatorias ad Albertum militiae magistrum litteras dederat, regiam pro pace operam pollicitus, ita ex Germania oratorem ad Poloniae regem legavit, qui imminenti a Turcis, a Moscovitis, a Tartaris aliisque hostibus pericula exponeret, atque ad restituendam universæ reipublicæ concordiam, ut verti in Turcam arma possent, permoveret; ejus insignis oratio in Polonico senatu habita his verbis concepta Septentrionis statum depingit: « Cum in oculo non sit, quam late hinc Mosci et Tartari, illinc Turcæ et Valachi amplissimam majestatis vestre ditionem ambiant, ejusque fines contingant sifubundis faucibus illis perpetuo inhiantes immanissimæ atque insatiabiles bestię, omnibus mortalibus intensi, ac perpetui Christiani nominis hostes, cum quibus quam strenue atque feliciter majestas vestra sæpenumero sit congressa, iisdemque potentissimis hostibus sese regnique sui vires veluti folius Christiani orbis antemurale, et unicus propu-

¹ Ext. L. I. lit. p. 8. — ² Dolgast. to. I. p. 411.

gnator objecerit, eos non sine suorum sanguine fuderit, et parvis copiis innumeros illorum exercitus, Christo duce, prostraverit et profligaverit, tot insignes majestatis vestrae victoriae, non sine ejus celeberrima fama et nomine atque immortalis gloria, late per universum orbem sparsa, uberius lesantur. Inde fit quod talem ac tantum principem de republica Christiana optime meritum, a tam honestis et felicibus rerum publicarum studiis atque successibus ad privata atque intestina bella trahi, hoc est, universorum salutem et commodum privatis contentionibus turbari atque impediri, Christianorum arma paulo ante hostibus suis formidabilia et perniciosa nunc inter sese dimicare, et quæ prius in hostem exercebantur, nunc in fratrem Christianum sævire, quis non doleret? quis non detestaretur? quis republicæ Christianæ casum in tanto discrimine satis deplorare posset?

77. « Arrectis auribus et votis intentus nunc est Tarranus veteris cladis a majestate vestra receptæ haud immemor, atque ultionis sitibundus : exitum rei cautius observat Moscus : expectat hoc idem Turca et Valachus, ut concisis ac debilitatis inter se bellis Christianorum viribus, infusa Barbarorum suorum multitudine fractos et invalidos obruant, et majore spe, ac minore sui periculo penitus exscindant. Illic bellorum Christianorum tam expectatus finis : hæc illa insignis, pro qua certatur, gloria : hæc tam opima Christianis detracta spolia paulo post etiam hostibus suis præda futura, quamvis Deus sua misericordia (ut precamur) hæc mala longius abesse faciat; de humanis tamen casibus humano more loqui aliquando præstat ». Et infra :

78. « Hortatur igitur eam ob rem majestas Cæsarea, quod majore studio potest, serenitatem vestram, velit suæ Cæsareæ majestatis et reipublicæ contemplatione arma deponere, et iis tractatibus locum dare, publicumque commodum suo privato antefere, utcumque etiam justa forte causa ad hoc bellum suscipiendum sibi videatur provocata; plus etenim gloriæ et laudis apud universos sibi pariet, si veluti Christianus princeps, quod nomen etiam usque nunc immaculatum apud cunctos retinuit, ab iis, quæ forte sibi licere existimat, reipublicæ amore abstinerit : omnes majestati vestræ plurimum debebunt, quæ omnium commodis sua posthabuit. Erit quoque istud perpetuum virtutum suarum etiam apud posteros monumentum, quando honestis conditionibus inita cum magno magistro pace ad priora et intermissa bellorum studia contra inimicos fidei revertetur; in quibus arcendis et subigendis plus ad victoriam proculdubio a Deo auxilii et favoris quam a Christianis principibus est habitura ».

79. Navata etiam est opera a Leone Pontifice pro restringendo eo civili bello; ad quod sedan-

dum Sigismundus Poloniae rex post fractos Cruciferorum impetus paratum se offerebat, ut arma adversus impios exerceret : cui Leo hoscæpios stimulos, ut clementia uteretur, addidit¹ :

« Christianissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniae, etc. regi illustri.

« Celsitudinem tuam in Domino hortamur, eamque per viscera misericordiæ illius, cujus vices in terris gerimus, rogamus et obtestamur, ut sub intestino isto contra dictum magistrum bello, prout convenit, abstineas, ne illi malum pro malo, sed potius bonum reddere cures, minimeque hostilem adversus eum, sed benignum ac paternum animum induas, non ignarus quod omnium victoriarum, quæ acquiri compararique possunt, nulla est speciosior, magisque Deo et hominibus grata, quam seipsum vincere, ac proprios affectus (quod hominis proprium est) superare, acceptamque injuriam clementer potius dimittere et condonare, quam hostiliter ulcisci et persequi. Quod si, ut speramus et optamus, feceris, eundem magistrum, quem bello et armis, non sine magna rerum omnium confusione, vincere posses, clementia, quam cætera quoque animantia sentiunt, eaque mansuefunt, lenies atque placabis, ac ejus duritiem paternam indulgentia franges; nec nos pro parte nostra deerimus, et ad hoc auctoritatem quoque nostram interponemus, sicut aliis nostris litteris nuntiis apud majestatem tuam committimus : speramusque quod hujusmodi concordia inita vires quas contra invicem exercebatis, contra Christiani nominis hostes nulla re magis quam Christianorum principum discordiis exultantes et confidentes unitis animis convertere, ipsosque debellare ac fidei Christianæ terminos augere et propagare curabis : id quod continis precibus humiliter petere ac implorare non omitemus. Datum Romæ die xv Julii mxxx, Pontificatus nostri anno viii ».

80. Abhorrebat a pacis consiliis Albertus cruciferi Ordinis princeps : in quem ideo graves querelas Sigismundus rex apud Leonem fudit, ab illo nimirum pacem sanctissime confectam, sedente Paulo II Pontifice, fuisse violatam, et Cruciferos equites, qui a Polonis regibus in Prussiam inducti fuerant, ut infideles debellarent, arma in ipsos Poloniae reges vertisse, et assidue Christiano sanguine illa fedasse, quæ se Christo consecrassæ gloriabantur : « Illic Ordo, inquit, ad hoc unum fundatus esse videtur, ubi ubi sit, ut omnia misceat et perturbet. Sed cum illum olim regna Hispaniæ et Angliæ, ac nonnullæ aliæ gentes, uti rem noxiam penitus exterminarunt, nescimus quo fato nostro fit, ut nos soli, qui pro tota re Christiana ingentem vim infidelium solis viribus nostris arcemus, nec unquam ab hoc labore et bello requiescere pos-

¹ Lib. brev. p. 137.

sumus, hunc obicem domesticae pacis habere, et tantam ejus insolentiam perpeti cogamur, ne liceat nobis citra invidiam, quod licitum est in aliis, hanc calamitatem vel excutere vel saltem comperescere. Verum confidimus virtuti sanctitatis et majestatis vestrae, quod si nostram et illustris domini nepotis nostri conjunctionem et officia cordi habent, si recte statui Christiano consultum iri et cum ab infidelibus defendi cupiunt, cum quibus utrumque hic destinemur, milites tamen nostri, quos in illis finibus habemus, assidue et feliciter dimicant, operam et favorem suum nobis praestabunt : quo tandem hac molestia et impedimento domestico carere et arma nostra pro commodo rei Christianae liberis exercere possemus etc. Ex castro Thorum xxvii Julii ». Non sine justis causis in hunc equestrem Ordinem querelae illae prolatae sunt. De quo ex Prussia in Podoliam transferendo, ut arma virtutemque militarem, non adversus Christianos, sed Turcas et Tartaros exercerent, antea actum fuerat : sed in partis jam provinciae dulem vitam ducere, quam Christi religionem propagare maluerunt : quos etiam a Lutheranis sirenibus, proposita deliciarum conjugium illecebra, delimitos dissipasse Ordinem suum visuri sumus.

81. Lapsis aliquot mensibus Leo, cum magis accensum bellum accepisset ab internuntiis Apostolicis e Polonia reversis, atque Albertum principem comparatis in Germania ingentibus copiis asperimur movere bellum, adeo ut Sigismundus rex ad tutandos parte alia limites adversus Moscovitas schismaticos et Tartaros infideles vix sufficeret, vehementer indoluit, atque Carolum V hortatibus urisit, ut Caesarea auctoritate tanta repelleret bella : tum Sigismundum rogavit, ut consilia pacis ad arma adversus fidei hostes vertenda accommodaret ¹ :

« Leo papa X Sigismundo I regi Poloniae.

« Charissime in Christo filii, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilectus filius Joannes Theobaldus civis Florentinensis, quem et venerabilem fratrem Zachariam episcopum Gardiensem nuntios nostros alias ad majestatem tuam destinavimus, nuper ad nos reversus nobis retulit quo amore et quanta humanitate regia majestas tua eos venientes exceperit ac semper tractaverit, ipsumque deinde recessurum benigne ac liberaliter dimiserit : quod ut nobis gratum et acceptum fuit, ita valde et supra modum displicuit, ab eodem Joanne intellexisse, bellum inter te et dilectum filium Albertum ex marchionibus Brandeburgensibus hospitalis domus B. Mariae in Prussia magni magistrum, quod pluribus litteris ac monitionibus per dictos et alios nuntios nostros utriusque vestrum nostro nomine factis extinctum, vel saltem

sedatum ac sopitum esse credebamus, adeo recrudescere coepisse, ut inde populorum strages et devastationes ac innumera scandala, qualia pluribus abhinc annis acciderunt, magnopere timenda sint ac formidanda, et nobis quidem persuademus majestatem tuam ad hujusmodi bellum ex quo nulla laus vel utilitas sperari, ignominia vero et ingens damnus formidari debet, invitam trahi a bellis illis contra infideles et schismaticos, ex quibus maximam et immortalem gloriam sibi comparavit ; non possumus tamen solitam ejus mansuetudinem ac bonitatem non desiderare erga eum praesertim quem filii loco habere, et cujus juveniles impetus patientia quadam potius et consilii maturitate delinire deberet, quam vi frangere, ac non sine magna rerum prope omnium confusione destrucere ; quanquam si vera sunt quae nobis nuntiantur et quae vix credere possumus, ipsum videlicet Albertum non suos tantum, sed complures alios Germaniae populos pro se contra majestatem tuam convocasse, ac tantum comparasse exercitum, ut illi vix resistere possis, quin regni tui civitates et loca Tartaris ac Moscovitis aliisque infidelibus et schismaticis confinia solitis ac necessariis praesidiis quasi denudare cogaris : propter quod majestas ipsa nonnullam irascendi ac vim vi repellendi causam habet ; ac propterea ipsum Albertum per alias nostras ad pacem et concordiam cum majestate tua incedam serio monemus ; praeterea ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum ac Hispaniarum regem in imperatorem electum scribimus, cum hortantes, ut pro concordia inter vos componenda labore, eamque per oratores suos procurare velit ; ac etiam dicto Zachariae episcopo et nuntio committimus, ut pro eadem pace componenda nostro nomine operari atque efficere debeat, speramusque omnipotentem Deum sua clementia permissurum fore ut pia desideria nostra, non alio quam ad publicam totius Christianitatis pacem et quietem ejusque sanctae fidei conservationem et exaltationem tendentia, felicem sortiantur eventum. Quod autem ad majestatem tuam attinet, te, filii noster charissime, hortamur, ac per viscera misericordiae Dei nostri rogamus, ut si ulla unquam in re prudentiam, aequitatem, mansuetudinem tibi a natura insitas ostendisti, nunc illis erga nepotem tuum uti velis, ac satis habens regnum tuum defendere ac tutari, nolis ulterius progredi, ac ejusdem Alberti fines ingredi temperes ac abstineas, non ignarus potiorum ac magis regiam virtutem esse injuriam oblivisci, quam eas ulcisci velle ; ac ex omnibus victoriis nullam majorem esse, quam seipsum vincere. Tua igitur majestas ita se geret, ut quemadmodum omnes singularem ejus virtutem et praerata gesta jure ac merito praedicant, verisque praeconiis et laudibus in

¹ Ed. to. I. per. Polon. p. 221.

cœlum tollunt; ita etiam ejusdem pietatem et continentiam atque animi moderationem dignis ac veris laudibus prosequantur: quod si majestas tua, ut speramus, fecerit, magno cæteris principibus exemplo erit; qua ipsi etiam temperantia ac modestia uti debeant, et coram Christo Redemptore nostro, qui in ligno crucis pendens Deum Patrem pro crucifigentibus se rogavit, non parvum sibi meritum acquirere; nobis insuper, qui eam tanquam peculiarem filium nostrum in visceribus charitatis semper gessimus, rem gratam et nunquam obliviscendam faciet. Datum Romæ die xxv Decembris anno Domini (MDCXX) MDCXXI, Pontificatus nostri anno viii ».

82. *Dalmatiæ et Croatia vastata a Turcis: sacerdotis Dalmatæ in fide constantia.* — Instauratam fuisse inter Polonos et Cruciferos pacem videbimus inferius: quam omnes pii, ut rei Christianæ maxime necessariae continentibus votis efflagitabant; etenim Turcæ Dalmatiam et Croatia excursionibus atterebant, cum a Ludovico, Hungariæ rege, Sigismundi Poloniæ regis Pruthenico bello impliciti nepote, omni auxilii spe Dalmatiæ destituti essent: qui in extremum pæne discrimen adducti ad Pontificem perlegerunt, ac misso oratore professi sunt, se necessitate pressos ad Turcicum fœdus in eundem adactum iri, atque iter ad interiores Christiani imperii partes penetrandas aperturos, nisi Hungariæ rex ipsis auxilia submitteret. Quo accepto munito, Pontifex, qui Ludovici regis tutor a Ladislao rege, cum Sigismundo rege Poloniæ relictus fuerat, eundem Sigismundum oravit, ut auxiliarem exercitum ex Hungaria in Dalmatiam submittere curaret, ne firmissima Christianorum propugnacula Selimus occuparet, e quibus in Italiam Germaniamque barbaras acies immitteret¹:

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, et sine magna commiseratione ac incredibili cordis atque animi nostri dolore nos ac venerabiles fratres nostri S. R. E. cardinales audivimus, quæ dilectus filius Thomas Nigro notarius noster ac venerabilis fratris nostri Petri episcopi Vesprimiensis, Dalmatiæ et Croatiae bani, seu viceregis vicarius, et ab illis ad nos nuper destinatus, nobis et eisdem cardinalibus in secreto nostro consistorio, præsentibus aliquot etiam regum, principum et potentatum Christianorum oratoribus longa et copiosa oratione percensuit, inter alia deplorans incursionem, excidia, vastationes ac rerum et personarum miserandas direptiones et asportationes in Dalmatiæ et Croatiae finibus per sævissimos Turcas

hostes nostros proxime factas in maximum totius Christiani nominis opprobrium, dedecus atque ludibrium, ipsiusque Christi Salvatoris nostri vilipendium: quæ cum intra paucos menses multo sæpius acciderint, quam plurimum annorum spatio antea fieri consueverant, incolæ, comites et barones et alii dictarum provinciarum nobiles causam et culpam omnem in Hungaros rejicientes, quia certum fœdus cum Turcarum tyranno iniisse dicuntur (quod equidem vix credere possumus) ac se a dictis Hungaris proditos fuisse conquentes, ac tantam devenisse dicuntur desperationem, ut dicto episcopo et bano palam protestati fuerint, nisi per charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Hungariæ regem illustrem, vel per nos et hanc sanctam Sedem vel alium regem ac principem, seu potentatum Christianum, de opportuno auxilio, tutela et defensione sibi provisum fuerit, se non solum a dicti Ludovici regis, sed et nostra et dicte Sedis obedientia et devotione descituros, et cum dicto Turcarum tyranno fœdus aliquod etiam inituros, illique annuum tributum, si necesse fuerit, pensuros, et in quolibet Christianorum regna et loca liberum transitum non ulterius denegaturos fore; ipsumque episcopum et banum ad similem nobis quoque et dicte Sedis communioni ipsorum dicti episcopi nomine faciendam protestationem compulerint: quæ cum licet majestati tuæ nota compertaque esse non dubitemus, pro certissimo nobis ipsis persuademus, eam semper meditari et optime scire, quod ipsius officium partesve sint circa custodiam et defensionem universæ quidem Christianitatis, præcipue vero regni Hungariæ: cum ipsius regis patruus sit, eique a clara memoriæ Ladislao Hungariæ rege fratre suo germano ac dicti regis genitore non solum tutor sed etiam pater relictus fuerit. Quia tamen idem Ladislao rex nos etiam et dictam Sedem dicti regis tutores in ultima voluntate sua reliquit, nobisque eum ac ipsius regnum multis cum lachrymis moriens commendavit, ultra pastoralis officii nostri commune debitum ad nos pertinere ac spectare duximus, eandem majestatem tuam monere ac hortari, ut oculos aperiat; quia Judas ipse non dormit, sed aditum ad nos continue rimatur et explorat, illiusque insidias et nefandos conatus dum pro negotio licet prævenire nitantur, ne si fractis claustris in dictum regnum Hungariæ, vel quascunque alias Christianitatis provincias iruperit, non modo illis terrorem incutiat, sed etiam damna et cædem inferat, pedemque ibi fortius figat, quam ut inde postea totius Christianitatis viribus possit expelli: quod ut timeamus ac formidemus, non antiquorum modo, sed nostrorum quoque temporum ratio nos admonet.

« Celsitudinem igitur tuam, quam ingenii

¹ Lib. brev. Leo. X. p. 147.

et prudentiæ aliarumque maximarum virtutum donis insignivit Altissimus, et cujus potentia et auctoritate plurimum valet, sedulo memimus, et hortamur per viscera misericordiæ Dei nostri, de cujus fide agitur, obnixè rogantes ut pro solita sua et prædecessorum suorum erga orthodoxam fidem, pro qua facinora tam memorabilia gessit, pietate, ac erga nos et hanc sanctam Sedem, in qua permissione divina sedemus, devotione, periculum in quo non solum Dalmatia et Croatia, sed totum etiam regnum Hungariæ ac vicinæ illi provinciæ, et demum tota Christianitas versatur, diligenter considerare ac modum et rationem inire vel excogitare velit, quatenus Dalmatiæ et Croatia provinciis hujusmodi, quas totius Christianitatis fauces et firmissima propugnacula esse vidimus, opportuno auxilio et defensione provideatur, ipsas, si opus fuerit ac dictus Ludovicus rex opem ferre non poterit, in tutelam et protectionem sumendo, illisque suppetias necessariae opportune subministrando. Nos certe quantum in nobis erit et tenues vires nostræ valere poterunt, in hoc cæterisque Christianam rempublicam concernentibus nihil omnino prætermisuri sumus, non solum nostras vires, sed ipsam quoque animam pii more pastoris pro gregis curæ nostræ commissi defensione et salute dare, et fundere parati, ac ingredi personaliter. Eadem majestas tua ex eodem Thoma expressius intelliget, quem nostrum etiam nuntium et commissarium propterea duximus destinandum, ut si necesse fuerit, ab ipso, tanquam vero et oculato discriminum et periculorum imminentium teste, singula diligentius percunctari ac scire possis : quem eadem majestas tua non secus ac si nos ipsos coram loquentes audiret, integram circa præmissa fidem præstabit; et cum periculum sit in mora, celerem speratamque ei expeditio-nem dabit. Datum, etc. »

83. Hoc tempore, dum in Dalmatia crebras irruptiones Turcæ agebant, et Christianos captos ad fidem Christi abjiciendam admoto ferro jugulo cogeant, vel martyrium affliciebant; sacerdos Dalmata, cum in Mahometis verba jurare detrectaret, exsecris a Turcis præcordiis, implorata Virginis ope ad adem Lauretanam sua gestans viscera vivus perrexit, atque accepit sacramentis pie animam celo reddidit : quod miraculum ex Lauretanis Monumentis ac Rieræ Annalibus ita narrat Horatius Tursellinus ¹ : « Sacerdos erat Dalmata, vir antiqua simplicitate idemque Lauretanæ Virgini unice deditus : hic forte captus a Turcis, cum ad deserendam religionem omni artificio pelliceretur, nefarias voces, non diem animo, sed auribus admittere nullo modo sustinebat. Itaque importunos illos hortatores aversatus, ut eis

ægre faceret, ultro Christum ac Mariam identidem invocabat. Stomachantibus illis, seiscitantibusque cur tandem illa nomina usurparet; quia hærent mihi (inquit) in præcordiis. Ibi Turcæ munitari, se præcordia ipsa extracturos, nisi extemplo Christum Mariamque exsecraretur. Erratis (inquit ille); præcordia mihi auferre potestis, Christum et Mariam non potestis. Tum vero illi furentes ira sacerdotem ferro pariter invadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamans Virginem, vovet, si vita suppetat primo quoque tempore se ad eam iturum : ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumstant, et discisso apertoque pectore intestina a summo recisa extrahunt; eaque semineci jam jamque, ut rebantur, casuro tradunt simul per ludibrium increpantes : Abi jam, propera, et præcordia, in quibus hæere ais Mariam Lauretanam, ad eam perfer, uti vovisti. Excedit fidem, non tamen divinam vim, quod deinde me moratur. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresque suggerente porro ire pergit : multorumque dierum itinere celeriter emenso Lauretum pervenit sua exta præferens manu. Quacumque incedit, concursus ad eum fieri seu visendi studio, seu rei cognoscenda. Et ille Lauretani præcipue templi ministris apertum, vacuumque pectus et præterita manu viscera ostentans, totam rem breviter enarrat, cunctis stupore atque admiratione altonitis. Ad ultimum gratiis Virgini enixe actis, et solemnibus confessionis Eucharistiæque præsidii communis, in Deiparæ conspectu complexuque aut credere par est) efflavit animam. Extæ ipsa e regione sacrosanctæ cellæ suspensa diu advenis spectaculo fuerunt : quibus abe assumptis exta e ligno assimilata atque ibidem affixa multos annos monumentum ei fuisse miraculo ».

84. *Actæ Deo grates de extincto Selymo.* — Cum e Dalmatia in Italian Selimus iter sibi muniret, atque ob perpetuas Christianorum dissensiones eo res Christiana adducta esset, ut nisi divina providentia Selimum fidei nostræ hostem immanissimum sustulisset, ab eo triumphis Syriacis, Ægyptiis, Armeniis, Persicis, Africanis elato, inque Occidentem universas vires Mahumeticas effundere meditante, maximum discrimen religioni nostræ contlaretur : divinum Numen, cujus nutu omnia pendunt, tyrannum in ipso scelere conatu extinxit, caneroso ulcere in illius renibus exorto ¹; ex cuius sævitiâ universo corpore computrescente, sævus tyrannus teterrimum animam æterno funeri tradidit. Quo tempore Rhodiorum equitum princeps ingentes bellicos apparatus Selimi veritus, assiduis litteris et oratoribus Pontificem, Franciscum Gallorum regem, et alios Chri-

¹ Tursell. l. II. c. 48.

¹ Turcograc. l. II. append. Nacl. Sabell. l. hoc an. Bizar. hist. rer. Persic. l. X. Bosius p. 2. l. XVIII. Leuncl. et Pandect. § 225.

sianos principes concitabat¹, ut juncta armorum societate, comparataque validissima classe opem ipsis ferrent adversus Turcam, inferque illius addicanda moras minorem submitterent. Pontifex tres majoris alicui naves, milite et omni bellico ornato apparatusimas, prefecto Joanne Baptista Nibbia equite; Francorum vero rex septemdecim navium classem subsidiariam Rhodum miserant. Quod ad Selimum attinet, extinctum cum tradunt² apud Ciarlum oppidum Thraciae, in quo olim patrem suum oppugnaverant, ulciscente scelus etiam illud filii impii divina justitia. Post illius mortem excitati sunt in Turcico imperio nonnulli motus: elevant Gazelles Syriae praefectus cum se praestiti Selimo tantum, ac non successori juramenti religionem liberum putaret, Mamalucorum imperium extinctum excitare, atque in pristinum statum restituere aggressus est³; cui studere Syri videbantur Turcis infensi, idemque a Rhodio principe auxilium petiti: qui mox classem Christianam in maritimas Syriae oras misit, atque Antonium Bosium equitem, scriptae historiae auctoris patrum, vicesima Decembris hujus anni die ad summum Pontificem legavit, ut ei ostenderet, idoneam valde redintegrandi in Oriente Christiani imperii ac recuperandi sepulchri Domini occasione obvenerisse, ipsumque hortaretur, ut tanta rei gloria Pontificatus sui memoriam Christianae posteritati consecraret. Antea vero ad Leonem Genuenses nuntium Selimi inferitis pertulerant: quo ille audito, ex magno timore se recreatum ipsis significavit⁴; quod Christiana republica maximo periculo liberata esset, cum tyrannus ingentes apparatus fecisset, Christiani autem reges ad infringendos ejus conatus nil dignum statuisset:

85. « Non potuit, inquit, gratior afferri nobis nuntius Damiano cive vestro, quem ad nos magna celeritate misistis: is enim nobis vestris verbis renuntiavit Selimum Turcarum regem mortem obiisse. Eum igitur multa nobis et ordine et prudenter exponentem libentissime audivimus, egimusque Deo optimo maximo gratias, qui suis populis nobisque omnibus imminenti formidabili potentia, audacia, crudelitate hostem submovit. Amavimus autem ea de re amore erga nos vestrum, et diligentiam, quae quidem, cum saepe alias nobis gratissima fuit, tum certe hoc tempore, accessit sane etiam jucundissima quo maxime regem illum acrem et vegetum pertimescebamus; cum nihil adhuc quoque nostri reges in communem utilitatem praeter spem pollicitationesque contulissent: sed haec haecenus. Hortamur autem vos ut, si qua alia istuc vel Byzantio, vel omnino ex Asia perferentur, quae scire nos oportere vobis vi-

deri possit, statim ad nos omnia perscribatis, etc. VI idus Decembris MDXX, anno viii. Roma ».

86. *Constantinopoli dignitas patriarchalis empta: Simoniaci Simoniacos pellunt.* — Imperasse Selimum tradunt annis octo ac sex mensibus, sceptrumque Turcicum reliquisse Solimanno filio; qui paternum in Christianos odium non aequare modo, sed superare visus est, parumque abfuit quin religionis Christianae reliquias ex ipsa Constantinopoli ac plerisque aliis urbibus excinderet, ut suo loco dicitur. Administrabat Constantinopolitanam Ecclesiam cum Selimus obiit, Theolepus Joannorum patriarcha, qui Pachomio successerat: depulsus autem postea est patriarchali sede ab Jeremia Sophiae metropolitano astu et flagitio; quippe illius inimici polliciti⁵ Solimanno annuum vecligal aucturos quingentis aureis, ita ut census a patriarcha Constantinopolitano pendendus quatuor millium esset, de gradu ejus dignitatis dimovendum curarunt. Ita miseri Graeci ob schismatis scelus in Turcicam servitutem a Deo ultro traditi, sceleribus novis servitutis jugum sibi ingravatum; quamque patriarchalem dignitatem a summo Pontifice accipere noluere, a Mahometano principe veluti rem profanam emere maluerunt: qua in re illa sunt instabiles, ut si major vis auri tyranno afferatur, mox depellantur: quod praedicto Jeremiae accidit, qui dum apud Jerusalem versabatur a Joannico metropolitano Sozopolis solio deturbatus est; quamquam is postea honore dejectus sedem restituit Jeremiae, qui centum aureis Charatzium sive vecligal annuum auxil, cum Prochorus Achridensis Berroeam sibi vendicaret; item enim a Christi vicario Arimendam a barbaro dirimi voluerunt. Haec de Orientalibus suffecerint: ad Septentrionales res sermonem nunc traducimus.

87. *Christiani Daniae regis atrocem faciunt.* — Hoc anno Christianus Daniae rex, qui Elisabetham, Caroli V sororem uxorem duxerat, post necatum Stenonem Stocholmiae principem, Suecicum diademam capessivit: sed cum plures a se aversos esse suspicaretur, eorum quos ad convivium vocarat, sanguine indutam purpuram cruculavit: « Cum consideraret », inquit Joannes Magnus, « se a minima procerum parte in regnum accersitum, atque ob id suam coronationem a caeteris regni senatoribus et proceribus eadem coronationis die, scilicet ipsa Dominica infra octavas Omnium Sanctorum, anno Christi MDXX convivio contractos a se ob regiam fidem securos putantes apprehendit, et nimis severiter trucidari fecit ». Truncatos capite inter eos Suecici

¹ Bosius p. 2. l. II. — ² Id. ib. Bizar. l. X et alii. — ³ Bosius ubi sup. — ⁴ Apud Bomb. l. XVI. Ep. XXV.

⁵ Turcograec. l. II. Byzar. hist. rer. Persie. l. II. Paul. Jovius l. XX. — ² Turcograec. l. II.

generis proceres Scarensem et Strongenensem episcopos refert Surius¹; deinde senatum Stocholmiensem trucidatum; mox saxilium in plebem: plures, qui latebris se occultaverant proposita impunitate prodentes a Danis captos: eorum vero cadavera friduo insepulta relicta: una cum Stenonis refosso et sepulchro corpore concremari jussit tyrannus, quasi de rebellibus omnibus triumphasset. At male crudelitate firmantur regum solia, divinaque cum mox justitia e Suecia tot hominum polluta errore dispulit; subdit enim Magnus: « Ipse rex in tanto procerum numero bonam eorum partem occidere fecit, per quos fuisset in amplissimo principatu diu conservandus: a quo confestim et eodem mense, quo venerat, exclusus in suam Daniam est reversus: documentum singulare omnibus regibus et principibus effectus, qui severius impere quam clementius praesse contendunt ».

88. Hauserat ex Lutherana haeresi crudelitatem Christiernus, quam ab interminio Pontificio epilato coniectoque in carcerem inchoarat, ac plures episcopos Suecia congregatos subjectis flammis exussisse ipse apud Clemenlem VII postea fassus² est, cum scelereis palatii venas posceret: ex quibus emendes Joannem Meursen³, qui in historia Danica impudencissime mentitus est, Romanum Pontificem Christierno persuasisse, ut carnificium illam in Suecos exerceret, quam Olaus Magnus ita describit⁴: « Procurato per quosdam Danice factionis in regnis Suetiae et Gothiae proceres Danorum consanguineos et affines, inter quos erat infelicissimus Gostavus Trolle archiepiscopus Upsalensis, aditu in regna praedicta, adeo ferociter et severus evasit, ut nullo prestiti juramenti, aut sigillatarum litterarum, aut acceptationis tremendi Dominici Corporandi habito respectu, aut enjusvis commiseranda rationis compassione, una die, scilicet vii Novembris mxx, diversorum ordinum principes, magnates, consules, ac cives numero xxi, me vidente ac trepidante, impio ferro, impiissimo malignorum consilio stimulati detruncari juberet, atque triduo ante praetorium urbis Holmensis inhumata eorum corpora, donec extra civitatem comburenda deportarentur, remanere: profecto horrendum spectaculum quod ipsi Christierno procul dubio mille miseris postmodum vexato occurreret: sic instigante crudeli consilio ad gratiam receptos, quos perendie amabiliter invitatos hospites ad regale convivium habuisset atrocissime punivisse, idque non usitato sciendi modo; sed cruci affixum quemdam magnum Joannis praefectum, patriae suae validissimum defensorem, humi in terra tabulaque ligatum, ut primum pudendis, demum corde excisis et in

vultum patientis contumeliosorum verborum insultu projectis, ad majorem irabiam, et perpetuum horrorem actum fuisse ostenderetur. Postea ejusdem diei insequenti nocte infelicissime viduae, quarum mariti ferro consumpti ante ora bestiarum in publico foro jacebant, pecunia et omni suppellectili per insatiabiles Daniae praefectos spoliata inconsolabiliter ingemiscabant. Certe turpissimi et immanissimi erant officiales illi, solo errore regii nominis vel pendens crudelitalis cunctos maxime innoxios, pudicitiae et omnis verecundiae honestatem depradantes: nec melior erat pupillorum et orphanorum conditio, qui in parentibus torquebantur, et omnibus fortunae bonis spoliabantur. Longa et terribilis per me, tanquam singula lachrymose videntem, lexenda foret historia, si singulas hujus calamitatis partes enarrare vellem, quomodo videlicet divina et humana confundebantur, nulla promissa fidei ratio, nullus religioni respectus, omnia temeritate sacrilega agitantur: ubique gemitus, ubique caedes, ubique mors, nulli concessum effugere; vivere inter districtos gladios et efferos homines impossibile: servabatur vigilantissimo custode civitas, ne quis ex eo communi omnium civium carcere erumpat, ut regni incolis patrata crudelitatis seriem demittet: quem si libera populi multitudo subito percisset, nihil commissi facinoris inultum remansisset.

Quod cum rex¹ adverteret, in sola fuga salutem suam reponens, paucis post diebus inde versus suam Daniam se recipere est coactus: in quo itinere plures rotis, fureis alioque horrendo mortis genere quandoque mortificari jussit, praesertim apud Ostrogothos in Vasteno terra S. Birgittae: demum in Nidalensi monasterio Nova-Vallis dicto; ubi licet humanissimo hospicio susceptus esset, tamen die Purificationis B. Virgini dedicato abbatem cum septem monachis peracto altaris sacrificio manibus a tergo ligatis in rapidum flumen submergi jussit: unde cum abbas naturali fortitudine funibus ruptis ad littus enataret, a regis satellitibus ferro exerebratus interitit. Ita et parvuli illustris familia Ribbingorum Vestrogothia, quibus hostulis barbaries ignoscere solet, ante ejus conspectum gladio sublatis sunt: quo factum est, ut sub eo congregatis xxx millibus incolarum armatorum, ipse sibi conscius per devia ac invia potius nocturno quam diurno praecipiti cursu se recipere intra limites suae Danicae ditionis, ubi neque sine simili fortitudine securior est relictus ».

89. Politus autem est Suedico scepro Gostavus Ericson Stenonis Stare principis nepos, ac proximo anno ab episcopis Catholicis corona redimitus²: in quo Joannes Magnus Lincopen-

¹ Surius ibid. — ² An. Chr. 1530. num. 58. — ³ Jo. Meursen hist. Dan. l. III. — ⁴ Magnus l. VIII. c. 39.

¹ Magnus l. VIII. c. 40. — ² Olaus Magn. l. VII. c. 3.

sis, Gothus nobilitatis ac doctrinae laude insignis, postea archiepiscopus Upsalensis, historiae suae Gothicae ac Sueticae fati finem imposuit his verbis ¹ : « Gostavianam historiam illis scribendam relinquo, qui fati ejus superviventes efficacius testimonium perhibere possint an per illum rexerit, qui dicit : *Per me reges regnant et legum conditores justa decernunt*. Et hic interim sit Gothicae et Sueticae historiae finis, quam novem mensibus in patriarchatu Veneto ad hanc formam redegit, cum generale Catholicae Ecclesiae Concilium sollicito animo expectarem anno a Christo nato MXXI, tertia die mensis Junii ». Porro Christianum non Suecia modo, sed Dania etiam ob barbaram tyrannidem pulsam diu profugum et inopem fuisse, demumque victum ab hostibus misere perisse visuri sumus. Perperam sub eo rege multa virum insignem Georgium de Scholborch Lundensem archiepiscopum, quod ei nollet tradere insulam Bornholmensem, refert Surius ², atque hoc elogium addit : « Is episcopus tandem propter justitiae defensionem exul a sede sua et patria sua Coloniae Agrippinae mortuus est post multas hujus vitae arumnas et calamitates, quas constanti animo non paucis annis perferre maluit, quam diocesim suam, non ut pastor, sed ut vilis mercenarius, prodere tyrannis. Habitavi ego aliquandiu in aedibus ejus cum Coloniae litteris operam darem, nullaque vidi in illo virtutum exempla : utebatur saepissime aspero cilicio ad nudum corpus, atque in precibus erat assiduus : rara quaedam in illo prudentia cerebatur, et morum gravitas ».

90. *Delatum Pontifici a Jacobo rege Scotiae obsequium.* — Hoc anno Jacobus Scotiae rex, Christiani nepos, misso Joanne Albaniae duce, Leoni Pontifici obedientiam detulit solenni ritu, qui in publicis Monumentis ita describitur ³ :

« In nomine Domini. Amen. Per hoc praesens publicum Instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a Nativitate Domini MXXI, Indictione octava, die vero Lunae XVII mensis Junii, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Leonis divina providentia papae X anno VII, coram praebito sanctissimo domino nostro una cum reverendissimis in Christo patribus et dominis sacrosanctae Romanae Ecclesiae cardinalibus », et infra, « patriarchis, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, protonotariis et ipsius sanctissimi domini nostri secretariis, ac sacrae consistorialis aulae advocatis, necnon magistris nobilibus et generosis dominis sacri imperii, Christianissimisque Francorum, ac illustrissimis Anglorum, aliorumque regum, ducum et principum oratoribus, aliisque pluribus principibus, comitibus, marchionibus, milibus et excellentissimis personis ibidem

congregatis in palatio Apostolico, et in magna ipsius palatii consistorialis aula, in qua oratores regum solitam obedientiam sanctae Sedi Apostolicae et Romanis Pontificibus in ea pro tempore praesidentibus praestare consueverunt, ad id decenter parata et ornata, personaliter constitutis, et ad recipiendam filialem obedientiam ad quam praestandam serenissimus et illustrissimus Jacobus rex Scotorum in minori aetate constitutus, nobilem et illustrissimum virum Joannem ducem Albaniae suum legitimum tutorem, ac ipsius regni secundam personam et gubernatorem cum litteris credentialibus destinaverit, publicum consistorium debitis caerimoniis adhibitis celebrandis, faciendis et tenendis, quamdam commissionem primo per eximium juris utriusque doctorem dominum Joannem Baptistam de Senis ipsius consistorialis aulae advocatum proposita in modum solutum ; et ea nondum completa idem Joannes dux Albaniae legitimus tutor Jacobi regis, secunda persona ac gubernator regni hujusmodi, (nimirum Scotiae,) in praefati sanctissimi domini nostri papae, ac omnium et singulorum supranominatorum meique camerae Apostolicae notarii, et testium subscriptorum praesentia, haec regio praesente accessit : eumque ob singularem, quem praebitus Jacobus rex et ipse Joannes dux ad praefatum sanctissimum dominum nostrum et sanctam Sedem Apostolicam gerunt devotionis affectum, ad praestandum eidem sanctissimo domino nostro papae et dictae Sedi, ipsius Jacobi regis nomine filialem obedientiam personaliter venisset, et in terram prostratus ipsius sanctissimi domini nostri pedes humillime osculatus ; ipseque sanctissimus dominus noster ejusdem Joannis ducis capite ambabus manibus apprehenso, ipsius faciem exosculatus fuisse, idem Joannes dux quasdam litteras credentiales filialis obedientiae per eum praestandae, eximiamque et sinceram devotionem ipsius Jacobi regis erga sanctissimum dominum nostrum et Apostolicam Sedem continentes, osculo interveniente sua sanctitati porrexit : quas cum reverendus pater Jacobus Sadoletus episcopus Carpentoracensis et ipsius sanctissimi domini nostri secretarius, ea qua decet reverentia suscepisset, idem Joannes dux post genuflexiones et reverentissimis dominis cardinalibus factas, ad bancum, cui advocati consistoriales commissionem proponentes adherere solent, e regione solii ejusdem sanctissimi domini nostri pervenit ; ibique loco sibi per magistrum caerimoniarum assignato permansit, et expectavit donec idem Joannes Baptistam advocatum commissionem per eum proponi ceptam complevit, ac eximius utriusque juris doctor dominus Marnis Salomonis ejusdem consistorialis aulae advocatus quamdam aliam commissionem proposuit : qua etiam

¹ Magnus I. LXIV. c. 4. — ² Surius in Comment. an. 1517. —

³ Ext. l. II. brev. Leo. X. p. 37.

completa, et per eundem sanctissimum dominum nostrum utrique responsione data : Placet ; ipsisque commissionibus ad manus regentis cancellariae datis, praefatus Joannes dux cum jam obedientiam ipsam prestare deberet, litteris credentialibus filialis obedientiae per eundem Jacobum episcopum et secretarium juxta morem alta voce perfectis, elegantem brevi praestationem filialis obedientiae nomine praefati regis continentem per reverendum patrem dominum Richardum Boithucll utriusque juris doctorem dictae Sedis notarium recitavit, et nomine praefati Jacobi regis filialem obedientiam in modum consuetum exhibuit et praestitit. Et deinde, oratione completa, idem Leo papa de eorundem cardinalium consilio, ut omnibus innotesceret, quod paterna benevolentia ipsum Joannem ducem prosequeretur, magistro caeremoniarum et duobus praefatis ex assistentibus sanctitati suae mandavit, ut ipsum Joannem ducem ab eo loco in quo stabat, dum oratio obedientiae hujusmodi recitabatur, reciperent, et ad locum ubi ultimus diaconus cardinalis sedebat, perducerent, et ad sedendum prope ipsum ultimum diaconum cardinalem collocarent : qui postquam ibi sedit, singuli ex nobilibus, qui cum eodem Joanne duce ad Romam convenerant, genibus flexis, pedes ipsius Leonis Pontificis deosculati fuerunt. Quibus peractis, et consistorio hujusmodi completo circa meridiem, sanctissimus dominus noster a sede surgens, universis circumstantibus benedictione data, una cum universo collegio a consistorio hujusmodi more solito abiit, et ad exuendum indumenta pontificalia ad cameram paramenti se contulit, etc. » De quibus collecta instrumenta publica testibus consignata.

91. *Maurus praenobilis sacro baptismo initiatus.* — Eodem anno Romae praenobilis Afer e primaria Phulensis regni nobilitate, Mahumeticae superstitionis errores execratus, Christiana sacra suscepit : ut enim perspicaci ingenio praeditus, pseudoprophetae deliramenta fraudesque agnovit : de quo haec refert Paris de Grassis¹ : « Cum mensibus elapsis captus fuisset, et in mari a nostra classe classis Maurorum venientium a magno Turco etiam captus in ea fuisset orator regis Feciarum, vel, ut verius appellatur Siphacis : nam sicut nos regem nostrum Romanorum Caesarem dicimus, sic ipsi regem Numidarum Siphacem appellant, sed corrupto vocabulo comitem Feciarum dicunt. Itaque cum iste orator multo tempore stetisset in castello S. Angeli, tandem vel sienti prudens, ut liberetur e carceribus, vel ut vero instinctu ductus dixit se optare fieri Christianum : pro qua re papa eum inquiri fecit, qua de causa dimissurus esset fidem suam, et alienam desideraret quam non

agnosceret ; ipse, ut vere doctus, nam in lingua sua peritissimus esse dicitur in philosophia et medicinis, prout multi philosophi et medici cum eo disputarunt, et ipse textus de Arabica lingua in multis male interpretatos et inaniter et false correxit cum laude universali, etc. Itaque cum iste orator diceret, me examinante simul cum aliis duobus episcopis, quibus papa examen hoc commisit, fidem Mauritania non velle habere propter varietatem et confusionem suam ac in seipsam multipliciter contrariam : quia Mahometus, ut potius vir desperatus illam fidem, seu sectam introduxit in despectum Christi et Christianorum, male contentus de ipso et ipsis, sic confusam, et dicebat multas confusiones ejus legis, quae propterea non sibi placebat : sed cum intellexerit aliqua capita de nostra lege Christiana, in tantum sibi omnia placuerunt, ut omnino illam desideret habere. Verum est quod in aliquibus dubitat tanquam parum introductus, et cum super istis, de quibus dubitabat, a nostris doctoribus informaretur, faciliter adductus esset, et tandem examinatus de articulis fidei, respondit in omnibus credere : et si sacrista palatinus, et episcopus Casertanus et ego episcopus Pisauriensis, quibus papa hoc examen commisit, ipsum catechizavimus ante fores capellae papalis primo : et demum introductus fuit factus cathecumenus. Reservavimus autem in hac die Epiphaniae Baptismum, ut si papa vellet ipsemet facere, faciat, prout fecit in ipsa die Epiphaniae ».

92. *Lusitanorum in insulam Sumatram et in sinum Arabicam expeditio.* — Amplificandae eodem anno latius fidei Christianae in Indiis Lusitani, in novo orbe Castellani, operam navare perrexerunt, dum nova conquirent regna, opesque per innumeros labores cumulare nituntur : de Indicis prius, tum de Americanis rebus disseremus. Hoc igitur anno, ut Joannes Barrosius narrat¹, Georgius Albuquerque Pacenum in Somatrae insula, olim Chersoneso aurea, subegit, victo Mahometano tyranno, vectigalemque regem Molanum illi praefecit iis legibus, ut praesidiarios milites, qui arcem ad continendos in officio populos incessuri erant, suo sumptu sustentaret, piper pacto pretio distraheret, Emmanuelisque regis beneficentiae regnum, quod Lusitanis armis partum fuerat, acceptum referret. Sustulit etiam ferum morem, qui in eo apud Mauros invaluerat de occidentis pro ejusque tyranni sceptrum affectantis libidine regibus : siquidem hac insana opinione imbuti erant², regem, qui caeteris hominibus adeo augustior est, ut eos vice Numinis regat, ad tanta dignitatis apicem evectum esse, ut a nemine nisi permitte Deo occidi possit : quod si eodem Deus permittat, cum culpis regis ascribendam, pu-

¹ Paris Ms. arch. Nat. to. iv. p. 343.

² Jo. Barr. dec. 3. l. v. c. 2. Maff. l. vii. — 2 Barr. eod. c. 1.

tandumque, velle divinum Numen, ut qui ejus sanguine manus cruentaril, sceptris potatur; adeo ut si integri unius diei flexu solium regale teneat, rex legitimus censeatur. Hinc accidit, ut uno interdu rex plures reges stillantem sanguine coronam rapiant mox suo cruentandam, nec caeso rege ulli tumultus concitentur: deque redimitis regum capitibus crudelis instabilisque populus ludat: quo vero die jugum Christianum his impositum est, Georgius Britlus Lusitanus ab Azemi rege proligatus est¹.

93. Parte alia Lusitani pulcherrimam classem in Arabicum mare duxere, ut eorum marium imperium Saracenis eriperent, sancirentque cum Davide Æthiopiae rege Christianis sacris imbuto fœdus; quod adversus communes fidei hostes feliciter ictum describit ita Osorius²: « In India anno insequente, nempe MDXX, Jacobus Lupius Siqueira, qui Suario successit, magnam classem, ut in Arabicum sinum penetraret iustruxit: classis erat navium viginti sex, milites Lusitani duo mille, et Indi mille: mense Februarii Goa solvit, Alexium Menesium, qui Indiam interim gubernaret, Goa reliquit ». Et infra: « In insulam Maznam nomine de communi omnium sententia subvectus est: ea insula Æthiopiae intimis littoribus adjacet, et ad ditionem regis Æthiopiae, qui Mattheum legatum ad Emmanuelem miserat, perlinebat. Incolæ classis formidine perterriti in confinientem trajecerant. Est in confinente oppidum, Archiquum nomine, quo se contulerant. Siqueira insulam petierat, ut inquireret, utrum Mattheus verus legatus regis existeret, an, ut Alfonsi Albuquerquei invidi confirmabant, vaniloquus et praestigiator esset. Archiqui praefectus, cum accepisset classem Lusitanam esse, Siqueiram per litteras humanissime salutavit, seque gratias ingentes Deo agere testificatus est, quod antiqua prophetarum oracula eventu felicissimo comprobaret: hoc enim a viris olim divinis, qui in regionibus illis maximum admirandæ virtutis specimen dederant, predictum fuisse, fore ut eo tempore Christiani terrarum et marium intervallis disjunctissimi in eas oras classe pervenirent, Siqueira nuntios benigne accepit, et bombycinis vestibus ornavit: ad praefectum vero misit vexillum sericum pulchre factum in quo rubra crux erat intertexta. Praefectus cum signum praferri accepisset, in litlus aecurrit: supra duo hominum millia cum illo venerunt; qui cum signum crucis in vexillo vidissent, in terram se projecerunt et Christi nomen cum admirabili pietatis studio sæpius inelamarunt, ita ut Lusitani, qui aderant, lachrymas tenere non possent. Praefectus tandem in litlus pervenit, et eo Siqueira se contulit, et Mattheus simul aderat, qui fuit ob omnibus cum eximia grati-

lacione et honoribus summis acceptus. Post colloquium Siqueira cum Matthæo in classeni rediit. Inde Petrus Gomesius Teixeira, qui juri dicendo cum non mediocri integritatis laude praeerat, Siqueiræ permissu aliquot passuum millia progressus ad monasterium magnum pervenit, et a monachis cum admirabili significatione charitatis exceptus fuit. Is mira de illorum religione et abstinentia memorabat, a quibus tamen sciscitatus est, cur non Ecclesiam Romanam, quæ summum in universa republica Christiana principatum tenebat, agnoscerent. Respondent illi, Pontificis maximi nomen, ut par erat, debita pietate venerari; sed quominus Romam libere commearent, Saracenorum et Turcarum armis impediri ».

94. Addit Osorius, Siqueiram in insula Mazua Archiquo Abyssinorum portui objacente commoratum, eamque perustrasse, ut arcem construeret: deinde cum provinciae praefecto confirmasse fœdus, ac Rodericum Limicum oratorem suum una cum sacerdote Francisco Alvaro, qui de hac legatione librum edidit, deducendum ad regem tradidisse. Ritu vero in perculiendo fœdere servatum ex eodem Francisco Alvaro ita describit Maffæus³: « Societas ac fœdus hoc maxime modo sancita, Classiaris sacerdos argenteam crucem in medium attulit, ea Barnagazius prior apprehensa nixus genibus; Quam, inquit, pacem Jesus Christus generis humani redemptor discipulis reliquit suis, eadem esto inter nos, qui ejusdem Christi cultum profiteamur ac fidem. Haec ego pacem, quantum in me fuerit, regis mei nomine spondeo, atque ita juro per hanc sacrosanciam nostræ salutis effigiem. In eadem ferme sententiam conceptis verbis juravit Praetor: dimisso dein colloquio per triduum ex utraque parte donis officisque certatum, et ingenis omnium fuit lætitia, quod opulenti duo reges terra marique contra Christianæ rei adversarios arma junxissent ». Certiorum factum a Lusitano rege de hoc sacro fœdere inito Pontificem proximo anno solemniori ritu gratias Deo egisse, dicitur suo loco ex Parisio de Grasso.

95. Cæterum decreverat antea Siqueira bello laccessere Turcas, deque Rubri-Maris imperio certare, cognoveratque ad Giddam stare sex Turcarum Iririmes, ac militares copias contrahi ad fauces Adeni occupandas. Cum vero in Arabiam non longe ab Adeno trajiceret, prætoriam navim latenti scopulo illisit, parsque machinarum cum omni turba navali aegre servata est. Ab ea statione in Giddam cursum dirigebat; sed ab aquilonaribus auris repulsus Turcicum bellum dimisit: varias tamen Saracenis aliis clades intulit, demumque in Indiam reversus ad Dium classem applicuit; cumque urbem egre-

¹ Barr. eod. c. 2, 3. — ² Osor. l. XI. Maff. l. VII.

³ Maff. l. VII.

gie munitam intelligeret, consumptis magna ex parte copiis morborum vi, illius expugnationem non tentavit. Tandem Cochimum perveniens Georgium Britum cum classe feliciter Ulissipone applicuisse reperit.

96. *Mexicana terra a Cortesio recuperata.*

— Hoc ineunte anno, Ferdinandus Cortesius in Tenustitana urbe leges dicebat Barbaris, sacrilegoque idolorum cultu sublato, religionem Christianam constabilliebat; cum a Didaco Velasques, Cubæ prorege, illius gloriæ invidente, bello appetitus est; a quo auxilia ad Christianum profereudum imperium afferri debuissent. Dum vero ad vim vi propulsandam incumbit Cortesius, Tenustitanaque discedit urbe, Barbari qui idola eversa indignabantur, externoque jugo nondum assueverant, et incitati quoque¹ ab ipso demone, qui Melecuzum videndum se objiciebat, atque Hispanos sibi immolari jubebat, interminatus procul discessurum, cum nec missam, nec crucem, nec baptismum Christianorum pati posset, adeo ut vel ipsis vel Hispanis abeundum esset: arma corripuere in Christianos, ac licet victor Cortesius prope rediisset, et rex Melecuzuma seditionem comprimere niteretur, tumultus tamen magis aucti, inter quos infelix rex a suis saxo collisus occubuit. Post varia prælia atrociam Cortesius² cum annonæ inopia laboraret, fugam carpere decrevit, ac thesauro, qui ad summam septingentorum millium ducatorum perveniebat diviso, magna suorum parte casa, ad Tascalteanos se recepit, cum hos in fide constantes esset expertus. Tepeacam circiter kal. Julii hujus anni, quod populus ille duodecim Christianos immolasset devorassetque, subegit: Guacachiullanos in ditionem recepit: hostium triginta millia cum ducentis peditibus Hispanis, equitibus tredecim auxiliarium Americanorum tribus millibus fudit: deinde Izzucam sex millibus propugnatorum munitam, quamvis centum ac viginti millia Coluanorum ut scribunt ad opem ferendam accincta essent, debellavit: de qua hæc addit Petrus Martyr in Commentariis ad Clementem VII scriptis: « Izzucam hanc urbem trium aiunt esse millium domorum; centum amplius templarias turres suis diis dicatas, in quibus humano sanguine litatur: se numerasse, inquit Cortesius, ex alto quodam loco turres eas omnes, cum suis quasque simulachris comburi fecit, imperans ne ultra cerimonis ejusmodi stunderent: Deum cæli et terræ satorem dixit homicidas odio habere: ut homo hominem interficiali alienum esse a Dei et naturæ instituto: arcem habet imminentem urbi hæc civitas septa montibus ». Percrebrescente harum victoriarum fama, populi finitimi, quos Tenustitanorum et Coluanorum potentia terruerat, certa-

fini in Hispaniarum regis ditionem concesserunt. Inter hæc autem accepit Cortesius, Catazimum Tenustitanorum regem sese impigre ad bellum parare: ad quem edomandum ex Hispaniola atque a Cesare auxilia poposcit: cuius litteras consignatas ait Petrus Martyr: « Sub data diei Octobris trigesimæ ex arce, quam appellavit ipse Seguram Frontera anni mxxx ».

97. Tedebat militarium laborum Hispanos, cum Ferdinandus Cortesius ipsos ad illos tolerandos accendit³: in eas terras venisse, ut Christianæ fidei ad inaccessas antea nationes aditum aperirent: que etiam res non parum ornamenti commodique esset ipsis allatura: everti jam cæpta idola: vitia humana sacrificia: Americanos eo oculimestri, quo Mexicanum tenerant, religione orthodoxa informari ceptos; nec tantam gloriam deserendam videri: non latere ipsos, ut in ea urbe regia Mexicanorum homines immolarentur demonibus, ac deinde in saginam verterentur; ut crimen nefandum sine pudore a Barbaris illis committeretur: nec tam inmania flagitia impune ferenda, sed potius ab eorum Christi fide et Hispanum nomen propagandum latius: paratasque ingentes opes invadendas. At Barbarorum rex Quahuimocus ad consilia pacis initio se comparabat⁴, cum a suis ob demonum quæstus commotus, immaniter efferatus quatuor Hispanos, quos habebat in vinculis ingentemque aliam multitudinem, quam ad quatuor hominum millia fuisse ferunt, immolavit demoni; qui sacrificio infando placatus sese illi videndum obtulit, addiditque animos ne meluere Hispanos, quorum exiguus erat numerus, nec Hispanorum socios, qui obsidionem soluturi essent; sed fortiter potius in eosdem irrueret, nec ad ipsos macrandos ope se defuturum. Quibus vehementer barbarus accensus interminatus est, se numina sua celebri sacrificio Christianorum placaturum, serpentes Hispano cruore et tigrides carnibus saginalurum. At longe aliter ac vaticinatus fuerat mendacii pater, res evenit: tot enim Americani ad Ferdinandi Cortesii castra contra Tenustitanos confluxere, ut ducenta⁵ hominum millia in illis conspecta fuerint. Initis nullis certaminibus, cum Mexicanis quadraginta Hispanos cepissent⁶, ipsos ante demonum aras confodere, palpitantibus cordibus idola fricure; sanguinem vero in cælum projecerunt: sed tanti sceleris pœnas proxime luerunt⁷ subacto Mexicano imperio, ut ex Petro Martyre mox dicetur.

98. Hoc eodem anno per Occidentem pandit novum iter ad Indos Fernandus Magallanes, cum Carolo V persuasisset, Molucas Aromatum affluentia ditissimas adeo ad Orientem Anstrum-

¹ Petr. Mart. dec. 5. c. 1 et 3. — ² Cap. 6.

³ Ibid. p. 170. — ⁴ Ib. p. 187. — ⁵ Ib. p. 196. — ⁶ Ib. p. 199. — ⁷ Ib. p. 207.

que subnotas, ut per Occidentem adiri Castellane imperio adungi possent : unde inter Castellannm et Lusitanum reges orta dissidiorum materia : de quibus fuse Joannes Barrosius ¹ : a quo non discrepat Petrus Martyr ², qui de rebus in orbe novo a Christianis gestis hoc anno postea ad Hadrianum Pontificem hæc scripsit : « Vi armorum, Tascaltecanis, Guazizingis, et finitimis Mulechuznae hostibus auxiliantibus, Ferdinandus Cortesius ingentem illam civitatem lacunarem Tenusitanam et ejus potentiam universam recuperavit, stravit ac fere delevit funditus ».

99. *Magellanis navigatio, et freti conjungentis utrunque Oceanum inventio.* — De Magellane vero, qui ob tenuitatem stipendiorum Lusitano regi indignatus ad Carolum V operam locaturus se contulerat, quique vigesima Septembris superioris anni die solverat Bætis ostio, locutus Petrus Martyr narrat, ut per Occidentem primum invectus versus Antarticas America partes nono kal. Septembris hujus anni incultam gentem Patagonum inermem, lectam pellibus, procerioris stature, duodecim scilicet Palmorum, ut ait Joannes Barrosius ³, crudis carnibus vesci solitam, sine legibus ac sine certis sedibus inveniit ; ulteriusque in antarcticum progressus, cum in illis oris fretum esse variis tractibus implicatum ex Lusitanorum scriptis nauticis didicisset, jactatus sæva tempestate, fretum duo conjungens maria ingressus sit : cui immortalis nomini suo commendanda gratia Magellanici nomen indidit ; ex quo ab Occidentali Oceano in Orientalem Oceanum, quem dixit Pacificum, omnium primus penetravit, docuitque pro Evangelio ad gentes incognitas proferendo circumnavigari orbem posse.

100. Emenso feliciter mari Pacifico in Burneam insulam applicuit, ac Zubi finitimæ insulæ regulum sibi conciliavit, initiavitque baptismalibus sacris ; quæ felicia cæpta tristi exitu confusa sunt : « Duo », inquit Petrus Martyr, « ibi religionum genera esse intellexerunt idololâtras et Mahometanos invicem satis concordæ : armenta boum et bubalorum nutriuntur in ea : greges etiam caprarum et altilium nostratrum copia passim ibi alitur, ovium minime : tritico et hordeo carent ac vino abundant : oriza is est eorum panis, et ex oriza dapes condunt varias. Ulro citroque Burneius regulus, et nostri gratis numeribus se salutarunt ». Et infra : « Quinque ac viginti millium domorum aiunt hujus principis esse civitatem, sed lignearum, præter regis atrium, quod esse dicunt lapideum. Circumest Burneiam insulæ multæ parvæ, in-

ter quas duæ, quarum altera Zubo, Matam ab oppido primario nomine altera. Zubi regulum sibi Magaglianes conciliavit, datis illi regi numeribus et nostratibus ipsi gratis, quia novis et alienis ab eorum cognitione ; Baptismalis lavacro regulum et Caesaris observantiæ subjecit ». Reginam etiam ac filios, necnon octingentos et amplius utriusque sexus Barbaros sacro fonte ablutos fuisse, refert Barrosius ¹ ; ac regulum Ferdinandi nomen accepisse, non vera incitatum pietate, sed politico commodo, ut nimirum Magellanem eo officio ac religionis susceptæ ostentatione devinctum ad bellum contra emulum dynastam Matannum finitimum gerendum implicaret.

101. Non abnuvit Magellanes, ac Matano edixit, ut Zubensi se subderet, Hispanoque regi tributa penderet : non detrectantem subdi Hispano imperio, sed Zubense accessivit armis ², geminoque attrivit prælio : sed tertio, cum Matani regiam expugnare tentaret, a Barbaris, qui horrentes ferro hastas ex Sinarum Indorumque commercio tractabant, cum septem sociis fuit trucidatus xxvii die Aprilis anni mxxxii, ut consignat Barrosius ³. Hispani alii maxima ex parte sauciati in Zubum regressi sunt, ubi dum convivio accumbebant, immissa regia cohorte, magno numero cæsi sunt, exposito quidem fœdere cum hoste Matano, ait idem Barrosius ⁴. At Petrus Martyr Castellannorum stupris cædem ascribit : « Scrutatus sum, inquit ⁵, a regressis inter cæteros a juvene Genuensi Martino de Judicibus, qui omnibus rebus interfuit, quod crimen admissum Zubensem regem ad patrandum impulerit tam crudele facinus : feminarum stupra causam perturbationi dedisse arbitrantur, sunt namque zelotypi. Hæc sunt meo iudicio insulæ, de quibus auctores multi multa referunt, millia insularum tria dicunt plerique : agent alii non longe ab Indicis littoribus distare : sunt ex Maldive insulæ, de quibus a nobis jam ante mentio facta est. Qui superfluere superiori cladi Castellani cursum ad Molucas maximis quæstias laboribus ad æquinoxium lencis centum septuaginta quinque circiter disjunctas cum duabus navibus iter intendere : abundant eæ insulæ gariophyllis, atque in singulis elatus collis eminent consitus aromaticis arboribus, quas e cælo suavissimum illum odorem accipere refert Petrus Martyr. Cum vero jam duæ Castellanae naves garyophyllis recenter deceplis onustæ fuissent, earum altera confecta carie restitit, ut reficeretur : alia, cui nomen *Victoria* erat, per immanes pelagi tractus e Molucis in Hispaniam proximo anno appulit.

¹ Barros, dec. 5. l. v. c. 8, 9, 10. Vincent. Blasc. tom. 1. l. 11. c. 10. — ² Petr. Mart. dec. 5. c. 7. — ³ Barros, dec. 3. Asia l. v. c. 8 et seq.

¹ Barr. dec. 3. Asia l. v. c. 10. — ² Petr. Mart. dec. 5. c. 7. — ³ Barr. sup. c. 10. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Petr. Mart. c. 7.

LEONIS X ANNUS 9. — CHRISTI 1521.

1. *Lutherus et sectatores ejus anathemate plectuntur.* — Ineunte anno excurrentis sæculi vigesimo primo, nona indictione, cum præfixa a Sede Apostolica Luthero ejusque sectatoribus ad respiscendum dies jam fluxisset, illique Pontificia monita respuerent, novisque flagitiis impietatem extenderent, Leo decretoria demum sententia¹ Lutherum hæreseos crimine damnavit, et omnes qui illi studerent constitutis in hæreticos pœnis et censuris sine ullo sacra vel profana dignitatis discrimine percussit, ac præsules, principes ac magistratus ad eos comprehendendos consurgere, tum concionatores eorum errores confutare jussit :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum, sicut accepimus, licet post litterarum affixionem et publicationem, post elapsum termini seu terminorum hujusmodi in litteris per nos præfixi seu præfixorum (quos quidem terminos elapsos fuisse et esse omnibus Christi fidelibus per præsentem significamus et fidem facimus) nonnulli ex eis, qui ejusdem Martini errores sæculi fuerunt, ipsarum litterarum, ac monitionum et mandatorum nostrorum notitiam habentes, spiritu sanioris consilii ad cor reversi errores suos confitentes, et hæresim in manibus nostris abjurantes, et ad veram fidem Catholicam se convertentes, absolutionis beneficium juxta facultatem eisdem nuntiis, (Sedis nimirum Apostolicæ), desuper concessam obtinuerint, et in nonnullis civitatibus et locis Germaniæ libri et scripturæ dicti Martini juxta mandata nostra publice cremati fuerint; tamen ipse Martinus (quod non sine gravi animi molestia et mentis nostræ perturbatione referimus) in reprobum sensum datus, non solum errores suos intra præmissum terminum revocare, et de revocatione hujusmodi nos certiores facere, seu ad nos venire contempsit; verum tanquam petra scandali pejora prioribus contra nos et hanc sanctam Sedem et fidem Catholicam scribere et prædicare, et alios ad hoc inducere non

est veritus : propter quod sicut ipse jam hæreticus est declaratus, ita et alii etiam non parvæ auctoritatis et dignitatis, propriæ suæ salutis immemores, ipsius Martini pestiferam hæreticamque sectam publice et notorie sequentes, eique palam et publice auxilium, consilium et favorem subministrantes, ipsamque Martinum in suis inobedientia et contumacia confoventes, et alii publicationem dictarum litterarum impediendes, pœnas in dictis nostris litteris contentas damnabiliter incurrerunt, et hæretici merito sunt habendi, atque ab omnibus Christi fidelibus evitandi, dicente Apostolo : *Hæreticum hominem post primam et secundam correctionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.*

2. « Ut igitur cum Martino et aliis hæreticis excommunicatis, et anathematizatis, et maledictis merito copulentur, et sicut in delinquendo dicti Martini pertinaciam sequuntur, ita pœnarum et nominis participes fiant, secumque Lutherani vocem et debitas portent pœnas; cum præmissa adeo manifesta et notoria sunt effecta et permanentes, ita ut nulla probatione, aut monitione vel citatione indigeant, prout sic fore decernimus et declaramus : Martinum et alios, qui eundem Martinum in suo pravo et damnato proposito obstinatum sequuntur, ac etiam eos, qui cum etiam præsidio militari defendunt, custodiunt, et propriis facultatibus, vel alias quomodolibet sustentare non verentur, ac auxilium, consilium vel favorem quovis modo præstare et subministrare præsumserunt et præsumunt, quorum omnium nomina et cognomina et qualitates, etsi quavis celsa vel grandi præfulgeant dignitate, præsentibus haberi volumus pro expressis, ac si nominatim exprimerentur, ac in illorum publicatione vigore præsentium facienda nominatim exprimi possent, decernimus excommunicationis et etiam anathematis, necnon maledictionis æternæ, et interdicti, ac in eos et eorum descendentes, dignitatum, honorum et bonorum privationis et inhabilitationis ad illa; necnon bonorum confiscationis, et cri-

¹ Ext. in Bull. const. 41, in Leon. X.

minis læsæ majestatis, et alias sententias, censuras et penas etiam in hæreticos a canonibus inflictas in dictis litteris contentas damnabiliter incidisse.

3. « Civitates quoque, terras, castra, oppida et loca, in quibus tunc pro tempore fuerint, et ad quæ eos declinare contigerit, ac quæ in illis sunt, ac alias etiam cathedrales et metropolitanas, monasteria, et alia religiosa et pia loca, etiam exempta et non exempta quæcumque Ecclesiastico interdicto supposita esse; ita ut illo durante, prætextu ejusvis indulti Apostolici, præterquam in casibus a jure permissis, et in illis non alias quam januis clausis, ac excommunicatis et interdictis exclusis, nequeant missæ et alia divina officia celebrari Apostolica auctoritate tenore presentium declaramus: illosque pro excommunicatis et anathematizatis, et maledictis, interdictis, privatis et inhabilibus ubicunque locorum denuntiari et publicari, ac ab omnibus Christi fidelibus arctius vitari præcipimus et mandamus.

4. « Et ut omnibus in Dei et Ecclesiæ suæ vilipendium Martini et sequacium et aliorum inobedientium obstinate temeritatis audacia innotescat, ne morbida pecus gregem inficiat, parsque sincera ad infectionem trahatur; universis et singulis patriarchis, archiepiscopis, episcopis, patriarchalium, metropolitanarum, cathedralium, et collegiatarum Ecclesiarum prælatis, capitulis, et personis Ecclesiasticis, et quorumvis ordinum etiam mendicantium religionis exemptis et non exemptis ubilibet constitutis, et in virtute sanctæ obedientiæ, et sub excommunicationis lætæ sententiæ penis mandamus, quatenus ipsi et quilibet eorum, si et postquam vigore presentium requisiti fuerint, infra tres dies, quorum unum pro primo, et alium pro secundo, et reliquum pro tertio et preceptorio termino, ac canonica monitione præmissa assignamus, eosdem Martinum et alios excommunicatos, anathematizatos, maledictos, et hæreticos declaratos, aggravatos, interdictos, et privatos et inhabiles, et in presentium executione nominatos in eorum Ecclesiis, Dominicis et aliis festivis diebus, dum major ibi populi multitudo convenit ad divina, cum crucis vexillo, pulsatis campanis, et accensis candelis, ac demum extinctis et in terram projectis et conculcatis, cum trina lapidum projectione aliisque ceremoniis in similibus observari solitis publice nuntient, et faciant, et mandent ab aliis nuntiari, et ab omnibus Christi fidelibus arctius vitari. Ad majorem insuper præfati Martini aliorumque hæreticorum supradictorum adhaerentium, sequacium et faulorum confusionem, in virtute sanctæ obedientiæ mandamus omnibus et singulis patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliarum Ecclesiarum prælatis, ut sicut ipsi ad sedandum schismata

auctore Hieronymo constituti fuerunt, ita nunc, urgente necessitate, prout eorum incumbit officio, constituant se murum pro populo Christiano, non faciendo tanquam canes muti non valentes latrare, sed incessanter clamando et exaltando vocem, et predicando, et prædicari faciendo verbum Dei ac veritatem fidei catholice contra damnatos articulos et hæreticos supradictos. Demum imperat concionatoribus, ut in Lutheranam hæresim declamarent: « Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mxxxi, III nonas Januarii, Pontificatus nostri anno viii ».

5. *A theologis Parisiensibus hæreseos convictus Lutherus.* — Nec a Pontifice modo Lutherus damnatus est: verum medio Aprilis a theologis Parisiensibus etiam hæreseos sententia percussus, cum illos antea cause judices delegisset, pronuntiatumque aliorum hæreticorum more, Scripturam sacram in alienum sensum detorquere; ejus decreti præcipua capitula his verbis recenset Ulembergius¹: « Parisienses theologi quos Augustiæ primum anno mxxviii, postmodum et in disputatione Lipsica cause suæ judices elegerat, libros ejus et dogmata publice condemnarunt: decretum ea de re xv die Aprilis promulgatum est, in quo hæreticorum hanc dicunt esse consuetudinem, ut venenum hæreseos quibusdam verborum lenociniis obvolutum, hominibus fraudulenter obtrudant: quod ubi simpliciorum animos occupavit, diffundatur longius, perpetuoque serpat in canerimorem, donec corpori certum exitum adferat: id exemplis demonstrari posse hæreticorum omnium, qui ab Ecclesiæ nascentis innumabulis usque ad hanc ejus ætatem a fide defecerunt, Hermogenis scilicet, Philleti, Hymenæi, Ebionis, Marcionis, Apellis, Sabellii, Arii, Manichæi, Waldonis, Wiclelli, Russi, horum vestigiis quosdam nostro sæculo insistere de viperina progenie filios nequam, qui viperarum instar, exeso ventre matris, in lucem prodierunt: inter quos Lutherum veluti ducem primo loco non injuria censendum asserunt: quem idem hoc tempore machinari dicunt, quod Hielem quondam fecisse Scriptura testatur III Reg. xvi: quemadmodum enim Hiel Hiericho civitatem a Josue destructam et maledicto subjectam rursus instauravit, ita Lutherum aint dum errores anathemate quondam ab Ecclesia notatos ab inferis revocet, novam quamdam Jericho moliri.

6. « Hunc autem, qui non didicerit progressum ad sobrietatem, eo jam impudentiæ aspersum, ut omnes in universum præ se contemnat, qui nunc sunt in Ecclesia, et qui superioribus sæculis unquam fuerunt. Utque suas opiniones omnium Universitatum non modo, sed et omnium Ecclesiæ doctorum sanctorumque Pa-

¹ Ulemb. in Vita Luth. c. 7.

trum et Conciliorum iudicio preponat, quasi scilicet uni Luthero manifestanda reservarit ea Deus, quæ sunt fidelibus ad salutem necessaria, eaque superioribus sæculis Ecclesia prorsus ignorarit: vel quasi Christus Ecclesiam sponsam charissimam ad hunc usque diem prorsus deseruerit, eamque tanto sæculorum tractu passus sit extincto veræ fidei lumine, in densissimis errorum tenebris versari: impiam hanc esse dicunt et prorsus incremendam arrogantiam vinculis, censuris, imo ignibus et flammis coercendam potius quam rationibus convincendam. Hanc potro peculiarem esse hæreticorum insaniam quod ad instituti sui rationem pro libidine torquantur Scripturas, sequæ solos eas intelligere persuasum habeant, et ad Evangelii veritatem ambulare; imo quod se solos cum asseclis arbitrentur salutem consequi, nec in Scripturis explicandis contra suam, quam ipsi commenti sunt intelligentiam, ullius Ecclesiæ doctoris, quantavis sanctitate atque eruditione præceat, sed nec ipsius Ecclesiæ auctoritatem recipiant. Id exemplis planum faciunt ex Ecclesiæ primitiva desumptis, eamque demonstrant: e quorum hæreticorum lacunis Luthero pestiferam antiquarum hæreseon sentiam in pectus suum derivarit, quam cum ille nunc plenis faucibus et licenter exomat, jamque errores e libris ipsius hausti in dies magis magisque pullulare videntur, voluisse se dicunt pro viribus obviam ire gliscenti malo, suamque de Lutheri libris et dogmatibus sententiam in publicum proferre, et quantum in ipso quidem sit, cavere ne longius serpat iam multiplex impietas, et populum Christianum gravius inficiat.

7. « Postquam igitur diligenter evoluerint Lutheri libros, et universam ejus doctrinam accurate sub examen revocarint, hanc se de ea nunc ferre sententiam, quod execrandis scateat erroribus et populum Christianum a veritate seducat, quod injuria sanctos Ecclesiæ doctores afficiat, quod auctoritati Ecclesiæ atque hierarchico ordini magna cum impietate deroget, quod schismatica sit et contraria sacris litteris, adeoque in Spiritum sanctum blasphema, ideoque extirpanda penitus et flammis ultricibus abolenda demum quod auctor ipse modis omnibus ad publicam palinodiam sit compellendus. Deinde capita Christianæ religionis enumerant, quæ Luthero errorum suorum inquinamento fœdarit; ipsos etiam errores, quos hæc sententia damnarint, e variis Lutheri tractatibus excerptos in aphorismos redigunt, iisque singulis more scholastico breviter et succincte censuram adjiciunt ».

8. *Wormatice paratur conventus: fides publica hæresiarchæ data, sed ab eo non serventur leges synographicæ.* — Parabatur interea Wormatiæ conventus, quem Carolus V maxima cum principum atque aliorum ordinum frequentia

et pompa erat celebraturus; antequam vero inchoaretur: « Luthero », inquit Joannes Coelaus¹, « perquam multos edidit libros tum Latinos tum Theulonicos, in quibus ad aucupandum et eruditionis et pietatis gloriam, gratiamque non solum plebium, sed et principum promerendam, multa bona tum exponendo Scripturas, tum adhortando et corripiendo homines, pessimis machinationibus suis admiscebat: adeo ut plerique etiam magnæ auctoritatis viri crederent illum vero agi et zelo virtutis et spiritu Dei ad tollendos hypocritarum abusos, ad reformandos mores et studia clericorum, ad erigendos in amorem et cultum Dei animos mortalium: quales erant libri isti, expositio decem præceptorum, de libertate Christiana tessaredecas consolatoria, explanatio Orationis Dominicæ, Commentarius in Epistolam Pauli ad Galatas, enarrationes Epistolarum et Evangeliorum per Dominicas Adventus, operationes in xx Psalmos, expositio septem Psalmorum penitentialium; item Psalmorum trigesimali sexti, sexagesimi septimi, et centesimi noni; expositio Cantici Mariæ *Magnificat*, de bonis operibus ad ducem Saxonie Joannem fratrem Friderici electoris; et id genus alia ejus opuscula, quæ speciem et doctrinæ et pietatis præ se ferre videbantur ». Quid vero in cœtibus imperialibus adversus hæresiarcham egerit Hieronymus Aleander, internumius Apostolicus, describere pergit subjectis verbis Coelaus²: « Hieronymus Aleander nuntius Apostolicus, factus postea archiepiscopus Brundisinus, atque etiam cardinalis, vir admodum et disertus et linguarum peritus, cepit Lutherum plerisque orationibus in frequentissimo principum prælatorumque ac statuum imperii consensu gravissime accusare non solum inobedientiæ et hæreseos, verum etiam seditionis, rebellionis, impietatis et blasphemæ.

9. « Cum autem plerisque videretur magis invidia et vindictæ libidine, quam zelo pietatis in illum concitari, crebris quantumvis etiam vehementibus suis orationibus parum promovit aut effecit, donec tandem ex libro Lutheri *de Captivitate Babylonica* recens tum edito excerpisset articulos quosdam plus minus quadraginta, in quibus ille non solum ritus et sacramenta Ecclesiæ, verum etiam leges principum, et quaslibet constitutiones hominum rejicere, conculcare, damnare ausus fuit; quales sunt, neganda esse septem Sacramenta et tantum tria pro tempore ponenda: transubstantiationem in Sacramento altaris pro humano figmento haberi, quia nulla Scriptura, nulla ratione nitatur: manifestum ac impium errorem esse, missam pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defunctis,

¹ Coel. in Actis et scriptis hoc anno. Surius in Comment. —

² Coel. ubi sup. Utemb. c. 6.

aut quibuscumque necessitatibus suis aut alio-
modo offerre seu applicare : digne communicare
eos solos, qui fristes, afflicta, confusa et erro-
neas habent conscientias : baptismum neminem
justificare, nec ulli prodesse, sed fidem in ver-
bum promissionis cui additur Baptismus : ne-
que papam, neque episcopum, neque ullum
hominem habere jus minus syllabæ consti-
tuenda super Christianum hominem, nisi id
fial ejusdem consensu; hoc esse vere hominum
servos fieri, statuti et tyranicis eorum legibus
subjici : Christianis nihil ullo jure posse imponi
legum, nisi quantum volunt; cum sint liberi ab
omnibus, etc. Hos ergo et id genus multos Luth-
eri articulos impios et seditiosos ubi ex scheda
recitasset Alexander, ac oratoria vi in eos exclam-
asset, principes qui eum librum nuper editum
nondum legerant, et de Luthero nihil tale
suspiciantur, vehementer exterriti atque com-
moti alter alterum intuebantur, atque in Luth-
erum ejusque fautores murmurare cœperunt :
quod ubi sensit dux Saxonie Fridericus princeps
elector declinanda invidia gratia dixit eos arti-
culos non esse Lutheri, sed in ejus odium effingi
ab adversariis. Orta itaque contentione, dum
hic negaret, ille affirmaret articulos Lutheri
esse, visum est principibus Lutherum ipsum
accersendum esse, ut ore suo confiteretur qui-
nam sint libri sui, et qui suppositi ».

10. Cum ita Lutherum accersendum decre-
tum fuisset, mirum est pro impio pseudomona-
cho Pontificia sententia cum suis seclatoribus
damnatam obortam inter principes contentionem
de fide publica ei tradenda. Visum est multis,
quos jam Lutherus suis scriptis fascinaverat,
adeoque concitaverat in clerum, ut res ad seditio-
nem spectaret, datam a Cesare fidem non suffi-
cere, cum vererentur, ne illum hæresis odio
fallaci promissione irretitum in Pontificis legi-
fimi judicis potestate poneret. Itaque etiam prin-
cipes omnes pro tuenda illius monstri salute
fidem suam datis syngraphis obstrinxere¹, addita
tamen ea lege, ne ille in itinere conciones pu-
blicas, uti veterat Pontifex, haberet, vel scripta
nova ederet. At ille, cum adeo severe fidem in
Cesare et principibus exegisset, fidem a se præ-
stitam non servavit; siquidem Erphordie Domi-
nica in Albis impie ex suggestu coram populo
declamavit, declamationemque ut sceleris vestigia
manerent, typis excudi jussit : in qua inter
plura alia blasphemæ hæc verba protulit contra
virtutem bonorum operum, et contra leges hu-
manas : « Unus ædificat templa, alter peregrinat-
ur ad S. Jacobum, aut ad S. Petrum, tertius
jejunat, aut orat, induit cappam, incedit nudipes,
aut quid aliud facit; ejusmodi opera nihil
prosum sunt et que funditus destrui oportet ».

Subjuxit ille : « Modica res esset, si solum ex-

plarentur homines; hoc vero maximum est,
proh dolor! malum quod in mundo esse potest,
quod homines eo diriguntur, ut opera corpora-
lia possint salvare aut justificare ». Et fiat justi-
ficatio, lector Tridentinum Concilium consulat.
Cæterum his verbis impius hæresiarcha sacra-
menta omnia abolere nitēbatur, negabatque gratia
conferri posse iis, qui gratiæ obicem non
ponerent : quem blasphemum errorem Joannes
Eckius ita refellit² : « Doctus quilibet est, Sa-
cramenta novæ legis signa esse efficacia gratiæ
divinæ; si enim quis auferre conetur gratiam
Sacramentorum, quid nobis faciet reliquum in
universa religione? quo tandem essemus Christo
velut incorporati tanquam peculiaris populus
ejus, sicut antea fuerunt Judæi? *Qui crediderit,*
inquit Christus³, *et baptizatus fuerit salvus erit.*
Baptismus ergo, si gratiam Dei non conferret,
quomodo salutem parere posset? siquidem per
solam gratiam salvantur homines, teste Paulo⁴.
Ad eundem modum si Eucharistia sacramen-
tum non daret gratiam, cur dixerit illud apud
Joannem Christus⁵ : *Qui manducat meam car-
nem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æter-
nam.* Hanc autem nemo habet sine gratia Dei :
et nisi in Baptismo simul infunderetur gratia,
frustra dictum videretur Joanne : *Ego baptizo
vos aqua, ille autem baptizabit vos Spiritu sancto* :
quod utique nisi per gratiam non fit; quamob-
rem ad Nicodemum Dominus ait⁶ : *Nisi quis
renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto.* Ecce quod
per aquam fieri videtur extrinsecus, interior
efficitur per gratiam Spiritus sancti, etc. » Spre-
visse ideo Lutheranos omnia sacramenta, quod
corporali opere administrantur, refert Joannes
Eckius⁷ hæc verbis : « Colligitur quam execra-
bilis sit error neochristianorum, qui eo Sacra-
menta contemnunt, quod in viliibus creaturis
exerceantur : clamant enim blaterones isti :
Quid mihi prosit aqua, quid oleum, quid unctio
ista? Ventus hic nimirum est ex Aquilone ab
ipso fastuoso et elato Lucifero, dum nolunt isti
se humiliare ad creaturas a Deo ad hoc ordina-
tas et deputatas : neque aliter faciunt quam Naam,
qui nolens se lavare in Jordane dixit⁸ :
*Nunquid non meliores sunt Abana et Parphar flu-
vii Damasci omnibus aquis Israel* ; magis in hoc
respiciens aquarum naturam, quam divinam
potentiam, sicuti jam quoque faciunt sapientes
mundi hujus? Cum vero Lutherus omnia bona
opera corporalia sperneret, etiam addidit ejus
discipulus Amsdorfius, illa esse animæ exitiata :
quem impiorum turba secuta est adeo, ut deler-
rimum hunc hæreticum condidisse seclam sui
nominis referat Sanderus⁹ : « Amsdorfiani, in-
quit, docent bona opera ad salutem hominis

¹ Jo. Eckius humil. 6, de sacram. — ² Matth. ult. — ³ Ephes. 11.
— ⁴ Joan. XVI. — ⁵ Marc. 1, Joan. 1. — ⁶ Joan. III. — ⁷ Jo. Eck.
hum. 2, de sacram. — ⁸ IV Reg. v. — ⁹ Sander. de vitiis. mo-
narch. l. VII.

¹ Coel. in Actis et script. Luth. Surus in Comment.

esse pernicioſa »; quam hæreſim ab Apoſtolo confutataſ ita oſtendit: *Curent bonis operibus præſe, qui credunt Deo: hæc ſunt bona et utilia hominibus*¹. *Non enim iniquus Deus, ut obliſcatur operis veſtri*². *Reddet utiniquè ſecundum opera, iſis quidem, qui ſecundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem quaerunt, vitam æternam*³. Paleſta ex hiſ Lutherum et ſocios, demonum homines ad mala opera concitantium officio præclare fungit.

11. *Erphordia, concionante Lutheo, templum concutitur.* — Quodnam vero Erphordia, concionante Lutheo, oſtentum configerit, narrat Flemingius ex Daniele Grefſero⁴, qui tum concioni interfuit: « Cum, inquit, Erphordiam veniſſet, ad Auguſtinianorum monaſterium diverſit, velut domicilium in quo monachi habitum, non animum, induerat: ibi Dominica prima poſt feſtum Paſchatis, que tum quidem in ſeptimum Aprilis diem incidit, concionem habuit ad populum, quam poſtea tyſis excuſam in vulgus ſparſit. Hanc rem Sturmius caduceator, qui jam tum Lutheri parlibus ſecreto favebat, ſuaviter diſſimulavit; quamquam noverat in literis ſalvi conductus cautum, uti diximus, ne Lutherus uſpian in itinere conciones ad populum haberet. Cæterum ingens hominum multitudo confluit ad concionem hanc, in qua conſtitit quiddam memoratu dignum, quod magnam populo trepidationem incuſſit. Templi pars quedam editior in medio concionis curſu ſubito tremefacta eſt, et concuſſa, edicto ſtrepitu moveri cœpit, quaſi ruinam minaretur. Populus qui conferſim eo loco ſe conglobarat, inopinata re vehementer territus fuit, atque hoc unum cogitabant omnes, ut fuga ruinam anteverterent. Tanta vero trepidatio fuit, ut quidam feneftras vitreas jam excuterent ſaltu per eas evaſuri, niſi Lutherus impetum reſpreſiſſet; monuit enim auditores, ut manerent et præſenti eſſent animo; demonem ſpectrum hoc et terriſſimum excitanteſ; nihil ab eo periculi futurum: ita paulatim motus hic conquieſcit. Narrat hanc hanc in libro *de curſu vite ſue* Daniel Grefſerus, ſuperintendens Dreſenſis, non infimè ſubſelli vir inter Lutheranos, ſequè, cum id temporis Erphordia moraretur ſtudiorum cauſa, concionem hanc audiviſſe memorat. Inter cætera, que Lutherus in ea concione de bonis operibus, de conſtitutionibus humanis, de peregrinationibus, de variis monachorum inſtitutis in contumeliam religionis Catholice pro vulgi pruritu mordaciter effuſit, multa quoque pelulantè dixit in Eccleſiaſtice et ſacerdotes Catholice, quorum in ea urbe magnus erat numerus: in quos non diu poſtquam Lutherus Erphordia deſceſſit, mense Junio mirum, ingens exorta fuit ſeditio, quam dabium non eſt, quin lingue

flabello per concionem hanc Lutherus excitavit. Res per ſtudioſos crepta primum, quibus viliffimi quique de fece vulgi ſe conjunxerunt, canonicorum domus per vinum expugnata, direpta exilataſque; ablata ſuppelleſ omnis generis menſe lecticæque, et que ſunt hoc genus alia concifa fruſtillatim, et in plateas tumultuanter eſecta: cereviſia et vinum belluino more potatum, et quod ingluvies non capiebat, vaſis fractis effuſum: ſciſſi lecti et plume e feneftris domorum in aerem effuſe, que per totam urbem volitarunt inſtar denſe nivis, et paulo poſt longe lateque ſolum ipſum operuerunt. Ad hunc modum quinquaginta canonicorum domus una nocte direpta, e quibus ſeptem incenſe ſolo tenuis conflagrarunt. Hæc primitiæ fuerunt ſpiritus illius, qui Lutheo ex cathedra docente commovit templum, et in animos auditorum collapsus paulo poſt excitavit ſeditionem hanc, eaque re præſagium dedit quid in templo Dei in orbe Chriſtiano per hominis illius doctrinam machinaretur. Hæc Flemingius: ad Lutherum revertamur.

12. *Lutheri in conventu Wormatienſi ſuperbia et audacia.* — Cum Wormatiam quaſi triumphali curſu ab Epicureis ſociis parato vectus pergeret, inter medias compotationes temulentus novus propheta laſcivire, et plectro canoro æra percutere viſus eſt: « Quacumque iter faciebant », inquit Cocheus, « frequens erat concuſus hominum videndi Lutheri ſtudio: in diverſoriis multa propinatio, beta compoſatio, muſices quoque gaudia adeo ut Lutherus ipſe alicubi ſonora teſtudinè ludens omnium in ſe oculos converteret, velut Orpheus quidam, ſed raſus adhuc et cucullatus, eoque mirabilior ». Eo pompatico apparatu maximorum ſcelerum reus Wormatiam pervenit decima ſexta Aprilis die, et inſequenti coram Cæſare aliſque principibus productus, a Cæſare oratore interrogatus eſt, an libros, quos ſupra memoravimus, ſuos eſſe agnoſceret, et quidquam ex iis revocare vellet: qui editos a ſe faſſus eſt, ac tempus ad delibendum de iſdem approbandis revocandiſve ſibi dari poſſecit, obtinuitque a Carolo ea lege, ut die altera eadem hora addeſſet. Nimia clementia uſus eſt Cæſar in perditiffimum hæreſiarum, qui imperialis chirographi impunitatis leges non obſervaverat, ac toties variis dilugiis iudiciorum ordinem eluſerat, comparabatque ſibi apud ſimplices ex iſis concertationibus publicis auctoritatem et famam; adeo ut ipſe in Actorum Wormatienſium hiſtoria non ſincera fide ſcripta fingat, inſanam mulierculam, conſpecto hominum ad viſendum celebre illud novæ impietatis monſtrum concuſſu, exclamaſſe: *Beatus ceater qui te portavit*; atque vulgus cauſam Evangelii talium adverſus clericos; ſiquidem ſuas hæreſes Evangelii nomine colorabat: traditiones vero Patrum, Eccleſiæ conſenſum,

¹ Ad Tit. ii. — ² Hebr. vi. — ³ Rom. ii. — ⁴ Grefſ. et ex eo Fleming. in Vit. et Actis Lutheri, c. 6. num. 2. p. 86.

interpretationes sacrae Scripturae a Conciliis propositas ut aniles fabulas traducebat : « Sunt, inquit, tria millia sacerdotum, inter quos non quatuor inveniuntur recti, prohi dolor ! et si quando habeantur recti praedicatorum, Evangelium dicitur superficie tenuis : deinde fabula quaedam de antiquo asino, aut historia de Theodorico Veronensi ». Haec calumniator ille, qui ex aliquorum forte imperitia in omnes invidiam detorquebat ; cum ipse Evangelio abutens inque adullerinum sensum deflectens, Evangelium vehementissime oppugnaret.

13. Caeterum postridie ejus diei ad principum consensum reductus, jussusque animi sui consilium aperire, datum enim deliberandi spatium fluxisse, quod impetrare non debuisset ; cum jamdiu scivisset ad quid esset vocalus, multiformi verborum ambage morari nisus est ; cumque presse ad rem Caesari et principibus respondere cogeretur, dixit, se Pontificibus et Conciliis, sive universae Ecclesiae in Scripturarum sacrarum interpretatione praeferebat : « Nisi convictus fuero testimoniis Scripturarum aut ratione evidenti (nam neque papae neque Conciliis solis credo, cum constet eos et errasse saepius, et sibi ipsis contradixisse) victus sum Scripturis a me adductis, et capta conscientia in verbis Dei, revocare neque possum neque volo quidquam ; cum contra scientiam agere neque tutum neque integrum sit. Deus adjuvet me. Amen ». Quibus verbis impudenter mentiebatur Ecclesiam universam errasse, et Scripturae sacrae non ex Ecclesiae Catholicae et Conciliorum sensu, sed ex alieno, quem ipse fingebat, intellectae testimoniis convinci volebat ; quod omnibus haeresiarchis commune est. Quod vero addebat, sibi non esse tutum neque integrum quidquam contra conscientiam agere, cur tandem postea Augustinianos Wittenbergenses ut contra conscientiam divina mysteria abolerent hortatus est, amisque pluribus cum sua conscientia se pugnasse fassus est ? Inspecta ejus protervia, principes per Caesarem oratorem illum ita increpuere : « Tu quae universale Constantiense Concilium damnavit, ex universa Germanica natione congregatum, resuscitas, et per Scripturam convinci vis : in quo sane vehementer deliras ; quid enim attinet novam disputationem celebrare de rebus per tot saecula ab Ecclesia et Concilio damnatis ? » Rogatus ut male caepa damnaret, nulla unquam ratione de impia sententia dimoveri se passus est.

14. *Caroli V ad principes in Lutherum oratio male ab ejusdem assectis excerpta.* — Postridie coacti sunt principum coetus ad audiendam Caesaris sententiam, quae Burgundico idiomate ab ipsomet exarata fuit, atque in haec Latina verba translata¹ :

« Ad ordines imperii in comitiis Wormatiae congregatos.

« Non clam vos est me genus ducere a Christianissimis imperatoribus illustris nationis Germanicae, a Catholicis Hispaniarum regibus, ab archiducibus Austriae, ducibusque Burgundiae, qui omnes ad supremum usque vilem diem se fideles Romanae Ecclesiae declararunt, semperque Catholicae fidei sacrarum ceremoniarum, decretorum, constitutionum, sanctorum morum pro Dei honore, pro fidei incremento, pro animarum salute propugnatores fuere : qui vita funeli nobis ex natura instinctu et jure quodam hereditario sacra quae diximus Catholica instituta quasi per manus tradita reliquere, ut eorum vestigiis insistamus, et in iis etiam mortem oppetamus : et nos quidem utpote majorum nostrorum non fallaces imitatores, Deo nos bene juvante, in hunc usque diem eo pacto vivimus. Haec stat sententia lueri et propugnare quaecumque tum antecessores mei, tum ego ipse haec usque observavi ; id autem vel maxime, quod per antecessores meos tam in Constantiensi quam aliis synodis sancitum est.

15. « Cum vero in aperto sit, unum solum fratrem hallucinari privata opinione deceptum, quae quidem cum totius Christianitatis sententia pugnet, tam eorum, qui ante mille annos nos praecesserunt, quam qui in praesens vivunt, eaque praese fert Christianos omnes haecenus semper in errore fuisse. Eam ob rem plane deliberatum mihi est, regna mea omnia, imperium, ditiones, amicos, corpus, sanguinem, vitam denique ipsam et animam impendere, ne improbus hic conatus longius progrediatur ; quandoquidem in meam haud exiguam itemque vestram id cessurum est ignominiam, qui praecleara et cum primis celebris estis Germanicae nationis, quibus id in honoris, auctoritatis, praerogativae cumulum accessit ex privilegio, ut justitiae observantissimi Catholicaeque fidei defensores et propugnatores habeamur. Quod si qua igitur non modo haeresis, sed vel suspicio haereseos, vel aliqua Christianae religionis immunitio in hominum animis nostra tempestate relicta erit, id posteris nostris perpetuae vituperationi fuerit.

« Quandoquidem ergo pertinax hesternodie Lutheri responsum coram omnibus audivimus, mentem ergo vobis meam aperio ; ponit me quod tamdiu distulerim contra hominem illum ejusque falsam doctrinam procedere, nec me posthac audire illum velle quidquid etiam allaturus sit : jubeo autem ut quamprimum ex mandati praescripto reducatur, caveatque ipse ex publice fidei ipsi data formula, ne palam concionetur, neve populo prava sua dogmata instillare pergat, ne denique ipsius opera novi quippiam aut motus aliquis excitetur. Equidem, sicut jam dixi, contra eum haud secus atque

¹ Ext. apud Jo. Coel. hoc ann. Ulemb. c. 6. et apud Bulgast. to. II. p. 142.

contra notorum hæreticorum plane deliberavi procedere, simulque a vobis reposco, ut in ista causa id statuas, quod decet probe Christianos, et ut vos facturos recipias. Scriptum manu propria die XIX Aprilis an. MDCXXI ».

16. « Hæc imperatoris », subdit Coeleus, « tam pii et Catholici sententia lecta est non solum Wormatiæ coram universis principibus et statibus imperii, verum etiam Romæ postea mense proximo, die X Maii in publico consistorio coram purpurato cardinalium senatu jussu Leonis X papæ, Pontificatus ejus anno nono ; et ab utroque senatu non vulgariter collaudata est Cæsaris in fide constantia, zelusque pietatis ac religionis avitæ in pectore juvenili ». Addit auctor ¹, Lutheranos ira incensus Cæsaris gesta in vulgus traducere, ipsamque aculeis contumeliarum, ac diceriis pungere et lacerare cepisse : acerrimi hæresiarchæ propugnatores erant Ulicus Hultenus Francus, Romane curiæ acerrimus hostis, et Hermannus Buschius, Westphalus, theologorum et monachorum osor, poetica et litterarum humaniorum studiis clari ; tum Franciscus Sickingzei rei militaris peritissimus et viribus excellens, qui vane cum aliis commovere ad seditionem populos affixis publicis scriptis pertentarent : quos motus se sedaturos putavere principes, si Lutherum piis monitis a suscepto flagitio revocarent. Amica ilaque cum eo fuere iterum colloquia, atque horlanti sunt doctoris Vens ore : « Ne no », inquit Coeleus, « sensui innixus in proposito suo perseveret, neve Concilia ita criminetur et rejiciat, ut coram Cæsarea majestate fecerat ; Concilia enim non contraria, ut ipse illis imputat, statuisse, sed diversa pro diversitate personarum, temporum et locorum. Ex Conciliis autem plurima evenisse bona, opus esse legibus humanis, præcavenda esse schismatum scandala, ne dissuatur inconsultis tunica Christi ».

17. *Lutheri pertinacia et alia vitia.* — Ad hæc respondit versutissimus impostor, non omnia se reprehendisse Concilia, sed tantum Constantiense, a quo damnatum verbum Dei calumniatus est : tanti criminis probationem eam affudit, quod iste articulus Joannis Hus damnatus ab eo fuisset : *Ecclesia Christi est universitas prædestinatorum* ; Et sic iste articulus fidei : *Credo Ecclesiam sanctam Catholicam* ; damnatus fuisset. At ipsius aperta erant hæc mendacia, neque enim Joannis Hus propositio erat verbum Dei, ac falsa quoque erat illatio, et contrarium propositionem esse verbum Dei, Evangelicis testimoniis redarguit Coeleus sic inquit : « Neque verum est quod articulus iste Joannis Hus : *Ecclesia Christi est universitas prædestinatorum* ; sit verbum Dei, in eo præsertim sensu quem hæretici prætendebant, nempe quod præ-

lati mali et peccatores dammandi, quamvis baptizati et Christiani, non sint de Ecclesia Christi, nec sint membra Ecclesiæ militantis : quæ sane sententia adeo non est verbum Dei, aut in Scriptura sacra, ut contrarium ex Scriptoribus quam latissime probari queat : manifestissime vero ex parabolis Christi de tritico et zizania in eodem agro, de sagena missa in mare et ex omni genere piscium congregante, de decem virginibus, quarum quinque sunt prudentes, quinque fatuæ, etc. »

18. *Equæ impia fraude plenum fuit aliud ejusdem Lutheri responsum, dum rogatus fuit, ne conceptas ac se opinioniones propter gravissimas offensiones, ac metuenda pericula, quæ nisi pertinacia abstineret imminabant, deponeret : quasi enim ejus hæreses et deliria veterum hæresiarcharum ab eo instaurata verbum Dei essent, distinxit duplex offensionis genus, alterum charitatis, alterum fidei ; charitatis quod in moribus et vita consistat ; fidei vero et doctrinæ, quod in verbo Dei declinari non possit : nec per ipsum præstari posse, quin Christus petra scandali esset : quibus subdolis verbis statuebat se Christum prædicasse, dum Christi sacra oppugnabat ; et quasi ab eo peteretur, ut verbum Dei abnegaret, dum urgebatur, ut damnaret impia sua dicta, quibus illud reipsa abnegabat, tum hypocrisis larva arrepta subdidit : « Scire se obediendum esse magistratibus etiam male et inique viventibus : scire item cedendum proprio sensui : tantum petere se ne adigatur verbum Dei negare : cætera omnia obedientissime se præstaturum ». Hæc summa fraudum et nequiarum versipellis Lutheri extitit, nimirum tuendi Evangelii fallaci ostentatione Evangelium depravare : « Hoc itaque verbi Dei prætextu », inquit Coeleus, « quemadmodum ab initio, ita et deinceps per omne tempus impios et antea sæpe damnatos Waldensium, Wicleffistarum et Hussitarum errores Germanorum plurium obtrusit, vendidit, inculcavit, persuasit Lutherus, et in hoc non satis deliberate Cæsarem et principes egisse plerique putant, quod vocantes ad se Lutherum nullos pariter vocaverint theologos, qui falsos prætextus et fucos illius detegere potuissent. Certe pius et eruditus pontifex Joannes Fischerus episcopus Roffensis in Anglia paulo post satis clare et copiose prolixo volumine ostendit, nullum articulum ejus, quos in Bulla sua damnaverat papa Leo X, haberi in Scripturis, aut esse verbum Dei ».*

19. De hac Lutheri impudentia in contemptendis Conciliis ac judicibus quibusvis aspernandis coram Wormatiensi conventu, hæc gravissime scripsit Henricus VIII Anglorum rex ¹ : « Cum intelligeres tam manifestos esse errores tuos, ut nemo bonus esset ac pius usquam, in

¹ Coel. ex Ulenb. ubi sup.

¹ Henr. Angl. rex in respons. ad Mart. Luth. Ep. XVI.

cujus judicio spem possis reponere, in conventu Wormatiensi (ubi te pleno procerum senatu damnavit Caesar) ad disceptandum quidem obtulisti; sed ea, quæ disputarentur, cujusquam judicio submittere (qui quam recte contra ne dissideres posses ferre sententiam) id vero perfuacissime pernegasti: nunc cum te videam hoc te pacto gerere, ut nec in alios iudices consensias, nec illis ipsis obediatis, quibus obtemperare promiseras; nec Casaræ majestatis iudicio deferas, cum tot eruditissimos viros haberet in consilio, nec reverere quidquam et Apostolicæ Sedis et collegii sacrosancti sententiam, sed improbus irrisor appellas ad proximum generale Concilium, nec tamen simpliciter proximum, sed adjecto cuniculo, per quod possis effugere, nempe quod proxime congregatum esse contingeret in Spiritu sancto, ut in quocumque esses damnatus, ibi negares fuisse Spiritum sanctum; et tamen paulo post generalia omnia Concilia contemnere, ne quis dubitare posses nulli te tandem prorsus paritulum: cum hoc, inquam, pacto te gereres, quomodo potuisset iudicium in te reddidit mihi esse suspectum». Et infra: «Tu te mirari fingis hactenus audiri non posse, ita nos contra nullo bacramur magis, et istud te posse dicere et quemquam inventum esse, qui te quidquam audire dignetur, tanquam salis causæ sit unius fratreculi pervicax impudentia, cur nunc tandem oporteat dubitare an ea demum vera sint quæ pro articulis fidei tota credit, et annos amplius mille quingentos tota credidit Ecclesia Christi Catholica; quemadmodum evidenter liquet ex doctrina Christi et sanctis ejus Apostolis, necnon multis aliis beatissimis Ecclesiæ doctoribus, quorum alius alio tempore locoque scribens omnes fere eadem fide concordæ a Christo nato passoque, usque ad inauspicatam prædicationem tuam?»

20. Interfuisse his Wormatiensibus Actis Joannem Coelrum Ecclesiæ Beate Virginis Francofordiæ ad Moenum decanum, ipse refert, sequæ accessisse a nemine vocatum, sed studio luendæ adversus Lutherum fidei, vitæ etiam si opus foret profundendæ studio incensum, secumque tres libros, quos pro venerabili Eucharistiæ sacramento contra captivitatem Babylonicam Lutheri conscripserat, detulisse: Aleandri vero Pontificii interuentii opera in colloquio cum Luthero in archiepiscopi Treverensis aula venisse ut ipsum ab impietate abduceret: ex quo pio conatu ita in se Lutheranorum concitavit odia, ut illi in ipsum satyricum libellum minarum contumeliarumque plenum ediderint, interminatiq; sint, interprete Jona preposito, quadraginta viros stylo aculeato illius famam laceraturos, si quid ad refellendam Lutheri doctrinam scriberet. Ita novi Evangelistæ diabolicam doctrinam rabie, mendaciis, scurrillitatibus, conviciis propagare amitebantur. Subdit, altera die

venisse ad Lutherum duos doctores jureconsultos, petiisseque ab eo, ut libros et scripta Casaræ majestati, principibus ordinibusque imperii submitteret: sed illum respondisse, verbum Dei hominum iudicio non permittendum, quasi ejus impia deliria verbum Dei essent: dein meliora deliberare jussum poscentibus ut sua saltem Concilii futuri iudicio submitteret, non assensisse: vocalumque ab archiepiscopo Treverensi ac monito iterum remotis arbitris ut Concilio, Casari ordinibusque imperii sua subjeceret, in priori perfinacia hasisse: superbus enim nequissimisque impostor, a demone edoculus, universæ Ecclesiæ Catholicæ leges dare non verebatur, contendebatque, ut nudo ejus verbo contemptis Conciliorum, Patrum, veterumque traditionum auctoritatibus crederetur, et accepta ab Apostolis sacra convelleretur: quo quid impudentius fingi queat nemo non videt.

21. At illam Lutheri inflexibilem pertinaciam ipsi cum hæresiarclis et latronibus communem, constantiæ nomine orarunt ejus scelatorum, ipsumque veluti fortissimum virum celebrarunt, quo simplices ad admirationem traducerent: quos Christophorus Longolius rethor in sua ad Lutheranos scripta oratione sic confutat¹: «Cum divinis mandatis persæpe moneamur, cum ut eorum, quorum sumus in potestate et tenemur imperio rationem in primis habeamus, tum sacerorum antistitibus dicto audientes simus, quam bene istum legibus parere erodamus, qui ne imperio quidem ulli præclaris illis suis decretis locum relinquat, nimirum impunitatem sibi cæterisque conjuratis infinitam licentiam pollicitus: si qui tumultuantes cives pro potestate coerceant, nulli omnino existant, hoc est, si æquali jure utamur, vel inter nos potius sine ullo ordinum discrimine, sine duce, sine magistratu, sine lege ferarum more tumultuemur. O hominem cautum, et in constituenda republica prudentia singulari præditum!»

22. «Jam quam invictum adversus omnes cupiditates, sedatumque gerat animum, cum ex concionibus et scriptis, infandisque ipsius conviciis, tum etiam hinc perspicere potestis, quod homo, vel monstrum potius, ex diversissimis ac inter se maxime contrariis vitiis conflatum, dubiumque matificii magnitudine timidus an intemperantia audacius, inani doctrinæ persuasione arrogantius, an sordium suarum conscientia abjectius, natura levius, an opinione pervicacius, stultius apud stultos tam incredibilem nominis sui nobilitandi cupiditate ardeat, ut quo aliquid apud imperitam multitudinem esse videatur, non dubitet constans et perpetuum generis humani iudicium præ opinionis suæ errore fastidiosè contemnere», et infra, «qui nos primum quasi

¹ Longol. in orat. ad Lutheran.

vulpecula fallacissima fraudibus et insidiis suis circumvenire tentavit, deinde etiam truculenta cristati draconis specie terribis frangere conatus sit ».

23. Interjectis nonnullis, Longolius fortitudinem Christianam definiit, a qua Lutherum longissime abesse ostendit, debuissetque ab eodem novam legem orbi inferente, dari divini Numinis ejus dicta comprobantibus lesionibus arguit : « Ne quam, inquit, in eo nonnulli ad caelum laudibus efferunt Christiani animi fortitudinem illi inesse vobis persuadere sinatis ; quam quidem certum est non in regerendis conviciis, non in referenda injuria, non in elato contumacis animi spiritu, non in mortis omnibus vitanda modis consilio consistere ; sed in desipientia sui, sed in ea potissimum casti animi probitate, quae voluntaria mentis demissione atque ingenio quodam ac liberali pudore totam se divinae potestati commendatam tradat, et pro Christi persuasionem devotam hostiam minus atque terroribus intrepidam obiciat. Hac itur ad aeternam gloriam via : hac proceres iere Christiani : hac heroes nostri omnes in caelum pervenere ; quorum etiam jam vita defunctorum gratia, et mortuos revivisse, et caecos oculorum usum recepisse, et variis ex morbis laborantes, furiisque etiam exagilatos mortales multos potestati valetudinique suae restitutos esse exploratum habemus. A Martino autem Luthero num tale quidquam adhuc factum vidistis ipsi, aut ab alio etiam accepistis ? num exanimis ab eo ad vitam revocatos ? num mulorum linguas in sermonem resolutas ? num surdorum aures ad audiendi vim patefactas ? num claudis liberam gradiendi datam facultatem ? num iis, qui omnibus membris capti essent, totius corporis firmitatem ? num fanalicis suam mentem ? num denique aliquod caelestis virtutis indicium vobis edidit ? Atqui aliquod saltem unum divini ab eo Numinis signum allatum esse oportuit, qui se contra publici Concilii auctoritatem Deo auctore artes novas moliri, atque tanta inter Christianos ipsos discordiarum semina jacere diceret, etc. ».

24. Tantam itaque pertinaciam indignatus Caesar illum jussit facessere, atque unius et viginti dierum cursu in priorem suum asylum se recipere, satellitio tradito adjectoque imperio, ne in itinere concionaretur aut scriberet. Ita patuit ex contractato blandis remediis virulento canero, qui ferro excindendus erat, malum exasperatum. At Lutherus Caesararum contemplorem legum in reditu conciones ad fascinandos impietate populos habuit, atque insidiosas litteras ad principes dedit, ut eorum sibi gratiam conciliaret, Caesari vero atque ordini sacerdotali odium crearet : tum familiari haereticis astu pertinaciae suae verbum Dei praetexebat, conquerebaturque annuntiaudi verbi divini liberam sibi praeripi potestatem : perinde ac si cuilibet

impostori et haeresiarchae sufficere jactare, se verbum divinum predicare, ut blasphemam quaeque et haeretica apud simplices evomat. Metuens vero haesiarcha ne Caesaris satellites illius gressus et consilia observaret, illum a se dimisit.

25. *Caroli V edictum in Lutheranos.* — At Caesar conspicatus Lutherum rationibus et monitis ad officium flecti non potuisse, ne Ecclesiae advocati nomen dignitatemque proderet videretur, imperiali vi et auctoritate una cum ejus sectatoribus et propugnatoribus coercendum censuit. Edidisse igitur Caesarem in illo edictum communi ordinum consensu refert Surinus ¹, quod novatores solis artibus eludere atque elevare studuerunt : « Hoc, inquit, anno Carolus imperator Wormatae gravissimum edictum contra novatores orthodoxae et Catholicae religionis promulgavit, in quo inter caetera dicit Lutherum non hominem, sed diabolum sub humana esse specie, qui in perniciem humani generis per multas olim damnatas haereses in unam sententiam congresserit : quod quidem tam fuit verum, ut talem virum aliquid potuisset apud Germanorum haecenas summam constantiae et integritatis nationem, illi ipsi nationi ad sempiternam haud dubie censuram sil ignominiam et confusionem. Ille vero Sleidanus Caesarem quidem fatetur dixisse decretum hoc suum communi principum et ordinum consilio factum, sed mox subjungit : Aiunt edictum hoc a paucis aliquot fuisse collatum ; scilicet vult imperatorem optimum et religiosissimum arguere mendacii, ne tanti principis et ordinum imperii communi decreto damnata Lutheri impietas Lutheri causam premat. Quis vero eam hominis impudentiam ferat, qui ut per mendacia Lutheri partes defendat, potentissimum imperatorem haud obscure vocat in suspicionem mendacii ? Nec his contentus quadam addit, quibus etiam Mogunlinum archiepiscopum oblique perstringere videtur, atque haud scio an in illum falsi crimen derivare velit ; nam obscure scribit. Sed absit ut plus credamus Sleidani nugis, quam tantis principibus ». Afferenda hoc loco visa est tam insignis sententia ², cum plurimum lucis et ornamenti historiae allatura sit ; quandoquidem describuntur in ea Lutheranae impietatis exordia ac praecipua capita, ut nimirum ea a summo Pontifice Leone X, coacta praesulum et doctorum omnium gentium synodo, citatoque Luthero, damnata fuerint : ut ille Conciliorum Oecumenicorum auctoritatem respuerit : ut sibi uni foedissimos veterum haesiarcharum errores cumulanti credi voluerit, tanquam divini Numinis interpres ; utque ex Wormatiensium actorum, quae Lutherus ad colorandam pertinaciam variis

¹ Surinus in Comment. hoc ann. — ² Fxt. apud Coel. in fin. et apud Florimund. Rayn. et Dolgast. to. II. p. 143.

mendacis et fucato verbi divini obtentu subornavit; præscripto demum debita in eum ac Lutheranos poenæ constituantur.

26. « Carolus V, Dei benignitate electus Romanorum imperator semper Augustus, Germaniæ, Hispaniæ, utriusque Sicilia, Jerosolymæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatia rex, etc.

« Reverendissimi, dignissimi charissimique cognati, propinqui, religiosi et fideles : cum ad nostrum, id est, Romani Caesaris officium pertineat non solum provincias, orbem terminosque sacri Romani imperii, quod majores nostri Germanicæ nationis ob defensionem sacrosanctæ Romanæ et Catholicæ Ecclesiæ divina adjuti ope multo sanguine vulneribusque suis pepererunt, repressis belloque donis infidelibus pro virili proferre, augere ac promovere; verum etiam juxta regulam canonemque hætenus a sacrosancta Romana Ecclesia observatum prospicere ac providere, ne qua labes, hæresis, minima denique suspicio in Romano imperio religionem nostram vitiet atque infestet, aut si quid hujus forte radices agere et virere contigerit, omni diligentia adhibitis mediis, remediis, rationibusque probatis et moderatis, prout negotii magnitudo postulat, evellere ac exstirpare. Proinde reputamus nobiscum, si cuiquam ex majoribus nostris hac in re bene mereri de nomine Christiano non fuit recusandum, a nobis quoque longe pluribus de causis idem muneri onerisque debere suscipi, postquam omnipotentis Dei bonitas ad propugnationem et incrementum sacrosanctæ fidei suæ nos tot accessione regnorum, provinciarum, majorisque potentia, quam aliquot retro sæculis quemquam in imperio ex majoribus nostris amplificavit, coronavit et armavit; cumque gente quidem a Christianissimis Caesaribus, archiducibus Austriæ, et Burgundiæ ducibus, stirpe vero a Catholicis Hispaniæ, Sicilia, Jerosolymæ regibus noster descendat ortus, quorum de facinoribus egregiis pro tuenda religione Christiana domi militiæque designatis nulla conticescet atlas.

27. « Quocirca si hæreses quasdam vix abhinc triennio in natione Germanica spargi coeptas, et antehac per sancta Concilia Pontificumque decreta cum Ecclesiæ Catholicæ consensu vere condemnatas et ejectas, jamque denuo velut ex profundis Orci faucibus retractas altius radicales diffundere ac propagare pateremur, negligentesque connivere, indulgere, dissimulare pergeremus, primo conscientia nostræ quasi contagione pestilentissimi carcinomatis afflatæ plaga gravior insideret, deinde sempiternam nominis nostri gloriam in tam felici florescentis imperii vestibulo, ceu caliginosa quadam nebula inumbraret ac involveret. Cum itaque sine dubio nemini vestrum sit obscurum, quam procul errores hæresesque

a Christiana via recedant ac declinent, quas Augustiniane familiæ quidam Martinus Lutherus in ordine et religione Christiana, imprimis autem in illustri natione Germanica, utpote indetragibili hæresum impiorumque dogmatum deletrice violenter introducere, virulentæque disseminare conatur tanto profectu, ut nisi mature celeriterque tam prorsus occurratur audaciam, postmodum universa Germania his morbis inveterascentibus miserabilem ruinam et interitum omnis virtutis, honestorum morum, pacis, fideique Christianæ sit passura.

« Præterea non immerito sanctissimus pater Leo X, sacrosanctæ Romanæ et Catholicæ Ecclesiæ summus episcopus, qui præter cæteros in ea quasi vigilia stationeque collocatus est, ut diligenter et naviter attendat, ne quid respublica Christiana labis detrimentique accipiat, rei atrocitate periculosis permotus, initio Lutherum paterno cœpit et benigne admonere, atque a parum fausto proposito dehortari, et ut errores a se divulgatos revocare instare. Hic ille cum resisteret, et plura pejoraque misceret in dies, expectatus Pontifex, contra sibi nitendum non inusitatis, sed æquis et convenientibus modis viisque putavit. Proinde semel atque iterum cardinales, episcopos, aliosque prælatos, nonnullos etiam ex ordine regulatorum priores, generales et ministros, prætereaque multos præstantes et honestos homines omni laude virtutis, eruditionis, prudentiæ cumulatatos, tum aliarum quoque nationum doctores ac magistros convocavit et accessit, ad eundemque conventum Martinum Lutherum citavit : quo contumaciter absente, omniaque ejus scripta Latina et vernacula, que vel jam emisit vel adhuc emittet, tanquam perniciosa, fideique et unitati Ecclesiæ prorsus adversaria damnavit. Deinde potestate auctoritateque Pontificia, dictorum cardinalium consilio et voluntate, maturaque pensatione episcoporum, prælatorum, doctorum et hæreticæ pravitalis inquisitorum illa ubique comburi, penitusque aboleri mandavit. Tum ipsum Lutherum, nisi præstitito delinquoque tempore secundum determinationem decreti suæ sanctitatis, ostenderit errorum se penitere, eosque abjecerit et revocaverit, velut inobedientiæ malitiæque filium, schismatici hæresumque auctorem ab omnibus vitandum fugiendumque juxta legum pondera constituit et ordinavit sub penis in Bulla Pontificia comprehensis, quam beatitudo ejus nobis, tanquam Christianæ fidei vero summoque defensori, sanctæque Sedis Pontificiæ, et Romanæ atque Catholicæ Ecclesiæ advocato, per suum Romanæque Sedis oratorem et nuntium a beatitudine ipsius peculiariter hæc ipsam ob causam ad nos ablegatum curavit exhiberi, adjuncta cõhortatione postulatisque ut pro ratione muneris, officii, legitimæque procurationis Cæsareæ ma-

gestatis nostrae, beatitudini suae in hujusmodi perturbacione gladii civilis auxilium ad religionem gloriamque Christi vindicandam impetire; et quod Christianissimo Catholicoque rege ac principe dignum est, in nostris haereditariis regnis, ducatibus dilectionisque, praecipue vero in Germania edicere atque sancire velimus, ut universa et singula, quae in Bulla sanctitatis suae continentur inviolabiliter indispensabiliterque serventur, et in huiusmodi executione legumque voluntas administretur.

28. « Et quanquam nos eam adhortationem post allatam Bullam Pontificiam, tandemque ipsam Lutheri condemnationem in pluribus Germaniae locis annuntiari celebrarique fecimus, ejusque in nostris inferioribus Burgundicis regionibus, ac praesertim Colonia, Treveris, Moguntiae, Leodii, executionem administrationemque severe mandavimus. Interim tamen Martinus Lutherus non solum non ad meliorem frugem se recepit, nec errata revocavit, aut a Pontificia sanctitate absolutionem, et rursus in sancta Catholica Ecclesia remissionem veniamque petivit: verum etiam depravati animi sui, perverseque intelligentiae plures malos fructus atque effectus, seu rabiose manifestam oppressionem Ecclesiae machinans, multis acervatis voluminibus, quae cum Latina vernacula non recentibus novisque tantum, sed jam olim quoque reprobatis auctoritate Conciliorum haeresibus blasphemisque scatent a se genitis, aut certe nomine suo publicatis, quotidie dissipavit, in quibus a sancta Ecclesia tot observatum receptumque saeculis septem sacramentorum numerum, institutionem et usum dissipat, convellit, defodit atque pervertit, indissolubilisque sacri Matrimonii canones variis et mirabilibus modis indigne polluit. Afirmat item sacram Unionem rem inefficacem et commentitiam esse; usum quoque et inenarrabilem sacrosanctae aenae Domini fructum ad morem consuetudinemque Bohemorum damnatum accommodare studet: tum confessionem, quae conscientiam mole peccati gravatis contaminatisque omnium saluberrima existit, adeo implicare et involvere cepit, ut nulla fundamentalis inde informatio, nulla idonea consolatio sumi possit et hauriri. Postremo minatur se porro tot de confessione scripta proditurum, ut, si hoc concedatur, non solum plerique ex talibus ejus insanis libris dicere sint ausuri, confessionem inutilem et infructuosam esse, verum etiam paucissimi futuri, qui non clamitent prorsus a confessione abstinendum.

29. « Quid quod de functione et ordine sacerdotali non irreligiose tantum, leviterque sentit, sed imperitum quoque profanorum laicorum vulgus concitare et permovere nititur, ut manus suas cruore sacerdotum respergant, ac summum sacrosanctae fidei nostrae Pontificem

divi Petri successorem, verumque Christi vicarium fide, scurriliter contumelioseque nominat; nec cessat in eum debacchari multiplicibus et inauditis hostilibus famosisque maledictis?

30. « Confirmat etiam ex Ethnicorum poetarum fabulis, nullam esse libertatem naturae hominis, eo quod determinatio divina sit rata et immutabilis. Docet item applicationem in missa pro aliis impie fieri. Praeterea abrogat stata jejuniorum orationumque tempora et initio a sancta Ecclesia tradita, et constanter haec tenet retenta. Imprimis autem contemnit sanctorum auctoritatem Patrum, qui ab Ecclesia recepti sunt, solitum funditus obedientiam ac politiam Ecclesiasticam; denique universaliter nihil aliud spirant ejus scripta quod non seditionum, distractionum, bellorum, eadum, rapinarum, exustionum, et occasus fidei Christianae materiam causamque praebent: quemadmodum enim caeteris permittit habenas laxare omnium animi cupiditatis, et dissolute effractis legum repagulis, pecundumque more vivere: sic ipse homo praefracti et effrenati ingenii omnia veterum instituta legesque repudiat, conculcat et opprimit; velut nuper a decretis et constitutionibus Ecclesiasticis publice cremandis nullo pudore, metu, reverentiaque deterritus est: et nisi civilis gladii aciem magis quam fulmina, execrationes poenasque Pontificias reformidasset, indigniora longe in civilia iura commisisset.

31. « Nec erubescit palam pelulanterque sancta Concilia perstringere, proque animi sui morbo taxare, deformare, haedere; de quibus singulariter Constantiense Concilium ubique tumultu et maledico ore conviliis exagitat, quod appellat aliquoties synagogam sathanae, gravi afflicti dedecore et ignominia Germanicam nationem, omnesque eos, qui Synodo interfuerunt, ac Joannem Hus propter haereticas ejus machinationes vivum ardentem rogo adjudicaverunt, nempe Sigismundum Caesarem antecessorem nostrum, sacrae imperii principes atque senatum publicum, quos antichristos, diaboli apostolos, parricidas, et Pharisaeos nominat. Asserebat item omnes errores Hus in illa Synodo condemnatos in Evangelio Christi doctrinaeque contineri, hocque se probaturum defensionemque proficitur: tum ad eam intemperiem animi dementionemque progressus est, ut aperte gloriatur, si praedictus Hus semel haereticus fuerit, se merito decies pro haeretico habendum esse.

32. « Ne vero caetera studio brevitas innumera Lutheri flagitia ordine persequamur, constat hunc unicum non hominem, sed daemone potius figura et specie humana cuculloque monastico indutum, complurium haereticorum extreme damnatas haereses, quae jamdiu obsoleverant, in unam quasi Lernaeam paludem coegisse, multasque praeterea recentes atque novas excogitasse hoc praetextu, quod fidem praedicet;

quam propterea sedulo inculcat omnibus, ut veram sinceramque fidem destruat et labefacet, ac sub nomine fucoque Evangelicæ doctrinæ omnem Evangelicam pacem et charitatem, bonarum rerum harmoniam atque constitutionem, ipsam denique pulcherrimam Ecclesiæ hierarchiam extinguat, evertat, dissolvat et obruat.

33. « Hæc omnia mente cogitationeque complexi pro potestate atque fastigio Cæsareæ nostris functionis, ad quod divinulus evecti sumus, proque singulari amore et propensione voluntatis, qua cum religionem Christianam nostrorum exemplo majorum asserere, tueri, propugnare, tum Romani Pontificis sanctæque Sedis honorem dignitatemque cumulare et stabilire mirifice cupimus, expendimur, nequaquam nos præter supra commemoratas Pontificiæ sanctitatis exhortationes atque postulata sine insigni vituperatione nostri, contumelia, detrimentoque Ecclesiæ in tanta tamque atroci causa negligentia peccare posse, sicut nec facere debemus, nec hæcenus unquam faciendi nobis fuit animus; verum potius Cæsarum Romanorum majorum nostrorum vestigiis inherere, eorumque præclare pro salute et defensione Catholice Ecclesiæ gesta imitari, laudatisque constitutionibus, quæ in perniciem, ullionem et extirpationem hæreticorum factæ sunt, pro virili parte studebimus, ac peculiariter hujus negotii causa nostros sacrique imperii electores principes, et status jam aliquoties hic Wormatiæ ad nos venire jussimus, totaque controversia, ut evidens necessitas requirit, acerrime pervestigata, ponderata et examinata communi et unanimi consilio consensuque decrevimus, ut sequitur; quanquam hominem toties condemnatum et in obliuiscata perversione animi perseverantem, atque ab unione Catholice Ecclesiæ separatam, manifestumque hæreticum ad cogitationem admittere omnia jura excipiunt; tamen ut ansa maledicorum sermonum præcederetur, præsertim cum aliqui palam contendant multos Lutheri nomine libros componi et excudi, ab ipso nec lucubratos nec editos; alii quoque existiment æquitali consentaneum esse, si antequam in Lutherum atrocius aliquid statuatur, prius accersitis salvoque conductu munus a nobis audiatur: ideoque eum ad aulam nostram citavimus, et per caduceatorem datis litteris de securitate huic proficisci curavimus, inque nostra et supradictorum omnium nostrorum imperiique electorum principum et ordinum presentia interrogavimus, an libellorum, quos illi tunc proposuimus, aliorumque similium, qui nomine ejus passim circumferuntur, auctorem se fateatur, et an in hujusmodi scriptis contra sancta Concilia, decreta, morem, consuetudinemque a majoribus nostris usque in hodiernum diem religiose observatam, disceptata revocare, sup-

placiterque ad gremium et unitatem Ecclesiæ redire velit.

« Tanta vero lenitate, tanta sermonis comitate, tam æquis conditionibus, tam paternis admonitionibus hæc illi commemorata sunt, ut pertinacissimum hominem, et rupibus Caucasi duriorum merito fleeter, mollire atque pernuocere debuerint. Is autem, horum opusculorum facta mentione, quamprimum suos esse parvus affirmavit, simulque protestatus est, nunquam se hos negaturum. Præterea adjecit plures a se libros conscriptos fuisse, qui cum ignoti sint nobis, hic non enumerantur. Sed quantum ad revocationem, deliberandi spatium morantem postulavit: quæ cum illi jure optimo denegari potuisset, eo quod contra novas corruptelas et fanatica deliria in fide absque cunctatione continuo procedi oporteat, et quod ipse, cum ex nostro superiori mandato, litterisque sibi inscriptis certoque redditis, clare intellexerit ejus rei causa ad nos vocatus esset, nisi preparata meditataque responsione in nostrum statuamque imperii conspectum prodire non debuisset; nihilominus tamen illi benigne et clementer indulgentes, diem unum cogitandi tribuimus.

34. « Postridie igitur in nostrum procerumque imperii consessum reversus, iterum gravissimè atque luculenter admonitus est, ut se colligeret, quo progredieretur etiam atque etiam videret, adjuncta pollicitatione nostra, si quæ vitiosa quæque condemnanda essent, in libellis suis retractaret, nos illi rursus sanctissimi patris nostri papæ benevolentiam et amorem conciliaturos, daturosque operam, ut beatitudo illius ex singulis Christiani nominis gentibus ac nationibus binos excellentes viros probate vite exquisitaque doctrinæ eligat, qui de libris ejus censuram agant erroneas expungant; reliqua vero nulla hæreseos labe infecta ut Pontificia sanctitas approbet. Hæc post tot obtestationes, adhortationes, preces, nec in revocationem consentire, nec uberrimas pollicitationes nostras amplecti voluit; sed omnino respuit ac detrectavit, idque tam inconsiderato sermone, tam indecenti vultu atque gestu, qui suæ mentis consiliique compositi ac religione sacræque initiato et dicato homini nequaquam convenit. Tunc enim manifeste cum dixisset, se in lucubrationibus suis ne verbum quidem mutaturum, ac nobis statibusque imperii presentibus impudenter et flagitiose sancta Concilia derisisset, abjecisset et aspernatus fuisset, imprimis autem Constantinensè, quod nationem Germanicam cum æterna laude atque honore cumulavit, tum pacis, olii concordiaque vinculum fuit; hæc tandem se conditione obligavit, si in disputatione, quam fretus nostris de securitate promissis expelvit, non ignorans id humano divinoque jure prohiberi, succubuisset.

« Elsi autem hæc contumaci responsione,

non exigua nostri procerumque molestia et offensione, populique scandalo, audita, probabilibus de causis induxeramus animum continuo severius eum coercere, reatque domum ex conventu dimittere, quemadmodum hanc nostram voluntatem postero die manu nostra perscriptam revelari fecimus; prælatorum tamen electorum ordinumque intercessione flagitationibusque adducti sumus, ut triduum illi ad liberandam isto quasi stupore mentem largiremur, Sed interea duo item Ecclesiastici, duoque sæculares principes, duo postremum ex nostris imperiique civitatibus adhibiti defecti destinati sunt, qui mandato et nomine congregationis totius imperii Lutherum ad se vocatum familiariter et amanter admonerent, adhortarentur, erudirent, nec ullam rem idoneam accommodatamve ad eum de sententia deducendum intermitterent, cum interminatione, nisi fanaticis opiniones abjiciat, quam graves et acerbis tum a nobis, tum a sacro imperio pernas approbantibus canonibus expectare debeat. Ac ubi tam seria diligensque cohortatio irrita frustra suscepta fuit, quidam ex nostris electoribus assumptis duobus placido ingenio, nobilique doctrina præditis doctoribus, et una cum illis, ac separatim ipse, non modo summa obtestatione speciosaque demonstratione multiplicum ejus errorum persuadere Luthero conatus est, ut pluris patris nostri papæ, similiterque nostrum et omnium imperii ordinum, aliarum item Catholicarum nationum consensum, ritus et consuetudinem, tot sæculis juxta Ecclesia constituciones tanquam per manus traditam, quam proprias speculationes sui que commenta cerebri faceret, hac adjectione, si pertinaciam morositatemque deposuerit, et ad meliora se converterit, re ipsa illum intellecturum hoc illustri multorum sanctorum Patrum exemplo, et ad conservationem corporis, animæ existimationisque suæ fieri.

35. « Ad hæc, ut bona fide nobis renuntiatum est, Martinus Lutherus respondisse fertur, se non solum omnes jam dictas personas, sed etiam generale Concilium, si quod futurum sit, pro suspecto et partiali habiturum, et quod in libris suis ne minimam quidem syllabam velit mutare, quod antea quoque in nostra statuumque imperii præsentia protestatus fuisset, præterquam si a viro excellenter erudito convinceretur, idque secundum suam dumtaxat regulam nec ex Conciliis, aut Cæsareis Pontificiisque decretis, aut ullius Patrum auctoritatibus quantumlibet sancti, sed ex testimoniis verbi Dei, que vult ad suum arbitrium, suasque inextricabiles et spinosæ opiniones inflecti, detorqueri ac enarrari; cum pateat, atque in promptu sit illis auctoritatibus id quod in utroque Testamento aut non ponitur, aut minus clare exprimitur, suppletibus hæcenus sanctam Catholi-

cæm Ecclesiam fuisse gubernatam. Quandoquidem igitur hæc ita gesta sunt, et Martinus Lutherus tam obstinate ac perverse in opinionibus manifeste hæreticis perseverat, ideoque eum omnes pii et intelligentes tanquam furiosum et a demone correptum fugiant et execrentur; nos juxta nostrarum tenorem litterarum de securitate die proximo mensis Aprilis xxv abire illum e conspectu nostro jussimus, caducentoremque rursus adjunximus ut secundum hunc vigesimum quintum diem Aprilis adhuc viginti dies consequentes conductu salvo muniat; hisque transactis, nihil a nobis præsidii defensionisque habeat amplius; inde nimirum opportunis remediis contra hanc exulceratissimam pestem procedi debet, ut sequitur:

36. « Principio ad laudem gloriamque omnipotentis Dei et propugnationem Christianæ fidei, Pontificis quoque Romani et Sedis honorem debitum, auctoritate et potestate nostræ Cæsareæ dignitatis atque officii, præterea unanimi consensu et voluntate nostrorum sacri imperii electorum, principum et ordinum hic jam congregatorum; nos ad perpetuam rei memoriam, præstandamque decreti, sententiæ ac condemnationis Bullæ, quam sanctus noster pater papa velut ordinarius iudex controversiarum religionis edidit, executionem, supra memoratum Martinum Lutherum tanquam membrum ab Ecclesia Dei separatam, perniciosi schismatis auctorem manifestum, pertinacemque hæreticam a nobis vobisque universis et singulis existimandum denuntiandumque renuntiamus et declaramus, idque publice testatum his litteris volumus, edicentes et imperantes vobis omnibus et unicuique sub sponsione atque juramento, quo nobis sacroque imperio devincti estis, ad effugiendam item criminis læsæ majestatis pœnam, nostramque et imperii proscriptionem ac excommunicationem, præterea sub privatione, amissione, despoliatione omnium regalium feudorum, privilegiorum, immunitatum, quas ad hoc usque tempus ab antecessoribus nostris, a nobis, et sacro imperio ulla ratione concessas obtinistis; imperantes, inquam, Romana Cæsareaque potestate severe hoc edicto volumus, ut elapsis præfatis viginti diebus, qui decimo quarto hujus mensis Maii terminabuntur, prædictum Martinum Lutherum nemo vestrum hospitio, lecto lectove recipiat ac foveat, nemo cibo potuque alat et sustentet; nec quisquam verbis ac factis clam palamve consilio vel auxilio juret aut promoveat; sed ubicumque locorum in eum incideritis, si tantum habebitis virium, vincitum comprehendatis, diligenterque septem custodia nobis vel adducatis ipsi, vel adduci curetis, aut saltem e vestigio nobis, ubi captus fuerit, indicetis; intereaque carcere clausum providenter asservetis, donec quid porro illi inferendum sit instructionem

nostram acceperitis : vosque propter huiusmodi sanctum et pium opus , ad compensationem laborum quoque et sumptuum , benigne remuneremini. Verum contra illius necessarios, conjunctos, patronos, alloros, fautores, consensientes, amulatores atque imitatores, horumque mobilia vel immobilia bona debetis in vigore sancte Constitutionis nostrae et imperii, proscriptionis et excommunicationis hoc ordine procedere, videlicet iter facientes prostrernere, prehendere, fortunas diripere, ad vestrum dominium transferre, nemine obstante vel impediendo; excepto, si verisimiliter probabiliter confirmet, se, hac scopolosa via deserta, Pontificiam absolutionem impetrasse.

37. « Præterea mandamus vobis omnibus et unicuique privatim sub antescritis pœnis, ne quisquam vestrum jam sæpe nominati Martini Lutheri libros a sancto patre nostro papa, ut supra indicatur, condemnatos, ejusdemque alia multa scripta, quæ seu vernacula seu Latina lingua componit hæcenus, tanquam impia, fœda, suspecta, diluta, et a notorio pertinace hæretico edita, amplius emere, venundare, servare, describere, imprimere, describi vel imprimi facere, nec ipsius opinioni suffragari, adherere, aut predicare, defendere, asserere ullis modis, qui ab ingenii humanaque solertia excogitari usurparique possunt, præsumat.

« Nec vero quem facile moveat, quod hæc interdum aliquid boni ad decipiendos imperitos admixtum habere videntur; nam si a saluberrimis epulis unica veneni guttula infectis sani omnes abhorrent, quanto magis huiusmodi libri et scripta mille venenis animæ lethiferisque pestibus imbuta, non solum a nobis omnibus refugienda, sed etiam ex memoria hominum tollenda, penitusque obruenda sunt, ne cuiquam damnum aliquod aut æternam mortem afferant? quoniam si quæ libris ejus recte ac laudabiliter inserta sunt, multo ante a sanctis Patribus ab Ecclesia Catholica receptis et approbatis frequenter usurpantur, introducuntur et explicantur, ubi absque sollicitudine, suspitione, aut ullius mali periculo attingi, legi tractarique possunt?

38. « Insuper decernimus, ut universi et singuli cujuscumque dignitatis, gradus, ordinis, conditionis fuerint, ac præsertim gerentes magistratus, et superiore, vel inferiore jurisdictione armati, sub incursione pœnæ supra expressæ, in omnibus sacro Romano imperio subjectis ditionibus, in nostris item hæreditariis ducatibus atque territoriis de facto severe ordinent, pœnas irrogent, imprent, atque procurent quoscumque tales antedictas Lutheri virulentas commentationes, libellos et lucubrationes ingentium tumultuum, damnorum, dissipationum, hæresum in Ecclesia Dei administras igni comburendas, et his aliisque mediis

funditus abolendas, extirpandas ad nihilumque redigendas : similiter beatitudinis Pontificiæ nuntius, ipsorumque defectis commissariis, in his ad illorum petitionem et requisitionem summa voluntate atque promptitudine animi adesse, obsequi, moremque gerere; ac nihilominus iis absentibus ad hæc universa et singula administranda, exequenda, perficienda nostro jussu mandatoque accedere operasque conferre debetis ». Et paulo post :

39. « Cumque evidens necessitas efflagitet prævenire ac præcavere, ne libri Lutheri, aut hinc male excerpta, vel suppresso nomine auctoris edita vel aliorum scriptis intertexta, cæterorumque ejusdem farinae hominum opuscula, qualia magno cum dolore passim in Germania conscripta et publicata perniciosis dogmatibus exemplisque referla percepimus, in posterum aut componantur aut in vulgus spargantur : unde pii simplices horum lectione fascinati errores in fide comprobare, honestatem vite morumque negligere inciperent : quæ res scandalorum, acerbitalum, odiorum in Ecclesia ceu seminarium quoddam existit, quemadmodum hæcenus perspicere vidimus, quod in dies magis magisque in omnibus regnis, ducatibus, populis, nationibus conspirationes, schismata, factiones confusionesque metuenda erunt. Propterea ad hujus morbi sævissimi vim extinguendam, iterum mandamus consilio nostrorum imperiique electorum, principum et statuum sub præfatis gravibus pœnis, multis, castigationibusque vobis nostris et imperii, nostrorumque hæreditariorum ducatium, atque ditionum subditis universis et singulis tanquam Romanus imperator legitimus hæres, ac ordinaria potestas, ne quis vestrum teneat posthac ejusmodi famosos plenosque veneni libellos, aliasve chartas aut exempla, vel transumpta, ut quæ in Christiana religione nefandos errores pariant, ac ritus et instituta Ecclesiæ pervellunt.

40. « Præterea ne quis infesta maledicæque scripta in sanctum Patrem nostrum papam, prælatos, principes, academias, horum facultates, aliasque honestas personas, denique effectura bonis moribus et Ecclesiæ tranquillitatem turbatura amplius lingat, scribat, imprimat, vendat, emat, clam palamve servet, aut imprimi, scribi, pingive faciat, nec aliis his rationibus quomodocumque excogitentur fieri procuret, conniveat vel permittat ». Constituta sunt in eos, qui contra hæc tenderent, capitis et fortunarum pœnæ, vetitique libri sine antistitis loci auctoritate typis mandari. Pergit Cæsar :

41. « Si qui vero quocumque splendore, dignitate, amplitudine præditi huiusmodi nostra Christiana et Cæsarea decreta, leges, statuta, ordinationes, mandata, quæ per omnia firma.

fixa, rata volumus, in uno pluribusve articulis commemoratis Lutheri dogmata, vel officinas typographicas perstringentibus ullis modis, qui venire in mentem homini possunt, contumaciter attentare, violare, infringere, evertere, abrogare præsumpserint; hi sciant supradictis et in iure definitis poenis, secundum formam et processum Pontificiæ excommunicationis, nostræque proseriptionis se irremissibiliter subjacere. Haec omnes proponant animis, quibus ut satisfiat fidesque adhibeatur, praesentes Caesareo nostro sigillo communivimus. Date Wormatiæ nostra et sacri imperii civitate vni Maii, anno a nato Christo m^oxxi, nostri vero imperii Romani anno secundo, aliorum regnorum sexto ».

12. *Lutherus laborat infamia societatis cum darmone.* — Acerbius hoc decretum ignaris rerum visum esse refert Ulebergius ¹; cum in eo demon hominis forma indutus Lutherus dicatur; sed non sine causa creditum agitari illum demonem furis ita ostendit: « Erant quibus decretum illud paulo durius et acerbius, quam par esset, in Lutherum videretur; cum in eo non hominem, sed dæmonem sub humana specie, vel phreniticum, aut a dæmone quopiam obsessum Caesar appellat. At non defuerunt causæ cur princeps insigni prudentia, magnoque in Catholicam religionem affectu praeditus ad hunc modum loqueretur; non enim rumorem ignorare potuit, qui tum de Lutheri ortu spargebatur, quod nimirum matre natus esset ex abominando congressu ² cum incubo gravidata, antequam Joanni Luthero nuberet ». Non posse dæmonem, cum sit incorporeus, ex sua substantia progignere, exploratissimum est; posse autem, permittente Deo, allatum humanum semen ex viro nequam decisum deceptæ femine infundere, plures probant historia ³. Certe sparsa ea fama apud Islebienses docet Lutheri matrem, dæmonis familiaritate strigum amore contaminatam, quæ tale portentum tulit; ac dæmonem magnam potestatem in Lutherum exercuisse docent argumenta, quæ refert Ulebergius ⁴: « Quod occultis dæmonum infestationibus a primis annis obnoxius fuerit, quod aliquando et in Ecclesia sub sacro Evangelium cantaretur, de dæmonio ab homine surdo et muto ejecto, ipse subito prostratus alta voce clamare cœperit: Non sum, non sum; quod illicitum cum dæmonibus commercium habere videretur; quod cum Lipsiæ esset ante biennium familiarem quemdam ab eo dæmonem inclusum pixidi circumferri spargeretur: quod Maximilianus Caesar cum Auguste Lutherum in turba videret, dæmonem in ejus cucullo latitantem observasse a fide dignis diceretur: quod ille tam indomitus furor, tam

insana rabies, tam effrenis et insatiabilis convitiandi libido, illa scurrilium verborum affluentia diabolum potius, vel hominem a demonibus agitalum, quam virum sui compotem referre videretur.

13. « Neque vero defuerunt ex novi illius Evangelii sectatoribus ipsius Lutheri filii, qui Caesaris hoc de parente suo iudicium paulo post suo quoque calculo confirmarunt, sacramentarios dico, vel Zuinghianos, qui Lutherum non obsessum ab uno spiritu, sed occupatum a cetera dæmonum ex ipsius actionibus et scriptis indicarunt; quemadmodum et ipse vicissim sacramentarios ab id genus habitatoribus occupari agitarique publice scripsit. Horrenda sunt ista, fateor, sed justo Dei iudicio ab iis hominibus prodita, qui, cum turbis involvunt orbem Christianum, et in Ecclesiæ viscera grassantur (quod maligni spiritus impulsu fieri certum est) id se velut a Deo missos exequi jactant, ipsius Christi nomine, et Spiritum sanctum actionum suarum auctorem et moderatorem mentiuntur. At cum inter se disceptant, apertius produnt a quo gerberentur spiritu, dum alios alii clamant esse mancipia dæmonum, et ab immundorum spirituum cetera possideri: quæ cum jam viri prudentes legunt nullo præjudicio fascinati, quid aliud in mentem venire potest, quam neutros aberrare, sed utrosque dicere quod res est; cum aliis alii factis suis et machinationibus hujusmodi verba dictasse videantur ».

14. *Evadit Lutherus ab amicis tectus.* — Antequam in Lutherum promulgaretur Casarea sententia, illius studiosi, qui ex concepto inique in sacerdotalem ordinem odio hæresis venena hauserant, ipsum contra vim et acerbitatem legum tuendum dolo susceperunt ¹: nam postquam in Iennacensi oppido, Friderici ducis Saxonie illius patroni ditioni obnoxio, contra imperia Pontificia ac regia die inventæ sanctæ Crucis sacro, qui in tertium Maii diem incidit, concionem habuisset, mœnibus egressus occultissima fraude ab amicis abreptus ² est, ostentato alicujus vis hostilis facio; moxque pari arte jactata est fama fallax, Lutherum captum, ac traditam ei publicam fidem violatam: aucta etiam illa est nequiter missis cursoribus, qui per urbes ore et litteris disseminarent, Lutherum crudeliter ac perfide raptum, adeoque arete vinculum, ut sanguis e digitis efflueret; quæ omnia illum ob promulgatum libere Evangelium perpeffi circumferrebantur, ut simplices populi his artibus circumventi adversus ceterum arma sumerent. Conquestus est etiam ipse Fridericus dux Saxonie, maximus malorum omnium, quæ in Christiano orbe pullularunt ob susceptum hæresiarchæ patrocinium auctor, indignum esse Germanici majestate imperii non

¹ Ulemb. in Vit. et gestis Luth. c. 7. — ² Coel. in Actis Luth. Fontan. in In-8. sacra de statu religionis. — ³ Delrio l. II. quæst. 15. — ⁴ Ulemb. in Vit. Luth. super c. 7.

¹ Coel. in Actis et scriptis Luth. — ² Surus in Comment.

servatam fidem publicam; jamque omnia prona erant ad seditionem, quam Caesar principesque difficulter sedarunt; cum hæreticorum crudelitatem perfidiamque Catholicis impudentium nequitia, fraudæ perfidia paluerunt; nam etiam-si Lutherus Wormatiæ vel in reditu a Catholicis comprehensus fuisset, iniuræ erant hæreticorum querelæ, cum Lutherus constituta in chirographo impunitatis imperia fregisset. Ha, ob admissum in colloquium a Casare et septem viris hæresiarcham ab Ecclesia Romana damnatum, ingentia mala sunt exorta, quem juxta Apostolica oracula defugere et insectari satius fuisset.

45. Ubi vero ille in arcem sive Alstatensem sive Wartbergensem munifissimam Saxonis jussu subductus est, plures nefarios libros ad contemnendam defectionem a Sede Apostolica conscripsit, interque alios de confessione secreta ad Franciscum Sichink, in quibus gladios et arma Pontifici, episcopis et clero universo interminatus est: deinde alium in Latomum doctorem Lovaniensem, in quo homo blasphemus et mendax, qui sua dicta Dei verba esse gloriabatur, ait Pontificem Romæ sedere in medio Ecclesiæ et venditare se pro Deo, et perdere animas; et hæc portentosa figmenta ac maledicta sancti Evangelii blasphemio nomine suis proposuit. Metuens vero ne sua commentitia dicta et scripta a philosophis et theologis confutata doctrinæ luce discenterentur. Philosophiam et Theologiam sicut mortem animæ ab adolescentibus vitandam edocuit: S. Thomam carpsit: scholasticam Theologiam interpretatus est vir impius illam esse philosophiam et inanem fallaciam, quæ damnata fuit ab Apostolo: Jonam præpositum Wittenbergensem, Andream, Carlostadium, et Amsdorffium ad propugnandam ipsius hæresim quasi ea impietate Evangelii gloriam assererent, hortatus est: tum hanc blasphemam vocem addidit: *Caput ego contriviæ serpentis, corpus cur non queatis calcare?* Quibus verbis universam Christi Ecclesiam, ut serpentem traducere ausus est profligatissimus homo ab antiquo serpente edoctus; falsoque impia illa metaphora gloriatus est Lutherus Pontificatum se contrivisse: cum Luthero et ejus sectatoribus in inferos præcipitantibus Pontificum majestas efflorescat, amissisque aliquot provinciis, vastissima Barbarorum regna Ecclesiæ Romanæ adjuncta sint.

46. *A dæmone Lutherus, ipso fatente, edoctus,*

illusus et induratus. — In illa præterea arce inita noctu cum cæcodemone disputatione, cujus Acta aliquot post annis eum, volente ita divino Numine, evulgasse dicimus suo loco, magistri argumentis victus missæ sacrificium, quod antea levioribus cavitationibus oppugnavat, abolendum decrevit. Quo eodem tempore ejus socii Augustiniani Wittenbergenses hæresi condemnati diabolico impulsu missam abrogarunt (1); quorum rogatu ille facinus adscribens damoni, nefarium librum edidit: quæ pluribus circumstantiis distincta narrat Ultembergius¹ nefaria ejus scripta etiam tum edita recensens: « Deum, inquit, liber de abroganda missa scriptus in gratiam fratrum Augustinensium, qui Wittenberge pro ipsius absentiam missam aboleverant. In hujus libri frontispicio posuit illud Amos III: *Leo rugiet, quis non timebit?* quasi vocem edidurus esset, ad quam orbis Christianus jure contremiscat. Et certe rugitum in hoc libro dedit de tremendis Eucharistiæ mysteriis, ad quam pia mens non injuria cohorrescat: rugitum, inquam, illius leonis, qui circuit quaerens quem devoret, cui fide forliter resistendum monet D. Petrus; hic enim diabolus, inquam, quem Apostolus leoni prædæ desiderio rugienti comparat, de jugi sacrificio, deque sacerdotio novæ legis nocturnum cum Luthero colloquium habuit, et quas auribus illius animoque blasphemias irrugiit, eas ille velut æstro percitus in vulgus sparsit, verbi divini larva fraudulentè obvolvatas; quemadmodum a patre mendaciorum edoctus erat.

« Sane rem hanc, uti gesta est, accurate descripsit Lutherus ipse in libello de missa angulari et sacerdotum consecratione, cui proluxe satis ipsius diaboli verba, tum rationes omnes, quibus ad persuadendum usus est, ordine non inepto digestas inseruit. Qua in re non injuria Dei providentiam admiramur, qui memorabilem istius colloquii historiam in publicum tandem emitti voluit, idque per Lutherum ipsum, qui cum solus nocturnum hunc præceptorem disserterem audierit, solus etiam hæc de re potuit testificari: quoniam vero libellum hunc non eo tempore, quo in eremo Thuringica latitavit, sed annis duodecim integris post typis divulgatum edidit; causæ sunt tamen cur disputationem inter Luciferum ac Lutherum anno MXXI in latibulo Wartbergensi mensibus æstivis, vel sub

¹ Ulemb. c. 8.

(1) Cave credas Augustinianos Wittenbergenses monachos hoc anno missam penitus abolevisse. Id quidem vulgo creditum; res tamen ipsa aliter habuit sese, cum monachi illi nihil abrogarint aliud quam missas privatas. Privatas vero « vocalunt missas », ait Spalatius in Annal. « quæ sic celebrantur, ut sacerdos celebrans nullis communicaret. Contendebant enim exemplo Christi et Apostolorum ita necessario celebrari oportere, ut simul etiam aliis semper ministraretur *ὁ ἑξ ἑσθίου* ». Ex quo Spalatius testimonio plane constare arbitror, monachos illos diversum aliquid molitos tunc fuisse ab eo quod deus Luther sancivit. Neque enim catholice missæ ritum aliter mutarunt, nisi quod missas nunquam celebrarint quin simul et adstantibus Eucharistiam præberent. Horum sententiam suffragio suo confirmasse primarios Academiæ et Ecclesiæ Wittenbergensis Jodocum Jonam præpositum, Andream Karlostadium archidiaconum, Philippum Melancthonem, et Nicolaum Amsdorffium, idem Spalatius testatur.

initium Autumni habitam esse putem. Equidem nolim hac de re cum quopiam contendere, quam ipse Lutherus, ut apparet, obscuram esse voluit: sed quia de tempore transacta disputationis inter nostros et Lutheranos disceptari video, subjungam conjecturas aliquot, quæ me quidem omnia circumspicientem ad annum, quem dixi MXXI, tum ad eremum Wartbergensem deduxerunt. Principio notum est ex ipsius Sathana verbis, habitum esse colloquium vel disputationem hanc xv anno postquam Lutherus sacerdotio initiatus fuit; quod anno Christi MXXI in Quadragesima factum ex Lutheranis scriptoribus constat: nam ut Buleholtzerus refert, sub hoc eodem anno Lutherus primitias suas secundo Maii, quæ tum Dominica Quarta post Pascha fuit, in Ecclesia Augustinensium publice celebravit, quemadmodum et supra diximus; unde consequens est, sive a die consecrationis vel ordinationis, sive a celebratis sacerdotii primitiis initium sumas, quindecim annorum, quos diabolus supputat, tempus illud totum, quo delituit in castro Wartbergensi ad xv annum sacerdotii referendum esse; nam anno MXXI sub initium Maii deductus est ad latebras Thuringicas e quibus anno sequente MXXII quinto Martii, decem circiter elapsis mensibus, egressus postridie Wittembergam rediit. Quod vero vel Æstivis mensibus vel sub initium Autumni rem hanc cum diabolo transactam dixi; causa est quod, ut serius id factum dicas, tempus non patitur a Luthero designatum quo librum de abroganda missa fratribus suis Augustinensibus dedicavit, kal. Novembris scilicet: nam liber hic ex colloquio cum demone natus est, quemadmodum et alter ille, de quo superius memini, qui protocollum colloqui cum demone vel historiam rei geste descriptam continet: utrumque hunc factum peperit nocturna cum demone consurratio; tametsi Lutherus in illo priore non prodit præceptorem, in altero vero libere proficitur cujus magisterio ad hoc impietatis fastigium profecerit. Igilur nox illa, qua tandem Lutherus argumentis a sathana conclusus in partes ejus concessit, hæc, inquam, fatalis nox inter diem illum, quo Wartbergam deductus est, et kal. Novembris anni MXXI quærenda videtur.

47. « At Lutherus (dicit aliquis) jam ante quædam scripserat, ex quibus cum hostem Eucharistici sacrificii fuisse non obscure colligas. Scripsit istius generis quædam, fateor, in libro ad nobilitatem Germanicam, in tractatu de Novo Testamento, tum in prædudio Babylonico, verum cunctanter et remisse, quasi rem tam solide fundatam convelli posse desperaret, ut ipsius verba satis indicant: accessit oblectantis conscientie frænum, quo se passus est ad tempus ab hoc sacrilegio cohiberi, quemadmodum ex Præfatione libri de abroganda missa non obscuris indicis colligitur. Itaque pertentavit ani-

num ejus initio velerator Sathan et contra jure sacrificium varias illi cogitationes immisit, quas ille vicissim in prædudio Babylonis aliisque libellis ad pertentandos hominum animos in publicum projecit periculum, facturum more suo quomodo tam impius conatus acciperetur. Stabat igitur, cum in Pathnum secederet, quod ad sacrificium attinet, velut hesitans et mutabundus, ac si inter conscientie dictamen et suggestiones demonis fluctuaret incertus, an hujus impulsu aut ductu illius sequeretur: tandem vero conscientia succubuit, pervicitque Sathan et Lutherum in sententiam pertraxit nocturna disputatione superatum, quod decimo quinto sacerdotii anno factum est. Et quidem antequam librum scriberet de abroganda missa, confirmat quod eodem tempore quo Lutherus in Thuringia delituit, fratres ipsius Augustinenses Wittembergæ missam abrogarunt: testantur hoc litteræ quas ea de re kal. Novembris anno MXXI ad eosdem Augustinenses e Pathmo dedit ut astute istud negotium egisse videatur Sathan, dum eosdem eo tempore, quo Lutherum in castro Wartbergensi disputando agressus fuit, Augustinenses ipsius socios impulit, ut quod argumentis Lutherum faciendum persuasit, id vi et facto simul exequerentur; eundem enim fuisse spiritum, qui contra missam noctu cum Luthero disputavit, et qui socios Augustinenses ad eam abrogandam impulit, ex ipsius Lutheri testimonio novimus qui protocollum habitæ disputationis ipse divulgavit, et in litteris ad electorem Saxonie Fredericum tum ad alios institutum Wittembergæ mutationem diabolo tanquam auctori non dubitanter tribuit. Jussit tamen eosdem contra conscientie morsus in scelere perstare, sui exemplum proponens, qui cum vixitum divinis oraculis distortis nimirum ac depravatis ex suggestionibus demonis finisset sua dogmata: « Ut auderet », inquit Joannes Coelæus¹, « unus contradicere papæ, et credere eum esse antichristum, episcopos esse ejus apostolos, academias esse ejus lupanaria, ait sibi sæpe palpasse cor tremulum et reprehendens objecisse: Tu solus sapiens? totne errant universi? tanta secula ignoraverunt? quid si tu erres et tot tecum in errorem trahas damnandos æternaliter? » Subdit Coelæus adjecisse Lutherum se contra hos conscientie cruciatus a Christo verbis certis et fidelibus confirmatum; non tamen expressisse quæ fuerunt fictitia ejusmodi verba. Apposita autem est marginalis nota sive a Coelæo, sive ab alio sapiente viro: « Utinam audisset hic Lutherus conscientie suæ verissimas accusationes, et non finisset sibi alia verba Christi ad se nunquam dicta ». In quo animadvertendum est profiteri Lutherum se a sua conscientia convictum erroris: addere tamen se in

¹ Coel. in Actis Luth. ex ejusd. scriptis.

suo dogmate confirmatum a Christo, sive divinae Scripturae oracula, quae in fictitium sensum deformeret, sive etiam objectam aliquam speciem a demone in angelum lucis transformato intelligat.

48. Fuisse autem reipsa delusum a caecodemone ita Ulebergius ostendit¹: « Dignum est observatum quod Lutherus, cum se certis fidelibusque Christi verbis a morsicantibus conscientiae puncturis liberatum dicit, de caelesti quadam revelatione loqui videtur, quam si post triennalem conscientiae luctum habuisse creditur, quia habuerit in Pathmo, vix est causa cur quisquam ambigat. Utrumque hoc suadent ipsius Lutheri litterae, quas e Pathmo Wittenbergam reversurus, ad Fridericum electorem ex itinere dedit quinto die Martii anno MXXXI Bonnae exaratas; in iis enim eodem se plane modo caelitus accepisse doctrinam suam quo D. Paulus, per revelationem Jesu Christi scilicet, non obscuris verbis insinuat. « Notum sit », inquit², « illustrissimae celsitudini vestrae, quod Evangelium « non ab hominibus, sed tantum e caelo per doctum nostrum Jesum Christum acceperim, « ut non injuria me servum ejus et evangelistam nominare potuerim, quod ipsum deinceps quoque faciam ». Concludit Epistolam his verbis: « Alius quidam vir est quam dux Georgius, cum quo mihi negotium intercedit: is me valde bene novit, nec mihi vicissim incognitus est. Si fidem haberet illustrissima celsitudo vestra, videret gloriam Dei; sed quia « nondum credit, nihil vidit haecenus ».

49. « Haec dum scribit Lutherus, dubium non est quin de caelesti quadam revelatione loquatur, nec aliter ipsi Lutherani verba sui praecceptoris accipiunt, quemadmodum ex brevi glossemate manifestum est, quod ad initium hujus Epistolae tomo secundo Ienensi in margine adjectum legitur. Jam vero revelationem hanc in Pathmo factam inficiari nemo poterit, nisi Lutherus contradicat, qui se priusquam a Wartbergensi secessu domum rediit, imo ante kal. Novembris, a fluctuatione mentis et triennali conscientiae luctu Christi sermone liberatum asserit; unde et illud porro sequitur, revelationem hanc, de qua Lutherus ad Fridericum electorem gloriatur, et quod habuit cum demone colloquium, in idem fere tempus incidisse, in menses Aestivos, inquam, vel in Autumnum anni MXXXI. Qua in re non injuria mireris, quod Lutherus nocturnam demonis apparitionem, et quid in ea contigerit non accurate minus quam prolixè describit. At qualis illa fuerit apparitio, in qua se doctrinam suam ab ipso Dei Filio caelitus accepisse jactat, nusquam aperte prodidit. Sane quidem D. Paulus, cum quo Lutherani praecceptorem suum hac parte conferunt, visiones suas

aperte satis et explicate recensuit, iis etiam audientibus, qui fide Christi nondum erant imbuti. (Act. xxii et xxvi.) Lutherus autem se quidem habuisse visionem innuit, verum ejujmodi illa fuerit, nunquam ausus fuit in apertum proferre: quae res argumento est quod huic revelationi non multum fideret, quanquam ejus obtentu velut Gorgonis objecto capite Fridericum electorem a severioribus consiliis deterruit.

« Caeterum qualis haec fuerit apparitio, certe divinam non fuisse, sed illusoriam inde colligas, quod cum Lutherus, ut paulo ante diximus, ad exemplum D. Pauli describere, vel commemorare nunquam ausus fuit, quod Christus ille, qui Lutherus per visionem apparuit, eandem sententiam de sacrificio deque sacerdotio novae legis inter caetera confirmavit, quam in nocturno colloquio tam operose multis rationibus firmatam diabolus inculerat; quod gloriatio de visione hac, qua se velut evangelistam Christi servum immediate vocatum vendit, paulo post in aerem evanuit, cum Munzerus, Carlostadius, Pelargus, alique fanatici novatores enthusiasmos suos et revelationes jactarent, ut frequens erat iis temporibus hoc stratagemata sathanæ in angelum lucis, in caelestem Patrem, in Christum, in Spiritum sanctum se transformantis. Haec dubium non est, quin is Christus huic Martino Saxoni per visionem fraudulenter illuserit, quem Severus Sulpitius auctor est D. Martino Turonensium episcopo quondam apparuisse: quanquam hic fraudem Sathanæ persensit, evasitque deceptionis periculum et Christi larvam astuto veteratori detraxit: ille vero Saxo noster sub Christi specie per Sathanam misere deceptus est, et in errorem abductus. Caeterum novum non est hoc imposturae genus, vel demonis artificium sub aliena specie decipientis, quemadmodum ex III libro Regum cap. xxii, ex prioris Epistolae ad Cor. cap. ii, tum ex historiis Enthusiastarum hujus temporis constat ut mirum non sit, si Lutherus hac strophæ circumventus a via veritatis aberrarit, scilicet nec primus fuit, nec ultimus epi per hujusmodi fraudem veterator Sathan imposuit: illud vero mirandum, quod in causa tam ardua, ex qua mutatio publici status in orbe Christiano pendebat, obtentu revelationis in eam se viam duci passus est, quam eandem sathan ipse non transformatus in angelum lucis, sed aperta fronte congressus demonstrabat, quam ingredi viam non potuit nisi Melchisedechicum sacerdotium abrogaret, Christo hierarchicum ordinem in Ecclesia convelleret, et ad evertendum iuge sacrificium viam muniret antichristo ».

50. Merito igitur Sarius, dum hanc historiam repetit, admirans Lutheranorum hunc impietatis signiferum sequentium facilitatem exclamat: « An non mirum est, dum talia legunt homines, posse vel ad momentum in ejus viri

¹ Ulemb. c. 8. — ² Luth. lo. ii. Ien. p. 72, 79, 80.

doctrina permanere? An non perspicuum est omnino perire velle eos, qui tali homini, qui contra conscientiam suam se in perisque fecisse affirmat, auscultent? pugnare enim contra conscientiam a malis deferentibus quid est aliud quam rebellem esse lumini, nec velle obtemperare veritati, sed ea contempta eo committi, ut liceat quidquid libet? » Insanum aequè est et commiseratione dignum quod Lutherus in sua ad Wittenbergenses Augustinianos hortativa oratione adjecit, ea certitudine et fiducia nimirum, quod a Christo contraria Ecclesiae Catholicae mandata accepisset, tentandam esse jam ceptam ab illis altarium excisionem, ac totius mundi fiducia pro follis levibus et tenuissimis aristas habenda; hancque amentiam pertinaciamque reae conscientiae appellavit, « adversum iudicium tentantis Dei pugnare et cum Jacob contra Deum prevalere ». Ex quibus patet hominem perditissimum spreto conscientiae angore ad perdendos simplices jactato fallaci viso et oraculo, cui potius quam tot venerandis Oecumenicis Conciliis credendum esset, incubuisse: nec minus in desperationem eum adductum fuisse arguit, quod in libro Latino ad parentem suum idiotam de votorum monasticorum contemptu scripto haec addidit: « Quod si me occidat papa, aut danuel ultra tartara? occisum, inquit, non suscitabit, ut his et iterum occidat: damnatum vero ego volo, ut nunquam absolvat ». Inscrisit alium librum *de votis* ad episcopos et diaconos Ecclesiae Wittenbergensis; cum tamen nullus episcopus Wittenbergae sederet, sed mendacio delectatus illud venerandum episcopi nomen in alienum sensum transferre cepit.

51. *Dammunt Lutherum Parisienses.* — Cum vero ille jam ante Auguste coram cardinale Cajetano, et Lipsiae coram duce Georgio Parisiensium doctorum iudicium expellisset, atque etiam Lutherani Parisiensem Academiam Lutheri articulis assentiri, indeque haeresi auctoritatem conciliare dolo niterentur; lata est haec magistralis sententia a Parisiensibus theologis congregatis, ac iurejurando ad proferendam puram veritatem ascriptis: « Sollicitus, inquit, per nos examinata, ac maturius universa doctrina Lutheriano adscripta nomini, et ad plenum discussa execrandis illam erroribus scelerate certo deprehendimus et iudicavimus, fidem potissimum contingentibus et mores, quodque simplicis populi seductiva sit, omnibus doctoribus injuriosa, potestati Ecclesiae et ordini hierarchico impie derogativa, aperte schismatica, sacrae Scripturae adversa, et ejus depravativa atque in Spiritum sanctum blasphema: et ideo veluti reipublicae Christianae perniciosam censensus omnino exterminandam ac palam

ultrixibus flammis committendam; auctorem vero ad publicam abjuracionem modis omnibus iudicis compellendum ». Lata fuit haec illorum sententia die xv Aprilis. Porro Lutherus, qui antea Parisiensem Academiam studiorum parentem, ab antiquo Christianissimam Theologiae scientiae laude florentissimam esse affirmaverat, furore inflammatus, librum Germanico sermone mille convitiis refertum vulgavit. Philippus Melancthon etiam illius impietate imbutus, et alii satyras contumeliosissimas et mendacissimas conscripserunt: neque enim isti praecones novi adulterini Evangelii, in maledicendo disertis, ad illud defendendum alia miracula, quam mendaciorum et convitiarum in Catholicos portenta simplices terrentia, inquam ediderunt. Admiratione autem et luctu dignum, impostorem unum eloquentia sua et jactantia tot sectatores naclum, cum nulla solida, sed inania et adumbrata argumenta afferret, ac non modo miraculis illis, sed scelerum exemplis ad deserendam avitam religionem tot confirmatam miraculis, sacrae Scripturae et Conciliorum auctoritatibus corroboratam, traditionibus Patrum stabilitam impelleret.

52. *Vitiorum illecebris multi ad Lutheranismum abripiuntur.* — Hujus rei causam in Caesare edicto indicatam explicat Surius, nimirum vitiorum illecebra delinquis placuisse solius fidei ad salutem sufficientis dulce et fallax blandimentum: « Est profecto, inquit, mirum tam facile Lutherum in suam sententiam pertrahere potuisse in primis Saxoniae fortissimam gentem, quam olim Carolus Magnus triginta annis vix eo adigere potuit, ut, relicto demonum cultu, Christo nomen darent, a quo etiam postea nunquam defecerunt; sed in semel suscepta religione constantissime perseverarunt et singulari quodam studio Romanae Ecclesiae semper dediti fuere. Sed homo versutus sciens ea in gente permultos his extremis temporibus nimirum addictos ventri et potationibus, ut eos sibi propensius alliceret, laxavit miseris habenas, jejunia, preces, vigiliae, confessionem sacramentalem et alia pietatis exercitia ceu papistica et monachorum inventa docuit rejicienda: quae cum essent incautis et imperitis nec perditis hominis fraudem prima fronte advertentibus plausibilia, sub praetextu verbi Dei: ab illo seducti et miserandum in modum eversi sunt, longe jam dissimiles sanctissimis majoribus suis, qui in Catholica fide, ita, ut decebat virilem Saxoniorum pectorum constantiam, semper fortissimè persisterunt ».

53. Sirenulae hujus tartaræe mollissimas voces avidè exceperunt: in aliis Germaniae provinciiis plerique clerici et concubinatum conjugii nomen pretexuerunt (1): unde tumultus exorti.

(1) Conjugia profana non ita frequentes clerici hoc anno involarunt ac stabili annalista. Rara et infrequentia tantummodo exempla

Composcunt vero in Moguntino principatu Luthera-
 rianæ furias Albertus archiepiscopus, idemque
 cardinalis; in sacerdotibus enim, qui ad incastas
 nuptias se conferebant, adhibuit legum canonicarum
 severitatem; quod adeo indigne tulit Lutherus,
 qui ostentatis voluptatum illecebris, ac impiæ
 doctrine laqueis Albertum infirre moliebatur,
 ut stulte ob castigatos scortatores clericos illum
 objurgaret, minasque de eundem in eum satyrico
 libro intentaret. Ut vero arrogantissimum pseudo-
 monarchum tantus princeps admirabili modestia
 et Christiana demissione confunderet, refert Serarius:¹
 « Quid vero, inquit, hic reverentissimus et
 illustrissimus? contemptus hominis insaniam, et non
 Lutheri, sed suæ ipsius habita ratione personæ,
 graviter modestique respondit, exemplum, quod a
 potestate legatur dignissimum: *E Germanico est
 hoc, dilecte domine rector, stylo scilicet Germanico*
 ita loquitur, prout etiam cum hæreticis quandoque
 fieri posse docet S. Augustinus Epist. CXLVII: «
 Litteras tuas quæ Dominico post S. Catharinae
 festum die datæ sunt accepi, et perlegi gratiose,
 bonæque in partem interpretans, confido penitus
 causam pridem, quæ ad ejusmodi descriptionem,
 libri scilicet nominati, te commovit, sublatam,
 et Deo bene juvante, ita me gerere palamque
 præ me ferre volo quem admodum bonum
 Ecclesiasticum, et Christianum principem deceat,
 quando in suam mihi Deum gratiam, vires et
 rationem concesserit: quam ad rem et Deum
 rogo ipse, et ab aliis cum rogari curare volo;
 nam a me ipso possum nihil, libenterque
 confiteor Dei gratia egere me, utpote, qui
 miser peccator homo sum, qui errare et
 peccare potest, quotidieque peccat et errat:
 non hoc inficior, probe equidem novi, absque
 Dei gratia in me boni esse nihil, et instar
 ejuscumque usquam alterius, si non magis,
 esse me inutile, otiosumque tantum. Hoc ad
 tuas litteras volui bono animo te non celatum:
 nam ad bene de te merendum cum, Christi
 gratia, parato paratior. Misericordem bonum
 Deum hisce in rebus ulterius gratiam, robur
 et patientiam, ut secundum suam voluntatem
 in omnibus vivamus, largitum spero. Datum
 Halle ipso festo Thomæ Apostoli MXXI. —
 ALBERTUS manu propria ».

¹ Serar. l. v. Mogunt. rer. in Albert. II.

Sane tam admirande fuerunt hæc litteræ demissionis,
 ut Lutherus ipse in subjecta ad Wolffgangum
 Capitonem Epistola ibidem dixerit, si ex animo
 ille scripsisset (suspensorum et improborum,
 suoque cæteros omnes pede melientium est nihil
 cuiquam bono credere) se qui Pontificis maximi
 ad Christi Domini honorem pedes osculari scelus
 et idololatram clamet, velle hilariter ac humiliter
 ad illius pedes accedere, seque indignum (ut
 revera indignus erat) existimare, qui pedum
 illius pulverem osculareretur. Tantum vero
 abfuit, ut Lutherus a tam pio cardinale
 amantissimis iis verbis, impebrandæque veniæ
 spe ostensa ad meliorem mentem rediret, ut
 etiam Alberto incestas nuptias suadere impudens
 postea ausus fuerit; cujus sprete fuisse voces
 inferius videbimus.

54. *In opus pestiferum DE CAPTIVITATE BABYLONICA Henricus Angliæ rex scribit librum DE SEPTEM SACRAMENTIS.* — Ex Saxonia non in aliis
 modo Germania provinciis, sed longinqua etiam
 regna avari bibliopole hæreses nascentis semina
 transtulerunt, adeo ut in Angliâ plures
 curiositate ducti Lutheri lectitent libros: qui
 cum in Henrici VIII regis, tum sapientiæ laude
 florentis, manus venissent, ille ad communicandos
 contra hæc venena præsentis antidoto Anglos
 librum *de assertionem septem sacramentorum*
 adversus *captivitatem Babylonicam* Lutheri¹
 composuit Leoni X inscriptum, in cujus præ-
 ludio pietatis et observantiæ in Ecclesiam studio
 adductum se profiteatur: « Motus quidem, in-
 quit, fidelitate ac pietate, quanquam mihi nec
 eloquentia sit, nec scientiæ copia, eorum tamen,
 ne ingrati tudine macer, matrem meam Christi
 sponsam, utinam tanta facultate quanta cum
 voluntate, defendere: quod licet alii præstare
 possint uberius ac copiosius, mei tamen officii
 esse duxi, ut ipse quoque, quantumvis tenuiter
 eruditus, quibus rationibus possem, Ecclesiam
 tuam, neque adversus venenata jacula hostis
 eam oppugnantis objicerem: quod ut faciam
 tempus ipsum et præsens rerum status et flagi-
 tat; nam antea cum nemo oppugnaret, nemini
 propugnare necesse erat. At cum jam hostis
 exortus sit, quo nullus potuit exoriri malignior,
 qui demonis instinctu charitatem prætexens,

¹ Paris tot. IV. in Ms. Vat. Polyd. l. XXVII. Surin in Comment. et ex eo Coel. in Actis et script. Luth. Extat præfixus operibus Joan. Fisch. episc. Roff. et in bibl. Vat.

edita sunt ab audacioribus nonnullis, quos statim episcoporum religiosa vigilantia compressit. Hujus rei testem præfero Georgium Spalatium, qui cum Joanni Friderico electori a secretis esset novisque dignitatibus faveret, nihil eorum quæ Lutherano conductoerent, sive ignorare sive reticere poterat. Hæc ergo ille in Annalibus ad hunc annum: « Hoc anno in Saxonia, militari tantum uno a Wittenberga, apud Camericum, parochus magister Bartholomæus Ferkelchus, sacerdos alioquin integer, duxit uxorem puellam virginem. Idem fecit in Comitatu Mansfeldensi alius quispiam. Sed et D. Jacobus Sedelerus plebanus in officina vitrarum in Mysna. Quorum posteriores duo, ille ab episcopo Maguntino cardinale Halls; hic vero jussu ducis Georgii Saxonia in arce Stolpensi in carcerem concepti sunt. Ita Spalatius, qui inferius adnotat omnium primum qui Caroli V edicta in Lutherum executioni mandavit, Joachimum electorem Brandenburchicum extitisse.

Ex eodem tamen Spalatio discimus in anni hujus exitu, die scilicet festa S. Stephani protomartyris, « Andream Gustadium archidiaconum Wittenbergensem nuptias cum Anna Monacha, nobili genere puella, celebrasse. » Quæ conjugiorum a sacris hominibus interduca epocha statuenda est.

ira atque odio stimulatus, et contra Ecclesiam, et contra Catholicam fidem vipereum virus evomuit, necesse est adversus hostem communem Christianæ fidei, omnis Christi servus, omnis ætas, omnis sexus, omnis ordo consurgat, ut qui viribus non valent, officium saltem alacri testentur affectu. Nunc itaque convenit, ut duplici armatura muniamur, cœlesti scilicet ac terrestri, cœlesti, ut qui ficta charitate et alios perdit et perit ipse, vera charitate lucrifactus alios lucrifaciat; et qui falsa doctrina depugnat, doctrina vera vincatur: terrestri vero, ut si tam obstinata malitiæ sit, ut consilia sancta spernat, et correptionem piam contemnat, merito coerceretur supplicio, ut qui bene facere non vult, desinat malefacere, et qui nocuit verbo malitiæ, supplicii prosit exemplo. Quæ pestis unquam tam perniciosa invasit gregem Christi? qui serpens unquam tam venenatus irrepsit, quam is, qui de Babylonica captivitate Ecclesiæ scripsit; qui Scripturam sacram ex suo sensu contra Christi sacramenta detorquet, traditos ab antiquis Patribus Ecclesiasticos ritus eludit, sanctissimos viros, vetustissimos sacrarum litterarum interpretes, nisi quatenus ipsius sensui conveniunt et consentiunt, nihili pendit, sacrosancctam Sedem Romanam Babylonem appellat, summum Pontificium vocat tyrannidem, totius Ecclesiæ decreta saluberrima captivitatem censet, sanctissimi Pontificis nomen in antichristum convertit? O detestabilis arrogantia, contumelia, ac schismatis buccinator! quantus inferorum lupo est iste, qui Christi gregem dispergere quærit? quantum diaboli membrum, qui Christianos Christi membra quærit a capite suo decerpere? quam putris hujus animus, quam execrabile propositum, qui et sepulta resuscitat schismata, et vetustis abjicit bona, et hæreses æternis abdandas tenebris velut cerberum ex inferis producit in lucem, dignumque ducit se, cujus unius verbo, posthabitis antiquis omnibus, universa regatur, imo subvertatur Ecclesia? de ejus ego malitia quid dicam nescio; quam tantam censeo, quantum neque lingua cujusquam neque calamus exprimere possit, etc.» Itæc Henricus rex in prologo.

55. In libro vero primum exorsus ab indulgentiis, quas hæresiarcha adulatorum Romanorum nequitiis appellabat, exposuit ut Lutherus commendandæ penitentiae specie initio eas depressisset, quamvis earum vim faleretur: deinde improbitate non eruditione auctior secum pugnans damnarit, quasi tantum ad perdendam hominum pecuniam ac Dei fidem valerent; tum subjunxit: « Omnes ergo, si vera dicit Lutherus, fuerunt impostores. At quanta magis cum ratione creditur hunc unum fraterculum morbidam esse ovem, quam tot olim Pontifices perditos fuisse pastores? nam Lutherus, ut dixi, ejusmodi vir sit, quam nihil omnino charitatis

habet evidentissime declarat, cum non vereatur tot summis, tot sanctis Pontificibus tantum crimen impingere. » Et infra: « Verum quantumvis disputent indulgentiæ Pontificis, necesse est inconcussa mancant verba Christi, quibus Petro commisit claves Ecclesiæ, cum dixit: *Quidquid ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlo, et quidquid solveris super terram, erit solutum et in cœlo; item: Quorum remisieritis peccata, remittentur, et quorum retinueritis peccata, retinebuntur.* Quibus verbis si satis constat sacerdotem quemlibet habere potestatem a mortalibus absolvendi criminibus, et æternitatem pœnæ tollendi, eni non videatur absurdum sacerdotum omnium principem nihil habere juris in pœnam temporariam? » Et infra: « Certe indulgentias si Pontifices peccaverit, qui concesserunt, immunis a peccato non erat tota congregatio fidelium, qui eas tam diu, tanto consensu susceperunt, quorum ego judicio et observate sanctorum consuetudini non dubito potius acquiescendum, quam Luthero soli, qui totam Ecclesiam tam furiose condemnat. »

56. Confutat deinde Henricus blasphemias Lutheri summum Pontificatum, ut inane nomen et injustam tyrannidem traducentis: « Quis », inquit rex, « non hic nisi qui malitiam, (scilicet Lutheri), novit, miretur inconstantiam? nam prius papatum negaverat esse divini juris, sed humani juris esse concesserat: nunc vero secum dissidens neutrius juris esse confirmat, sed Pontificem sibi mera vi sumpsisse atque usurpasse tyrannidem. Sentiebat ergo pridem humano saltem consensu propter bonum publicum Romano Pontifici super Ecclesiam Catholicam delatam esse potestatem, idque usque adeo sentiebat, ut Bohemorum quoque schisma detestaretur, quod se ab obedientia Romanæ Sedis abscederent, pronuntians eos peccare damnabiliter quicumque papa non obtemperarent. Itæc cum haud ita pridem scripserit, nunc in idem, quod tum detestabatur incidit: quim istud quoque similis est constantiæ, quod cum in concione quadam ad populum excommunicationem doceat esse medicinam, et obedierit patienterque ferendam; paulo post excommunicatus ipse, idque meritissimo jure, sententiam tamen tam impotenter tulit, ut rabie quadam furibundus in contumelias, convicia, blasphemias, supra quam ullæ possint aures ferre proruperit, sic ut suo furore plane perspicuum fecerit, eos, qui pelluntur gremio matris Ecclesiæ, statim furis corripit atque agitari dæmonibus. Sed istud rogo, qui illa tam nuper vidit, unde subito videt nihil se tunc vidisse? quos novos oculos induit? an acutiore cernit obluta postquam ad superbiam solitam ira quoque supervenit, et odium, et longius, videlicet prospicit usus tam præclaris conspiciis.

57. « Non tam injurtus ero Pontifici, ut

auxie ac sollicite de ejus jure disceptem, tanquam res haberetur pro dubia : satis est ad præsens negotium quod inimicus ejus ita furore provehitur, ut sibi fidem derogat ipse, ac dilucide se ostendat præ malitia neque constare secum, neque videre quid dicat : negare non potest quin omnis Ecclesie fidelium sacrosanctam Sedem Romanam velut matrem primatemque recognoscat ac veneretur, quæcumque saltem neque locorum distantia, neque periculis interjaentibus prohibetur accessu ; quanquam si vera dicunt, qui ex India quoque veniunt, huc ludi etiam ipsi, tot terrarum, tot marium, tot solitudinum plagis disjuncti, Romano tamen se Pontifici submittuunt. Ergo si tantam ac tam late fuscam potestatem neque Dei jussu Pontifex, neque hominum voluntate consecutus est, sed sua sibi ut vendicavit, dicat velim Lutherus, quando in tante difionis irrupit possessionem : non potest obscurum initium esse tam immense potentie, præsertim si intra memoriam hominum nata sit : quod si rem dixerit unam aut duas fortassis artes superare, in memoriam nobis rem redigat ex historiis ; alioqui si tam vetusta, sit, ut rei etiam tante obliterata sit origo, legibus omnibus cautum esse cognoscit, ut ejus jus omnem hominum memoriam ita supergreditur, ut sciri non possit ejusmodi habuerit initium, censeatur habuisse legitimum, vetitumque esse constat omnium consensu gentium, ne quæ diu manserunt immota, moveantur.

« Certe si quis rerum gestarum monumenta revolvat, inveniet jam olim profinus post pacatum orbem plerasque omnes Christiani orbis Ecclesias obtemperasse Romanæ : quin Græciam ipsam, quanquam ad ipsos commigrasset imperium, reperimus tamen quod ad Ecclesie primatum pertinebat, præterquam dum schismate laborabat, Ecclesie Romanæ cecidisse. Beatus vero Hieronymus quantum Romanæ Sedi censeat deferendum, vel inde luculenter ostendit, quod cum Romanus ipse non esset, tamen aperle fatetur, sibi satis esse si suam fidem quibusvis improbanlibus aliis comprobaret papa Romanus ».

58. Descripta dein Lutheri perfidia, qui triplex fidei vinculum, Christiani et sacerdotis et monachi diruperit, subdit rex, his duobus capitibus de indulgentiis et Pontificatu abolendis patefieri a Luthero viam ad sacramenta excindenda, ejusque sacramenta modo tollentis, modo statuentis levitatem ita arguit : « Profinus ex sacramentis septem, tantum relinquit tria ; nec ea tamen nisi pro tempore, nimirum significans illa etiam ipsa propediem sese sublaturum ; nam e tribus unum aufert paulo post eodem libro, quo plane declarat quid proponet in reliquis ». Suffulsit deinde Henricus Ecclesie doctrinam de septem sacramentis, atque ab Eucharistia exorsus Lutherum perfidie convincit, qui

illam sacramentum panis vocare cøperit, cum tamen disertè Ambrosius dicat : « Licet figura panis et vini in altari videatur, nihil tamen aliud quam caro et sanguis Christi credenda est ».

59. Interjectis pluribus, refellit Henricus argutias Lutheri contententis, a Christo panem datum Apostolis una cum suo corpore, eo quod panem ille accepisse dicatur : « Cum priusquam daret Apostolis manducandum panem convertit in carnem ; non jam accipiunt panem quem ille susceperat, sed corpus ejus in quod panem converterat : quemadmodum si quis, cum semen accepisset, alii daret, inde natum florem non id dedisset quod acceperat, quanquam natura communis ordo alterum fecisset ex altero ; ita multo minus porrexit Apostolis id, quod in manus acceperat Christus, cum panem susceptum in suam ipse carnem tanto vertisset miraculo : nisi quis contendat quoniam Aaron virgam sumpsit in manum, et virgam projecit e manu, ideo cum colubro quoque virgæ restitisse substantiam, aut colubri denuo cum recepta virgula : quod si cum colubro virga restare non potuit, quanto minus restare potest panis cum carne Christi tam incomparabili substantia ». Et infra : « Apostolus, faleor, panem non semel appellat ¹, vel Scripturæ seculus in sermone morem, quæ solet interdum vocare quippiam non id quod est, sed quod ante fuerat ; ut cum ait : *Virga* ² *Aaron devoravit virgas magorum*, quæ tamen tum virgæ non erant, sed serpentes ; vel contentus fortasse vocare quod specie præse ferebat, etc. » Pluribus deinde Henricus rex transubstantiationem probat, nec a recentioribus, ut deblaterabat hæresiarcha, confictam, sed ab antiquis, ut Eusebio, Emisseno, Augustino, Gregorio Nysseno, Theophilo, Cyrillo, Ambrosio creditam demonstrat ; tum subjicit : « At Lutherus ipse fatetur nihil esse periculi, si quis in hac re sentiat quod tota jam sentit Ecclesia : at contra tota Ecclesia censet, hæreticum esse eum, qui sentiat cum Luthero : non debet ergo Lutherus amare quemquam, cui bene cupit, ut secum sentiat, ejus sententiam tota condemnat Ecclesia : sed debet his suadere quos amat, ut accedant illi, quos ipse quoque indicat in nullo versari periculo. Falsa est ergo ista Lutheri via contra publicam fidem, non hujus modo temporis, sed etiam ætatum omnium : nec liberat captivitate credentes ei, sed educens e libertate fidei, hoc est, e loco tuto, quod Lutherus ipse fatetur, captivum in errorem, ducens in præcipitium et vias invias, incertas, dubias, eoque plenas periculi, et qui amat periculum perit in illo ».

60. Alias etiam Lutheri argutias inanes adversus Missæ sacrificium magno tumore jactatas fortiter retringit idem rex, docetque Missæ sa-

¹ 1 Cor. II. — ² Exod. VII.

crificium loco omnium sacrificiorum, quæ Mosaicæ legis tempore offerebantur, institutum : « Si, inquit, nobis instet Lutherus, sacerdotem offerre non posse, quia Christus in cœna non obtulit; recordetur eorum quæ dixit ipse, testamentum involvere mortem testatoris, nec ante vires et robur sumere et tota perfectione compleri, quam eo moriente qui testatus est : quamobrem non ea solum pertinent ad testamentum, quæ prius fecit in cœna, sed etiam oblatio ejus in cruce; nam in cruce consemnavit sacrificium quod inchoavit in cœna; eo fortius rei commemoratio, nempe consecrationis in cœna, et oblationis in cruce uno celebratur ac representatur Sacramento Missæ: atque adeo verius mors representatur, quam cœna; Apostolus enim cum Corinthiis scriberet: *Quotiescunque panem hunc comederitis, et calicem biberitis*; adjecit non cœnam Domini, sed *mortem Domini annuntiabitis* ».

61. Tertium captivitatis genus finxerat Lutherus esse Missæ sacrificium, quod pro peccatis offerretur; nugacissimasque ejus argutias ita recenset, confutratque Henricus rex oppositis sanctorum sententiis : « Ne Lutherum videamur imitari, qui nihil habet pro se, nisi quod e suo lingit capite, asseremus quod dicit Ambrosius de missa : « Quanta, inquit, cordis contritione et lachrymarum fonte, quanta reverentia et tremore, quanta corporis castitate atque animi puritate istud divinum et cœlestem mysterium est celebrandum, Domine Deus, ubi caro tua in veritate sumitur, ubi sanguis tuus in veritate bibitur, ubi summis ima, humanis divina junguntur, ubi tu es sacerdos et sacrificium mirabiliter et ineffabiliter? quis digne hoc potest celebrare mysterium, nisi tu, Deus omnipotens, offerentem feceris dignum? » Videtis ut hic beatissimus pater, et oblationem appetit Missam, et in eadem Christum ipsum dicat et sacerdotem esse et sacrificium, quemadmodum fuit in cruce : ejus auctoritali quantum Lutherus tribuat, viderit ipse. Quantum vero tribuerit beatus Gregorius facile declaravit, cum illum imitatus, ita scriberet : « Quis fidelium dubitare possit, in ipsa oblationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Christi mysterio angelorum chorus adesse, summis ima sociari, terram cœlestibus jungi, unum quid ex visibilibus et invisibilibus fieri? » Et alibi : « Hæc namque singularis victima ab æterno interitu animas solvit, quæ illam nobis mortem unigeniti reparat ». Nec minus aperte cum dicit : « Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis istud sacrificium, quod unigeniti Filii passionem semper imitatur ». Videmus ut non solum divus Ambrosius, sed et beatus Gregorius immolationem appellat Missam et sacrificium, ac fatetur in ea non ultimam tantum Christi cœnam, quod Lu-

therus ait, sed et passionem ejus representari. Nec tamen istud soli censuerunt illi; nam et Augustinus non semel idem fatetur, ait enim de Missa : « Iteratim quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit, quia quotidie labimur, Christus pro nobis quotidie immolatur ».

62. Quarta captivitas Babylonica Lutheri fuit libertas carnis, qua peccatores ad spem firmam salutis sine operibus legis evangelicæ allexit : quem rex ita redarguit : « Fidei divitias in hoc extollit, ut nos reddat pauperes bonorum operum, sine quibus, ut beatus Jacobus ait ¹ : *Fides omnino mortua est*. At Lutherus sic fidem nobis commendat, ut non solum permittat nobis vacationem ab operibus bonis, sed etiam suggerat audaciam quatuordecimque facinororum; ait enim : Jam vides quam dives sit homo Christianus sive baptizatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam, quantiscumque peccatis, nisi nolit credere : Nulla enim peccata cum possunt damnare, nisi sola incredulitas. O vocem impiam et omnis impietatis magistrum, ita per se exosam piis auribus, ut non sit opus eam redarguere ! Ergo non damnabit adulterium, non damnabit homicidium, non perjurium, non parricidium, si tantum credat se quisque salvandum fore per virtutem promissionis in baptismate? » Et infra : « Fidem ipsam nihil facit aliud quam flagitiosæ vite patrocinium : quam rem quo magis astrueret, postquam sacramenta privavit gratia, Ecclesiam privat et votis omnibus et legibus, nec quidquam movet illum, quod Deus ait ² : *Vovete et reddite*.

63. Inter captivitatis etiam Babylonice, sub qua iugere Christiani, figmenta, Pontificias et Cæsareas leges recensuerat Lutherus, quo fideles legum omnium metu solutos in Barbarorum aut belluarum conditionem redigeret; quem ita Henricus increpat : « De legibus demiror hominem præ pudore potuisse tam absurda cogitare, quasi Christiani peccare non possent, sed tam perfecta foret tanta multitudo credentium, ut nihil decerni debeat vel ad cultum Dei, vel ad vitanda flagitia, sed eadem opera et eadem prudentia tollit omnem potestatem et auctoritatem principum et prælatorum : nam quid faciat rex aut prælatus, si neque legem potest ponere, neque positam exequi : sed populus abscque lege velut navis absque gubernaculo fluctuet? Ubi est ergo illud Apostoli ³ : *Omnis creatura potestatibus sublimitioribus subjecta sit?* ubi illud ⁴ : *Si male agis, regem time, non enim sine causa gladium portat? ubi illud ⁵ : Obedite præpositis vestris, sive regi quasi præcellent?* et quæ sequuntur : cum igitur ait Paulus ⁶ : *Bona est lex*, et alibi : *Lex ⁷ est vin-*

¹ Jac. II. — ² Ps. LXXV. — ³ Rom. XIII. — ⁴ Ibid. — ⁵ Hebr. XIII. — ⁶ 1 Timoth. I. — ⁷ Colos. III.

culum perfectionis : præterea cum ait Augustinus ¹ : « Non frustra sunt instituta potestas regis et cognitoris jus, ungula carnificis, arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris. Habent ista modos suos, causas suas, rationes, utilitates; et hæc cum timetur, et mali coercentur, et boni quieti inter malos vivunt ». De regibus dicere supersedeo, ne videar meam causam agere. Illud quæro, si nemo nec homo, nec angelus potest super hominem Christianum legem ponere, cur tot leges ponit Apostolus, et de legendis episcopis, et de viduis, et velandis feminarum capitibus? cur statuit ne fidelis conjux ab infideli discedat, nisi deseratur? cur audet dicere ² : *Cæteris dico ego, non Dominus*? cur exercitui tantam potestatem ³, ut fornicarium juberet tradi in interitum carnis? cur Petrus Ananiam et Saphiram simili pœna percussit ⁴, quod e sua ipsorum pecunia paulum reservassent sibi? Si multa stantebant Apostoli præter speciale præceptum Domini, super Christianum populum, cur non idem propter populi commodum faciant ii, qui successerunt in Apostolorum locum? » Et infra :

64. Digressus ad sacramentum Pœnitentiæ Henricus primum Lutheri impudentiam sanctorum Patrum sententiis sic confudit : « Si quid valere debet auctoritas sanctorum Patrum, valere debet imprimis quod ait Ambrosius : « Non potest quisquam justificari a peccato nisi peccatum ipsum fuerit confessus : » quid dici potest apertius? Præterea Joannes Chrysostomus : « Non potest, inquit, gratiam Dei accipere, nisi purgatus fuerit ab omni peccato per confessionem ». Denique beatus Augustinus : « Agile pœnitentiam qualis agitur in Ecclesia; nemo dicat sibi : Occulte ago, quia apud Deum ago »; ergo sine causa dictum est ⁵ : *quæ solveritis super terram*; ergo sine causa claves date ⁶ sunt? » Et infra : « Verba Christi de clavibus, laicis dicta Lutherus ait, Augustinus negat; utri magis credendum esse censetis? Lutherus ait, negat Beda; utri magis credendum censetis? Lutherus ait, negat Ambrosius; utri magis credendum censetis? denique Lutherus ait, tota negat Ecclesia; utri magis censetis esse credendum? »

65. De satisfatione Ioculus hæresiarcha, cum eam auferre moliretur, ita ab Henrico rege confutatus est : « Cum dicitur quod per operam non satisfacit Deo, sed sola fide, si sentit quod non per sola opera sine fide, stulte bachatur in Sedem Romanam, in qua nemo fuit unquam tam stultus, qui diceret opera sine fide satisfacere, cum nemo nesciat illud Pauli ⁷ : *Quod non est ex fide peccatum est* : sin opera sentit

superflua, et fidem solam sufficere qualiacunque sint opera; tum dicit aliquid et vere dissentit a Sede Romana, quæ credit Jacobo ¹ quod *Fides sine operibus mortua est*. Videtis igitur quam inepte se commovet Lutherus, qui sic invehitur in Romanam Sedem, ut semet interea vel stultitia retribus vel impietatis involvat ».

66. Irriserat etiam Lutherus sacramentum Confirmationis, quod expressis verbis institutum non legeret; quem rex convincit plura credenda, quæ a Christo accepit Ecclesia, nec in Evangelio exprimuntur : « Hac ratione, inquit, si tantum Joannes extaret Evangelium, negaret institutionem sacramenti in cena Domini, de qua institutione nihil omnino perscribit Joannes, qui eodem Dei consilio non tetigit istud, quo multa alia præterierunt omnes quæ fecit Jesus : *Quæ* (ut inquit evangelista ²) *non sunt scripta in libro hoc, et quæ totus mundus non possit capere* : ex quibus nonnulla per Apostolorum ora fidelibus patefacta sunt, et perpetua deinceps Ecclesiæ Catholice fide conservata. Cui quare non debeas de quibusdam credere, quanquam non legantur in Evangeliiis? cum (ut Augustinus ait) nisi tradente Ecclesia scire non posses quæ sint Evangelia, quorum si nullum unquam scriptum esset, maneret tamen Evangelium scriptum in cordibus fidelium quod antiquius fuit omnium Evangelistarum codicibus : manerent sacramenta, quæ et ipsa non dubito Evangelistarum libris esse omnibus antiquiora : ne putet Lutherus efficax argumentum esse frustra suscepti sacramenti, si non reperit institutum in Evangeliiis ». Interjectis pluribus sanctorum Patrum auctoritatibus, quæ id confirmant, subdit Henricus : « Multa Scripturæ loca describunt, tum ille multo clarissime, qui in Actis Apostolorum declarat ³ quod populus, qui ante baptizatus est in Samaria, descendens ad eos Petro ac Joanne, ac manus eis imponentibus, accepit Spiritum sanctum ».

67. Infensus fuit omnibus Christi fidelium ordinibus hæresiarcha : non enim modo sacerdotes vexavit, ac virgines ac cœlibes insectatus est; verum et matrimonio junctos, quibus assentari adeo est visus, adortus, eorum conjugia profanare conatus est, ac sacramenti dignitate insignita negavit, quo ad violandam sanctitatem sacramenti, patrandaque adulteria eos impelleret, ut Luthero Henricus rex qui postea in eodem demonis laqueos se induit, exprobrat : « Ecclesia credit esse sacramentum, Ecclesia credit a Deo institutum, a Christo traditum, ab Apostolis traditum, a sanctis Patribus per manus deinceps pro sacramento traditum ad nos pervenisse, pro sacramento per nos tradendum posteris ad finem usque sæculi, pro sacramento

¹ Aug. — ² I Cor. VII. — ³ Ib. v. — ⁴ Act. v. — ⁵ Matt. XVIII. — ⁶ Ib. XVI. — ⁷ Rom. XIV.

¹ Jac. II. — ² Jo. ult. — ³ Act. VIII.

venerandum. Hoc Ecclesia credit; et quod credit dicit, hoc inquam, filii dicit eadem Ecclesia, quæ tibi dicit evangelistas scripsisse Evangelium, nam nisi Ecclesia diceret Evangelium Joannis, Joannis esse, nescires esse Joannis. Non enim adsedisti scribiti. Cur ergo non credis Ecclesie cum dicit, hæc Christum fecisse, hæc sacramenta instituisse, hæc Apostolos tradidisse; quemadmodum credis ei enim dicit, hæc evangelistas scripsisse? » Dissolvit deinde Henricus Lutheri inanes argutias, attulit et quinque gravissima et firmissima argumenta sacris oraculis et sanctorum Patrum auctoritate corroborata, quorum illud præcipuum est, quod ex his Apostoli verbis ¹ petiitum est: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et Ecclesia*; subditque: « Si Lutherus dicat non vocari sacramentum nisi in Christo et Ecclesia, revincetur etiam ipsis Apostoli verbis, si diligenter expendantur, vel a grammatico, nam cum Apostolus dicat: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et Ecclesia*; quod est illud sacramentum, quod magnum est in Christo et Ecclesia, Christus et Ecclesia non potest esse sacramentum in Christo et Ecclesia, nemo enim sic loquitur: necesse est igitur, ut id sacramentum, quod dicit esse magnum in Christo et in Ecclesia, sit illa conjunctio viri cum conjuge, de qua dixerat. Non aliud igitur dicit Apostolus quam hoc, id est, illa conjunctio viri et mulieris magnum est sacramentum in Christo et Ecclesia tanquam sacrum signum in se sacerrima, etc. »

68. Defendit etiam causam sacerdotum adversus Lutherum idem rex: atque ubi plura argumenta ex Matthæo, ex Paulo ad Timotheum, ex Actis Apostolorum pro assenda sacerdotii dignitate cumulavit, ita hæresiarchæ sophismata confutat: « Si ideo nihil est ordo sacerdotii, quia quilibet Christianus est sacerdos, eadem ratione sequeretur, ut nihil supra Saul haberet Christus; nam et de Saul dixit David ²: *Peccati tangens Christum Domini*; nihil haberet Christus supra quemquam eorum de quibus dictum est ³: *Nolite tangere christos meos*; nihil denique supra quemquam Deus eorum omnium de quibus per Prophetam dixit ipse ⁴: *Ego dixi: dii estis et filii cæli omnes*; postremo qua ratione Christiani omnes sacerdotes sunt, eadem etiam ratione reges sunt; non enim solum dicitur: *Vos estis regale sacerdotium, sed etiam sacerdotale regnum*. Sedulo considerandum est serpens iste quid destinet, quem ego certe callidiorem puto, quam ut nullius esse momenti putet tam frivolum argumentum; sed qui tantum ideo lambit, ut mordeat laicos, ideo tollit sacerdotium, ut sacerdotes redigat in classem laicorum; nam sacramentum esse ne-

gat, et ritum tantum esse dicit eligendi concionatoris; nam qui non concionatur, nihil minus ait esse quam sacerdotes; nec aliter sacerdotes esse quam homo pictus est homo, contra Paulum Apostolum, qui ad Timotheum ¹ scribens ait: *qui bene præstant presbyteri, duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina*. Apostolus hoc manifeste docet: quantum ii præcipue duplici honore digni sunt, qui cum presbyteri sint, laborant in verbo et doctrina ».

69. Denique adversus sacramentum Extreme-Uncionis debacchatus Lutherus eo petulantia proruperat, ut cum aperto oraculo Jacobi Apostoli convinceretur, effutierit Jacobi Epistolam sacris Scripturis non annumerandam, ea scilicet impudentia et auctoritate, qua Mahometes Evangelia repudiavit, summq; Alchoranum obtulit, volueritque in discernendis sacris Scripturis Ecclesiam errare potuisse; in quem rex ²: « Non alium, ait, objiciam Luthero, quam Lutherum ipsum; neque enim Luthero quisquam aut sæpius ferre contradicit, aut validius quam Lutherus. Is igitur in sacramento Ordinis ait, Ecclesiam hoc habere datum, ut possit discernere verba Dei a verbis hominum; quomodo ergo nunc dicit Epistolam Apostolico spiritu indignam esse, quam Ecclesia, ejus judicium, ut ait, hæc in re falli non potest, Apostolico spiritu judicavit plenam? »

Conculcato Jacobo Apostolo, Lutherus converterat se ad deridendam Ecclesiam, quod agros Uncione-Extrema illius non persanct; in quem sic Henricus: « Quod ait consequi, ut si hæc unctio sacramentum esset, Apostolus mentiretur, Lutherus ipse mentitur; nam sacramentum, qualenus sacramentum est, non salutem promittit corporis, sed animæ per signa corporea; alioqui Lutherus nihilominus eodem concludit mendacio non Apostolum solum, sed etiam Christum ipsum, quamquam Unctio non esset sacramentum; debent enim verba et promissiones etiam extra sacramenta veraces esse. Igitur cum Apostolus dicat, sanandum per Uncionem et orationem eum, qui infirmus est, et Christus, signa illa secutura credentes, ut super agros manus imponerent, et bene haberent; quis non videt hæc sic interdum fieri, ut tamen non fiant semper; neque tamen falsos esse, qui promiserunt ».

Pollicitus contra fuerat Lutherus omnes quolquod vellent, fieri posse immortales, « per orationem factam a bonis viris nihil hesitante fide »; cujus ineptias rex ita derisit: « Demiror si vera dicit, ipsum non curare quoscumque morientes, et quotidie auseullamus rumores e Germania, qui referant et resuscitados etiam

¹ Ephes. v. — ² 1 Reg. XXIV. — ³ Ps. c. — ⁴ Ps. CXXXI.

¹ 1 Timoth. v. — ² Henr. rex in assertione sacramenti Extreme-Uncionis.

sepultos; cum interim semper audimus, non modo sanatum nullum, sed etiam per illius quosdam satellites occisos, et crudeliter trucidatos ejus causa, bonos et innocentes sacerdotes; ut exemplo doceret Ordinem nihil esse». Et infra :

70. « Aliquandiu miratus sum cur Luthero displiceat Epistola Jacobi, tamen ubi legi sapius et oculos intendi pressius, desii profecto mirari; nam ea scribit Apostolus, ut plane videri possit prophético spiritu prænovisse Lutherum; ita virum undique pingit ad vivum: nam cum Lutherus fidei prætextu contemnat opera; Jacobus e diverso disputat ratione, Scripturis, exemplis fidem sine operibus mortuam esse. Præterea garrulam istam Lutheri petulantiam non uno loco verbis invadit acerrimis: *Si quis, inquit* ¹, *putat se religiosum esse, non refranans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.* Accedit ad hæc quod in suam linguam Lutherus aptissime videt competere quod illic frendit legens: *Lingua* ² *inquietum malum, plena veneno mortifero;* demique sentit in sua dogmata verissime dici quæ de contentiosis in hunc modum scribit pluribus ibi verbis Apostolus ³: *Quis sapiens et disciplinatus inter vos ostendat ex boni conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ? quod si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris, nolite gloriari et mendaces esse adversus veritatem; non est enim ista sapientia desursum descendens a Patre luminum, sed terrena, animalis, diabolica, ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia et omne pravum: quæ autem desursum est sapientia primum quidem publica est, deinde pacifica, modesta, suavis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, judicans sine simulatione: fructus autem justitiæ in pace seminatur facientibus pacem.* Hæc sunt, lector, quæ Lutherum commovent, ut ei non placeat Apostolus; hæc, inquam, sunt quibus Apostolus aperle Lutherum et Lutheri petulantiam, maledicentiam, impia et contentiosa dogmata, non secus ac si vidisset virum et verba legisset, attingit, etc. »

71. Descripsit quoque graphice Lutheri inconstantiam fraudesque in disputando, tum impudentiam in eludendis sacris Scripturis, atque ita conclusit: « Quid prodest amplius cum illo disserere, qui cæteris dissentit omnibus et non consentit sibi: qui alibi quod negat, alibi dicit; quod dicit, id rursus negat? cui si fidem objicias, ratione dimicat: si ratione ferias, præterdit fidem: si philosophos alleges, appellat Scripturam; si Scripturam proponas, negatur sophismate: quem neque pudet quidquam, neque timet quemquam, neque legem putat tenere se ullam: qui veteres Ecclesiæ doctores con-

lemnit, novos e sublimi deridet: summum Ecclesiæ Pontificem insectatur convitiis, Ecclesiæ consuetudines, dogmata, mores, leges, decreta, fidem, Ecclesiam demique ipsam adeo floccificat universam, ut nec esse fere fateatur ullam, nisi fors Ecclesiam illam, quam facit ipse duorum vel trium hæreticorum, quorum sit ipse caput, etc. »

72. *Librum Angliæ regis gratulatorie accipit sibi oblatum summus Pontifex qui decernit auctori titulum DEFENSORIS FIDELI.* — Cum hoc libello Henricus Anglorum rex misit ad Pontificem hæc litteras, quibus asserenda religionis studio se fuisse permotum ad scribendum professus est, ac sua scripta censura Apostolica subjecit :

« Sanctissimo domino nostro domino Leonis X Pontifici maximo, Henricus Dei gratia rex Angliæ, ac dominus Iiberniæ, perpetuam felicitatem.

« Cum partim bellicis, partim aliis longe diversis studiis reipublicæ causa adolescentiam nostram insueverimus, miraturum te, beatissime pater, non dubitamus quod ejus nunc hominis partes nobis susumpsimus, qui omnem potius ætatem consumpsisset in litteris, ut gravem scilicet hæresim pullulantem comprimamus. Sed desinet, opinor, tua sanctitudo mirari, postquam causas expendit, quæ nos subegerunt, ut hoc scribendi onus (quanquam non ignari quam sumus impares) subierimus: vidimus siquidem in messes Domini facta zizanias semina, pullulare sectas, hæreses in fide succrescere, et tantam per orbem totum Christianum seminatum discordiæ materiam, ut nemo, qui sincera mente Christianus sit, hæc tanta mala tam late serpentiæ ferre diutius possit, quin et studium cogatur et vires qualescumque possit, opponere. Mirum igitur videri non debet, si nos quoque, tametsi potestate non maximi, fide tamen ac voluntate nemini secundi, in opus fam piæ, tam utile, tam necessarium, ut a nemine ferme possit absque piaculo prætermitti, et nostram erga tuam sanctitatem observantiam, et erga religionem Christi studium, et erga Dei cultum obsequium nostrum declarare constitimus, maxime fidentes, etsi eruditio nostra sit tam exigua, ut propemodum nulla, gratiam tamen Dei sic cooperaturam nobiscum, ut quod doctrina nequivimus perficere, id ipse pro sua benignitate summaque potentia plenius absolvat, ac nostram in litteris imbecillitatem suo vigore suppleat; quanquam in litteris quoque præsertim sacris etsi certo sciamus nusquam non esse multos, qui hoc scribendi munus et obire commodius et præstare poluissent uberius; tamen non usque adeo rudes sumus, ut in communi causa dedecet nos quoque pro nostra virili, calamo quid possemus, quantum id cumque fuerit, experiri: postquam enim in

¹ Jacob. I. — ² Jacob. III. — ³ Ibid.

administranda republica maximum semper vim maximumque momentum religionem habere multo usu advertimus, ut primum maturiores annos attingimus, cepimus ejus contemplantioni nihil studii impendere : plurimum profecto, postquam cepimus in eo delectari, consecuti ; tamen nos non laet quam exiguum tantum, ut speramus, quantum adjuvantibus praesertim, vel potius instigantibus iis, quae vel admodum rudem abunde reddere instructum possent, pietate scilicet et laesa religionis dolore, ad Lutherianae haeresis fraudes rationibus defendendas. Sit satis itaque, etiam hac fiducia rem tentavimus, et quae in ea meditati sumus sanctitati tuae dedicavimus, ut sub tuo nomine qui Christi vicem in terris geris, publicum iudicium subeant : sic enim nobis persuasimus cum ut ea haeresis aliquandiu inter Christianos grassata gravissimae saluberrimaeque sententiae tuae vi, e manibus hominum sit excussa, si quid ejus in pectoribus vel captione aliqua deceptis vel blandis pollicitationibus inescatis adhuc resedit, id esse iustis rationibus eximendum ; sic enim futurum ut quam duci, quam trahi se ingenia libentius patiantur, non desit his mitioris quoque remedii ratio, in qua promovimus, ne nos quidem an non beatitudinis tuae iudicium erit ; ejus etiam arbitrio, si quid est a nobis erratum, corrigendum offerimus ».

73. Hunc librum Pontifici cardinalium corona cineto orator Anglus detulit, quem magno applausu et gratulatione acceptum, refert Paris de Grassis¹ : « Cum orator », scilicet Angliae, « nulla dixisset detestando conclusiones ipsius Martini, papa elegantissimo breviloquio respondit, se munus acceptare non ab ipso rege, sed a Deo transmissum ; et in hoc laudavit non solum regem, sed admiratur est, ut dixit, ejus ingenium : quare egit gratias Deo simul cum cardinalibus pro tanto bono opere, et obtulit se pro similibus casibus et causis regi et regno promptissimum futurum. Et in fine ille obtulit librum papae, quem prius debuerat obtulisse, et papa cum magna hilaritate recepit, et conservandum suis assignavit ».

74. Tam gratum accidit Leoni id munus Henrici regis, ut non modo illum laudibus celebravit, verum etiam defensoris Ecclesiae titulo decoraverit, quem veluti perpetuum et immortale regiae gloriae monumentum in ejus posterum transfundendum constituit² : « Nos, inquit, qui

Petri, quem Christus in caelum ascensurus vicarium suum in terris reliquit, et cui curam gregis sui commisit, veri successores sumus, et in hac sancta Sede, a qua omnes dignitates et tituli emanant, sedemus, habita cum fratribus nostris matura deliberatione, de eorum unanimi consilio et assensu, majestati tuae titulum hunc, videlicet fidei defensoris, donare decrevimus, prout te tali titulo per praesentes insignivimus, mandantes omnibus Christi fidelibus, ut majestatem tuam hoc titulo nominent : et cum ad eam scribent post dictionem regi, adjungant, fidei defensori. Et profecto hujus tituli excellentia et dignitate et singularibus meritis tuis diligenter perpensis et consideratis nullum neque dignius, neque majestati tuae convenientius nomen excogitare potuissimus, quod quoties audies aut leges, loties propriae virtutis optimaeque meriti tui recordaberis, etc. Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae MXXI, V idus Octobris, Pontificatus nostri anno IX » (1. Vulgato per Germaniam Henrici libro, Lutherus ira furens tot convitia cum regia dignitatis contemptu fudit, ut tantae audaciae ac maledictivae illius quoque socios puduerit : qua de re proximo anno dicitur.

75. *Pontifex primum in Francisci, mox in Caroli partes inclinat.* — Interea, humani generis hoste suadente, principum animi, qui ad reprimendam hanc bellum, atque ad imperatoris Turcarum Solimanni (cujus Lutherus adeo studiosus erat, ut Christianae religionis excidium nibiliducens, fideles in eum consurgentes admirabundum compellaret¹ : *Quid mali fecit Turca?*) frangendus impetus conjunctissimi esse debuissent, similitates inter sese gerebant, ac bellum, quod pluribus annis Christianam rempublicam depastum est, acrius accenderunt : ex quo haeresis latius diffundendae Lutheri, et Solimanno invadendae Pannoniae proferendaeque tyrannidis occasio data est. Tantorum malorum causam alii aliam fuisse dicunt : inter quos Franciscus Guicciardinus², qui principum mentes pro libito suo frequenter interpretari consuevit, parumque erga Romanos Pontifices aequus in Leonem culpam conjicit : constat tamen Franciscum regem Francorum Navarricum et Neapolitanum regna Carolo Caesari, Caesarem vero Mediolanensem principatum ac Burgundiae ducatum Francisco eripere meditato ; neque adduci a Leone potuisse, ut ampliora regna

¹ Paris to. IV. Ms. arch. Val. p. 382. — ² Ext. in Gall. to. 1. in Leon. X. const. 45.

¹ Luth. in lib. adv. Bullam Cone. Domini. — ² Guicciar. l. XIV. Ferro. l. v.

(1) Quanquam hoc demum anno Henricus defensoris fidei titulum illustrem obtinuit : diu tamen ante hunc sibi illum expetierat a Pontifice. Cardinalis enim Volsens in Epistola, quae prima est ejusdem inter vulgatas a PP. Martene et Durand collect. Veter. Monum. to. III, col. 1271, quaeque signat annum MXXVI, diem XXII Maii, ea de re ita scribit ad Silvestrum Vigorniensem episcopum, Romae apud Pontificem agentem : « Regia etiam majestas aegre fert, quod de titulo defensoris sanctae fidei nihil adhuc acceperit, quasi ejus sanctitas in ea re tumerit Gallos offendere ». Id sibi dari ideo forte posebat Anglus emulatione quadam Gallorum, qui titulum Christianissimi regi suo jam olim obtulerant.

fidei hostibus majori cum laude et compendio eriperent.

76. De his dissidiis hæc tradit Belcairus¹ episcopus Metensis : « Pleraque inter eos bellorum causa intercedebant. Neapolitano regnum sibi vendicabat Franciscus, et præter jus quemadmodum et Navarricum a Carolo possideri indignabatur ; jam enim Alebreti in integrum restituendi spem abjecerat, seque speciosis promissis elusum videbat. Centum numerorum aureorum millia Noviodunensi fœdere promissa quolannis ægre Carolus dependebat, seque eo ut Hispanicorum regnorum possessionem adiret quadam necessitate adductum querebatur. Accedebat Gelubensis sive Sicamborum regulus, a Ludovico XII, deinde a Francisco in clientelam receptus, Flandricarum provinciarum ex professo hostis, qui occasionem bello unus præbiterus videbatur. Imprimis autem Caroli animum angebat Burgundia major a Ludovico XI post Caroli Burgundi mortem occupata ».

Interjectis nonnullis subdit auctor² : « Suas vires invicem metientes in apertum bellum erumpere sublimabant. Et Henricus Angliæ rex tametsi initio ad Cæsarem magis inclinabat, tamen se mutuæ inter utrumque amicitia interpretem, atque adeo arbitrum esse gloriabatur, etc. » Queritur subinde Leonem, qui Parmam ac Placentiam a Julio dilioni Pontificiæ restitulas, sibi que ereptas a Francisco rege ægre ferebat, metuebatque ne Gallus et Hispanus concordēs Italiani inter se partirentur, ex eorum principum dissensione augendam rerum suarum confirmandique Pontificii imperii occasionem captasse, atque cum utroque de societate clam egisse ; sed arctus cum Francisco rege, cum nimiam Caroli potentiam formidaret, ac sex millia Helvetiorum Antonii Pucci Pistoriensis episcopi internuntii opera in Picenum excivisse, tum subdit :

77. « Jam inter ipsum Franciscumque regem de invadendo regno Neapolitano, (pro tuendo scilicet jure Pontificio, nec enim adhuc publico Diplomate conjungendi cum Neapolitano regno imperii potestatem fecerat Cæsari), pertractabatur ea conditione, ut Cajeta et quidquid inter Lirim fluvium Pontificiamque dittonem continetur, Leoni, cæterum regnum alteri Francisci filio acquireretur : ejus, quod tenellus adhuc atque infans esset, curam et quodammodo tutelam legatus Pontificius Neapoli residens susciperet, regnumque donec is ad pubertatem pervenisset administraret. Additum præterea, ut Leoni Franciscus adversus Romani Pontificatus clientes, si quando usus posceret opem ferret ». Et infra³ : « Legatum ad Leonem quid de Neapolitana expeditione statuisset rogaturum misit :

ille tormentorum, equitum, pedumque numerum ei expeditioni necessarium ad regem descriptum remisit, utque intra alterum et vigesimum diem responsum acciperet, fœdusque ratum haberetur inter Leonem Francisci que legatos convenit ». Hæc Belcairus, qui subjungit⁴ mox regios senatores suspitionem movisse, ne Franciscus amicitia specie a Leone proderetur ; adeo ut ille constituta die non responderit ; ac jam Leonem, metuentem ne Gallus agitata consilia patefaceret, seque adversum Cæsari conjungeret, amicitia fœdus cum eodem Cæsare ad illum Mediolanensi principatu, restituito Francisco Sfortia, depellendum, confirmasse⁵ : tum provocatum injuria Lautrechii et Medardi Tarbellensis episcopi, qui Pontificia Diplomata non sine contumeliosa verborum licentia in Mediolanensi dittonem repudiabant. De Henrico vero rege, ut imminens bellum conatus sit sedare, hæc narrat Belcairus⁶ : « Id temporis legatum in Galliam Henricus Angliæ rex misit, hortatus Franciscum ne temere in bellum adversus Cæsarem irrumperet ; si quid inter illos controversiæ subesset, se componende interpretem fore pollicitus, ac primum de Viritone circumfesso verba fecit Franciscus Roberto Merliano, et obidionem solvere præcepit ». Et infra : « Robertus XI kal. Aprilis exercitum dimisit ; Cæsar non satisfecerat ; neque enim paternum Henrico Alebreto regnum Navarra restituerat, neque pensionem annuam regni Neapolitani nomine dependendam aliquot annis exsolverat, quantum a Francisco ut satisfaceret sæpius rogatus. Id Anglo per Mompesafium virum nobilem significavit ». Instituisse Anglum, ut novum fœdus inter Cæsarem ac regem sanciretur addit auctor ; sed Franciscum non assensisse, cum clandestina illa consilia de Neapoli invadenda, quæ mox fracta sunt, adhuc agitaret.

78. Non defuere novæ causæ, quæ Leonis animum a Gallica amicitia avertere, nam præter Parmam ac Placentiam in Romani Pontificatus dittonem redigendas, pendendumque de integro regni Neapolitani vectigal et pensionem annuam decem millium aureorum Julio cardinali Medici a Carolo attributam, Galli avaritia oecœcasi jus Pontificium in Insubria temere violarunt : quod Ferronius⁷ subficere non potuit : « Obtendebat Leo Pontifex », inquit auctor, « præfecturam Ecclesiasticarum proventus in Mediolanensi dittonem occupari a Gallis irritis Pontificiis codicillis, idque Manaldi Tarbellorum pontificis improbi et ignari hominis lemeritate : ejus consilia, ut et sancti Stephani Lautrecus pro oraculis sectabatur. Hæc clam addebat, etiam multa Gallos arroganter præjudicare revocare que ad suum arbitrium, oppressa Pontificia

¹ Belcair. l. XVI, num. 14. — ² Id. ib. num. 21 et 22. — ³ Id. num. 25.

⁴ Belcair. l. XVI, num. 21 et 22, et Guic. l. XIV. — ⁵ Belcair. l. XVI, num. 26. — ⁶ Id. ib. num. 25. — ⁷ Ferron. l. I, v.

majestate et dignitate ». Consentium aliarum gentium historici¹, exasperatum a Gallis Leonis animum, cum Apostolicæ Sedis dicta spernerentur in Insabria, urgeretur Pontifex æque mînis ac precibus a Francisco, ut Bentivolos restitueret Bononiæ, atque Hadriano Ambasio cardinali legationis in Galliis munus, quod jam in biennium protulerat, in plures annos confirmaret : quod cum Romane curiæ turpe et perniciosale fore responsum esset tantam potestatem cuiquam per tot annos dari, rex per internumtium Pontificium in Gallicæ aulæ agentem nuntiarî jussit Leoni, nisi id obtineret, ulciscendi occasionem minime sibi defuturam : atque ita Gallo illius amicitiam detrectandæ, Cæsarem eam appetentem non negligendum duxit : anxisse etiam veterum simularum semina, cum a Gallo aliquot ante annis Franciscum Mariam Robureum ad invadendam Ecclesiasticam difionem inmissum interpretaretur. Itac a Francisco Francorum rege Leonem abalienarunt.

79. Pepigit itaque Pontifex cum Cæsare fœdus ; ejus leges describit Belcairus, ut Medicei ac Florentini clientela Cæsare foventur, Franciscus Sfortia exul in ducatum Mediolanensem induceretur : conjungeret arma Cæsar ad Ferrariensem gradu dejiciendum : pensio annua pro Neapolitano regno conjungendo imperio a Cæsare solveretur : Juliano cardinali et Alexandro Medicis annua vectigalia attribuerentur. Ubi vero hæc societatem Curianus rescivit in Wormatiensi conventu, dolore imminentium malorum victus obiit : « Ille », inquit Belcairus², « atque Arcturus Gousfierus Boesius summus regie aulæ magister Cæsarem ac Gallum amicitia affinitatibusque conjungere, atque in perpetua pace continere decreverant : quod si perfectissent, universum Christianissimum in eadem pace conservassent, et recuperandorum quæ Turcæ non ita dudum invaserant regnorum provinciarumque magnam occasionem præbuissem³ ».

80. *Diploma Apostolicum quo permittitur Cæsari ut eum imperio junget Neapolitanum regnum sub certis conditionibus.* — Objecit postea Carolus V Clementi VII illum privati commodi illecebræ auctorem extitisse hujus societatis, a qua tamen parto Pontificato resilierit, quamvis ipse Cæsar ejus beneficio sibi Neapolitanum regnum asseruisset. Solutum porro Carolum verelibus legibus, ut Neapolitanum regnum et imperium conjuncta retineret, imperata tamen auctiori pro Neapolitano regno annua pensione, refert Ferronius⁴, extantque Pontificia Diplomata hoc anno edita, quibus singulæ fœderis pactiones descriptæ sunt, ut nimirum Carolus

duas hîremes egregie instructas ad Tyrrenum mare piratis infidelibus repurgandum septem anni mensibus teneret : penderet annuum septem millium aureorum ducatum censum una cum equo nivei coloris offerendo : comneatus certo numero ex regno educi, addita vectigalis immunitate permitteret, reos scelerum in regnum refugientes traderet, fidem Pontifici solemnî ritu præstaret : præterea conventa ante adeptum imperium facta confirmata fuerunt, ac vectigalia quæ a Ferdinando persoluta Alexandro VI et Julio II non fuerant, Leoni numerata : approbata denique ab Romana Ecclesiæ novi Cæsaris creatio, ac perjuriî nota ob nuncupatum de non affectando imperio sacramentum abolita, ut ex hoc insigni Diplomate patebit⁵ :

81. « Leo episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

« Dudum magnis et urgentibus, causis, magnaque et matura dispensatione et deliberatione præcedentibus et præhabitis, emanarunt a nobis litteræ continentibus nonnulla capitula pro republicâ Christianæ pace et quiete, ac hujus sanctæ Sedis honore et utilitate, cum charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum et Hispaniarum rege Catholico in imperatorem electo inita, ac dispensationem, ut quoad vixerit, imperium regere, et regnum Siciliæ citra pliarum cum imperio et regno Romanorum retinere valeat. Hinc est, quod nos tenorem quorundam capitulorum inter nos, et dilectum filium nobilem virum Joannem Emmanuel charissimî in Christo filii nostri Caroli Romanorum et Hispaniarum regis Catholici in imperatorem electi apud nos et Sedem Apostolicam oratorem, ipsius Caroli regis nomine initorem, et de quibus dilectus filius Joannes Matthæus Gibertus clericus noster et cancellariæ Apostolicæ notarius rogatus fuit, et quæ nostri, et ipsius Joannis Emmanuel oratoris manibus propriis subscripta fuerunt, et quarumdam aliarum litterarum dispensationis eidem Carolo regi concessarum cum originalibus concordatorum, et auscultatorum de verbo ad verbum, et præsentibus annotari fecimus, qui talis est :

82. « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, gloriosæ Virginis Mariæ matris, et beatorum Petri et Pauli, ac beati Jacobi regnorum Hispaniarum patroni, lotiusque celestis curiæ triumphantis, etc. Cum itaque sit, quod in investitura regni Siciliæ citra pliarum caveatur expresse, ne qui ejus regni rex erit, quoquo modo procuraret eligi, vel nominari in imperatorem vel regem Romanorum, aut Theutoniæ, vel domini Lombardiæ, aut Tusciæ, et manifeste se intromitteret, sine expresso Romani Pontificis mandato, eo ipso a jure regni hujusmodi Siciliæ

¹ Continuator Sabell. hoc anno Guicci. l. XIV. Polyd. Virgil. l. XXVII. — ² Ext. ejus lit. apud Dodgast. to. I. p. 479. — ³ Ferron. l. V.

⁵ Ext. inter schedas card. Garoni.

citra pharum cederet ex toto; et serenissimus Carolus Hispaniarum rex Catholicus, ad quem jure hæreditario dictum regnum pervenit, de observandis omnibus in eadem investitura contentis cum serenissima regina matre ejus per certum procuratorem suum legitimum fidelitatis debite ratione feudi hujusmodi, ac observantia juramentum præstiterit; cumque tamen exinde una cum electorum decreto in Romanorum regem, futurumque imperatorem electus fuerit, sanctissimus dominus noster Leo divina providentia sacrosanctæ universalis Ecclesiæ summus Pontifex Decimus, tum ut reipublicæ Christianæ commodo consulere, tum ut dictum serenissimum Carolum regem suosque in dicto regno Siciliae citra pharum hæredes et successores in eodem regno stabiliori fundamentum firmare, ac ipsius regni securitati consulere, et propterea prædictum Carolum regem a quibusvis perjurii reatu, censuris et pœnis, si quas forsan incurrerit, absolvere, juramentumque prædictum relaxare, ut electione de persona, ut præmittitur, factæ absque alicujus censuræ pœna, et regni Siciliae hujusmodi amissione consentire, et se Romanorum regem, electumque imperatorem nominare, et imperium regere, et regnum Siciliae prædictum cum imperio ac Romanorum regno retinere valeat, licentiam et facultatem concedere, eumque ad præmissa habilitare, et personam suam ad hujusmodi electionem approbare, et legitimum fore declarare, majestatemque suam propter hujusmodi beneficii magnitudinem suæ sanctitati infra sua sponte offerre proposuerit; quapropter ut omnia firmius observentur, prædictus S. D. N. per seipsum, ac pro se et successoribus suis Romanis Pontificibus canonice intrantibus, ac Romana Ecclesia ex una, et serenissimus Carolus rex prædictus, etiam pro se et successoribus suis in dictum regnum Siciliae citra pharum hæredibus et successoribus suis, per illustrem virum dominum Joannem Aurivalleris equitem, suæ majestatis apud eundem sanctissimum dominum nostrum et Sedem Apostolicam oratorem, procuratoremque specialem, et ad infrascripta generaliter, prout constat patentibus litteris ipsius Caroli regis perveneratibiles virum dominum Joannem Matthæum Gibertum cancellariæ Apostolicæ notarium visis et lectis, ac in ejusdem sanctissimi domini nostri manibus remanentibus ex altera partibus ad infrascriptas concordias devenit.

83. «Primo namque sanctissimus dominus noster pro se et successoribus suis Romanis Pontificibus canonice intrantibus, ac sancta Romana Ecclesia ipsum Carolum regem a perjurii reatu, censuris et pœnis (si qua forsan propter ea quæ per ipsum circa electionem de persona sua factam hujusmodi acta, seu procurata fuissent, incurrisset) absolvit, et absolutum nuntia-

vil, juramentumque per eum præstitum, quoad hoc duntaxat majestati suæ relaxavit, ut electionem de persona sua factam, ut præmittitur, absque alicujus censuræ pœna, et labe, ac perjurii reatus respensione, ac regni Siciliae citra pharum hujusmodi amissione, consentire, necnon Romanorum regis electique imperatoris titulis uti, et se Romanorum regem, ac imperatorem nominare, et quoad vixerit imperium regere et regnum Siciliae hujusmodi cum imperio et Romano regno prædictis retinere; dummodo majestas sua alia, quæ in litteris concessionis feudi regni Siciliae citra pharum hujusmodi continentur, a quibus per Apostolicam Sedem dispensatio, seu remissio facta non apparet sub pœnis in eisdem litteris contentis quoad vixerit inviolabiliter observare teneatur, libere et licite valeat, majestati suæ licentiam et facultatem concessit, illumque ad præmissa, si expenderit, habilitavit, personam suam ad hujusmodi electionem, approbando, et legitimum fore declarando, prout in litteris Apostolicis eidem Carolo regi per nos concessis, quarum tenor præsentibus de verbo ad verbum est insertus; ac etiam dictum regnum Siciliae citra pharum, eisdem modo et forma, quibus per felicis recordationis Julium papam Secundum illud clare memoriæ Ferdinando regi avo suo, et subditis, quæ tamen per Sedem Apostolicam non apparent remissa, et infrascriptis conditionibus implendum de novo concessit, et ideo etiam ipsum investivit.

«Joannes vero procurator, sicut præfertur, constitutus et depulatus procuratorio nomine promisit, et eundem Carolum regem, et omnes regnum ipsum Siciliae, tam vigore concessionis per prædictum Julium papam, quam eundem sanctissimum dominum nostrum eidem Carolo regi pro tempore obtinentes obligavit et obligat, quod ipsi teneantur inviolabiliter observare, et implere omnia alia in litteris contenta, super quibus de dispensatione, aut illorum remissione per Sedem Apostolicam facta non constaret, seu apparet, infrascriptas condiciones sub pœnis in eisdem litteris Julii pape contentis.

84. «Item obligavit et obligat ipsum Carolum regem, quod ipse teneatur ad suæ sanctitatis, et successorum suorum instantiam paratas habere ejus expensis duas triremes armatas et munitas, septem anni mensibus a kal. Aprilis usque ad finem Octobris, pro tuitione maris Tyrreni, et aliorum locorum, et rerum Ecclesiæ tutela ac defensione, tam contra infideles, quam quoscumque invasores Ecclesiæ, loca et terras molestantes, nisi rex ipse justo distraheretur impedimento, quo casu non censetur huic capitulationi contravenire. Item simili modo obligavit, et obligat eundem Carolum regem, et regnum ipsum Siciliae citra pharum pro tempore obtinentes, quod ipsi pro recognitione veri

et directi domini teneantur solvere singulis annis in perpetuum cameræ Apostolicæ septem millia ducatorum auri de camera in festo ejusdem beati Petri, ultra solitum censum parafreni albi.

85. « Item obligavit et obligat eundem Carolum regem, quod ipse permittere teneatur sanctitatem suam et Romanum Pontificem pro tempore existentem, decem millia rubra grani penuriarum tempore, dummodo subditis regnorum Siciliae citra et ultra pharum grannum sufficiens remaneat, extrahere absque juris tracte solutione, necnon ex quibusque granis et victualibus pro usu palatii Apostolici; sanctæ vero Romanæ Ecclesiæ cardinales pro domorum seu familiarum suarum necessitate dumtaxat ex fructibus Ecclesiarum et beneficiorum suorum in dictis regnis consistentium educere et exportare.

« Item obligavit et obligat dictum Carolum regem et regnum ipsum Siciliae citra pharum pro tempore obtinentes, quod ipsi ad suæ sanctitatis et cameræ Apostolicæ requisitionem delinquentes dictæ Ecclesiæ mediate vel immediate subjectis ad dictum regnum Siciliae citra pharum, et illius civitates, terras et loca confugiens capi, et ad urbem vel alium locum remitti faciant, dummodo sanctitas sua, et successores sui Romani Pontifices, ac dicta camera ad ipsium Caroli regis et officialium suorum requisitionem delinquentes in lerris et locis, et ad terras et loca Ecclesiæ confugiens pariter remittant. Item obligavit et obligat ipsum Carolum regem, quod ipse teneatur prestare homagium et fidelitatis juramentum ratione novæ concessionis dicti feudi.

86. « Item ipsius Caroli Romanorum regis electi et futuri imperatoris nomine, et pro eo et sub nomine Romani regis, et in imperatorem electi ligam et fœdus inter majestatem suam ante electionem in Romanorum regem, ac eandem sanctitatem suam initam, et omnia capitula in eis contenta approbavit, et confirmavit, approbat, et confirmat modis et formis in eis contentis. Quæ omnia et singula supra et infra scripta ipse S. D. N. pro se, et successoribus suis, ac sancta Romana Ecclesia in verbo Romani Pontificis, et prædictus Joannes procurator in hac parte ipsius Caroli regis per juramentum ejus, tactis per eum ob hoc corporaliter Scripturis sacrosanctis rata, grata et firma habere, et tenere, observare et observari facere, et adimplere effectualiter, et in totum, et non contratacere, dicere, opponere, vel venire per se, vel alium, seu alios modo aliquo vel ingenio, directe vel indirecte, tacite vel expresse, de jure vel de facto, aut alio quovis quesito colore, vel ingenio, in iudicio vel extra.

« Pro quibus omnibus et singulis firmiter observandis, et adimplendis prædictus S. D. N.

nomine suo, et successorum, ac Romanæ Ecclesiæ, omnia et singula jura, et bona ad dictam cameram Apostolicam pertinentia; et præfatus Joannes procurator nomine quo supra, et utraque eorum partium invicem, et vicissim nominibus antedictis omnia et singula ipsius S. D. N. et successorum, ac Romanæ Ecclesiæ, et domini constituentis bona mobilia et immobilia status, regna et dominia presentia et futura, ac etiam subditos, et bona subditorum, et cuiuslibet eorum: ac etiam procurator ipse ipsum Carolum regem ad observandum omnia et singula supradicta ac regnum ipsum Siciliae citra pharum pro tempore obtinentes hujusmodi, præsertim solutionem census septem millium ducatorum auri ratione novæ concessionis feudi dicti regni de novo impositi; ita quod nulli liceat allegare, quod non licerit eidem Carolo regi dictum censum septem millium ducatorum de novo imponere, ex quo non sibi, sed Ferdinando regi avo ejus, concessio dicti feudi facta fuerit; et in eventum, quod id allegarent, aut præmissa non observarent, caderent ab omni jure suo, dictumque Siciliae regnum citra pharum ad Romanum Pontificem ac Romanam Ecclesiam hujusmodi libere reverteretur; et admittendam ratificationem omnium præmissorum per publicum instrumentum presentis capitulationis insertione solemniter obligarunt. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium ipse ambae partes prædictæ fieri fecerunt duo ejusdem tenoris scripta suis propriis manibus subscripta et signata, pro qualibet parte unum instrumentum capitularis hujusmodi debeat inseri in Bulla sub plumbo expedienda, quæ habet vim novæ concessionis feudi hujusmodi. Ita promittimus I. et ego Joannes Manuel orator». Adjecta sunt testium nomina. «Acta fuerunt hæc in dicto palatio Apostolico, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo primo, die vero tertia mensis Junii, Pontificatus S. D. N. Leonis divina providentia papæ X anno nono. Tenor vero superscriptæ Bullæ dispensationis sequitur, et est talis:

87. «Leo episcopus, servus servorum Dei, charissimum in Christo filio Carolo Romanorum et Hispaniarum et utriusque Siciliae regi Catholico in imperatorem electo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum in mentis nostræ arcano diligenti consideratione perpendimus singularem fidei constantiam et integritatem, ac eximia devotivis affectum, quibus in nostro conspectu semper claruisti, et in dies magis clares; dignum profecto seu potius debitum reputamus, ut tua humilia vota, ac ea præsertim, per quæ universe Christianæ republicæ utilitati non minus quam propriae animæ tuæ salutis consulitur, ad exauditionis gratiam benigne et favorabiliter admittamus. Sane dilectus filius nobilis vir Joannes

Emmanuel tuus ad nos et Sedem Apostolicam orator, pro parte tua nobis nuper exposuit, quod licet felicis recordationis Julius papa Secundus prædecessor noster regnum Siciliae et Jerusalem, cum tota terra citra pharum, clare memoria Ferdinando Catholico regi pro se et successoribus suis in regno Aragoniae hæredibus et successoribus tam masculis quam feminis, et natu majores minoribus in eodem regno præferrentur : ac inter alia voluerit jurejurando affirmari, quod tam ipse Ferdinandus rex, quam ejus in præfato regno hæredes et successores nequaquam procurarent eligi, vel nominari in imperatorem, vel regem Romanorum, aut Theutonia, vel dominum Lombardiae seu Tusciae, dictique electi et nominati nequaquam præstare assensum; verum si post talem electionem de imperio, seu Romanorum regno, dominio Lombardiae, aut Tusciae, manifeste se intromitterent, sine expresso Romani Pontificis mandato, eo ipso a jure Siciliae citra pharum hujusmodi caderent ex toto, majestasque tua dicto Ferdinando avo tuo materno vita functo, velut illius in eodem regno, maxime citra pharum hæres et successor, cum dilecta in Christo filio Joanna regina matre tua, per dilectum filium Hieronymum Vich, utriusque majestatis tuæ oratorem, et procuratorem legitimum fidelitatis debitæ ratione feudi hujusmodi regni Siciliae citra pharum, juramentum præstiterit, et ut omnia legi investiturae adjecta inviolabiliter observarentur proprio juramento promiserit.

88. « Quia tamen inelytæ memoriæ Maximilianus in imperatorem electus avus tuus paternus, dum in humanis ageret, cupiens majestatem tuam in imperatorem seu Romanorum regem eligi, cum regem eligeret et nominarent, ipsoque Maximiliano vita functo majestas tua, ut electoribus ipsis libera eligendi facultas pateret, si quod obligatiois vinculum iis subesset, sponte, ut per suas patentes litteras relaxavit, eosdem electores ab iis omnibus, quæ dictus Maximilianus ceperat, penitus quietando et liberando, et omnino liberos et immunes a quovis obligationis nexu decernendo : verum cum cerneres, et mente revolveres summa conjectura Christianorum quieti et tranquillitati, Catholicae religionis conservationi et augmento, et universæ reipublicæ saluti et exaltationi, ut electio hujusmodi in tuam electionem cadere posset, ut inde optimæ tuæ intentionis fructus universo orbi paterent; iis rationibus freta majestas tua bonis quidem persuasionibus utens, ac omnis ambitionis labe semota, per nuntios suos palam et aperte hujusmodi electionem prosecuta, in tantum et unanimi electorum voto, Spiritus sancti gratia, Deique optimi maximi favente clementia, Romanorum rex futurusque imperator electus fueris, cum soliti decreti interpositione; et si prætendas, te justis aliquibus

de causis excusari posse, ne quid perperam actum seu attentatum censeatur, more tamen bonarum mentium agendo timendoque culpam, etiam ubi culpa non esset, per eundem Joannem oratorem pro parte tua nobis supplicare feceris, ut electioni et nominationi hujusmodi de persona tua factæ libere consentiendi, ac titulum in Romanorum imperatorem electi assumendi, simulque feudum regni Siciliae citra pharum hujusmodi cum imperio ac Romanorum regno retinendi licentiam concedere; necnon personam tuam ad præmissa approbare, et legitimam declarare, et quatenus expedierit, super iis dispensare de benignitate Apostolica dignemur.

89. « Nos considerantes, quod, etsi prohibitiones hujusmodi non sine rationabili et magna causa a prædecessoribus nostris emanarunt; sperantes tamen ac nobis ipsis firmiter persuadentes, quod majestas tua in suæ fidei sinceritate et obedientia erga nos, et prædictam Ecclesiam sponsam nostram, eo firmiter et constantior erit, quo nos et illam repererit in se magis munificos ac in suis opportunitatibus liberales, et quanto major erit, tanto magis eidem Ecclesiae, ejus advocatus est, favere, eamque contra improboserversorum conatus defendere ac juvare procurabit : præmissis omnibus matura meditatione pensatis ac examinatis, petitiones hujusmodi per prædictum Joannem oratorem tuum nobis correctas duximus admittendas; majestatemque tuam a quibusvis perjurii reatu, censuris et penis, si qua forsitan propter ea, quæ per te circa electionem hujusmodi acta seu procurata fuerant, incurrerit, auctoritate Apostolica tenore præsentium absolventes, et absolutum fore nuntiantes, juramentum prædictum quoad hæc duntaxat majestati tuæ relaxantes, ut electioni de persona tua, ut præmittitur, factæ, absque alicujus censurae pena et labe, ac perjurii reatus respensione, regni quæ Siciliae hujusmodi amissione consentire, ac Romanorum regis in imperatorem electi titulo uti, et te Romanorum regem in imperatorem electum nominare, et quoad vixeris imperium regere, ac regnum Siciliae citra pharum cum regno Romano hujusmodi retinere, dummodo majestas tua, alia quæ in litteris Constitutionis feudi regni Siciliae citra pharum, et per nos factis hujusmodi continetur ac si per ipsam Apostolicam Sedem dispensatio seu remissio facta non appareret, sub penis in eisdem litteris contentis quoad vixeris inviolabiliter observare tenearis, libere et licite valeas, auctoritate Apostolica tenore præsentium, de specialis dono gratiæ licentiam et facultatem concedimus, teque ad præmissa, si expediat, habilitamus, personam tuam ad hujusmodi electionem approbantes, et legitimam fore declarantes, eamque propterea censuras

et penas aliquas minime incurrisse, et tenore presentium decernimus, non obstantibus premissis Constitutionibus Apostolicis, necnon omnibus aliis, quæ prædictus prædecessor voluit non obstare, cæterisque contrariis quibuscumque.

90. « Volumus autem quod, si majestas tua ullo unquam tempore, quod absit, se a nostra et dictæ Ecclesiæ ratione dicti regni Siciliae citra pharum fidelitate retraxerit, presentes litteræ nullius sint roboris, vel momenti, dictumque regnum citra pharum ex tunc ad nos et Romanam Ecclesiam revertatur. Nulli ergo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo primo, sexto idus Junii, Pontificatus nostri anno nono.

91. « Quæ Capitula cum eodem Carolo rege in imperatorem electo, prout præfertur, firmata, ac dispensationem sibi concessam hujusmodi eisdem fratribus nostris S. R. E. cardinalibus communicavimus et diligenter examinavimus: sperantesque ea iis præsertim difficillimis temporibus, reipublicæ Christianæ ac universali Ecclesiæ profutura, habita super iis cum eisdem fratribus matura deliberatione litteras præinsertas, ac capitula et dispensationem omniaque et singula alia in eis contenta de eorundem cardinalium consilio, et unanimi consensu, et ex nostra certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine approbamus, confirmamus, innovamus, ac etiam potiori pro cautela capitula, dispensationem, et dicti regni Siciliae citra pharum investituram, modo et forma quibus per prædictum Julium prædecessorem, et per nos concessa et limitata fuerunt, de simili consilio de novo concedimus, eaque omnia inviolabiliter, et irrefragabiliter observari et custodiri mandamus, roborque firmitatis obtinere; nosque et successores nostros, ac eundem Carolum regem in imperatorem electum ad eorundem omnium observationem juxta earundem litterarum formam et tenorem teneri et obligatos fore decernimus et declaramus. Et insuper quia de omnibus censibus nobis, et dictæ ratione hujusmodi investiture dicti regni tam per recolendæ memoriæ Alexandrum papam Sextum etiam prædecessorem nostrum, quam Julium prædictum eidem Ferdinando, quam nos Carolo regi in imperatorem electo factæ usque in pristinum diem debitis per eundem Joannem oratorem nostrum ipsius Caroli in imperatorem electi fuit nobis integre satisfactum; eapropter de illis Carolum ipsum in imperatorem electum, et Joannem reginam matrem ejus auctoritate et tenore præmissorum quietamus, et plenarie liberamus, per diclam cameram sibi quietantiam in forma solita ad omnem ipsius Joannis oratoris requisitionem dari mandamus, et ratione dictorum censuum

hactenus decursorum a quocumque nullatenus molestari posse decernimus, non obstantibus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo primo, Pontificatus nostri anno nono ».

92. *Aliud Diploma quo declaratur nihil detrahi de juribus Joannæ reginæ concessis.* — Exorta vero his est, an ex aucta septem millium aureorum pensione annua Joannæ reginæ juribus a Julio II collatis in Neapolitanum regnum detractum esset: quam Leo hoc alio Diplomate, quo etiam Neapolitani regni fiduciarium jus Carolo assertum est, ita diremit.

« Ad futuram rei memoriam.

« Nuper postquam charissimus in Christo filius noster Carolus Hispaniarum rex Catholicus in Romanum regem et imperatorem electus fuerat, cum ad eum regnum Siciliae citra pharum alias per felicis recordationis Julium papam II prædecessorem nostrum claræ memoriæ Ferdinando regi Catholico avo suo pro se et suis in regno Aragonum hæredibus et successoribus in feudum perpetuum ea conditione inter alia concessum, ut ipse et ejus in dicto regno Siciliae hæredes et successores in perpetuum cum dicto regno Siciliae retinere possent, jure hæreditatis et successione pervenisset, et dubitaretur juramento per eum et charissimam in Christo filiam nostram Joannam Hispaniarum reginam in concessione feudi hujusmodi comprehensam ratione dicti feudi per certum eorum procuratorem ad id speciale mandatum habentem, nobis præstito contravenisse, et censuras in litteris concessionis feudi hujusmodi contentas incurrisse, et ad retinendum regnum Siciliae hujusmodi habilem non esse, nec illud cum imperio retinere posse; nos eundem Carolum regem per alias nostras litteras, a quibusvis perjurii reatu, censuris et pœnis, si quas forsitan propterea incurrisset, absolvimus et absolutum nuntiavimus, juramentumque per eum præstitum, ut præfertur, ad id dumtaxat relaxavimus, ut electioni de persona sua in Romanorum regem et futurum imperatorem factæ absque alicujus censurae pœna et labe perjurii, reatus respersione, ac regni Siciliae amissione consentire et imperium regere, et regnum Siciliae citra pharum cum imperio et regno Romano retinere valeret, licentiam et facultatem concessimus, cumque ad præmissa habilitavimus, ac personam suam ad hujusmodi electionem approbavimus, et legitimam fore declaravimus, ipsumque propterea censuras et pœnas aliquas minime incurrisse decrevimus: et deinde cum dilecto filio nobili viro Joanne Emmanuele ipsius Caroli regis consanguineo et oratore per eum ad nos et Sedem Apostolicam destinato, et ad paciscendum et capitulandum nobiscum ab eodem Carolo rege speciale mandatum habente,

certa capitula inivimus. De quibus dilectus filius Joannes Malthians Gilbertus clericus Panormitanus dilecti filii nostri Julii S. Laurentii in Damaso presbyteri cardinalis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vicecancellarii secretarius rogatus fuit : in quorum uno specialiter continetur quod eidem Carolo regi dictum regnum Siciliae citra pharum eidem modis et formis, quibus ipse Julius prædecessor illud præfato Ferdinando regi concesserat, ac etiam sub tunc expressis, de quarum tamen dispensatione aut remissione per Sedem Apostolicam facta non apparet, ac certis aliis per nos adjectis conditionibus in feudum de novo concessimus, et de eo etiam ipsum Carolum regem investivimus. In alio vero ex dictis capitulis etiam continetur, quod ipse Joannes orator dicto nomine obligavit eundem Carolum regem et successores pro recognitione veri et directi domini ipsius regni Siciliae, solvere singulis annis in perpetuum cameræ Apostolicæ septem millia ducatorum auri de camera in festo beati Petri, ultra solitum censum parafreni albi, prout in Instrumento capitulorum, et aliis nostris litteris, in quibus tenor capitulorum et Instrumento super illis confectis, ut præfertur, de verbo ad verbum est insertus, plenius continetur : in quibus nostræ et ejusdem et Joannis procuratoris procuratorio nomine fuit intentionis, præfate Joannæ reginæ juribus ex ipsius Julii prædecessoris investitura competentibus, præterquam quoad solutionem census septem millium ducatorum per ipsum Carolum regem in nova feudi regni Siciliae hujusmodi concessione aucti, et alias obligationes in investitura Julii prædecessoris hujusmodi contentas, nullatenus derogare.

93. « Cum autem, sicut accepimus a nonnullis, revocetur in dubium, an nostræ mentis fuerit per capitula et litteras, in quibus illorum tenor est insertus, juri eidem Joannæ reginæ quoad alia, quam quoad census anni septem millium ducatorum solutionem, et obligationes, et alia in investitura Julii prædecessoris contenta competenti in aliquo præjudicare vel detrudere ; nos, qui a juris cuique quæsiti præsentim in profanis ablatione pro posse semper abstinuimus, et unumquemque in jure sibi quæsito conservare curavimus ; et ad quos spectat hujusmodi ambiguitates, cum de mente nostra et resultantibus ex litteris nostris dubitationibus quæreret, declarare : motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, nostræ mentis et intentionis non fuisse, per capitula, et novam feudi concessionem Carolo regi factam hujusmodi, et litteras, in quibus tenor capitulorum hujusmodi est insertus, ut præfertur, juri eidem Joannæ reginæ in dicto feudo ex priore concessione per Julium prædecessorem Ferdinando regi genitori suo facta competenti, præterquam quoad obliga-

tiones et alia in litteris investituræ Julii prædecessoris hujusmodi contenta, et solutionem census anni septem millium ducatorum per ipsum Carolum regem ratione investituræ per nos sibi de novo factæ aucti, quem nobis et eidem Romanæ Ecclesiæ tam per Carolum regem et Joannam reginam præfatos, quam quoscumque alios, ad quos regnum ipsum Siciliae citra pharum, tam ratione investituræ a præfato Julio prædecessore, quam a nobis factæ, ut præfertur, quam alias quavis occasione, jure vel causa, et quovis etiam prætenso titulo pro tempore devenire, et per eos definiti contigerit, donec illud detinuerint, omni exceptione, vel quavis allegatione in contrarium non obstante, persolvi debere, decernimus in aliquo præjudicare, seu præjudicium aliquod generari. Sicque per quoscumque auditores et iudices, etiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales in quavis causa, quæ desuper moveri contigerit, sublata, eis, et cuilibet eorum quavis aliter interpretandi et judicandi facultate et auctoritate, necnon irritum et inane, si secus super iis, a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, motu, scientia et potestate similibus, decernimus : et nihilominus venerabilibus fratribus nostris Granatensi et Hispalensi archiepiscopis, et episcopo Bertusensi motu simili mandamus, quatenus ipsi, vel duo, aut unus eorum per se, vel alium, seu alios, præmissa ubi, et quando, ac quoties expedire cognoverint, fuerintque pro parte ejusdem Joannæ reginæ, vel alterius, cujus intersit, legitime requisiti, solemniter publicantes, ac eidem Joannæ reginæ efficacis defensionis auxilio assistentes, non permittant eam super jure sibi competenti alias, quam ut præfertur, quomodolibet indebite molestari, contradictores auctoritate, etc. non obstantibus præmissis ac aliis constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis contrariis quibuscumque ; aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdicti, suspendi, vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nulli ergo, etc. nostrorum decreti et mandati infringere, etc. Si quis, etc. Dat. Romæ anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo primo, tertio non. Junii, Pontificatus nostri anno nono ».

94. *Belli inter Carolum et Franciscum conflati causam quisque in suam adversarium derivat.* — Junctis fœdere Pontifici et Carolo V, Francisci Gallorum regis partes admodum depressæ fuerunt, ut rerum exitus edocebat : cujus exitiosi belli initia describit Laurentius Aleander Galeazzius in litteris tertia Julii hujus anni die datis ¹ ad parentem suum Ludovicum :

¹ Ext. l. l. collect. lit. prinæ. p. 93.

nimirum Robertum de Marchia, episcopi Leodiensis fratrem, uxoris consiliis subornatum, a Cæsare descivisse, collectoque exercitu Lucemburgensem principatum, facta cum Francorum rege coitione, vastasse: in fratrem etiam episcopum Leodiensem conjurasse cum pluribus civibus, ut urbem illam proditione interciperet; sed conjuratos oppressos in flagitio ipso, atque a Cæsare mox Nassovium comitem cum exercitu signa attollere jussum filio Roberti arces expugnasse, capto etiam illius urbe, atque omnes ejus seclatores vel in acie casos, vel supplicii necatos: at Francorum regem Alenonium ducem viginti hominum millibus succinctum subsidio misisse; jamque exercitum, Mosa fluvio trajecto, in Roberti ditionem ingressum, adeo ut Nassovius se in Lucemburgensem principatum duorum dierum itinere cum suis subduxerit. Porro Carolus V, ubi ad illum nuntius perlatus est, exercitum Gallicum in Belgium irrupisse, in eodem vestigio, uti prædictus Laurentius Aleander a patrono suo, qui interfuit, accepisse ait, elatis in cælum manibus gratias Deo egit, quod bellum ab ipso Carolo non duxisset principium, quodque ab eo viribus ad se defendendum instructus esset, tum etiam quod hostis Gallus augendæ Cæsareæ amplitudini serviret; adjectitque expectari a se, ut brevi vel ipse miser imperator, vel Franciscus miser Franciæ rex futurus esset. Subdit Aleander nuper Gallum regem numero equitatu et pediatu filium regis Navarræ instruxisse ad recuperandum paternum regnum, idque bellicis presidii imparatum recepisse: interea Cæsarem ingentes copias adornare, atque in conventu principum Wormatiensi viginti millia peditum, equitum quatuor millia a Germanis publico sumptu sustentanda fuisse decreta. Recenset deinde ingentem copiarum numerum, quas Ferdinandus frater ex Austria et Carinthia educturus sit, quas Belgæ, quas archiepiscopus Coloniensis, quas Hungarus, quas Danus sororii, quas Lusitanus reges, quas episcopus Leodiensis, quas alii proceres pollicerentur; deque recipienda Insurbria agitari consilia: in Hispania coacta viginti quinque millia hominum ad Navarram recuperandam, jamque plures urbes, quæ popularium partes sequebantur, in fidem rediisse: rebelles prælio fractos; atque omnes eos tumultus ad evertendam Hispaniam a Gallo rege concitatos sedari: contra vero res Gallicas periclitari: Helvetios ad defectionem a Gallo cardinalis Sedunensis opera incitari, ac Mediolanensem principatum duci Baresii illius, qui in Gallia tenetur, olim ducis Mediolanensis fratri, promitti; proque eo bello gerendo mille ac ducentos hastatos equites et sex millia peditum Hispanorum in Neapolitano regno, in Germania aulem alias copias comparari: præterea Cæsarem omnibus nobilibus viris imperasse, ut ad

bellum accincti sint, ac duos exercitus ex centum et quinquaginta militum millibus et eo amplius conflare meditatum, alterum in Hispania, alterum adversus Galliam; jactareque expeditionem eam suo ductu regere velle: cæterum plerosque opinari, demum signa in Italiam convertenda: miseros vero mercatores direptioni utriusque regis expositos, Hispanos scilicet Antuerpiam navigantes in Britannico maria Gallo, vicissimque Antuerpiæ Gallos ab Hispano expletos. At in tanto armorum fragore, Margaretam Maximiliani imperatoris filiam et Caroli amitam, quæ maternas erga illum curas gerit, sæpius cum Carolo de pace inter illum et Gallorum regem concilianda habere colloquia; Cæsaremque hoc responsum assidue repeliisse, si cum Gallo rege fœdus redintegrarit, sibi Gallum bimestri flexu iterum molestiam exhibiturum, ac opportunius longe cessurum, si ita gerantur bella, ut ex ambohus alterum silere oporteat. Porro Anglum regem ad dissolvendam affinitatem cum Gallo, jungendamque cum Cæsare urgeri, ex qua conjunctione Gallo excidium impendeat: increbrescere pariter Mediolani seditionem commotam, cum Gallus novum vectigal imponeret, ac Palavicinum cum aliis proscriptis inter Rhenigium Mutinamque turmas glomerare, ac novas res contra Gallos moliturum: denique typis excusas simul tum Cæsaris, tum Academiæ Parisiensis latas in Lutherum sententias, quæ litteræ Bruxellis in Julii anno MXXI sunt consignatæ.

95. Porro Franciscus Gallorum rex putaverat ex intestinis Hispanæ plebis adversus nobiles tumultibus profertendi imperii sui occasionem affulgere; ipsumque de Leone questum refert Guicciardinus¹, fallaci se cum eo jungendi ad invadendum Navarricum regnum fœderis spe impulsum fuisse. Consistenti quidem adhuc Wormatiæ Carolo Franciscum bellum indixisse refert Coeleus², ex promulgato nimirum apud Germanos sermone, qui ob Roberti Marchiani in Belgio adversus Carolum motus, et Navarram pro restituendo in avitum solium Henrico petitam Gallis armis, increbrescebat: additurque in Appendice Nauclero adjecto³, Carolum, dimisso Wormatiensi conventu, in Belgium adversus Robertum rebellantem provolasse, pluresque Gallis arces eripuisse: quin etiam objecit postea idem Carolus V coram Pontifice et cardinalium senatu Francisco regi, invidisse ipsi imperium: submisisse ad Wormatiensia comitia oratorem, qui Germanos principes ad instamina in illum concitanda in Germania bella impelleret: postulasse illiberaliter pro Neapolitana pecunia prædes: Robertum Marchianum ad defectionem sollicitasse: Navarram invasisse;

¹ Guicc. l. XIV. Ferron. l. v. — ² Coel. in Actis et script. Luth. — ³ Etl. 10. III. rer. Germ. ex editione Freheri p. 336.

atque ita bellum ab eo atrox, quo res Christiana a Turcis et hæreticis laniata fuit, accensum. Franciscus vero rex conscripta ad Pontificem et cardinales apologia hujus belli invidiam, ne tot malorum causa diceretur, a se depellere hinc verbis conatus est ¹ :

96. « Subdit (nimirum Carolus V) eo tempore quo ego et ille ad imperii dignitatem una uterque aspirarem, subortam primum inter nos fuisse quamdam veluti zelotypiam, et similitates subinde natas ; quanquam ego tamen ejus apud me legato sæpenumero professus eram, me perinde hanc honorum petitionem existimare, atque si eandem uterque nuptias ambiremus, me adeo (utcumque res casura esset) in eadem velle cum ipso amicitia integra inviolataque permanere. Ego proculdubio iis me verbis apud ejus oratorem usum esse negabo, neque tum certe orationi meæ voluntas non consentiebat ». Et infra : « In Robertum autem, (scilicet Marchianum), ego Caroli oratori etiam auxilium, si rogaret, fœdere me laturo obtuli et militem Robertus in regno meo, insciente me, conscripserat. Stاتم ubi ad aures meas permanavit, gravissimis edictis revocavi, nec id sine magno Roberti incommodo, qui præter spem ab eo milite nudalus haud ignobiles arces non ita multo post vi ac deditione captas amisit. Navarrorum autem regi Henrico quod tulerim suppetias, mihi hoc criminosis esse minime potest ; etenim iis fœderibus, quæ Carolo mecum intercedebant, accurate hoc exceptum erat, nisi certo præfinito tempore cum Henrico illi conveniret, ego quas alio ex fœdere Henrico debebam suppetias rogatus ferre possem, idque etiam fide in Carolum integra, et inviolatis quæ inter nos icta essent, fœderibus. Itaque suppetias Henrico tuli, sed Carolo præmonito : atque ita tui magis ut mihi verendum sit, ne Henrici conquestio quod serius, quam Caroli accusatio quod tulerim, improbitatis sit maculam altatura. Quibus ex rebus, beatissime pater, vosque amplissimi cardinales et clarissimi legati, satis (mea quidem sententia) intelligitis, nullius nos culpæ ex hoc priore bello affines dici aut haberi posse ». Haectenus Franciscus rex, cujus gratia alii Apologetici libri ² editi fuerunt.

97. Carolus V et Franciscus dissidiis suis tot tantaque mala in Christianam rempublicam invexere, ut alter in alterum belli causam conjicere studuerit : utut se res habuerit, sive illud utriusque regis sive alterius culpa gestum fuerit, constat ex Gallorum regis superiori Apologia, atque historicorum Monumentis ³, illum arma primum Navarræ, quæ Carolo V parebat,

restituendi avito regno (quod a Ferdinando Caroli avo odio Pisani schismatis et Ludovici XII qui schismaticorum partes adversus Julium II susceperat expugnatum vidimus) Henrici juvenandi specie intulisse, inmisso Andrea Fuxeo, qui Lesparros dicebatur, cum pedestri exercitu Aquitanico et equitatu Pictonico. Is celeritate usus, antequam Hispani copias pararent, Pamplonam nobilium et oppidanorum, qui Henricum regem in Navarricam solium restitutum cupiebant, opera egregia usus recepit post hostiles aliquot in arcem impressiones, in quibus Ignatius Loyola in cruce sauciatus a sæculari militia ad divinam se transtulit : a quo postea societas Jesu magno Ecclesiæ lucandæ et propagandæ futura subsidio condita est.

98. *In obsidione Pampelaensis Ignatius Loyola vulneratur, et a B. Petro sanatus de perfectiori vita cogitat.* — « Annus agebatur », inquit Orlandinus, « MDCXXI, cum Pompeiopolis ex æneo globo fedum in cruce vulnus accepit, ut quo die grande ictus ab hoste et vulneratus est in corpore (is dies fuit feria altera Pentecostes XIII kal. Junii, ut certis auctoribus compertum est) eo videretur ab almo spiritu amore ictus et sauciatus in animo ». Cumque instituendæ sanctioris vitæ desiderio desiliisset et lecto intempesta nocte, ut se Virginis Deiparæ clientelæ commendaret : « Ingenti motu », inquit auctor, « concussus est terræ solum, et cubiculum in quo orabat intremuit, sive id exorati munus indicium fuerit, ut olim usu Paulo Silæque venit nocturnus carceris inter horrores, cum Deo laudes hymnosque canerent ; seu fugati dæmonis argumentum, qui ab eo viro, cujus in anima thronum sibi Deus sedemque jam fixerat, ingenti rabie efferatus velut amplius non rediturus abscederet ». Quantas vero, collectantibus inter se contrariis caducarum et caelestium rerum amoribus, internos æstus sustinuerit atque ex sacrorum librorum lectione sanctioris vitæ gustum delibavit, enarrat Joannes Petrus Maffei ejus Vitæ scriptor ⁴, cujus verba afferimus :

99. « Ardebat eo tempore Hispania intestini belli tumultibus : quam nactus occasionem Franciscus Gallie rex, Navarræ Vasconum, quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Abibreto cognato suo recuperandæ spe, cujus pater ex eo Ferdinandi Catholici armis olim exactus fuerat, Andream Foxium egnomem Asporotum cum exercitu jussit in eas regiones impetum facere : qui celeritate usus, cum aliquot loca improvise adventu cepisset, cumque nobilitas Henrici cupida ad Gallum sese quotidie adjungeret, Navarræ dux, qui Navarræ summo cum imperio præerat, ejus rei fama commotus, in ulteriorem Hispaniam ad auxilia contrahenda profectus est,

¹ Ext. to. III, rer. Germ. p. 357. — ² Ext. ib. p. 322. etc. et p. 342 et 59. — ³ Guice. l. XIV. et Murian. Vinc. Blas. to. I, l. II, c. 28. hist. Navar. lib. Ferron. l. v. Polyd. l. XXVII. Orland. hist. Soc. Jes. l. I. Maff. in Vit. S. Ignat. l. I, c. 2.

⁴ Maff. l. I, c. 2. Orland. l. I, hist. Soc. Jes.

Ignatio paucisque praeterea Pampeloniae custodiae causa relictis ». Et infra : « Nec mora : Galli, omisso colloquio, acrius instare, tormentis mœnia atque atque diruere, undique ascensum tentare : Hispani contra, Ignatii praesertim exemplo atque adhortationibus incitati, fortiter sese defendere. Subentem hostem gladiis, telis, contis arcere, quoad Ignatio ante alios dimicanti globi vi excussus e muro lapis laevam haud ita graviter læsit tibiam : globus vero ipse quanquam impetu refracto subsiliens, dextram adeo labefactavit, atque confregit, ut e vestigio semianimis alienata mente corruerit : tum vero debilitati animis caeteri, et deditio facta ». Et infra : « Cumque jam Ignatius omnes fere cibos haustusque stomacho fastidiente respueret, aliaque in eo cernerentur Itheti signa, suorum admonitu, sacris quæ ad expiandum animum pertinent rite procuratis, ipso B. Petri Apostoli pervigilio, cunctis mœrentibus, eo deductus est, ut medici prorsus actum affirmarent, nisi ante mediam cam noctem vis morbi remitteret. Venerebat jam dudum Ignatius præcipuo quodam cultu principem Apostolorum, qui etiam ejus laudes militariter olim carmine Hispanico celebraverat ; cujus profecto pietatis fructum non exiguum tulit ; siquidem illa ipsa decretoria nocte, per quietem videre sibi visus est eundem Apostolum optatam sibi valetudinem divinitus afferentem : nec sane in irritum ea visio recidit ; quippe continuo levari doloribus ciboque refici est ceptus, jamque Dei beneficio periculum mortis evaserat ». Nonnullisque interjectis :

100. « Cum affixus lectulo Ignatius fallendi temporis causa profanum quempiam librum poposcisset, ex iis quos antea per otium lectitare consueverat, divino plane consilio factum est, nullus ut eo tempore domi liber esset ejusmodi : at vero longe meliores alii duo reperti sunt, Hispanico sermone conscripti, quorum alterius *Vita Christi*, alterius (quo selecta virtutum exempla continebantur) *Sanctorum flores* erat inscriptio : ea videlicet lectio salutis initium attulit homini : dum enim oblatos sibi libros variis locis quasi aliud agens delibabat, sensim capî ceptus est pulchritudine eorum, quæ scripta reperiebat, atque adeo inter ipsam lectionem, ubi quidpiam insigne cognoverat, subsistere secum ipse deliberans : quid si præclarum hoc sancti Dominici facinus ? quid si hoc S. Francisci Deo fretus aggrediar ? Neque vero, cum hæc et alia sibi multa proponeret, res occurrebat ulla tam ardua tamque difficilis, quam non perficere sese posse generosa quadam alacritate confideret. Quæ cum apud se diutius agitasset, emergebant rursus rerum inanum voluntates et secularia desideria, quorum sese nonnullis adeo manciparat, ut dum eorum vel adipiscendi rationem exquirat, vel potiundi

spem animo concepit, plures interim horas per imprudentiam, in ea cogitatione defixus haeret : jamque priora illa propemodum exciderant, accensoque nuper igniculos pietatis voluptatum illecebræ, et perniciose rerum fluxarum blandimenta restinxerant, cum periclitanti servulo divina bonitas opem celeriter affererebat, ex eorum videlicet recodatione, quæ legerat meliorem ei mentem et consilia saniora submittebat : atque in hac item commentatione tandem morabatur, donec intervenit eujuspiam alio mentem animumque converteret. Ille ille vicissitudine et quasi conflictu dies aliquot mirum in modum exagitatus, cum in ejus pectore voluptas et virtus pæne ex æquo certarent, contrarias in partes magna sua perurbatione distrahebatur, incertus animi hancine vitam an illam cum primum posset insisteret. Verumtamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud intererat, quod blandis illis fluxarum rerum imaginibus quandiu præsentibus observabantur tandem titillabatur Ignatii mens ; abeuntibus vero succedebat illico amarus quidam torpor et aegritudo, et sibi met displicentis animi tedium. At contra præclari illi ad Christianam laudem impetus cogitationesque de adæquanda vigilantia et sobrietate sanctorum, de votivis peregrinationibus, de victu cultuque in primis horrido et aspero non modo cum aderant, animum insolita quadam jucunditate mulcebant, sed in recessu quoque tristitia subeunte nulla secum hilaremque præstabant ». Et inferius :

101. « His ergo observationibus et assiduis librorum monitis, e lethali animæ veterno excelsitate anteacte vite peccata, et infinitam in se Dei elementiam aliquando cœpit agnoscere : nec solum de mutandis in posterum moribus, verum etiam de expiandis omni ratione delictis, placando Numine serio cogitare : atque in hanc deliberationem ingressus, denuo sese ad Christi Domini sanctorum sectanda vestigia occulto quodam instinctu acriter sentiebat impelli, et eorum præcipue, qui in se ipsi quam maxime duricie severi extitissent ; artium quippe spiritualium et Christianæ philosophiæ rudis et ignarus adhuc, omnem fere sanctitatis et officii perfectionem in asperitate vite, et in voluntaria corporis afflictatione statuerat : quocirca jam tum agitabat animo simul atque per valetudinem liceret nudis pedibus Jerosolymam petere, ac frequenti verberatione longoque jejunio tantas peccatorum penas ultro suscipere, quantas videlicet ab excelso magnoque animo salutare odium sui et ardens divini gratiæ promerenda stadium exigebat. Jamque rectis euntem sensibus et optima quaque expectentem longe vehementius incitavit divina visio ; etenim nocte quadam vigilantia augustissima specie, ac beatissimo lumine fulgens Maria virgo una cum parvulo Jesu non modo sese palam ostendit, verum

etiam incredibili benignitate spectandam aliquandiu præbuit: quo viso mirifice recreatus ignatus tantum repente odium fastidiumque concepit eorum, quæ apud cæcos mortales prima putantur, ac præsertim, quæ cum inhonesta voluptate conjuncta sunt, ut omnes rerum illarum quamvis diuturno usu ac vetustate corroboratas imagines ex hominis memoria confestim aspectus ille deterserit. Accessit ad hæc illud quoque non leve Dei beneficium, quod ei in omnem deinde vitam proprium ac stabile mansit, ut quotiescumque sublatis in cælum oculis astra suspiceret (quod sane sæpe faciebat ac diu) mortalia cuncta illi repente sordescerent, et miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur. At de eo jucunda suis locis recurret mentio: nunc intermissam historiæ seriem repetamus.

102. *Recepta ab Hispania Navarra.* — Recepta Pampilona Gallus in illius propugnaculis non Navarricæ signa, sed Gallicæ delixit¹: ex quo a Navarris gravia in Gallos concepta odia postea eruperunt: secuta regiæ urbis exemplum minora oppida victori Gallo se dederunt: neque Hispanorum ob eam jacturam movebantur animi, cum inter sese plebei ac nobiles dissiderent adeo, ut die vigesima secunda Aprilis hujus anni finito atrocissimo certamine plebei cæsi fuerint², captique in acie eorum duces carnificis manu obruncati: Antonius vero Acunius Zamorensis episcopus seditiosorum signifer de quo antea actum est, ubi plebeiorum res depressas vidit, onustus auro ex Hispania fugam tentavit; sed a duce Najaræ interceptus in munitissimæ arcis carcere ad annum hujus sæculi vigesimum sextum tentus est, donec ob elisum præfecto arcis, cum quo familiariter vescebatur, proditione capul, misere necatus est.

103. In tantis Hispanorum adversus regios magistratus tumultibus tutatum Numen causam Caroli V ejusque clientelam suscepisse, quo tempore ille adversus Lutherum hæresiarcham ac sectatores justam sententiam tulerat, observat Vincentius Bascus; hoc enim anno die septima Aprilis in sacello ædium Roderici comitis Cocentugnæ, operante sacris Onuphrio Salorrio, ex B. Virginis imagine manare lacrymæ visæ sunt, ac magna copia præsentè Guilhelmo, ejusdem comitis filio, in sinum decurrerunt. Celebratum est carne sacrum hoc prodigium ab Onufrio Jordano sacerdote pietate conspicuo; de quo refertur illum scientiæ opinionem inlatham cupiditatibus quondam frenata laxasse, atque nocte jam adulta in cubiculum reversum reperisse in eo spectrum jumentum specie: quod cum compellasset quomodo ingressum esset, responsum hoc accepisse, talem esse qualis ille erat; eoque mox evanescente,

ita Jordanum timore perterritum, ut, expiatis anteactæ vite criminibus, plurima virtutum exempla præbuerit, carnibus et vino perpetuo abstinerit, somnos nullibi quam in Ecclesiis carpsit, discurreret pedibus per vicos ad simplicem populum doctrina Christiana institutum: in quo pio opere demum affectus senio in media sacra concione, cum maximo animi ardore de Deo verba faceret, animam repente efflarit.

104. Cæterum sedatis Castellanis tumultibus, seditiones variæ Valentiam, Baleares insulas, et Aragoniam adhuc exagitarunt¹ et adversus Gallos, qui Gruniam sive Logronium, alias Tuliobrigam, obsidione premebant, atque in Castellam proferre imperium meditabantur, erupere conjunctis armis Hispani, ac magnam cladem intulerunt Lesparro et Turnonio ducibus captis², promæque mox ad victorem urbes deditionem fecerunt: « Galli », inquit Ferronius³, « passim cæsi et fugati: Navarrorum urbes eodem momento receptæ: qua in re sane plagam accepere Franci odiosam tum re, tum tempore: Turnonius et Lesparrous captivi abducti. Multi putarunt culpa Lesparroi cladem acceptam: nam Pampelunæ cupida nobilitate recipiendi Henrici sui regis, nulla Navarrorum, sed insignia Gallica fixerunt, ob quæ illos mox in gratiam rediisse cum Hispanis Joanne Luxo etiam Aquitano sequestro; qui cum apud eam gentem gratia valeret, indignaretur, in nullam se partem bellicarum curarum accessit, ipse Lesparrous culpa se vacare aiebat, propterea quod firmus ab equitatu non fuisset ».

105. *Perditissimi latrones grassantur in Gallis.* — Addit auctor³ grassatas eo tempore aliquot equitum turmas per Galliam, omniaque flagitiorum genera palrasse, eoque ipsorum impietatem prorupisse, ut sibi mille dæmonum nomen gloriabundi imponerent: « Si rogasses, inquit, quo pergerent, ad dæmonem; unde prodirent, e dæmone aiebant; unde multi suspicati a potentiore immissos ». Tanta morum corruptio hæresi infaustam pandebat viam: at divinam ullionem improbissimi homines brevi sensere; nam post expilatos aliquot vicos, ad Monponum oppidulum Petracoriorum vino somnoque oppressi, ab oppidanis ac rusticis concisi nocte intempesta spoliatique fuerunt. Recuperare dein frustra Navarram Gallus inmisso Guilhelmo Gounferio Boniveto tribuno maritimorum, qui Fontis-Arabici urbem munitissimam postea ad deditionem impulit, vicissimque Hispani in Bearniam irrupere.

106. *In Italia res Gallorum pessumdatæ.* — In Italia res Gallicæ inclinatæ ac depressæ fuere: Leo enim Pontifex ad Francos Insubria

¹ Guicci. l. XIV. — ² Vinc. Basc. to. 1. l. II. c. 16.

¹ Id. ib. c. 18, 19, 20, 21. — ² Id. ib. c. 28. et Guicci. l. XIV. — ³ Ferron. l. v. — ⁴ Id. ib.

depellendos, qui Pontificia jura in conferendis sacerdotiis invaserant, Caesari se adjunxerat, uti superius dictum est, clandestinaeque in Gallos conjunctiones factae ab Insubribus, qui deprehensi ad Rhegium Lepidi, necnon Mutinam, cui Pontificio nomine Franciscus Guicciardinus praeratal¹, confugere : Galli ob receptos conjuratos oppidum irrito conatu, nec sine gravi clade pertulerunt : conducti sunt a Pontifice Helvetii Matthaei cardinalis Sedunensis et Ennii episcopi Verulani opera : Genua² a Pontificia et Neapolitana classe Adurniorum auspiciis frustra tentata. Obtendisse Pontificem Italiae libertatem, refert Ferronius : « Palam, inquit, Italiae libertatem personabat, concipiebaturque animo pulsus Gallis majora, ne ab ipso quidem Caesare, aut Francisco Sfortia, cujus jactitabat restitutionem, succedentibus rebus temporatus ». Jactata haec fuisse confirmat Guicciardinus³ ; imo etiam increbuisse, quaeri eo bello, non Stortiae, sed Julio Medici principatum Mediolanensem ex Paride constat. Porro Venetorum ducem sopire hoc lugubre bellum studuisse, ac pacis consilia Pontifici suggestisse refert idem auctor⁴ his verbis : « Gabriel Venetus vir magni animi summaeque prudentia admonebat Leonem, bellica ea consilia prima specie laeta tractatu dura, eventu tristia esse : adesse Gallicos legatos, dum integra omnia essent, verbis potius sopirentur controversiae, quam Italiam, Galliam, Hispaniam ad funestum armaret bellum : cogitare potius de Turca labefactando ; in quem nisi mucronem Pontificium excussisset, parum pie in reliquis verti arma ». Et infra : « Emitteretur potius ut caetum piorum, quem vanis quibusdam opinionum quasi fluctibus jampridem agitatam tuendum susceperat, in tranquillitatis portum perduceret : non bellum indiceret sanguinolentum ».

107. Operam etiam iterum navavit egregiam, ut sedaretur tam exitiale rei Christianae bellum Henricus Anglorum rex indielis Caleli conventibus, de quo haec Belchairs tradit⁵ : « Is uti inter Caesarem, Franciscum ipsumque convenerat, se harum controversiarum arbitrum obtulit, quibus dirimendis fidam utrique sedulamque operam navaret : Calesium uterque legatos mitteret : Thomam Eboracensem cardinalem pacis interpretem eodem profecturum. Accepit conditionem Franciscus, modo Leo Pontifex ejus foederatus, foedere, si quod iniretur, comprehenderentur : ut pridie nonas Augusti Calesium utrique legati se sisterent convenit ». Et infra : « In eo conventu⁶ Caesar Burgundiam Majorem, quam Ducatum vocant, sibi restituit clientelae jure, quod in Atrebatensem Flandricumque comitatum Galliarum reges habebant,

sibi cedi postulabat, quod imperatorem regis clientem esse indignum sua majestate duceret. Haec postulata, cum prorsus aliena essent, regii legati rejecerunt, ac re infecta discesserunt ». Interjectis pluribus addit auctor de redintegrato ab Anglo iterum iterumque pacis inter Gallum et Hispanum colloquio : « Anglici, inquit, legati regem adierunt, ut pacem inter Caesarem ipsumque confirmarent, eoque rem perduxerunt, ut inter eosdem conveniret Tornacensem obsidionem solvere ; Mediolanensem exercitum revocare Caesar, Franciscus quoque exercitus suos dimittere lenebatur ; verum de capto per Bonivetum Anyralum Fonte-Rapido nuntius intervenit : idcirco foedus nisi restituito Fonte-Rapido ratum habere Caesar noluit ; quum restituere Franciscus, a Boniveto quanquam absente persuasus, recusasset, bellum redintegratum est ». Et infra⁷ : « Bonivetus quidem sibi mortem non ita multo post, regi hero captivitate accersivit, et totum Christianismum sua ambitione perturbavit. Ili enim duo principes inter se commissi caeteros fere omnes secum traxerunt, et universos Christianos in mutuas caedes irruere vel persuaserunt, vel coegerunt ; Turcis autem eas, quas postea vidimus, imperii augendi occasiones praebuerunt. Hinc expugnata Rhodus ; Pannoniae amissae, Peloponesi bona pars, multae insulae, postremo Cyprus, omnium denique malorum nostrorum longa series ex hac una turbata pace manavit : quae primum auctor ipse, mox rex herus nimis credulus (ut divina ultio justissima est) expertus est. Sic magnis principibus evenire solet, qui sese aulicis adulatoribus totos dant, virorum prudentium consilia aspernantur ».

108. Ut vero Gallorum res in exitium tendere coeperint in Insubria describit Ferronius ; Mediolanenses Gallis infensus fuisse ob nocturnas direptiones impetu factas in domos civium aliquot opulentorum partim invidia, partim Menaldi avari praesulis Tarbensis consilio : injectas etiam templorum sacrae suppellectili sacrelegas manus referunt⁸, atque sacerdotes caelatum argentum et aurum, quod in sacris habebant, occultasse veritos, ne Lautrechii regii praefecti jussu auferretur ; quod aliquot in locis jam tentatum fuerat, praecipueque in aede divi Ambrosii, ubi altare est laminis argenteis auroque obtectum. Par scelus⁹ in Galliis patratum, ubi clatri et cancelli argentei in Ecclesia S. Martini Turonensis evulsi fuere, adeo ut sumptas divinitus sacrilegii poenas vulgo jactatum sit : caeterum quaesita per scelus subsidia nil sacrilegis profuere. Conjunctis etenim Pontificio et Caesareo exercitibus¹⁰ primum Parma ac Placentia vi expugnatae sunt, et Pontificiae ditioni restituta : Mediolanum vero non sine maxima victorum

¹ Guicc. l. XIV. — ² Aug. Just. l. VI. Bizar. l. XXIX. Fol. l. XI. — ³ Guicc. l. XIV. — ⁴ Ferron. l. XVI. — ⁵ Belc. l. XVI. num. 29. — ⁶ Id. ib. num. 3.

⁷ Belcair. l. XVI. num. 37. — ⁸ Continuator Sabellic. et alii. — ⁹ Ferron. l. V. — ¹⁰ Guicc. l. XIV. Continuator Sabellicus Cavill. hist. Crem. et alii.

admiratione, captis pavore Gallis, primo impetu a Julio Medice cardinale legato, Friderico marchione Mantuano, et Prospero Columna ducibus, receptum : ex cujus victoriae nuntio Leonem Pontificem ingenti diffusum lætitia referunt, in qua apoplexia correptus nullis perceptis sacramentis ætatis anno quadragesimo sexto nondum exacto ¹ decessit inopina morte.

109. *Leonis X mors inopinata, forsitan veneno illata : hujus Pontificis mirra vitæ dotes.* — Describit hunc triumphum in funus conversum Paris de Grassis hæc verbis ² : « Die vigesima quarta Novembris, hora quasi prima noctis, a divinus bombardas in signum lætitiæ ex castro S. Angeli ob Mediolanum captum a nostris militibus cum nostro legato reverendissimo cardinale de Medicis, qui in civitatem Mediolani cum exercitu Apostolico ingressus esset, deceptis Gallorum castris ». Et infra : « Tantum lætabatur, (scilicet Leo,) ut nunquam plus lætatus fuerit intrinsecus vel extrinsecus, ita et taliter, ut ex Malliano, ubi erat profectus solatiæ causa, plures ac plures singulis horis per nuntios festivitatis signa fieri mandaret : quæ signa per triiduum continuum perdurarent diebus ac noctibus : quin imo cum ipse ex prædicto Malliano redisset, die vigesima quinta, quæ fuit dies S. Catharinæ, Lunæ, fuit a populo quasi tanto cum jubilo exceptus, ac a multis cum olivarum ramis obviantibus, et cum plausibus et tubis et sclopis et similibus lætitiæ indicis ; et insuper a me etiam fuit requisitus an placeret ex tanta lætitia aliquas gratias Deo reddere : et papa a me quæsit judicium meum. Ego respondi quod quando bellum est inter principes Christianos ex victoria tali non solet Ecclesia gratulari, nisi Ecclesia habeat aliquid interesse : quo casu pro qualitate et respectu interesse sui, quod ipsa Ecclesia sive Sedes Apostolica facit signa lætitiæ pro modo victoriae acquisitæ. Itaque, si papa habet aliquid interesse magnum, similiter et lætiam faciat, et etiam gratias Deo reddat. Papa ad hoc ridens et totus festivus dixit, quod bonum magnum in manibus haberet. Ego replicavi, quod ergo magnas gratias Deo redderet : et res-

¹ Panvin. in illius Vita. — ² Paris to. IV. Ms. arch. Vat. p. 381. Ang. Justin. l. VI. Bizar. l. XXIX. Foliet. l. XII et alii.

(1) Obiit hoc anno Leo papa X, cujus ingenium moresque ex auctoribus coævis late describit annalista, ad quem lectores haud inviti remittimus. Quanquam enim us que ab illo in utramque partem congesta sunt addenda multa ex aliis coævis scriptoribus succurrunt; cum tamen res habeatur de Pontifice qui inter multos benevolos, multos interim osores nactus fuit, ex illorum laudibus eorumque vituperationibus quamnam certam, que dubia, que suspiciosa, que tandem falsa de illo jactata sint, discerni vix posse arbitror. Inter ejus adversarios præsertim Lutheri fautores an Guiciardinus accensendus sit, audivendi ratio suppetit; cum nonnisi ab infuso in Leonem animo provenire possent ea que narrat de collecta pecunia, propositis indulgentiarum premiis, per Germaniam contracta, quam pro eo quod in sacros usus expendit, Magdalene Medicæ sorori suæ commodis a Pontifice destinatum affirmat. Addit vero Magdalenam ministrum suum ad pecuniam illam colligendam misisse Archiepiscopum, que res gravissime pios Germanos offendit, causamque præbuit Luthero ut in indulgentias declamaret. Narrationem hanc Guiciardini suspectam efficit silentium coævorum omnium historicorum, Lutheranorum præsertim, qui cum prætextus omnes ad honestandam Lutheri defectionem sedulo conquisierint, nihil tamen de pecunia ex indulgentiis comparata et in usus Magdalene Medicæ conversa commemorant. Id quidem recentiorum Lutheranorum scriptorum diligentiam non fugit, qui lectam in Guiciardino historiam opportune obtrudunt. Parem sedulitatem in vetustioribus eorum scriptoribus concipere pronum esset, si vera scriberet Guiciardinus de re tota passim in Germania vulgi sermonibus dissipata. Alia de hoc Pontifice ex Cicconio, Jovio, Panvino aliisque repetenda.

Vide tamen que de conversa pecunia sacra in comoda Magdalene habentur in gravaminibus Germaniæ apud Rayn. A. MDXXIII. 39. MANST.

pondit velle omnino, et quod die Mercurii teneret consistorium, et quod ego reducerem sibi ad memoriam hoc totum; quia cum cardinalibus volebat factum totum et lætiam tantam significare: et sic, cum hæc diceret, cubiculum ingressus est. Ubi cum aliquas horas quiescisset, dictus est non bene se habere: et sic die Mercurii non fecit consistorium, nec equitavit ad Ecclesiam de Populo, ad quam se dixerat velle ire, redditurus ibi gratias Deo in die S. Andreae. Male nimirum se affici sensit: quare eo die archiepiscopus Nicosiensis ejus vice, præsentem cardinalium senatu, grates de parta victoria relaturus divina celebravit, ac die insequenti lætitiæ pompam sua morte clausit, inopina quidem adeo, ut ne sacramentis quidem munus fuerit; subdit enim Paris: « Die Dominica, quæ fuit prima mensis Decembris, hora quasi septima, mortuus est papa Leo Decimus ex catharro superfluo, absque eo quod aliquis prævidisset casum suum; nam medici ipsum dicebant leviter ægrotare ex catharro concepto in villa Malliana. In effectu ego interpellatus fui post mediam noctem hora quasi nona, ut irem ad parandum funus ipsum: et sic ivi, et inveni eum mortuum et jam frigidum quasi nigrum ex tumore catharri, licet aliqui dixerint ex veneno (1) ».

110. Afferit ille nonnulla conceptæ hujus suspitionis argumenta: « Hora noctis tertia vel circa corpus fuit sepultum: sed ego prius videns illud nullum tumefactum et obscurum præter solitum admiratus proposui in collegio an placeret ex ista causa, quod illud facerem exenterari; et placuit: et in fine illo aperto inventum est cor maculatum et hepatis partem corrosam, et lienis similiter partem vitiosam: quæ cum chirurgici et physici videntes cum stupore admirati dixerunt pro certo illum fuisse toxicatum; et quia ipse infelix papa ante obitum sæpe doluerit sentire interiora sua quasi ex igne comburi. Itaque manifeste compertum est papam Leonem venenatum periisse: quæ res illico credita est, quoniam per aliquot paucos ante dies quidam ignotus in habitu simulato ivit ad fenestram unam monasterii S. Hieronymi, et inde vocato certo fratre dixit ei, quod eras omnino iret ad papam, et significaret ei, qualiter

venenum paratum erat sibi de proximo a quodam ejus intrinseco non in cibo aut potu, sed aut in manutergio, aut in camiscia, seu mapula: et cum iste frater non vellet ire ad Mallianum ubi tunc papa morabatur, ivit ad palatium et dixit datario: qui illico ivit ad Mallianum, et retulit hoc papæ: qui illico misit pro isto fratre ut ad se in Mallianum veniret; et sic ivit, et rursus idem sibi dixit quod prius datario dixerat. Quo audito, papa stupefactus dixit, quod prius si voluntas Dei esset, quod patere-
ret, sed quod caveret quantum posset. Itaque inde ad paucos dies veniens Romam ægrofate cepit, et cum ægrofaret sæpe dicebat dolens quod interius ardebat, et in finalibus suis verbis dixit se occisum esse et mox moriturum: doluit autem quod cardinalis suus dilectus de Medicis superesset in multis ærumnis, et fastidiis belliosis. Et quia suspicio fuit omnino de veneno preparato in vino, fuit captus quidam camerarius pocillator sive pincerna papæ simul cum canapario a furore populi ex suspitione; quia iste visus est Urbem exire, et captus est, et ductus in castellum: sed postea examinatus et inquisitus fuit liberatus tanquam innocens, et conclusum, non fuisse papam venenatum, sed ex catharro, ut supra ». Tradit Guicciardinus ¹ Leonem, Julio cardinale Medice hortante ne bellum in Francos susciperet, respondisse ad id eo se potissimum consilio duci, quod Parmam et Placentiam in Romanæ Ecclesiæ potestatem redacturum sperabat: quæ res si e sententiâ sibi succederet, mortem haud sibi ingrâtam futuram: paucis vero anlequam occumberet diebus de Placentia capta, eodem autem, quo extinctus obiit, die, de Parma recepta nuntium illi perlatum.

111. Prosecutus est Leonis amplissimum elogium Paulus Jovius ², et Onuphrius Panvinus ³ mixtas nævis virtutes illi adscribit: « Fuit, inquit, rerum divinarum diligens observator, sacris cæremoniis deditus, corpore procre, decora facie, naso grandiore, oculis cæcutientibus et cæsiis, aspectu grato et venerabili: in dicendo elegans, sententiis gravis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens: eloquio facilis, aditu omnibus permissus, justitiæ acerrimus cultor, nam et grassatores colibuit, et ex iis multos capitali pœna affecti. Id unum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupiis effuse deditus, luxui et splendidissimis conviviis musicæque magis, quam tantum Pontificem deceret, totos dies impenderet: pecuniæ quærendæ causa cum multa tum ædificiis, tum effusis largitionibus et bellorum usibus absumpsisset, pretio cardinales aliquot legit, et officia quædam vænalia excogitavit, ut cubicularios,

scutiferos, milites S. Petri, et ripæ portionarios. Fuit omnium, qui ad eam diem fuerant, Romanorum Pontificum liberalissimus. Musicos magnopere amavit, cum esset ejus artis peritissimus: doctos et eruditos viros coluit, et magnis muneribus prosecutus est; nihil enim antiquius duxit, quam bonarum artium studia majorum suorum maximeque Laurentii patris exemplo provehere, et liberalissime exornare, etc. » Instaurata fuit ab eo Romana academia, conquistis undique magno sumptu viris doctrina excellentissimis, interque alios litterarum politiorum studiosos Petrum Bembum atque Jacobum Sadoletum a secretis delegisse, et in cardinalium collegium cooptasse vidimus.

112. De ædificiis vero a Leone excitis hæc tradit Panvinus ¹, de quo paulo ante memoravi: « Ædificandi studio incensus Basilicam Vaticanam miro artificio, a Julio II inchoatam, perficiendam, quantum in eo fuit magno animo suscepit: palatium Vaticanum triplicibus longis et præambulis porticibus eximia structura, auratis laquearibus, egregiis nobilissimisque operis picturis splendidissimum fecit: Deiparæ virginis ædem, cui cardinalis præfuerat, in monte Celio a fundamentis pæne refecit, et laqueari aureo exornavit: lavacrum Constantini Lateranense ruinam minitans restituit, laminis plumbeis tectum reparavit. Pyrgorum portu cæno et saxis repleto publicæ commoditatis purgato, oppidum muro cingere cepit; arcem Montis-Flasconis, Corneti cardinalis Vitellesci et in nullis patrimonii oppidis peramplam ædem vel restituit, vel a fundamentis ædificavit. Mallianam villam aqua corrivata elegantiori ædificio exornavit: Romæ sancti Alexii caput argentea theca elausit: anlæe et Belgis serica auroque intexta quinquaginta aureorum millibus sacelli Pontificii ornameto coemit ». Et infra: « Cadaver in Basilica Vaticana lateritio tumulo tum sepultum postea a Paulo III ad Minervæ ædem cum Clementis corpore translatum, et nobilissimo marmoreo monumento conditum est. Vacavit, eo mortuo, Sedes Romana mensem unum, dies septem ». Quod atinet ad tempus, quo Leo Pontificatum gessit; cum illum renuntiatum summum Pontificem viderimus V idus Martii, nimirum die undecima anni MXXII, obiit autem hora septima post primum diem Decembris, ipsum sedisse annos octo, menses octo, dies viginti duos dicendum est. Audita Leonis morte, Lutherus procacissime illi defuncto insultavit; et, ut scurra spurcissimus erat, non propheta, in libello hæc verba impura scripsit: *Qui præ minis moritur, ad ejus sepulturam compulsari debet crepitus ventris*. Quæ indignæ voces sat demonstrabant, quo spiritu ille ageretur.

¹ Guicci. l. XIV. — ² Jovius in Vita Leon. X. — ³ Panvin. in Vit. Leon. X.

¹ Panvin. in Vita Leon. X.

113. *Emmanuelis Lusitanæ regis, Ecclesiæ propugnatoris fortissimi, obitus et virtutes.* — Paucis post Leonis obitum diebus, ex hac quoque vita migravit Emmanuel Lusitanæ rex ¹, maximo proborum omnium luctu, de cuius partis ex Barbaris infidelibus triumphis, et egregia in amplificanda Christi religione apud disjunctissimas nationes opera, honorificentissima sæpius mentio a nobis facta est. Conscripsit ejus res præclare gestas elegantissimo stylo Hieronymus Osorius episcopus Silvensis, atque ipsum hoc elogio exornat : « In anni hujus exitu rex Emmanuel eo tempore, quo magis opibus et imperio summaque nominis gloria et celebritate florebat, et optima, ut videbatur, valetudine et corporis robore et incolumitate vivebat, in morbum subito incidit, ex quo post dies novem decima tertia die mensis Decembris ex hac vita migravit : quinquaginta duobus annis et sex mensibus vixerat, e quibus viginti sex annis et mense cum dimidio regnavit. In ipso vitæ fine maxima quædam insitæ religionis et pietatis documenta dedit : testamentum cum singulari prudentia fecit : animum sacris sanctissimis expiavit : mortis certissimæ nuntium æquissimo animo tulit ; sacerdotes, qui illum circumstabant, et hymnis atque precibus ad Deum adhibitis vota pro illius salute sempiterna faciebant, adjuvabat, et versus sacrorum carminum multis in locis memoriter pronuntiabat. Fuit in Bethtemitico templo, quod fundarat, cum multis lachrymis, quas desiderium illius excitabat, cum regio funere omniumque ferme principum et nobilitatis universæ celebritate in sepulchro conditus ». Et infra : « Regni patrimonium miris accessionibus amplificavit . Armazium Arabiæ portum, Indiam Indo et Gange deliniam, eam etiam quæ ultra Gangem est extremasque orientis solis regiones imperio adjecit : terras incognitas perlustravit ; omnia namque, quæ Lusitani illius imperio faciebant, ad illius laudem et gloriam referenda sunt : nec enim regis officium in ulla re clarius perspicitur, quam in excellentium hominum, qui res præclaras cum maxima laude moluntur, multitudine. Rex enim est, si vere hoc nomen usurpat, qui spiritus affert, qui animos ad laudem excitat ». Et post alia :

« Minime dubito quin si per ille se signa in Africam intulisset, omnem Mauritaniam Tingitanam facillime fuisset sub imperium subditurus : sed ab eo consilio partim temporibus, partim quorumdam hominum timidorum consiliiis sæpe revocatus fuit. Quanto tamen studio Mahumetis nomen extinguere conaretur, urbes quæ illius imperio et industria captæ sunt et arces similiter ædificatæ atque munite declarant. Itaque felicitas illius, quæ fuit incredibilis, non est

fortuna, ut hominum vulgus loquitur, sed divino beneficio, quod virtutibus illius favebat, attribuenda : fuit enim vita continens, natura benignus, religione pius ; præterea mitis atque mansuetus, et in summa gravitate comis et perhumanus. Aditus facillimos habebat : in administrando jure et negotiis impigre gerendis summam diligentiam adhibebat. Mane, et sæpe numero ante lucem surgebat, et rebus divinis operam dabat : tum in supplicium postulatis audiendis, et negotiis reipublicæ transigendis tempus omne consumebat. Erat in sermone jucundus, et non mediocri urbanitate præditus, et admodum liberalis : domesticorum necessitatibus summa benignitate consulebat : milites alebat : res præclare gestas non solum laudibus, sed multis etiam muneribus et beneficiis prosequabatur : egentium inopiam opibus suis egregie sustentabat : viris religiosis et virginibus sacris non solum ea, quæ ad cultum religionis, verum quæ ad domesticum usum pertinebant, large et munifice suppeditabat ». Nonnullisque aliis interjectis verbis, subdit :

114. « Admodum temperate cibis utebatur : a vino semper abstinuit, et diebus solemnibus jejuniis consecratis ciborum abstinentiam summa religione conservabat : favebat plurimum litteris : de moribus externis multa percontari solebat : historias libenter audiebat : quoties cibum publice sumebat, erant epulæ magis jucundo et utili sermone, quam coquorum artificio conditæ ». Et infra : « Ecclesiæ sanctionibus alacritate singulari parebat : mores et ritus ab Ecclesiâ constitutos summa sanctitate et cæremonia tuebatur : tempore, quo memoria suppliciorum, quæ Christus pro nobis in cruce pertulit ritu solemnibus consecratur, a templo minime discedebat, et tribus diebus, quibus sanctissimum Eucharistiæ sacramentum erat in sepulchri quadam similitudine conditum, ut nobis memoriam nostræ salutis representaret, neque vestes exuebat, nec ab eo loco nisi ad aliquod breve tempus abscedebat, et cum somnus illum complectebatur, ibi sine ullo vitæ delicatioris instrumento parumper acubabat. Multas sanctorum hominum religiones instauravit, fluxosque mores ad pristinam severitatem et sanctimoniam reduxit : ædes sacras quamplurimas vel a fundamentis extruxit, vel collapsas refecit. Odio acerbissimo Mahumetis sectam persequebatur, et ea de causa tanto studio bellum in Africa et Asia comparabat, ut quantum in illo esset, memoriam erroris pestiferi deleteret. Sic autem religionem colebat, ut nunquam studium publici juris et reipublicæ rationem intermitteret : sic reipublicæ constituendæ, et moribus atque legibus invigilabat, ut bellicarum rerum curam nullo modo deponeret : sic se cum musicis aut venatoribus oblectabat, ut in mediis voluptatibus salutis publicæ memoriam refineret. Itaque

¹ Barro, dec. 3. l. VII. c. 7. Osor. l. XII. Maff. l. VIII.

codem tempore classes in Mauritaniam et Æthiopiam, in orientis solis regiones instruebat: præsidia in varias partes submittebat: juri dicundo operam dabat: hominum querelis aures assidue præbebat: commissa facinora vindicabat: tanta tamen lenitate præditus erat, ut non facile hominum cupidiorum, et omnia pericula metuentium postulatis importunis obisteret. Id autem effecit, ut manus multorum immodice sacris rebus afferri permitteret, et transmissionem in Africam, cujus studio tantopere flagrabat, ita differret, ut mors improvisa posset omnes illius cogitationes impedire; attamen quamvis, ut res humanæ sunt, aliquid ejusmodi, quod reprehensione aliqua dignum videatur in se admitteret, fuit is princeps multis regiis virtutibus ornatissimus et immortalis memoria consecrandus». Hisque verbis auctor historiæ suæ finem imponit.

115. Passa autem est Ecclesia in Emmanuele jacturam fortissimi defensoris, qui assidua pro Christi religione amplificanda agitans consilia cum Davide Abyssinorum Christiano rege fœdus adversus Turcas, qui Ægypto potiti illius imperio imminebant, pepigerat: cujus accepto nuntio Leonem divino Numini solemniter gratias aliquot ante obitum mensibus egisse, refert Paris de Grassis¹ sic inquit: «Pridie papa mihi ad se vocato narravit, qualiter habuerat nova a rege Portugalliæ super fœdus initum inter se ex una parte, et ex alia inter presbyterum Joannem Æthiopum atque Abyssinorum regem super eo quod ipse presbyter Joannes volebat esse omnino Christianus, et quod erat Christianus jam a multis annis citra, sed nesciebat qualiter adorare Christum deberet in cæremoniis et cultu Catholico; et quod, si rex ipse Portugalliæ vellet quod ipsi duo simul essent pugnaturi contra Turchos et alios infideles pro nomine Jesu Christi. Et multa alia, quæ latius in litteris ipsius Abyssini a rege Portugalliæ ad ipsum papam missis continentur; et quod has litteras sua sanctitas recitavit in hesterno consistorio, ut haberet vota cardinalium super gratiis Deo agendis cum lætitia et festo convenienti tantæ novitati». Referuntur eæ a Damiano de Goez² conceptæ hæc verbis:

«Litteræ serenissimi Davidis Æthiopiæ imperatoris ad Emmanuelem Portugalliæ, etc. regem scriptæ anno MXXI, Paulo Jovio interprete».

116. Has litteras mittit Atani Tinghil, id est, *thus Virgînis*, quod nomen est a baptisate; nunc in ipso suscepti regni initio assumpsit nomen *David dilectus a Deo*, columna fidei, cognatus stirpis Judæ, filius David, filius Salomonis, filius columnæ Syon, filius seminis

Jacob, filius manus Mariæ, filius Nau per carnem, imperator magnæ et altæ Æthiopiæ, magnorum regnorum et ditiorum et terrarum rex de Noa, de Caffale, de Fatigal, de Angote, de Baru, de Baaliganze, de Adea, de Vangué, de Goibamee, ubi Nilus oritur, de Bamaraa, de Vaguemedri, de Ambeaa, de Vague, de Tigrimahon, de Sabaym, unde fuit regina Saba; de Bernagæz, et dominus usque ad Nobiam finem Ægypti.

117. Hæc litteræ diriguntur regi potentissimo et excellentissimo semper victori D. Emmanueli, qui habitat in amore Dei, et firmus permanet in fide Catholica, filio Apostolorum Petri et Pauli, regi Portugalliæ et Algarbiorum, amico Christianorum, hosti, judici, imperatori, domitori Maurorum et gentium Africæ et Guinæ a promontorio et insula Lunæ Maris Rubri, Arabiæ, et Persidis et Armutiæ, magnæ Indiæ, et omnium insularum terrarum adjacentium, profligatori Maurorum et fortium paganorum, domino arcium et altorum castellorum et murorum, propagatori fidei Jesu Christi. «Pax tibi, domine Rex Emmanuel, qui Dei fretus auxilio Mauros occidis, et tua classe, tuo exercitu et tuis ducibus undique infideles tanquam canes expellis». Et infra: «Magnopere sum gavisus, et Deo egi gratias, et tum magnam cepi voluptatem, cum pectora vestrorum nuntiorum crucibus insignita conspicerem, et experirer percutiendo, eos ritus tenere fidei Christianæ, qui essent verissimi; et illud me singulari devotione injecta vehementer permovit, quod intelligerem iter in Æthiopiam inventum esse non sine miraculo: nam referebant præfectum classis quamdiu per mare Arabicum errasset, et propterea de inveniendò nostro portu desperasset, re infecta redire in Indiam voluisse, maxime propter sævas maris tempestates; sed in aurora opportune rubram crucem in cælo apparuisse, qua salutata, a nautis proras in eam partem esse conversas, monstranteque Deo reperit esse portum nostrum. Quæ res mihi pro miraculo visa est: et certe is classis præfectus Deo debet admodum esse dilectus, postquam tantam ei felicitatem concessam videmus, quantum nemo ante eum a Deo impetrare potuerit.

118. «De hac autem mutua legatione antiquitus prædictum fuit a propheta in libro de vita et passione S. Victoris, et in libris sanctorum Patrum, quod rex magnus Christianus cum rege Æthiopiæ esset cum mutua pace conventurus; sed hoc nequaquam futurum existimabam diebus vitæ meæ. Verum Deus certum sciebat, ut laudetur nomen ejus, qui nuntium ad me detulit, ut ego pariter id mittere possem ad te patrem meum in Christo et amicum, ut sumus in una fide, postquam a nullo alio rege Christiano nuntium aut certam notitiam habuerim. Hactenus circum me Mauri erant filii Mahometis, et gen-

¹ Paris to. IV. Ms. arch. Val. p. 379. — ² Damian. Goez. to. II. Hisp. illustratæ. p. 1293.

files, et reliqui sunt servi, qui Deum non agnoscunt, et alii qui ligna et ignem venerantur, et alii qui solem adorant, et alii qui serpentes deos esse putant : cum his nunquam pacem habui, quoniam ad veritatem venire recusant, et frustra his predicabam fidem. Nunc vero conquiesco, et Deus quietem dono mihi dedit cum hostibus meis et tuis ; nam in finibus meis cum armatus contra eos progredior, ipsi faciem et terga vertunt, et duces et milites mei per campos de his victorias consequuntur. Neque mihi Deus irascitur, ut dicit Psalterium, et *Deus vota eorum rem-plem, qui iusta petunt*. Nec hoc ad laudem nostram pertinet ; nam Deo agenda sunt gratiæ : is est, qui mundum vobis dedit, et terram gentium perpetuo concessit, ac aliorum terras, quæ sunt a finibus vestris ac initium Æthiopiæ. Propterea ingentes Deo gratias ago, et prædico summam ejus potentiam, cum sperem eorum populorum filios, qui in tuam ditionem venient, proculdubio fidei veritatem esse cognituros. Quamobrem deo gratias Deo, et spero quod filii vestri, et ego, et vos de felicibus earum rerum successibus abunde lactabimur. Et vos Deo debetis continue supplicare, donec gratiam vobis det poliundi templi sancti in Jerusalem, quæ est in potestate hostium Christi Maurorum, et gentium, et hæreticorum : et si hoc perfeceris, caput tuum omni laude plenissimum erit.

119. « Cæterum ex numero legatorum, qui ad me veniebant cum prædicto Matthæo, tres perire ; et præfectus magnus vestræ classis devenit apud (Arquicum) Macua in colloquium cum rege de Bernagais, qui est imperio meo subjectus, et statim legatos ad me misit et munera ingentia, quæ mihi charissima fuerunt : verum nomen vestrum omni gemma et thesauro mihi pretiosius videtur. Sed hæc transcamus, et agamus inter nos, quo modo invadere et capere possimus alias infidelium terras. Ego certe dabo millies centena millia drachmarum auri, et totidem millia militarium virorum, itemque materiam et ferrum et cuprum in usum ædificandæ et ornandæ classis : magnam etiam commentæ copiam ; amice etiam conveniemus : et quoniam non est consuetudinis et dignitatis meæ ad petendam pacem legatos mittere, et tu primus a me eam sincere quesivisti, ad verificanda Christi verba ; nam scriptum est : *Beati pedes, qui portant pacem* : et ego propterea sum ad id paratus more Apostolorum, qui erant unanimis et unius cordis. O Rex et pater mi Emmanuel, unus Deus te sospitem velit et servet, qui est Deus cæli et semper unius substantiæ, nec juvenescit nec senescit. Is, qui a te nuntiam attulit Rodericus Lima vocabatur, legationis optimorum virorum princeps ; et cum eo Franciscus Alvarez, quem propter vite probitatem, et singularem religionem et justitiam valde charissimum habui ; maxime quod verissimis ver-

bis cum esset interrogatus de fide aptissime respondebat : et ita debetis enim exaltare, et magistrum appellare, et dare ei officium convertendi populos de Macua, et de Balava, et de Zeida, et omnium insularum Maris Rubri, quoniam sunt in finibus regnorum meorum, et ego ei concessi crucem et baculum in signum potestatis ; et ita vos jubete, ut hæc ei concedantur, et creetur episcopus illarum terrarum et insularum.

120. « Ego sicuti filius parvulus, quæ jussistis feci, et faciam, si venerint legati vestri, ut invicem mutuis opibus adjuvemur. Singulis autem oratoribus vestris, qui venient, sicut tum fecistis, ad Mazua, aut Delacama, et ad portus intra angustias Maris Rubri, ea tribuam, tribuique curabo, quæ fienda significabitis : sicuti maxime desidero, ut in consilio et rerum actione prospere jungamur ; nam cum ad ea littora copia vestræ pervenerint mature, et ego cum meis exercitibus adero. Et quoniam in finibus meis nemo est Christianus, neque templa Christianorum visuntur ; concedam vestris hominibus habitandas illas terras, quæ sunt proximæ Maurorum ditioni : propterea opus est, ut ceptis vestris debitum finem afferatis. Interim mittite ad me viros eruditos, atque etiam cælatores imaginum auri et argenti, et fabros cupri et ferri et stanni et plumbi ; item artifices, qui litteris nostræ linguæ pro Ecclesia libros imprimant, etc. »

121. *Solimannus. reliquiis Mamaluchorum cæsis, Alba-Regali potitur, et Rhodiam expeditionem conficere meditatur.* — Accensus adeo est pio religionis studio Æthiopum Orientalium imperator, ut Aloysius ¹ civis Venetus in suo Commentario Italico referat, agente se Scyropoli oratorem presbyteri Joannis, quem indigene Pretiosum appellant ad Ismaelem sophi Persam accessisse, quo principis sui nominæ hortaretur, ut Solimannum adoriretur, Syriamque infestis armis peteret ; e ducturum enim principem ipsum adversus Turcas in Ægypto dominantes ducenta militum millia, convenisseque cum Lusitanæ rege, ut quinque ac triginta triremes, et quædam alia navigia omni bellico apparatu instructa mitteret, spemque affulgere, ut universa Ægyptus a Solimanno deficeret. Addit idem auctor Solimannum etiam oratores ad oblatiendam pacem ad Persam legasse, illique universam eam regionem Euphrati adjacentem, modo, ipso bellum adversus Christianos gerente, ab armis discederet, detulisse. His vero postulatis assensisse videtur Persa ; siquidem bellum non intulit Solimanno, qui magna felicitate usus tumultuantem Syriam compescuit ². Concitaverat eam in arma Gazelles Mameluchorum im-

¹ Bizar. l. x. et Aloysio Venet. — ² Bosius p. 2. l. XVIII. Continuatur Sabel. Biz. l. XI.

perii redintegrandi studio, eorumque reliquias collegerat : miserat etiam ad Cajerbejum Ægypti præfectum legatos, qui ipsam ad commoendam adversus Turcas Ægyptum instigarent ; sed Cajerbejus in Turcæ obsequio constans perstitit, ac Farat bassa Solimanni dux Gazellenm eruentissimo prælio cum omnibus Mameluchorum reliquiis concidit, ex qua victoria Turcarum arma adversus Christianos verti cœpere ; quandoquidem Solimannus a parente Selimo mandata testamento acceperat ¹, ut Albam Regalem invaderet, ut in media Christianorum regna ex ea arce irrumperere posset, neque Christianos in Turciam irruentes expectaret : Rhodum etiam debellaret, ut Syriam pacatam tenere posset : tum ea bella præsens obiret ; quippe integras non fore eas victorias, quas imperator suo sudore non peperisset.

122. Hæc tyranni parentis jussa peregit Solimannus : at Christiani reges Lateranensis synodi monita contempserunt ; quibus invicem se in mutuis bellis persecutionibus, Turcæ inter sese conjunctissimi Solimanno imperatore Albam Regalem ad confluentes Savi et Danubii sitam, apud quam Mahumetem II, B. Joanne Capistranensi et Joanne Huniade propugnatoribus, divinitus debellatum vidimus, ingenti pressam obsidione ad deditionem ² pepulerunt, maxima Christiani imperii clade et ignominia : qua de re Abrahamus ³ Bakschay in rerum Hungaricarum ad hunc annum chronologia hæc tradit : « Solimannus Turcarum imperator Belgradum, alias Nandor Albam, maximum regni Hungariæ propugnaculum, capit in festo Beccollationis Joannis Baptistæ ». Destituta erat ea urbis necessario bellico apparatu, ac tam occulta fraude irrepsere Turcæ, ut prius cincta fuerit hostibus, quam Hungari de eorum adventu aliquid resciscerent : Hungarorum autem sceptrum contractabat imbellibus manibus Ludovicus adolescens, quem avari principes præulesque sibi expilandum proposuerant ⁴ ; adeo ut nihil ille præter regii nominis umbram possideret ; quocirca nullus adversus fidei hostes cogi potuit exercitus, principibus auxilium pollicentibus, sed nullum dantibus. Recepte quoque plures aliæ arces Hungariæ fuerunt a Turcis, qui Christiano sanguine satiati, spoliisque onusti majora alia repetituri bella discessere.

123. Recentem hanc cladem deploravit Petrus Delphinus ⁵ litteris ad Zachariam Mauroceum datis : « De bellorum, inquit, tumultibus tum in Italia, tum in Pannonia excitatis verendum merito est ob multiplicata passim flagitia in terra, quæ, nisi sua clementia represserit Dominus impetus hostium barbarorum (ut de Christianis invicem dissidentibus taceam) atque

relaxaverit, maximum immineat paulo post Christianæ reipublicæ periculum, ac formidolosissimum bellum. Compressa ab Othomanno Pannonia, et nullis præliis jam pæne deleta, Christianorum sociorum implorat auxilium adversus nefarios atque atrocissimos inimicorum crucis Christi conatus ; et non est, qui præsidium ferat ei, qui consurgat adversus malignantes, aut qui silet cum ea adversus operantes iniquitatem. Ardet vicini domus, et conflagrari atque everti penitus periclitatur, et negligimus aquam allerre ad extinguendum incendium. Quanto salubrius sibi consulerent invicem decertantes Christicola, si adeo gravia et atrocía bella susciperent ad tuendam suam et sociorum salutem ! quorum enim non excitaret animos atque inflammaret ad defensionem oppressorum expugnatum ac solo tenuis dirutum a Turcis Belgradum, oppidum Pannoniorum paulo ante munitissimum ? Non erit contenta gens immanis illis finibus : ultra progredi conabitur, et intrare in labores ac terminos, ubi non laboraverunt, contendet. Avertat Dominus ne fiat istud, et dissipet gentes quæ bella volunt, easque ad nihilum redigat ; facile est enim ei, cum voluerit, posse, etc. Ex Musolea die xxix Octobris MXXI ».

124. Auctus eo triumpho Solimannus Rhodicam expeditionem, qua Mahometi II olim etiam infeliciter cesserat, conficere meditatus est : accenderant vetera odia barbarica ¹ missa Gazelli a Fabricio Carretto principe belli ad Syriam et Turcico imperio divellendam subsidia : tum maritimæ in Turciæ naves grassationes, necnon Pontificem princepsque Christianos ad sociale bellum, quamvis irrito conatu, fuisse excitatos : cumque Fabricio Philippus Villers in Rhodio principatu successisset, Amarallus Lusitanus eques magni nominis, qui capitani a Philippo dissidebat odio, et invidia conflagrans de prodenda Rhodo suscepit consilia, ac Solimannum assiduis hortatibus ad eam bello expugnandam incitavit, a quo proximo anno subactam videbimus.

125. *Lusitanorum insigne facinus adversus Barbaros.* — In Somatra cum Emmanuel Pacieus Pacemensem tyrannum, qui impositum a Lusitanis superiori anno regem sustulerat, maritimis grassationibus fatigaret, concertum est admirabile prælium flumineum quinque Christianorum, qui in scapha aquatione redibant, adversus tres barbarorum infidelium naves apparatus militie lectissimo et armis ; adeo ut in prætoria, que nostros circumstetit, centum et quinquaginta viri, et in his plerique nobiles veherentur : de quibus tamen Christi implorati auspiciis parta victoria, quam ut miraculo plenam describit his verbis Osorius ² : « Tres naves

¹ Bosius ubi sup. — ² Bosius l. XVIII. Sabel. continuator hoc ann. Bizar. l. XI. — ³ Abraham. Baksay in Chron. — ⁴ Sabel. continuat. — ⁵ Petr. Delph. l. XII. Ep. XLIV.

¹ Bosius l. XVIII. — ² Osor. l. VII. p. 382.

humiles quidem, sed valde longæ multorum militum capaces, quæ remis impelluntur (incola Lancharas appellat) armis et valido militum præsidio munita, quibus multi nobiles homines vehebantur, scapham consecula sunt. Navibus præerat Joacensis vir egregie fortis, qui Zudamecius appellabatur. Nostri obstinatis animis deerevere mori potius quam servitutem pati. Deinde cum omnem suam spem in Christi numine collocassent, ad pugnam se comparant. Unus ex quinque viris Lusitanis tonsor erat: is cum esset viribus summis et animi singulari alacritate præditus, navis prætoriae, quæ reliquas antecesserat et in scapham invaserat, proram manibus arripuit, quatuor reliqui in navem conscendere, quos ipse consecutus fuit, tantoque impetu in hostes irruere, ut multi se metu in mare dejicerent: dux suis a tergo ense districto ferociter instabat, et mortem illis, nisi fortissime pugnarent, minabatur: et cum nihil neque exhortando neque minando proficeret, quatuor occidit. Erant adhuc hostes ancipiti metu districti: qui enim Lusitanorum impetum sustinebant, ab illis cædebantur; illis qui fugiebant erat manibus ducis sui mors necessario subeunda. Tandem postquam aliquo spatio fuit utrinque dimicatum, omnes hostes aut ferro concisi, aut fluctibus demersi sunt: tantus enim illis terror injectus est, ut se in mare demitterent, ipseque dux multis prius vulneribus acceptis se in mare præcipitem dedit. Erant autem supra centum et quinquaginta qui naveilla vehebantur: reliquæ duæ naves cum primæ casum oculis aspexissent, metu perterritæ constiterunt: sed eo tempore nostri erant ita labore debilitati et vulneribus confecti, ut nullas ad resistendum vires haberent. Sed eodem numine, quo fuerunt in prælio confirmati, ut tam admirandum facinus ederent, hostes exterriti sunt, ita ut eos aggredi non auderent. Navis hostium capta remulco ad navem primum, deinde Malacam perducta, et in terram subducta, et integumento cuncta fuit, ut diutissime permaneret, miraculi stupendi monumentum: hostes enim a Christi sanctissimis sacris alieni perspexerunt id nullo modo viribus humanis, sed Dei presentis auxilio gestum fuisse. In quo multa valde miranda contigere: primum fuit ardor et alacritas animorum, quæ quinque viri mori mauerunt, quam hostibus in deditorem venire: deinde prælium ipsum tam felici successu confectum, ut centum et quinquaginta hostes ferocissimi quinque virorum manibus vel cederent, vel metu adeo turbarentur, ut se in mare præcipitent: postremum fuit ille metus duabus navibus integris incussus, quæ non aère sunt in homines quinque vulneratos, atque gravissimo labore defatigatos invadere ».

126. Peperit hæc pugna admirabilis pacem: nam Pacemensis rex ob eam præpletus terrore

Christianorum amicitiam expetivit, sarcitæque injuria oblituit. Felici etiam eventu gestum bellum adversus Gintamensem regem Malacæ infestum; centum enim et eo amplius ipsius naves incensæ, revulsa stationis ejus repagula, instructæ cum elephantis illius acies disjectæ, Padi oppidum direptum, flammisque deletum. Defensa etiam Christi potius, quam Lusitanorum virtute Conlamensis arx paucissimis munita prædiis adversus viginti Barbarorum millia: « Eam Indiæ partem, quæ Conlamo finitima est », inquit Osorius, « et ad Austrum Cori promontorio definitum, quæ Comorin appellant, quedam regina tunc imperio tenebat, cum qua Conlami regina de Lusitanorum excidio conjuravit. Itaque reginæ utriusque copiis trium fratrum, qui plurimum inter Naires opinione virtutis excelebant, opera conjunctis, mense Junio, quo mense Ilyemis maxima vis in regionibus illis est, bellum excitari cœpit: supra viginti hominum millia coacta sunt: venenum fuit in puteis sparsum, ut aqutio impederetur, et arx circumfessa et magnis viribus oppugnata, et aliqui ex Christianis Indis, qui urbem incolebant, occisi: arcem triginta viri Lusitani tuebantur; ex illis quinque erant morbis oppressi: Ilyems erat impedimento, quominus facile Cochimo auxilium mitteretur: commeatus erat exiguus; præterea pulveris tormentarii summa penuria ». Subdit auctor Rodericum legasse hominem strenuum, qui se fluctibus committens Cochimensem præfectum periculi admonuit; ac mox navim commeatu necessario instructam cum viginti quinque propugnatoribus Conlamm submissam: continente vero duorum mensium spatio hostes variis acribusque assultibus ursisse nostros, et crebris vicissim eruptionibus decertatum cominus ferro et hastis magna Barbarorum strage: qui demum animis remissi, ac proxime adventantis auxilii metu pacem oraverint, et irrogatas ob violatum fœdus penas susceperint.

127. *Præcones Evangelici in Americam missi.* — Hoc anno in Americam illiusque insulas Carolo V subditas a Leone X submissi sunt præcones Evangelici ex Ordine S. Francisci Joannes Glapion et Franciscus de Angelis, qui Barbaris veri Numinis lucem felicissime intulerunt, atque ad rem Christianam profereandam omnibus prærogativis instructi sunt, quibus Nicolaus IV, Urbanus V et Eugenius IV profecturos ad disseminandam inter gentes Christi fidem ornarant. Consignatum est hæc nota Diploma Pontificium¹: « Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xxv Aprilis mxxi, Pontificatus anno nono ». Revocatus est postea ex Americana legatione Franciscus de Angelis, atque inter Clementem VII et Carolum V concordia

¹ Exl. apud Wading. to. VIII. an. 1625. num. 2.

interpretem illum egisse, dicitur inferius : ni forte duo Minoritæ Hispani eodem nomine insiguiti fuerint.

128. *Ferdinandi Cortesii in Mexicano regno gesta.* — Recuperata hoc anno est die Augusti decima tertia, ut nota marginalis habet, et Vitæ Ferdinandi Cortesii auctor confirmat ¹, Tenustitana lacunaris civitas amplissima Mexicanorum regia a Ferdinando Cortesio, quem immortalia facinora ad Barbaros humanarum victimarum carnificina putridos et execrabiles, qui ob eversa demonum simulacra rebellarent, edomandos, Christianoque subjiciendos imperio edidisse, refert Petrus Martyr in Commentariis inscriptis ad Hadrianum VI, qui cum obiisset antequam ipsi traderentur, successori Clementi VII oblatus fuere : « In civitate, inquit, millia domorum octo, sed quæ suburbiiis constat immensis ad lacunam usque protentis a Tascalteca leucas octodecim, nomine Tascuco, cum exercitu numeroso pedem fixit Cortesius. Non ausi sunt cives Tascucani detrectare ne darentur in prædam exemplo vicinorum edocti. In Tascalteca construendarum navium magistros reliquerat Cortesius, qui dum ipse belligerando circumvicina hostilia premeret, bergantinos, uti mentionem fecimus, componerent. Terdecim, ubi primum in Tascuco sedem exercitui dedit, afferri jussit bergantinorum composituras, quæ Tascaltecanorum et Guazuzingorum humeris tabulatim allata sunt : neque laborem illum inviti sumpserunt ; atrox adeo est in Tenustitanos odium, ut pro deliciis habeant quoscumque labores ad Tenustitanorum perniciem directos. En rem Romano populo, quando illustrius res illorum vigeant, non facilem. Ex Tascuco labitur in lacunam fluvius non ingens, cujus utraque ripa domibus, hortis interjacentibus, perpetuis fulta est. Interea dum bergantinorum construeretur compago, dum et remi et amplistre universum componerentur, fossam duci jussit ex Tascuco ad lacunam spatio milliarium Itatorum trium, staturarumque virilium quatuor profundam alieni sui lateralibus aggeribus munitissimam, in qua stagnare fluvius posset ad bergantinorum devectum ad lacunam. Quinquaginta dierum intervallo cum fossoribus perpetuis octo millibus provincialibus perfecit opus : sed antequam una et naves et fossa formarentur, plebrasque civitates tum terrestres tum lacunares, a quibus fuerat aufugiens infestatus, delevit et combussit : neque jam Tenustitani audebant prodire, ut aperto Marte contenderent cum nostris. Terdecim bergantinis per admirandum opus illud deductæ fossæ in lacunam projectis, Tenustitani suam videre præsentaneam perniciem : ex necessitate tamen animos sumpserunt ».

129. Subdit auctor, visis nostrorum navibus, hostilium cymbarum quinque millia militibus referatarum eas adoriri visas ; sed tormentorum bellicorum jactibus mox adjuti nubeculas vento difflatas : diverberatam crebris telis urbem, interclusos commeatus, aquæductus abruptos, ac tribus exercitibus urbem cinctam, quorum uni ex sexaginta millibus et amplius militum conflatu præfuit Cortesius ; quippe ex finitimis provinciis tum prædæ tum libertatis spe plures quam visæ posceret confluebant. His succinctus copiis Astalappam Mutezumæ olim regis sedem regiam vastavit, atque ex ea Tenustitanæ urbis pontem operis magnificentia, amplitudine, longitudine firmitateque admirandum invasit : ingentes etiam alii duo exercitus erant, adeo ut universim tres illi centum viginti millibus militum conlatisse referant. Ita nudique septa obsidione civitas misera facile colla jugo subdidisset, sed barbarus rex ejusque principes pro retinendo imperio eam exitio dedere : « Septuaginta, inquit, continuis diebus est ab omnibus lateribus a tergo et a fronte infestata. Intra civitatis ipsius vias, redentibus nostris ad vesperam in castra, quingentos, mille interdum, et eo amplius scribunt quot congressu fuisse interemptos. Quo strages erat crudelior, eo magis copiose ac opipare cœnabant. Guazuzingui et Tascaltecani cæteri que provinciales auxiliarii, qui soliti sunt hostes in prælio cadentes intra suos ventres sepelire, nec vetare ausus fuisset Cortesius : e nostris paucos aiunt semper periisse. Ergo tum gladio, tum rerum penuria consumpta est civium pars major : mortuorum cervos plerumque in viis nostri civitatem pugnando ingredienti reperiebant, quos fame siti que dicebant exhalasse animas ». In his hostilibus impressionibus fuit semel Cortesius ab hoste captus, sed mox a socio, qui manus invasoris uno ictu abscidit, liberatus : ac demum cum partem, in qua rex barbarus latebat, explorasset, in eam improvise impetu incurrit, illumque ac proceres cepit : quo in custodiam tradito ingens civitas discerpto fere omni ejus populo in deditionem Cortesii venit, omnesque nationes quibus rex barbarus dominabatur, Christiano imperio subjecit. Reportato hoc triumpho, Ferdinandus Cortesius deformatam urbem in pristinam dignitatem restituendam meditatus, ne tanta moles inculta maneret, sanguine regio procreatum Tenustitanæ regem dei præfecit ; ipse autem circumjacentes urbes ac provincias exploratas sub jugum misit : ad Austrum trans montes patere immensum æquor reperit, atque in iis regionibus sex amplissimas civitates florere, quarum minor Vallisoletto celebrari longe esset.

130. His consentanea tradit ejusdem Cortesii Vitæ auctor, additque centum millia Tenustitanorum trimestri flexu cæsa, præter eos, qui

¹ Pet. Mar. déc. 5. c. 8. Vit. Ferdin. Cortes. p. 207.

fame et peste interierunt, ducenta vero millia Americanorum in castris Cortesii versata, præter nongentos Hispanos et octoginta equiles: singulis vero recurrentibus annis die S. Hippolito sacra victoriæ memoriam recolit solemnè instructa supplicatione, in qua Cortesii vexillum circumferitur. Addit etiam plura ejus excidii præsgia a Mexicanis visa; conspecta enim ab omnibus in aere prælia: in Orientali etiam mari duabus ante auroram horis ingentem splendorem e mari in caelum efferri atque evanescere visum: tum pervulgatum fuisse Mutecumæ tempore candidam et Barbaram gentem Mexico imperatorem; præterea barbaro, qui bello caplus fuerat, jam dæmonibus immolando atque infelicem sortem suam plangenti implorantique cæli Conditoris opem, ostensum caeleste visum, quo jussus est mortem non expavescere, miserturum enim illius æternum Numen: cæterum impiæ superstitionis sacerdotibus denuntiaret, brevi immania erroris humani sacrificia penitus tollenda; jam jamque imminere, qui nefariam superstitionem delenturi, rerumque polituri essent: cumque postea pietas angelorum imagines conspexissent Barbari, usurpare solitos illum Deum prædicto Americano visendum se objecisse. Scribit etiam auctor¹, Ferdinandum Cortesium consuevisse mox atque aliquam novam terram subigeret, idola evertere: ac humana sacrificia prohibere, ne Deus et proximus læderentur; partoque Mexico efflagitasse a Cæsare, ut episcopos, sacerdotes et monachos, quibus decimas telluris attribueret, pro fide propaganda mittendos curaret.

¹ Id. ib. p. 233.

131. *Navis, orbe terrarum peragrato, in Hispaniam revertitur.* — Emensa universi orbis ambitum navis, cui Victoriae nomen inditum erat, hoc anno in Hispanias appulit, de qua hæc Petrus Martyr¹ refert: « Alia via post triennium paucis diebus exceptis a discessu revecta est, primariis omnibus infelici eventu pæne relicta; sed hoc inauditum hæcenus tentatum nunquam ab initio mundi parallelum integrum: terram universam circuit hæc navis. Quid super hæc incredibili novitate confinxisset Græcia, si Græco alieni accidisset? » Et infra: « Tot erroribus actos se inquirunt, ut millia leucarum quatuordecim percurrisse nunc hæc, nunc illac navigando se prædicent, licet terræ ambitum minus octo millibus constare fateantur: quia qua via querendæ forent optatæ insulæ ab itinere Portugallensium alieno ignorabant. Datur opera ne a talibus incæptis decidatur quid statuetur, quo pacto cum Portugallensibus concludetur ».

132. *De Moluchis insulis inter Lusitanos et Castellanos his orta.* — Nonnullis interjectis, ut Lusitani Castellanique contenderent invicem Moluchæ intra limites ab Alexandro VI Pontifice cuique regi designatos jacere, addit idem Petrus Martyr: « Unum restat quod summa replebit admiratione legentes, eos præcipue, qui se putant vagos caelorum cursus habere præmanibus familiares: quando ad Gorgodes navis hæc regressa fuit, diem fuisse Mercurii arbitrabantur nautæ, Jovis esse reperiunt: unde diem unum in eo discursu aiunt sibi ablatum ea trium annorum intercapedine ».

¹ Petr. Mart. dec. 5. c. 7.

HADRIANI VI ANNUS I. — CHRISTI 1522.

1. *Divino instinctu ducti cardinales eligunt Hadrianum tum in Hispania agentem.* — Sequitur annus vigesimus secundus a millesimo quingentesimo, decima Indictione, quo exegerat Dei Ecclesia in orbitate ac luctu mensem unum, dies septem, cum cardinales duo de quadra-

ginta, qui sacris comitiis intererant, divino potius instinctu, quam humano ducti consilio, Hadrianum tit. SS. Joannis et Pauli presbyterum cardinalem et episcopum Dertusensem communibus suffragiis præter omnium expectationem ad Pontificiæ dignitatis apicem, quem illi divi-

nitus jam aude praedictum ferunt ¹, ob egregia ejus virtutum ornamenta exevire V idus Januarii ². Divino sane factum consilio, ut Hadrianus summus Pontifex renuntiaretur, testatum praeter alios reliquit Gregorius Cortesius in litteris, quas ad eundem Pontificem postea dedit : « Tibi potissimum, Hadriane VI Pontifex maxime, Christianum orbem administrandum communi suffragio patres concesserunt, ea quidem ratione, ut nemo tam vehemens hostis providentia existat, qui id divino factum consilio audeat denegare : ignarus siquidem et in extremis orbis partibus agens ad supremum dignitatis fastigium es evectus ; quod tibi potissimum illi commiserunt, quibus liberum erat praesentem et ex seipsis Pontificem creare ; cum, ne nomine dicam, certe fere nemo esset, qui te de facie cognosceret ».

2. Adscribit etiam ejus electionem Petrus Delphinus ³ divinae providentiae in litteris ad Franciscum cardinalem Soderinum missis : « De assumpto, inquit, novissime ad apicem Apostolatus summo sacerdote optime ab omnibus sentiri audio ; religiosum ipsum ac Deum timentem, et pietate atque innocentia insignem vulgo praedicant, ut haud temere credi possit a Domino factum istud fuisse ; cum sit mirabile in oculis omnium. Laudatur idcirco sapiens incorruptumque senatus vestri iudicium, etc. Ex S. Benedicto, die xiii Januarii mxxxii ».

3. Agebat tum Victoriae in Cantabria Hadrianus Hispaniarum administrationi cum duobus collegis intentus, cum nuntius de Pontificato illi delato a Gerundensi episcopo missus est. At ille conversis ad amicos oculis : « Si vera, inquit ⁴, quae nuntiantur, mihi profecto plurimum est dolendum » ; ac tum Caesaraugustani denegatam antea S. Lamberti martyris ex ea urbe oriundi maxillam dono transmisere : quod sacrum pignus tanto pietatis sensu delibutus excepit, ut maximum adepti Pontificatus fructum percepisse diceret, quod tam pretioso munere frueretur. Allatum postea est ei factum a cardinalibus electionis decretum ; quo pacate accepto, ut Deo obtemperaret, Pontificium cultum induit, ac pristino Hadriani nomini retento Sexti cognomen adiecit.

4. Fuit ipse patria Trajectensis, patre natus Florentio, humilis et obscurae conditionis viro, honestis tamen moribus praedito ; at adeo egestate presso, ut cum eximiae indolis filio litteris institundo par non esset, in collegio quodam Lovaniensi gratis educandum tradiderit : ubi optimus adolescens tanta cum ingenii ac diligentiae laude studiis navavit operam, ut brevi temporis flexu inter philosophos ac theologos principem locum sit consecutus, neque Pontifi-

cii juris aliarumque scientiarum experte exliferit. Cum itaque doctrinae ac probitatis gloria floreret, Margarita Maximiliani Romanorum regis filia, quae Belgis praerarat, in eum sacerdotium parochiale conferendum curavit, dein Lovaniensium canonicorum collegii decanus creatus est, ac postea in ea nobili Academia scriinii praefectura auctus (cancellarium vulgo vocant) penes quem scholarum supremum imperium manet. Emererat jam ex pauperie ad opes non modicas, cum Lovanii collegium construxit, vectigalibusque annuis ad alendos studiosos adolescentes, locupletavit : deinde Carolo in Romani imperii et plurimum regnorum spes adolescere incipienti, ad ejus optime conformandos mores, litterisque perpoliendum ipsius animum praceptor datus a Maximiliano Caesare illius avo : postea ad Ferdinandum Hispaniarum regem orator missus, designatus est ab illo episcopus Dertusensis ; quo extincto, et Carolo in avi materni regna succedente, Hadrianus ex oratore Caesare consiliorum regionum rerumque omnium particeps ac moderator factus Maximiliani rogatu commendationeque a Leone X anno a Virgineo partu mxxvi in cardinalium numerum relatus, SS. Joannis et Pauli titulo insignitus est ; abeunteque in Germaniam Carolo, Hispanicae aulae procurator relictus, strenuam operam compendendis populorum seditionibus navavit : qua sollicitudine districto demum Pontificatus illi delatus est.

5. Non detuere, qui cardinales acerbe carpserint, natione Belgam Pontificem delegisse, qui longe trans Alpes degeret, dum Ecclesiastica ditio a duce Urbinate et Balionibus bello laniebatur : quo maxime tempore Italia Hispanis et Gallicis concussa armis praesentia Pontificis egeret ; atque in anceps discrimen Romanam dignitatem coniecisse, ne in Hispanias Sedes Apostolica transferenda esset. Verum qui rem altius perpenderit, periclitantem nimirum ob Lutheri haereses in Germania religionem, sapientiam cardinalium cogetur suscipere, quod eum ad Pontificatum evocarint, qui Caesaris gratia et potentia fretus Lutheranam impietatem in dies ingravescentem excindere posset. Quare Joannes Faber ⁵ in Epistola praefixa libro, quem adversus Lutheri haereses hoc anno scripsit, conceptas piorum spes de Lutherana haeresi ab eo extinguenda ita expressit : « Successus fore felices, quam multis ex causis speramus, quas commemorare perlongum foret, tum maxime ex vocatione illa mire canonica, quae tantum praebet, ut nullam corrupti officii suspicionem praebet, ut nulla multis saeculis mirabilior sit credita diviniisque : te enim, quem tanta terrarum mariumque interapedo a sacris illis comitiis sejunxit, ceu ex divinae vocis oraculo desig-

¹ Paul. Jov. in Hadr. VII. — ² Guicci. I. XIV. — ³ Petr. Delph. I. XII. Ep. I. — ⁴ Paul. Jov.

⁵ Jo. Fab. in Epist. dedicat.

navit sacrosanctus senatus ille cardineus integritate vite non minus quam eruditione conspicuus : non ambiisti fastigium hoc, ne quis calumnietur, te tibi gesturum imperium, ut qui invitus huc sis tractatus, et adeo per omnia plane vocatus, ut Aaron Ismaeliticæ gentis olim sacerdos magnus : quamobrem multo sane felicis censuram hoc auguramur Ecclesiæ Christi, quod pastor orbis es vocatus ». Et infra : « Quod si ulla ratione humana subsidia præstare poterunt, en potentissimum ac maximum imperatorem Carolum habes, cui providentia Dei jam denuo contigisti pater. Quod si Carolus ille Magnus olim Hadriano I comaternitatis vinculo dumtaxat obstricto in damnandis hæresibus ac recuperandis Ecclesiæ bonis nunquam deesse voluit ; au non iustiori causa is Carolus tibi aderit, quem toties, et tam impense erudiisti sanis doctrinis, ac (quod magis laudandum fuerit) quem tuæ sanctimonia vite fecisti esse optimum ? »

6. Cardinales quidem eo consilio ductos ipsum delegisse ostendunt date a Carolo V ad cardinalium senatum litteræ¹, quibus Dolgastus falsam illam notam apposuit, ad confirmandum designatum Pontificem fuisse exaratas.

« Reverendissimis dominis cardinalibus sacri collegii Carolus, divina favente clementia, rex Romanorum, etc.

« Magnitudo rei, qua pietatem in Deum vestram, erga nos benevolentiam declarastis, facit ut cum summa vobis debeat gratia, quibus vestris eam pro merito vestro habeamus vix invenire possimus : nam nulla dicendi facultas est, quæ divina studia vestra oratione æquare possit, admirabilem profecto sapientiam vestram ; siquidem cum quo in statu res publica esset animo vestro proponeretis, de Pontificeque designando ageretis, nihil aut publico commodo, aut dignitati nostræ antetulistis. Libebat ante de republica bene sperare, nunc secuta omnia præstare posse videmur ; quid enim est, quod hoc Pontifice et in divinis et in humanis rebus constitui non possit ; cum præterea quæ in homine summa insunt, animum nostrum sanctissimis officiis ita devinctum habeat, ut omnibus fortunis nostris non secus quam suis uti possit. Ergo quod suffragiis vestris salvam religionem voluistis, quodque quantum potuistis nobis tribuistis, quæ universo ordini separatimque unicuique debetur, gratia ea non solum a nobis habetur, sed ita cumulate refertur, ut nulla dies interventura sit, quæ hujus beneficii memoriam e sensu nostro evellat : sed cum salus rerum perturbatis his temporibus eo vertatur, ut summus Pontifex quamprimum in Urbem veniat regendam, qui navis suæ clavum præsens vobiscum suscipiat, certos homines in Hispaniam

cum litteris excurrere jubemus, præfectosque ut omnibus officiis sanctitatem suam prosequantur, monemus. Interim a vobis pelimus, ut pro virtute vestra curam sacrosanctæ Sedis Apostolicæ suscipiatis, quantumque potestis cavetis, ne quidquam de amplitudine illius desideretur. » Paucisque interjectis verbis subdit : « Hortamur vos, ut concordii voluntate sitis, salvaque ea curetis, quæ a Leone X, viro nunquam satis laudato, sempiterna laude parta sunt, etc. Dat. Brussella xxvi Januarii mxxii ».

7. Affectum Hadrianum magnis honoribus muneribusque ab Hispaniis præsulibus ac proceribus, qui ad eum undique concurrere, refert Vincentius Blascus¹ ; familiaque pontificali composita, Victoria profectum Burgos, Palentium, Eldanam, Vallisoletum, ac demum Casaream Augustam se contulisse, ac solemnè ubique pompa exceptum : in hac vero urbe sanctissimorum martyrum ipsum reliquias venerunt : cumque S. Lamberti sepulchrum aperuisset, atque aliquas reliquias absunderet, recentem et purpureum ex iis cruorem fluxisse, qui vase christallino inclusus adhuc in eo templo servatur : paucisque ante diebus simile prodigium in oppido, cui Yebra nomen est, sito in valle Vasensi, dum Joannes regia Aragonia et Navarrica de stirpe creatus episcopus Oseensis partem reliquiarum ex sacro S. Eurosie virginis ac martyris capite amputaret, contigisse, ac sacri etiamnum qui inde manavit sanguinis impressa signa conspici. Substitit vero Cesaragusta Hadrianus a media Quadragesima usque ad Pentecosten. Tum Ibero flumine secundo Dertusam defluxit, indeque Tarraconam, in cujus portu ingens classis milite ac necessario apparatu instruebatur, pervenit. Describemus illius iter inferius ; recensenda enim nunc sunt, quæ pro redintegranda re Christiana gesserit dum in Hispania moras traxit.

8. *Hadrianus frustra nititur bellum componere inter Casarem et Gallum.* — Ubi primum Pontificatum inivit, mox curam omnem ad sapienda Casarem inter et Gallum bella convertit² : quanta enim mala ex iis tulularent describit Petrus Delphinus³ : « Videmus ubique sævire bella, vastari regiones, diripi atque everti oppida, humanum passim sanguinem Christianorum fundi : non est qui se opponat pro muro, qui prohibeat fieri talia. Utinam infundat Dominus in præcordia novi hujus Pontificis gratiam, ut sicut alter Moyses verbo et exemplo studeat regere populum summi, et sanctitate vite potens sit erectis manibus placare iram Domini, etc. Ex S. Benedicto die xxiii Januarii mxxii ». Misit ille ad Francicum regem internumtum Apostolicum archiepiscopo-

¹ Ext. apud Dolgast. to. II. p. 149.

¹ Blascus tom. I. lib. II. cap. 29. — ² Guice. I. XIV. — ³ Lib. II. Ep. LI.

pum Barensē, cui episcopus Bajocensis¹ de tam eximia provincia restituendā Christiano imperio pacis ei demandata est gratulatus, significavitque praeſtare ut Insubria Gallo permitteretur : si enim armis foret superior, ea non contentum futurum; sin vinceretur, nisi ea sibi restituta unquam conquiēturum; ac ni pax inter reges conficeretur, eversum iri Italiam, remque Christianam in extremum discrimen adducendam : ceterum Insubriam premi duobus exercitibus, altero Mediolani mēnibus incluso, altero per agros volitante ex octodecim Helvetiorum decemque Vasconum et Halorum millibus conflato : Veniam regulum ad Senarum portas excurrere, tantisque calamitatibus afflictam Italiam Pontificis opem implorare.

9. Dum dandam pro internuntio Pontificio fidem publicam expectabat Hadrianus, litteras ad Franciscum regem plurimis paterni amoris notis insignes, atque hortativas ad faciendam concordiam misit², quibus pollicebatur, se, absceso omni humano respectu, communis parentis affectus erga omnes expliciturum : ex qua Apostolici amoris significatione Gallum regem plurimum cepisse lētitiām, neque alium delegisse pacis arbitrum, quam Hadrianum, quamvis plures principes se concordiae futuros interpretes ultro obtulissent, indicavit ultima Aprilis die episcopus Bajocensis³, qui haec ex regio ore se excepiſſe significavit, decreto Pontificio internuntio archiepiscopo Barensi : quod ad res Italicas spectaret, Gallos Ticino propulſatos, Marignani substituisse : Senas a Rentio frustra tentatas : Bononiam affectari a Bentivolis; interque hos motus Italos ad Vallonam triginta duo Turcarum millia ad bellum instructa comparuisse; ut vero iter in Gallias maturaret est adhortatus.

10. Profectus igitur nuntius in Gallias, inter alia ad legationem spectantia litteras Hadriani ad Ludovicam Francisci regis matrem pertulit, quibus ipsa rogabatur, ut ad componendam pacem inter Franciscum filium Caesaremque omni studio incumberet, cum res Christiana ex eo bello in magnum discrimen adduceretur : cui illa multis officiorum pieque in Christi vicarium demissionis verbis rescripsit⁴ xxiii Junii die, filium suum ad imperia Apostolica accipiendam pacemque conficiendam paratissimum esse; belli autem exitialis culpam in ejus aenulos coniecit. Paribus officiis Alenconii duceſſa Francisci regis soror, cum ab Hadriano jussa esset fratrem ad suscipiendam pacis consilia impellere, eundem prosecuta est. Porro urſiſſe etiam extremo anno Hadrianum pacis studia tanta contentione refert Hieronymus Ni-

ger⁵, ut nonnulli Caesarei propugnari ab eo partes Gallicas quererentur.

11. Testatur etiam idem Hieronymus⁶, se accepisse a cubiculario Pontificio Hadrianum pacis inter Christianos principes instaurandae, bellique in Turcas avertendi cupidissimum fuisse; additque illum singulis diebus abescente aurora divinam rem facere solitum : septima Maii hujus anni sexagesimum quartum annum completurn; voluntatum suarum, maxime in iis quae ad religionem spectant, tenacissimum, tantaque praeditum integritate, ut cum in nepotem sacerdotium annui census septuaginta ducalium aureorum contulisset, illeque paulo post aliud pinguius, quod ad centum aureos ascendeſſet, postulasset, illum acerbissimis verbis corripuisse, praecipisque ut cupiditati modum poneret; prius enim sacerdotium illi sustentando sufficere; ac demum multorum precibus permotum assensisse, ut posterius sacerdotium opulentius consequeretur ea lege, ut priore se abdicaret : neque enim pati velle, ut quisquam duo sacerdotia, quibus animarum cura demandata est, conjuncta gerat, saepiusque id adagium repelere consuevisse : Ecclesias sacerdotibus, non sacerdotibus Ecclesiis se ornare velle : ceterum corruptos aulicorum mores adeo repentinam mutationem non laturos, addidit Niger ipse, exaratis Roma xv Aprilis auxna litteris.

12. Ceterum integerrimi Pontificis studia ad conciliandam inter Carolum V et Franciscum Francorum regem pacem frustra adhibita sunt, quamvis Anglorum rex minitaretur Gallo bellum, nisi inducias triennes cum Caesare atque Italis iniret : « Anglus », inquit Belchairs⁷, « bellum per heraldum sive praekonem militarem Gallo indixit, nisi cum Caesare in triennium inducias in omnibus ejus ditionibus faceret, quibus Romanus Pontifex, Sfortia Mediolanensis regulus, Florentini comprehenderentur, et de pensione annua, hoc est, de quinquaginta nummum aureorum millibus non persolutis querimoniam addidit. Inducias Mediolano sibi erepto facere Franciscus recusavit; et pecuniam flagitare qua Caesarianorum ceterorumque ejus hostium opes augeat, ineptum prorsus esse respondit. Hinc reunliata vicissim amicitia legali utrinque remissi fuerunt ».

13. *Italia bello et peste laborat.* — Recuperrandi Mediolani fallaces spes titillabant Franciscum regem; verum non modo eo politus non est, sed reliquis etiam urbes amisit : secuta enim deinde in Insubria et Liguria importunae saevaſſaeque clades a Gallis et Caesareis acceptae illataeque, plures urbes ab insolescente milite expilate, ac denique Galli ab hostibus Italia

¹ Ext. l. i. collect. lit. princ. p. 96. — ² Ext. ea de re ib. p. 100, fil. episc. Bajocen. — ³ Ext. ejus lit. ib. p. 100. — ⁴ Ib. p. 102 et 101.

⁵ Ext. ejus lit. ib. p. 109. — ⁶ Ib. p. 97. — ⁷ Belcair. l. xvii, num. 36.

pulsi fuere. Meditabatur Lautrechius, Gallorum dux, Mediolanum anno superiori amissum recuperare, perque arcem, auxiliari Helvetiorum exercitu instructus, irrumpere in urbem : sed Mediolanensium virtute repulsus adversus Novariam arma vertit, eamque vi expugnavit : dum interea Franciscus Sfortia Germanicus succinctus copiis a Julio Medice cardinali auxilio adiutus Mediolanum Tridento procurrit ad cives ipsius cupidissimos in Caesareis partibus confirmandos. Novaria vero populus Lautrechius castra movit, atque apud Ticinum posuit : jamque murorum parte eversa hostilem impressionem facere moliebatur, cum imbrium copia et novo subsidio a Prospero Columna lato prohibitus obsidionem solvit, fessisque jam stipendiorum inopia Helvetiis, ac discessionem flagitantibus, in Caesareos, qui ad Bicocham subsisterant, caeco impetu temere incurrit, a quibus magna clade accepta fusus est : ejus cladis causam omnem Belchairs confert ¹ in Ludovicam regis matrem, quae stipendiarium aurum ad castra Gallica transmittendum, in alios usus convertendum curavit : « Trecenta, inquit, nummum aureorum millia Lautrechio promissa, quae Mediolanum deferri debebant, quaestores regii, Ludovica regis matre Lautrechio inestata ita jubente, in alios usus converterant. Sic animi impotentis mulier res filii prosperas ullionis cupiditate pervertit ». Et infra ² : « Lautrechius in Brixienti agro aliquantulum commoratus, quod Gallici exercitus reliquias nullo stipendio affectas Veneti in suis ditioribus tolerare nolent, uno et altero ex domesticis suis duntaxat comitatus, nec nomen suum prodens clam per Helvetios, ne illi insidias struerent, in Galliam rediit, nec speratum ab hostibus triumphum, sed quercimonias de nonnullis relaturus, et se Francisco regi purgaturus ». Et infra : « Ad regem admissus modeste questus est. Quid, inquit Franciscus, an alio vultu principatus amissi auctorem excipere possum? Tum Lautrechius, non se, sed regem ipsum ejus amissi auctorem fuisse libere respondit; mature enim se et sepe numero regem monuisse, ut pecunia in militum stipendium praesto esset, milites omnes se invito dilapsuros : equitatum menses decem et octo gratis, nullo accepto stipendio, militasse : Helvetios, in quibus robur peditem exercitus erat, eadem de causa ipsum, ut ad Bicocham contra omnem militarem disciplinam dimicaret, coegisse, inde mox abiisse caeteros, et numero perpaucos et itidem male affectos resistendo non fuisse. At intulit Franciscus : Ad quos quadraginta, quae ad te missa sunt nummum aureorum millia pervenerunt? Litteras, respondit Lautrechius, quibus ad me ea mitti significavit, accepi, caeterum ne ullum quidem

internuntium accepi ». Subdit auctor : « Sambiancaum quaestorum principem, cum regi id quod erat de interverso a Ludovica regis matre militari auxilio indicasset, Prati cancellarii invidia, quod a rege ob venerandam canitiem pater appellaretur, circumventum, capitali supplicio affectum ».

14. Interea eversis Gallorum rebus in Insurbria, Lauda ab Hispanis primo impetu capta direplaque, Cremona a Prospero Columna ad deditionem compulsa. Erepta Gallo Insurbria, acceptisque aliquot arcibus, in Liguriam concursus est a Caesareis, atque apud Genuam victricia castra locata sunt : eodemque die Petrus Navarrus cum duabus trirēmibus Genuensem portum ingressus est ad fluctuantem urbem in Gallorum obsequio confirmandam, dum aliae majores copiae, quatuordecim scilicet millia peditem Aquitanorum et Narbonensium cum quingentis cataphractis et mille sagittariis equestribus, Roberto Stuardo Scoto duce, suppeditas laturo, properabant : sed cives in diversas partes abstracti parum suae salutis consulere; quippe cum ad concordiae pactiones, quibus jubebantur, ejecto Octaviano Fulgoso, Antonium Adurnium sibi praeficere, classemque ad Caesarea imperia paratam haberi, intenti, munia belli desererent, ex nimia pacis fiducia, Hispani per murorum ruinas confertis agminibus irrumpere, urbemque incautam Caesaremque nomen implorantem expilarunt : evasit tamen praedonum manus ille catinus celeberrimus quo Christum in cena usum tradunt, qui quae summa veneratione in principe templo asservatur. Florebat Genua divitiis, quibus egens exercitus ditatus caedibus et stupris abstinauit, Adurnii rogatu, qui neminem in servitutem abduci passus est. Tulit permolesto hanc Genuae direptionem Caesar, Davaloque duci succensuit, quod per speciem foederis militi ansam latrocinandi dedisset; ducesque hujus sceleris religione solvi flagitantes a Pontifice repulsam, ut videbimus, acceperunt.

15. Auxit bellicas calamitates pestis, quae hujus anni Estate adulto mense Junio Romam invasit, ut Hieronymus Niger suis litteris xxvi Junii consignat ¹, additque, mox cardinales et aulicos hinc inde diffugisse, nec idonea consilia politica ad illam vim serpentem depellendam adhibita; adeo ut per compita repentina morte incidere visi sint homines ²; in qua publica consternatione, Pontifice et cardinalibus absentibus, ac magistratum inertia dum piis precibus operibusque ad divinam placandam iram vacandum esset, execrandum ac pessimum facinus a Demetrio Spartano Graeco magicarum superstitionum perito patratum est : is siquidem pollicitus malum a se sedatum iri, taurum

¹ Belcair. l. xvi. num. 47. — ² Lib. xvii. num. 12.

¹ Lib. i. collect. lit. princ. p. 103 et 106. — ² Ib. p. 106.

carmine magico mansuetum lemmi filo cornu dissecto ligatum per urbem circumdixit, mirante rem stulta plebecula ignara flagitii; ac deinde in amphitheatro daemionibus immolavit¹. At tantum ubi scelus cognitum est, mox publica comploratione illud expiare populus studuit, ut refert idem Hieronymus Niger² horum testis oculatus; decretas nimirum tradit solennes supplicationes, instructaque religiosa pompa infinitam adolescentum seminudorum seseque diverberantium, ac divinam misericordiam altissimis vocibus implorantium multitudinem praere, subsequi hominum turbam squalentibus saccis indutorum, pariterque flebili ululatu Dei misericordiam invocantium; demum clausere agmen matronae accensas faces manibus praetendentes lacrymisque effusae. Scribit temere auctor recentior³, sedatam pestem ab illo infando mago presente in urbe Hadriano sub initio Autumni: sed ea res veritatis fuco penitus caret, cum toto Autumnio pestis maxime saevierit: lum sanctio⁴, ab eo in magos edita demonstrat quantum Hadrianus a tolerando tam impio facinore abhorreret. Sed eo absente nonnulli urbani magistratus scelus permisere; feruntque vetera Diaria⁵, dum sacrilegum sacrificium peragebatur daemioni, varia ferarum monstra in aere visa. Putarunt Romani Hadrianum audita saevientis Romae epidemiae fama Italicum iter intermissurum, cum inente Junio de retardato adventu se excusasset⁶, coniecta in eos culpa, qui expetitam ad trahendum classem non submisissent: verum urbis calamitas exstimulavit pium pastorem, ut ad solandas oves procurreret: cum enim Pontificias triremes Genuae in anchoris stare accepisset, segnitium nautarum increpuit⁷.

16. *Hadriani iter et in Urbem ingressus.* — Expelebatur ob varios tristes casus ejus in Urbe praesentia: nam post Leonis X obitum, vacuo sacrosancto solio, a Francisco Maria Robureo, principatum Urbinatem repente, ditio Ecclesiastica infestata fuerat: Perusium inente anno a Balionibus occupatum: deinde Picenum et alia loca belli vi vexabantur; neque cardinales, qui Ecclesiastico imperio praefecti fuere, inter se concordibus animis consenserant. Decretus porro fuerat legatus cardinalis Caesarinus totius collegii nomine, missusque ad Hadrianum, ut ipsum supplicibus votis ad properandum in Urbem hortaretur, ut ex ea tanquam ex religionis arce universam rem Christianam moderaretur. Orabat vero eundem Carolus V qui in Belgio agebat, ut ipsius adventum expectaret, quo in colloquium cum eo de rebus magnis acturus venire posset: sed cum tardius rediret in Hispaniam

Caesar, cunctandum ultra non putavit¹; ex quo Gallica factio sibi bene ominata est, ut refert Hieronymus Niger. Instructa itaque quinquaginta navium classe², qua militem quatuor millia, aulicorum vero et praesulum duo millia vehebantur sexta Augusti die mare ingressus, prospero flatu usus Genuam applicuit³, ac miseram urbem ob recentem direptionem mœre pressam solatus⁴ est.

Provolarunt⁵ eo mox Franciscus Sfortia dux Mediolanensis, Prosper Columna, et Davalus marchio Pischaria, Pontifici et Caesarei exercitus duces, ad pia oscula ejus pedibus ligenda, omnique religionis nexu, si quo in diripienda Genua se devinxissent, solvi petierunt; quibus ab Hadriano responsum ferunt⁶: « Nec possum, nec debeo, nec volo ». Addit Hieronymus Niger, Romanos, ubi illius in Ligustico littore appulsum accepere, mox luctum excussisse: ac licet pestilentiae vis remisisset, singulis tamen diebus solennes supplicationes composito agmine religioso fieri, sacras Christi et cruce pendentes sanctorumque imagines circumferri, ac plura miracula a Deo ad comprobandum sacrarum imaginum cultum edita increbrescere, inter quae haec recenset. Cum per forum Judaeum B. Virginis effigies, quae in Ecclesia S. Mariae in Porticu exposita est, deferretur, Judaeam, cum religionis Christianae odio averteret oculos, caecum factam esse: Judaeum pariter avertentem ora, cervice inversa semper stesisse: puerum morbo laborantem, concepto a matre ad sacram Dei-pare virginis imaginem, quae in Augustiniana aede condita est, voto, repente convalescere; ac diebus singulis per templa, ubi solennes fiebant religionis ergo hominum concursus, deferri.

17. Interea Hadriannus intento in Etruscum mare cursu Liburnum appulit, ubi Julius cardinalis Medices et alii quinque cardinales plurimum principum oratores ipsi occurrere. Inde in portum cui Ilerculis nomen est, devectus, cum mulierculam virili cultu indutam conspexisset, severo imperio refert Hieronymus Niger imperasse, ut vestibus, excepto indusio, quo pudorem tegetet, exueretur, addita composito ad gravitatem vultu hac voce: « Deus fecit illam mulierem, illa autem vult esse mas: Faciamus ergo ut neque habitum habeat maris, neque feminae ». Brevi dein navigatione die S. Augustino sacro Ostiam cum octodecim tririmibus applicuit, viginti navibus vi lempeslati tardius sequentibus, atque octo cardinalibus, qui illi obvii occurrerant, aliis tririmibus invectis; ex quibus Medices, Piccolomineus, Petrucci et Ridolphus Liburni illum

¹ Id. ib. Bizar. hist. Gen. l. XIX. — ² Niger, in lib. sup. p. 406. — ³ Bizar. hist. Gen. l. XIX. — ⁴ Ext. in Bull. const. 2. — ⁵ Ms. Bizar. — ⁶ Sup. p. 103. — ⁷ Ib. p. 104.

¹ Ext. ea de re lit. lib. l. lit. princ. p. 406. — ² Ib. p. 104. — ³ Aug. Just. l. VI. Folhet. l. XII. Bizar. l. XIX. — ⁴ Lib. l. lit. princ. p. 106. — ⁵ Aug. Just. Folhet. Bizar. ubi sup. — ⁶ Id. ib.

exceperant, Cornelius, Columna et Vicensis apud Civitatem-Vetulam adhaerant; e quibus Columna a collegio cardinalium legatus decretus fuerat¹, Caesarinus vero ab Hispania eum fuerat comitatus. Ex Ostiensis portu eadem die monasterium S. Pauli petiit Hadrianus, cui Romani in porta arcum triumphalem eleganti opere excitare quingentorum aureorum ducalium sumptu; sed illum interrumpi Pontifex jussit, dictitans triumphales arcus gentilifitios potius ritus, quam Christianos et religiosos decere: controversum vero fuisse, an in Basilica S. Pauli thiarâ Pontificia cingendus foret, ut ea redimitus Urbem ingrederetur; ac demum contrariam vicisse sententiam, nempe in porticu Basilicæ S. Petri Apostolico insigni ornatum videri: ita die sequenti cum universa curia se ad S. Pauli aedes effudisset, Hadrianum² summo mane de more, nunquam a se singulis diebus intermisso, re divina facta, post consultos a cardinalibus acceptos honores in sacrarium Basilicæ se cum iis recepit; ac primum de Pontificatu sibi delato gratias egit, deinde causas tardioris adventus exposuit, ac demique cardinales humaniter exoravit, ne quispiam proscriptos reosque scelerum suis domibus exciperet, sinerentque ut ad juris legumque asserendam severitatem forensis satellitis praefectus eorum domos ingredi posset: cujus postulatis cum omnes uno ore morem gessissent, a cubiculariis et sculiferis subcollantibus in sede gestatoria ad portam Urbis delatus est: deinde equo conscenso, praevale, ut moris est, sanctissimo Eucharistiae sacramento ad Vaticanas aedes se contulit: pompa non tam apparatu magnifico, quam laetis plausibus, necnon festo tormentorum bellicorum reboatu effusa exiit (1). Die insequenti acerbissima lex, ne quis armatus incederet promulgata est, ac die Dominica solemni ritu thiarâ ad Basilicam S. Petri accepit, minori quam olim concursu, cum plebis pars in suburbanis pestis reliquias

perpurgaret: quæ Italico sermone narrat Hieronymus Niger litteris suis, quibus ascripta est dies³ kal. Septembris hujus anni. Quam vero eximium pii pastoris specimen editum sil ab eo in illa publica calamitate narrat Panvinus² his verbis: « In illa atrocissima pestilentiae vastitate, quæ omnia id temporis depasebatur, pastor oves non deseruit; sed aliis plerisque magnatibus sibi fuga consulentibus, ipse nec pavidus multum, nec anxie pharmacis armatus in Urbe permansit eo officio iucolis mire gratificatus ». Confirmata tum ab eo fuere leges, quibus regnum Neapolitanum Carolo Cesari assertum erat: necnon vesticgal nummarius a Caesareo et Joannæ Reginae matris Caroli oratore Hadrianus recepit, ut ejusdem litteræ³ docent.

« Hadrianus, etc. Cum jam nos in Urbem contulerimus, idem Joannes Manuel, (nempe orator Joannæ reginae Aragonum et Siciliae et Caroli filii imperatoris designati,) volens omnia et singula supradicta dictorum regum nomine realiter et cum effectu adimplere, die nona mensis Septembris Pontificatus nostri anno 1, in palatio nostro Apostolico in aula consistoriali palafredum album decenter ornatum nobis dedit, tradidit, praesentavit et realiter consignavit una cum septem millibus ducatis auri in auro de camera ac oblatione aliarum rerum: ad quas praedicti reges juxta conventiones inter Sedem Apostolicam ac ipsos initas tenentur: et nos dictum palafredum album, ut praefertur, decenter ornatum sic nobis praesentatum una cum septem millibus ducatis auri de camera ac oblatione praedicta, etiamsi ultra tempus contentum, (nempe pervigilium festi Apostolorum Petri et Pauli,) consignatio et oblatio hujusmodi factæ fuissent, sponte et libentissime acceptavimus et realiter recepimus; quapropter Carolum et Joannam reges praedictos Apostolica aucto-

¹ Ext. sup. p. 107. — ² Panvin. in Vit. Hadr. VI. — ³ Lib. 1. brev. Hadr. VI. p. 7.

¹ l. p. 106. — ² Sup. p. 107.

(1) Hadrianus novi Pontificis in Urbem Romanam ingressum die Veneris IV kal. Septembris anni hujus consignat Blasius Octizus, Tolemtans canonicus, qui inter domesticos Pontificios adscitus ex Hispania Romanam cum Pontifice venit, atque illud diligenter narravit ex Incubratione, quam Baluzius Miscellan. to. III, pag. 351, et Ms. collegii Navarrae Codice vulgavit. Nihil vero in ea historia scriptor, aliqui diligens et accuratus, de prodigio erumpentis sanguinis ex lipsanis S. Lamberti, cum ex illis frustulum Pontifex Casaragustanum veniens decerneret. Quo ex silentio suspensio effluente ea quæ de prodigio illo ex Casaragustana traditione narrat annalista hic num. 7. Scribit pariter Octizus Pontificem Urbem ingredientem exipisse « fornices perpulchros ad exemplar antiporum cum triumphantem imperatorem debellatis hostibus Romani excipiebant ». Quæ male coherent iis, quæ de vestis a Pontifice his prodant triumph significationibus annalista hic num. 17 commemorat. Denique, eodem oratio teste, Pontificis solemnis coronatio die xxxi Augusti celebrata fuit. Optime etiam scriptor ille excusat Hadrianum morositatem in auxiliis Rhodum mittendis. Ex litteris enim a summo Rhodiensium equitum magistro scriptis compererat futurum, ut ad Vernam usque sequentes anni tempestatem obsessa urbi nihil timendum esset ab aggressoribus. Quare Pontifex, qui re pecuniaria laborabat plurimum, leute ac segnitur rem agebat. Verum Christianorum spirit Turcarum diligentia fefellit. Nihil enim, ut sperabatur, aggressorum ardor sublevisis Hyemis frigore intorpuit, qui in obsidione perseverantes tandem in urbem evaserunt.

Cæterum, ad Pontificem Hadrianum quod attinet, quaestio inter historicos apud Spondanum agitur de natalis ejus solo et regione; quamvis enim plerique Batavum agnoscent, Amstelodami natum tuentes; alii vero majori numero Ultrajecti editum affirmant. Aliis denum locus et regio a Belgica plane diversa placet; nam in pago Renzano oppidi Salodiensis, in diocesi Brixiana, ortum tenent, unde a patre puerulum eductum in Belgium transgrasse affirmant. Hujus sententiae auctorem propagantemque P. Matthiam Bellintanum, Capucinum Salodiensem, indicat Spondanus, cujus ea de re incubatio anno MDLXXXVI prodit. Hinc ad stipulatur Dionysius Fellicinus in Additione ad Historiam Tarconotæ, qui se id compertisse affirmat jurato testimonio senis cujusdam Renzanensis, eodem Pontifici necessitante, ut ipse de se affirmaret, conjunctissimam. Affirmat ille Romanæ se olim contulisse ad Hadrianum, a quo agnatum, interrogatum de aliis propinquis quos Pontifex puer otium in patria norat, ac numeribus generose donatum, renissimam tandem atque monitum ne se Pontificis necessarium cuiquam proderet; ideo forte quod originem suam, obscuram oppido, occultare studeret.

ritate quietamus, liberamus ac penitus absolvimus, etc ».

18. *Pontificis egregia dotes.* — Explicuisse Hadrianum in ipso adventus sui in Urbem exordio maximarum virtutum specimen indicat Petrus Delphinus in litteris ad Joannem Piccolineum cardinalem Senensem missis ¹: « Non habemus, inquit, Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, cum et electum ipsum divinitus omnes uno ore consentiant, et de ejus vita et sanctissimis moribus ab universis ubique prædicetur; ingenti nimirum gaudio repletus sum ex adventu tanti principis ad locum solii sui, ubi judicaturus sit orbem terrarum in æquitate, et populos in veritate sua. Vale, Venetiis die x Octobris MXXXII ».

De illius vero humanitate ad Julium cardinalem Medicem hæc narrat ²: « Tante præterea humanitatis et mansuetudinis ipsum esse affirmant, ut neminem unquam a se fristem dimitti patiatur ». De gravitate vero morum ab omni corruptione maxime alieniorum idem memorat in litteris ad Justinianum Bergomensem eremitam datis ³ sic inquit: « De Hadriano Pontifice qualis sit in administranda Christiana republica futurum novit Dominus solus, cui omnia sunt nuda et manifesta: si tamen mores, si religionem, si vitam ejus consideremus, non possumus de illo nisi omnia bona, nisi justa, nisi sancta nobis polliceri. Respuere illum aiunt penitus blandimenta verborum, proculque rejicere omnem adulationem, neque ullis mundanis voluptatibus aut illecebris oblectari, pectusque purum ab omni facinoris contagione exhibere: quo fit, ut dubitari nequeat futuram semper cum eo manum Domini, nec defuturum tante sanctitatis caeleste auxilium, etc. Die XIX Septembris MXXXII ». Adire eundem Pontificem, ut sacra oscula illius pedibus libaret, optabat idem auctor; sed cum senio confectus itineris labores ægre ferre posset, litteris ipsum salutavit ⁴.

19. *Obsidione pressa Rhodus certis conditionibus Turcis se dedere cogitur.* — Tristissima ⁵ tum erat rerum Christianarum facies: Ecclesiastica ditio ab internis hostibus vastabatur; Franciscus Maria Robureus, ut dictum est, Urbem principatum occuparat; Perusium invaserant Baliones; Camertes et Ariminum Sigismundus Malatesta sibi subjecerat; Ferrariensis dux infestus erat: pars maxima Italiae Cæsareis et Hispanicis armis expilata et cruore fœdala fuerat, oppressis Gallis, qui lapsas res redintegrare magnis viribus amittebantur. Distracto iis bellis Cæsare, Lutherus furorem impietatemque latius diffundebat, ac sectatorum suorum opera

Christiana sacra vi et armis in Germania profanabatur: Turca in Pannoniam incursionem facere nuntiabatur: mari vero Rhodum, Christiani in Oriente imperii propugnaculum, extracta jam aliquot mensium obsidione, oppugnabat. Julius Medices cardinalis Rhodium militiam ante cardinalatum professus, ac plures alii Pontificem urserunt precibus ⁶ mox alque pervenit, ut Hispanicam classem egregie instructam Rhodum ad ferendas obsessis equilibus suppelias mitteret. Qua de re hæc Belchairs historia mandavit ⁷: « Quantum Rhodus orbis Christiani propugnaculum esset haud providentes, Hispanos pedites quos secum in Italiam Hadrianus adduxerat, adversus Gallos, neglecta Rhodo, in Insulas miserunt. Hadrianum Romam appulsum hortatus est Julius cardinalis Medices ut triremes suas eisdemque pedites Rhodum mitteret portum, inita classe Turcica Autumnalibus ventis, qui vehementiores esse solent, facile ingressuros, præsertim cum classis Veneta quinquaginta triremium e Creta eosdem comitari, et vires ostentando, ut in portum Rhodium advolarent, occasionem dare possent, et multæ minores naves e Creta aut e nonnullis Rhodi insulæ arcibus profectæ, urbem interim dum oppugnaretur ingressæ sunt. Verum Hadrianus imprudentia lapsus, aut Cæsarianæ factioni nimis addictus, ab eo consilio abhorruit, seroque errati sui conscium auxilium ferre nequidquam conatus est: missas enim triremes in Sicilia ventos secundos expectantes Rhodii equites post deditonem in Italiam navigantes offenderunt ». Hæc Belchairs qui creatam ex Rhodi clade Hadriano invidiam indicat.

20. At pio Pontifici juvanda Rhodi vota non deerant, sed mittendæ classis Hispanicæ non integra illi fuit potestas; augere enim eo milite exercitum contra Gallos malebant ⁸ Hispani, timebantque ne, si ea classis a Turcica, quæ longe viribus præstabat, opprimeretur, ipsorum res in Italia pessum irent; ut ideo et amissa Rhodi culpa, non Pontificis negligentia, sed belli auctoribus tribuenda sit.

21. Lugent historici insulæ fortissimæ hoc exeunte anno ad deditonem faciendam compulsæ jacturam post maximas Turcarum strages editas, quos una cum imperatore Solimanno et universis Asiæ et Europæ viribus perire necesse erat, si quam opem Christiani reges fulissent. Origo belli præter inexplebile Mahometanorum in fideles odium, et immensam excindendi imperii Christiani cupidinem hæc fuit, quod stante incolumi Rhodo, equestris Ordinis Jerosolymitani arce, difficilem ex Constantinopoli in Ægyptum Syriamque navigationem ob maritimas equitum excursions habere, ac nisi justa

¹ Id. ib. Ep. LXXXIV. — ² Id. ib. Ep. LXXXV. — ³ Ep. LXXXI. — ⁴ Ep. LXXXII. — ⁵ Guicci. l. XIV. Continual. Sabell. hoc ann. Surtius in com. Pavvini. in Vita Hadr. VI.

⁶ Contin. Sabell. hoc ann. — ⁷ Belchairs. l. XVII. num. 2. — ⁸ Paul. Jov. in Vita Hadr. VI.

classe ea maria sulcari possent. Titillabat etiam Solimanum æquandæ vel superandæ majorum militaris gloriæ emulatio, nostrorumque principum dissidiis usus vigesima quinta Martii brevi verborum ambitu supremo Rhodiorum magistro significavit, parta ad Albam Regalem superiori anno victoria non expletum ad aliam illustriorem aspirare. Præsenserat hæc Solimanni molimina Philippus equitum magister, missisque oratoribus Hadrianum Pontificem, Carolum V Cesarem ac Franciscum Gallorum regem de formidando Turcici belli apparatu fecit certiores: tum in Cretam Antonium Bosium submisit, qui stipendiarios milites conduceret: sed Veneti, qui paulo ante cum Turca concordiam confirmaverant, veriti ne Barbari, debellata Rhodo, in eos impetum converterent, auxilia ulla contrahi a Rhodiis publico edicto vetere. Itaque quadringenti tantummodo clam Rhodum submissi fuerunt, Inustrisque in urbe copiis, quinque millia lectissimorum militum, e quibus sexcenti erant equites, recensita sunt. Porro Turcæ recurrente octava die a celebritate Corporis Christi, duce Mustapha bassa, classe ducentarum et octoginta navium in Rhodium portum invecti sunt: quibus ex Syria tot alie naves se conjungere, ut classis ad quadringentarum numerum perveniret; totque ex Asia traductæ sunt copiæ, ut in castris ducenta millia militum verarentur.

22. Tanti belli mole pressus Rhodius princeps, missis oratoribus Pontificem iterum Cesaremque ac Francorum et Anglorum reges sollicitavit, ut ad commune propulsandum periculum vires conjungerent: Venetum etiam in Cretæ insula præfectum oravit, ut subsidia obsessis mitteret: tum Dominicum Trevisanum Venetæ classis præfectum in Cretensi portu agentem literis est hortatus, ut afferret opem; nuntiavitque expugnata Rhodo Venetos reliquam Orientalem ditionem amissuros: sentiebantque inter Venetos prudentissimi Turcis inferendum bellum, ne Rhodo potirentur, ut ex litteris Petri Delphini¹ ad Christophorum Marcellum Coreyrensem archiepiscopum colligitur. « Erit, inquit, Venetis nostris major gloriæ accessio, si apparuerint universo orbi propugnaculum Christianæ fidei, sicut fere semper extiterunt; quamquæ inierint fœdus cum inimicis crucis Christi: quæ enim conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fidei cum infideli? quis enim consensus templo Dei cum idolis? utinam mittat Dominus in nostrorum corda, ne amplius juxta ejusdem Apostoli monita ducent jugum cum infidelibus, etc. Die vi Junii MXXII ». At obtensa est a Venetis religio fœderis cum Turca iniri; instructa autem ab illis atque ornata fuerat sexaginta triremium et triginta navium majoris alvei clas-

sis, Trevisano ei præfecto; ut in omnem belli eventum parata apud Cretam consisteret, si forte Turcæ, violata fide, quampiam Veneti imperii urbem adorirentur; at cum ii adversus Rhodum vertissent arma, prælio abstinuit, quamvis illos penitus delere Rhodumque facile liberare potuisset: « Clare constat », inquit Petrus Justinianus¹, « si vim Trivisanus inferre barbaro fœderis oblitus voluisset, facile cum magna Veneti nominis gloria delere potuisset: nam hostis in terram egressus vacuum omni præsidio classem reliquerat; qua deleta nil præterea quidquam obstabat, quominus exclusis undique mari auxiliis, Turca in insula destitutus ferro fameque conficeretur: verum fidem Venetus ex majorum instituto servare volens, a vi abstinuit, et Rhodii a potentissimo hoste oppugnati urbem diu strenue tutati sunt, cui Philippus Villada, gente Gallus, tunc magnus magister præsidebat ».

23. Tenuit obsidio menses sex, in qua nulla ad Rhodios vel levissima aliquot equitum, maxima autem ad Turcas auxilia pervenire, adeo ut præter illa ducenta millia, quæ in insulam exscendisse dicimus, alia centum millia decretis variis supplementis accesserint: quietiam cum Turcæ post acceptas varias clades in pluribus eruptionibus ac præliis adversus duces suos seditionem commoverent, ductosque se ad crudelem carnificinam quererentur, veriti ne Christiani reges in eos expeditione confecta irruerent, Solimanus eorum imperator a Peri bassa admonitus ad Turcas fugam meditantes sua presentia confirmandos, vigesima octava Julii die in insulam trajecit suorumque animos auxil, professus prius se vita imperioque exutum iri, quam inde stante Rhodia urbe abscederet. Die quarta Septembris dum princeps Rhodii Ordinis ad preces fundendas in Ecclesia innumberet, atque hæc voces a sacerdotibus repetitur: *Deus in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina*; appliciti a Turcis ignes pulveri tormentario in cuniculis sub Anglicæ nationis propugnaculo actis, immani reboato murorum partem excussere, moxque per ruinas ferali impetu irrupere Turcæ, actumque de salute Rhodiorum erat, ni Deus ipsis affuisset: provolavit itaque eo princeps Rhodius, ac fidei hostes, qui signa Turcica in mœnibus fixerant, magna eorum strage edita dispulit, communitoque opportune loco instructa religiosa supplicatione divino Numini gratias egit. De hac Rhodiorum equitum in propulsandis Turcarum conatibus fortitudine hæc narrat Petrus Delphinus²; « Nudiustertius allate sunt ad dominum Venetum litteræ a præfecto generali classis suæ, quibus significatur, scripsisse sibi principem Rhodiensium militum un-

¹ Petr. Delph. l. XII. Ep. LXXIV.² Petr. Just. sup. l. XII. — ² Petr. Delph. l. XII. Ep. LXXVI.

decima praeteriti mensis die, se consueque terdecim vicibus cum Barbaris pugnam iniisse cum magna illorum strage, et adjuvante Domino praevalluisse ».

24. Erat tum Rhodi Hispana femina opinione sanctitatis conspicua ex Ierosolymitana peregrinatione recenter reversa : haec vili induta cultu nudisque pedibus assidue templa obibat, et emendicato victu sobrie usa, reliqua pauperibus largiri consueverat ; Rhodios autem piis verbis solabatur : admotum hoc a divino Numine flagellum ad plectenda eorum crimina ; non defuturam tamen misericordiam, qua meritis penis affectis improbis pios servaret, idque divinitus se accepisse affirmabat. Dictis autem consentire exitus visus est ; siquidem perditissimi Christiani nominis proditores, qui omnia quae in obsessa urbe gerebantur, fixis ad sagittas litteris, hostibus significabant, intercepti, sumpto de ipsis extremo supplicio, periere : Rhodii vero, cum omnis salutis spes abesset, pactione militari divinitus servati sunt, uti dicitur inferius. Post varias hostiles impressiones in moenia, non sine magna Barbarorum clade factas, omnium asperrimum certamen vigesima quarta Septembris die initum est¹ : siquidem Solimannus cum praeconis voce urbem direptioni atque excidio exposuisset, universum exercitum (qui tantus erat, ut mille Turcae contra unum Christianum pugnaturi essent) quatuor locis in diruta moenia simul assilire, necnon centum triremes in portum, si praesidio suo nudari conlingeret, vi irrumpere jussit ; tantoque ardore dimicatum est a Barbaris, ut in Hispanica nationis propugnaculo quadraginta Turcica vexilla defixa fuerint, ac tribus horis ancipiti evento de illius possessione pugnatum : demum non a Rhodiis modo equilibus, verum a religiosis viris, maximeque Minoritis, divinitus parva victoria, cujus etiam senes, pueri, ac femine participes exitere : quindecim autem vel viginth circiter Turcarum millia eo die interempta fuere, e nostris ducenti : centum et quinquaginta sauciati fuere. Tanto vero ex ea clade dolore pudoreque affectus est Solimannus, ut de recessu volvens consilia Mustapham bassam, Rhodie expeditionis praecipuum suasorem et impulsorem, ob data mala consilia, exaggeratas scilicet nimium vires Turcicas, Christianasque imminutas, ut sagittis conligeretur damnaverit. Rapiebatur is ad supplicium in mediis castris, cum Peri bassa auctoritate florentissimus spiculatorum retardavit, profectusque ad Solimannum non tantum abfuit, ut eum placaret, ut idem tyrannus illum etiam una cum Mustapha interficere jussisset, tum quod imperiale mandatum revocasset, tum quod ipsum ad veniendum in castra impulisset,

atque in praesentem ignominiam clademque conjecisset : quo viso, qui circumstabant duces una omnes in terram provoluti orarunt, ut iis ignosceret, cum, ipsis sublatis, Turcica res gravio rem cladem accepturae forent.

25. His consentanea ab equite, qui labores caestenses in propugnanda Rhodo obibat, accepta Betchairus¹ Monumentis mandavit, atque impetus perpetuos in obsessos a Turcis factos, necnon Solimanni tyrannidem ita describit : « Animadvertenda imprimis Turcarum diligentia est, caeteris, ut opinor, nationibus incognita ; cum primum enim librare tormenta coeperunt, nullum postea ad deditionem usque, ne ad cibum quidem capiendum, tempus intermiserunt, quin vel bombardis, vel minoribus tormentis muros quaterent, vel sclopetariorum glandibus propugnatores obruerent, quin cuniculos duccerent et terrae montes ad urbis fossas adducerent, semper enim aliis aliis succedebant : quod in tanta multitudine perfacile erant, et suis tyrannus uti servis imperat, unus sui juris est, nulla servorum millia sibi perire, ut regnandi libidinem expleat, pro nihilo ducit. Itaque tam tetram tyrannidem, cujus similem ab orbe condito commemorare nemo potest tam late patentem, bonam enim orbis partem occupat, tam diu regnare mirandum certe est, et inter divinae ultionis depravatas penitus hominum mentes punientis exempla numerandum. Loco excelso extra formentiarum pilarum jactum sub papyllione stabat tyrannus, et iteratas impressiones quoad oculos acies capere poterat, spectabat : tandem suos fortiter repulsos aegre ferens, et quadam desperatione in rabiem versus, Mustapham bassam hujus expeditionis auctorem morti addicere decreverat, nisi caeteri basse tanti viri mortem in terra hostili passim divulgatam hostibus animum addituram monuissent ».

26. De solvenda obsidione cogitantem Solimannum retinuit proditor Albanita, qui capta e Rhodia urbe ad Turcas fuga significavit exhaustas esse Rhodiorum vires superioribus praeliis, proinde cepto non desistendum ; ac si in sententia constantes perstarent Turcae, bellum feliciter confectum iri. Idem confirmarunt alii ex urbe proditores, quorum princeps erat Amaralus eques Ordinis sigilli praefectus (vulgo cancellarium vocant.) Is in rabiem efferatus adversus Philippum Ordinis principem, quod dignitatem illi collatam adipisci non potuisset, ex invidia eo se abripi passus est, ut ad universum Ordinem male perdendum conjuraret cum Turcis, eosque crebris hortatibus ad expeditionem Rhodiam sollicitarit, jamque abitoris consilia suggesserit, ipsos nimirum ob pulveris sulphurei inopiam, atque militum paucitatem necessario

¹ Petr. Belp. l. xx.

¹ Betchair. l. xvii. num. 26.

arce tandem potitores : tanto autem angore conscientie flagitiiue cruciatu agitabatur infelix ac profligatissimus homo, ut funestae voces ex illius ore audite sint, percipere se, ut anima sua a diabolo absorberetur : tum deprehensus una cum servo neophyto, qui litteras in Turcica castra conjecerat, iudiciali ordine servato capitali sententia damnatus, quadrifariamque secus meritas penas tulit.

27. Miserat magister Ordinis die vigesimo octavo Augusti ad Pontificem Antonium Bosium oratum ut auxilia ex ditione Ecclesiastica, Neapoli ac Sicilia submitteret : tum alium ad Francorum regem, ut ipsum ad Rhodum defendendam comparandaque subsidia incitaret : ac sexto Octobris Rhodiis significatum Romæ, Neapoli et in Sicilia parari auxilia : verum ea spe illis erectis nulla interim comparuere ; nam tres naves, quas Hadrianus Pontifex in Genuensi portu adornari iusserat, adversis ventis retardatæ fuæ : Carolum autem et Franciscum reges ita mutua emulatio efflerat, ut Christiani imperii calamitas eos non moveret ; cum Turcæ impulsis terræ aggeribus ingentibus fossas opplevæ et muros æquarunt, murorumque parte politis missis Albanis et Genuensibus pseudochristianis Rhodios cives sollicitarunt, ut imminentem internecionem honestis pactionibus avertent. Ita cum ii auxilii a principibus Occidentalibus spe destituti, interprete archiepiscopo, Philippum principem urgerent, ut deditiois sponcione urbis excidium declinaret, coacto demum militari consilio deditioem faciendam sancitum est, cum Solimannus divina vi, ut creditum est, flexus salutem ac fortunas incolumes sponderet : atque ita ipso die Natali Domini Turca Rhodum victor sit ingressus, qui mox pactorum immemor Christianorum opes diripuit, verberibus seviit, templa Christiana profanavit, infirmos e xenodochiis eiecit, atque inhumane equites morti proximis per fenestras præcipites deturbavit, virgines ad stupra rapuit, neophytos ad Christianam fidem damnandam adegit. Inter hos perquisitus diligentissime Zemissis, filius Zemis Bajazethis II, avi Solimanni, qui Christianis sacris initiatus erat atque in insula Rhodo equestri Ordinis sumptu alebatur, deprehensus est, atque a Solimanno interrogatus se Christianum constanter professus est moxque barbari jussu una cum duobus filiis masculis trucidatus martyrii palmam accepit.

28. Quanto vero Turcarum cruore et calamitate constiterit Solimanno Rhodia victoria, indicavit bassa Turcicus Rhodio oratori, ut refert Belchairs¹ hisce verbis : « Grokeo Achimetus inter canandum sexaginta quatuor Turcarum millia in hac obsidione violenta morte,

circa quinquaginta morbis perisse confessus est ». De Rhodi expugnatione hæc inter alios refert Laurentius Surius² : « Rhodienses omni destituti auxilio, cum aliquot menses urbem fortissime defendissent, et multa Turcarum millia stravissent, tandem certa pactione urbem atque insulam barbaro hosti dederunt ; qui eam consilii ingentis et perditicilis belli occasionem audacter susceperat, quod Christianos reges intestinis occupatos bellis didicisset. Magnam ejus insule amissione respublika Christiana et ignominiam et cladem accepit, atque uno eodemque tempore, irato Deo, foris ditioes Christianorum a Barbaris, intus religio ab hæreticis oppugnabatur : certe oportuit altum stertere quos tot calamitates et incommoda non excitarent ».

29. *Lutherus e latebris prodians, et audacior absentia imperatoris factus, ubique suorum errorum semina spargit parci duvens doctrina sua mutationes.* — Poluerat facile Carolus V Turcas ab Alba-Regali superiori anno atque hoc a Rhodo depellere, sed Gallico intentus bello, dum ea negligit, vix postea a Vienna Austriæ Solimannum propulsare potuit, ingeniaque hæreticorum in dies viribus, audacia et furore auctorum, bella sustinuit. Illorum propugnator erat Fridericus Saxonie dux, qui primus gremium, quo vipereas foverat, ab iis laniari sensit ; nam Saxonia intestinis hæreticorum seditionibus igni, ferro, caedibus, rapinis, stupris ac sacrilegiis hoc anno vastari fœdarique cepit³, siquidem Lutherum impia sua doctrina facinorosorum hominum colluviem ex universa Germania in Saxoniam traxisse, tradit hisce verbis Dubravius³ : « Lutherus apostata malo bonorum morum publico exortus est, monachus audax, vafer, subdolos, varius, ut qui pugnantibus et contrariis tum studiis, tum consiliis semper intereret in hoc solum intentus, ut ad suam apostasiam traderet quamplurimos, idque fieri vix aliter posse cum videret, nisi religione eversa, que prævaricatores perjurosque et transfugas abominaretur, novam instituit religionem, que et vota et perjuria, continentiamque et castimoniam, tum preces et jejunia, aliaque pia opera confidentissime contemneret : cumque a bono ad malum facilis sit lapsus, brevi temporis spatio totum illum terræ angulum, in quo morabatur foëdfragis, perjuris, adulteris, incestuosus, sacrilegis complexit ». Horum multitudine et patrocinio fretus, agente Cesare extra Germaniam distento Gallico bello, ex arce Alstetensi in Thuringia, in qua mensibus sex delitens, quamque suam Pathmon quasi ob fidem Christi ac non ob eversam Christi doctrinam persecutionem esset passus, Joanni evangeliste stulte

¹ Sur. in Coma. hoc ann. — ² Hadrian. in lit. ad Fred. duccem. — ³ Dabr. l. XXXII.

se comparans, appellabat, prodiens in publicum, Wittenbergam rediit (1).

30. Dum vero aberat, hoc ridiculum Lutherani delirii præcipuis contigisse narrat Surius ¹: « Dum ille abesset, quiddam ridiculum accidit Wittenbergæ: Carolstadius enim et Melancton præcipui Lutheri discipuli et symmista hausta occasione ex scriptis Lutheri studiosis adolescentibus persuadere, non esse dandam operam philosophiæ; Platonem, Aristotelem, Ciceronem, et id genus alios nonnisi mera scripsisse commenta et imposturas, eosque libros eorum vulcano consecrandos: uni sacrorum bibliorum lectioni vacandum, neque fas esse hominem Christianum litteris deditam acquirere vitam; faciendum omnibus quod in Genesi dictum est: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* » Sensisse cum iis Nicolam Pelargum Enthusiastarum auctorem, Lutheri discipulum refert Meshovius ². Pergit Surius: « Nemini dubium esse potest, quin ob stultissimam animi arrogantiam illi graudes sophi ad tam absurdam et plus quam anilem delirationem devoluti sint, cum certum sit magnam esse liberalium artium et philosophiæ ad multa opportunitatem, modo quis recte et moderate illis utatur. Scripsert Lutherus in libello ad Germanicam nobilitatem Aristotelis Physica, Metaphysica, Ethica prorsus aboleri debere. Ex hoc fonte hanserant hanc suam præclaram doctrinam Carolstadius et Melancton; et ut magis insaniam proderent suam, Carolstadius ex archidiacono factus est agricola in rure Wittenbergensi, Melancton in pristino artem pistoriæ meditabatur, plerique adolescentes, artium liberalium combustis libris, mechanica officia complexi sunt. Denique hæc prodigiosa illorum hominonum temeritate eores perducta est, ut multis locis scholæ clausæ tenerentur annis aliquot ». Causam affert Joannes Faber ³ Lutherum ita compellans: « Quando Wittenbergæ professorem agebas, placuere tibi gymnasia: nunc ubi in academia locum non habes, pro tua divina modestia dicis gymnasia esse Sodomam atque Gomorrhæam ». Sed brevi mutavit sententiam ex commodo; pergit enim Surius: « At Lutherus Wittenbergam e sua Patria reversus Philippum hoc nomine castigavit, Carolstadium ex Wittenbergensi ditone

exegit, libroque edido asseruit philosophiam in se bonam esse: nam mire ille homo in dictis et scriptis suis varius et inconstans, sibi que identidem plene contrarius fuit; quod neque amici ejus unquam negare ausi erant, nisi plane frontem perfricuerint: et vel hoc uno argumento satis superque licet intelligi quo spiritu fuerit agitalus ».

31. Hanc Lutheri in dogmatibus mutandis inconstantiam ita Joannes Faber ¹ in luce collocatam Lutheranis objiciebat: « Hic ponis septem sacramenta; in captivitate tua sic inquis: Neganda sunt septem sacramenta, et tantum tria pro tempore ponenda; quanquam ex usu Scripturæ loquendo nonnisi unum sit sacramentum. Admiseras et posuisti liberum arbitrium: jam dicis liberum arbitrium nihil esse, contra utriusque Testamenti aperlissima testimonia, et sic peiores omnibus Manichæis, Pelagianis, ac Cælestinis. Detestabaris Bohemos, quod ab Ecclesia recessissent; jam scribis in hæc verba: Non sunt heretici neque schismatici Bohemi et Græci, quia Evangelii nituntur: sed vos, Romani, estis heretici et impii schismatici; quasi non venerit Spiritus sanctus in Concilia contra eos habita quorum tu ne tuæ modestiæ obliviscaris, impiissima aliqua dicis et scribis.

32. « Volebas te ac tua judicio Romani Pontificis submitti: jam nec Pontificem audire vis. Appellabas auguste non sine majestate aliqua ad futurum Concilium, cui te lotum submiseras, ejus decreto ex omni parte stare volebas; sed non solum tibi fatalia labuntur, imo tu renuntias omni Conciliorum decreto, cum non verearis dicere Concilia esse humana decreta sibi contraria, proin aspernanda ». Et infra: « Clamabas pro celebrando Concilio; jam omnia Concilia damnas, rejicis, et impiissima vocas. Laudabas Nicænum Concilium tanquam omnium sacratissimum; nunc per omnia illi contraria scribis ac dicis ». Aliisque interjectis: « Vide ergo quam pulchre primitivam serves Ecclesiam, qui inter viginli canones tam sacri Concilii, in decem et octo pecces aperte, forsam etiam peccaturus in reliquos, si dumtaxat adhuc Paulianistæ, aut Fortiniani superessent. Non negasti Eucharistiam dici sacrificium; jam contra Irenæum, Hieronymum, Ambrosium, Chrysostomum et alios dicis: Impiissimus abusus est missam dici

¹ Surius in Comm. hoc ann. Florin. Raymond. de orig. hæres. l. 1. c. 5 et alii. — ² Arnol. Meshov. hist. Anabap. l. 1. — ³ Jo. Fab. in libell. de potestate Papæ.

¹ Jo. Fab. adversus Luth. libell. de potest. Papæ p. 143.

(1) Ex Annalibus Spalatini adnotanda hic quedam occurrunt, ex quibus rerum Lutheranarum chronologia suppletur, emendatur, illustratur. Igitur Lutherus e suis latebris, vel si mavis, e sua Patria, feria V post Cineres prodit, et quod mirere, monastico cucullo et curia distinctus. Ante eum diem Wittenbergenses Augustiniani monachi, Gabriele quodam inceptor, scelere antehac patrato eversarum scilicet inaurum, abolitionum altarum omnium *peccata sanantium* (id est altare princeps), aliud hoc abegerunt, ut sacrum infirmorum oleum comburent. Hujus vero factoris dies assignata est VII Januarii. Hæc epocha Iconoclastarum hæresis statuenda est: ejusque primi auctores non Carolstadius, sed monachi illi Augustiniani facile habendi sunt, ex quo annalistam corrigas, qui inverte hæresis auctorem Carolstadium constituit.

Item Spalatini tradit feria VI post festum Omnium Sanctorum, ducem Saxonie Georgium, lato edicto vetuisse suis ne legerent habere etque Novum Testamentum a Luthero recens Germanice versum. Non ergo Biblia universa adhuc verterat Lutherus, ut male annalista hic num. 48.

opus bonum et sacrificium. Celebrasti missas privatas, et jam libellum scribis de abroganda missa privata. Honorabas episcopos, et venerabilis sacerdotes; jam dicis non esse dubium universos sacerdotes et monachos cum episcopis et omnibus suis majoribus esse idololatrias, in statu periculosissimo agentes ob missæ ignorantiam, abusionem, et irrisionem». Et infra: «Doces veteris legis præcepta non esse lenenda; et in captivitate approbas gradus ex Levitico in matrimonio prohibitos. Dicis nos non teneri ad alia, quam quæ nova sunt lege præcepta; et incaute matrimonium inter aliquos ætissimum vinculo adstrictos admittis. Leges olim non damnasti; jam imprudentissime scribis te scire nullam rempublicam legibus feliciter administrari, etc.»

33. Recenset idem Faber¹ Lutheranorum circa Eucharistiam sacrilegos abusus varios, ac demum subjicit post profanum Eucharistiæ usum ipsos eam pernegasse: «Postremo Lutheranorum et Carolstadiorum plurimi ei sacramento reverentiæ et honoris impendunt nihil; id quod dudum Picardi fecerunt: calcant pedibus dicentes esse nihil, sed ut ab artocopo pistus est panem, reliqui nihil. Quid plura? qui novas eudere missas, qui ingentes quod sub utraque specie communicandus sit populus, composuere libros, modo præfiterentur optime se novisse prius, quod nihil sit verum secum continuisse. Postquam item sex edis libris verliginis spiritus Carolstadius commaculasset, quamplurimum ob id interea non immodice increpatus confususque a Luthero, revocat eos libros ipse, seque Luthero componit, qui gladio illum prius addixerat: cantat vero palinodiam ne ab uxore sua extra Saxoniam exilio demigrare diutius cogatur: res igitur per mulieres, maxime per Lutheri novam sponsam cum mithra aurata et serica toga composita est: excusat inde se hic Adam per Evam, per sociam suam seductum sese queritur. O tuto, tuto, tuto hæc libris eorum comperi oculis his meis, qui juxta Plantam certiores sunt testes, vidi, auribus item meis audivi. Quomodo igitur blasphemias has in Deum et Dominum meum Salvatorem, qui spes mea est a juventute mea debui aut potui sustinere». Porro inimicitiarum inter Lutherum et Carolstadium eam fuisse causam indicat Cocleus², quod Carolstadius turpissimam hæresiarchæ gloriam, eversis altaribus et profanato Eucharistiæ sacramento, ac diffractis Christi et Deiparæ et sanctorum imaginibus, sibi peperisset.

34. *Carolstadius hæresim Iconoclastarum renovat.* — Revocata ab inferis hæc Iconoclastarum hæresis universam deinde infecit Germa-

niam: nam Zuinglius et Balthasar Pacimontanus Carolstadio ad sacras imagines abolendas, sanctorum reliquias dissipandas, altaria evertenda se conjunxerunt. Describit eorum versutias et nefaria facinora his verbis Joannes Faber¹ quibusve calumniis plebem incautam circumvenerint: «Apud omnium Christi fidelium et recte intelligentium mentes testatum est, imagines non nisi memoria resuscitanda gratia paratas erigi, custodiri ut etiam simplici rudique populo sit perinde, ut Scriptura aliqua, recordeturque frequenter ea quæ gesta fuerint: neque hæc imagines in hæc horam absque fruge erectæ tentaque sunt; ita enim imbecillitate humani ingenii fieri solet, ut Christi fideles utcumque in Deum intenti sint, in cælestibus conversentur, ut qui mille locos prætereant viasque longinquas peragant obliviscerent passionis ac mortis Jesu Christi, nisi sint imagines, quas simul atque aspexerint, mentes percussæ redeant in memoriam passionis ac mortis; quæ res tam manifesta est, ut etiam impiissimus quisque novæ et peregrinæ fidei sectorator inficiari non possit».

35. Refellit mox idem Faber hæreticorum insana sophismata ex meris calumniis petita, dum divina oracula, quæ idolorum cultum prohibent, sacrarum imaginum piæ venerationi affingunt: «Dicunt, inquit, illi Exodi xx scriptum esse: *Non habebis deos alienos coram me: non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ in cælo est desuper, et quæ in terra deorsum, neque eorum, quæ sunt in aquis sub terra.* Respondeo Scripturam, quisquis penitus hoc loco, ut debet, introspexerit, interpretem alium non requirit; sic enim ait: *Non adorabis ea neque coles*». Reliqua argumenta hæreticorum de simulachris, quæ coli pro diis expresse vetantur, concepta sunt. Ad quæ respondet Faber: «Hæc non nobis efficiunt, quominus imagines tueamur, quas Deos non esse omnes Christiani novimus antequam Theognis nasceretur et Zuinglius crucis Christi et imaginum crucifixi persecutor, Æcolampadiusque Julianus impius et S. Brigide apostata monachus: qui sane omnes fateri coguntur cruce sancta se passim Christianos signasse ad benedictiones, etiam quandiu Christiana religione veteres usi fuerint, crucem in usu fuisse, et non parvam devotionem ex crucifixi imagine in populo crevisse, neque imagines pro diis aut deabus coluisse nos, quippe qui verum et unum Deum cæli et terræ adoramus».

36. At hæretici, cum idolorum cultum tantum vetitum convincerentur, eo proruperunt impudentiæ, ut omnes imagines idola ad creandum Catholicis invidiam appellarent, quorum technas ita dissolvit Faber: «Hic plurimi erro-

¹ Jo. Fab. cur noluerit Luth. approbare doctrinam c. 6. —

² Cocl. in Actis et script. Luth. hoc ann.

¹ Jo. Fab. lib. disp. cum. Balth. c. 9.

res sunt impliciti : non ferendas scilicet esse Christianorum imagines : idola enim et simulachra omnibus locis reddidere vernacula lingua Bilder imagines; quocirca juxta eorum grammaticam statuunt Scripturam imagines prohibere in Ecclesia. Deum autem optimum maximum non alia ratione simulachrorum usum prohibuisse notissimum est, nisi ut idolis divini honores non exhiberentur, eisque sacra ne fierent, et omnino pro diis ne colerentur. Hinc apparet quod Mosi Dominus praecepit ¹ aeneum serpentem ut erigeret in deserto, ut qui allapsu serpentis morsi lasive sint, ejus aspectu sanarentur : atque idem Dominus Mosi praecepit, ut pro tabernaculo Dei duos Cherubin e regione adversis faciebz statueret : Salomon, cum magnificentissimum illud Jerosolymitanum templum aedificaret, arcam foderis non tantum auro, sed et Cherubin, aliisque rebus adornavit; cujus aedificati templi opus divino certe oraculo ² comprobavit plurima pollicendo iis, qui in necessitatibus illic preces vota que Deo persolverent. Quod si tantus error tantumque periculum est imagines statuere, ut leviculi quidam autumant, qui signis crucis et crucifixi pro populis praereuntibus devotione erectis, tabulisque omnibus primum bellum facere sunt aggressi, quomodo ab errore impietateque vindicabimus Salomonem, de duodecim leonibus, de duobus vitulis, de bobus, aliisque id genus plurimis imaginibus, quibus ille regale solum templumque illustravit ³ tametsi Zuinglius, homo argutus, qui apud suos Tigurinos solus sibi sapere videtur, Cherubin fuisse coronamenta quaedam seu fascias esse putavit et scripsit : quod cum a veritate alienissimum sit, quid indiget refutatione? Neque vero linguae ratio fert istas gerras; si enim Cherubin ille coronamenta lascivias esse somniat, quid tandem Seraphin fuisse dicet? » Et infra :

37. « Dicunt porro imaginum expugnatores (qui quodam loco crucifixum ferro conciderunt capite ablato in pyramidum ludo pro globo abusi, per summam impietatem ac summam blasphemiam haec et his pejora et sceleratiora ausu nefando perpetrare non verentes) ex lege non licere simulachrum imaginesque ullarum rerum fieri, quae caelo, terra marique continentur : ita enim legem Mosi pro suo caplu intelligendam esse praecipiunt; si vero aurifabro non liceat ex auro anserem sive aquilam, atque alia id genus animalium effingere; neque pictori integrum sit e veteri Testamento Abraham, Mosem aliosque depingere; cum tamen interiorius hi, qui tot tamque excellentibus opificibus presentem perniciem meditantur, ades suas omni genere imaginum, aerumnis herculeis,

musarum harmoniis, varie adornent, ac distinguunt, ac solis in Ecclesiis in peccatum statuunt, signa, tabulas, imagines ». Subdit deinde auctor, ut imagines fuerint ⁴ in usu in veteri Testamento, et imago Caesaris in numismate Christo osensa sit, ut in rapidis Ecclesiarum aureis argenteisque iconibus cum Iuda Iscariote pauperum sustentationem praetulerint : idque Zuinglii et Balthasaris impiis exemplis confirmat.

38. « Ad fiduciam autem Tigurinum, utpote Zuinglium venio, qui sanctorum Felicis et Regulae martyrum ossa sustulit, et in fluvium projecit, res notissima est, dominorum Tigurinorum sigilla, monetas, insignia eorumdem sanctorum imaginibus praedita non abolevit, neque immutavit; cum tamen in Ecclesia a Carolo Magno fundata Caesaris et omnium sanctorum imagines vulcano traditae et in cinerem versa sint. Et tu, qui omnes imagines evertisti, et ab aede sancta in Walschuel et alibi per Moraviam exegisti, fregisti, comministi in tua arca Corallinum Sebastianum ad arborem, non sine magno praefio, altitum esse facile passus es : S. Joachimum etiam tam pulchre depictum ad te pertinente, rogo, quare non exclusisti? propter quod inexcusabilis es, o homo, qui judicas; in quo enim alterum judicas, teipsum condemnas ⁵ ».

39. *Lutherus in quibusdam sententiis a Carolostadio dissentit; Turcas commendat; sanctos Patres in interpretatione Scripturarum spernit, et fidem fugit extinguit bonis operibus.* — Carolostadium tantorum auctorem malorum omnino fuisse atheum testatur Lutherus : quamquam etiam ipse in litteris ad Erasmus scriptis se importunus cogitationibus urgeri nullum esse Deum fateatur : ut vere scriptum sit a propheta : *Abysus abyssum invocat.* Nam in principio Lutherum imaginum usum et sanctorum cultum adversus Pikardos defendisse, scribit Joannes Coelaus; at deinde in pejus proruisse testatur.

40. Tradit idem auctor, Lutherum hoc anno ob eversas sacras imagines invectionem adversus Carolostadium, quod tanta scelera, absente ipso ac sine ejus auctoritate, patrare ausus esset : ac licet edito libello Augustinianus apostatas Wiltembergenses, qui sacrosanctum missae sacrificium aboleverant, commendavit, tamen non rite peractum (ipsius scilicet injussu) flagitium redarguit, ut refert Coelaus ⁶ sic inquit : « Redierat jam e Pathmo sua novus ille evangelista Wiltembergam, et quanquam publice per editum librum collaudasset antea fratres suos propter abrogatam missam, attamen cum non fuisset factum jussu et auspicio suo, do-

¹ Num. XL. — ² III Reg. VIII. — ³ III Reg. VII. Isa. VI. IV Reg. VIII.

⁴ III Reg. VII. — ⁵ Rom. II. — ⁶ Coel. in Actis et script. Luth. hoc ann.

mum reversus eam rem publice pro concione ad populum reprobavit Dominica prima Quadragesimæ. Omnes, aiebat, erraverunt quicumque cooperati sunt et consenserunt ad abrogandam missam, non quod bonum non fuerit, sed quod non ordinate factum est. At dicis, inquit, iustum id esse ex Scriptura, fateor et ego; sed ubi manet ordo, quia ex temeritate factum est absque omni ordine cum scandalo proximi? et nisi adeo mala res esset missa, vellem eam restituere, scio enim vestrum propositum et defendere non scio: a papistis quidem et aliis insanis capitibus bene scirem defendere, sed coram diabolo sustinere non scio». Hæc peritidus apostata: ex cuius verbis satis patet, illum diabolico furore inflammatum. Desierunt ejus sodales pseudoaugustiniani, stupris adulteriisque inquinati, sacra mysteria peragere: idque facinus coram accusatore demone se tueri non posse profitebatur, quod sine ipsius præcipui scilicet demonis satellitis imperio temere percontantatum esset. Porro Carolstadium impulsu fuisse ad id facinus a cacodemone, qui ipsi revelarat Christum non esse in Eucharistiæ sacramento, narrat Arnoldus¹ Meshovius hisce verbis: « Ne seipsum solus pollueret commune vulgus sacris altaribus subvertendis collegas adhibuit: quin et Jesu Christi Testamentum impio glossemate adulterans verba clarissima *hoc est corpus meum* perperam exposuit, execrando Berengarii, quod olim ipse sapius retractarat, dogmate suffultus. Quod velut indignum Ecclesiastico viro, cum multi passim objicerent, a spiritu viro persimili sed humana statura majori id sibi divinitus revelatum reddidit, qui profundius mentem Salvatoris perscrutantem patefacto sensu semet dubio liberasset ». Tanta fuit hominis impii cecitas, ut non agnosceret diabolicam esse eam revelationem, quæ veritati a Christo et Apostolis Ecclesiæ traditæ, atque innumeris miraculis divinitus confirmatæ contraria esset. Eundem vero demonem, qui hæc illi revelarat, triduo antequam obiret illi apparuisse, atque ex terrore morbo confecisse, ut animam raperet ad inferos deferendam, suo loco dicemus. Quæ utinam novatores perpenderent animadverterentque, quam male deserta Ecclesia Catholica, abjectaque sanctorum Patrum doctrina nequissimos homines demonum præstigiis, ut ipsemet fassi sunt, illusos sequantur. Porro Carolstadium hæresiarcham sanctimonia simulata composuisse mores suos, ac simpliciorum amictum induisse, ac circumiisse civium domos, ut plures inficeret, atque ab imperitis difficiliores Scripturæ sensus expetisseret, refert idem Meshovius, ac si responsum esset, ut se conferret ad theologos, subintulisse: « Sic eterno Dei consilio decre-

tum, qui cum profunda doctrinæ suæ mysteria sapientes latere voluerit, parvulos solum, (quibus ea revelari) in rebus dubiis aducendos præceperit ». O miserandam viri impii amentiam, qui sortis infimæ homunciones melius divina oracula intelligere putarit, quam Dionysium, Augustinum, vel Gregorium aliosque sanctos patres miraculis ac revelationibus divinis conspicuos. Fascinatum vero eum fuisse, absente Luthero, refert Meshovius a Nicolao Pelargo Enthusiastarum sive Anabaptistæ sectæ conditore, de quorum orlu infausto dicitur inferius. Nunc ad Lutherum tot monstrorum parentem revocetur oratio.

41. Impellere in apertum exitium adeo enisus est Christianum imperium, ut in libello adversus Pontificiorum anathemalismi formulam, sive Bullam in Cena Domini promulgari solitam, in qua nominis Christiani profitores anathemate percussuntur, Turcarum partes adversus Christianum imperium, necnon proditores quorum ipse revera princeps extitit, defendendos suscepit: « Ad quid conducit, inquiebat, corporaliter prohibere Turcam? quid mali facit Turca? occupat provincias, et gubernat temporaliter ». Egregia scilicet Lutheri pro Turca defensio, nil mali Turcam agere, quod Christianas provincias occupet, fideles contrucidet, templa evertat, Evangelio conculeato Alcoranum propaget: quibus tandem verbis magis illustribus, proditorem se rei Christianæ profiteri potuit? addit vero falsam in Pontifices calumniam: « At hæc ipsum a papa quoque nos pati oportet, qui et corpus et vitam nobis exoriat, quod Turca non facit ». Turcarum in Christianos sævitie impressa sunt in pluribus regnis vestigia: a Pontifice vero ullas provincias receptas, quæ juris Ecclesiastici non forent, nemo ostenderit; sed tantum a Luthero conceptum in Pontifices odium ob eorum in puniendis hæreticis diligentiam indicant quæ sequuntur verba: « Ad hæc permittit Turca unumquemque in fide sua permanere, quod papa non facit ». Quibus verbis volebat, ut quisque quam vellet impiam superstitionem profiteri permitteretur.

42. Interca cum Henrici Angliæ regis liber pro tuenda fide Catholica promulgatus fuisset in Germania, atque ex Latino in Germanicum sermonem ab Hieronymo Emsero conversus magnos animorum motus pro asserenda veteri religione a Christo ejusque Apostolis accepta ac sanctis Patribus confirmata excitasset, Lutherus ira audaciaque furens omni convitiarum et scurrilitatum genere regem ipsum proscidit: cui responsum est a Thoma Moro, confutataque ejus vesania. Eo prorupit ipsius arrogantia, ut dementer statuens sua deliria esse verbum Dei, se omnibus sanctis Patribus prætulerit, hisque verbis suos fascinavit: « Verbum Dei est super omnia: divina majestas mecum facit, ut nihii

¹ Arnold. Meshov. l. 1. hist. Anabapt.

curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesiae Henricianae contra me starent. Deus errare et fallere non potest: Augustinus et Cyprianus sicut omnes electi errare potuerunt et erraverunt». Adversus hunc impostorem demonstrabat Joannes Eckius¹ Scripturarum sacrarum veram interpretationem a sancto Spiritu Apostolis et sanctis Patribus, non Luthero expositam: «Adveniens, inquit, spiritus ille veritatis aperuit eis (scilicet Apostolis), ostium verum Scripturarum, et tunc inceperunt loqui *magnalia Dei*²: hoc itaque ostiario, qui verum sacra Scriptura aperit intellectum, per quem et Christus innotescit, et quae ad ipsum ducit semita inclarescit omnibus, usi sunt Apostoli, sanctique Patres jam inde annis mille quingentis illoque auctore interpretati sunt litteras sacras, quo condite erant. Jam igitur quisquis temere illas praesumat aliter vel intelligere vel explicare, fur utique est, et latro atque animicida, sicut faciunt haeretici». Pariter Joannes Faber Lutherum ob divina oracula in alienum sensum distorta tumentem fastu sic arguebat; omnes veteres haeresiarchas eandem viam trivisse, atque ex litterali Scripturae sensu depravato omnia haereseon genera fingi posse, adeo ut verus Scripturae sensus ab Ecclesia, quae columna est et firmamentum veritatis, petendus sit; haereticosque sui lapsus admonens aiebat³: «Eos etiam atque etiam adhortor, ne cujusquam facile credant opinioni, magis vero cogitent Scripturam non in litterali consistere lectione, sed in vero intellectu. Nam qui in Scripturis interpretandis litigiosus, pertinax, et ut populus Israel semper fuit, durae⁴ cervicis esse voluerit, innumerabiles ille ex Evangelio haereses decerpere poterit: neque enim quisquam negaverit, si ad hunc modum sanctas Dei Scripturas tractaremus, quin ex Christi verbis Matt. x et Luc. x cogereris nudis pedibus incedere, cum tibi Christi verba profferrem, quibus septuaginta discipulis, quos binos ante faciem suam misit in omnem civitatem et locum, quo erat venturus, diligenter commisit, ne possiderent aurum, neque argentum, nec peram ad iter, nec binas tunicas, nec calciamenta, habentemque ad hoc institutum Mosis⁵ et Josue⁶ exemplum non parum faciens, qui calciamenta exuere cogebantur. Porro in Luca⁷, si littere dumtaxat solus innixus pergerem, facile tibi essem comprobaturus, neque ad prandium neque ad cenam amicos, fratres, agnatos, aut vicinos invitandos esse. Item (ut Psalliani et Euchitae) noctes diesque te orare oporteret. Alia denique magis inaudita et absurdiora ex minus recte intellectu Evangelio colligere possem; et mihi crede, non aliter fecerunt Elbion, Valentinus, Sabellius, Ne-

storius, Pelagius, Arius, et alii his similes haeretici, de quibus plura apud Epiphanium, Philastrium, Augustinum scripta invenies. Ita enim omnes et singuli suas adornant haereses, ut pro se Evangelium Christi esse contenderent: sic omnis Arianorum haeresis duobus dumtaxat primum verbis substantia et consubstantia innitebatur; quandoquidem volebant concedere Filium cum Deo Patre unius substantiae et essentiae esse: quae perniciosa haeresis maximis dissidiis dedit occasionem, et ex se miserandas ac plurimas caedes (quid enim etiam hodie pariunt haereses quam sanguinolentas dissensiones) peperit. Istis enim Catholici Athanasius, Hilarius, Paphnutius, Hilariion, et alii orthodoxae fidei cultores resistebant etiam Evangelii testimonio objicientes Filium ex Deo esse, mox objecturis quemlibet nostrum ex Deo esse; idque Pauli testimonio probabant, qui expresse scripserit¹: *Unus est Deus ex quo omnia*; contra quod Catholicis referentibus Filium in Scripturis virtutem et sapientiam Patris appellari, atque imaginem et gloriam Dei vocari: Ariani nihil horum negarunt, sed eadem illa de creaturis dici confirmarunt, cum Paulus scribat: virum esse imaginem et gloriam Dei, insuper virtutem et sapientiam in hominibus inveniri: et cum objicbatur istis ipsum Filiummet dixisse: *Ego et pater unum sumus*; responderunt Ariani recte, at non unius naturae et essentiae; sed alioquin eos unum esse pace et societate vel unitate concordiae mutuae. Haec sunt, fratres, quae Arianis aberrandi dederunt ansam: sic aliae sectae una aliqua Evangelii particula proposita suum caput sequentes vires acquirunt, et in multorum convalescunt perniciem: tandemque effectum est, ut quilibet suo more Evangelium intelligere, interpretari et torquere caeperit: quo facto nihil magis Catholicae nostrae fidei repugnat; quemadmodum enim unus Dominus, unum baptisma, ita unam oportebit esse fidem, unam Ecclesiam Catholicam, non duas, aut tres». Et post alia: «Quid quod etiam Apostolus Ecclesiam columnam et fundamentum veritatis appellat? An non hoc satis vobis magna Ecclesiae laus esse videtur? Equidem si Ecclesia columna et fundamentum est veritatis, facile intelligitis, opinor, unde in dubiis veritatem nos petere voluerit Apostolus; tantum enim hoc est, ac si dixisset Paulus: sic ubi novus et inauditus aliquis Scripturae intellectus productus fuerit, tunc non alio, quam ad Ecclesiam de illius veritate referendum esse negotium: Ecclesia enim non solum supra petram aedificata est, sed ipsius aedificii columna et veritatis fundamentum existit».

43. Mirum est furenti homini, ac mentienti sua verba a divina majestate proficisci, atque omnes sanctos Ecclesiae doctores errasse, idque

¹ Jo. Eck. to. II. hom. 1. in Jeria 3. Pent. — ² Act. II. — ³ Jo. Fab. de Euchar. serm. 9. — ⁴ Act. VII. — ⁵ Exod. III. — ⁶ Jos. V. — ⁷ Luc. XVIII. I Thess. V.

¹ Rom. XI. I Cor. XI. Hebr. I. Joan. X.

nullis miraculis quam stupris, comessionibus, convitiisque confirmanti ab aliquibus fidem adhibitam. Ad subterfugiendum deinde Ecclesiae et Christi vicarii iudicium, ampullosis verbis sibi in Pontificem et Ecclesiam ipsam imperium arrogavit: « Si solius Christi sumus, quis est iste stolidus rex, qui suis mendaciis nos papae facere molitur: nos non sumus papae, sed papa noster est: nostrum est non iudicari ab ipso, sed ipsum iudicare: spiritualis enim a nemine iudicatur, et ipse iudicat omnes ». Quibus verbis omnem hierarchiam Ecclesiasticam eversam volebat, et cuilibet sordidissimo impostori iactantem se spirituale auctoritatem in summum Pontificem et universam Ecclesiam sibi asciscere posse contendebat; ac post plures blasphemias voces addidit: « Ego et Ecclesiam ejus et defensorem ipsum Henricum nempe pro eodem duicens, utrosque eodem impetu invadam et Christo duce conficiam: certus enim sum dogmata mea habere me de caelo ». Quibus argumentis certus esset sua dogmata e caelo an ab inferis haberet non explicat; in pluribus tamen operum suorum locis cum caedemone se familiariter egisse profitetur. Subdit deinde Lutherus: « Dogmata mea stabunt, et papa cadet invitus omnibus portis inferi, et potestatibus aeris, terrae et maris. Ipsi me provocaverunt ad bellum; bellum igitur habebunt: pacem oblatam contempserunt; pacem igitur non habebunt. Deus viderit ulter primo fessus defecerit papa, an Lutherus; instat enim mors papatus abominabilis, urget eum ineluctabile suum fatum, et (ut Daniel ait) *ad finem sui venit, et nemo auxiliabitur ei* ». Hunc pseudoprophetae notae marginalis auctor ita arguit: « Defecit anno MXXVI subitanea morte crapulosus Lutherus. Papatus stat usque ad finem saeculi supra firmam petram, cui portae inferi prevalere non poterunt ». Meluens tamen alias sibi praedixit suis post ipsius mortem ejus dogmata peritura; nam hic pseudopropheta contraria inter se passim dicere non curavit, modo verbis sectatores fascinaret: effudit etiam pluribus aliis scriptis rabiem suam, et hujus causam expressit, metum scilicet justis supplicii, quod erat promeritus: « Pergant, inquit, porci illi, (hanc contumeliam in Thomistas jactit,) hic sum et expectabo eos, cineribus solis post mortem etiam in mille maria projectis, persequar et fatigabo hoc abominabile vulgus. Summa: vivens papatus hostis ero, exustus bis hostis ero: facite, porci Thomistae, quod potestis, Lutherum habebitis ursam in via, et laenam in semita, etc. ». Vere illum immanem feram, et multiplex monstrum fuisse a Fischeri episcopo Rofensi redargui inferius videbimus.

44. Porro ad alliciendum ad suam sectam vulgus et facinorosos quosque, hanc illecebram insidiosam proposuit, Ecclesiam Catholicam daemonis sectam esse, quod Deum coleret, bonis-

que operibus illi placere videretur: « Comperitum est tandem, (ita mentiebatur), per dilucidas Scripturas Dei gratia papatum, episcopatum, collegia, monasteria, academias simul cum omni sacerdotio, monachatu, monialatu, missis, cultibusque Dei meras esse sectas damnatas diaboli: populus enim iste ad hoc intendit, ut eoram Deo agat operibus et non nuda fide, per quod sane et Christus negatur, et fides extinguuntur ». Placuit perversis omnibus Lutheri sententia negari Christi fidem si bonis operibus ornaretur, malis vero excoli; qua in re illum Mahumetem imitatum eleganter describit Albertus Pius¹: « Martinus, inquit, magis ac magis in dies elatus, iniquiorque effectus in omnes blasphemias ad profunda impietatis tandem prolapsus est, aemulatus omnino, (si quis diligenter inspiciat) haereticarum Mahumet. Et enim ille permissis voluptatibus, ac constitutis legibus placidis atque sensum oblectantibus, plurimos illexit populos, sic iste, eadem via incedens, aspera quaeque tollit, suavia concedit, caelibatum aufert, sacra claustra tum virorum tum mulierum perfringit, pudicitiae votum exterminat. Ille legem Evangelicam optime traditam fuisse asserbat; sed depravatam a Christianis, ideoque se missum ad veritatem aperiendam: ad redigenda omnia ad vere divinam legem: haec eadem iste proficitur; sed interest quod ille corruptam esse Scripturam aiebat nullis locis supposititiis; hic perperam interpretatam, depravate expositam a sanctis omnibus et sacris Conciliis praedicat, seque missum, ut verum sensum illius reseret. Ille se afluari Spiritu sancto jactitabat, ab eoque doceri ea, quae praedicabat: hic idem divino spiritu impulsus cuncta se facere proficitur, cui congruere videtur, quod dicit Dominus per Ezechielem. *Vae prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident, etc.* »

45. *Convellere statim Ecclesiasticam et scriptis et dictis conatur Lutherus.* — Edidit² eodem anno alium librum de convellendo statu Ecclesiastico Pontificis et episcoporum: « Utque cornua in eos superbius erigeret », inquit Coclaeus, « se nominabat *Ecclesiasten* Dei gratia; addens, si et evangelistam Dei gratia se nominaret, facilius hoc probare possit, quam ullus episcoporum possit probare titulum suum: se vero certum esse, quod Christus ipse sic ipsum nominet et pro tali habeat, qui et doctrinae ipsius magister sit, testisque futurus in die novissimo, quod scilicet ea doctrina non sit Lutheri sed Christi purum evangelium ». At igitur in prologo libri: « Illis certiores vos facio, inquit, me de caetero vobis non amplius eum honorem exhibiturum esse, ut me submitterem vel vobis vel etiam ulli

¹ Alb. Pius in respons. lit. 1. ad Erasum. — ² Coel. in Actis et script. Luth. hoc an.

angelo de caelo ad iudicandum aut examinandum doctrinam meam, nam stultæ humilitati satisfactum est jam tertio Wormatiæ, et tamen nihil prodest: sed volo audiri et iuxta doctrinam S. Petri doctrinæ meæ rationem et fundamentum ostendere coram universo mundo, eamque habere injudicantem a quolibet, etiam a cunctis angelis; cum enim de ea certus sim, volo per eam et vesper et angelorum quoque (ut Paulus ait) iudex esse; ut quisquis doctrinam meam non acceptaverit salvari non possit: Dei enim est, non mea, ideoque et iudicium meum non meum, sed Dei est». Non certum fuisse Lutherum ipsum suam a Deo accepisse doctrinam ex eodem Luthero ita arguit Surius¹: «Si certus fuit, ut ait, de doctrina sua, cur toties eam mutavit: sed astute facit quod nullum vult pati iudicem, ut sub hoc prætextu liceat ei scribere quicquid libet. An non pudet Christianos homines tam prodigiosæ temulentia nugatorem esse secutos?»

46. Redarguit eandem Lutheri imposturas egregie Thomas Morus² regii sigilli in Anglia præfectus, edito eleganti et gravissimo libro, cui tamen non suum, sed Roussei nomen inscripsit: «Quis, inquit, nebulonem ferre potest talem, qui mille villis ostendat se possessum, atque agitarum a legione dæmonum; et tamen ita se jactat stolidè: Sancti Patres omnes erraverunt: Ecclesia tota sæpius erravit: doctrina mea non potest errare, quia certissimus sum doctrinam meam non esse meam, sed Christi, videlicet alludens ad illa verba Christi: *Verba mea non sunt mea, sed ejus, qui misit me Patris*. Quid istud? Papa cadet, dogmata mea stabunt. Nonne certare videtur cum illo Christi: *Cælum et terra transibunt, unum iota non peribit de verbis meis*? nam cum ait: Rapuit me Dominus impudentem in medias has turbas; hoc plus est, quam: *Tulit illum diabolus, et statuit supra pinnaculum templi*. Quod si quis respondeat: *Testimonium tuum non est verum, quia testimonium perhibes de te ipso*; recurret illico ad novam scripturam suam: Ego certus sum dogmata mea habere me de caelo; atque ibi sistet in hoc suo principio velut firmissimo fundamento, quod non omnes papæ, reges, doctores, homines, angeli poterunt evertere. Certus igitur, imo certissimus dogmata sua habere se de caelo; sicut certi sunt et certissimi, qui dormiunt, omnia vera esse quæ somniant: imo vero certus et certissimus mentiri se vigilantem dogmata sua esse de caelo, quæ sua sibi murmurat conscientia dæmonum illi præstigijs immixta. Hominibus maledicit et angelis quicumque dogmatibus ipsius contradicunt, et eos clamat os in cælum ponere, conspurcare arguere, blasphemare Deum, quicumque non venerunt sargere spurcissimas

ipsius blasphemias, tantummodo clamat: Anathema sunt omnes, qui impudentur dogmata mea, quia certus sum dogmata mea habere me de caelo. Hoc igitur principio a reverendo patre petito, et a nemine concesso, sic arguit ulterius reverendus frater pater potator Lutherus, extra Ordinem sancti Augustini fugitivus, unus ex magistris interitibus Wilttembergensibus, utriusque juris hæchanadus informis, et in sacra theologia doctor indoctus: Ego certus sum dogmata mea habere me de caelo; ergo dogmata mea sunt cælestia, ergo quicumque contradicit dogmatibus meis, os ponit in cælum, et blasphemat Deum; quoniam quidem igitur contradicunt meis dogmatibus Pontifex, imperator, reges, episcopi, sacerdotes, laici, et omnes in summa boni, mihi licebit pro Dei mei majestate Pontificem, Cæsarem, reges, episcopos, sacerdotes, laicos omnes denique bonos anathematizare, maledictis et convitijs incessere, atque in omnium coronas et capita licebit ex ore meo lutum, cœnum, stercorea, merdas expuere».

47. Ita confutatus est impudentissimus pseudoevangelista, qui cum contrarium Christo evangelium, diabolicas nimirum Scripturæ sacræ interpretationes et corruptelas afferret, instar alterius impostoris Mahometis sua dicta disenti vetabat; legemque orbi dabat, ut sine illa perire animas nudis ejus verbis crederetur, consurgerentque populi ad omnes episcopos interficiendos, omniaque collegia et monasteria funditus evertenda: utque ille idem pseudopropheta Mahometes jussit Christianos interfici, qui ejus legi obsisterent; ita Lutherus omnes Ecclesiasticos viros contrucidari vult, cum tamen antea hæreticos non esse legum servato ordine necandos edixisset: «Melius, inquebat, foret ut omnes episcopi occiderentur, omnia collegia et monasteria funditus eradicarentur, quam ut una periret anima». Ita mentiebatur perire animas, quæ usu sacramentorum salutem consequuntur; quas ipse diaboli satelles per omnia scelera in inferos præcipientes trahebat, salvare se haterat. Consulebat propterea cædes, futurarumque seditionum ac malorum impendentium expectatione triumphabat: «Quid justius, inquebat, continget eis quam fortis quædam seditio, quæ illos a mundo exterminet? et ob hoc ridendum solummodo esset si fieret, sicut ait Sapientia divina. (Proverb. 1.)» Hæc falsus divinæ sapientiæ interpret, qui in condendis Bullis Romanum Pontificem amulaturus, dæmonis ungue suam Bullam exarasse ostendit, dum ita suis cædes et rapinas consulit:

«Doctores Lutheri bulla et reformatio. Quicumque opem ferunt, corpus, bona et famam in hoc impudent, ut episcopatus devastentur et episcoporum regimen extingatur, hi sunt dilecti filii Dei, et veri Christiani observantes præcepta Dei, et repugnantes ordinationibus dia-

¹ Surius in Comm. — ² Thom. Morus apud Coel.

boli : aut si hoc non possint, regimen tamen illud saltem condemnant ac vitant. Contra vero quicumque manentem episcoporum regimen, eisque obediunt voluntaria obedientia, hi sunt diaboli ministri proprii, et repugnant Dei ordinationi ac legi ». Ad hæc persuadenda pervertit falsa interpretatione plures Scripture divine sententias ; utque episcopis invidiam et odium conflaret, corruptelas quas ab episcoporum administris committi exigendæ pecunie causa vulgus querebatur, exaggeravit ; atque hisce venenatis libris bella seditionesque Evangelii committit splendide ostentatione conceitavit : « Longe itaque », ait Cochleus, « audeatissimum turbulentissimumque facinus aggressus estrixator iste, qui non solum per libellos convitiosos, sed et per ipsi Evangelium pacis, maxime turbavit Germaniam ; quemadmodum fecit olim Judas proditor, cui dixit Dominus : *Juda, osculo*, (quod pacis et amicitie symbolum erat) *filium hominis tradis ?* sic profecto et Lutherus Evangelio pacis præcipitavit in bella et seditiones Germaniam, in qua non solum civitas una contra aliam, et gens adversus gentem, provincia adversus provinciam pertinaci odio insurgit ; verum etiam plebs contra senatum in eadem civitate, populus adversus principem suum, et principes adversus imperatorem suum bella seditionesque meditatur : et quanto quisque plus jaclat Evangelium, magisque præ cæteris evangelicus videri desiderat, tanto ardentius aspirat ad tumultus. Cur ita ? quia persuasit Lutherus tanto verius Evangelium esse, quanto plus tumultuum parit ».

48. *Scriptura sacra corrupta a Luthero ; in jejunia et calibatum declamat.* — Auctæ hæc seditioes fuere translatione corrupta Bibliorum sacerorum a Luthero in Germanicum idioma edita : quæ nefaria Lutleri molimina ubi Henricus Anglorum rex offecit, Fridericum, Joannem et Georgium Saxonie duces, ut ea disturbarent admonuit his verbis ¹ : « Litteras has obsignaturo mihi venit in memoriam, Lutherum in suis adversum me nœniis excusare se, quominus ad reliqua respondeat impediri transferendo Biblia : visum est igitur hortari vos, ut omnium rerum maxime provideatis, ne id permittatur facere ; nam ut bonum esse non negem in quavis lingua legi Scripturam sacram : ita certe periculosum est ex ejus versione, cujus mala fides fidem facit omnibus id illi studium esse, ut bene scripta male vertendo pervertat, ut populus ea se legere putet in Scriptura sacra : quæ vir execrabilis ab execrandis hausit hæreticis ». Serius fuit prudens regis Angliæ consilium, jam enim adulterina Lutheri versio disseminata per Germaniam fuerat, cum illius reddita sunt litteræ principi Georgio, qui evulgatam jam ab impiissimo Lu-

thero sacerorum Bibliorum versionem rescripsit¹, atque in ditione sua exustam fuisse : « Hominis, inquit, scripta perinde atque nocentissimos hostes a civitatibus pariter et finibus meis quacumque ratione datur abarceo, id quod diligenter adeo persequor, ut cum nuper præter expectationem meam exisset Germanica illa novi Testamenti translatio (cujus Epistola quoque tua mentionem facit) ejus libri exemplaria omnia quotquot importata ac divendita fuerant, mea ipsius pecunia ab iis, qui emerant, redimerem ; nimirum quod jam tum animus hoc mihi dictaret, et diligentior librorum inspectio satis indicaret, ea gratia susceptum a Luthero hunc vendendi laborem, ut hac arte universam Scripturam suo commodo translata ad dogmata sua confirmanda detorqueret : nam quia videbat fieri non posse, ut absurda illa sua paradoxa veterum theologorum, a quorum doctrina pariter et vita procul abest Lutherus, scitis astrueret, Scripture simplicitate aliquoties in alienum atque adeo repugnantem sensum flexibili ad eum modum abuti instituit. Quod autem consilium callidius aptiusque ad simpliciorum animos captandos capere potuisset, quam ut universam novi Testamenti Scripturam novo genere tum interpretationis tum annotationis in suum judicium deflectam, velut hamum esca tectum, vulgo porrigeret ? alioqui aut nullis, aut nonnisi stupidissimis persuaderet, ut bonorum, ita et malorum necessitatem a Deo pendere : quod dogma, cum in philosophis suis ethnicis homines non tolerarent, nos Christiani, quibus fidei doctrina clariori veritatis luce affulsit, in Luthero amplectemur ? Quod si semel cum Luthero recipimus omnia evenire necessario, jam sane omnis humanae rationis vis, omne consilium, jus denique omne quo vel præmium bonis, vel poena malis decernitur frustra esse comperientur ». Hæc princeps Georgius, cujus sapientiam atque in fide asserenda studium plures alii principes non sunt æmulati ; quanquam Ferdinandus archidux Austriae, ac Casareum munus in Germania gerens, gravissimè edictis factam a Luthero Testamenti translationem flammis aboleri jussit², cui in hæreditariis principatibus tantum exustis Lutheri impiis Codicibus paritum est : quæ ratione populos in vetere obsequio continuit.

49. Censuerat porro pia antiquitas, ut non omnes sacræ Scripture libri imperitæ et temerariæ plebi committerentur ; sed ea quæ vel ad salutem consequendam necessaria, vel ad pietatem accendendam utilia sunt tantum a pastorebus animarum et sacris concionatoribus proponerentur, cum plurima in divinis voluminibus reperiantur, quæ ignava et stupida ingenia, ubi semel arrogantiæ et pravis opinionibus imbuta

¹ Henr. Angl. reg. lit. apud Coch.

¹ Georg. dux Sax. in lit. ad regem Angl. apud eundem. — ² C. cel. in actis et scriptis Lutli. hoc an.

sunt, in contrarios sensus distorquere possint : quod quam sapienter sancitum esset, superiora saecula tot haeresum expertia docuerant, ac praeter alios Pius Albertus in refellenda Lutherana temeritate optime perpendit¹, ostenditque rerum exitus; ob toleratam enim eam translationem innumera mox mala, purissimo illo veritatis et salutis fonte Lutheri venenis infecto haustoque a simplicibus, pullularunt: « Quis », inquit Coelaus, « satis enarrare queat, quantus dissidiorum, turbationumque et ruinarum fomes et occasio fuerit ea novi Testamenti translatio? in qua vir iurgiorum data opera veterem et probatam Ecclesiae lectionem multa immutavit, multa decerpit, multa addidit et in alium sensum detorsit, multas adiecit in marginibus passim glossas erroneas atque cavillosas, et in Praefationibus nihil malignitatis omisit, ut in partes suas traheret lectorem. Inveni sunt igitur ex Germanis, qui ex ea translatione admissos ab eo passim errores et mutationes collegerunt, alii supra mille, alii pauciores. Inter quos sane Hieronymus Emser praecipuam laudem promeruit ». Is non modo Lutheri errata in versione correxit, verum aliam edidit Latino textui consentientem magno populi Christiani bono, qui a venenatis fontibus abductus est, didicitque ubinam errasset Lutherus, Lutheranosque de perverso Evangelio gloriantes confutavit. Sed antequam ea pia elucubratio prodiret, jam calographi translata a Luthero Testamentum late disperserant, idiotis illud adeo avidè amplectentibus, ut secum assidue in sinu ferrent, et paucis mensibus indefesso studio ac labore ita mandabant memoriae, ut eruditos etiam theologos glomeratis citationibus male intellectis obruerent, jamque mulierculae Catholicos etiam doctores objurgarent imperitiae, atque adeo superbia tumerent, ut se sociosque tantum Evangelica luce collustratos putarent. Addit Coelaus leves juvenes sceleribus et apostasia contaminatos ad concionandi munus doctrinaeque novae virus aspergendum populis admissos; sacerdotes autem doctrina, dignitate atque venerandos ejectos, censibus Ecclesiasticis decumisque defraudatos, appetitos injuriis solum vertere coactos: crevisse ita furorem popularem, illatam vim clero, direptas eorum fortunas et in communes usus redactas: arsisse multos pseudoevangelii novi propagandi cupidine, ac amicis et parentibus relictis ad alias urbes se contulisse, non questu et compendio, sed pietate ductos videri affectantes; atque ita in amplissimas quasque Germaniae urbes Caesareae irrepissas, exceptis paucis, atque inter eas Colonia Agrippina quam tot millia martyrum, qui ibidem passi sunt, ac religiose coluntur, ab ea lue vindicantur.

50. Qui vero fallaci Evangelii propugnandi simulatione universum ordinem Ecclesiasticum, et Christiana sacra evertere nitelatur Lutherus, ipsam etiam divinam Scripturam abolere tentavit, dum ejus partem impia censura percellere ausus fuit, omnia proculdubio divina oracula abrogaturus, et convulsurus omnia sacra, nisi ad confundendam graviori dissidio Ecclesiam retinendum Baptisma et magnam Scripturarum divinarum partem excipiendam censuisset. Tantam audaciam bonis omnibus invisam fuisse addit Coelaus: « Optimis, inquit, quibusque videbatur Lutherus nimis malitiose grassari in sacras litteras novi Testamenti, e quorum canone audaci censura rejiciebat Epistolam Jacobi, Epistolam Judae et Apocalypsim Joannis, quas sane et atrocibus infamabat calumniis in suis Praefationibus. In generali etiam in sacratissima Evangelia audacissime manum mittebat, volens in primis repudiandam esse velutissimam hanc et omnibus Christianis notam ac receptam opinionem et sententiam, esse scilicet quatuor tantum Evangelia, totidemque evangelistas, reprobus per hoc etiam sacratissimas figuras, visiones, atque mysteria Scripturarum, quae quaternarium illum numerum praemonstrant in Genesi, in Ezechiele, in Apocalypsi, etc. Rejiciebat item divisionem librorum veteris Testamenti in legales, historiales, prophetales, et sapientiales vulgo usitatam. Jubebat praeterea cavere lectorem, ne ex Evangelio legis aut doctrinae librum faciat, sicut factum fuit haecenus, inquit, et quaedam Praefationes Hieronymi quoque docuerunt; Evangelium enim non requirere, opera aut praeccepta praescribere, sed solum fidem in Christum docere, et dulciter consolari credentes affirmabat. Et data opera, ipse pleraque loca Scripturae aliter vertebat, in aliumque sensum trahebat, quam habebat Ecclesia: praesertim vero in locis, quae notissima cunctis vulgo erant, qualia sunt Oratio Dominica, Salutatio Angelica, Canticum Mariae, et Canticum Zachariae, ut ex iis populus eo facilius crederet Ecclesiam non habuisse haecenus verum textum Evangelicum ».

51. Tam impius profanator Evangelii et hostis, utpote qui aperte nolebat Christianos sacris illius imperiis obstrictos esse, promulgabat veram se Evangelii lucem orbi intulisse, ac Germanos haecenus in tenebris jacuisse, fuisseque superstitionibus irretitos: jam vero sincere praedicatum divinum verbum, lucemque affluisse. Innumera exinde sectae profanae accipere originem, cum quisque Evangelium pro libidine interpretaretur, nec quippiam praeter illud admitteret; unde deliria pro Evangelio simplicibus obruta fuerunt, ut narrat Surius²: « Cum enim, inquit, Lutherus nihil vellet extra Scriptu-

¹ Alb. Pius in resp. 4. ad Ep. 1. Erasmo.

² Surius in Comm. hoc ann.

ras recipi, Scripturæ autem ab illo essent depravata, rueliant miseri in errores alios ex aliis, uno quolibet Scripturas pro suo cerebro interpretante : inde postea orta est tanta sectarum turba, ut difficile sit in certum eas numerum redigere : quod etsi est longe calamitosissimum, homines Christianos ita circumferri omni vento doctrinæ, et cujuslibet somnia non alio quam Evangelii loco haberi, tamen eam calamitatem vulgus eversum ducit pro nihilo. Sed id patiuntur horrendo Dei judicio, quod tam leviter aures fidei accommodarunt Lutheri commentis, quasi ille demum, ut falso jaclabat, Evangelium in lucem profudisset; cum revera ipsam Evangelii lucem in immanes quasdam tenebras mutarit, in certissimum innumerabilium animarum exitium ».

52. Edidit præterea eodem sermone Germanico duos pestiferos libros, primum adversus Quadragesimalia et alia jejunia imperata ab Ecclesia, sive Benedictinis et Carthusianis indicta, atque omnia Ecclesiæ instituta, quæ in sacris Scripturis expressa non sunt, damnavit. Jejunia vero in sacris litteris imperata, quamvis tempora et dies quibus observanda sunt non designentur : Quadragesimale autem consecratum a Christo ac legem ab Apostolis illius traditam totius orbis Ecclesiis, ostendit card. Baronius, atque inferius demonstrabitur, ubi Germanorum injustæ querelæ refellentur. Cumque gula et libidinis conjuncta sint vitia, jejuniorum osor Lutherus etiam coelibatum vituperavit : hoc etiam anno libellum Germanicum edidit adversus castitatis vota solemniter nuncupata, quæ observari nec posse nec debere sanxit ex falsa interpretatione divini imperii : *Crescite et multiplicamini*; proinde suo feriali more sacerdotes, monachos et moniales deservulis monasteriis ad incestas nuptias provolare jussit. « Cum hæc scriberet », inquit Surius ¹, « nondum excusserat cucullum : itaque hujusmodi paradoxis iter sibi muniebat ad illas præclaras suas nuptias, quas jam animo meditabatur. Sed, o Deus ! ubi fuere hominum mentes et oculi, cum talia tam execranda in ejus hominis libris leclitarent ? O horrendam Dei vindictam usque adeo occurrere ! » Adactum pæne ad insaniam Lutherum ex amore mulierum ; sed hoc vitium alio vitio ambitionis et promulgandarum hæreseon vicisse, refert Ulembergius ² ex Lutheranis.

53. *Anabaptistarum ortus*. — Cæterum hoc anno Witembergæ præter Lutheranam et Carloladianam sive sacramentariarum hæreses, jam ante magno Christiani imperii malo diffusas, nata est nova omnium hæreseon pestilentissima, nempe Anabaptistica, quæ Baptismum puerorum commentum esse diabolicum obla-

trabat, atque a mille et quadringentis annis nullum fuisse Christianum mentis est, ac Lutheranae et Sacramentariae sectarum more purum Dei verbum a se doceri jaclabat. Nulla autem unquam hæresi inmanior fuit, vel rapacior; nam omnes, qui illi repugnarent, confrucidari eorumque bona exilari jussit; atque ita Germania triciple monstro posthac laniata est. Quas tres hæreses in orbis perniciem oriundas designatas fuisse per tres soles falsos transfixos cruentis gladiis, qui in multis Germaniæ locis apparuere illius anni principio, quo Lutherus suam hæresim ex inferis eduxit, Hermannus e Kersbroch horum temporum testis oculatus enarrat : cujus manuscriptam historiam Alexander papa VII exercibendam curavit, dum Monasterii internumtum Apostolicum pro restituenda Germaniæ pace agebat, eamque mihi singulari benignitate communicavit, ex qua non paucos ac puros historiciæ veritatis hoscules decerpsi : Hermannus igitur hæc historiæ suæ inseruit : « Anno MDCXVII, pridie idus Januarii circa horam diei tertiam, in quibusdam Germaniæ locis tres in caelo visi sunt soles sanguinolentis transfixi gladiis, ac ipsis idibus Januarii sol horrenda specie a quibusdam semicirculis diversorum colorum septus : hinc decimo Januarii ac decimo septimo Martii tres lunæ apparuerunt. Quæ ostenta unius solis et fidei claritatem caliginosis opinionibus convellendam, ac in diversas partes distrahendam, capitæque rerum publicarum, quæ per soles intelligi ex Annalibus observatum est, inter se dissensura sine dubio portenderunt ». Respondere huic ostento tristes exitus; Germaniam enim a triplice illa hæresi transfixam gladiis immensoque cruore fœdatam visuri sumus. De Anabaptistica vero hæreseos auctore passim controversum est, cum plures hæresiarchæ, imo et plures demones ad horrendum hoc monstrum edendum concurrerint. Accusat in primis Ulembergius ¹ Lutherum omnium hæreseon vel instauratorem vel parentem : « Legati, inquit, Valdenses, qui in Bohemia et Moravia erant, paedobaptismum dixerant a suis relinere, ea conditione tamen, ut quia per ætatem infantes nondum crederent, postmodum informarentur de fide, ubi rationis usum haberent : id Lutherus improbaverat, præstare asserens in universum omitti puerorum Baptismum, quam eos sine fide propria baptizare : quod ipsum in hoc scripto repetit Anabaptistarum errori fundamentum sternens ». Idem etiam docuerat neminem justificari per Baptismum, sed per fidem, cui additur Baptismus : quod ab Apostolico internuntio illi objectum vidimus. At Philippus Melancthon Lutheri discipulus in suo Commentario in Epistolam ad Colossenses, Ca-

¹ Surius in Comm. — ² Ulemb. in Vita Luth.

¹ Ulemb. in Vita Luth. c. 10. Scander. de visib. monar. I. VII.

rolstadium hujusmodi hæresis progenitorem contendit : alii Thomam Muntzerum, alii Balthasarem Pacimontanum, alii Nicolaum Storkium, alii Bernardum Rohmannum, alii Melchiorum Hoffmannum in crimen vocant, alii ¹ Nicolaum Pelargum Lutheri discipulum, cui Carlostadius et Melancton, atque ipse Matthias Sellarius, qui aliquandiu eam sectam impugnavit, adhaeserint, cœlestium visionum jactatione, et Scripturæ oraculis in alieno sensu propositis decepti. Id vero certissimis argumentis constat, cacodæmonem, qui toties in angelum lucis se transfiguravit, hos pseudoevangelistas fascinasse, quorum alii a Deo Patre, alii a Filio, alii a Spiritu sancto se missos professi, erroris et pseudoprophetiae convicti sunt. Refellit vero pluribus Eckius ², de quo supra memoravi, in homiliis de Baptismo Anabaptistarum deliramenta, brevi maxime hoc argumento : « Cum parvuli peccatum originale ex aliena contraxerint voluntate, et transgressione Adæ, cur misericors Deus non hoc etiam permitteret, ut in aliena fide non quidem suorum parentum vel patrinorum, quod perinde necessarium non est, sed Ecclesie Catholice baptizarentur » ? De Pelargo autem, qui cum sociis novum reformationis, verius deformationis genus finxerat, ac plures ad evangelicam libertatem, ut jactabat, prædicandam submiserat, narrat Meshovius ³ illum Mahometis exemplum secutum suasisse simplicibus, Michaelis archangeli colloquio se frui; cum a cacodæmone infeliciter illuderetur :

« Habitu, inquit, viliori amictus miram quoque sanctitatem præ se ferens agricolarum casas obibat, cum Michaelæ archangelo, quem secreta Patris in somno aperire sibi dictabat, colloquium comminiscens : atque ubi dictis fidem tribui sensit, eo demeritis temeritatisque processit, ut se vel solo intuitu quis e fidelium numero esset, nec ne; quis æviter nos gehennæ cruciatus, aut perpetua cœlestis vitæ gaudia habiturus esset, certo cognoscere adstrueret : tempus jam præterlapsum, inquiens, quo mortales densis errorum nebulis obsepti caducam vitam atque adeo nullis fecundam vitiis transegerint : instare nunc aliud, quod non solum electi omnes vehementer olim anhelarint, sed assiduis a Patre cœlesti precibus obtentum; nonnulli, suos designans, nunc demum ingressi sint, quorum communiōne si et ipsi frui desiderant serio, requiri ut repudiatis Pontificiorum et in primis Lutheri documentis, ea, quæ ipsis patefacturus sit, acutum amplectantur; ob id enim se peculiari a Deo miraculo ad vindicandam e tenebris Christi doctrinam missum, quo fideles omnes in unum collectos ad novum, qui

brevi oriturus sit orbem deduceret, extinctisque impiis in pace altissima, justitia vera et gloria nunquam peritura protegeret gubernaretque. Itaque sibi necessarium videri, ut rupto obedientiæ quod superioribus præstiterint, jramento, libertatem Evangelicam profiteantur, et rebus mundanis valere jussis, mentem oculosque ad Deum elevent, seque rebaptizandos sine mora submittant; ac tum demum omnes eos, qui doctrinæ huic contradicerent, magistratus insimul ac principes tyrannorum instar, qui nullum in electos Dei imperium habeant, igne ferroque ad intercessionem deleant : episcopos et pastores vel trucident, vel finibus suis ejiciant, ac bona eorum tanquam impie injusteque possessa invadant : monasteria diruant, et abusus omnes penitus pessumdent. Hanc Patris supremi, (at revera Luciferi, qui fuit homicida ab initio), voluntatem esse, cui mortalium nulli refragari liceat ». Addit auctor corruptum ab hoc impostore Thomam Muncerum Alstetensem concionatorem, qui paucis annis sectam latissime propagavit. Porro Anabaptismum a Donalisticis primum inventum, deinde Pelagianos noluisse parvulos esse baptizandos, refert Joannes Eckius ¹, tum subdit : « Post sexcentos dehinc annos eandem hæresim Cathari in Gallia et Germania resuscitarunt, inter reliquos decem articulos, sicut illud antiquus quidem abbas Ekebertus describit. Hæresim istam infelici hoc nostro sæculo revocavit ab orco Ubalthazarus Hiebmayr et tenuerunt Heizer, Hui, Denckius et alii nonnulli sequaces eorum ». Idem confirmat ² in homilia de Ascensione Christi, atque hujus hæreseos auctorem Balthasarem sapius mutasse mentem, ac lapsu sexennio Viennæ exultum docet : « Satis constat quam inique catabaptistæ parvulos Baptismo despolient, baptizatos fide privent : unde quid aliud, nisi perpetua sequatur damnatio ? quoniam, qui non credit, juxta verbum Christi ³ *condemnabitur*. Proh Deum immortalem ! quanta vœsaniam est tot parvulorum millia defraudare velle Ecclesiastica communione, imo et ipsam Ecclesiam sanctam tot centenis annis despoliare sacramento Baptismi, ita ut nemo unquam recte et legitime baptizatus sit, nisi forte vetulus aliquis Judæus tempore baptismi Joannis ? quid igitur est, si hæc non blasphemia est ? Christum tantopere dilectissimam suam sponsam Ecclesiam dereliquisse, neque interea Christianum ullum fuisse, nisi cum isti, nescio qui terræ filii rebaptizationis auctores ex Cimmeriis tenebris progressi suam perfidiam disseminarent ? quis unquam crederet talia ? quis non potius persuasum haberet homines istos impurissimos errare, ut qui maxime ? O sæcula,

¹ Meshovius hist. Anabapt. l. 1. — ² Jo. Eck. hom. 9. de Bapt. — ³ Arnold. Meshov. l. 1. hist. Anabapt.

¹ Jo. Eck. to. II. hom. 4. in Dom. Trinit. p. 129. — ² Jo. Erk. to. III. de Ascens. Christ. — ³ Matth. xxvi.

o mores, o miseriam temporis hujus, o deplorata hominum pectora, o errores involutos et inter se dissidentes, ubi pro suo quisque animo, imo et somnio effingit quidquid libet? Erroris hujus auctor hoc tempore primus fuit Baitharsarus Hyebmayer Fridburgensis, qui primo stamliniue, ut in porta anteriori a se ipsa, discor-davit, secumque dissensit ipse solus: aliquando enim dixit parvulos peccatum originale non habere cum Pelagianis, et ideo salvari; deinde opinatus est regnum eorum esse parvulo-rum: ad extremum, priusquam combureretur Viennæ anno salutis MXXXVIII, totus in errore demersus, noluit etiam confiteri de parvulis quidemquam an salvarentur aut condemnarentur, ideoque et divinæ tum misericordiæ tum omni-potentia credidit esse relinquendum. Antea revocaverat semel errorem hunc cataphatismi totum, idque Turegi; sed perfidus omnium hæ-reticorum more factus resiliit ab instituto ».

54. Hi vestigiis Lutheri inhærentes, cum omnes traditiones Ecclesiæ respuerent, ac litterali tantum Scripturæ sensu inierentur, Arianorum instar, qui ex illi Christi verbis: *Pater major me est*, Christo divinitatem eripere: ita ex illo Christi oraculo: *Qui non crediderit, et baptizatus non fuerit, condemnabitur*; contendere Anabaptistæ infantibus, cum non credant, baptismi gratiam conferri non posse; atque ideo periisse jamdiu universam Christi Ecclesiam, atque omnes Baptismo ite-rum lustrandos: cujus nefariæ opinionis porten-tum, cum nullo Scripturæ sacræ textu refelli posset a Luthero et aliis hæreticis, qui iterum baptismalibus sacris uti infideles ablu jube-bantur ex ipsorum principiis, idem Lutherus et alii hæresiarchæ ad Ecclesiæ traditiones confu-gere, pristinos errores removere, tela quibus Ecclesiam oppugnabant abjicere, verumque Scripturæ sensum non a quolibet pertinace impostore, sed ab Ecclesia petendum fateri coacti sunt. Ita Lutherus in sermone contra Anabaptistas hæc dicit¹: « Concedimus in sa-cra Scriptura nullum textum expressum esse ad refutandum Anabaptistarum errorem, ubi scilicet dictum sit, baptizandos esse infantes, quia credant. Si quis ipsorum urgere nos velit, ut hæc verba ipsi ostendamus, cedimus, contumacium est Anabaptistarum, non verorum Chri-stianorum, tam angustiis nos terminis circumscribere: illud satis cuique esse debet, quod institutionem Apostolorum sequimur omni tem-pore in Ecclesia Dei observatam, etiamsi Scri-ptura id non præcipiat ». At si institutiones Apostolorum et traditiones Ecclesiæ sequenda in baptismo infantibus conferendo, cur non in sacramentorum numero et usu, in sacrificio

Missæ peragendo, in primatu Petri agnoscendo, in discernendis Scripturis canonicis et earum sensu, in jejunio Quadragesimali, et aliis co-lenda erunt? Genevenses etiam cum Anaba-ptistis congressi non alio argumento Anaba-ptistas debellare potuerunt, quam quo ipsi debellarentur, ut observat docte Florimundus Raymondus¹: « Videamus, inquit, Genevenses quoque contra eosdem antagonistas in arenam prodeuntes, et quibus illi armis pugnent: Si vos, inquit, Dei estis Ecclesia, sequitur Deum sine Ecclesia fuisse usque ad annum MXXII, quo Nicolaus Storcus et Thomas Mun-cerus prima Ecclesiæ vestrae fundamenta jecerunt. Excusate omnes mundi angulos, neminem qui vobiscum ullo tempore senserit, invenietis: cum vero Deus sine populo et Ecclesia, et Christus sine regno esse non possit, sequitur vos non magis populum ejus quam Ecclesiam esse posse. Hæc vobis dicta putate, o Geneven-ses, et videbitis vos vestro jugulatos gladio ». Quibus vero argumentis expugnati sint Anaba-ptistæ a Catholicis doctoribus, utque ferro in hæc monstra sævitum sit, dicetur inferius. Illic tantum observare suffecerit, hos tenebriones sublata omni Ecclesiæ traditione veluti humana, divinarum etiam Scripturarum auctoritatem Ecclesiæ traditioni inmixtam elisisse, ac verba Christi de adultis prolata impie ad infantes detorsisse.

55. *Ex Lutherana secta imperii excidium non sine causa, sed tardius, præmetuit Carolus V.* — Dum ita novæ in dies hæreses alia aliis fœdiores ob permissam licentiam fingendi disseminandique quamvis impietatem subnas-cerentur, Carolus V, tot malorum certior factus, laxatas impiis habenas adducere, atque ex consilio procerum, qui ad Nurembergensem con-ventum² pro temperando imperii statu se contulerant, Cesareum gladium in hæreticos stringere, tum supplicia Hungaris periclitanti-bus afferre velle Hadriano Pontifici significavit. Poposcitque³ ut ad adhibendam animadversio-nis severitatem in hæreticos, et Pannoniam contra Turcarum impetus tuendam, annatas, quas vocant, sibi Hadriano Pontifici concederet; quasi vero tantæ eæ opes essent, ut sine iis Cæsar dignitatem Cesaream sustentare, ac suum Wormatiense edictum ad exitum perducere, vel Hungaro sororio opem ferre non posset, vel etiam Sedes Apostolica majora, quam annata-rum auxilia, si glorioso operi manum admo-visset, non fuisset ipsi suppeditata.

56. « Carolus, divina favente clementia electus Romanorum imperator semper Augustus.

« Cum superioribus mensibus in civitate

¹ Luth. in serm. contra Anabapt. Florimund. Raym. l. II. c. 3. ex eod. num. 3.

¹ Florimund. Raym. l. II. c. 3. ex eod. num. 6. — ² Coel. in act. et script. Luth. Ulemh. c. 10. — ³ Ext. ejus lib. apud Dolgast. to. I. p. 147.

nostra imperiali Nurembergensi omnes ordines sacri Romani imperii pro tutela defensioneque regni Hungariae convenissent, et electores caeterique principes, ac aliorum ordinum status saeculares inter caetera animadverterent Germaniam ad eam egestatem et rerum inopiam redactam esse, ut non modo ipsi quidquam contra Christi fidei hostes truncissimos Turcas digne gerere possint, sed nec tantulas superesse sacri Romani imperii opes et facultates, unde iustitiam et pacem lueri et conservare, ac nefariorum hominum scelera et in inferenda injuria audaciam possint cohibere, nisi etiam sanctitatis vestrae liberalitate et paterno favore atque auxilio adjuvi fuerint: atque inter caetera cum meminissent, annatas, quas novi antistites Romano Pontifici solvere consueverunt, ab origine ea maxime ratione concessas esse, ut hujusmodi pecuniis Christi fidei hostes arcerentur; nunc autem ipsi Turcae, magna parte inferioris Pannoniae occupata, Germaniae inhiant, aequum esse, ut hujusmodi annatae in Germania retineri et illic in hunc usum converti debeant, praeterea cum inter mortales nihil sit sanctius, nihil Deo gratius, quam iustitiae et aequitatis cultus, qua de re etiam censuerunt neque Deo ingratum neque ulla ratione impium dici posse, etsi ea, quae solum divinae majestatis cultui dedicata consecrataque existimantur, ad iustitiae pacisque constituendae usum in parte convertantur; propterea cuperent, nostraque intercessione a sanctitate vestra obtinere posse sperant, in primis, ut pensiones, quae ex sacerdotiis Germanicis curiae sanctitatis vestrae et Romanae Urbis hominibus persolvuntur, posthac in Germania defineantur: ad haec cujuslibet Ecclesiae majoris sive minoris collegium quotannis decimam proventuum suorum contribueret, vel saltem proxime vacaturae praebendae proventus uti mortuae et assidue vacantis conservarentur, necnon cum Germania ditissimorum monasteriorum plena sit, ut illis quoque tributum imponeretur, atque etiam ut reliquorum sacerdotum ordines quisque pro facultate et fortunam suis aliquid penderet; praeterea mendicantium ordinum monasterium quodlibet florenos quinque quotannis conferret. Nonnullis interjectis, ut haec ad quadriennium contra Turcas concedantur, de Lutheranis addit:

57. « Adhortatur, (scilicet ad ea postulanda), nos et nefariam illam Lutheranam sectam, quam ut toleremus, nullum officium praetermisimus, ita multorum Germanorum animis uti pestiferum virus paulatim obrepssisse obdisseque, ut inde quoque incendium reipublicae Christianae extimeamus, nisi praedictis tributis iustitia ita roboretur fulciaturque, ut aliquando in virulentae illius doctrinae sectatores districto gladio possit animadverti. Ad quam rem etiam multorum Germanorum animos, et horum praeter-

sertim, qui honestissimi sunt ordinis, pro universalis Romanae Ecclesiae tranquillitate et auctoritate conservanda erectos, incensosque cognoscimus: quapropter beatitudinem vestram summopere rogamus, ut divina illa sua mente et mitissimis oculis, quibus Christianum orbem irradiasse videtur, haec omnia clementius intueatur, ponatque ante oculos Turcarum infesta signa, aciesque jam pene invictas, perniciosi Lutherani dogmatis incendium, quod pessimi ejusque mentem obsedit, praeterea nostram a Germania absentiam, quodque tantorum malorum imminentes flammae nullo alio, quam beatitudinis vestrae aeterno illo benignitatis et munificentiae fonte reslingui poterunt; et haec nobis, deinde sacro Romano imperio, et nationi Germanicae, alioqui de sancta Apostolica Sede optime merite, pro tot tantisque malis coercendis clementer ad quadriennium concedere et indulgere dignetur, etc. » His impetratis, pollicetur in Turcas et Lutheranos vires omnes atque opes se conversurum. « Dat. in oppido nostro Vallissoleli ultima Octobris anno MXXII, regnorum nostrorum Rom. IV etc. »

58. Sine justa causa postulari Germanicas annatas a Caesare visum est Pontifici; cum eae non singulis annis pendantur, et modicam admodum auri vim conflare possint: tum eo exemplo mox ad alios reges et principes serpente suis iuribus Sedes Apostolica exunda foret: eadem tamen postulata a Nurembergensi conventu repetita sunt, ut videbimus proximo anno; politicorum Lutheranorum dolo, qui Caesarem a Pontificia observantia divellere, ac Sedis Apostolicae majestatem labefactare moliebantur. Caeterum Carolus repulsam passus Wormatiense edictum non sine summo dedecore et malo suo in Lutherum et sectatores exequi, vel Ludovicum Pannoniae regem sororum ab extremo exilio vindicare praetermisit.

59. At quam gratiam Lutherus Carolo V ob intempeslivam illam indulgentiam retulerit, scribit Joannes Faber¹, nimirum Lutherum improperasse Carolo ipsius electionem; promulgasse traditum sibi publicum impunitatis chirographum fuisse violatum: doensse cunctos Germaniae principes nullam servare fidem, satyricis libellis Caesarem dignitatem atque Austriae domum traduxisse; tum subdit²: « Quid dicam ultra? imo dicere cogor. Silere non potero. Prophetizavit Isaias, balbos quoque plane locuturos. Lutherus hic Austriae domini anno uno plus nocumentorum atque contemptus intulit, quam principes atque reges universi caeterique orbis totius status; imo impedivit multo magis quam ab annis centum inimici omnes. Meo si atque caeterorum, qui meae sunt fidei,

¹ Jo. Fab. cur Lutheranam noluerit approb. doctrinam c. 26. —
² 14. th. c. 26.

consilio obsecutum fuisset, o Australes atque ceteri domini, non eam videre oportuisset seditionem, vosque per imperium subditi non tantum profundissetis sanguinem. Quam nullis centenis millibus aureorum ditiores essetis, quibus adversus fortasse Turcos adusque Constantinopolim pugnatum iri potuisset: sed nedom finis ». Et infra: « Hæc in universum, prout configere, sæpius prædixi, ea prævenire admissum, sicut et hæc dum præter pacem opto nihil ». Addit Joannes Faber de Lutheri perditione, ut in Carolum V populos ad seditionem vocavit.

« Proximis mensibus ¹ adversus insonnit et scripsit in imperatorem dicens: *Depositit potentes de sede*; atque concludit: O Deus, alios da nobis dominos ». In quæ verba exclamat Faber: « Turcos Asianos atque Africanos invasit; in Germaniam nostram modo exercitum jam ab annis centum pro pluribus ductare ausus non est. Unus iste impius atque perversissimus monachus tanta nobis mala infert, in eam protrudit angustiam, ut metuum cædium nullum esse finem, Turcumque his nostris seditionibus pæcatorem aut segregatorem venturum. Dum Jeremia temporibus Jerosolymitanis cuncti in malitia succrescerent, perjurya committerent, fidefragi essent; ut, heu! nullis hodie sit locis, prophete prophetarent mendacia, et sacerdotes applauderent manibus, populisque deligeret talia, dicit Dominus: *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, gentem robustam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur: pharetra ejus quasi sepulchrum patens, universi fortes: et comedet segetes tuas, et panem tuum devorabit, filios tuos et filias tuas, et comedet gregem tuum et armenta tua, et comedet vineam tuam et ficum tuam, conteret urbes munitas, in quibus tu habes fiduciam, gladio*. Faxit Deus ne nobis quoque, sicut eis qui in Oriente sunt, contingat ». Non abiit justa metus causa; adjecta est enim marginalis nota: « Turci post hæc scripta supervenerunt bis in Austriam et Siciam nempe annis MXXXIX et MXXXII ».

60. *Admoniti ab Hadriano de malis imminuentibus principes*. — Impendentia hæc mala ex Apostolica specula conspicatus Hadrianus, non animarum solum, sed etiam corporum secuturas strages lulit ², atque imperii ordines Nurembergæ congregatos admonuit, ut non modo Christi fidei hæresibus fœderentur, verum etiam plebei et nobiles ab hujusmodi seditionis tum ad Ecclesiasticorum, tum ad principum opes invadendas concilarentur: pseudoevangelium hoc recens latrocinandæ prætextum splendidum esse, ac proculdubio magistratum et

principum leges obtrituos, qui Conciliorum sanctiones temerent, et sacros Ecclesie canones extirperent; denique ut Lutherum hæresiarum ex Wormatiensi edicto tollerent, ad veteres piorum imperatorum, qui hæreticos percussere gladio, leges provocavit.

« Hadrianus papa VI venerabilibus fratribus, dilectis filiis nobilibus viris sacri Romani imperii principibus electoribus, et aliis principibus tam Ecclesiasticis, quam sæcularibus, ac etiam communitatum omnium inelyta Germanicæ nationis oratoribus, in dieta Nurembergensi congregatis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Venerabiles fratres, et dilecti filii. Postquam ad Apostolatus officium, divina disponente providentia, assumpti sumus, testis nobis est ille, qui nos, ut immeritos, ita nil tale expectantes promovit, nil nos aliud die noctuque cogitasse, quam ut in curando grege nobis credito tam in universum, quam singulatim boni pastoris partes modis omnibus impleremus, atque adeo nullam existimasse e nostris ovibus tam morbosam, quam non pro viribus curare, nullam tam vagam et a cæteris errantem, quam non perquirere et ad Dominicam caulam reducere summopere cuperemus. Et sane ab ineunte statim Pontificatu nostro (quod tum potissimum expedire videbamus) Christianorum principum animos, heu! nimis jam inter se dissidentes, ad pacem et concordiam inendum deponendaque arma (aut si bellandum esset, ea in fidei hostes convertenda) tam per diversos nuntios nostros, quam per quotidianas fere literas hortari, animare, precari hæcenus nunquam destitimus. Et ne verbo tantum, sed et re ipsa hujus nostri desiderii ederemus exempla (Deus scilicet quanto rei nostræ familiaris his præsertim temporibus incommode) pecunias et alia subsidia ad Rhodienses milites strenuos fidei propugnatores ab immanissimo Turcarum tyranno atrociter obsessos, ac in alia etiam loca in ejusdem hostis faucibus periclitantia misimus. Mox vero ab externis ad intestina animum advertentes non sine gravi animi molestia percipimus Martinum Lutherum (quem sua culpa jam filium nostrum vocare non posse dolemus) hominem veterem et jam damnatarum hæresum suscitatore, post Sedis Apostolicæ paterna primum monita, deinde etiam sententiam, non absque consilio optimorum et doctissimorum virorum diversarum universitatum legitime contra eum latam; post charissimum in Christo filium nostri Caroli Romanorum et Hispanorum regis Catholicæ in imperatorem electi, et vestrum imperiale edictum super ejusdem sententiæ executione in proximis comitiis Wormatiæ habitis mature decretum, et per totam fere Germaniam promulgatum, non modo per quos decreta non punitum, aut per se cohibitum a

¹ Jo. Fab. cur Lutheram noluerit approb. doctrinam c. 27. —

² Ext. ejus lit. apud Dolz. to. I. p. 448.

pravissimis incaptis non desistere; sed omnis Christianæ charitatis et pietatis Evangelicæ non oblitum modo, sed et impie contententem, novos quotidie libros errorum, hæresum, contumeliarum ac seditioinum plenos, sive de suo, sive ab aliis adjectum divulgare, ac veluti pestem quamdam Germaniam et vicinas regiones longe lateque pervadentem, venenate lingue spiculis bonas animas et mores inficere et corrumpere conari: et quod pejus est, horum suorum facinorum non plebcios modo, sed et nobiles plerosque habere fautores, adeo ut (quæ fortasse istorum tumultuum primaria fuit causa) in sacerdotum bona iri, et obedientiam tam Ecclesiasticis, quam secularibus debitam vilipendi ceptum sit; et tandem inter nonnullos vestrum ad civilia bella devenitum.

61. « Quod quam male cadat Christianæ reipublicæ, hoc præsertim tempore, mente et cogitatione facile prospicere potestis: etsi enim prædixit Apostolus, oportere *hæreses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant*; nullum tamen videas tempus huic rei magis importunum, quam hoc, aut quod citius ab hæresibus, si quæ ortæ sint, necessario veniat repurgandum: cum enim humani generis perpetuus hostis diabolus sub leonis rugientis specie per Turcarum vires in Christianas oves continue debacchetur, non videmus quomodo contra tantos impetus obstere possimus, quandiu eundem diabolum sub draconis subdoli forma istas hæreses domi nostræ disseminantem, interque fortissimos Germanos nostros discordias et seditioines suscitantes fovēbimus, atque ut etiam debellare externos hostes maxime possimus, irritus tamen fuerit labor impensaque, et animarum salutis minime utilis foris hostes vincere, et domi hæresibus schismatibusque laborare. Meminimus cum etiam in minoribus constituti in Hispania essemus, multa ad nos et varia de Luthero et ejus perversis dogmatibus frequenter perferri; quæ cum per se durissima auditu, eo nobis duriora videbantur, quod ex ea regione venirent, unde nobis secundum carnem origo est: sed solabatur nos tum rei ipsius adeo manifesta vel insolitas vel stoliditas, ut a nemine diu toleranda crederetur: tum illa subinde nobiscum facta reputatio, qua dubio procul confidebamus istas venenatas plantas aliunde in Germaniam translatas non perventuras ad frugem in ea terra, quæ acerrimos hæresum et omnis infidelitatis hostes semper protulisset.

62. « Nunc vero postquam hæc mala arbor, sive divino judicio sic populi sui peccata puniente, sive socordia eorum, qui ut debebant et poterant, principio non obstitērunt, quos videtis et auditis, longe lateque ramos extendere cœpit, considerandum vobis est, Germani principes et populi, ac providendum, ne vos, qui ab initio hujus mali culpa aliunde orta facile ex-

cusari poteratis, per istam nimiam tolerantiam et pristina virtutis naturaque oblitum, et tanto facinori dum illi non resistitis consentire videamini. Omittimus quod enormissimum est, tantam tamque religiosam nationem per unum fraterculum (qui a Catholica fide et religione Christiana, quam ab inextinguente ætate non solum profiteri et sequi visus est, sed etiam multis annis prædicasse ac docuisse dicitur, novissime infeliciter apostatavit ac Deo mentitus est) seduci ab ea via, qua a Redemptore nostro et ejus sanctissimis Apostolis demonstrata, tot martyres, tot præclari doctrina et sanctitate viri, et majores denique vestri omnes hæcenus incesserunt; quasi solus Lutherus sapiat et sciat, solus nunc primus (ut de se hæreticus Montanus gloriabatur) Spiritum sanctum acceperit, et Ecclesia ipsa, cum qua se futurum ad consummationem sæculi benignissimus humani generis Redemptor pollicitus est¹, in tenebris ignorantia et perditionis ambagibus semper erraverit, donec novo Lutheri lumine illustraretur.

63. « Quæ omnia quanquam apud eos, qui sapiunt, perridicula judicantur, simplicibus tamen animis plurimum sunt pernicioſa, et eis, qui novarum rerum cupiditate omnem ordinem immutatum vellent, plurimas ad ea perpetranda, quæ nunc experimini, causas et fomenta subministrant. An non consideratis, Germani principes et populi, prælium esse quoddam hoc eorum malorum, quæ Lutherus et ejus sectatores moliantur? An non aperte videtis istud prætensum principio a Lutheranis veritatis Evangelicæ patrocinium, detectum nunc esse merum rerum vestrarum latrocinium? An putatis alio tendere istos iniquitatis filios, quam ut libertatis nomine, omni obedientia sublata, quod enique libnerit faciendi licentiam inducant? An ullius pensæ jussa et leges vestras habituros creditis, qui sacros canones et Patrum decreta, necnon sacrosancta Concilia, quorum auctoritati imperatorum leges semper et libenter cesserunt et prompte famulata sunt, non solum vilipendunt, sed etiam diabolica rabie lacere et comburere non verentur; denique qui sacerdotibus, qui episcopis, qui Pontifici summo debitam obedientiam detrectant? An speratis contenturos sacrilegas manus a laicorum bonis, et non omnia potius sibi, quæ poterunt vindicatuſ, qui res Deo dicatas quotidie vobis præsentibus et videntibus ferunt aguntque? An denique vestris cervicibus paruros, qui non tangendos Christos Domini contemerare, cædere, frucidare ausi sunt? In vos, in vestras res, domos, uxores, liberos, ditiones, dominatus, templa, quæ colitis, hæc miseranda calamitas tendit, nisi mature obviam eatis?

¹ Mat. ult.

64. « Proinde fraternitates, nobilitates et devotiones vestras omnium et singulorum in Domino hortamur, et per Christianam charitatem et religionem quam jam sæpe majores vestri suo sanguine et lutali sunt et auxerunt, obsecramus, atque in virtute sanctæ obedientiæ, quam Deo ejusque vicario omnes Christiani debent, a vobis requirimus, ut depositis, si quæ sunt inter vos, simultatibus, ad hoc commune incendium extinguendum nunc saltem toto animo incumbatis, et Martinum Lutherum cæterosque istorum tumultuum et errorum auctores ad rectam sentiendi et vivendi viam (quod nobis gratissimum et jucundissimum esset) omnibus sanctis modis reducere nitamini. Quod si (quod avertat Deus) velut aspides oblutatis auribus audire recusaverint, ne quod reliquum et nunc sanum constat, cum magna et evidenti nationis vestræ macula, et totius reipublicæ Christianæ manifesto periculo inficiatur, ni eos juxta sacras Constitutiones, juxta leges a vestra vestra imperatoribus lalas, atque adeo recens vestrum super hac re imperiale edictum severitatis virga animadvertatis. Novit ille, cui sola arcana humanorum pectorum aperta sunt, quam nos et pro natura nostra institutoque, et pro pastoralis quod gerimus officio ad ignoscendum potius, quam ad ulciscendum simus propensi: sed ubi teter iste cancer ita ulcerosus esset, ut blandis levibusque medicamentis curari non posset, aspera erunt et ignita cauteria adhibenda et abalienata membra ab integro corpore penitus rescanda. Sic Deus omnipotens schismaticos fratres Dathan et Abiron in terræ barathrum vivos demersit¹, et nolentem obedire sacerdotis imperio capitali supplicio puniri jussit: sic Apostolorum principes Petrus Ananiam et Saphiram sibi in Deum mentientes subito morituros denunciavit²: sic veteres et pii imperatores Jovinianum et Priscillianum hæreticos gladio sæculi sustulerunt: sic D. Hieronymus Vigilantium item hæreticum optat in interitum carnis tradi, ut spiritus salvus fiat: sic denique majores vestri de Joanne Hussita et Hieronymo Pragensi, qui nunc in Luthero revixisse videntur, a quo et in summa habentur veneratione, in Constantiensi Concilio debitas sumpsere pœnas; quorum sancta et præclara gesta si etiam hac in parte (ubi aliter fieri nequeat) fueritis imitati, non dubitamus quin divina clementia ad ferendum mox supplicia Ecclesiæ Dei, quæ ab infidelibus vexata in nationem vestram virtute bellica et hominum numero facile præstantem, os oculosque jam dudum intendit, sensus et corda vestra inspiret; unde omnipotentis Dei et B. Petri benedictione per nos accepta et de triumphato dracone ac leone diabolo, id est, sublatis domo hæresibus, et devictis foris fidei hostibus,

gloriosam victoriam, et in futuro sæculo æternæ salutis præmia reportetis. Vos vero pro comperitissimo habeatis, quidquid nobis opum et auctoritatis Altissimus concedere dignatus est, id omne et vitam ipsam pro tam sanctis operibus, et pro salute commissarum nobis ovium, libentissime exposituros, etc. Cætera, quæ tam in hoc Lutherano, quam aliis negotiis vobiscum particularibus communicata cupimus, dilecto filio Francisco Cheregato electo Aprutino, quem nuper mense Septembri ad negotia fidei et religionis nostro nomine vobiscum tractanda, nostrum ethujus sanctæ Sedis nuntium ad insignem istum conventum ire jussimus, vobis latius explicanda commisimus, cujus verbis hortamur vos eandem quam nostris haberetis fidem adhibere. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xxv Novembris mxxii, Pontificatus nostri anno 1.»

65. *Data interemptio Apostolico mandata.* — Fuisse hæc divini Spiritus in tanto Pontifice componentis Germanos principes officii, ut impudentia mala, sublato Luthero ac repressis sectatoribus averterent, oracula, rerum exitus demonstrabant, quæ illustrent etiam Pontificiorum mandatorum formulæ¹ Francisco Cheregato designato episcopo Aprutino interemptio Apostolico traditæ, quibus jussus est monere Germanos, eadem mala nunc impendere Germaniæ, quæ Bohemiam olim ob hæresim impune toleratam obruerant: maxima vel inconstantia vel conjunctionis cum hæreticis macula afficiendos, si Wormatiensis edicti severitatem in Lutherum non adhibuerint, quod ipsos pseudo-evangelii fundamentum falsam esse libertatem non modo ad Ecclesiasticam monarchiam labefectandam, verum etiam omnem politicum principatum convellendum: insistere Mahometis vestigiis Lutherum ad Christianum populum subornandum: non audiendas illius argutias: cum res fidei credendæ sint, non argumentis probandæ, neque in politicis principatibus de legum æquitate cum reis disceptari, sed quos deliquisse constiterit, plecti. Cum vero Germani nonnullas de curiæ Romanæ corruptelis querelas effudissent, sanctissimus Pontifex omnes se querendi causas abscissurum est pollicitus.

« Instructio pro te Francisco Cheregato de quibusdam, quæ prælati principibus et civitatum Germanicarum oratoribus dicere poteris viva voce ubi et quando opportunum judicaveris.

66. « In primis declarabis eis maximum dolorem, quo affligimur ex prosperatione sectæ Lutheranæ, ob id potissimum, quod videmus innumerabiles animas Christi sanguine redemptas, et curæ nostræ pastoralis commissas illius

¹ Num. xxvi. — ² Act. Apost. v.

¹ Ext. apud Dolgast. to. 1. p. 153.

occasione a vera fide ac religione averti, et in perditionem ire; idque in natione, ex qua nobis secundum carnem origo est, quæ ab initio, ex quo ad Christum conversa fuit, usque ad istos proximos annos semper extitit fidelissima ac religiosissima; ac propterea nobis vehementissimum desiderium esse, ut huic pesti celerius occurratur, priusquam Germaniæ ipsi contingat, quod Bohemiæ olim contigit; nosque paratissimos esse ad faciendum omnia in hunc effectum, quæ ex parte nostra expectari poterunt, ac summopere desiderare, ut etiam unusquisque eorum hoc ipsum pro viribus facere studeat, utque id faciant, nos quantum possumus unumquemque eorum hortari et rogare: debent autem eos ad hoc movere sequentia:

« Primo et ante omnia honor Dei omnibus rebus præferendus, qui per istas hæreses graviter læditur, ejusque cultus consuetus non solum diminuitur, sed potius ex toto corrumpitur. Item charitas erga proximos, qua unusquisque pro viribus studere debet proximos errantes ab errore revocare: quod nisi fecerit, Deus eos, qui sua negligentia pereunt, de manu ejus requiret. Secundo movere eos debet infamia nationis suæ, quæ cum semper præ cæteris nationibus Christianissima sit habita, nunc propter eos, qui sectam Lutheranam insequuntur, apud omnes pessime audit. Tertio moveat eos respectus honoris eorum proprii qui maxime læditur, si ipsi, qui apud nationem Germanicam auctoritate et potentia pollent, hæreses istas non totis viribus expellere laborant; tum quia degenerabunt a progenitoribus suis viris Christianissimis, qui in Constantiensi Concilio ex magna parte interfuerunt condemnationi Joannis Huss et aliorum hæreticorum, quorum aliqui ipsum Joannem Huss propriis manibus ad ignem duxisse dicuntur: tum quia ipsi, vel major eorum pars, edictum imperiale in executione sententiæ Apostolicæ contra Martinum Lutherum et suos latè factum approbarunt, eique auctoritatem suam adhibuerunt, et propterea nisi illud pro viribus executi fuerint, vel inconstantes judicabuntur, vel etiam favere reputabuntur, cum manifestum sit, eos, ubi efficaciter velint, illum exterminare facile posse.

67. « Quarto moveat eos injuria, quæ per Lutherum eis et eorum parentibus ac progenitoribus inferitur: cum enim ipsorum parentes et progenitores, et ipsimet semper tenuerint fidem, quam Ecclesia Romana atque Catholica approbat, et Lutherus sui que sectatores longe diversam fidem teneant, asserendo multa non esse de fide, quæ tamen illi tenuerint esse de fide, manifestum est illos a Luthero condemnari pro infidelibus et hæreticis, et per consequens secundum Lutherum omnes eorum majores, qui in fide nostra decesserunt, sunt in inferno; cum error in fide homines damnationis reis

faciat. Quinto attendant finem, ad quem Lutherani tendunt, ut scilicet sub colore libertatis Evangelicæ, quam hominibus proponunt, omnis potestas superioritatis tollatur; nam licet ab initio præ se tulerint Ecclesiasticam potestatem tanquam tyrannicæ et contra Evangelium occupatam annihilare seu reprimere velle; tamen cum eorum fundamentum, scilicet libertas, quam prædicant, æque vel plus militet contra potestatem sæcularum, quod scilicet illa nullis præceptis, quantumvis justis et rationabilibus, obligare possit homines ad parendum sub pena mortalis peccati, manifestum est eos etiam illam enervare velle, quamvis astute fecerint illam salvando, ut scilicet principibus sæcularibus credentibus machinationem hanc non contra se, sed dumtaxat contra Ecclesiasticos (quibus laici communiter infensi sunt) dirigi, ac propterea partim in eorum favorem tractis, partim dissimulantibus seu non contradicentibus, ipsi facilius Ecclesiasticos everterent, quo facto dubium non est quin populi idem contra sæculares principes tentaturi essent.

68. « Sexto moveat eos maxima scandala, turbationes, direptiones honorum, homicidia, lites, dissensiones, quas secta hæc pessima excitavit, et quotidie excitat per totam Germaniam: item blasphemias, maledicta, scurrilitates et amaritudines, quæ istis semper in ore sunt, quæ nisi ipsi sedare curaverint, verendum est ne iræ Dei desolatio veniat super Germaniam in se tam divisam, imo super ipsosmet principes, qui cum potestatem et gladium a Domino acceperint ad vindictam malorum, talia in subditis suis fieri permittant: *Maledictus*, inquit propheta¹, *qui facit opus Dei negligenter, et prohibet gladium suum a sanguine iniquorum*. Septimo considerent Lutherum prope consimili via ad seducendum populum Christianum uti, qua Mahometus ille spurcissimus usus tot animarum millia decepit, permittendo videlicet ea, ad quæ homines carnales inclinatur, et exinde eximendo eos ab his, quæ in lege nostra graviora videntur; nisi quod Lutherus paulo modestius agere videtur, ut eo efficacius decipiat. Mahometus plures uxores habendi, et eas pro arbitrio repellendi, aliasque ducendi licentiam concessit: iste ut monachorum et Deo dicatarum virginum ac sacerdotum lascivia carnis gestientium sibi favores conciliet, prædicat vota perpetuæ continentie etiam illicita esse, nedum non obligatoria, proptereaque licere illis per Evangelicam libertatem nubere, immemor verbi Apostoli, cum dicit² de viduis adolescentioribus, *quod cum luxuriata fuerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt*.

« Quibus per te expositis, et aliis pluribus,

¹ Jer. LXXVIII — ² Timot. V.

quæ in hanc sententiam partim ex litterarum nostrarum exemplis colligere, partim ex tua prudentia excogitare poteris, hortaberis nostro nomine dictos principes, praelatos, populos, ut tandem expergiscantur, et excitentur ad obviam, et grandi injuriæ, quam Lutherani Deo et sacræ religioni ejus, et maximæ ignominie, quam soli nationi vestræ Germanicæ ipsi, quam et principibus et maxima opprobria atque contumelias, quam et majoribus eorum, quos (ut diximus) in effecta ad gehennam condemnant, inferre noscuntur; et ad executionem sententiæ Apostolicæ, ac imperialis edicti facti omnino procedant: detur venia his, qui respiscere et errores suos abjurare voluerint, semperque proniores sint ad miserandum, quam ad vindicandum, exemplo Dei nostri, qui *non vult mortem peccatorum, sed magis ut convertantur et vivant*. At qui in errore pertinaces permanserint, districtioris virga juxta sanctorum canonum et legum decreta sic puniantur, ut cæteri eorum exemplo vel in fide recta permaneant, vel lapsi in rectam viam redeant.

69. « Quod si quis forte dixerit Lutherum inauditum et indefensum fuisse per Sedem Apostolicam condemnatum; propterea audiri omnino debere, nec antequam convictus sit condemnandum esse; respondeo quod illa, quæ fidei sunt, propter divinam auctoritatem credenda sunt, non probanda: « Aufer, inquit Ambrosius, argumenta ubi fides quæritur: piscatoribus creditur, non dialecticis ». Et certe fatemur ei defensionem negari non debere in his, quæ sunt facti, hoc est, utrum dixerit, nec ne; utrum prædicaverit vel scripserit, necne: super divino jure vero et materia sacramentorum, standum auctoritati sanctorum et Ecclesiæ. Adde quod fere omnia, in quibus Lutherus ab aliis dissentit, sunt per diversa Concilia penitus reprobata: non debet autem revocari in dubium quod per Concilia generalia et universam Ecclesiam constat esse approbatum tanquam fide tenendum; injuriam namque facit Ecclesiæ synodo, qui semel recte disposita nititur in dubium revocare. Quid enim unquam certi esse poterit inter homines, vel quis disputationum contentionumque finis erit, si præsumptuoso et perverso cuique libertas seu licentia erit recedendi ab his, quæ non unius neque paucorum, sed tot sæculorum, et tot sapientissimorum hominum consensu, et Catholicæ Ecclesiæ (quam Deus in his, quæ fidei sunt nunquam errare permittit) determinatione sancita sunt; cum tamen unaquæque civitas leges suas inviolabiliter observari exigat? quomodo non omnia turbationibus et scandalis et confusione plena erunt, nisi ea, quæ semel, imo sæpius, maturo judicio constituta ob omnibus inconvulsa observentur? Cum

igitur Lutherus et sui Concilia sanctorum Patrum condemnent, sacros canones comburant, et cuncta pro arbitrio suo confundant, ac totum mundum perturbent, manifestum est eos tanquam publicæ pacis inimicos et perturbatores ab omnibus ejusdem pacis amatoribus exterminandos esse.

70. « Item dices, nos ingenue fateri, quod Deus hanc persecutionem Ecclesiæ suæ inferre permittit propter peccata hominum, maxime sacerdotum et Ecclesiæ praelatorum; certum enim est non esse abbreviatam manum Domini, ut salvare nequeat; sed peccata dividere inter nos et ipsum, et abscondere faciem suam a nobis, ut non exaudiat. Clamant Scripturæ, peccata populi derivari a peccatis sacerdotum: proptereaque, ut ait Chrysostomus, « Salvator « nosler curaturus infirmam civitatem Jerusalem, ingressus est prius templum, ut peccata « sacerdotum primo castigaret, instar boni medici, qui morbum radice curat ». Scimus in hac sancta Sede aliquot jam annis multa abominanda fuisse, abusus in spiritualibus, excessus in mandatis, et omnia denique in perversum mutata. (Indicat hic optimus Pontifex ea quæ nos in Alexandro VI deploravimus). Nec mirum si aegritudo a capite in membra, a summis Pontificibus in alios inferiores praelatos descenderit. *Omnes nos* (id est praelati et Ecclesiastici) *declinavimus: unusquisque in vias suas, nec fuit jam diu, qui faceret bonum, non fuit usque ad unum*: quamobrem necesse est ut omnes demus gloriam Deo, et humiliemus animas nostras ei, videatque unusquisque nostrum unde ceciderit, et se potius quilibet judicet, quam a Deo in virga furoris sui judicari velit. Qua in re, quod ad nos attinet, polliceberis nos omnem operam adhibebimus, ut primum curia hæc, unde forte omne hoc malum processit, reformetur; ut sicut inde corruptio in omnes inferiores emanavit, ita etiam ab eadem sanitas et reformatio omnium emanet. Ad quod procurandum nos tanto arctius obligatos reputamus, quanto universum mundum hujusmodi reformationem avidius desiderare videmus. Nos, uti alias tibi dixisse credimus, Pontificatum hunc nunquam ambivimus; imo quantum in nobis fuit, longe maluissimus privatam vitam agere, et in sancto otio Deo servire. Et profecto Pontificatum ipsum plane recusassemus, nisi Dei timor et sincerus electionis nostri modus, necnon schismatis ex recusatione nostra imminuentis metus nos acceptare illum coegisset. Subjicimus igitur colla summæ dignitati, non ob dominandi libidinem, neque ad ditandos propinquos nostros, sed ad divinæ voluntati parendum, ad deformatam ejus sponsam Ecclesiam Catholicam reformandam, ad subvertendum op-

¹ Ezech. XIII.

¹ Ps. VIII.

pressis, et doctos, et virtute præditos, qui multo jam tempore neglecti jacuerunt, erigendum et ornandum, et denique ad omnia alia agendum, que bonum Pontificem et legitimum B. Petri successorem agere oportet: quanquam nemo mirari debet, si non statim omnia errata et abusus omnes per nos emendatos viderit: inveteratus nimium morbus est, nec simplex, sed varius et multiplex, pedetentim in ejus cura procedendum est, et prius gravioribus magisque periculosis occurrendum, ne omnino pariter reformari volentes omnia, perturbemus». Omnes subite mutationes, » inquit Aristoteles, « in republica « periculose sunt, et qui nimis « emungit, elicit sanguinem ».

71. « Quod autem ultimis litteris tuis scribis, questos fuisse tecum principes istos, quod concordatis eorum per hanc Sedem derogatum sit; dices nos de his, que ante nos facta fuere, culpam nec posse nec debere, nobisque ejusmodi derogationes, etiam dum in minoribus essemus, semper displicuisse. Proinde nobis certissimam sententiam esse, etiam si ipsi non requirerent, illis nostri Pontificatus tempore penitus abstinere, partim, ut unicuique jus suum servemus, partim quia æquitas et humanitas exposcit, ut in clytiam nationem nostram non solum non offendamus, sed etiam peculiare ei favores impendamus.

« De processibus vero, quos a Rota avocari, et ad patres remitti postulant; dices nos cupere eis in hoc gratificari, quantum honeste possimus; sed propter absentiam auditorum ab Urbe pestis gratia, non posse nos de qualitate et habitudine ipsorum processuum ad præsens informari: reversis vero illis, quod peste jam decrescente brevi futurum speramus, facturos in gratiam ditorum principum quicquid rationaliter poterimus. Item sollicitabis diligenter responsa litterarum nostrarum, et requires eos, ad quos scribimus, ut nos litteris suis informant, quibus mediis eorum judicio videatur huic pessimæ sectæ commodius obviari posse, ut ea que per nos providenda fuerint, celerius provideri possint: et super hoc ipso etiam tu te diligentissime informabis, et nobis plane perscribes.

« Item quia intelleximus in Germania esse multos bonos et doctos viros pauperes, aliqua etiam præclara ingenia, que ex indignitate Apostolicarum provisionum histrionibus et stabulariis potius quam viris doctis fieri solitarum, a Sedis hujus devotione aversa, cupimus inquiras quinam illi sint, eorumque nomina ad nos transmittas, ut occurrente beneficiorum Germanicorum vacatione, illos proprio motu providere possimus; scimus enim quantum Dei honori et animarum salutis, ac edificationi obfuerit, quod jamdiu beneficia Ecclesiastica, maxime curam et regimen animarum habentia,

data fuerunt hominibus indignis. De subsidio procurando pro Hungaris non damus aliam informationem, quam discedenti tibi dedimus, excepto quod te hortamur, ut rem illam summo studio (uti facis) cures; nos etiam apud principes et republicas Italicas missis oratoribus sollicitabimus, ut pro viribus quisque subveniat.

« HADRIANUS PAPA VI ».

Que gesta sint ab internuntio Apostolico, proximo anno dicentur.

72. *Hadriani litteræ ad Saxonem.* — Interea Hadrianus Fridericum Saxonie ducem ab hæresiarum fascino gravissimis litteris monuit¹, tot malorum causam, quæ in universam Germaniam redundarent, ipsi ob susceptum Lutheri patrocinium ascribi: perpenderet num uni pseudomonacho flagitiis inquinatissimo, per summam fraudem more hæreticorum jactanti revixisse in ipso spiritum Eliæ et Danielis, ac divinorum oraculorum verum se esse interpretem prædicanti, potius quam universæ Ecclesiæ atque omnium gentium et ætatum sanctissimis doctoribus, in his, in quibus de perpetua felicitate adipiscenda, vel de subeundis suppliciis in æternum duraturus agitur, fides adhibenda esset: agnosceret tandem in nequissimo homine malignum spiritum, non divinum, ex malignis ejus operibus, ex virulentis verbis, ex rabidis concionibus, quibus laicos ad abluendas manus in sanguine sacerdotum hortabatur. Postremo Pontifici constantia Frederico interminatus est, ipsum nec divinam, nec Apostolicam, nec Cæsaream ultionem, ni respiceret, evasurum.

73. « Hadrianus, etc. salutem et Apostolicam benedictionem.

« Satis et plus quam satis sustinimus, dilecte in Christo, si forte Dei pietas tuam animam dignetur invisere, ac dare pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, ut respiceres a diaboli laqueis, a quo captivus detineris. Novimus te paterne monitum a felicis recordationis prædecessore nostro, ut a te separares perniciem illam Christianæ religionis Martinum Lutherum; et cum jam toti orbi manifestæ essent sceleratissimæ machinationes illius, speravimus et te ad cor pœnitens reversurum: sed quoniam expectavimus vas, et ecce quia frustra conflavit conflator, malitiæ enim tuæ non sunt consumptæ, coegit nos miseratio tua, coegit paternum amor, quo te et tibi subditos Saxonem in Domino semper fuimus prosecuti, salutaribus et paternis monitis adhuc convenire, ut vel tandem respiscatis antequam plane in vos conveniat, quod mox subdit propheta: *Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit eos.*

74. « Et quid dicemus vobis, quam quod Ga-

¹ Bull. in Hadr. VI. Const. 4. et in to. Concil. Colonien.

latis suis Paulus : *O insensati, quis vos fascinavit veritati non obedire? Currebatis bene.* Interrogate patres vestros, ac dicent vobis : majores vestros, et amantissimi vobis, quod ab ea aetate, quo uno eodemque tempore vivere Hadrianus Romanus Pontifex et Carolus ille Magnus imperator, Saxoniae fidei plantatores, ac nostra usque et charissimi in Christo filii nostri Caroli tempora, avi et proavi vestri, atque adeo Saxones omnes semper habiti estis veluti pacis amatores, fidei propugnatores, et per omnia obedientiae pacifici filii, talesque ut non immerito Gregorius V, natione Saxo, olim Romanus Pontifex, Saxoniae ducem in Romanorum imperatoris constituit electorem. *Quomodo ergo tam cito mutatus est color optimus*¹ ? *Cur tam facile transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium; quod non est aliud, nisi sunt quidam qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi*² ? Quis vineam Domini sabaoth tam pulchre plantalam est demolitus ? *certe exterminavit eam aper de silva et singularis ferus depastus est eam*³. Sed vae illi et vobis, ac domesticis et amicis a cruciatu praecordiorum. Obsecramus te, fili dilecte in Christo, leva oculos tuos in directum, et vide ubi sis prostratus. Considera quantum Ecclesiae Christi tot malis undique circumvallata, ac paene oppressa, pro opera qua illi subvenire debueras, cladem insuper intulisti. Oppugnatur foris ab infestissimo illo ac potentissimo Christiani nominis hoste : dissidentibus principes reipublicae Christianae, et in mutuum armati perniciem feruentissimis inter se odiis conflictantur, et in fraterna viscera ferrum stringunt, ut vix Ethnici inter se crudelius. An haec ita tibi visa sunt non satis gravia, nisi contritionem induceres super contritionem, nutrens ac fovens serpentem illum (nempe Lutherum), in sinu tuo, qui veneno linguae suae Ecclesiam et terras infecit, adeo ut nunc pervenerit gladius etiam usque ad animam ? Quanto autem pluris est anima quam corpus, tanto gravior est praedictis omnibus horrendum illud et plus quam tartareum venenum, quo haerensum et schismatum contagione tot myriades animarum interierunt intereuntque. Ita tibi debemus omnes, quod nunc passim ab unitate matris Ecclesiae recedat, quod avertatur vulgus indoctum, ac bis mille praestigis ac fascinationibus retrahatur a fide quam suxit ab ubere materno, quod Basilicae sint sine plebibus, plebs sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia, et sine Christo denique Christiani, quod sacramenta fidei non sacra censeantur, quod sanctuarium Christi sanctum esse negetur, quod dies festi festivos frustrentur solemnibus, quod moriantur homines in peccatis suis, rapiantur animae ad tribunal terrificum, nec poenitentia

reconciliati, nec sacra communione muniti : quod pulcherrimus ille tabernaculi ordo confusus sit; et pro Christiana pace ac tranquillitate ad rebellionem, ad rapinas, ad caedes, ad incendia cum magno ac manifesto Christianae reipublicae discrimine veluti classico passim excitati : pro quibus egregiis tuis in Ecclesiam Christi meritis, quo te praemio, imo quo non supplicio dignum censebimus ?

75. « Al dices forte : serpens me decepit; dignum certe recepisti mercedem, qui illum nutriti in sinu tuo. Sed itane stultus es ac sine corde, ut in eis maxime rebus, in quibus errare damnari est, uni homuncioni cooperto peccatis, quam tot sanctissimis ab initio patribus, qui in lege Dei meditati sunt die ac nocte, et quam tot Universitatibus, Conciliis, adversus quae impudens os illud velut sepulchrum patens se aperire non erubescit, sanctae denique et Catholicae Ecclesiae, ejus ritum, consuetudinem, et decreta a temporibus Apostolorum ad nos usque inviolabiliter observata, unus iste sacrilega temeritate damnare praesumat, plus credere potueris ? O caecam dementia, ac plusquam Judaicam caecitatem ! At fortassis hoc tibi imposuit, quod veterator ille Martinus et ejus sequaces de capitulis Scripturarum visi sunt sua confirmare.

76. « Et quis tandem haereticorum ita non fecit? annon haec sunt veteris serpentis astutiae, qui hac veluti esca obducto hamo miseris animabus mille technis et versutiis semper est insidiatus; quique quo angularem infringeret verae fidei lapidem, ac Christianam scinderet unitatem, in Scripturarum intelligentiam jam pridem est aggressus? cum itaque maxima semper pars Ecclesiarum imperita turba sit, et vix unus reperitur aut alter, qui spiritualibus oculis de Scripturarum intelligentia digne valeat judicare, siquidem librum signatum legimus, quem solus Leo de tribu Juda dignatus est aperire, ac solvere signacula ejus; quae tandem est ista diabolica excoecatio, uni carnali homuncioni, semper eructanti crapulam et potum, quam reliquo orbi universo, quam tot spiritualibus patribus, quorum voluntas semper fuit in lege Domini, qui vitae sanctimoniam, ostensione spiritus ac virtute, glorioso denique martyrio suam doctrinam comprobaverunt, in Scripturarum intelligentia plus te fidei habere potuisse? O caecitatem novam et inauditam ! unus apostata tibi potuit persuadere fecisse priores universos, errare posteros, et in solum se et quos decepit pervenisse regnum Dei, totas miserationum Dei divitias, ac gratiam universitatis? Et quid non dicimus cum propheta : *Heu, heu, heu Domine! Ergone decepisti populum tuum*¹ ? quin potius cur non devitatis (secundum Apostolicum praecipuum) quaestionibus ac pugnis verborum,

¹ Thren. — ² Galat. I. — ³ Ps. LXXIX.

¹ Jerem. IV.

ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiarum, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et subvertunt corda audientium ex operibus suis juxta Dominicam designationem, studuistis cognoscere filium profanum istum, qui ad vos venit primum in vestimentis ovium, lupus intrinsicus rapacissimus? siquidem non ex foliis, non ex floribus, sed ex fructibus arbor cognoscenda erat.

77. « An non manifesti sunt nequissimi fructus ejus? siquidem sacrilegus hic adversus Deum imagines sacras, atque adeo ipsam crucem Christi sceleratis manibus confringere, et pollulis conculcare pedibus non formidat: contra sacerdotes Dei furore impio temerarie debacchans non desinit laicos ad lavandas sibi in eorum sanguine manus sedulo concitare: Ecclesiam Christi parricidalibus armis oppugnans hoc agit assiduo, ut suffocentur homines in peccatis suis, hoc unum elaborat ne divina misericordia suis sacramentis, quæ peccatorum remedia efficacia esse voluit, vulneratos in Ecclesia sua curet: ita enim ea aut sustulit universa, aut hæreseos suæ pestifero infecit veneno, ut toxicum magis requirat, quam animarum medicinas.

78. « Præcipit suis ne indignanti Deo quis satisfaciat, ne jejuniis, orationibus, lamentationibus peccata redimat: ne hostia illa placens Deo Corpus et Sanguis Domini nostri Jesu Christi a sacerdotibus offeratur quotidie pro peccatis nostris: vota docet non reddere Domino Deo suo; et cum ipse sit apostata ac professionis suæ desertor, ut plurimos sui faciat similes, sancta illa Deo vasa polluere non veretur, consecratasque Christo virgines et vitam monasticam profectas extrahere a monasteriis suis, et mundo, imo diabolo, quem semel abjuraverunt, reddere: quod in veteri lege in umbraticis sacerdotibus Dominus non tulit; quod Ethnicis idolorum suorum flaminibus omnes sunt abominati, Christi sacerdotes etiam vilissimis copulat meretricibus: sanctos Patres illos, quorum vita et doctrina illustravit universum mundum, non solum debito honore non prosequitur, sed multo quam Cain scelestius despicit, deridet, contemnit, insectatur.

79. « Sacrosanctis omnibus universalibus Conciliis impudenti ore palam contradicit, ac sacrilega lingua delrahit: libertatis specie licentiosam quamdam nullis constrictam legibus, ac fere ferinam inducere conatur legem; unde et exlex homo contemptor ac violator legum omnium in tantam erupit mentis insaniam, ut sanctissimorum Patrum decreta et Ecclesiasticos canones igne publicæ concremare non formidat, et breviter Christianam veritatem, omnem rerum ordinem, putherrimam denique Ecclesiæ faciem a Christo, ab Apostolis, Apoliticisque viris, ac sanctissimis Patribus ab

initio constitutam, unus hic post tot centenos annos discindere, invertere ac deformare molitur.

80. « Quod si nondum satis etiam internois de Christiano magisterio, an de antichristi spiritu ista proficiscantur, si ita fascinavit te præstigiator ille, ut credere possis, unum hunc perfidissimum apostatam veluti alterum Eliæsam habere duplicem spiritum Helia, aut alterum esse, quem se jactat, Danielem, in quo sit spiritus amplior, et intelligentia Scripturarum major, quam in omnibus olim sanctissimis illis doctissimisque viris, quam in sacrosancta Ecclesia Catholica; quid est te uno caecus? Aut, si jam ex fructibus arborem cognoscens, in errore persistis tamen, quid te miserius?

81. « Sed esto transfiguratus sit coram te satanas ille in angelum lucis, et quæ manifesta sunt opera carnis ac diabolica, spiritus esse et Christi opera venenata sua facundia persuadere potuerit, numquid non ubique vel hoc ipso prodidit eujusnam spiritus sit, quod omnis ejus sermo amarus est, virulentus, arrogans ac maledicentissimus, nusquam non scatenus convitiis, blasphemis ac scommatibus plusquam venenatis adversus omne Christianæ pietatis modestiæ, mansuetudinis ac benignitatis officium? Numquid ita docuit Paulus, eujus se jactat spiritum habere, cum nulla ejus extet Epistola, quæ non pacem et unitatem ac alias id genus virtutes redoleat? An non Romanos suos hortatur in Domino, ut in charitate fraternitatis se diligant, invicem sectentur quæ sunt pacis, et quæ edificationis custodiant? Corinthiis an non testatur se docere in Ecclesiis Deum non dissensionis, sed pacis Deum esse? Et breviter, numquid non ubique clamat, ubique docet Evangelica illa tuba, ut digne ambulemus in omni humilitate ac mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: utque deponamus omnem iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem? Quo igitur pacto maledicentiam, amaritudinem, iram, indignationem, blasphemiam, inflationem, jactationem, quæ ita huic peculiaris sunt, ut illa Paulo ac illius discipulis universis, qui mitis est ac humilis corde, non Paulini, non Christiani, sed diabolici spiritus esse certissima indicia, vel cæco non clarissime appareat? Ex verbis illius quomodo non intellexisti, Christum in corde suo, an vero antichristum haberet, secundum quod ipsa veritas in Evangelio ait: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali*? De abundantia enim cordis os loquitur et cum scriptum sit, quod maledici regnum Dei non possidebunt; item cum in

Evangelio dicat Dominus : *Quicumque dixerit fratri suo racha, reus erit concilio; qui autem dixerit fatur, reus erit gehemæ incendio*¹.

82. « Illumine esse antichristi Apostolum cuiquam obscurum esse poterit? qui non modo sacerdotes Dei, sed et principem sacerdotum, Petri successorem, Jesu Christi in terris vicarium, tam nefandis infamibusque nominibus, tam inauditis contumeliis, convitiis ac blasphemiiis nusquam non lacerat, discerpit et insectatur, ut ea commemorare pudica refugiat lingua, et audire horreant aures casta; qui Apostolicam cathedram, in qua præsedit caput Apostolorum Petrus, cui præluerunt tot sancti Pontifices, quam Ecclesiam principalem, unde sit exorta unitas sacerdotalis, sanctus ille et gloriosus martyr Cyprianus non dubitat asserere; impio ac pestilenti ore cathedram pestilentie antichristianam, diabolicam, et si quæ potuit excogitare nefandiora, toties appellare non cessat : qui scholas Christianas, que tam multos doctissimos sanctissimosque viros, tam egregias in Ecclesia Dei columnas nobis protulerunt, impudica lingua sua lupanaria, Sodomas et Gomorrhias ubique vocare non verecundatur : qui non satis habet omnipotentis Dei sacerdotes probris omnibus, convitiis, contumeliis ac blasphemiiis horrendis et inauditis nunquam non publice ac privatim insectari, quibusvis canibus viliores facere, nisi etiam laicos concitet ad lavandas sibi manus in sanguine ipsorum : cum tamen quanto honore haberi velit sacerdotes suos, maxime autem principem sacerdotum, idem ipse Dominus in Deuteronomio² testatus est, dicens : *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et non lepram, et iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem, et facies quicumque dixerint qui præsumt loco quem elegerit Dominus, et docuerit te juxta legem ejus; sequeque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbiert nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, et auferes malum de Israel, cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia.* Et Samuel cum sperneretur a filiis Israel, an non dicit Dominus³ : *Non enim te spreverunt, sed me, ne regnum super eos, manifeste ostendens invisibilem se contemni, cum visibilem quis spernit sacerdotem; quare et Moses murmuranti adversus se populo, respondit⁴ : Non adversus me mururastis, sed*

adversus Dominum Deum vestrum. Quod si Leviticis illos sacerdotes tanta honoris prerogativa præcellere voluerit Dominus, qui exemplari tantum ac umbra deservebant cælestium, in umbratico illo tabernaculo sacrificiorum officia consummantes; quo tandem honoris loco eos haberi voluit, quibus tradidit claves regni cælorum, tantamque tribuit potestatem, ut quæ ligarent super terram, ligarentur et in cælis, et quæ solverent super terram, soluta essent et in cælis; atque quorum ipsi dimitterent peccata dimissa forent, quorum retinerent, forent et retenta; qui non sanguinem hircorum aut vitulorum, sed hostiam vivam, sanctam et immaculatam Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi offerunt quotidie pro peccatis nostris, faciunt verbo suo, ac manibus tractant, et breviter sacramenta omnia, quibus hominibus vita salusque tribuitur animarum, suis perficiunt orationibus; quanto, inquam, honore hos præcellere voluerit Dominus? quis tandem dubitabit, quod nec ipse tacuit in Evangelio, cum dicit ad eos⁵ : *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit : qui autem me spernit, spernit et eum qui misit me?* Et quid consequitur? quod in eundem Christum blasphemus esset et maledicus, qui sacerdoti Christi blasphematur aut maledicit. An non hoc primum mandatum in retributione² : *Honora patrem tuum et matrem, ut sis longævus super terram; qui autem maledicit patri aut matri, morte morietur?* Numquid ad carnales tantum parentes istud est referendum, et non minus ad eos, qui nos in Christo regeneraverunt, per quos Christiani sumus, qui nobis peccata dimittunt, qui cælestibus nos pascunt sacramentis? Quid si peccatores sunt et mali sacerdotes? quid si parentes? numquid propterea eos, quos, Dominus misit ante faciem suam, et ad quos dicebat¹ : *Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, aut de civitate, excutite pulcrem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terra Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati?* An non præcipit ita Apostolus³ : *Obedite præpositis vestris et subjacet eis?* quod si malis et peccatoribus non sit obediendum, quibus tandem? quoniam si dixerimus : peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Ovis es, noli discutere pastorem : noli te iudicem Dei constituere et Christi. An non ita præcipit Dominus in Evangelio dicens² : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei : omnia quicumque dixerint vobis servate et facite; si quæ autem fecerint mala, facere nolite?* manifeste significans habere eos dignitatem, tametsi vitæ essent

¹ Math. v. — ² Deut. xvii. — ³ I Reg. viii. — ⁴ Exod. xvi.

¹ Luc. x. — ² Exod. xv. — ³ Math. x. — ⁴ Rom. xiii. — ⁵ Math. xiii.

perditæ. Numquid idem Dominus cum postea tempore passionis alapam accepisset a servo sacerdotis dicenti sibi ¹: *Sic respondes Pontifici?* adversus Pontificem quiddam dixit contumeliose? quin magis innocentiam suam asserens et ostendens ²: *Si male, inquit, locutus sum, exprobra de malo; sin bene, quid me cædis?* An non et Paulus cum cæderetur in Concilio jussu Anania, diceretque ad eum ³: *Percutiet te Deus, paries deulbate; et tu sedens iudicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti;* audiens ab adstantibus ⁴: *Sic insinulas sacerdotem Dei maledicendo ipsum?* tamen inane nomen et umbram quamdam sacerdotis cogitans expavit ⁵: *Nesciebam, inquit, fratres, quia princeps est sacerdotum; scriptum est enim: Principi populi tui non maledices:* quo magis miramur quod ex istis diabolici spiritus operibus veluti fructibus nequissimis arborem pessimam nondum cognovistis.

83. « Et quis tandem est ita hebes animo, ut non videat, quo nunc prorumpant furiosissimi conatus istius; cum ut quisque est facinorosissimus, desperatissimus, aut perditissimus latro, aut homicida, sub istius vexillis ac signis conveniant? Ecclesiam jam Christi parricidalibus armis ac sacrilegis manibus, non clam, sed palam oppugnantes, consecrata Deo loca, templa et monasteria exurunt et prophanant: Christo dicatas virgines, sacerdotes Christi et monachos crudelissime persequuntur: Ecclesiarum bona diripiunt, et breviter rapinis, latrociniiis, cædibus ac incendiis confundunt universa, excecante nimirum eos justo Dei iudicio, et in insaniam tam manifestam erumpere permittente, ut neminem jam latere possint scelestissimæ machinationes istius. Atque hi, qui pestifera contagione ipsius infectos sese tandem cognoverunt, schismatico errore deposito, ac hæretico furore deserto, unitatis ac veritatis domicilium fidei sanitate repetunt: inter quos, dilecte nobis in Christo Jesu, cum a te non ex postremis reversurum ad salutarem matris sinum speravissemus, quem revertentem libenter et obviis excepissemus manibus, bona spe tandem nostra frustrati, videmus supra petram induravisse te faciem tuam: videmus perniciem illam animarum Lutherum sub tuo patrocinio latitantem, suum adhuc virus longe lateque spargere.

84. « Sed quoniam adhuc potens est Dominus Deus etiam de lapidibus istis suscitare filios Abraham, antequam egrediatur ut ignis indignatio ejus, et succedatur, nec sit qui exlinguat; ideo te, fili dilecte in Christo, obsecramus per viscera nostri redemptoris Domini nostri Jesu Christi, per Christianam unitatem, per patriæ charitatem, per tuam denique ipsius tuorumque

salutem, miserere Ecclesiæ Christi; et tot jam malorum procellis undique exagitata, ac paene oppressa tua maxima culpa, aliquando ferè operi: miserere patriæ nostræ, quæ sincera olim fidei eximie religionis sanctæ, sub jugo Domini ac religiosæ obedientiæ insigni præcellens gloria, perniciem istam religionis Christianæ, ac fidei, ac pietatis publicum hostem Martinum in suis se peperisse ac fovisse visceribus nunc erubescit: miserere denique tui ipsius tuorumque: miserere seductorum Saxonum, quos nisi respiscatis, et quidem cito, manet præsens et certa ullio divina, quam neque in hoc sæculo effugietis, neque in futuro ¹. *Hæc dicit Dominus Deus: Audi, popule stulte, audi, princeps, qui non habes cor; qui habetis oculos et non auditis: Me ergo non timebitis, et a facie mea non dolebitis? numquid non audivistis quid fecerim in diebus antiquis?* Legite Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere, et invenietis quam gravis semper fuerit et quam terribilis divina vindicta in illos, qui in populo Dei schismata concitaverunt. Numquid non legistis horribilem divinam ultionem adversus Dathan et Abiron, quod multitudinem adversus Mosem concitavissent, quos delihcens sub pedibus terra et aperiens os suum deglutivit, et omnia quæ ad eos pertinerunt, ita ut descenderent viventes in infernum; et adversus Core quem eandem ob causam cum ducentis et quinquaginta viris cælestis flamma devoravit? Quod si ob durius imperium fortassis, aut quorumdam pastorum seu ignaviam seu malitiam schismata excitanda putatis, numquid non ex libro Regum audistis, adeo indignatum fuisse Dominum adversus decem tribus filiorum Israel, et in omne semen eorum, ut dimoverit eos, et tradiderit in direptionem donec projiceret eos a facie sua? ob quam tandem culpam, nisi quod ob durius imperium Salomonis et imprudentius arrogantiusque responsum Roboam regis Jerusalem scissæ fuerunt a tribu Juda et Benjamin? quam præsens semper fuerit Dominus vindex sacerdotibus suis, an non Saul ab regio abjectus honore, et Ozias rex Juda percussus lepra, propterea quod quæ sacerdotum erant contra sacerdotes Domini sunt ausi usurpare, sufficienti vobis potuerunt esse argumento? Et breviter, an non omnes testantur historiæ universos, ultrice Domini manu, infelici periisse exitu, qui in Christos Domini sacrilegas manus injicere non formidaverunt? Contra autem felicia omnia et longam illis contigisse vitam, qui Christum in sacerdotibus suis venerati sunt? Moveant ergo vos exempla aliorum, et cogitate quid vobis sit expectandum, qui venerabilem Dei chorum in manus tentatis tradere prophanas. Proinde quod

¹ Joan. XVIII. — ² Ibid. — ³ Act. XXIII. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

¹ Jerem. V.

Dominus per Moſem præcipit, uniuerſo populo Iſrael, ut ſepararentur a tabernaculis Core, Dathan, et Abiron, nec tangerent quidquam quod ad eos perlineret, ne inuoluerentur in peccatis eorum : et hoc et vobis, præcipue autem tibi, dilecte fili, ejuſdem Domini noſtri auctoritate præcipimus et obſecramus in Chriſto Jeſu, ut ſeparemini a Martino Luthero : auferatis a vobis petram illam ſcandali neque tangatis quod illius eſt, ne et vos diuina ulſio inuoluat ſubito in peccatis illius. Exurgate quamprimum fermentum illud, quod reliquum fidei veſtræ maſſam corruptit, ut ſiſis nova conſperſio nouaq̃ creatura.

85. « Non dedigneris, fili dilecte, Paulum imitari, quem ſicut vicisti in Eccleſiæ Dei perſecutione, tam grauem animarum perniciem ſub tuo nutriens patrociniò, ita reuerſus ad cor effice, ut omnes intelligant tuam conuerſionem, utque qui per te ſunt ſcandalizati, in te rursus glorificent Deum. Maxime autem hoc præſta quamprimum, ut impurum os illud obſtruat, ut tollatur blaſphema lingua, quæ contra Deum ac ſanctos ejus loqui non ceſſat, et virus ſuum undiq̃ ſpargit; et ut propheticis vos verbis admoneamus : State ſuper vias, et videte, ac interrogate de ſemlis antiquis, quæ ſit via bona, et ambulate in ea, et inuenietis refrigerium animabus veſtris : ſtate, inquam; et doctrinis variis et perigrinis nolite abduci : interrogate de ſemlis antiquis, quæ ſit via bona per quam ambulauerunt patres veſtri, quam demonſtrauerunt tot myriades martyrum, docueruntque tot millia confessorum, et ambulate in ea. Quod ſi a vobis impetraverimus, ſicut et ſincere ſperamus, erit quod gaudeamus cum angelis de peccatore pœnitentiam agente, et perditam ac rursus inventam ovem humeris noſtris ad ovile Domini gaudentes reportabimus, paternaque pietate, quantum in nobis fuerit, ſtolam vobis priſtinam reſtituemus.

86. « Quod ſi dixeritis ¹ : *Non ambulabimus ſcilicet in via Domini*, ac paterne ſalubriterque vos monenti reſponderitis ² : *Non audiemus*; ideo; *audite gentes*, dicit Dominus, *et cognoscite congregationes quanta ego faciam eis. Ecce ego adducam mala ſuper populum iſtum, fructum cogitationum ejus, quia verba mea non audierunt, et legem meam projeceſerunt.* Sed et hoc tibi denuntiamus in virtute omnipotentis Dei et Domini noſtri Jeſu Chriſti cujus in terris vicarius ſumus, nec te in præſenti ſæculo hoc laturum impune, et in futuro æterni te ignis exſpectare incendium. Vivunt a Pontifex Hadrianus et religioſiſſimus imperator Carolus meus chariſſimus in Chriſto filius et alumnus, cujus tu edictum vere Chriſtianum adverſus Lutheranam perfidiam, et quod talem decebat

imperatorem, non ſine gravi offeſſa ac vilipenſione Cæſarææ majestatis violare non timuisti : non committemus, ut quos olim cum Magno Carolo Hadrianus Pontifex in Chriſto genuerunt, nunc Hadrianus Pontifex et imperator Carolus ſub ſchiſmatico ac hæretico tyranno hæreſum ac ſchiſmatico ſinamque interire contagione. Quare revertimini ad cor et reſpiciſcite tu tuique miſere ſeducti Saxones, niſi utrumque gladium Apoſtolicum ſimul et Cæſareum velitis experiri. Scripta Romæ MDCXXII ».

87. Commonuit etiam Pontifex alijs litteris electores principesque imperii, ne Lutheranam hæreſim latius graſſari paterentur : propterea pollicitus eſt ſe emendatorum corruptelas, quæ Romanam curiam irreperant, quod hæretici ſpecioſum revocandi ad meliorem frugem ſacerdotes prætextum ſuæ impietati obtenderent, ut deplorat Auguſtinus Steuchius ¹ : « Hoc habuit iſta fediffima et ſine dubio peſtilentiſſima factio, ut quæ per totum orbem Chriſtianum famam vulgaſſet purgandæ a ſuperſtitione pietatis, fidemque omnibus hominibus fecerat id unum ſe agere, ut ſcœlora et vitia corrigerentur, emendarentur pravitates : inſecatam ea promiſſione genus humanum et a religione removerit et peſſimis erroribus imbuerit, quod a nobis non ſine multis lacrymis refertur ». Et infra : « Hæc igitur hæreſis eo fuit omnibus crudelior, et in omni genere calamitatum fecundior, quod cum eſſet peſtilentiſſima, nihil tamen iudicii dedit in principio : ſed Chriſtianorum principum, Pontificum, cardinalium, atque epiſcoporum, monachorumque errores et peccata emendare pollicita, fecit ſe hæc promiſſione probabilem, aperuitque ſibi omnium ad aures aditum; nullum errorem, nullam impietatem, nihil peſtilens præ ſe ferebat, ſed humanitatem, ſed commiſerationem quod in tantis peccatis verſarentur omnes. Hæc pollicitatione allexit maxime imperitos omnemque plebem, quippe quibus ſemper inſeſa fuerit religio, et Eccleſiaſticorum peccata plurima viderent, et inviderent eorum opibus : itaque nihil potuit eorum fieri auribus gratius, quam ſi eorum damnari vitam audirent, quos peccantes eſſe non ignorarent, et in eorum laxandis moribus, atque accuſandis delectabiliter verſarentur. Exoſculati ſunt omnes; tandemque cœlitus veniſſe ferebant, qui Chriſtianorum vulnera curaret, republicam noſtram in priſtinum decorem reſtitueret, ſublatis ſuperſtitionibus, quas aut hominum imperitia, aut queſtus aviditas, ut ipſi prædicabant, attuliſſet. Hæc fuit prima hujus hæreſeos oſtentatio ». Nec modo a Pontifice (quem mortem obiſſe videbimus) antequam in Fridericum poſſet animadvertere; verum a Gregorio duce Saxonie, tum ab Henrico Angliæ,

¹ Jerem. vi. — ² Ibid.

¹ Aug. Steuchius l. 1. adverſ. Luth.

tum a Ludovico Pannoniæ regibus de reprimendo Luthero communiter Fredericum refert Ulembergius¹ qui Hungaricorum litterarum præcipua capita perstringit : « Ludovicus etiam, inquit, Hungariæ rex ad electorem Saxonie de Luthero negotio litteras dedit, quarum hæc fere fuit sententia : ipsum non ignorare quam abominandos errores contra sanctissimam Christi fidem et contra Ecclesie sanctiones in orbem invexerit Lutherus, quamque impotenter et scurriliter in reges omnes et Christianos principes debacchetur, quibus eos afficiat contumeliis, quæ Indubria, quas sanas in eos eructet ; cum laudibus interim extollat Turcam, eumque Christianis principibus anteponat. Quia vero monachus iste fretus ipsius Frederici patrocinio tantam proferviam exerceat, hortari se, ut compectat hominem turbulentum, nec eum tam libere, tamque proterve spargendis erroribus, seditionibus concitandis, et convitiis in principes evomendis, contra Deum, contra fidem Christianam et universam Ecclesiam insanire patiantur ; sed ut pœnis eum afficiat, quas meruerit, atque hæc in re totius orbis Christiani potius, quam unius apostate monachi rationem habeat ». Purgasse² se ea de re Fredericum apud Hungarum confictis mendaciis subjungit auctor, quasi hæreseos nullum patrocinium arripisset.

88. Cum porro in superioribus litteris Hadrianus Saxonem provocet, ut Carolum Magnum, qui fidem in Saxonia inseruerat, imitetur, non prætereundum est Joannem Fabrum³ ad confundendos Saxones Lutheranos dogmata Lutheri pugnantis cum Caroli Magni dogmatibus inter se contulisse, ut potius fidei propagatori, quam eversori adhererent : « Quid, inquit, putes olim dicturi sunt Saxones illi tui, postquam intellexerint sese tuis figmentis tam egregie deceptos ? sed et quid dicent, ubi olim acceperint tuas opiniones toties illi Christianissimo regi Carolo Magno adversari ? quem omnes historiæ testantur fuisse primum, qui Saxones ad fidem Christi converterit. Sed forte miraris in quibus te Carolo adversari invenerim. Ecce ante septingentos annos contra certos hæreticos imperator ille Græcæ et Latine doctissimus opus scripsit in quatuor libros partitum, cujus copiam reverendissimus ac omnium pietissimus dominus Laurentius de Pucciis tit. SS. IV Coronatorum cardinalis, ex imata ac mihi perpetuo miranda pietate pro tranquillo reipublica Christianæ statu, ex Vaticana bibliotheca mihi fieri fecit. In eo itaque opere Carolus⁴ ille Magnus quoties de Petro sermonem facit, eundem principem vocat Apostolorum, aut pastorem Ecclesie, et (quod majus est) quandoque hanc soli-

dissimam petram, super quam Christus fundavit Ecclesiam ; et tu Saxonice fidei novus plantator apertissima Evangelii verba negas in Petri personam posse referri. Carolus multis nominibus sui sæculi Hadrianum Romanum Pontificem ac illius sedem veneratur, extollit et laudat ; tu vero secundus Saxonum apostolus pro tua solita modestia sexcenties Pontificem sathanam et antichristum vocas. Gloriabatur olim rex ille omnium optimus sese Ecclesie Romanæ terras ab hostibus recuperare ; tu vero obsequium te præstitisse Deo putas, si non solum patrimonium Petri, sed et omnes omnium Ecclesiarum dotes in Pharaonis servitutem subjeceris. Placuit⁵ olim Catholico illi principi, per omnem Germaniam ac Galliam Romanum ritum et ordinem in psallendis divinis officiis servari : tu forte battologiam fugiens, non solum non psallis, sed et psallentes rides. Præcepit ille⁶ diligens fidei plantator synodos universales omnes recipi, quæ pro diversis fidei sive religionis causis diversis locis, sive temporibus a doctis et Catholicis viris celebratae fuerunt : tu vero Concilia spernis atque refutas, quasi solus sis homo missus a Deo, qui possit ac debeat testimonium perhibere de lumine, etc. ».

89. *Reliquia S. Apostoli Thomæ in Indis reperta.* — Dum plures in medio Christiani imperii gremio ab Ecclesia deficiebant, evertabant altaria, ac sacerdotes abjecto divino cultu in libidinum ceno se volutabant ; in Indiis et in America inter medias Barbarorum nationes amplificatus⁷ est divinus cultus, posita templa, erectaque altaria ad divina mysteria peragenda, multique ad sanam religionem ac fidem ab impura superstitione traduci laere : nam imprimis cum in Comandeli tractu Evangelice seges olim a S. Thoma Apostolo sata, et ipsius irrigata cruore hostis humani generis opera proculcata postea aruisset, auspiciis Joannis regis Lusitanie, qui Emmanueli successerat, florescere cepit, ac divi Thomæ reliquie reperte sunt, ut Malleus his verbis describit⁸ : « Dum effoditur humus ad quintum ferme dodrantem, apparuit locus lapideæ tabula lectus, in quam ab inferiore parte incisæ prisca gentis lingua (uti a peritis cognitum est) litteræ testabantur, templum id ad sancto Dei Apostolo Thoma quondam exstructum : ei templo fuendo colendoque mercium, quæ in urbem importarentur, decimam ab Sagamo rege attributam. Accesserat obstatio ad posteros, ne quid ex eo vectigali ac donatione imminutum vellent. Paulo infra eam tabulam ipsius regis (uti ex priscorum traditione Indi asseverabant) cadaver inventum. Altius dein molientibus terram quadratum primo lateritiæ, postremo lapideæ structuræ septum

¹ Ulemb. Vit. Luth. c. 10. — ² Ext. ejus lit. to. II. Ionèn. edit. p. 267. — ³ Faber de prim. Petri advers. Luth. p. 192. — ⁴ Lib. I. c. 4. l. III. c. 3, 7, 12. l. IV. c. 5. etc.

⁵ Lib. I. c. 6. — ⁶ Cap. 9. — ⁷ Barros. l. VII. c. 11. Maff. l. VIII. — ⁸ Jo. Maff. ib.

apparuit multiplici experimento, pedum circiter novem altitudine : ibi quod sepulture haud dubie corpus Apostoli dicebatur esse. Adhibiti ad amovendum operculum Lusitani duo (nam ludis rem ejusmodi committere non est visum) non nisi noxii per sacram confessionem expiatis, et reconciliati per Eucharistiam Deo aggredi rem ausi, locum aperiunt : immista caeli et arenæ candidissima specie ossa, et apposita lanceæ cuspidis, et viatorii baculi frustum, itemque vas fictile fidem inventi demum sacrum thesauri Lusitanis fecere : sub hæc reperit aliud ejusdem e Thomæ discipulis cadaver : cæterum fetore ac terreo aspectu, quemadmodum et Sagami regis, ut si alia argumenta defuissent, ex ipso propemodum colore dignosci Apostoli ossa potuerint, etc. » Subdit ut in arculis pretiosis solemnium pompa repositæ sint eæ reliquæ : dein vero hinc post in templum a Constantino Brigantio prorege Goæ extractum translate sint.

90. *Regionem Nicoraganorum perlustrat, et ad fidem adducit Ægydijus Gonzalus.* — Hoc etiam anno in orbe novo ingens barbarorum numerus divina ope atque Hispanorum ducum solertia Christo accessit, uti refert Petrus Martyr¹ in Commentariis ad archiepiscopum Cosentinum transmissis, ut Clementi VII offerrentur : « Ex insula, inquit, quam Ditem in decadibus primis appellatam dixi, nunc Unionum insulam, quod unionum sit illie ingens copia, in colonia Panamæ prospectu sita, Ægydijus Gonsalus die primo ac vigesimo Januarii anni a salute nostra secundi et vigesimi a quingentesimo et millesimo », et infra, « quatuor et quadraginta post ducentas leucas in internis peragravit cum hominibus circiter centum, a plerisque regulis panem sibi et commilitonibus mendicans, a quibus dicit se habuisse dono pensorum aureorum centum duodecim millia (est pensum dragma quadrantem superans, uti te didicisse quatuordecim annorum apud Hispanos egregio commercio est optus) atque baptismatis lavacro inuncta, nec invita per initiatos, quos secum habebat, incolarum duo ac triginta hominum amplius utriusque sexus millia ». Earum regionum agricolæ instrumentis ad colendam terram ex auro, etsi impuro, utuntur.

91. Inde nostri ad S. Vincentii portum appulere : quæ vero ab his gesta sint, subdit idem Petrus Martyr² : « Quatuor equis quos advexerant e navibus eductis, classiariis imperat, ut recta ipsi ad Occidentem pantalam advigent, ut ob scopulos, et ob vadas arenas a nocturno velificatu caveant, quod per incognitos jam pelagi tractus sit labendum edicit : ipse vero quatuor illis equis et peditibus circiter centum terrestre iter capiens, in regulum incidit nomine Nicojanum : benigne suscepto, Nicojanus millia

pensorum auri quatuordecim dono dedit, persuasus a nostris esse supra solem alium, quem ipsi arbitrentur cæli ac terrarum satorem, qui solem ipsum ac lunam cæteraque visibilia sidera ex nihilo formavit, et sua sapientia gubernet, qui et e niche hominum pro meritis præmia impartitur : voluit cum universa familia baptizari et ex ejus regno abluti sunt lavacro baptismatis reguli exemplo sexus millia hominum utriusque, circiter septendecim dierum spatio. Apud Nicojanum versatus ita instructum reliquit, ut discedenti per interpretes convicinos intellecto protulerit : quandoquidem hæc avitæ deorum simulachra nunquam ultra sum allocuturus, nec ab eis quidquam petiturus, ea tecum aufero. Hæc dicens Ægydio Gonsalo spithamalis altitudinis præbuit sex aurea simulachra majorum suorum vetera monumenta ».

92. Nicoraganos etiam conversos fuisse addit auctor sic inquit : « Nicoragam adveniunt nostri cum familia universa, et paulo plus novem millibus aliis sacro addicunt baptismati. Pensorum auri Nicoraga dedit Ægydio Gonsalo millia quindecim variis confecta monilibus : pensavit Ægydijus munera muneribus, sericeam Nicoragæ vestem, et interiore lineam textam, purpureumque pileum præbuit. Duabus crucibus ibi erectis, in eorum templo una, et extra pagi domos altera, discessit. Petiit regionem alteram ad leucas sex ad Occidentem semper tendens, ubi ait vicis repertiisse sex duorum millium domorum circiter singulos ». Excitatus hæc fama Diriangenus dynasta ad Gonsalvum in regio solio expectantem magno apparatu accessit, aureasque securis amplius ducentas dono obtulit : quæsitum de adventus sui causa : « Respondisse », inquit auctor, « dicitur ut novam gentem, quam eas regiones peragrare audierat, conspiceret daretur, et quid e se optarent, se dictis eorum pariturum offerens : ut Christiani efficiantur iisdem rationibus adductis, quibus cæteros monerunt, utque Hispani magni regis observantiam captarent : utrumque placere inquit, seque ad nostros in diem tertium, ut mandata suscipiat, rediturum pollicitus est ».

93. Dum apud Nicoragam Gonsalvum morabatur, barbarus Ægydij interpretis opera varias quæstiones proposuit memoratu dignas : « Percunctatus est », ait Petrus Martyr¹, « Ægydijum Nicoraga, quid apud potentem eum regem, cujus ipse servum se fatetur, de præterito cataclysmo, quem universam cum hominibus et brutis omnibus obruisse terram ipse a majoribus audierat, sentiat : idem credi ait Ægydijus : an alias venturum arbitretur percunctanti, respondit minime : sed uti semel per aquarum alluvies propter hominum scelera facinora, non licitum coitum præcipue, animalia cuncta

¹ Petr. Mart. dec. 6. c. 2. — ² Id. ib. c. 3.

¹ Petr. Mart. dec. 6. c. 1.

paucis exceptis interierunt; illa post annorum ab hominibus non intellecta curricula, fore ut igne flammanti e caelo dejecto in cinerem cuncta revertantur. Obstupere omnes hanc admirati narrationem ». Addidit plura quæsitâ Barbarus de animarum e carcere corporeo discedentium locis designatis, de conversione astrorum, deque ventorum flatibus. Quæ Ægydius, cum scientia non polleret, ad arcana divinæ providentiæ retulit. Pergit auctor : « De ceremoniis et humanarum victimarum carnificina cum nihil interrogassent, movit ipse colloquutionem, atque sacrificiorum eas oblationes Deo esse ingratissimas, legeque apud magnum regem herum summum cautum esse, ut gladio pereat quicumque hominem gladio ferierit ad necem; et simulachra illa, quibus ipsi humano sanguine litant, præstigiorum dæmonum imagines esse, qui ob superbiam e sedibus æthereis dejecti, ad antra sunt farlarea detrusi; unde noctu exeuntes innocentes plerumque sese hominibus ostentant, suisque fallacibus persuadent artibus ea esse faciendâ, quæ vitari debeant in omnium genere rerum, quo animas nostras ab illius amore deturbent, qui eas creavit, et per charitatem cæterosque honestos viâ actus ad se illas reducere optat, ne a paratis post obitum corporis æternis deliciis, ad perpeluas torturas et miserâs ærumnas a lemurius illis raplatæ, comites eorum efficiantur.

94. « Assensit Ægydii dictis Nicoragua, et una quid sibi faciendum foret, quo grati Deo illi, quem prædicator rerum auctori esse possint, interrogavit. In hunc sensum Nicoraguarum respondisse Ægydium Cerezeda regius apud eum quæstor testatur : non hominibus maclatis, aut ullo sanguine sparso is delectatur, qui nos cunctaque creavit : solo animi nostri erga se amore fervido gaudet : nostri cordis arcana illi patent : cordis ipsius meditata solum exoptat : non carne aut sanguine depascitur : nihil est quo magis exardescat, quam hominum, a quibus ipse laudari et glorificari cupit, interitu. Vestris suisque hostibus ad profunda tartari projectis, quorum hic vos imagines observatis, grata sunt hæc abominanda sacrificia, grata et scelera cuncta, quo animas vestras hinc abeuntes secum trahant in æternam ruinam : vana hæc imo perniciosâ simulachra de vestris laribus et templis eliminate, crucem hanc amplectimini, cujus imaginem suo sanguine Christus Deus ad generis humani deperditâ salutem irrogavit; et felices vobis annos, ac beatam vestris animabus æternitatem polliceri poteritis. Bella quoque sunt rerum Creatori odiosa : pax inter vicinos amica, quos ut amemus ac nosmetipsos imperat; si lamen vos tranquillam agens vilam quis læcesserit, propulsare injuriam, ac se, resque suas tueri etique hominum fas est. Provocare vero ambitionis vel avaritiæ studio quem-

quam vitatum, contraque bonos mores et ipsius Dei voluntatem fieri hæc.

95. « Illis ita disertis, Nicoragua suisque aulici, qui aderant, ore aperto ab Ægydii vultu pendentes assenserunt, etc. De crucis aulem adorandæ mysterio et utilitate interrogandibus, inquit : Si corde puro ac sincero quidquam illam inspectantes, et Christi in ea passi pie memores postulaveritis, id assequemini modo iusta petalis, si pacem, si contra superbos hostes victoriam, si fructum ubertatem, si temperiem aeris et incolumitatem, si huiusmodi reliqua oplata proposueritis, voti compotes efficiemini. Cruces Ægydium exeresse illis duas memoravi, sub tegmine unam, sub diâ in celso manufacto lateritio tumulo alteram : quo tempore sistenda super humulo portabatur præiisse pompam sacerdotis ait Cerezeda : subsecutum cum suis Ægydium regulo comitante, cæterisque ejus subditis. Quo tempore crux sistebatur, canere tubis et tympanis ceptum est. Cruce firmata per gradus depositos basim prior conscendit Ægydium : detecto capite genæque flexo suas ibi tacitus fudit preces : crucis demum vestigia complectens osculatus est regulus, et ejus exemplo cæteri omnes idem fecerunt : ita nostris ritibus imbulos constituit. De dierum vero distributione, inquit perpetuis diebus sex nulluris ac reliquis laboribus artibusque invigilandum, septimo quieti et sacris intendere oportere; diemque illis septimum assignavit Dominicum, nec si ulterius dierum festorum longa serie gravarentur, utile fore ratus est ».

96. Interjectis pluribus de funestis dæmonum aris in aperto campo excitatis, in quibus humanæ victimæ litantur, deque insanis idololatrarum superstitionibus, quibus adeo sunt irreligi, ut qui crudeliter læcandis sunt beatos se putent, et immortalitati consecrandos, nec crudeles carnifices defugiant, a quibus variis lenociniis capiuntur; deque humani cruoris infernali tyramo fusi nefando sacrificio hæc subjicit¹; ex quibus quisque agnoscat quanto beneficio Redemptori nostro simus astricti, qui nos Evangelicâ luce collustravit :

97. « In templorum, inquit, conspectu variæ sunt creclæ in campo ex erudis lateribus et bitumine quodam terreo ad varios effectus bases pulpitorum mare, octo constant gradibus, alicubi duodecim, et quindecim, alibi summi verticis : spatium varium est pro designati mysterii qualitate, virorum decem capax est, unum in cuius medio spatio lapis eminet marmoreus humanæ stature jaentis longitudinem ac latitudinem æquans : miserarum est ara victimarum infaustus lapis. Statutum ad immolandum die, populi corona spectante, regulus pulpitem conscendit aliud, in prospectu carni-

¹ Peti. Mart. dev. 6. c. 6

ficinam inspecturus : sacrificulus audientibus pœnentis ex lapide illo eminenti stans pedibus præconis officio fungitur, et cullro lapideo acuto, quem manu gestat, vibrato (lapidificinas quippe in terris omnibus illis habent aptas ad secures, gladiosque ac novaculis conficiendas; ex quibus nos quotquot volumus assequimur, neque hujus rei expertus fuit cardinalis Ascanius) mactandas esse victimas, et an hostiles an domi nutritas edicet. Duo apud illos genera sunt humanarum hostiarum, ex hostibus bello captis unum, ex domi aliis alterum; quisque namque regulus aut nobilis ab infantia domi nutrit mactandas victimas pro suis opibus, et his non ignaris ad quid serventur; et laetus quam cæteri pascantur; neque ob id mestis, quod a teneris persuasi vivunt, fore ut in cœlites ex vitæ exitu convertantur. Hinc per pagos liberi deambulantes ab obviis quibusque pro jam heroibus reverenter suscipiuntur, et postulatis omnibus sive ad esum sive ad ornatum quid petant onusti dimittuntur; neque sibi parum fauste die illo successisse apud superos donans arbitratur, quo fuerit aliquid impartitus.

« Varia igitur hæc hostiarum genera variis in immolando tractantur modis : utramque super eo lapide resupinam distendunt hostiam, parique modo per costulas exulso corde aperiunt, et utriusque sanguine regula eadem servata, labra barbasque liniunt : sed hostilem victimam præco sacrificulus gladium manu tenens, et cantibus quibusdam tristibus circumdans, super lapide stratum ter lustrat, mox aperit, dehinc in frustra secat, sectam hoc pacto edendam dividit. Regulo manus pedesque condonantur, corda sacerdotibus, eorum uxoribus ac natis, quos habere fas est, præbentur femora nobilibus, cætera populo per frustula dividuntur : caput vero trophæi loco in quarundam arborum parvarum a carnificina parum distantium ad id nutritarum ramis appenduntur. Quisque regulus designatas nutrit in agro vicino arbores, cujusque regionis hostilis nomina servantes, in quibus captorum bello capita immolata suspendant, uti nostri duces insanæ suæ savitiæ testes, quam victoriam appellant. Galeas et vexilla hujusmodique insignia infigunt templorum parietibus : male gratum se illo anno futurum arbitraretur qui expertus victimæ hostilis portinentiæ relinqueretur. Domesticam vero victimam licet eodem lacerent ordine, mortuam aliter tractant : quasque illius partes venerantur et ante fores templorum, partim ut pedes manusque ac viscera in cuenbitam conjecta tumulant : cæteras una et corda in illarum arborum hostilium prospectu structo grandi rogo inter priorum victimarum cineres nunquam inde amotos in eo campo jacentes, cum sacerdotum applausibus et hymnis canoris combu-
runt.

98. « Quando ¹ vero populus cum assueto sacerdotum murmure deorum labia fricari cernit, vota precesque aperit suas, postulatque agrorum cæterarumque frugum ubertatem, aeris salubritatem, pacem, aut si certandum sit, victoriam, utque brucos et locustas, alluvies et siccitatem, ac ferarum vim et adversa quæque deturbent, pro cruciati animi quisque sui efflagitat. Non his contenti sacris, regulos, ac sacerdotes, nobilesque suo et ipsi sanguine, sed uni tantum litant simulachro : id superne infixum haste tricutitali cum summa pompa ad cœli aspectum seniores auctoritate exportant, e templo ubi toto anno religiose custoditur infernis : et id est numinibus simile : quo pacto ad homines deterrendos in parietibus depingitur, etc. » Multa addit auctor, ut inter ludos et choreas juvenum novaculis incidant sibi linguas sacerdotes, et sanguine suo idoli labia fricent, quasi sitim demonis, humanum sanguinem sitientis, temperare velint.

99. Dum ad indagandas ejusmodi gentilitias superstitiones, confutandasque nostri incumbabant, rumor infaustus afflavit; Diriangem principem auri, quod dederal, eripiendi cupidine incensum, copias hostiles in nostros educere; licet enim auro ad commutandas merces non utantur Barbari, illud tamen ad conflanda monilia aliaque ornamenta pluris faciunt; verum divina ope profligati sunt.

100. *Minoritæ in Evangelio disseminando per infideles populos Americæ promptissimi.* — Dum interiora Nicoragæ regionis scrutabatur Ægydius, ingentem aquarum dulcium lacum perpetuo accessu recessuque reciproco agitatum pluribus distinctum insulis reperit, quod mare aquarum dulcium dixit. Cumque novî in dies terrarum tractus et populi patefierent, nec ad amplissimam et albescentem messem colligendam operæ sufficerent, Carolus Vab Hadriano flagitavit, ut ex Franciscano Ordine præcones Evangelicos ad barbaras gentes sacrosanctis mysteriis imbuendas mitteret : cujus preces letus admisit Pontifex, ac Minoritas in Americam prefecturos beneficiis ac gratiis, ut latius Christi gloriam proferrent, exornavit ².

101. « Hadrianus, etc. Volumus ut tua sacra majestas (Carolus imperatorem designatum alloquitur) aut tuum regale consilium, assignet et præfigat numerum fratrum mittendorum : tales autem fratres sic nominatos seu licentiatos ab eorum superioribus strictè præcipimus sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda, ne aliquis inferior audeat aliquo modo impedire, etiamsi pro tunc essent in officiis confessionis, prædicationis, lectionis, guardianatus, custodiatu, ministeriatus, provincialatus, aut com-

¹Cap. 7. — ² ExLut Hadrian llt. apud Wad. to. VII. hoc anno num. 3.

missariatus generatis, quibus non obstantibus, transire possint et debeant. Verum ne præfati fratres sint velut oves absque pastore, statimimus et ordinamus, ut ex seipsis valeant et debeant eligere duos vel tres aut plures, qui in dictis terris eis præsent eo modo, quo eisdem seu eorum majori parti visum fuerit: qui sic electi per triennium aut aliud majus vel minus tempus juxta suas constitutiones, prout in Hispania fieri consuevit, prælationem hujusmodi habeant, et non ultra, nec alias; maneatque omnes semper in obedientia generalis ministri et capituli generalis, dummodo nihil eis imponant in præjudicium dicti transitus et conversionis infidelium; decernentes quidquid absque nostro expresso mandato et assensu fuerit attentatum, nullius esse momenti. Et quia præfata terra Indiarum valde distat a partibus, ubi generalis minister degere et incedere consuevit, ac propterea difficile foret ad eum recurrere in casibus ad eum pertinentibus; volumus ac tenore presentium concedimus, ut fratres, qui pro tempore assumuntur ad regimen aliorum fratrum in prædictis terris Indiarum, habeant in utroque foro super fratres sibi commissos omnem auctoritatem et facultatem, quam generalis minister habere dignoscitur; ita tamen quod ipse generalis minister, sub cujus obedientia semper manere debent, possit præfatam auctoritatem limitare et arctare prout ipsi visum fuerit. Et insuper, ut melius præfata conversio infidelium fieri valeat et saluti animarum omnium in præfatis terris Indorum pro tempore degentium provideatur, volumus et tenore presentium de plenitudine potestatis concedimus, ut præfati præfati fratrum et alii quibus ipsi de fratribus suis in prædictis Indiis commorantibus duxerint committendum, in partibus in quibus nondum fuerint episcopatus creati, vel si fuerint, tamen infra duarum diatarum spatium ipsi vel officiales eorum inveniri minime possint, tam quoad fratres suos et alios cujuscumque Ordinis, qui videlicet fuerint ad hoc opus deputati, ac super Indos ad fidem Christi conversos, quam et alios Christicolos ad dictum opus eosdem comitantes, omnimodam auctoritatem nostram in utroque foro habeant, tantam quantum ipsi et per eos deputati de fratribus suis (ut dictum est) judicaverint opportunam et expedientem pro conversione dictorum Indorum et manutentione ac profectu ipsorum et aliorum præfatorum in fide Catholica et obedientia sanctæ Romanæ Ecclesiæ: et quod præfata auctoritas extendatur etiam quoad omnes actus episcopales exerecentes, qui non requirunt ordinem episcopalem, donec per Sedem Apostolicam aliud fuerit ordinatum. Et quia, ut

accepimus, per præfatos prædecessores nostros Romanos Pontifices aliqua indulta concessa fuerunt fratribus existentibus, aut ire procurantibus in dictis et ad dictas Indiarum partes; nos omnia illa confirmando, ac quatenus opus est de novo concedendo, volumus, ut præfati præfati fratrum pro tempore existentes, et quibus ipsi de suis fratribus duxerint concedendum, omnibus prædictis indultis in genere vel in specie hæcenus concessis et in posterum concedendis uti, potiri et gaudere libere et licite possint et valeant, habentes omnia pro sufficienter expressis, tanquam si de verbo ad verbum insererentur, non obstantibus Constitutionibus Apostolicis præsertim Sixti IV incipiente: Et si Dominici gregis, ac Bulla Cœne Domini, cæterisque in contrarium facientibus quibuscumque. Dat. Cæsaraugustæ sub annulo piscatoris die x Maii mxxii, suscepti a nobis Apostolatus officii anno 1 ».

102. Strenue ac feliciter a Minoritis Americanis Christiana fide informandis navatam fuisse operam inferius videbitur: de qua fidei propagatione in Africa et utraque India Orientali et Occidentali Joannes Eckius hæc scripsit ¹: « Prævidens in spiritu David dixit ²: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum*; quamvis ibi questio occurrat an Evangelium ab Apostolis per universum terrarum orbem sit prædicatum; nonne multæ adhuc quotidie inveniuntur insulæ et nationes antea incognitæ, quibus Apostoli nunquam prædicarunt fidem: ejusmodi sunt Blemii, Nigritæ, et alii populi multi. De his sic ait Augustinus ³: « Quo pacto ab Apostolis est prædicatio ista « completa, quando adhuc usque sunt gentes, « quod certissimum est nobis, in quibus modo « cæpit, et in quibus nondum cæpit impleri ». Non itaque sic dictum est Apostolis, tanquam ipsi soli quibus tunc loquebatur tantum munus fuerint impleturi, ut fierent testes Jesu usque ad extremum terræ; sed illa Davidis prophetia quotidie adhuc habet impleri. Et hæc sane sententia Augustini nostris adhuc illorum temporum gestis confirmatur, quando invictissimus et Catholicus imperator Carolus, illiusque avus Ferdinandus rex Castiliæ et Aragoniæ tot insulas novas invenerunt versus occasum solis, quarum aliquæ nondum sunt discooperatæ, ut vocant nautæ, hoc est, navigio emensæ: ea autem sunt amplitudine, ut quasi justum integrumque mundum conficiant ».

¹ Eckius to. III, lib. 2, de Ascens. Christ. 180. — ² Ps. cxxviii.
— ³ Aug. ad Esaiam in fin.

HADRIANI VI ANNUS 2. — CHRISTI 1523.

1. *Missus ab Hadriano internuntius ad revocandos ad officium Germanos : corruptorum principum responsa.* — Anno post Christum natum millesimo quingentesimo vigesimo tertio, Indictione decima, agebantur Nurembergæ solemnes Germanorum principum, ordinumque imperii conventus anno superiore cœpli : « In quibus », ait Coelæus ¹, « multus variusque tractatus fuit in negotio fidei ; nam et Hadrianus VI Romanus Pontifex quemdam eo miserat archiepiscopum Franciscum Cheregatum, virum disertum, cum plenissima instructione et paterna oblatione ad mitigandos animos Germanorum, ne prorsus a Sede Apostolica abalienarentur ; nam et ipse Germanus erat, et summa laude integritatis versatus fuerat in aula Cæsaris, cui et fidelissimus extiterat præceptor disciplinarum non solum apud Germanos, verum etiam apud Hispanos, quos et reverat dum abesset procul in Germaniis Hispaniarum rex Catholicus Cæsar. At quanto benignius sese offerebat Pontifex, tanto ferocius agebant Lutherani : quippe Lutherus ipse, ubi vidisset Breve Apostolicum Hadriani (quo is a Lutherismo dehortatur Christianos, ut erat vir doctissimus ac summus theologus) convitiosissimum in eum edidit libellum, et reliqui Lutherani maxime queritabantur contra abusus Romanæ curiæ, de quibus tamen abolendis Pontifex ipse benignissime omnem operam suam ultro pollicitus fuerat ».

2. At internuntius Pontificis principes ordinesque imperii urisit, ut de facienda expeditione ad Turcas Pannonia depellendos salubria consilia explicarent ; tum ad imminente mala avertenda, hæresisque, ne latius grassaretur, restringendam, Leonis X et Caroli V edicta adversus Lutherum et ejus sectatores exequerentur : non defuturum autem Pontificem suo muneri in tollendis acerbioribus imperiis, si quæ Germaniæ a Romana curia imposita essent, mitigandis exactionibus, abolendis corruptelis, si

quæ irrepsissent, atque etiam Concilium Oecumenicum ad restituendam in pristinum splendorem disciplinam Ecclesiasticam motusque omnes sedandos in Germanica urbe celebraturum. At quamvis adeo justa posceret Hadriani nomine legatus, Nurembergenses tamen cœtus permovere non potuit, ut Pontificium Cæsareumque mandata conficerent : sed saluberrimis consiliis, quæ Pontifex divino afflatus spiritu pro Germaniæ salute proponebat, repudiatis, inania diffugia subornati politicorum arte captaverunt, aptiora remedia præsentibus malis adhibitum iri simulantes ; ut responsum ab ipsis internuntio Pontifici redditum ostendit ¹ :

« Responsio illustrissimorum ac reverendissimorum principum, necnon aliorum sacri Romani imperii ordinum Pontifici legato reddita.

« Serenissimus et illustrissimus princeps et dominus D. Ferdinandus sacre Cæsareæ majestatis locumtenens, necnon reverendissimi in Christo patres illustrissimi, reverendi, ac illustres principes electores, aliorum omnium ordinum hujus sacri Romani imperii conventus proceres, litteras beatissimi in Christo patris et domini domini Hadriani sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ Pontificis optimi et maximi in forma Brevis, simulque ea, quæ vestra reverendissima dominatio verbo proposuit, tandemque instructionem quam scriptis nomine suæ beatitudinis præsentavit in negotio Lutheraniæ factionis cum debita honoris et reverentiæ exhibitione, atque non sine singulari animarum gratitudine acceperunt, et diligentissime intellexerunt.

3. « In primis ex quo serenissimus et illustrissimus princeps et dominus locumtenens, cæterique principes, electores, et hujus sacri conventus proceres noverunt beatitudinem Pontificis ex nobilissima Germanica natione originem traxisse et natum esse, cujus eximias ac prestantes animi et corporis dotes virtutesque toto fere orbe, etiam dum in minoribus esset,

¹ Coel. hoc ann. in Actis et script. Luth.

¹ Ext. apud Dolg. to. 1. p. 452.

celebratas jampridem perspicuas habent, quare de suæ beatitudinis ad summum Apostolatus apicem concordiae divina electione et vocatione incredibili quadam animorum hilaritate et lætitia sunt affecti, aguntque Deo optimo maximoque summas gratias, quod sanctæ suæ Ecclesiæ de tali ac tam digno optimoque pastore providere dignatus est, ex animoque precantur, ut pro sua summa clementia, et perpetua sui nominis gloria, animarumque salute, et Ecclesiæ universalis incolumitate, suæ beatitudini omnem felicitatem rerum, atque corporum diutinam prosperitatem largiri velit: nihil dubitantes quod ex hac tam sancti et virtuosissimi pastoris concordiae electione sanctæ Christianæ Catholiceque Ecclesiæ plurimum fructus et salutis sit eventurum: cujus rei evidens facit argumentum, quod sua beatitudo iterum atque iterum testatur, nihil se tam die noctuque cogitare, quam ut in curandam grege sibi commissio boni pastoris partes modis omnibus præstare possit, imprimisque sibi curæ esse Christianorum principum animos jam nimis inter sese dissidentes ad pacem et concordiam incundam componere, deponendaque arma, (aut si bellandum esset, ea in fidei hostes convertenda) quotidianis fere literis hortari precarique hæcenus non destitit, simulque declarando quanta hujus tam sancti et præclari desiderii (juvando et subsidia mittere Rhodiani militibus cum incommodo suæ rei familiaris) re ipsa ediderit exempla: ex quibus omnibus sacræ Cæsareæ majestatis dominus locumtenens, cæterique hujus sacri imperii ordines non medioerem spem et consolationem cum maxima animorum gratitudine acceperunt, plane intelligentes hanc concordiam Christianorum principum in omnibus rebus gerendis ac ordinandis non minimum momenti habere, sine qua profecto nec respublica Christianæ religionis recte curari vel institui, multoque minus tyrannidi immanissimi Turcæ commode obsisteri poterit, quemadmodum hæc ex his, quæ reverendissimus dominus suæ beatitudinis nuntius Apostolicus nuper cum pro subsidiis Hungarorum regno decernendis perorando proposuit, simulque ex his, quæ per serenissimi Hungarorum regis et illius regni legatos lamentabiliter exposita et declarata sunt, quas scilicet calamitates, injurias, et ad extremum usque exitium Hungarorum regnum ab impiis hostibus tulerit, in diesque majora timere habeat, abunde intellecta sunt.

4. « Quare serenissimus princeps sacræ Cæsareæ majestatis locumtenens, cæterique principes electores et ordines summo studio ex animo orant, ut sua sanctitas in hoc sancto proposito ea, quæ cepit, diligentia, ut pius pater et verus pastor, pro incumbendis officiis sui debito pergat, nihilque intentatum relinquat, quo Christianorum principum dissidentes animos ad pa-

cem reducat; vel, si id in totum fieri non possit, saltem ad tempus in tanta temporum et rerum necessitate inducias facere laboret, quo instantibus Christianæ reipublicæ periculis, et Turcæ perditissimi conatibus Dei auxilio communibus Christianorum copiis et commodius faciliusque obsisteri, et Christianus populus ab illius tyrannide liberari possit: pro quo serenissimus princeps locumtenens, alique principes Germani una cum cæteris potentatibus omni ope et opera fideliter sunt laboraturi.

« Deinde suæ beatitudinis litteræ, simulque instructio per suæ beatitudinis nuntium Apostolicum coram ordinibus imperii oblata continebant, suam beatitudinem maximo dolore affligi ex prosperatione sectæ Lutheranae, ob id polissimum, quod innumerabiles animæ Christi sanguine redemptæ, ac suæ beatitudinis curæ commissæ, illius occasione a vera religione avertantur, atque in perditionem eant: ob id suam beatitudinem vehementissime desiderare, ut huic pesti celerius occurratur, ne deteriora inde contingant, cum explicatione quarundam necessariarum rationum, quæ principes Germanos ad hæc quam celerius conandum maxime movere possint ac debeant: imprimisque adhortando, ut sententia per Sedem Apostolicam in Lutherum legitime lata, et post sacræ Cæsareæ et Catholice majestatis edictum, super ejusdem sententiæ executione in proximis comitiis Wormatiæ habitis decretum debite demandentur executioni.

5. « Ad hæc sacræ Cæsareæ majestatis locumtenens, et principes, alique ordines dicunt, se non minus quam beatitudinem Pontificis ex animo dolere de impietatibus, animarum periculis et incommodis, quæ in Christiana religione ex Lutherana secta aliisve provenerint; quidquid enim auxilii et consilii pro extirpandis erroribus, et animarum periculis amovendis sua moderatione præstare utquam poterunt, sunt pro summa sua in Christi religionem devotione et pietate paratissimi, ingenueque agnoscunt se et beatitudini Pontificis, et sacræ Cæsareæ majestati, ut Christianos decet principes, ad omnem obedientiam esse obnoxios. Sed quod Sedes Apostolica sententia in Lutherum lata, simulque sacræ Cæsareæ majestatis edictum non sit debite executioni demandatum, non sine maximis urgentissimisque rationibus, ut, puta, ne pejora inde causarentur, etc. hæcenus prætermisissimum est: majori namque populi parti jampridem persuasum est, et modo Lutheranis libris ac dogmatibus populorum opinio sic informata, ut jam pro comperto habeant, nationi Germanicæ a curia Romana per certos abusus nulla et magna gravamina et incommoda illata esse: ob id, si pro executione Apostolicæ Sedis sententiæ vel imperatoricæ majestatis edicti quippiam acerbius attentatum esset, mox popularis multitudo

sibi hanc suspitionem animo concepisset; ac si talia fierent, pro evertenda Evangelica veritate, et suslinendis manutendisque malis abusibus impietatibusque, unde indubie aliud nihil, quam gravissimi tumultus populares, infestinaque bella speranda essent: quemadmodum ex multis ac variis rerum argumentis principes, alii-que ordines jam plane didicere et cognovere. Opportunioribus itaque remediis his malis in hac potissimum temporum difficultate succurrendum esse existimant. Maxime vero in ea re aberrarunt; nam ob toleratum haeresiarcham civillium bellis Germania cruentata est.

6. « Nam quemadmodum et reverendissimus dominus nuntius Apostolicus nomine beatissimi Pontificis in sua instructione inter alia pie, Christiane et vere fatetur et agnoscit, quod Deus hanc Ecclesiae suae persecutionem inferri permittit propter peccata hominum, polliceturque beatitudinem Pontificis omnem adhibiluram operam, ut primum Romana curia, unde forte omne hoc malum processit, reformetur; ut sicut inde corruptio in omnes inferiores emanavit, ita etiam ab eadem sanitas et reformatio omnium emanet. Ad haec beatissimus Pontifex pio ac paterno amore testatur, sibi, etiam dum in minoribus esset, plurimum displicuisse, quoties concordatis principum percuriam Romanam derogaretur: suae beatitudini hanc certissimam esse sententiam, etiamsi principes nunquam requirerent, sui Pontificatus tempore penitus abstinere, unicuique et maxime nationi Germanicae jus suum conservare, illique nationi peculiare favores impendere. Quis itaque ex his omnibus non videt, sanctissimum Pontificem nihil penitus illorum omittit, quae vel pius pater et verus pastor ovis suis nunquam vel praestare possit, vel debeat? quis etiam per haec ad veram pietatem filialem, amorem, et errorum suorum emendationem non moveretur; maxime ubi sua sanctitas haec tam pia sanctaque instituta opere ipso, uti cepit, praestiterit? quemadmodum serenissimus dominus locumtenens, celerique principes, et omnium hujus imperii ordinum proceres indubie sperant, idque pro summa immortalis Dei gloria, animarum salute, ac publica pace et tranquillitate servanda, fieri ex animo efflagitant orantque.

7. « Nam nisi istiusmodi abusus et gravamina, simulque certi articuli, quos saeculares principes juxta haec specialiter designatos scriptis exhibebunt, fideliter reformentur, vera pax et concordia inter Ecclesiasticos saecularesque ordines, hujusque tumultus et errorum extirpatio per Germaniam minime speranda est: nam ex longis et variis bellorum tumultibus, quibus Germania nostra multis annis interturbata; item ob alia gravamina et incommoda, quae huic nationi haecenus incubuerunt, haec natio

pecuniis ac divitiis adeo est extenuata et exhausta, ut etiam jam pro necessaria justitiae ac pacis conservatione in his deficiat: multo majori itaque incommodo et difficultate Hungarorum regno et Croatiae petita auxilia contra Turcam praestare poterit.

8. « Cum autem ordines sacri Romani imperii nihil dubitent beatitudinem Pontificis pro comperto habere, principes Germaniae in solutionem annatarum ad aliquot annos Sedi Apostolicae solvendarum, ea lege ac conditione consensusse, ut illae in oppugnationem perfidissimi Turcae, et defensionem fidei Catholicae converterentur; ex quo autem numeris annorum, intra quos annatae illae solvi debeant, nunc longo intervallo transit, neque annatae illae a beatitudinis suae praedecessoribus Pontificibus Romanis in hunc usum, in quem decretae sunt, conversae; ob id, si modo necessitate exigente communia auxilia in oppugnationem Turcae per Germaniam essent decernenda et colligenda; causatur inde populus Germanicus quare annatae prius jam multis annis in hunc usum reservatae ad hoc opus non applicentur, aversaturque alia in se ob hanc causam gravamina recipere, ex quo praelati Ecclesiastici pro annatis Sedi Apostolicae solvendis ut plurimum suis subditis super indicta et collectas imponere, et talia ab eisdem recuperare causaverunt: quare illustrissimus princeps dominus locumtenens, alii-que principes, et imperii Romani ordines vehementer orant, ut beatitudo Pontificis velit haec et alia paterno affectu considerare, et illas annatas, quae post obitum episcoporum aliorumque praelatorum, seu Ecclesiasticorum ad curiam Romanam solvende fuerint, in futurum non exigere, sed illas fisco Romani imperii applicandas relinquere; ut eo commodius justitia, pax et tranquillitas nationi Germanicae conservari, et respublica eo melius per haec ordinari, possintque per Germanicam nationem aliis Christianis potentatibus contra Turcam communem hostem auxilia et praesidia praestari, quod alias ac absque eo minime sperandum erit.

9. « Item cum beatitudo Pontificis inter alia desiderat informari quibus mediis huic Lutherano errori commodius obviari possit, ut ea, quae per suam beatitudinem providenda fuerint, celerius curari possint: ad haec illustrissimus princeps dominus locumtenens, alii-que principes et ordines dicunt: quidquid hac in re pro pietate et Christianae religionis devotione utilitatis et auxilii praestare poterunt, sunt eruntque semper animo paratissimi: ex quo autem hoc saeculum in omni statu tam Ecclesiastico quam saeculari corruptissimos habeat mores, sintque non tantum ex parte Lutheranae sectae, sed ex aliis causis multi errores, abusus et corruptelae, quae ita inoleverunt, ut istis

opportunitis remediis provideri summopere necessarium sit; ob id simulque propter immensam tyrannidem crudelissimi Turcæ, quæ multis jam annis Christianitati nulla incommoda et calamitates varias intulit, hodieque majora inferre molitur, nullum itaque commodius, efficacius et opportunius remedium illustrissimus dominus princeps locumtenens, ceterique principes et ordines cogitare possunt, quam quod beatitudo Pontificis, accedente ad hæc sacræ Cæsareæ majestatis consensu, liberum Christianum Concilium ad locum convenientem in natione Germanicâ, quanto ocius et celerius fieri possit, videlicet in Argentoraturn, vel Moguntiam, Coloniam Agrippinam, vel ad civitatem Metensem vel alium convenientem locum in Germania indiceret, nec ultra unius anni spatium (si possibile foret) hæc Concilii convocatio et designatio differretur; et quod in tali Concilio eis, qui interesse deberent, Ecclesiastici vel laicalis ordinis, non obstantibus quibuscumque juramentis et obligationibus, libere liceret loqui et consulere pro gloria summi Dei et salute animarum proque republica Christiana, absque aliquo impedimento; quinimo quilibet ad hæc debeat esse obnoxius, ut non dulcia, sed vera et meliora consulat summa cura et diligentia per salutem animæ suæ, et absque aliqua adulatione, doli vel fraudis suspensione.

10. « Verum quibus modis et rationibus interim et medio tempore isti tumultus et populi errores poterunt pacari, intertineri et compesci, maxima cura et diligentia illustrissimus et serenissimus dominus locumtenens, et alii principes consuluerunt; cum non minima pars istius negotii ex hac mediæ temporis intercapedine pendeat. Itaque deliberaverunt imprimis, ex quo Lutherus, et aliqui illius sectatores in ditione ac territorio illustrissimi ducis Friderici Saxonie principis electoris, etc. agant; ob id illustrissimus princeps locumtenens et alii ordines imperii apud prædictum principem Saxonie summa diligentia curare volunt, et per eundem principem efficere sperant, ne Lutherus et sui sectatores aliquid amplius scribat, edat, et typis excudi faciat, indubieque sibi persuadent, quod prædictus illustrissimus princeps Saxonie pro sua in religionem Christianam pietate, et in sacrum Romanum imperium observantia et obedientia, ut virtute præditum decet principem electorem, omnem operam in hac re sit adhibiturus. Curabuntque simul illustrissimus dominus locumtenens, principes et imperii ordines, ut per omnem Germaniam cum divini verbi concionatoribus, sive prædicatoribus, diligenter agant, ne in populum Christianum spargant, vel dicant ea, per quæ possit popularis multitudo ad tumultum vel rebellionem moveri, aut

in aliquem errorem induci; sed quod nihil præter verum, purum, sincerum et sanctum Evangelium, et approbatam Scripturam, pie, mansuete et Christiane juxta doctrinam et expositionem approbate, et ab Ecclesia Christiana receptæ Scripturæ doceant et prædicent, omniaque ab illa omittant, quæ a populo doctus et sanctus ignorantur, quam sciantur, quæve subtilius indagare, et ad immum usque exigere minime expedit, nihilque in populo per concionem disputationum moveant, sed quidquid controversiæ fuerit usque ad determinationem futuri Concilii reservent.

11. « Ordinabunt præterea archiepiscopi et episcopi et alii prælati per suas dioceses, viros doctos, probos et sacris litteris peritos, qui prædicantibus fideliter et diligenter intendere debebunt; et si quid ab illis vel erratum vel minus idonee dictum esse offenderint, pie, mansuete ac modeste eos corrigent et informabunt in hunc modum, ne quispiam suspicari possit, ut veritas Evangelica per hoc impediri quæratur: qui prædicatores, si tales monitores audire nolent, nec a suis inceptis abstinere, debebunt per locorum ordinarios congruis pœnis coerceri et puniri. Præterea in omnibus bibliothecis et apud typographos diligentissime, quantum possibile erit, providdebunt, ne in futurum aliquid novi typis excudatur, maxime ne libelli famosi nec publicæ neque secrete vendantur: et ordinabuntur apud omnes potestates, ut si quispiam aliquid novi edere, vendere, vel typis excudere voluerit, ut prius per aliquos viros probos, doctos et litterarum peritos ista revideantur et recognoscantur, et nisi per eodem admissum vel approbatum fuerit, minime vendatur, excudatur vel publicetur: et per hæc media sperant, quod hoc tempore poterit istis tumultibus, erroribus et offendiculis commodius mederi, maxime ubi beatitudo Pontificis in istis gravaminibus congruam et debitam faciet reformationem et provisionem, atque liberum et Christianum designabit Concilium: per hoc enim maxime satisfieret populari, et nunc fluctuanti multitudini: et si tumultus tam illico in totum forsitan per ista sedari non posset, nihil tamen dubitant, quod major pars istus per hunc modum ad tranquillitatem et pacem moveretur; indubie enim multi probi et boni viri Christiani futurum et proxime indicendum Concilium magno desiderio essent expectaturi.

12. « Postremo de presbyteris, qui matrimonium contrahunt, et de religiosis, qui relictis monasteriis ad sæculum redeunt, de quibus reverendissimus dominus nuntius Apostolicus etiam inter cætera meminit, considerant principes et imperii ordines, ex quo in legibus civilibus nulla pœna specialiter super his sit statuta: ob id congruum et justum ipsis visum est, ut

tales per eorum ordinarios debita pœna sacrarum canonum constitutionibus super hoc expressa, ut puta, amissione beneficiorum et privilegiorum et aliis condignis penis puniantur et coercantur, et quod ordinarii illa potestatibus secularibus in ista animadversione et punitione minime impediuntur; sed quod pro punitione jurisdictionis Ecclesiasticæ eis auxilium et favorem impendant, et super his omnibus publica mandata et edicta faciant, ne quisquam ordinarios in punitione et coercitione talium impediatur; sed quando alias illi votorum transgressores in diffinitione et territorio alicujus principis, vel potestatis secularis delinquerent, quod ex tunc debitis et congruis penis puniantur et coercantur, etc ».

13. Hæc principum Germanorum Nurembergensem conventum agentium erga Lutherum ejusque sectatores hæreticos indulgentia attulit Germaniæ, imo universo Christiano imperio maxima exitia; neque enim palpandus manu erat hærescos draco, sed ferro et igne delendus antequam adolesceret, circa quod Joannes Faber insignis theologus ita graviter disserit¹: « Consimiles hæreticos nunquam non ejecerunt, extinxerunt, et dignas de eis pœnas sumpserunt majores nostri. Paulus Sathanæ eos tradidit: Christus de illo sale infatuato mentionem faciens, nihil ultra valere docet, nisi ut projiciatur et conculcetur ab hominibus: Joannes Evangelista Cerinthum hæreticum fugit: Cyprianus cum hæretico loqui noluit; et Augustinus docet imperatores in hæreticos animadvertere debere. Ita imperatores Theodosius in Nestorianos, Valentinianos, et Martianus in Manichæos, et alii in alios hæresi notatos animadverterunt. Item Justinianus imperator proprios de hæreticis titulos conscripsit; nam haud facile dixerim quantis curis ab his igneis serpentibus cavendum existat, quam vitandæ istæ sint perniciosissimæ bestiæ, quæ (ut propheta ait) plaga sunt populi; sunt enim ignis: et in universum, ut ignem in sinu fovere, aut serpentem manu gestare, ita hæreticum secum tolerare periculosissimum est ».

14. *Intermitti replicatio, quamvis magni sensus et ponderis, spreta ut inanis ab impiis politicis.* — Franciscus aulem Cheregatus internumtius Pontificius cum superiori responso justa Hadriani Pontificis postulata universæ Germaniæ saluberrima eludi, atque hæresi liberam furoris habenas laxari illa indulgentia, qua probebantur homines innocui, cerneret, obtentos a politicis Nurembergensibus fucos excutere, instare ut judiciaria severitas ex Pontificis Cæsarisque edictis in Lutherum et sectatores pro asserenda Catholica religione adhiberetur, non destitit, prorecto libello², in quo

ostendit quam indignum avila pietate ac perniciosum rei Christianæ esset cæcus Nurembergensis responsum, hoc nimium oboritura graviora mala, si in Lutherum animadverteretur, quandoquidem ille in dies impietate, audacia ac furore angebatur, totisque viribus ad religionem everendam incumbabat; neque etiamsi aliqui populares motus seculari essent, ab ejus supplicio temperandum; nec si Pontificia curia gravamina aliqua non injusta Germanicæ nationi imponeret, propterea a fide Catholica desciscendum, hæresique laxas dandas habenas; cæterum si qua concitaretur ab hæreticis seditio, dum meritis penis afficerentur, non defutura ad illam comprimendam subsidia: de Concilio vero OEcumenico a Germanis postulato subiecit, ut ea, qua decebat ratione peteretur, qua scilicet Pontifici leges dari non viderentur. Instat præterea ut nulli sacrum suggestum ascendere, nisi ab episcopis approbati sinnerentur: ne libri, nisi facta ab iisdem potestate typis excudi aut distrahi permitterentur: tum ut clerici uxorem ducere audentes, ac religiosorum Ordinum apostata, non a laicis, sed ab Ecclesiasticis tantum iudiciis punirentur; cujus libelli exemplum infra scriptum est:

15. « Replicatio.

« Serenissime Cæsareæ majestatis locumtenens, reverendissimi Patres, illustrissimi principes, et totius sacri Cæsarei senatus ordines amplissimi. Cum pridie mihi longo tempore expectanti datum fuerit tandem a vobis responsum in re Lutherana, volui illustrissimis dominationibus vestris non solum verbo, sed et litteris indicare, quam parum mihi illud satisfaciat, et per consequens Pontifici maximo, ac universæ Christianitati sit minus satisfactorum: et omnis nullis, quo de pietate, fide, et observantia vestra erga sanctissimum dominum nostrum et sanctam Sedem Apostolicam in præmio vestri responsi habentur, de quibus tamen nomine suæ sanctitatis vestris illustrissimis dominationibus gratias ago; veniam tandem ad ea, quæ supplicatione, correctione et declaratione indigere videntur: reliqua prout stant quatenus placeant sanctissimo domino nostro acceptanda.

« Et primo quantum pertinet ad id, quod illustrissimæ dominationes vestræ dicunt, et se excusando asserunt, quod, attento quod populis Germaniæ sit persuasum, quod ipsis multa gravamina a curia Romana sint illata, et ab ipsa multa scandala et incommoda in dies patiantur, non fuisse visum sibi expedire, ut sententia Apostolicæ Sedis et imperiale decretum debitæ executioni mandetur, ne inde contingat pejora et acerbiora mala provenire. Ad hoc replicatur, quod nec sanctissimus dominus noster, nec Cæsareæ majestas, nec ullus Christianorum principum expectavit unquam tale a

¹ Jo. Fab. lib. de interess. sanctor. — ² Ext. apud Dalgast. to. 1. p. 451.

vobis responsum in hac re dari : nam si Lutherus ante sententiam Apostolicam tot clarissimorum virorum ac Universitatum iudiciis iudicatum, et denique ante Cæsareum decretum ipsiusque edictum erraverat in uno, post eandem sententiam et decretum erravit in longe pluribus; et nihil reliquum fecit, quominus tota orthodoxa religio a fundamentis eversa sit : quapropter cum pœnæ debeant de jure commensurari delicto, attento quod in dies magis cum suis sequacibus erravit et errat, ut notorium est, debeant pœnæ ipsæ augeri atque gravari, et non diminui, prout ex præsentis vestro decreto fit. Et quantum ad responsum ipsum; ex eo in primis offenditur divina majestas, cujus causa tam segnitè curanda proponitur : offenditur Pontificis et Apostolicæ Sedis dignitas : offenditur postremo imperialis culminis celsitudo, quorum decreta et ordinationes tam impune suspenduntur, abrogantur deprimenturque : offenditur et pariter communis honor vester; cum omnes unanimes interfuertis eidem imperiali decreto, decernendo et vestram auctoritatem præstaudo. Nec satisfacit illa ratio, quod propter scandala evitanda dicta Apostolica sententia et imperiale edictum exequi non debeant, nam non sunt toleranda mala, ut proveniant bona; et magis sunt curanda ea quæ pertinent ad animæ quam ad corporis salutem. Neque videntur excusandi, qui Lutherum sectari velint, quod propter sibi iniuncta scandala et gravamina a curia Romana (etiãsi verum illud esset) deberent ab unitate Catholicæ fidei propterea resilire, et in profundum malorum se præcipitare; nam omnia potius mala deberent æquo animo et patienter sustinere, quam se et animam suam cum animæ periculo in præceptum dare : et si illud in omni tempore præstare debuissent, quanto magis deberent resipiscere, cum intelligant Deum optimum maximum dedisse Ecclesiæ suæ sanctæ pastorem optimum, pastorem, inquam, sanctissimum, eundemque Germanum, qui non solum universam Ecclesiam sit curaturus et instauraturus, sed etiam Germaniam suam ad pristinam pietatem restitutus, ac pluribus et insignibus donis in his quæ honeste poterit illustraturus. Quare, principes illustrissimi et excellentissimi, vos totis affectibus rogo, et vehementer obtestor, ut his rationibus verissimis adducitis, antequam huiusmodi celeberrimus vester conventus dissolvatur, omnino statueret et firmiter deliberaret, quod eadem Apostolica sententia ac imperiale edictum exequatur et executioni mandetur sine aliqua diminutione : cum ex hac magna pars, quinimo tota Germania salus dependeat : et si in aliquibus Germani populi, ut asseritur, sint a curia Romana gravati, illud declarent; nam semper Apostolica Sedes, quæ est mater piissima omnium oppres-

sorum, parata erit illos sublevare, et pro viribus juvare ac tueri.

16. « Quoad seditiones et discordias, quæ sunt inter Ecclesiasticos et sæculares principes Germaniæ, pacandas, ac ad articulos dandos ad eosdem moderandos respondetur quod sanctissimus dominus noster, ubi eas seditiones et discordias intellexerit, pro officio humeris suis incumbenti curabit, ut omnino componantur et extinguantur; cum non minus habeat in filios suos et Ecclesiæ temporales principes, ac habeat eosdem Ecclesiasticos : pariformiter moderabitur omnia inter eos, ut unusquisque habeat quod suum est, et neutri injurietur. Quoad annatas non persolvendas Romæ, sed in Germaniâ refinendas pro sustentatione imperialis guberni, habita ea declaratione, quæ facta est verbo difficultate, quæ fieri possit ad eam concedendam; reservatur responsio ipsi Pontifici, quæ dabitur vel imperiali regi mini vel futuro principum conventui, prout magis expedire suæ sanctitati videbitur.

17. « Quoad consilium, quod datur per illustrissimas dominationes vestras, quod attentis legitimis causis, quas adducunt, sanctissimus dominus noster debeat convocare Œcumenicum generale Concilium; replicatur quod illud speratur non debere displicere suæ sanctitati ob omnes præcipue illas causas : tamen petitur, ut illud consilium aliis verbis magis idoneis reformetur, et quod tollantur ea, quæ possent aliquam umbram facere suæ sanctitati, prout est, quod sua sanctitas debeat convocare Concilium de consensu Cæsareæ majestatis, quod sit liberum, et quod relaxentur iuramenta : item quod ponatur magis in una civitate quam in alia, et similia etc. quia nisi tollerentur ista, videretur sanctitati suæ ligari manus per illustrissimas dominationes vestras, prout in voce declaratum est.

« Quoad prædicatores, qui in posterum fidelibus habebunt prædicare verbum Dei; replicatur quod servari debeat illud, quod sanctissimus dominus noster nuper pie et sancte statuit et ordinavit de venerabilium fratrum suorum consilio et assensu, quod est ut, stante ista perniciosa secta in Germaniâ, nullus deinceps possit prædicare verbum Dei per civitatem vel diœcesim alicujus, nisi ille talis prius fuerit examinatus per episcopum vel officialem suum de doctrina et sufficientia sua, et eadem fuerit ab eo approbata, vel pro pia et Christiana reputata; et pariformiter, nisi ille talis fuerit ad munus prædicandi per eundem episcopum vel suum officialem institutus, qui habeat etiam illum amovere et castigare, quando a recta via ceciderit : in cæteris placet quantum de dictis prædicatoribus per illustrissimas dominationes vestras respondetur, id est, quod prædicent Evangelium cum interpretatione

Scripturæ, quæ sit per Ecclesiam approbata.

18. « Quoad impressores et venditores seu alios divulgatores Lutheranorum librorum, et aliorum qui sectam suam sustinent et fovent; replicatur quod nullo pacto placet data responsio, quod curabunt illustrissimæ dominationes vestre providere, quantum possibile erit, ne tales libri imprimantur vel vendantur, etc. Sed dico in hoc prout in aliis, totaliter debere exequi Sedis Apostolicæ et imperialis celsitudinis sententiam, id est, quod libri impressi et imprimendi comburantur: imprimentes vero et vendentes seu alias divulgantes dictos libros juxta easdem sententias puniantur: et in hoc maxime puto debere adverti; nam in hoc stat tota vis pro ista perniciose secta comprimenda, ne tales libri amplius inveniantur, nam ex illorum lectione omnia hæc mala profecta sunt. Et quantum pertinet ad id, quod nullus possit in posterum libros novos imprimere, nisi illi tales libri prius videantur et examinentur per aliquem virum doctum; dico in hoc non debere recedi a Constitutione moderni Concilii Lateranensis, quæ jam est in usu, et est, ut nullus sub pœnis in ea contentis, possit aliquos libros imprimere, nisi per ordinariam loci vel ejus officialem tales libri lecti et examinati ac pro Christianis reputati et habiti sint.

19. « Quoad clericos, qui uxorem ducunt; replicatur quod illa, quæ in responsione scripta sunt, non displicere videntur, quando in cauda aculeum non habeant. Propter quod petuntur verba illa declarari, quæ sunt in fine capituli dicti responsi sub eisdem verbis: sed quando alias illi votorum transgressores in ditione et territorio alicujus principis vel potestatis secularis delinquerent, quod ex tunc debitis et congruis pœnis puniantur et coercerentur etc. dico quod si talia verba intelligi debeant secundum prædicta, id est, quod tales puniantur a suis iudicibus Ecclesiasticis, bene stant; sed si referantur, quod sæculares principes vel potentes illos punire debeant, in hoc dico et instantissime peto, tale responsum, utpote contra libertatem et jus Ecclesiæ, omnino corrigi debere, et reduci ad verum sensum: nam si principes sæculares audent tales judicare et in eos jurisdictionem exercere, esset ponere falcem in messem alienam, et tangere eos, qui sunt peculiariter Christo reservati: nec ob transgressionem voti, seu ob apostasiam præsumant credere principes tales ad suam potestatem vel jurisdictionem devolutos esse, si delinquent in suis dominiis vel territoriis: cum propter talem transgressionem vel abusum ordinis sui non desinant propterea esse de jurisdictione Ecclesiæ; quia cum remaneant illis character et ordo, semper sunt in ejusdem Ecclesiæ potestate: unde in tali casu, quod in dominiis principum delinquant, ipsi principes denuntient illos suis epi-

scopis, vel aliis superioribus, qui eos castigent, et, si opus fuerit, pro viribus suis dictos episcopos seu superiores brachio suo juvent, et aliis præsto sint. Super quibus omnibus et singulis petitur per me nuntium Apostolicum, habita matura deliberatione ab illustrissimis dominationibus vestris, melius, clarius, sanius et consultius responderi ».

20. Justa adeo internuntii Apostolici postulata congregati Nurembergæ imperii Germanici cœtus respuerunt, fixeruntque se aliis magis necessariis rebus districtos, quasi majoris ponderis ulla res iis posset incumbere, quam ut imperia Apostolica de hæresi excidenda, immunitibus Germaniæ stragibus advertendis, Pannoniæ excidio propellendo conficerent: sed partim Lutherano studio, partim nefariæ politicæ artis præcepto fallaci obcecati, immensis calamitatibus aditum patefecerunt. Datum autem Chiregato responsum his verbis conceptum erat: « Quamvis principes et reliqui ordines Germaniæ nationis iterum pro verbis verba dare potuissent; cum tamen aliis magis necessariis occupati essent negotiis, Pontificium oratorem priori responsione contentum esse jusserunt, donec gravamina nationis Germanicæ summo Pontifici transmissa forent, ac inde manifestum fieret, num verba ejus tam blanda facta etiam debita securitua essent ».

21. *Edictum nomine Caesaris promulgatum quo nonnullis flagitiis providetur, sed nihil statuitur in Lutherum, causam horum malorum.* — Confusus indigno hoc responso Apostolicæ Sedis internuntius Nurembergæ abscessit: quid enim indignum, quam hæreticis impunentem permittere eo furo, quod vellent prius experiri, num Hadrianus præclaram sui in Germaniam studii testificationem opere completurum esset, ac ni vel levia vel confici onera graviora tollerentur, defectionem ab Sede Apostolica, omneque impietatum genus in Germaniam invadere? Sugerebant hæc Lutherani, quorum princeps erat elector Saxo, atque laicos principes contra omnem Ecclesiasticum ordinem in conjurationem pellicere amitebatur, ac per eam speciem repellendi civilis alicujus belli, ne si quid adversus Lutherum, qui simplicibus populis se ut Dei prophetam ac novum evangelistam cœlitus delapsum venditabat, molirentur, universi id fieri conclamarent ad perturbandam delendamque Evangelicam veritatem, et veteres corruptelas alendas: proinde excolendos prius Romanæ curiæ mores, acerbioraque exactio num miliganda imperia, atque unitus anni flexu synodum congregandam: cum enim Cæsar cum Francorum rege bellum gereret, hæreticis spargendæ impietatis habenas laxavit, ne forte tumultus Germaniæ injicerent; atque dissimulatione imperium in extremum discrimen adduxit, ac Pontificia Cæsareaque edicta, ex quibus

Germaniæ salus pendebat, summa laude promulgata, proferri passus impune. Præterita illaque silentio causa de constituendo adversus Lutherum supplicio, id tantummodo elicere a principibus potuit intermunitus Apostolicus, ut sacerdotes, qui incestas nuptias deseritis altaribus moliebantur, ac monachi, qui e claustris aufugiebant ad hæreticorum castra, ab episcopis canonica lege plecerentur: vetarentur typis imprimi vel distrahi Lutheri venenatæ elucubrationes: monebantur episcopi de idoneis concionatoribus ad populum Evangelica lege erudiendum præficiendis: gravamina interim, de quibus effusa erant plures in Wormatiensi conveniunt querelæ, Pontifici expositum iri, atque ex ejusdem decreto et Cæsaris adjumento Concilium ad dirimendas exortas de religione lites congregate: de quibus nomine Cæsareo edictum hoc conscriptum promulgatum est¹:

« Carolus V Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliae, Jerosolymæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. rex, archidux Austriae, dux Burgundiæ, comes Hapsburgi, Flandriæ et Tirolis, etc. universis ac singulis nostris et sacri imperii electoribus, principibus Ecclesiasticis, ac politici ordinis prælatibus, comilibus, baronibus, nobilibus, magistratibus, officialibus, civitatibus, et reliquis nostris et imperii subditis, cujuscumque status, dignitatis, præminentiae, vel conditionis sint, ad quos hoc nostrum Cæsareum scriptum pervenit, deferimus nostram benevolentiam, et gratiam, atque omnem precamur felicitatem.

« Cum in nostris comitiis atque imperiali conventu Norimbergæ jam habito Pontificis beatitudo per legatum Apostolicum, præterquam quod de præsidii atque defensione regni Hungariæ adversus Turcam Christiani nominis hostem hæreditarium decernenda summa cum oblatione retulisset, etiam Lutheri suorumque consecutorum doctrinæ ac scriptorum, quæ plurima nunc in lucem edunt, per Breve, ut vocant, Apostolicum et instructionem, partim quoque suis verbis mentionem fecit, subindicans ipsam necessitatem summopere nunc flagitare, ut maturata deliberatione aliqua susciperetur cura, quo ejusmodi genus doctrinæ et scripta, quæ facerent ad excitandos tumultus, inhiberentur ac supprimerentur, addita simul oblatione, ut Cæsareæ nostræ majestatis locumtenens, cæterique electores principes, et status imperii, communicatis inter se sententiis atque consiliis, monstrarent beatitudini suæ, quibus mediis, aut qua via Lutheranae hæresi occurrendum esset, suam beatitudinem daturam operam, ne aliquid eorum desiderari posset, quæ sibi ex officio incumbunt.

22. « Ad hæc igitur Cæsareæ majestatis nostræ locumtenens, electores principes et status imperii, accurata deliberatione habita, prout ratio et commoditas ejus negotii ferebat, nullum hoc tempore consilium efficacius, nec salubrius excogitare et reperire potuerunt, quam ut Pontificis beatitudo consensu nostro liberum et Christianum Concilium in opportuna quadam civitate Germanica nationis celebrandum indiceret, videlicet Argentorati, Moguntiae, Coloniae, civitate Metensi, aut alibi locorum, de quo Pontificis sanctitati et nobis pacisci liceret; quod tamen intra spatium unius anni auspiciandum foret, quemadmodum etiam Cæsareæ majestatis nostræ locumtenens, electores, principes, et cæteri ordines imperii ejusdem consultationem atque animi sui sententiam loco responsi perscriptam, una cum cæteris quibusdam articulis et gravaminibus aliis, quæ superioribus proximis comitiis Wormatiæ celebratis a sæcularibus principibus et statibus imperii adversus Sedem Romanam litteris sunt mandata, beatitudini suæ transmitti curarunt; simul petentes, ut sanctitas sua debitam inspectionem facere, atque reformationem aliquam suscipere vellet. Et præter illam sui consilii et sententiæ declarationem promiserunt, etiam se interim, dum synodus convocetur, omnem diligentiam adhibituros esse, præcipue vero cum illo magistratu, sub cuius imperio Lutherus et quidam alii ejus sectatores foventur, magno studio velle agere, ut is efficiat, ne Lutherus aut alii ejus sectatores porro aliquid novi scribant, aut in publicum edant. Deinde singuli electores, principes, et status imperii Romani dent operam, ut in suis territoriis, præter sanctum Evangelium, atque juxta interpretationem doctrinæ jam antea ab Ecclesia Christiana receptæ et approbatæ nihil doceatur. Præterea ne posthac publicis typis imprimantur, aut vendantur nova scripta, nisi prius a doctis quibusdam viris peculiariter ad hoc designandis inspecta atque explorata sint, atque admissa, quemadmodum ista omnia uberius in litteris ad suam beatitudinem transmissis continentur.

23. « Ad hæc etiam singuli electores, principes, prælati, cæterique ordines imperii quanta fieri potest diligentia in suis ditionibus curent atque efficiant, omnes divini verbi concionatores commode et moderate admoneri, ut in publicis concionibus abstineant ab omnibus iis, quæ tumultibus, rebellionibus, discordiis aut seditionibus in sacro imperio Romano occasionem præbere, aut aliqui populum Christianum in errorem trahere possent, tantummodo sacrosanctum Evangelium juxta interpretationem Scripturæ a sancta Ecclesia Christiana approbatæ et receptæ, sicut supra dictum est, proponant ac doceant: et si quæ sint inutiles ac disputabiles materiæ, ut eas in

¹ *Ext. apud Dolg. to. II. p. 150.*

docendo penitus omittant, ac potius iudicium præfati et Christiani Concilii expectent.

« Archiepiscopi insuper et episcopi quosdam sacrarum litterarum peritos viros ordinent, qui ejusmodi concionibus ac doctrinis diligenter attendant, in quibus si forte errores deprehenderit, tum hos concionatores sive doctores placide, benigne et prorsus ea moderate dehortati studeant, ne aliquibus suspicio moveatur, quasi hoc modo Evangelii veritatem impedire aut opprimere velint: quod si concionatorum aliqui admonitionibus a suo proposito illeci non possent, tum ordinarii dent operam, ut justis penis, quemadmodum ipsi recte norunt, quid opus sit facto coercerentur, ne locus detur suspicioni, quasi veritatem Evangelicam velimus impeditam aut suppressam.

24. « Postremo Cæsareæ majestatis nostræ locumtenens, electores, principes et status imperii quantum in ipsis est, situm in omnibus officinis typographicis, item apud bibliopolas in suis territoris diligenter prospiciant, ne posthac aliquid novorum scriptorum intra tempus future synodi excudatur: sin venum exponatur, aut alioqui, ut vendi possit, circumferatur, nisi primum a doctis et in quolibet imperio ad hoc delectis viris, quemadmodum in præcedenti quoque articulo meminimus, recognitum sit et approbatum. Cæterum si quid præterea excensum, vel ut excudatur ab aliquo, traditum fuerit, in quo vitium deprehendatur, ejusmodi scriptum, præsertim libellos famosos, nemini sub gravi pœna excudere, vel excensos distrahere licebit: sed hæc ita interdicti, et omnino servari debent.

25. « De personis Ecclesiasticis matrimonium contrahentibus, item de religiosis personis deserentibus sua monasteria, cum in communi jure civili nulla peculiariter constituta sit pœna, valeant, et ratæ sint illæ, quæ jure canonico in tales decernuntur, amissio videlicet libertatis, privilegiorum, beneficiorum et aliarum rerum, atque ut ordinarii in executione istarum penarum a civili magistratu nequaquam impediatur; sed illis ad defensionem Ecclesiasticæ jurisdictionis opem auxiliumque ferant. Si vero Ecclesiasticæ personæ contra hæc importune vel contumaciter se gererent, ibi secundum præscriptum sanctorum legum puniri debent, quemadmodum hi omnes articuli per prædictum Cæsareæ majestatis nostræ locumtenentem, electores, principes et reliquos imperii status decisi sunt, atque in communi nostro sacrique imperii recessu comprehensi. Ut autem supramemorati articuli omnes et singuli certius servarentur, mandavimus, ut in forma publici edicti passim affligantur et recitentur.

26. « Proinde serio vobis et singulis, et in primis auctoritate Cæsareæ majestatis hoc publico edicto mandamus et volumus, ut vos or-

dines imperii Romani omnes et quisque pro se in suo territorio curet ac prospiciat, ut intra tempus futuri Concilii tantummodo, sacrum Evangelium juxta interpretationem Scripture ab Ecclesia Christiana jam approbate et recepte prædicetur ac doceatur.

« Deinde etiam quisque singulari diligentia curabit omnes concionatores moderate ac commode cum illis agendo commonetieri, ut abstineant in suis concionibus ab omnibus iis, quæ inobediens, discordiis atque tumultibus in sacro imperio Romano ausam præbere, aut alioqui pios in errorem adducere possent, quarum in utiles ac disputabiles materias inter concionandum præcidant ac vitent: sed de his Christianæ Synodi determinationem expectent.

27. « Vos archiepiscopi et cæteri episcopi viros aliquot intelligentia sacre Scripture præditos ordinetis, qui vigilanter observent quid in sacris concionibus doceatur; qui si errores alieubi sparsos animadverterint, tum illos concionatores aut doctores comiter et moderate corrigant, ita ut nemo suspicari possit Evangelicam veritatem per hæc impeditam, aut suppressam quæri. Si vero prædicatores aliqui contumaciter ter admonitionibus repugnaverint, vos ordinarii dignis penis in eos animadvertatis. Postremo vos etiam supra jam dicti omnes imperii status hinc usque ad præfatum Concilium in singulis officinis typographorum, et apud bibliopolas vestri cujusque domini summo studio præcavere debetis, ne posthac aliquid novi imprimatur, neque vendendum exponatur, aut alioqui, ut vendi possit circumferatur, nisi a prudentibus et litterarum peritis peculiariter ad hoc in qualibet vestra ditione delectis recognitum sit, atque approbatum. Quod si post illa quædam impressa, vel ut imprimantur ab aliquo tradita forent, atque in illis vitia subesse deprehenderentur, tum illa atque in primis famosa scripta nequaquam imprimi, aut impressa vendi permittatis, sed summa severitate prohibeantur, quemadmodum et nos quoque auctoritate hujus edicti sub gravi indignatione ac pœna nostra, et imperii Romani prohibitum volumus esse. Cæterum de personis Ecclesiasticis contrahentibus matrimonium, et de religiosis personis deserentibus monasteria sua volumus et sancimus, ut tales juxta decreta sacrorum canonum libertate, privilegiis, beneficiis et cæteris rebus priventur, atque secundum constitutas leges pœnis afficiantur. Vobis autem sæcularibus magistratibus præcipientes volumus ne aliquo modo Ecclesiasticos ordinarios in executione talium penarum impediatis, sed illis pro defensione Ecclesiasticæ jurisdictionis opem aut auxilium feratis; atque ita vos omnes et singuli commemoratos articulos juxta sententiam in illis expressam servare curetis, ut illa, quæ ad Pontificiam beatitudinem perscripta, et supra

recitato edicto, nostroque et sacri imperii recessu comprehensa sunt, omnino præsentur, qualenus quisque vestrum cupit nosstram et imperii gravem indignationem ac penam evitare. Datum, etc. in nostra et imperii urbe Norimbergæ die vi Martii, anno a Christi servatoris nostri natalitate MXXIII, nostri autem Romani imperii regni IV, et reliquorum omnium octavo anno. Ad mandatum domini imperatoris in consilio imperiali Fridericus comes Palatinus, Cæsareæ majestatis locumtenens, Henricus dux Mekelburgensis ».

28. *Instigante Luthero porrigitur Hadriano libellus supplex continens querimonias Germanicas.* — Cum hoc Cæsareo edicto animadverteret Lutherus percelli se ac sectatores, qui prætermisissis expositionibus Evangeliorum ab Ecclesia receptis illustratisque a sanctis Patribus, perversas et diabolicas interpretationes ad fascinandos simplices populos trahendosque in exitium obrudebant, eo prorupit nefarii impostoris audacia et impudentia, ut invidiam omnem hujus edicti in Catholicis furiali libello conferre nisus fuerit: « Cum principes Nurembergæ », inquit Coeleus ¹, « imperiale promulgassent edictum, ut contra novitates Lutheranas concionatores uterentur probatis Ecclesie doctoribus et receptis Evangeliorum expositionibus, Lutherus illud frivolo commento in partem suam trahens, edidit libellum contra perversores ac depravatores Cæsarei mandati, ea sane ratione eoque doli prætextu, ut populus existimaret principes in edicto stare a parte Lutheri ». Ita nefandus hæresiarcha principum, qui ex Leonis X et Wormatiensi edictis illum ad justa rapi supplicia jubere debuerant, clementia abusus est, ut contra eorum postrema mandata venenatos libros edere pergeret. Ejus etiam impii discipuli pariter Hadriani Pontificis, qui se omnia Germanicæ nationis gravamina, ut vocat, sive acerbiora in eam curiæ Romanæ jura et imperia sublaturum erat professus, mansuetudine abusi, inde augenda invidiæ in Pontifice occasionem aucupati fuerunt, ut observat hinc verbis idem auctor: « Lutherani omnia ad sinistram et inimicam intentionem suam detorquebant ac depravantes, sumpta inde occasione ediderunt librum tum Latine tum Germanice, cui titulum fecerunt: *Centum gravamina Germanicæ*; in quibus sane recensendis non solum maligne in odium papæ et cleri omnia exaggerabant, et in pejorem partem interpretabantur; verum etiam impie plebique antiquissimis caeremoniis Ecclesie, quibus episcopi et clerici in suis functionibus rite utuntur, derogabant et abrogatas volebant: atque ut odium in papam adhuc magis adaugeretur in populo, adjunxerunt etiam summas omnium annatarum, quas totius orbis episcopi

loco primitiarum summo Pontifici in confirmatione sui adnumerare solent, ut longe gravissima exactio et infinita prorsus pecunia videretur quotannis a papa exigi inique ».

29. De gravaminibus sive acerbioribus tributis a Romana curia Germanico clero imperatis, veteres querelas effusas in Basiliensi conciliabulo vidimus ¹, atque de annatis abolendis adversus Eugenium præcipiti seditione agitatam, recruduisse ² iterum eas lites Maximiliano Cæsare, atque in decem capita ³ redactas, quod nimirum vetera privilegia a Pontificibus abrogarentur, electiones præsulum interdum rescinderentur, aliarum Ecclesiarum prerogative nullo auro empte labefactarentur, reservarentur pinguiora sacerdotia cardinalibus, concederentur expectative, ut vocant, gratiæ publici juris damno, annatæ paucorum annorum flexu rigide repeterentur, indulgentiæ novæ subinde ad corradendas pecunias evulgerentur, decumæ Turcici belli gerendi specie exigerentur, cum nulla in Turcas expeditio concideretur, et causa, quæ in Germania possent dirimi, Romæ peragerentur. At nil adversus fidem orthodoxam pertentatum fuerat, quamquam huic postrema querimonia unum indultum est; siquidem initio ad subscellia Apostolica vocatus Lutherus dolo obtinuit, ut sua causa in Germania delegato judicio committeretur, a quo illam iterum ipsemet ad Sedem Apostolicam, ab ea ad Concilium, a Concilio OEcumenico demum ad se novum pseudoevangelistam, qui orbi leges daturus esset, non ab Ecclesia accepturus, provocavit, ut suis locis enarratum est.

30. Superiora autem onera decem, imperante Maximiliano, Julio II objecta, iterum in conventu Wormatiensi repetita auctaque ab hostibus Romanæ curiæ fure: ad quæ mitiganda, et Germanicum clerum omni benignitate complectendum cum Hadriano se paratissimum exhibuisset, Lutherani illa ad centesimum numerum magno livore auxerunt, et quæ vel ab Apostolis tradita, vel a sanctissimis Patribus erant instituta, perstringere et convellere tentaverunt. Cæterum imperii ordines ad septuaginta septem illa contraxere, quorum nonnulla Lutherano veneno inquinata, alia falsa, alia per calumniam in Sedis Apostolicæ invidiam detorta, alia malignose exaggerata fuerunt. Afferuntur ea a Dolgasto his concepta verbis ⁴:

« Sacri Romani imperii principum ac procerum gravamina centum, quæ adversus Sedem Romanam ac totum Ecclesiasticum ordinem oratori Pontificicæ sanctitatis in comitiis Germanorum principum Nurembergæ anno MXXIII proposuerunt.

¹ An. Chr. 1447. — ² An. Chr. 1510. — ³ Ext. apud Dolgast, to. II, p. 119. — ⁴ Dolg. to. I.

¹ Coel. in Actis et script. Luth. hoc an.

31. « Inter reliqua onera vel illud minime postremo loco est collocandum, quod constitutionibus humanis multa prohibentur; imperantur item multa, quæ nullo divino præcepto vel interdicta sunt vel imperata, quod genus sunt matrimoniorum tam innumera excogitata obstacula ex affinitatis publicæ honestate, cognatione spirituali legalique, et consanguinitatis tam nullis gradibus originem trahentia ». Ea leges in Concilio Tridentino temperate fuerunt.

32. Addidere principes a sanctorum Patrum sensu alieni: « Ciborum item usus interdictus, quos Deus tamen ad hominis necessitatem creavit, ac cum gratiarum actione promiscue sumendos Apostolus docuit ». Non in hoc sensu locutus est Apostolus, ut jejunia damnet; omninoque male conquesti sunt de Quadragesimali jejunio principes, quasi ex Romana Ecclesiæ tyrannide lex ea manasset: ante enim Lutherum etiam nonnulli impii viri jejunia, ut humana commenta deriserant.

33. Hæc querere principum a Cæsare cardinale Baronio, primo Annalium tomo jejunii legem ad Christum et Apostolos referendam demonstrante, confutatae fuerunt, atque ante Baronium ab Alberto Pio¹, qui post cumulata enim plura oracula, quæ jejuniū commendant, subjunxit: « Condonemus tibi Christum Jesum de his nullam fecisse mentionem. Quid ais, si Apostoli post ipsum assumptum hæc sanxerunt? quid si paulo post Apostolos Ecclesiæ proceres Spiritu sancto edocti? Ubinam tibi constat Quadragesimale jejuniū traditione humana fuisse institutum, etsi ab hominibus fuerit promulgatum? puto enim te per humanam legem intelligere eam, quæ sensu humano, nullo afflatu divino sancita sit; non autem eo quod humana voce fuerit prodita; ita enim Evangelium, et quæ Paulus docuit, et cætera, quæ divinæ Scripturæ expriment omnia humana essent, non divina, eo quod humano organo fuerint prodita ».

34. Addit multa sanctorum Patrum testimonia, inter quæ insigne est istud Basilii: « Jejunium omni tempore utile servantibus; demonum enim malignitas adversus jejunantes non valet, et custodes angeli studiosius eos curant, qui per jejunium purgati fuerint, multoque magis tempore Quadragesimæ quando per uniuersum orbem jejunium nuntiatur, nec insula ulla, nec terra, non civitas, non gens, non denique locus ullus tam desertus, ubi hoc mandatum non fuerit auditum: a quo non sexus, non studii aliquid genus quemquam eximit. Angeli per singulas sunt Ecclesias, eos, qui jejunant, catalogo Christi militum ascribentes, etc. ». Ex his patet quam temere que-

rele missæ fuerint de jejunio Quadragesimali. Adjecere Germani in suo libello adversus Ecclesiasticas sanctiones:

35. « Hæc nimirum atque iis similes complures humane constitutiones eoque ligant homines, donec pecunia sibi harum legum gratiam a stultentibus impetret, ut ita pecunia faciat divitibus licitum, quod tenuibus gratis sit prohibitum, illicitisque his legum ac constitutionum humanarum relictaculis, non modo magna numerorum copia a Germanis est expiscata, e Germania et fraus Alpes lata; sed et maxima interaque Christianos orta iniquitas, plura offendicula, simultates, dum tenues hisce laqueis vident se illaqueari, non ob aliud, nisi quod spinas Evangelicæ (ita enim Christus divitias non semel appellat) non possideant ».

36. Eas sanctiones perperam interdum solutas vel quæstus gratia non dubium est, sed propter aliquas consecutas corruptelas non bene arguitur omnino infringendas, ne pariter omnes leges principum abrogandæ sint. Quam vero fraudulentè heretici hæc suggestorint ad conflandam curiæ Romanæ invidiam, ac suas interim hæreses legendas, ostendit Albertus Pius¹ de quo paulo ante memoravi: « Quæ tandem, inquit, injuria est sacerdotibus minoribus summo sacerdoti maxima quæque onera subeunt, et maximos sumptus perferenti, sacroque senatui semper cooperanti et insudanti aliquid contribuere, et quasi subsidium legitimum solvere, cum ipsi sacerdotibus præficiuntur, qui tamen perpauca sunt, cum fere omnia sacerdotia minora ab episcopis, vel abbatibus collegiisque Germaniæ, non a summo sacerdote conferantur; quod si Germani populi profanis principibus annua vectigalia pendunt, Cæsari tributa solvunt, quare sacerdotes summo sacerdoti legitima semel in vita non pendant? at decimarum decimæ ipso divino jure antiquæ legis summo sacerdoti pendebantur: a profanis hominibus nihil exigit Apostolica Sedes: cur isti tanto dolore clamant, quasi ipsorum sanguis degluteretur? sed apparent fraudes et malitiosa consilia sycophantarum quærentium causas ad irritandam imperitam multitudinem, quæ plane intelligeret nullam esse causam invidendi, si animadverteret nullam rempublicam absque censu servari posse ». Male etiam quæsti sunt certo tempore quo pietati vacandum est, nuptiarum celebritatem prohibitam fuisse.

37. Querentur deinde imperii ordines de corruptelis in piacularibus indigentibus commissis, quas etiam Romana Ecclesia damnabat: plura tamen falsa Pontificibus quæ ex impostorum officina emergerant effinxere, ut infra patebit. Pergunt ii: « Illud importabile jam olim inerebuit Romanarum indulgentiarum onus,

¹ Alb. Pius I. IV. de jejunio et ciborum delectu.

¹ Alb. Pius in resp. 1. ad Eras.

quando sub persona pietatis, cum aut Basilicas Romanas construere, aut profectorem in Turcas parere solliciti sunt Romani Pontifices, omnem simplicibus nimiumque credulis Germanis exsuxerunt pecuniarum medullam; et quod longe majoris est faciendum, per has imposturas, ac eorum conductitios præcones et prædicatores prolifera est germana Christianorum pietas, dum qui extrudere volebant vanae suas Bullas, laudes suis mercibus occinebant miras et inauditas; condonari per emptitias has condonationes, nedum noxas præteritas aut futuras viventium, sed et functorum vita existentium in Purgatorio (quod vocant contores illi indulgentiarum) ignis, modo numeretur aliquid, modo tinniat dextra: atque his mercium mundinationibus simul et spoliata est ære Germania, et Christi pietas extincta, quando quilibet pro pretii quod in has merces expenderat modo, peccandi impunitatem sibi posticebatur: hinc stupra, incestus, adulteria, perjuria, homicidia, furti, rapinae, tomora, ac tota malorum lerna semel originem sibi traxerunt: quod enim malorum amplius jam horrebant mortales, quando sibi peccandi licentiam ac impunitatem nedum in vita, sed et post obitum ære licet immodico comparari posse a mundinatoribus illis indulgentiariis semel persuasum habent, maxime Germani, quibus per hos veræ pietatis fucus non religionis persona nihil non persuaderi difficile est, ut ingenio plane ad pietatem credulo est Germania? »

38. Hæc jam ante ab Erasmo mendacissime jactata fuerant: sed nunquam docuit Ecclesia indulgentiarum spe impune peccari posse: neque stupra, incestus, adulteria, homicidia, furti, rapinae, ex indulgentiis, sed ex Lutherana hæresi, quæ, fide sola cum demone contenta, bona opera damnavit, emergerunt, mendacisque et calumniis jactatis a perditissimis impostoribus, qui trabem habentes in oculo, festucam summo Pontifici objecerunt. Addidere:

39. « Et licet indulgentiæ hæc non semel in hoc ad Germanos misse sint, quasi ex corrosa earum venditione pecunia fideles contra Barbaros essent tutandi ac defendendi; eventu tamen compertum habent Germani, pecuniam hanc non in rem fidei, aut aliqui reipublicæ Christianæ necessariam, sed in propinquorum luxum ac sublevandam familiam ipsorum esse versam ». Sublata est jam penitus ea corruptela a Concilio, nec Lutherani ab impietate ad Ecclesiam redierunt: subdunt illi:

40. « Pergunt illi quo uno bina hæc nata sunt perquam maxima incommoda, quod et offendiola orta sunt simplicibus, et quod nunc Germani toties sentientes Iusam fidem, cum vere jam res postulat, ut contra Turcas instituat expeditio bellica, nullis rationibus persuaderi se patiuntur ut credant, quod res ipsa fere

notorium facit, ita scilicet instare cervicibus nostris crudeles Turcas suspicantes semper prioribus simile quippiam agi: quæ una ratio est ut tam agre manus contra Turcam jungant. Quantum ergo malorum et in rebus temporalibus ac Christi fidelium conscientiis causæ fuerint Romanæ indulgentiæ, sanctitas Apostolica pro sublimitate captus sui exigua opera vel inde, si non ex re ulla alia conjectura consequi poterit ». Obstitisse vere Lutheranos, ne expeditio antea a Leone agitata decerneretur in Turcas, ostensum est supra, omnemque iniquam suspensionem a legato Pontificio purgatum fuisse.

41. « Præterea papalis sanctitas, cæterique episcopi, ac Ecclesiæ Romanæ columnæ casus aliquot suæ tantum absolutioni reliquos fecerant, quorum si unum aut alterum commiseris, jam aut numerandum, aut absolutione tibi carendum est, nempe quod in hoc reservati sint, ut vel inde numerum aliquid eis accrescat: quod ex eo coniectare licet, quod in casibus etiam quantumvis pro tempore honestis aut necessariis, nunquam tamen nisi numeretur aliquid, dispensant: at si nihil attuleris numeraverisve, indispensabilis perpetuo maneat oportet ». Hæc mera impostoris Lutheri calumnia est, gratis enim criminum venia confertur in Ecclesia.

42. « Quarto capite, querete plures effusæ in prædicatores indulgentiarum stationarios, qui perlustrant agrestium villas, ac sanctorum suorum cœlestes virtutes celebrant ad pauperum pecuniolas abradendas. Quinto, profanas causas variis artibus ad Romanum tribunal advocari. Sexto, episcoporum auctoritatem a conservatoribus et cæteris iudicibus Pontificiis atteri. Septimo delegatos et commissarios papales Ecclesiasticarum causarum cognitione non contentos, laicos ad suum tribunal rapere, atque censurarum terrore divexare.

43. « Octavo, monasteriorum præsules a Sede Apostolica ab imperio diocæsani episcopi immunes factos, eosdemque imposita virilium vectigalia pro publica salute asserenda non pendere. Nono, jura patronatus imminui. Decimo, sacerdotia eorum, qui Romæ vel in suscepto ad Urbem itinere obeant, a Pontifice conferri, tum plures dolo cardinalium familiis ascribi. Undecimo, aulicos Pontificiæ familiæ plures clericos suis sacerdotiis inique evertere auctoritatibus Apostolicæ obtentu. Duodecimo, Ecclesiasticarum dignitatum conferendarum jus variis artibus ad Romanum tribunal averti. Decimo tertio tabularii Romani, quod cancellariam vocant, formulas ad sua compendia excogitatas, ac pensiones ex sacerdotibus censibus magno Ecclesiæ damno abradi. Decimo quarto, sacerdotia variis nominibus ad carpendum aurum commentis conferri.

44. « Decimo quinto, corruptelam hanc ad

archiepiscopus et episcopos derivari, qui sacerdotia non honestis viris conferant imperata annua pensione. Decimo sexto, abbatiarum cenobiorumque possessionem fiduciarium cardinalibus, episcopis, et aliis præsulibus attribui, a quibus clientelæ specie exinanuntur. Decimo septimo, collegiatis Ecclesiis, quarum administrationi spectabiles tantum nobilitate viri velere instituto admoveri debent, indoctos et ignobiles præfici. Decimo octavo, antiquas immunitates abrogari. Decimo nono, annatas Pontifici concessas, ut suppeditentur sumptus in rem militarem adversus Turcas faciendam, alio derivari.

15. «Vigesimo, flagitatum est ut Ecclesiastici ac religiosi viri pro conficienda Turcica expeditione, luendaque pace publica vectigalium onera subeant, ac pretiosa Ecclesiarum et monasteriorum suppellex distrahat, cum Turcæ in Græcia ex Ecclesiarum suppellectili locupletati effractions paratioresque ad Christianum imperium evertendum sint redditæ.

16. «Vigesimo primo, postulatum ut Ecclesiastici scelorum suorum promeritas penas luant, ac immunitatibus spolientur. Vigesimo secundo, adjectæ querelæ anathemata ob leves causas aut turpem quæstum intentari. Vigesimo tertio, insontes eadem censurarum pœna cum sontibus ob cohabitationem ejusdem oppidi irretiri. Vigesimo quarto, iudici pagis oppidisque sacrorum institutum, casu aliquo Ecclesiastico, innocentesque ad facinus alienum expiandum cogi. Vigesimo quinto, festorum dierum numerum plus æquo auctum. Vigesimo sexto, possessiones Ordinis B. Mariæ Theutonicorum, quæ in Sicilia, Apulia atque Italia erant, a Romanis Pontificibus ad præsules et aulicos translatas. Vigesimo septimo, laicos ab archiepiscopis, episcopis, et canonicorum collegiis iniquis oneribus opprimi. Vigesimo octavo, bona immobilia laicorum ad Ecclesiasticos devolvî quidem posse, ad Ecclesiasticorum ad laicos non posse. Vigesimo nono, episcopos hæreditates avitas Ecclesiasticorum sibi arrogare cœpisse. Trigesimo, bona laica Ecclesiasticis dividenda certis pactionibus ex civili potestate in Ecclesiasticam transferri. Trigesimo primo, episcopos sacerdotiorum recentur constitutorum primam collectionem patronis adimere. Trigesimo secundo, a sacerdotiorum conditoribus pro eblandienda institutionis confirmatione extorqueri pecuniam. Trigesimo tertio, exigî ab episcopis iniquam auri vim pro confirmanda laici patroni collatione. Trigesimo quarto, imperitos et ineptos sacerdotio initiari. Trigesimo quinto, sumptus immodosos in Ecclesiarum encensis fieri. Trigesimo sexto, comiteria, si effuso levi sanguine inter rixantes fedari contingat, magno dein sumptu oppidanorum sacrari ab episcopis et sacerdotibus ad

arrogandam pecuniam, ac superstitionos ritus in campanis lustrandis per mimicam baptismalis sacramenti scenam adhiberi. Trigesimo septimo, episcopos, iudicia nova alicujus sancti celebritate, partem oblate stîpis ad se avertere. Trigesimo octavo, monasteria ab his gravari, abbates et abbatissas sine necessitate magno sumptu consecrari, excogitata in curia Romana plura munera publica et pretio ingenti distrahi, atque inde episcopis pro pallio obtinendo vel asserenda Apostolico edicto dignitate refusa ad accipiendam pecuniam tendi. Trigesimo nono, archipresbyterorum administratos et alios iudices Ecclesiasticos, ut plurimum doctrinæ legumque expertes esse. Quadragesimo, trahi laicos inique ad Ecclesiasticum tribunal. Quadragesimo primo, viris Ecclesiasticis debitores ad Ecclesiastica tribumalia abripi.

17. «Quadragesimo secundo, iudices Ecclesiasticos iniquis citationum edictis homines laicos divexare. Quadragesimo tertio, laicorum causarum cognitionem ad se traducere. Quadragesimo quarto, sumptus judiciarios graves invehere. Quadragesimo quinto, nova decimarum onera exigere. Quadragesimo sexto, Ecclesiasticæ etiam clientelæ specie plures gravari. Quadragesimo septimo, si Ecclesiasticus injuriarum agat cum laico, ad Ecclesiasticum forum illum trahere. Quadragesimo octavo, profanas causas, si jusjurandum intercesserit, ad illum etiam averti. Quadragesimo nono, leges in contrarium sensum sæpe obtorqueri; tum a præsulibus in suis synodis sanctiones a jure communi abhorrentes ferri. Quinquagesimo, in publici sceleris expiatione majorem pecuniarum quam penarum multam imponi. Quinquagesimo primo, honestos viros honestasque mulieres ab officialibus variis technis auri causa gravari. Quinquagesimo secundo, in matrimoniorum causis aurum dolo carpi. Quinquagesimo tertio, iudices politicos ab Ecclesiasticis præter jus exagitari. Quinquagesimo quarto, denegati a forensi iudice juris prætextu profanas causas ad Ecclesiasticam consistoria averti. Quinquagesimo quinto, idem per speciem præscriptionis agi. Quinquagesimo sexto, eos ad detecta in sacra confessione peccata, quæ episcopis erant reservata, palam promulganda adigi, atque ab his pecuniam extorqueri. Quinquagesimo septimo, scorta et usuras ab Ecclesiasticis data pecunia tolerari. Quinquagesimo octavo, census annuos per synodales iudices de aedibus singulis exigî in quibusdam regionibus. Quinquagesimo nono, artifices ad pendendum hebdomadarium vectigal quamvis inopes censuris adigi. Sexagesimo, iniquas artes et iudiciorum formulas ab Ecclesiasticis iudicibus pro vexandis litium actoribus excogitatas. Sexagesimo primo, ob sumptuum graviorum metum ad iniqua conventa inopes cogi. Sexagesimo

secundo, externos causarum patronos et procuratores in Ecclesiasticis iudiciis non admitti. Sexagesimo tertio, sacramenta inopibus ob non factam minorum solutionem denegari, vindictiarum faciendarum libertatem, non sine gravi damno, adimi. Sexagesimo quarto, synodales iudices facinorosos non poena merita afficere, sed lucra querere. Sexagesimo quinto, canonicos Ecclesiarum nullum praesulem deligere, ni prius sacramento caverit, in nulla re, quamvis gravi et inhonesta populo ve exitiali, ipsis oblectaturum, neque in eosdem definquentes animadversurum. Sexagesimo sexto, parochialium Ecclesiarum vecligalia a praesulibus occupari, conducti vero ab iis vicariis ac sacellanos vili pretio, qui dein pro administrandis sacramentis plebis pecuniam exigunt. Sexagesimo septimo, unam eandem missam non semel, sed quater, quinque ac pluries dividendi, ac multa sacerdotia in unum contra lestarum voluntates confundi.

48. « Sexagesimo octavo, testimoniales litteras a parochis non dari populo, ut in aliam parochiam se transferat, ni aurum impenderit, recusantem sacris interdicti. Sexagesimo nono, sepulture ius magno aere redimi. Septuagesimo, Ecclesiasticos mutato cultu popinas frequentare, choras ducere, ferro interdum contendere cum laicis, ac dein censuris eos percellere: episcopos etiam, eorumque ministros concubinatum numerata pecunia plerisque in locis permittere, atque etiam a continentibus sacerdotibus interdum concubiniatus consensum extorqueri, ac deinde, ut caelibes vivant vel concubinas alant permitti. Septuagesimo primo, sacerdotes in Ecclesiarum encensis popinas statuere, ac taxillos chartasque lusorias sine ullo pudore porrigere. Septuagesimo secundo, morti proximis persuadere verborum blanditiis ut legitimis haeredes defraudent. Septuagesimo tertio, mendicantes monialium monasteria depeculari, ut aurum deferant suorum Ordinum magistris pro cardinalitia dignitate comparanda. Septuagesimo quarto, Pontificios legatos, oratores et comites palatinos Apostolicis facultatibus in creandis notariis, spuris donandis natalium iustorum jure, ut etiam cum legitimis haereditatem adeant, abuti. Septuagesimo quinto, religiosos ubriusque sexus saecularium haereditatibus succedere, cum saeculares ad eorum haereditatatem non admittantur. Septuagesimo sexto, potiore horum gravaminum partem in Wormatiensibus conventibus scripto expositam coram praesulibus ac principibus, nullam tamen emendationem consecutam, atque ideo iterum exponi Pontifici, ut Apostolica auctoritate vitia tollat. Septuagesimo septimo, additum non deesse alia etiam graviora onera et numero ampliora; verum haec brevitatis studio in arcum collecta, cum illa simul cum istis aboli-

tum iri sperandum sit. Denique hic libellus supplex ad Hadrianum missus insertus est:

49. « Super haec omnia omnium sacri Romani imperii suprema atque inferioris conditionis statum supplex est adhortatio humilisque precatio atque petitio, qua sanctitati Pontificiae supplicant, quatenus sanctitas sua omnia praedicta onera ac gravamina Sedis Romanae ac saepe dictorum statum Ecclesiasticorum et personarum Ecclesiasticarum (id quod non semel in praecedentibus quoque iustis precibus postulatum est) clementer tollere, emendare, abrogareque et e medio auferre dignetur, ac archiepiscopos et episcopos, si qua in re per eorum capitula gravamina haec, quominus emendare abrogareque audeant, obligati forent, a promissione obligationeque tali mandatis absolutioris severitatem quamdam, sed eam quidem necessariam praeseferentibus absolvere, liberaeque velit, inque omnibus et singulis his ita paterne ac gratiose se gerere et exhibere, quod talia onera atque gravamina in genere seorsimque quantocius ex radice funditus ac penitus tollantur, amoveantur et emendantur; quod ipsum et quidem brevi futurum curatumque iri sacri Romani imperii status laici, vel ob Dei optimi maximi laudem praecipuum et honorem, hinc rei quoque ipsius necessitatem atque aequitatem, maxime cum, ut praedictum est, sanctitas Pontificiae per oratorem et legatum suum ita magnifice, ampliter ac Christiane se obtulerit indubiam, certissimamque spem animo conceperunt, e regione se sanctitati Pontificiae tanquam obsequentes morigerosque filios, ceteris quoque statibus Ecclesiasticis, ut in Christo fratres et commembra capitis unius, nimirum Christi, se doventes obligantesque.

50. « Quod si enumerata onera atque gravamina in praestituto tempore, non etiam ocius ex oculis mortalium sublata, atque abolita et abrogata fuerint, id quod imperii Romani status laici futurum minime suspicantur auguranturque; tum sanctitatem Pontificiam latere nolunt, praedicta urgentissima, atque intolerabilia penitusque non ferenda onera diutius eos neque perferre velle neque tolerare posse: sed rei ipsius iniquitate et necessitate huc eos adigi, cogi atque compelli pro eorum captu ac industria de aliis commodioribus forte viis et mediis cogitandi, vestigandi ac consultandi, quibus tandem modis, qua arte, qua denique solertia onerum atque gravaminum supramemoratorum ab Ecclesiasticis exonerari, liberari, ac tandem in pristinam immunitatem et libertatem asseri atque vindicari possint.

51. « Quemadmodum omnia haec, priusquam sanctitati Pontificiae orator et legatus a Norimberga solvisset, eidem per modum responsi hinc legantis sanctitati referenda ad longum sunt exposita atque enumerata: essentque

ita in compendium, et quodammodo per catalogum redacta et recensita memorato nuntio atque oratori Pontificio ferenda secum Romam tradita, si non praeter omnium expectationem, suam hinc sanloperere maturasset, ac inopinato ita discessisset. Verum ne ob id eo magis Germanorum principum, procerum, atque Romani imperii statuum consultatio et conclusio sanctitatem Pontificiam fugere vel latere possent, tandem placuit onera ac gravamina, quorum non infrequens tum coram agente adhuc legato facta fuit mentio, per capita sigillatim ita scripta sanctitati Pontificiae transmittere, eandemque quam humillime ac suppliciter pro abrogandis huius oneribus rogare obsecrareque, ne deteriora contingant ». Haec enim vel Lutherani, vel a Lutheranis exasperati et illusi imperii principes.

52. *Tollantur abusus, sed non eretatur Ecclesia.* — At quot et quanti essent Lutheranorum ipsorum sacrilegi abusus, describit egregie Joannes Faber¹, qui ut administrorum Romanæ curiæ tollendas corruptelas censebat, ita Romanæ Ecclesiae auctoritatem luendam ostendit, dum ait²: « Oleum in Ægyptum quoad vivam non importabo, oleum peccatorum non impinguabit caput meum, ut inquit David³, id est, adiutor esse nolo, ut me moveat imprecatio et maledictum Isaia⁴, qui dicitur hominum malum, malum bonum: qui ex luce tenebras, ex nocte diem faciam: testantur scripta, dicta factaque mea, vel illud præcipue, cum primum librum adversus Lutherum scriptum dextera manu integerrimo doctissimoque Pontifici maximo Hadriano VI porrexissem, eidem triginta sex abusus Ecclesiae Romanæ cum Evangelica obedientia adversus summum Pontificem illiusque curiam conscriptas obtuli hac mea sinistra manu. Haec bis totidem atque olim Augustinus, qui duodecim tantum scripsit abusus, attingi: sed in ejusmodi negotio abotendorum abusuum Lutherum et vestra farinae homines Evangelicorum consilium sequi decuerat. Zizaniam eradicare consilium fuit⁵; sed id nimium cito et ante tempus evellere conati estis contra atque in Evangelio est, sicque una triticum bonum perdidistis. Stultae virgines in Evangelio⁶ leguntur, non tamen continuo virginitas damnanda est, si quae stultae, si lascivæ aliquæ deprehensæque fuerint. Judas Dominum Deum suum et magistrum, cujus panes edebat⁷, prodidit, negavit sub anathemate Petrus⁸, ceteri diu increduli hæsarunt⁹; non tamen idcirco repente concidit Apostolatatus. Paulo ad Illyricum usque fides est adhibita¹⁰, tametsi Christum et Ecclesiam acerrime omnium ante persecutus¹¹ fuerat. Simon, Ananias, et Zaphyra improbe impieque

fecerunt, non tamen continuo fides religioque nostra pessum ivit. Nicolaus Antiochenus e septem diaconibus unus, (alium fuisse ejus nominis ostendit cardinalis Baronius¹²), ex D. Ignatio martyre, in rempublicam Christianam abhorrendum cynicorum usum induxerat, atque instar tuorum anabaptistarum uxores communes esse fecit, sequæ religiose facere prætulit: at non illico diaconatus officium a facie Ecclesiae submotum et ablatum exiit ». Refert Meshovius, docuisse eadem Anabaptistas, quorum secta hoc anno late in Germania² a Thoma Munzero amplificata est, adulterium peccatum non esse, sed potius eo misericordiae opus proximis præstari: hoc Deo gratius, quo facinus, ejusmodi oblata commoditate, citius acceleraretur. Pergit Joannes Faber, non tollendum sacerdotium, etsi aliqui sacerdotes sunt improbi, nec Romanam Ecclesiam evertendam, etiamsi aliquo acerbiori imperio subditos onerari.

53. « At mihi res indigna visa est: si quando monasteriis apostatae fugiant (id quod Julianum, Sergium, Lutherum, et alios justo judicio damnatos apostatas fecisse legitur) mox tum montibus, tum solitudinibus, tum cavernis, ut olim in Nitria, et ad præsens monachi juxta Libanum sub patriarcha Antiochiæ ad contemplationem idonei ejiciantur: haud aliter de regibus Saul³, Ieroboam⁴ atque Achab pronuntiare possem: qui, sicut et alii perique reges veteris Testamenti, et non pauci præterea novi Testamenti variis sceleribus flagitiisque regiam dignitatem fœdarunt, quomodo et Regum libri et historiae memoriae prodidere: regum igitur nomen radicibus evellemus debilimusque? Et, ut Isaia⁵ queritur, multi fuerunt iudices numeribus excccati, ad quos causa viduarum et pupillarum ingressa non est: multi Pilati excoitatione ob iniquum iudicium digni fuerunt: ergo iudicia, iudices omnes tollemus? David⁷ fede muliere abusus adulterium commisit. Ad servatorem quoque adducta⁸ fuit mulier adulterii rea, sanctumque propterea matrimonii vinculum illico disjungemus? e monachorum monialiumque ordine inventi sunt, qui violato voto peccarunt, id quod etiam ad cryptam Domini factum de Suzanna quadam et diacono apud Hieronymum legimus: estne igitur causa, propter quam Eliam, Joannem, ac optimos quosque in solitudine monasteriis incontaminatum, inculpatumque vitam agentes, quorum trecenta millia, in hac etiam temporis perversitate, Deo effecti caste pieque vivunt, exigamus explodamusque?

54. « Bellum vero argumentum est! Lutherus, qui tria plastra lascivis Deo dicatis virginibus omnia e monasterio uno abduxit, ex illisque forma venustiore, cæterisque locupletio-

¹ Jo. Fab. disp. cum Balhass. c. 9. — ² Ose. XII. — ³ Ps. CIV. — ⁴ Isa. v. — ⁵ Mat. XIII. — ⁶ Mat. XXV. — ⁷ Mat. XXVI. — ⁸ Psal. XL. — ⁹ Mat. XXVI. — ¹⁰ Marc. XIV. — ¹¹ I Cor. XV.

¹ Annal. to. 1. an. 68. num. 10. — ² Arnold. Meshov. hist. Anabaptist. l. 1. — ³ I Reg. XXIII. — ⁴ II Reg. XI, XII. — ⁵ Mat. II. Act. XII. — ⁶ Isa. 1. — ⁷ II Reg. XI. — ⁸ Joan. VII.

rem et nonnarum primam, quam abbatissam vocant, sibi copulavit, et quæ illi altero mense a nuptiis partum edidit : igitur omnes castæ pudicæque virgines pari petulantia juxta illius doctrinam seducenda, extrahenda, ac cubilibus, comensationibus, ebrietatibus et impudicitiiis prostituenda sunt ? Et jam patienter audi : idem egregius doctor negat puellulam quæ annos duodecim superavit, virginitalem lueri posse : dogma profecto inauditum, impium, blasphemum nulli regi, principi satrapæque ferendum, summis, imis, mediocribus hominibus intolerabile, et ad credendum difficillimum asperissimumque : lamem ausus est ille præco clamosus publice talia docere : atque adeo dulci hoc melle multos utriusque sexus homines permulsit, ad se traxit, et quasi Ciræo poculo inebriavit. Hi sunt palpones, hi aurium purulentium mollicubi sculptores : sic itur ad astra ».

55. Si hæresiarcharum vita cum Romanorum Pontificum vita conferatur : non discedendum fuisse ab iis sanctitatis studio ita demonstrat : « Sedem Apostolicam tentare evertere, funditus delere velle, Pontifices maximos omnino damnare æquum non est. Triginta atque plures e Pontificum Romanorum catalogo numerare possumus martyrio ab Christi fidem affectos : alii plurimi boni juxtaque pii et sancti fuerunt, quorum bonitate etiam crevit Ecclesia : numquid igitur ob unum Bonitacium Octavum, (indigne calumniis ipsum fuisse proscissum antea demonstratum est), ita cathedra Petri evertenda erat, ut successorem non haberet ? Jam te non præterit, in area¹ Noe munda et immunda animalia fuisse : in sagena² (quæ Ecclesia est) boni et mali pisces confluent : in domo³ magna (quæ est illud Ecclesia) vasa sunt varia ac multa, aurea scilicet et argentea, quedam etiam fictilia, nonnulla in honorem, quedam in alium et viliorum usum destinata ». Et infra :

56. « Vos autem evangelistæ novi terræ et hujus sæculi filii, montes vallibus æquare, summa imis complanare conati estis, quasi non melius, religiosius et majori cum fructu effecerint alii, ut essent prava in directa⁴, et aspera in vias planas, in altis quidem injustam in facie labeculam deprehendistis ; ignorantes autem vos, Æthiopum nigredine et leopardi varis maculis foedissimos esse, vidistis in omnes Christi ministerio et sacris famulantes, si quam in oculis festucam habent, trabem vero in oculis vestris nequitiam considerastis⁵. Ea re, hoc impetu, ista tanta vesania Ecclesiam Dei, illiusque sanctuarium et, quidquid uspiam religionis erat diruere, conspurcare, demoliri, et quasi aper⁶ ille de silva exterminare huc usque non destitistis ».

57. Nonnullis interjectis de novatorum impiis studiis hæc refert : « Decreta ac instituta pia, sancta, integra, ab omni fraude aliena et plane evangelica, blasphemias, idololatrias, tenebrarum opera, demonum illusiones, nugas et commenta hominum vana, venerabilia sacramenta somnia appellitant. Cæterum bona opera, jejmare scilicet, orare, coniteri, stentorea voce insanientium et obsessorum more clamare solent, quod hæc omnia ad mortem peccata sint. Pari ratione animoque armati imaginibus Christi, Mariæ, sanctorum facere conati estis, cum earum aspectu pia mentes percussæ tam multis sæculis conceptam passionis Jesu memoriam recoluerint summa cum devotione, hæc vos pedibus calcastis, et quasi idololatriam deprædicastis.

« Et ærimonie illæ, quæ feria sexta ante paschalis festum totoque eo tempore in acerbissimæ passionis Jesu Christi piam tantopereque a nobis expellam gratam memoriam ad hæc usque vestræ doctrinæ tempora devotissime frequentatæ vix enarrandam ædificationem et utilitatem attulere : hæc denique tibi olim cum saniore mente esses, maxime placuerunt, velut pie ac salutare, quibusque Deo gratior nulla hostia reddi potuerit, sic eas observare ac prædicare non eras gravatus quin et novis ritibus adauxeras. Hæc vero ærimonie omnes sic jam vobis non modo neglectæ, sed vestræ sæctæ sanctulis ita contemptæ sunt, ut choreas tum præcipue agere, alæa, vino, genio indulgere, porcos et porcellos vorare, et quidquid non licitum eorum gula imperat, post summum luxum summamque nequitiam tempus eximere pro pietate habent. Quis ergo non nisi mentis inops et plane furiosus non videt, hos vestros impietate undique plenos abusus non modo variis, sed et centenariis, ac propemodum infinitis modis et ponderibus veteres abusus superare ».

58. *Ritibus sacris substituit Lutherus novas et nugatorias formulas.* — Jam vero quis salis deplorare possit sacrilegos novatorum abusus, quos in sacra invexerunt ; quæ enim summa impietate sacros ritus in Ecclesia institutos carpere Lutherani, ii vel novos finxere, vel a Luthero confictos susceperunt : « Edidit », inquit Coctens¹, « libellum Lutherus de formula missæ et communionis adeo sane imperiosum, ut arrogaverit sibi jus constituendorum rituum, quod ipse prius immani superbia nec summo Pontifici, nec generali Concilio permittere volebat. Hoc est igitur ejus libri exordium : Hactenus inquit, libellis et sermonibus egi inter populos, ut corda primum ab impiis opinionibus cerimoniarum avocarem ». Et infra : « Quare de formula, inquit, aliqua pia missandi, ut vocant, et communicandi agemus : ac sic agemus ut

¹ Gen. VII. — ² Mat. XIII. — ³ II Timot. II. — ⁴ Isa. XL. Luc. III. Mat. VII. — ⁵ Luc. VI. — ⁶ Psal. XCVII.

¹ Godl. in Actis et script. Luth.

non amplius solum verbo doctrinae corda rogamus, sed manna quoque apponamus, et publica administratione in opus perducamus, nulli prorsus praedjudicantes, ne aliam amplecti et sequi liceat (1) ».

59. Ita Lutherus omnibus rapsodiarum artificibus componendarum missae celebrandae formularum potestatem contulit, modo formula ab Apostolis tradita, qua sancti Patres semper usi sunt (abominationem autem a sathana per hominem peccati in loco sancto statutam appellavit hic sathanae administer) abolita foret. Nec mora, conficti sunt profani ritus atque nugaces, ut deplorat Joannes Eckius ¹ : « Sacramenta, inquit, Ecclesia negat, qui tametsi rumpantur, carere tamen non possunt externis signaculis et ceremoniis, ut Augustinus ipse testatur : quid enim comminiscuntur tot novas suorum sacrificulorum ceremonias? Nomen saluberrimum esset remansisse eos cum Ecclesia Catholica? Abrogarunt illi quidem cantica Ecclesiastica, quae plus mille annis jam inde temporibus Gregorii in usu Ecclesiae fuerunt : quid autem isti jam pro iis caniflant? mendicant nimirum adhuc quasdam particulas ab Ecclesia; deinde canunt nescio quid chorearum, et Wittenbergensium cantuicularum ».

60. Adversus vero tantam impietatem luculentum librum Judocus ² Clitoveus Parisiensis doctor, qui antea *Antilutheranum* composuerat, edidit, in quo haeresiarum iam relarguit : « Severa dignum est censura quod impias vocat Lutherus caeremoniarum opiniones in Ecclesiastico officio fieri solitarum; nam veteris legis ritus in oblationibus et sacrificiis illius temporis observari consuetos nemo sane mentis impio dixerit, cum jusserit sepeissime Dominus in Exodo, Levitico, libro Numeri, et Deuteronomio illos diligenter et districte pro legis illius decursu custodiri. Quis igitur, nisi plane improbus et mente parum constans, novae legis caeremonias ministerio Spiritus sancti institutas, et sacratiorum mysteriorum significativas promovescentesque populum in majorem divini cultus reverentiam, appellaverit impias aut sacrilegas? » Et infra : « Quae, obsecro, nocentior posset induci pestis in Ecclesiam Dei aut quae magis horrenda confusio, quam ut laudem nulla

habeatur certa forma celebrandi divinum missae mysterium, quod omnium quae in Ecclesiastico geruntur ordine excellentissimum est et supremum; cumque uniformis fuerit ritus apud Haebreos immolandi atque manducandi agnum paschalem typicum, quando veteris synagoga decursus agebatur, nonne pendendum esset et abominandum, ipsum verum agnum Christum immolari in altari mulliformi ritu, et vario, atque pro cuiusque nutu permulando? » Et rursus : « Verum percontari nunc, inquit, a Luthero velim, in qua potestate haec facit, et quis dedit illi hanc potestatem, ut antiquam formam celebrandi divini mysterii immutet, et novam fabricet : si enim de caelo se missum contendit, aut a Dei Spiritu ad molendum id opus, signa sui Apostolatus ostendat oportet, quibus fidem faciat a Deo ipsum esse quod tentat : huiusmodi autem signa necum cuiquam conspecta sunt aut cognita ». Haec Clitoveus vir vitae innocentia et eruditionis ubertate insignis : contra quem Lutherus mutire non ausus est, cavittque ne Germaniae populi, in quos sibi pseudoapostolicam arrogabat auctoritatem, quidquam de his rescirent.

61. Substulere etiam Lutherani morem celebrandi Latino sermone sacrificii, cum praelexerent Latinas voces ab ignaris non intelligi, atque ideo pietatis fructum nullum colligi : quorum fraudes et sophismata idem Eckius ¹ egregie refellit, ac Latino sermone divina mysteria pie ac merito celebrari, nec pietatis ullo fructu imperitos Latini sermonis orhari : « Sancta, inquit, sane et meritoria est intentio finis, faciens ipsam quoque orationem placere Deo : sic Hugo ait : Pura oratio est, cum ex abundantia devolutionis mens ita accenditur, ut cum se ad Deum postulaturam converterit, praemoris ejus magnitudine etiam petitionis suae obliviscatur ; unde plus quam ridicula et infantilis patet neochristianorum soliditas, qui missas Latinas abolent, quia quibusdam non satis intellectas : quandoquidem etiam in missa pro magna parte Scriptura sacra usurpatur, in qua semper Spiritus sanctus loquitur, eamque inspirat etiam in quibuscumque linguis. Et quia sacerdos, ut publicus totius Ecclesiae minister missam celebrat, decet omnes homines fidu-

¹ Jo. Eck. homil. 12. de sac. — ² Judoc. Clitov.

¹ Eck. lo. cit. hom. 3. in diebus Rogationum.

(1) Quo potissimum tempore corperit sacrarum caeremoniarum Lutheri opera abrogatio, et Eucharistia ita administrata sit, ut nihil de veteri ritu servaretur, indicat Spalatinus in Annalibus his verbis : « Feria II post JUBICA, (idest post Dominicam Passions,) Wittenbergae in templo parochiali, auctore doctore Martino Luthero, abrogatus omnibus missis privatis, ea ipse tant caeremoniae Apostolicae ab Apostolo Paulo I Cor. XIV descriptae, ut videlicet primo aliquid legatur ex Biblus, secundo id enarratur ab aliquo ; postremo ut oretur publice pro salute Ecclesiae ».

Quod tamen hic num. 61 scribit annalista de usu linguae Latinae in sacris rejecto, id jam inde ab anno superiori tentari apud Lutheranos coepert, cum ad eundem annum in Spalatio legimus Ecolampadium in arce Eberburgica illud statuisse at Epistola et Evangelium sub missa « Germanice legentur et recitentur » ; quod ejus factum, reprehendentibus multis, idem Ecolampadius eleganti Epistola ad Casparem Hedionem Moguntinum scripta defendit.

Ex eodem Spalatio ad hunc annum discere licet quismam centum gravamina Germania, quorum hoc anno meminit annalista, auctor descriptorque fuerit. Ita enim ille ad hunc annum : « Centum gravamina etc. Friderico Pappus exensa sunt ».

ciam suam reponere in universali Catholice Ecclesie fide, quod multo magis placet Deo, quam quacumque privati hominis fides. Præterea quod in missa præcipuum sit nulli profano subtrahitur sive intelligenti, sive minus, sive prope astanti, sive a longe, et vocem sacerdotis plane non audienti; siquidem sacrificium illud exhibetur in commemoracionem passionis et mortis Christi, ad laudem Dei, necessitatis nostræ gratia, et ad edificacionem totius Ecclesie. Quæ omnia tu pro tua pietate, pro effectu et ardore charitatis contemplari potes, et majori sæpe devotione Christum adorare, neque intellectis, imo neque auditis iis, quæ in missa profertur verbis, quam si singula observasses: constans enim et concurs doctorum omnium sententia est, intentionem verborum etiam nocere posse, si quando orantis devotionem impediatur.

« Quam puerile est quod præ se ferunt neochristiani de missis Germanicis, solam attendentes litteram et intelligentiam verborum, neglecto Deo, et qui ex illo promanat spiritali intellectu: nec quidquam adjuvat eos, quod pro se sibi quidem forte et invictum visum afferunt dictum Pauli¹: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est, quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente.* Hoc telo isli rem totam velut acu sibi teligisse videntur; et citra controversiam colligere hinc posse omnem, quæ lingua sola sine sensu et intellectu fit, orationem esse vanam et infrugiferam. Atqui ad hunc locum nos respondemus, et dicimus in eodem triplicem contineri orationem, oris seu linguæ, spiritus, et sensus sive intellectus: si quis ergo in ignota sibi lingua orat, ore utique orat simul et spiritu, hoc est voluntate, dum propter Deum illud facit: mens autem illius, hoc est, intellectus, sine fructu est, quia quod orat non intelligit, non quod tota interim illius oratio fructu careat, siquidem adhuc et meritoria est oranti et Deo beneplacita; sed fructu illo destituta est, quem homo ex intellectu capere poterat, ideoque ibi Paulus eo semper nititur, ut ostendat prophetiam, donum scilicet Scripturas et verba orationis interpretandi, præstare gratia linguarum. Id ita tu persuasum firmiter habe; et deprehendes hic quoque insignem istorum errorem; ecce enim tempore, quo in dies plurimi tum Ethnici, cum Judæi, convertebantur ad Christum, non admodum conducebat fidelibus multis linguis loqui coram eis, sed Scripturarum interpretatio et re ipsorum tunc erat, quod sine illa Scripturas non intelligebant: cum vero jam homines in fide Christi emultriti, et ab ipsis jam inde cunis instituti adolevisent in illa, assiduamque prædicacionem

verbi Dei, jam tunc constaret eis de omnibus, quæ tractabantur in missa, vel alias fiebant in Ecclesia, ad quid necessarium erit missas celebrare in lingua vernacula? cum neminem etiam ex vulgo faleat quidquid præcipuum in missa transigitur, dum omnes se gestibus suis ad verba sacerdotis accommodant, jam assurgendo, jam genua flectendo, jam laudando pectus, usque adeo non desunt jam nostratibus etiam idiotis mysteriorum omnium cogniciones, dum propheta non desunt, qui quidquid vel in Scripturis est abstrusum, vel in Ecclesia sit arcaneum eis aperiant, ut jam illi vere, ore, spiritu et mente possint orare, prophetiarum istarum adjuvi beneficio, quæ in lingua populo bene intellecta fieri debent, teste Paulo; reliquos Dei cultus non pro suo quilibet arbitrio in quacumque peregrina lingua perficere debet, sed in ea, quæ per universam Ecclesiam Christi et latissima et amplissima est apud nos, maxime qui de Ecclesia Latinorum sumus: alias quæ futura esset confusio, si nobis Germanice missas legentibus advenirent, vel Itali, vel Galli, vel Hungari, vel Bohemi, nihil intellecturi eorum, quæ diceremus? aut quid ibi futurum, nisi quod singularium nationum homines alio proficiscentes, iisdem ad quos venirent barbari viderentur. Sane eo respexisse Paulum satis magnus testis est Ambrosius, qui dicit illum hic redarguisse Judæos, qui in sacrificando lingua Syriaca uti volebant ».

62. Derisere quoque Lutherani accendendi in sacrificio cereos morem, et Catholicorum Deum cæcum esse cavillati sunt, quasi meridie illi accensa face opus esset: quam impiam cavillationem refregit idem Eekius¹, allatis ex Exodo divinis imperiis datis Moysi de accendis lucernis in tabernaculo testimonii, tum addidit: « Quod si objecerit ex neochristianis quispiam in veteri hæc præcepta esse Testamento, nihil igitur ad nos Christi Evangelio subjeclos pertinere; ei quoque responsum volumus, verum id quidem esse, nam alias nos quoque habere cogemur candelabra aurea, quorum unum centum haberet talenta cum lampadibus septem: sed unum hoc ex eo vicissim quaero: an Deus ille in veteri Testamento cæcus fuerit eo quod jusserit tot sibi lucernas accendi, quod is tam impudenter cavillatur? An non idem utrinque Deus, qui omnia bene vidit luminis nullius indigus, et tamen voluit tot in templo luminaria ardere? aut unde probabis Deum quod olim voluit et præcepit, nunc prohibuisse? aut cum sacculo Bulla et celo tibi descendit? quid igitur sanctas Ecclesie ceremonias missas facis? »

63. *Quoniam fuerint Lutheri oppugnatore.* — Exacnere vero styllum, præter Clitoveum et

¹ I Cor. XIV.

¹ Eek. to. III. hom. 3. in die p. III.

Eckium, adversus sacrorum rituum eversorem Lutherum in Germania Thomas Murnerus, Joannes Dietsbergius, Joannes Coelaus, de quo inferius. Et quidem Eckius Lathie, Murnerus Germanice piam ac eruditam regis Angliæ assertionem de septem sacramentis contra captivitatem Babyloniam a calumniis hæreticorum vindicantur, atque atrociam Lutheri mendacia confutarunt, quorum ultimo et quinquagesimo veluti mendaciorum regi Murnerus coronam insignem appinxit; quandoquidem impudentissimus hæresiarcha, cum librum maledictis et mendaciis sarcivisset, ausus est in fine hæc verba apponere : *A virulentia et mendaciis abstini.* Tam promptus vero mendaciorum artifex fuit Lutherus, ut Dietsbergius eximius theologus in duabus dumtaxat confutationibus, quas in Lutherum de votis et de confessione scripsit, eum convicerit oclingentorum et septuaginta quatuor mendaciorum, præter alia innumera, quæ in aliis responsionibus suis perstrinxit.

64. In Angliâ scripsere adversus Lutherum Joannes Fischerus episcopus Roffensis, vir summæ eruditionis vitæque integerrima, necnon Thomas Morus regii sigilli præfectus, qui ambo postea, ut supra dixi, martyrii pro fide palmam retulere. Et sane Fischerus præter dictum volumen contra assertionem unius et quadraginta articulorum impiorum Lutheri, etiam Oecolampadium impietatis alium signiferum quinque libris de Eucharistiæ sacramento confudit. Tum pro defensione sacri sacerdotii Henrici Angliæ regis librum adversus Lutherum strenue propugnavit, adductis sacre Scripturæ et sanctorum Patrum testimoniis, in quo postremo justo dolore ob inauditam hæresiarchæ improbitatem aliquanto commotior, quam ejus blanda et mansueta consuetudo ferret, ita Lutherum ipsum describit : « Christi vox in Cantificis est : *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliantur vineas*; quæ plane monet hæreticos esse capiendos antequam adolescant : nam hi vulpinis fraudibus vineas, hoc est, Ecclesiam Christi, demoliri student. Optarim igitur, ut hanc vocem audissent hi, quibus ex officio incumbit hæreticos, dum parvuli sunt, comprehendere; neque enim hodie tam gravis esset in Ecclesia tempestas et rerum omnium perturbatio, si Lutherus, dum esset vulpecula, fuisset repressus : at nunc evasit in vulpem grandiusculam, amosam et veteratricem tot dolis, astutiis, artibus instructam, ut medium feneri difficillimum sit. Sed quid dixi vulpem? parum est, canem dixissem rabidum, imo lupum rapacissimum, aut sævissimam quamdam ursam, quæ raptis catulis furore quodam agitur, vel magis hæc omnia simul; multas enim hoc monstrum intra se bestias alit; sed et ejusmodi nomenclaturis apprime gloriatur, seipsum enim appellat ursam et lænam; nam et utramque se

futurum Catholicis pollicetur : Lutherum, inquit, habetis ursam in via et lænam in semita : in ejusmodi monstrum evasit, ex vulpecula jam tandem Lutherus ».

65. Roffensi episcopo nunquam Lutherum nec Lutheranorum quempiam respondere ausum tradit Coelaus, ut nec Thomæ Moro, sive Guillelmo Rousseo, qui ita Henricum regem contra Lutheri convitia tutatus est, ut iisdem spurcitiis, quas Lutherus vomuerat, illi os obstruxerit : « Sic se submitit, inquit, fraterculus vicario Christi, (jactasse Lutherum illi se submitisse vidimus), quomodo Judæi se submitserunt Christo, cum datis lapidis flexerunt genua, clamantes per Iudibrum : *Ave, rex Judæorum*; verum a mendaciis et virulentia prorsus abstinuisse se testatur, ipse cui nihil est aliud in calamo quam calumniæ, mendaciæ, sycophantiæ : cui nihil est aliud in animo, quam virus, tumor, invidia : qui nihil in capite concepit præter stultitias, furores, amentias : qui nihil habet in ore, præter latrinas, merdas, stercorea, quibus fœdius et spurcitiis quam ullus unquam scurra scurratur; quorum nemo reperus est unquam præter istum tam stolidus, plagipafida, ut sibi stercus in os conjiceret, quod alii spueret in sinum. Quamobrem cum sit hujusmodi, nihil miror si nunc indignus habeatur, quocum quispiam disputet. Certe, quando quidem totum se devovit inferis, et obduravit in schismate, nec unquam decrevit hæreses recantare, et statueret tamen secum debet aliquam saltem, ut habeat civilis honestatis rationem, quo sibi potius vendicet auctoritatem dogmatistæ, quam vilis in hæretico scurræ ».

66. In peroratione vero operis egregie descripsit qua Lutherus vertigine in conlanda hæresi raperetur : « Is, inquit, eo modo rem tractat, ut plane se declaret meditari secum immortalitatis quoddam genus absurdissimum, eaque jam cœpisse perfrui, et totus esse, versari, vivere in hujusmodi sensu et fitillatione gloriolæ, quod futurum præsumat post aliquot adhuc ætatum myriadas, ut recordentur et loquantur homines, fuisse olim aliquando apud sæculum prius nebulonem quemdam, cui nomen Luthero fuerit; qui cum cacodæmones impietate vicisset, ut dignis emblematis ornaret suam sectam, picas garrulitate, lenones improbitate, prostibula obscenitate, scurras omnes scurrilitate superarit; qui id studuerit, curarit, effecerit, ut velut philosophorum sectæ ex ipsis habent vocabula et gnato meditatus sit parasiti itidem et gnatonici vicerentur, sic absurdissimum genus hæreticorum, impietatis seclerum, spurcitiæque colluvies appellentur Lutherani ».

67. Cæterum non rescripsit furenti homini regio responso indigno Henricus Anglorum rex, sed summa gravitate ac prudentia imminentis

periculi admonuit ¹ Fridericum principem electorem et Joannem fratrem Lutherana impietate infectos, duces Saxonie, Thuringie Landgravios, ac Misnie marchiones, si hanc pestem fovere pergerent, levia fuisse ingentium malorum principia : Mahometanae superstitionis exordia a paucis nebulonibus ducta : concitanda in bella a Luthero Germaniam, mutuisque debilitatam cladibus Turcico furori in praedam expositum iri ; impendenti itaque Christiani imperii excidio, compressa ea nova secta antequam adolesceret, occurreret : « Quid ad vos, inquit, et tam potentes, et in Christi cultu tam devotos principes, aut propius spectare potest, aut debet movere vehementius, quam cohibende factionis istius Lutheranae studium, qua nullam unquam in terras nocentiorum malus invexit genius, aut qua majorem perniciem sit allatura propediem, nisi boni piique omnes obstiterint, et in primis, qui plurimum et possunt et debent principes ? » Et infra : « Quanquam non admodum decorum patem ita me comparare, ut cum homine tali publice componar ac disputem, tamen cum rex et propheta David non censuit indecorum ante arcam foederis nedum saltare cum quolibet, ipse certe non eram quemquam habiturus indignum, quocum in gratiam religionis pro fidei veritate dissererem. Nunc vero cum nihil ad rem respondeat, sed rationum loco proferat mera deliria, alios cum illo congrredi, nec inhortabor nec prohibebo : ipse certe non committam, ut cum insaniente insaniam ; nam quisquis et aequus lector et prudens libellum meum cum illius libro perleget, is profecto facile judicabit, jam nunc Lutheri naeniis satis superque responsum esse. Quod si quis illi tam inique faveat, ut mea verba non sustineat inspicere, aut tam insigniter instupescat, ut collatis utrinque locis non sentiat rem adhuc responso non egere, huic nulla unquam responsione satisfecero ». Et rursus : « At nunc effecit hostis, ut orbi toti inctarescat alterum, nempe aut ipsum esse prorsus imbecillum, aut meas rationes admodum valuisse, quas contra nihil invenire potuerit praeter insania scommata, et prorsus insana convitia, quibus si me commoveri putat, egregie profecto fallitur : etenim quantumvis ille me vocet insanum (vocat, opinor, plus millies) nunquam tamen tam insanus ero, ut aegre feram, quod insanus vocer ab insano. Itaque, aut mea me fallit opinio, aut istius in me ac regium nomen contumeliosa spurcilia, vos haud paulo magis quam me, viri clarissimi, commovet ; solet enim generosus animus nobilium reverentia quadam inter se colligari, qua vel in hoste quae oderint, ac persequantur hominem, personam tamen honorent ac reverentur officium : nec generosus fere quisquam invenitur usquam tam incivilis ac

barbarus, qui vel inimicitiiis ullis adduci possit. ut scurrilem in modum lingue petulantia conspergat nobilem ». Et infra : « Nam si quid maledictis illis immiscuit, de cuius veritate poterat quisquis rem non nosset aliquid fortasse dubitare, nunc in animum succurreret lectoribus, nihil illius maledictantia credendum, cui perpetuum institutum esse videatur de principibus prorsus omnibus, atque ipso etiam Cesare, mentiendi : neque enim istud Luthero novum est, omnia comminisci ac fingere, quibus in odium principum scelerate concitet atque existimet populum : in quod negotium promovendum sceleratorum hominum ceteram jamdudum contraxit atque adjunxit sibi. Itaque nulla unquam factio fuit ita seditiosa, pestilens, nefaria, quae sic religionem omnem tollere, leges omnes obruere, mores omnes bonos corrumpere, respublicas omnes evertere machinata sit, ut nunc ista conjuratio Lutherana, quae et sacra omnia profana, et profana contaminat : quae ita Christum praedicat, ut ejus sacramenta conculet, ita Dei buecinat gratiam, ut arbitrii libertatem destruat : ita fidem extollit, ut operibus bonis detrahat et invelat peccandi licentiam : ita misericordiam sublevat, ut justitiam deprimat, et malorum omnium causam inevitabilem non in Deum aliquem malum, quod Manichaei saltem commentis sunt, sed in unicum illum vere bonum rejiciat : qui cum ad hunc modum impie divina fractarit, velut a caelo dejectus serpens virus effundit in terras.

68. « In Ecclesia commovet dissensionem, leges omnes abrogat, magistratus omnes enervat, laicos in sacerdotes concitat, ulrosque adversus Pontificem, populos adversus principes ; nec aliud plane molitur, quam ut Germaniae primum populum tanquam pro libertate bellum indicat, proceribus deinde, ut Christiani contra Christianos, spectantibus et iridentibus Christi hostibus, pro Christi fide ac religione depugnet. Quod si quis forte non credat ab uno homine nihili tantum unquam periculi nasci posse, huic in mentem velim subeat Turcica illa rabies, quae cum nunc tot per terras et maria se diffundens, maximam ac pulcherrimam totius mundi partem occuparit, a duobus olim nebulonibus sumpsit initium, ut interim taceam factionem Bohemicam, quae et ipsa, quis nescit quam exiguo vermiculo, in quam immanem draconem haud absque magno Germaniae malo, quam prope adolevit ? ita proclive est malam segetem nullo demetente crescere ; nec ullus unquam socio caruit ad nocendum ; neque tam imbecillus est quisquam, quin securo possit ac tanquam lusurum spectanti, lethale vulnus infligere ».

69. Henrico Angliae regi Georgius Saxoniae dux Catholicus (nam Fridericus et Joannes praedicti monitis aures obturarunt) rescripsit, Lutherum initio ovina pelle tectum in orbis theatrum pro-

¹ Ext. apud litt. regiae Coelestis in Actis script. Luth. an. 1523.

diisse, cum de emendandis ab Ecclesia nonnullis corruptelis agere præ se tulisset; ac paulo post conciliatis hominum studiis lupinam rabiem in convellenda religione effudit, ut superius indicatum est. De illius vero contumeliosis scriptis hæc addidit: « Jam posteaquam inaudita hominis ipsius audacia eo profecit, ut non modo mediocres viros eruditionis pariter et integritatis opinione celebres petulanti calamo invaderet, verum etiam (quod nemo facile expectasset) in Angliæ regem omnium humanorum ornamentorum laude spectatissimum, maledicentiæ suæ frenos laxaret; certissima perfricta frontis, tum malitiosæ mentis argumenta omnibus de se dedit. At vero nullis verbis consequi queam, quam impudentis ejus libelli descriptionem inique tulerim; continuo enim ut de ea rescivi, et edictis ne in ditione mea venderentur, vel legerentur, cavi, et bibliopolum, qui primus hic venum exposuerat, acerba carceris multa animadverti ». Et infra: « Porro non mediocriter etiam animam meum levat, quod cum præ cæteris Germaniæ principibus in Lutheri scriptis ac concionibus nunc apertius, nunc obscurius impelar, accidit hoc mihi commune cum heroibus aliqui laudatissimis Carolo Cæsare ejus nominis V in cuius verba jurasse gloriosum mihi duco, et Henrico VIII potentissimo Anglorum rege, cum quibus equidem vituperari malim, quam cum Luthera colluvie laudari; neque enim quomitus probi Christianique principis officium facere pergam, iste ullis vel minis vel convitiis efficiet ».

70. *Convitiâ Lutheri in principes.* — Hactenus Georgius princeps, qui merito Lutheri maledicta contempsit; cum ille furens rabie hoc anno, quod perversam illius Evangeliorum translationem Catholici principes in principatu Brandenburgensi, in Misnia, in Bavaria et aliis locis exuri jussissent, librum de sæculari potestate Joanni duci Saxonie inscriptum edidit, in quo universim omnes principes maximos fatuos, pessimos nebulones, a quibus pessima queque expectanda sunt, hictores et carnifices Dei appellavit: quibus est precepatum, ut præcipitio collum frangerent, terrasque et homines in clades et miseras conjicerent: hortatus est populos, ut eos contemnerent, perversa Psalmi cxi interpretatione usus: *Effudit contemptum super principes*: abusus pariter oraculo sacro, quo mundus dicitur inimicus Deo, conclusit absurde principes mundanos non posse, nisi Deo contraria, agere, furere contra Evangelium, et fatue agere. Interminatus denique est brevi eorum jugum excussum iri a populis, versum jam rerum ordinem, neque ipsos amplius homines ut feras venaturos. Ita seditionum concitator Lutherus gratiam principibus reposuit, qui nimium illius causam adversus Pontificem expetentem ut judicario legum ordine coerceretur, fovissent.

71. *Novatoris argutia contra castitatem.* — Patratum illius auspiciis est hoc anno obscœnum horridumque facinus: siquidem iis ipsis diebus quibus fideles recolende acerbiſſimæ Christi passioni, expiandæque vitæ criminibus conscientie vacare solent, ut puro pectore Domini cum corpus excipiant, Lutherani malis furiis acli, novem virginis genere nobiles et Deo sacras ex monasterio Nimicensi clam ad stupra rapuerunt Wittenbergam: at de tanto suorum flagitio diaboli satelles Lutherus non indoluit, sed triumphavit, tanquam egregium aliquod opus dignum immortalitate peractum esset; ac ne silentio ob sui horrorem obtereretur, ad impellendos ad similia flagitia Germanos illud scriptis promulgavit: « Juxta illud Salomonis », inquit Coelæus ¹: *Qui relinquunt iter rectum, et ambulat per vias tenebrosas: qui lætantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis.* Et secundum illud Isaia ²: *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt*. Celebravit etiam publice panegyrica oratione Lutherus Leonardum Koppem raptorem incestuosum, et diabolica amentia et impietate illum cum Christo animas ex inferorum potestatibus rapiente contulit, ac Deum flagitii auctorem esse voluit, Leonardum Koppem hæc verbis effereus: « Fecisti opus novum de quo provinciæ hominesque cantabunt et loquentur; quod multi velut ingens incommodum proclamabunt; qui autem cum Deo sentiunt velut ingens commodum glorificabunt, ut sis certus Deum ita ordinasse, et non esse hoc opus aut consilium tuum proprium »; et infra: « Ne dixeris hic: In me concitatur totum cœnobium Nymicense quod jam audiunt me illum fuisse raptorem; respondeo », inquit Lutherus, « imo vero felicem raptorem, sicut et Christus raptor erat in mundo, quando per mortem rapti mundi auferebat arma et vasa sua, ipsumque ducebat captivum: ita et tu has miseris animas ex carcere humanæ tyrannidis eduxisti, et quidem opportunissimo tempore in Pascha, quo Christus suorum quoque captivitatem captivam duxit ». Utinam animadverterent hæretici, quam fœde Lutherus Christo illudat, qui illum cum nefandissimo stupratore, et humanæ redemptionis sacrosanctum mysterium cum sacrilego virginum rapti comparet. Earum infelicitum monialium unam, nomine Catharinam de Bore, postquam biennio in lupanari Wittenbergensi a scholasticis vulgo illusa fuit, jam gravidam Lutherus sibi conjugem optavit: « Facta est Luthero », ait Coelæus, « uxor monacho monialis, perquam perfida, flagitiosa flagitiosa, scilicet ut esset dignum ollæ operculum et par pari facile conjungeretur, nec mentiretur eis Paulus dum ait ³: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.*

¹ Coelæus, in act. et scriptis Luther. Prov. II. — ² Isai. III. — ³ I Timol. V.

72. Oslenderat jam ante Lutherus castitatis se acerrimum hostem esse, libellumque contra vota monastica scripsisse vidimus: hoc vero anno cum Joannes Faber, episcopi Constantiensis in causis Ecclesiasticis vicarius, postea episcopus Viennensis, insigne volumen, quo ex sacris Scripturis et vetustissimis quibusque auctoribus Græcis et Latiniis sacramenta Ecclesiæ, potestatem summi Pontificis, sacrosque ritus asseruit, Romæ edidisset, quod etiam Lipsiæ jussu principis Georgii, necnon Coloniae impressum est, titulumque promeruit ut Malleus hæresis Lutheranae diceretur, Lutherus illius argumentis convictus, captata ex eo occasione, quod ille Matrimonium inter sacramenta connumerasset, calumnias adhibuit, cœlibes vocans scortatores, et quasi Faber Matrimonium, præferendo illi castitatem, vituperasset, in Prefatione expositionis septimi capitis Epistolæ B. Pauli primæ ad Corinthios hoc fallaci argumento oppugnat castitatem: « Cum Deus mulierem ita creaverit, ut debeat et cogatur esse circa virum, satis nobis fuerit, Deum esse nobiscum, ideoque Matrimonium honoremus velut divinum nobileque negotium; quod si scioli isti illud inire noluerint, dimittamus eos in sua cœcitate fornicari ac scortari, quandiu permiserit eis Deus. Nos habemus verbum Dei pro nobis, quod manebit, et non obstupescet coram ejusmodi crassis fabris, etiamsi plures forent quam sit arena maris ».

73. Hæc ille mendax veterator: nam imprimis mentitur se honore afficere Matrimonium, cum illud sacramenti dignitate inter Christianos decoratum a Christo neget: mentitur mulierem ita cogi esse circa virum, ut non possit se continere divina suffulta gratia, quo caelestium rerum contemplationi se totam addicat; mentitur etiam doctores Ecclesiæ, qui laudant castitatem, fornicarios esse: mentitur denique illius verba Dei verbo firmari, ut arguit Coelæus deceptis hæc ex S. Paulo sententiis, quibus virginitas commendatur præferturque Matrimonio: *Volo autem omnes vos homines esse sicut me ipsum. Item: Dico autem non nuptis et viduis, bonam est illis si sic permanserint, sicut et ego. Item: De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Item: Quoniam bonum est homini sic esse. Item: Solutus es ab uxore, noli querere uxorem;* et adhuc multo apertius; *Volo, inquit, vos sine sollicitudine esse: qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori et divisis est. Et mulier inuupta et virgo*

cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu: quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi quomodo placeat viro. Item: Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit. At illustrata adeo et perspicua Pauli testimonia Lutherus impudenter pervertit in expositione, quam epithalamium vocat, detorsitque in patrociniū incesti, cui sacerdotes, monachi, et moniales conjugii honestum nomen prætexuerunt. Illud autem lascivum epithalamium Conradus Kollin theologiae professor Coloniae in cœnobio sacrae Prædicatorum familiae uberrime pluribus libris confutavit, conquestus a Luthero « Christum de cordibus hominum cum omni pietate et religione pariter ejectum: Turcæ doctrinam Germanis traditam, eique ad occupandam vi Germaniam, quam perfidis apostatis ille replevit eo libro, paratam esse viam ».

74. Extulisse omnium primus publicæ scortationis obtensio conjugii nomine vexillum fertur¹ Carolstadius, ac sacerdotes suo exemplo a sacris altaribus ad sacrilegos thalamos pellexisse: cujus detestabile scelus Lutherani adeo commendarunt, ut mimica scurrilitate illius veluti viri heati memoriam consecrarint, conficta stultissima et impia missæ formula, Dioctetiani et Juliani apostatæ, qui Christiana sacra ab histrionibus derideri jubebant, exempla secuti; et quales ipsi essent, nimirum stupris contaminatissimi, ipsimet depingere non erubuerunt hæc verbis: « Nos ergo concubinis nostris gravati te, Deus, poscimus, ut illius, qui patres nostros sectatus antiquos tibi placet, nos imitatione gaudeamus in æternum ». Profligatissimi itaque ac perditissimi homines sanctos Dei sacerdotes qui tot superioribus sæculis castitatem coluerant, impios et cæcos appellarunt (1).

75. Verum nil miserius eo fuisse postea, quem ipsi beatum dixerant, visum est, invasque harum sacrilegarum Carolstadii nuptiarum auspicia describit Coelæus, nimirum asinas carnes in nuptiali eo convivio pro cervinis ludibrii causa fuisse appositas, hujusque execrandi Lutheranorum beati infelices exitus referi; contracta enim cum Luthero, qui veluti draco minores serpentes devorabat, inimicitia, Saxonia in exilium pulsus, multas calamitates pertulit, revocatusque Wilttembergam: « Cum præ pudore », pergit Coelæus, « conspectus eorum hominum, apud quos antea opibus, honoribusque et dignitate floruisse, ferre non posset, secessit

¹ Coel. an. 1.24.

(1) Carolstadium omnium primum inter sacros Deo homines protanas nuptias admisisse dum scribit annalista, protecto fallitur. Spalatinus enim earum rerum testis omni exceptione major, anno MDXXI notat in Saxonibus conjugium cum sacerdotio conjunxisse duos illos vel tres, quorum nomina ex eodem Spalatinio dedimus in nota ad A. MDXXI, 53. In exordio vero anni sequentis, quem idem Spalatinus a die Natali Christi ducit, Carolstadii celebres nuptias commemorat easque cum die festa S. Stephani componit.

inglorius in proximum oppidulum, atque in circumjacentes villas, ubi aliquandiu vitam miseram sustinuit, factus ex theologie doctore et archidiacono Witlembergensi miser agricola, et rusticus indoctus, qui arare nesciens, per inopiam arare cogebatur, equos habens indoctiles, quorum unus hac, aller illac ante aratrum pergebat, aut procedente uno stabat aut retrocedebat alter, ut cuculis risui atque etiam commiserationi esset arator vicinis, quibus et uxor ejus merito miserabilis videbatur, ut quae ex nobili familia orta ac nobiliter educata pessimo exemplo et infelicissimo auspicio nupsisset contra jus et fas sacerdoti homini ignobili et alienigenae, tot deinde modis infami, proscripito, inopi et abjecto, apud quem ne rustico quidem aut cibario pane saluari posset, cujus maritum falsum in nuptiis beatum dixerant Witlembergenses ». Denique, ut hujus beati infelicissimos exitus claudamus, exprobrat Luthero Joannes Faber, illum in exilium ab eo fuisse projectum, et modo ligna in foro, modo pyra, aut placentulas vendidisse; ac demum morituro dæmonem per triduum adstitisse, ut ejus feterrimam animam raperet in tartara scribit Meshovius¹. Haecenus de infaustis nuptiis sacerdotum, qui fallaci Evangelii specie subornatum Mahumetismum in Christianum imperium invehere moliti sunt.

76. Dum Luthero signifero complures cucullati ac sacerdotes continentiae vota triumphali pæne pompa, atque effusa libidine effringunt, nata sunt foedissima monstra, quae feditatem horum novatorum in luce collocarunt, ut narrat Ulemborgius² ex certissimis Monumentis hisce verbis: « Dum tumultuatur Lutherus, dum evertit divinum cultum, religionem Catholicam abolet, omnia pro arbitrato diruit, pessumdat, dissipat, et novos ritus instituit (quod anno MXXXI et MXXXIV cum primis factum est) monstra quædam nata sunt in Saxonia, quibus cusmodi monstrum religionis ipse parturiret, oculo Dei judicio, manifesto indicio tamen ad deterrendos homines effigiabatur. Freibergæ natus est vitulus cucullatus habitu monachum referens: at Landesbergæ vitulus etiam monstruosus editus est, non monachi, sed sacerdotis habitu insignitus. Revulserat Lutherus repagula monasteriorum utriusque sexus, et septa castitalis perfrugerat: itaque monachi, sacerdotes, moniales carnalibus desideriis incitati, vitulorum lascivientium instar e monasteriis proruperunt: cujus reitortitudinem monstra illa monacho-vitulina delinearunt: maxime prius illud cucullatum quod antea tum circa cluues lacerum cucullum habuit, et coronam vel rasuram capitis duabus verrucis deturpatam; labrum inferius humano, superius autem cum

naso vitulino simile erat, linguam habebat ex ore semivitulino et semihumano prominentem, pedem dextrum anteriorem eeu concionalundus instar brachii jaectabat. Sic salaces illos et verrucosos apostatas vitulomonachos, quorum omnis virtus in lingua est, qui rupta lumborum cinctura, lacerato abjectoque professionis habitu, ad Ecclesiastica ministeria se tum passim ingerebant, divina providentia depingere voluit. Jam et Witlembergæ circa tempus illud, quo canonicos ad religionem mutandum Lutherus compulit, et fundamentis Ecclesiæ Lutheranae collocandis occupatus fuit, duo nati sunt pueri, quorum aller capite carebat, aller relorfos habebat inversosque pedes: quibus monstris quid aliud quam quod Lutherus agebat, et quidem aperte satis, delineatum fuit? Ecclesiam moliebatur sine visibili capite in terris, quod puer hic acephalus monstrum esse insinuat: ad cam erigendam gradiebatur ore perverso, ut de apostatis Scriptura loquitur Proverb. vi et retortis a sanctorum Patrum rectitudine gressibus incedebat: ejus Witlembergenses poluit vel portentum illud admonere ».

77. *Ineptis quibus suam doctrinam fulcire conatur Lutherus, et perfida artes quibus allicet principes ad direptionem censuum Ecclesiasticorum.* — Tanto porro haresiarcha Lutherus in Catholicos omnes, quos antea Turcis nequiores dixerat, odio exarsit, ut Pighardis et Hussitis, quos paucis ante annis publicis libris veluti hæreticos et schismaticos confutarat, se aggregare maluerit, quam ad Ecclesiæ gremium revocari, scriptisque duobus libris lenocinatus iis fuerit, quasi propius cæteris omnibus ad puritatem Evangelii accessissent. Et quidem adversus Pighardos sive Waldenses, qui per Bohemiam et Moraviam sparsi erant, in resolutionibus suis hæc scripserat³: « Quod si etiam tempore Apostolorum non fuisset Purgatorium, ut superbit fastidiosus Pighardus, numquid ideo credendum est hæretico vix quinquaginta annos nuper nato, et fidem tot sæculorum falsam fuisse contendendum? maxime cum ipse nihil aliud faciat, quam quod dicit: Non credo; et sic probavit omnia sua et improbavit omnia nostra, quasi non et lignum et lapis non credant ». Quibus verbis mirum est Lutherum ipsum et omnes novatores non confundi, cum adversus fidem Catholicam tot sæculorum auctoritate, tot sanctorum Patrum doctrina, tot cœlestibus miraculis a Deo confirmatam, opponant suam incredulitatem: nec enim aliud argumentum idem Lutherus adversus Henrici regis Angliæ, qui septem sacramenta a Christo instituta traditaque per Apostolos Ecclesiæ demonstrarat, librum objecit, quam meram suam perfidiam, ut qui non crederet divinam esse doctrinam, quæ ab

¹ Meshov. *Inst. Anab.* l. 1. — ² Ulemb. in *Vit. Luth.* c. 11.

³ Luth. in *resol. concl.* 15.

omnium sacerdotum sanctis Patribus, inque universo Christiano orbe culta fuisset; quare Guillelmus Rousseus, sive Thomas Morus ¹ illum ad rem apte non respondentem veluti cocentientem luctatorem traduxit: « Specta, quæso, inquit, quam festiviter Lutherus hunc ludit ludum: cogita nunc videre te illum obsecratis oculis intentum stare ad ingerendum colaphum. Ubi estis, inquit, domine Henrice? Illic in proximo. Adhuc invitat, ut accedat propius, nempe ut feriat certius: Producite, inquit, vestrum egregium contra Lutherum libellum. Produco. Adhuc propius. Quid asserit vestra dominatio? An septem sacramenta? Assero. Adhuc propius paululum. Quibus doctrinis? Dei an hominum? Dei. Jam ferendi certus scilicet, en quam recte librat ictum: Audiat, inquit, ergo dominatio vestra: Frustra colunt me doctrinis hominum.

Spectatum admissi risum tenentis amici.

« Qui videtis hunc cæcum inscium, quam longe aberravit in diversam partem si exultare præ gaudio, ut compos non sit sui, quasi egregium colaphum infregerit adversario ». Constat itaque argumenti, quo Lutherus Ecclesie sacramenta evertere voluit, vim omnem in ipsius infidelitate sitam, quod Christiana sacra, quibus Deus colitur, doctrinas hominum appellet, patetque eadem ratione ac facilitate, omnia alia atque ipsum etiam Baptismum rescindere, omnem Scripturam sacram pernegare, ut partem pernegat, primumque ethnicismum inducere potuisse, si nuda illius et ejusvis alterius impostoris assertio ad Ecclesie traditiones, quibus etiam ipsa sacrorum Evangeliorum innititur auctoritas uti humanas doctrinas obtendas sufficerit.

78. Idem heresiarcha, ut facilius plebem in omne impiæ doctrinæ genus præcipitem ageret, non Pontificem solemnesque episcoporum et doctorum cælus controversiarum fidei iudices statuit, sed imperitam plebeculam, edicto hoc anno exhibiti libello, in quo inter cætera hæc effudit: « Christus directe contrarium statuit, auferens ab episcopis doctisque et Conciliis utrumque, nempe jus et potestatem judicandi doctrinas, ac tribuens utrumque unicuique, et omnibus Christianis universaliter, quando ait Joannis x: *Oves meæ cognoscunt vocem meam. Item: Oves meæ non sequuntur alienos, sed fugiunt ab eis: quia non cognoscunt vocem alienoram.* Item: *Quotquot venerunt fures suat et latrones; oves autem illos non audiunt.* Illic omnino clare vides ejusnam sit jus judicandi doctrinas: episcopus, papa, docti et unusquisque habet potestatem docendi: oves autem judicare debent, an illi doceant vocem Christi, an alieno-

rum, etc. » Imbuat ita hic impostor ea amentia sectatores suos ut cum fingerent animo se Christi oves esse, ac Scripturarum omnium purissima intelligentia præditos, absurda quæque dogmata a demonum administris pro Christi voce avidè exciperent, aperuitque omnibus impostoribus viam, ut perversas sacræ Scripturæ interpretationes obtruderent populis, qui falsa a veris discernendi ignari, ut luce ipsa clarius patet, varias pugnantesque inter se sectas condidere, quos non Christi, sed dæmonum voces inde secutos constat: cum vox Christi semper ipsa sibi consentiat, atque Ecclesie præsentis audiendos admoncat dum ait ¹: *Qui vos audit me audit; et rursus* ²: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Qui vero Pontifici, Conciliis et episcopis jus ferendarum legum ademit, ipse legislatoris munus invasit, ac tres hoc anno legum suarum libellos edidit: alterum de formula Baptismi, ejus sacramenti profanandi fuisse auctorem inferius videbimus; alterum de institutione cultus divini, cum antiquus ille a Spiritu sancto et Apostolis institutus ipsi non placeret; tertium de communi fisco, cui ad alliciendos ad sectam quosque nefarios, Ecclesiarum, episcoporum, ac monasteriorum prædia ac jura attribuit: qua de re hæc memorat Ulembergius ³ in ejus Vita:

79. « Oblata Luthero fuit ordinatio civitatis Leisnicensis, quæ modum continebat et formam aerarii ejusdam in publicos usus instituendi, in quod bona Ecclesiastica, quæ sub ipsorum potestate erant, colligenda censuerant. Hanc ille typis excusam in publicum emisit ⁴ addita Præfatione, in qua principio valde commendat Leisnicenses ipsos, quod novam divini cultus formam ordinaverint, et bonorum quandam instituerint communionem ad Apostolorum instar: id scriptum se dicit in publicum referre voluisse, ut quæ ab ipsis in hoc genere facta sit ordinatio, aliarum etiam communitatum usui deserviat: sperare se futuros, qui hoc ipsorum exemplum ad imitandum sibi proponant; quod si fiat, et hæc consuetudo paulatim inoleseat, securitatem brevi collegiorum, monasteriorum, aliarumque fundationum ingentem ruinam ». Tante prædæ dulcedine improbos homines adeo definxit, ut proximo anno ad principatus Ecclesiasticos occupandos, expilandaque monasteria ad arma coerint: quam vero late serpsit illius exempli pernicies describit Joannes Eckius ⁵: « Non inferiorem, inquit, superbia efficaciam hic habet avaritia; sic enim sapiens dicit ⁶ avaro nihil esse scelestius, quoniam et animam suam venalem habet, et in vita sua projecit infima sua. Aut cur putatis multos enim præclaros viros Lutheranos et Zuinglianos fieri, nisi quod vident opulenta

¹ Luc. x. — ² Mat. xviii. — ³ Ulemb. c. 11. — ⁴ Luth. fo. 11. edit. Jen. p. 259. — ⁵ Eck. fo. 11. Hom. Dom. 3. post Pascha. — ⁶ Eccl. x.

¹ Thom. Mor. in defens. Henr. contra Luth.

ibi aliquot cenobia diripi, census vi occupari, decimas, anniversaria et fraternitates abrogari; indeque sperant quæstum? neque adeo lumen illi inhiant, ut negligent Ecclesiam; provident enim ei de tribus aut quatuor etiam scilicet bonis (ita coram plebe pollicentur) et doctissimis prædicatoribus. De quorum salario quidquid reliquum est queris in quem convertatur: inepte id totum in publicam et divitem arcam congeritur; sane in arcam divitem, unde nihil sperandum sit pauperibus, quorum solo prætextu cæteri interim fiunt opulentissimi, dum istis algere et esurire licet fortiter; præclare enim hic agit, quia quamvis sancti contemnuntur, interea tamen aureæ et argenteæ ipsorum imagines, thuribula, calices confringuntur, et quæcumque alia sunt vasa Deo cultuique divino dicata in profanos usus convertuntur». Eadem rapinarum cupiditas corruptit complures magnosque principes, atque integra regna Lutherana abyso submersit: in Suecia enim, cum Gustavus regni gubernacula capessivisset, a Laurentio Andrea archidiacono, Lutheranæ veneno infectus, Ecclesiarum vectigalia invasit¹; latiusque Lutherana hæresis propagari hoc anno cæpta est: cumque Joannes Goltius creatus ab Hadriano A. S. L. in Suecia, ab Upsalensium canonicorum collegio designatus fuisset Upsalensis archiepiscopus ac Sueciæ et Goltia primas, ea lege diu reluctatus assensit, ut rex occupata Upsalensis Ecclesiæ prædia restitueret: quod ille se facturum pollicitus est, nondum scilicet confirmata tyrannide; postea enim ipsum reliquarum Ecclesiarum census in fiscum intulisse visuri sumus.

80. *Decretum Poloniæ regis de tuenda religione.*
— Abhorruit a tam nefando exemplo Poloniæ rex, qui pro tuenda religione, arcendaque hæresi pium edictum tulit², ac flammis aboleri Lutheranos libros jussit:

« Sigismundus Dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæque et dominus hæres.

« Manifestum facimus omnibus et singulis cujuscumque status et ordinis subditis nostris, neonon etiam advenis quibuscumque in regno et dominiis nostris ubilibet existentibus, quia cum humanis ingeniis præsertim vulgi ad res novas ac insolentes prævencione necesse sit cum alia mala pleraque, tum vero schismata et hæreses emergere; necesse item sit illas per eos qui divinis ac humanis institutis præpositi sunt, tanquam zizania ex agro putari ac eradicari: siquidem sola est religio, quæ legibus ac institutis suis homines in disciplina, in virtute, ac in fide erga Deum et homines continet et regit, et qua in norma et observantia sua veteri turbata et dissoluta turbari ac dissolvi necesse est uni-

versa, quod postea ut multis exemplis constat, in seditiones vergere, ac in perniciem rerum publicarum earumque rectores redundare solet; nos pro officio Christiani principis eam ipsam religionem a sanctis Patribus ordinatam, ac per sanctam Romanam Ecclesiam directam, nobisque a majoribus nostris per manus traditam, ac per nos denique et gentes nostras multo sanguine et clarissimis gratia Dei victoriis hactenus defensam, etiam a labe hæretica his temporibus in vicinia emergente integram et immaculatam in regno et dominiis nostris conservare volentes, publicis edictis mandavimus, ne qui libri Lutheri cujusdam ejusque sequacium quorumcumque, quos sua insolentia in reprobum egit sensum, quique prætextu libertatis Christianæ, ac prætextu etiam vitiorum ordinis Ecclesiastici, et scandalorum, quæ ab hominibus et ab his, qui ab hominibus assumpti, ac perinde infirmi sunt, venire necesse est, tanquam sub melle virus suum in vulgus spargunt, et scriptis ac sermonibus famosissimis non solum mores salubres et instituta Ecclesiastica, sed ipsos etiam sanctos Patres turpissime proscindunt, et sacra prophætiæ miscunt, nequaquam ad regnum et dominia nostra inferrentur et legerentur, neve quis dogma ipsum pestiferum ac jampridem damnatum approbare, profiteri, vel fueri auderet, sub pena capitis et confiscatione honorum omnium.

81. « Ad quæ postea edicta nostra exequenda modum etiam opportunum statuere volentes, delegavimus in prætorium civitatis nostræ regiæ Cracoviensis nonnullos primarios nostros tam spirituales quam etiam sæculares consiliarios, qui cum consulibus ac officialibus civitatis siæ edicta ipsa nostra exequenda statuerunt, ut imprimis quandocumque opportunum videretur reverendissimo domino episcopo Cracoviensi, fieret per inquisitores ejus cum decurionibus, quos consulatus in tota civitate ad hujus negotii, aliorumque excessuum tollendorum custodiam delegit, per omnes et singulas domos, testudines ac cistas diligens scrutatio; et ubi aliqui libri hæretici invenirentur, illine pœna edicti exigenterentur: deinde ut impressores librorum nihil prorsus imprimere, et bibliopote vel alii quicumque exponere ac vendere deinceps ex libris undecumque adductis, nisi illos rector Universitatis, vel aliquis per ordinarium constitutus prior viderit, et tam imprimi quam vendi permiserit, sub pœnis prædictis. Ut autem et reliquæ civitates nostræ hoc exemplo insistant, ac unusquisque in tempore præmoneatur, ne ipsa mandata nostra regia transgrediat et ignorantiam prætereundum possit; nos hanc ipsorum consiliariorum simul ac consulatus Cracoviensis ordinationem per has litteras nostras omnibus testatam esse volumus, mandantes omnibus aliis civitatibus regni et dominiis nostrorum,

¹ Jo. Magn. in Vit. Pontif. Upsal. — ² Ext. apud Bzov.

ul eum modum edicta nostra exequendi teneant, cum loci ordinariis aut eorum delegatis, eaque diligentissime exequantur, pro gratia nostra aliter non facturi. Datum Cracoviae sab- batho ante festum Natalis sanctissimæ Mariæ Virginis dominicæ nostræ anno Domini MXXII, regni aulem nostri XVII. Poloni etiam Præsules eximiam pro incorrupta religione servanda operam navarunt.

82. *Causæ multiplices quæ impulerint ad hæresim.* — Hoc enim anno in Polonia, celebratis Lanciæ cælibus contra Lutheranam superstitionem decretum est, restituendam in pristinum splendorem religionem Christianam. Al defecere a tam præclaro exemplo perique alii inertes episcopi, ob quorum ignaviam et imperitiam propagata est hæresis. Non deluerunt etiam aliqui impii, qui cum pascentis porcis quam pascendo populo Christiano aptiores essent, mox atque Lutherana venena spargi videre, ita illa avidè hausere, ut etiam populis propinarint. Ex iis Georgius de Polenia seu Polenez episcopus Samlandensis sive Sambiensis in Prussia hoc anno in Ecclesia principe Regii-Montis die natali Domini sacro concionem ¹ Lutheranis scalentem hæresibus e suggestu apud populum habuit: in hæc impietatis præcipitia hunc pseudoepiscopum fœda libido impulit; tantarum enim Ecclesiæ cladum causam cum viri pii indagarent, in primis eam morum corruptioni tribuerunt, ut Joannes Eckius ²:

« Ea est, inquit, peccatorum conditio, ut qui unum fecit, ad plura labatur; sicque qui in sordibus est, obsordescat adhuc, sic multi jam homines perditæ levitatis facilius ad hæresim prolabantur, quod ante et peccatis plurimis onustam humeris gestant sarcinam, et confusione velut vestimento amici circumunt: sic filii sacerdotum et monachorum plerumque ad hæreses prolabantur. Iluc perlinet quod inter hæreticos impune licet peccare quibuslibet, nec aliqua est discipline ratio etc. ».

83. Aliam plurimorum lapsus causam fuisse arrogantiam, describit idem auctor ³: « Sicut Abdias inquit ⁴: *Superbia cordis tui extulit te*; subscribit Hieronymus ⁵: « Quis hæreticorum « non in superbiam extollitur, Ecclesiæ simpli- « citatem parvipendens »: sic quod imagines sanctorum veneratur Ecclesia, Carolstadius quid vocat, obsecro; simplicitatem: quod missam sacrificium esse pie credit Ecclesia, quid sentit Lutherus esse? simplicitatem: quod verum Christi corpus sub specie panis in Eucharistia esse sancte credit Ecclesia, quid ad hoc quon- dam Zuinglius? simplicitatem esse contendit, admirabundus nos persuaderi etiam a Christo potuisse in re tam non possibili. Horreo plura

dicere super blasphemis tantis, quas isti tamen claudi uno stantes pede profundunt elati et insolentes: volunt divinæ omnipotentie metam ponere et obstacula, imperii Scripturarum, et virtutis divinæ ignari, etc. ».

Periere alii ob concepta in Ecclesiasticum ordinem odia, cum iactis in eum contumeliis delectarentur, ut subdit idem auctor:

84. « Ad hæc omnia multum facit inordinata voluntatis affectio, sicut nunc, pro dolor! pluri- mi Lutherani sunt ob inveteratum suum odium, quod semel adversus clerum universum conceperunt; unde et prædicatores suos instigan- ad invelicendum contra papam, pontifices et sacerdotes: « Quis enim hæreticorum (inquit « Hieronymus ¹) non despiciat Ecclesiasticos? quis « hæreticorum non exultat in malis eorum? » « Et tales quidem homines irrequieti, (ait Ger- « son), corrumpunt omnem ordinem hierar- « chicum non in Ecclesia tantum, sed et in sæ- « culati politia ». Periere alii quod sanctorum Patrum lectionem contemnerent, Tabularum vero hæreticorum rapsodias perlegerent.

85. « Vespertilio, inquit, tantum sunt hæretici et ulule: noctu tantum circumvolitant, nec unquam ad solem perveniunt justitiæ, dum magis amplectuntur rancidos hæreticorum commen- tariolos, quam justa sanctorum Patrum volu- mina; nonne enim sic est? magis placebis neochristiano alicui vel corrosus illi afferens libellum Wicleffii, Rochenzani, Hussi et simili- um, quam si recens inventum et antehac nun- quam visum ei afferas librum Augustini, Chry- sostomi, Cyrilli aut Ambrosii, quæ summa et execranda est abominatio ».

86. Periere denique plures docti, apertisque oculis instar Balaam lapsi sunt, cum, ut dictum est, opum et commodorum lenocinio ex nova secta fillarentur: quod quam indignum sit probo et constante viro ostendit egregie Joannes Faber ², nonnullorum antesignanorum, qui turpiter cecidere, exempla ita proponens: « Non islorum nequitia tantum apud me possunt, ut simul quod piuum ac verum est abnegem quemadmodum Lutherus, propterea quod in Romanis indulgentiis concedendis non peniten- tiarius, non commissarius creatus est, odio et inimicitia persuasus contra Ecclesiam intumuit. Nec doctor Wolphangus Capito imitandus mihi est visus, qui primum passim in imperialibus comiliis coram imperii electoribus cæterisque principibus acerrime contra Lutheranos causas egit; deinde modici quidem commodi ex qua- dam Argentorati apud S. Thomam præpositura ad se redeuntis gratia, quam Apostolicus legatus episcopus Pistoriensis intercepit, mox mutata sententia, ab Ecclesia, ut olim Montanns, de-

¹ FAT. in Ms. arch. Vat. sign. lit. T. p. 333. — ² Eck. to. II. Homil. — ³ Id. ib. Dom. 3. post Pascha p. 101. — ⁴ Abd. 1.

¹ Hieron. sup. Abdiam. — ² Jo. Fab. in lib. de intercessione SS. contra Geolampad.

fecit. Nec bellum nominem admodum sua fefellit opinio ; jam enim non ex prepositura vivit redditibus , sed efficit , ut prepositura ad S. Thomam fractibus, item iis qui ex S. Petri parochiali Ecclesia et prædicatura proveniunt provenibus, nunc secure cum sua uxore fruatur ».

87. Omnium porro malorum architectus et machinator improbissimus Lutherus pium opus aggredi videri voluit, nimirum Judæos ad Christianam religionem amplectendam permovere, ad quos libellum scripsit : *Quod Christus Salvator sit vere Judæus*. Sed tantum abfuit, ut eos ad fidem traxerit, ut multo magis in perfidia obfirmarit. Excidit etiam ab inanibus stultisque patrandorum miramur ausis, cum signa pseudoapostolatus daturus, Neseum poetam in Albi misere submersum vanis immurmurationibus prætibus operationi Sathane ad vitam vel fide revocare tentavit. Fœral ille Luthero amicitia conjunctissimus, quo imperioso auctore, librum adversus Joannem Coelæum, qui de gratia sacramentorum Commentarium ediderat, ineptis se implevisse fatebatur, præfixis satyricis carminibus; cujus vasaniam mox alio libello refergit idem Coelæus. Præfixit libello hunc titulum : *Adversus cucullatum minotaurum Wilttembergensem Coelæus de sacramentorum gratia iterum*. In fine vero coarguit Lutherum maximæ inconstantie : « Sed quid mirum, inquit, si hoc in libro, quantumlibet brevi, ter mutaveris super una eademque re sententiam, qui hoc idem super eadem re ter quoque feceris prius in uno folio hæc assertio-nis ? Quem igitur non lædeat lecum, qui usque adeo varius mobilisque et impudens es, disputare ? » Ad quæ tum Lutherus tum socii obmutuerunt.

88. *Magorum impia facinora*. — Oppugnavit eodem tempore demon in Insubria pietatem Christianam magorum opera, de quorum horrendis sceleribus Pontifex ita conqueritur :

« Hadrianus, etc. In nonnullis Lombardia partibus, et præsertim in locis, in quibus Georgius inquisitor deputatus erat, reperta fuerunt quamplures ultriusque sexus persone propriae salutis inimicos, et a fide Catholica deviantes, certam scelerum facientes, fidem quam in sacri susceptione baptismi susceperant abnegantes, sanctam crucem pedibus conculcantes, et opprobria super eam perpetrantes, Ecclesiasticis et præsertim Eucharistiæ sacramentis abutentes, diabolum in suum dominum et patronum assumentes, eique obedientiam et reverentiam exhibentes, et suis incantationibus, carminibus, sortilegiis aliisque nefandis superstitionibus, jumenta et fructus terræ multipliciter lædentes, aliæque quamplurima nefanda, excē-

sus et crimina eodem diabolo in-tigante committentes et perpetrantes in animarum periculum, divina majestatis offensam, perniciosumque exemplum et scandalum plurimorum ». Invaluerat hæc pestis maxime in Cremonensi agro, ad quam depellendam Julius II iisdem sacris beneficiis eos, qui magis sortilegisque persequendis darent operam affecerat, quibus cruce signati adversus hæreticos ornati erant : eamque Hadriano significantem esset a Novocomensi fidei censore, eandem luem in Novocomensi agro, ad quos grassari, illum et alios Insubres fidei censors Ordinis Prædicatorum Apostolicis prærogatis ad eam delendam munivit Pontificio Diplomate, cui ascripta est vicesima Julii hujus anni dies.

Conligisse hoc tempore varios insignesque casus, inde constat quam variis ludibriis a demonibus magi illudantur, narrat Paulus Grillandus¹ ; sibi nimirum inquisitori oblatam anno proximo Lucretiam quamdam, quæ dum ex congregatione ludorum magicorum deportaretur, domum a vectore demone, audito sub auroram malitio campanæ pulsæ, deposita fuerit prope fluvium in agro spinis obsito, ubi nuda præter verenda passis crinibus reperta a transeunte illac, domum clanculo reducta fuit. Idem etiam Grillandus hanc aliam historiam in judicio tribumali comprobata subdit his verbis : « Mulier quædam Sabinensis diocesis hanc prætebatur diabolicam artem ; de qua cum maritus suspicionem haberet, interrogavit eam pluries, quæ semper negavit. Maritus vero in suspitione sua persistens anxie veritatem perquirebat, qui adeo astate se gessit, quod vidit illam quadam nocte se unguento quodam ungentem : qua unctioe peracta, vidit illam celerrime quasi avem recedentem et ex superiore domus solario ad inferiora descendentem. Illam maritus sequens, ut videret quo tenderet, amplius eam non vidit ; et accedens ad portam domus invenit eam clausam ; quæ res magnam illi præbuit admirationem. Die vero sequenti iterum maritus uxorem interrogat, quod anxie scire cupiebat, et illa constanter (ut ante) se nescire dicit : maritus vero, ut amplius negare mulier non posset, aperte ei dicit omnia, quæ nocte præterita illam fecisse viderat : deinde iustibus illam percussit graviter et duriora minatur verbera, nisi veritatem dixerit, quam si aperte exposuerit, veniam se illi daturum promisit. Mulier igitur se jam celare non posse intelligens, veritatem aperuit, et veniam a marito petit, quam illi maritus hac conditione indul-sit, ut illum ad tales congregationes adduceret. Illa vero, ut veniam impetraret, facile petita promisit, et promissum ex licentia Sathane im-

¹ Bullar. Hadr. VI. const. 2.

² Grilland, l. II. de fertil. q. 7. et ex eo Francis. Alfon. a Castr. c. 46. et ex Delrio disq. magic. l. II. q. 36.

plevit. Adductus igitur ille ad locum ubi Iudificabant, ludum et choreas et cætera omnia contemplatus est, et tandem ad mensam cum reliquis, ut vesceretur, sedens, cum cibos inspidos iudicaret, petiit sibi dari sal, quod in mensa deerat: et quamvis iterum atque iterum petisset, nunquam illi dabatur. Tandem cum post importunam petitionem prolixamque expectationem sal illi daretur, dixit: Nunc laudetur Deus, quoniam jam venit sal: quibus verbis prolatis, demones, quia laudes Dei audire refugiant, statim recesserunt et reliqui omnes disparuerunt, luminibusque extinctis, mansit ille solus nudus, quousque mane factio vidit quosdam pastores, quos interrogavit, quenam esset illa patria, in qua erat: illi vero responderunt esse agrum Beneventanum, in regno Neapolitano; qui locus distabat a patria viri per centum miliaria: ob quam causam, licet dives esset, coactus fuit per viam mendicare, ut domum suam redire posset: ad quam postquam pervenit, statim uxorem suam ob lamie crimen accusavit, et totam rem gestam, ut narrata est, coram iudicibus exposuit, qui rem totam plene, ut oportebat, examinautes, vera esse omnia, quæ diximus invenerunt, quæ etiam ejusdem mulieris confessione confirmata sunt. Sed a prædictis impiis ad sanctos narrationem convertamus.

89. *Diploma Apostolicum quo B. Bennoni sanctorum decernuntur honores.* — Actum antea fuerat apud Julium II de sanctorum honoribus B. Bennoni decernendis, ac demum hoc anno ultima die Maii, qua festum sanctissimæ Trinitatis agebatur, fuisse decretos referunt¹, confirmatque Diploma Pontificium, cujus partem delibamus præcipuum, in qua viri sancti gesta referit Hadrianus papa.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Fridericus Bultenburgensis, vir nobili loco natus, pater fuit B. Bennonis, quem ex Bezela ejus pia uxore susceperat; cumque in Bennone ab ineunte ætate bona idoles eluceret, ne illa æqualium studiis, malis moribus ac depravatis opinionibus, ut illa ætas assolet, corrumpere, magnopere sibi providendum existimavit; et eum, ut primum ex infantia excessit, divo Bernardo episcopo Hildesemensi commendavit et tradidit: qui cum negotium sibi commissum attenderet, ut puer ad virtutem recte informaretur, illum primum ad amorem Dei optimi maxime induxit; deinde vero cum vir prudens intelligeret utile esse, si litteræ cum virtute conjungerentur, B. Bennonem a Bigario bono sane viro et docto instruendum curavit, sub quo magnos ille progressus fecit: quamobrem, ineunte jam adolescentia, cum ad bene

beateque vivendum satis instructus esset, monasticam vitam rationem suscepit. Monachus itaque cum esset, rejectis voluptatibus, omnem vite cursum in virtute confecit. Quod cum fratres, cum quibus vivebat, probassent, tantumque in eo virtutis esse cognovissent, quantum Ecclesiasticis honoribus erat mandandum, defuncto eorum abbate, cunctis fere suffragiis abbatiam illi detulerunt. Sed quia res in contentione incidere, cum essent, sed non ita multum, qui Sigeberto religioso viro suffragabatur, B. Benno, ut erat ab omni honore alienus, honorem recusavit, et pro Sigeberto summo studio egit, rogavitque ne se ab eivendi ratione, qua in tranquillitate esset, distraherent: sed quo ille vehementius rogabat, eo magis monachorum studia incendebantur. Urgentes igitur et instantes B. Bennonem vel invitum ad dignitatem rapiunt: quam ipse tertio post mense deposuit, seque ad pristinam vitam, et quidem bene institutam, retulit; cæpitque cum claræ memoriæ Henricus III imperator diligere primum: qui cum videret sanctissimum hominem ad rempublicam bene gerendam natum esse, tantum virum in cœnobii angulis ætatem consummare passus non est: et cum a felicis recordationis Leone papa IX prædecessore nostro assensum obtinisset, illum magnopere reputantem e monasterio eduxit, ac præposituræ Ecclesiæ Bossariensis Hildesemensis diocesis præfecit. In ea vero cum usque ad ingravescentem ætatem integre casteque conversaretur, canonici Ecclesiæ Mismi fama ejus inducti, venerandum senem, qui tunc quinquaginta sex annos natus erat, Ecclesiæ suæ præesse voluerunt, in qua cum omnia præclare, tum hoc præclarissima egit, quod Vandalos de religione Christiana male sentientes ex pernicioso errore eripuit, eoque traduxerit, ut una cum Catholica Ecclesia pari studio fidem Christianam tuerentur: quod factum et memorabile est et plane divinum.

90. « Illis namque temporibus piæ memoriæ Gregorius papa VII etiam prædecessor noster, et similis memoriæ Henricus IV imperator magnas inter se inimicitias gerebant, et ita quidem, ut alter alterum de eo in quo locatus erat dignitatis gradu dejectum studeret: qua de causa uterque suos in Concilium vocabat. Paruerunt imperatori non solum principes, sed etiam universi et Germani et Galliarum episcopi, solus beatus Benno decreti imperatoris auditor non fuit, quippe qui præclarum fore existimabat, si Ecclesiæ dignitatem quoad ejus fieri posset tueretur: atque ut suæ erga Ecclesiam devotionis documentum daret, imperatorem marchionemque Misnensem hostes religionis judicatos excommunicavit: quin etiam marchioni ingressum templi Misnensis prohibuit, seque ad Concilium Pontificis contulit. Ad hanc

¹ Baron. Annal. to. an. 1117. num. 6. et in Martyr. Rom. Notis xvi Jun. Sur. to. vii. Coelaus an. 1524. Hadriani itiner. Parvi, in ejus Vita. Ext. in arc. Eccles. B. Mariæ de Anima et apud Sur. in Bullario novo, Const. 5.

magnitudinem animi quid addi potest? Sed aequam perfectionem susciperet beatus Benno, in Albim magnum et celebre flumen perfluens Ecclesiae suae Misnensis claves projecit, ut iis, qui se imperatoris causae adiunxissent, eamque ob rem excommunicati essent, ingressus Ecclesiae non pateret. Ex quo facile concipi potest, quantas ille inimicitias pro Ecclesia Catholica susceperit, quantoque se obtulerit periculo: nam, cum imperator se suosque injuriis affectos existimaret, ac suas et communes injurias prosequi intenderet, beatum Bennonem a Concilio reversum, ut suum expleret animum, in vincula conjecit. Sed Deus omnipotens, qui bonos scelerate oppressos erigit, divinum hominem respexit. Fuit igitur B. Benno non ita multo post et liberatus, et in pristinum statum restitutus.

91. « Cum autem eo tempore claves Ecclesiae Misnensis, de quibus praefati sumus, desiderarentur, in dicto Albi flumine capitur piscis, in cujus visceribus claves amissae reperiuntur: magnum sane et haud obscurum divinitatis specimen. Nunc vero de iis, quibus Ecclesiam suam exornavit sanctissimus homo, dicamus; et primo quidem cum videret egregium cantum rebus sacris magno ornamento esse, optimam quidem ille canendi rationem instituit, quae hodie in templo Misnensi magno cum decore viget. Ecclesiam praeterea bonis multis atque facultatibus locupletior fecit. Quid quod in eo loco, in quem secedere solebat, si quando a ceteris curis ad contemplationem Dei optimi maximi se convertere vellet, Ecclesiam collegiatam extexit instituitque? Sed quid pluribus de propenso beati Bennonis in rem Ecclesiasticam studio? Albim flumen praedictum sicis pedibus transivit: cumque aliquando (ita ut facere solebat) agricolas inviseret, videretque homines de labore fessos vehementer sitire, commiseratione adductus aquam in vinum convertit. Idemque beatus Benno alio quodam tempore, cum in valle proxima civitati Misnensi concionem ad populum haberet, animadvertit multos, ut sit tempore. Estivo, sili paene exanimis: ut illis subveniret terram percussit, e qua subito uberimus et perennis fons emanavit, qui adhuc hodiernis hodie fons sacer appellatur. Campana vero ab ipso divo Bennone consecrata omnem vim caeli ab agris finitimis averit; tum ager ille, per quem iter facere solebat vir divinus, omnes, qui in ea vicinia sunt, agros ubertate facile superat. Est praeterea quidam pagus Neumberch nuncupatus a Misna longe distans; aliquando tamen divinitus accidit, ut uno eodemque tempore beatus Benno et illic rem sacram faceret, et Misnae rebus sacris interesse videretur.

92. « Marchio quidam Misnensis ad rem avidior cum per summum scelus in possessio-

nem honorum Ecclesiae Misnensis irruisset, beatus Benno hominem recte facturum affirmavit, si ea, quae ipsi Ecclesiae Misnensi eripuisset, restitueret; sin minus, Deum aliquando pro tanta improbitate penas ab eo expetiturum. Quibus verbis homo furens concitatus sanctissimum virum alapa percussit. Tunc beatus Benno divino spiritu afflatus: « Haec tantam injuriam », inquit, « hoc eodem tempore sequentis anni Deus omnipotens ulciscetur »: quem marchio ille protervus atque superbus irrisit; ac paulo post B. Benno aegrotare cepit, et brevi futurum sperans, ut ex hac vita ad superos, quorum consuetudo dulcis est, atque aeterna migraret, paulo antequam moreretur canonicos suos adhortatus est, ut eam charitatem, quam nos docuit Christus, studiose complecterentur; deinde Eucharistiam, cibum illum divinum, magna cum pietate suscepit; et cum orationes ad Deum optimum maximum habuisset, e vita excessit; et id quidem quadagesimo Pontificatus sui anno, post Christum autem natum millesimo centesimo sexto. Haecenus de iis, quae in vita non humano consilio sed divinitus gessit divinus homo.

93. « Ad ea vero, quae post mortem illius summa cum admiratione acciderunt, nonnulla recitanda censuimus; ac primum marchio, de quo paulo ante mentionem fecimus, cum tempus illud evenisset, quo sanctus vir ipsum marchionem penas daturum praedixerat, in hanc vocem prorupit: « Benno superiori tempore « nescio quod periculum nobis hodierno die « eventurum minabatur, mortuus est ille, non « igitur est quod nobis timeamus ». Vix ille haec verba finierat, subito consternitur, et auxilium eorum, qui aderant implorans miserandum in modum ac miro cum dolore et gemitu moritur. Hinc facile concipi potest, divinum potestatem divino homini communicatam fuisse.

« Accedit hoc alterum exemplum priori haud dissimile: Willelmus alius marchio ante dictam Misnensem Ecclesiam injuriose tractabat, cumque praepositus ejusdem Ecclesiae hominem magnis precibus a malo instituto abducere vellet, ipse non solum recte monentibus parere noluit; sed etiam multo magis, quam antea, ipsam Ecclesiam vexavit. Tum dictus praepositus, cum aliunde auxilium poscere non posset, ad divum Bennonem confugit, ab eoque precatus est, ut Ecclesiam servaret: quo factum est, ut B. Benno marchionem per quietem admonerit, ne quid gravius adversus Ecclesiam moliretur: quod cum ille, ut inane somnium, contemneret, quarto deinceps vehementer objurgatus, alterum oculum amisit, periculo graviore proposito, nisi ab improbo instituto desisteret. Willelmus marchio partim metu, partim poenitentia ductus Ecclesiae restituit omnia, illiusque facultates quantum potuit au-

ait, quin etiam divum Bennonem et plurimi fecit, et maxime coluit. Illud vero præferendum non est : duos esse pagos, in quorum altero marchionem dum fugeret, se abdidit, in altero vero Vandalos a summa impietate ad fidem Christianam convertit, in quibus vestigia pedum ejus adhuc integra connumerantur : tum tugurium illud in quo apud Vandalos fuit, etsi nulla stabiliori structura firmetur, lectumque habeat stramineum vetustate confectum; illud tamen nec unquam vitium fecit, nec igni est consumptum, cum tamen sæpenumero vicine aedes incendio flagrant. Habitus quoque episcopalis, quo corpus suum terræ commendatum exiit, una cum miltira episcopali ultra ducentos annos sub terra latuit, et absque ulla alteratione ex sepulchro effossus hodie integer cernitur et ostenditur. Possent hic quamplurima alia miracula afferri; multos enim divini Bennonis meritis e mortuis excitatos constat, multos variis morbis curatos, denique qui votum fecerit, neminem illius beneficiis non sensisse ». Multis interjectis, ut Carolus V et alii principes Ecclesiastici et laici Beato Bennoni sanctorum cultum decernendum flagitarint, ac jam ante de miraculis ab eo editis Alexandri VI, Julii II et Leonis X Pontificum imperio publica Tabula confecta fuerint, eorumque veritas post adhibuit sapius acerbius examen publico senatus consulto confirmata, hæc sanxit Hadrianus :

94. « Ad laudem et honorem sanctæ et individuæ Trinitatis, et exaltationem fidei Catholicæ, et Christianæ religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum et nostra, de fratrum nostrorum consilio decernimus et definimus, bonæ memoriæ Bennonem, olim episcopum Misnensem, sanctum esse, et in sanctorum catalogo adscribendum, ipsumque in eodem sanctorum confessorum catalogo describimus; statuente ut ab universali Ecclesia quolibet anno festum ipsius et officium sicut pro uno confessore Pontifice sexta decima die mensis Junii, hoc est, die depositionis suæ, devote et solemniter celebretur : et insuper eadem auctoritate omnibus vere penitentibus et confessis, qui annis singulis ad sepulchrum ejusdem S. Bennonis eadem die accesserint, septem annos et totidem quadragenas de injunctis eis penitentibus misericorditer relaxamus. Quibus debite peractis, inchoatque per nos, ac decantato usque ad finem a cantoribus nostris hymno : *Te Deum laudamus*; in illius etiam finem cardinali diacono in cantu dicente : *Ora pro nobis, beate Benno*; choroque respondente : *Ut digni efficiamur promissionibus Christi*; nos illico propriam orationem de eodem sancto alta voce decantavimus, dicentes : *Deus, qui nos B. Bennonis Pontificis confessione gloriosa circumdas et protegis, da nobis et ejus imitatione proficere et*

intercessione gaudere. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum. Deinde vero a dicto choro responsum : *Amen.* Solemnem illic missam nos ipsi celebravimus de dicta tunc occurrente Dominica prima post Pentecosten, collectas singulas sub una conclusione terminantes, additis etiam prædicta, cæterisque specialibus ejusdem S. Bennonis collectis immediate sequentibus : pro secreta videlicet : *Sanctus tuus, quasumus, Domine, Benno confessor et Pontifex, nos ubique lactificet, ut dum ejus recolimus merita gloriosa, apud te semper patrocinia sentiamus*; cum sua conclusione videlicet : *Per Christum*, etc. Deinde vero post communionem subjunximus dicentes : *Quasumus, Domine, salutaribus repleti mysteriis, ut sancti tui Bennonis confessoris et Pontificis, ejus solennia celebramus, etiam in tercessione adjuvemur*; cum simili conclusione. Et ita missam ipsam ad finem usque cum solitis caerimoniis juxta ordinarium Apostolicum illic debite terminavimus, indulgentiamque plenariam omnibus officio hujusmodi tunc astantibus devote elargiti sumus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mxxxi, pridie kal. Junii, Pontificatus nostri anno II ». Cum ex hoc decreto Misnæ S. Bennonis sacræ reliquiæ solenni religiosa pompa in honorificentiori loco reponenda essent, ea re accepta, Lutherus demone plenus blasphemum libellum edidit, præfixo titulo : « Adversus novum idolum, et antiquum diabolum, qui Misnæ exaltatus est ». Sed hanc insanam calumniam ipse Lutherus ¹ antea hisce verbis absterserat : « Ne Pighardi hæretici infelices suas partes a me adjutas confidant, qui præ nimia ruditate nobis Theutonicis superbissime fastidio indignati imponunt, quod sanctos Dei colamus, et idola faciamus, et ideo contra nos acervum versuum Scripturæ congregant, in quibus prohibetur, ne adoret quis nisi unum Deum; simul impii perversores Scripturæ, et subdoli calumniatores pietatis nostræ, qui etenim rustici illi nos tandem docent, quod solus Deus sit adorandus, et gloriantur ac si nos id ipsum negaverimus ». Hæc Lutherus inconstantissimus; sed eo dimisso, ad institutum de sanctis sermonem redeamus.

95. *S. Antoninus Catalogo sanctorum inscriptus.* — Eadem die qua Hadrianus B. Bennoni sanctorum honores tribuerat, etiam B. Antoninum Ordinis Prædicatorum archiepiscopum Florentinum post diuinum examen de vite ejus, sanctitate et miraculis editis a Leone X habitum, iterumque accuratissime expensum, numero sanctorum ascripsit : qua de re cum Diploma ob immaturam ac repentinam Hadriani consecutam mortem nondum confectum esset,

¹ Luth. de 10 præcept. c. 1.

illud a Clemente VII successore postea hoc eodem lamen anno huic promulgatum, ejus præcipua pars hæc verbis concepta est¹ :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Hadrianus prædecessor noster, post ipsius Leonis prædecessoris obitum, divina favente clementia, ad summum Apostolatus apicem assumptus fuerat, cum ad dictam Urbem, Domino concedente, pervenisset, et a nobis tunc in minoribus constitutus, ut præfertur, ac Thoma cardinale S. Sixti ac venerabili fratre nostro tunc ipsius Hadriani prædecessoris Nicolao episcopo cardinale de Flisco dicti Ordinis Prædicatorum protectore, ac eisdem prioribus, libertatis et vexillifero justitiae populi Florentini requisitus fuisset, ut ad ulteriorem ejusdem canonizationis expeditionem procedere dignaretur; etsi omnino ipse Hadrianus prædecessor id facere intenderet, peste tamen in dicta Urbe tunc ultra modum sevientem, id ipsum aliquantulum differre coactus fuerat. Postmodum vero cum pestis ipsa per Dei misericordiam cessasset, ipse Hadrianus prædecessor Christiani gregis universalem curam gerens pro debilo pastoralis officii militantem Ecclesiam caelesti ac triumphanti sponso illius conformare, et pro ejus adificationis implemento omnibus diligenter examinatis, ac mature discussis, ipsum beatum Antonium in Catalogo sanctorum referendum esse duxit. De ejus quidem Antonini archiepiscopi origine, vita, moribus et fama, omissis in præsentiarum miraculis, præ multitudine illorum, quæ libello quodam impresso, ex ipso canonizationis processu per causæ procuratorem fideliter excepta, et per ipsum fideliter revisa atque collata continentur, aliqua ex multis ipse Hadrianus prædecessor duxit recensenda, etc. » Sublexit S. Antonini Vitæ summarium, ut is Florentiæ Nicolao et Thomasia piis parentibus ortus ab incunte ætate se totum divino cultui addiderit, virginitatemque puer ante effligem Christi cruci affixi voverit, adolescentiæ stimulos precibus et jejuniis extinxerit, decimoquarto ætatis anno jus canonicum memoria comprehenderit, Ordinisque Prædicatorum disciplinam amplexus ita se virtutibus excoluerit, ut cæteris omnibus sanctitatis exemplo prælueret. De piis vero ejus exercitiis, cum vicarius generalis congregationis Tusciæ creatus est, hæc adduntur :

96. « Ut se omnibus exemplar præberet, ultra continuos animi et corporis labores, ac præter assidua in orationibus studiisque vigiliis, a carniæ esu quasi abstinerat, cilicium nunquam dimiserat, ac ferreo super nudam carnem cingulo cinctus, nudam terram seu ligneas tabulas pro lecto habuerat, donec ad senectutis annos pervenerat : tunc enim strato ex paleis

uli cæperat, jejuniis, aliisque corporis macerationibus supra lenes corpusculi vires continue penitentiam agens, horas fere omnes diei ac noctis ad arcana Dei contemplanda, ac verbum ejus evangelizandum, et ea scribendum quæ ad communem utilitatem et Christianam religionem pertinent, sedulo ac jugiter impendebat, non solum viva voce prædicando tunc viventibus, sed et posteris plurima librorum optimorum tum in sacris litteris, tum in naturalibus, tum maxime in moralibus scientiis monumenta utilissima relinquendo prodesse studerat. » Permotus illius sanctitatis et doctrinæ fama Eugenius IV illi Ecclesiæ Florentinæ gubernacula commisit : quos honores summo studio excedere amissis, fugam in Sardiniam insulam meditatus est; sed Apostolicis imperiis et Cosmæ Medicis in Florentina republica facile principis precibus adductus demum ne Deo vocanti obluetaret assensit. Quanto vero ardore provehendæ Florentini populi salutis operam navaverit describit Pontifex ille :

97. « Secum ipse reputans ad hujusmodi dignitates vocatus non luxu ac deliciis dedito esse oportere, sed omnibus et præsertim subdilis frugalitatis exemplar esse debere, nihil prosum de illo tenui ac simplici victu, quo per quadraginta quatuor annos in religione usus fuerat, immutaverat, ipsamque pauperlatem quam veluti sponsam charissimam semper dilexerat, constantissime retinuerat, etiam semper aliquid de necessariis usibus suis detrahebat, ut largior erga pauperes ac liberalior esse posset, octo familiaribus, inter quos unus erat religiosus, utens, qui pro archiepiscopatus negotiis vix sufficere poterant, charitatis et misericordiæ operibus semper intentus; nam ut hospitalale, quod pauperum verecundorum dicitur, in dicta civitate, in eoque confraternitas pro illius regimine institueretur, præfato Cosmo viro piensissimo plurimum adjuvante, auctor fuerat, solent enim ipsius confraternitatis confratres egestate oppressis seu mendicare erubescensibus uberes copiosasque elemosynas elargiri : et ut ipse B. Antoninus omnia misericordiæ opera præstaret, infirmos ac etiam peste laborantes visitabat, illisque non solum de spiritualibus, sed etiam de temporalibus cibis et medicinis opportunis providebat, illisque interdum sibi paratos cibos, cum aliter prandere non posset, inaudita charitate largiebatur. Nusquam etiam propria quandoque tunica, cum jam omnia erogasset, vendiebat : cumque omnes mensæ suæ archiepiscopalis fructus, redditus atque proventus in pauperum alimoniam, virginum dotes, atque hospitalium sustentationem, aliosque pios usus erogasset, ac pro temporum angustiis esset pauperum copia, et nihil aliud superesset, unde pauperibus ipsis et indigentibus subveniri posset, a præfato Eugenio et recolendæ memoriæ Nicolao V,

¹ Ext. in Bullar. in Clemen. VIII. Constit. 1

ac Calisto III. et Pio II Romanis Pontificibus similiter prædecessoribus nostris, quibus ob vitæ sanctitatem charus erat, non parvas pecuniarum summas in hujusmodi pios usus convertendas recipiebat, easque pauperibus ipsis distribuere. Denique nullum charitatis et misericordiæ genus erga carceratos, viduas, et pupillos omittebat, memor scilicet verbi Pauli Apostoli dicentis : *Etsi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*

98. « In administranda justitia nullus iudicum eo tempore illi comparari potuerat, ita ut præfatus Nicolaus prædecessor appellationes, quas a suis sententiis ad Sedem Apostolicam deferri contingeret, nulli alteri committi, sed ad eum ipsum examinandas remitti mandabat, ratus hominem ab omni odio, amicitia, prece, pretio, aliisque omnibus, que iudicantium animos in sententiis dictandis perturbare ac pervertere solent, penitus alienum esse : causas omnes ad eum delatas concordia componere, aut celeri sententia definire studebat : ejus iudicio fere omnes propterea acquiescebant ; quia id ab ore sanctissimi viri, Deo sic inspirante, procedere existimarent : in corrigendis vitiis emendandisque delictis ingenti utebatur severitate, ita tamen ut in eo misericordia cum justitia conjuncta esse videretur. Fidei et Ecclesiasticæ libertatis defensorem se præbebat acerrimum, nec ullius minas formidabat ; cumque olim civis quidam Florentini insolentiores illi voluntatibus ipsorum se opponenti minati fuissent, ita responderat, ut ostenderet nihil sibi ex bonis terrestribus adiri posse, quo valde tristaretur, et se Ecclesia sua spoliatum libenter ad religionem et fratres suos rediturum fore, qui facti ac libentes eum variis curarum oneribus levatum exciperent. Clerum reformaverat, ac populum correxerat, pravosque civitatis mores emendaverat, ludos omnes prohibitos atque damnatos sustulerat, superfluos mulierum ornatus restrinxerat, ac fere omnium cordibus devotionem spiritualem infixerat, quandoque freno, quandoque vero calcariis pro animarum et temporum qualitate utens, ut semolis seditionibus sub Dei timore et charitatis zelo viverent, et in sancta religione persisterent.

99. « Quibus animi virtutibus in dicto Ordine quadraginta quatuor, in archiepiscopatu vero tredecim annos confine absque non solum culpa, sed etiam culpæ suspitione usus, cum annum septuagesimum ageret, quod sæpius prædixerat, susceptis de more summa cum devotione Ecclesiæ sacramentis, bonis omnibus (si qua tunc illi remanserant) inter pauperes Christi distribulis cum lachrymis imagine crucifixi amplexa ac sæpius iis repetitis verbis : *Servite Deo regnare est ; ac : Sancta et immaculata virginitas, quibus te laudibus effeream nescio ;*

hilari atque læto animo coram suis charis religiosiis fratribus orantibus et flentibus VI nonas Maii anni MCCLXIII ita immaculatam animam reddiderat Creatori, ut eum Apostolo dicere posset : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi ; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ.*

100. « Postridie præfatus Pius prædecessor, cum viri sanctitatem jam pridem cognitam haberet, Florentiam ingressus, omnibus Christi fidelibus ejus corpus antequam sepulchro conderetur visitantibus indulgentiam septem annorum et totidem quadragenarum concesserat : ex quo tanta turba non solum ipsius civitatis, sed etiam circumvicinorum locorum confluebat, ut ejus corpus per octo dies sepulchro tradi non potuisset, omnibus id videre atque osculari volentibus, nullisque infirmis sanitatem a Deo implorantibus, eamque miraculose consecutis, qui licet ex sanctis operibus suis beatus et sanctus ab omnibus ejus vitam intuentibus aut famam integerrimam audientibus certissime crederetur, eam tamen opinionem auxerat manifesta et oculata visio dominica cuidam Tuccio monacho monasterii Castelli Florentini Cisterciensis Ordinis in civitate ipsa Florentina, et Constantio de Fabriano tam sanctitate vitæ claro, quam scientia et doctrina in dicto Predicatorum Ordine professori in civitate Aesculana oblata, quorum uterque eadem noctis hora, qua dictus beatus Antoninus ad Dominum transivit, ejus animam ab angelis in cælum visibiliter portari viderant. Eandemque opinionem fidemque postea confirmabat magna et innumera miraculorum multitudo, que omnipotens Deus ipsius B. Antonini inter cælestes beatorum choros recepti meritis, tam dum in hac misera luce vixerat, quam vita functus post mortem ipsam mundo manifestaverat : siquidem ejus invocato nomine demoniaci a malis spiritibus liberati : diversorum morborum generibus oppressi, et a medicis omnino desiliti, ac mortui, et pro mortuis utique habiti revixerant, ac pristinae sanitati restituti, ac leprosi mundati fuerant : præterea claudi incessum, surdi auditum, muti loquelam, contracti motum liberum, cæci lumen recuperaverant, ejusque sanctitatis non modicæ ipsi Hadriano prædecessori et toti populo testimonium perhibere poterant verba, quibus vivente adhuc ipso beato antistite Antonino idem Nicolaus prædecessor in canonizatione S. Bernardini de Senis per eum facta usus fuerat, asserendo non minus ad Dei laudem Antoninum vivum, quam Bernardinum mortuum inter sanctos referendum putare ». Pluribus deinde interjectis, ut summa consilii maturitate questio habita fuerit ab Hadriano VI de veritate miraculorum, quibus Antonini gloria inclaratur, quæque in volumen integrum relata fuerant, subdit Clemens :

101. « Eapropter Hadrianus prædecessor hujusmodi considerans quod in eadem canonizatione non permissurus esset Deus ipsum errare, qui omnia in ea quomodolibet requisita observata fuisse cognoverat, et observari fecerat, prout observaverat, sub data videlicet pridie kal. Junii, Pontificatus sui anno primo, de eorundem fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, omniumque prælatorum in Romana curia existentium unanimi consensu et maturo consilio, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisus, beatæ memoriæ Antoninum Florentinum sacræ theologiæ professorem ex gremio sacri Ordinis Prædicatorum, et ex officio vicariatus generalis congregationis Tusciæ regularis observantiæ hujusmodi in archiepiscopum Florentinum assumptum, sanctum esse, et aliorum sanctorum Dei catalogo adscribendum et aggregandum fore, ac fideliter firmiterque teneri debere decrevit; ipsunque sanctorum confessorum et doctorum, quos sancta Dei venerabatur Ecclesia, consortio solemniter ascripsit aggregavitque, atque eum tanquam sanctum publice privatimque colendum esse declaravit, ac voluit ». Decrevit etiam ut ejus memoria secunda die Maii singulis annis recoleretur; et sacrarum reliquiarum translationis pompam cohonestaturis noxarum veniam proposuit: quæ litteræ hæc temporis nota a Clemente VII consignatæ fuere: « Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ MXXXI, VI kal. Decembris, Pontificatus nostri anno 1 ».

102. *Peregrinatio S. Ignatii ad limina Apostolorum et ad Terræ Sanctæ loca.* — Instituto de sancto Bennone atque Antonino sermoni nonnulla S. Ignatii societatis Jesu conditoris gesta sanctissima hoc anno patrata conjungemus: incidit enim in Hadriani Pontificatum et hunc annum, ut peracto in Monteferrato et Minoressa sanctitatis tyrocinio ad Urbem Pontificis pedes exosculaturus, atque limina Apostolorum lustraturus, indeque in Syriam facta sibi ab eodem Hadriano potestate proficisceretur, ad visenda Christianæ religionis monumenta. In qua pia peregrinatione quot et quam mira acciderint viro sancto enarrat Joannes Petrus Maffei¹ ejus Vitæ scriptor: « Sub initium, inquit, anni MXXXII, magno omnium dolore Minoressa profectus venit Barcionem, ut in Italiam ex eo loco trajiceret », et infra: « In Urbem Romam lassitudine ac fame pæne contactus introiit ipso Dominico die Palmarum: cumque venerabundus religiosissima queque loca obiisset, Hadriani VI Pontificis maximi pedes exosculatur ». Multis de ejus Venetiæ profectioe interjectis, subdit auctor, ut noctu cum in opificis fulcro

ad reficiendos artus se compositisset, vicinus Senator celesti voce ac eum querendum domique excipiendum excitatus sit; tum de illius in Terram-Sanctam peregrinatione subiungit:

103. « Cum in navi per summam impudentiam committi gravia quadam flagitia comperisset, non dubitavit apertum dedecus detestari palam, et impuros illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, ut ii facta cum nautis conjuratione molestum sibi monitorem in deserta quadam insula exponere, atque ab suo conspectu et consuetudine procul amovere decernerent. Quam rem odorati e vectoribus quidam Hispani ad Ignatum pro amicitia detulerunt, suadentes etiam atque etiam, ut in loquendo cautior esset, sibi que consuleret: sed ille nihilominus turpiter peccantes oburgare perrexit, divinæ providentiæ ope subnixus: cujus beneficio factum est, ut ad insulam sceleri destinatam appropinquantes nauta adverso repente vento rejecti volentes nolentes Ignatum in Cyprum usque pervexerint. Ubi cum stare ad salinas peregrinam navem audisset, itinere terrestri se contulit, in eamque gratis admissus, nihilo plus viatici secum intulit quam in priores intulerat, Christo uno videlicet fretus: qui tota illa navigatione sese illi non semel ostendit, eumque magnopere confirmavit, ac denique incolumem ad Portum Palestine perduxit.

104. « Inde¹ cum cætera peregrinorum turba progressus, ut ad conspectum sacratissimæ urbis est ventum, incredibilem ex ipso illius intuitu cepit animo voluptatem, ac deinceps partim in comitatu, partim etiam solus loca illa Christi Domini, Mariæ Virginis et Apostolorum nobilitate vestigiis eximio quodam animi fructu venerabundus haud semel obiit, modo inelyti quondam templi reliquias, modo sepulchra prophetarum intuens; hic nascentis et vagientis, illic docentis et miracula patrantis Filii Dei monumenta considerans. Ubi vero ad loca ejusdem acerbissimis penis insignia et morientis in cruce sanguine consecrata, atque ad defuncti sepulchrum accederet, effusus in lachrymas, humo pia oscula imprimere, immortales agere Domino gratias, incredibili quadam spiritus dulcedine et suavitate compleri. Ad hæc, antiquum beatissima Virginis domicilium, itemque locum instituto primum Eucharistiæ mysterio et sancti Spiritus adventu memorandum, et alia ejusmodi quamplurima, quæ per otium deinde reviseret, a mystagogo quam accuratissime addiscere. Erat Ignatio jamdiu deliberatum in angustiis illis Judææ locis sedem figere, atque ad convertendos ad Evangelii lucem infideles toto pectore incumbere, quod non reperiret, vel ubi sanctius in terris vitam degeret, vel in quo munere fructuosius operam

¹ Maff. l. I. c. 12.¹ Cap. 14.

collocaret ». Plura addit auctor, ut a Franciscanis patribus religioso pro imperio redire iussus sit, ne in Turcarum incideret servitutem, maleque habitus a quodam Armenio, cum ex monte Oliveti rediret, Christi aspectu fuerit recreatus, tum subdit :

105. « Illucescente die postera, non sine lachrymis Palestina discedens ¹ trajectu facili Cyprum tenuit, cumque tres onerarias naves in Italiam paratas offendisset, quarum una erat Veneti mercatoris, maxima et omnibus rebus instructa, altera minor Turcarum, sed bene firma, tertia Christianorum parva et male compacta, ob egestatem a navarcho Veneto facite repulsus, ut cum sanctus esset calcaret sicco pede aquora, minime validam navim conscendit, quae gravioribus quassata procellis in Apuliae portum feliciter applicuit, cum Turcica navis in omnium conspectu fluctibus hausta fuisset, Veneta in scopulos illisa, salvis tamen epibatis, naufragium fecisset. Ex quo patuit quanti intersit in hominum Deo acceptorum comitatu versari, atque fœnis ingens pro suis servis a Numine rependi ».

106. *Rhodiotorum princeps amissam Rhodum recuperare nititur.* — Quod ad res Orientales attinet; eae deploratissima ob Rhodi ditionem Solimanno factam extiterunt : ac prima die Januarii hujus anni Philippus Lileadamus, equitum Rhodiotorum princeps, Rhodio portu solvens, cum in Siciliam applicuisset, ac tres naves a Pontifice submissas diversisque retardatas ventis, tum aliam subsidiariam classem ab equitibus diversarum gentium sero instructam reperisset, de repetenda Rhodo, ac Turcis superioris obsidionis cladibus debilitatis inde pelendis consilia inivit, sed lustrata classe, cum navibus majoris alvei non polleret, ac reges Carolus V et Franciscus I simultates inter se exercerent, desperata omni illorum ope, bellum audax et arduum intermittere coactus est, profectusque Romam ab Hadriano amatissime exceptus est. Ut vero Melite insula Sicilia adiacens illi a Carolo V ea lege concessa fuerit, ut Siciliam a Barbarorum impetu tueretur, inferius suo loco dicitur.

107. *Patriarcha Alexandrinus obsequium deferret Hadriano.* — Interea Theophilus patriarcha Alexandrinus litteras Graece scriptas ad Hadrianum misit, quibus obedientiam ei detulit, atque ipsum Ecclesiae Catholicae summum antistitem esse professus est : quas Hieronymus Aleander tum Vaticanam bibliotheca curatur, ac postea archiepiscopus Brundisus et S. R. E. cardinalis multarum linguarum et disciplinarum peritissimus, in Latinum sermonem convertit.

108. *Res Gallica in Italia penitus ruit, et Pontifex init foedus cum Caesare et Anglo.* — Hoc

incunte anno Pontifex ¹ Arimino, ditionis Ecclesiasticae urbe, cedentibus Malatestis, potitus est, tum ad sedandos intestinos humiliter conversus Alfonsus Aestinum Ferrariae et Franciscum Mariam Robureum Urbini duces in gratiam recepit, omniaque edicta a Julio II et Leone X adversus eos conscripta irrita esse jussit. Cum ita a Gallis Ferrariensem et Urbinate[m] distraxisset, etiam Venetos a Gallica amicitia divulsit, et Carolo regi Romanorum, Ferdinando archiduci Austriae, ac Francisco Sfortiae duci Mediolani solenni federe junxit. Premebatur tum ingenti obsidione arx Mediolanensis, quam omni ope destituti milites praesidiarii incolumitatem pacis Casareis dederunt, quae mox Francisco Sfortiae restituta est.

109. Cum ita Gallicae res penitus ruerent in Italia solaque Cremonensis arx pro istis staret, Franciscus Francorum rex ad eas restaurandas cogitationes omnes intendit : nec deerant, qui ad accendendum bellum faces admovent : inter quos Franciscus Soderinus cardinalis Volaterranus, qui gratiam apud Hadrianum ostentato concilianda inter Christianos pacis desiderio inierat, proditionis convictus est, interceptis ejus litteris ad nepotem episcopum Nantonnensem datis, quibus Gallum regem monebat ut missa valida classe Siciliam insulam bello peteret : non defuturos Caroli hostes, qui ei se conjungerent, concurrentibusque eo Hispanis, ducatum Mediolanensem necessariis praesidiis nudatum iri, quem facile terrestri exercitu recuperare posset, nec Hadriano fideret. Conjectus est itaque in Hadrianae molis custodiam, ejusque bona publicata, ut qui vinctigalis Romana Ecclesiae regni invadendi contra officii religionem consilia dedisset. Patefacta tum etiam conjuratio ² quae cum Gallo ab aliquibus proceribus Siculis conflata fuerat; eujus particeps nonnulli principes supplicio affecti fuere.

110. Opera omni atque industria enisus fuerat Hadrianus ³, ut pacem inter Christianos principes redintegraret, et concusso a Solimanno atque a Luthero Christiano imperio optularetur, superioreque anno cum Italiam peteret, legatis ad principes internuntiis eos sollicitaret, ut oratores ad Sedem Apostolicam mitterent; quo conjunctis mutuo federe armis sacra in Turcam expeditio conficeretur; tum pro sacrosanctae potestatis fastigio inducias imperarat. Admiserat eas Caesar, modo diuturna forent; at Franciscus Galliarum rex nisi pro breviori temporis flexu respuebat, ut majori scilicet apparatu Insubriam repeteret : atque ita cum maximum comparasset exercitum, Pontifex in eum veluti publica pacis hostem omniumque malorum anforem vehementer in cardinalium senatu invecus, ad infringendos

¹ Cap. 15.

¹ Guice. l. xv. — ² Ibid. — ³ Ibid.

ejus conatus armorum societatem cum Carolo V Casare, Henrico Anglorum rege, Venetis, Florentinis, Senensibus, Lucensibus, ac Francisco Mediolani duce iniiit¹ die tertia Augusti.

111. Factam hanc inter Pontificem et Casarem coalitionem a multis improbatam fuisse indicat Hieronymus Niger in datis ad Marcum Antonium Michaelen decima septima Junii die litteris²; visam enim publicam universalis pacis et Asiaticæ expeditionis conficiendæ consiliis adversam: aliis autem litteris quibus adscripta est quinta Augusti dies, cum Venetam republicam in fœdus Pontificum et Casarem coivisse increbresceret, significavit³ omnium opinione et sermonibus pervulgari, Gallum regem a turbanda Italia deterrendum, ne sua amittat dum aliena ambit, qui si divino afflatus paci assentiat cedatque temporis, sperandum optimi et religiosissimi Pontificis opera insigne aliquid adversus Turcam facinus editum iri; tum addit eo ipso die, quo lapsa in monte Exquilino per. Estivos ardores nivis miraculi memoria recolitur, celebrata a cardinale Columna divina re, fœdus sanctissimum adversus Turcam atque omnes alios, qui statum præsentem Italicarum rerum perturbare vellent, promulgatum inter Pontificem, Casarem, Angliæ ac Pannoniæ reges, archiducem Austria, ducem Mediolani, Florentinis, Senenses, ac Lucenses: de Venetis vero nullam habitam mentionem, idque consulto factum, cum senatus Venetus Turcis bellum nollet indicere, nisi omnes Christiani principes sese ad id gerendum astringerent, atque ideo oratorem Venetum suas excusationes attulisse Pontifici, et celebrati interese noluisse.

Habita fuit in ea celebritate a Vincentio Pimpinello concilio elegantissima, qua in omnes principes Christianos, qui Rhodum expugnari a Turca passi essent, acriter invecus est; cumque ad Venetos deluxisset, his verbis eos compellavit: « Accusarem etiam vos, terra marique potentissimi Veneti, in quorum manu erat victoria, nisi vobis ad accumulationem veterum Romanorum jampridem insutum animo esset, fidem et iusjurandum non modo amicis, sed hostibus esse servandum ».

112. *Hadriani pius obitus, et rei Christianæ luctuosissimus.* — Dum hæc consilia versat Hadrianus papa, magno honorum omnium luctu XVIII kal. Octobris morbo oppressus obiit, de quo Willelmus Loehorst Ultrajectinus hæc litteras scripsit⁴: « Die Exaltationis vivificæ crucis, Hadrianus papa VI, patriæ nostræ pater, unicuique decus, nescio quo morbo extinctus est; nam pridie nonas Augusti (quo die Romæ

festum S. Mariæ ad Nives celebratur), optimus patrum pater religionis publicæque lætitiæ causa (nam eo die publicata fuit pax et concordia inter principes et potentatus Italia illius sollicitudine procurata) ex palatio ad S. Mariam Majorem cum cœtu carolineo proficiscens æstuantibus caloribus, quos semper antea formidaverat, submoratus ibidem pernoctem ac diem celeberrimum in hortis et vinea cardinalis S. Crucis convivium dominis cardinalibus dantis, ecce ad palatium reversus, seu nimio æstu laboreque fatigatus, sive infesto esu aut potu relictus, incidit in morbum, et quidem latentem principio ac remissum, mox apertum et graviorem ». Et infra: « Dum loqui potuit, afflictum et miserabile fuit audire, quo pondere, quibus argumentis amicos consolabatur, ut diceret velle excedere eam vitam, non cogi. Mortuus est post horam primam pomeridianam sumptis ante meridiem rite Ecclesiasticis sacramentis: sicut vixit pacifice, morose, devote et sancte, ita obiit. Moriens testamento edidit, donavit et legavit (consensu collegii desuper requisito) familiæ suæ antiquæ descripta bona sua mobilia ante papatum acquisita, ex Hispaniis ad Urbem Romanam asportata, asserens illis esse sobrie provisum iuxta modum laborum et periculorum, seque noluisse abuti bonis Ecclesiæ seu sacerdotis ad eos ditandum, exemplum dans successoribus ». Et infra:

113. « Magnos luctus optimorum virorum movebant clarissima virtutes, modestia multa in ore, multa in verbis, tum dignitas quanta desiderari ad gratiam posset. Corpus procerum et erectum cum gracilitate non indecora: facies candida et viva, plena dignitatis, gratiæ et majestatis: verecundia tanta, ut omnem corruptionum improbitatem deterreret. Vita libera, non licentiosa, consilium multum ac ponderis, ut responsa delphica docti appellarent: oratio desiderata, non tarda: eloquentia cum opus esset, præterea contracta et modica. Imperium in Hispaniis summa cum integritate gestum absque superbia, absque avaritia aut crudelitate, summo moderamine: in severitate benignitas, ac benignitate severitas laudabatur ». Et infra: « Hodie captæ sunt exequiæ: humatus est in sacello divi Andrea: inter duos Pios tenet medium piensissimus. Monumenti superior pars tenet talem scripturam: *Hic nihil sibi infelicium in vita dedit, quam quod imperaret.* Roma xxii Septembris, anno mxxxii». Contempsisse optimum Pontificem inanem eloquentiam, et polifloris Latinitatis fucos et elegantias, nempe gentilitia impietate putidas, idem refert Hieronymus, atque illius gravitatis aliquot exempla adducit in litteris xvii Martii hujus anni ad dictum Marcum Antonium Michaelen scriptis; carpsisse nimirum nuper cultiores Latinas litteras, contemptaque eloquentia dixisse: *Sunt litteræ unius poetæ.* Contempsisse vero poetas aut

¹ Continuator Sabell. hoc ann. Guicci. l. xv. in Panvin. in Hadr. Vita. — ² Extant l. l. collect. lit. princ. p. 115. — ³ Ib. p. 116. — ⁴ Extant in Append. ad hist. Ultraject. ex fascic. Lappii. Willel. Loehorst. litt. ad Ultraject. canonic.

ejus Vila auctor, quod falsissimorum deorum nomina studiosè celebrarent et minus sincero animo de Christiana religione sentire dicebantur : cumque in viridario Pontificio Laocoontis statua, ut mirum opus exquisitissimis artis lenociniis perfectum ipsi ostenderetur, subiecisse hæc verba : *Sunt idola antiquorum*. Tum addit Niger, vereri se admodum, ne idem quod olim S. Gregorius fecisse legitur, aliquando agat, ac omnia hujuscemodi gentilium simulachra magnitudinis et gloriæ Romana viva et expressa Monumenta, in calcem edificandæ Basilicæ S. Petri futuram usui redigat. Justissimum etiam scelus vindicem fuisse, ejusque metu cardinalem Cibum delituisse, cum in suspicionem inlerempti ducis Cameris adduceretur : in elargiendis autem sacerdotiis parcissimum ; idque ex optima conscientia, quæ peccare timet, proficisci. Aliisque litteris die septima Aprilis exaratis refert omnia Hadriani diplomata justissima esse, neque audiri quidpiam ab eo perperam decretum, nec propterea fieri satis assuetis malo aulicis, deque eo usurpanti posse quod Cicero de Catone circumferebat : « Hic dicit tanquam in Platonis politia, non in Romuli tæce sententiam ».

114. Vixit annis sexaginta quatuor, mensibus sex, diebus tredecim : sedit vero anno uno, et mensibus octo, diebus sex, ut in sepulchrali ejus inscriptione legitur, quam apposuit Guillelmus Enckenvordius episcopus Dertusensis et datarius, quem in aegritudine ipsa, vocatis ad se cardinalibus, sacro illorum collegio aggregatum presbyterali SS. Joannis et Pauli titulo insignivit, nullo alio ad eum honorem defecto, adeo ut repulsam tulerint inferioris Germaniæ proceres, qui cum urgebant, ut propinquum suum eruditionis laude præclarum cardinalitii dignitate decoraret, ut qui omnis humanæ necessitudinis respectum sibi abscedisset, Christique tantum gloriæ in conferendis sacerdotiis studeret, transmissis etiam ad viros probos sine ullo stipendio quod Romanæ curiæ pendi consueverat Diplomatis. « Hinc fuit », inquit Panvinus,

quod difficulter cognatos ad beneficia proveheret, non quia eis humaniter non laveret, si aliqui idonei fuissent ; sed quia, ut dicere solebat, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, ut quæ ibi locum non haberent ; quinimo in iis etiam in paribus dolibus alienorum potius quam suorum rationem habiturus videbatur : ex quo fuit, quod litteris magnatum quorundam inferioris Germaniæ sollicitatus ut quemdam propinquum suum adolescentem et forma et ingenio præstantem, qui tum recens magister philosophiæ creatus studia altiora. Lovanii sequebatur, galero cardinalitio ornaret ex more solemnium aliorum Pontificum, nequaquam voluit ». Opes ipsum non in propinquo profundendas, sed retinendas ad sustinendam majestatem Pontificiam, cum Christo sint consecrata, censuise narrat Paulus Jovius ¹ in eisdem Vila ; quamvis ea in re ipse, ut rebus divinis minus addictus, Hadrianum durum et illiberalem usque ad notam subagrestis appellet, atque aliquot exempla affert : « Patruelis sui filium, inquit, Senæ Etruscæ in gymnasio litteris operam navantem, quod Romam nequaquam vocatus intermissis studiis repente venerat, confestim meritorio equo impositum remisit, animi levitatem identidem objectans, et severe admonens ut ab se modestiæ et temperantiæ exemplum opportune sumeret. Alios quoque, nec remolo affinitatis gradu necessarios, qui spe celsioris fortunæ e Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpavit, donatisque singulis sagis laneis et frugi vitæico, pedibus similiter in patriam redire jussit, quarum rerum testimonio superiorum Pontificum profusam erga propinquo liberalitem uti gravem et reipublicæ perniciosam detestari erat solitus ; quando eo præsertim errore cuncta sensim labefactata se demum Pontifice ruitura videntur (1) ».

115. Passa est in ejus morte gravissimam

¹ Paul. Jov. in Vit. Hadr.

(1) Brevem principatus sui cursum Hadrianus Pontifex hoc anno, mense et die in Annalibus signatis, confecit. Mores ad veterem veritatem compositi paucos benevolos, adversarios plurimos viro optimo comparavit. Hinc scommata et dicta de illo multa post obitum sparsa, quorundam nonnulla ex Jovio notat annalista, aliud recitat Blasius Ortiz in Itinerario Hadriani. Cum enim inter duos Pios Pontifices (secundum et tertium) sepulture mandatus fuisset, hoc illi Epitaphium scripsisse dicebant quendam narrat : « Hic jacet impius inter pios ». Reipsa tamen Pontificem fuisse incomparabilem, justum, sanctum, et quod caput est, aule reformande maxime intentum testatur idem Ortizus, qui inter domesticos ab eodem adlectus, ejus familiaritate intima utebatur. Affirmat enim in primis cum, dignitate vix obtenta, statim expectativas, quas vocat gratias abolevisse. In provisione beneficiorum, cum non illi facile viros ex voto suo idoneos reperiret, parcissimum se præbuit adeo, ut plura reliquerit vacua. « Dignitates et personatus » ex canonum præscripto singulis conferbat. Viros literatos undique acquisivit, e ex Hispania videlicet, Francia, Italia et utraque Germana ». Litteras, severiores tamen (nam molliores execrationum natali opportuno annalista) coluit et amavit, literatus et ipse adeo « ut ea tempestate par difficile reperiretur », ait idem Ortizus cap. 40. Eruditionis hujus suæ perpetua Monumenta posteris reliquit, variis scriptis editisque operibus, que Jacobus a S. Carolo in Biblioth. Pontif. enumerat. Insuper Annalium Novesiensium scriptor anonymus, vulgatus a Marteno Veler. Monum. to. iv hoc de illo testimonium reliquit : « Hic (Hadrianus) domum suam Lovanii magnifice extractam in usum veritatis sanctis litteris studentium, fidei in alimoniam relicta etiam proveniens annis sufficitibus ». Res ab eo gestas litteris mandavit Gerardus Moringus, Theologus Lovaniensis, ejusque opus prodiit Lovanii anno MDCXXVI, quod iterum recudendum curavit Carolus Burnmannus Trajecti anno MDCXXVII, cum insigni monumento:um accessione, ac præsertim nonnullis ad Hadriani familiam pertinentibus.

Justus Hadriano persoluit, cardinales secesserunt in conclave ; nihil morati expostulationes Gallici legati, qui cunctationem exigebat quoadusque cardinales in Gallias agentes venirent. Quas ejus querelas iteo negligendas censuerunt, quod in cap. *Ubi periculum* de elect. in 6 cantum fuerit, ne cardinales extra curiam agentes ultra decem dies ab obitu Pontificis expectarentur. Itum est igitur in conclave

jaecturam Ecclesiae, ut qui Lutheranae hæresis radicis Œcumenici Concilii in Germania celebrandi securum admoveere opportune decreverat: « Spondebat », inquit Vite auctor, « ubi primum sedatis bellorum turbis posset indicere Concilium universale, ut quidquid Romæ, quidquid alibi apud episcopos, abbates et universum denique ordinem Ecclesiasticum collapsum esset in pristinum gradum resisteretur, ne quid in hac parte possent obtundere, quominus monitis suis morem gererent. In summa tantum effecit sedulitate auctoritateque, quam sanctitas vite præstantiæque doctrinæ pepererant, tum gratia, qua maxima apud Germanos Pontifex Germanus valebat, ut malum illud jam tum, utcumque mitesceret, et spes magna esset, nisi mors ejus impedisset, fortassis brevi aut in totum, aut ex maxima certe parte explodendum ». Lutherus fetidissima illa maledictioe sentina, cum in sanctum Bennonem episcopum Misnensem blasphemio ore deblateraret, Hadrianum in vitis laudavit: *Audio*, inquit ¹, *de illo Hadriano, quod fuerit splendida ac laudata vita*. Tum vero maledicta impudentissima adjecit ob ejusdem Pontificis in abolenda hæresi studia; de quibus hæc tradit Laurentius Surius ²:

116. « Hoc anno Brussellis, quæ est Brabantiae præclara urbs, duo professionis Augustinianæ ob Lutheri dogma flammis exusti sunt: illos vero Lutherani non alio quam martyrum loco habent: quemadmodum etiam Joannem Hussium et ejus farinae alios hæreticos; habet enim et diabolus martyres suos. Porro martyres Christi pœna non facit, sed causa, ut præclare inquit Augustinus. Quam sibi pacem promittunt inimici fratrum? inquit sanctissimus ille martyr Cyprianus libro de unitate Ecclesiae: quæ sacrificia celebrare se credunt æmulo sacerdotum? An secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur, qui extra Christi Ecclesiam colliguntur? » Eodem asserendæ religionis ardore Antuerpiæ Augustinianorum cœnobium solo æquatam ferunt, cum omnes pseudomonachi Lutherana peste infecti fuissent Henrico Suphano priore, qui ob hæresim comprehensus

eam publice damnarat, iterum relapsus, cum extremo afficiendus esset supplicio, effracto carcere aufererat, deinde Bremæ virus Lutheranicum effuderat, ac demum Meldorpiæ apud Thietmarsos in flammis coniectus superiori anno perfidiæ meritis pœnas dederat. Ita ob summam Hadriani apud Germanos auctoritatem non aberat spes, fore ut brevi Germania impostoribus repurgaretur.

117. Conceperat etiam ille gravissima decreta ad excindendam anticorum aliorumque vitia, atque impietatem abolendam, quæ ob immaturam mortem promulgari non potuerunt; de quibus Paulus Jovius ¹ in ejus Vita quam precibus Guillelmi Enchevordii cardinalis Hadriano addictissimi conscripsit: « Manaverat, inquit, in vulgus fama hæc incerto auctore, Pontificem novo summæ severitatis edicto publicatis super id bullatis solemnibus codicillis dissolutæ civitatis mores correcturum; ita ut atroci pœna tria præsertim hominum genera persequeretur, eos scilicet ante omnes, qui ad Christi fidem reversi impia animorum devotione Judaicæ superstitionis ritus observarent, quorum maxime pecuniosorum ingens turba judiciorum metu ab Hispaniis delapsa in Urbem tanquam in portum certissimæ salutis confluerat. His enim hominibus Hadrianus veteri consuetudine plurimum erat infestus, utpote qui in Hispania ipsi inquirendis damandisque cum insigni magistratus honore præfuisset. Sub id genus ii quoque veniebant, qui superis impuro scelestoque ore maledicerent, et contempnim aut joculariter de religione Christiana loquerentur, etii etiam, qui minime dubitarent profana negotiatione sacerdotia venditare. Secundo loco erant fenestratores atque mensarii, qui gentium fortunas acerbissimis usuris everterent, et anomam impotenti monopolio et diris præoccupationibus impudentissime flagellent. Ultimo inquirere punireque decreverat juvenutis corruptores; ejus enim criminis non omnino falsa suspensio Urbis ipsa conviventibus legibus infecta credebatur: qua inopinata et gravi severissimæ legis mentione maculosos quosdam cum aula, tum civitatis veluti desperata publica securitate ter-

¹ Luther, apud Coëlaum an. 1524. — ² Surius in Com. hoc an. Annal. Colonien.

¹ Jov. in Vit. Hadr. VI.

ipsa calendarum Octobris die, ibique obstinata inter cardinales juniores senioresque concertatione factum est ut Pontificis electio adusque diem XVIII Novembris extraheretur. Tunc enim, juniorum factione prævalente, Julius Medicus electus fuit; qua de re fuse cum annalista scriptores omnes coævi. Unna est tamen in quo tum convenit inter plures, dies scilicet qua Julius, seu Clemens VII Pontificiam coronam assumpsit. Niger, in Epistola signata Romæ die XVIII Novembris anni hujus, in eam rem destinatum scribit diem XXIII Novembris s. Clementi sacram; Victorellus in Additionibus ad Ciaconium diem VI kal. Decembris ex Panvinii fide. Congruit et Catalogus Romanorum Pontificum apud Bullandatus in Propilæo ad Acta SS. mensis Maii. Annalista noster diem sequentem V kal. Decembris præfert. Verum Ortizius, qui tunc Romæ præsens aderat, mensem et diem alium indicat, in Itinerario cap. XXXVIII. « Postmodum (post agnitum adoratumque Pontificem) magna festa solemnitate celebratur usque ad kalendas Decembris, quibus Pontifex novus coronatur ». Epocham hanc retinendam censeri, nisi aliter suaderet auctoritas Hieronymi Nigri, qui et tunc præsens Romæ aderat. idemque in litteris ad M. Antonium Michaelem ac die II Decembris datus, acceptam a Pontifice coronam die XXI Novembris affirmat. Cui suffragantur littere Clementis ad Coloniensem datæ anno MDXXXI, die XXVII Novembris signatæ anno Pontificatus IX. Vide Annales ad illum annum num. 6. Hunc enim Pontificem ante coronationem abbas Pontificatus nondum signare copisse demonstrant littere ab annalista hic num. 128 recitate, quo sic datæ leguntur, anno MDXXXI « ante coronationem », quo argumento convincimur Pontificatus sui annos a coronatione Clementem Jussisse. Conjectura hæc Papebrochium cum fegerit, ideo ea de re ambiguit fluctuat.

ruerat, adeo ut non defuerint pelulantissimi iuvenes, qui Joanni Antracino Pontificis medico postea lesa fronte per intempestam noctem proflus exornarent, cum titulo uncialibus litteris inscripto in hæc verba LIBERATORI PABLE S. P. Q. R. scilicet ut eo joenlari elogio non medicus uti venelicus aut imperitus, sed majestas ipsa sanctissimi Pontificis, qui salutari censura, ut dignum erat principe Christiano, Urbem atque aulam probrosis vitiis repurgare cogitasset, non obscure carperetur: enim vero ea est natura populorum, ut cum dissolute vite licentia gaudeant presentis semper principis mores detestentur, superiorum vitam, commemoratis virtutibus, in calum ferant; ejus vero, qui defuncto sit successurus, mores et consilia uti plena prudentia, liberalitatis atque justitia futura pronuntient. Nam ut plerumque fit, spes hominum eventis rerumque successibus alebantur, quando sibi quisque fallacissima saepe ratione, mutato statim principe meliora tempora destinaret. Laudabant in doctissimo Pontifice et longe gravissimo sanctimoniam; illiberalitatem non probabant; odorant severitatem, quam ubi sicuti saepe erat solitus, lenitate remisisset: eam demum clementie laudem avaritie calumniis involvebant, quasi sordibus et convitiis nequaquam nature facilitate, sed parum honesta cupiditate presentis quaestus omnino parceretur, nec savissima temporum conditione valde egentis et nullis simul difficultatibus circumventi Pontificis necessitatem excusarent; ita ut tum civilis status misere deplorandus esse videretur, cum quisque fere insignium ac infirmorum ordinum recti atque honesti penitus oblitus, cuncta sibi in summa vite libertate licere vellet, nec ullum omnino corrigendis moribus censorem pateretur, etiam vel sola pecunia crimina vindicantem; scilicet ut repudialis Christianae medicinae praesidiis affecti corruptique eo insanie provelerentur, ut indignante demum Deo, in ipsa qua imminebat, horribili cadentis Urbis ruina, immanibus Barbaris corpora atque animos ad omnia exempla crudelitatis ac ignominie praeremur.

« Acciderat Hadrianus paulo ante in Urbem, in Vaticanasque aedes cupide receperat Petrum Carafam archiepiscopum Theatinum, et Marcelum Cajetanum veteris Christianae disciplinae moribus venerabiles, in omni graviore doctrina longe doctissimos, ut eorum consilio in censura morum ac administranda ea parte republica, qua sacra respiceret, omnibus horis uteretur: sed mors ejus aliquanto maturior ceptis consiliis exoptatum ad publicam salutem successum eripuit ». Horum prior in Pontificatu Pauli IV nomen gessit: sed ne videretur Hadrianus nolle pati legem, quam cæteris erat impositurus, ordini Ecclesiastico in restituenda disciplina praeluxit, ut narrat Onuphrius Panvinus: « Et

promissum, inquit, de corrigendis Ecclesiasticis etiam re, non verbis praestaturus videretur, multa proflus Romae in statum alium vertit: nova officia super ordinariis sacrosanctae Sedis proventibus a Leone instituta, ex quibus pretio datis plurimum quaestus liseo ejus accesserat, paulatim abolebat, et quotquot ejus generis deinde vacassent, nulli pretio dabat, etiam si ipse id temporis graviter re nummaria laboraret; sciebat quippe quantum illa Sedi Apostolicae onerosa essent, et sic data amplissimam passim materiam offendiculis et obtestationibus praerentibus ». Et infra: « Adde quod reverendas, accessus, regressus, coadjutorias, praesertim concessas sine assensu eorum, quorum erant, sacerdotia, et id genus alia Romani aucupii nescio quo nomine appellata retia, quae facilitate Leonis supra modum propagata erant, magna ex parte sustulit, etc. ».

118. Non desunt, qui illum Carolo Casari nimis addictum fuisse, neque adducte in extremum discrimen Rhodo suppelias tulisse perstringant, quem ita tuetur Panvinus: « At quid potuit solus, inani arario, in summa monarcharum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta, et adeo denique omnibus a reverentia sacrosanctae Sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium principum animos proximis aliquot saeculis habuisset, qui Colofredum Boltonium, Hugonem Magnam, Tancredum, Robertos, et reliquos proceres sacri belli, cum Jerosolyma recipiebatur, haud dubie etiam Rhodus nostra esset; neque Rhodus modo, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum et Trapezuntinum, et reliqua Graeciae regna longe florentissima. Verum, o mores, o tempora! potest Ecclesia Catholica jure optimo illud Jeremie deplangere, non esse qui se consoletur ex omnibus charis suis ».

119. Parlo illum Pontificatu sollicitasse mox omnes reges, ut missis ad ipsum oratoribus de pace induciisve prolixioribus agerent, ad arma adversus communes hostes Turcas vertenda: sed relictatum Gallum antea retulimus. Francisci etiam Cheregati internuntii opera in Nurembergensi conventu Germanos hortatibus ursisse, ut cum Hungaris exercitus suos conjungerent; nec nuda verba ab eo jactata, sed ornata operibus; nam praeter subsidiarias naves Genuae paratas, Thomam de Vio Cajetanum cardinalem S. Sixti in Pannoniam legavit cum quinquaginta millibus ducatum aureorum, ut in Turcam expeditio conficeretur: quam quidem auri vim, cum Hungari, suorum commodorum quam publicae rei magis solliciti, sibi erogari exposcerent, restitit cardinalis legatus, etsi convitiis minisque vexatus, pro-

¹ Panvin. in Hadr. VI.

lensus nisi militi parato ad bellum numerandam: « Eadem pietate », inquit Panvinus, « permagnam vim frumenti pulverisque formentarii per extremas urbes atqueque Dalmatiae et Croatiae misit quae ob captam Rhodum in summo discrimine versabantur. Quid quaeris in his rebus? Non solum quantum potuit, verum etiam supra quam potuit praestitit ». Si vero traducatur a nonnullis ob foedus cum regibus adversus Gallum Italiae imminens postremis vitae diebus initum, cuius promotumque celebratam cum sua praesentia in Basilica S. Mariae Majoris augere voluisset, spreto medicorum consilio, lethalem morbum irruentibus in renes humoribus contraxerit, facile ab eorum dictis purgatur: cum id foedus non in Francos proxime, sed adversus Turcas ad eos Christiani imperii praecipueque Italiae finibus arcendos percussum fuerit: quare ad illud confirmandum sollicitatus fuerat Franciscus rex: ac licet illud sperneret, relictus¹ tamen ei locus est, si ad oblatas pactiones accedere voluisset. Sublatum illum veneno suscipali sunt nonnulli a Joanne Maria duce Camerini parato; sed Clemens VII triennio post ab eo crimine illum absolvit, exaratis xxv Dec. an. mxxvi litteris².

120. *Cæsarei oratoris supplex libellus ad cardinales in conclavi congregatos, quo postulat ut subsidiarium aurum impendatur ad repellendos Gallos Italiae invasores.* — Justis funebribus illi ex majestate Pontificia persoludis, cardinales conclave ingressi atque in duas factiones, Pompeio Columna et Julio Medice adversis ducibus, discissi, de Pontifice designando certabant; cum interea Gallus exercitus duce Boniveto (nam Franciscus rex quamvis expeditionem praesens conficere percuperet, ob Borbonii tamen ducis defectionem in Gallis remanere coactus fuerat) descendebat³ ex Alpibus, instructis ad pugnam triginta millibus peditum duobusque equitum millibus cataphractis totidemque sagittariis equestribus, ex quorum adventu ingentes in Italia motus excitari ceperant: tum vero in ditione Ecclesiastica vetera instaurata sunt bella; nam Ferrariae dux in spem Mutinae ac Regii urbium recuperandarum erectus, ab Ecclesia Romana ad Gallos desecvit, Mutinaque frustra tentata Rhegium Rubieranque subegit, dum Galli ulterius progressi aliquot locis potius Mediolanum versus signa extulere; adeo ut Caesareae res in maximum periculum deducerentur, cum dux Suesse, orator Caesareus, Romae una cum Angliae regis et aliorum foederatorum principum oratoribus libellum hunc supplicem⁴ sacro cardinalium senatui porrexit, quo subsidiarium aurum ad comparandas adversus Italiae invasores copias eliceret.

« Die viii Novembris mxxiii, ad porticulum conclavis, rogato domino Donato Vullerano, notario camerae Apostolicae.

121. « Reverendissimi patres, cum pro parte Caesarea et Catholicae majestatis, tam ante ingressum vestrum in conclave, quam post, fueritis per me duces Suesse et oratorem ejusdem majestatis saepius requisiti et interpellati, ut dominationes vestrae reverendissimae deberent, de his, ad quae felicitis recordationis Hadriani VI ratione confederationis inter eum et eandem Caesarem majestatem, ac alios principes Christianos inita contribuere volebatur, satisfacere; cum jam notorium facti permanentis fuisset et sit, Italiam invasam esse a Christianissimo Francorum rege, sive ejus genibus, ac venisse contra confederatos; et propterea necessarium fuisse juxta tenorem capitulorum vestris reverendissimis dominationibus notorium de pecuniis et aliis in dictis capitulis contentis subvenire et providere, prout idem felicitis recordationis Hadrianus agnosens rei veritatem cepit in parte adimplere: nihilominus vestrae reverendissimae dominationes id haecenus facto adimplere recusarunt in grave damnum ac dispendium confederationis, ac terrarum a Romana Ecclesia possessarum: et cum graviora quotidie spectentur, propterea volendo vestras reverendissimas dominationes interpellationibus interpellationes emulando culpa et mora notare; et ne locus sit tergiversationi, in his scriptis iterum et de novo protestamur tam ego quam infranominandi hic praesentes oratores serenissimi regis Angliae et Franciae, ac principum et communitatum contra vestras reverendissimas dominationes de damnis, expensis et interesse, ac quae earum culpa, mora, negligentia et facto, tam terris a Romana Ecclesia, quam etiam per confederatos possessis inferuntur damna et dirptiones, ac a devotione possessorum abdicantur, cum per Caesarem majestatem et confederatos nunquam steterit, quominus omnia in dictis capitulis contenta ad unguem observarentur. Et ut magis omnis excusationis color tollatur, offerimus nomine ejusdem Caesareae majestatis et confederatorum, si quid in defensionem civitatum et terrarum Romanae Ecclesiae invasorum erogatum fuerit, facto calculo recipiendi in computum eorum, ad quae Pontifex seu Sedes Apostolica juxta dicta capitula tenetur et obligatur, alias iterum protestamur vobis omni meliori modo, etc., salvo jure, etc. ».

122. Repulsam accepit Caroli orator, ac sacri cardinalium senatus nomine responsum, nulli alteri rei, quam creando novo Ecclesiae pastori ex officii religione obstructis: an vero cardinales defuncti Pontificis foedera ac pactiones ab eo contractas servare tenerentur, an ab eo onere immunes essent, definire non consti-

¹ Panvini, in Hadr. VI. — ² Clem. VIII. l. iv. brev. p. 1. — ³ Continuator Sabellii, hoc anno. — ⁴ Ext. in Ms. hb. Vatic. sig. ht. A. in med.

tuisse : cæterum futuro Pontifici inegram rem reservare : injuste autem a federatis querelas fundi, cum nullas adversus ducem Ferrariæ Ecclesiasticas urbes occupantem suppetias tulerint ; et Carolum Casarem atque Henricum Anglorum regem ad afferendam laboranti Ecclesiæ opem, quam implorant cardinales devinctos esse ; qua de re publica hæc Monumenta ¹ tum edicta fuerunt :

« In nomine Domini. Amen. Anno a natiuitate eiusdem MXXXIII. Indictione undecima, die vero sabbati xiv mensis Novembris, Sede Apostolica vacante pro obitu felicitis recordationis Hadriani VI, notum sit et pateat evidenter, qualiter reverendissimi domini Andreas de Valle lit. S. Priscæ, et Pompeius Columna fil. SS. XII Apostolorum presbyteri, ac Franciottus de Ursinis diaconus sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales alias deputati a sacro collegio reverendissimorum dominorum cardinalium pro negotiis eorumdem, et personaliter constituti in palatio Apostolico in conclavi, in quo clausi et congregati existunt pro electione futuri Pontificis, prope portam intus ante fenestrellam, per quam audiuntur venientes, et intromittuntur cibaria, etc. in præsentia mei notarii presentis ac testium infrascriptorum, vice ac nomine totius sacri collegii præfatorum cardinalium dixerunt et exposuerunt, qualiter pervenit ad aures eiusdem sacri collegii de quadam cedula asserente protestationem pridie pro illustrem dominum Aloysium ducem Sueviæ oratorem Casaræ et Catholicæ majestatis, pro parte eiusdem ac serenissimi regis Angliæ, illustrissimi ducis Mediolani, Florentinorum, Senensium, Januensis et Lucensium communitatum oratorum invicem confœderatorum, ut dicitur, facta et videlicet, cujus tenor talis est et subsequitur, videlicet : *Reverendissimi patres. Licet pro parte Casaræ, etc.*

123. « Volentes igitur præfati reverendissimi domini cardinales deputati nomine quo supra respondere asseritis requisitionibus et protestationibus predictorum dominorum oratorum, testibus extra tamen dictam portam et illius fenestrellam existentibus, simili modo protestando dixerunt quod licet non credant se in hac parte teneri, nec in aliquo sacrum collegium fore obligatum præfate Casaræ et Catholicæ majestati, ac aliis, regi Angliæ, principibus et communitatibus antedictis confœderatis ratione dictæ confœderationis, ut asseritur, cum prælibato Hadriano, dum viveret, inite, nec arbitrentur propterea quoad hæc, se, ut illius successores : quod tamen an sint, vel non sint, non intendunt pro nunc declarare, cum intenti fuerint et sint electioni Pontificis, et illi solum pro salute totius religionis Christianæ vacare

teneantur et vacent, sed futuri Pontificis voluntati et determinationi reservare, prout ex nunc reservant, sine tamen præiudicio iurium præfate Romanæ Ecclesiæ, de quo prænominali cardinales deputati solemniter et expresse protestati sunt et protestantur, subiungentes nihilominus præfati domini cardinales deputati, quod si in aliquod præfatum sacrum collegium teneretur occasione dictæ confœderationis et ligæ, quod credunt dictum collegium id implevisse, et ultra quam teneretur exposuisse : et sic successive, quod omnes et singuli universi principales teneantur antedictæ confœderationis, rursus et ex aliis specialibus obligationibus subvenire et semper tueri iura, civitates, terras, et rerum dominia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ ; et imprimis ipsa Casaræ et Catholicæ majestatum Ecclesiæ jure debito advocatrix intulata, tum quod specialis feudataria Siciliæ et Neapolis ac insularum, aliorumque locorum, quæ retinuit et retinet ab eadem Ecclesia Romana, sit.

124. « Serenissimus vero rex Angliæ, quia merito defensoris fidei Christianæ titulo insignitus, tum etiam ratione regni Angliæ, præfate Ecclesiæ feudatarius existit, et tamen post vacationem Sedis Apostolicæ, et sacrum collegium in conclavi congregatum pro dicta electione extitit, cum Alfonsus assertus dux Ferrariæ notorie prorumpendo contra eandem Romanam Ecclesiam irruerit in civitatem Regii, et illam, et Ruberiæ oppidum, et alia loca et iura dictæ Ecclesiæ violenter occupaverit, Mutinam vero et illius districtum vi et armis expugnare tentaverit, et in dies magis tentet, et graves molestiones, iacturas et damna diversimode intulerit et inferat ; nullus tamen ex prænominalis regibus, principibus, et communitatibus pro defensione et recuperatione dictarum civitatum et locorum ab Ecclesia possessorum ac expulsionem dicti Alfonsi occupatoris, turbatoris, et hostis sanctæ Romanæ Ecclesiæ et omnium superscriptorum subvenire, et succurrere gentibus eorum vel pecunia visus est. Eapropter præfati domini cardinales deputati, et reverendissimus F. A. Medices fil. S. Calixti sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis et camerarius, pro interesse præfate cameræ, et quibus supra nominibus, de novo, ut sæpe et sæpius requisierunt, et interpellant ut omnes et singulos dominos oratores, videlicet dominum Aloysium de Corduba ducem Sueviæ, reverendum patrem dominum Joannem Bathoniensem et Vellensem electum, et dominum Joannem Angelum Arcimboldum, et Galeottum de Medicis respective oratores regum, ducum, et aliorum, ut supra, et principales vestros, pro quibus intervenistis, qualiter vos et principales vestri et eorum quilibet debeatis et debeant quantocius succurrere, et venire ad defensionem et recuperationem civitatum prædictarum, et locorum et

¹ Extant ibid.

jurium sanctæ Ecclesiæ, ut præfertur, occupatorum, turbatorum, ac vi et armis expellere dictum Alfonsum assertum ducem et alios quoscumque turbatores et occupatores terrarum et jurium præfate Ecclesiæ, alioquin ex nunc et protestantur contra vos ac pronominatos principes vestros de damnis, expensis et interesse hæcenus passis, et in posterum patiendis et sustinendis, constituendo vos in mora, culpa, et negligentia omnibus melioribus modis protestando, etc. et nihilominus quatenus in aliquo præfatum collegium teneri reperitur, ex nunc offerendo illud paratum esse omnia facere et adimplere, quantum in eo fuerit, citra tamen impedimentum electionis futuri Pontificis, cui, ut tenentur, jugiter incumbunt, rogantes notarium prædictum de præmissis, etc. et protestatur, ut supra. Actum ut supra præsentibus, etc. »

CLEMENS VII.

125. *Clementis VII electio et primordia.* — Cum itaque nulla auxilia Romanæ Ecclesiæ ad urbes Ecclesiasticas ex Ferrariensis ducis potestate vindicandas federati reges submiserint, ictum antea ab Hadriano fœdus fuit dissolutum. At cardinales, qui in conclavi inclusi erant, dum de novo Pontifice, qui ipsorum privatis studiis studeret, ad augendas commodas opesque ex Ecclesiasticis censibus cumulandas intenti, communi consensu nonnullas pactionum formulas concepere, quibus singuli sacramento se devinxerunt summa religione eas servaturos, si Pontificiis apicibus potiri contingeret: post anceps demum contentiones, Julius Medices Leonis X patruelis, Juliani, quem olim a conjuratis Florentiæ casum vidimus, filius, presbyter cardinalis tit. S. Laurentii in Damaso communi cardinalium consensu Pontifex salutatus est, qui admissa de late ipsi dignitatis jure, et Clementis VII accepto nomine, flagitavit iterum servato scrutiniorum more deligi, professus publico hoc monumento², parte juri se non diffidere, vel eo cedere; sed ad corroborandum magis Pontificale jus id expetere, ut ferunt Acta:

126. « Die Jovis XIX Novembris MXXIII, in palatio, in capella majori, in conclavi sanctissimus dominus noster dominus Clemens VII, in præsentia mei Blasii Baronis de Martinellis magistri carmoniarum notarii publici, ac testium infrascriptorum, in camera sua seu cellula conclavis personaliter constitutus, protestatus est et expresse protestatur, quod si contingeret sanctitatem suam quoquomodo intervenire in capella parva audire missam cum aliis, et in scrutinio de novo faciendo in habitu seu crocea et vestibus cardinalibus, et inter cardinales sedere,

aut votum dare, et in calicem mittere, quod sine præjudicio electionis sue in summum Pontificem heri de se factæ in papam per reverendissimos dominos cardinales ad hæc specialiter in capella parva, ubi fieri solent scrupula et electiones Romanorum Pontificum, Spiritu sancto inspirante unanimiter, hæc faciet; quinimo illi insistere et in hære semper intendit, et per quoscumque actus similes vel dissimiles per eum forsitan fieri sibi in aliquo præjudicare, sed ad abundantiorum suam cautelam, et ut antiqua solemnitas et cerimoniam, ut moris est, serventur, accumulando electionem electioni et jus juri in sui favorem: de quibus omnibus et singulis sic solemniter et expresse protestata est sanctitas sua, et iterum protestatur: quam et quas protestationes toties repetiit et pro repetitis haberi voluit, etc. Actum, etc. præsentibus ibidem reverendissimis Laurentio Puccio Sanctorum Quatuor, Laurentio Campeggio, et Dominico de Jacobaliis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus testibus, etc. »

127. Confecto de more scrutinio, cardinales priorem electionem confirmarunt, atque ille Pontificio cultu ornatus est. Quod ad ipsius primordia attinet: post Juliani Pæfiana conjuratione cæsi necem circiter altero et trigesimo die, posthumus natus ex occulto conjugio, sub patris Laurentii tutela pueritiam in litterarum studio transegit, pulsisque Caroli VIII regis Francorum vi Florentia Mediceis, octodecim annos patria abfuit, militiamque Rhodiam professus est. Patruelum Joannem cardinalem in pugna Ravennate secutus, clam victorum manus effugit: paucis vero mensibus Florentia ab eodem Joanne cardinale recepta, et Pontificatu parto, archiepiscopus Florentinus designatus est, deinde creatus diaconus cardinalis S. Mariæ in Dominica, ac mox presbyter tit. S. Clementis, Romanæ curiæ negotiorum molem tractavit, Pontifici sigilli suscepta custodia; inde auctoritate et opibus crevit: edidit vero in cardinalatu maximum pietatis specimen condito Romæ monasterio¹, cui B. Magdalena nomen inditum est, quo mulieres habet in pura vita revocate ad abluendas lacrymis conscientia maculas, mentemque cœlestibus rebus imbuendam exciperentur; quod adeptu Pontificatu pluribus ornavit privilegiis, ejusque curam in divinis Joanni Petro Carafa episcopo Theatino pietatis opinione celebri concedidit. Gerentibus Leone X et Carolo V Casare fœdere junctis bellum cum Francisco Gallorum rege, Ecclesiastici exercitus legatus creatus, Parmam et Placentiam, Gallis depulsis, in Romanæ Ecclesiæ dittonem revocavit. Appetita fuit insidiis ejus vita superiori anno a nonnullis Florentinis; sed ex his Dei ope ereptus, ut narrat Petrus Delphinus² in litteris

¹ Guicci. l. XV. Panvin. in Clem. VII. — ² Ext. in Ms. bibl. Vall. sign. lit. A. in med.

¹ Bull. in Clem. VII. const. 14. — ² Delph. l. XII. Ep. LXXIV.

ad Christophorum Marcellum archiepiscopum Coreyræ datis: « Detectæ sunt, inquit, per hos dies insidia nonnullorum civium Florentinorum, qui conspiraverant adversus colendissimum dominum cardinalem Medicæum, ut ipsum interficerent: hodie summo mane de duobus sumptum est ullimum supplicium; siquidem confessi facinus jussi sunt capite muletari: tertius Volaterras relegatus perpetuo carceri destinatus est. Ex S. Benedicto extra muros Florentiæ die VIIII Junii MDCXXII ».

128. *Clemens pollicetur se futurum pacis arbitrum.* — Creatus vero Pontifex Franciscum Soderinam cardinalem Volaterranum, qui ex Hadriano Molis carcere in conclave a cardinalibus admissus fuerat, et pugnacissime illi ne eligeretur obstiterat, in graham recepit¹, Clementisque nomen, quod ornatat opere, sibi adsevit. Tum Encyclicis hisce litteris² de parta Pontificia dignitate Francorum regem certiorum fecit:

« Regi Francorum.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Sublato nuper de medio, sicut Deo placuit, felicis recordationis Hadriano VI, immediato prædecessore nostro, Sedeque Apostolica pastore carente, sacrum collegium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, de quorum numero tunc eramus, peractis executionum solemnibus, Spiritusque sancti nomine religiosissime invocato, conclave apud S. Petrum, ubi Hadrianus obierat, de more ingressi, nos unanimi consensu in Pontificem maximum elegerunt: qui licet tanto munere nos indignos et oneri impares esse cognoscamus, divinæ tamen voluntati, cujus providentia Romana et universalis Ecclesiæ gubernatur, parentes et consensui patrum cedentes, pondus ipsum suscepimus, firma spe ac fiducia ducti, quod Dominus et Salvator noster Jesus Christus, qui nos, licet immeritos, vices suas in terris gerere voluit, nos docere dignabitur, quibus juxta pium propositum nostrum rempublicam Christianam regere, et defendere, et ampliare possimus, et cæteris in rebus nostro pastoralis officio expectationique fidelium satisfacere. Quæ præcellentissimæ majestati tuæ pro nostra in eam charitate significanda duximus, ut quemadmodum tu Christianissimus et electo Christi vicario jucundus semper esse consuevisti, sic hujusmodi assumptione nostra, quæ omnibus communis futura est, lætari merito valeas: habitura est enim majestas tua Pontificem qui paci et tranquillitati regum et principum Christianorum, totiusque reipublicæ Christianæ, conservationique et restitutioni religionis ejusdem adversus immatissimum Turcarum tyrannum illum ut credi-

mus nosse totam occupare intensissimum toto corde studebit; quique in omnibus, quæ ad gentem tuam pertinent, et cum Deo fieri possint, nunquam defuturus est, uti majestas tua quotidie experiendo vere cognosces. Datum, etc. MDCXXIII ante coronationem ».

129. Redimitus¹ est solemniter ritu sacra thiara V kal. Novembris. Sedati sunt mox ab illius creatione bellici in Ecclesiastica ditone tumultus²: siquidem Ferrariæ dux illius peritiam in rebus gerendis veritus, ab incepta Mutinensi expeditione destitit. Retiqua etiam Christianorum principum bella etangere; et in Insurbria Galli, cum Mediolani muros diu tormentorum atqueorum icibus diverberasset, editaque late mœnium strage hostiles impetus facere pararent, imbrum vi ab oppugnatione retardati, castra inde transferre coacti fuerunt, ac dein vires distraxere.

In Galliis Henricus Anglorum rex Picardiam tentavit, ejusque conatus facile compressi. In Burgundia Carolus dux Borbonius, qui a Francisco defecerat, molitus est ingentem conticere expeditionem, quæ inopia aerarii consenuit. Parte alia Cæsar ex Navarra in Gallias irrupere parabat; sed eadem expeditio ob ingruentis Hyemis incommoda dissoluta est. Cæterum cum reges, ubi Clementem ad Pontificatum evectum acceperunt, mox ad eum in suas partes allicendum oratores legasset, ille neutri parti adversus aliam studere, sed utramque paterno sinu complecti se velle respondit, pacisque arbitrum pro Apostolico munere inter utrumque regem futurum pollicitus est: quæ res permolesita accidit Carolo Cæsari; qui cum ad eum ad Pontificatum apicem provehendum, cum post Leonis obitum, tum in postremo conclavi, suam auctoritatem apud cardinales adhibuisset, ipsum suarum rerum propugnatores se habiturum speraverat; cui a Clemente responsum est, licet privati studii in ipsum pronus omnino esset ad ejus res ellicendas, Pontificali tamen officio cogi, ut communis parentis partes affectusque susciperet.

130. Proximo ibeunte anno Reginaldus Polus Anglicæ regis princeps gratulatus est Clementi de obtento Pontificatu, cui Clemens ita rescripsit³:

« Raynaldo Poto.

« Dilecte fili, etc. Grave nobis testimonium dederunt litteræ tuæ, cum virtutis et doctrinæ tuæ, tum erga nos amoris, in quibus quod nobis de tanta ad nos delata dignitate gratularis: facis amice tu quidem; sed est hæc omnis ad Deum ipsorum omnipotentem referenda gratulatio: is enim inenarrabili sua benignitate, cum non merita nostra, quæ nulla sunt, sed tantum

¹ Guicci. l. xv. — ² Ext. apud Fel. Contel. in Elen. card. par. altera

¹ Id. Contel. ibid. — ² Guicci. l. xv. — ³ Clem. VII. lib. brev. an. 1521. p. 10.

bonitatem suam respiceret, magis ut nos dignos faceret, quam quod dignos cognosceret, summo hoc honore esse ornatos voluit, ejus tanto beneficio utinam grati esse aliqua ex parte possimus. Conabimur quidem certe majusque ab illo donum agnosceremus, si grati erimus, quam illud ipsum pro quo gratia debeatur. De nostra vero singulari et perpetua erga clarissimum regem tuum et cunctam illam inclytam nationem voluntate sentis tu optime; magnis enim semper meritis provocati, non inferiora illis amoris nostri studia prestavimus, manemusque in sententia, et semper permanebimus». Et infra: «Nostra cura precipua et onus est maxime proprium, ut adflicti Christianitatis rebus consulamus. Ejus officii explendi maximam quidem et summam in Deo spem, deinde vero in charissimo filio nostro Henrico Angliæ rege illustri ponimus. Tu ut quam de te commoves expectationem, eam expleas studio et diligentia litterisque, quemadmodum quidem facis, et omni egregiæ virtuti incubas, te magnopere in Domino hortamur; erunt enim tibi ab inclyto rege tuo et a nobis, et imprimis ab ipso Deo parata præmia. Dat. vll. Januarii MXXXIV, anno». Gratulatus etiam ipsi erat archiepiscopus Strigoniensis regis Hungariæ procurator: cui rescribens Clemens, nulli se pro salute Christianæ reipublicæ parsum labori subdidit, ipsumque est adhortatus, ut Pannoniæ adversus Turcarum impetus defendendæ strenue operam navaret.

131. *Poscit Hungarus rex ut Capistranus inter sanctos referatur.* — Extremo hoc anno Ludovicus Hungariæ rex a Clemente expellitur, ut Joannem Capistranensem, qui olim Hungariam adversus Mahumetem II tutatus fuerat, ac populo Christiano precibus suis pulcherrimam victoriam pepererat, sanctitate et miraculis clarissimum in sanctorum ordine ritu solemniter reponeret; concepte erant his verbis regis litteræ¹: «Sanctissimo in Christo patri et domino domino Clementi, divina providentia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ summo Pontifici, domino meo clementissimo, etc.

«Beatissime pater et domine, domine mi clementissime, post oscula pedum sanctitatis vestræ beatorum. Floruit Joannes Capistranus sexto fere abhinc sexagesimo anno ex Minorum S. Francisci familia, vir sanctitate et religione clarus, qui cum ita huiorem illam contemplandi vitam esset amplexus, ut hanc quo magis laboriosam publicæ salutis causa non aversaretur, essetque pari doctrina ac facundia præditus, ut quammaximum Ecclesiæ fructum faceret, non contentus suos tantum populares pulcherrimis vitæ exemplis et eruditione ad meliorem frugem revocasse, in metum se re-

gnum contulit, et eas nationes, quibus ego Dei munere ac benignitate nunc impero, tanta charitate et animi fervore docuit, ut eum perinde atque Apostolorum aliquem omnes et colerent et admirarentur: nec id liebat immerito, nam et fulura, ut accepi, certissimo semper eventu prædicebat, illustria virtute Christi edebat miracula, quæ pauci et divini tantum homines potuere.

132. «Et illud quoque Dei omnipotentis maxima providentia factum existimo, quod vir ille difficillimis reipublicæ Christianæ temporibus in Pannoniam tanquam cælitus mitteretur, cum Mahumetes, qui tyranno Amurati successerat, opibus ac rerum gestarum magnitudine ac felicitate elatus, Nandor-Albam, arcem mei regni munitissimam, incredibili hominum multitudine coacta, summis viribus expugnaturus, tanta spe obsidebat, ut auderet jam non Pannoniam solum, sed Germaniam, Italiam, Gallias suo imperio et prædæ militum despondere. Quo tempore tantum Joannis Capistrani virtus profuit, tantum ardens valuit exhortatio, tantum preces potuere, ut Christiani, cum nec viribus nec militum numero pares essent, insperatam de Turcis victoriam secundum Deum beato patri acceptam reulerint. Fuit, dum vixit inter homines, militanti huic Ecclesiæ maximo et ornamento et presidio; nunc quantum in superna illa et triumphante Ecclesia quid possit declarant miracula, quæ ejus meritis ad communem bonorum consolationem fieri sæpe dicuntur: quæ omnia ad sanctitatem vestram eorum diligentia ac fide exactius præscribentur, quibus recognoscendo miraculorum hujusmodi provincia fuit anno superiori demandata.

133. «Igitur cum omni judicio cælum et immortalē sit gloriam virtute ac benefactis consecutus, sæpius apud prædecessores sanctitatis vestræ per litteras atque oratores meos, quam potui diligentissime laboravi: et nunc sanctitatem vestram supplex oro, dignetur ex veteri sanctæ Ecclesiæ ac Pontificum instituto nomen Joannis Capistrani in cælestium ac sanctorum referre numerum: est enim hic divorum albo dignissimus, si vitæ innocentia, fortitudine, continentia, paupertate spontanea, fide, spe, charitate, et sanctissimis quibusque virtutibus homines in cælum tanquam gradibus solent descendere. Angebit sanctitas vestra mirifice tum universæ plebis Christianæ, tum meorum subditorum religionem, quem dum in terris adhuc esset, et postquam cælo receptus est, ad hunc usque diem sancti patris appellatione prosequuntur. Deus optimus maximus sanctitatem vestram in Christiani nominis augmentum servet, et liceat felicissimam, cujus futele et protectioni me etiam atque etiam commendo. Datum Posonii in Decembris anno

¹ Est. apud Wadding. to. VIII. an. 1523. num. 42.

MDXXII. Eiusdem sanctitatis vestre devotus filius Ludovicus rex manu propria ». Addidere suas preces franciscus designatus episcopus Chanadiensis ¹, tum Joannes comes Scepusien-sis et vaivoda Transilvaniae (quorum litterae a Luca Waddingo afferuntur) tum etiam proximo anno Sigismundus rex Poloniae die in Aprilis : « Et, inquit, ejus virtutem adhuc in humanis adversus Turcas cognoverunt, eam in caelis tanto efficaciorē experiantur », nempe Hun-gari.

134. In Mexicano regno Christiana res ampli-ficata. — Nec Europae orbis modo, sed alterius etiam toto submoti Oceano curas amplexus novus Pontifex, Petrum Martyrem, quem de rebus Americae plura ad Leonem scripsisse vidi-mus, ursit, ut quae in Mexico agerentur scriptis proderet; ejus votis sacrisque imperiis morem gessit edito Commentario ², in quo res hoc anno in Mexico gestas ab Hispanis ducibus descripsit; ex quo haec delibanda visa sunt : « Beatissime pater, ab annulo piscatoris de more Pontificum habui membranam a beatitu-dine tua Diploma. Duobus id concluditur capi-tibus, de rebus ex orbe novo ad suos praedeces-sores a me directo, uno laudativo, imperativo allero, ne patiar ab oblivionis vasto hiatu caetera quae successerunt absorberi. Ab obse-quendi desiderio laude me dignum esse non inficiabor, ab inornato dicendi modo, si non laudem, veniam tamen promerebor ». Interje-ctis pluribus, ut Hispani proceres, qui per orbis novi provincias colonias deduxerunt, variis se cala-mitatibus ob imperii nimiam cupidinem impli-cerint, addit de Garaio, ejus sociorum pars Barbarorum visceribus sepulta fuerat, illum plenifide extinctum : at Ferdinandum Cortesium, qui Mexicano regno late Caesareo nomine domi-nabatur, immissis copiis vindictam repetisse de Barbaris, maximamque eorum multitudinem in frustra secuisse : tum sexaginta regulos, inspec-tantibus filiis, incendio consumpsisse vocatosque haeredes de palerna necis spectaculo interro-gatos, monitosque ne ab observantia desciscerent, dimisisse : cum autem amplissimum famulo-rum et clientum numerum regis instar sibi aseivisse ³ : duos vectigales reges ipsum secum deducere, tantoque honore allici, ut Mexicani eo praetereunte de more antiquo sese obvios pro-sterant : equites mille, peditum quatuor millia ad subactas gentes in officio continendas, nec non novas oras pervestigandas ipsius sumptu sustentari ⁴ : debellatis provinciis ex clarissimo sanguine iis imposuisse reges, perisque avitis vivere legibus, excepta humanarum victimarum laniena, permissis : aliquos ad fidem Christi allexisse, atque in his Olumbae principem suo

nomine exornasse. Cum vero ad eum vectigalia deberent Barbari, licet pretiosis abundant vesti-bus, velere tamen instructo in demissionis argu-mentum fere nudos accedere, et capite in terram inclinato genuque flexo semitremulos loqui. Porro illum Orientem versus Alvaradum ad ex-plorandas terras proficisci jussisse, ab eoque regem olim Mexicano laud inferiorum Ienearum amplius quadringentorum intervallo repertum ¹, qui Ferdinandi ipsius Cortesii vectigalem se professurum sponponderit, si ad hostes finitimos edomandos quinquaginta suorum militum mil-libus equites Hispanos cataphractos conjunge-ret. Misisse praeterea Cortesium ad Casarem inter alia munera magnifica tormentum belli-cum, quod colubrinam appellant, ex auro con-llatum, quod a legato Apostolico visum Clementi memorat ² Petrus Martyr.

135. Caeterum inter tot prosperos successus Cortesius, cum annulum gloriae ferre non posset, Olitum qui quingentis ab Mexico leucis novum concedat imperium, magno rei Christianae damno bello petiit, conticiendae in finitimos reges expeditionis specie : in quo gesta haec re-ferret Clementi Petrus Martyr ³ : « Ad Orientem lendit longis itineribus eo furore accensus in Olitum, in lacunas ingentes incidit, maritimas alicubi paludes, alibi vallosas, in asperis alibi montes : quaecumque proficisebatur incolarum lacertis construi pontes, desiccari paludes, con-stermi montes imperabat, detrectare audebat nemo, igne ferroque devastabat in adversum cogitantia cuncta, quidquid injum occurrebat pervium efficiebatur : tanto erat omnibus in-colis terrori post Muteczuma tam potentis regis debellatum. Iatque illius imperii capturam, ut caelum posse hunc hominem diruere, si animo sederet, arbitrentur. Impedimentorum et equo-rum, ignotum illis gentibus belligerandi genus, copiam pertrahabat secum : erant auxiliarii vicini quondam hostes eorum, per quorum di-tiones et regna gradiebatur. Parte alia praemi-serat ab Australi plaga Petrum Alvaradum, et ab Septentrionali Godoium quemdam duces itinere terrestri, a quibus habuerat Cortesius litteras, et nos habemus de magnis et latis novis regionibus bellicosos etiam populis et civitatibus lacumari-bus alicubi, montanis et planis alibi : de quibus rebus volumus ab eo missum Cortesii pater, qui apud nos est, eundem tradidit impressoribus idioma patrio, et per platearum podia vagatur : mari vero cum trium grandiorum navium classe nullisque viris nobilibus ducem alium miserat Franciscum de las Casas ». Hic in Olitum pro-gressus ab eo fusus captusque est : Cortesius vero a Barbaris, quorum provincias calcabat, circumventus periisse creditus est : sed is falsus rumor exiit.

¹ Est. ib. num. 44. Est. ib. num. 43. — ² Decad. 8, c. 1 et 2. — ³ Id. ibid. c. 3. — ⁴ Cap. 4.

¹ Cap. 5. — ² Cap. 9. — ³ Petr. Mart. ubi sup.

136. Addit Petrus Martyr, ad constituendas res Mexicanas Ludovicum Pontium cum duarum et viginti navium classe missum, spesque optimas de agenda religione concipiendas : « Fauste, inquit, cuncta succedent, et felicibus tuæ beatitudinis pedibus subjicientur. In ea Lacunari magna civitate, quæ jam civitatis faciem resumit, domorum quinquaginta millium structura resarcita, septem et triginta sunt erecta templa, in quibus incola Hispano mixtus piensissime Christianis intendunt sacris juribus, caerimoniis, et humani sanguinis litatu abjecto, a quo jam abhorrent. Coalescet in immensum per crepidatos octo Franciscanos fratres Apostolico fervore incolas instruendos hæc lata fruges, nisi nostrorum seditiones obstiterint ». Subdit viros strenuos ad perlustrandas novas terras versus Austrum, incitante opum cupiditate, submissos.

137. *Minoritæ sedulam dant operam ut Barbari ad Christum adducantur.* — Efflorescebat ita in dies Christiana religio in America, in qua Minoritæ a Sede Apostolica missi sedulam operam in Barbaris a superstitione ad Christum ducebant, et lege Evangelica erudiendis collocabant, submittebanturque in dies novi Evangelici præcones, ad quos ab Ordinis totius summo præfecto hæc litteræ datæ :

138. « Ego (fratres in Christo Jesu dilectissimi) per multorum temporum curricula procuravi, desideravi et summo desiderio affectu illis in partibus commorari et mori, ut meos opere potius quam verbo Evangelii observantiam subditos docerem; attamen vincetus ac summo ipsius memoratæ regulæ obedientialis carcere reclusus, quod summe desidero deserens, quod amplector odio, facere cogor; et cum mea non permiserint peccata istis me exponi laboribus, decrevi vos mittere, in Christo summe confidens, quod obedientiæ virtute qua ista duplici Dei et proximi dilectione quasi duobus pedibus inceditis, poteritis sic currere, quod cum Apostolo¹ dicere possitis: sic curro non quasi in incertum, quia Dei mandatorum viam curritis; sic pugno non quasi ærem verberans, quia vestra vigilantia non circa caerimonias et hominum constitutiones erit, sed circa Evangelii et regulæ quam vovistis integram observantiam; et ut in tam spirituali et sublimi ædificio humilitatis fundamentum non desit, præ oculis illud semper habete: non sumus sufficientes² aliquid cogitare ex nobis tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est; et ne hæc humilitas et propriæ vilitatis cognitio memoratos duos pedes ad Dei mandatorum viam currendam pigros efficiat dicentes: non sumus sufficientes, recordamini (fratres mei in Christo amantissimi) quod etsi

sic sit quod³ neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, sed sufficit nobis quod in nobis est facere, et Apostolus² non gloriatur de profectu, sed de labore, quoniam etsi nullum convertatis infidelium, sed quod in ipso marino cursu morte præoccupemini, aut homines vos morti tradant aut fera pessime vos devorent, vestrum nihilominus peregristis officium, et ipse Deus, qui justus est, peraget suum. Dat. in hoc nostro devotissimo cœnobio et provincia Angelorum, ipso beatissimi patris nostri Francisci die, an. MXXXIII. Fr. Franciscus Angelorum generalis minister et servus ».

139. Pro ea etiam auctoritate, qua a Romano Pontifice instructus erat, Franciscani Ordinis summus moderator, alios viros religiosos sacerdotibus sacris initiatis in vastam illam Americanam solitudinem, ut Evangelium disseminarent, proficisci jussit³, quos piis hæc monitis ad propagandum divinam gloriam, condendasque novas Ecclesias inflammavit.

His præpositus est Martinus Valentinus, pio Evangelii latius proferendi ardore et sanctimonia vitæ conspicuus, ad quem supremus Ordinis minister hæc imperia dedit: « Quia ex probitate vitæ vestræ, diversis iudiciis et probationibus intellexi, imo et ex gestis cognovi, idoneos vos esse ad vexillum Regis gloriæ, quod procul levare gestitis usque ad mortem tenendum, publicandum et defensandum; ideo de divina bonitate confidens ad gentes, quæ Jesum Christum Dominum nostrum non cognoverunt, et idololatriæ cœcitate delinunt, sub sathanicæ captivitalis iugo in Indiis, quæ vulgo Yucatan, sive Nova-Hispania aut Terra-Firma dicitur, degentes convertendas verbo et exemplo, auctoritate mei officii in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti vos destino et mitto; et, ad spiritum sanctæ obedientiæ, injungo pariter, et mando ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat; et vos duodecim, et quoscumque alios in futurum vestro adhesuros gremio sibi præfato venerabili patri Fratri Martino de Valentia, tamquam pastori et vero ipsorum præfato, et suis successoribus in officio submitto, et te in ipsorum verum prælatum constituo, etc. Datum in cœnobio S. Mariæ de Angelis provinciæ Angelorum III kal. Novembris salutis quæ anno MXXXIII ». Pellectam a Martino Valentino ad Christum ingentem Barbarorum multitudinem, et in sortem sanctorum ac domesticorum Dei dignitatem cooplatam visuri sumus, dum passim in Occidente plures tumidi scientiæ et arrogantia opibusque terga vertebant Ecclesiæ, ut fœdus cum inferis inirent.

¹ 1 Cor. III, vers. 7. — ² II Cor. — ³ Apud Wadd. to. VIII, an. 1, 27, num 18. — ⁴ Ext. lit. apud Wadd. ubi sup.

¹ 1 Cor. IX, vers. 26. — ² II Cor. III, vers. 5.

CLEMENTIS VII ANNUS I. — CHRISTI 1524.

1. *Cardinalis Campegius missus ad Nurembergenses conventus et ei adiunctus cardinalis Salisburgensis.* — Anno humane salutis vigesimo quarto supra millesimum quingentesimum, Indictione duodecima, cum Ferdinandus Austria archidux, Caroli V frater, qui in Germania vices Cæsareas gerebat, de indicto Nurembergæ principum conventu Clementem fecisset certorem, ac pro Catholica fide asserenda Sedisque Apostolicæ dignitate tuenda omnem operam suam per litteras primum, deinde per oratorem Romam missum pie detulisset, Pontifex Laurentium Campegius fil. S. Anastasie presbyterum cardinalem, virum doctrina eximisque virtutibus ornatissimum, legatum decrevit, de quo hæc Joannes Coeleus refert¹: « Cum audisset (nimirum Clemens VII. imperialia comitia rursus celebrari Nurembergæ, transmisit eo insignem inter cardinales integritate sapientiaque et eruditione virum reverendissimum dominum Laurentium de Campegi Bononiensem, qui post obitum uxoris suæ ex academia Bononiensi, ubi patri suo clarissimo jurisconsulto in publica juris professione successerat, Romam evocatus, mox auditor Rotæ factus fuit, et brevi sic inter cæteros Rotæ auditores scientia et probitate emicuit, ut dignus videretur, qui in arduissimis papæ negotiis mitteretur in Germaniam ad Maximilianum imperatorem (scilicet Caroli Vavum), apud quem illa se gessit, ut ejus favore fieret primum episcopus Feltrensis, dein et Romane Ecclesiæ cardinalis. Is igitur non solum papæ, viro alioqui prudensissimo, verum etiam toti cardinalium cœtui, quorum iudicio nihil exactius habet orbis, apertissimum uno omnium voto visus est, ut mitteretur legatus de latere non solum ad Germaniam, verum etiam ad Hungariam et Bohemiam: nam ultra eruditionem multamque et longam rerum experientiam, habebat etiam familiarem cum plerisque Germaniæ principibus notitiam et amicitiam ».

2. *Commendavit illum Clemens ꝑ Carolo V,*

ut Cæsareis litteris illius incolunitati et dignitati apud Germania principes consuleret, quos moneret, ut decretoriam in Lutheranos latam imperialem sententiam exequendam curarent, neque impiam eorum causam iterum in iudicio controverti permitterent. Addidit etiam pios stimulos, ut qui imperio et tot aliis regnis a Deo ornatus fuisset, non pateretur ea ipso imperante nefanda hæresi contaminari, et cultum divini Numinis ex iis divelli, tantaque instructus potentia sacrilegum Lutherum ab eo jam proscriptum ulterius a Germanis foveri, ejusque hæreses atitari simplicibus populis, latinsque grassari non sineret, atque una et Apostolicam et Cæsaream auctoritatem labefactam in Germania tueretur.

« Cæsari.

« Quoniam majestati tuæ tam prius in felicis recordationis Leonem papam X. prædecessorem et secundum carnem patruelem nostrum, et hæc sanctam Sedem publicæ, quam in nos in minoribus existentes, ac totam domum nostram privatim perpetuis officiis ac beneficiis plurimum antea deberemus, auxilium nuper tot animi nostri nexus dilectus filius nobilis vir Ferdinandus, archidux Austriæ, frater germanus tuus, qui pluribus ad nos amantissimis atque officiosissimis scriptis litteris cum suo, tum præsertim majestatis tuæ, cujus in Germania vicarium agit, nomine, de statu illius provincie, sane si nunquam alias ob hæreticos Lutheranos turbulento, et conventu principum Norimbergam indicto commonetecit, pieque obtulit pro sancta fide et dignitate hujus Sedis tuenda omnem opem atque operam suam. Postea autem litteris non contentus, dilectum filium Petrum de Corduba, suum supremum scutiferum, dilecti filii nobilis viri ducis Sueviæ tui apud nos oratoris germanum fratrem, ob easdem causas ad nos misit, addiditque super ea re pia consilia, quæ quoniam salutaria apparent, nos secuturos affirmamus. Hæc undecumque nobis constat pietas et benivolentia majestatis tuæ, quæ et per se et per suos nunquam de nobis atque hæc

¹ Coeleus, p. 1424. — Labbe, p. 106. 1424. p. 106.

sancta Sede promereri cessat; quanquam non minus te imperialis celsitudo atque officium tuum a Deo tibi injunctum ad hæc ipsa impellat, pro quibus nos tibi debere volumus et fitemur: es enim a Deo altissimo omnibus suis fidelibus in seculari potestate prepositus, adeptus es Dei munere, præter Romanum imperium, tot regna et dominia, quæ ipsi Deo, a quo ea accepisti, ab omni labe illasa et in sincera fidei puritate servare teneris. Vides autem, charissime fili noster, quos sentes et tribulos ager Domini per nequitiam seminantium suscepit: tuam patriam, tuæque tempora, te principe, seditiosissima et impura hæresi coinquinata cernis; idque eo acrius dolens, quo istorum audacia et impietas tantam tuam in his locis auctoritatem potentiamque non reformidat, imo ut re ipsa colligitur haud obscure contemnit: ille enim hujus sacrilegii auctor nefarius et perditus Lutherus, quanquam tuis edictis damnatus et profugus, tibi maxime exosus fere ubique fovetur, ejusque hæresis in animarum quotidie perniciem disseminatur.

3. « Hæc pro tua in Deum pietate, tuorumque majorum exemplis scimus iniquissimis oculis videre auribusque excipere, dedisseque tuæ piissimæ et orthodoxæ voluntatis plura indicia atque experimenta. Verum jam tibi amittendum penitus est, ut tui animi plenam executionem Deo concedas: quod te facturum nostris præcipue temporibus, qui te peculiariter ac paterne amamus, semperque in minoribus colimus, non mediocriter confidimus. Cum igitur pro salubri consilio fratris tui exequendo, nos qui nuper in Germaniam ad eundem fratrem tuum, et ad omnes principes in conventu Norimbergensi congregandos », et infra, « dilectum filium nostrum cardinalem Campegium virum tantæ rei parem mittere decreverimus, majestatis tuæ partes hæc in re esse cupimus eas, quas dignas Cæsare arbitratur, ut cardinali Sedisque Apostolicæ de latere legato, præsertim tui observantissimo, ac pro tuo etiam honore provinciæque pacatione, ac communibus Christianorum commodis proficiscenti, cum ubique lutum iter moramque, tum frequentem et benignum comæctum exhiberi facias, animosque omnium principum, tam Ecclesiasticorum quam secularium, publicæque et privatim tuis ad eos litteris ita præparas, ut veneni expertes puras et pias sententias in favorem sanctissime fidei ac Apostolicæ Cæsareæ dignitatis contra impuros hæreticos ferre possint: quanquam prolata jam a te sententia, hæreticisq; condemnatis, nihil amplius in consultationem venire potest aut debet, quam ut illi ultra non audiantur, sed imperiale contra eos decretum ab omnibus servetur. Quo vero studio quoque favore celsitudinis tuæ hæc rem agi oporteat, non nostrum est monere illam, ut sapientissi-

mam, aut impellere, ut piissimam; tamen hoc ei memorabimus, id quod ipsa per se perspicere potest, hoc conventu atque initio magnum momentum agi exstirpandæ illius hæresis, tuique imperii et auctoritatis in Germania, non solum Apostolicæ dignitatis, cuius advocatus et defensor esse debes, conservandæ et firmiter constituendæ. Dat. xvii Januarii MDCXXIV, anno 1 ».

4. Non Germanicam modo legationem, verum etiam Hungaricam ¹, Danicam ², Suedicam, Norvegicam, Belgicam ³, Polonicam ⁴ ac Pruthenicam eidem cardinali Campegio demandatas dicemus inferius: cum vero omnium gravissima Germanica nimirum ad asserendam fidem orthodoxam contra Lutheranam hæresim ingravescentem fuerit, de ea primum dicemus. Adhibuisse Georgium ducem Saxonie insigne pietatis studium ad tuendam Catholicam fidem, ex Cœclo patet, eamque pestem a suo principatu avernisse: de quo præclaro facinore illum Pontifex meritis affecit laudibus ⁵, rogavitque ut ad Nurembergenses conventus se conferret, quo in iis constanti animo religionis Christianæ causam propugnaret, legatoque Apostolico suam operam navaret.

5. Excitatus etiam est a Clemente cardinalis Salisburgensis ⁶, ut in conventu Nurembergensi suam industriam ad orthodoxæ fidei retinendum splendorem conjungeret cum Campegio legato: de cuius itinere in Germaniam, utque ob Lutheranicæ plebis insolentem prociaciam consuetum legatis Apostolicis cultum Nurembergam ingressus non inderit, hæc narrat Coelestius: « Ille Roma egressus kalendis Februarii per Italiæ urbes iter faciens, ac honorificentissime ubique receptus, Bononiæ in patria sua, ubi et episcopus erat, diebus aliquot substitit in domo paterna, et missam solemniter in Cathedrali Ecclesia celebravit præsentem maximam populi multitudinem. Ubi vero Germaniæ fines attingisset, acceptis principum ex Nuremberga litteris, præsertim ad illos perrexit: cumque illic pervenisset, obvios quidem extra portam habuit omnes fere principes (nam unus aut alter mala valetudine retinebatur) Germaniæ simul cum ipso imperatoris locumtenente archiduce Austriæ Ferdinando. Verum ab illis benigne admonitus urbem illam non eo habitu intravit, quo solent legati Apostolici cardinales, propter circumfusam plebem Lutheranicam, quæ assiduis concionibus a suis prædicatoribus concitabatur in odium et contemptum pape totiusque cleri. Ne igitur in summo honore respectui risuique fieret per habitum solemnem et illi populo insuetum, communi habitu, quo per silvas et campos ierat, per mediam urbem usque ad hospitium suum, cui nomen erat aureæ cruci,

¹ Lib. brev. an. 1521, p. 2. — ² Ibid. p. 164. — ³ Lib. brev. an. 1525, p. 117. — ⁴ Lib. brev. an. 1521, p. 168. — ⁵ Inter brev. an. 1525, p. 33. — ⁶ Lib. brev. an. 1521, p. 72.

inter conducentes principes processit sine clero et sine prævia cruce : clerici namque qui occurrerunt illi convenerat in aede divi Sebaldi, retentus est ibi clausis valvis, ita ne videre quidem illum potuerit intrantem ». Ingentibus exceptum honoribus Campegium legatum, referunt Hieronymi Nigri litteræ ¹, ac ducem Saxoniam, ne in colloquium cum legato veniret, e Nurembergensi conventu se proripuisse.

6. *Post multas et incipites concertationes proponitur nomine Caesaris absentis edictum quo postulata Pontificis eludantur.* — Addit Cocheus, considerente cum principibus cardinale legato in caetu Nurembergensi, habitas fuisse duas orationes, alteram ab episcopo Scaerensi Ordinis Minorum, viro eloquentiæ laude claro ac legati familiari; alteram vero ab eodem legato, qui summa gravitate usus, imperii principes ordinesque admonuit ², ut Lutheranam hæresim, que non modo Catholicam religionem, verum omnem rempublicam bene constitutam convulsura erat, excinderent, atque ad factiosorum consilium, antequam confirmaretur eorum audacia, infringendos vires intenderent : si enim emciterentur, eorum studia et pia consilia ad irritum casura; proinde Leonis X et Caroli V Caesaris edicta exequerentur : se pro antiqua erga ipsos benevolentia ac diuturna cum Germanis familiaritate omnia se præstaturum pollicitus est, quidquid honeste ab Apostolica Sede obtineri posset, oneraque de quibus Germanica natio conquerebatur, mitigatum iri : darent modo ipsi operam, ut extincta Lutherana hæresis, Christiana arma ad Turcarum tyrannidem, propagatam latius, comprimendam converteri possent. Quam vero opportune id efflagitaret a principibus legatus Apostolicus, comprobavit decreta missaque a Ludovico Pannonie rege Nurembergam legatio, de qua hæc refert auctor de quo paulo ante memoravi ³ : « Post paucos deinde dies advennerunt item a rege Hungariæ et Bohemiæ Ludovico, cui nupta erat soror Caesaris Maria, oratores, qui in publico principum legatiquæ Apostolici consessu, eruditam quidem, sed flebilem ac supplicem habuere orationem, qua lachrymabiliter orabant et obsecrabant principes et ordines imperii, ut regi regnoque Hungariæ in extremo periculo constituto contra Turcarum impressiones opem ferrent; quia Hungari diuturnis bellis fatigati et exhausti non sufficerent amplius suis tantummodo viribus tam potenti hosti resistere ».

7. *Post varias in iis cælibus orationes habitas, incipitesque in deliberando concertationes, quibus Quadragesimale tempus consumptum est, licet ordinum pars maxima pia et Catholica esset, nonnulli tamen iis permisti ⁴ viri reprobi*

Pontificia et Casarea postulata eludere : cum enim Lutherana hæresis in ipso suo ortu deleri potuisset, si ex Wormatiensi mandato in Lutheranos animadversionis severitas fuisset adhibita, captarunt diffugia, opportunaque remedia tum attendenda in aliud tempus extrahere, unde impietas Lutherana collectis majoribus viribus magis grassata est : non audita etiam Pontificis monita, qui fidei dogmata in controversiam adduci veterat; nam Synodum OEcumenicam celebrari ad controversias dirimendas postulaverunt, cum tamen eæ in superioribus Conciliis diremptæ essent, et Conciliorum auctoritatem ita spernerent Lutherani, ut illis sua deliria anteferrerent. Tum in eo vehementer aberraverunt, quod non vetera Ecclesiæ sancita firma esse iusserint, sed credendorum iudicium detulerint ad cuiusque provincie doctos viros, ex quo maxima confusio obortura erat. Præterea cum omnia Lutheri scripta abolenda flammis essent, quandoquidem is ut apertus fidei hostis damnatus fuerat: ac si quid boni in scriptis aliquando præ se ferret, id omne vel contaminatum venenorum permixtione esset, vel longe purius apud sanctos Patres reperiretur; inutilem et periculosum laborem indixere de Lutheri scriptis bonis vel reprobis discernendis : onera etiam Germanicæ gentis perpendi ac describi voluerunt. Ut autem Casari de observando Wormatiensi edicto, quod Hamardi oratoris opera servari iubebat, paruisse viderentur, adiecere, ut omnes principes illud quantum possent observarent. Denique Hungarorum opem exposcentium, ne Turcico furori exponerentur, preces in Spirensium conventum rejecere : atque ita fucato medelæ genere cruenta duo reipublicæ Christianæ vulnera a Germanis obvoluta fuere, composito absentis Caesaris nomine hoc edicto ¹, quod in aretum collectum affertur a Joanne Coelæo :

« Carolus V Dei benignitate electus Romanus imperator semper Augustus, Germaniæ, Hispaniæ, utriusque Siciliæ, Ierosolymæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. rex; archidux Austriæ, dux Burgundiæ, etc. comes Habsburgi, Flandriæ, Tirolis, etc. illustribus ac generosis nostris imperique dilectis et fidelibus Gunthero, Ernesto, Hoyerero, Gebbardo et Alberto comilibus et dominis in Mansfeld, dominis in Helderungen, salutem ac prosperitatem, cum denuntiatione clementiæ nostræ.

8. « Illustres, generosi, dilecti ac fideles, postquam illustrissimus princeps dominus Ferdinandus infans Hispaniæ, etc. archidux Austriæ, etc. frater noster suavissimus et optatissimus, atque in sacro imperio vicarius magna et inevitabili necessitate adductus propter arduos quosdam magnique momenti articulos orbis terræ, procuracionem religionemque Chri-

¹ Exl. l. 1. collect. lit. prime, p. 122. — ² Coel. an. 1524. — ³ Id. ib. — ⁴ Clem. lib. lxxv. an. 1524.

¹ Exl. apud Doleant. bo. II. p. 152.

stianam complectentes, nondum finaliter in conventu superiore dijudicatos, sed in aliud deliberandi tempus reservatos, alium conventum imperii feria S. Martini jam præterita luc Norimbergæ inchoandum iudici promulgarique fecit; quem ipsemet in propria persona, nosque per nobilem et splendidum virum consiliarium nostrum et summum secretarium Joannem Haanart Burggravium in Lumbeck, equitem auctum Ordinis divi Jacobi, cum instructione mandatisque sufficientibus illuc a nobis ablegatum, cæteri quoque electores principes, prælati, comites, atque sacri imperii ordines obedienter et præsentem, et per oratores nuntiosque suos mandatis sufficientibus instructos celebrantem, in eoque de statu publico, negotiis, controversiis, atque periculis imperii necessario cum dirimendis, tum propulsandis, gravissime et maturissime consilia inierunt: plerasque etiam earumdem causarum, quæ in disceptationem cadebant, auctoritate prudentiæque definiunt; duo cum reliquis articuli, nempe primo quod ad Lutheranos aliosque præterea novarum rerum repertoires, deinde quantum ad terribilem et atrocem hostis Dei tyrannici Turci adversus omne nomen Christianum susceptam expeditio-nem propositi sunt: de quibus post diuturnam consultationem finaliter concludi non potuit, sed ob utrumque horum capitum post accuratam considerationem necessariarum omnium circumstantiarum in hanc sententiam pronuntiauerunt, videlicet de primo:

9. « Quandoquidem Lutheri aliorumque fanaticorum dogmata, disputationes, conciones omnium opinione majorem in modum convulserunt, ausæ velut regnum in simplicium Christianorum animis sibi vindicare, quos a vera constantique sententia dejectos periculosus admodum scrupulosisque dubitationibus illaqueauerunt, adeo ut, nisi mature sapienterque capto consilio his tot incommodis obviam pergatur, nihil inde præter insignes offensiones, scandala, perturbationes imperite multitudinis ad infringendum amorem Dei que metum, ad supplantationem laudabilis honeste Christianæ disciplinæ, omnisque recti moris; effrenem porro contumaciam motus inferiorum contra superiores, ad funestum animæ interitum, corporis facultatumque indubitatum perniciem erupturum videatur; ideoque quo de sanandis Ecclesiæ vulneribus gravis ac salutaris deliberatio instituitur, nec sine discrimine vitiosis an integris partibus cauterium adhibeatur, sed detectis rejectisque erroribus bona conserventur, subditi que nostri, et omnes, qui nomen Christo dedere, ad unanimum in religione consensionem concordiamque reducantur; supra memorati nostri vicarius et orator, necnon electores, principes, prælati, comites et ordines utile necessariumque fore duxerunt, ut quoad facul-

tas ferat, primo quoque tempore generalis libera Synodus per summum Pontificem, nobis adprobantibus, loco commodo in Germania proclametur et denuntietur, ubi de prædictis aliisque ad universam Ecclesiæ communionem pertinentibus negotiis candide sincereque decidatur: ex quo jam cum Pontificio legato misso ad hunc conventum diligenter egerunt, qui se beatitudini ejus, quæ vellent expositurum, summaque fide rem promoturum recipiat et ostendit.

10. « Et autem quilibet interim Christianus norit quid ante Synodi consociationem rerum pro sua functione gerere debeat; convenit inter præfatos nostrum vicarium et oratorem, electores, item principes, prælatos, comites et ordines de congregatione imperii conventuque procerum Spira cogendo, ad quem tanquam paraseven futura synodi; in qua consultatio de doctrina nuper introducta suscipietur et bona recipientur, mala explodentur; profutura que sequuntur capita censuerunt; nempe ut singuli electores, principes et status, præsertim illi, quorum sub jurisdictione cætus gymnasiorum et academiarum coluntur, interea temporibus quibusdam doctrina excellentibus, pietate conspicuis, sapientia claris, id partium negotiique dent, Lutheri aliorumque nova dogmata, conciones, volumina manibus versata et oculis inspecta diligenter examinandi, disputandi, exigendi censuram, delectuque agendi, recta a depravatis segregandi. Similiter onera seu incommoda Germanicæ nationis a sæcularibus principibus in hoc conventu contra Romanam Sedem exaggerata, cæterasque politicorum adversus Ecclesiasticos expostulationes adornatas atque exhibitas attentione summa cognoscendi, et expendendi, quæ tunc omnia adjuncto consilio, qua conditione nec iniqua nec intolerabili has offensiones componi deponique posse existiment, nobis, vel in absentia nostra, nostro vicario, electoribus principibus et ordinibus in futuro conventu imperii que congregatione sic offerantur; quoque planior et expeditior via sit, ad generale Concilium progrediendi, atque pro rei magnitudine cuncta sufficienter explorandi et statuendi. Itaque vobis quoque mandamus et injungimus, ut jam dicto modo sigillatim doctos aliquos, honestos, et intelligentes homines huic de nova doctrina deque fremitu adversus curiam Romanam deliberationi præstatiis, a quibus examinata, disputata, ponderata, delecta, consulta, præstituto tempore curet exhiberi.

11. « Et quia Cæsarea instructio, qua præfatum Cæsareum commissarium et oratorem ad præteritum conventum ablegavimus, inter cætera continet, quod in bonam spem venerimus, imperii sacri status velut assertores et vindices fidei Catholicæ nostrum Womatia cum suffragatione electorum principum et ordinum edi-

tum mandatum obedienter vita, executione, propugnacione, administrasse: si vero id neglectum sit propter Ecclesiae communionem, nationemque Germanicam, non leuem inde ad animum nostrum accedere molestiam. Itaque rursus amanter postulavimus, ut quilibet elector, princeps, praelatus, comes et ordo quantum ad suam personam sibi que ac imperio subjectos in eo esse, id agere atque efficere velit, quo mandato Wormatiae promulgato pio obsequio mos geratur: ad quam petitionem nostram deum nostri sacrique Romani imperii electores, principes, comites et publici status tanquam obedientia sacri imperii membra concordi pectore decreverunt, se illi ipsi mandato, prout agnoscant sui muneris esse, pro virili obtemperaturos, severeque coercendo transgressores praesidio futuros.

12. « Adjecimus praeterea, ut qualibet potestas in suis officinis typographicis, at ubique locorum tanquam in specula providentiam omnem adhibeat, quo posthac libelli maledici, picturaeque contumeliosae prorsus removeantur, nec latius in posterum dissipentur. Ac si cui quid inde sit molestiae maculeve aspersum, id apud vicarium regimenque nostrum conquaratur: quibus itidem severe praecipimus, ut subvenire laborantibus, supplicantes auxilio consilioque juvare, atque sententiam nostri edicti vindicare et exequi nervis omnibus enitentur juxta declarationem prius usurpati recessus. Quare ad conventionem, consensionem decretumque illud perficiendum et stabilicendum, Caesarea vobis imperamus auctoritate, serioque volumus, ut praedicto nostro propterea que Wormatiae publicato mandato deinceps inviolabiliter pareatis, vitam moresque conformetis, castigatione delinquentium respondeatis, idemque a subditis vestris fieri sedulo curetis et exigatis: item ut in typographicis officinis et alias investigationem faciatis, quo litterae picturaeque contumeliosae supprimantur, nec latius posthac in vulgus emanent; hoc nobis gratius nihil optatiusque facietis.

« Secundo, postquam legatus Pontificius, et suavissimi fratris nostri Hungariae Bohemiaeque regis nuntius praefato nostro vicario oratori, electoribus, principibus et ordinibus voce memoris, vultu lachrymarum pleno commemoravit, tyrannum Turcicum pro inmani odio, siti cruoris, insatiabili furore, quo Ecclesiam nomenque Christianum penitus extinctum atque absorptum cupit, innumerum contrahere militem, incredibilemque contrahere exercitum ad vastandum, obsidendum, excindendum hac Aestate nobilissimum Hungariae regnum, quod tanquam Catholicum pro incoluntate Germaniae aliarumque Christianarum gentium tanto tempore sanguine, corporibus, fortunis fortissimorum civium hostis crudelissime grassantis

impetum excipiens et sustinens, ita copiis opibusque exinanitum atque exhaustum est, ut nisi externis viribus confirmetur, proprio Marte defendere ac ferri se nequeat diutius: ac propterea singulos etiam atque etiam oblectatus flebiliter appellavit, imploravit, ne in tanto discrimine salutis imperii, potentiae, vitae sacros deserere multis honestis vinculis nobis conjunctos, aut prodere Turcis velimus; sed ferendo supplicat auxilia conferendo pavidos recreemus, percussosque erigamus. Cum itaque manifestum sit quantum luctuosarum, evidentium acerbissimarumque cladum orbis Christianus tot amissione populorum atque ditiorum a tyranno Turcico haecenas acceperit et perulerit, qua ille manu, vigilantia, celeritate, felicitate, saevitia brevi temporis intervallo Albam-Graciam, multasque praeterea civitates, arces, castella, oppidula Hungariae, limitiarumque regionum, necnon Rhodum insulam, cen munitum et lumen orbis Christiani, expugnari, occupari, everterit; propterea prius usurpati nostri vicarius et orator una cum electoribus principibus et ordinibus ingentem et inevitabilem necessitatem periculumque Ecclesiae ante oculos ponentes, animisque praemetientes decreverunt tam violentis tyranni Turcici machinationibus in tempore, quoad ferat facultas, valentibus armis, illustri expeditione cunctoque apparatu bellico occurrendum esse.

13. « Et quod ad hos barbaricos conatus reprimendos, ope, conspiratione, auxilio omnium Catholicarum nationum, necnon indicatione tributorum, collatione pecuniarum per totum orbem Christianum opus fore viderent, consenserunt de modo, forma et praescriptione universalium exactioem, ut de his quasi fundamenta deliberandi iacta sint; quam praescriptionem una cum praesentibus litteris reddi vobis curavimus. Utque articuli supra relati plene tandem finaliterque concludantur et determinentur, publicum Germaniae conventum atque congregationem omnium imperii membrorum et ordinum feria sancti Martini inchoandum in nostra sacrique civitate imperii proposuerunt, et indixerunt; quod hic vobis aperientes Caesarea Romanaque potestate, ac sub commonefactione jurisjurandi, quo nobis imperioque devincti estis, praecipimus, ut absque recusatone ad praedictum sancti Martini diem proximum in propria persona Spiram veniatis. Si vero magnis occupationibus districti, morbove oppressi adesse non poteritis, unum atque alterum vestrum a consiliis primarium cum sufficientibus mandatis horum dirimendorum negotiorum definiendorumque causa praestituto tempore illic certo destinatis, et amandatis, nec rem diutius extrahatis; nam post sequenti die Lunae proximo congressionum consultationumque publicarum initium fieri volumus una cum

aliis ordinibus, quos vigore prædicti recessus eodem modo convocavimus. Itaque cum ad prælatorum capitulum de nova doctrina, deque firmo præsidio Turcicis opponendo phalangibus disquisitionem et constitutionem; tum quo sententiam vestram de irrogatione communium tributorum ad sustentandam belli Turcici molem vestro subditorum nomine declaretis, ac tandem de his omnibus in consilium conciliumque, deinde, cum opus fuerit, ad arma eatur. Nolite tanta reipublicæ opportunitati deesse, nec propter aliorum tergiversationem venire dubitatis, aut differatis, ut quæ restant ad emolumentum orbis Christiani eo maturius agantur, atque sine mora decendantur: hoc facto et de imperio bene mereri, et nostram relinquere ac augere benevolentiam vobis facultas erit. Date Norimbergæ nostro imperii civitate xviii die mensis Aprilis a nato Christo mxxiv, Romani imperii nostri v, cælerorum regnorum anno ix.

14. *Jure queritur Pontifex litteris ad imperatorem missis, quod utriusque vota contempta fuerint.* — Peccatum est gravissime in hoc edicto a conventu Nurembergensi, quod nimirum fidei dogmata a Christo et Apostolis tradita, confirmataque a sanctis patribus, et a Conciliis Œcumenicis constabula, non pure defendenda suscepit, sed illa in controversiam adduci, et quæ credenda essent a viris doctis diversarum provinciarum ante futuri Concilii celebratam definiri jussit, ac seditiosas novarum doctrinarum et interpretationum venena spargendi aditum patefecit: tum quod fœdico obsequii genere Cæsareis imperiis in Lutherum et sectatores hæreticos Wormatiæ promulgatis parere deflectarit: quare Clemens Pontifex mox atque a cardinale legato illius Nurembergensis edicti exemplum accepit, graviter questus est, a Germanis impiæ doctrinæ illecebra delimitis Sedi Apostolicæ et Cæsari illiusum fuisse, dum de iis, quæ ab utroque decretoria sententia constituta fuerant, deliberatio denuo esset habenda: quorum enim a viris doctis excutienda Lutheri dogmata, novæque suscipienda lites, si Apostolica auctoritate damnata sint, ejusque scripta exuri fuerint jussa? Jam vero prospiciens animo Clemens Germanos in Lutheranam hæresim ruere, atque defectionem a Cæsare moliri, hæc litteras ad Cæsarem ipsum una cum edicti Nurembergensis exemplo transmisit¹, hortatusque cum est, ut tum fidem Christianam a Lutheranis labefactam, tum Cæsaream auctoritatem imminutam restituere in pristinum statum fortiter aggredederetur.

15. « Charissimo in Christo filio nostro Carolo electo imperatori, Hispaniarum etc. regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, etc.

« Quid in hoc proximo Nurembergensi Germania conventu decretum fuerit, quod ad res tuæ serenitatis proprias attinet, aut cognovisti, aut cognoscere aliorum litteris, et eorum potissimum, qui tuam illuc auctoritatem propugnantur fuerunt: quod autem nostrum est, vel nobis potius et Sedi Apostolicæ cum tua serenitate commune, de eo arbitrati sumus te per nos certiores fieri oportere: nam cum in superiore conventu Wormatiæ, qui te cum tenente et moderante celebratus fuit, per te præclare de principum omnium et liberorum etiam populorum sententia statutum fuisset, quomodo de fide Catholica et in cultu Dei habendo de Christianis ritibus cerimoniisque servandum et sentiendum esset, illud videlicet quod ab Apostolis usque et primis illis patribus ac Spiritu sancto illuminatis doctoribus vel tanquam per manus traditum, vel religiosissime scriptis proditum, communis Ecclesia perpetuo et sancta Sedi Apostolica approbavisset, pœnas etiam contra tuum mandatum venientibus addidisset, omnibusque rebus ostendisses virtutem et magnitudinem animi tui non humana opinione subnixam, sed Dei omnipotentis fiducia fretam esse, quomodo illi imperio postea et auctoritati tuæ paruerint, quam tui absentis nomen, quam sui principis et dignissimi Cæsaris imperium servandum sibi duxerint tum et existimare, etiam nobis non commemorantibus, potes. Fuit ergo necesse in hoc conventu altero te per locum tenentem et oratorem tuos querelam proponere, quod mandato tuo de ipsorum consensu facto per eosdem ipsos obtemperatum non fuisset; et ut posthac obtemperaretur requirere. Ad quem nos conventum cum legatum a latere nostro summum et prudentissimum virum, ac optimum cardinalem misissemus, qui et litteras eo a nobis attulit, et postulata nostra ibidem in conventu exposuit plena, ut vere possumus affirmare, aequitatis et honestatis.

16. « Decretum tandem factum est, cujus exemplum tuæ majestati mittimus, ex quo facile possit serenitas tua intelligere, honore in eo et juri tuo potius, an dignitati hujus sanctæ Sedis detrahatur: cum enim decreti initio videantur velle, ut par est, jussionibus et mandatis tuis obedire, ad extremum retractant, et que in tuo decreto determinata fuerint revocant ad novas disputationes. At hoc nequaquam obedire est, non enim tu ita mandasti. Cur ergo pollicentur in initio se parituros? nempe ut illudant Cæsari et domino suo: utrum autem indignius sit non exequi principis sui imperium, id quod antehac fecerunt; an illudere imperanti, sicuti nunc agunt, difficile profecto ad judicandum est; sed per Deum omnipotentem, fili charissime, vide et cogita quem tibi animum in hac causa esse suscipiendum conveniat, prout fortitudo animi tui et pietas erga Deum satis jam

¹ Lib. brev. an. 1524. p. 245.

spectata et cognita est: dedisti enim testimonium sanctæ et optimæ tuæ voluntatis; verum illa tua omnibus beneficiis summi Dei aucta, et ad summum amplificata majestas ubi nunc est? aut apud quos erit illa gravis, si a tuis contemnetur? qui ut genus hominum est sat tibi notum, hanc paulatim usurpando non obediendi licentiam quorsum evasuri sint, et præcavendum tibi et magnopere providendum est. Habes etiam exemplum protestationum, quas liberarum civitatum nuntii in conventu fecerunt, quæ libertatis munus, quod Deo favente a Cæsaris acceperunt, debuissent melius in Dei et Cæsaris servandam dignitatem convertere; sed de his, quæ ad serenitatem tuam pertinent, etsi ea nobis non minus sunt curæ quam tibi, quod pro nostro perpetuo et singulari erga te amoris studio, tuoque vicissim erga nos, unum ambo et sumus et semper erimus: tamen quoniam in te plurimum et animi et prudentiæ esse novimus, tuæ gubernationi et consilio relinquimus cuncta moderanda. Quod vero attinet ad nos; magno animo, et magna spe in Deo posita, quem conscientiam nostræ optimæ voluntatis habemus, non diffidimus tua serenitate nobiscum in ejusdem Dei honorem laborante, tot calamitatibus tuorum populorum, qui in viam abeunt interitus sempiterni, nos aliquid remedii reperituros esse: quibus si pro eorum injusta adversus nos voluntate inimici esse vellemus, quid gravioris mali optaremus, quam hunc tantum rejiciendæ Dei religionis furorem, tantam mentium cæcitatem, ob quam præcipientes et prorupi ea agunt et perpetrant quotidie, quorum auditu omnis humana mens perhorrescit, de quibus credimus ad te fuisse scriptum? Sed absit hoc a nobis: amamus enim illos et gregi nostro pastoralis cura affecti sumus, quoque majus illorum est peccatum, hoc major in nobis misericordia, et major dolor exurgit: quapropter Deum quidem oramus, ut eorum saluti ita consulat, ut nos nostræ consultum esse vellemus. A tua vero serenitate petimus, ut severitate suscepta digna hoc nomine et hæc potestate qua præditus es, quo melius et commodius in tua illa natione minime postponenda servare imperii majestatem, juris ordinem, fidei sanctæ regulam, disciplinam communis vitæ possis, eos, si qui sunt, qui tanto bono obstant, studeas acrioribus remediis coercere; sicut et Cæsare præcipue dignum est, et optimo et Christianissimo principi consentaneum: nos quidem serenitas tua ad omne præclarum opus et in omni tempore secum habebit firmissime atque aman- tissime conspirantes. Sed de his et aliis ad hæc pertinentibus copiosius scribimus ad dilectos filios Joannem Cursium, Florentinum, et Bernardinum Castellarium camerarium nostrum, quibus tibi nostro nomine referentibus serenitas tua aurem accommodare et fidem habere

plenissimam poterit. Dat. Romæ, etc. die XVII Maii M^oXXIV, Pontificatus nostri anno I.

« JACOBUS SADOLETIUS ».

17. *Mandata data regi Angliæ et cardinali Eboracensi de futuro conventu Spirensi et de Lutheranorum conatibus.* — Elapso post triduo Henricum Angliæ regem, egregium tum orthodoxæ fidei defensorem, de Actis Nurembergensibus fecit certiores, rogavitque ut Christianæ religionis causam strenue lucretur:

« Regi Angliæ.

« Charissime, etc. In omni eventu rerum, quo de fidei sanctæ Catholicæ et hujus Apostolicæ Sedis nomine et honore agitur, certissimum nobis esse confidimus in tuæ serenitatis virtute et religione presidium: ut si ve consilio opus sit nobis, præsto esse debeat sapientia tua; si ve auxilio, magnanimitas atque potentia. Cum igitur in hoc conventu Nurembergensi in Germania proxime peracto, nobis per dilectum filium nostrum Laurentium tit. S. Anastasiæ presbyterum cardinalem Campegium, nostrum et Sedis Apostolicæ de latere legatum; Cæsare autem per dilectum filium nobilem virum archiducem locumtenentem et oratorem suos requirentibus, ut decretum Wormatiense, quod ipso præsentè Cæsare, de totius conventus sententia factum fuerat, observaretur, huicque impiæ hæresi et Lutheranorum factioni fidem Christi crudeliter devastanti remedium aliquod efficax opponeretur: quid ab illis decretum sit, putavimus ad serenitatem tuam transmitti oportere, ut ipsa intelligat, quo illi animo, et qua voluntate in Dei causam videantur esse: ac nobis quidem quæ circa hoc considerata visa sunt, ad dilectum filium Melchiorem Langum camerarium nostrum tibi communicanda mandavimus perscribi. Quod vero ad summam rei attinet; non possumus non dolere et moleste ferre ipsam indignitatem facti, quod in injuriam quidem aliquam Sedis Apostolicæ, sed multo magis in damnum et detrimentum Cæsaris redundat, cujus detrahere auctoritati et subterfugere imperium, et initium habet suspiciosum, et finem, utinam non periculosum. Sed quod ad nos et ad dignitatem nostram attinet; magnum animam dat nobis illa spes, quam ut omnia recte et sancte dirigamus, totam in Deo positam habemus: si enim voluntate ea sumus, qua profecto ut simus datum ab illo auctore bonorum omnium nobis est, ut nihil propriæ cupiditatis causa, sed communis conservandæ et instaurandæ veræ religionis gratia omnia faciamus, non dubitamus, quin omnipotens dextera excelsi nobis in omni recta actione vim atque consilium ministratura sit. Illud interim ferre et audire acerbum est, quod et immutabilem animarum quotidiano exitio graviter afficiamur, et tot et tanta quotidie percipimus contra honorem

Dei sanctorumque ejus nomina et imagines, et tam immania audituque ipso nefaria, fieri et perpetrari, ut eorum quoque mentionem animus noster perhorrescat. Hunc dolorem existimamus nobis cum serenitate tua debere esse commune; ea enim fide sanctissima nos angimur, ejus tu et defensoris nomen, et munus suscepisti. Quid autem medicinæ afferri possit, et nonnulla nobis veniunt in mentem et serenitatem tuam in Domino requirimus, ut velit ipsa quoque pro singulari sua prudentia aliquid cura et cogitationis suscipere, agereque ex instituto solite sue sapientie et religionis, ut omnis cœtus fidelium intelligat adesse causæ Dei et fidei Christi regem magnanimum, et in omni actione præclara singularem atque potentem, sicut labus cum ea nostro nomine dictus Melchior agat, cui fidem habebit. Dat. Romæ die XVI Maii MXXXIV, Pontificatus nostri anno 1. ».

18. Meminit de hisce litteris Gilbertus datarius, arcanorum Pontificiorum particeps, in litteris¹ ad Marchionem Langum Apostolicum in Angliæ aula oratorem datis missasque eodem argumento ad cardinalem Eboracensem indicat: tum de Lutherana peste ingravescente ipsum edocet, atque Germani Caroli V spreverint imperia, atque ad evertendam funditus Christi fidem incumbant, conventumque Spirensem ad diem S. Martini sacrum indixerint, in quo Ecclesiastici et laici ordines de religione et doctrina Christiana decernere debeant, quasi ad Germaniam spectet dare Christiano imperio leges, ac Germani soli majori pietatis ardore quam cætere omnes nationes in ritu veteri degentes flagrent: monitum a Clemente Carolum, eos populos, ut divinam spernunt majestatem, ita Cæsaream spretnros, excussoque religionis jugo, pariter principum jugum a suis cervicibus dejecturos, atque ad effrenatam licentiam aspirare; ex ejus absentia ipsiusque edictorum intermissa sequitur observantia, auctam impiorum audaciam, quæ, revocato ita edicto Wormatiensi, Cæsari orbique leges dare aggressa est: propterea Pontificem ad propulsanda imminentia orbi Christiano pericula, ursisse hortatibus Cæsarem, ut virum auctoritate spectatissimum mittat, qui Germanos de contracto Wormatiensi decreto arguat velutque nullos conventus de rebus fidei cum universalium gentium Christianarum offensione novandis, sed tantum de civilibus insulitulis celebrari: percipere etiam Clementem, ut Henricus Anglorum rex, qui proscripta e regno hæresi Lutherana, libroque edito, non modo ferro, sed calamo fidem defendendam suscepit, incitaret litteris Cæsarem, inflammaretque ad religionis patrocinium suscipiendum: maximum ipsi infamiae dedecus illatum iri, si inculctam eam nationem

infeliceiter exitio dari sinat, tolerataque ea defectione imperium et reliqua regna in discrimen adducat; si enim femeritas eorum prosperos successus nacta sit, reliquos populos ad simile audendum facinus construeturos: quamvis vero Pontifex hæc Cæsari suis litteris exponat, tamen regias novum pondus addituras: ac licet mortifera jam mali vis blanda remedium generat respuat, non tamen abjiciendam curam rerum: peritorum medicorum instar serpentina ulcera sanamque partem trahentia, ferro et igni sananda: quamvis autem hujusmodi Spirensem conventum discussum iri putet Pontifex, si is tamen congregetur, ipsum optare ut Anglorum rex viros prudentia et doctrina insignes, quorum copia foret Angliæ, oratores mittat, qui palam intercedant ne sola Germania de rebus ad fidem spectantibus decernere audeat, nisi mandato et auctoritate Sedis Apostolicæ consensuque cæterarum nationum; qui etiam regia auctoritateulli pravas argutias fraudesque Lutheranorum, qui aperte ad fidem Christianam abolendam conjurant, confutare possint: Pontificem bene de Henrico rege sperare, qui tantum virtutis specimen etiamtum præbuerit, cumque cardinale Eboracensi, ne hæreseos lues Angliam inficiat, operam conjunxerit, ac primus oppugnavit hoc Lutheranium monstrum, ejus tanta deformitas est, ut in dies novas pullulare hæreses, antiquos Ecclesiæ ritus abrogari, Christi imagines incendi, monachos et montales conjugari, conculcari sacramenta conspiciantur: assiduis etiam adhortationibus ad operam in impios novatores conferendam excitari reliquos principes; adeo ut palam liqueat omnes a Pontifice vires conatusque eo infendi, ut inflicta vulnera reipublicæ Christianæ curentur, atque adversus Turcam, qui tanquam leo rugiens circum quærens quem devoret, consociata mutuo federe Christiana arma venturum.

19. Nullis interjectis de Concilio OEcumenico, quod jam ante a Germanis principibus expeditum vidimus, atque ab Hadriano VI pro excindenda hæresi Lutherana promissum, a quo congregando Clemens VII abhorrere visus fuerat adeo, ut cardinalis Eboracensis cum internuntio Pontificio de eo disserens dixisset, videri Clementem pertimescere ne Pontificatus ei in Concilio abrogaretur, addidit hæc monita Gilbertus datarius, ut si quæ daretur occasio colloquendi de Concilio, exponeret Clementem non timere Concilium, si ad pium finem, ad quem instituta suat Concilia, dirigatur, et tempore idoneo pro communi Christiani imperii salute congregetur; nec abrogationem vereri, cum divina clementia ejusmodi natales illi concesserit. perque varios dignitatum gradus provexerit ad Pontificatus apicem, ut nulla unquam calumnia aspergi potuerit, ac multo magis jam in Deo locasse spes suas, cum ipsum omnes suos co-

¹ Lat. I. J. collect. lit. princ. p. 123.

natus ad publicam pacem redintegrandam, Deique gloriam ac fidem propagandam convertisse constat.

20. *Clemens queritur apud Gallum de comitiis Nurembergensibus.* — Quæstus etiam est Clemens apud Franciscum regem Francorum de Nurembergensi Germanorum conventu, ejusque ut filii Ecclesie primogeniti opem pro asserenda fide orthodoxa imploravit. Tuebatur vero strenue Franciscus Catholicam pietatem, nec Lutheranam superstitionem transferri in Gallias patiebatur, constitutus in hæreticos supplicis; cujus egregia studia laudavit Clemens, quantumque de illius virtute pro defendenda Evangelii pietate expectationem concepsisset, his litteris ei significavit¹.

« Regi Christianissimo.

« Charissime, etc. Omnis nostra custodiæ pastoralis vigilia in quam vocati a Deo summo, et huic præfecti curæ et administrationi sumus, hoc imprimis ac potissimum requirit et postulat, ut errantes a framite veritatis animas ad iter rectum et tutum revocemus, Deoque restituere contendamus, quas insidiosis artibus deceptas hostis humani generis ad impium sensum conatus est avertere. Igitur cum invalescentem in oris et partibus aliquot Germaniæ Lutheranam hæresim omnem rectum et pium cultum veri Dei, omnia divina humanaque jura confundentem ut tollere omnino, si Dominus concedat, aut ne latius serpal coercere intendamus, misimus prudentissimum et optimum cardinalem dilectum filium Laurentium legatum, qui in Nurembergensi conventu ea verbis nostris moneret ac requireret, quæ cum æquitatis et honestatis plenissima, tum communi paci totius Germaniæ ac populorum illorum salutis essent opportunissima: ut enim militamus causam Dei regnumque cæli, quod rite in fide sentientibus oblatum est, et impiis interdictum, quid majorem potest aut urbi, aut populo, aut regno ulli, aut provinciæ afferre perniciem, quam tollere gradus, confundere ordines, et infima plebe ad omnem licentiam concitata, sublata auctoritate principum, ima summis æqualia facere? Plena igitur amoris et salutis admonitio nostra fuit, cui ita responsum est, ut in magno numero bonorum, aliqui tamen contaminati et corrupti remanerent: sed nos, qui nec animo, nec consilio propter fidem illam, quam in Domino Deo habemus, deficere possumus, si quid nobis in ea re boni datum est, accipimus libenter: si quid vero subest aut pravi, aut dubii, dabimus operam, Deo nos bene juvante, ut omnia sint eventum quam expectatione meliora. Quod nos ad tuam serenitatem scribere institimus, tum ut tecum, veluti cum sancta Ecclesia primogenito filio Christianissimoque rege, omnia com-

municaremus, quæ tui clarissimi cognominis, ac præstantis eximiaeque virtutis finitima quodammodo sunt; tum vero, ut te non tam hortamur nos quidem; non enim equi hortatione nostra pietas tua, quam ut meritis laudibus prosequeremur, quod a te est actum, idque omnium constanti fama et voce celebratum, ut magnitudo et animi et consilii tui in his divinis rebus suo in honore et in sua dignitate conservandis ita ad Deum intenta directaque fuerit, ut nullam vocem impietatis, nullum facinus hæretici furoris in tuo tanto regno consistere fueris passus. Hanc nos gloriam, hanc animi virtutem, si quid modo veri rectique iudicii in nobis est, omnibus et laudibus et virtutibus non dubitamus anteponeere, quam in te florere ac vigere etiam pro nostra erga serenitatem tuam paternam voluntate mirifice letamur; sed ut eo nobilior et excelior est virtutis gloria, fructusque illius uberior, quo ipsa latius abundantiusque funditur, serenitatem tuam hortamur in Domino, ut nobis in hoc et salutari opere omnem nostram cogitationem, omnem curam poenitentibus, quibus modis hæc nefaria hæresis extingui et ad nihilum redigi possit, tu sancti hujus laboris nobiscum socius esse velis et particeps; neque in regnis tuis tantum, sed alibi etiam, ubicumque opus sit, et qua sua pollet vigetque auctoritate, ita agere et curare, ut ope, consilio et adhortationibus tuis et conatus nostri faciliores et labores leviores fiant, etc. Dat. Romæ die xxii Maii mxxiv, Pontificatus nostri anno i ».

21. *Carolus V Pontifici adhaeret adversus Lutheram.* — Pollicebantur hi reges ad nascentem hæresim delendam regiam opem, ac nisi exitabile bellum inter eos accensum fuisset, facile Lutherana impietas evulsa fuisset. Nocuit etiam rei Catholicæ Caesaris ex Germania absentia, quo præsentem, Lutheranorum civitatum oratores mutire adversus illius vim auctoritatemque non essent ausi. Is vero cum in Hispania Burgis ageret, Pontificiis monitis illico paruit, atque Nurembergensis decreti formulam convulsit, Spirensis cætum cogi vetuit: tum ne de rebus ad fidem orthodoxam spectantibus inconsulta Sede Apostolica quidquam decerneretur, sed Wormaliense edictum observaretur, edixit gravissimis litteris ad principes ordinesque imperii Germanico sermone conscriptis, e quibus Joannes Coelæus² præcipuam hanc partem in Latinum sermonem translata affert:

« Epistola Caroli imperatoris contra decretum Nurembergense.

« Cum nos in proximis Wormaliæ habitis comitiis in principum electorum aliorumque principum et omnium ordinum sacri Romani imperii generali congregatione, unanimi illorum consilio, scitu et consensu, Lutheranam

¹ Clem. VII. lib. brev. an. 1524. p. 263.

² Coel. in Actis et script. Luth. an. 1524.

doctrinam ac hallucinationem velut hæreticam, malignam ac venenosam sub magnis gravibusque mulctis et penis publice denunciari ac interdicere, omnesque præterea scripturas librosque Luthericos posteaquam a sanctitate Apostolica jure ac ordine Christiano legitime reprobati ac damnati fuissent, deleri atque comburi curavimus, vos et communes status in novissimis Nurembergæ actis comitiis solum propter injuriosos et convitiosos Lutheri libellos, indecorasque impressiones et picturas ordinationem proposuistis atque dedistis, eam unicuique, quantum ei observare possibile sit, imposuistis, quasi nos in prioribus nostris mandatis et edictis aliquid novi, onerosi aut iniqui proposuerimus ac constituimus: et non facilius æquitas foret in prioribus, antiquis, laudabilibus, Catholicisque ritibus et ordinationibus permanere, quam ita alienos ac inauditos abusus acceptare ac tenere ». Et infra: « Quod autem vos et status pariter tanquam pro vobis ipsis proposuistis ac decrevistis ad proximum futurum diem S. Martini in nostra et imperii urbe Spira generale ac universalem Germanicæ nationis conventum celebrare, atque in eo vias, media et ordinationes considerare ac proponere, qualiter quibusque modis et formis cum cultu divino aliisque Ecclesiasticis officiis et ordinationibus, constitutionibusque et consuetudinibus agendum servandumque sit usque ad futurum generale Concilium, ut interea periti sacrarum litterarum aliæque erudite personæ quidquid fidei non consonum, sed contrarium videatur, in scriptis comprehendant, dubiaque et alia pro viribus determinent. Talia nos neque possumus neque volumus ullo pacto, vel admittere, vel permittere: sed sicut nos tanquam defensorem ac protectorem Sedis Apostolicæ imprimis decet ac convenit, maxime præcavere, ne Dei omnipotentis ac sanctitatis Apostolicæ iram et indignationem per hoc in nos concilemus: quanta enim injuria contumeliaque, et dedecus sanctæ, divinæ ac Catholicæ Ecclesiæ irrogaretur, si pius Dei timor et obedientia eo modo læderetur ac minueretur, ut Germanica natio sola, que hætenus timoratissima judicata est, que et Catholicæ Ecclesiæ mandata constitutionesque obedienter continue observavit, tale quid præsumeret ac moliretur, quod omnes alii principes Christiani simul cum ipso papa neque incipere neque intendere audeant, ut divinas ac laudabiles Catholicas ordinationes, consuetudines, constitutiones ac ritus, qui tot annis hætenus in tota Christianitate in solatium omnium fidelium animarum, et hominum perfecte et sine contradictione observati sunt, rejiceret ac aboleret: a quibus sane nulli unquam recessit, quem justum Dei iudicium ob hoc non graviter punierit; quamvis incumanus et impius Lutherus illis præsumpti solus obistere, ac dulci suo veneno

quantum queat inficere, atque in anima et corpore perdere morales, sequæ per suam astutam malitiam coram hominibus magnum et conspicuum reddere ». Nonnullisque interjectis addit:

22. » Cum igitur nos, ex supramemoratis, aliisque bene fundatis rationibus ejusmodi vestram et communium statuum intentionem, actionemque velut iniquam cognoscamus, experiamusque, nisi id in tempore præveniremus ac prospiceremus, quantum damni, abusionum, turbationum, seditionumque in universa Christianitate, præsertim vero in Germanica natione inde sequi possit, petimus a vobis et injungimus vobis sub juramento, quo vos nobis ac sacro imperio estis obstricti, et sub vitando crimine læsæ majestatis, sub nostro et imperii hamno ac rebanno, sub privatione item ac destitutione omnium gratiarum ac privilegiorum, que ab antecessoribus nostris Romanis imperatoribus ac regibus, a nobis quoque et sacro imperio obtinuistis.

« Ad hæc sub penis in nostro imperiali edicto propter hoc Wormatiæ edito contentis, ex imperiali potestate serio mandantes, ut vos ab illo nostro mandato et edicto nulla via aut forma discedatis, nihilque contra illud agatis aut faciatis; sed illud, quantum possibile ad vos spectat et attinet, omnino ac simpliciter observetis et exequamini, præsertim vero in prædicta statuum intentione de Concilio, aliisque disputationibus, declarationibus, et interpretationibus, quæ Catholicam fidem concernunt, ne quid ullo pacto absque Apostolicæ sanctitatis nostraque aut generalis Concilii auctoritate, ordinatione ac admissione attentetis, agatis aut peragatis: sed id totum in proximum generale Concilium, quod sanctissimi patris nostri papæ auctoritate et consensu, ut dictum est supra, iudici debet ac indicetur, differatis, atque in his omnibus vos exhibeatis obediennes; quemadmodum juxta conscientiam obligationemque vestram Deo omnipotenti, sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, Apostolicæ sanctitati, et nobis, tanquam vestris a divina providentia præordinatis superioribus capitibusque facere tenemini, et quam charum vobis est nostram et imperii gravem indignationem, ac supradictas mulctas et penas evitare. Hæc serio dicta volumus. Data in urbe nostra Burgis in Castilia xv die Julii, anno etc. mxxxiv, imperii nostri Romani vi ».

23. *Ferdinandus archidux Austriæ cæteris Catholicorum celebrat Ratisponæ, in quibus edictæ Sanctiones a legato Apostolico ad Ecclesiasticam disciplinam instaurandam.* — Antequam hoc Cæsareum mandatum, quod a Lutheranis fuit neglectum, perferretur in Germaniam, Ferdinandus Cæsaris frater, auctore legato Apostolico, una cum aliquot principibus et episcopis, conventu Ratisponæ habito, de asserenda fide

Catholica, ac iudiciaria severitate ex Wormatiensi edicto adhibenda in Lutherana edictum promulgavit, cuius vis maxime valuit ad principatus ipsi obnoxios a Lutherana impietate vindicandos. Recenset idem Joannes Coeleus¹ præclara hæc Catholicorum acta, quæ Nurembergæ felicem exitum habere non potuerant: « Cum, inquit, dissoluto conventu imperiali Nurembergæ, legatus Apostolicus ob securitatem cum serenissimo principe et infante Hispaniæ Austriæ archiduce, etc. Ferdinando fratre et locum tenente Cæsaris inde abiisset Stulgardiam, ibi ambo communicatis consiliis particularem quorundam principum conventum Ratisponæ celebrandum instituerunt ad certum diem, nempe natalem Joannis Baptistæ. Convenerunt itaque illuc die prefixo personaliter quidem cardinalis Campegius legatus de latere cum archiduce et locumtenente predicto, item Matthæus cardinalis et archiepiscopus Saltzburgensis, duces utriusque Bavarie illustrissimi principes Willelmus et Ludovicus, Bernardus episcopus Tridentinus, Joannes administrator Ecclesiæ Ratisponensis, natalis Palafinus Rheni et dux Bavarie: per oratores vero et consiliarios suos pleno mandato instructos comparuerunt hi episcopi, Wigandus Bambergensis, Georgius Spirensis, Willelmus Argentinensis, Christophorus Augustensis, Hugo Constantiensis, Christophorus Basilienis, Philippus Frisingensis, Sebastianus Brixinensis, et Ernestus administrator Pataviensis, supradictorum ducum Willelmi et Ludovici frater germanus. Ili sane omnes pio fidei Catholice zelo accensi, ut Lutheranae factioni efficacius resistere possint, ultronea confederatione sese constrinxerunt atque etiam corroboraverunt.

24. « Antequam igitur aere illud Cæsaris rescriptum in Germaniam venisset, imo et antequam factum fuisset, principes isti ultro concluderunt ac decreverunt ante omnia, ut Cæsaris edicto Wormatiensi obediretur: deinde, ut Evangelium interpretaretur juxta eorum, qui ab Ecclesia probati et recepti sunt, expositionem Patrum: ut concionarum nemini liceat in Ecclesia, nisi ei, qui ab ordinario loci, aut ejus vicario, seu officiali examinatus prius sit et admissus: ut in sacratissima missa, sacramentorumque administratione et universaliter in Catholice Ecclesiæ ceremoniis, jejuniis, orationibus, oblationibus cæterisque ritibus antiquis nihil immutetur: ut sacerdotum monasticorumque illicita conjugia prohibeantur et puniantur: ut typographi nihil excendant, nisi rite prius examinatum ac probatum. Atque inter alia multa insigni providentia et severitate constituerunt: ut filii subditorum suorum, qui Witembergæ litteris operam darent, infra tres menses inde

avocarentur et studendi gratia illuc non redirent, sub pena amissionis omnium beneficiorum et hereditatum, nec ad ullum deinceps beneficium Ecclesiasticum in terris suis ullum Witembergæ studentem admitterent, neque in gymnasiis suis ulli lectioni præficerent: item ne quis Lutheranum, quem alius eorum et excessus et demerita proscripsit, in terris suis recipiat, sed proscripsum ab uno ab omnibus habeatur proscripsum: denique ut si quis eorum ob ista ullam a subditis suis rebellionem aut seditionem pateretur, reliqui ei forent auxilio et consilio ».

25. Cum hoc edictum absentis Cæsaris nomine Ratisponæ promulgatum fuisset, Georgius princeps antiqua ducum Saxonie de stirpe procreatus, illud una cum Wormatiensi decreto in universa ditione sua publicari jussit², ac severa magistratibus dedit mandata, ut utrumque exquerentur, ac prævaricatores pœnis ultricibus se insectaturum interminatus est. Cæterum cum vitia et corruptele, quæ in clerum irasperant, publicam offensionem concitarent, ac materiam maledicentiæ hæreticis ad religionem labefactandam præbuisent, editam fuisse a legato Apostolico sanctionem ad easdem corruptelas hujusmodi abolendas, atque Ecclesiasticum ordinem in sanctitatis splendorem restituendum, refert Coeleus: « Legatus, inquit, Apostolicus, cum intelligeret laicorum animos graviter offendi improbis clericorum abusibus et perfidis moribus, hæresimque Lutheranam non parvam inde habuisse occasionem, egit cum principibus illis, ut ex consiliariis suis delecto quodam deputarent viros expertos, qui articulim consignarent excessus et defectus, scandala item et abusus clericorum Germaniæ: ipse quoque ex suis in eum delectum deputavit Joannem Coeleum, quo et interprete utebatur in iis, quæ Germanice proponebantur: insignem itaque ex oblati per delectum articulis fecit ac promulgavit constitutionem, quæ hisce verbis concepta fuit³:

26. « Laurentius miseratione divina tit. S. Anastasiæ S. R. E. presbyter cardinalis, per universam Germaniam, ac Hungariæ et Bohemiæ Poloniæque regna, et quæcumque alia loca ad quæ nos declinare contigerit, domini nostri papæ et Sedis Apostolicæ legatus, ad perpetuum rei memoriam ».

« Cum potissimum anima verbo, quod ex ore Dei procedit, viva, id autem nec passim, nec ab omnibus expedit prædicari, admonente Apostolo, qui inquit: *Quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur?* ideo statuimus et ordinamus, ut non liceat cuiquam etiam religionem professo et quomodolibet exercitato Evangelium

¹ Coel. an. 1a21.

² Coel. ibid. — ³ Ext. in Appen. Concil. Colon. (t. i) in editione Concilior. to. iv. et apud Dolgast. to. III. p. 187.

docere, nisi ab ordinario, vel ejus vicario tam moribus quam doctrina probatus fuerit, facta fide per patentes litteras, que præter notarii mercedem gratis concedantur. Missi itaque et probati Evangelicæ negotium tractabunt recte, sobrie et pure; loca quoque recondita, magis et abstracta intellectu difficilia, non ad novum et adulterinum sensum, sed juxta sanctorum Patrum, et ab Ecclesia sanctorum doctorum, præcipue Cypriani, Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, Augustini et Gregorii exponant et interpretentur. Omni etiam ope student, ne pro veris somnia et aniles labellas, pro certis dubia, pro receptis apocrypha, et jam dudum explosa damnataque ab orthodoxa Ecclesia tradant vel depmant; idque omni modestia, ne unquam eos ad convitia injuriasque delabi contingat, locusque ille cum populi offensione dehonestetur. Hæc ordinarius aliquot excellenti doctrina præditos constituit, qui per diocesim inquirent, qui sint ad Evangelicam doctrinam idonei disseminandam, quique ad Lutheranam perfidiam non declinant, ut remedia adhibeant, quo populus recte instituat in Christiana lege, et ab ea deficiens, ne secum alios trahat, debite coerceatur, cultus divinus observetur, peragaturque his modis et ritibus qui per manus sanctorum Patrum nobis traditus, et per majores nostros observatus est in sacrificio altaris, officii defunctorum, canonicis horis, cæterisque divinis laudibus atque ceremoniis ».

27. Dedit postea legatus Apostolicus imperia sacerdotibus, ut præluerent vite exemplo, et clericali cultu honesto mterentur; abstinerent a popina, ludo, jurgiis et mercimoniis; ne stipendia præter jus majora exigere; nec sacramenta aut sepulchrum obres alienum contractum cuiquam denegarent. Tum jussi præsules constituere legem de honestis sacerdotum stipendiis, ne viduæ ac pupilli iniique gravarentur. Convivorum vero in exequiis et sodalitiis mos sublatus, cum muneris sit sacerdotalis sobrie et caste pro peccatis populi sacrificium facere. De casibus vero reservatis et de clericis hæc sancita:

28. « Porro ne ipsi videantur pecuniæ aucupium magis, quam salutis animarum studium amplecti, dum laicos graviora delicta confessos hinc inde remittunt, non sine fama rerumque dispendio, constituimus et ordinamus, ut deinceps quilibet confessor absolvere possit laicos contritos et confessos a quibuscumque peccatis occultis, quantumcumque gravibus et enormibus, quæ ordinarii suæ auctoritati reserverunt, exceptis dumtaxat homicidis, hæreticis, excommunicatis ad episcopum vel ejus vicarium mittendis; pro condonatione autem et remissione peccatorum, quam absolutionem vocant, nihil omnino ab initio exigant.

29. « Sancimus quoque, juxta Apostoli sententiam que dicit, *nemini esse cito morum improbandum*, ne cui temere cura animarum committatur. Hæc probetur prius per episcopum vel ejus officialem, etiam religionem professus. Nec liceat ulli vicarium Ecclesiæ et plebis suæ sufficere, illamve locare, sive emolumentum quod absentie nomine recipiet constituere, sine auctoritate episcopi aut vicarii; nam cum obvi tritanti non sit alligandum, episcopi vel officialis arbitrio ejusmodi emolumenta locationum et absentiarum moderanda censemus ».

30. Addite sunt leges de sacerdotiorum asserendis juribus, fundisque dotalibus et ædibus collapsis iustaurandis, non prædicandis paræciis monachis; ne vicarii perpetui in monasteriorum Ecclesiis constituerentur, nisi ab episcopo, ut idonei admissi sint; ne sacris ordinibus initientur nisi doctrina et morum probitate excellent; tum in concubinariis sanctorum Patrum sanctiones iustaurate. De quæstoribus vero ad impostorum artes reprimendas, hæc decreta:

31. « Quo vero ad quæstores, qui vulgo stationarii appellantur; statuimus ne quis quavis auctoritate et litterarum occasione vel ad prædicandum, vel subsidia elemosynasque colligendas se ingerat, utcumque se jactet indulgentiis abundare, nisi prius litteræ admissionis et approbationis ordinariorum vel vicariorum ab eo prolata fuerint, astringentes ipsos ordinarios, ut tales admittant, qui probæ vite testimonium habeant, et de prædicatione sua, dum opus erit, rationem reddere possint, elemosynis piorumque oblationibus non abusuri per luxum proprium, religione jurjurandi affirmaturi se nec quotam, nec totam colligendi facultatem certa summa pecuniarum pactos esse; fratribus tamen Mendicantibus integras salvasque concessiones a Sede Apostolica factas relinquimus ». Ne vagarentur etiam presbyteri, jussi sunt sacerdotii sui monumenta secum deferre; elemosynæ pro Ecclesiis iustaurandis collate in alios usus averti velitæ; moniti episcopi ne pro sacrandis Ecclesiis vel altaribus, excepta procuratore, quidquam amplius extorqueant, et dignitatem ordinis morum sanctitate ornare jussi. De festis vero celebrandis hæc constituta sunt:

32. « Nec ab re, imo justis de causis adducti festorum multitudinem constringendam esse duximus, statuentes et ordinantes, ut de cætero Dominica dies, que in gloriam Dominicæ Resurrectionis ad nos a primitiva Ecclesia maxime celebris semper habita est; dies quoque Nativitatis Christi, SS. Stephani, Joannis et Innocentium, Circumcisionis, Epiphaniarum, Paschæ cum feria secunda et tertia dumtaxat, Corporis Christi, quatuor B. Virginis, Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis et Nativitatis, natalia

Apostolorum, Joannis Baptistæ, Magdalene, Laurentii, dedicationis Michaelis, Omnium-Sanctorum, Martini, Nicolai et Catharinae, et per diocesium Salisburgensem festivitatis S. Roperli, siculi hactenus observatae fuerunt, celebres quoque et festi habeantur. In cæteris autem festi-
tibus quacumque ratione vel institutis, vel receptis, et qui sub præcepto celebrari debeant, permittimus, liberumque cunctis facimus, ut missa audita, ad operas suas, quibus suam suorumque alimoniam quaerere cogitur, redire possit; festis tamen Dedicacionum, Patronorum et principalium nihil derogantes quoad eorum celebrationem, in cathedrali sede civilitateque ac loco etiam episcopali residentie duntaxat.

33. De nuptiis permissum, ut in Ecclesia celebrentur sine episcopi consensu, exceptis temporibus jure prohibitis: ne in jejuniis indicendis anathemalis poena infereretur; ne episcopi clericis ab intestato decedentibus succederent; tum in sacerdotes apostatas hæc sancita: « Cum quotidie ob novas, imo jam olim dam-
natas hæreses, apostatarum et religiosorum sacerdotumque numerus in immensum crescat, quamplurimis eorum uxores ducentibus, ut sacrilegia hæc impunita non remaneant, concedimus quibuscumque principibus statibusque potestatis sæcularis, eorumque officialibus, ut ejusmodi apostatas et sacrilegos capere possint, modo reos ipsos ordinariis infra tempus debitum tradant et assignent absque aliqua in eos tortura et animadversione, debite puniendos: quibus enixe mandamus, ut omni posita mora favoreque, diligentius, quam hactenus factum fuit, juxta sacras sanctiones omnino puniant facinorosos, adeo quod criminis enormitate expostulante possit episcopus servata forma capituli primi de hæreticis in Sexto, rem curiæ sæculari relinquere, vel ad perpetui carceris ærumnam damnare: negligentia autem ordinariorum ad Apostolicam Sedem deducta, iudices Ecclesiastici ab ea deputabuntur, qui constito de ordinariorum negligentia, ad preces principum aliorumque sæcularium reos maxime hæreses poenis afficient ».

34. Abrogatae sunt nonnullæ corruptelæ, quibus episcopi decimas sacerdotiorum ac medios fructus exigebant: tum singulis trienniis post Pascha synodi provinciales celebrari jussæ sunt, necnon sacerdotes ad horarias preces repetendas obstructi, intentata vectigalium mulcta: ac laici, qui in Paschate sacramentum non sumpserint, Ecclesiastici sepulchri jure privati: blasphemis sacerdotibus sacerdotium censuum mulcta proposita: in simoniacos veteres sanctiones instauratae: in magos autem et hæreticos hæc leges propositæ:

35. « In sorlilegos, divinatōs, incantatoresque clericos, quos tam sacræ leges quam Patrum decreta execrantur, statuimus et ordi-

namus, ut arbitrio superiorum infamia notentur: si qui moniti non desierint, ordine amoveantur, inque monasterium ad tempus juxta arbitrium superioris relegantur, beneficiis omnibusque suis Ecclesiasticis privati: cæteri autem pseudo Christiani de fideique parum probe sentientes citra delectum personarum, hæretici quoque vel Judæismum referentes, a sancta Christianorum congregatione procul arceantur, contraque eos diligenter inquisitione procedatur per ordinarios, vel eorundem vicarios, aut hæreticæ pravilitatis inquisitores per iudices a Sede Apostolica, vel per nos deputandos, ut non respicientes poenis puniantur debitis ».

36. Sacerdotibus præterea studia sacrarum litterarum et misericordia in pauperes imperata: de legibus vero aliis quæ pro dignitate sacerdotali tuenda late antea erant, hæc legalis addidit: « Sunt item pleraque alia summis Pontificibus, sacris Conciliis, provincialibusque et synodalibus constitutionibus prædita, quæ mire decent et adornant candorem vite clericalis, nec minus obviant offensionibus, quæ Christus passim cavenda præcepit, quæ velut sancta teneri et observari mandamus, transgressores secundum canones ipsos prædictasque constitutiones puniri volentes.

37. « Inhibentesque præterea omnibus et singulis vicariis et officialibus, necnon et archidiaconis, et decanis ruralibus, aliisque ad quos criminum denuntiatio correctioque quomodolibet spectat, aut quibus id per ordinarios committetur, ne ad excessus transgressionesque alienjuss dictarum constitutionum, statutorum et ordinationum nostrarum, ob pecuniam etiam oblatam, aut alterius rei gratia connivent: sed potius ad poenas de jure vel consuetudine debitas contra delinquentes pro qualitate delicti et officii sui debite procedant.

38. « Atque ut ita fiat, quoniam nihil proderit leges condere, nisi sint qui conditis vivant, mentemque earum exequantur, utque reflorcat Catholica fides, Ecclesiasticaque dignitas (hæresibus radicibus extirpatis) suum locum recuperet, idque vix alio medio aptius atque commodius fieri possit, quam Synodis: itaque priusum Synodorum morem renovare cupientes, statuimus et ordinamus, ut singulo anno saltem synodus diocæsana opportuno tempore a singulis episcopis celebretur cum polioribus prælatis, decanis ruralibus, virisque dignis, in quibus per quartas designentur iudices, qui diligenter intendant, si statuta prædicta, aliæque per synodos de scitu episcopi statuenda observentur, invocato ad hoc, si opus fuerit, brachio sæculari: mandantes propterea, ut hujus nostræ constitutionis ordinationisque series in prælatis synodis provincialibus et diocæsanis, in eorundem principio diligenter legatur, ne quis in futurum ignorantiam prætexere possit. Datum Ratisbonæ

anno a natiuitate Domini MXXIV, nomis Iulii, Pontificatus præfati Domini nostri papæ, (nimirum Clementis VII) anno I ».

39. His Ratisponæ sanctis, quæ Nurembergæ ob Lutherani fermenti permissiõnem constitui non potuerant, ad exitum ea perducere Ferdinandus vices Casareas gerens magna animi constantia et severitate cœpit; cum enim in Austriam una cum legato Apostolico secundo flumine deluxisset, duos hæreticos Jacobum Peregrinum presbyterum Pataviensis diœcesis, et Casparum Tauberum civem Viennensem, Lutheranae hæreseos convictos damnavit, ac piorum eruditiorum virorum opera ad deponendos errores inductis veniam clementer dedit: sed cum Tauberus rursus a veritate Catholica detecisset, ultimo ipsum supplicio afflicti iussit, ut cæteros retinendis Lullheri libris, disseminandaque sub Evangelii colore impietate deterreret, uniusque rei morte nulla insontium millia servavit.

40. *Lutheri declamationes.* — Hæc a Catholicis, quos asserenda incorruptæ fidei pius ardor urebat, in Germania gesta: quæ vero a Luthero et sectatoribus acta sint nunc percurramus. Imprimis hæresiarcha divinarum humanarumque legum eversor, libero furens calamo, libellum edidit, in quo instar rabidi canis immanes latratus in principes dedit: tum duo edicta Wormatiense et Nurembergense inseruit, quæ contraria esse contendit: « Præcipitur, inquit, ut necum agatur juxta edictum Wormatiense, contrarium nihilominus mandatum recipiatur, ut in futuro conventu Spirensi primum tractetur, quidnam boni et mali sit in doctrina mea: hos certe oportet esse ebrios ac vesanos principes ». Hæc ille argute et recte, sed non in sensu ab eo intento, quippe eam ebrietatis et vesaniam Lutheri studiosorum fuisse indicatum est, qui illius doctrinam iterum in disquisitionem vocari voluere, postquam a Romano Pontifice et Cæsare damnata esset, et paucis Germanis eorum dogmatum iudicium deferri, quæ ab Oecumenicis Conciliis in ipsa etiam Germania definita jam fuissent.

Deinde scientiæ furis ardens ac sibi male metuens Lutherus ne ad justum dederetur supplicium, addidit: « Deus dedit mihi (ut video) negotium non cum rationalibus hominibus, sed Germanicæ bestie debent me occidere, si dignus sim, perinde ac si lupi aut porci me dilaniarent ». Item: « Et si occiderint me, talem facturi suam necem, quam nec ipsi, nec filii eorum superare poterunt, de quo eos mallem præmonitis: et certe eis non opto, sed nihil prodest. Deus occæcavit et obclinavit eos ». In peroratione vere impius apostata bellum in Turcam pro Christiana religione geri vetuit, ac principes Christianos Turcis decies nequiores contendit: « Principibus nos Deus tribulavit in

magna proculdubio ira, ne sequamur eos ad proficiscendum, aut ad contribuendum contra Turcas; quandoquidem Turca decies et prudentior et probior est principibus nostris: quid hujusmodi factis contra Turcam prospere succedat? » Deinde multa hypocrisis fucis impietatem condecorans persuadere voluit, ut prius decies morentur Christiani, quam paterentur audire, ut Pontifici Casareique edicti severitas in ipsum Lutherum adliberetur.

41. *Libere civitates hæresi infectæ.* — At libere imperii civitates, quæ Lutheranæ veneno magna ex parte correptæ fuerant, cum suorum concionatorum eloquentiæ et doctrinæ præsidere, se, habita cum Catholicis concertatione, victoriam posse adipisci, Nurembergensis decreti interpretationem pro se detorserrunt, mensæque Julio Spiram misere oratores, qui eo impietatis ex nimio proprii sensus amore progressi sunt, ut decreverint deligendos esse ex singulis civitatibus viros peritos, qui fidei Christianæ dogmata toto orbe tot sæculis recepta, atque a Conciliis Oecumenicis jam constabita in disputationem vocarent, suamque sententiam cujusque urbis senatui porrigerent, qui deinde eam suis oratoribus traderet, ut omnium urbium consultationibus una collatis, una ex omnibus communis fieret consultatio. Nulla certe pestis funestior hæc a pollicis importari potuit ad omnium hæreseon genera in Christianum imperium invetenda; siquidem civitatum Germanicarum magistratus ita repudiata Conciliorum Oecumenicorum auctoritate, ferendæ de fidei dogmatibus sententiæ jus sibi arrogarunt, atque ad monstrum impietatis effingendum, ex sui sensus temeritate singuli sua symbola conferre deliberarunt: quod licet nunc Caroli V Burgensi edicto paulo ante a nobis allato retardatum fuerit, demum aliquot post annis Augustanæ confessionis nomine insignitum erupit. Post Spirensis porro decretum a Lutheranis civitatibus mense Julio editum, mox apostatas operosam librorum, quibus fides Christiana fedissime deformabatur, vesana diligentia mollem condidisse refert Coctæus, perque urbes jactasse his Catholicos, quos imperitis esse effuliebant, victum iri, tum subdit auctor: « Interim et principes juxta decreti tenorem suis theologis præcipiebant, ut Luthericos libros diligenter examinarent. Hinc illi quingenti articuli, quos Joannes Coctæus ex triginta sex sermonibus Lutheri excerptos confutavit, ut brevi opusculo illo principibus indicaret quanta foret damnabilium articulorum sylvæ, si ex omnibus Lutheri scriptis rigido examine in unum volumen colligi deberent, cum tantus numerus eorum ex paucis brevibusque et popularibus sermonibus collectus, sit juste reproba-

42. *Sichingius Treviris propulsatus.* — Hæc de

fide contentiones bella civilia in Germania perpererunt; nec juxta molliore haecenus manu efferum haereticos monstrum demulsisse, quod initio ferro ignique, antequam adoleresceret, excindendum erat: siquidem Lutherani in arma coivere rebellionis signifero Francisco de Sicking, quem duo apostata Oecolampadius et Bucherus, qui curas sacrorum cum scortorum amoribus obtulisse conjugii nomine mutaverant, impulere¹ ut arepto splendide lucendi Evangelii nomine Treverensem archiepiscopatum invaderet. Contracto facinorosorum exercitu primo impetu quamdam ex arcibus ejusdem principatus Treverensis cepit, ac mox castra ad Trevi-
 rum urbem promovit. Versabatur lum in ea archiepiscopus Richardus nomine, ex prae-nobili familia Gysenclau a Wolfrats, quem Annalium Treverensium auctor² prudentiae, doctrinae, ac pietatis in Deum ac Deiparam laude exornat, quemque etiam Pontifex, datis undecima Maii hujus anni die litteris, excitavit³ ut Wormatiensis edicti adversus Lutheranos severitatem adhiberet: qui strenue impiorum conatus infregit adeo, ut post aliquot dies obsidionem solvere compulsus fuerint: in quo casu praesto fuit aperte Ecclesiae suae Deus: nam si in eam urbem Sickingius militari gloria clarus, quem ductantem adversus Gallos Caesarem exercitum vidimus, irrumperere potuisset, non modo de archiepiscopatu Treverensi universo, verum de omnibus episcopatibus, collegiis et monasteriis Germaniae agebatur: siquidem Treverensis urbis spoliis auctus exercitus similium praedarum spe innumeram seditiosorum colluviem ad se pellexisset: ac eorum nefaria consilia volente Numine contracta, atque archiepiscopus toto vitae suae tempore diocesim Lutherana labe perpurgatissimam tenuit⁴: imo ad Lutheranos hostes obtinendos consummavit: fortiter, conjunctis secum foedere Ludovico Bavariae duce, comite Palatino Rheni, ac Philippo Langravio Hassiae, consociatisque armis Hartmannus Grunbergensis Sickingii foederatus bello pelitus, ditione sua exultus est: cumque adversus Moguntini archiepiscopatus proceres aliquos Frobenium Huttenum curiae archiepiscopalis praefectum, Gasparum Lerchum magistrum castrorum, et alios Sickingii socios bellum transferendum esset, Albertus cardinalis appellatus, ut reos dederet, eorum clientelam deseruit; atque ita Frobeni Hutteni quoque oppida a Langravio expugnata fuere: adversus Sickingium aulem, de quo Lutherus ad Ulrichum Huttenum, ferum Sedis Apostolicae hostem, quem pro Turcis ad Christianorum sacram expeditionem disturbendam perorasse in conventu Augustensi vidimus, arcanis litteris scripserat, se ei magis, quam

alicujus terrarum orbis principi confidere, proximo anno arma versa fuere: quem, postquam pacis leges propositas requisisset, in arce Lansthal obsessum, jactoque e tormento bellico globo lapidumque illisu dilaniatum, temeritatis poenas dedisse referunt Annales Treverenses⁵, tum historia⁶ illius lugubris auctor.

43. *Muntzerus fac Germania*. — Non oblihos infelices Sickingii aliorumque sectatorum successus Lutherus a concilandis in Germania novis seditiionibus destitit: siquidem ut plebis amantissimum se ostendat, etiamque in principes commoveret, libellum edidit de negotiatione et usura, in quo nulla onera recensuit, invidiamque omnem in eosdem principes, et socios furum contulit: « Reges, inquit, et principes deberent hic attendere, et secundum jus strictum talia prohibere; sed audio eos habere ibi et caput et partem, atque evenit juxta dictum Isaiae primo: *Principes tui facti sunt socii furum*. Interim vero fures, qui florenum unum aut dimidium furati fuerint, suspendunt, et negotiantur cum illis, qui totum mundum spoliant, et plus furantur quam omnes alii, ut verbum illud pernaueat verum: *Magis fures parvos fures suspendunt*; et sicut Romanus senator Cato dicebat: *Privati fures jacent in turribus et cave-ribus, publici vero fures incedunt in auro et serico*; quid autem Deus ad haec tandem dicit? ipse faciet sicut per Ezechielem⁷ dicit: Principes et mercatores unum furem cum altero conflabit in unum sicut plumbum et aes, quemadmodum comburitur urbs aliqua, ut neque principes neque mercatores amplius sint, sicut timeo jam ante fores esse». Incitabat tum nequissimus haeresiarcha plebeculae animos ad arma in suos principes ac magistratus corripienda, omniaque ferro flammisque miscenda. Qua in re animadvertendum est, illum initio de acerbioribus imperiis Ecclesiae plura conquestum; postea vero ad politicum omnem statum evertendum fraudes struxisse, ejusque discipulos ipsum flagitio superare annos: de Muntzero enim rusticianarum seditiionum concitatores, ac pseudopropheta anabaptistico, ac novae reformationis auctore haec refert Ulembergius⁸:

44. « Interim in populo magis magisque glisccebat horrendum illud rusticanae seditiionis incendium, quod anno sequente MXXXV, non nisi fuso multorum millium sanguine restingui potuit. Tumultuantibus aperte se duces in Thuringia praebuit Thomas Muntzerus e sacerdote Catholico Lutheranus primum, deinde factionis entusiastice tribulimius concionator, qui populum tandem per civitates et pagos ad arma vocavit. Carlostadius etiam huic instituto clam favere putabatur. Ille Alsteti docuit, quod est

¹ Goel., an. 1524. Annal. Trever. in Richardo. — ² Annal. Trever. in Richardo. — ³ Lib. brev. an. 1524. p. 250. — ⁴ Annal. Trever. ubi sup. — ⁵ Goel., ubi sup.

⁶ Annal. Trever. in Richard. Surus in Comment. — ⁷ Ezech. lx. 10. rer. Germ. ex editioe Freher. p. 252. — ⁸ Ezech. XXVII. — ⁹ Ulemb. c. 12.

Thuringiæ oppidum versus Saxoniam : hic vero Orlamundæ, quo Wilemberga per cives pridem fuerat evocatus. Qui hos sequebantur, coelestes jactabant afflatus, seque Dei vocem intus loquentis audire gloriabantur; unde coelestes propheta per Lutherum sunt appellati: somniis, visionibus, et enthusiasmis multum tribuebant¹: mortificationem carnis instanter urgebant, et reformationem hominis interioris: ab illa morum laxitate et dissolutione, quam gignebat Evangelium Lutheri, ad austeritatem quandam et severiorem vivendi rationem homines revocabant. In concionibus, in scriptis utebantur illi quidem Scripturæ sacræ testimoniis, et frequentibus quidem, verum detortis ad ipsorum secreta mysteria, quæ se per coelestem inspirationem a Deo in mentibus ipsorum sine strepitu sermone didicisse jactabant. Lutherum tanquam adhaerentem occidenti litere, seque suaviter in carne et sanguine voluntantem contemnebant: quamquam tota hæc factio genuina esset Lutheri soboles, quam non injuria ex intimo illius pectore turbulentove cerebro natam dixeris, quod ipse sane non ignoravit: unde deinceps oppressis jam Muntzerianis Carlstadtii sectatores vel Sacramentarios filios, adeoque velut alter David Absalones suos appellare consuevit, ipsi vero parentem Lutherum tanquam carnalia sapientem et spiritu vacuum ex alto despiciant; eumque machinari tyrannidem instar Romani Pontificis, quo longe deteriorem eum esse clamabant (1).

45. Illis consentanea refert Gnodalius², ut nimirum Lutherus Muntzero, vicissimque Muntzerus Luthero hæreses et imposturas suas mutuo objecerint: vinci namque impietate et pseudo-prophetie ostentatione a Muntzero non ferebat Lutherus; Muntzerus autem ex flagitio gloriæ affectans corripi se a Luthero non sinebat: « Quia, inquit, Lutherus hujus fabulæ auctorem esse noverat, apologiam in eum scriptam continuo divulgavit, in qua Christum compellens gloriæ regem et principem fidelium omnium, Spiritum sanctum inquit semper ab adversariis gratia Dei vacuis pro deterrimo demone habitum fuisse: itaque mirandum non esse, quod superbissimus omnium hominum scripturarius ille doctor mendax Lutherus quotidie stolidior factus et arrogantior, integumentis seipsum obvolvat sacramentorum litterarum, et in conspectu Christi

Spiritum Dei rectum penitus contemnet: vocari se a Luthero, furore, invidia, odioque plusquam valiniano flagrante, diabolum, idque ab eo tempore, quo discesserit a scelerato adulatore principum: sic et olim Christum Beelzebub a Pharisæis appellatum. Doctorem hunc ludibriosum, sic Lutherum appellat, versutissimum esse Scripturæ depeculatorem, qui veritat in ludibrium, contemnatque Christum ipsum, in quem eum scopum unicum Scripturæ dirigitur: scripturarios hujus temporis doctores Lutheranos jactare sacras litteras, implere magna volumina, multa verba profundere, clamitare fidem, fidem, eum revera fidem abnegent, et risui habeant Dei Spiritum, atque interea nihil prorsus credant ». Et infra: « Miserum hunc gnathonem principum et fecialem caplare favorem ex hominum profuso sanguine, ut eum non injuria per prophetam regium sub basilisci, draconis, aspidis, et leonis nomine designatum dicas, cum subinde venenum infundens blanditer aduletur, subinde vero sæviat horrendum in modum, uti suadet ipsius genius: magnas eum somnare persecuciones, quas se gloriatur sustinere, scilicet impudentem monachum, dum vino malvatico, et meretriciis, vel delicatissimis cibus abundet, ingentes ferre persecuciones; venditare se, delectandum monachum, eum novum quemdam Christum, ut qui monachis et sacerdotibus matrimonii contrahendi licentiam dederit, ipsum revera negare Dei verbum, ejusque quandam umbram et larvam mundo proponere: supra modum horrendum esse, quod obtulit Scripturæ Deum auctorem peccati faciat; eo fieri ut se ipsum constituat demoniorum principem ». Objecit etiam Luthero illum jam Ecclesiasticas opes polliceri principibus, quas antea nobilibus, a quibus fulciebatur, Wormatiæ erat pollicitus. Hæc Muntzerus Lutheranae hydræ novum caput in Lutherum hæresiarcham, quem vincere impietate certabat, et a quo legione demonum obsessus appellatus est¹.

46. At Lutherus Frederici electoris ope fretus Alstedo, Mulhusio, Zuvicavia illum pepulit, cum Wilerbachii Ecclesiam opulentissimam diripiisset, inque cineres rede-gisset: objecit vero Muntzero quæ sibi etiam conveniebant, nimirum lupum illum esse et pseudo-prophetam, arboremque ex fructibus cognoscendam, docuitque Mulhusienses quibus argumentis Muntzerus

¹ Cypr. Sparg. in Chron. Manst. — ² Gnodal. l. II et III.

¹ Meslov. hist. Anabapt. l. I.

(1) Quamvis excitatas a Luthero turbas hæc Germanicas, quas hic enarrantis annalista suscepit, eidem annalists affirmanti haud tacite concesserim, cum historici heterodoxi negent, et orthodoxi etiam plures non admittant; latendum est tamen hos tumultus Lutheranos homines Nicolaum Stork et Thomam Mucerus auctores habuisse. Horum alter Saxo, ille vero Misnensis, punctis viribus et ingenio, Anabaptistam sectam invexerunt. Cuius vero Nicolai hæresim suam Wittenburgæ disseminaret, eam abire passus est, indeque evanuit ita, ut nullibi deinceps innotuit. Mucerus ex oppido Alstad in Turingia egestus edicto Electoris Saxonie anno MDXXIII, cum per varia Germaniæ et Helvetiæ loca pererrasset, tandem venit Nuringbergum, in cuius agri vico *Poppewald* hoc anno MDXXIV, die prima Junii, tumultus a rusticis excitatus affluat Spalatinus. Harum turbarum auctor fuisse potuit Mucerus, quamvis auctorem Spalatinus non prodidit, sed nec ibi quietus consistere ille permissus, Malhausen in Turingia secessit, quem locum hæresis suæ sedem constituit. Hæc Steibam-

convincendus esset : « Si, inquit, seipsum ingerat ad docendi ministerium, vocandum dicit a senatu, etiam presente populo, si fieri possit, et quaerendum a quo missus sit aut vocatus ad docendum : si respondeat a Deo ejusque Spiritu, probet hoc ipsum editis signis et miraculis ; Deum enim, quoliescumque mutare vult ordinariam agendi rationem, semper opus illud adjuvantis miraculis confirmare ». Haec Lutherus exaratis Vinariae xv Augusti litteris, quae si ab ipsomet et aliis haesiarchis exigantur, eos facile conficiendos patet. Idem etiam iis litteris fassus est se gloriari non posse caelitus immediate missum a Deo, ut illi missos se jactant ; atque ita seipsum mendacii redarguit, cum doctrinam suam a Christo, se illi venditum obijciente, accepisse ; in litteris ad Fridericum electorem, ac passim se os Christi esse jactasset : ex quibus dictis haesiarcharum, patet eos omnes a demone fuisse illosos, cum falsis revelationibus ad novas sectas condendas impulsus sint. At vero Thomam Munzerum mira hypocrisis rusticos decepsisse memorat Meshovius :

« Sicubi, inquit, hospitium subibat, miram in vultu gravitatem morumque caudorem praese ferebat, et sapiens videri, et specialis Dei amicus venerari cupiebat, unde si qui ipsum convenirent et salutatum alloquerentur, raptus quasi et mente in caelum defixus haerebat, neminem se conspiciari simulans, quousque sibi consultum videbatur : ac lum demum ubi longius aliquando delentos aufmaret, ex alto velut somno et ecstasi ad se reversus fortuito reclus stabat, et ad se in colloquium praesentes admittebat : quo dolo plurimos circumvenit divinarum rerum visionibus intentum arbitratos ». At tantus propheta novae religionis reformatae auctor, cum Cygnaea ageret, referens se a Deo illuc missum, puellae pulchritudine captus, ni eam cognosceret, non posse verbum Dei praedicari vaticinatus est : consultusque a vidua in re ardua pari fraude eam foedavit : scortationes enim innocens Iudi genus, et adulteria misericordiae opera esse cum Carpocrate sentiebat. Cum autem e pluribus urbibus a magistratibus ejectus esset, a rusticis, quibus libertatem praedicabat, velut propheta e caelo demissus susceptus est : « Undique », inquit Pomarius ¹, « ex finitimis diftonibus Islebiensi, Mansfeldiensi, Francusio, Itali, aliisque quaupluribus locis Alstetum ad Munzerum, quem plerumque Dei spiritu plerique putabant, agminatum plebs maturabat, ab eoque condita recens fidei praecipua capiebat ; docebat enim ibi Dei voluntatem esse, quem frequenter sibi in somno adstare ac futurorum eventus patefacere rugabatur, ut nunc demum electi omnes (complices suos existimans) magistratibus imperium detractarent, et

libertatem praeter fas ablatam ex manibus eorum deposcerent ; annuas etiam pensiones tribularent, quibus supra modum gravarentur, subtraherent, et de iis in communem massam reductis Apostolorum more vitam deinceps tolerarent : « Fratres (inquit) omnes sumus, et filii Adami, quare aequum non est, ut alii intereat fame, dum alii in summis divitiis ac rerum abundantia delibantur : Apostoli nihil proprium habuerunt, sed omnia erant communia. Quae cum vera sint, quousque impiorum (sic enim de principibus loquebatur) exactiones tolerabimus ? quamdiu vitam tot miseriis ac arumnis plenam in summa paupertate ac inopia transigemus ; siquidem natura nos liberos genuit, non ad servitulum destinavit, bonis nos fortuna providit, iis nos frui, non gravari voluit. Agite ergo, si libertatem quaeritis, si verbo Dei, si Scripturis movemini, jugum servitutis exulite ». Si Scripturae sacrae ea repugnare obijciebatur, eam contemnebat, addebatque se Dei voluntatem annuntiare : si posebantur miracula, ecclesiae et vaticinia opponebat, ita se cum Deo convenisse, sic velle, nec a blasphemis verbis sibi temperabat : Deum a se rejecturum, nisi sibi, ut olim Abrahamo, appareret ; docuitque discipulos ita precari elevatis in caelum oculis : « Pater, infunde animo meo desiderium justitiae tuae, alioquin te tuosque Apostolos ad unum omnes abnegabo ». Fullus populari gratia homuncio Romanum imperium evertere meditabatur, ac popularem politicum statum, eversa una religione Catholica, inducere ; ac Germaniam omnino pessum dedisset, si aliquot adhuc annis per pagos et vicos ad educandos rusticos cursitasset : sed cum proximo anno a rusticis arma capi jussisset, occisis suorum centum millibus, ejus conatus oppressus est, sectaeque Anabaptisticae progressus intercisi fuerunt, ut videbimus.

47. *In principatu Ultrajectino turbata civitas haeresis.* — Interea in Ultrajectino principatu rebellium molus excitari ceperunt ¹, qui proximo anno ab haereticis magis magisque aucli fuere. Prima vis mali in Campensi oppido erupit ; nam plebs Lutherana libertate illecta senatum sustulit, indeque adversus Suollanos arma movit ; cumque Campensibus studeret Philippus episcopus Ultrajectinus, Burgunda stirpe satus, Suollani ad Gelrium principem desciverunt. Detlexisse autem illum ad haeresim ob vitam impurissimam indicat Gerardus Noviomagus Lutheranus, qui ipsi familiaritate conjunctissimus erat, ejusque vitam conscripsit, nec flagitia tacuit ; quod nimirum sanctorum historias ut fabulosas derideret ; quod insanis adolescentularum amoribus serviret, ac theolo-

¹ Gerard. in Vita Philipp. epis. Ultraject. 10. III. rer. German. ex editione Freher.

¹ Pomar. apud Meshov. Inst. Anabapt. l. 1

gos celibatum prædicantes irrideret; quod sacerdotes concubinarios casitibus, quam simulatam esse putabat, professoribus anteferet: quod effeminatus dici et esse contemneret, jactaretque sperare se fore, ut ipso vivente omnis compulsæ castitatis (ut aiebat) necessitas unanimes episcoporum ac presbyterorum consilio tolleretur. Verum illum extremo vite tempore penituisse scelorum, indicasse videtur auctor; exomologesi enim conscientiam expiassè tradit, sumpsisse Eucharistiam, sacro ad supremam hietam oleo inunctum: condito denique testamento interrogatum si spurii providere vellet, respondisse salis habituros si prohi forent; septima autem Aprilis hujus anni die obiisse. Porro inducta ob impudicitiam hæresis Ultrajectinus in mutuas deinde cedes egit, adeo ut Ecclesiasticus principatus ab episcopis postea abjectus fuerit. Porro ob stuprorum consuetudinem infelix ille episcopus reliquos omnes sua imbecillitatis conscientia metuebatur: cujus opinioni falsæ opponenda est sententia S. Athanasii docentis ¹, virginitatem a Christo in suo corpore consecratam Ecclesiæ inter cætera pretiosissima munera collatam, neque eam humanis viribus, sed divine omnipotentia munere servari: « Dei, inquit, Filius et Dominus salvator noster Jesus Christus, homo propter nos factus, profligata morte et liberato e servitute et corruptione humano genere, inter cætera dona sua largitus est nobis in virginitate exemplar angelicæ sanctitatis. Certe puellas ea virtute præditas sponsas Christi Catholica Ecclesia appellare solita est, quas ethnicis conspectas ut templum Verbi admiratione prosequuntur; nusquam enim alibi sanctum illud et cæleste æternæ virginitatis mandatum feliciter adimpletur, nisi dumtaxat apud nos Christianos, atque in eo magnum documentum est plane apud nos esse veram religionem. Has præ reliquis omnibus beatæ memoriæ religiosissimus pater tuus Constantinus Augustus in pretio habuit, et sua religiositas sæpe eas in suis scriptis pretiosas et sanctas nominavit ». Et infra: « Membra enim virgines præcipua et propria Christi sunt ».

48. *Lutheri favor in virginibus constuprandis et in miraculis denegandis.* — Non hæc et alia sanctorum Patrum, qui miraculis et sanctitate floruerunt, dicta pendere novatores, qui et celibatum sprevere, et conjugium etiam, illud e sacramentorum numero eradentes, dehonestarunt: cujus quidem stultitiæ impiæ eos admodum postea penituisse, cum scorta conjugii specie duxissent, et varios ritus, ut culpam colorarent, finxisse, observat Joannes Eckius ² hisce verbis: « Etsi neochristiani huic sacramento summum subtrahunt honorem, dum

negant esse sacramentum, quod eis lapsum est primum non satis perspicitibus; nunc enim Lutherani omnes et perfidii apostatae cuperunt se id nunquam cogitasse, quoniam jam ordinem conjugalem summis efferunt laudibus: itaque cum principio benedictiones hujusmodi et orationes in copulatione matrimoniorum, sicut in refutatione ordinationis novæ Brandenburgensis ipsi monstravimus, cum aliis Ecclesiæ ceremoniis omnibus pro ludibrio habent; deinceps tamen re melius considerata benedictiones illas rursus ab Ecclesia velut furtim mutuarunt. Insuper in quibusdam locis ultra has nostras confluerunt ipsi multa alia deliramenta; sicque temere sua somnia pro præceptis jactant, et simplicibus inculcare conantur, volentes suas nugas observari ab omnibus; ordinationes autem Christianorum plus mille hætenus amissas servatas rejiciunt et contemunt. U quid, Domine, differs? quid ita permittis homines in tam cæcæ prolabi insaniam? » An non hæc insaniam fuit omnium risu vel potius gemitu excipienda, quod cum hoc anno Islebii, quæ Lutheri erat patria, ubi nobile erat sanctimonialium monasterium, quadam pruritu carnis filillata janua casu aperte occasionem nacta, e monasterio diffugisset, Lutherum illius fugam tanquam insigne miraculum ad confirmandum suum Evangelium, cum alia ipsi deessent, edito libello proposuisse ³?

49. Ad elevanda vero illustria miracula, quæ in Catholica Ecclesia fiunt, cum hoc anno contigisset, ut in quodam Germaniæ loco Luthero notissimo dæmonis furor aquæ lustralis vi coercitus fuisset, Lutherum Porphyrii et veterum atheorum exemplo subjecisse: « Diabolum sinere se cruciari aqua benedicta, et fingere in ea magnam pati angustiam ». Quod Lutheri blasphemum effugium refellit Surius ² in Commentariis hujus anni sic inquitens: « Ridel miracula, quæ circa obsessos a dæmone fiunt, quos ait aqua lustrali non cruciari, sed tantum eos fingere, quemadmodum olim, teste divo Hieronymo ³, impius Porphyrius et Eunomius quod martyrum cineribus mali dæmones torquerentur, aiebant præstigias esse dæmonum, et non vere clamare dæmones, sed sua simulare tormenta: sic nimirum Lutherus, non immerito a Zuingliano quodam crassus rusticus appellatus, immanis ejusdem miraculi loco, quod petulans femina patente carceris janua aufugit: quod autem dæmones aqua sacra torquentur, id vult fingi ab illis. Eundem in modum Mathias Hlyricus et ejus socii architecti historiæ Magdeburgensis longe vanissimæ derident solennem illum apud Catholicos aquam consecrandi ritum, noluntque eum ab Alexandro

¹ S. Athan. in apol. ad Constant. ex eo Baron. an. 357. num. 27. — ² Eck. Rom. 77.

³ Jo. Coel. in Actis et script. Luth. Ulem. in ejus Vit. Surius in Comm. — ² Surius in Comm. hoc an. — ³ D. Hier. adv. Vigil.

antiquissimo Pontifice et martyre, sed ethnico nescio quo Pontifice usurpatum. Non est dubium a malo dæmone incitari id genus homines, ut ea omnia in contemptum adducant, quibus Catholica Ecclesia seu præsidiis quibusdam utitur adversus insultus et machinationes demonum: sed sacra aqua tam est antiquus in Ecclesia usus, et toties etiam ad maxima elenda miracula comperita vis, ut istos merito sui pudere debeat, dum eam oppugnant. Non ita pridem in lucem editi sunt octo Libri Constitutionum Apostolicarum a Clemente Romano conscripti: in iis hæc habetur ¹ oratio: *Domine Sabaoth, Deus virtutum, creator aquarum, et dator olei misericors et benignus, qui dedisti aquam ad potum et munditiam, oleum ad exhibendum faciem in exultatione lætitiæ, ipse quoque nunc per Christum sanctifica hæc aquam et hoc oleum in nomine eorum, qui attulerunt, et da virtutem sanitatis effectricem, ægritudinum expultricem, dæmonum fugatricem, omnibus insidiis adversariam, per Christum, qui est spes nostra; quocum tibi gloria, honor et cultus cum sancto Spiritu in sæcula. Amen.* Possent in hujus aquæ confirmationem plura adduci, sed non est hujus loci. Hæc satis sit indicasse Lutheri spiritum eam aquam ferre non posse ».

50. Negarunt etiam novatores ulla fieri in Ecclesia miracula, atque illa, quæ vel imaginum vel sacrarum reliquiarum opera patrabantur, etiam his temporibus, demonum virtuti impie ascripserunt; quorum pervicaciam ita expugnabat Joannes Eckius in suis homiliis ²: « Colonia adhuc hominum memoria testatur quomodo signa quedam circa Crucifixum ad S. Gereonem contigerint. Oblatrant neochristiani quod sancti in vita sua fecerunt miracula, post mortem non item: deinde eum referuntur signa, quæ circa memoriam sanctorum acciderunt, conantur illa dæmoni tribuere, qui hominibus fucum faciat et imponat. Quamvis hæc omnia, præterquam quod temeraria sunt, blasphemiam sapiunt; nos tamen constanter ea refutabimus: nam primum omnium dictu mirum est, quod sanctis adhuc viventibus miracula faciendi potestatem tribuunt, mortuis autem adimunt; cum tamen in hæc peccatores adhuc sint, multis subjecti miseris; illic non item. Quod umbra Petri ³ in hæc vita homines sanavit infirmos, cur non plus jam valeat apud Deum? cur non majora jam faciat miracula, et immortalis existens, et peccatis carens? Simile de S. Paulo judicium est, ejus si semicinctia et sudaria sanarunt ægrotos, quare tandem plus potuerint ejus strophiola in hoc exilio, quam nunc preces ipsius in celo? O vesanum, qui vel credat vel æstimet talia! Ut autem neochristiano etiam prætextus nullus aliquid sit facendo

suo errori, jam porro manifestis Scriptura testimoniis jam dicta confirmabimus; quia de Eliseo sic ait sapiens ⁴: *Mortuum prophetarum corpus ejus. In vita sua fecit monstra, et in morte mirabilia operatus est.* Ubi sapiens multa mirabilia refert eum fecisse; neque tamen ea enumerat, sed in historia Regum ⁵ legimus, quomodo mortuo Eliseo et sepulto venerunt eodem anno latrones Moab in illam ipsam regionem, et quidam volentes sepelire hominem mortuum, visis latronibus, profererant cadaver in sepulchrum Elisei, ejus ossa cum contigisset, cadaver pulve et eanime revixit, et surrexit in pedes suos. Cum itaque ossa Elisei hominem mortuum resuscitarent, quando nondum Eliseus venisset in caelum, quanto plus jam sancti possunt apud Deum operari miracula, quæ, quod neochristiani dæmonis tribuunt, manifeste majores suos arguunt Judæos fuisse, qui Domino miracula sua elevare volentes dicebant ⁶, quod in potestate Beelzebub egeret dæmonia: sic jam neochristiani sanctorum miracula scelerate tribuunt dæmoni, quasi non adeo Deus honoraret Mariam et Petrum, quam Eliseum, imo decepisset ille per signa sanctorum mundum universum, quod nemo Christianus cogitare debet ».

51. Cum vero conspicuis miraculis Numen divinum Lutheranam hæresim damnaret, fidemque orthodoxam confirmaret, tamen ne aliquo testimonio saltem ab inferis petito Lutheranæ doctrina careret, Lutherum non puduit de societate dæmonum gloriari, cum Waldenses de ea gloriantes, ob spretas Scripturam sacram et linguarum cognitionem coargueret ⁷: « Vidi, inquit, spiritus (si omnino de propriis gloriantur) forte plus quam illi ipsi adhuc intra annum videbunt, quantumcumque etiam glorientur, et spiritus meus etiam in aliquo se ostendit, cum tamen spiritus eorum in angulo sit tacitus, et non multo plus faciat, quam ut gloriam suam jactitet ». Consuevisse malignum spiritum Waldensibus recentioribus noctu in aviis locis adorandum se objicere, aliquot exemplis antea ostensum, Pontificisque Diplomati- bus confirmatum est. Quod porro testatur de se Lutherus, familiaritate dæmonum usum fuisse, id etiam ostendit historiola, quam paucis ante annis configisse memorat Ulebergius in Wartbergensis arce: « De femina, inquit, quadam nobili e Berlipiorum familia narratur dignum memoratu. Erat hæc Luthero vehementer addicta, cumque velut per nebulam intellexisset eum in Wartbergensi castro delitescere, desiderio videndi hominis accensa istuc venit. Excepit eam hospicio castri præfectus; sed Lutherum isthuc esse, uti mandatum erat, con-

¹ Eccl. IV. — ² IV Reg. XIII. — ³ Matth. XII. — ⁴ Luth. apud Gœl. in Aëtis et scrip. Luth. an. 1524. — ⁵ II Reg. c. 8. colloq. mersal. edit. fol. 262. alterus fol. 205.

¹ Hab. VIII, c. 35. — ² Ecl. 10, III, hom. 1. — ³ Act. V.

stanter negavit, quem etiam confestim e cubiculo in quo morabatur ad aliud quoddam latibulum in eadem arce traduxit et Lutheri cubiculum eidem matrona nobili per noctem occupandum dedit : in quo tantos illa nocte strepitus audivit et terrificamenta; ac si caetera daemonum istic habitaret ».

52. *Helvetii deceverunt tuendam fidem orthodoxam.* — Hunc malignum spiritum in Luthero veluti administro se ostendisse ad perdendas animas, describit Pontifex in litteris ad Helvetios missis¹, cum Lutherus ad concilandas seditiones, conculeandas omnes leges divinas atque humanas, inducendam ferinam vivendi licentiam irneret: nec modo a divino spiritu, verum a prudentis viri ob pugnantia inter se illius dicta moderatione longissime abesse; monitque ut nefario seductori, Apostolorum, Martyrum, Pontificum, Conciliorumque Œcumenicorum traditiones et doctrinam anteferet, uti publicis decretis anteferendam censuerant, ipsosque ad eorum opem confugientes episcopus defendendos suscepisse collaudavit.

« Helvetiis.

« Nihil potuit de vobis commemorari præstantius, quam singularem virtutem vestram Deo et divinæ conservandæ religioni semper fuisse paratam. Ab hac vero pietatis disciplina, tanquam cælestibus documentis instructi, cum nova labe et Christiano nomini perniciose Lutherana hæresis quibusdam in locis sparsa virus pestiferum animabus fidelium seminaret, vos de communi sententia divinarum legum, et patrum vestrorum incorruptam fidem editis publicis decretis conservandam censuistis, tot jam sæculis inveteratam et comprobatam auctoritatem Spiritus sancti, qui certe universam Ecclesiam ipsius tutela et patrocinio fidentem labi atque errare tandem non permisisset, inviolatam teneri voluistis, neque unius hominis seditiosi vocibus eam permisistis oppugnari aut labefactari, apud quem non lex, non ratio, non modus, non sanctissimorum doctorum valet auctoritas; non respectus Dei, non cura religionis, qui omnia vincula fidei, castitatis, abstinentiæ percurrere conatus est, et omnibus mixtum, ac perturbate, et ad libidinem vivendi furorem quemdam atque insaniam immittere: qui, si spiritum aliquem, non Dei, longe enim abest a Deo, sed moderati modo hominis habuisset, non sibi ipse toties in suis sententiis contradixisset; non quæ prius vera, mox falsa; quæ antea vana, post probanda esse asseruisset: non odio, discordia, furore, inimicitiiis, et patriam suam, et cunctam fere Germaniam inter se concitasset. Huic igitur fallaci et seductori vel sathanæ potius per talem ministrum animas fideles perdere cupienti, vos omnem aditum vestra prudentia, ve-

stra erga omnipotentem Deum fide, in Christianum nomen pietate præclusistis, remque gessistis tanta laude dignam, quantum commemorare nos quidem vix possumus; Dei autem solius est digne remunerare. Illud quidem non tacebimus, vobis admirabili quodam Dei beneficio datum esse, ut cum armati reliquorum virtutem vestra virtute sepe superaveritis, hanc tamen bellicæ opinionis gloriam hac majore laude religionis jam vincatis. Utinam qui in isto forti et pio Helvetiorum nomine pauci a vobis hac labe contaminati dissident, ad veritatis spiritum convertantur, et pari vobiscum laude decorentur: utinam insistant vobiscum una vestigiis majorum suorum, repulentque secum quam melius sit et vera dignitate plenius auctorem habere veræ religionis Deum, et eos, qui Deo adhaeserunt, Apostolos, Martyres, Doctores, quorum de numero plures Romani Pontifices fuere, quam Lutherum. Ac nos et gratias vobis de eo, quod per vos pie sancteque est actum, maximas agimus, et de reliquo per eandem virtutem et sapientiam vestram, quam in hoc negotio eximiam præstitistis, per ejsdem veri Dei et filii ejus Jesu Christi Domini nostri sanctissimum nomen, quod vos ab impiis violari non estis passi, et devotiones vestras requirimus, et paterno affectu in Domino cohortamur, ut in hoc conventu, quem propediem habituri estis, illa eadem appareat in vobis intemerata religio, quæ non tam vestram indicet constantiam, non enim de ea dubii sumus, quam vestram reliquis omnibus declaret voluntatem: ut quoniam plurimum vestra valitura est auctoritas, ceteri hoc ex vobis nobilissimo exemplo vel moniti vel confirmati eandem veram et rectam viam subsequantur, vestraque commemorabilis pietas non solum vobis gloriosa, sed etiam reliquis sit salutaris; et qui ad vestram opem venerabiles fratres nostri episcopi ab hæreticis vexati confugerint, auxilio et auctoritate vestra subleventur, etc. Dat. Romæ die xix Aprilis mxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

53. *Tigurini a Zuinglio corrupti.* — Disseminarat Zuinglius inter Helvetios hæresim, suosque sectatores commoverat in Catholicos adeo, ut clerus gravissimam persecutionem sit passus. At in Lucernensibus conventibus veterem a Christo et Apostolis traditam religionem publico decreto assertam hujus anni principio contra Tigurinos, refert Surius¹: « Hoc, inquit, anno, xxiv Januarii, Lucernæ fuit Helvetiorum conventus, in quo vetus religio, et Ecclesiæ ritus, ceremoniæ, et instituta jussa sunt inviolata retineri. Jam enim Zuinglius eam gentem ad res novas concitare cœperat; cujus impia dogmata id temporis soli fere Tigurini sequebantur. Inter alia docebat Zuinglius abolendas e templis ima-

¹ Lib. brev. an. 1524. p. 419.

¹ Surius in Comment.

gines, et missam lamquam impiam abrogandam : quod nihil erat aliud, quam antichristi agere antecursorem, qui iuge sacrificium, quod in missa sit, auferet ad breve tempus. Multum sudatum est a Luthero et ejus tota posteritate, malo demone id agente, ut missa in summum apud omnes horrorem, abominationem, contempulum adduceretur : et magnos ea res successus habuit in Europa, dum interim Barbarae nationes apud antipodes et hactenus incognitas regiones veterem religionem et missae sanctissimum sacrificium summa alacritate et devotione complectuntur ». Porro licet constabilita fuisset Lucernae Catholica religio, tumultuari tamen haeretici non desilerunt : ad quos sedandos civiles molus, cum Helvetiorum ordines ad solemnes novos cœtus cogerentur, dedit Pontifex Ennio episcopo Verulano internumtio Apostolico mandata ¹, ut ad eundem conventum se conferret, curaretque ut in Lutheranos decretum ederetur; tum etiam episcopum ² Lausanensem, qui pro fide atrocibus injuriis ab haereticis fuerat affectus, sollicitavit, ut in conventu ipso Helvetios ad Catholicam religionem defendendam concitaret :

« Episcopo Lausanensi.

« Omnibus, qui in eodem conventu fuerint congregati, quo melius et efficacius poteris affirmare enilaris, eosdem ipsos totamque illam fortissimam vereque Christianam nationem non solum Domino nostro Jesu Christo rem gratam esse facturos, ejusque fidei ac sibi ipsis valde salutarem : sed nobis etiam atque huic sancte Sedi acceptissimam, neque ulli unquam dandum oblivioni, si, ut cœperunt, perrexerint constantissime, curaverintque totis viribus, si qua ullorum animos in locis illis persuaserit prava opinio, ab eis illam omnino eradicare, etc. Dat. Romae die XIX Aprilis MXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

54. In posterioribus haece Helvetiorum cœtibus, cum de asserenda religione Catholica adversus novatores actum fuisset, trium pagorum sive regionum (vulgo cantones vocant) oratores adeo Zuingliano veneno infecti fuere, ut palam ad impietatem desciverint, seque segregaverint ab aliis decem Helvetiorum tribubus : quas Clemens Pontifex cohortatus est ³, ut pietate constanti orthodoxam fidem tenerent tuerenturque, graviter gemens tot animas demum laqueis irrefitas, a Christo et ab Ecclesia plane defecisse.

« Oratoribus Helvetiorum ex decem cantonibus ad dietam in Zug congregatis.

« Vestram erga nos et Sedem Apostolicam praecelaram voluntatem intelligere semper nobis jucundum est, et illud cognoscere, vos pro conservatione rectae fidei et ejus quam a majoribus

acceptam summo studio relinetis, vere erga Christum Deum religionis et animo et sententia esse constantissimos mirabiliter et supra omnia fuit acceptum : quamquam illud, pastorali affectu et paterna pietate ducti, majorem in modum dolemus, tantam vim habuisse pravam demonum vel demonibus servientium hominum suggestionem, ut eam partem, a qua vos dissentitis, vel in ea parte numerum aliquem potius ad viam interitus declinare cogerit : quod nos damnatum nostrum, propriam nostram calamitatem esse reputamus, nulla enim fidelis anima earum, quae salutaris lavaeri caractere signata jam omnipotenti Deo dicatae erant, avelli a nostro sinu atque cura sine maximo nostro dolore omnino potest. Accedit quod pro singulari nostra in istam fortissimam nationem benevolentia, vestrarum etiam dissensionum periculum commovemur : quibus quidem ut provideamus, et ut in omnibus patrium nostrum animum erga vos declarem, missuri sumus ad aliquot dies nunium nostrum curaturum, quantum per nos fieri poterit, ut pax et omnium bonarum rerum concordia vigeat inter vos, omnesque habere possimus in honore summi Dei et Christianae reipublicae pace tractanda conjunctos, etc. Dat. Romae die XXIII Octobris MXXIV, Pontificatus nostri anno I ».

55. Tigurinos omnium primos a Zuinglio subornatos divina inveniunt sacrificii mysteria sustulisse, refert Laurentius Surius haece verbis ¹ : « Per hoc tempus Zuinglius cum suis Ecclesiae Tigurinae ministris et symmystis multum egit in frequentissimo Tiguri senatu ut missa et Eucharistiae oblatio prorsus aboleretur. Restitit illis aliquandiu vir quidam egregie Catholicus; sed quia plausibilis valde erat Zuinglii doctrina, quae confessionem peccatorum, jejunia, labores poenitentiae, et id genus alia rejiceret, decretum est in senatu, ut missa deinceps in perpetuum exularet; et ut quidam ineptus ait, mox secuta est publica lotius Ecclesiae Tigurinae gratulatio et laetitia, scilicet laetantur haeretici cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis : Catholici haud dubio, cum haec et id genus alia legant, non possunt aliud quam genere et plangere istorum prodigiosam cœcitatē. Laetantur Christiani, imo pseudochristiani ablatam esse missam, nec vident miseri hoc proprie pertinere ad antichristum, cujus organa sunt Turcae et Tartari, atque antecursores haeretici temporum horum. Ut autem Zuingliis in sua hac impietate esset perlinaciō, scribit se quodam somnio admonitum esse : ita apud illum haec in re gravissima permultum habuit momenti insanientis cerebri somnium, cum alioqui nihil apud se valere velint, nisi scripta divina. Est autem in hoc somnio id magnopere observandum,

¹ Clem. lib. brev. an. 1524. p. 162. — ² Ib. p. 163. — ³ Ib. p. 341.

¹ Surius in Comm. an. 1525.

quod Zuinglius ipse palam affirmat, nescire se an ille admonitor, qui in somnis illi apparuit, ater fuerit, an candidus. Quae res argumento est in rebus gravissimis quam impie isti ludant, nec alicujus pensi habeant, utrum a bono vel malo spiritu hauriant dogmata : sed ita illud par est illos, qui summi iudicii totius orbis iudicio anteponunt. O caecos duces caecorum ». Amplexi sunt eandem Tigurinorum impietatem plures alii Helvetiorum populi ; quos etiam seculi sunt Genevenses, ad quos foedissimam haereticorum sententiam confluenter visuri sumus : de hac vero Zuinglianae pestis grassatione, ortaque inter Lutheranos seclaram varietate, adeo ut proximo anno Zuinglius Lutherum ejusque sectatores a daemone insigari promulgavit, haec refert Surius ¹ :

56. « Per hoc tempus Zuinglius non contentus a Luthero dici Lutheranos, sed ipse potius de suo nomine seclam auspicari cupiens, non solum Catholicos transsubstantiationis assertores, sed etiam Lutherum ipsum una cum pane et vino verum Christi corpus et sanguinem in Eucharistia haberi dicentem oppugnare cepit. Hoc quidem pessime habuit Lutherum, et haec res occasionem praebuit atrocissimae illi inter Lutheranos et Zuinglianos digladiationi, quae in hunc usque diem componi non potest. Recte hoc permisit sapiens et bonus Deus, ut Lutheri arrogantia a proprio discipulo comprimeretur, et mortales omnes intelligerent rectissime dixisse D. Hieronymum ², Scripturas non in legendo, sed in intelligendo consistere ; ab utraque enim parte isti seclarii verbum Dei erepant, Scripturas certatim proferunt, et tamen cum certissimum sit non posse utrosque verum docere, dum contraria dicunt : at nihilominus alii aliis cedere nolunt, et utriusque prava Scripturae divinae interpretatio et se et suos omnes miserabiliter perdunt, cum utrosque recte jam olim damnarit, hodieque damnet Catholica fides, qua certissime credimus, in Eucharistia sub speciebus panis et vini post transsubstantionem Christi corpus et sanguinem substantialiter contineri, etiam extra sumptionem : cum hoc sacramentum nonnisi omnipotenti Christi Jesu sermone conficiatur.

57. « A Luthero hac in re jam ante dissensit Andreas Carolstadius ; et cum a Luthero acriter reprehenderetur lenae, quod Ecclesias scilicet Lutheranas turbaret, ille se contra ipsum Scripturarum, suamque sententiam defensurum respondit. Tum vero Lutherus ut erat contendendi avidus, aureum illi nummum dedit, ut

faceret quod minabatur. Postea libellos aliquot Carolstadius Basileae edidit, quorum summa erat, non esse Christi corpus naturaliter in Eucharistia, nec tamen Zuinglii sententiam sequebatur, sed nova interpretatione ait, pronomine demonstrativo Hoc est ; demonstrasse Christum corpus summi mense assidens, non autem sub panis specie contentum. Haec stultissimam opinionem Anabaptista quidam amplectebantur, et Zuinglii atque Lutheri interpretationem rejiciebant. Porro Zuinglius Carolstadium dicebat veritatem quidem agnoscere, sed quia troporum vim ignoraret, verba non recto ordine collocare. At ridicula hinc ea Zuinglii oratio, qui jam sibi de collega, licet inepto, non nihil applaudabat. Alii Carolstadii expositionem eum nimis duram et violentam respuebant. Inde accidit, ut senatus Tigurinus caverit ne libelli Carolstadii in verba sua venderetur. Lutherus vero Zuinglii expositionem libello quodam confutavit, ita mirum spiritus vertiginis in Lutherum et ejus praecelaram sobolem inmissis repente nullas ab illis exorsit absurdissimas verborum Cœnae Domini interpretationes, alias ab aliis, et simul omnes a Catholica Ecclesiae sententia discrepantes : ortumque est implacabile bellum inter istos factiosos spiritus, qui cum omnes jacitent se veritatem demum in lucem protulisse, non possunt tamen in unam aliquam de re tanta conspirare sententiam, et a veritate sunt prorsus alieni, et interim miserrimam et rudem plebeculam in diversas factiones et opiniones distrahant, efficiuntque ut jam permulti non videant quem potissimum in hac dogmatum mirabili varietate sequi debeant. Quis vero satis deplorare possit tam innumeras Christi Jesu sanguine redemptas animas aliquot importunorum et turbulentorum ingeniorum arrogantia et philantia in certissimum exitium horrendamque aeterni ignis damnationem praecipites agi ? Verum hoc isti perditii tenebriones pro ludo habent, modo ipsi sibi aliquid possint parere nomen, licet cum summa haereseos ignominia conjunctum ».

58. *Oecolampadius a Fischero confutatus.* — Inter hos inclarescere flagitio cepit hoc anno Joannes Oecolampadius (1), ac non modo Basileenses inquinare venenatis concionibus, verum scriptis pestiferis exterarum gentes impia doctrina inficere pertentavit : quem Joannes Fischerus episcopus Roffensis ita redarguit ¹ : « Oecolampadi, plane in te competit illud Pauli ² : *Quomodo non probaverunt, ut Deum agnoscerent, ita tradidit eos Deus in reprobam mentem* ; pluribus etenim, atque eisdem eximisiis domis allexit te Deus, et maxime ad hujus sacramenti fidem,

¹ Surius in Comm. an. 1525. — ² D. Hier. in dialogo advers. Luciferianos.

¹ Jo. Fisc. episc. Roffen. de Euchar. — ² Rom. I.

(1) Non quidem hoc anno, sed precedenti potius MDXXIII, Oecolampadius clarescere inter Basileenses cepit. Spalatinus enim in Annalibus ad annum illum haec notat : « Joannes Oecolampadius apud Basileenses Esaiam perlegit ».

quemadmodum apertum est, cum ex aliis scriptis tuis, tum ex concione tua, quam de hoc sacramento curasti pridem imprimi et Christianis invulgari; quin etiam usque adeo tuo pectori pietatis affectum instillavisti, ut relictis omnibus ad sanctæ religionis solitudinem egressendam provexerit te. Nunc autem nescio quo sathanae suasu divinæ erga te benignitatis oblitus ad sæculum rediisti, sicut canis¹ ad vomitum, nihil memor uxoris Loth², de qua tamen prænominasse te Christum non ignoras, mox et in pestiferum Lutheri dogma cecidisti, quo tuam apostasiam iueneris, et multitudini te tui similium adjuveres. Nec his malis contentus delegisti tibi quoddam aliud dogma ejus tu peculiaris auctor et princeps haberi vis, nimirum istud pestilentissimum dogma, in quo plane superas Lutheri impietatem: nam is aperte scribit in Epistola quadam ad Argentinos ad hunc modum: « Hoc diffideli nec possum nec volo, quod si Carolostadius aut alius quispiam ante quinquentium mihi persuadere potuisset in sacramento præter panem et vinum esse nihil, ille magno beneficio me sibi devinctum reddidisset; gravibus enim curis auxinis in hac excutienda materia multum desudabam, omnibus nervis obtensis me extricare et expedire conatus sum, cum probe perspiciebam hac re captui cum primis me valde incommodare posse ». Adverte, lector, quale venenum in ejus pectore latet, quod tanto affectu tantoque molimine conatus sit, ut evinceret non esse verum Christi Corpus in Eucharistia, nec alia ratione molitum magis, quam ut ita summo Pontifici incommodaret: cæterum quia videt tam aperte sibi obistere Evangelii veritatem, ut nullis eam artibus obfuscare possit, desistit a conatu; propter quod et subditi paulo post: « Verum ego me captum video nulla elabendi via relicta; textus enim Evangelii nimirum apertus est et potens, qui facile convelli non potest, multo minus verbis aut glossis e capite vertiginoso conflictis subverbi ». Hæc ille: Quid igitur de te dicam, Oecolampadi, qui in tantum impietatis barathrum sathanae dolis precipitatus es, ut clarissimam Evangelii lucem obtenebrare moliaris, et sacratissimum Christi Corpus et sacramento nobis auferre, quid, inquam, aliud, quam quod in reprobam mentem apertissime tradidit sis, et longe majore impietate submersus jaceas, quam Lutherus? « At de Oecolampadio plura inferius.

59. Ex earum porro sectarum infestino atrocique bello orthodoxæ fidei veritatem confirmatam fuisse, mutuisque telis contextis hostilibus de iis triumphasse demonstrat egregie idem episcopus Rotensis³: « Si, inquit, juxta Luthe-

ranos verissime collectum sit ex sacris ipsis litteris, veram corporis et sanguinis Christi præsentiam in hoc sacramento realiter haberi, et rursus per Oecolampadianos vere probatum sit hunc panem materiale non esse ipsum corpus Christi, neque materiale vinum istud ipsum sanguinem esse Christi, quis jam non videt utrosque suis gladiis et seipsos mutuo jugulasse, et communem Ecclesiæ sententiam corroborasse mirifice? nam si quod Christus pronuntiabat, dicens: *Hoc est corpus meum*, quis pronomen, *hoc*, huncce panem interpretatus, et per corpus, corporis ipsius veritatem accipiens, ipsam axioma falsum reddiderit? quemadmodum et Oecolampadius robustissime collegit: et si rursus accipiendo corpus pro sola figura corporis, falsum item effecerit, uti Lutherus aperissime probat, numquid non ex utriusque comprobatione dilucide consequitur, verissimam esse communem Ecclesiæ sententiam, quæ negat manere substantiam panis, sed eam asserit penitus in Christi corpus mutatam esse, et vini substantiam similiter in Christi sanguinem ».

60. In his vero fidei controversiis standum esse sanctorum Patrum, qui divina luce illustrati sacras Scripturas interpretati sunt, non tenebrionum inventis, qui nusquam a novis figmentis cudendis desituri sunt, illustrat idem pius doctor et martyr hæresiarcharum veterum perspicuo exemplo: « Prima, inquit, ratio erit quod hoc pro certo dogmate præsci omnes concorditer et unanimiter nobis reliquerunt, et cur eis non credemus magis quam hæreticis istis, qui contraria docent? An non credimus Arium et sectatores ejus aberrasse? et quis nobis eorum errores indicavit, nisi Spiritus sanctus, qui per ora Patrum eorum hæreses dilucide convicit? Quis Marcionitas, Manichæos, Valentinianos, Nestorium, Samosatenum, Sabellium, Basilidem, Novatum, Pelagium, Donatum, ac cæteros eorum sectatores confulavit? qui insuper sanam et rectam adversum hos et omnes alios hæreticos doctrinam Ecclesiæ Catholice tradidit, nisi Spiritus ipse sanctus, qui Patribus velut totidem organis usus fuerit in hoc tam arduo negotio? nam hoc ipsum Christus ante promisit dicens⁴: *Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*: illi nobis et schola sancti Spiritus veritatem Scripturarum interpretati sunt; et nos usque adeo negligentes nostræ salutis erimus, ut, sacerrima illa schola rejecta, libentius hæreticorum insanis dogmatibus aures accommodemus? si nunc propter istorum argutias, quantumvis robuste videantur, solidam Patrum doctrinam abjecerimus, quando tandem certam assequemur notitiam? Post illos et alii exurgent et alii et post istos adhuc alii; quemadmodum et hodie fieri cernimus.

¹ II Petr. II. — ² Gen. X. — ³ Jo. Euse. in præfat. I. III. advers. Eeod.

⁴ Mat. X.

An non post Lutherum exortus est Carolostadius, post hunc Zuinglius, post istum Oecolampadius, singuli variarum interpretationum auctores; surrexit et Balthasarus quidam, qui complures, ut audio, rebaptizavit: quid istud aliud est, si propter horum novas adinventiones solidas Patrum expositiones, quas hi nobis reliquerunt, spreverimus, quam quod Paulus ait¹: *Semper erimus discentes, et nunquam ad scientiam veritatem pervenientes*. Quando igitur Patres illi (de priscis loquor) et ubi concorditer quidquam asserunt, plane docent non fidem solum, neque fidem cum dilectione, sed oportere re ipsa Christi carnem in Eucharistia manducare, quis in seipsum tantus hostis erit, ut propter hereticorum istorum sibilos negligat sacramenta, fide sola contentus? Haec ratio certe me vehementer movet, et meo iudicio quemque movebit Christianum, qui curam suae salutis aliquantam agit».

61. *Monasterium usque adhuc religione florens impura doctrina contaminatur.* — Grassabatur in dies latus ea pseudoevangelistarum lues, atque hoc anno Monasteriensis respublica in Westphalia, extrema calamitatis futura exemplum, ab avia religione in qua hactenus floruerat, deficere coepit, impura doctrina quorundam sacerdotum contaminata, ut deplorat Hermannus² e Kersenbroch: « Monasterium inquit, Ecclesiasticorum salutari doctrina et vitae sanctionia, senatus prudentia et auctoritate optimorumque civium prudentia et pia imitatione, in ea religione quam sanctus Suibertus primum docuit et Carolus Magnus confirmavit, Deo propitio ita perseveravit, ut novationem nullam ab eotempore admisit, sed postquam anno MXXVII quorundam doctrina bona opera damnantium et ceremonias Ecclesiasticas rejicientium per Germaniam gliscere, et civitates propemodum omnes paulatim pervadere coepit ». Et paulo post: « Circa annum MXXIV ejusdem farinae concionatores in hujus etiam reipublicae quatuor parocias elanculum praeter bonorum spem irreperunt, qui popularem captantem auram et clerum in invidiam plebis rapientes, levi primum flatu scintillas a quibusdam novatoribus conceptas exasuciant, quae cum latius nemine restinguente serperet, multos quoque infimae sortis homines ceteriter corripuit », et infra, « nec tantam factionem eruditione sua unquam excitare potuissent, cum plerique illorum fuerint illiteratissimi, nisi fuissent audacissimi et medioeriter facundia armati, nisi bona opera damnassent, eorumque praemium sustulissent, nisi profusam Evangelicam libertatem, qua facile in licentiam prorumpit, populo permisissent, nisi satis licenter in clerum debacchati fuissent; unde plebecula, quae sua jam profu-

derat, occasione sumpta eo vesania devenit, ut non solum clerum contemnat, sed etiam adversus eundem quidvis sibi licere putet». Proximo anno in virgines Deo dicatas, in sacerdotes, in magistratus plebs corrupta haeresi coepit varios concitare motus, cui senatus, ignorans quanta sibi ex permessa haeresi licentia impenderent mala, ignave indulsit: monitus¹ vero est a Carolo V ut in factiosos Lutheranos animadverteret.

« Nos Carolus, Dei gratia Romanorum imperator semper Augustus, etc. consulibus ac senatui civilis Monasteriensis gratiam et commune bonum optinimus.

« Non sine exitio animi mœrore quarundam civitatum et communitatum circa Westphaliam incolas et subditos contra Caesarem nostrum edictum, adversus Lutheranam factionem nuper in principum conventu Wormaliae editum et publicatum, eandem sectam velitam amplexos, et suo magistratui rebelles factos esse cognovimus: vos vero subditosque vestros imperialibus nostris decretis in hunc usque diem paruisse libenter accepimus. Cum autem periculosos hisce temporibus metuendum sit, ne a vicinis vestris latus serpens hujus sectae contagio in reipublicam vestram suggestione quorundam irrepat, et cives vestros ita inficiat, ut rescisis obedientiae repagulis, seditio (quae omnium bonarum legum praesentem interitum secum aderre solet) in reipublica concitetur; nos itaque subditorum salutem anhelantes, et incommoda amovere ex animo cupientes, ut violenta istiusmodi secta, quae seditioem et rebellionem gignit, reprimatur, ac in reipublica vestra bona politica ordinatio, concordia et tranquillitas conserventur, Caesarea auctoritate serio praecipimus, ut eos, qui imperatorii edicti violatores sunt, vel tanquam factiosi grassantur, accurate observetis: et si rebelles et seditiosi deprehendantur, vel manifestis indicii suspecti seditioem fuerint, custodiae includantur; et ut imperatorio edicto satisfiat, justis suppliciis mature afficiantur: vel hoc serio agite, quod ad bonae politicae, pacis et tranquillitatis conservationem pertinere videbitur: neque hac in re negligentes aut somnolenti sitis, si nostram imperique indignationem et poenam evitare velitis. Porro hac eadem imperatoria auctoritate volumus, ne hujusmodi seu seditiosi et publica pacis turbatores usquam immunitatem, securitatem, vel tutum comitatum consequantur; et si quid horum contra edictum nostrum a quoquam impetraverint, irritum, inefficax, nulliusque momenti fore praecipimus ».

« Hoc imperatoris scriptum », inquit Hermannus, « annum fere novationum vacationem reipublicae Monasteriensis praestitit ». At deinde

¹ Tit. III. — ² Herman. e Kersenb. Ms. Alex. VII. in actis Monaster. an. 1524 et 1525.

¹ Exl. ea lit. apud Hermann. Ms. Alex. VII.

ruere in pejus Monasterienses a Bernardo Rotmano corrupti, ac mutata fide Catholica cum Lutherana perfidia, deum Lutheranam perfidiam Sacramentarium haeresi auxere: ex illa vero in Anabaptisticam protapsi in omnem belluinam turpitudinem, et illusiones diabolicas, inque animarum, bonorum, et corporum excidium, cum episcopi jugum excussissent, prouerunt, ut suo loco dicitur.

At non modo minoris ordinis sacerdotes apostate, sed etiam nonnulli dignitatibus Ecclesiasticis conspici venena populis, quos divino verbo pascentes susceperant, infuderunt: extantque ea de re libelles Clementis litterae¹ xxiii Septembris hujus anni datae ad episcopum Spirensis, ut in quemdam praesulem haereticum animadverteret. Exercebant vero gravissimi labores episcopi; cumque Germanicae res in pejus quotidie inclinarent, Hildesemensis² ac Wratislaviensis episcopi inter³ alios Pontifices opem implorarunt, ut tot malis mederetur: quibus respondit Clemens⁴, se non parciturum opere, atque a legato Apostolico cardine Campegio pro seditionibus et haesibus comprimendis desudari, deque divina misericordia ac principum et praesulum diligentia egregie sperandum.

« Episcopo Wratislaviensi.

« Venerabilis frater. Accepimus litteras fraternitatis tuae, easque non sine cordis amaritudine legimus, quibus de haeresi Lutherana in tua civitate et dioecesi invalescente, deque tua pastoralis cura et diligentia, quam ad id malum tollendum frustra haecenus adhibuisti, certiores nos reddis. Addis etiam pia consilia non minori prudentia quam humanitate tua, quibus id ipsum a nobis tolli posse existimes. Nos ad ea fraternitati tuae respondemus, primum ipsam summa laude dignam nobis videri, quod et nostris et praedecessorum nostrorum temporibus boni pastoris officium, et in prohibendo id mali pro viribus, et ad hanc sedem et illum regem nostrum in Christo filium charissimum referendo praestiterit. Deinde arbitramur nos fraternitati tuae notum esse, quanto studio et labore assidue tam per nos, quam legatum in Germania nostrum invigilemus, ut his seditionibus compressis redeat fortissima gens in sinceritatem fidei et solitam pietatem. Ei rei nos, teste Domino, diem noctemque impendimus, nihilque omittimus, quod ad eam perficiendam pertinere arbitremur. Speramus autem in misericordia omnipotentis Dei, qui suos tandem non deserit, cum nostra auctoritate et cura, tum etiam Caesareae majestatis imprimis, ac deinde caeterorum Germaniae principum, inique similibus praeratorum opera et virtute brevi futurum,

ut eundem horum haereticorum finem videamus, quem majores nostri Hussitarum viderunt, etc. Dat. xx Augusti MXXIV, Pontificatus nostri anno 1 ».

62. *Haereticorum in episcopos et sacerdotes summa petulantia.* — At serius Pontifex et episcopi grassanti malo occurrere, adeo ut aucti animis haeretici eorum vitae insidiari cuperint, ut Joannes Faber apud Basileenses conqueritur, sic inquit¹: « Episcopum, si quem doctum adipiscuntur, veluti jam suffraganeum habetis doctissimum, et in predicando verbo Dei fidelem, tum deridendo, detrectando hoc fere efficiunt, ut qui suae doctrinae certissimus est, vitae suae saepe incertus esse cogatur: sin indoctus istis contigerit, lupum non pastorem, asinum non hominem esse aiunt, denique tyrannum animarumque carnificem vocant, adeo ut quocumque incipias modo diversum istis placeat; si enim cecineris, non sallant; sin ploraveris, ne hoc quidem sustinent ». Deplorat etiam injurias Catholicis ab haereticis illatas in suis hominibus Joannes Eckius hisce verbis²: « Omnem superant Turcaum sevitiā, qui passi sunt Christianos quidquid vellent in templis suis exequi ». Et infra: « An non hoc miserabile? Quid est me in media Turcia posse tamen pro more Christiano et Catholico missam celebrare, in urbibus autem aliquot Christianorum idem mihi non licere? Turcaum imperator permittit patriarchae Constantinopolitano crucem praeferi, quod apud nos legatis exhiberi solet; et apud Christianos nonnullos non liceat cultum divinum pro officii pietatis exequi? O tempora, o mores, o gradus et semitam certissimam, et viam latam ac spatiosam ad inferna! »

63. *Ludovici Hungariae regis vigilantia in Pighardos et Callartinos.* — Caeterum sanxisse Ludovicum Pannoniae et Bohemiae regem publicis edictis adversus Lutheranam impietatem servandam Christianae fidei incorruptam puritatem refert Dubravius³; cuique Pragae ad componendum Bohemici regni statum se contulisset, omnes veteres magistratus sustulisse, praefecturam arcis Pragensis Carolo duci Ministerburgensi demandasse: Iglavienses, qui avitam religionem cum nova superstitione commutare ceperant; « A Sperato », ait auctor, « quodam plane desperato fascinati, ut non crederent veritati, sed attenderent pseudoprophetarum mendacis »; castigasse acerrimis verbis intentata merita perfidiae perna; et Speratumque ipsum apostatam in vincula conjecisse. Praebuisse illum etiam egregium pietatis exemplum Pragae in propugnanda religione ac Pighardis haereticis nefandissimis ex regia urbe pellendis, ne illam contaminare pergerent, imo ex uni-

¹ Lib. brev. an. 1524. p. 518. — ² Ib. p. 320. — ³ Ib. p. 325. — ⁴ Id. ib.

¹ Jo. Fab. ad Basl. — ² Jo. Eck. to. III. homil. domin. 2. post Pasch. — ³ Dubr. hist. Boh. I. XXXIII.

verso regno proscriptis, ostendunt Clementis Pontificis ad eundem regem gratulatoria de tam præclaro facinore, quo regnum a pestilenti facione liberarat, data litteræ ¹ :

« Regi Hungariae.

64. « Gratias agimus Domino Deo, quod is, licet merita nostra deficiant, bonæ tamen illi quæ in nobis est voluntati, suæ aliquando celestis misericordiæ tribuit effectum; nam cum ad Apostolicum regimen atque curam per ipsius providentiam electi omne studium nostrum, omnem diligentiam, omnem animi sollicitudinem adhibuerimus, ut gravissimis malis ac periculis, quibus Christiana afflicta respublica est, aliquid opis et remedii allereremus, pacemque ubique perturbatam et religionem nostram impiis opinionibus et hæresibus oppugnatam in meliorem spem et statum restituere-mus, quid nos laboris, quid curæ subeamus in omnibus his Deus testis est, cuius nos unius auxilio et misericordia sumus freti: quantum vero nobis attulerit lætitiæ ac incredibilis pæne gaudii, quod videamus ne ipsa et experiamur Deo gratas esse actiones nostras, tua serenitas ex sua erga ipsum Deum pietate potest existimare: nam in Germania non destitit fere quotidie aliquid ostendere divina potentia, per quod clareat infensam illi esse impiorum mentem, et nunc, quæ ad nos de Bohemiæ rebus allata sunt, magis nos in ea sententia confirmant, ut intelligeremus præsentem nobis adesse et nostra consilia Deum secundare, ac egregia quidem pietas præclarus instinctus animorum fuit Catholicorum populorum atque hominum in Bohemia et eorum etiam, qui minimis rebus dissentientes facillime cum universali Ecclesia possunt convenire ad exterminandos et ad propulsandos immanes et impiõs hostes immaculatæ fidei Pighardos: sed hic consensus et concordia, quæ procul omni dubio conflata auctore Spiritu sancto est, nostris quoque consiliis et tuæ serenitatis auctoritate ac regia potestate confovenda est: quod quanquam te facturum esse vel jam effecisse pro tua prudentia confidimus, volumus tamen has ad te litteras scribere, quibus et animum in hac re nostrum et sententiam cognosceres. Nos tibi, fili charissime, si quid pro regni tui stabilitate et nominis tui honore optare debuissimus, non potuissimus cogitare majus quam id quod sponte obtulit Deus, ut pessimo genere hominum e tuo Bohemiæ regno sublato, jam tibi et tuæ amplitudini servientium animi concordēs et unanimes reliqui essent; cum vero id jam per se ipsum propemodum effectum sit, neque ad negotium concludendum et purgandam illam nobilem prævis hominibus provinciam, aliud desit nisi nudi voluntatis tuæ et approbatio auctoritatis, serenitatem tuam

hortamur in Domino et pro jure tutelæ et conjunctionis tecum nostræ requirimus, ut memoratam tam desideratam occasionem non amittere, sed incumbere omni tua potestate regia velis, ut nullo modo sceleratis hominibus ad inficiendam pestifera labe rursus Bohemiam reditus permittatur, etc. Datum Romæ vi Octobris MXXIV, anno 1.

65. Extulit eodem argumento missæ ad Mariam reginam Caroli V sororem, quam Dubravus ingentibus animis præditam viro calcaria admovisse ait, ut administratorum, qui imperium in illum arripuerant, audaciam coerceret, hortatoria litteræ ¹, et Catholicis Bohemis adversus Pighardos ejectiones studeret, tum ad ² Carolum ducem ut tuenda fidei operam navaret, tum alie ³, ad presbyteros, prætorem, consules senatumque Pragenses, de summa animi constantia, quam in propugnanda fidei et pietatis causa adversus hæreticos præ se tulerant, xxiv Octobris scriptæ. Pighardi porro, qui late in Bohemia pullulaverant, nequissimum erat hæreticorum genus, ut ex Latheri testimonio inferius afferendo constat, quos nonnulli ⁴ a Piekardo quodam ex Gallia Belgica oriundo Adamitarum hæresis nunciopatos aiunt: hanc vero sectam a Petro Waldensi conditam refert Dubravus ⁵, si quidem Lugduno in Pichardiam cum sectatoribus, quos pauperes Lugdunenses appellabat, commigrasse, seduxissetque Pichardos, ut cupiditatibus fræna laxarent; cumque ad supplicium quærentur, in Germaniam, tum in Bohemiam profugisse, ubi clandestina lustra tenere in omne libidinum genus effusi: quorum hæresim absurdam Joannes Wiclefus postea sophisticis argumentis condidit, adeo ut pro temporum varietate dogma permutarint, uti hæreticorum mos est: quinimo Lutherum initio hos parum honestos hæreticos, quibus se consociaret, censuisse vidimus, quocirca Eekium rogavit ne sibi eam maculam inureret, atque etiam in ⁶ eos quos infelices hæreticos vocat ultro scriberet, dein vero societatem eorum affectaret, turpissimisque hominibus turpissime his verbis est blanditus ⁷: « Nos certi sumus vobis per donum inenarrabile Dei contigisse puram doctrinam et magnam lucem verbi, etiamsi sit infirmitas forsan adhuc, et satis erratorum in moribus et vita ». Et post pauca: « Quanquam apud nos necdum tam bono ordine in externa distributione sacramenti omnia constituta sunt, ut de vobis audio. Orate vero et vos pro nobis, ut assiduum exercitium tum verbi, tum etiam charitatis et bonæ vitæ apud nos sit, præsertim cum

¹ Lib. brev. an. 1524. p. 490. — ² Ib. p. 492. — ³ Ib. p. 501. — ⁴ Gratepol. in calal. hæret. Bernard. Lutzebur. in catal. Prætor. in eod. — ⁵ Dubr. hist. Bohem. l. XIV. — ⁶ Luth. in resol. conc. 15. et de decem præcept. c. 1. — ⁷ Luth. in libell. ad Wald. de Enciclar. apud Coel. an. 1523.

¹ Lib. brev. an. 1524. p. 500.

e luto illo papistici regni nuper eluctati sinus ». Et sub finem libelli : « Obtestor vos per charitatem Christi, ne meum scriptum in eam partem accipiatis quasi vestris erratis me titillarim : sed tamen cum sciatis vos in eo toto orbe haecenus tanquam pestilentissimos haereticos proclamatos, hic testimonium vobis perhibere volui, quod propius accedatis ad puritatem Evangelii, quam omnes alii quos ego cognoverim ». Haec Lutherus, cuius amentia impia in eo patet, quod senserit puritatem Evangelii eos tenere, quos moribus inquinatos, spurcos, ac pestilentissimos proclamatos proficitur Picardos. Quomodo autem accedunt ad puritatem Evangelii, cum Christi corpus sub Eucharistiae sacramento non contineri affirmant, Lutherus vero cum pane contineri doceat? Non ergo dogmatibus, sed spurciis proxime his accedebat ¹ Lutherus, qui in edita concione de conjugio haec habet : *Si non vult aror, veniat auxilla* ; quemque virtutum operibus merita passionum Christi evacuari docentem audituri sumus.

66. Erant praeterea in Bohemia alii ab Ecclesiae Romanae ritu discrepantes, qui tantum calicis usu a Catholicis dissentiebant ², atque adeo Calixtini appellabantur : cumque episcopis prorsus carerent, aegre poterant sacerdotes habere, qui ipsis calicem porrigerent ; ac proinde apud illos profugii tantum insituta Occidentalis Ecclesiae temerare audebant.

Lutherus vero in libro ad senatum Pragensem de instituendis ministris Ecclesiae eos persuadere amissus est ³, ut sacerdotales ordines abolerent. « Postquam, inquit, praevalente saethana, Bohemiae regnum, episcopis et sacerdotibus (quos vocant) sublatis, vastum ac solitarium relictum est auctoritate Pontificum Romanorum, misera ac dura necessitate adacti fuistis, quotannis in Italiam mittere clericos vestros pro ordinibus papisticis emendis, quod vicini episcopi prorsus non dignarentur eos ordinare, cum pro obstinatis haereticis vos haberent ; ea vero necessitas quanta super vos incommoda et pericula secum traxit ! » Et infra : « Facta est tandem hac ratione copia crudelissima quibuslibet nebulonibus apostatis, et quos alioqui nulla pars ferarum ferre potuit, ad vestrum ministerium perveniendi, ita ut in fabulam abierit haec misera vestra necessitas, videlicet quod Bohemia dignus sit sacerdos, qui apud Theutonas laqueos et corvos meruit : sic Bohemiam repleri oportuit insigniter secleratis simul et indoctis pastoribus, vel lupis potius rapacibus ». Nonnullisque interjectis : « Turpe coram hominibus est ordines ab hoste vestro tum perire, tum suscipere, qui Joannem

Hus et Hieronymum Pragensem cum multis aliis pessimo nomine exussit, qui semper vos extinctos voluit, qui vos haeretici nominis opprobrio sine fine, sine modo per orbem conspurcat, cuius pestilentibus conatibus vos tanto sanguine restitistis, etc. ». Non valuit diabolica haec Lutheri persuasio ; addit enim Coeleus : « Haec et id genus multa in papam quidem atrocissime, et in sacros ordines impiissime, sed ad Bohemos omnino inaniter et vane deblateravit : illi enim Lutheranos longe magis odio habent quam Catholicos ; nam adhuc hodie perdurat Praga Ecclesia Catholica in praeiis Patrum ritibus, et per omnem Bohemiam est passim reperire sacerdotes monachosque Catholicos, ut non sit dubium si Lutherus Pragaeprehenderetur, gravissimas daturus esset penas libri usque adeo impii falsique et famosi ; scripta enim ejus publico senatus edicto ibi sunt interdicta generaliter ».

67. Inter alia vero falsa, quae Lutherus de Calixtini sacerdotibus Pragensibus scribit, ait illos Joannis Hus impia placita sectari, a quo longe abhorrebant ; ii siquidem Catholicum de transsubstantiatione dogma venerabant, ac vel omnino cum Ecclesia Romana consentiebant, vel tantummodo de usu calicis dissidebant : quos propterea Romanus Pontifex parvis admodum in rebus ab orthodoxis dissentire aiebat, ut patet ex Clementis litteris ad archiepiscopum Strigoniensem datis ⁴, quem postquam egregio elogio ob navatam operam fidei Christianae retinendo splendori in Bohemia exornavit, collaudavit etiam de studio ab ipso ad Calixtinos ad Ecclesiae Catholicae ritus conformandos adhibito : conjunxerant autem se iidem Calixtini Catholicis ad spurcissimos Pighardos tumultu populari Praga depellendos ; quos cum Lutheranam in eandem urbem revocare atque a Catholicis divellere Calixtinos ac Pighardis consociare amitterentur, Pontifex eundem Strigoniensem archiepiscopum in Ludovici regis aula florentem gratia, ad comprimendos eorum conatus jussit incumbere ⁵ :

68. « Archiepiscopo Strigoniensi.

« Venerabilis frater. Quae fuerit tua adversus impium et jam islic proserpentem sectam Lutheranorum opera, non ignoramus, et quantum quoque his proximis annis laboraveris, ut in Bohemia regno Calixtini, qui parvis admodum in rebus a fide Catholica dissentiant, ad reconciliationem Christianae charitatis et unionem Domini corporis reverterentur, plane cognitum habemus, ac novissime tuo potissimum consilio scimus, et tua industria fuisse factum, ut peritum atque pestiferum Pighardorum genus, qua labe illa incluta diu oppressa est Bohemia, a cuncta et civitate Pragensium tumultu prope

¹ Gratepol. in catal. haeret. Polygamistae. — ² Clem. lib. brev. an. 1524. p. 516. — ³ Luth. in lib. ad senat. Pragensem. Coel. in Actis et scriptis Luth. an. 1523.

⁴ Lib. brev. an. 1524. p. 516. — ⁵ Id. ib.

populari sancto quidem et pio expellerentur, ac perditissimi homines et perditissimi haeretici Dei omnipotentis justam iram sentirent adversum se esse concitatam. Quae nos acta tua et opera digna illo honore, quem geris, et illa pia ac praecleara voluntate, quam praestas, nobis ita probata et grata sunt, ut illis non solum laudem, sed etiam magnam gratiam nos debere fateamur. Verum illud restat, ut quae per te praecleara copla sunt, non sinas neque per alias tuas occupationes postponi, neque alicujus peritiam disturbari: etenim allatum ad nos est, quod magno cum dolore accepimus, esse qui curent et operam interponant, ut Calixtini, qui cum Catholicis senserunt contra Pigardos, ad concordiam cum eisdem Pigardis reducantur: ac horum quidem spiritus rectus et bonus non sine Dei numine contra pestiferos illos haereticos inflammatus refrigeretur; sceleratis vero et nefariis hominibus pro scelere suo et impietatis poena praemium ultro restitutionis donetur: quod nos neque quo consilio tractatum, neque qua conscientia susceptum sit possumus intelligere: nam si in pravis hominibus sperari possent sententiae mutatio, et praeteritorum perniciosorum errorum ex poenitentia dolor, nihil potius venia et misericordia duceremus: sed cum hujusmodi spei nec spes ulla nec causa esse possit, cum eorum communicio et contubernium cum melioribus, et aut recte de fide Christi aut non omnino sinistre sentientibus nihil aliud afferre possit, quam perniciem animabus, seditionem vitalibus, confusionem populis. Quidnam est in hac tractatione concordiae, quod aut Deo omnipotenti gratum aut regno illi et regi possit esse salutare? cum praesertim etiam nos nihil sit quod molestius laturosimus: etc. Datum Romae xxviii Septembris mxxxv, Pontificatus nostri anno 1 ».

69. *Bellum inter Cruciferos et Polonos sopire nititur Clemens: Prussorum princeps ad Lutheranam haeresim deficit.* — Usus est quoque Clemens ejusdem archiepiscopi Strigoniensis¹ opera ad restinguendum incendium belli jam ante accensi, ut vidimus, inter Sigismundum Poloniae regem et Albertum Brandenburgensem equestris Ordinis Prussiae principem; tum etiam Matthei cardinalis Salisburgensis², Caroli ducis Pragensis arcis praefecti, Laurentii cardinalis Campegii Apostolici in Germania legati, ac denique Ludovici Hungariae regis, hisce ad eum datis litteris³:

« Regi Hungariae.

« Nihil praetermittimus vel laborando vel monendo, quo pax aliquando et optata tranquillitas Christianitati tribuatur, quae tanto incendio excitata sunt inter Christianos principes bella, per Dei omnipotentis clementiam conqui-

escant: est enim utrumque officii nostri, quantum nobis datum est, restinguere, et quae instare et quae commota bella videntur, ne moveantur, providere. Cum ergo memoria teneamus quo armorum dissidio charissimi in Christo filii nostri Sigismundus Poloniae rex, et dilectus filius B. Mariae Theutonicorum Prussiae magister alias inter se decertarint, quorum aliquando discordia induciis aliquot amorum sopita, lisque et causa omnis in quosdam principes, ex quibus una serenitas tua est, compromissa fuerit; quarum etiam induciarum, ut accepimus, propinquus est exitus, graviter limentes ne termino induciarum elapso, re adhuc incomposita remanente, novis dissentionibus rursus in arma eatur, et haec quoque afflictio afflictæ Christianitati addatur, serenitatem tuam duximus plurimum in Domino requirendam, ut Dei primum ipsius intuitu, qui pacis maxime amator et auctor est, deinde omni modo quos vides profecto pro pace et concordia ita laborantes, ut hic noster labor et haec animi sollicitudo a te quoque pro tua parte sublevanda, et re juvanda sit, velis auctoritate et prudentia tua ita suscipere tractandam et componendam rem, ut vel omnibus causis contentionum recisis, pax et fida societas inter ipsos jam dictos regem magistrumque jungatur; vel si hoc nunquam nunc difficile est, induciæ saltem ipsæ ad aliud non breve tempus prorogentur, quo possit interea quod ad placandos animos sedandasque contentiones pertinebit, commodius provideri, in quo nos quoque omnem operam, studium, laborem, auctoritatemque nostram interposituri sumus. Hanc rem, eo quo nos desideramus studio, si tua serenitas tractandam conficiendamque sumperit, non solum Deo et nobis rem gratam suoque honori congruentem fecerit, sed consuluerit etiam pro parte sua labanti et ruenti Christianæ rei, quæ maximis damnis et calamitatibus ita conculitur extraque vexata: si has autem malorum senserit accessiones, quomodo latura et sustentatura sit tantum pondus incommodorum non est facile videre. De his mandavimus dilectis filiis Laurentio cardinali legato et Joanni Antonio Pullerni nuntio, ut cum serenitate tua nostro nomine conferant, quorum utrique et scribenti et loquenti fidem ea habeat. Dat. Romae die xix Octobris mxxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

70. Compositam proximo anno illos inter pacem: sed cum ex illa fidei Catholicae majestas reflorescere debuisset, deficiente ad Lutheranam lasciviam Alberto¹, scortumque nobilissimum, scilicet Danorum regis filiam, nomine Dorotheam, conjugii specie ducente, fedata est. Dorotheæ porro parens Christiernus, postquam Lutherana lue respersus fuisset, ex Dania profu-

¹ Clem. p. 502. — ² Id. ib. — ³ Ib. p. 468, 469, ib. p. 502.

¹ Sur. in Comment. an. 1425.

gerat in Belgium ad Isabellam Caroli Caesaris sororem, inque peregrino solo Lundensi archiepiscopo, quem antea pepulerat Dania, familiariter usus est, ut refert Surius ¹: « Cum, inquit, rex ille e Dania aufugit jam illum præcesserat archiepiscopus Lundensis Georgius Scythorch, cuius non multo ante meminimus, fugiens ejus regis tyrannidem. Et ecce dum moratur Amsterdami, quod est Balavorum insigne emporium, rex quoque Christiernus eo pervenit, ibique archiepiscopum exulem invenit, et quem paulo ante crudeliter persecutus erat, jam familiariter allocutus est in solo peregrino, obstupescente episcopo ad tam subitam regis calamitatem. Possunt eo exemplo admoneri, qui presenti fortunæ nimium fidentes, insoleseunt, et ad crudelitatem et tyrannidem sua potentia abutuntur, perinde ac si Deo non sint curæ res humanae ». Capessiverat, ejecto Christierno, Dania sceptrum Fridericus Holsatorum princeps. Ne vero in iis Septentrionalibus regnis hæresis serperet, Clemens Laurentium Campegium cardinalem Germaniæ Paunoniæque legatum, etiam Daniae ², Sueciæ, Norwegiæque res Ecclesiasticas curare jussit.

71. *Pontificia legatio ad Moschorum principem, et tentatum fœdus in Turcas.* — Nec modo in ea regna, verum in Moscoviam curas Pontificias protendit ³, hortatus ad commune religionis fœdus Basilium ducem, de quo ante mentio facta est; ac Paulum Centurionem Genuensem ad eum legavit. Narrat de hoc Paulo Jovius ⁴, illum diu ante acceptis a Leone X Pontifice litteris commendatiliis, mercaturæ causa in Moscoviam se contulisse, atque cum Basilii principis familiaribus de conjungenda Romanæ Moscovificæ Ecclesiæ egisse, ut Christianum imperium adversus Turcas majoribus viribus polleret. Adeo hi sermones grati fuere duci, ut Paulum ipsum e mercatore legatum factum ad Hadrianum VI Pontificem miserit; siquidem jam antea piam eam voluntatem diu aluerat, ut narrat Paulus Jovius his verbis ⁵: « Paulus ex mercatore legatus factus Basilii litteras, Leone jam vita functo, ad Hadrianum Pontificem retulit; quibus ille cum multo verborum honore egregiam voluntatem erga Romanum Pontificem ostendebat; paucis enim ante annis Basilius, ardente cum Polonis bello, cum Lateranensis conventus haberetur, per Joannem Daciæ regem, hujus Christierni, qui nuper regno expulsus est, patrem, postulerat, ut iter tutum legis Moscovitis ad Urbem Romam præberetur: verum cum eodem forte die et Joannes rex et Julius Pontifex ab humanis excessissent, sublato ad id sequestro, consilium mittende legationis omisit. Exarsit subinde bellum inter ipsum et

Sigismundum Poloniae regem: quod cum instigui ad Boristhenem parla victoria a Polono feliciter confectum esset, Romæ supplicationes sunt decretae, veluti devictis cæsisque Christiani nominis hostibus; quæ res et regem ipsum Basilium et universam gentem ab Romano Pontifice hand mediocriter alienavit. At cum Hadrianus VI fato extinctus Paulum jam secundo itineri accinctum destituisset, succellus ei Clemens VII illum etiam tum Orientis iter insano animo volentem, cum litteris in Moscoviam transmisit, quibus Basilium propensissimis adhortationibus invitabat ad agnosendam Romanæ Ecclesiæ majestatem, ferendumque communibus in religione sensibus perpetuum fœdus, quod illi maxime salutare atque honorificum fore testabatur: ita ut Pontifex polliceri videretur se ex sacrosancta auctoritate Pontificia cum regem collatis regalibus ornamentis appellaturum, si, rejectis Græcorum dogmatibus, ad auctoritatem Romanæ Ecclesiæ se conferret: cupiebat enim Basilium regii nominis filium concessionem Pontificiam promereri, quam id dare sacrosancti juris esse, et Pontificiæ majestatis judicaret, quando et ipsos quoque Casares a Pontificibus maximis diadema aureum et sceptrum Romani imperii insignia accipere inveterata consuetudine cognovisset; quanquam et id pluribus a Casare Maximiliano legationibus postulasse ferebatur ». Concepte sunt hæc in Pontificio Regesto hæc verbis litteræ ⁶:

72. « Nobili viro Basilio duci Moscoviæ.

« Dilecte fili. Locutus est nobis dilectus filius Paulus Centurio civis Genuensis de nobilitate tua plurimum, eaque narravit, quæ partim antea noveramus, partim quæ nosse et intelligere magnopere desiderabamus: nam eximiam virtutem tuam, et in omnibus arduis rebus magnitudinem animi, splendoremque dignum tanti principis gloria habebamus nos jam pridem cognitum: quod vero, ut ipse Paulus nobis retulit, optima mente et voluntate erga rempublicam Christianam et sanctam hanc Apostolicam Sedem esses, aliquamque inter nos conjunctionem ætioris amicitie, ac benivolentia, quam nos omni affectu cupimus, tu quoque non aspernaturus esses, hoc nobis audire et cognoscere supra omnia fuit jucundissimum, præsertim cum memores apprime simus, quam erga te amicam et benivolam semper gesserimus voluntatem: nam a tempore felicis recordationis Alexandri VI prædecessoris nostri, cum tui legali componendarum (ut tunc audiebamus) rerum suarum causa in Urbe Roma versarentur, magnum dolorem accepimus, nihil fuisse conclusum: et deinde pia memoria Leone X prædecessore et fratre patre nostro universalem Ecclesiam regente, cum aliquantu-

¹ Sur. in Comment. an. 1525. — ² Clem. lib. brev. an. 1524, p. 2. — ³ Ib. n. 161. — ⁴ Ib. p. 251. — ⁵ Ib. ib.

⁶ Lib. brev. an. 1524, p. 251.

tum apud illum auctoritate valeremus, recordamur cum magna spe et fiducia nostra non semel ab eo ad te amicissime atque humanissime scriptum fuisse : quo enim tempore idem Paulus ipsius Leonis litteris in sui commendationem ad te attalis multa se a liberalitate tua consecutum fuisse affirmat; sed hoc sanctum amoris et amicitiae foedus, quod tibi cum Apostolica Sede intercedere optavimus semper, si summus et omnipotens Deus tribueret nobis, ut nos ipsi tecum ad ipsius Dei honorem et communem utriusque nostram voluptatem faceremus, profecto tanto divinitus beneficio nos affectos arbitraremur, quo majus ullum vix desiderare possumus : tibi vero et benignitati tuae, si te nobis promptum et facilem praeberes, perpetuam gratiam deberemus.

73. « Cum igitur idem Paulus affirmaret, se iterum ad nobilitatem tuam velle reverti, has omnino ad te litteras dare decrevimus, quas sive per manus ipsius Pauli, sive alterius ejusvis accepturus esses, quod propter longinquitatem itinerum et viae discrimina minus hominis salus saepe periclitari potest; hortamur et oramus nobilitatem tuam, ut amico animo et benigna mente legas et percipias, nostrasque preces et promissiones ita ad animum tuum propitia tua voluntate sinas pervenire, ex vero amoris affectu, et ex nostra paterna erga te mente et charitate procedere videbuntur. Nos, fili charissime, ita amavimus semper nobilitatem tuam propter virtutis famam animique praestantiam, ut nihil ardentius optaremus, quam te esse in communi sententia nobiscum cum reliquo Christianitatis corpore, et praesertim cum Sede Apostolica omnibus rebus unanimum atque conjunctum; quod adhuc factum non est superiorum temporum, ut potuimus intelligere, culpa; nunc vero nobis, divino admirabili beneficio Sedem Petri obtinentibus, quid causae esse debet, cur in nobis, amicitiam et societatem tuam sitientibus, non pari studio amoris respondeas; ac tanto desiderio nostro humanitatem tuam accomodes? Nostra dignitas ejusmodi est, et ita in excelso posita, ut multi pares tui maximum illi honorem habere soliti sint; sed nos, qui vere Christi vicarium esse cupimus, a quo humilitatis exemplo imprimis sumus eruditi, omnem nostram dignitatem, non in expectando ut rogemur, sed in rogando et precando ponimus, si modo nostra deprecatio summo Deo accepta sit, illis ipsis, quos rogamus, utilis et honorifica. Hoc igitur animo petimus a te, fili charissime, ut quo nos conjunctionem tuam appetimus desiderio, simili tu voluntate te nobis affectum praebeas in fœdere quidem et amicitia aequalem et tanquam fratrem, in amore filium, sicut nos te paterna charitate desideramus complecti. Quod si, Deo mentem tuam recte inspirante, nobiscum et

cum sancta Sede hac unanimes esse institueris, et sive per nuntium tuum hominem a te directum, cui confidere possimus, sive alia quamvis via et ratione de tua optima erga nos mente et parata nostris desideriis voluntate nos certiores effeceris, intelliges, et te ipsa experieris, nos tantam gerere tui honoris et tuae amplificandae dignitatis curam, ut nunquam te in hoc consilium cogitationemque invidiam nobiscum amicitiae et conjunctionis venisse peniteat, sicut supradictus Paulus, aut pro eo aliquis alter tecum copiosius loquatur, cui fidem in his habere, eumque tua gratia et benignitate prosequi non gravaberis. Dat. Romae die xxv Maii mxxiv, Pontificatus nostri anno 1. »

74. Accepti perlucaniter Pontificiam legationem Joannes Basilus, ac Demetrium nullis legationibus apud Prussiae magistrum et Maximilianum imperatorem perfunctum Romam transmisit proximo anno, pollicitus habenter, cum caeteris Christianis principibus religiosa fœdera armorumque societatem in Turcas se in futurum. Obfuit tam egregio consilio Lutherana haeresis, quae Turcarum incrementis favit; ob conflatas enim a Luthero ejusque sectatoribus seditiones nulla auxilia Hungaris et Germania submissa sunt, quantumvis a Ludovici regis oratoribus subsidiaria arma efflagitata ad Albanregalem recuperandam frangendosque Turcicos impetus viderimus. Redacta fuerat in Barbarorum potestatem una cum aliis arcibus Scodra, vulgo Scutari nuncupata, ubi ostendunt Clementis litterae ad episcopum Scutarensis datae¹; quibus ipse residendi in ea urbe religione solutus est, quando illa Tyrannum Turcarum jugo premeretur. Cumque eo aperto aditu Turcae in Croatiam irruerent, Pontifex ad muniendas arces incubuit, ac Bernardum Frangipanem ejusque filios, tum Georgium et Matthiam Veliae Modensiaeque regulos cohortatus est², ut Christianam rem forti animo adversus Turcicas irruptiones tenerent.

75. *Clementis nuntiata ad Hungaros.* — Cum igitur Germani Hungaro petita in Turcarum auxilia non suppeditarent, perlatus est Pontifici nuntius Ludovicum Pannoniae regem cum Turcarum imperatore iniquissimis conditionibus pacem pepigisse, scilicet in Solimani clientelam se commendasse, illique viam ad vastandam subjiciendamque Germaniam patefacturam : ex quo licet timore perculsus fuerit Pontifex, non tamen animum plane inducere potuit, tantum dedecus a Ludovico rege susceptum. Haec Joannis Matthiae Guiberti³ datarii opera Thomam et Vio, exaratis xxx Martii litteris, cardinalem S. Sixti in Hungaria legatum moneri jussit, ut rem diligentissime perquireret, ac si falsam

¹ Lib. brev. an. 1524, p. 172. — ² Ib. p. 315. — ³ Ext. ibid. p. 120.

deprehenderet, ne quam conceptæ sinistrae de Hungarorum fide suspicionis significationem jaceret: si autem famam veram esse comperiret, causas ad rescindendum nefarium fœdus illi exponeret, nimirum fundendum esse pro tuenda fide cruorem Christi exemplo, qui sum pro nostra salute fudit: æternam ignominiam maculam in Ludovici regis nomine inessuram, si populum Christianum hosti immanissimo proderet: ipsum intoleranda servitute premendum, si se dederet tyranno, qui nihil aliud quam illius perniciem moliretur, ut solus Pannonia potiretur; et quavis Turcica faces in finitima regna ferendæ essent, Hungariam tamen omnium primam arsuram: non deesse Ludovico ad retundendum Barbarum præsidia, cum regem Poloniae fortissimum patrum, sororumque Casarem, omnium, qui a pluribus sæculis Germanicum sceptrum tenuissent, potentissimum haberet: excubare assidue in Pannonia salutem Clementem Pontificem, qui cum ante adeptos apices Apostolicos patrocinium Hungarorum in curia Romana gessisset, ita tam patris ac pastoris officium non prætermittens esset: alte ipsi animo adhærere Ludovicum regem, Leonis patruelis clientelæ ab Wladislao rege moribundo commendatum, omnemque daturum operam, ne Turca nobilissimum Christianæ reipublicæ membrum difaniet: incumbere omni studio ad redigendos in mutuam pacem principes: recenter archiepiscopum Capuanum ad eos missum, in Germaniam ad rebelles Lutheranos motus compescendos cardinalem Campegium legatum, nec adductam in discrimen salutem regiam, cum se arma Turcica adversus Hungaros vertit non possent; quandoquidem Ægyptus opera Achomatis præfecti rebellionem fecerat, viresque Barbaricæ Rhodia obsidione exhaustæ erant. Misit eodem argumento fuere ad Thomam de Vio cardinalem Cajetanum legatum Pontificiæ litteræ Hungariæ et Poloniae regibus inscriptæ, ut eas, prout conditio temporum ferret, corrigere possent. Cæterum eidem legato significatum est, ut ex Hungarica legatione reverteretur, de qua revocata¹ transusaque in Laurentium Campegium datæ jam ante extant ad eum et Hungarum regem Clementis litteræ². Nullum ab Hungaro rege pacis fœdus cum Turca percussum est; nec tamen Christiani principes in mutua prælia coeuntes subsidia misere, turbatamque graviori clade Pannoniam Severina arce munitissima, quæ inter Albanregalem Budamque interjacet Barbaricæ grassatione sarcebat, expugnata, deflebimus.

76. *Solimannus arma vertit in Achomatem Ægypto positum, quem in rebellionem firmaverat spes Christiani subsidii.* — Petebat vero ab Hungario pacem Solimannus, ut impetus omnes in

Ægyptum converteret adversus Achomatem præfectum, qui memor illate sibi a tyranno injuria intentalique supplicii in Rhodia obsidione, jugum Turcicum excusserat, atque Alcaïrum in defectionem traxerat, suscepto sultani nomine; ac reliquiis Mamalucorum, necnon Christianorum virtute tollis bellum eidem Solimanno indixerat; cui Pontifex de armorum fœdere postulatus spopondit¹ daturum se operam, ut compositis civitibus bellis Christiana arma adversus Turcam verterentur.

« Principi multum magno et potenti Achmat Beg, Ægypti sultano.

« Magnam lætitiã accepimus postquam intelleximus te regnum Ægypti et ejus regni circumstantias, ac sultani nomen ad tuam potestatem et imperium transtulisse, eripuisseque illis; quibus et nihil unquam satis est, et omnis suorum ducum et ministrorum virtus semper infensa esse solet: laudamusque multum in hac re sapientiam tuam; animi quoque altitudinem magni facimus, qui te judicaveris ad imperandum quam ad serviendum esse digniorem: nos licet fidei et sanctæ religionis vinculo tecum, quod aliquando fuimus, nunc conjuncti non simus, tamen fama tuæ egregiæ virtutis adducti, quam in Rhodiorum obsidione cognitam ipse Rhodi magister ad nos rediens, multum nobis commendavit, non possumus te non diligere, et tibi omnia prospera optare, præsertim cum omnis tua sublimitas nobis et Christiano nomini utilis et commoda sit: tu enim eidem hosti Turco bellum et inimicitias indixisti, quem nos et Christianitas universa capitalissimum hostem habet, adversus quem pro communi nostra utilitate ambo armati atque animati esse debemus; ac nobis quidem et generi Christiano non deessent vires animusque illum hostem debellandi, nisi Deo omnipotente nos pro nostris peccatis flagellante, jam multos annos bellis et discordiis intestinis laboraremus: quas discordias si, Deo adjuvante, ut de proximo speramus, composuerimus, et ipse Turcus nostram virtutem cum detrimento suo, et tu nostram benignitatem cum tua utilitate poteris experiri: speramus enim te ad stabilitatem regni tui viribus nostrorum, apud quos vis virtusque bellicæ summa est, usurum; nos vero ad commoditatem fidei nostræ sanctæ et Christianorum sancta illa loca Jerusalem visitantium tuam liberalitatem et humanitatem experturos. His omnibus de causis, et ut animum nostrum erga te, ac desiderium quod habemus omnis felicitatis tuæ melius perspicerem, elegimus dilectum filium Joannem Bressorum equitem Jerosolymitanum presentium latorem, quem ad te mittimus, hominem prudentem et nobis fidum, qui tibi multa ex parte nostra ad novi status tui corroboratio-

¹ Lib. brev. an. 1521. p. 3. — = Ib. p. 2.

² Lib. brev. an. 1521. p. 161.

nem pertinentia significabit, cui tanquam nobis ipsis credere poteris. Quod si aut ea statim agere, qua ille te admonuerit, aut hominem ex tuis fidem ad nos mittere volueris, qui a nobis omnia cognoscat, experire cum tuo magno commodo et in Christianis hominibus virtutem ac prudentiam esse, et in nobis fidem. Verus Deus, quem nos adoramus, det tibi gaudium ex inimico et prosperitatem, ut deinde divinis muneribus provocatus acquiras illius cognitionem et amorem. Dat. Romæ, etc. XVII Aprilis MXXIV, Pontificatus nostri anno 1° (1).

77. Non opportuno tempore iata sunt a Christianis arma subsidiaria: nam antequam civilia bella sedari possent, Solymannus Abraham bassam adversus Achomatem submitit¹, qui Turcarum ad ipsum transfugientium ope brevi Achmetem cepit atque interemit, et Aleairum in Solimanni fide et obsequio continuit, Byzantium vero reversus bellerbeja dignitate ornatus est. Ex hac Achomatis novi Ægypti sultani clade Christiani imperii res vehementer afflictæ fuere; nam Rhodus, uti sperabatur, recuperari non potuit, ac Solymannus Ægypto Syriaque pacatis vires omnes ad obruendam Hungariam intendit, ut dicitur inferius.

78. *Clemens concordia interpretem frustra agit inter Gallum et Hispanum.* — Non desuisse autem Pontificem sponcioni præstitæ Achomati sultano de tentanda Christianorum principum concordia ad Turcam communibus armis optugandum, ostendunt navali ab eo labores ad funestum bellum extinguendum: siquidem cum a Carolo V et Francisco I urgeretur, ut in eorum partes concederet, constanter respondisse vidimus, communis tantum parentis officio utrumque complexurum, non alterius in alterum iras indigne susceplurum: quo argumento Carolo V illius amicitiam precansanti magnificis verborum officiis, rogantique ut ieta a prædecessoribus armorum in Italia adversus Gallos fœdera tueretur, respondit² paterno in omnes Christianos studio id efficere, quos temporum calamitas doceret in non mutua bella concitandos, sed amicitia ad contumenda Turcarum religioni et publicæ omnium rei insidiantium molimina connectendos: cæterum impositam sibi inserviendi Dei voluntatibus necessitatem: secundum vero Deum omnia illi amantissimi patris præstiturum officia: exhaustam viribus opibusque Italiam pacis commoda deponere, ac res ipsas jam

fluentes vel inducibus vel pace constabilitum iri.

« Casari. Recte iudicat de nobis serenitas tua, cum sibi label, ut scribit, persuasum, planeque et liquido constare affirmat, per omnes gradus dignitatis nostræ pari semper benivolentiâ nos erga eam futuros, aut eo etiam majore quo majoribus opibus præditi commodius illam declarare possemus. Nobis quidem amantissimis tui et tuarum rerum omnium, etsi conscientia ipsa nostræ perpetuæ atque immutabilis erga te, tuæque vicissim erga nos voluntatis contenti esse poteramus, tamen incredibilem quandam lætitiâ attulit dulcis illa in litteris tuis atque plena ingenue humanitatis prædicatione, quo animi optimum nostrum, non solum tibi notum, verum etiam gratum festatus es; gratiamque habemus dilecto filio nobili viro viceregi tuo Neapolitano, quod amicum et fidele testimonium veritati præbuerit. Ac nos quidem in hac sumus deliberatione ac sententiâ, nihil ut in humanis rebus præstabilis, nec magis nobis optandum esse iudicemus conjunctione ea, qua inter nos est; sive enim præterita nostra tempora cogitatione repetimus, tuis plurimis officiis ac maximis benivolentiæ indicis sumus obligati, sive presentia, consiliorum nostrorum omnium, quorum summa ad commune bonum Christianitatis tota dirigitur perficiendorum spem in tuæ serenitatis virtute, sapientiâ, pietate positam habemus: scimus enim animi istum tuum optimum et præstantissimum, et propter gratiam, quam Deo debet, hoc idem nobiscum una velle, et propter vim atque auctoritatem, qua ferme omnia potest, maximo adjumento Christianæ reipublicæ futurum esse. Quapropter his etiam causis talibus atque tantis nostrum flagrantissimum amorem, quo tibi, fili noster vere charissime, affecti sumus, concomitantibus, persuade tibi id, quod tamen habes merito persuasissimum, nulla unquam tempora, nullius contrarias suasiones, neque aliquas quorumvis nobis oblatas condiciones nos ab hac voluntate atque sententiâ, qua unum tecum, ut tu amantissime scribis, tanquam pater et filius esse volumus, vel minimum esse abducturas. Quod autem ad res Italie attinet, in communi studio iudicioque nostro, quo idem, quod tu, spectamus et cupimus, suscipienda nobis tamen fuit persona pastoris patriæque communis.

79. « Itaque cum Italie populi, qui contribuire ad belli sumptum soliti erant, finito tempore, quod fuerat in conventionibus expressum, aliquid non præterea tribuissent, implorarent et tuam et nostram misericordiam, seseque ex-

¹ Bosius p. 3. hist. equit. Hieros. Bizar. rer. Persic. l. XI. —
² Eod. lib. brev. an. 1521. p. 150.

1) Ut sua veritas constet historia, errata annalisticæ quædam, levia licet et parva, hic emendanda sunt. Achmetes præcedenti anno MXXIII, Egare DCXXXIX, in Ægypti præfecturam missus statim turbas eiecit cepit, quo non diu post in apertam defectionem evaserunt. Verum Solymannus celeritate sua illi effugerit, ut vix exorientis ignis succenderetur; etenim ne motus quidem armis missus Mahometes Dei Cairi proditorum interfecit; dein substitutus Ibrahim Bassi cum exercitu seditiosis nondum penitus sopite reliquiis extinxit. Ha Bah Mustafa in sua Chronologia histor. Italice versa. Expeditio ista majores æstimata est a Christianis quam a Turcis, a quibus ne in Annalibus quidem Turcis, a Lemclavio vulgatis, recensione digna reputata est.

haustos et impotentes omnino testarentur, nosque illorum inopia et plurimarum calamitatum consensu essemus, quoniam aspere et acerbe ageremus cum illis, sumus pietate quadam et illa etiam ratione retardati, quod non poteramus id agere sine manifesta declaratione nostrae non iam paternae in omnes, sed contra aliquos hostilis voluntatis, quo nihil magis esse arbitrati sumus neque ingratum Deo, neque Christianae reipublicae hoc tempore incommodum; nisi enim hanc opinionem retineamus, nos omnibus velle patrio affectu aeque esse consultum, omnis e vestigio nostra auctoritas vel ad pacem communem constituendam, quod unum est maxime habenti Christianitati hoc tempore necessarium, vel ad convocandos in auxilium principes, si hostis praepotens, ut jam minatur Turca, ingruat; vel ad dignitatem Sedis Apostolicae, quae tota fere dilapsa est, in aliquem commodiorem statum redintegrandam, prorsus perierit: quod damnum tua quoque serenitas sensura esset; quanto plus enim in nobis erit auctoritatis, quoniam eam nos in omni varietate temporum, quorum eventus saepe incerti sunt, tuae serenitati totam deferimus, tanto erimus tibi utiliores; et sicut nunc possides in nobis amicissimi benivolentissimique personam, possidebis etiam patris, nam secundum Deam omnipotentem, cuius maxime numen et voluntatem spectare nos oportet, tu unus es potissimum et semper futurus es, cuius voluntati et amori omni inhaesura sunt et studia et consilia nostra. His igitur de causis ab aperta omni significatione abstinimus; quod autem bono modo fieri a nobis potuit, non de fuimus rebus tuis et tuorum, quantum quidem potuimus, et quantum Sedis Apostolicae lenitas potuit perferre, cuius tu debilitatem et inopiam utinam praesens inspicere, et manibus quodammodo contrectare posses; quanquam hoc non Sedis Apostolicae dumtaxat, sed totius Italiae commune malum est, quae exinanita omnis et exhausta quietem spiramentumque efflagitat, ut etiam ad serenitatis tuae bonitatem sapientiamque pertineat, quando omnia istis recuperatis rebus tuis, ad votum tibi divino beneficio processerunt (quo nuntio ex litteris tuis valde laetati sumus) res autem Italiae vel tibi honorificis induciis, vel etiam commodiori exitu sedari posse videantur. Convertere jam animum ad cogitationes pacis, et tranquillitatem Christianae reipublicae, tua quoque auctoritate et prudentia constitutum velle, sicut jam ex venerabili fratre Nicolao archiepiscopo Capuano nostrorum omnium voluntatum consensu, quem te de studiis et desideriis nostris omnibus certior fecisse confidimus, intelligere plenius potuisti. Dat. Romae, etc. xiv Aprilis mxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

80. Suggesterat etiam paucis ante diebus Clemens pacis consilia Francisco Gallorum

regi, qui litteris referentis pluribus amoris et observantiae significationibus efflagitavit, ne Hispano regi foedere jungi vellet: cui responsum est¹, omnia Pontificia studia ad reipublicam Christianam bellis civilibus depressam erigendam verum iri, inque omnes paternae studia se explicitorum.

« Franciae regi.

« Gratae et amabiles serenitatis tuae litterae, quas etiam dilectus filius Franciscus Marsei sua prudentia et sermone apto subsecutus est, animum nostrum sic affecerunt, ut vere videremur in illis omnem imaginem tui erga nos amoris expressam cognoscere: cui nisi responderemus pari benivolentia, profecto nos meli-
 psoos ingratos esse indicaremus. Et quidem hoc animo foimus a nostri Pontificatus initio, ut, omni omissa et rejecta privati commodi ratione, mentem et voluntatem indueremus patris omnibus communis et aequi: satis enim intelligimus hoc et Deo a nobis deberi et officio nostro; sed non id solum nos cogitasse, verum etiam re ipsa praestitisse, tu es optimus testis: scis enim cum et fide ac obligatione antea astricti maximis beneficiis devincti essemus, hoc honore accepto retraxisse nos potius studia illa superiora nostra, quam protulisse tantumque reliquisse fidei nostrae pristinae, quantum sine aperta quasi denuntiatione novarum inimicitiarum praetermitti non potuit, reliqua multa et magna, quae a nobis forte poterant expectari, ita contraximus, ut omnibus recte judicantibus potuerit apparere tui magis a nobis et debiti nostri, quam ullius proprii affectus haberi rationem. Quamobrem hoc volumus tuae serenitati esse persuasissimum, nos aequali primum animo, ut bonum Pontificem deceat, erga Christianos principes, et paternam in omnes esse voluntate, plurimum autem deinde illis debituros, qui sua studia atque auxilia ad commune bonum Christianae reipublicae nobis profitebuntur, quam laborantem tot calamitatibus et modis omnibus afflictam, ut fulcire et sustentare possimus, non tam humani consilii res est, quam divini auxilii. Itaque tuarum litterarum promissiones plenas constantiae et amoris, tantoque rege dignissimas, in eam partem accipimus, ut sperare debeamus pace aliquando conciliata (quod nostrum summum immensumque desiderium Dominus Deus sua gratia et elementia prosperum facere dignetur) nos tuae serenitatis virtute atque praesidio pleraque aut delapsa jam dudum, aut etiam nunc ad ruinam praecipitantia, quae quidem ad verae cultum religionis, et ad veram gloriam honoremque pertinent, in integrum restituros. Haec igitur spe, quam in te positam habemus, cum illo amore conjuncta, quem nobis praclare in litteris tuis exprimis, eo nos animo in omnem

¹ Lili. brev. an. 1524. p. 151.

dignitatem tuam esse puta, quo certe esse debemus optimo et amantissimo, quem si experiri vuleris, efficiemus ut cognoscas te sancte Ecclesie primogenitum filium a nobis omni patria indulgentia et benivolentia foveri, etc. Dat. Romæ x Aprilis mxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

81. Commendavit Pontificia consilia de pace inter Carolum et Franciscum redintegranda Henricus Anglorum rex, suamque Apostolica Sedi pro communi Christiana reipublica provehenda causa operam detulit. Pontifex, gratiis ei actis, de Nicolao archiepiscopo Capuano ad dissidentes reges conciliandos misso, ipsumque denique adituro fecit certiore¹ :

« Regi Angliæ.

« Ex litteris tuis xxy Marlii datis, et ex venerabilis fratris Joannis episcopi Bathoniensis oratoris apud nos tui sermonibus cognovimus ingenuitatem litterarum nostrarum, quibus ad serenitatem tuam statum rerum, quæ tunc erant, aperte et dilucide perscripseramus, probatam tibi admodum gratamque fuisse : quod nos certe, qui veritatem potissimum diligimus, eique semper hæere intendimus, etiam tuæ serenitatis optima mente et ingenii præstantia freti fecimus libenter. Ac nos quidem in hac eadem sententia constantes tua serenitas inveniet, nihil dissimulantes aut simulantes eorum, quæ ad communem utriusque nostrum rem rationemque pertinebunt ; quam tecum amoris et amicitie conjunctionem volumus esse perpetuam : sed et nos vicissim tali te animo præditum experiri, ut veris et honestis rationibus semper locum esse velis, non novum quidem nobis, sed tamen semper jucundissimum est ; vetus enim nostra et constans de tua sapientia et magnitudine animi opinio omnibus indiciis quotidie magis confirmatur. Tuam vero de nostra in te incredibili benivolentia, studioque in omnibus rebus satisfaciendi tibi opinionem verissimo a te indicio susceptam, si fieri poterit, etiam ut augeamus dabimus operam. Quomobrem sit hoc testatum et ratum, omnia nostra tuæ dignitati, commodo, amplitudini semper parata esse. His superioribus diebus venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Capuanum, qui nostris omnibus consiliis intimus est, pacis communis conciliandæ causa misimus, eam personam communis pastoris in nobis meditantes, quam et nobis Deus imposuit, et tua serenitas etiam approbare in suis litteris non est gravata. Ei igitur mandavimus, ut tractato cum reliquis negotio te postremo adiret tanquam exitum et perfectionem rerum omnium in tuo consilio, prudentia voluntateque inventurus, etc. Dat. Romæ die xxvi April. mxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

82. *Redintegratur bellum inter Carolum I^o et Franciscum Galliarum regem.* — Aucte interea res Casarea, et Gallicæ depresso fuere ; nam Fontis-Arabici arx munifissima ab Hispanis Gallo crepta est¹ in Navarræ et Galliarum limite : in Insurbria vero ob sævientem Hyemis inclementiam maximis incommodis Galliens exercitus attritus est : Cremonensis² arx a Casareis in deditionem accepta : denique Galli post nonnulla adversa prælia, cum Helvetiis ad eos subsidio venientibus itinera fuissent interclusa, Alpes transgredi compulsi sunt³ : de qua victoria extant Joannis Baptistæ Sanga, qui a secretis Clementi Pontifici erat, datæ ad Franciscum Danalum marchionem Pischariae, necnon ad... proregem Neapolitanum Casareos duces xv Maii hujus anni diè consignatæ litteræ⁴, quibus eam est ipsis gratulatus. Tuebantur adhuc Gallicum nomen Novaria, Lauda, et Alexandria præsidio militari munitæ ; sed brevi a Casareis ad deditionem faciendam adactæ. Exactis ita universa Insurbria Gallis intermissa pacis inter principes consilia redintegrare Clemens Pontifex constituit, atque amplissimarum indulgentiarum præmia noxas per sacram confessionem expiaturis proposuit, ac triduanam jejunia ad placandam divinam iram, ut bella civilia tolleret, Christianaque arma averteret in Turcas, omnibus Christi fidelibus indixit⁵ : qua de re hæc ad Venetum patriarcham scripsit⁶ :

« Patriarchæ Venetiarum.

« Dei ira nostris peccatis provocata est, sicut ex pestis et bellorum cladibus manifeste colligitur : quomobrem nos, appropinquante etiam sacro Jubilei anno, ut animas puriores tam sancto tempori pararemus, binas litteras sub plumbo edidimus, quarum unis Jubileum ipsum, alteris triduanum jejunium omnibus Christi fidelibus indiximus, quo pace et salubritate per Dei clementiam nobis reddita, bellum in Christi hostes convertamus ; cui operi festis est Dominus nos incessanter incumbere, etc. Dat. x Junii mxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

Scriptæ⁷ etiam eo argumento ad eundem alia litteræ, tum ad cardinalem Eboracensem in Anglia, Laurentium cardinalem Campegium in Germania, Thomam de Vio cardinalem S. Sixti agentem adhuc in Hungaria legatos⁸, ad archiepiscopum etiam S. Andreae in Scotia, Gnesnensem in Polonia, Bituricensem in Galliis legatos natos, ut vocant, ac primates, ut Apostolica imperia de piacularibus jejuniis propitiandoque Deo promulgarent.

83. At quamvis Clemens omni contentione tum piorum precibus apud divinum Numen, tum internuntiorum opera apud reges pacem in

¹ Guicci. l. xv. — ² Id. ib. — ³ Id. ib. Sabellic. Continuat. hoc ann. Ferron. l. vii. — ⁴ Ext. l. i. collect. lit. princ. p. 127. — ⁵ Clem. lib. brev. an. 1524. p. 272. — ⁶ Ib. p. 272. — ⁷ Ib. p. 282. — ⁸ Id. ib.

¹ Lib. brev. an. 1524. p. 156.

Christiano imperio redintegrare amitteretur, tamen ejus labores ad irritum cecidere : siquidem exactis Italia Gallis de invadenda ipsa Gallia Caesaris et Italicis armis sumpta sunt consilia¹ procurante duce Borbonio, qui regnum illud partiri cum Anglo erat pactus; lectaque² apud S. Agatham Caesaris et Henrici Anglorum regis litterae de Galliae expeditione conficienda in concilio Caesareo fuere. Haec vero novorum bellorum consilia infringere omni opera contendit Clemens, ut Matthaei Guiberti datarii ad Apostolicum in Anglia internuntium data litterae ostendunt³, utque consuluit disjungendos a Gallicis partibus Helvetios, ne Franciscus rex iterum infestare Italiam posset; suggestisque hoc monitum, non minorem esse virtutem refinendi, quae parva sunt, quam acquirendi : ita proregi Neapolitano significari jussit, nullum aurum subsidiarium pro invadenda Gallia se collaturum, ne communis parentis officio deesset; cumque in Villafrancano portu Rhodiâ classis sub Pontificia clientela ageret, metuens ne Hispanus Gallusve eas invaderent ad Rhodios equites in belli societatem trahendos, Galliae Caesareaeque classium praefectos a temerario et impio facinore hisce litteris sibi temperare jussit⁴.

« Hugonis de Moncada classis Caesareae praefecto.

« Scire te credimus eas naves Ordinis Hierosolymitani, quae in portu Villafrancae sunt, nostra sub tutela ac potestate esse, ita ut nostro maxime nutu ibi tanquam in loco ab illis immuni conederint, ne pietatem semper professi, nec nisi adversus Turcas pugnare soliti in Christi fideles incurrerent. Vereri autem cogimur ne invite trahantur ad bellum, vel a te vel a praefecto adversae tibi classis, quod nos nullo pacto vellemus, ut nostri nostrum exemplum non sequantur, qui sane hoc miserabile et intestinum bellum componere frustra conati, procul taciti ac dolentes spectamus partium ac belli expertes futuri, cum omnium parentes et pacis cullores esse debeamus. Te igitur, quem tui regis exemplo nostri observantem, ac pii potius et honesti quam impii et utilitatis rationem secuturum, speramus, his nostris monemus ac plurimum in Domino exhortamur, ne naves dicti Ordinis Hierosolymitani, quas nostras esse ducimus, ad tecum militandum impellas, etc. Dat. xxvii Junii mxxiv, Pontif. nostri anno 1 ».

84. Non sine causa concepti erant ii metus; quippe regum animi adeo in mutuum perniciem erant efferati, ut quaeque usurparent, quae laedendo hosti idonea viderentur: hincque sacra cleri vectigalia a Gallo rege trapezitis oppignorata referunt⁵ ad reficiendum aerarium: pariterque Carolus V in Hispania sacram pecuniam,

quae ex indulgentiis pro Basilica S. Petri construenda fuerat redacta, tum etiam aliam, quam Christi fideles ad Rhodum propugnandam recuperandamve confulerant, occupavit; utque facinus religionis specie coloraret, professus est se eam auri vim repensurum, compositisque rebus expeditionem Turcicam confecturum: tum ausi veniam a Pontifice deprecatus est; cui ille respondit⁶ eam pecuniam uti divino obsequio consecratam attingendam non fuisse, fideliumque pietati illusum; modo tamen restituendae illius voluntatem non immutare, culpa exemit: « Volumus, inquit, ut propositum hoc restituendae suo tempore pecuniae, stabile conservans, advocato cœtu aliquorum honestorum et gravium virorum tam secularium quam Ecclesiasticorum, iteres coram eis hujusmodi restitutionis promissionem, Deoque fidem tuam obstringas, te data occasione sanctae fidei propagandae, et illas et alias praetera pecunias in ipsius honorem exposituram, ut haec tua promissio non solum apud eos, quos advocaris, tui sit optimi animi erga Deum testis, sed illorum etiam testimonium apud omnes populos propaleatur, ut qui de suis bonis ad hunc unum finem defendendae ab impio Turca Christianitatis partem dederunt, cum se cognoverint non fuisse deceptos, majore etiam animo, ubi res postulaverit, plura largiantur; in quo Dei omnipotentis gloria cum tuae laudis ampliacione, sicut speramus et optamus, possit esse conjuncta. Dat. Romae xxx Maii mxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

85. Porro Caesar, Turcici belli abjectis curis, instructa in Genuensi portu classe⁷, conductos sacro auro exercitus Germanicos et Italos in Provinciam, quam imperii beneficiariam contendebat⁸, effudit duce Borbonio, qui eam ex confecta cum Hispano et Anglo pactione una eum regio titulo affectabat⁹: cui Henricus ducenta aureorum millia menstrua pro faciendis in rem militarem sumptibus erat pollicitus, vel cum florentissimo exercitu consociatisque Belgicis copiis in Piccardiam irruptionem: vetera quippe in Galliam controversa majorum suorum jura repetere, et Gallicum sceptrum Anglico conjungere exoptabat, cumque Borbonio post primas impressiones res in Provincia bene verterentur, Anglum sollicitavit, ut ad distrahendas Francisci regis vires alia parte in Gallias irrumperet; constitutumque est¹⁰, ut Sullolciae dux exercitum ex novemdecim peditum tribusque equitum millibus conflatum ductaret, cum rex Scotiae excusso ducis Albaniae tutoris in Gallia absentis imperio in Angli partes transfugisset¹¹. Semere postea ea consilia, cum reversus in Scotiam dux Albaniae adversarios com-

¹ Guicci. l. xv. — ² Contin. Sabell. hoc ann. — ³ EM. l. 1. collect. lit. princ. p. 125. — ⁴ Lib. brev. an. 1524. p. 233. — ⁵ Contin. Sabellie.

⁶ Lib. brev. an. 1523. p. 250. — ⁷ Ang. Just. l. vi. Bizar. Fol. — ⁸ Ferron. l. vii. — ⁹ Guicci. l. xv. — ¹⁰ Gilbert. datar. Pontific. lit. l. 1. collect. lit. princ. p. 133. — ¹¹ Id. ib.

pressisset ¹, et Henricus bello Gallico, quod difficillimum opinabatur, tum Scotici belli metu, vel Pontificiis hortatibus abstinuit; neque Carolus V ex Perpinianensibus claustris per Narbonensem provinciam ad conjungendas cum Borbonio copias irrumperere, uti sponderat ², ausus est.

86. At Borbonius post occupata plura minor oppida Toloni arce et Aquis Sextiis politus, cum Arelateme oppugnare aliaque militaria facinora aggredi meditaretur, a Caesaris ad Massiliam nobilissimo portu insignem vi capiendam, cum Carolo Cesari ad edomandam Galliam idonea futura esset, inde revocatus est: ad quam exercitus hæsit, fessusque est: ob præsidiariorum virtutem locique munitionem ³. Interea Pontifex qui summa contentione hoc Provinciale bellum dissuaserat, pacemque ob Lutheri Solimanique grassationes inter reges componere studebat, uti plures tum in Regesto Pontificio, tum in collectione principum litterarum ostendunt littere ⁴; tot orientia bella lens dolensque intuebatur; curasque ejus auxere Turcarum piratarum excursionis maritime: nam primum Neapolitani regni et Pontificie ditiosis littora instarunt ⁵; dein Cortogulus piratarum princeps celebratissimus triginta navium ac trium trirerem classe non jam piratico, sed imperatorio more non modo prædas agere, sed etiam arces Neapolitani regni supero mari imminentes explorare cepit ⁶, ut reges expugnaret; miserandumque ac funestum erat eos in extremum pæne discrimen rem Christianam suaque amplissima regna committere ob unius puncti terre altercationem; seque ad ossa usque invicem rodere, ut Gibertus Pontificius datarius in litteris ⁷ ad marchionem Langum Clementis in Anglia oratore missis deplorat. Ejusdem Pontificis hortatibus Cesar, cui longe magis intererat Germaniam a Luthero concussam atque tumultuantem in pace continere, quam Galliam affectare, pacis se cupidum præbuit ⁸, deque induciis pangendis colloquia redintegrata tuere.

87. Jam Gallicæ res in meliorem versæ statum erant; nam ad Massilienses scopulos Casareæ allidebantur vires, ac Franciscus rex contracto exercitu fortissimè suppelias ferebat, atque etiam Mediolanensem expeditionem conficere moliebatur spe meliorum rerum efatus, ejusque orator in Pontificia curia episcopus Bajocensis datis septima Augusti die litteris ad comitem Balthasarem Castilionem hæ pactiones proposuit, ut nulla de Borbonio duce pro recuperando principatu fieret mentio, cum de-

cretoria sententia ob prodicionis crimen damnatus esset: tum Gallorum regem omnino velle, ut Mediolanum Pontifici, ut communi arbitrio custodiendum tradatur, ac si que suboriatu lis, nullum de pace sequestra sermonem inferendum: quamvis Pontifici pacem oranti obsequi Franciscus rex cupiat, tamen late famam increbrescere, illum compositis cum Anglo rebus ad Mediolanensem expeditionem conficiendam jam provolare, nec integra stante Gallia, Mediolanocessurum: neque Italos ad Galliam invadendam Germanis Borbonioque se conjungere debuisse: cui Balthasar Castilionæus concordie leges acerbiores temperare cupiens rescripsit xviii Augusti non decere victum tam aspera pacta poscere: Casarem, qui Borbonio erat pollicitus pacem, illo non comprehenso nunquam confecturum; fideique sine gravissima macula deesse non posse, paremque exulum Mediolanensium, qui Gallicæ partes erant secuti, ac Borbonii conditionem esse: Casarem etiam, qui supremum Mediolani obtinebat principatum, suo juri non detracturum, incertos esse bellorum exitus, lætaque initia infelicibus sæpe eventibus claudi: sibi vero exploratissimum esse omnia Clementis Pontificis studia ad pacem conversa, ac sine ulla privati commodi spe publicam ab eo quietem salutemque exoptari, atque ita justitiæ lancem firmam tenturum, ut in neutram partem sil deluxurus, acturumque ne posthac Gallia ipsius integritati ac paterno amori diffidat: nec vana a Balthasare comite jactata erant, de Clemente, qui tot bella civilia perosus iterum archiepiscopus Capuanum legatum ad Casarem ac reges Gallum et Anglum misit ¹ incunte Septembri, atque hæc litteris Carolum V ut Apostolicis monitis precibusque in amplectenda pace se accommodaret, ursit.

88. « Cesaris.

« Redit iterum ad serenitatem tuam nostro jussu venerabilis frater Nicolaus archiepiscopus Capuanus, paucis ante mensibus idem laboris et itineris emensus, pro eisdem causis, quas Deo omnipotenti acceptas et Christianæ reipublicæ in universum salutare, pastorali nos urgente officio, iterum tractandas et repetendas suscepimus. Orantes igitur Dei clementiam nos, ut sancti hujus voti compotes reddere, nostraque pia consilia prosperare dignetur, quorum quidem perlicendorum maxima pars in te sita est, hortamur serenitatem tuam in eodem Domino, et studiose non solum requirimus, sed etiam rogamus, ut te nostris piis monitis ac precibus, imo divinis placitis obsequentem filium reddas et universorum Christi fidelium salutem et tranquillitatem, que a tuo maxime nutu pendent, pie prospicias, quemadmodum super his latius alloquetur majestatem tuam idem

¹ Polyd. l. xxvii. — ² Ferron. l. lxxix. et Guicci. ubi sup. — ³ Lib. i. coll. lit. princ. Ferron. l. vii. Gucci. l. xv. — ⁴ Lib. i. lit. princ. hoc anno data. — ⁵ Eod. l. i. p. 123. — ⁶ Ext. ea de re lit. in eod. lib. p. 139. — ⁷ Ext. in super. p. 123. — ⁸ Ext. eod. lib. p. 129.

¹ Clem. l. brev. an. 1524. p. 365.

archiepiscopus, cui fidem eandem quam nobis ipsis per te adhiberi cupimus. Dat. VI Septembris MXXIV, Pontificatus nostri anno 1°. Extant eodem argumento ad regem ¹ Angliæ, tum ad cardinalem ² Eboracensem in Anglica aula gratia fluentem hortativa ad pacem litteræ; tum ad ducentem Sabaudia ³ et ducissam Engolismensem Francisci regis matrem ⁴, ut legato in re-dintegranda concordia operam navent.

89. Increbrescebat late Francisci Gallorum regis in Italiam adventus, ingentiumque bellicorum apparatus fama, quam idem archiepiscopus Capuanus, cum ad reges proficisceretur, datis ad Clementem litteris confirmavit ⁵; abruptamque fuisse inter Hispanos Gallosque de pace vel induciis actionem, seque propterea substitisse, ut nova Apostolica mandata exi- ceret. At Clemens, quem anxius impendentis rei Christianæ ex funestis hæc bellis civilibus exitii metus urgebat, cum ad Hispaniæ et Angliæ reges properare jussit ⁶ ut pacis consilia provellet: tum Francisco Gallorum regi significavit ⁷ quanto concordie ipsum inter et æmulos reges instaurandæ arderet studio; neque illis laboribus vel ipsi vitæ pro ea perficienda parsu- rum.

« Regi Christianissimo.

« In hoc adventu tuo ad Italiam, de quo per litteras venerabilis fratris Nicolai archiepiscopi Capuani facti certiores sumus, etsi, ut videbatur, id per te nobis potius debuisset significari cum aliqua etiam declaratione tuæ erga nos voluntatis; tamen nostri officii memores misimus statim ad serenitatem tuam dilectum filium Rubertum Buschelium, et nobilitate, et fide, et prudentia nobis probatum gratumque, qui animum nostrum ac desiderium ad te deferret, ac si quid posset salva tua dignitate in commodum commune Christianitatis fieri, nostro nomine experiretur; qua etiam de re ad supradictum archiepiscopum scripsimus. Et quamquam nobis multa adversentur, qui pacem maxime omnium cupientes, exitu ipso consiliorum nostrorum adhuc frustrati sumus; tamen quoniam in bono opere perseverantes, et laborem et vitam impendere Deo præclarum est, mandamus eidem archiepiscopo, ut susceptum iter proseguens ad Casarem et Angliæ regem se conferat: licet enim nobis sapiens ejus consilium valde probatum fuerit, quod interrupta pacis aut induciarum spe, sine nostro jussu non ultra putaverit progrediendum; tamen nos attendentes in omni armorum tumultu sæpe multa accidere, per quæ pax confici possit, modo ipsi, quos penes est potestas, de eventibus rerum fideliter instructi deliberare tuto possint; volumus ipsum archiepiscopum, quem maxime aptum ad hæc nego-

lia novimus, omnibus difficultatibus postpositis, perficere jussionem quam a nobis accepit: in quo hortamur serenitatem tuam in Domino, et magnopere requirimus, ut non modo cum tua bona venia, sed etiam favore auxilioque tuo adjuvum iter suum sequi, et peragere commode tribuas, etc. Dat. Romæ die XII Octobris MXXIV, Pontificatus nostri anno 1°. Extant ¹ ejusdem Pontificis prædicte ejus diei datæ eodem argumento ad Francisci regis matrem ducissam Engolismæ litteræ, ut filium ad pacis consilia flecteret, dum internuntius Apostolicus ad Casarem et Anglum proficisceretur.

90. Descendebat tum ex Alpibus florentissimo succinctus exercitus in Insulbriam Franciscus rex, cum antea Borbonium atque Casareos bellica arte delusisset, quasi in eos Massiliensi obsidione fessos expeditionem ductaret: cujus tamen militaria consilia illi præsentientes, tum metu depulsi soluta Massiliæ obsidione copias ex Provincia in Liguariam et Insulbriam reducere præcipiti cursu, ne eas milite idoneo nudatas invaderet Gallus: qui, antequam idoneis præsi- diis Mediolanum munire potuissent, eos consecutus summa celeritate signa victricia Mediolano intulit ², multasque circum urbes arcesque in suam potestatem redegit. Ad quem Pontifex pacis cupidus exente Octobri alium internuntium Apostolicum, scilicet Joannem Matthæum Gibertum designatum episcopum Veronensem, Pontificiorum consiliorum omnium participem, ut ex illius litteris vidimus ³, decrevit; hortatusque ⁴ est regem ipsum, ut ob imminens rei Christianæ exitium, quod bella civilia afferre- bant, paci animum accommodaret.

91. « Judicium summi Dei, quod de serenitatis tuæ victoria et prosperitate rerum omnium factum esse conspicimus et desideramus, tibi bene evenire, et ut sit nomini, generi reique Christianæ faustum et salutare eundem Domi- num Deum deprecamur. Nostra quidem omnis voluntas, quantum semper spectaverit ad pacem, tua in primis serenitas plane potuit existi- mare: cujus voti et desiderii nostri ut is sit aliquando exitus, quem semper oplavimus, nunc in tuæ serenitatis manu videtur positum. Res quidem publica Christiana in quod discrimen deducta sit, nisi pace aliqua et principum concordia stabiliat, tu pro tua prudentia judicare facilius potes, quam nos scribere. Dat. Romæ apud S. Petrum die xxx Octobris MXXIV, Pontificatus nostri anno 1°. Consignatæ sunt eodem die alie ad ejus matrem datæ litteræ ⁵, ut ipsum ad pangendam pacem induceret: ad quam etiam episcopus Bajocensis in Pontificia curia Gallicus orator scripsit ⁶, rei Christianæ

¹ Lib. brev. an. 1524, p. 361. — ² Ib. p. 362. — ³ Ib. p. 358 et 449. — ⁴ Ib. p. 360. — ⁵ Ib. p. 438. — ⁶ Ib. — ⁷ Ib. p. 522.

¹ Ext. ib. p. 517. — ² Ang. Just. l. vi. Continuât. Sabellie, hoc an. Ferron. l. vii. Guicæ. l. xix. — ³ Ext. lit. l. collect. — ⁴ Lib. brev. an. 1524, p. 498. — ⁵ Ext. ib. p. 493. — ⁶ Lib. l. collect. lit. princ. p. 139.

statim deposcere, ut rex concordiam cum Cesare confirmaret, manemque hominum gloriam conculcasset.

92. Parto Mediolano poterat Franciscus rex universa Insubria Cesareos inopia ejus victoria perturbatos facile depellere, si in eos fluctuantes et pavidos signa victriæ convertisset: sed cum aliquot diebus Mediolani substitisset, hostes ex metu recreati se erexere, ac Ticinum, Cremonam, Laudamque Pompeiam ingentibus præsiidiis firmarunt, ut astu et locorum munitione bellum extraheret, rerumque redintegrandarum occasionem captarent, ut Joannes Baptista Sanga exaratis xxi Novembris litteris¹ scribit. In illa porro media Cesareorum consternatione, ac secundo Gallicorum successuum cursu, Clemens Carolum V in Hispania agentem sollicitavit, ut ad pacis consilia animum flecteret², deque Giberto internuntio ad Gallum regem submitto pro agitanda pace certiozem fecit.

« Cæsari.

« In maximis curis, quas pro salute Christianæ reipublicæ, et nostri officii ac pastoralis muneris functione diu ante suscepimus, illa nos imprimis semper sollicitos habuit cogitatio, ut pacis fœdus aliquod et compositionem ejusvis concordie concluderemus, quo laboranti omni genere cladum et periculorum tam ab externo hoste Turca, quam ab inclusis seditionum et hæresum morbis Christianitati possimus in otio et in tranquillitate consulere: cui nostros sancto et recto desiderio usque adhuc tempora adversata sunt, neque vox nostra sapius implorantis et flagitantis pacem, ut oportebat, audita est: enimvero nos eo acrius exposcebamus, quod intelligebamus bellum illud in Italia geri, idque trans Alpes transportari, indeque in Italiam revocari, quod majoribus odiis quam viribus niteretur, cum satis plane essemus conscii quid exhausta tot sumptibus, fessa tot damnis ferre posset Italia. Tamen hortantibus et consulentibus nobis, ut aliquando honore omnipium, ut res ferebat, in tuto constituto finis discordiis poneretur, nihil proficere potuimus, nimirum cum neque de ponendo bello, neque de gerendo ab iis, qui bellum administrabant, consiliis nostris est obtemperatum. Itaque successerunt ii exitus, quos successuros esse oculis cernebamus, ut repente repulso exercitu, qui Alpes transierat, copie in Italiam Gallorum prorumperent Mediolanumque caperent, ipsomet rege Christianissimo suum exercitum ductante, qua urbe primaria amissa et divisis serenitatis tuæ ducibus; pars enim quidem Cremonæ, pars Papiæ, aut Laude subsedis dicta est. Quod nos periculum toti Italie, ac huic sanctæ Sedi imminere cernentes, statim

dimisimus dilectum filium Joannem Matthæum electum Veronensem datarium nostrum, cui homini maxime confidimus, ut ad eas regiones Italie se conferens nostrum nomen et auctoritatem interponeret ad tractandam et componendam, si fieri posset, pacis aut induciarum rationem aliquam, si modo aut qui tuas res curet, nobis momentibus, aut qui suas res prosperiores putet, nobis hortantibus voluerint auscultare. Illud quoque curari ab eo et agi mandavimus, ut si jam de exitu totius belli videretur judicium esse factum, consilio aliquo occurreretur, ut ne omnia in eandem caderent ruinam, victoresque ipsos, quominus impetu victoria in quorumcumque excidium uteretur, alicujus pudoris et reverentie obice frænaremus: quod alio modo ut fieri possit, non possumus intelligere; namque et necessitati cedere semper sapientis est habitum: ac nostra quidem et conjunctorum nostrorum calamitas mille conditionibus aliquibus tractandis serenitati tuæ, rebusque tuis fructum aut commodum afferre potuisset. Hæc omnia ad serenitatem tuam per nosmetipsos scribenda esse duximus, ut intelligere ipsa posset servatis omnibus vinculis amoris, voluntatis, necessitudinis, quæ inter nos fuit, semper et futura est, quæque ex animo non elabetur nostro, quam vitam ipsam amittamus, quid nobis fuerit necesse remedii rebus nostris et consilii capere, atque ut per ea quoque necessitatem nostram agnoscat, et amorem erga nos conservaret. Dat. Romæ die xxx Octobris mxxiv, Pontificatus nostri anno i ».

93. Conceptas eadem verborum formula litteras Clemens ad Henricum Anglorum regem misit¹: tum huic sedando bello operam dedit; neve novæ aliorum bellorum faces accenderentur, cum Franciscus rex victrices copias in Neapolitanum regnum, ad illud occupandum divellendosque ex Insubria Hispanos, traducere moliretur, ac per Ecclesiasticam ditionem, quæ Hispanis etiam in Insubriam ex regno Neapolitano patuerat, iter aperiri eflagitasset, obstitit omni contentione Pontifex, atque Giberti internuntii opera illum ab ea mente dimovit, ut Joannis Baptistæ Sangæ Pontificiorum arcanorum participatæ litteræ xxi et xxix Novembris diebus consignatæ ostendunt²: idemque conqueritur, Hispanos regiarum voluntatum interpretes, immemores beneficiorum acceptorum a Clemente, qui Provinciam expeditionem infelicem iis tam prudenter dissnaserat, et Cæsareas magis quam Gallicas res provexerat, eo temeritatis prorupisse, ut Romanum Pontificem communem omnium Christianorum parentem suis tantum voluntatibus inservire vellent, et quasi legem darent, ausos ad eum scribere sacra oracula in nefarium sensum detorta: *Qui non*

¹ Ext. ib. p. 140. — ² Clem. lib. brev. an. 1524. p. 473.

¹ Ibid. — ² Ext. l. i. colect. lit. princ. p. 140 et 143.

est mecum contra me est; quam ob rem Clemens Gallis clam se coniunxit.

94. Quam vero inique Cæsarei administrarent cum Clemente VII, qui etiam tum Hispanam rem paterno studio exulserat, ex Belcairi¹ Metensis episcopi historicis monumentis colligitur: «Franciscus, inquit, interim de regno Neapolitano invadendo, ubi nulla aut admodum rara præsidia Lanouius reliquerat, deliberavit, ac Joannem Stuardum Albanæ regulum e Scotorum regum familia legatum suum declaravit: cui sexcentos cataphractos equites, et aliquot leviores, decem peditum millia attribuit: inter quos notus Clajetanus cum sua centenaria cataphractorum equitum ala, qua post Borbonii discessum ejusdem legatus nec consiliorum particeps a Francisco donatus erat, atque Eguilius cum quinquagenaria, viri strenui et militares numerati sunt. Hujus expeditionis Clementem Pontificem vel auctorem, vel saltem approbatorem e nostris Bellajus, ex Halis Galeatius Capella scribunt, sed mihi Francisci Guicciardini potior sententia videtur, quam et Joannes Belcarinus Pegulio frater meus, qui tum admodum adolescens Stuardi Albanæ reguli domesticus eidem bello interfuit, confirmavit: se enim a Stuardo sæpius audivisse mihi narravit, Clementem Francisco suasisse, ne exercitum divideret, donec toto Mediolanensi principatu politus esset: nullam regni Neapolitani repetendi suspicionem moveret: tot hostes Mediolanum illi peperisse, quid si regni Neapolitani cupiditas accedat? Venetos, qui nunc cum Cæsare de societate disceptant, tum statim se apertos hostes declaratos, uti se adversus Carolum VIII declararunt: nec ab ipso postularet quæ ex officio recusare cogeretur: se enim neutram in partem propensurum, et semper conciliandæ pacis locum reservaturum, nec ulla inîtæ societatis indicia professurum. Verum ante redditum Clementis responsum Padum ad Stellatam Stuardum trajecerat: quinto tamen post die, novo a rege mandato accepto, retrocessit, Padumque iterum trajecit, quod Germanica auxilia ad Cæsarianum exercitum appellere inciperent, et ad nova Borbonius conquirenda rediisset: sed et paulo post altera Helvetiorum Rhetorumque auxilia ad Gallicum exercitum accesserunt. Hinc Franciscus, Boniveto urgente, Stuardum iter institutum persequi jussit: is Padum ad Stradellum transmisit Romanum petiturus».

95. Non tamen destitit Clemens pacis consilia urgere ad Neapolitanum regnum Carolo V asserendum, conquisitaque concordia media hæc fuere: ut Mediolanensis principatus Gallica corona divulsus secundo natu Francisci regis filio jure fiduciario traderetur, reservato Cæsari

supremo illius imperio, ac vi ingenti auri re-pensa: qua de re mense Octobri extant Jacobi Sadoleti litteræ datæ ad Raphaelem Hieronymum in Cæsarea aula internuntium Apostolicum, quibus consentanea Belcairus refert.

96. His addit Belcairus² de Joanne Stuardo Albanæ regulo: «Cum Romam Albanæ regulus cum exercitu properaret, societatem non ut ante cum Francisco inîtam, sed quasi tum iniretur, Clemens promulgavit, qua ne alter alteri noceret mutuo promitterent, et Cæsaris legatis indicavit, sequæ adhuc adigi quadam necessitate declaravit. Diploma societatis significandæ cum Joannes Corsus Florentinus legatus Cæsari obtulisset, Cæsar qui Clementem in tanto discrimine a se defecturum sibi persuadere non poterat, aut sibi ita persuasum simulabat, admodum ut par erat commotus, nullo odio, nulla ambitione, nulla privata cupiditate, sed sola Pontificis Leonis auctoritate adductum, bellum se adversus Gallum suscepisse respondit: Leonem porro eo impulsam a Clemente tum cardinale Medice instigante, omniaque ejus consilia moderate, qui ne quid Gallus in Italia possideret, ad totius Italianæ nationis tranquillitatem maxime pertinere diceret, hunc ipsum Clementem societatis paulo ante Hadriani Pontificis mortem inîtæ auctorem fuisse: idcirco iniquissimum esse sibi quæ molestissimum, ut qui Cæsarem in tanta discrimina conjecerit, conjectum nulla urgente necessitate deserat, totiesque datam fidem fallat». Et infra: «Quibus quærimoniis Florentinus legatus Clementem, ex quo Pontifex creatus sit, non amplius privatam cardinalis Medicis, sed publicam communis totius Christianismi parentis personam sustinere respondebat, cujus inprimis officium sit solidam universo orbe Christiano stabilire pacem: idcirco Cæsarem identidem monuisse se nemini privatim additurum, publicam duntaxat causam acturum: sæpius ad illum ea de re scripsisse, præsertim cum Bonivetus ex Insubribus discederet: quæ commodissima pacis ineundæ occasio fuit, cum optimis conditionibus eamdem Cæsar inire posset: Cæsarem duntaxat respondisse, se nihil, Anglo non assentiente, aggressurum: meminisset, quam serio quamque vehementer ipse dissuasisset, ne Cæsar in Phocensem provinciam exercitum immitteret, omnem pacis spem præcisurum, et Franciscum ad turbendam de integro Italiam provocaturum: bis ad illum Capuanum Pontificem misisse, nec quidquam profecisse; quin et Veronensem, capto jam Mediolano, ad Franciscum ac Lanouium, et utrumque a pacis rationibus offendisse prorsus Alienum, Gallicis copiis in regnum Neapolitanum profecturis, transitum per Pontificias ditiones Clementem denegasse; Franciscum nihilominus, ut

¹ Belcair, l. XVIII, num. 44.

² Belcair, l. XVIII, num. 16.

accelerarent et per Placentinum agrum iter insisterent jussisse, non expectato Clementis responso : idcirco Paulum Vectorium ad Lanoum misisse, ut conditionibus, si temporis ratio habeatur, non iniquis, Anglo et Venetis a Casare propemodum abalienatis, aut pacem, aut inducias faceret : illum conditiones respuisse, et se alienum ab utrisque declarasse ».

97. *Ex his bellis oriuntur ingentia mala rei Christianæ nociva.* — Emerisse ex his bellis ingentia mala deplorat ¹ Jacobus Sadoletus, Turcicam tyrannidem auctam, ac Albæ-Regalis præfectum Turcam facta ex Albaregali eruptione Severinum arcem munitissimam Budam inter Albanque interjacentem expugnasse, Turcisque grassationibus infelicem Hungariam patere : in Croatiam præterea et Istriam Christiani nominis hostes infestis agminibus longe lateque excurrisse, ingentes prædas egisse : Polonum a Moscoviâ bellum sibi timere, suspectumque : illi decretam a Casare in Moscoviam legationem, adeo ut contra Casarem ipsum ac Moscovitam sibi Turcam conciliare, atque in id fœdus Hungaricum adducere meditetur ; quamvis hujusmodi suspiciones Pontifex remove annitatur, significetque, eam legationem pro Moscoviâ in communem cum aliis Christianis principibus concordiam revocando missam, ut communibus armis Turcica vis reprimatur. Cæterum Polonos egregiam de Turcis, qui in eorum provincias finitimas irruerant, victoriam retulisse, a Gilberto Pontificio datario Florentinis oratoribus significatam est ² ; quamque egregiæ spes de reportandis de fidei hostibus præclaris triumphis affulgerent, si omnes Christiani principes positis simultatibus in eos arma consociarent. At mutus livor perstrinxit eorum oculos, ne tantæ gloriæ lucem aspicerent ; quod quidem ingente fassus est episcopus Bajocensis in aula Pontificia, ut diximus, Gallicus orator in litteris ³ ad comitem Balhasarem Castilionæum datis, Franciscum regem belli Mediolanensis labores castrensés suscepisse, non Mediolani potitundi cupidine, sed æmulatione gloriæ, innatoque in Hispanum nomen odio incitatum : atque ita eos principes Carolum et Franciscum juvenia viribusque florentissimos ostentandæ effundendæque in opprimendo æmulo potentiæ inani gloria titillari. Sed quam saluti fuisset agitata in Synodo Lateranensi cruceatæ militiæ consilia sequi, Clementisque paternis monitis obtemperare, tristes docebunt exitus ; cum Franciscus inanis gloriæ conceptas spes cum ignominia carceris commutatas luxerit, et Carolus, Germania Lutherani hæreseos furoribus exposita, valde imperium labefactarit, se et suos in gravissima discrimina conjecerit, auctosque summis laboribus principatus demum tædio rerum

humanarum abjecerit. Cæterum de eximia ejus pietate plura Surius refert : ad quam fuisse propensum, Ecclesiasticasque sanctiones coluisse ostendunt hæ Clementis ad ipsum datæ litteræ ¹ :

« Casari.

98. « Accepimus quod celsitudo tua pro sua in Deum omnipotentem pietate, et nostræ religionis observantia ita jejunia ex præceptis Ecclesiæ indicta observare nititur, ut hoc non modo in tuæ valitudinis, verum omnium Christianorum salutis, qui a te maxime pendet, detrimentum cedere possit, si vires corporis tui non satis ad hoc robustas, jejunia et ciborum qualitas extenuent, minusque promptas ad publicam utilitatem reddant. Cum autem longe majus meritum tuæ celsitudini apud Deum omnipotentem proponatur, longeque utilius publice futurum sit, si illa aliis piis actionibus ac curis Christianæ reipublicæ a domesticis et externis hostibus defendendæ valido corpore incumbat, quam si jejuniis et carnis ac lacticiuorum abstinentia privatum meritum ferat ; idcirco nos, quod etiam felices recordationis Leonem papam X prædecessorem nostrum fecisse accepimus, eidem tuæ celsitudini omnium juniorum observationem non solum remittimus, sed pro publica utilitate prohibemus, etc. Dat. in Martii mxxxiv, Pontificatus nostri anno 1 ».

99. Non prætermittendum hic videtur de Francisco Gallorum rege, illum Ecclesiasticam hoc anno libertatem læsisse, coniecto in carcerem episcopo Eduensis : qua de re Clemens apud eum questus est hisce litteris ² :

« Regi Christianissimo.

« Serenitatem tuam plurimum in Domino cohortamur, ut quacumque injuria læsissus, aut indignatione provocatus fueris, a te ipso ne recedas, sed in solita tua pietate et religionis observantia permaueas : et plurimorum imperatorum, et in primis Constantini illius magni, qui orbi universo imperavit, tum multorum Christianissimorum regum majorum tuorum exempla æmuleris, qui semper magnam rationem habuerunt dignitatis Ecclesiasticæ tuendæ, atque etiam augendæ, et sacratissimo episcopali ordini magnum honorem detulere ; quantoque reverentius continentibusque cum Ecclesiasticis agerent, tanto suam putabant et dignitatem et potestatem ampliorem reddi. Te igitur, quem pari illis virtute præditum eadem moderationis atque justitiæ gloria illustrari cupimus, exhortamur, ut ipsum, (nempe Jacobum Eduensium episcopum) si non ipsius, at saltem ordinis episcopalis gratia, ac nostro etiam intuitu, qui pro Ecclesiæ honore laboramus, si non missum facere velis, eo quod aliqua subsistat causa, que

¹ Ibid. p. 136. — ² Ib. p. 135. — ³ Ext. ib. p. 131.

¹ Clem. lib. brev. an. 1524. p. 138. — ² Ib. p. 186.

luum animum justa iracundia et indignatione moveat, qui forsitan erimem commiserit, quod non videatur esse remittendum, eum sub Ecclesiastica custodia metropolitæ, ad quem pertinet, asservandum, et ut episcopum decet, tractandum permitas, etc. » Subdit legibus actum iri eo severius, quo caeteris exemplo innocentie præluere debuisset. « Datum Romæ die IV Junii M^{DC}XIV, Pontificatus nostri anno I ».

100. *Illuminatorum hæresis in Hispania.* — Irrepsisse hoc eodem anno Hispanias novæ hæresis pestem inler viros pietatis affectatæ studiosos, qui non ex Ecclesie institutis, sed ex fanaticis instinctibus, quos divinos fingebant animo, opera dirigebant, narrat Lucas Waddingus: additque Minoritarum ministrum sanxisse, ut novatores ita delusi carceri traderentur: « Irrepserat, inquit, hoc tempore per illam regionem (nimirum Castellæ), blanda quedam sed perniciosa pestis hæreseos nuncupatæ illuminatorum, seu viæ illuminativæ, aut dimittentium se divinæ dispositioni, nihil volentium facere, nisi quod ultro per divinas inspirationes aut revelationes sibi suggeri facile et erronee credebant; ne in religionem irreperet (infecerat enim hæc stulta superbia et æmulatoria fatuitas quosdam ex clero et religiosis) summa cura invigilari præcepit Quinonius (erat is Minoritarum minister), ut si quis deprehenderetur per hanc viam incedere, et admonitus statim immediate sine resistantia et contradictione ab ea non recederet, et ab hujusmodi stultitia non desisteret, ipso facto sine dilatione et misericordia carceri manciparetur: aqua quidem sententia, ut qui proprio spiritu per imaginariam illam viam illuminativam ad interitum tendebant, superioris judicio per tenebrosos carceres in viam rectam revocarentur ». Hac fascinoso insania Anabaptistarum principes, quibus demon instar numinis se videndum objiciebat, necnon Suenkseldianos, qui præ interno efflato sacre Scripturæ oracula contempserunt, indicatum est, inferiusque visuri sumus.

101. *Laurentius Justinianus miraculis clarus.*

— Hoc quoque anno Clemens Andreae Gritti ducis Venetorum precibus permotus, post adducta in religiosam disquisitionem miracula divinitus ad imploratam apud divinum Numen Laurentii Justiniani patriarchæ Veneticarum opem edita, de quibus sacra actio jam ante a Sixto IV, Leone X, et Hadriano VI fuerat instituta, diuque qua decet consilii maturitate discussa, eundem Laurentium beati nomine exornavit, ejusque effigiem in Ecclesiis et altaribus totius ditionis Venetæ exponi, memoriam Ecclesiastico ritu recoli permisit¹. Consignatum est Diploma hac temporis nota: « Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die

XXIII. . . . M^{DC}XIV, Pontificatus nostri anno I ».

102. *Theatinorum Ordinis exordium.* — Radicare in orbe Christiano capere hoc anno Theatini Ordinis primordia sub auspiciis Joannis Petri episcopi Theatini, qui in Pontificatu Pauli IV nomen accepit, et Gajetani Thienæi sacerdotis Vicentini, cui maximæ virtutis illustratæ miraculis beati nomen pepererunt: qui sacer Ordo amplissimo Diplomate¹ confirmatus est:

« Venerabili fratri Joanni Petro episcopo Theatino, et dilecto filio Gajetano presbytero Vicentino, et eorum sociis et successoribus.

« Exponi nobis nuper fecistis, quod vos et nonnulli alii ejusdem propositi socii vestri divina, ut creditur, inspiratione ducti, cupientes cum majori animi quiete Deo servire et illi magis pio desiderio adherere posse, tria substantialia religiosæ vitæ, paupertatis scilicet, castitatis et obedientiæ vota emittere, et sub solito ac communi habitu clericali in unum habitantes et in communi viventes ac Deo humiliter et devote, quantum ipse dederit servientes, sub nostra et Apostolicæ Sedis humili et immediata subjectione et speciali protectione clericalem vitam ducere decrevistis, supplicarique nobis fecistis, ut de nostræ atque hujus sanctæ Sedis Apostolicæ plenitudine potestatis solitaque clementia in præmissis benigne annuentes, de eis, quæ ad hujus vitæ propositum conducere aut quomodolibet expedire videntur, vobis, sociis successoribusque vestris providere dignaremur: nos, qui omnium Christi fidelium piis et honestis desideriis libenter annuimus, vestrum in hac parte laudabile desiderium plurimum in Domino commendantes, vestrisque hujusmodi supplicationibus inclinati, vobis et cuilibet vestrum, ut quancumque visum fuerit possitis tria substantialia religiosæ vitæ, ut petitis, paupertatis, castitatis et obedientiæ vota publice emittere, et in manibus ejuſdemque presbyteri sæcularis vel cujusvis Ordinis regularis solemniter profiteri, ac sub solito et communi habitu clericali, subque nomine et nuncupatione clericorum regularium in communi ac de communi viventes in locis religiosis aut sæcularibus, prout vobis ab illis quorum loca ipsa fuerint, concessum fuerit, seu expedire videbitur, sub nostra et sanctæ hujus Sedis Apostolicæ immediata subjectione et speciali protectione in unum habitare, atque ex vobis inter vos singulis annis superiorem eligere præpositum nuncupandum, qui usque ad triennium et non ultra confirmari possit, aliosque quoscumque sæculares clericos quavis dignitate fulgentes seu laicos, qui Deo inspirante ad hujusmodi vitæ propositum et communem vivendi modum sese conferre voluerint, recipere, et post an-

¹ Apud Sur. to. I, et apud Bolland. VIII.

¹ Bull. in Clem. VII. Const. 11.

nam probationem ad talem trium votorum professionem in manibus superiorum seu præpositi emittendum, et ad hujusmodi communem vivendi modum admittere; necnon statuta quæcumque, ordinationes et constitutiones de omnibus et singulis quæ ad hujusmodi vitæ propositum conducere, moresque et institutum honeste et devote clericaliter vivendi concernere videbuntur, de missis præcipue et aliis divinis officiis seu horis canonicis, prout vobis melius videbitur, celebrandis et recitandis, licita tamen et honesta, rationalia et bonis moribus et sacris canonibus non contraria facere, edere et pro tempore facta edita corrigere, reformare et in parte vel in totum immutare ac de novo alia prout vobis expedire videbitur, instituere et ordinare, ac juxta illa vivere; quæ postquam a vobis condita, edicta, reformata, instituta aut immutata et ordinata, ac nobis seu successoribus nostris exhibita fuerint, Apostolica auctoritate approbata et confirmata sint et esse censentur: et ut omnibus et singulis privilegiis, exemptionibus, immunitatibus, indulgentiis, facultatibus, libertatibus, auctoritatibus, indultis, favoribus, concessionibus et gratiis spiritualibus et temporalibus, quibus potiuntur et gaudent, aut in futurum poterint et gaudebunt canonici regulares Lateranensis congregationis personæ et loca eorum, vos personæ et loca vestra uti, potiri et gaudere possitis», et infra: « indulgentus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xxiv Junii m̄xxiv, Pont. nostri anno 1 ». Dederat ¹ eidem Joanni Petro alio Diplomate undecima die Maii exarato Clemens ministrandi in Urbe sacramenti Ordinis, ac sacerdotum doctrina imbuendorum ad sacramenta rite administranda provinciam: proximo vero anno monasterii B. Magdalene, in quo resipiscentes meretrices excipiuntur curam in divinis illi commendavit ². Porro illum, abdicato episcopatu, et archiepiscopatu Brundisino reprobato, in privata sanctorumque vita se collocasse; deinde a Paulo III ad cardinalatum evectum, ac demum in Marcelli II locum Romanum Pontificem subrogatum videbimus.

103. *Abyssinorum regis ad Lusitanum litterarum*. — Decrevit hoc anno Æthiopum Orientalium imperator legationem ad Romanum Pontificem, tum ad regem Lusitaniam pro sacro bello contra Saracenos suscipiendo, excindendaque superstitione Mahumetica, ac funesta Europæorum principum bella civilia plaxit, eosque sollicitavit, ut positis odiis ad Syriam Christi cultui restituendum se accingerent: quæ vero ad Lusitaniam regem transmissæ fuere litteræ hisce verbis conceptæ erant ³:

« In nomine Dei Patris omnipotentis crea-

toris cæli et terra, et omnium rerum factarum visibilium et invisibilium: in nomine Dei Filii Christi, qui est Filius et consilium et propheta Patris: in nomine Dei Spiritus sancti paracliti Dei vivi, æqualis Patri et Filio, qui locutus est per os propheta spirando super Apostolos, ut gratias agerent et laudarent Trinitatem perfectam in cælo et in terra, in mari et in profundo semper. Amen, etc.

104. « Eo tempore, quo ad me relatum est de potentia regis patris tui, qui Mauros fedissimi Mahumeti filios debellabat, Deo gratias ingentes egi propter incrementum, et magnitudinem, et coronam conservationis in domo Christianitatis. Similiter summam cepi voluptatem ex legatorum adventu, qui verba ipsius regis ad me detulerunt, ex quibus singularis amor et notitia et amicitia inter nos effecta est ad eradicandos expellendosque malignos Mauros, et incredulos gentiles, qui habitant inter tua meaque regna. Dum essem in hac lætitia, audivi tuum memque patrem prius esse vitam defunctum, quam hinc legatos ad eum mitterem; quamobrem gaudium meum in merorem subito conversum est, ita ut in hoc cordis mei dolore mecum etiam aulæ nostræ proceres, et prælati Ecclesiastici, et qui in monasteriis sunt, omnesque demum subditi nostri vehementissimum luctum fecerint, ita ut voluptas primi nuntii cum tristitia hujus novissimi obrueretur.

105. « Domine, a principio regnorum meorum nulla legatio nullusque nuntius vel a rege vel a regno Portugallie ad me pervenit, nisi dum viveret rex tuus pater, qui duces suos ad me misit et proceres cum clericis et diaconis, qui totum solemnium missarum apparatus attulerunt: et propterea maxime sum lætatus, et eos honorifice suscepit; et non multo post eos dimisi, ut reverterentur cum honore et pace: et postquam pervenerunt ad portum maris, qui est in finibus meis in Mari Rubro, non invenere magnum præfectum classis, quem pater meus miserat; is enim non expectavit, et de hoc me fecerat certior, quoniam non poterat expectare, cum esset moris vestri de triennio in triennium magnum classis præfectum creare. Interim alius noviter creatus adventi; qua de causa longiorem quam opus esset moram legali contraxerunt. Nunc vero mitto mandata mea per fratrem Christophorum Licanati, cui nomen est a baptismo Zaga Zabo, nempe gratia patris, qui desideria mea coram vobis explicabit: et item ad papam Romanum mitto Franciscum Alvaris, qui nomine meo præstet obedientiam, uti justum est.

106. « O domine rex frater mi, attende et da operam amicitiam, quam inter nos pater tuus aperuit, et crebro mille nuntios et litteras; nam eas magnopere videre desidero, uti a fratre meo, nam id æquum est, cum ambo simus Christiani, et Mauri, qui mali sunt, semper in sua secta

¹ Ext. Sadol. — ² Bull. in Clem. VII. const. 14. Francisc. Caraciel. in Vit. Paul. IV. — ³ Ext. apud Damian. Goetz. to. II. Hsp. illust. p. 1295.

concordes existunt. Et nunc profiteor, me nolle in posternum legationes regis Ægypti admittere, nec aliorum item regum, qui ad me sæpe legatos mittebant, sed solum celsitudinis tuæ, quos venire maxime opto, quoniam reges Mauri me loco amici non habent propter religionis dissensionem, sed amicitiam simulant, ut tutius et liberius mercaturam in nostris regnis exercent: unde magnum commodum consequuntur; ingentem enim vim auri, cujus sunt avidissimi, e regnis meis exportant, cum parum mihi sint amici, et commoda eorum nullam mihi afferant lætitiæ: sed hoc tolerandum fuit, quoniam superiorum regum nostrorum vetus est institutum; et si eis nequaquam bellum intero et penitus profligo, temperandum in hoc mihi esse arbitror, ne illi contra sanctum templum in Jerusalem violent et diruant, in quo sepultura est Jesu Christi, quam Deus in potestate fœdissimorum Maurorum reliquit, et pariter solo æquarent alia templa, quæ sunt in Ægypto et Syria: et hæc est causa cur eos non invadam et debellem; cujus rei me plurimum lædet. Etiam hoc mihi facilius persuadeo esse faciendum, cum neminem Christianorum regum habeam finitimum, qui me adjuvet et cor meum exhilaret.

107. « Ego, mi rex, nequaquam lætari possum de Christianis Europæis regibus, cum eos audiam in uno corde minime consentire, vigereque inter eos bella. Estote simul omnes in una concordia unanimes; deberetis enim inter vos certo fœdere esse contenti. Et certe, si mihi Christianus rex finibus esset conjunctus, nunquam una hora ab ipso discederem: et de hoc non plane scio quid dicam, aut omnino faciam; cum hæc a Deo ordinata esse videantur.

108. « Domine mi, mitte, obsecro, frequentes ad me nuntios; nam cum litteras tuas video, vultum certe tuum intueor, quoniam major amicitia oritur inter longinque distantes, quam inter eos qui propinqui sunt, propter desiderium quo tenentur: nam is qui reconditos habet thesauros, cum eos oculis non videat, corde semper, et quidem vehementissime, diligit, sicut Dominus Jesus Christus in Evangelio dicit¹: *Ubi thesaurus tuus, ibi cor tuum*; ita cor meum apud te est; cum tu ipse meus sis thesaurus, et tu pariter me tuum thesaurum debes efficere, et cum meo cor tuum sincere copulare. O Domine frater, serva verbum hoc, nam es prudentissimus et uti audio, patri in sapientia similis; et de hac re statim cognita Deo gratias egi, abjectoque dolore, gaudium a me susceptum est, et dixi: *Benedictus sit filius sapiens, et magni capitis filius regis Emmanuelis, qui selet in cathedra regnorum suorum*. Domine mi, cave ne defatigeris, cum sis fortis non secus ac pater

tuus, nec ostende debiles vires adversus Mauros et gentiles; nam eos cum Dei auxilio adjuvante virtute tua facile debellabis et destrues. Et non dicas tibi esse a patre tuo vires exiguas; nam eæ sunt certe satis magnæ, et Deus semper opem feret. Mihi adsunt viri, aurum, commectus, instar arene maris et stellarum cæli. Nos simul conjuncti totam Maurorum barbariem destruemus, neque aliud a vobis peto, quam peritos viros, qui meos milites in præliis ordines servare doceant, etc. »

109. *Orta rursus inter Castellanos et Lusitanos discordia de novi orbis finibus.* — Recruduit hoc anno dissensio inter Lusitanos Castellanosque de novi orbis limitibus jam ante mota coram Hadriano VI. Definierat eos Alexander VI, ut nimirum Lusitani ad Orientem, Castellani ad Occidentem incognitas terras perlustrarent: nec verisimile videbatur eas nationes unquam in extero orbe concursuras; at insatiabilis ambitio duabus gentibus vastissimum orbem angustum effecit; ubi enim Magellanes per Occidentem ad Moluches insulas penetravit, mox de earum certatum est supremo imperio. Veterem possessionem retinere Lusitani amisi sunt, atque arguebant, eas intra limites ab Alexandro designatos contineri, hæc ratione, ut refert Petrus Martyr¹: « Esse pagos aiunt illi, et rura, villulasque, suos proventus ad Malacheas, Calienteas Cochineasque nudinas afferentes, ut accedit in universo rusticis ad urbes et oppida venum necessaria comportantibus, quæ domi colunt et nutriunt rustici ».

110. At quid Castellani opponerent addit auctor Hadrianum VI compellens: « Nos vero e contra reperimus Malucham ab ipsis usurpata, quod sit extra lineam illam dividendam ad Oriente in Occidentem ab utroque polo: id tuæ beatitudini est notissimum, quia coram ea discussa fuit non semel ista quæstio ». Redintegrata ea controversia hoc anno ait idem auctor² in Commentariis iv Julii ejusdem anni missis ad archiepiscopum Consentinum, ut ea Clementi VII offerret: « Adeo certam esse rem illam infra nostros limites ab Alexandro Pontifice assignatos arbitramur, ut ad novam protectionem preparandam cum impensa non vulgari recentis in Cantabrico Bilbani portu naves sex necessariis commectibus comparatis construxerimus, statueramusque, ut circiter vernum equinoctium vela facerent ex portu Clunio Galiceo tibi noto ad aromatum ea commercia tractanda destinato ».

111. Demum Lusitani ad componendas exorientes discordias a Carolo V postularunt, ut iudiciario ordine prius rem cognosceret: extracta lite, neque arbitris inter sese consensientibus,

¹ Petr. Mar. dec. 5. c. 7. et dec. 6. c. 9. — ² Id. ib. dec. 6. c. 19.

³ Mat. vi.

eo res processit ¹, ut Lusitani in Indiis viribus superiores arcere Castellanos pararent: et Carolus V, si suæ naves lacesserentur, terrestri prælio Lusitaniam undique Castellana dilione cinclam obruere meditaretur, pro tuenda Alexandri VI donatione: de qua quidem variarum gentium reges gravissime sunt conquesti, cum juris sit naturalis terrarum incognitarum possessionem inire, nec rationi consensial, ut dimidius orbis terrarum genti exiguae ascribatur, quæ nec etiam in vastissima imperia colonias deducere, atque nationibus erudiendis adducendis ad cultum divinum præ esse possit.

112. *A. B. Martino Valentino propagata in Mexico fides.* — Hoc anno Martinus Valentinus legatus Apostolicus cum duodecim Minoritis ad Mexici imperii regiam urbem pervenit exci- tus ² a Ferdinando Cortesio, Mexici debellatore, qui adeo sacerdotis venerabatur, ut nunquam cum ipsis misceret colloquia, nisi detecto capite, et fixo humi genu: fuisse illum pium et humilem, ac summis honoribus sacerdotes excipere, et vestî demissa libare oscula tum religionis ergo, tum ut Mexicanos suo exemplo ad pietatem religionemque adduceret, refert Vitæ ejus auctor; additque Americanos percussos stupore fuisse, cum illum ita se dimittentem viris religiosus conspicerent, quem ipsi instar numinis colebant, atque exinde sacerdotes nostros in summa veneratione habuisse. Imperatum pariter Hispanis a Cortesio, ut religiosos viros venerarentur, atque ad Americanos ab errore eripiendos, et peccata effusis elemosynis redimenda incumbent.

113. Porro ex sacerdotum præsentia religioni constituendæ navalem operam, idola quævis collisa, in erudiendis infidelibus, baptismo abluendis, justis nuptiis celebrandis collocatum studium: cumque variæ difficultates in nova illa Ecclesia instilunda emergent, hoc anno Ferdinandi Cortesii diligentia primam synodum Americanam Mexici celebratam, cui Martinus tanquam legatus Pontificius præsedit, ac novemdecim religiosi sacerdotes, quinque alii clericali ordinis, sex vero laici litterati, inter quos erat idem Ferdinandus Cortesius, interfuerunt. In ea vero agitur quam potissimum uxorem neophyti et pluribus, quas habuerant, retinere deberent: sancitumque ut quæcumque velent ex his ritu Christiano sibi copularent, cæteras vero repudiarent. Ad propagandam dein religionem imposuit Cortesius provinciis præfectos ³, ut omnia idola diffringerent: ipseque ad novas quærendas terras mense Octobri hujus anni expeditionem confecit, secumque regem Quabutinocum et alios proceres, ne quid se absente novarent, abduxit. At eo absente Hispani, qui Mexici hæserant, ambitione et avaritia

obcecati civilia inter se odia exercere, atque in apertum discrimen nascentem Ecclesiam Mexicanam objicere ⁴; nam Barbari, animadversa eorum discordia, de ipsis interficiendis sumpserunt consilia, quæ divina vi irrita conciderunt.

114. Meminit de iis Christianæ religionis inter Mexicanos felicissimis progressibus Laurentius Surius ⁵, observatque eo tempore, quo Martinus Lutherus, dæmonis organum infelix, Christianos a vera fide abducebat, divinam providentiam alterum Martinum ad gentem idololatram Romani Pontificis opera legasse, qui dæmonum servos Ecclesiæ aggregatos in filios Dei cooptaret: cum id hæreticorum omnium signum sit certissimum, ut bonos corrumpant; Romanæ vero atque Apostolicæ Ecclesiæ id decus singulare atque ornamentum, ut impios dæmonum laqueis irrefitos ab idolorum cultu et ferina barbarie ad agnitionem Dei humanitatemque traducat. « Anno, inquit, salutis MXXXIV, venit in civitatem Mexicanam frater Martinus Valentinus cum duodecim monachis tanquam vicarius papæ a Carolo Cesare illic cum auctoritate ejusdem Pontificis missus, eodemque anno prædicavit ille in novi orbis terra continente Evangelium Christi, et magnos illic progressus magnaque incrementa fides Christi accepit. Et quidem ea ipsa fides, quam Germani et plerique alii Europæi a Martino Lutero et aliis sectariis male persuasi ut papisticam rejiciunt; baptizabantur illic multa hominum millia: et cum antea plures simul uxores habuissent, dubitareturque quam ex omnibus retinere deberent, eodem anno Mexicana habita est synodus solemnis, cui tanquam papæ vicarius præsedit Martinus Valentinus, in quo tandem definitum est, quod qui fidem Christianam cum omnibus Romanæ et Catholicæ Ecclesiæ ritibus complecterentur, ex omnibus uxoribus unam tantum, quam vellent ducere ritu Christiano. Idola omnia ex templis exturbabantur: crux Christi, et sanctissimæ Mariæ Virginis imago in templis reponerentur: Eucharisia populis ostendebatur: missæ sacrificium a Martino et collegis duodecim pateferebat: Evangelium Catholico more pie et pure annuntiabatur; inde vero paucis annis tot baptizabantur in ea novi orbis plaga, ut alii septies dena centena millia, alii quatuordecies dena centena hominum millia in solo illo Mexicano regno baptizata retulerint: magna etenim in eo novi orbis tractu est hominum copia, adeo ut in insula fani divi Dominici quindecies centena hominum millia fuisse reperiantur, et quandoque in processione centum millia hominum se Christiano more ceciderint virgins ». Et infra: « Et, o divinam providentiam, o terribilem Deum in consiliis super

¹ Id. ib. c. 10. — ² Mexici expugnati hist. — ³ Ibid. p. 239.

⁴ Ibid. p. 243. — ⁵ Sur. in Comment. an. 1538.

filios hominum, septimo anno post natum in Germania dogma Lutheranum, in novo orbe Martinus Valentinus vitæ sanctitate et miraculorum operibus inclaruit, et cæcis gentibus Evangelii lucem (sinceram quam Germania, Martino Luthero apostata infami duce, fastidivit) invehit». Et infra :

115. « Et certum est omnes Indos et novi orbis Carolini incolas et accolæ fieri quotidie magis ac magis Christianos. In archiviis Caroli Cæsaris lectum est unum quemdam sacerdotem septies centena hominum millia baptizasse, alium tercentum millia, alium centum millia, alios plures, alios pauciores. In solo Mexico referunt multi summa fide dignissimi triginta fuisse dynastas, quorum quilibet habuerit sub se centum millia hominum, aut circiter, et tria millia toparcharum, qui et alios sub se haberent clientes fiduciarios, et beneficiarios, vasallos, valvasores, et valvasinos : qui dynastæ certa anni parte familiam suam alebant in civitate Mexicana curia regis Moteczumæ, et ex ea non licebat illis discedere ad suas provincias nisi regis permissu, ac relictis sive filiis sive fratribus suis in civitate obsidum loco : et (quod dictu horrendum est) mille plerumque homines uno die in civitate Mexicana immolabantur : sed omnia idola exturbata sunt, dæmonibus silentium indictum : oracula et præstigie conticescere iussa sunt, pluralitas uxorum in unius consortium redacta : septem illis sacramenta, et cæteri Romanæ Ecclesiæ ritus reverenter traditi sunt : nobis interim in Europa de horum contemptu, et novorum dogmatum complexu petulanter nobis applaudentibus, et tanquam mirifica reperta luce gratulantibus : sed Deus præpotens spretis nobis contemptoribus, suam gratiam offert illis barbaris et ignotis gentibus, et ut hæretici tabescant, omnes illas facit Romani Pontificis observantissimas, et veteris religionis studiosissimas : solent jactare isti temulentuli novi Evangelii præcones, se Romano Pon-

tifici modis omnibus velle incommodare : nec vident miseri, ut ipsos irrideat, qui habitat in caelis ¹, et tanto Romanum Pontificem in remotissimis novi orbis regionibus faciat majori studio ac veneratione affici, quanto in Europa apud plerosque minori in pretio est ».

116. Prædixisse videtur jam ante Christus B. Birgittæ ² ejusmodi multorum Christianorum defectionem, gentiumque barbararum ad Christum conversionem hæc verbis : « Ego sum quasi fictor, qui de luto facit pulchram imaginem ad hoc, ut eam nobiliter dearet : evolutum autem aliquo tempore inspiciens fictor vidit imaginem humidam, et quasi ex humore deformatam, os quippe retortum a pulchritudine sua, factum est quasi os canis, et aures dependentes, oculi eversi, frons et genæ immersæ ; tunc dicit magister : Non es digna, ut vestiariis auro meo, et arripiens eam comminuit, et facit aliam auro suo dignam. Ego sum ille fictor, qui hominem feci de terra ad hoc, ut auro deitatis meæ eum mecum insignirem : nunc autem amor voluptatis ejus et cupiditatis sic eum defœdaverat, ut indignus sit auro meo ; nam os, quod ad laudem meam creatum est, nihil loquitur nisi placentia, et proximo nociva ; aures nihil audiunt, nisi terrena ; oculi nihil vident, nisi voluptuosa ; frons humilitatis deciderat et erecta est superbia. Ideo eligam mihi pauperes, id est, paganos, despectos et dicam eis : Ingredimini et quiescite in brachio charitatis meæ. Vos autem, qui mei esse deberetis, et sprevisistis, vivite secundum voluntatem vestram tempore vestro ; et in tempore meo, scilicet judicii, dicam vobis : Ecce dabitur vobis tantum de tormentis, quantum dilexistis voluptatem vestram plusquam Deum vestrum : iste vero venit ad me quasi catulus ponens caput et collum ad laqueum, exhibens se reum : ideo dimissum est ei peccatum ».

¹ Psal. II. — ² S. Brigit. revel. extrav. c. 84.

CLEMENTIS VII ANNUS 2. — CHRISTI 1525.

1. *Celebratus jubilæus annus.* — Excurrentis sæculi annus vigesimus quintus, Indictione decima tertia, non tam solemnè Christianorum expiatione a Clemente summo Pontifice Romæ indicta lætus, quam bellorum civilium, quæ Gallorum et Hispanorum æmulatio hæresisque Lutherana impia rabies peperit, claudibus lugubris exstitit, tum etiã ob grassantem Romæ¹ pestilentiam, quæ fideles ab itinere deterruit. Cæterum in his litteris pendendæ pecuniæ, seu erogandæ partis sumptuum, qui in adeunda Urbe erant subeundi, mentio prætermittitur; ob publicam scilicet offensionem, quod ex hujusmodi largitione Lutherus oblatrandi occasionem sumpsisset: sed indicta lex, ut Oratio Dominica quinque repeteretur. Ob has publicas calamitates, minores longe quam unquam antea populorum concursus ad limina Apostolorum factos ferunt². Meminit de his Pontifex in litteris proximo ineunte anno ad archiepiscopos et episcopos datis; de quo hæc habet Florimundus Raymundus³: « Annum hunc, qui fuit mxxxv, tanquam infortunatum ipsi Lutherani detestantur, ut in quo Sacramentarium secta prodiit, Anabaptistarum tumultuata, seditiosa rusticorum plebs cæsa, et jubileum a papa promulgatum fuit ».

2. Promulgatum vero superiori anno ultima Dominica Adventus solemnè ritu, ac festo tympanorum strepitu, lætoque buccinarum clangore jubileum hunc annum, lectumque Latinis et Italicis verbis conceptum Pontificium Diploma⁴ refert Blasius Cæsenas sacrorum rituum magister: excusumque illud typis fuit Romæ anno mxxxvvi, in priore Bullarii parte, ducitque ab his verbis exordium: *Inter sollicitudines*; ac post repetita de solemnè jubileæ expiatione decreta Bonifacii VIII, Clementis VI, Gregorii XI et aliorum antecessorum instaurataque, subdidit Clemens: « Nos, qui et per alias diversas

litteras nostras plenissimam dicti anni indulgentiam, litterasque eorundem prædecessorum nostrorum consilio approbavimus et innovavimus, ipsum annum jubilei a primis vesperis Nativitatis Domini nostri Jesu Christi incipere, et ut sequitur finire volumus, ac omnes et singulas indulgentias plenarias, et ad instar jubilei ac etiã commutandi vota, necnon super eis et male ablatis et incertis, etc. vel per alium illicitum modum extortis dispensandi et componendi, aut sub certis modo et forma remittendi et deputandi confessores cum potestate absolvendi, etiã in casibus Apostolicæ Sedi reservatis, facultates, concessionem et indulta a nobis vel Apostolica Sede quibuscumque Ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, et piis locis, universitatibus, fraternitatibus, etc. concessas et concessa, et in futurum forsitan concedenda, de simili consilio ad nostrum et dictæ Sedis beneplacitum suspendimus; omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus tenore præsentium nuntiandum duximus, prout denuntiamus, quod proximo die sabbathi, qui erit vigilia Nativitatis ejusdem Domini nostri Jesu Christi, in primis vesperis dictæ vigiliæ accedemus ad Basilicam ejusdem B. Petri, et portam ejusdem Basilicæ anno jubileo aperiri solitam, et propriis manibus aperiemus, faciemusque aperiri alias, etc. aperiri consuetas dicto anno, et pro consequenda ipsa plenissima indulgentia Basilicæ eorundem Apostolorum Petri et Pauli Lateranensis, et B. Mariæ Majoris Ecclesiæ, illarumque majora altaria per Romanos ac in dicta Urbe commorantes et residentes triginta; per peregrinos vero et forenses quindecim diebus continuis aut interpolatis semel in die visitari debere, omnes et singulas plenissimas indulgentias per dictos prædecessores dicto anno jubilei Basilicæ et Ecclesiæ prædictas visitantibus concessas, de novo pro conscientiarum eorundem fidelium majori securitate et potiori cautela auctoritate Apostolica concedimus et innovamus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ mxxxv,

¹ Clem. lib. brev. an. 1526. p. 4. — ² Blasius Cæsenas in Diariis. Mutantius in suis. Andr. Vietorelli. p. 3. de Jubil. et alii. — ³ Florim. Raym. de origine hæret. — ⁴ Ext. inter brev. an. 1524. pag. 483.

X kal. Januarii, Pontificatus nostri anno II». Datum a Clemente, antequam ad portam Basilicæ S. Petri aperiendam excenderet, provinciam fuisse Alexandro Farnesio episcopo Ostiensi et sacri senatus decano, ut S. Joannis Lateranensis, cuius erat archipresbyter; Antonio de Monte episcopo Portuensi, ut Basilicæ S. Pauli; Andree de Valle fil. S. Priscæ, ut S. Mariæ Majoris portas panderent, servatumque a Clemente in Basilicæ S. Petri porta aperienda ritum; utque aureo malleo murum percusserit, describitidem Blasius Casenas ¹.

3. Explicuit dein Clemens piacularem beneficentiam in plures alios, qui Romanam peregrinationem obire non poterant: qua de re extant in Pontificiis hujus anni Regestis ad Angliæ reginam ², necnon ad Maximilianum archiducem Austriæ ³ litteræ. Affecti eo etiam beneficio omnes cruce signati, qui Christophorum ⁴ Frangipanem in proxima expeditione adversus Turcas conficienda sequerentur. Decluisse biennio ante comitem Christophorum Frangipanem in cardinalium senatu operam suam Sedi Apostolicæ ac objectam collisionem cum Turcis impressionemque hostilem in Pannoniam confutasse, narrat Hieronymus Niger ⁵. Misisse vero, cum jam irruptionis a Solimanno in Hungariam rumor increbresceret, hoc anno ad Clementem Stephanum Brodericum episcopum Vatiensem ad implorandam adversus illum opem, atque infestinis seditionibus laborasse Pannoniam, equestri ordine conjurante adversus regios administratos, ac omnes, exceptis Transilvania et Illyrici præfectis gradu dejicere legesque regi dare annitente, narrant Hungarici Annales ⁶: qua civiles dissensiones extremi Hungariæ excidii præludia fuere; sed hæc proximo anno lugenda erunt. Nunc in alios incidimus luctus, quibus ob Lutherum hæresiarcham afficitur Germania.

4. *Rusticorum Lutheranorum rebellio, postulatæ et strages.* — Monuerant jam ante Romani Pontifices Carolum V Cæsarem ac principes Germanos, magno eorum periculo foveri hæreticos, qui post Ecclesiasticam auctoritatem conculcatal, etiam Cæsaream et civilem obtulerent, ac barbaricam male agendi licentiam affectarent, ut plures eorum litteræ a nobis suis locis allatæ docent; nec difficile id præagiri poterat, cum Lutherus libros impios adversus Ecclesiasticos viros disseminasset quibus imperitam plebem ad episcopos omnes, sacerdoles et monachos contruendandos hortabatur: « Quicumque, inquit ⁷, opem ferunt, corpus, bona et famam in hoc impendant, ut episcopatus

devastentur et episcoporum regimen excindatur, hi sunt dilecti filii Dei et veri Christiani, observantes præcepta Dei ». Dei nomine designat ille daemonem, qui fuit homicida ab initio, cuius organum extitit Lutherus, et a quo se eductum profitetur. Emeniebatur hic draco animas ab Ecclesiasticis in exitum trahi, invidias eorum opibus, hæc acerbe objiciebat: « At quid prosunt, nisi ut voluptatibus indulgeant ex aliorum sudore ac labore, verbumque Dei impediunt? » Ita sua deliramenta ut Dei verba infelicibus populis venditabat. Cum vero tam audax et sacrilegum nefas, contemptis Pontificiis querimoniis, dissimularent Germani proceres, repente ruslica plebs ab Anabaptisticis concionatoribus fascinata in arma coivit, ut Ecclesiasticos, necnon civiles magistratus dirueret, rata se per omnia scelerum genera divinæ iræ inservire.

5. « Mira », inquit Joannes Cocheus ¹, « et miserabilis erat tunc Germania superioris facies, inaudita et irrecuperabilis calamitas, terror et tremor maximus: quando uno eodemque tempore omnium fere principum, (qui Lutherico fermento minus caute ac nimis leniter et negligenter obstiterant) subditi vel apertam intendebant vim, vel occultam in corde rebellionem fovebant. Multa igitur millia rusticorum insurrexerunt in Suevia, multa in Alsatia, multa in Franconia, multa in ripa Rheni, multa in Thuringia: profligato uno cuncto, mox objiciebatur alius. Antequam vero justos conscriberent exercitus principes, a tumultuantibus turbis gravissima passim et undique illata fuerunt damna in diripiendis diruendisque monasteriis, templisque et arcibus; et intra unum mensem Mainum majores clades cædesque et vastitates passa est superior Germania, quam decenniali bello tum a Gallis et Hispanis passa sit Italia. Scribit enim D. Conradus Wimpina, vir gravis et eruditus, homo senex et Francus, in una Franconia devastata esse monasteria et arces ducentas et nonaginta tres ». Scripsit inter alios Petrus Crinitus ² rusticani hujus belli historiam ad Albertum fil. S. Petri ad Vincula presbyterum cardinalem Mogulinum, eundemque Magdeburgensem archiepiscopum, ac tempus rei gestæ ita consignat: « Hoc anno a Jesu nato MDCXXV, seditio et crudelissima et periculosissima ignobilis vulgi contra superiores et magistratus in Germania coorta est ».

6. Erupisse primam mali labem in Hegania idem tradit, cum Huldericus dux Wittenbergensis principatum recuperare anniteretur, Suevi vero fœderati, ductore Georgio Walpur-

¹ Blasius in Diaribus Je. Mocantius ex eo. Victorel. p. 3. ex illis. — ² Lib. brev. an. 1525. p. 290. — ³ Ext. inter brev. an. 1524. p. 483. — ⁴ Ib. p. 386. — ⁵ Ext. ejus lit. l. 1. collect. lit. princ. p. 115. — ⁶ Nicol. Isthvanis hist. l. viii. de reb. Ung. — ⁷ Luth. in Bulla adversus episcopos.

¹ Coche. in Actis et script. Luth. hoc an. Pet. Crinit. tom. III. rer. Germ. Hubert. Thom. Gaspar. Hedon. in Continuat. Sabellic. Vlemberg. in Actis et script. Lut. Sur. in Comment. Append. ad Nauehr. Serar. in Alber. II. — ² Pet. Crinit. to. III. rer. Germ. ex edit. Freher. p. 194. Meshov. list. Anapt. l. 1.

gens in eum signa extulissent: dissipato autem Wiltembergensi exercitu XIV kal. Martii, rusticos ad quatuordecim millia hominum congregatos varios etiam aliis in locis exercitus conflasse, ac mox in viros nobiles et Ecclesiasticos, sacraque omnia effrenato furore charitalis specie debacchatos esse: «Charitalem, inquit, fratrem de qua plurimum præ aliis in Christo Salvatore nostro gloriabantur omni crudelitate, tyrannide, nequitia declaravere, circumjacentia quoque monasteria expoliare, circiter, devastare, nec aliter agere quam qui nec Deum, nec homines, nec quod jus, fas, honestumque est reverentur». Delusam dæmonum præstigiis eandem sacrilegam turbam ita describit: «Sane cum ille mali artifex sathanas, quem Christus homicidam et mendacem appellat, quique humani generis inimicus et omnis discordiæ auctor in rebus tam periculosis, sibi autem mire placentibus, veluti prædam agere sperans, haudquaquam quiescit, rem eo deduxit per sibi deditos servos, ut a fructibus suis cogniti sunt, ut sub sacrosancti Evangelii specie, quod certe solatio oneratis conscientiis est, et omnis obedientiæ lucidissimum spectulum, quemadmodum et primos parentes nostros decepit, et a Deo optimo maximoque abalienare studuit, aliqua postulationes ad seditionem potius, quam ad pacem pertinentes, et carnis potius quam spiritus libertati convenientes per universam pene Germaniam disseminarentur: quæ meo iudicio ex perverso Thoma Muntzero in Thuringia primum pullulavere; semper enim præcipuas hujus seditionis, et artes, et partes apud turbas longe lateque furentes suo tempore protulit et fovit. Verum ignobile vulgus, quod sua sponte jugum excutere et se in libertatem vindicare propensum est, libentiusque multo sine quam sub legibus cupit vivere, jam dictas postulationes ardenti cupiditate et obviis, ut aiunt, ulnis excipiebat: pars quidem depravata suæ sententiæ fomitem nacti; pars aliorum insolentia levitateque excitati, de novo commoti excitabantur: plerique (mea opinione) avaritia speque prædæ impulsu, quam plurimum animo conceperant. Hac de causa subditis et infima plebe passim contra magistratum seditiose tumultuante, illa cruentissima labe fas piæ et æquum, omnique iura corrumpebat».

7. His consentientia tradit Hubertus Thomas¹ Leodiensis, qui erat Ludovico Palatino principi electori a secretis, in Commentario ad Erardum de Marcha cardinalem, revocatis post cladem Papiensem ab Helvetiis ducis Wiltembergensis copiis, Georgium Suevici fœderis ductorem arma adversus collectitias rusticorum turmas convertisse, easque gemino prælio tumultuario fudisse: jamque eos tumultus com-

pressos visos, ipsis rusticorum ducibus manus ad illuminandentibus signaque tradentibus, cum repente in omni Germania majores populares turbæ excitatæ sunt a nefariis Evangelii Lutherani concionatoribus: «Interim, inquit, non quiescens humani generis perpeluus hostis sathan, et ut Christus ait, mendax ille nostræ salutis jugulator, omnisque iniquitatis et discordiarum fomes et auctor, prædam ingentem sibi paratam cernens, in omnia sese convertit, donec laqueos, in quos ruentem populum exciperet, repererit. Instructis itaque suæ farinæ, ut postea fructus docuerunt, ministris, qui Evangelii præfigentes titulum, summique boni præ se ferentes imaginem, seditiosa ad numerum duodecim edidere et per Germaniam disperdere pronuntiata, maxima pro parte in carnis libertatem excogitata a Thoma Muntzero Thuringo e Mulhausen, quantum conjecturis possumus assequi; deprehensus etenim crebros ad seditiosos ruslicos habuisse internuntios, unde illi hæc si cui maxime adscribendum censeo: fuere autem hujusmodi». Desiderantur hi apud Hubertum; recensentur vero ab Ulembergio¹ his concepta verbis:

8. «Suevici, a quibus rebellandi factum est initium, anno mxxxv incunte, breve quoddam scriptum publicarunt in duodecim capita vel articulos distinctum. Primo, rogamus (inquit) unaque volumus, ut deinceps apud nos sit integra potestas eligendi ministros Ecclesiæ, qui pure doceant verbum Dei, eodemque destituendi, si mereantur. Secundo, decimas nullas porro dabimus, nisi frumenti tantum colligendas per quosdam e cœtu delectos, ac dein in Ecclesiæ ministros, in pauperes usque publicos erogandas. Tertio, indignum est et miserabile, quod hactenus pro servis mancipiisque sumus habiti, cum nos omnes Christus suo sanguine redemptos in libertatem vindicavit. Itaque quia Scriptura liberos nos pronuntiat, liberi esse volumus: ita tamen, ut obtemperemus Dei mandatis, et magistratum non abiciamus. Quarto, cum in exordio generis humani potestatem Deus homini concessit in feras, in volucres, in pisces, per magistratus ablatam, restitui nobis postulamus, nisi quis forte fluminis jus emerit, eamque rem per litteras demonstrare possit. Quinto, silvas tam Ecclesiasticorum quam secularium per magistratus usurpatas hactenus, quas qui possident pecunia non emerunt, in communes omnium usus cadere volumus, sive ædificandum sit, sive pro necessitate ligna cædenda. Sexto, durum illud servitorium onus, quod augetur incrementis quotidianis, minui pro lege aequalitatis, nec colonos premi tam graviter, sed ex verbi divini præscripto tractari hac parte desideramus.

¹ EA. to. III. rer. Germ. ex edit. Freher. p. 212.

¹ Ulemb. in Vita Luth.

Septimo, qui prœdia, fundos, agros obtinent a dominis, ex iisque census annuos fructusque præstant, nihil pendant amplius, quam antiquitus moderatè quadam ratione pactum est; nec servitiis novis onerabuntur, nisi pretio colonis numerato quantum æquitas postulabit. Octavo, census quorundam bonorum annui graviore sunt, quam ut ex fundo præstari possint, nisi de suo coloni adjiciant: hi igitur moderandi sunt bonorum virorum arbitrio, ne sudores suos agricole gratis impendant. Nono, cumulantur perpetuo leges et constitutiones, et pœnæ delinquentibus non pro delictorum modo, sed pro affectu punientium infliguntur: volumus ut hæc parte posito affectu judicetur secundum antiquas ordinationes, et more majorum agatur. Decimo gravamur et in eo, quod agri quidam et prata, quæ sunt publici juris, in privatos usus quorundam usurpatione cesserunt; ea nisi justo pretio empta sint, in communes omnium usus rursus vindicabimus. Undecimo casum mortis, quam vocant, vel morem illum, quod defuncto patrefamilias uxor vidua cum orbatu parente liberis pendere de bonis suis quippiam solet, penitus abrogatum volumus, ut nemo hæc ob causam exsolvere quidquam deinceps obligetur». Sublatos esse ab insanientibus hæreticis exequiarum honores, precesque pro defunctis velitas, quasi sacerdotalis avaritiæ commenta essent, observat Joannes Eckius¹: «Quod, inquit, funebres illi planctus seu luctus perinde hoc tempore, ut olim sub Vigilantio et Joviniano, sub apostata fidei Luthero jacent contempti ac neglecti, et ejusce factionis homines prophetica maledictioni Jeremiæ² de asini sepultura extra portas Jerusalem se sponte subjecerunt, ipsi viderint, quo pacto respondere velint et possint. Scio ego in locis nonnullis quosdam tanta dementia captos, ut jam morituri sese canibus et lupis Diogenis Cynici more exponi voluerint, atque in testamentis ita constituerint». Et infra: «Inhumana res est nimiumque barbarica, et quæ cum feris et bestiis nonnihil commune habet, Lutheranorum more non dolere de mortuo, non planctum, sed choream ducere et, quod abominabilis est, illos inhumatos canibus vorandos projicere, ut hoc factum esse tota Germania novit». Pergunt seditiosi articuli:

9. «Duodecimo. Demum si quid hoc scripto contineatur, quod non quadret ad divini verbi gnomonem, id nullum habere robur, sed irritum esse volumus: quemadmodum vice versa, si plura futuris temporibus occurrant gravamina cum lege Dei pugnantia, ea quoque decernimus ad superiores articulos adjuncta. Reservabant ita rustici sibi sacræ Scripturæ interpretationem, atque omnia deli-

ria sacris oraculis affingebant; quam fraudem accepisse a Luthero hæreticos addit Eckius¹: «Evadere per hæc viam cupit, (nempe Lutherus), affirmans Scripturam judicare debere: iniquum sane est subterfugium, eo quod Scriptura utriusque parti est communis, ut quam ambæ suscipiant: non enim de Scriptura contenditur, sed de ejus intellectu: et cum Lutherus sensum suum extollere nititur supra omnia Concilia et totum Christianismum, quæ diabolica est præsumptio et Luciferiana superbia; præcepit enim Dominus, atque adeo serio mandavit audire Ecclesiam, non vel Lutherum, vel Jacobellum, Paulus² quoque parere nos vult prælati, et in eminentia constituti, non perfidis ex monastico Ordine apostatis. Christus docuit³ omnes audire vocem sui pastoris et rectoris, non ululatum, sævientiam et rapaciam luporum, hoc est hæreticorum, qui semetipsos ingerunt sine consensu spiritualis Ecclesiasticæ potestatis».

10. Pellectam falsæ illius libertatis Christianæ dulcedine, quæ duodecim iis articulis exposita erat, multitudinem arma sumpsisse ita describit Hubertus⁴: «Ut in vulgus prolata sunt, magno plausu ab his recipiebantur, quibus etenim sanctissimæ leges abominationi sunt: et ut in omne erumpant lacinus, quoquo mens prava duxerit liberius effertur, nullis volunt coerceri institutis, nullum quantumvis leve lubenti animo ferre jugum, quasi naturæ humanæ imbecillitas nullis egeat scilicet frenis, quam tam præcipitem in omne vitium ruere videmus. Hinc coire undique captum, conventiculaque vicalem habere: dicere advenisse tempus libertatis recuperandæ: lætari, exhortari alius alium: quantum lucri et honoris inde proventurum ad quemlibet ostendere: velle Deum rerum publicarum quoque infelici plebi administrationem semel concedere. His et aliis passim jaclatis, cœpere ubique rustici obedientiæ aures occludere» — «Sceleratissimis», inquit Petrus Crinitus, «suis cupiditatibus honestissimum Evangelicæ libertatis titulum prætexebant». Concitabat enim ita suos Munzerus his venenatis ac rabidis litteris⁵: «Quosque, chari fratres, obdormiscitis? quædiu voluntati Dei repugnatis, quem usque adeo deseruisse vos arbitramini? Ah! quoties jam dixi, quid agere vos doceat. Deus diutius se manifestare abnuvit, (nempe prætensa est sceleri divina revelatio), standum vobis est. Si detrectaveritis sacrificium evadet suspitium, et major oritur tribulatio. Identidem repeto: Eritis diaboli martyres». Hoc unum vere prædixit Munzerus; nam ut diaboli martyres casos ejus sectatores visuri sumus. «Itaque prospicite vobis, timorem pellite et ignaviam: nolite amplius adulari perversis fatuis,

¹ Jo. Eck. hom. 31. Ench. de sumpton. — ² Hier. XXII.

³ Id. ib. — ⁴ Hebr. XIII. — ⁵ Mat. XVIII. — ⁶ Hub. ubi sup — ⁷ Ext. apud Arnol. Meshov, hist. Anabapt. l. 1.

impiis nebulonibus, (ita principes et nobiles vocabat novator), incipite et bellate bellum Domini : necessitas postulat : inflammate fratres, divinum ne spernant testimonium, alioquin omnes peribitis. Universa Germania, Italia, Gallia in motu est : tragœdium inchoabit magister, nebulones perire oportet. Fuldae in septimana sacra quatuor demolita religiosorum cœnobîa : rustici in Klegau, Hegau, et Sallu-Nigro in armis sunt, trecenta ipsorum millia, præterquam quod in dies numero non pauci confluant : id unum me reddit anxium, ne homines fanatici in simulatam concordiam consentiant, eoque pacto sibi imminens nocementum non advellant. Vos, vos, certo confidite : ubi tres vestrum fuerint, qui solum Dei auxilio fisci et nomen et gloriam ejus quæsierint, centum millia non timebitis. Pergite modo, pergite, pergite, summe necessarium est. Nebulones in desperationem acti sint ; metuunt ut canes. Rumpite moram, nocuit differre paratis. Instruite fratres ut coeant, et quod verbis promiserè opere actutum exequantur, tempus adest, pergite, pergite, pergite ; ne misericordia vos flectat, si blandis verbis aures Esau demulceat (Genes. xxxiii). *Calamitatem impiorum ne respiciatis* : supplices ad vos accedent, ejulabunt, adeoque precabuntur benigne, ac pueri essent : nolite misereri, quemadmodum per Moysem præcepit Deus, (Deut. vi) idem et nobis quidem patefacit : concitate in pagis et urbibus, præcipue vero metallorum fossores aliosque fideles id genus complices, et quos idoneo operi perficiendo putaveritis commovete, etc. Datum Mulhausi anno sæculi xxv. Thomas Munzerus, servus Dei contra impios ». In aliis litteris apponebat : « Cum Gedeonis gladio ». Trahebant propterea ad facinus invitos finitimos intentata vite bonorumque jactura, quorum duces erant minoris ordinis sacerdotes, qui Lutheranism et Anabaptisticum virus hauserant : inter quos præter Muntzerum Antonius Ersenuth una cum Scaplera et Plifero scelere emicuit ; venenatis enim litteris, quibus Evangelium et justitiam se provectorum spondebat, ingentem exercitum collegit.

11. Ut vero horum impostorum princeps Evangelium justitiamque promoverit, subjecit Petrus Crinitus ; illum scilicet contractis seditiosorum copiis obvia quæque evastasse, inter medias erupulas eructasse cædes, et oppidorum incendiis tanquam triumphali igne delectatum : quin etiam finxisse ad subornandam plebem, se prophetiæ dono collustratum, utque debellaret orbem mandata accepisse a divino Numine, refert Gaspar Hedion Lutheranus scriptor : « In Mulhausem, inquit, Thuringiæ oppido concionator erat Ecclesiasticus Thomas Monetarius dictus : is palam docuit se restauratum collapsum Ecclesiæ statum, gloriabaturque privatim sibi a Deo illuminationes contingere, et

ad evertendam tyrannidem impiorum gladium Gedeonis sibi commissum esse. Eduxit turmatim cohortes vulgi, jussitque nobilium domos diripi, et monasteria compulsi ». .

12. Fuit ille speciosus ad simplices trahendos in exitium obtentus, quem Joannes Faber sic refellit ¹ : « Hoc hominum genus, dum veritate nos nulla oppugnare potest, mendaciis multis adoritur ; Evangelio Dei nos resistere falso calumniantur, nec quemquam pro Evangelio stare, quam qui eorum partes sequatur ; existimat quippe nos, qui majorum piis instituti præceptis verbum Dei corde credimus ac ore prædicamus, in canticis, orationibus lectionibusque sacrum ore et corde voluimus Evangelium, justisque et condignis venerantes sanctum Dei verbum honoribus, accensis candelis, aperto capite, attenti jucundam Evangelii audimus vocem ; librum quo scriptum continetur auro et argento aliisque gemmis ornatum, nihil omittentes quod Evangelio Dei decori esse possit. Quæ cum ita sint, facile videtur, dilectissimi in Christo amici, quam inique nobiscum agant qui crebro in ore Evangelium habent, assidue clamantes : *EVANGELIUM, EVANGELIUM* ; interea autem corde longissime ab omni bono remoti Evangelii nullum iota observant ; in quo nostri majores honestissima et integra ac simplici conversatione vitam egerunt, mulieribus ita docendi facultatem non fecerunt, sed Evangelium magna sedulitate et cura opere complentes docuerunt, quod nostri Lutherani non tantum non faciunt, sed ne minimo quidem digito attingunt, non incommodum excogitantes figmentum, dum mandata Domini observari ab homine non posse aperte aiunt, ac primum quidem præceptum a nemine etiam gratiam habente custodiri posse contendunt ». Hac hæresis a Jansenio episcopo Hyprensi iterum instaurata ab Innocentio X et Alexandro VII iterum damnata est. Subdit Faber : « Tanto, quod res ipsa ostendit, Zuinglius et Oecolampadius in libris domi suæ natos amore feruntur, ut quod ipsi Thuregi vel alibi in suis synagogis statuunt, velent per universum orbem veluti quatuor Evangelia recipi ac venerari : quemadmodum quod a majori Thuricensium senatu et Zuinglio discernitur, striete omnes qui Thuricensium jurisdictioni subjecti sunt observari compelluntur. Interea quod a trecentis decem et octo episcopis in Nicæna Bithynia, quod a sexcentis et triginta Patribus Chalcedone, quod a ducentis Ephesi, et in summa quod usquam a sanctis episcopis et patribus, vel quibuscumque tandem in Spiritu sancto congregatis statutum et decretum est, id omne hodie antiquatum, rejectum et abolitum eorum consilio censeri debet. Sed non sic impii, non sic ».

¹ Jo. Fab. lib. contra Ecol.

13. At quanta scelera per fallacem Evangelii speciem et lucum palata sint ab impiis, describit Joannes Atrocianus, sprete leges, spretam Scripturam, casos monachos, raptatas moniales, sacras opes direptas, projectas calcatasque sanctorum reliquias : tum etiam baptisteria in quibus Christo initiali fuerant atque Eucharistia conculcata a rusticis haeretico furore inflammatis. Sacras etiam imagines flammis injectas, et consputa sacerdotum ora deplorat Atrocianus : adeo ut cum se Christi esse dicerent, Christo bellum intulerint, Mahometanisque nequiores Christi simulacris laqueos injecerint, ac Deiparae imagines patibulis affixerint, plangit Joannes Faber ¹ his verbis : « Dilectissimi fratres. Audivimus quemadmodum Evangelistae recentiores mortuos devorarint atque eis prohibuerint gratiam; quomodo sanctorum suffoderint monumenta, reliquias subverterint, desperarint, et de ridiculo habuerint Ecclesias, tumultuaverint in campis staniunculas, ne quis peregrinus passionis Domini commemoraret, lapidem ² Jacobi, saxum Josue ³, vasa in universum omnia, cunctos lapides testimonii ⁴ comminnerint : quibusdam locis divae Mariae virginis imaginem ad ignominiam palos statuerunt : crucifixi Domini statuis laqueos collo injecerunt, atque, quod ad Felicianorum attinet haeresim, intermisere totum nihil; qui tamen ante annos septingentos tempore Caroli in Oriente in Nicæa Bithyniae, Frankfordiae item in Germania, ut errantes atque haeretici condemnati sunt. Nullam Christi aut D. virginis Mariae imaginem, nullum super tabernaculum ex lignis olivarum Cherubin ⁵, aut quamvis depictam non exturbare imaginem. At vero sigillorum suorum et monetarum, Caesaris imagines, insignia sua et quaeque Herculis, Martis, Priapi, nefandae Veneris, Lutheri, Hutteri, et id genus idolorum fuere statuae, antiquatas figuras et staniunculas, et caeteras picturas manere permiserunt ».

14. Recenset alia seductae multitudinis trucidantis monachos, stuprantis moniales, rapientis calices et sacras vestes, sacras reliquias conculcantis, baptisteria evertentis, dogmata Atrocianus, nimirum Christi praesentiam negasse in Eucharistia, eamque conculcasse : jactasse Christi doctrinam non didicisse, nisi qui omnium sanctorum Patrum dicta spernat : non esse Christianum qui Franciscano cultu religioso induatur : eum, qui jejunia ab Ecclesia indicta servet, Mahometano esse nequiores, aut qui sanctorum opem imploret, aut qui horarias preces Ecclesiasticas repetat, vel qui Deiparae nomen invoecet, et Orationem Angelicam dicat, aut filios Confirmationis sacramento inungendos curet : Christum non didicisse, nisi

qui renovari exoptet, ac Baptismum iterando fidem abnegarit : non esse Christianum, qui mendicis elemosynam erogarit, quos ad laborem cogi voluerit : talpa illum caeciores esse, qui bona opera fieri posse asseruerit; non esse Christi, qui ritu Ecclesiastico sepeliri ac preces pro anima fundi voluerit, aut liberum arbitrium asseruerit, aut missae sacrificio interfuerit, aut peccata sacerdoti aperuerit : pius esse non posse, nisi qui uxorem duxerit : non esse Christianum qui census decimasque persolverit, qui doctos viros salutarit, qui filios ad gymnasia miserit : sublimem hanc esse scientiam, nil perdiscere : non precarios globulos gestandos; baptismum Latinis verbis non conferendum.

15. Inter hos motus Fridericus dux Saxoniae ob laxatas seductorum impietatis habenas tot malorum reus ex hac vita ad divinum tribunal abreptus est : cui Joannes frater etiam Luthero ad insaniam addictus tanta dissimulans facinora successit. At dux Georgius catholicus Saxoniae princeps conscriptus in seditiosum exercitum, ac Magninum et Brandeborgensem electores, Philippum Langravium Hessianae generum suum, atque Henricum ducem Brunsvicensium in societatem sibi adjunxit adversus Munzerum, qui factiosos inani jactantia obfirmabat in scelere, effatus se omnes bombardarum globos illaesa manica excepturum, tormentorumque fragores, ut luporum ululatus spernendos. Sed brevi turgidus tumensque animus refractus est, ut narrat Coelaenus ¹ sic inquit : « Principes quamprimum venerunt in conspectum seditiosorum, ita terruerunt eos, ut mox litteras deprecatorias ab eis missas acceperint, in haec verba : Nos confitemur Jesum Christum. Non sumus hic, ut noceamus cuiquam, sed propter divinam justitiam conservandam, neque sumus hic ad effundendum sanguinem : si vos quoque vultis idipsum, nihil mali faciemus vobis. Secundum haec sciat unusquisque quid agat. Quibus ita responsum est a principibus : Cum vos ex deliberata iniquitate ac seductoria doctrina falsi vestri Evangelii multipliciter contra redemptorem nostrum Jesum Christum caedibus, incendiis, varisque in Deum impietatibus, praesertim in venerabile sacramentum, aliisque blasphemis vos contaminetis, ideo nos tanquam ii, quibus a Deo gladius commissus est, hic congregati sumus ad puniendum vos tanquam blasphematores Dei. Nihilominus autem cum arbitremur plerosque miseros homines male ad haec seductos esse; ex Christiana charitate decessimus, si tradideritis nobis falsum prophetam Thomam Munzerum simul cum complicibus suis vivum foras, vosque dederitis et clementiae et indignationi nostrae, nos in hunc

¹ Faber in lib. cur. noluerit Luth. approb. doctrinam c. 22. — ² Gen. XXXIII. — ³ Jos. XXIV. — ⁴ Gen. XXXI. — ⁵ III Reg. VI. Mat. XXII.

¹ Coel. in Actis et script. Luth. loc. an.

modum vos recipiemus et ita geremus nos erga vos, ut juxta qualitatem causæ clementiam nostram intellecturi sitis. De his vestrum petimus responsum festinanter ».

16. Detrectarunt summ pseudopphetam Muntzerum rusticani tradere, conserloque prælio profligati, ex quibus sex millia et eo amplius caesa sunt: duo antesignani Muncerus presbyter ac socius cognomento Pliferus sive Fistulatur monachus apostata capti affecti sunt supplicio: sed Fistulatur in pertinaciâ obduruit; Muntzerus vero errores revocasse fertur, ac prævia confessione sacra ritu Catholico sub una specie Eucharistiæ sumpsisse, non sine multis vere pœnitentiæ signis. Similiter debellati sunt in aliis provinciis finitimis pseudoevangelici: « Unus », inquit Coelæus, « Lotharingiæ dux Antonius in una Alsatia supra viginti sex millia rusticorum occidit. Quot autem occidit liga Suevica nullis in Suevia et Franconia præliis et conflictibus? quot elector Palatinus? quot marchio Casimirus? quot alii? nam longe aliud erat hic pugnæ genus, quam in justis bellis esse solet, ubi rex contra regem, aut princeps contra principem instructis ordinibus et aciebus pugnare solet. Hic enim rustica turba rei militaris ignara, inermis et inordinata proruens aut in globum sese agglomerans metu, non tam pugnam, quam cædem instructis principum exercitibus obtulit: unde factum est, ut quamplurimi rusticorum caesi fuerint; ex parte autem principum perquam paucissimi, quia neque dimicare, neque stare in prælio sciebant rustici ».

17. *Quid sit vera libertas Christiana.* — Cæsa ex trimestri spatio supra centum millia non aliter ac pecora refert Gaspar Hedion¹, quod alii confirmant². Inter quos Joannes Faber³, qui in confutandis hæresiarum argutis strenuam dedit operam, ita rem gestam enarrat: « Non destitit vir egregius Lutherus Christianæ libertatis præco esse, quoad agricolæ omnes sensim ab aratris delucentes, et in enses vomeres, in lanceas ligones conflantes, sese in numerum nobilitum vindicarent, nullum dominum, nullum magistratum agnoscerent, nemini quidquam pendere, multa multis per vim eripere, fas nefasque commiscere uno omnes consensu conarentur: quæ libertatis usurpatio centum millia Germanorum clade miserabili uno anno perdidit in uno æque exiguo Germaniæ loco. Taceo tot millia afflictissimarum viduarum orphanorumque, quod eodem ex malo reliqui duriorum pæne morte vitam tolerant. Sic nefarius apostata et fidei et voli monastici desertor, hoc libertatis Christianæ præconio pluribus et gravioribus Germaniam cladibus op-

pressit, quam si immanissimus Turcarum tyrannus inimicus ille crucis et nominis Christi crudelissimus quadringentis hominum millibus stipatus Germania bellum intulisset. Non est, prohi dolor! Germania amplius fraterna illa unde nomen accepit Germania; sed potius grimmania, ubi diaboli seminaria evaluatorunt, id est, fides, benignitas, charitas, mutua obedientia, timor Dei, conscientiæ bonæ religio, virtutes omnes plurimis in locis restinctæ evanuerunt; ac vereor ne simus eo in tempore, de quo Christus ait¹: *Abundabit iniquitas, et refragescet charitas multorum.* Magna profecto amenitas seducti sumus, qui passim evangelistis istis, cum se spiritum Dei habere eo magno et plane thrasonica jaclantia gloriabantur, tam facile aures præbimus: neque enim antea aut decuerat aut oportuerat, quam spiritum num ex Deo, an mendax esset, probaremus; nam in aperto est hanc arborem non spiritus fructus, sed ut Paulus ad Galatas pulchre commonstravit², opera carnis profudissime nefaria et inaudita: *fructus quidem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Hæ virtutum columnæ sub hujus vestri Evangelii tempestate labefactæ conciderunt, ut ne vestigium quidem aliquid supersit in vobis. *Opera vero carnis manifesta sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes; et his similia.* Hæc inilia omnia liberissime nobis illa vestra exulit Christiana libertas magniloquis sermonibus, turbulentis concionibus, gloriosis ac ac importunissime clamosis præconibus evulgata, ideoque mors consequatur necesse est; ac idem Paulus mente, ut omnia divina longe ante aliquando fore prævidit, monachum apostatam, audacem, fronte perfrecta, impudentem, blasphemum, fœderum, votorum religionis desertorem, qui pro Christiana libertate licentiam carnis prædicaturus esset; ideoque non semel ubi libertatem Evangelicam præscribit³ adjicit: *attamen non in occasiorem carnis;* sed hanc omnes Lutherani appendicem præterierunt ». Et infra:

18. « Christiana libertas in eo posita est, mea sententia. quod is solus, qui liber dominatur inter mortuos Christus, ab Adæ peccato immunes liberosque nos reddidit; unde Joannis viii ita ait¹: *Si manseritis in meo sermone, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* Respondit ei: *semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus unquam, quomodo tu divi? Liberi eritis? Respondit ei Jesus: Amen,*

¹ Gaspar. Hedion. in Contin. Sabell. — ² Sur. in Comm. et alii. — ³ Jo. Fab. disp. cum Balthas. c. 12.

¹ Matth. XXIV. — ² Galat. v. — ³ Galat. v. Thess. II. — ⁴ Marc. XIV.

amen dico vobis; quia omnis, qui facit peccatum servus est peccati; servus autem non manet in domo in aeternum: si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis. Illis verbis inducti, qui Lutheri cassibus sunt irreliti, et novae fidei praestigiis fascinati, illico se liberos jactitarunt: quod Christus filius Dei eos liberavit: non autem considerant, quae praecesserunt, quod qui peccatum fecerit, peccati servus habetur et sit: ac proflinus quae consequuntur: *Si filii Abraham estis, opera Abraham facite: quod et Paulus proprie magis expressit ad Romanos scribens c. iv: Non requiet peccatum in mortali corpore vestro, ut obediatis concupiscentiis ejus; sed neque exhibeat membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiae Deo; peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia. Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quod cui vos exhibetis servos ad obediendum, servi estis ejus cui obedistis, sive peccati ad mortem, sive obedientiae ad justitiam? gratia autem Deo quod fuistis servi peccati, obelidistis autem ex corde in eam formam doctrinae, in qua eruditi estis; liberi autem a peccato servi facti estis justitiae. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrae: sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem; ita etiam exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem; cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiae; quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est; nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam. Stipendia enim peccati mors; gratia autem Dei vita aeterna in Christo Jesu Domino nostro.* Haec Paulus. Sic itaque est de Christiana libertate sentiendum, ut liberi simus a peccatis; qui enim vivit in peccato et peccati servus ¹ est minister diaboli, etc. Multis interjectis subdit:

19. « Quare ista levis ac vana praetextu Evangelii de libertate Christiana imaginatio plurimorum animas, ad rebellionem commotos, ad aeternae flammae supplicia dejecerit necesse est, inconsultilemque Christi tunicam in varias partes distraclam laniarit. Sunt qui libertatem Christianam gloriose clamant, vulgoque ejusmodi sermonem avidè jactent ac praedicent: cum autem ego liberum lubens viderem, qui suo jure dicere queat: *Mundum est cor meum.* Atqui Pauli opinio sane non fuit quando de Christiana libertate est locutus, ut qui baptizatus crederit, continuo domini et potestatis jugo repulso, sui juris pre libidine liber vivat; armat enim gladio magistratus ad Romanos XIII, ubi et

docet omnem animam subjectam esse debere potestatibus sublimioribus; docet famulos obedire heris suis etiam reprehensibilibus, ne in oculis dominorum tantum fideles sint. Quocirca Christianam libertatem non ita interpretari oportebat, nihil ut pendendum sit Casari, cum maneat interim illud Pauli: *Cui debemus tributum, tributum*¹; *cui rectigal, rectigal*; *cui honorem, honorem.* Hinc ne scandalo esset Dominus noster Jesus Christus, etsi liber natus, tributum exsolvit, solvendumque miraculosa piscatione confirmavit: quo perdisimus, ut cum honorem debemus, honorem exhibeamus. Sed quomodo illi Evangelice pacis et Christianae concordiae turbatores cuncta apud Germanos audulterina Evangelii praedicatione inverterint, ex eorum fructibus cognoscere potuisti, et dies Domini manifestavit eos ». Et infra:

« Haec Lutherorum Evangelium scandalorum, flagitiorum, scelerum, libellorum famosorum honestum pallium est. Haec illa est abominatio in templo exorta, hinc illa in templo sanctulae conciones Lutheri novi Apostoli: Non est quare jejunes, non quamobrem ores, Christus omnia nobis largitus: nihil est quod alii veteris religionis de bonis operibus delaterant, atque omnia ista, quae illi intonant, ab ore Christi, non ab homine profecta dicunt. Hoc evangelium est (inquit) magni optimi Dei. Hoc verbum ² Domini manet in aeternum. *Sed hic populus*³ *labiis evangelium honorat, cor autem longe est: Christum per contentionem*⁴, *non ex charitate praedicat*; et in summa cor eorum canum, et sepulchrum ⁵ patens lingua eorum. At quomodo interim cum miseris agitur simplicibus imperitis hominibus, qui cum istis nebulonibus circulatoribus, impostoribus, scurris, pseudopropheticis consceleratissimis aures inductas praebent seducti, fama, possessionibus, corpore, fortunis, omnibus sunt muletati, exusti, spoliati, quo illi, qui Lutheri, Zuinglii, Carolstadii institutis decretisque nefariis proveci, impio errore immersi inebriati-que ita mortui sunt. Interim illae arundines revocarunt, fassaeque sunt suos spiritus somnia, revelationes, doctrinas non veras sed erroneas ». Finxerit scilicet ex Evangelio Alchoranum, voluere omnia communia, ut aliena expilarent, libertatem Christianam in licentia scelerum collocarunt: quibus defuisse justam rebellandi causam rusticanis ita demonstrat Joannes Eckius ⁶, ac seditiosorum argutias dissolvit:

20. « Servitus adeo dura fuit penes Judaeos ut qui nunc nobiscum servi sunt, liberi esse poterant inter Judaeos: empti enim erant eorum servi sicut nunc quoque sunt Turcarum ».

¹ Joan. VIII.

¹ Rom. XIII. — ² Ps. CXXIII. — ³ Isa. XXIX. — ⁴ Philip. I. — ⁵ Ps. V. — ⁶ Jo. Eck. to. II. homil. 42. Dom. 24. post Pent.

Et infra : « Dices : factum id quidem ita est, sed tamen in Veteri Testamento, ubi lex erat servitutis, nunc autem in lege gratiæ ubi *spiritus* ¹ *Domini est, et libertas*, quia nos Christus liberavit, aliter omnia sunt comparata, ita ut Paulus ² quoque præcipiat, nos *pretiosos Christi redemptos sanguine effici non debere servos hominum*. Et hæc fere sunt, quæ prædicatores carnis vulgo proposuerunt, populumque ad seditionem concitarunt; sed subvertisse eos in hoc verum Scripturæ sensum facile convincemus : siquidem simul cum libertate Christiana, quæ in spiritu est, facile stare potest servitus ista corporalis, testante Paulo eodem in loco, quæ perversi isti adversarii nostri nobis obtrudunt : *Servus vocatus* ³ *es? non sit tibi cura; sed et si potes fieri liber, magis utere : qui enim in Domino coactus est servus, liberatus est Domini*. Ecce Paulus quoque vult in sua quemque vocatione manere, et servum et liberum, quid ergo obgannis tu servitutem Christianæ libertati adversari? id quidem tibi Paulus permittit, ut si queas fieri liber, magis utaris; sed interim seditiones non suadet, nec sanguinis profusiones, sicut isti turpiter miseram seduxere plebeculam ».

21. *In urbe Ultrajectina tumultus*. — Facti etiam a plebe in Ultrajectina urbe Lutherana hæresi infecta in Ecclesiasticos maximi tumultus fuerunt ⁴, qui aliquot annis ob asecitum Caroli ducis Gelriæ patrocinium savierunt, donec ab episcopo Ultrajectino principatus in Carolum V transfusus est, ut potentia sua furentes hæreticos in officio confineret. Nullam pestem Lutherana deteriorem ad Christianum delendum imperium unquam orbi insectam observat Wilhelmus Heda ⁵; cum principes conllata Ecclesiasticis pericula temnerent, donec eodem cum illis exilio ab hæreticis se involvi animadvertere : tunc enim non pietatis studio, sed privati commodi tuendi gratia consurrexisse ait in impios; nec tamen, etiamsi ingentem illorum stragem ediderint, malum sedatum fuit : « Capta, inquit, pullulari nefandissima perfidia Lutheranorum, quæ fere totum orbem brevi tempore contaminavit, omni hæresi perniciosior, dissolvens sacra Evangelia, sacram Scripturam, sacras leges sustollens, religionem atque omnem obedientiam, cum tamen sua prætextu Evangeliorum intari velint, pejora quam quæ Gothi, Turci aut Tartari in Romani imperii extinctionem et regnorum subversionem excogitarunt, in Christiani nominis odium machinantes tanto furo ac dulci veneno, ut etiam constantia pectora mutent magnoque adscribendum miraculo de tanta omnis sexus facilitate », et infra, « qui postpositis Patrum ritibus, qui feliciter vixerunt et fellicius obierunt, tam faciliter novæ fraudi

sese obsecatos iniecerunt. Primum in religiosos ac sacras virgines, demum in Ecclesiasticos et universum clerum savientes etiam Deum ipsum contemnere et immaculatæ ejus genitrici delahere, sacras imagines elidere studuerunt, principibus sæculi tolerantibus et magna ex parte applaudentibus, donec in seipsos dentes exasperari heu! nimis tarde conspexissent: qui ut saluti propriæ consulere, non zelo Dei, non religionis aut pietatis motu arma sumpsere, sed ut sua conservare impulsu, ingenti conllato exercitu, per summa discrimina certare, nutu Dei spreto, supra centies sexagies hominum millia victores trucidarunt; perseverat nihilominus detestabilis conspiratio ».

22. *Exultat Lutherus in medio Germaniæ luctu, rusticus in eadem inducit, et victos dilacerat conviciis*. — At tot malorum auctor Lutherus horum tumultuum exordio triumphavit gaudio, ac libellum scripsit, præfixo titulo : *Fidelis admonitio ad omnes Christianos pro seditione et rebellionem præcavenda* : sed in eo seditionis faces accendere nisus est, ac jactans verba sua Christi verba esse, falso prædixit, biennio vertente, omnia Ecclesiastici ordinis vestigia deletum iri : « Vide, ait, ut exerceas et promoveas sanctum Evangelium, (suum scilicet confictum a demone intelligit.) doce, loquere, scribe et prædica quomodo leges humanæ nihil sunt, prohibe et dissuade ne quis fiat sacerdos, monachus aut monialis, et quisquis in eo statu sit, ut exeat : non præbe amplius pecunias pro bullis, candelis, campanis, tabulis, templis, sed dic vitam Christianam consistere in fide et charitate, non veras, sed adumbratas designat, imo etrenatam peccandi licentiam, quam splendido nomine subornat.) et sine nos ista duos adhuc annos agitare : tunc videbis, ubi papa, episcopus, cardinales, presbyter, monachus, monialis, campana, turris, missa, vigilia, cuculla, cappa, rasura, regula, statuta, et totum examen ac congeries papalis regiminis maneat, tanquam fumus evanesceat ». Hæc Lutherus, cujus falsa vaticinia patent, atque his verbis a Coeko redarguuntur : « Sed falsus est vates iste; jampriDEM enim abiit biennium postequam iste scripsit, et per gratiam ac misericordiam Dei manent illa adhuc omnia ; ut ex proprio Lutheri judicio intelligamus, os ejus non esse, ut jactat, os Christi, qui vera loquitur et veritas ipsa est : sed polius os diaboli, qui mendax est et pater ejus ». (Joan. viii.)

23. Prædixit pariter falso rusticis victoriam, ac principibus et Ecclesiasticis viris excidium, necnon cælestia prodigia in alio libello super duodecim articulis rusticorum Sæviæ, sic iniquens : « Signa in cælo et prodigia in terra destinantur vobis, boni domini : nihil boni vobis portendunt, nullum quoque bonum vobis continget ». Et paulo post : « Hoc enim sciatis,

¹ II Cor. III. — ² Galat. IV. Cor. VII. — ³ Cor. VII. — ⁴ Lanher, Hortens. hist. Ultrajectin. — ⁵ Wil. Heda hist. episc. Ultrajectin. in Philipp.

boni domini, Deus ita procurat, ut non possint nec velint nec debeant vestram tyrannidem diutius ferre: oportet vos alteros fieri et verbo Dei credere, (hoc nomine sua deliramenta vocat:) si non feceritis amico voluntarioque modo, facere oportebit vos per violentam perniciosamque deordinationem!: si non fecerit rustici isti, oportebit alios facere; et si omnes occideretis, adhuc tamen innocisi sunt: Deus alios exsuscitabit, vult enim vos percutere et percutiet: non sunt rustici, boni domini, qui se vobis opponunt; Deus ipse est, qui se opponit contra vos ad visitandam vestram tyrannidem, etc.». Haec ille, quem vicisse mentiendi insaniam Muntzerum ipsum ita ostendit Coelaus: «Haec neque minora neque vaniora sunt, quam quae jactaverat Muntzerus: de siguis caeli prodigiisque terrae contra principes nihil dixit Muntzerus, nec usquam dixit: Non rustici sunt, sed Deus ipse est, qui se opponit contra vos, ad visitandam vestram tyrannidem. Quis ergo credat Luthero jactanti se certum esse quod verba sua sint verba Christi, et os suum os Christi?»

24. At versipellis impostor ubi caesas rusticorum acies audivit, contraria occinere cepit¹; nam in libello Theutonico hunc praefixit titulum: «Terribile factum et iudicium Dei in Thomam Muntzerum, in quo Deus manifeste illius spiritum mendacii arguit ac damnat». Et in Praefatione sic ait: «Hic vides quomodo iste caedum spiritus sese jactat Deum loqui et agere per ipsum, ejusque esse voluntatem et agit perinde ac si omnia cum ipso sunt victoriae, et antequam circumspiciat jacet cum aliquot millibus in luto. At si Deus per eum locutus fuisset, id non contigisset. Deus enim non mentitur, sed firmiter tenet verbum suum. Cum igitur Thomas Muntzerus fallat, constat enim sub Dei nomine per diabolum ea locutum esse». Veram hanc Lutheri sententiam esse recte ait Joannes Coelaus; nec minus ea Lutherum quam Muntzerum convinci daemone per utriusque os ostentato Dei nomine locutum.

Idem praeterea impostor quem rusticos ad contulandam seditionem inflammare vidimus, cum jactaret eos a coelesti Numine in arma concitari, eorum jam stragem conspicatus, libellum edidit, in quo ipsos arguebat per Evangelii speciem, arma in principes et magistratus capessivisse, omnisque humanitatis in sectatores suos immemor edixit, non aliter quam rabidos canes eorum reliquias frucidandas: «Debet igitur hic percutere, occidere, perfodere, seu clam seu palam quisquis potest, et cogitare nihil esse venenosius, nocentius, magisve diabolicum homine seditioso, perinde atque si rabidus canis interficiendus sit: si non ferit eum, ferit te et totam provinciam tecum».

Haec Lutherus; ex cujus verbis si ipse caeterique haeresiarchae iudicium subsissent, non tot clades accepisset Christiana respublica.

25. Addit idem impostor, qui antea concionabatur, Deum ipsum in rusticis se opponere principibus: «Arbitror nullum esse amplius in inferno diabolum, sed omnes prorsus in rusticos ascendisse: nam insaniam istam omnem et modum et mensuram excedit. Rustici non amplius jam pro Evangelio pugnant; sed palam facti sunt perfidi, perjuri, rebelles, seditiosi, latrones, raptores, blasphematores». At quo ex tempore tot scelera et flagitia fecerunt, nisi ex quo Evangelium Lutheri hausere? Concluit denique pro principibus, quibus pernicium et exitium paulo ante interminatus fuerat, venisse tempora admiranda, quibus illi magis sanguinis effusione, quam orationibus caelum promerentur. Haec haeresiarchae et pseudoprophetae impudentiam confudit Joannes Coelaus eleganti libro, Lutherumque omnium malorum auctorem demonstravit; jamque illum eorum umbras persequi, quibus exitio pseudoevangelio suo fuerat. Objecit etiam hanc versipelli haeresiarchae inconstantiam et imposturam Joannes Faber²: «Universos, inquit, pane rusticorum lacus Constantiae articulos editos docuit, praedicavit et calamo depinxit: jam adversus eos scribit esse articulos diaboli, a viro probo neutiquam elictos esse, et ad postremum diabolo eos tradit, quemadmodum clare suus monstrat libellus».

26. Idem eximius doctor³ in disputatione sua cum Balthasare Pacimontano, qui eam rusticorum rebellionem promoverat, queritur ob seditiosas Lutheri, Balthasaris, et similitum pseudoevangelistarum conciones uno anno plusquam centum hominum millia interfecta: in eos vero Evangelii corruptores invectus tot Germanorum caedes ab iis editas, quantas nullus Nero, aut Domitianus patrare potuissent, exprobrans, haec pia et eloquenti apostrophe utitur: «Terra, terra, terra, audi⁴ quidnam sit hoc. Veri evangelistae ex discordiis pacem fecerunt, falsi vero sepulchra dealbata, pacem tota Germania maximam in perpetuas invertente discordias; dixerunt⁵: Pax, pax; et non erat pax: Quod ergo Amase Joab fecit⁶, ipsi quoque fecerunt nobis. Salutaverunt tanquam fratres, dextra mentum apprehenderunt, tanquam amicissimi deosculantur nos, sed clanculo mox in latera percusserunt, ut intestina in terram diffunderent». Haec tenus Joannes Faber.

27. *Frankfurti et in aliis urbibus lata a Lutheranis leges iniquae.* — Caeterum praeter has ab agrestibus hominibus commotas seditiones, ob quas diversarum provinciarum campi humano

¹ Coel. et Jo. Fab. ubi sup. Flenb. in Vit. Luth.

² Fab. cur. Luth. doctrinam non approhavit. — ³ Fab. in disp. cum Balthas. — ⁴ Jerem. XXII. — ⁵ Mat. XXIII. — ⁶ Jer. VI. II Reg. XX. III Reg. II.

sanguine immdarunt, quaeque a Joanne Coeleo recensentur, etiam tumultus civitatibus injecti sunt, in quibus veneno Lutheranis infecta adversus Ecclesiasticos viros et magistratus conjuravit. Et quidem Francofurti, potestate senatui Catholico abrogata, viginti quatuor e plebe delecti leges impias quadraginta septem fixere quarum praecipuas enumerat Coeleus, qui tunc in exilium ivit : « Et, inquit, de cetero potestas eligendi et instituendi pastores et plebanos esset apud senatum ac plebem qui purum verbum Dei et Evangelium (scilicet ex interpretatione haeretica), sine humanis additionibus (id est, sanctorum patrum explanationibus), docerent. Item ut omnes clerici cuncta portent onera civilia in angustiis, vigiliis, custodiis, vectigalibus, etc. Item ut nulli monachi amplius permittantur mendicare, praedicare aut confessiones audire. Item ut de cetero neque monachus, neque monialis ulla in eorum monasteria ibi admittatur aut recipiatur : qui vero intus essent exire possent quodcumque vellent. Item ut omnes census, de quibus non extent certa litterae et sigilla, aboleantur et possessorio nomine nemo amplius obligatus sit. Item ut Ecclesiastica beneficia posthac non externis aut curtisanis, sed solis civium filii conferantur, et quae ex iis necessaria non sunt, ut census et decimae eorum tradantur in communem cistam pro sustentatione pauperum civium, ne quis mendicet. Item ut omnes donationes ex testamentis et aliae elemosynae in communem cistam conferantur : abolitis cunctis anniversariis, fraternitatibus, et exequiis mortuorum in Ecclesiis, etc. » Hauserant a Wittembergensibus seditiosus harum legum capita, quae cum typis tradita disseminatæque in vulgus fuissent, in urbibus aliis, ut Moguntiae et Coloniae, tumultus pepererunt, qui egregie sedati fuere : quod cum animadvertissent pluribus in locis magistratus, prudenter expedierunt arma ad novi diabolici Evangelii molus comprimendos, et tunc intellectum est quantum publica salutis profuisset summorum Pontificum imperiis de extinguenda nascente haeresi obtemperasse. Plures in Austria et aliis haereditariis domus Austriae principalibus conjurationes factas a Lutheranis Joannes Faber conqueritur, sed divina ope repressas addit.

28. *In Dania, Belgio et Hollandia pestis Lutherana serpit.* — E Germania in finitimas provincias fluxit mali labes : in Bremensi enim archiepiscopatu Lutherana pestis ita populum inaccessit¹, ut sumptis armis consurrexerit in Ecclesiasticos, templa ac monasteria everlerit, Christi, Deiparae et sanctorum imagines conculcarit, clerum necnon Christophorum archiepiscopum Bremensem expulerit : at in tam adverso casu non se dimisit animo, neque per-

turbatus est archiepiscopus, sed Catholicorum collecto exercitu, Lutheranos praefo fregit, significavitque Clementi Pontifici affulgere spes, ut Bremam et alias arces e Lutheranorum manibus vindicaret, necnon perdonis impis religionem in pristinum splendorem restitueret, si opportuna auxilia ipsi submitterentur : cui haec respondit Pontifex¹ :

« Venerabili fratri Christophoro archiepiscopo Bremensi.

« Non sine animi nostri molestia intelleximus id quod antea ex ipsius Laurentii cardinalis Campegi et aliorum fida relatione ac fama ipsa perceperamus, civitatem et populum Bremensem tibi tam in spiritualibus quam temporalibus subjectos, una cum pluribus oppidis et locis provinciae tuae Bremensis, alias in nefandam haeresim Lutheranam temere prolapsos, non solum a tua et hujus sanctae Sedis debita obedientia et devotione, sed ab ipsa etiam orthodoxa fide penitus descivisse, ac plures Ecclesias cum earum domibus et monasteriis in civitate et provincia praedictis profanas ac evertisse, eorumque bona temeritate sacrilega occupasse ac dilapidasse, teque ipsorum patre et pastore contempto et excluso, canonicos Ecclesiae Bremensis, et alias personas Ecclesiasticas haeresim Lutheranam sequi recusantes expulisse, ac Lutheranos ipsos induxisse, pluraque impia et immania contra Christi redemptoris nostri ejusque gloriose matris Virginis Mariae et aliorum sanctorum nomen, imagines ac venerationem, et Ecclesiastica sacramenta, necnon dietae Sedis honorem et dignitatem fecisse, ac in dies facere praesumerent : quae profecto uniuscujusque Christi fidelis mentem et animum vel solo auditu commovere ac magno dolore afficere debent. Placuit autem ex litteris et relatione hujusmodi intelligere fraternitatem tuam haudquaquam demisso et abjecto, sed erecto et constanti animo semper fuisse, nuperque nobilium et aliorum fidelium auxilio adjuvatam de Lutheranis ipsis, non parva eorum multitudine trucidata, felicem victoriam, dextera Domini sibi assistente propitia, reportasse, sperareque dictam Bremensem civitatem et alia provinciae tuae oppida ac loca a dictis Lutheranis detenta et occupata recuperare, necnon populos haeretica fraude seductos, si non virtutis amore, saltem vi et armis ac formidine poenae ad pristinum fidei cultum et veram religionem reducere posse, dummodo opportunae suppliciae et auxilia tantae rei necessaria tibi a nobis ministrentur. Testis est nobis Deus, quam prompto ac libenti animo fraternitati tuae pro tam sancto et pio negotio etiam de pecuniario subsidio subvenire atque succurrere vellemus, etc. » Subdit inopia avaritii summa brevi temporumque difficultatibus ;

¹ Clem. VII. inter brev. an. 1524. p. 54 et 58.

¹ Lib. brev. p. 58.

ne tamen illi desit, sacerdotia plura conferendi de se benemeritis facultatem ipsi tribuere, Brementisique et Verdensis provinciarum decimas affribuere, tum principes finitimos ad ferendum illi opem incitare, ut Lutherana hæresis elidatur. « Dat. Romæ die xxv Novembris mxxxv, Pontificalis nostri anno ii ».

29. Exulabat tum Dania Christianus Dania, Sueciæ Norwegiæque rex, quem populorum odia in se nimia crudelitate accendisse vidimus, petebatque auxilia a Carolo V ejus sororem Isabellam uxorem duxerat, ut regnum recuperare posset: sed is, Germaniæ Dantiæque malis posthabitis, eversaque Gallica potentia, opprimendæ Italiæ studebat, uti dicitur inferius. Pontifex itaque Fridericum et Christianum Holstatiæ et Slewici duces, qui Danicæ res administrabant, rogavit ¹, ut Christi et Ecclesiæ causam adversus feroces Lutheranorum impetus et conatus tuerentur (1).

« Dilectis filiis nobilibus viris Friderico et Christiano, Holstatiæ et Slewicensi ducibus.

« Persuasum habemus nobilitatem vestram non ignorare, quanta et quam miserabilis temporum nostrorum sit infelicitas, quibus ultra varias dissensionum ac bellorum per tot annos calamitates, atque innumeras Christi fidelium strages, civitatum et locorum depopulationes, provinciarum vastationes, et alia mala quamplurima, quæ universam fere Christianitatem vexarunt et afflixerunt, et detestanda hæresis Lutherana, humani generis hoste procurante, in Germaniæ partibus primum exorta et aucta, deinde in omnes fere Christiani orbis partes pervagata est: propter quam infinita scandala et irreparabilia damna successerunt; adeo ut sciviente in dies hæreticorum furore et rabie, præter nullarum cathedralium et metropolitannarum, ac aliarum Ecclesiarum, monasteriorum, et aliorum piorum locorum totales ruinas, direptiones et vastationes, ipsorumque episcoporum, archiepiscoporum, abbatum, et religiosorum, ac etiam monialium expulsiões a Lutheranis hæreticis, in Christi redemptoris nostri ejusque gloriose matris virginis Mariæ, et aliorum sanctorum impiam abnegationem et persecutionem factas, infinitus Christi fidelium sanguis intra paucos menses effusus ac sparsus fuerit, pluraque et magis horrenda, nisi opportune provideatur, universo populo Christiano

immineant, quæ profecto uniuscujusque Christi fidelis mentem atque animum non mediocri dolore afficere, et ad necessaria remedia cogitanda et inquirenda excitare atque impellere debent. Nos certe, cum primum ad summi Apostolatus apicem divina favente clementia assumpti fuimus, nihil invidiosius, ac majore animi sollicitudine cogitare cepimus, quam ut dicta hæresis tempore felicitis recordationis Leonis pape X prædecessoris nostri exorta, nostro tempore penitus evelli ac radicibus extirpari tandem posset. Sciunt hoc fere omnes Christiani principes, non solum litteris, sed etiam specialibus nuntiis nostris sæpius moniti ac requisiti, ut tantum ac tam late vagans incendium, ad ipsos etiam nisi caventer quodcumque venturum, extingui curarent, ac episcopis, archiepiscopis et aliis personis Ecclesiasticis diram Lutheranorum persecutionem patientibus auxilio esse vellent; nec omisimus omnipotentem Deum continuis precibus rogare, atque ab omnibus Christi fidelibus rogari facere, ut fidelem populum suum respicere, et a tantis malis liberare dignaretur. Cujus ineffabili clementiæ et misericordiæ immortales agendæ sunt gratiæ, quod nonnullorum tam sæcularium quam Ecclesiasticorum principum ad resistendum furori dictorum Lutheranorum, ac Ecclesiam a dicta hæresi liberandam corda et animos tangere dignatus fuit, ut sperandum sit, gratiam divinitus nobis missam optatos ac felices effectus brevi parituram fore. Cum nuper autem inter alios, qui adversus nequitiam Sathane surgere, ac sanctam Christi fidem contra eorundem Lutheranorum impietatem viriliter defendere non dubitarunt, intellexerimus venerabilem fratrem Christophorum, archiepiscopum Bremensem, ejus civitas, et quamplura oppida et loca provinciæ Bremensis dictæ hæresis Lutherana labe infecta sunt, ad hujusmodi hæresim radicibus extirpandam, ac Lutheranos ipsos, contra quos, dextera Domini sibi assistente propitia, non parva eorum multitudine cæsa, felicem victoriam reportavit, ulterius persequendo se accingere, sperareque, si opportuna suppetiæ ac necessaria auxilia sibi non defuerint, dictos Lutheranos expulsurum, ac civitatem et provinciam suam Bremensem dictæ hæresis peste liberaturum, populosque hæretica fraude seductos ad verum et antiquum Christianæ religionis cultum omnino reducturum fore; multum in Domino gavisum et lætati fuimus,

¹ Lib. brev. p. 57.

(1) Danicæ res exponens annalista reformationem, vel si malueris, apostasiam Danorum hoc anno ceptam scribit. Nec abuno; si mala clari gliscere cepisse hoc anno statuunt. Verum publica reformationis Lutherane professio nonnisi sequenti anno MDXXVI. Junio mense, agente Friderico rege, exordium accepit, teste chronologo Danico apud Ludewig Reliquar. to. ix. num. 2, qui et addit die S. Joannis Baptiste ejusdem anni auctorem a rege in arcem Hållimensensem venisse quemdam Fratrem Paulum Hebeæ Carmelitani, ut suam de Lutheranis sententiam pro concione diceret. Verum ex aere discredentem conviciis et contumeliis ita plebs affecit, ut vivis vix exaserit: adeo rebus catholicis plebs Dania studebat. Malum igitur totum ex rege Friderico ceptum. Porro princeps ille, pulso anno MDXXVII Christiano, ad regnum Danicum auctus anno sequenti MDXXIV, die VII Augusti regis diademate solemniter ritu insignitus fuit, ait idem chronologus Danus. Suecia vero ea occasione a Dania iterum divulsa Gustavo Erico cessit.

ipsumque Christophorum archiepiscopum, ut ejus animum ad tam pia opera magis ac magis promptum redderemus, nonnullis gratiis et facultatibus, quas a nobis requisivimus, juvare non destitimus. Quia vero propter inopiam pecuniarum, hæc sancta Sedes ob iniquam temporum conditionem ac incredibiles expensas tam a nobis, quam a prædecessoribus nostris necessario factas, omnino exhausta, insuperque maximo arre alieno gravata et oppressa est, eidem Christophoro archiepiscopo de pecuniario auxilio, prout nostri desiderii esset, nunc subvenire non possumus, et sine illo ipse Christophorus archiepiscopus tam sanctum propositum suum persequi nullo modo potest; nobilitatem vestram in Domino hortandam ac paterno affectu requirendam duximus, ut pie cogitantes causam hanc non tam hominum, quam ipsius Dei, per quem reges regnant et principes imperant, causam esse, ac propriæ virtutis vestræ memores, qua Lutheranam hæresim ferro et igne persequendam semper duxistis, nec unquam talem pestem in dominio vestro crescere permisistis; insuperque considerando quod provincia Bremensi Lutheranis incendio flagranti succurrendo, dictum dominium vestrum ab hujusmodi incendio etiam tutius atque securius reddetur, præfato Christophoro archiepiscopo omnibus quibus poteritis auxilio esse non gravemini. Quod si, ut speramus et optamus, feceritis, rem perpetua laude et gloria dignam facietis, ac tam boni faustique operis largam retributionem in præsentem et futuro sæculo consequemini, nosque et Sedem prædictam in omnibus, quæ cum Deo fieri poterunt, semper benivolos atque propitios reddet. Datum. Romæ die viii Decembris mxxxv, Pontificatus nostri anno iii ».

30. Conceptis ferme eadem verborum forma litteris excitati sunt ad conjungendas adversus Lutheranos cum Bremensi archiepiscopo subsidiarias copias Hermannus ¹ Coloniensis archiepiscopus et Albertus ² cardinalis Moguntinus, Henricus ³ dux Brunsvicensis, tum etiam Lunenburgensis princeps; contulisseque adversus hæreticos Turcasque omnes opes quas undique cogere potuerat, significavit: « Nec omisimus », inquit ⁴ Clemens, « cum hæc sancta Sedes pecuniis exhausta omnino esset, ex decumis non solum Ecclesiasticis personis civitatum et locorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediate vel immediate subjectorum, sed etiam Romanæ curiæ officialibus præter solitum impositis, quas potuimus pecunias colligere, easque uni ex nonnullis Christianis principibus pro conducendo adversus dictos Lutheranos exercitum, ac etiam pro conservatione regni Hungariæ destinare; adeo ut nihil amplius

supersit, unde pecuniarum subsidium aliquod comparare valeamus ».

31. Caterum Fridericus et Christianus ejus filius Holsatiæ duces non modo vires ad Lutheranam impietatem excendendam non convertere, ut a Pontifice erant commoniti; verum etiam Lutheranos ad convellendam e Danicæ et Norwegiæ regnis Catholicam religionem inducere, ut ereptum Christierno regnum facilius sibi asserent: quod impium exemplum etiam in Suecia Gustavus est consecutus. Memorat vero Olaus Magnus Upsalensis archiepiscopus ¹, tum in Suecia, tum in Dania ac finitimis aliis provinciis sanctimoniales in fidei et corporis incorrupta integritate servanda miram constantiam fortitudinemque explicuisse, nec ullis lenociniis a suscepto pio consilio abduci potuisse; cum tamen monachi et sacerdotes passim libidinibus sese dederent, ac deserta fide Catholica latius hæresim propagarent; de qua persecutione, quam auctor passus est, hæc ipse refert: « Persecutionem et exilium triginta tribus annis propter fidem sustinens, semper notaveram admirabilem Dei clementiam sperantibus in se misericorditer affuisse, et ita cum tentatione dedisse proventum, ut nullius hominis læsa fuerit constantia, qui firmo proposito et opere perstiterat in sua suscepta et jurata sanctissima religione. In quo tamen tentamine majorem constantiam in sexu fragili, monialium scilicet, videram, partimque a fide dignis servari ceperam, quam in professis religionis aut sacerdotibus ordinatis, qui ad omnem ventum motum, nulla facta resistentia, post sæculum et carnis desideria abeuntes, turpiter defecerunt: et hi respersi luxuriæ luto secum quoscumque male persuasos detraxerant in perditionem, maxime quia Sathanam prævenierunt in tentatione, periculis sese ultro exponentes, dum fragiles ipsæ personæ constantissimæ servando regulam steterunt adversus omnes impugnatores. Cujus rei unum aut alterum e multis sufficiat adduxisse exemplum, præsertim in imperiali civitate Lubicensi Germaniæ inferioris ostensum, ubi circa annum Domini mxxxv moniales S. Annæ magno numero ditiosa humo noctis tempore tignis et lateribus januas et muros repararunt, quos nescio qua potestate connivente impune de die perfrugerunt. Item in Rostochio, ne per similes homines extrahi possent castissimæ virgines a monasterio, brachiorum manuumque complexu more fornicarum immobiles sese reddiderunt. Item moniales S. Birgittæ in Suecia ad nobilem nuptias incessanter stimulatæ, mortem potius eligentes quam castitatem Deo consecratam contaminare ullo modo consentirent: ita et aliæ personæ similes pluribus in locis constantissime perseverant

¹ Lib. brev. pag. 51. — ² Pag. 56. — ³ Pag. 59. — ⁴ Pag. 56.

¹ Olaus Magni, l. xvi. c. 35.

ubi plures viri turpissime sunt collapsi, quia, ut tempori se conformet, iurem videntes currunt cum eo, atque cum adulteris ponunt portionem suam, donec Deus jam tacens arguat eos et statuat penas contra faciem eorum, ut et hi et alii hæc intelligant, qui obliviscuntur Deum ».

32. Qua vero arte Lutherus Danos suis erroribus irretierit, ita describit Florimundus Raymondus ¹ libro de origine hæreseon : « Lutherus e Saxonica sua specula omnia rerum momenta observans, et temporibus insidians, quasdam regni proceres, quibus doctrinam suam non displicere intellexerat, litteris exhortatus est, ut sicut Christierni tyrannidem a se depulissent, sic a papæ quoque servitute se ac regnum liberarent, duo maxime valida tela ad id subministrans; episcopos enim et cæteros Ecclesiasticos monuit, ut intolerabile illud cælibatus onus a se abjicerent; seculares, ut bona et opes cæca quadam et indiscreta pietate et devotione majoribus Ecclesiis donatas ab eisdem repelerent, atque hoc modo illos carnali voluptati, hos vero bonis Ecclesiæ inhabitantes facile in sententiam suam adduxit. Cum vero regem de instauranda Hasniensi Academia cogitare intellexisset, theologum sua quasi manu formatum ad eum misit Joannem Machabæum nomine, natione Scotum, qui quod in Scotia moniali quadam juvenecula abusus esset, mutato habitu in Hollandiam trajecerat, atque inde ad Lutherum tanquam omnium ejusmodi facinorum asylum Witembergam confugerat. Illic in Daniæ appulsus cum suo exemplo tum doctrina multos excitavit, ut abjectis cucullis uxoris voluptatibus frui, quam cælibem et austeram vitam agere mallet ».

33. Conjunxit cum eo studia ad propagandam perfidiam Joannes Pomeranus, quem Christianus rex tanti fecit, ut contemptis episcopis, a quibus reges regia insignia accipere consueverant, ab eo corona redimiri voluerit. Contaminata est etiam hæresi Livonia, atque Alberlus cruciferorum equitum princeps, violatis religionis votis, nefarias nuptias contraxit; scripsereque ² hoc anno Lutherus, et idem Joannes Pomeranus, ac Melchior Hosmannus ad Livones in impiale obfirmandos : ut vero Saxones deluserat idem Lutherus, ita universum orbem pseudoevangelio suo complevisse gloriatus est, inscripsitque Epistolam Christianis, qui sunt in Hollandia, Brabantia et Flandria : quam Lutheri vesanam de seclæ amplificatione jaectantiam ille Joannes Eckius in suis homilibus retundit ³ : « Ubi duas aut tres seduxerint Ecclesias, suisque perditissimis adjunxerint erroribus, statim tumet et turgidi elatique totum sibi mundum

conciliasse videntur : se solos Christianos esse gloriantur, totamque se putant constitucere Ecclesiam, impudentes et stolidi immensum et omnipotentem illum universi mundi Conditorum ac Redemptorem islis angustiis includere volunt, et arcissimis suæ sententiæ cryptis. Non sic utique, non sic ; nondum enim adsunt illa tempora, quibus hæreditas Christi, quam accepit a Patre suo, in illas angustias redigatur. Super-sunt adhuc Christiani in Italia, Gallia, Hispania, Anglia, Scotia, Polonia, Hungaria, Græcia, Æthiopia, India et Armenia. Hanc universam Christi hæreditatem non seducent illi utique fures, isti latrones et raptores ».

34. Cæterum in dictis Hollandiæ, Brabantiæ, et Flandriæ provinciis, nonnisi furtim in angustis audaces apostate Lutheri scripta legere non audebant, ut obijcit Coelæus : constituta ¹ quippe fuerat ab Hadriano VI fidei sacra censura, quanquam illi qui judicio præfecti fuere, male functi fuerant officio, ac hæresis sensim grassari deprehensa est : quare Clemens VII Laurentio Campegio cardinali Apostolicæ Sedis legato provinciam dederat, ut alios in illorum locum succineret ; ac demum Erardus cardinalis de Marcha episcopus Leodiensis in iis regionibus auctoritate et viribus pollens, hoc anno Pontificiis hortatibus sollicitatus est, ut suppremas judiciarii muneris partes ad hæreseos stirpes excindendas subiret, perageretque.

« Pilecto filio nostro Erardo, tit. S. Chrysogoni presbytero cardinali Leodiensi.

« Cum ex diversorum fide dignorum assertionum, non sine gravi cordis nostri dolore intellexerimus venenum Lutheranae hæresis in dictis partibus, nempe Belgii, non solum adhuc extinctum non esse, sicuti sperabamus propediem fore, verum etiam, humani generis inimico instigante, videri quibusdam in locis ac populis earundem partium latius in dies effundi, plurimumque Christi fidelium animos ob orthodoxæ fidei sinceritatem alienare, ac propterea nobis persuaserimus ad pestem hanc ab eisdem partibus ac populis penitus extirpandam, auctoritate majori quam qua dicti inquisitores a Laurentio cardinale ac legato deputati pollent, opus esse ; præsentibus ac circumspeditionem tuam, cujus in dictis partibus non minorem apud omnes auctoritatem et gratiam quam dignitatem esse novimus, dandas duximus, quibus eandem in Domino hortaremur, prout ex animo hortamur, ac in virtute sanctæ obedientiæ requirimus, ut ipsa omnem industriam, sollicitudinem atque conatum in hoc impendere et conferre satagat, quo negotium sanctæ inquisitionis, bis malis temporibus summe necessarium, in dictis partibus digne ac strenue, et prout divini honoris Catholiceque fidei ratio, necnon salus animarum

¹ Id. ib. — ² Coel. in Actus et script. Luth. — ³ Jo. Eck. to. II. homid. 2. in Feria 3. Pasch.

¹ Clem. lib. brev. an. 1525. p. 17.

requireret, administraretur: quod quo efficacius prestare valeas nos tibi in eisdem partibus plenam, ac supremam super dicta sancta inquisitione ejusque ministris praefatis et aliis quibuscumque superintendantibus et auctoritatem tribuimus». Et infra: «Tu itaque, dilecte fili, commissionem hanc atque provinciam sanctissimam magno animo ac solita pietate amplectere, teque ad evellendam ab agro Dominico pessima Lutherana perfidia zizania, quae inimicus homo ad perdendam bonam segetem supereminavit, juxta talentum multiplex tibi a Domino creditum toto pectore in spe caelestis auxilii accommoda, certo tibi persuadens, nullam tota vita tua occasionem tibi offerri posse, qua vel majus Deo obsequium, vel rem te tuoque gradu et auctoritate digniorem, ac nobis ac sanctae huic Sedi gratiorem prestare valeas. Dat. Romae XII Februarii MXXV. Pontificatus nostri anno I.»

35. *Polonia Sigismundi regis virtute praeservata ab haeresi.* — Pervasis deinde ob censorum fidei et magistratum incuriam latius per eas provincias Lutheranam incendium, ac post atrocia bella Hollandiam absumpsit, uti lugeretur inferius. Effugit tantum malum Polonia Sigismundi regis virtute, atque episcoporum, qui in Lauciliana Synodo prius Catholicam incorruptam tenendam sauebant, diligentia: inter quos emicuit Andreas Critius Primisliensis episcopus, dein Proicensis, ac demum ad archiepiscopatum Gnesnensem erectus, qui hoc anno gravem ac luculentam de comprimendis haereticis orationem habuit ad Sigismundum, e qua haec Joannes Coekus decerpit¹: «Qui res Ecclesiasticas memoriae prodiderunt, maxime et sapientissime rex, innumeros haereticos et apostatas recensent, qui sensu suo et spiritu superbiae in transversum acti, Ecclesiam Dei devia et pertinaci doctrina scindere ac turbare consueverunt: quorum monstrorum cum semper Romana Ecclesia domitrix extitisset, in eam polissimum haec daemoniorum zizania ferebantur, atque hi turbines, hi fluctus eam cum primis naviculam obruere nitentur». Et infra: «Inter tot autem ac tam varios, qui haecenus fuerunt, haereticos, nemo fuit, qui non ex Evangelio basim doctrinae suae statuisset, non verbi Dei praetextum et illicem veneni sui fecisset, sicut in praesens agit novum sui anguli numen Lutherus, quod ita humiliter, ita caste, ita mansuete, et pacifice juxta doctrinam Christi et Apostolorum tractat, ut nihil arrogantius, nihil impudentius, nihil seditiosius ac virulentius dici vel excogitari possit, ut qui nedum reges carnifices, scurras et nebulones, Pontifices antichristos, lenones et idola vocet; sed et sanctos, atque adeo ipsam Deiparam Virginem lingua sacer-

rina, ut ex plerisque ejus argumentis constat, vilipendit ac elevat». Et in fine: «Interim, invictissime rex, quia tibi curae esse intelligo, ut eam labem in vicina serpentem a regno et dominis tuis arceas, haec praecidia quoquo modo in praesens effudi, quae, dum alia nostra et aliorum adornantur, benigno animo suscipe, et quod facis, rem Christianam non solum a Turcis et Tartaris aliisque ethnicis, sed etiam a domesticis hostibus apostatis et haereticis tuare». Hanc orationem una cum pluribus Polonorum poetarum carminibus adversus Lutherum promulgatam; tum alia etiam Halorum, Gallorum, Anglorum Germanorumque scripta Latina, quibus haereticorum exagitabatur improbitas, edita fuisse, ad quae tum Lutherus tum Wittembergenses obmutuerunt, refert Coekus.

36. *Blasphemiae Lutherani jactatae in B. Virginem et sacras imagines.* — Cumularunt reliqua impia facinora Lutherani horrendis in B. Virginem blasphemis, motusque rei indignitate Joannes Faber Deiparam interciso genitu ita compellat¹: «Procede, o mulier, quae sole amicta² es: dic, dic ex gladio illo doloris, quem juxta justi atque timorati Simeonis³ prophetiam sustinuisti: Quid dicunt aut docent de Theotonicis nostri evangelistae? Num post maxima haec Christi tua atque reliquorum praeconia te mulierculam esse dicunt, utque sunt lotrices caeterae? quod tamen Tertullianus ante mille quadringentos annos refutavit, universaque Ecclesia atque haeresim eiecit et damnavit pessimam. Dic nobis, sacratissima virgo, quomodo te atque Helvidius et Jovinianus incusant plures habuisse filios? Dic mihi, tuane potius, an filii tui sit haec injuria, ut ei et conterinos tribuant fratres? maritum atque plures habuisti filios? Cur igitur in cruce Christus Joanni discipulo suo et non marito tuo te credidit⁴, aut filiis carnalibus? quid his te commaculare nixurunt, porta clausa versus Orientem sita, per quam perpetuo vir non intraturus erat, nisi Dominus solus, qui per te ingressus⁵ est? qui sunt filii tui?» Et infra: «Num recordaris quod te post haec mediatricem nolint esse nostram coram dilectissimo filio tuo, cui Pater dedit omne iudicium, imo omnem quae in caelis et in terra est potestatem? Examinis es an viva, quandoquidem mortem tuam Evangelium nescit? Ut enim Lutherani volunt, cuncta in Evangelio continentur, adeo ut nequidem Athanasii symbolum de Trinitatis unitate atque caetera credere velint contra Apostoli Pauli ad Colossenses sententiam. In caelisque es, dicito, precor? superbissimus enim hic Goliath sensu suo inflatus docet, quod qui cum Christo pariter in ascensione sua caelum non conscenderint, interea non introisse».

¹ Coel. hoc an. de Act. et script. Luth.

¹ Fab. cur noluerit approbare doct. Luth. c. 19. — ² Apoc. 11. — ³ Luc. 11. — ⁴ Joan. XIX. — ⁵ Ezech. XLIV.

37. Sparsa primum in publicis gymnasiis hæc impietas fuerat temeraria dicendi et vellendi B. Virginem et sanctos libertate, qua ingenii gloriam nonnulli aucupabantur : inter quos Erasmus mimicis salibus abundans eloquentiæ Latine floculos impietatis veneno consperserat, quem pluribus redarguit Albertus Pius ¹. Verum pœnituit postea illum flagitii, ac beatissima Virginis laudes eleganti panegyrica oratione celebravit. Perstrinxerat idem Erasmus sacrarum imaginum cultum veluti superstitioni affinem ; cujus argutias et hæreticorum sophismata confutavit inter alios Albertus, de quo paulo ante memoravimus ² : qui pios Commentarios suos adversus eundem Erasmum composuit, cum ille hoc anno Apologeticas litteras scripisset, quasi hæretici non aliter ex ipso, quam ex sanctis Patribus perperam intellectis uti cantharides ex floribus venena suxissent.

38. Porro hoc funesto tempore, quo hæretici in Deiparam et sanctos eorumque imagines grassabantur, plura edita sunt divinæ in sacrilegos vindictæ exempla ad confundendos impios, et viros pios in veteri orthodoxa fide confirmandos, ex quibus hæc suis circumstantiis insignita non prætermittenda ducimus ex Matthæo Tympio ³ : « Anno Christi MXXV, cum Lutherani cathedram cathedralis Ecclesiæ D. Virginis Ephordiæ vi invasissent, et jam ad tempus occupassent, concionator quidam nomine Joannes Culsamerus consistens in cathedra, ac digito monstrans statuam B. Virginis sub maximo organo consistentem, in hæc blasphemias erupit voces : « Non quiescam, nec dormitum ibo antequam idolum illud (statuam D. Virginis intelligebat) ex hæc aede basilica ejecero ». Sed ecce subito ignis sacer digitum ipsius invasit et eadem nocte subita morte extinctus est. Statua autem sanctissimæ Mariæ in eodem loco permansit. Circa idem tempus cum senatus omnium cœnobiorum et Ecclesiarum ornamenta in curiam ferri juberet, etiam argenteas tumbas duorum patronorum sanctorum Eobani et Adalarii, sub hoc specioso prætextu, ne tempore seditionis præda fierent impiorum, aurifabro prope Prædicatores habitanti oblata est magna argentea statua S. Mariæ in sole, ut eam liquefaceret et monetam ex ea eunderet. Is (quia pessimus erat hostis Ecclesiæ Catholice) ferreo malleo magna vi incipit contudere faciem statuæ, et blasphemio ore dicere : « Sic coerenda sunt idola papistarum, etc. » et subito cœcatus est, et mendicus mansit usque ad mortem ».

39. Religiose patrari sacrilegia effutiebant cum idololatriæ criminis insimularent Catholicos hæretici : quorum flagitium suis coloribus pingebat Joannes Faber ⁴, et hæreticorum amen-

tiam exponebat qui Christi, Deiparæ et sanctorum imagines turpissimis affliciebant injuriis, cum ipsi vilissimi honorationes suas effigibus violari non paterentur, et Zuinglius visus sit ira furere, cum effigiem suam Lucernæ exustam accepisset : « Crucem », inquit Faber, « crucifixique simulachrum honorantes, non lapidibus, non ligno dignationem deferimus, sed mente memoriaque alius evecti Christum Dominum Salvatorem ac Redemptorem nostrum cogitamus. Sic magnus ille doctor Basilius in Græcorum Ecclesia, et magnus Gregorius in Latinorum annos ante nongentos et amplius hanc piam et plane ad cœlestia elevantem imaginum causam expendunt et interpretati sunt. Sunt sane imagines, quæ non imperitorum modo rudisque plebeculæ scripturæ, sed eruditorum quoque animos plerumque pietate incendunt : et cum Paulus scribat, Christum olim ante inhumationem ob naturam divinam invisibilem hominis formam assumpsisse, quæ tandem nos adigit temeritas, ut effigiem ejus irrideamus, vitæmus, confringamus, igne ferroque delere conemur ? Et hæc rogo, tecum expende quid hoc sibi velit quod ad Mosem Dominus ait : *Non videbitus me ; sed ad posteriora mea* : posteriora autem, id est, humanitatem, quam in imagine crucifixi exprimimus, olim amoto velamine, videri posse semper indicavi : sed quod nunc a Lutheranis hominibus tam impie ac temere benignissimi Jesu imago calcatur pedibus, quod putas in causa est aliud, quam quod in proximo est, majorem illius sectæ partem non tam crucifixi imaginem, quam et ipsum Christum et crucifixum abnegare velle, atque in eo constituisse finem ; ut ex sententiâ Lutheri, malint Turcarum tyrannum Solimannum, quam Cæsarem Carolum aut Ferdinandum regem dominari. Hæc et illis similia quanquam Christiano pectori divina pietate imbuto sufficiant, hoc tamen patienter quoque audire non graveris, injuriam aut violentiam suæ effigiei etiam turpissimæ fieri nemo tam patiens est imperator, regulus, princeps, ac pœne et multitudine quivis homuncio, qui potius gravissima pœna afficitur, si imago sua stercore fodata fuerit. Eapropter Zuingliana imago illa ubi apud Lucernenses ante aliquot annos igne cremata fuisset, nullum non lapidem in Tugurina urbe movit, certo sibi persuadens, Lutheranorum Deos non permisuros, ut hæc tam atrox injuria maneret inulta : imo sacrilegium esse prædicabant, leprosi fiducios formam vulcano consecrari. Et quis non videt excæcati et lusei oculi cæcum in causa propria judicem esse, qui propriæ imaginis ultionem anxie dum quærit, crucifixi imaginem non modo stercore circumliniri, sed Turcico more perfodi, truncari, vulcanoque tandem offerri præcipit ? »

40. *Catholici doctores scriptis certant adver-*

¹ Alb. Pius l. IX. — ² Id. ib. — ³ Tymp. in admirando vindictæ divinæ theatro de penis iconomacorum. — ⁴ Jo. Fab. disp. cum Balhis. c. 9.

sus Lutherum. — Hoc anno Hieronymus Emser egregio opusculo nefaria Lutheri scripta contra canonem missæ confutavit¹, quem antea etiam contra Ulicium Zuinglium asseruerat. Joannes quoque Faber hoc anno eximium Commentarium² edidit, in quo gravissimas rationes, ob quas Lutheranam doctrinam approbare noluerit, in luce collocavit, quantumvis hæretici propositis deliciarum lenociniis et sacrarum opum rapinis ipsam irrefire perentassent. Tuebantur etiam egregie fidem inter alios Joannes Eckius insignis theologus, quem in Angliam perrexisse hoc anno ait Coelæus, extantque ad eundem Eckium canonicum Eystletensem Clementis litteræ³ hoc anno die xv Januarii datæ, quibus Pontifex ob propugnatam ab eo strenue religionem Catholicam ipsi concedit, ut absens sacerdotii vectigalibus, ac si præsens in Ecclesia Eystletensi divinis interesset, potiatur. Is in quadam homilia refert Lutheranos novem vicibus missam Wiltembergæ immutasse, populumque ne hæresiarum figmentis circumveniri se pateretur præmunebat⁴: qui etiam, cum missam passim abrogari intueretur, censuit in Luthero jam antichristum operari mysterium iniquitatis.

41. Prolapsi denique eo sunt impietatis novatores, qui latere in Eucharistia Christum volebant credere, ut latentem etiam in Christo divinitatem illi ademerint, illumque a Judæis ob sua scelera supplicio affectum blasphemarint: quam horrendam hæresim ab Hutto inter Evangelicos recentiores inclyto consultam memorat idem Joannes Faber⁵ disceptans adversus Balthasarem hæresiarum: « Quotus, inquit, quisque est textorum, lanionum, pelliticum, fonsorum, calceariorum, ac miscellanæ turbæ hominum, qui spiritum Luthero non adimat, illius doctrinam e Spiritu sancto profectam non neget, sequæ non meliore spiritu imbutum clamet ac gloriætur? » Et infra: « Ac ne longius abeam, Hutto tuum vide, qui in tuo Nicolsburgensi grege disputare, et ut verius dicam, pertinaciter impieque tenere non dubitavit, Christum neque Deum neque Dei filium fuisse, sed simplicem prophetam in originali labe conceptum et natum. Sunt et inter Lutheranos inventi, qui Christum ob sua scelera a Judæis ultimo supplicio jure affectum temere prædicarunt. Hocine vero est Christum prædicare? Hocine est Christi Apostolum in Evangelium Dei segregatum agere? » Ut vero tantæ impietati viam straverint novatores, ita describit Faber sic inquires: « Tu fide vestra quasi ex præscripto cuique quodlibet liceat et credere, et in populum evulgare, ac omnino facere: ita Lutherani uno ore omnes prædicant, Tu autem in Hutto animadvertere te paratum fuisse denuntias, quasi vestro in Evan-

gelio non quod cuique commodum est credere et dicere, licitum sit etiam disputare ac publice docere: sed hæc vasilie usi, ni fallor, estis, ut dum Catholicos numero præcelleritis, vi et rusticana conjuratione reliquos in vestras hæreses pertrahere posselitis ».

42. *Lutheri et Zuinglii dissidia circa Eucharistiam.* — Dum ita quod lubet credunt novatores, et quisque sua deliramenta ut Evangelica oracula obrudit, collatæ sunt tres præcipuæ sectæ in Germania, Lutheranorum, Anabaptistarum et Zuinglianorum sive Sacramentariorum, quæ non minus inter se, quam cum Catholicis digladiari cæperunt. Et quidem Zuinglius mense Martio hujus anni libellum edidit⁶ de vera et falsa religione, quem Francisco Gallorum regi capitali hæreticorum hosti inscribere non puduit, in ejus Prefatione hæc leguntur: « Diabolus nos tentat per homines obstinatos, qui cum videant veritatem de cœna Domini non per se, sed per alios in lucem proferri, more furiosorum criminari alios et in eos bacchari incipiunt ». « Quibus verbis », inquit Laurentius Surinus, « non obscure Lutherum ipsum et ejus propugnatores perstringit, quos sane disertis verbis ait a diabolo instigari, et instar furiosorum debacchari, etc. Videant jam miseri et cæci homines quam merito Lutherum damnarit Christi Ecclesia, quando tam male etiam proprii discipuli de illo sentiunt, et tamen Zuinglius nihilo fuit Luthero melior, imo in quibusdam etiam deterior ». Contra Lutherum Zuinglium et Sacramentarium est execratum adeo, ut profiteretur, vel se, vel illos spiritu sathanæ agi: nec quamvis hæretici ad incendam aliquam concordie rationem, ut conjunctis viribus Romanam Ecclesiam oppugnarent, varia colloquia habuerint, consentire inter se potuerunt; qua de re hæc Surius habet: « Miserum hæc tempestate Argentoratensis Ecclesiæ ministri Evangelici legatum suum ad Lutherum, qui eum et suos hortaretur ad concordiam, ut regnum Pontificis Romani conjunctissimis viribus oppugnare possent; ita certe ipsi de se scribunt, nec pudet eos tantam sui pectoris recordiam posteris prodere, qui vel ex hoc solo Romano Pontificis odio et insectatione facile intelligent, eos sathanæ satellites fuisse: præclare enim inter alia multa a D. Cypriano vetustissimo atque eloquentissimo martyre scriptum est lib. 1. Epist. cxi: « Quales putas esse eos, qui sacerdotum hostes, et contra Ecclesiam Catholicam rebelles nec præmonentis Domini comminatione, nec futuri judicii ultione terrentur? neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperant, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, et ad tempus judex vice Christi cogitur; cui si secundum magi-

¹ Coel. in Actis et script. Luth. — ² Ext. inter Joan. Fab. opuse. — ³ Ext. inter brev. an. 1526. p. 87. — ⁴ Jo. Eck. to. 1. hom. 1. Dom. v. post Epiph. — ⁵ Jo. Fab. lib. disp. cum Balthas.

⁶ Sur. in Comm. hoc anno.

steria divina obtemperaret fraternitas uniuersa, nemo aduersum sacerdotum collegium quidquam moueret, nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum iudicem se non iam episcopi, sed Dei faceret, nemo dissidio unitatis Christi Ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac lumens seorsum foris haeresim nouam conderet. Haec quidem ille sanctissimus episcopus : sed haereticis frustra commemorantur, quippe subuersis et proprio iudicio condemnatis. Lutherus uero nihil Argentinensium ministrorum motus admonitione, e diverso potius hortatur Zuinglium et Oecolampadium, ut desinant animas seducere, planeque affirmat, aut se, aut illos sathanæ ministros esse ».

43. Haec Lutheri et Zuinglii dissidia hereticos confundere, qui se ab Ecclesiae conjunctione tam facile diuiserant, cum se mutuo a malo demone subornatos vere arguerent, ut iis Catholici doctores obiecerunt; inter quos Ioannes Fischerus episcopus Roffensis, qui libros suos proximo anno editos pro Eucharistica ueritate conscribat, ita haereticos ex mutua dogmatum repugnantia falsitatis coarguit¹ : « Ubi nunc est, quod toties iactauit Lutherus, Scripturam sacram per sese certissimam, facilliman, aper-tissimam, sui ipsius interpretem esse? nam si uerum id sit, cur inter Lutheri sectatores tanta in Scripturis hallucinatio? cur tante contentiones et dissidia? Cur Philippo Melanctoni cum illo non conuenit? cur Oecolampadius, qui sese litterarum et Scripturarum peritissimum existimat, Luthero contradicit? cur allatruuit Carolstadius? Cur Zuinglius reluctatur? cur Argentinenses, hoc est Capito Wolfgangus, et apostata Lambertus Oecolampadii partibus magis fauent quam Lutheri? cur denique Bathasarus diuersam a ceteris inchoauit sectam? Unde, quaeso, tot inter summates hujus pestiferae factionis contraria dogmata, nisi propter obscuritatem Scripturarum et difficilem earum intellectum? jam res ipsa palam docet Scripturas nec ita facillimas et apertissimas esse atque Lutherus eas olim asseruerat: sed et quorsum jam euanuit quod toties Lutherus iactauit, sua omnia dogmata se habere de caelo? quomodo nunc istud suadebit nobis, qui nondum persuaserit suis? »

44. Puduuit tante dogmatum dissensionis ipsos etiam haeresiarchas, atque ignominiam variis lucare pigmentis amisi sunt, quorum inanes argutias Ioannes Faber² ita confutabat : « Quod Oecolampadius et Zuinglius toties sunt contrarii, hoc Oecolampadius in hunc fere modum defendere nititur. Parum, inquit, vel nihil refert si hoc hodie, cras aliud affirmes; tardius enim saepe reuelari ueritatem. Ex quibus vos, in Christo charissimi, facillime aestimabilis, quae

his fides mercatoribus sit adhibenda, quod eorum doctrinis fundamentum iusit : equidem nullum sermonem in decennio ab ipsis habitum satis certo scio, quiu gloriali sint se praedicare Christum, et ea quae dixerunt, Euangelium asseruerunt, uerum scilicet Dei uerbum, pro cuius festimonio periclitandum de uita, et pereundum priusquam tibi eripi paliaris, quod eorum Euangelium, cum de die in diem auctum, uouatum, mutilatum, et in summis nostrae fidei articulis immutatum ab eis existat, intelligitis, (opinor) quid iam de temerariis tantarum rerum uouatoribus sit sentiendum : negotiatorum nullus temere cum istis contraheret, quibus non Graecam uel Aethiicam, sed quibusuis Cretensibus³ fidem mutabiliorum uideret ».

45. Fauerat non obscure Lutherus Berengarii et Zuinglii haeresi contra corporis Christi in Eucharistia realem praesentiam; neque enim ulli blasphemiarum generi, dum furebat, pepercil, quibus Catholicam religionem conuellere tentaret : siquidem hoc ipso anno in praedicto libello contra canonem missae doctus male a malo demone haec euanuit, ut refert Ioannes Cochleus² : « Debemusne buccellam panis et uini offerre, ut acceptet pro Christianitate, ac praeterea esse sanctum et immaculatum sacrificium? nonne tantumdem est dicere, ut Deus pane et uino placetur, qui tamen nihil amplius est quam alius panis, quo unusquisque uescitur », et infra, « et nihil agis amplius quam quod buccellam simplicis panis et uini offers ». Tum apertius et ante annos aliquot eandem blasphemiam fuderat his uerbis : « Totus Christianus orbis Deum populumque ferme non habet alium, quam idololatras, panem pro Christo colentes, et genua sua curuantes ante Baal ». Didicerat haec a cacodemone, ut ex ipso Luthero teste inferius demonstrabitur. Ceterum hisce blasphemis uocibus Carolstadianismum et Zuinglianismum ferati partu profuderat fovebaturque; sed cum deinde speraret plures in errore se adducturum, si Christum in Eucharistia praesentem fateretur, Carolstadium impiae sectae signiferum est persecutus, atque in fugam ad Argentinenses compulsi : quibus conquerentibus de Carolstadii proscriptione, respondit : « Quoties monuit eum Philippus Wittembergae, ne sic tumultuaretur cum Moysse, cum imaginibus, cum missa, cum confessione ». Idem tamen aduersus Sacramentarios decertans³ uarias haereticorum sententias recenset, easque a demone conflictas arguit.

46. « Doctor Carolstadius », inquit Lutherus, « in uerbis illis : *Hoc est corpus meum*, pronomen *hoc* misere detorquet : Zuinglius uerbum substantiuum *est* : Oecolampadius nomen,

¹ Jo. Fise. in praef. l. 1. aduers. Oecolamp. — ² Jo. Fab. in lib. de sanctorum intercessionibus adu. Oecolamp.

³ Tit. iii. — ² Coel. in Actis et script. Luth. — ³ Apud Florium. Raym. l. ii. c. 40. confess. Luth. Ger. fo. ii. fol. 257. fo. viii. gen. p. 192.

corpus : alii totum extum pervertunt, et pronomen *hoc* omnino delectant, sic interpretantes : *Accipite, manducate corpus, quod pro vobis traditum est, quod, hoc est, alii alteram textum partem interpositis verbis misere crucifigunt dicentes : Accipite, manducate quod pro vobis traditum est, hoc est corpus meum in mei commemorationem*; id est, corpus meum non hic est realiter, sed tantum commemoratio mei corporis, ut textus intelligatur : *Accipite, manducate; hæc est commemoratio mei corporis, quod pro vobis traditum est*. Præter hos alii sunt (ut septenarius numerus compleatur) qui dicunt non agi hic de articulo aliquo fidei, eoque non tanta vehementia hic disputandum esse aut pugnantium, sed liberum esse cuique credere quod videatur. Ii quidem omnia destruunt ac proculcant, et tamen eorum quilibet Spiritum sanctum habet, scilicet neque in tam diversis et contrariis probationibus, ac textus allegationibus quisquam erroris vult insimulari, quamvis necessario veritas tantum una sit. Vide, queso, quam aperte diabolus nobis illudat ». Hactenus Lutherus, quem, dum septicipitem illam Sacramentarium hydram jugulat, in seipsum capitalem ferre sententiam arguit Florimundus Raymundus adductis ipsis Lutheri, qui Catholici hominis personam induisse videtur, verbis : « Ad quid (inquit Lutherus in sermone de Eucharistia) ergo verba illa : *Hoc est corpus meum, lubens volens obscurem, et nescio quas subtilitates confingendo errorum labyrintho me involvam? An in tam simplicibus et claris verbis ulla potest esse ambiguitas aut obscuritas? accipere panem, gratias agere, dare ad manducandum et bibendum. Hoc est corpus meum. Hic est calic sanguinis mei*. Et miseri Sacramentarii ad sudorem usque verba hæc eo detorque laborant, ut significant id quod eorum aliquis somniavit aut deliravit : quid hoc est? inquit in eodem libro; quis unquam legit in Scriptura, *corpus*, idem dici aut esse, quod signum corporis? Et verbum : *Hoc est*; esse idem, quod, significat? quæ unquam lingua tali phrasi aut modo loquendi usa est? Ego certe nihil aliud persuadere mihi non possum, quam hunc ipsum esse diabolum, qui per superbam suam malitiam in re tanta nobis illudat ». Hæc ille Catholicorum telis adversus æmulos Zuinglianos et Carolstadianos usus, inque suis dogmatibus inconstantissimus, utpote qui commentus esset sua impia dogmata ex solo summi Pontificis odio, utiisdem Argentinensibus pseudoevangelicis confessus est hisce verbis ¹ : « Hoc diffiteri non possum, nec volo, quod si Carolstadius, aut alius quispiam ante quinquentium mihi persuadere potuisset, in sacramento præter panem et vinum esse nihil, ille magno beneficio

me sibi devinctum reddidisset; gravibus enim euris anxius in hac excutienda materia multum desudabam, omnibus nervis extensis me extricare et expedire conatus sum, cum probe perspiciebam hac re papatui cum primis me valde incommodare posse ». Ad hæc verba hæc vix animadversionem subiecit Sanderus ² : « Hinc aperte liquet, Lutherum summis viribus ea expetiisse, per quæ posset papatui incommodum aliquod afferre : nomen hoc propositum ab odium in papatum conceptum profectum esse? Cum igitur verum sit, quod ille dixerit, impedit ira animum ne possit cernere verum, quis non videt invidiam et odium Lutheri oculis mirandas tenebras offudisse, quominus veritatem fidei Catholice perspicere posset? »

47. De qua hæresiarcharum circa Eucharistiam dissensione, fictisque novis subinde hæresibus hæc tradit Joannes Faber ³ : « Contra hoc honorabile altaris sacramentum septem in terra promissionis factiones subortæ sunt, habetque hic Dominus plures adversarios, quam coram Caypha et Pilato; quinimo nec in cruce adeo sua verba inversa et illusa fuerunt nequiter a Judæis, atque ab immundis istis Iebusæorum porcis, Domini testamentum in pretiosissima illa margarita deridetur, et illuditur varie : est tamen omnium prædictarum hæresum unus et idem finis; cupiunt enim, si quo modo divina permittat majestas, Domini corpus penitus sepelire, ut non resurgat amplius, perinde atque Judæi communientes sepulchrum custodiebant : ita et illi suos hodie habent milites, latrones videlicet et raptores publicos, qui non tam sepultum custodiant, quam ut apud omnes ejus memoria damnetur, dent operam ». Et infra :

48. « Primus itaque omnium, qui (proh dolor!) horribili isti verborum Christi persecutioni dedit initium, pertinaciter affirmat manere et esse etiam in sacramento altaris veram panis et vini substantiam, quem sui erroris pluribus verbis convincere quid est opus? merito enim in his nuptiis pani pistorio diceret : *Amice, surge, venit te laudare honoratior Christus quidem, da et locum*; nam quis est, qui non docendum esse intelligat, ut creatori et Domino suo creatura cedat? quemadmodum antea semper verbo suo cessit. Sic enim in creatione mundi, aquæ, et alia omnia verbo suo obtemperant. Sin autem sic pro suo cuique libidine ludere liceret, possem et ego adstruere, cum Christus in Cana Galilææ ex aqua vinum fecisset, mansisse ibi aquæ substantiam, et nihilominus tamen istos vinum bibisse optimum; quod nemo sanæ mentis autumat. Sic et virgam Aaronis, quæ versa est in colubrum, mansisse tamen virgam diceremus. Dum enim coluber esset, in textu virga appellatur ⁴. Sed quid multas querimus

¹ Ex. lo. vii. oper. Luther.

² Sand. l. vii. p. 579. — ³ Fab. de Ereb. scem. 2. — ⁴ Exod. iv.

ambages? contra hunc enim magnum Goliath Philistæum Dominus nobis gladium, hoc est verbum summi porrigit; dicit enim Dominus: *Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus*; nec dicit: *Hic panis est corpus meum; hoc vinum est sanguis meus*: si enim ita voluisset, dixisset utique, et potuisset facere; omnia enim sicut voluit¹, ita fecit. Cum igitur hæc non dixerit, quæ ego addere quippiam possum, cum strictissime per Mosem, per Salomonem; et Joannem in Apocalypsi mihi sit prohibitum, ne ad verbum addam nec detraham ab eo? Quid igitur facerem ego vermis et non homo? quomodo ego mentem Domini intelligam, qui consiliarius ejus non sim? Ipse expressis verbis dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*; hunc ego sermonem accepto, et pistoribus suum, ut voluerint, panem dividendum permitto: hic autem Domini verbum, non rationis meæ intellectum sequor. Ipse dixit, oportet itaque ut verum sit, *ipse enim est veritas, et verbum ejus, ut propheta² ait, non revertitur vacuum*: illud autem verbum indicat adesse corpus Domini, adesse sanguinem Domini: quid igitur superest, quod me suspensum et dubium tenere possit? Corpus Domini hic esse mihi sufficit; quomodo autem, et qua forma hic sit, aut esse posset, id ego investigare desino. Deus miserum me et cæcum hominem dirigit; ipse enim præcessor et protector meus est³.

49. Confutat idem Faber⁴ alia hæresiarcharum sophismata; quorum præcipuum ex falsa interpretatione eorum verborum: *Caro non prodest quidquam*; petilum erat: « Quanti, ait, vos creditis diabolum et ejus stipendiarios milites sacramentorum eversores empluros hic fuisse unicum pronomen, *mea*? Ita scilicet quod Christus expresse dixisset: *Caro mea non prodest quidquam*, hoc unicum pronomen, *mea*, multis aurorum millibus libenter coemerent; quia multis calicibus et patenis directis e templis reficerent: sed non sic, o impij, neque enim ita Christus locutus est, sed dicit simpliciter: *Caro non prodest quidquam*; quod nemo iverit inficias, siquidem ipse Joannis in assertit, id quod natum est ex carne carnem esse; cui pulchre ad stipulatur Apostolus ad Galat. v sic scribens: *Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficiatis, nam qui secundum carnem vixerint morientur*; (ad Roman. vii), certissimum enim est quod (ut Corinthiis scribit⁵) *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*; quare passim nos hortatur Paulus, ut carnem castigemus mortificemusque; ita enim Galatis scribit⁶: *Qui Christi sunt carnem crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis*; quin nullibi non prohibet electum hoc vas Dei, ne libertate Evangelica pro

carnis libertate abutatur. Sic Romanos admonet, ne carnis curam agant ad concupiscentias. De Perpetua illa carnis et spiritus lucta Christus in monte Oliveti locutus est, depingitque eam Paulus ad Ephesios vi, cuius et Joannes in priori Canonica cap. ii probe meminit. Ista, inquam, caro nihil prodest, sed perniciosa in ignem deducit æternum sibi adherentes.

50. « Ista præterea caro, quæ credere, veluti Capharnaitæ, recusat, nisi quod suis manibus palpari, oculis videri, pedibusque conculcarit, nihil prodest penitus; sed lætida, vermibusque omnis iniquitatis scatens, canibus est projicienda. Atqui caro Christi bona est et supra modum amplectenda; eam enim ob rem Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis. Ideo recte Christus affirmat: *Caro mea vere est cibus*: et iterum: *Panis quem ego dabo vobis, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita: qui hanc carnem ederit habebit⁷ vitam æternam*, et in Domino manet, et Dominus in eo. Sed quid multis? si Domini carnem in cruce nihil profuisse dixerimus, quid, queso, restat, nisi ut cum Manichæis Christum phantasticum corpus habuisse asseramus? » Observat auctor⁸, plures in hæresim corruisse præcipientes, cum in animum nolent inducere Christum esse in Eucharistia, quem sensu non palparent, ac miracula poposcisse: et quamvis plura divinitus ederentur, tamen in pertinacia et impietate obduruisse: « Eadem, inquit, quæ Herodes, et sub cruce Judæi fecerunt, isti hodie faciunt, dum suam infidelitatem sequentes, nolunt credere nisi videant signa, tunc demum filium Dei Christum esse credituri si de cruce descenderit, tunc demum eum in sacramento esse non recusaturi, si illum coram suis oculis viderint; nam ut maxime non pauca in honorabili hoc altaris sacramento signa apparuerint, tamen nec sic quidem moventur, quin Zuinglius iste, qui fronte perfricta jam aperte os in cælum ponere non erubescit, etiam non obscure affirmat illa signa a diabolo fieri; neque tamen admodum mirum, si signis non credunt, cum aperto Dei verbo reluctentur indurati sicut cor Pharaonis, et veluti Nabuchodonosor perversi ».

51. Nec cominus modo in Germania a Catholicis pugnatum est cum hæresiarchis, verum etiam eminus ex aliis regnis; tum ex ipsa religionis arce Roma validissima doctrinæ jacula in illos intorta sunt, et Catholicis arma spiritualia submissa: hoc enim anno Thomas cardinalis de Vio egregium Commentarium de Eucharistia edidit, atque eorumdem hæresiarcharum argutiolas ad confirmandos in fide orthodoxa Catholicos, et hæreticos in viam veritatis revocandos dissolvit, quem lector consulere potest. Plures etiam alii doctores Catholici va-

¹ Deut. iv. 12. — ² Isai. lv. — ³ Iud. — ⁴ 1 Cor. xv. — ⁵ Gal. v.

⁶ Joan. v. — ⁷ Jo. Fab. serm. 9. de Euchar.

rios Commentarios summo inter se consensu de Eucharistia ediderunt, ut qui veritatem et fidem quae una tantum est, tenerent : cum contra novatorum princeps Lutherus mille contradictoria inter se docuerit, ac publicis scriptis mandarit ; ut Joannes Faber eum convincit in libro ¹ : *Cur Lutheranam doctrinam approbare nonerit* ; in scripto, ac inter alia haec habet : « Lutherus libello suo quodam septem affirmat sacramenta, altero vero tria modo : quod si placeret duo solum esse, diceret semiduo aut unum tantum ». Et post multa istius modi : « Lutherus monachus est, monachus manet, cucullam tanquam monachus induit (nondum eam abjecerat, sed abjecisse mox hoc ipso anno visuri sumus) at nihilominus destruit, succendit et intrinquit monasteria omnia, pellit moniales cunctas et monachos, apostatas facit, propriam quietem et suam damnationem parat ».

52. *Lutherus ob sacrilegas nuptias objuratus ab Anglo rege.* — At ne diutius in hoc secum pugnaret, hoc anno Catharinam de Bora olim abbatissam et monasterio ad Lupanar Wilembergense traductam sibi iunxit comubio incesto, adeoque infausto, ut pertinuerint viri pii, ne ex eo antifichristus nasceretur ; ceterum adeo fecundo, ut tertio post mense ex ea proles edita fuerit. Porro antequam hoc turpe incestum committeret Lutherus, castissimi hominis personam gesserat ², quantumvis mulierum amore fureret ; eoque prorupit Lutheranorum amentia, ut ipsum veluti ornatissimum virtutibus, castimonia praecipue, temperantia, atque opum despicientia admirabilem libellis publicis commendarent ; quos Christophorus Longolius confutavit ³, virtutemque inani larva ambitionis immane monstrum obtegere edocuit, edita elegantia oratione, qua immania haeresiarcae vitia in lucem protulit. At Lutherani, qui in pseudomonacho castimoniae larvam tot effusis laudibus extulerant, ubi eam abjectam videre, pudore oppleti sunt, ut Coeleus ⁴ et Ulebergius ⁵ testantur, eoque processit illorum insaniam, ut cum Christi domini, sanctissimae Virginis, ac sanctorum imagines evertissent, impurissimi tamen haeresiarcae imaginem caelestium radiorum diademate redimitam circumferrent : « Quo auctore »,

inquit Longolius, « tot jam viri boni, tot homines Christiani, tot adeo sacerdotes ante ipsas Christi optimi maximi aras indignissime trucidati sunt, hunc nos hominem castum, hunc nos sanctum appellabimus ? hujus, si Deo placet, pictam imaginem, quasi ille caelo consecratus jam sit, radiato quoque capite conspicuum circum gestabimus ? Quae amentia haec est ? Quam ego hanc Dei iram esse dicam ? vos haec scitis, vos haec videtis, vos haec cum fierent ipsi saepe interfuitis, nec modo nulla adhuc ab eo inexpiabili religione obstrictos vos putatis, sed hominem tam nefarium, tam dirum, quasi ad modestissimam et clementissimam illius Christianae naturae laudem aspirarit, divino cultu etiam nunc veneramini(t) ».

53. Exagitarunt inuuptas Lutheri nuptias suis scriptis plures alii rhetores et poete, ac theologi, ut Hieronymus Emser, ac Joannes Faber, qui Herodiadem in furo sanguine saltitasse planxit ; necnon principes et reges tum infame facinus damnarunt ; inter quos Henricus Anglorum rex gravitate regia impudentiam nefariam ob haeresiarcae oculos proximo anno posuit ¹, sic inquit : « Admiror quod te non pudet serio levare palpebras, et vel in Deum vel hominem quemquam probum oculos intendere, qui te passus sis, instigante diabolo, in eam ingenii levitatem cadere, ut ob carnis ineptas et obscenas libidines, cum frater Augustinianus esses, monacham Deo dicatam scelerato compressu violaris, quid quod non compressisti solum (quale flagitium si designasses olim apud Romanos ethnicos, et illa terram viva subiisset, et tu ad mortem usque verberibus esses mulctatus) verum etiam (quod nimio est execrabilius) publice pro uxore nuptiis incestissimis traduxisti, atque palam summo cum totius mundi stupore, summo per orbem totum opprobrio vestro, summo cum sacrosancti conjugii contemptu, summa cum sanctissimorum votorum contumelia, per nefas abuteris in quotidianum prostibulum ; denique (quod omnium est maxime detestandum) te cum deberent tam execrandi facinoris pudor et dolor obruere, poenitentiae loco praeter te miser impudentem gloriam, tam longe fugiens implorationem veniae, ut etiam in tui sceleris exemplum passim pseudoreligiosos alios litteris ac libris provoces. Quamobrem,

¹ Jo. Fab. c. 33. — ² Ulemb. in Vit. Luth. — ³ Longol. in oratione ad Luth. — ⁴ Coel. in Act. Luth. — ⁵ Ulem. in ejus Vit.

¹ Henric. VIII. resp. ad Luth.

(1) Hoc tandem anno Lutherus eas quas antehac probaverat sacerdotum nuptias sibi tandem adoptavit. Catholicam religionem paulatim deserendum assumens primo quidem, anno MDXXI exente, nuptias sacerdotum, quas Carolstadius inter primos admiserat, summis laudibus commendavit. Ipse tamen non sine secretariorum suorum admiratione celebres se continebat. Tum praecedenti anno monasticum cucullum de Dominica post festum S. Francisci deposuit, eum ideitidem resumendo, quasi monachum invitatus exierit. Nemum hoc anno, abjecto penitus omni Catholice religionis insigne, et monasticam vestiem plene abiecit, et ad nuptias transivit ingenti apparatu celebratas feria III post festum SS. Trinitatis. Duxit Catharinam a Bora olim saeculo monialem Nimptschesium ad Grimmas in Saxonia, teste Spalatino in Anual. Agebat illa aetatis annos XXVI, ex quibus plures in cubio transegerat ; tandem occasione Lutheranae reformationis, libens ante duos annos e claustris illis evasit. An filiam tertio post nuptias mense pepererit, quoniam affirmat analista et Erasius in suis litteris, quaestio est anceps, cum testes ejus aetatis multos protulerit Mayerus, Lutheranus scriptor, quorum auctoritate integram castimoniae famam puella huic adstruere nititur. Vide etiam Bayle Diction. V. *Catherine*. Porro Lutheri posteritas ex eo comubio ducta huc usque perseverat.

Luthere, cum designes talia, non admodum profecto miremur, quod sanctorum omnium cultui tam valde vis esse detractum, quippe quod intelligis ex illorum honoribus et reverentia tuorum flagitiorum opprobrium crescere; nam quisquis eos credit fuisse bonos, idem necesse est, ut sentiat pessimum esse te, qui doctrinæ factisque sanctorum doces et facis impudens tam ex diametro pugnantia: etenim quis probare potest fraterculi claustralis matrimonium, qui quidem audire debuerat sanctissimum et eruditissimum patrem Hieronymum? nam is: « Voventibus (inquit) non solum nu-
« bere, sed etiam velle, damnabile est ». Lege, Luthere, ac relege illius optimi patris Epistolam ad monachum lapsam, et ad diaconum item, qui eam violaverat, tum ex his et aliorum sanctissimorum patrum religiosis litteris disce, miser, horum potius pœnitere scelorum, quam editis insanissimis libellis in defensionem criminis inexcusabilis, exemplo pessimo et scelerato suasu tuo infelicissimos damnationis tue socios contrahere. Jam istud plane demiror, qui de Scripturæ peritiâ te tam improbe passim et importune jactas, quomodo potes tam facile volum tuum contemnere, cum in ea legas¹: *Si quid voristis Deo, ne moreris reddere; displicet enim Deo infidelis promissio.* Et item illud²: *Vovete et reddite Domino Deo vestro.* Quid illud³? *Cum votum coveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus: et si moratus fueris, reputabitur etiam tibi in peccatum.* Verum tu (ut video) castitatis et jejunii, paupertatis et obedientiæ vota sanctissima numeranda censes inter Mosaicæ legis serviles cerimonias; nam et mores et libelli tui satis videntur ostendere, novæ legis Evangelicam libertatem non in alio (si quis tibi credat) quam in libidinis licentia consistere. Cæterum Isaias⁴ propheta longe sensit aliter; nam is: *In die (inquit) illa (denotans Christianæ legis tempora) vota vovebunt Domino et solvent;* nimirum significans in Evangelicæ legis decursu vota Christianorum plus habitura virum, et sanctius esse servanda, quam fuissent unquam in lege Mosaica. Cujus rei Deus exemplum præbuit cum in Ananiam et Saphiram in pecuniæ subtracta porlioncula prævaricatum votum tam severe vindicavit: qua de re beatus Gregorius tamquam te, Luthere, compellaret ac scortum tuum, (neque enim conjugium est, quo vos estis conjuncti) hunc in modum admonet monachos: Ananias Deo pecunias voverat, quas post victus persuasionem diaboli subtraxit; sed qua morte mulctatus est scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos, quos dederat, nummos Deo abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non

nummos sed temetipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachali habitu devoveras, subtraxisti. Quid tu, Luthere? quid tua illa misera mulier ad hæc? etc.» Cecidisse postea Henricum veluti alterum Salomonem, cum non perpenderet ea verba: *Qui stat, videat ne cadat;* sequæ impurorum amorum laqueis irretitisse debemus.

54. *Albertus Cruciferorum magister in Prussia Lutheri exemplum sequitur, non vero Albertus cardinalis Moguntinus nec Georgius Saxoniæ dux, qui confutant hæresiarchæ impias persuasiones.* — Victus etiam carnis illecebris Albertus Cruciferorum equitum in Prussia magister, Brandenburgensis familiæ princeps, a Catholica religione descivit, atque hoc anno incestas sacrilegasque nuptias, violato castimoniam voto, confecit¹: de cujus defectione querentem proximo anno Pontificem audituri sumus. Detestabili autem hoc Alberti Brandenburgensis exemplo, necnon et suo Lutherus Albertum cardinalem archiepiscopum Moguntinum ad simile ineundum connubium, atque ad episcopatum in sæcularem principatum convertendum inducere tentavit: ac post fuitiles rationes, quasi rusticana seditio ita sedanda et non potius inflammanda foret, periude ac si Ecclesiasticus status omnino evertendus esset ob ganeum ludibria, addidit: « Habet hic præclarum celsitudo vestra exemplum magnum magistrum in Prussia ». At malorum exempla nobis, non ut ea imitemur, sed ut cavemus, a Deo proponi, infelicissimumque fuisse illum hymenæum, arguit in Vita Alberti Nicolaus Serarius², qui aliud Lutheri argumentum egregie ita confutat: « Debebat », inquit³ Lutherus, Albertum cardinalem alloquens, « id solum sufficere quod celsitudo vestra a Deo mas creatus est ». « Hanc? » ait contra Serarius. « Nonne mas fuit Elias, Eliseus, Joannes Baptista, S. Paulus, Christus Jesus? An contra Dei præceptum commiserunt, quia fœminas non cognorunt? Joviani est hoc velus argumentum subantis, ait S. Hieronymus lib. contra ipsum, et ad libidinem pecudum instar vesane ac impudenter adhiimentis: quasi tamen præclara et auditu digna dixisset, addit amplificationes, et præsertim duas illustres; una est: Hæc tanta tamque suavi consolatione excitata celsitudo vestra audeat et ex abominabili transeat ad beatum et divinum statum matrimonii, ibi Deus benignum se exhibebit. Hæc Lutherus. Non aliter », subjicit Serarius, « Epicurus aut leno quispiam ad lupanar bonum et simplicem quempiam juvenem invitaret: non aliter illa Proverbiorum viri petulantissima meretrix, quæ ait: *Veni, inebriemur uberibus et fruamur cupitis amplexibus.* Altera. Horribile est », inquit Lutherus, « si vir

¹ Ecd. v. — ² Ps. LXXV. — ³ Deut. XXIII. — ⁴ Isai. XIX.

¹ Ecd. in Actis et scripl. Luth. — ² Serar. l. v. — ³ Mogunt. rer. in Albert. II.

sine uxore in morte inveniatur, nisi minimum serio proposuerit inire matrimonium; nam quid respondebit, si Deus interroget virum, te creavi, qui solus esse non debuit, sed cum uxore, ubi est igitur uxor tua? » Hujus lenonis ineptias ita refellit Serarius: « Bone Deus, quis talem unquam divini iudicii descriptionem audivit? quis omnibus judicis uxor non est, severam adeo a summo iudice questionem ponendam legit? prorsus quasi veteres gentilium contra colibatum leges in caelis adhuc vigerent. Longe alia nobis in iudicio proponenda vel obijcienda sacri docent Evangelistae Apostoli; nam ut de fide, quae salutis principium est, sine qua *impossibile est Deo placere*, (Hebr. xi), taceam, quia *qui non credit jam iudicatus est*, (Joan. x), Christianis certe haec, quae in Argentinensi summo templo maximis litteris etiamnum hodie depicta S. Matthaeus in iudicio extremo a summo iudice dicenda refert cap. xxv, vers. 34. *Esurivi et dedistis mihi manducare*, etc. rursusque vers. 41 his, qui a sinistris erunt: *Discidite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; esurivi enim et non dedistis mihi manducare, sitiivi et non dedistis mihi potum, hospes eram et non collegistis me, nudus et non cooperuistis me, infernus et in carcere, et non visitastis me*. Quod si operum ejusmodi a Christianis omnibus exigetur adeo accurata ratio quanto magis ab episcopis? Et Matthaei xii vers. 36: *Dico, ait Dominus, vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii*. Ubi de muliere ulla questio? Episcopos profecto formidabilis et horribila illa vox respicit: *Redde rationem villicationis tuae* (Lucæ xvi, vers. 11). Tantum tibi episcopatum, tantam Ecclesiam, tot animarum millia tam charo sanguinis mei pretio redempta commisi, redde rationem villicationis tuae, quantam earum curam gessisti; quomodo ut in sancta Catholica fide erudirentur et conservarentur, a vitis et sceleribus abluerentur, in Dei sanctaque caritate magis et magis perficerentur elaborasti? Pastorem gregis mei, populi mei, ovium mearum te constitui, quomodo eas verbo, exemplo, precatione pavisti? Haec dicit Dominus Deus Ezech. xxxiv, vers. 41. *Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos*. Et post alia: « Haec dicit Dominus Deus: *Ecco ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas*. Audis, Lutherè miser? audis quid ab Alberto, quid ab aliis episcopis omnibus in hora mortis in particularis extremique iudicii tempore rogandum et exigendum sit? Nusquam ii accusantur quod secubuerint, quod feminis caruerint: nunquam ab iis petitur, ubi mulier, ubi uxor tua? et alioquin omnibus, qui haecenus in Ecclesia Dei floruerunt, magnaue doctrinae et sanctitatis luce fulserunt, Athanasius, Basiliius, Hilarius, Gre-

gorius, Ambrosius, et ut innumerabiles alios praeteream, D. Augustinus, de quo in ejus Vita festis oculatus ita Possidius cap. xxvi: *Feminarum intra domum ejus nulla unquam conversata est: nulla mansit, nec quidem germana soror, qua vidua Deo serviens multo tempore usque in diem obitus sui preposita ancillarum Dei vixit, etc.* » Contempsit adeo constanter Albertus Lutheri lenocinia, ut is indignabundus dixerit in suis symposiacis: « Recte institutus est Romæ Albertus, ideoque Lutheranam doctrinam nostram floccifacit ».

55. Pari laude ac constantia Lutheri impias persuasiones contempsit reflagitavit Georgius dux Saxoniae, scriptis extremo hoc anno ad Lutherum gravissimis litteris¹, quibus post obijurgatam illius in calumniando vesaniam objecit Wiltembergam ab eo completam flagitiis omnibus, inque arcem apostatarum et sacrilegorum hominum, turpeque monialium prostibulum commutatam, sedulamque ab eo daemone in profananda religione exinanendisque monasteriis operam navari: aperte jam ab eo Bohemicam haeresim propagari, quam in Lipsica disceptatione execratus fuerat, professus omnes eos ut haereticos se habiturum, qui se ab Ecclesiae communione segregarunt; contemnere se ipsius pseudoevangelium, e quo tot blasphemiarum, sacrilegiorum, incestuum fructus pulularunt: bella ab eo seri, seditiosaque in magistratus commoveri: divinum iudicium iis intendi, qui a Luthero potius quam ab Ecclesia Christi Evangelium acceperint: si Christus ad Germanos prophetam mittere vellet, alium certe quam apostatam missurum: ceterum ipsius furialia maledicta contemni: denique si salutare consilium admittere, et a suscepta impietate vellet respicere, omnem illi operam pro illo cum Ecclesia et Caesare in gratiam restituendum detulit: « Perlatum, inquit, est ad nos scriptum quoddam tuum in die Nativitatis Christi, a quo pacem tibi, ac vicissim gratiam precamur, unaque tui ipsius agnitionem: et principio quidem protestamur coram Deo Salvatore nostro in conscientia, quod a te per Epistolam excitati responsionem hanc scribimus, non animo malevolentiae vel odii facibus inflammato; sed desiderio quodam eo te perducendi, ut te ipsum agnoscas, idque sine assentatione: quandoquidem in suspicionem apud te venimus, quasi adulatoribus abundemus ». Et infra: « Tu vero nos expresso nomine in Epistola ad Hartutum Cronebergium mendaciter traduxisti; quasi tyrannum et hostem Evangelii publicum appellasti nos probrosis nominibus, et magnam nobis contumeliam irrogasti; quam ad rem scurrilibus dieteriis usus es, verbisque ad ludibrium

¹ Ext. apud Ulemb. in Vit. et rebus gestis Luth. c. 17. et ex parte apud Coel. an. 1526.

conciualis : quæ profecto nec in Evangelio, nec in aliis sacrarum litterarum voluminibus invenisti ; quanquam obtento Scripturæ convilia tua defendere coneris : quæ vero necessitas te cogit, ut mendacem appellares, ex cuius ore nullum nunquam mendacium audivisti ? Fatemur quod res est : molestum nobis fuit et durum has a te ferre contumelias, homine nimirum per sententiam condemnato, et declarato hæretico. Nec adeo parum in nobis superest veteris Adami, quin jampridem injuriam hæc vindicasset, nisi mentem nostram ea subiisset cogitatio, quod Deus omnibus persecutionem sustinentibus propter justitiam gratiæ suæ robur promiserit : quæ effecit, ut illam per te contumeliam ipsius iudicio committeremus. Quod si Deum hoc rogasti, ut animum nostrum hæc parte sibi faceret placabilem, sane jampridem exauditus es. At vero frustra clementiam a nobis tibi polliceris, dum Cæsarem ipsum, cui juramento fidelitatis obstricti sumus, tam læde criminaris, et tot convitiis laceras, ejusque mandatum adeo pelulantur et proterve contemnis. Accedit quod Wittembergæ velut asyllum quoddam instituisti, quo monachi et moniales, furtis infames confugiunt et a te suscipiuntur, postquam Ecclesias et monasteria nostræ ditionis expilarunt, ut Witemberga, ceu castrum quoddam sit, aut commune perfrugium apostatarum ditionis nostræ, nec ulla nunquam Romanus Pontifex sanctissimus dominus noster indulgentias concessit, quas tanti æstimes, quin majores deberi putes Wittembergensibus tuis ob raptum sacrarum virginum, quas e monasteriis nostris ad te perduxerunt, qua de re nihil dubitamus. Interim in quas illæ miserias et calamitates per te sint connectæ, quam certo damnationis periculo expositæ, satis est manifestum : quod vero diabolus eam ob causam tibi succenseat, nunquam persuadebis ; nam si propterea tibi malum inferret, nisi Dei permissione vel potentia coactus, non injuria dici posset id ab eo te præmii referre, quod ministro suo licet dare consuevit : neque vero est quod iis rebus ad clementiam erga te nos intellecti existimes ; nam si vel intimæ sorlis rustico cuiquam in ditione nostra vaccam abduxeris, id nobis profecto displiceret ; quanto minus, cum Christi servum nos agnoscamus, tolerare possumus, ut oves ipsius propriæ in corporis animæque perniciem abalienentur. Gloriaris multos te libellos inter reliqua scripta edidisse valde suaves, benignos et consolatorios : quam ad rem quod attinet, notum tibi facimus non displicuisse nobis tractatus tuos, qui primis annis in lucem prodierunt : lubentes etiam disputationem Lipsiæ institutam audivimus ; speravimus enim futurum, ut abusus quidem in populo Christiano corrigerentur ; quin et præsentibus inimis cum Eckius te velut sectæ Bohemicæ fautorem incusaret, quod eo tempore

forliler a te, summaque cum importunitate negatum est : quanquam interim non obscure subjudicare quosdam Hussi articulos, qui damnati sunt, esse Christianissimos. Fecimus sane quod hominem deceit causæ tuæ, quæ licuit, faventem, teque bono ac sincero affectu seorsim ad nos vocavimus, hisque de rebus lectum sumus collocti, quas existimabamus ad honorem tuum, ad ignominiam tuam pertinere : monimus te fraternè, ut prorsus a secla Bohemorum esses alienus, ut eam edito scripto oppugnares, nimirum ut elueres aspersionem Hussitismi maculam, et suspicionem omnem a te removeres. Respondisti sane te scripturam : nec diu post editi prodierunt a te libelli, in quibus omnes Hussi, Wicleffi, reliquorumque Piccardorum omnium errores laudare insititit et tueri, omnesque majores nostros, qui Concilio Constantiensi interfuerunt, convitiis laceras. Ex quo nihil aliud nos quidem colligere potuimus, quam verum dixisse doctorem Eckium, licet ipsum in calbedia publice mendacii insimularas. Ab eo tempore nunquam addicti fuimus, aut favorem præstitimus opinioni tuæ : ita enim educati sumus et accepimus a majoribus nostris, omnes qui non obtemperant Ecclesiæ, sed ab ejus communione se disjungunt, pro hæreticis et schismaticis semper habitos, atque etiamnum habendos ; quandoquidem eos tales esse per sacrosancta Concilia declaratum est atque definitum : quibus omnibus tu contradicis ; quod tamen nec tibi nec cuiquam Christiano ad hunc modum licet. Postquam vero, permittente Deo, mali quidem ex Ecclesia profugi, tum ex eruditis nonnulli, inter quos Carlostadius non minimus fuit, partibus tuis accesserunt, et in lubricum illum hæreseos montem per te deducti sunt, vacillare deinde ceperunt et deficere sine intermissione, quos arbitramur hæc in re non semper ad tuam voluntatem actiones suas direxisse. Verum ut a seclæ tibi non deessent, passus es eos tibi, licet nec labentes sustentare potuisti, quantumvis velles.

56. « Affirmare præterea possumus, non admodum nobis curæ esse tuum Evangelium, cum illud a summis orbis Christiani capitibus reprobatum non ignoremus : hoc unum pro virili curavimus, ut ne a nostris susciperetur. Ut autem hoc caveremus causam nobis dederunt mali fructus quos ex eo provenisse constat. Non enim tu vel quisquam alius negare potes, quin blasphemiam in Deum, in venerabilem Eucharistiam, in sanctissimam Dei genitricem omnesque sanctos ex tua doctrina ceu fonte quodam promanarint ; per te enim tuosque discipulos renovantur veteres hæreses, quas Ecclesia quondam anathemate notavit : honestus Dei cullus omnis ad eum modum vastatur, ut a Sergii temporibus nihil simile factum constet. Jam

vero quando plura sunt admissa sacrilegia, et incestus perpetrati cum sacris virginibus, quam ab eo tempore, quo tuum istud Evangelium innotuit? quando plures in magistratum audita sunt seditiones, quam ex Evangelio tuo prodierunt? quando ad hunc modum spoliatae sunt aedes sacrae? quando furta rapinaeque plures contigerunt? quando Wittenbergae tot fuerunt excucullati monachi et profugae moniales quam nunc sunt? quando maritis ademptae sunt uxores, aliisque traditae, uti nunc sub Evangelio tuo fieri videmus? quando plura commissa sunt adulteria, quam ab eo tempore, quo tu consuisti, ut mulier, si a viro suo secundari nequeat, divertat ad alium, ab eoque susceptam prolem marito educandam obrudat, utque viro vicissim ad eundem modum agere liceat?

« Hos nimirum fructus peperit Evangelium tuum, quod cum sub scamno delitesceret in lucem protulisti: et bene quidem illi nomen hoc indidisti, quod sub scamno lateret, atque inde sit a te productum: bonum foret profecto si etiamnum sub scamno jaceret, nam si quod alterum huic simile producas, nullum certe rusticum sub obedientia refinesimus: si tale voluisset Evangelium Christus, non tam frequenter inculcasset illud: *Pax vobis*: Petrus etiam et Paulus non dixissent, obediendum esse magistratui. Igitur hi ipsi fructus in causa sunt, ut ab Evangelio doctrinaeque tua vehementer abhorreamus. Interim Evangelio Christi, volente Deo, adhærebimus, eique propugnando corpus, animam, facultates, existimationem, omnia nostra lubentes impendemus, adjuvante nos Dei gratia, in qua fiduciam habemus collocatam. Admones nos mortis, quam nobis semel expectandam pro certo scimus. Quid autem de nobis futurum esset, si tuum Evangelium amplexi moreremur? Numquid iure dicat Deus: unde vobis hic cum Evangelio novo, quod tam copiosam prolulit malorum fructuum segetem? nonne monui te, ut ex fructibus arborem cognosceres? Si responderemus: Lutherus dixit Evangelium illud esse quod sub scamno delituerit; exciperet Deus: At aliter te docuit Ecclesia: cum igitur quotidie profiteris credere te Ecclesiam Catholicam, cur Lutero credis, Ecclesiae non credis? Mi Lutere, habeas tibi tuum istud Evangelium quod sub scamno latuit: nos Evangelium Christi retinebimus, eique adhærescimus quod Ecclesia Catholica ab initio receptum in hunc usque diem retinuit: quod ut facimus Deus nos adjuvabit.

57. « Forte cogitas Deum quondam prophetas suos et doctores emisisse, qui magnos principes et dominos per doctrinam suam ad poenitentiam adduxerint; ita te quoque divinitus ad nos missum. Non ignoramus Moysen ad Pharaonem missum fuisse, Samuelem ad Saul regem, Nathan ad Davidem, Isaiam ad Ezechiam,

Joannem Baptistam ad Herodem, Ananiam ad Paulum, Philippum ad eunuchum. At inter illos nullum invenimus apostatam: fuerunt omnes viri constantes, veraces, et iusti: non superbi, non avari, non luxuriae dediti. Et licet nos indigni simus, ad quos huiusmodi viri mittantur, visitamur tamen ordinarie (Deo sit laus) per viros bonos, qui nobis Dei verbum annuntiant, unaque cohortantur ut in Ecclesia Christi permaneamus; hos sequimur, quantum per gratiam suam largitur Deus: quod si tuos apostolos audiamus, qui plerique sunt apostatae, hanc certe doctrinam apud eos non inveniemus. Docemur etiam quod apostatae pervertant Scripturam sacram, et ore perverso gradiantur, ut Salomon reos describit, quod in te (proh dolor!) verum esse deprehendimus. Neque vero tuas luorumque preces magnificamus, nec metuis vestras maledictiones: scimus enim odiosam esse Deo apostatarum Ecclesiam. Illud etiam non ignoramus, alium esse Lutherum, alium Munzerum. Hunc per nos ob scelera punivit Deus; uti Lutherum etiam punire potest ». Et paulo post:

58. « Si te detestanda honorum honorumque cupiditas decepit, omnia relinque cum S. Matthæo, ac deinde Apostolus esto vel evangelista. Si te decepit hostis domesticus, stimulus carnis, cur non cum D. Paulo rogasti Deum, qui gratiam tibi dedisset? Sane si potuisti a consortio mulierum in hominis gratiam abstinere ad tempus, cur non et propter Deum hoc possis? Si te forma decepit et pulchritudo Evæ, jam nunc peccare desine. Dum quaero quem in hoc genere tibi proponam ad intuendum, alius non occurrit, nisi qui cum uxorem duxisset, dixit: *non possum venire*; quin vero cor habes mulieribus addictum, ad nobilem illam te peccatricem adjuge, ex qua septem daemonia Christus ejecit, cum hac prosterne teipsum ad Christi pedes, et ut idem faciat, Evam tuam hortare. Ita fiet per Dei gratiam ut monachus a moniali rursus separetur, nec impedimento tibi sit illud: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*: tuum enim matrimonium non a Deo, sed ab inimico tuo sancitum est. *Qui non est mecum*, inquit Dominus, *contra me est*. Igitur quia uterque vestrum, interposito juramento, castitatem vovit, videte quam vobis ipsi libertatem ademeritis. Quid roboris habet oratio tua contra daemonem, non inquirimus. Certe quod haecenus te conservavit Deus, nec terra te cum Bathan et Abiron vivum absorbit, ex eo deprehendas infinitam esse Dei misericordiam; si vero perges, uti capisti, nec quidquam de machinationibus tuis remittes, metuendum est ne tarditas supplicii poenae gravitate compenseetur. Haec xenii loco tibi donata volumus: quod si sequaris consilium nostrum, et constanter in eo permanearis, mercedem tibi pollicemur a Deo, vi-

tamque sempiternam. Apud Caesarem quoque, quantum in nobis erit, laborabimus, ut et temporaliter in gratiam recipiaris, nec deinde porro propter ea quae contra nos quidem deliquisti, mali quidquam a nobis, sed omnia bona expectabis. Ut haec praestes volis infinis desideramus. Dresdae in die Innocentii anno Christi MXXV ».

59. In *Protestantisimo ipso schismata*. — Non respicit ob haec monita Lutherus, quanquam haeresis suae falsitatem ex aliarum seclorum discrepantia et falsitate recte cognosceret; adeo ut qui conjunctionem Ecclesiarum Christi in Occidente labefactaverat, exorta in ficta sua religione schismata non sine indignatione execraretur: « Violata, inquit, Ecclesiae concordia, dissensionum nullus est finis: Sacramentarii primum a nobis exierunt, deinde Anabaptistae, qui tamen longe inter se dissident; sic una secta provocat alteram, et una alteram condemnat: cessante unitate, in infinitum progredi numerum mathematici dicunt: sic disturbata Ecclesiae unitate erroribus aditum praedudere impossibile est ». Exclamat ad haec Florimundus Raymondus²: « O quovis alio quam haeretico, et quidem haeresiarcha Luthero dignam sententiam. An quisquam putet hanc in eodem pectore, in quo tot absurda opiniones natam, et ab eodem ore, quo tot blasphemiae, prolatae? »

60. Cum non potuissent inter se consentire haeresiarchae, quod Lutherus pro stemmate haec verba ostentaret: *Veni mihi credo*; alique etiam novatores pari fastuurgerent, Germania in varias sectas et ritus discessa est: « Sentiebant facile », inquit Surius³, « apostatae et desertores illi ex mutuis his ipsorum dissensionibus pessimum ad omnes manare foetorem, et cupiebant quidem rem compositam, sed praee animi tumore, cum suam, non Christi gloriam quaerent, alii aliis nihil concedere voluerunt. Benedictus Deus, qui cum in modum confudit idiomata constructorum novae turris Babylonicae: et licet hoc uno saltem argumento satis superque intelligi licebat, homines istos non Christi, qui pacis et auctor et amator est, sed sathanam, qui rex est super omnes filios superbiae, et suos sectatores sui efficit similes, hoc est, pacis et concordiae Catholicae inimico spiritu duci; tam misera plebs lucem Evangelicam invenisse se putans, a Catholica quidem Ecclesia libenter discessit; sed interim tamen nunquam potuit certam unam aliquam, quam omnes sequerentur, doctrinam invenire: sed ut quaeque regio Germaniae et vicinarum provinciarum his vel illis factionibus deditos acceperit concionatores, ita in hanc vel illam concessit factionem; adeo ut eo tandem res redierit, ut nullis

locis, etiam sub eodem tecto, tot sint sectae, quot sunt capita; quod quidem est omnium flagellorum Dei longe acerbissimum: verum hoc necesse est sibi interpretanda sacrae Scripturae prohibito ius arrogare, contempta Ecclesiae et sanctorum Patrum auctoritate, ex abisso in abyssum labentes, Anabaptismo infici coepere, ac seditionibus intestinis laborare: Munzeri enim rapsodias lectitabant avide, quem verissimum esse prophetam aiebant, qui vere opus Dei et regnum Christi promoveret. Itaque eo incensi studio, dum oracula divina in alienum distorta sensum congerunt, Anabaptisticae sectae non en dedere, consilio ac persuasione Georgii Blauurodi sacerdotis apostatae, qui in ipsorum coetu clandestino a daemone arreptus, de Christi regno mira figmenta vaticinatus est, ut narrat Arnoldus Meshovius¹ haec verbis: « Primus, qui publice Tiguri Anabaptismum docuit, Georgius fuit, non minori versutia usus, quam Pelargus fuerat: cum enim frequens esset fratrum numerus, ipse in terram corruens in pleno conventu, quasi exanimis, miras et ore et manibus gesticulationes edere coepit, ita ut stupori potius quam admirationi res insolita spectantibus esse videretur; hominem aut in amentiam decidisse, aut maligno spiritu exagitari arbitrantibus ». Neque immerito, nam pythones arreptos a daemone antequam sua fundant oracula se ita gerere solitos alias diximus: « Verum elevatus in altum, et post paulo ad se quasi reversus futura mox coepit praedecere, et Patris caelestis voluntatem patefacere, quam cum esse refereret, ut repudiaret veteris Ecclesiae baptismum, refingi se sine mora patrentur, eoque modo per novam regenerationem Dei filii effecti vitam sine labe et macula inchoarent. Quibus dictis, ipse in genua provolutus rebaptizari se a Conrado Grebbe, postquam precibus ad id induxisset, permisit. Inde surgens omnes exemplo suo commovit, alboque fraternalis, collato prius novo regenerationis lavaero, adscripsit: quorum multi adeo in doctrina ea propaganda laborarunt, ut quibusvis periculis caput obiectare, imo et sanguinem profundere pro ea non dubitarent: ab eo tempore audaciores facti non cives solum, sed et praedicantes, et qui eruditione alios antecederent, in sectam traxerunt, sub novo, sed ferventioris reformationis praetextu, quam solum in Scripturis locum habituram divinabant. Zuinglium etiam, cui Sacramentariarum nova haeresis nomen non incelebre recens pepererat, concionatoris munere in cathedrali Ecclesia

¹ Luth. loc. cit. p. 5, ad Cal. apud Florim. Raymondus. — ² Id. ib. — ³ Surius in Comm. an. 1525.

¹ Meshov. l. II.

fugentem ademptes asperioribus verbis increpabant, quod opus Dei adeo leniter ac tarde exqueretur : tempus nunc esse effari et urgere spiritum, ut nisi majori zelo reformatio Ecclesiae Dei institueretur, nemo fieri posset salutis aeternae particeps : separandos esse fideles a caetera malignantium, quemadmodum Apostolorum temporibus factum sit, qui ab impiis discesserint, et communi Ecclesiae relicta derosolymis fideles congregarint ; quod et Apostolus Petrus severe praecipiat, *ut convertat se unusquisque a nequitia sua, et cum impiis communem non habeat* : ideo summe necessarium esse, ut talis in urbe personarum disjunctio aggrederetur, ad colligendam puram Ecclesiam, qui spiritum sanctum acciperent, ab eodemque perpetuo gubernarentur. Talem sibi Ecclesiam ait Zuinglius imaginabantur, talemque se constituere posse sperabant, qualem Christus in caeteris habet et habiturus est omnis peccati et labis expertem ». Scilicet hoc, inter alia, dogma habent Anabaptistae, eos peccare non posse, et quoscumque motus animi sentiant, ipsos a Spiritu sancto immitti ; daemone enim arrepti nullum plane scelus horrent. At Zuinglius, cum a novis haereticis suam obscurari gloriam cereret, nec tolerare posset spiritum Anabaptisticum spiritui suo, quem an albus an ater esset ignorabat, praeferrere, varias concertationes iniit cum Anabaptistis, Ecclesiae universae traditionibus, quas ante spererat, se tutatus, nimirum sacra oracula non in eum sensum, quem quisque insanus fingat, trahenda, sed quem sancti Patres tot saeculis tenuere : quare Anabaptistica, qui in textu nitidissimo : *Hoc est corpus meum* ; se a Zuinglio troporum fumis occaecari siverant, auctiores animis insultabant, expectentes ut nitidum Scripturae textum de puerorum baptismo proferret, posthabitis Ecclesiae traditionibus : ex quibus tamen pendere Scripturae auctoritatem caeci homines non animadvertabant. Cumque inde graviores motus orirentur, jussi sunt a senatu mutuum pacem colere cum Zuinglianis. At eo mandato exposito : « In tantum ex infima plebecula suae sectae », inquit Meshovius, « ex vetustis monumentis, plerosque commoverunt, ut illi extrema quaeque potius subire se, vitam et sanguinem quoque profundere, quam senatus edicto obsecundare paratos vociferarentur. Ex his duces fuere Georgius Blauurod, Joannes Prellanus, Wolfgangus Umanus, Michael Sadel, Melchior Vetus aliique complures. Illi certo extremi iudicii die fratribus praefixo, omnibus velut jam morituris poenitentiam praedicabant. Quidam, deposita veste, in cilicio et cinere nudi per civitatis vicus discurrebant, et Jonae prophetae instar ultimum urbis exitum praedicabant. Vae tibi (sic clamitasse eos Bullingerus tradit) Tiguro, vae tibi, et iterum vae : poenitentiam agite, securis ad

arborem posita est, poenitentiam agite ; perverissima haec erat poenitentia, ut Baptismus abnegaretur. Dum haec geruntur, alii in civium ades, qui suae jam ante fidei nomen dederant, hominibus grandaevis etiam et senio confectis, dummodo rebaptizarentur, fore ut adventanti caeteri iudicii in occursum promptiores possent adduci persuasis, cataplapsinum conferebant : nonnulli portis effusi, ruri futuram urbis ruinam plangentes, ne communi excidio implicarentur, cives clamoribus suis evocabant. Fuere etiam, qui Dei misericordiam annuntiantes, nullum unquam urbi, modo bonis ad se perlatis communiter fruerebantur, dispendium illatum iri pollicebantur. Doctiores plerique in compitis verba ad plebem faciebant, ac graviter in vitia quaeque inveciti, superbiam, comestationes, computationes, aliaque id genus vitia execrabantur : eratque res cunctis stupori et admirationi, speciemque referebat spiritualis cujusdam vitae, quam novi illi et renati homines per adumbratam quandam severitatem rigoremque inchoasse credebantur : neque enim aut risu unquam, aut jocis sese oblectabant ; sed continuo, si quid palam agendum erat, suspiria alte ducebant, ingemiscebantque, quin et uberes subinde profundebant lachrymas, et vanitates hujus saeculi coram civibus deplorabant. Hinc miri per urbem sermones spargebantur, a rudioribus praesertim, quibus illi suis fraudibus illudebant ».

62. Ita daemone in angelum lucis transfiguratus Tigurinus haereticos deludebat, ut pueros Baptismi beneficio et jure caeteris hereditatis orbaret, ac Anabaptistica secta graviora jurgia sereret, cum Zuinglius magistratum impulit, ut eos Tiguro eiceret : sed cum in proximo pago eorum numerus in dies augetur, civile aliquod bellum veritus, conciliare eos Zuinglianis enisus est : sed re infecta, cum illi Zuinglium suum primum pseudoapostolum infelix sathanae mancipium, et antiquum draconem appellarent, utique verissime, quod ejus opera ab Ecclesia divulsi essent ; Zuinglius demum perfecit, ut senatus in illos veluti seditiosos edictum proponeret, cujus haec fuit pars praecipua : « Cum in ipso colloquio omnibus palam factum sit, quam dolose, ut ignaram plebeculam deciperent, novum quemdam separationis modum molirentur, sequi non ut alii sunt homines, sed altiori quodam spiritu illustratos, et ab ea, qua ipsi rebaptismus collatus sit, hora, novum in anima motum, novamque vitam ingressos, tum omnis peccati expertes, sed sanctos et vere beatos esse, quod eo tenderet, ut reliquos omnes ex communi Christiana societate in peculiare suae religionis consortium pellicere possent comminiscerentur ; propter haec et alia omnibus et singulis praecipimus, severoque mandamus, in posterum omnes sive pareules sive li-

beri, cuiuscumque demum sexus ordinisque esse possint, ut unice sibi a perniciose illa Anabaptistarum secta caveant, eique, si qui forsitan nomen dedissent, primo quoque tempore renuntiare velint, etc.» Constituta sunt in eos pœna, qui contra hæc tenderent, et Zuinglii sententia, ut mergerentur aquis, qui baptismum iterarent, laudata. « Actum ipso die S. Andrea anno Domini MXXX ». Pergit Meshovius ¹ :

63. « Expulsi porro et urbe turbati Glanonam, Abbacellam, et Sanctogallum densis agminibus commigrarunt. Hæc opinio suarum portentis clam plebem inficiunt, artesque priores priore versutia usi, non sine secte incremento edocent. Primum erat, quo incolæ in sui admirationem rapiebant, vita rigida et quæ exterius representabatur sanctimonia : huc visiones crebræ et extases accedebant, quibus freti, quæ Dei voluntas, quid futurum esset simplici vulgo paudebant : in terram se dejiciebant, perinde atque epileptici essent, spiritum quam diutissime possent retinentes : raptos et in extasi esse simulabant, horrenda adstantibus specie præbita, ut qui velut ore inverso totis viribus cum clamore colluctari viderentur. Postremo ubi sat populo illud arbitrabantur, exigentibus similes in pedes sensim sese erigebant, exponentes ea, quæ Pater cælestis in extasi futura revelasset. Hæc mira præsentia et prophetiæ audiebantur : aliis civitati ruinam, nisi pœnitentiam agerent, vitamque novam re-baptismo abluti amplexarentur incolis propheta-bat : aliis intra paucos dies Christum iudicem impios cum electis ad tribunal vocaturum præ-sagiebat : hic hoc, illud alter, prout opportu-num et sectæ dilatandæ conveniens apparebat, eructabat. Sed hæc primariis tantum communia erant : rudiores, quod verbis non poterant, re comprobare conitebantur. Hi civium filiis sese insinuant, multa promittentes iis, quæ ubi societatem hanc ingrederentur, Pater daturus esset : vivere se persuadebant ipsis in summa animorum tranquillitate, ac ipsa quasi visione beatifica perfrui : Christum sæpe itineribus sibi adesse comitem : mentem etiam illustrare, eoque lumine perfundere, ut omnis omnino peccati expertes his in terris degerent : quod vero pro ejus nomine persecutiones hinc inde turbati paterentur, id in sui probationem fieri, ut qui Apostolorum doctrina imbuti essent, eorum quoque miseras passionesque in semelipsis experirentur : gaudere se summeque exultare, si quando vel exilium vel mortem Christi pro nomine subire compellerentur : verum quom-nus lucusque nullus sanguine suo tam sanctam fidem obsignasset, eam supremi Patris voluntatem esse ; qui si requireret, paratissimos se esse ejus mandato obtemperare : huc porro a Deo,

ut salutarem ejus doctrinam, novissimis hæc temporibus sibi patefactam, populum edocerent, missos esse : proinde omnes obnixè ro-gatos velle, eidem colla subdere, suaveque Christi jugum subire ne gravarentur : quod si facerent, Dei se misericordiam imploraturus, et immin-entia mala clementer avertere velit et amoliri. Hæc dicendo, et identidem ingeminando, in terram miro influentium stupore prosterneban-tur ; ac paulo post redeunte spiritu erecti in cælo se cum Deo colloquia miscuisse fabula-bantur ».

64. Continxisse eosdem Anabaptistas falsa miracula ad deludendos simplices, cum urgerentur ut probarent miraculo se missos esse a Deo, narrat idem auctor ¹ his verbis : « Rogati de vocatione et miraculis ad lacus vicinos allatos pisces, nunquam ubi nasci eos ullus hominum meminerat, ablegabant ; qui si inanes redirent, alios mittebant, fidem in his vacuum esse causati. Quod si et hi vanitatem reversi objicerent, secum integris pariter diebus ducebant, emittentes interim ex suis, qui ingenti vi piscium nocturno tempore lacus vicinos imple-rent : cumque ii quacumque homines fanatici incederent, ad vitæ emendationem extremumque judicium se adhortantes, inedia confecti sequerentur, ubi non procul a lacu abesse re-bantur, reliqui ad unum progressi, ut ne in via præ fame populus deficeret, Patrem precari dignaretur rogabant. Ille genua deponens, elevatis in cælum manibus, orare cœpit, ut Deus esurienti populo providere, cibumque larga manu ministrare vellet : quo facto, jubebat retia nassasque adferri. In lacum ipse descendens incredibilem piscium copiam extrahebat, sociis in auxilium vocatis : qui, ne rete rumperetur, tantam extemplo manibus vim piscium in spor-tam egererent, magno sane cum omnium qui conspexerant stupore. Inde humi expositos assi-stantibus distribuere, potum pari fraude a concisus suppositum elargiens. His recreati epulis agricolæ miracula proximis evulgare, cibi cæli-tus missi reliquias dare, in consortium susci-pere, vates per oppida, per pagos subsequi, quacumque transibant obviam quæque, si modo usui essent, rapientes pecora noctu, e stabulis oves et sues ex havis, quibus sequenti die vescerentur, abigebant. Hinc exciti e villis rustici in ho-mines facto impetu verberibus desæviebant, nec ante cædendi finem facitabant, quam victi dissipati in fugam verterentur ».

65. *Lutherana hæresis illata in Gallias.* — Hoc anno ², ut hæreticorum Annales produunt, in Galliis primus hæresis Lutheranae sator, opifício carminator lanae, cognomento Joannes Clericus, in oppido Meldensi inter vills conditionis opifices novam superstitionem depravatis Scri-

¹ Meshov. l. II.

¹ Meshov. l. II. — ² Florim. Bay. l. VII. c. 7.

plura sacra, quae in vulgarem sermonem conversa erat, oraculis serere cepit, comprehensusque in flagitio flammis injectus est. Laudasse Clementem Apostolicis litteris Parisiensem senatum refert Sleidanus¹, illique stimulos ad religionem contra novatores asserendam addidisse. Declamarunt vero haeretici contra magistratus Catholicos, qui in impios homines ferro animadverterent et crudelitatis calumniam iis asperserunt; quorum querelas refregit Longolius²: « Si in aliquem more majorum severius animadversum est, in eum scio, et ob privatum aliquod publicumve crimen a profanis hominibus esse iudicatum; at vero Lutheriani vestri quoniam jure, qua lege, quo tandem Christianae pietatis exemplo, tot sacerdotes ea sola de causa, quod Lutheranam sectam non satis probare viderentur, inter ipsas Christi aras suis ipsi manibus crudelissime jugularunt, dicam, an maclaverunt? »

66. *Laxata a Carolo V haeresis habetur.* — Agitatum hoc anno est in Caroli V aula de cogendis Germanis sacro initiatis baptismo ad legem Christianam servandam, ac doctorum censorumque fidei caetus solemnes habitos refert Vincentius Blascus³; tum etiam de Mauris Hispaniae ad baptismum adigendis intentata bonorum publicatione in exiliumque pellendis, vel regni finibus ejiciendis. Caeterum a Carolo V ex pollicitorum consilio liberae omnium haeresion generi habent laxatae sunt in Germania: Mauri vero, quamvis plures viri pii sentirent sacra ab iis profanatum iri, proposita bonorum proscriptioe, Christianam fidem profiteri jussi sunt, atque a concionatoribus et religiosis viris pro iis nostra religione erudiendis egregia navata opera. Adductum Carolum V Clementis Pontificis et Francisci regis precibus refert auctor, quippe cum Gallus rex in acie captus (ut paulo post dicitur) inque Hispaniam translatus prope Valentiam ageret, prima luce inconditis Saracenorum Mahometem inelamantium vocibus excitatus fuisset, hostem rogavit, ut tanto opprobrio Hispaniam liberaret.

67. *In quo Moscovitae cum catholicis consentiant, et ab ipsis dissentiant.* — Dum plures in Germania, Dania, Suecia, Norwegia ab Ecclesia Catholica ab haereticorum improbitatem argutiasque deficiebant, Basilius dux Moscoviae superiore anno a Clemente Pontifice de Ruthenia Ecclesia Romanae conjungenda ac Graecanico schismate damnando postulatus, bene animatum ad id praestandum se ostendit, ut federe juncti Christiani omnes fidem et religionem contra Mahumeticam tyrannidem tuerentur, atque oratorem cum hisce litteris⁴ ad Pontificem misit:

« Clementi papae, pastori ac doctori Romanae Ecclesiae, magnus dominus Basilius Dei gratia imperator ac dominator totius Russiae, necnon magnus dux Volodemeriae, Moschoviae, Novogrodiae, Pleschoviae, Smolentiae, Ifferiae, Jugoriae, Peremniae, Veselnae, Boltgariae, etc. dominator et magnus princeps Novogrodiae inferioris terrae Cernigoniae, Rezaniae, Volotchiae, Rezexiae, Belchiae, Kostoviae, Jaroslaviae, Belozeriae, Udoriae, Obdoriae, Condiniaeque, etc.

« Misistis ad nos Paulum Centurionem, civem Genuensem, cum litteris, quibus nos adhortati estis, ut vobiscum caeteris Christianorum principibus consilio ac viribus conjuncti esse vellemus adversus Christiani nominis hostes, ac nostris vestrisque legatis ultro citroque commeandi tutum ac expeditum iter pateret, ut multo amicitiae officio de amborum salute et statu rerum cognosci possit. Nos autem, Deo bene atque feliciter adjuvante, sicuti hactenus adversus impios Christianae religionis hostes impigre constanterque stetimus, ita et in posterum stare decrevimus: itemque cum caeteris Christianis principibus consentire, et pacata itinera praestare parati sumus; quas ob res mitimus ad vos Demetrium Erasmus nostrum hominem cum hac nostra Epistola, Paulumque Centurionem remittimus. Demetrium autem celeriter remittetis, eumque incolumem et inviolatum usque ad fines nostros esse jubebitis: idem nos quoque praestabimus, si cum Demetrio legatum vestrum mittetis, ut sermone ac litteris certiores de rebus admirandis reddamur; sic ut perspectis Christianorum omnium voluntatibus nos etiam optima consilia capere valeamus. Dat. in dominio nostro in civitate nostra Moscovia anno ab initio mundi septimo millesimo trigesimo tertio, mense Aprilis ».

68. Legaverat alios ante oratores Basilius in Hispanias ad Carolum V Caesarem, ut foederis in communem hostem Turcam rationes paciscerentur; qui cum hoc anno per Germaniam in Moscoviam redirent, Ferdinandum archidux Austriae mores, studia, ac religionem gentis perdiscendi cupidus, Joanni Fabro¹ partes dedit, ut viris insignibus secum adhibitis illos de iis diligenter percontaretur; cujus jussa accurate Faber inscripto Ferdinando ipsi libello perlecit; ex quo haec decerpimus, ut pateat cunctis quantum novatores ab eorum religione et ritibus absint.

« Ferdinando archiduci Austriae, etc.

« Fidem Christianam sequuntur, quam a S. Andrea apostolo, fratre Simonis Petri, primum eis praedicatam affirmant: ea quoque quae sub Constantino Magno a cccxviii episcopis an. cccxviii in Nicaea urbe Bithyniae primo Niceno Concilio conclusa, ac a Basilio magno et S. Chrysostomo

¹ Sleid. l. v. — ² Longol. in orat. ad Luth. David. Georg. — ³ Blasc. l. III. c. 4. — ⁴ Ext. apud Paul. Jovin. de legat. Moschov.

¹ Fab. in epist. ad Ferd. archid. Austriae.

tradita et prædicata fuerunt, tam sancta, tam firma, tam sincera esse credunt, ut ab illis hæcenus nunquam licuerit transverso digito, ut aiunt, recedere cuiquam sicuti nec ab Evangelio Christi. Ea quoque vel modestia est eorum, ut quæ a sanctis Patribus in suis Conciliis semel sunt decisa, nunquam audeat quisquam suæ professionis in dubium denuo vocare. Constantiori itaque animo quam plerique nostrum in hæc prima hinc perseverare solent, quam ab apostolo Andrea suisque successoribus, sanctisque Patribus didicerunt atque ab ubere materno suxerunt; nequaquam sese in varias scindi hæreses patiuntur; iterum si qua vel fidei difficultas, vel ritus religionis incidere, universa ad archiepiscopum ac reliquos episcopos pro ipsorum tantum spiritu definienda referunt, neque quidquam inconstanti vulgo et in concordia relinquunt; sacerdotis enim labia custodiunt legem Dei, et lex ex ore ejus requirenda erit». Et infra: « Omnes episcopi archiepiscopum velut supremum agnoscunt: archiepiscopus autem ille, antequam patriarcha Constantinopolitanus a Mahomedica tyrannide suppressus esset, semper hunc patriarcham ut superiorem recognovit. Illic tamen Romanum Pontificem veluti Petri successorem præcessisse semper, ac merito, fatentur; neque hodie ejus rei immemor Ruthenorum imperator adhuc pietatis ejusmodi diligens custos: quotannis enim Constantinopolitano patriarchæ in hanc usque horam, quo vivere et Ægyptiæ servitutis finem æqua mente expectare possit, elemosynam mittere consuevit; satis namque impium sibi videretur, eum deserere quem tot Ecclesiis præfuisse notum sit, et a quo unico fere totidem tantarumque provinciarum religio olim dependit ». Nonnullis interjectis subditur:

69. « Video illos a nostris in plerisque non multum differre; rem enim ex ordine compertus sum: nam apud Moscovitas ea lex est et sanctio, ut presbyteros et omnes quotquot clerici sunt solos ordinent episcopi: neque ulli presbytero unquam quemquam confirmare licet; hoc enim muneris episcopo soli incumbere asserunt, ut posteaquam tinctus aqua adultus fiat, per impositionem manuum episcopi et signaculum crucis adeptæ fidei testimonium reddat, firmiterque per unctionem quæ in fronte fieri solet. Iidem in Cœna Domini chrisma et oleum celebrant atque conficiunt: cujus dein usus sit in baptizando, confirmando, ungendo infirmos: soli sunt qui instituunt et destituunt presbyteros neque unquam licet laicis in ipsos animadvertere, recte ob oculos habentes Pauli¹ doctrinam ad Timotheum: *Acerasationem adversus presbyterum ne admisieris, nisi sub duobus, aut tribus testibus*. Ita se ne unquam imperator ipse de penis clericorum ingerit. Episcopi, per quos

stat caditque universa Ruthenorum religio divina sæpe, quum cum imperatore conveniunt, peragere solent pro insignibus tanti hujus muneris baculis utuntur et mitris perinde atque nostri solent episcopi. Ea vero abstinentia est, quæ nunquam satis laudari poterit, insignis admodum et magna, tum archiepiscopi, tum reliquorum episcoporum, cibi atque potus, nec minor fere quam monachis ejus regionis, quibus ipsa solet esse refertissima, qui quidem ea lege obstricti abstinentiæ, ut nunquam in perpetuum carnibus vesci liceat ». Et infra: « Neque ipsi tam vilis ratio voti habetur, velut hodie nobiscum, verum cum quis ingressus fuerit monasterium, nunquam in perpetuum quoquo modo quæve indulgentia ei licebit exire aut reliquo votum irritum facere. Vota vero tria sunt quæ exhibent eum nostri, obedientiæ scilicet, paupertatis et castitatis: quæ si quis prætergressus, e monasterio qui prosilit, deprehenditur, perpetuo carere in penam tanti sceleris clauditur ».

70. De sacerdotibus addit, eos uxorem ducere non posse, quamvis juncti matrimonio, non bigami sacerdotio inillicentur, qui præcedenti nocte quam rem divinam faciant ac subsequenti conjugali thoro abstineant, nec defuncta conjugæ secundas nuptias celebrare possint; porro eos in pane fermentato conficere more Græcorum et aquam vino miscere; tum subjicit: « Hoc sacramentum Corporis et Sanguinis a solo sacerdote consecratur, qui veluti nostri fere stola alba indutus, tota mente ad Deum elevata, id efficere conatur mysterium, quod pro sufficienti pignore omnium promissionum suarum Christus in ultima cœna reliquit, quemadmodum universus orbis fatetur: Epistolam item et Evangelium æque in missis habent. At lecto Evangelio, non mox Nicænum illud symbolum, sed post Angelicum Cantum, qui Sanctus appellatur, primum fides Nicæna decantari solet; cumque Dominicæ Orationis finis factus fuerit, mox antiphona de virgine Maria sequitur. Consecratio itaque æque ab ipsis verbis fit a Christo prolatis, quibus et eam vim concessam credunt, ut prolatis ipsis a sacerdote, mox creaturâ creatori suo cedat illudque quasi necessarium esse ».

71. Præterea Moscovitas missæ sacrum facere pro defunctis: sacro fonte ablueri in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti: Confirmationis sacramentum ab episcopo inuncta fronte signoque crucis adhibito ab ipsis administrari; consanguinitatis et affinitatis in matrimonio haberi rationem: adulterii damnari; conjugæ altero superstitæ alium non induci posse narrat Faber, ac de sacris ordinibus et confessione hæc addit: « Sacri ordines apud ipsos suis quibusdam obsecrationibus et cæremoniis sacerdotibus conferuntur, neque illis clavium

¹ I Tim. V.

potestas tradita creditur, nisi ad imitationem Christi in aures illorum dicatur: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis*. Huiusmodi certe Evangelii forma a Christo nobis præscripta omni hinc, qui ab episcopo vocatus ordinatusque in presbyterium fuerit, auctoritas tribuitur, qua vel a peccatis solvere, vel iis ipsis obnoxios sinere potest, sacerdotali enim hoc ministerio Moscovitæ ad penitentiam utuntur: quisquis namque ad proventiorem aetatem atque eam venerit, quæ ingenii sui viribus uti potest, ac discernere inter bonum et malum, rectum et pravam, lepram et non lepram, per contritionem se peccasse agnovit, recte spiritus contribulati sacrificium reddens, mox ad pedes sacerdotis proccidit, et in aurem illi, ut qui sedem Dei tenet, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, a quo poster beneficium absolutionis tanquam Christi vicario accipit. Huic rei conficienda quoque tempus habent constitutum: quotannis enim Paschæ festo pro Ecclesiastica ordinatione facere coguntur; plerique tamen devotiores ad celebriores festivitates exomologiam arnicularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus abominaturque; ipseque ab ab omnium conversatione, adeoque ab Ecclesiæ ingressu coercetur. Confessus itaque, qui digne particeps fieri possit tanti mysterii corporis et sanguinis Domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, et in servitum usque redigat carnem suam, reliquosque Penitentiae fructus dignos in testimonium afflictæ conscientie peragat. Proin jejuniis illud Quadragesimale a Christo et Apostolis nobis institutum prorsus affirmant. Et infra: «Frequentes conveniunt in Ecclesiis, quas et ipsi magni sumptibus extruunt, orationis domos ex Evangelio vocitantes quasque imaginibus variis Crucifixi, divæ Virginis, Apostolorum et aliorum quorundam ornant: id quod licere sibi ex moribus vetustissimorum Christianorum prædicant. Neque tam facile movet quod apud Græcos Constantinopoli ante septingentos annos extiterunt, qui imagines idololatriæ convenire docuerunt, neque fas esse, ut cum vere Christianis reperiantur: qui certe secunda dein Nicæna synodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc sententiam sunt tutati». Et aliis interjectis: «Septem numero sacramenta habent, velut ea quæ sine omni fraude promissionum suarum eum, qui pro Christiana pietate ipsis utitur, participem ac competentem faciunt: neque tam facile se deludi talibus promissionibus suspiciantur; sed constanti animo credunt iis omnibus, quæ ab Ecclesiâ docentur. Præcepta item decem eadem auctoritate tenent, quæ Mosi primo tradita sunt quasi nunquam intermoritura, certi per verbum

ejus, quod venerit ut impletet legem, minime ut solveret». Et paulo inferius:

72. «Admodum pauci sunt, qui peregrinis linguis operam impendant; Græcæ plerique incumbunt ob sanctorum Patrum Chrysostomi, Nazianzeni, Basilii et reliquorum monumenta, omniumque eorum gratia, quæ a Græcis derivata ad cornu mores vel religionem accommodari possunt. Hebræam omnino negligunt nisi quod unica hæc vox, ALLELUIA, in missa frequentari solet. Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Epistola Pauli et reliquæ a nobis receptæ eum Apocalypsis inter canonicas Novi Testamenti scripturas recensentur. De canonicis vero Veteris Testamenti idem asserunt, quod decrevit Ecclesiâ Catholica: Pontificem Romanum in Christi vicarium et successorem Petri agnoscunt: propterea S. Clementis, S. Leonis, et D. Gregorii festa apud Moscovitas celebrari consueverunt. Et infra: «Bene se sperare affirmabant, ut quando cum Cæsarea majestate capite omnium simul atque tua serenitate conveniat, facile eventurum, ut is, qui vera pax est, eis etiam ut cum summo pastore conveniat effecturum. Dissentiant a nobis in sacramenti consecratione aliquantulum, ac fractione panis»: consecrant scilicet in pane fermentato cui quoque Crucifixi effigies impressa est: laicos sub utraque specie etiam vix triennes pueros communicant ex cocleari, ut memorat Joannes Faber, qui hæc subjicit: «Spiritus sanctum a solo Patre procedere perinde atque Græci tenentur. Quanquam vero sint apud Græcos plerique, qui Purgatorium negent, et alii, qui Purgatorium ex Scripturis probare contentur, in hoc tamen se non facile scissuram pati affirmant, quin ipsorum firmiler cum Romana Ecclesiâ teneant. Missas nostras animo promptissimo audiunt; neque se ob aliud magis cruciari aiunt, quam quod a quibusdam quasi alieni a fide videntur, quando omnia fere nostra sacra cum studio observent. Festa item quatuor solemnita celebrant, Natalis scilicet Domini, Paschæ et Pentecostes, atque diei, quo mater Domini a filio assumpta est in cælum. Magno loco habent Apostolos, præcipuo tamen sanctum Nicolæum, quem celebrant, honorant atque invocant; neque ipsis solum, verum et Tartaris, et Mahometanis plurimis est peculiare. Diem Palmarum ad imitationem Ecclesiæ Romanæ celebrant, palmas et olivas atque reliquas huiusmodi arbores benedicientes, hancque benedictionem creaturarum non solum ab Ecclesiâ pie receptam, sed et sacris litteris recte fundatam probant: ex aqua enim, quæ est in Numeris cap. v et XIX, aperte monstratur quid execrationes possint, et e Paulo ad Timotheum sanctificari creaturam per verbum et orationem notissimum est omnibus, etc. Data Tybingæ XVIII Septembris anni MDCXXV». Hæc Joannes

Faber ex ducis Moscoviae oratoribus excerpta Ferdinando postea Caesari retulit; ex quibus Moscovitas Latheranis longe meliores constabat. Ceterum oratores cum enarrarent ea, in quibus cum Romana Ecclesia consentirent, præter hæresim de processione Spiritus sancti a solo Patre, nonnullos abusus qui in natione illa irrepserunt subiecit patet ex iis, quæ alibi attulimus, et quæ inferius adducentur.

73. Merito autem laudantur Moscovitæ in tanta a Romana Ecclesia longinquitate, idololatris maris glacialis aecolis, Tartaris Turcisque cinctos intrepide Christianam religionem tueri, sequæ a recentiorum hæreseon contagione immunes præstare: ad quos in sinum Romanæ Ecclesiæ revocandos, veteremque conjunctionem instaurandam, siquidem sapius eam gentem fidei consensione et obsequio copulatam Sedi Apostolicæ vidimus ¹, Clemens Pontifex Franciscum episcopum Scarensem internuntium ad Joannem Basilium legavit, ut de modo ac ratione conjungendarum Ecclesiarum cum eo conveniret, de quo ad Polonum præsullem hæc data litteræ ²:

« De episcopo in Poloniam misso.

« Venerabilis frater, Dominus ac Deus noster, qui cuncta prospicit ex alto, et scrutator cordium est, nobis est testis, quanto studio, quantoque labore Christianæ reipublicæ stabilitatem et unionem, gregisque Dominici nostræ curæ commissi conservationem et augmentum semper procuraverimus, et in dies magis procuremus: quod si minus prosperi eventus nostros conatus consequuntur, tribuimus id certe divinæ iræ veteribus Christianorum peccatis infensæ et ad justam vindictam respicienti. Nos quidem in tantis angustiis testimonio conscientie nostræ aliquantum recreamur, illum piis supplicationibus et precibus obsecrantes, qui nos suo pretiosissimo sanguine redemit, ut nobis potius respiscendi gratiam et poenitendi spatium pro sua misericordia tribuat, quam pro nostris meritis debitam ultionem acceleret, neque nos tamen in tanta rerum omnium perturbatione et procella, quæ nos undique premit, ullis laboribus et curis, nec in summa Sedis Apostolicæ paupertate aliquibus sumptibus parcimus, ut hujus nostri muneris partes, quantum possumus, adjuvante nos divina majestate, tueamur. Itaque cum anno superiore occasionem hominis in Moscoviam euntis nacti essemus, scripsimus ad Moscorum ducem, illius animum ad nostram et hujus sanctæ Sedis unionem quodammodo tentantes. Ille vero non modo nobis rescripsit, sed suum etiam hominem cum suis litteris ad nos destinavit, ad illud ipsum nos invitans, modum autem et viam rei conficiendæ

nobis totam relinquens. Nos Deo, quem solum in omnibus operibus et consiliis nostris respiciamus, auctore et duce hæc laudabilem provinciam aggressi, et ipsum hominem, hic aliquibus mensibus commoratum, a nobisque benigne et humaniter tractatum, ad suum ducem remittimus, et elegimus venerabilem fratrem Joannem Franciscum episcopum Scarensem, quem nuntium nostrum hujus rei causa ad eundem ducem mittimus, virum sane probum et sagacem, et multarum rerum experientia et scientia præditum, cui mandavimus, ut in hoc consilia nostra et rationes communicaret cum fraternalitate tua, quam plurimum hortamur in Domino, ut dictum nuntium nostrum commendatissimum habeat, eumque tum apud clarissimum in Christo filium nostrum Sigismundum regem istum sapientissimum, in cujus virtute et prudentia præcipuam spem et fiduciam repositam habemus, tum apud quoscumque et ubicumque fuerit opus, sua opera, auctoritate, gratia et consilio adjuvet, etc. Dat. Romæ die xvii Novembris mxxxv, Pontificatus nostri anno ii ». Commendavit eundem nuntium Clemens Polono principi, mittendique illius ad Moscovitam causas ita exposuit: « Traditam opportunitatem ipsius ducis animi nobis et huic sanctæ Sedi conciliandi, illiusque amicitie cum Christianis principibus, maximeque cum charissimo in Christo filio nostro Sigismundo rege isto invictissimo, ejusque regno inclyto copulandæ non prætermisimus, etc. Dat. ut supra ». Ingravescens Latheranorum impietas non passa est, ut tam felix Moscovitarum cum Romana Ecclesia conjunctio conciliaretur, neque in Turcam communem hostem societas armorum conflaretur; qui ex his Christianorum discordiis effertior proximo anno Pannoniam oppressit.

74. *Bella inter Carolum V et Franciscum I Turcis prospera, principibus funesta, et Pontifici luctuosa.* — Favere crudeliter Turcarum consiliis Caroli V Caesaris et Francisci Francorum regis perniciosa dissidia, quæ magnas secum clades ab utroque deflendas traxere: et quidem hujus anni exordio Franciscus cum apud Ticinum castra posuisset, urbemque aetiori obsidione premeret, ad Caesareos ex Mediolanensi principatu divellendos, Alexandrum Stuardum ducem Albanie cum parte exercitus in Neapolitanum regnum transmisit ¹, ut Hispanos ex eo depelleret. Ingrata fuere ea consilia Clementi Pontifici ², qui Gallum Mediolanensi principatu contentum esse voluisset, ut ita actio de pace inter utrumque iniri posset, ac Sedes Apostolica suam dignitatem auctoritatemque, divisa inter æmulos Italia, retineret; cumque Gallus Clementem magnis promissis tentaret, ut armorum societatem cum ipso coiret, abnuvit Clemens ar-

¹ Tom. XIV. in Innoc. Tom. VII. in Sixt. IV. — ² Lib. brev. an. 1525. p. 173.

¹ Guicci. l. xv. — ² Bele. J. xviii. num. 13 et 14.

bitri, paciferi et communis parentis officio discedere : quod tamen officium Carolus V, qui suae factioni Clementem mancipatum¹ esse cupiebat, agnoscere detrectavit in suo apologetico libello² his verbis : « Aut vestra sanctitas, quod si societatem eorum, (nempe Gallorum,) sequi voluisset, maxima eidem praemia non solum proponebantur, sed etiam parata essent. Atqui quae ratio, quis justus color vestram sanctitatem directum ejus feudi dominum movere debuisset ad juvandum invasionem contra proprium feudatarium, nil tale merentem, nec tale facinus cogitantem absentemque, nec monitum, nec impetum, nec de aliqua justa causa subtrahendi feudum convictum? tenebatur enim vestra sanctitas jure feudi, tanquam directus illius dominus, potius nos in feudo tueri, quam invasoribus aditum dare, aut se socium invasionis praestare : eodem enim ordine, quo tenetur vassallus pro feudo domino servire, eodem ordine tenetur dominus vasallum in feudo tueri; et ex quibus causis vasallus feudum amittit, ex eisdem causis dominus directa proprietate feudi illiusque directo dominio privatur; est enim ipsius feudi natura, ut ultro citroque obligationem pariat ».

75. Haec Carolus V, quem iniqua exegisse a Clemente certum est; quippe jam ante Pontifices, ut communis parentis partes inter Hispanos Gallosque de Neapolitano regno disceptantes agerent, seque onere gravissimo liberarent, sanxerant³ ad tuendum armis clientem suum in Neapolitano regni possessione non obstringi; quos certe si pro lucidis Gallici generis principibus vetustiore jure suffultis leges non constrinxere, pariter ad suscipiendum pro Hispano bellum non coegere: ac propterea Clemens cum florentes Gallorum res videret, implicare se bello pro Carolo V duci que Albanie iter vi et armis impedire recusavit, ne Ecclesiasticas res in discrimen adduceret; utque antea Hispano militi ex Neapolitano regno in Insubriam, ita Gallo ex Insubria in Neapolitanum regnum liberum iter permisit.

76. Concessit hoc Gallis Pontifex necessitate coactus, cum antea multis monitis Gallorum regem ab ea expeditione abducere conatus esset, eoque salubribus Pontificis consiliis aures non dante, Gallorum transitus per fines ditionis Ecclesiasticæ aliquandiu retardatus est magno Casarearum rerum incremento; quippe Hispani interea se ad ducis Albanie conatus infringendos strenue accinxere, cujus praecipites impetus aegre sustinere potuissent: quod quidem beneficium cum Clemens proximo anno suis litteris⁴ commemorasset, Carolus ipsi haec rescripsit: « Merebatur quidem nostra in sanctitatem ve-

stram devotio, ut sanctitas ipsa tali officio fungeretur, idque exposcebat reipublicae salus, ne uberior ignis incenderetur ». Perstringit deinde Clementem Gallos videri retardatos, ut ex Lucensi et Senensi urbibus stipendia ac tormenta bellica ad invadendum majori contamine Neapolitanum regnum extorquerent; ac Senas a clientela Casarea inductis Tyrannis, qui Gallicae factioni student, avulsas fuisse. Ceterum licet Carolus Clementem immerito accusaverit, quod Casarea factioni non se mancipasset, tamen illum communi reipublice Christianae salutis et dignitati prospexisse patet, ut vere Carolo V proximo anno scripserit se non minus Casareis rebus, quam suis omni ope atque opera cavisse; nam omnia Pontificia consilia et conatus contendebant, ut Mediolanense bellum non armis, sed aequitate dirimeretur, parcereturque cruori Christiano, qui potius pro fide tuenda contra Turcas gloriose fundendus esset: Ticinum et aliae controversiae arces Pontificiae fidei committerentur; Neapolitana vero expeditio a Gallo rege dissolveretur: Venetorum ac Florentinorum praesidia a Casareis partibus abduxit, ut belli molem imminueret, foedusque antecessoris Hadriani successorem non adstringere declaravit. Quae communis parentis officia Carolo V adeo acerba accidere, ut illa ipsa Clementi objecerit, tanquam de eo male meruisset ob publicam rem Casarea cupiditati antelatum.

77. Henricus etiam Angliae rex, et qui bellum se illatum Gallis erat pollicitus Carolo, aegre adeo patiebatur Gallicum imperium in Insubria proferri, ut cum internuntii Apostolici leges pacis inter Franciscum et Carolum redintegranda proponerent, ut nimirum Mediolanensis principatus Gallo permitteretur, utque Pontifex ad novas cum Gallo pactiones conficiendas necessitate strictus fuisset, cardinalis Eboracensis, Angliae aulæ moderator, temerarias minas effuderit, liberas habenas haereticis laxatum iri, ut Lutherano veneno provincias omnes inficerent; quod ab omni aequitate abhorrere ostensum est a Ciberto datario, ut si Pontificem peccare contigerit, extingui fidem Christi ultionis causa permittatur: jussique sunt internuntii Pontificii exponere non moveri iis terroribus Clementem; neque enim Henricum, vel cardinalem pro universi orbis comparando imperio caeleste Numen, ejusque fidem, in qua nati sunt et vivere cum tanta gloria, ut Henricus defensoris nomen retulerit, laesuros arbitrari: ceterum Eboracensem secum volvere debere, Angliam, si haereticis contaminari permittatur, ubi religionis jugum excusserit, etiam regium jugum a suis cervicibus dejecturum, atque Eboracensem cardinalem omnium primum ea calamitate oppressum iri. Hujus oraculi vim secuti rerum exitus demonstrabunt.

78. Porro Anglus, qui Gallum principatu

¹ Belcair. l. XVIII. num. 15 et 16. — ² Ext. apud Dolg. tom. 1. p. 479. num. 16. — ³ Tem. xv. an. Chr. 1507. num. 23. — ⁴ Car. V. in apolog. ad Clem. VII.

Mediolanensi potiri indignabatur, jam antea miserat non aliter publicam pacem rei Christianaeresiliti posse, quam si Insubria illi permitteretur; adeo ut Clemens ob amplexam eam sententiam non iras, sed potius benevolentiam Caesaris ob curas asserendi illi Neapolitani regni colligere debuerit; nam Caesar ea res in dies ruebant: Ugo Moncada, educto Genua exercitu, profligatus¹ captusque fuerat in praelio a Gallis, qui Saona et plerisque aliis arcibus potiebantur; jamque Genua, excuso Hispano iugo, cum iis sequestram pacem fecerat: Etruria omnis ad Gallicas partes se adjunxerat; Germania etiam paene omnis in armis stabat, adeo ut si prudenter res spectentur, Clemens optime de Casare mereretur, cum ingentibus studiis pacis consilia proveheret. Extant eo argumento Matthaei Giberti datarii ad Hieronymum Aleandrum Pontificium intermedium apud Francorum regem litterae², quibus designantur variae concordiae formulae, ut Ticinum ab Hispano, Mediolanum a Gallo fidei arbitris committerentur, ac Genua in pristinam reipublicae formam restitueretur: tum vero Franciscum regem moneri jussit, ne fallaci et periculose certaminis aleae se suaque committeret, pacisque consilia, reseratis Pontifici pectoris arcibus, amplecteretur.

79. Angebatur Clemens, ut testatur Matthaeus Gibertus, de quo paulo ante memoravi, funesta alienigenae eladis metu, diuque nocturne cogitationes intentas tenebat, ut Hispanum Gallumque inter sese conciliaret, norat namque Casareos stipendorum inopia ad desperationem adactos poltere ferro nec minus Gallum jam multa inani spe complecti, et quidem huic vincendi patientiam defuisse narrat Belchairs³, dum salutaria Pontificis suorumque consilia ob fallacem gloriola umbram ad quam consecrandam subeundumque certaminis discrimen ab Aloysia matre sua excitabatur, abiecit: « Veterani, inquit, ac prudentiores duces, ut soluta obsidione ad coenobium Carthusiense aut ad Binascum, loca situ munitissima, castra faceret consulebant, sic illum nihil fortunae permitssurum, et victoria sine caede et sanguine potiturum: Casarianum exercitum a stipendio inopem vix integrum mensem simul permansurum; dispersum in opida, ut necessitas coget, brevi mox dilapsurum », et infra: « primam disciplinae militaris laudem esse, si quis industria ac consilio vanos hostium impetus eludat, et victoria sine suorum sanguine potiatur: Clemens Pontifex, cui eam Piscarius in Casariano exercitu inopiam esse significarat, ut omnem prope victoriae spem abjiceret, eadem consulebat. At Franciscus uni Boniveto fidem adhibens, et vanitate nova veterem augens, turpe sibi esse ducebatur, si venient

hosti quasi metu percussus cederet: saepius enim, ut omnino vanus erat, se nunquam inde nisi victorem discessurum, aut morte victoriam redempturum jaclitaret, eumque sermonem (quae summa imprudentia fuit) tota Gallia atque adeo Italia divulgaret. Itaque suis quasi verbis illigatus, nisi quod verbis testatus erat, re praestaret, sibi ignominiosissimum putabat ».

80. Confusa sunt etiam contrariis eventibus Gallorum regis consilia; nam ille dimisso ad invadendum regnum Neapolitanum duce Albaniae, vires suas admodum debilitavit, atque Hispani cum illum non iis pollere viribus, quibus Neapolim subjicere posset, viderent, non distrahendae ex Insubria vires censuerunt⁴; sed multo magis ad Franciscum opprimendum glomerandas; eo enim oppresso Neapolitanum regnum salvum fore. Tardior etiam Albaniae duci⁵ fuit progressus, quam ut mutare hostilia consilia posset: Rhetorum⁶ etiam quatuor millia a suis revocata Franciscum deseruere, ac demum Helvetii, qui pro tormentorum bellicorum custodia excubabant, pugnam in hostem irrumperent detrectarunt⁷; quocirca Casarei duces Carolus Borbonius, Davalus marchio Piscariae et Carolus Lanioius prorex Neapolitanus Gallorum castra munitissima tormentis bellicis undique septa repentino impetu xxiv Februarii, die S. Matthiae sacro, expugnarunt; caesoque una cum pluribus proceribus Bonivelo, rei maritima praefecto, horum bellorum suasore et impulsore, duos reges Franciscum Gallorum Henricumque Navarreorum, qui lamen mulata veste exasil, in praelio ceperunt; quibus de rebus post parlam victoriam mox eadem die ad Clementem Pontificem et ad alios extant scriptae litterae⁸. Fusus est ingens cruor; duodecim circiter vel tredecim Gallorum militia trucidata; septem vero circiter millia flumine mersa feruntur ab iis, qui prostrata humi cadavera recensuerunt. Accidit adeo praeter omnium spem ea victoria, ut praedictus Matthaeus Gibertus datarius in litteris ad nuntios Pontificios in Anglia eam Arcano divini Numinis consilio adscribat, *Cujus, inquit, judicium abyssus multa*. Consternatum metu Mediolanum post Gallorum eadem ad Casarea partes descivit; reliquae etiam Insubriae et Liguria urbes a Gallis ad Carolum V defeceerunt.

81. Pergebat⁹ tum Roma in Neapolitanum regnum cum exercitu Albaniae dux valetudine male affectus, cum regis Francorum in acie capti fama increbuit, in cuius copias retro iter flectentes Hispani ducibus Columnensibus hostiles impetus incurrere, pluribusque parlam caesis, partim dissipatis victoriam reportarunt; reliquae Romae se receperunt: moxque in Urbe

¹ Ang. Just. l. vi. Guic. l. xv. Bizar. lib. Foflet. lit. prin. l. l. p. 419. — ² Ext. inter lit. prin. l. l. p. 147. — ³ Belc. l. xviii. num. 20.

⁴ Guic. l. xv. — ⁵ Bajoc. in lit. — ⁶ Lit. p. 151. — ⁷ Gilbert. Datar. ubi sup. p. 254. — ⁸ Ib. p. 151. — ⁹ Ib. p. 154.

tumullus concitati; Columnenses enim æmulos Ursinos adorti, Romam in Cæsareas partes frangere moliti sunt. Quarum victoriarum nuntius cum ad Carolum V in Hispania agentem, formidantemque Insubris et Neapolitanis bellorum exitus, ne post amissa ea regna, etiam imperio, quod Lutherana hæresi contaminari lanarique permiserat, a Pontifice privaretur (conceptum a se fuisse eum metum in apologetico libello postea indicavit) perlatus esset, victoriae gloriam omnem Deo retulit, summumque modestiæ Christianæ specimen dedit: quippe nulla lætitiæ signa edi, non ignes festos accendi, non tormenta displodi voluit; sed solemnes supplicationes ad ædem B. Virginis decrevit, gralesque sumpta Eucharistia Deo egit, ut Hispani¹, Itali² et Galli scriptores consentiunt, e quibus hæc Belchairus narrat: « Victoriae primum nuntium cum litteris Francisci regis manu scriptis sexto idus Martias Cæsar accepit, statimque ad ædem sacram Deo optimo maximo gratias acturus se contulit. Postridie supplicatione indicta et sumpta sancta Eucharistia, ut Græco verbo utar, quod corporis et sanguinis sacramentum Christiani vocamus, templum Mariæ extra Madritium, quam Mantruam Carpetanorum olim dictam putant, ubi tum agebat, invisit; nec ignes accendi, cæteraque publicæ lætitiæ signa edi permisit, hæc non de victoriis adversus Christianos, sed adversus Christiani nominis hostes partis edenda præfatus, admirandamque animi modestiam et verbis et gestu præ se tulit: legalis diversarum nationum et proceribus, qui illum circumstabant, se latari dixit, quod præsens Dei optimi maximi auxilium expertus, ab eo, quanquam nullo suo merito se diligenti manifesto argumento comprehendere videretur: et licetsibi uni victoriam adscribere debeat a sociis omnibus desertus, eandem tamen sibi cum ipsis velle esse communem: pace ubique inter Christianos constituta, arma adversus Christianæ persuasionis hostes debere converti, unde veros Christiani sperare triumphos jure possint. Cum rempublicam legatus Venetus excusaret, excusationisque causas nonnullas adderet, excusationem quidem haud veram esse adstantibus sibi dixit, at se pro vera nihilominus habiturum, et quod nihil nisi maturo consilio exequi consuevisset, viros suæ aulæ primarios in consilium vocavit; atque ut qui se erga Franciscum regem gerere, ac victoria uti deberet, libere consulere oravit, inter quos Dosimeus pontifex, qui Christiano ritu Cæsari a confessionibus erat, ita locutus fertur:

82. « Quanquam, princeps invicte, quidquid in hoc inferiore mundo geritur, divina providentia geritur, tamen aliis alii ejus effectus illustriores esse solent, quorum si quem ali-

quando animadvertimus, hunc certe præcipue præ caeteris notare debemus; victoriæ enim facilitas manifestam Dei voluntatem ac beneficentiam declaravit; potentissimi erant hostes, locis munificentissimis consistebant, rebus omnibus ad bellum necessariis abundabant; quæ contra in tuo exercitu aliter esse deprehendebantur: at is nihilominus eosdem omnibus partibus superiores in suis præ castris aggressus, paucis horis facile fudit, et conjunctam cum immensa præda gloriam reportavit. Quo igitur Deo magis acceptam victoriam referre debes, eo te quoque eadem ad bonitatem ejus celebrandam augendamque gloriam magis uli decet; augeri autem commodius non potest, quam si rempublicam Christianam externis pariter domesticisque hostibus liberes. Quantos paucis annis progressus Turcæ fecerint, quot imperia, regna, provincias, insulas occuparint, nemini ignotum est: et nunc Hungariæ imminent, regemque sororis tuæ virum patrimonio spoliare moluntur. Hungariæ si compotes erunt, perfacilem in Germaniam Italiamque sibi viam patefacient. In visceribus autem nostris Lutherani hostes non minus graves hærent, venenatam suam doctrinam spargunt, nisi tua pietas mature provideat, omnes Christianas provincias pervagaturi: ut illos repellas, hos cohibeas, constituta toti Christianismo pace opus est: aliis bellis implicatus, gratius hoc Deo optimo maximo officium præstare non potes: et ut hos utrosque hostes omittamus, quid sceleratius, quid detestabilius, quam augendum finium, propagandi imperii ergo, tantas Christianorum edere strages? tot flagitios, sacrilegiis aliisque execrandis facinoribus patrands omnem dare licentiam? hæc qui sponte faciunt, nullam a Deo optimo maximo veniam sperare possunt: sin coacti eo adiunguntur, nisi dum possunt eadem cohibere conantur, in non minorem, quam illi celestis Numinis indignationem incurrunt. Pax igitur universo Christianismo bene constituta victoriæ tuæ fructus uberrimus videri debet: quo ut pervenias, quid de rege statuere possis expendere non erit alienum; aut enim eundem in perpetuum custodiam trades, quod non sine insigni crudelitatis nota fieri potest; aut propositis duris conditionibus, quidquid poteris extorquebis: quæ duæ sententiæ infestæ utriusque nationis Hispanicæ, inquam, ac Gallicæ odia magis angebant, perpetua bella parient, te immani ambitione omnium regnis principatibusque invadendis inhiare declarabunt, te a sociis potentiam tuam ambitionemque horrentibus abalienabunt: nec te tamen, aut certe vix voti tui compotem facient: rex enim iniquis conditionibus liberatus tibi sempiternus hostis erit, cui si Italia principes liberæque civitates jungentur, si Anglus accedit, qui simul junctos vincere poteris? Cum Ludovicum Galliarum regem ejus nomi-

¹ Guicci. l. XVI. — ² Belchir. l. XVIII. num. 28.

nis XII avi tui Maximilianus Caesar, Ferdinandus Hispaniarum rex, bellatores egregii, illis omnibus usi, superare nequiverunt, perpetua ergo cum Christianis tibi bella spondeto. Sin digna principe Christiano humanitate usus Franciscum regem vel affinitate junctum, vel beneficio devinctum, vel utroque illigatum dimittes, quae postrema deliberatio est, illum tibi perpetuum amicum parabis, te alieni non appetentem tuo contentum esse declarabis : Italorum omnium Anglique suspiciones, quas de tua potentia nimis aucta concipere poterunt, hoc uno praeclearo officio delinctus abolabis, illos fideles amicos pro clandestinis hostibus tibi reddes, et eam, quam Christiani omnes optare debemus, pacem obtinebis, motas de religione controversias componens, postremo de externis bellis cogitabis, ubi imperii tui fines propagare tibi gloriosum pariter ac fructuosum erit ».

83. Haec Dosimeus episcopus Oxoniensis, cujus oratio a Guicciardino ¹ refertur, non minus pie quam vere suadebat; si enim ea usus clementia in Franciscum regem fuisset Caesar, peccato universo Christiano imperio, Hungariam adversus Solimanni vim lueri, in Germania Lutheranam haeresim delere, totaque ingentia mala ac bella, quibus se cinctum vidit in fomite excindere, et a Turcis amissa Christiana regna majori gloria repetere potuisset: verum cum captasset consilia, rigidiorique jure in Franciscum agere visus esset, magnam sibi apud omnes invidiam peperit, cum Gallo obruto universum Christianum imperium sibi subjiceret, ac permissa Lutheranis et Turcis saevienti licentia, Sedem Apostolicam velle opprimere putaretur: quam opinionem ipsius administrorum acerbitas, ac Friderici Albae ducis ad Carolum V oratio ² concitavit: suasit enim ut bella in haeticos et Turcas intermitteret, sed universum potius Christianum imperium sibi subjiceret, quo perdomito, minus principis nutu et auspiciis bellum adversus Barbaros geri posset; neque enim unquam Christianos reges inter se ad tantam conciliendam expeditionem consensus: in quam sententiam Caesarei aulici abierunt ³, quamque Caesar amplexus jussit Franciscum Gallorum regem in Hispaniam transferri; Navarrus autem dolo e custodia jam elapsus erat. Nec minus impigre ipsius administri ad mittendam sub jugum Italiam incubuere. Dux Albaniae, qui a Columnensibus et Hispanis fusus in Urbem se subdlexerat, cum paucis sutorum classe Gallica exceptus diffugit; de quo episcopus Bajocensis scribit ⁴, si ille Lucae vel Senis ad extorquendum Etruscum aurum non haesisset, necessario vel Neapolim Gallorum futuram, vel Hispanis ex Insularia avulsis, res conversum iri.

84. Caterum Senae, quarum ille imperium mutaverat, pulsus Galliarum partium magistratibus, in Caesarem clientelam rediere, ac vectigal pependerunt Caesareis victoribus, qui a Pontifice, Florentinis ac Venetis stipendia vi intentata poposcerunt. Clemens itaque cum eorum impetus sustinere se posse diffideret, metuensque ne Parmam ac Placentiam raperent, de quo Guidonis Rangoni litterae ad Bononiae praefectum date extant ¹, fœdus Hispanum una cum Florentinis ducentis millibus nummum coemil ² cujus leges recenset hisce verbis Belchairus ³: « Omissis Venetis (ingentem illi auri vim pendere Caesari extorquenti detrectabant) fœdus inter Clementem ac Caesarem, Lanoio pro Caesare, Joanne Bartholomæo Gattinariò cum mandato amplissimo pro Lanoio spondente, Roma kal. Aprilis ictum est; cujus praecipua hæc capita fuisse traduntur. I. Inter Pontificem ac Caesarem perpetua amicitia esto. II. Uterque Mediolanensem principatum Francisco Sfortiae sartum lectum conservare cum certo militum numero tenetor. III. Romani Pontificatus Florentinaeque republicae ditiones privatim Medicæam familiam cum ea, qua Florentiæ pollet auctoritate, Caesari in fidem accipito. IV. Caesari Florentini pro impensis, quas Hadriani fœdere contribuere tenebantur, certum nummum aureorum millia numerant ». Et infra: « V. Caesariani duces copias omnes e Pontificio agro educant, nec nisi de Pontificis consensu reducunt. VI. Venetis locus relinquitor, quo intra vigesimum diem aequis conditionibus, quas Pontifex ac Caesar dicent, in fœdus recipiantor ». Nonnullisque interjectis: « Addita sunt et tria separata a priore Diplomate, nempe, ut in sacerdotiorum regni Neapolitani litibus Clemens ea jurisdictione utatur, quae in regni ejus in fidem recepti Diplomatum continetur. Ut Mediolanensis principatus incolae saltem a Cerviae salinis accipiant eo pretio eaque forma, qua Leo cum Francisco Gallorum regem primum, deinde cum Caesare ipso anno hujus seculi primo et vigesimo convenerat: ut Ferrariensis Rhegum, Ruberiam, cæterasque, quas post Hadriani mortem interregno perseverante occupavit, Clementi restituat Lanoius procuret. Ubi Clemens, quod ad hæc tria capita, in integrum restitutus erit, Caesari centum nummum aureorum millia dependet, Ferrariensemque et antiquis juribus et sacris Christianis restituet; conditionem tamen, qua se Hadriano centum nummum aureorum millia depensurum Ferrariensis promiserat, siquidem a pactis cum ipso capitibus recederet, non remittet; Clemente in integrum restituto an supra commemoratae urbes ac Mutina Romanum Pontificem, ac Caesarem patronum agnoscant, juris-

¹ Guicci. l. XVI. — ² Ext. apud Guicci. l. XVI. — ³ Guicci. et Belch. ubi sup. Vincent. Blasc. l. III. c. 3. Ferroni. l. VIII. Malavol. hist. 3. par. l. VII. — ⁴ Ext. hujus lit. inter lit. princ. l. LXI. p. 161.

¹ Lib. 1. lit. princ. p. 456. — ² Guicci. l. XVI. Belch. l. XVIII. — ³ Belch. l. XVIII. num. 21.

periti videant, et ex eorum decretis alleritri adjudecantur ».

85. Cum se iis pactionibus assensisse significasset prorex Neapolitanus ¹, promulgatum hoc fœdus kal. Maii in Basilica XII Apostolorum magna cum religionis pompa et publicæ fœditatæ ingenti significatione, scribit Hieronymus Niger in litteris ² ad Marcum Antonium Michaellem missis. Datam etiam a Clemente operam, ut Veneti ad idem fœdus venirent refert Guicciardinus ³; sed mox fœderis leges ab Hispanis violatas: præter superiorem enim pecuniam Hispanis alia viginti quinque millia nummum a Florentinis extraxisse, palantes viventesque rapto copias ex ditione Ecclesiastica non revocasse, atque ita Placentinum agrum fuisse expilatam: contempsisse promissa de Ferrariensi duce ad Rhegium Ruberiatque Romanæ Ecclesiæ restituenda adigendo: imo de iis urbibus jure fiduciario Ferrariensi tribuendis, ejusque clientela accipienda agilasse, quantumvis Clemens cardinalem Salvium in Insubriam legasset, ut quæ ab Hispanis Romæ conventa erant ad exitum perducerentur: demum Carolum V pacta ab administris non habuisse rata; tria enim quæ de Rhegio Ruberiatque Romanæ Ecclesiæ restituendis, de sale Cerviensi juris Pontificii in Mediolanensi principatu stato pretio distrahendo, de sacerdotiorum Neapolitani regni libera largitione Pontificibus permittenda agitabantur, variis exceptionibus corrupissè. Dissolutum itaque superius fœdus culpa Cæsaris, qui transacta ab administris non probaret.

86. Percebuisset tum, addit Guicciardinus ⁴, Cæsareorum consilia palam in id incumbere, ut universa Italia in Caroli V potestatem redigeretur, atque ad Pontificis opes imminuendas Mutina Ferrariensi duci traderetur, Bononia Bentivolis restitueretur, Luca, Florentia, Senæ ac reliqua Etruriæ imperio cederent: interea Venetos Casarea potentia percussos de fœdere cum Hispanis varia habuisse colloquia, eaque demum ob acerbas illius pactiones, cum Hispani non contenti octoginta nummum millibus centum millia exigenter, admittere respicere: acceperant enim Henricum Angliæ regem conceptam prius in Franciscum Gallorum regem æmulationem commiseratione commutasse ⁵. Quem quidem effusis officiorum pollicitationibus a Gallis vincendum, ejusque filia nuptias a Delphino exambiendas consuluit episcopus Bajorcensis ⁶: ita enim Cæsarem demum ad pacem potius quam ad bella animum adjecturum. Quod quidem ita sedulo Ludovica regis mater præstitit, ut demum Henrici Angli amicitiam eblandita optatam affinitatem junxerit: unde Gallicarum rerum erigendarum prima spes af-

fulsil; siquidem mox post captum Franciscum Anglus fœditatæ ingenti elatus de invadendis Gallis partiendisque ferro cum Cæsare consilia inierat, ingensque universos Gallos terror repleverat, ne Anglica, Hispanica, Germanica et Italica arma in unam afflictam Galliam suorum eadem deplorantem concurrerent: sed cum Anglus Vasconiam, Aquitaniam, Normanniam, Picardiam, ac regnum Galliæ nomen affectaret, fœdus illud coire non potuit inter Anglum et Cæsarem, qui tot bellis fessus majora ex pace quam ex bello præmia se consecuturum sensit: emergentibusque in dies novis difficultatibus, cum jam Cæsar ob victoriam elatior paribus atque ante officiis Anglum non coleret, Pontifex vero depressas et afflictas res Christianas Angliæ regis fidei internumtorum opera (ad quos data ea de re exant litteræ ⁷) commendaret, Eboracensis cardinalis consilio, pacis arbitrum inter Christianos principes agere magna cum gloria maluit ⁸, quam si, obtrita Gallia, Cæsari ad Angliam demum opprimendam viam muniret: desponsa autem Delphino filia, eam in fœdere formulam legemque inseri voluit, ne qua pro Francisco rege liberando Gallici regni provincia, quæ tum regno conjuncta erat, ab eodivelli tradique Cæsari posset; acerbissimas enim ille condiciones pro restituenda Francisco libertate, atque orbi Christiano pace, extorquere nitēbatur, quas Belcairus hæc verbis refert:

87. « Condiciones durissimæ fuerunt, nempe ut Franciscus Cæsari regni Neapolitani et Mediolanensis principatus jure, quod sibi vendicabat, Burgundia item majore, tanquam propria Cæsaris patrimonio, cederet: Borbonio Phocensem provinciam condonaret, ut cum ejus patrimonio conjungeretur, indeque regnum nemini obnoxium conderetur: ut Anglo tam suo quam Cæsaris nomine satisfaceret. Aliæ præterea quedam addebantur, quibus constanter Franciscus se potius captivum moriturum, quam liberis suis regnum ulla ex parte imminutum relictorum respondit: quod si id etiam assentiretur, idem tamen ut præstet in sua potestate non esse; aliqua enim Gallorum statuta regnum imminui, nisi de trium ordinum consensu non permittunt, qui publicam regni utilitatem privati regum commodis anferre consueverunt. Proponerent condiciones, quæ in ejus potestate sint, tum se earum nullam recusaturum. Condiciones vicissim hæc obtulit, se Cæsaris sororem Eleonoram uxorem ducturum: Burgundiam majorem quasi dotis nomine possessurum, liberis ex hoc matrimonio nascituris hereditariam: Margaritam sororem Menconii Lugduni paulo ante vita functi vidnam Borbonio collocaturum: eidem quidquid ablatum sit restitutu-

¹ Guicc. l. CLXIV. — ² Ext. l. i. lit. inter primæ. p. 164. — ³ Guic. l. XVI. — ⁴ Id. ib. — ⁵ Id. ib. Belcair. l. XVIII. num. 33. — ⁶ Lib. lit. primæ. p. 158.

⁷ Ext. l. i. lit. primæ. 157. — ⁸ Guicc. l. XVI. — ⁹ Belcair. l. XVIII. num. 34.

rum, et nonnihil præterea additurum : Anglo pecunia satisfactorum, libertatem suam magno auri pondere redempturum : si quando Caesar Romam ad coronam imperialiorum accipiendam proficisceretur, classem terrestremque exercitum auxiliarem missurum ».

88. Dum in Hispania custodia Franciscus rex morere et morbo languebat, graviora ab illo redemptionis præmia exigente, ac ter decies aureorum centena millia a Gallis oblata respente Carolo V, de quo extant episcopi Bajocensis litteræ ¹, atque interea Cæsareæ servitutis metu trepidat Italia, ob Cæsareorum administrorum vim atque insolentiam, factæ sunt occultæ coitiones de potentia Cæsareæ evertenda. Delusus fuerat Pontifex empti Cæsarei fœderis spe, interque pacis et belli consilia adeo fluctuabat, ut etiam Cæsarem præmonuerit ², ne suos in se exasperaret : Franciscus Sfortia Mediolani dux principatu exui melnebat, illumque post mortem suam in fratrem transferri optabat : Veneti depellendi servitutis metus cupidi erant : Galli copias maximas ad liberandam Italiam pollicebantur : Helvetii Pontificio jussu ab Ennio Philonardo episcopo Verulano internuntio sollicitati ³, ut octo aut decem millia lectissimorum militum Pontificis stipendibus conducta pro asserenda libertate Italica auxilio submitterent : postulatum ⁴ autem est a Gallo rege, ut controverso in Italiam jure omnino cederet ; Mediolanensi quidem Sfortiarum stirpis causa, Neapolitanum vero Pontificio arbitrio ac potestati omnino permetteret, de quo quidem in Davalum marchionem Pischaria transfundendo agitata est, ut docent arcanæ Matthæi Giberti litteræ ⁵ ; is enim nullis et magnis in Cæsarem collatis officiis improbam gratiam referri indignatus, omnium primus ⁶ universos ad excutiendum Hispanum jugum, delendumque prodicione Cæsareum exercitum commoverat, ut Clemens exaratis proximo anno litteris questus est ⁷ : tum etiam jurisconsultos Romanos consuluerat, num utilem dominum beneficiarium, pro supremo fundi domino deserere liceret : at mutata postea sententia coitionis participes prodidit, ut certiora commoda ex eorum pernicie aucuparetur : itaque Hieronymum Moronum ducis Mediolanensis scripi præfectum arcanorum omnium participem torsit, ut palam coram iudicibus depromeret, quæ clam sibi detulerat, serièque coitionis panderet ; qua patefacta a Francisco Sfortia duce Mediolanensi aliquot arces pro Cæsareo exercitu ab omni discrimine vindicando postulavit : quibus potius Mediolanum provolvat, arcemque in qua dux versabatur vallo et obsidione cinxit : quæ res Italiam omnem majori quam unquam antea terrore percussit ⁸.

89. Porro de liberando Mediolanensi duce magno studio inter Venetos Pontificemque et alios principes, quos Cæsarea vis terrebat, certatum est, gerendæque rei obvenisse occasio visa, cum Decembris initio marchio Pischaria mortem oppetiisset, ne diutius male sperato præmio potiretur, cum omnium superiorum in Cæsarem consiliorum architectus et suasor, idemque delator exiisset : qua quidem nota illum Clemens ¹ et historici ² perstringunt. At vero cum Galli carterique fœderati Pontificem urgerent, ut communi consensu bellum Carolo V indiceret, ille bella exosus, pacisque cupidus Herreram equitem Casaris oratorem præstolatus est, ut concordie, quam cardinalis Salviatus legatus Apostolicus cum Cæsare fecerat, capita intelligeret, experireturque num fesso orbi Christiano pax reponi posset : at eam Hispanam pacem involutam fallacemque esse comperit, ex qua Cæsar Sfortiam, ut perduellem, deturbare principatu posset. Itaque Pontifex ad preces se convertit, ut Cæsarem ad clementiam in Sfortiam flocceret : extantque eo argumento Apostolicæ litteræ ³ xvi Decembris die consignatæ, quibus significavit conversas ad ipsam Apostolicas spes, ut pace orbi restituta lapsam jacentemque rem Christianam erigat, ac pro tuenda Dei gloria ac fide sacrosancta propaganda se accingat, conceptamque de se optimi et moderati animi opinionem toties ore Pontificio apud omnes celebratam non fallat ; ex quo enim a Cæsareis ducibus Mediolanensis principatus, obsessio duce Sfortia, occupatus est, sublata omnem redigenda in concordiam Italiæ expectationem, certumque illius exitum imminere ; jam tum cunctos, quibus terrori erat, illius potentia conturbatos omnibus precibus a se petiisse, ne veri Pontificis Italiæ principis officium in vindicanda in libertatem Italia prætermitteret : se jam antea prænutiassæ quæ secuta erant.

90. Licet vero Clemens ipse de Cæsareo erga Sedem Apostolicam animo ambigeret, cum Pontificiis promeritis Carolus non responderet, multæque ab ejus administris inferrentur injuriæ, nullum tamen cum aliis fœdus in illum percussisse significavit ; imo post Herrere equitis adventum perspicue demonstrasse, Cæsaream amicitiam amplexurum se omni studio, dimissurumque alia consilia, quoties bonæ Cæsareæ voluntatis ac publicæ pacis, necnon libertatis principum Italiæ confirmandæ spes affulserit : hanc vero occupato a suis Mediolanensi principatu, penitus abscissam : proinde Carolum ipsum rogavit, ut Cæsareæ fidei egregiæque voluntatis exemplum et pignus in ancipiti rerum discrimine daret ; propterea convenisse cum duce Suesæ et equite Herrera responsum

¹ Ext. l. i. lit. princ. p. 163. — ² Guic. l. xvi. — ³ Ib. p. 163, 368, et p. 170. — ⁴ Ib. p. 68. — ⁵ Ib. p. 74. Guic. l. xvi. — ⁶ Clem. in lit. — ⁷ Guic. l. xvi. Bellec. l. xviii. — ⁸ Id. ib.

¹ Lib. lit. princ. p. 177. in aliis in lit. xxiii Jun. an. 1526.

² Guic. et Bellec. ubi sup. — ³ Lib. l. lit. princ. p. 177.

Cæsareum bimestri flexu expectatum iri, reclamantibus federatis omnibus, qui nullas liberandæ servitutis Italiæ moras trahendas sentiebant: verum ingentes se concepissee spes de Cæsarea benignitate et clementia, atque ita se illam gesturam, ut consilium Pontificium utile ac prudens omnibus videatur: alioquin non sine acerbo dolore ab amore Cæsareo se discessurum: cæterum indueret ipse Cæsar Pontificiam personam, perpenderetque qua tandem ratione oppressis subveniri posset, maxime cum eadem ruina Etruria obruatur, ac Pontificii sit muneris jus suum cuique reddere: invitum prorsus se necessitate cogente amplexurum belli consilia (quæ Deus avertat) metuere se ne plurimum desperatio superiora bella ad majora, quam unquam antea, calamitatum genera inferenda suscitet, ad quæ avertenda spem unicam in ipso Cæsare præcharissimo filio collocatam: adesse jam temporis occasionem, qua Cæsarea majestas concepta animo, totiesque decantata de pace Italicaque libertate luenda, concepta consilia, restituito duci Mediolanensi principatu, omniumque Halorum animis formidine servitutis liberatis, ad exitum perducere possit. Si vero duci Mediolanensi objiciatur, illum contra Cæsaream majestatem conspirasse, proponat sibi ipse Cæsar ducem tot injuriis affectum fuisse, ut perspectis rerum circumstantiis commissa culpa venia deleri debeat, cum illius perduellionis causa aliis potius adscribenda sit, cujus auctor maximus jam forte apud divinum tribunal pœnas luat: cæterum nisi interdum deliquerint homines, nullum apud principes, maximeque apud Cæsarem, cujus nomen benignitatem et indulgentiam spirat, clementiam locum futurum. His Clemens preces addidit, et Carolum ipsum per fuscum a Christo cruorem oravit obsecravique ut pacem Christiano orbi daret, datumque specimen sinceræ fidei ac susceptum de asserenda pristina libertati Italia consilium opere completeret, ex quo omnes sibi devincturus sit junctoque cum cæteris principibus communi federe res suas confirmaturus; redintegrata vero Italica pace, ad aliora et majori gloriæ splendore illustrata consilia, quæ Pontificio animo alte semper hæserunt, viam stratum iri.

91. Suasit etiam, ut æquis et honestis legibus Cæsareæque dignitati perhonorificis Franciscus Gallorum regem a custodia emitteret: horum enim operum gloriam immortalitati consecrandam, neque ulla temporum invidia obscuratum iri: principatus quidem, et victorias, et regna morte vel tempore consumi; at vero Christiana re instaurata, et cœlestem felicitatem, et æternum apud posteros nomen sibi comparaturum: morem gereret amantissimi patris consiliis, morem gereret justis et honestis Apostolicis precibus, quas si admiserit, non

modo illi decumas, aut de crucesignatis expeditionibus Diplomata, aut pileos cardinalitios, et omnia divini et humanæ potestatis beneficia, ei ipsi deferre, verum sanguinem quoque ac vitam suam pro ejus amplificatione gloriæ et nominis se profusurum in posterum, atque tanto amore et honore Cæsarem complexurum, ut nunquam ab illius voluntate et consiliis discessurum sit. Adscripta est Pontificiis hujusmodi litteris dies xvi Decembris mxxxv.

92. Non assensit Pontificiis precibus Carolus V, sed privati commodi umbram inanem consecrari maluit, quam permissio Stortia principatu Mediolanensi Italiam ab intestinis bellis, Galliam a luctu, Germaniam ab hæreticis, Hungariam a Turcis, orbemque ac se et suos ab innumeris impendentibus malis vindicare: licet enim easdem preces proximo anno repetierit Pontifex, hec se non est passus¹, imo gesta hæc exprobativ, a quo tamen inter hæc nonnullis beneficiis affectus est: solutus enim est lege de gradibus consanguinitatis, ut Lusitanie regis sororis opulentissimas nuptias celebrare posset. Consueverant etiam veteres Aragonum reges ulteriore polli Sicilia, a clero Trinacrii annum vectigal classis adversus Mauros mare infestans instruendæ causa, quod regium donativum vocabant, exigere: at cum Leo X in postremo Concilio Lateranensi, intentalis gravibus pœnis, statuisset, ne sine Pontificis Romani facultate quis princeps quacunque specie honesta a clero pecuniam exigeret, animi religione perstrictus Carolus V a Leone multis precibus obtinuit, ut ad arces in Africæ ora sitas contra Barbarorum impetus muniendas regium ejusmodi munus veteri more triennio, ac deinde ob nonnullas causas altero proxime sequenti accipere posset: demum iterum Carolus a Clemente VII illud ad triennium elicit, ejusque administris, qui evoluti sexennio censuras in vectigali extorquendo a sacerdotibus contraxerant, venia data. Adjecta est hisce litteris hæc loci et temporis nota: « Dat. Romæ die xxi Maii mxxxv, Pontificatus nostri anno ii ».

93. *Hebræorum Arabum legatio ad Pontificem.* — Obita est hoc anno Hebræorum Arabiam incolentium apud Sedem Apostolicam legatio, qua regis Arabiæ-Desertiæ stirpe Hebræi frater perfunctus conjunctionem armorum contra Mahometanos Arabes ac Turcas cum Christianis Pontificiamque apud reges commendationem flagitavit, ut formida aenea, quibus Mahometis cultores valebant, oblineret: cum vero nulli alii cum Arabibus, quam Lusitani ob Indicas navigationes inque Erythræum et Persi cum sinus excursions, vel Orientales Æthiopes, qui ab Arabia Erythraeo mari disjuncti sunt, commercia haberent, Clemens Hebræum orato-

¹ Guicc. l. xvi.

rem ad Lusitanum et Abyssinum reges dimisit, eosque hortatus est, ut re universa rite explorata, cum Hebraeis Arabibus pro fidei Christianae amplificatione paciscerentur; quo argumento hae ad Aethiopem, qui jam ante paralam ad omne obsequium voluntatem Romano Pontifici ad Christi in terris vicario detulerat, extant littere ¹:

« Charissimo in Christo filio nostro David Abazarani Abbassiae, et Aethiopiae regi illustri.

« Charissime, etc. Ductus est ante conspectum nostrum is, qui serenitati tuae has litteras reddet, David Salomonis Hebraeus, ex Deserta Arabia ac monte Thabor, ut ipse retulit profectus, ubi innumerablem suae gentis multitudinem sedes habere, seque in ea regio stemmate ortum, fraterque regis enarravit. Causa autem tam longi itineris atque ad nos profectiois suae cum fuisse interpretis explicarunt, ut cum inter ejus gentem praedictam Maurosque et Arabas Mahometis cultores finitimis gravia bella intercedant, quibus ipsi nulla in re, praeterquam tormentis aeneis inferiores sint, nos ejus gentem adversus communes hostes Mahometanos vel ope vel commendatione apud Christianos reges nostra juvare vellemus; id enim si fieret, pollicitus est et suam gentem hoc beneficio Sedi Apostolicae ac nomini Christiano obviam semper fore, et superatis Mauris finitimis, quod inter loquendum videbatur confidere, aliquid magnum commodum vel Aegypto per ipsos Hebraeos oppugnanda, vel Turcis aliqua ex parte lacessendis ad Christianos pervenire posse. Haec nos, qui remoti ab illis locis longe absumus, neque cognoscere penitus ejusmodi sint, ex ipsius David relatione potuimus, neque volumus omnino negligere; sed cum ita cupientem et petentem primo ad charissimum in Christo filium nostrum Joannem Portugalliae et Algarbiorum regem illustrem, deinde ad serenitatem tuam dirigere instituimus, ut cum uterque vestrum, tuaeque praecipue serenitas eorum et locorum et hominum notitiam habere, vel explorare certius possit, huic fidem pro comperitis habere, opeaque, si vobis ita videatur, prestare possitis; cum praesertim ad vos ambos, si quid hinc commodi futurum est, et majus et celerius quam ad Christianos ceteros procuraturus sit.

« Nos igitur, qui serenitatem tuam in Aethiopiae ora crucis vexillum tenentem charissimi in Christo filii loco habemus, paternaque benivolentia et amore peculiari prosequimur, sicut non invili hanc occasionem salutandi et scribendi ad te accepimus, ita hunc hominem benigne a te audiri, et si quid vel tibi in propinquo regnanti, vel Christianis caeteris commodi afferre posse videatur, loveri et juvari optamus:

quod enim adversus Mahometanos, qui tantum orbis Christiani nostris ex discordiis et peccatis occupant, nostrisque assiduas inferunt clades, bellandi se cupidos ostendunt, soleatque interdum Deus inimicos castigare cum inimicos, eos licet Hebraeos nostra apud te commendatione dignos judicavimus; tua vero serenitas hac in re tantum deinde exequetur, quantum et virtuti et prudentiae conveniet suae. Dat. Romae iv Februarii M^o XXXV, Pontificatus nostri anno II°. Mirum est Christianos intestinis bellis implicitos officii admonitos fuisse ab Hebraeis, ut arma in Oriente Turcis inferrent, opeaque ad Syriam vel Aegyptum invadendas pollicitos, quo tempore maxime Turca ad opprimendum Occidentem se comparabat.

94. *Mexicani subacti a Ferdinando Cortesio.*

— Hoc anno Ferdinandus Cortesius, finitimis Mexici provinciis perlustratis, plures populos subegit, quibus significabat se missum a maximo imperatore, ut legem Christi, unicum Deum adorari evertique idola praecipiens, doceret; demonis dolos, quibus ipsos in infernum ac nunquam intermortura supplicia rapiobat, aperiret, necnon improbos plecteret, felicis immortalitatis praemia, atque alia fidei nostrae mysteria exponebat: quibus auditis Barbari non modico stupore defixi haerebant. At tollendum autem ferinum humane saginae morem, Mexicanum, qui pedem imperfecti hominis comederat, publice spectantibus omnibus Barbaris flammis exuri jussit, ut facinoris horrorem injiceret. Progressus Tatahuylapanum, desertum oppidum reperit, omnibus metu diffugientibus, exceptis viginti idolorum sacerdotibus, qui in templa remanserant, eo quod omnia idola a Ferdinando Cortesio confringi acceptant, fanctoque oppressi erant dolore, ut manantibus oculis lachrymis, ac voce inter puncta suspiriis una cum diis suis in avita lege perire velle profiterentur, qui ab insaniam et impia superstitione resipiscere jussi sunt.

95. Movit dein castra Cortesius ad Tenticacacum, ubi plura superba templa adulterinis diis sacra surgebant, quorum maximum dictum ¹ erat deae, cui pulchellae virgines immolabantur: sin vero virgines non essent, demoniis graviter succensebat: atque ideo puellas a prima puertitia conquirebant, opipareque educabant Barbari; a quibus cum haec audisset Cortesius, ipsis Christi hanc prohibentis legem, tum Casarea imperia exposuit, omniaque idola collisit: ex quo illi magnum dolorem capere. In hac expeditione patefacta sunt Ferdinando consilia Mexicani regis Quahutimoci, quem secum ducebat, de ipso cum Hispanis trucidando, ac Mexico eripiendo cum Hispani absente eodem Cortesio mutuis inter se odiis certarent: factam

conjuracionem fatentes regem ac principes Mexicanos laqueo strangulari jussit ¹. Improbatur auctor illatam regi necem, necnon supplicia ipsi varia illata, ut absconditos thesauros indicaret, cum potius ut amplissima gloria materies vite reservandus fuisset. Eo sublato territus Apoxpalon Izcacaci princeps Cortesii jussu presentibus Hispanis innumera deorum lignea simulacra exussit, spondonitque ² nullam post-hac statnam adoraturum, beneficentiaeque Caroli V principatum relaturum. Extulit ³ inde signa Cortesius in Taycam, ac toparchiam ad se venientem humaniter excepit; in cuius procerumque praesentia missa sacrificium a sacerdotibus solemniter ritu et concentu Ecclesiastico peragi jussit ⁴, ut Barbari caremoniarum majestate ad divinum Numen colendum pellicerentur. Deinde Christianae fidei mysteria iis opera interpretis exposita fuere, pollicitusque est princeps barbarus, se omnia idola concrematurum, cupidissimumque se ostendit descendendum rituum, quibus Deus coleretur: tum crucem, ut in oppido eam excitaret poposcit. Responsum ipsi crucem datum iri, deinde religiosus sacerdotes, qui Christiana lege ipsos erudirent mittendos. Interea cum Ferdinandus Cortesius in longinquas terras discurreret, sparsa est inter Hispanos fama ⁵, ipsum una cum suis circumventum a Barbaris occubuisse, perlaturumque fuit in Mexicano regno omnia ad rebellionem prona ob intestina praefectorum bella: quibus malis ut mederetur, post imploratam divinam opem, Mexicum est regressus.

96. De secundis ejus rebus meminit Petrus Martyr, qui hoc anno Francisci Mariae Sforciae Vicecomitis ducis Mediolanensis postulatis incitatus, septimam de rebus orbis novi decadem compositam illi inscriptam edidit ⁶, in qua de Jucatis insulis repertis, quas Hispani depopulati sunt, ut miseram gentem funesto aurifodinarum ministerio addicerent, cum illam caelesti imbueret doctrina, immortalitate, non morte, afficere debuissent: « Has, inquit, fatentur habitatoribus quondam fuisse refertas, nunc vero desertas, quod ab earum densa congerie perductos fuisse miseros insulares ad Hispaniolae Ferdinandinæque aurifodinarum triste ministerium inveniunt, deficientibus ipsarum incolis tum variis morbis et inedia, tum praeter nimio labore ad duodecies centena millia consumptis. Piget haec referre; sed oportet esse veridicum: sui tamen exilii vindictam aliquando sumpsere Jucati, raptoribus interfectis, etc. »

97. Addit auctor Hispanos his malis illatis non contentos, duas naves ad Jucatis transmisisse, et cum delinivissent Barbaros, qui ad amplectendum Christi Evangelium erant para-

tissimi, violato gentium jure, magnam eorum multitudinem intra naves pellectam rapuisse: sed earum alteram fluctibus mersam, alteram infandum spoliis in Hispaniolam advexisse, conquerente gravissime de admissio flagitio fidei censore. De Bachalais addit, eos a Chaboto Anglo repertos anno MXXIV, Chicoranum vero dynastam Christi legem suscepisse, huncque giganteam esse proceritatis. Et vero apud Barbaros naturae legibus ductos regium munus exereretur, ita exponit:

98. « Nulla est regi alia cura praeterquam de sementibus, et venatu ac piscatione: quidquid plantatur, aut piscatur et venatus indulgetur; quidquid per alias artes efficitur, ad regis imperium fit: virilim exercitia dividit ad libitum; collectae fruges in regniis gregantur horreis, inde ad usum populi toto anno pro ejusque familia dividuntur. Est ergo regulus uti rex apud sui gregis oeconomicus et distributor. Aurea erat illis aetas, neum ac luum, semina discordiarum aberant: pileae, ludis, et choreis, ac venatui, et piscationi reliquo a sementibus et messibus anni tempore indulgebant. De foris judicialibus, de litibus, de jurgis aut rixis inter vicinos nulla mentio: regis arbitrium pro lege habebatur. Idem in caeteris servabatur insulis: in omnibus erant parvo contenti ».

99. Jucatae fuisse quondam simul conjunctas, majorum traditione in posteros propagatum est; sed vi tempestatis paulatim absorpta tellure interfluente pelago disjunctas fuisse, tradit Petrus Martyr ¹: de quibus quidem insulis et magna alia Americae parte, quae ab Africa non longo intervallo dissita erat, quamque Oceano mersam veteres memorant, illud Isaiae vaticinium ² pronuntiatum videtur: *Vae terrae cymbalo aliarum, quae est trans flumina Aethiopiae*. Deinde vates de Evangelicis praecognitionibus, qui Evangelium Americanis illaturi erant, subdiderat: « Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam et dilaceratam, expectantem et conculcatam, ad populum terribilem post quem non est alius, ad gentem ejus diriperunt flumina terram ejus ». De eadem gente trans Aethiopicum mare sita ac postrema (nam orbe ab Hispanis longo per Occidentem circuitu emenso eam postremam esse inventum est) ad Ecclesiam traducenda subjunxerat propheta: « In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso et dilacerato; a populo terribili, post quem non fuit alius; a gente expectante et conculcata, ejus diriperunt flumina terram ejus, ad locum nominis Domini exercituum montem Sion ». Quem quidem populum fuisse vere divulsum et dilaceratum, non tantum ob insitam eorum ferinam barbariem, verum etiam ab Hispanis, qui ardentes avaritia

¹ Pag. 25 et 252. — ² Pag. 252. — ³ Pag. 254. — ⁴ Pag. 262. — ⁵ Pag. 164. — ⁶ Petr. Mar. dec. 7. c. 1.

¹ Decad. 7. c. 2. — ² Isai. XVIII.

illum intoleranda servitute atriverunt, describit idem Petrus Martyr, qui regi Catholico a secretis erat, additque Hispanos, cum in eas terras protectionem meditantur, profiteri se agenda religionis studio moveri, sed postea nullas leges ab rege iis impositas servare; sic enim ait: « Legum namque illis præbitarum sanctiones, me teste, qui eas quotidie cum reliquis collegis versavi, sunt ad justum et æquum adeo formate, ut nil sanctius esse queat. Constitutum est quippe ab annis pluribus, ut benigne, ut pie, ut pacato cum novis illis nationibus sub Ætatis splendore natis agatur; utque reguli cum suis ditionariis ex regia beneficentia cuique assignati more vectigalium subditorum et ditionariorum non servili modo tractentur; ut carnum et panis debita portione præbita ad laborem sustinendum bene depascantur; ut necessaria cuncta et diurnæ fossionis præmium indumentorum, aut destinationum ornatum veluti mercenariis præbeantur, ne ad nocturnam quietem cubicula desint, ne ante solis exortum excitentur et ante vesperam reducantur; ut quibusdam anni temporibus ab aurifodinis liberi ad Jucæ radicis et Majicii frumenti sationes intendant, ut festis diebus ab omni opere cessent, templis assistant: peractis mox sacris assuetis, eos incumbere ludis et choreis permittant, et hinc cætera prudenti humanaque rationibus per jurisconsultos perque religiosos viros compacta. Sed quid? ad orbes tam peregrinos, tam externos, tamque longinquos per decedentem Oceanum, qui caelorum rotatos cursus imitator delapsi, a prætoribus distantes, auri cæca raplati cupiditate, qui meliores agnis hinc abeunt, applicati rapaces in lupos committantur, regionum omnium mandatorum immemores: et redarguantur, et mulctantur, et plecutuntur nulli: quanto diligentius hydrae capita scinduntur, eo plura pullulare videmus. Proverbio illi: *Quidquid multis peccatur, multum restat*, inhæreo: novas nunc iterum constitutiones ordimur, et novos mittere rectores cogitamus, experiemur quid sors velit in relictis, an ut liberi esse debeant, nec ab invit labor ullus, aut sine pretio exigatur hæsitamus: inter varias namque virorum gravium opiniones trahimur in ambiguum, religiosorum præcipue professionis Dominicæ sententias, qui suis nos chirographis monent, in adversum multo satius fore illisque securius, ac ad utramque corporis et animarum salutem utilius, si ad perpetuum hæreditarium obsequium designentur arguentes, quam si temporaneis abdicentur ministeriis; quoniam, hi quibus hætenus fuere commendati, ad regis arbitrium, et alterius absentis nomine uti mercenarii rem tractabant, cum ne a se tollantur post aliquot annos, nisi fieri solet, vereantur, nullam contra sanctarum legum capita de miserorum commodis curam gerentes

in aurifodinis ad necem usque sexum utrumque, nec ætatis respectu habito, dum auri sitim suam herique explerent, macerabant; his neque ad victum necessaria præbebant, neque illorum saluti, si præ insueto ac nimio labore cadere contingeret, consulebant. E converso aiunt eum, qui suo hæredi designatos Indos transmittendos intelligit, tanquam in re propria non modo ut incolumes serventur, operam dabit, sed ut augetur eorum numerus per uxorem et natorum recepta blandimenta studebit ». Gravis alia ratio ad addicendos in servitum Barbaros additur, nimirum juvenes in Christiana fide educatos ob lasciviam ac desidiam rediisse ad priora scelera, atque ipsos sacerdotes, a quibus fuerant instituti, contrucidasse; ac dum in senatu de libertate Barbaris concedenda agitabatur, a viris religiosis oblatum fuisse libellum supplicem, quo vitia horrenda Americanorum, qui in continente versantur, recensita sunt, ne poltri libertate permittantur: observat tamen eos, qui ipsos oppressere, non impune abiisse: plures etiam Hispanos, cum imperandi ambitione inter sese dissiderent, misere confixos sagittis in saginam Barbarorum versos; pluresque duces, qui varias regiones subegerant, tristi exitu extinctos.

100. Interjectis pluribus hoc dignum memoratu observat¹, ex quo nempe in insula res divina frequenter fiat, typhones consopitos, dæmonumque spectra evanuisse: « Furacanas, inquit, vocant incolæ rabidos ventorum illos turbines, qui radicibus erunt grandes arbores et sæpe disjicere domos solebant », et infra: « His furacibus nostro more typhonibus a primordiis occupatæ Hispaniolæ a nostris maxime vexabantur, quibus flantibus infernos sæpe dæmones fuisse visos asserunt; cessasse vero calamitatem illam horrendam aiunt ex quo frequentatum est Eucharistiæ sacramentum: in insula neque dæmones ultra visos qui familiariter antiquis noctu solebant sese ostendere; idcirco Zemes ipsi suos, id est, adoranda simulachra ex ligno vel ex gossampio ipso farcita usque ad lapideam duritiem ad lemorum similitudinem conficiebant: quo pacto ad homines deterrendos ab erroribus pictores lemures depingunt parietibus ».

101. De impiis ac inanibus Barbarorum superstitiosis plura recenset auctor, honestatem tamen a sacerdotibus eorum cultam narrat: « Sacerdotibus eorum, inquit, expedit ab omni luxu cavere: si quis a casto consilio pollutus reperiretur, vel obrutus lapidibus interiret, vel combureretur: Deo illi satori placere pudiciliam arbitrantur. Quo tempore jejunatur, et orationibus intenditur, lota fricataque facie, cum alias picti semper ambulent, manibus atque oculis in caelum erectis vivitur, et non a pellici-

¹ Cap. 9.

bus modo aut alias actu venereo, sed ab uxibus ipsis abstinent. Viri sunt adeo simplices, ut animæ nomen imponere nullum sciant, neque vim ejus intelligant; unde quidam id indivisibile sit, ac non intelligibile, a quo membra hominum ac brutorum moventur, admirati musitant; nescio quid arcanum post vitam corporalem victurum esse aiunt. Credunt, post peregrinationem hanc, si sine labe quis vixerit, creditamque sibi massam ab injuria in quemquam reservaverit, ad æternam felicitatem quamdam iturum: e contra si detrudi aliqua cœnosa libidine, aut violenta rapina, vel exardescenti furore illam patietur, paratas mille torturas aiunt in tetricis locis sub centro reperitum: et hæc dicendo manibus elevatis cœlos ostendunt, dein demissa dextera terre uterum signant».

102. De Chiribichensibus¹ instituto sermone refert magicas artes apud eos maxime vigere, ita ut imperio dæmonis in subterraneis specubus asperrimo vite genere magistri, quos piaces vocant, tyrones macerent, qui deinde monstifica arte imbuti evocare solent dæmonem, ut de fuluris ex ipsorum furentium atque in terram prostratorum labiis respondeat; idque a Christianis sacerdotibus verissime compertum demonstrat² his exemplis: «Bene fortunatus frater Petrus Cordubensis omnium judicio vir sanctus regionis Andalutiæ Ordinis Prædicatorum vice-provincialis, quem solus augenda fidei ardor ad eas traxerat solitudines, solo Dei auxilio fretus Piacium illorum arcana statuit indagare, et an Dæmone pressi vaticinarentur, darentque more Delphici Apollinis responsa, voluit præsens intelligere: vero verius esse cognovit. Piaci suis carminibus intento voluit adesse: coram eo semel res acta est: ac si cuniculum raptasset melampus, ita Piacem solo jactatum reddidit spiritus examinem. Admirabundus pater ille sacerdotalem sibi stolam accinxit: affert dextera sanctificatam aquam, ut ramulo jacentem irroraret, sinistra Christi crucem. Jacenti proximus, hæc verba protulit: Si dæmon es, qui hunc ita fatigas, per hujus instrumenti tibi bene noti virtutem (et crucem protendit) adjuro te, ne sine nostra venia inde audeas exire, quin prius ad interrogata respondeas. Multa Latino sermone, non pauca Hispano idiomate se fuisse perenclatatum affirmat sanctus pater ille; ad quæque respondisse jacentem ordine suo inquit, non Latine tamen aut Hispanice, sed eo sermone, quo Piacem enutritus est, in sensu vero nil devians. Miscuit unum præter cætera bonus frater: En dic, post hujus corporæ carceris exitum animæ Chiribichensium quonam proficiscuntur? Ad ardentes æternasque flammæ nos ipsi raptatas trahimus, ut una nobiscum suorum

operum obscenorum penas luant, ait. Hæc Chiribichensibus nullis ex fratris mandato præsentibus acta sunt. Vulgatam per regionem universam eam famam nihilo a priceis malis moribus deterruisse Chiribichenses quin eodem ordine suos exequerentur appetitus, conqueritur frater Thomas. His actis bonus Cordubensis in Piacem jacentem versus inquit: Discede ab hoc homine, spiritus immunde. Eo verbo prolato, Piacem repente surrexit, sed stupidus, adeo ut alienus a seipso diu steterit vix plantis inhaerens. Tibi primum loqui posse datum est, maledictis et gravibus querelis abeuntem insectatus est hospitem, qui tanto tempore corpus ejus maceravit. Garsias Loaisa bicolorum et ipse coniatorum frater, quem, utasserit, beatitudo tua sub rubro galero ad suæ regulæ apicem evexit, nunc conscientiæ Caesaris refricator, et Oxomensis antistes, nostrique senatus Iudici princeps, Cordubensem eum fratrem Petrum aînt omni laude dignum et veridicum esse». Et infra: «Quid de anima sentiant nunc dicamus. Animam esse immortalem latentur: exutum veste corporea ad montanas proficisci credunt silvas ibique in speluncis perpetuo agere: neque cibum neque potum eis tollunt, quin et illic depascantur: auditas e specubus voces responsivas quæ Echo Latine appellat: animas esse per ea loca vagantes arbitrantur: crucem eos venerari cognoverunt licet aliquantisper jacentem hoc modo, &; alibi pacto hoc, &, circumdatam lineis nascentibus eam apponunt: dæmones aufugere ab eo instrumento credunt. Si quid nocte formidolosum aliquando visum est, crucem sistunt: purgari locum eo remedio dicunt. Undenam hæc et sermones quos non intelligunt didicerint interrogati, a majoribus adjuniores transmeasse mores ritusque illos respondent».

103. *Jacobus Picens miraculis clarus.* — Hoc anno, cum sanctitatis et miraculorum Jacobi Picens Minoritæ fama in dies inlaresceret, Pontifex Caroli V precibus permotus publica acta solemnî ritu ab Asculano et Camerlino episcopis confici jussit¹, de cœlestibus virtutibus, quæ a Deo ob imploratam ejusdem beati viri opem editæ fuerant:

«Venerabilibus fratribus Asculano, seu ejus in spiritualibus vicario generali, et Cameriniensi episcopis.

«Pro parte charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum et Hispaniarum regis Catholici, in imperatorem electi, nobis expositum fuit, quod corpus Jacobi de la Marcha Ordinis fratrum Minorum regularis observantiæ, dum in humanis ageret, professoris, viri paupertatis, humilitatis, castitatis, vigiliarum, jejuniarum, reliquarumque corporis fatigationum hilari animo pro Dei amore cultoris, mandatorumque

¹ Petr. Mar. dec. 8. c. 8. — ² Id. ib. c. 9.

¹ Ext. apud Wading. to. VIII. an. 1525. num. 9.

ejus, in cujus via ambulavit vigilanter, imitatoris, apud Ecclesiam domus B. Mariae-Novae Neapolitanae dicti Ordinis humatum, pluribus claruit miraculis, et in dies claret, adeo ut divina clementia illum inter beatos suos retulisse pie credatur; et propterea summopere desideraret ob singularem devotionem, quam ad dictum Jacobum gerit, per nos mandari generalem inquisitionem fieri de vita, moribus et fama, humilitate, continentia, charitate, patientia cæterisque virtutibus ac vite sanctimoniam, et miraculis, quæ illic eo intercedente operatus est, et quotidie operatur Altissimus, ut ad canonizationem ipsius procedi possit; nos moti instantissimis ipsius Caroli regis supplicationibus, ac iis, quæ de doctrina et vite sanctitate ipsius Jacobi crebro dicuntur per graves viros, habito super hoc venerabilium fratrum nostrorum sancte Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et deliberatione, fraternitati vestræ de qua in his et aliis plurimum in Domino confidimus per presentes committimus et mandamus, ut si per generalem hujusmodi inquisitionem videbitur et constiterit, super quo vestram conscientiam oneramus, probationes esse tales, ut per eas possit ad specialem inquisitionem procedi et deveniri, nobis aliter non consultis, cum de doctrina, fide, et religione vestra plurimum in Domino fiduciam habeamus, ad specialem inquisitionem super præmissis in provincia ista Marchiæ, de qua oriundus est et in qua multos annos vixit dictus Jacobus, ac aliis adjacentibus provinciis deveniatis, articulisque et interrogatoriis datis, promotoreque fidei adhibito, citatione legitima præcedente, testium productorum juramenta recipiatis, et juxta interrogatorium et articulorum formam examinari diligen-

ter curetis, et eorum dicta in actis fideliter redigi mandetis, juraque et monumenta recipiatis, quæ ad negotium hujusmodi facere videbuntur, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die xiii Julii m̄dxxv; Pontificatus nostri anno n.

104. *Capucinatorum exordia.* — Hoc anno ¹ cœpta est Capucinatorum sacra religio auctore Matthæo de Basso Minorita, sanctimonia et miraculis clarissimo. Is divino instinctu collabens Franciscanum institutum in pristinam dignitatem vindicare, accepta ea forma habitus, quem olim S. Franciscus gestarat, aggressus est, cum pluribus divinæ voluntatis argumentis ad id incitatus esset; profectusque Romam a Clemente VII in cujus conspectum a Dei angelo ignaris cubiculariis adductus est, vivæ vocis oraculo gestandi dicti religiosi cultus, et servandæ, ut aiunt, ad litteram conscriptæ a sancto conditore religiosæ vite formulæ potestatem consecutus est: pura vero gravioraque a præpositis, qui ab hac novitate abhorrebant, perpressus, summa constantia demum obtinuit triennio post Diploma, ut sodales sacerdotes ac laicos sibi aggregare, ac vitam rigidiorum et eremiticam ducere possent; quamvis postea e Capucinatorum familia, ut liberius proximorum salutem operam daret, abierit et res admirandas ediderit: sed divina providentia plures viros illustres ex Ordine Minorum restituendæ Franciscanæ disciplinæ cupidissimos submisit ad regendos pios viros litterarum expertes, ac inter alios Bernardinum Astensem, qui novam familiam optimis legibus instruxit (1).

¹ Zachar. Bonerus in anal.

(1) Ordinis Capucinatorum exordia densa adeo caligine obsita sunt, ut nec de primo quidem ejus auctore certi ac explorati aliquid discipiamus. Quamquam enim P. Marcus Ulyssiponensis primus ejus originem in Matthæum e Basso, qui vicus est comitum Carpenæ in Umbria, refert, non desunt tamen qui sacerdotem alium e Clugia urbe haud procul Venetiis, præferendum contendunt. Alii Bernardinum Ochimum primum vel inter primos Ordinis auctores agnoscunt. Ulyssiponensis tamen opinio et auctoritas, utpote qui opus suum anno MDLXXXVIII vulgavit apud eruditos prevailuit. Matthæus hic præcedenti anno nova vestis et cucullæ forma assumpta, ea novitate cum multis offendisset, ipse, ut ab eorum insectationibus se poneret in tuto, hoc in eunte anno ad Clementem Pontificem se contulit, a quo sibi cum socio et Ludovico fratre germano ejus vestis usum obtinuit; et facultatis litteræ a cardinali Puccio episcopo Prænestino de Pontificis mandato sequenti anno expeditæ sunt. Dein anno MDLXXXVII die V non. Julii Clemens edita Bulla sodalitiū istud late pro omnibus approbavit. Paulus vero III alia Constitutione factam a Clemente facultatem longe lateque promovit, data etiam copia generalis, ut vocant, Vicarii deligendi, addita nuncupatione peculiarī: *Congregationis fratrum Ordinis Minorum Capucinatorum.* MANST.

CLEMENTIS VII ANNUS 3. — CHRISTI 1526.

1. *Adducta in discrimen Christiana res ob acerbiore leges a Carolo V impositas Francisco Galliae regi.* — Ostensæ sunt anno post Christum natum millesimo quingentesimo vigesimo sexto, indictione decima quarta, emissio e custodia Hispana Francisco Gallorum rege, publicæ pacis spes, quæ mox accenso acriori bello, evanuerunt. Dissidentibus itaque inter sese regibus, Casaream vim perfimescente Italia, Germania a Lutheranis attrita atque fœdata, Solimanus Turcarum imperator Pannoniam, quæ instar arcis munitissimæ Barbaricis impressiones avertere consueverat, tum autem secum ipsa discors inter principes viros ac populos flagrabat odio, antequam universæ regni vires conjungi possent, dissimulantibusque imminens sibi exitium Germanis, oppressit : dum vero ita Turcæ et hæretici Evangelium in hoc orbe extinguere nituntur, Apostolici præcones in America et Indiis illius splendorem, Christo auspice et duce, latius diffuderunt. De quibus ordine dicturi, ab agitata inter Hispanum ac Gallum pace auspicabimur.

2. Sollicitatus extremo superiori anno magnis precibus a Clemente Pontifice Carolus V ut orbi pacem, permissis Francisco Sfortiæ Mediolanensi principatu, necnon dimisso æquis legibus Francorum rege restitueret, cum consurgere in se novum bellum cerneret, atque armorum fœdere Pontificem, Gallos, Venetos ac Florentinos adversus ipsum jungendos, distrahendos eorum vires censuit, ac regem Gallum acerbis constrictum legibus dimittere : Mediolanensem vero principatum in ducem Borbonium sibi fiddissimum transferre constituit, ut Galliam Italiamque ea ratione sibi obnoxias teneret, atque ita latius dominatum atque arma proferret : sed dum his curis implicitus est, Occidentem a Turcis hæreticisque laniari passus est ; quo tempore Maronitæ, Armeni cæterique Orientales supplices tendebant¹ manus, ut majora imperia,

quam Galliæ Italiæque particulas affectaret : quo tamen privatis commodis quæ consecratur, divini Numinis gloriam obtenderet, pactus¹ cum Francisco rege acerbas leges, quibus illum amplissimis provinciis et juribus exuebat, Galliamque sibi subjecturam putabat, scripsit ad Clementem Pontificem se pacis et publicæ rei Christianæ restituentæ cupiditate motum præteritas a Gallo rege acceptas injurias voluntaria oblivione obrivisse, illique in libertatem pristinam vindicato Eleonoram sororem suam connubio junxisse, ipsumque Pontificem pacis vindicem delegisse : delusisse tamen eum spe pacis, vicissimque a Gallo pacis expectatione delusum visuri sumus ; quæ vero officii gratia Clementi Carolus scripserat, eadem ad subditos sibi populos non sine levi sui commendatione vel ostentatione scripsit, quo argumento hæc ad Senenses imperii clientes extant datæ litteræ² :

« Nobilibus spectabilibus nostris et imperii sacri fidelibus dilectis officialibus balia, et conservatoribus libertatis civitatisque Senarum, Carolus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus.

3. Nobiles spectabiles fideles dilecti. Quo studio non solum Italiæ, sed universi Christiani orbis quietem, libertatem et tranquillitatem pro viribus procuraverimus, actiones ipsæ nostræ perfacile testantur : et licet præter opinionem nostram ipsa Christiana respublica, et præsertim Italia, non sine magno animi nostri dolore, tot miserandas calamitates passa sit, visum est tandem Deo optimo maximo pro sua gratuita benignitate ærumnosis his adversitatibus diu optatum finem imponere, tanta tamque insigni victoria apud Ticinum de Christianissimo Gallorum rege fratre nostro charissimo superiori anno cœlitus nobis concessa ; unde licet nos ditionem nostram propagare, ac prædecessorum

¹ Clem. lib. brev. pag. 387.

¹ Guicc. l. XVI. Belc. l. XVIII. Ferron. l. VIII. — ² Ext. apud Malavolt. hist. Senen. 3. par. l. VII.

nostrorum dominiâ per Gallorum reges occupata armis recuperare, damnaque nobis federatisque nostris illata resarcire potuissemus, si Galliam suorum stragem deplorantem omnique defensione carentem cum florenti atque invicto exercitu nostro aliiisque collectis copiis invadere tentassemus; nativimus tamen pro solito instituto nostro Christianæ quieti et tranquillitati consulere, quam nobis quantumcumque magnam gloriam vindicare, iterumque ad arma venire. Quo factum est, ut ipso omnipotenti Deo his conatibus nostris sua divina benignitate favente, pacem et amicitiam, ac veram concordiam cum ipso Christianissimo Gallorum rege ad Dei omnipotentis gloriam tandem iniverimus, arctissimumque fœdus cum eo percusserimus, in quo præter alia, que supervacuum esset hic enarrare serenitas sua nobis ducatus nostri Burgundiæ aliarumque rerum restitutionem promisit, juriisque ab eo in regno nostro Neapolitano, statuque Mediolani, et in aliis regnis ac dominiis nostris prætensis cessit, nonnullaque alia, que dignitatem et honorem nostrum concernere videbantur, liberaliter nobis concessit: nosque vicissim, quo hæc arctioris necessitudinis vinculo stabilirentur, serenissimam reginam dominam Eleonoram sororem nostram charissimam matrimonio copulandam promissimus, nihil omnino prætermittentes horum, que ad conservationem hujusmodi amicitie, fœderis et affinitatis inter nos, ac universæ reipublicæ Christianæ salutem, et optatam tranquillitatem opportuna censuimus: quod his nostris vobis, de quorum fide et animo erga nos plane confidimus, significare volumus, ut sciatis quid a nobis pro Christiana quiete, et præsertim pro Italiæ otio, effectum fuerit, utque de nostro erga vos rempublicamque vestram animo et vobis polliceamini, que de optimo Cæsare expectanda erunt, etc. Datum in civitate nostra Toletidi die xxvi Januarii, anno Domini m̄xxvi, regni nostri Romani vii ».

4. Describunt singula hujus fœderis capita Hispani, Itali Gallique scriptores¹, ex quibus hæc tradit Betschairs episcopus Metensis²: « Fœdus inter Cæsarem ac regem idus Februarias in hæc sententiam factum fuit. Inter Cæsarem et regem perpetua amicitia, perpetua pax esto, in quam admittantur quicumque de communi consensu admitti volent. Rex intra diem VI idus Martias ad Fontem-Rapidum in utriusque regni finibus e custodia educitor. Intra XI diem kal. Julii Majorem Burgundiam, qui Ducatus appellatur, Nuceriam arcem, Castellum Chinonium hujus Ducatus appendices, comitatum Carcellensem, vicecomitatum Anso-nensem, præfecturam Laurentianam Minoris Burgundiæ appendicem, Cæsari Franciscus re-

stituito, ea quidem conditione, ut in posterum Gallorum reges patronos non agnoscant: quam quidem conditionem ad Flandricum etiam Alrebalensemque comitatum produxerunt. Eodem momento, quo rex liberabitur, duo ejus liberi natu majores Cæsari in manus traduntur, ac patris veluti prædes in ejus locum surrogantur, aut certe loco minoris natu duodecim primarii Gallorum proceres obsides sunt. Regni Neapolitani, Mediolanensis principalis, Genue, Astæ, Tornaci, Insule, Duaci, Hisdini, Cæsari rex omni jure cedito. Vicissim regi Cæsareo, quod in Peronam, Desiderianos, Roiam, Bononienem, Guinensem, Pontivensem comitatum hæctenus sibi vindicavit, jure cedito. Inter Cæsarem ac regem perpetua societas esto, qua pro suis dittonibus luendis alteri alteri quingentos cataphractos equites, decem peditum millia mittere teneatur. Eleonora Cæsaris soror Francisco despondetur; ea in dotem ducentum nummum aureorum millia duabus pensionibus persolvenda recipito pro mundo muliebri, qui Cæsaris sororem deceat. Delphinus, hoc est, Francisci regis major natu filius, Emmanuelis Lusitanie regis atque Eleonore filiam, cum ad legitimam ætatem pervenerit, uxorem ducito. Ut Henricus Alebretus regno Navarre Cæsari cedat Franciscus procurato: sin is recusabit, auxilio ne juvato. Ut Sicambriæ, sive Gueldriæ, Zulfiique regito vita fueto, earum dittonum primariæ urbes Cæsari se dedant, Franciscus quoque procurato. Wittembergensem regulum Robertumque Marchianum auxilio ne juvato. Cæsari in Italiam prefecturo duodecim biremum, quatuor myoparonum omnibus rebus præter milites instructorum classem, quam post tertium mensem a die cæptæ navigationis numerandum recipiat, Franciscus mutuo dato. Loco ferrestris exercitus, quem Franciscus obtulit, ducenta nummum aureorum millia numerato. Addunt promissos præterea quingentos cataphractos equites cum aliquot tormentis, stipendium item in sex peditum millia, idque in sex menses cum Cæsare Romam ad capiendam coronam imperatorum pergeret. Anglo debitas pensiones, que ad quingenta nummum aureorum millia pervenerant Franciscus pendito, aut Cæsari, qui se has persoluturum receperat representato. Uterque (Cæsare, inquam, atque rex) a Clemente, ut universi Christianismi Concilium indicat contendito, ut pace inter Christianos bene constituta adversus Christianæ persuasionis hostes arma transferantur: quo nomine cruce signatorum privilegia, et quas vocant indulgentias Clementis indicat: Borbonium Franciscus intra duos et quadraginta dies in integrum restituito, omnem suppellectilem, omnes fructus ex Borbonii patrimonio perceptos reddito: ne eundem in regnum Gallicum revocato, aut ut ibidem maneat cogito. Borbonio provinciam Phocensem

¹ Guicci. l. vi. Ferron. viii. Marian. Vanc. Blasius l. iii. c. 41. — ² Bels. l. xviii. num. 48.

apud iudicēs regi sibi que non suspectos repetere fas esto ». El infra : « Postremo additum est, ut si rex quacumque de causa his capitibus non staret, in eandem custodiam rediret : sed nos jam Attilios regulos, speciosa veterum Romanorum exempla non vilemus ».

5. *Adversus Cæsarem nimis potentem fœdus sancitum inter ceteros principes.* — De hujus fœderis pactionibus contrariæ sparsæ sunt sententiæ ac sensisse prudenter Gallum regem eas non servaturum refert Guicciardinus¹, adeo ut Cæsarei serinii prefectus Gattinaria ipsas subnotare delictaril, contenderitque a liberato rege nunquam Burgundiam restitutum iri, cum ea parla Cæsar deinde ad Lutetiam Gallorum regiam excurrere posset, universoque regno immineret : verum spreta ejus opinione Franciscum regem traditis duobus filiis obsidibus, quorum major natu Delphinus sceptri hæres erat, decima octava Martii die e custodia emissum, qui postea, libertate recepta, negavit² Burgundiam a se tradi Carolo V posse, cum Burgundii nunquam se nisi coactos armis in potestatem Cæsaris concessuros profiterentur, ac reges acceptos a majoribus principatus sine populorum assensu in externos transferre non possint; quandoquidem in ipsis suscepti regni auspiciis sacro inunctus oleo jusjurandum de non abalienandis Gallici regni juribus nuncupasset, cujus religionem posterius Madritli conceptum jusjurandum non posset infringere; quod quidem vi et injuria extortum prædicabat, se denuntiasse sæpius, si ad indignas conficiendas pactiones adigeretur, earum se religioni non futurum obnoxium, ac non ad colendam amicitiam, sed ad suas vindicandas offensas excitatum iri. His se Franciscus argumentis adversus Carolum V tuebatur, ne Lanojo Burgundiam committeret, ac vigesies centena unnumorum millia et amplius pro redimenda Burgundica pactione spondebat³, cum cum Pontificis Venetorumque oratores adiere, ut cum ipsis pro asserenda Italiae libertate, tuendo Francisco Sfortia, quem Hispanus exercitus obsidione cinxerat, cripiendis ex Hispana custodia Galli obsidibus filiis armorum fœdus coiret, quod his legibus sancitum fuisse memorat⁴.

6. « Novum fœdus », inquit Ferronius⁵, « initum est inter regem, Clementem Pontificem maximum, Venetos et Franciscum Sfortiam. His cautum est amicitiam inter eos perpetuo futuram. Si quis his unive horum hostis sit, hostem omnibus futurum. Posse Cæsarem participem hujus fœderis fieri, si prius regios liberos æquo soluto redemptionis pretio reddiderit, Mediolanumque Sfortiæ, neque Italiae adeat ad infulas imperii recipiendas, nisi eo comitatu, qui arbi-

trio relinquatur Pontificis et Venetorum, solve ritque Anglorum regi debitam pecuniam. Parabuntur autem a fœderatis sumptibus communibus copię triginta millium peditum, quingentorum equitum cataphractorum, triumque millium levis armaturæ una cum machinis tormentisque bellicis necessariis. Manebit is exercitus donec bellum confectum sit, debellatique, qui Italiae quietem perturbant. Conducentur ad bellum Helvetii, dabiturque opera a rege, qui multum apud eos auctoritate potest, ut honestis conditionibus ad bellum accedant. Admonebitur Cæsar de restituendis regiis liberis: ni faxit, confecto hoc bello fœderatus quisque Franco ad bellum Cæsari inferendum auxilia suppeditato; omnes vero decem millium peditum, mille cataphractorum, et quingentorum equitum levis armaturæ numerum, aut eorum loco pecunias ad eum numerum militum cogendum parato: classem ad id bellum viginti octo triremium, naviumque onerariarum ad eum usque numerum, qui fœderatis placebit. Permittito Franciscum Sfortiam jure quo optimo maximo uti frui Mediolanensi principatu: soluta tamen quotannis pensione annua, quæ Pontifici Venetisque æqua videbitur, modo tamen ne sit minor quinquaginta millium unnumorum aureorum. Pro his solvendis prædas sponsoresque assiduos eo nomine dato. Hos si non invenerit, Pontifex ejus nomine spondeto: Veneti consponsores accedunt: persolvito Sfortia Maximiliano Sfortiæ fratris annuam pensionem æquam pro dignitate familiæ: liberato regem ea pensione, quam pendit Maximiliano, amicis fœderatorum restitutum: bona: his liber in patriam reditus esto, præcipue quidem Alberto Pio Carporum comiti. Pensiones, quas Gallus Helvetiis persolvebat, has illis Sfortia persoluto adjunctis sibi eis eo fœdere, quos sibi rex adjunxerat ob Mediolani defensionem: uxorem Sfortiæ rex dato Pontificis arbitrio regio ortam sanguine: interea si quid acciderit Francisco Sfortiæ, eadem hæc rex in Maximilianum conferto. Reddunt fœderati regi Astensem comitatum, Genuensium quoque supremum dominium, relicto tamen Antonio Adorno duce, si is fœderis velit particeps fieri. Pars Italiae quiete, si moretur Cæsar in reddendis regiis liberis fœderati iisdem copiis regem juvanto: Neapolitanum regnum ubi debellatum fuerit, Pontificis esto, persoluta tamen æqua quotannis pensione regi, modo tamen minor ne sit septuaginta quinque unnumum millium aureorum. Dato Pontifex eo nomine rite purpuratorum concilio eorumque consensu sponsores regi; ni faxit, redito rex ad pristina jura ».

7. His consentientia refert Guicciardinus, additque non exclusum a Pontifice Cæsarem omni amicitia spe; convenisse enim regnum Neapolitanum vetustis legibus illi restitutum iri, si quadrimestri flexu post illud amissum

¹ Guicc. l. XVI. — ² Guicc. l. XVII. Ferron. l. VIII. — ³ Guicc. l. XVIII. Bellaus l. III. — ⁴ Guicc. l. XVII. Belc. l. XVIII. n. 54. — ⁵ Id. Ferron. ib.

Galliæ regiæ filios restitueret : si vero prædictas pactiones respneret, Gallo regi annuum pensionem traditum iri, necnon auxiliare copias submittendas, quibus bellum in Hispania urgeret : conventum etiam de annuis præmiis Henrico Angliæ regi et Thomæ cardinali Eboracensi in Neapolitano regno attribundis, qua de re scriptum fuit ad Gambaram protonotarium internum in aula Anglica Pontificium. Compositum est hoc fœdus ¹ die vigesima ² secunda Maii in aula Gallica, cum ad illud Anglus facile afficiendus putaretur, cujus admittendi trimestri spatio potestas permissa est, extantque Matthæi Giberli arcanorum Pontificiorum participis ad eundem Gambaram protonotarium litteræ ³, ut Anglum regem ad communis libertatis causam provehendam clandestina saltem, si non aperta, opera adduceret. Et quidem se, dum in Anglia agebat ac sociale bellum Gallo indicebatur, ab Eboracensi cardinale audisse affirmabat, adeo insolens Gallum, ut omnes suis alis vellet supponere, detrahendasque illi pennas, ut Christianum orbem pacatum sineret; nunc vero non minus superbienti aquilæ rescandos unguis, ne dilanet universos, suaque amplitudine cœlitus data contenta vivat.

8. Terruerat omnes principes Cæsarea vis ac felicitas, adeo ut non modo cum Anglo, quem aliis fœdere se iunxisse Belcharius narrat ⁴; verum cum Lusitano, quamvis Caroli affini, de Cæsarea potentia elidenda agitata sint consilia ⁵, ne illum auro subsidiario iuvaret : quin etiam Sabaudia ⁶ princeps Hispanorum militum licentia fessus in fœderatorum partes inclinavit : Pontificem vero ad faciendum hoc sociale fœdus adversus Carolum compulsus scripsit Matthæus Giberlus ⁷, de quo paulo ante memoravimus, his de causis, nempe ob Cæsaris in Sedem Apostolicam contemptum, ingratiq; animi culpam, tum ob nimiam dominandi cupidinem : Clementem etiam ad bellica consilia suscipienda adactum refert Guicciardinus ⁸ impendentis Italiæ servitutis metu, cum cerneret Carolum ita cum Gallo pepigisse fœdus, ut Pontificem atque Italos principes eo non comprehensos opprimere posset : arcem Mediolanensem obsidione premi : Insubres a Germanis Hispanisque proteri : Cæsareas turmas in Parmensem et Placentinum agros dittonis Ecclesiasticæ immissas rapinis clientes Pontificios vexasse : lata a Carolo fuisse in Hispania iniqua edicta libertati Ecclesiasticæ adversantia, atque Hispanum tabellionem subornatum in Romana curia promulgasse, ne Hispani ab ea jus peterent : præterea omnium Italorum querulis vocibus iactatum Pontificem in Italiæ calamitibus marcuisse otio; quas tamen avertere

deberet, atque adeo ad sociale bellum maturandum consurrexisse, ne arx Mediolanensis comenatu exhausta Cæsareis dederetur.

9. *Cæsar exterritus pacem offert qua non accipitur a Clemente.* — Porro Cæsar Pontificis, regumque et principum Italorum consentienti conspiratione exterritus, cum antea a Pontifice nullis precibus sollicitationibusque ad Franciscum Sfortiam publicæ pacis, instaurandæque rei Christianæ studio venia donandum, quod Mediolanensem principatum in Carolum Borbonium Eleonoræ sororis Cæsaris nuptiarum spe delusum transfundere decrevisset ¹, eo enim fidissimo cliente Insubria polito, confirmandam esse in Italia potentiam suam arbitrabatur, flecti potuisset, demum Hugonem Moncadam amplissimis fullum mandatis ad Gallicam aulam, dein ad Franciscum Sfortiam, postremoque ad Pontificem submisit ², ut si cum Francisco rege venire non posset, eidem Pontifici expletitas tot votis ac blanditiis pacis leges concederet. Cum vero is Francorum regem, deinde Franciscum Sfortiam ab eo fœdere divellere frustra tentasset, demum una cum duce Suessa, Cæsareo apud Sedem Apostolicam oratore, decima septima Junii die Clementem adiit ³, utque Joannes Baptista Sanga, qui præsens aderat Pontificis internuntiis, enarrat, primum oratione proluxa Cæsaris erga Pontificem amantissima studia, pia illius consilia, pacandæ Italiæ et concordie universo orbi Christiano restituendæ vota exaggeravit, addiditque amplissimis se mandatis ad pacem cum omnibus conficiendam instructum accedere : denique sinu pacem bellumque efferre; verum Cæsarem ut amantissimum Pontificiæ beatitudinis filium lubentius pacem quam bellum præstiturum accepturumque, non formidine belli, cum viribus ad dimicandum cum universis polleret, sed puro colendæ cum omnibus ac præsertim cum Pontifice omnibusque Italis amicitiæ desiderio : verum si Pontifex bellica consilia amplecti vellet, Cæsarem armis rem non minus quam antea contra alios, qui ipsum lædere moliri erant, acturum. Quibus Clemens respondit se omnes frustra jam pertentasse modos asserendæ Italiæ pacis, hęcendæque Cæsareæ majestatis, ut attritam Christianam rempublicam in pristinum statum restitueret : verum contraria Cæsaris ejusque administratorum studia ipsum contra naturæ propensionem institutæque vitæ rationem, ad arma capiendæ adgesse, quæ jam deponere non posset, nisi Cæsar postulatis annueret, nimirum Italiam libertate sua frui sineret, filios Gallorum regi restitueret, debitam auri vim Angliæ regi, cui amplitudinem suam maxima ex parte acceptam referre deberet, ad

¹ Lib. I. lit. princ. p. 215. — ² Ib. p. 197. — ³ Ib. p. 191. — ⁴ Belc. l. XVII. c. 54. — ⁵ Ib. p. 197. — ⁶ Ib. p. 195. — ⁷ Lib. I. lit. princ. p. 197. — ⁸ Guicci. l. XVII.

¹ Basens. l. III. c. 11 et alii. — ² Exl. ea de re lit. I. l. lit. princ. p. 198, 201 et 209. — ³ Ib. p. 203 et 215. Guicci. l. XVII.

removendas omnes futurarum discordiarum causas penderet : ceterum Pontificem concordiam sine federatorum consensu redintegrandam non debere.

10. His auditis, Hugo Moncada actionem de pace non abruptit, sed die proximo se ad varias conciliandae pacis rationes proponendas redditurum subiecit; reversusque hanc concordiae formulam proposuit : Caesarem Pontificiis voluntatibus se accommodaturum, ac dumtaxat servato in speciem iudiciorum ordine, luendi honoris Caesarei gratia, Francisco Stortiae Mediolanensem principatum liberum permissurum, omnesque controversias, quae ipsi Caesari cum Venetis intercedebant, direpturum, atque ex Insubria exercitum revocaturum, modo Pontifex una cum ceteris Italicis principibus partem stipendiorum, quae militi erant debita, persolveret. At Clemens, quamvis sero allatas pacis leges respicere decrevisset, quod jam ante a Matthaeo Giberto datario Pontificiis in Gallia et Anglia internuntiis significatum erat¹, ut cum Francisco et Henrico regibus id conferrent, respondit deliberationem cum sociorum principum oratoribus se habiturum : quos cum decima nona Junii die vocasset, pacis colloquium dissolvendum decrevit, dato Hugoni Moncadae hoc responso², oratores rem omnem ad suos principes relatuere, sine quorum consensu quidquam statuere non possit : ejus responsi causam hanc allatam memorat Baptista Sanga³, timendos scilicet Danos etiam dona ferentes. Adiit⁴ iterum vigesima Junii Moncada Clementem ad pacem orandam, eique obtulit, Caesarem omnes suas controversias Pontificio arbitrio permissurum : non admittam tamen a Clemente pacem narrat Matthaeus Gibertus, et cardinalium senatum a Pontifice adductum, ut fœdus initum cum Gallo rege admitteret. Jacobus Sadoletus episcopus Carpentoracensis postea cardinalis, qui Pontifici a consiliis erat, dissuasor semper belli extitit ; de quo Antonius Florebellus in ejus Vita hæc tradit⁵ : « Sero intellectum est quam et prudenter sentire Sadoletus, et fideliter monere solitus fuisset : ille enim et initio dissuasor belli adversus Carolum, et postea deponendorum armorum assiduus hortator, pacisque quibusvis conditionibus accipiendae auctor semper extiterat : qui quidem, cum sæpe alias, tum eo tempore, quo Christianis principibus intestino bello implicatis bellum a Turcarum rege Pannonie illatum est cum regnum illud, quod Christianae reipublicae firmissimum ad eam diem propugnaculum fuerat, maximo in discrimine versaretur, honestissime ab ipso Pontifice maximo pacis mentionem fieri, et de deponendis, ac potius abjiciendis armis agi

posse censuit, idque eum admonere non destitit : sed nimirum Deus, nobis ob peccata nostra iratus atque infensus, cum illa Urbi Romæ ac sacerdotum ordini infligenda plaga nos, ut respisceremus, admonere statuisset, eam illi Pontifici mentem minime dedit, ut tam honestam constituendam concordiam occasionem arriperet ».

11. *Causas iudicii Cavolo V belli litteris exponit Pontifex.* — Cæterum collocarat spes suas Pontifex in Gallo rege, quem levare oppressum annitebatur ; et is dum carceris Hispani superiores molestias magis voluptatum¹ lenociniis demulcere, quam in Italiam auxiliaries copias ac promissa stipendia submittere, acceptamque ignominiam eluere cogitat, in maximas calamitates inani auxiliorum spe Clementem coniecit² : qui interea exaratis suscepti in Carolum socialis belli causas litteris ita exposuit³ :

« Caesari.

« Non opus esse arbitramur longo sermone ad demonstrandum, quo studio quibusve curis a nostri Pontificatus initio tum pacem communem totius Christiani nominis, tum privatam tuam nobiscum conjunctionem procuraverimus ; sunt enim omnia acla cogitataque nostra tibi æque nota ac nobis : illud vero silentio præterire non possumus nihil nos unquam prætermisisse, quod vel ad boni pastoris erga universum gregem officium, vel privatim ad fidelis amici animum erga te pertineret ; ejus tamen voluntatis atque amoris erga te nostri cum sumis exitum consecuti, ad repulsi a benevolentia et conjunctione tua semper fuimus ; quocirca ad ea consilia, a quibus et natura et voluntate omni tempore abhorruimus, necessario sumus compulsus, licet serpens, quam et rerum dignitas, et honoris nostri publicique commodi ratio postulabat, jam enim patientia nostra ad negligentiam rerum publicarum convertebatur, nisi tandem arma caperemus, quae et justitiae et Italiae libertati, et nobis ipsis praesidio essent. Etenim (ut causas breviter attingamus, quibus adacti sumus ita facere) meminisse poles, antequam ad Pontificiam dignitatem assumeremur, nos summopere tibi addictos fuisse, et quo rerum tuarum is exitus esset, quem tute optabas, neque laboribus neque periculis aut impensis nos pepernisse : et postquam ad Pontificatus honorem vocati sumus, tuique hostes magnas in Italia copias habebant, etsi pro dignitate abstinendum nobis ab armis opere pretium fuisset, tamen ne te tuaque negotia impedita relinqueremus, non solum Florentinorum auxilia, sed etiam Romanæ Ecclesiae copias in tuis subsidiis et castris versari permisimus, nec pecunias cessavimus tuis

¹ Lib. 1. lit. princ. p. 201. — ² Ib. p. 210. — ³ Ib. p. 214. — ⁴ Ib. p. 215 et 217. — ⁵ Florebel, in Vita card. Sadolet.

¹ Belc. l. XIX. — ² Etl. hæc lit. in App. Sabell. hor. an.

suppeditare, donec depulsum illud periculum fuerit. Quod si idem postea insequenti bello, quod ad Ticinum confectum est, non præstitimus, id non voluntati nostre erga te imminuta, sed Pontificatus dignitati, quæ communis in nobis patris personam exposcit, potius attribuendum est; præsertim cum tu ipse videre potueris, quæ nobis esset cura rerum tuarum: nam si societatem hostium tuorum sequi voluissimus, magna nobis præmia non solum proponerentur, sed jam parata erant, et tui tam facilem victoriam nunquam nacti fuissent, ob quam, cum sublata omnis contentio videretur, cum tuis ducibus fœdus inivimus, et quo ali ac sustineri exercitus tuus posset, plus quam mediocrem auri summam delimus ea conditione, ut a finibus nostris exercitus abduceretur, restituereturque pecunia, si tu fœderi cum illis invito non consentire: quod quanquam minime apud te ratum fuerit, nihilominus neque aurum recuperavimus, et contra fidem datam in Romanæ Ecclesiæ locis diutius exercitus tui bona pars versata nullum crudelitatis, nullum avaritiæ aut immanitatis genus in nostros prætermisit: quamobrem cum ita a te et a tuis accepti essemus, ut nulla meritum nostrorum ratio haberetur, nemini mirum esse debet, si quæ in tui detrimentum a Ferdinando Piscario occulta consilia haberi ceperant, cum ad nos delata essent, non penitus aspernati sumus. Cæterum cum tui Mediolanense imperium occupassent, circumvallareque perrexissent Franciscum Sfortiam a te toties declaratum Mediolani ducem, tantam indignitatem (ut verum fateamur) ægre quidem tulimus, et cunctis prope Christianis principibus auxilium conferentibus, pro communi Italiæ periculo non negleximus arma capere, ita tamen, ut fœdum tuum, qui pro componendis, ut aiebat, rebus venerat ad nos, interea audiremus, et relapsi in pristinam conciliandæ amicitiae spem et perpetuitatem et benivolentiæ nostræ fructum tibi polliceremur, modo per te Mediolanensium duci (etiamsi quo pacto errasset) clementia impertiretur, sine qua res Italiæ eo tempore securitatem habere non poterat. Sed tu plus iniquis tuorum, quam par erat, consilii fidei adhibens, pro clementia iustitiæ rigorem obtulisti, quæ tamen nescio quomodo iustitia appellari possit, cum iudicium atque sententiam pœna antecesserit, et princeps tui hactenus semper observantissimus, indicla causa, jam septimum mensem acerrimam tuorum obsidionem patiaris; quibus tot et tantis causis de te diffidere et quodammodo desperare coacti sumus, nostramque amicitiam, quam tu toties repudiasti, multis et magnis principibus adungere, quorum optimam in Christianam rempublicam animum si essemus aspernati, non boni pastoris et communis patris laudem, sed superbi et insolentis

nomen acquisivissimus. Habes rationem actuum et consiliorum nostrorum, quæ idcirco a nobis summam explicata est, ut non solum cum Deo (is enim inspector est cordis), sed etiam coram hominibus testatam optimam voluntatem nostram relinquamus ».

12. *Petrus Navarraus classi sociali præfectus et expeditionis Genovesis dux renuntiatus.* — Cum die vigesima Augusti hæc litteræ ab inter-nuntio Apostolico redditæ fuissent Carolo V, composita est ab ejus administris apologia¹, de qua dicitur inferius: quæ vero conversis ad bellum rebus gesta sunt, nunc percurrerunt. Concitata est ingens Mediolani adversus Hispanos popularis seditio ex atroci et barbaro illorum facinore: cum enim Antonius Leva per urbem suo stipatus satellitio obequitaret, nec se a viro nobili salutarî animadverteret, arrogantiæ eleratus cum illico obrumcari jussit: quæ crudelitatis Hispanis rebus pæne exilio fuit; Mediolanensis enim plebs illico ad arma coivit, ac prætorianam cohortem trucidavit, pellereque Hispanos urbe poterat, nisi ducem consilio destituta, atque aliarum domorum incendio, necnon concordiae interpretibus ultro commentibus retardata conquiesisset. Interea variæ in urbibus Mediolanensis principatus conflata proditioes pro Italico nomine adversus Hispanum asserendo, quæ non erupere, excepta ea, qua Lauda ab sociali exercitu intercepta² est vigesima quarta Junii, ex qua urbe ad Mediolani mœnia ducendæ Italiæ copiæ Hispanos Mediolanensis arcis obsidione depulsuræ putabantur. Quæstus deinde est Carolus V³ pendente actione de pace ereptam sibi proditioe Laudam fuisse; sed in promptu erat responsum, Mediolanensem ducem obsidione liberandum fuisse. Quo autem Hispani vires magis distraherentur de Genua iis eripiendâ, suscepta sunt consilia; cumque de Petro Navarro fœderatorum classi præficiendo ageretur, illeque id munus ob nuncupatum de gerendo tantum adversus hostes fidei sacramentum suscipere detrectaret, Clemens ipsum ea religione solum pronuntiavit⁴, cum hoc bellum adversus eos tantum susceptum esset, qui Sedis Apostolicæ dignitatem, divini numinis honorem, Itali-camque libertatem proterere contendebant.

13. « Dilecto filio comiti Petro Navarro.

« Accepimus te, cujus virtus et in re militari peritia hoc tempore expeditur a summis regibus, ideo militandi onus refugere, quod obnixè alias proposueris contra Christianos non militare: quam quidem intentionem tuam, ut piam ac laudabilem nos ipsi in primis ac præ cæteris laudamus, dignamque tua virtute et Christiani hominis officio censemus; sed tamen est, fili, ut arbitramur, ea hujus belli quod geritur ratio,

¹ Ext. de eo lit. l. 1. lit. princ. p. 216. Guicci. l. xvii. — ² Id. Guicci. ib. et l. 1. lit. princ. p. 225 et 227. — ³ Carol. V. in Apol. — ⁴ Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 388.

ut tui propositi rationem non infringat: siquidem præter Ecclesiasticæ dignitatis et auctoritatis divinique honoris defensionem, quæ a nobis et confederatis cæteris suscepta est, nihil aliud (Deo teste) agimus, quam ut ex bello hoc necessario pax inter Christianos salutaris, ex eaque mox bellum contra infideles tuæ pietati ac desiderio accommodatum subsequatur: non enim nos (id quod notum est omnibus) ad arma sumenda unquam adduci potuimus, ne nullis quidem ac magnis humanis rationibus illecti atque invitati, quoad divino honore, per quos minime debuera, violato libertateque Ecclesiasticæ respecta atque imminuta, ubi nec literis nec nuntiis proficiebamus, tandem non tam nostram, quam Apostolicam dignitatem cum cæteris defendere coacti fuimus: hæc causam, atque susceptionem si tu, fili, tua pro virili non iuveris, ideo quia contra Christianos bellum geri videatur, vide ne nos ipsos, ne tot ac tantos principes videaris impietatis arguere. Nos quidem ipsi nostra in primis, tum cæterarum animarum pastores et custodes sumus, neque nostræ aut aliorum salutis adversariorum, nisi omnia divina atque humana jura liquido non solum promitterent, sed etiam præciperent, ut Ecclesiæ jura defenderemus: quare non est cur detrectes eam militiam, in tanta præsertim opinione tuæ virtutis, cujus Romanum Pontificem non modo auctorem habes, sed suasorem; neque enim suadere aliis refugiemus, quod nos ipsi pie ac necessario suscepimus. Itaque primum te ab hoc proposito, etiam si solemnium voto te in id adstrinxeris, pro hoc dumtaxat bello absolventes, te etiam hortamur et requirimus, ut tuam virtutem sanctæ Romanæ Ecclesiæ et confederatis ejus in tam pia causa fruendam des, etc. Dat. Romæ in Julii, MXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

14. Admisit Petrus federatæ classis supremum militare imperium ad faciendam Genuensem expeditionem, cui Pontifex decima nona Augusti die Venetam et Ecclesiasticam classem instructas esse ad bellum significavit¹.

« Dilecto filio Petro Navarro, classis sanctissimæ ligæ capitaneo generali.

« Non unquam ignoravimus, adhibitis ad virtutem tuam esse auctoritate et viribus, quibus se ipsa strenue exercere potest, ea te curatum et facturum, quæ et a te profecta esse viderentur, et non solum sanctæ huic Sedi, ac nobis, quos semper privata quadam et summa observantia et amore prosequi studuisti, Christianissimoque regi tuo ac cæteris nobis conjunctis principibus perpetuæ futura essent gloriæ, sed universæ quoque Christianitati non mediocri commodo et salutis; nunc vero, cum ad eam expeditionem Genuensem, quæ te minime latet, omnia hic

apud nos jam sint parata, sitque cum nostrâ classe dilectorum filiorum Venetorum classis conjuncta, jamque Genuam ipsam versus ad rem aggrediendam soluturi sint, arbitremur autem in eodem prociuctu et apparatu te esse, ut uno et eodem tempore una cum eisdem nostris cum regia classe ista eo in unum convenurus sis, has ad devotionem tuam litteras scribere voluimus ». Et infra: « Et quoniam certo scimus dilecti filii Andreae Doria nostræ et S. R. E. classis capitanei generalis præstantiam et virtutem singularem satis tibi esse cognitam et perspectam, proptereaque cum eum a nobis vehementer diligere plurimique fieri, tum ab omnibus idem promereri te posse existimare minime dubitamus, te sive in hac ipsa expeditione, sive in quavis alia occasione, in eo illum amore honoreque habiturum, quem merita ejus exposcere videntur, etc. Dat. Romæ die XIX Augusti MXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

15. Excurrit itaque in Liguriæ littora Gallica classis² præfecto Petro die decima sexta Augusti, ac Saonam deditione cepit; deinde dimissa Genua, Liburnum applicuit, ac Venetis Pontificiisque navibus sibi conjunctis Genuam adortus est; quamvis vero maxima grassationibus maritimis intulerit damna, omnesque comæatus mari intercepti, ad deditionem tamen urbem illam compellere non potuit, cum terrestris exercitus ac bellatis, uti erat conventum, submissis non esset: parum enim feliciter terra adversus Cæsareos res gerebatur; siquidem Franciscus Maria Urbini dux socialis exercitus postquam leves impetus in mœnia Mediolani fecit, Hispanorum strenue se tuentium virtute territus castra removit³, non sine tumultu, octava die Julii, quæ dies illi sociali federæ Romæ, Venetiis et Parisiis promulgando designata fuerat: cujus recessus Pontificis ac Venetorum spes de Mediolano impetu recuperando ob egregiam civium pro asserenda Italica libertate cupiditatem susceptas confudit.

16. *Clemens, rerum conversa facie, pacem cum Cæsareis componit.* — Censuerat vero Urbis Helvetios, quorum virtuti multum fidebat, expectandos. Accessere quinque⁴ millia eorum ad castra socialia Pontificis conducta stipendiis, quorum adventu recreatus Clemens hortativas hæc litteras dedit⁵, ut honorem Sedis Apostolicæ atque Italicum nomen in pristinum splendorem contra Hispanam vim revocarent.

« Dilectis filiis Helvetiis, ad nostram et confederatorum stipendia in Italia militantibus et militaturis, Ecclesiasticæ libertatis defensoribus, salutem, etc.

« Dilecti filii, multi præstantes viri nobis et

¹ Aug. Just. hist. Gen. l. VI. Bizar. l. XIX. Follet. l. XII. Guicci. l. XVII. — ² Lib. l. III. princ. p. 230. Guicci. ubi sup. Bellianus l. III. Bele. l. XIX. — ³ Guicci. ubi sup. — ⁴ Lib. brev. an. 1526. par. I. pag. 17.

¹ Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 24.

prædecessoribus nostris magnum saepe reddiderunt testimonium de fide et inconcussa devotione inelyta nationis vestrae erga Apostolicam Sedem; sed nemo est ea testatus uberius aut clarius, quam nunc dilectus filius Capinus, cujus labor et diligentia pari fide ac virtute conjuncta, in hoc bello pro dignitate Ecclesiae et Italiae salute a nobis et confederatis nostris suscipiendo ita emicuit cum apud nos, tum apud summos principes, ut omnem a nobis et illis commendationem ac benevolentiam declarationem mereatur et expectare possit: is enim saepe ac constanter suis litteris affirmavit nobis honorem et dignitatem hujus sanctae Sedis et nostram tam fixam esse in præcordiis vestris, quam sit propria vestra et filiorum vestrorum vita. Cujus viri testimonio, licet apud nos nihil esset certius, gaudemus tamen et testimonium ejus et expectationem de vobis nostram a studio et devotione vestra fuisse superatam, cum vos minime adacti publico vestrorum imperio, sed privato affectu et amore ad tuendam dictae Sedis dignitatem et Italiae salutem sponte libenterque veneritis. Fuit hoc nobis, ut debuit, dilecti filii, super omnem credulitatem gratum et jucundum; et si Deus aliquando concesserit, declarabimus universo orbi qualis sit affectus noster erga vos singulos et totam gentem vestram, id quod justissime nos facturos arbitrabimur, etc. Dat. Romae i Augusti mxxvi, Pontificatus nostri anno iii ».

17. Auctus Helvetiorum copiis, quas episcopus Laudensis adduxerat, Urbinas ad Mediolanum castra reducere decrevit¹, conversa jam rerum Mediolanensium facie; inductis enim in urbem Hispanis copiis, quae per agros antea dispersae erant, populus pressus² jam erat saeva servilitate, nonnullis ex desperatione infeliciter sibi necem consciscentibus³, ac pulsis iis qui res novare potuissent: itaque alia Helvetiorum agmina Gallicis conducta stipendiis præstolanda censuit, ut difficilem expeditionem conficeret, quantumvis nullas amplius neclandas moras admoneretur, socialesque copiae inter se dissidebant⁴: datam vero Pontifici fidem Gallum prodidisse et conqueritur Matthaeus Gibertus dalarinus, caeteroquæ Gallicae factioni addictissimus: quippe cum Clementem bello ipsius causa suscepto implicitum vidisset, res suas cum Carolo componere pertentasse, ac seivus promissa auxilia submisisse, cumque omnes sociorum spes in celeritate posita essent, nimia tarditas omnem prosperi successus expectationem evertit. Porro Clemens conjuncto cum Florentinis exercitu Senas Casari eripere, ac proscriptos Gallicae factionis causa urbi restituere annis magna clade propulsatus⁶ est, præcedentique die Franciscus Sfortia dux Mediolanensis post

dinturnam obsidionem in extremam communitatum inopiam reductus, cum socialis exercitus, frustra expectatis Gallis, cum liberare non auderet, incolunitatem libertatemque vigesima quarta Julii die pactus deditiois verba nuncupavit¹: tantum porro abfuit ut Clemens, qui Ursinos ac Vespasianum Columnam sibi conciliaverat, subjiciendumque sibi Neapolitani regni spes ingentes conceperat, si Gallica classis, uti conventum erat, conducto tempore adfuisset, adoriri Neapolitanum regnum non ausus sit; verum tum Gallus, qui non modo exercitum submittere, verum etiam Pontifici et Venetis præbere stipendia spondederat, ut ex Clementis litteris ad Franciscum Guicciardinum in universa ditione Pontificia militarem legalum datis constat², rem verbis pane ageret³. Pompeius Columna cardinalis, factioni Hispanae addictissimus, collectis copiis, plures in agrum Romanum excursiones egit⁴, ac plebs novo vectigali ad tolerandos sumptus bellicos onerata maledice in Clementem voluntatis certissima signa ostenderit, quibus animati Columnenses Hugonis Moncadae et Hispanorum fraudibus subornati fedissimam in Clementem proditionem condarunt.

18. Minitabatur etiam Ferdinandus irrumperere in Italiam cum Germanico exercitu, ad quem arcendum communi Pontificis, regis Francorum et Venetorum nomine cum oratoribus trium regionum Helveticarum in solemnem conventu apud Ilants congregatis fœdus initum⁵ est xv Augusti, ut Francorum regis hostes aditu in Mediolanensem principatum prohiberent, ac duo millia stipendiariorum Gallo regi traderentur, quingenta vero millia nummum Helvetiis traderentur. Tuebatur se Urbis menibus Pontifex, ac praesidiarias undique copias contraxerat: quem cum praedictus Hugo Moncada vi aperta opprimere non posset, fictæ amicitiae specie comprehendendi illius consilia inivit. Ipsum itaque postulavit de sequestra pace, quam Pontifex Turcarum in Pannoniam irruptione contrario belli successu, publicisque Italiae calamitatibus perculsus, interprete Vespasiano Columna, admisit iis legibus, ut Columnenses Anagninam atque alia loca ditionis Ecclesiasticae restituerent Apostolicae Sedi: copias in regnum Neapolitanum deducerent: nulla militum praesidia in suis principatibus Romanae Ecclesiae imperio obnoxii tenerent; regnum vero Neapolitanum contra hostiles impressiones lucri possent: ipse aulem Pontifex acceptas injurias remitteret, edicta publica in Pompeium Columnam cardinalem conscripta abrogaret, eorum ditionem vexari ab Ursinis non sineret. Quo sancto fœ-

¹ Guicc. l. xvii. et l. i. lit. põnc. p. 219. — ² Ib. p. 221. —

³ Guicc. l. xvii. Append. ad Sabell. — ⁴ Pag. 224. — ⁵ Pag. 220.

⁶ Guicc. l. xvii. Malavol. p. 3. l. vii.

¹ Id. ib. Append. ad Sabell. auct. — ² Clem. lib. brev. an. 1526. par. ii. p. 105. — ³ Lib. l. lit. princ. p. 203, 223. Guicc. l. xvii. — ⁴ Guicc. l. xvii. l. i. lit. princ. p. 221. — ⁵ Clem. lib. brev. an. 1526. p. 15.

dere, Clemens, qui antea Neapolitanum regnum cum Venetis adoriri decreverat, ac Joannem Baptistam Sangam¹ ad Franciscum regem legaverat², ut eum ad mittenda auxilia sollicitaret, ad pacis consilia conversus, praesidiarias omnes copias dimisit, et cardinalem³ SS. Cosmae et Damiani pro redigendo ad mutuam concordiam universo Christiano imperio in Hispanias ad Caesarem Apostolicæ Sedis legatum decrevit xxiv Augusti die.

19. *Columnensium in Urbem irruptio, et ministrorum Cesareorum proditio.* — At dum Clemens nil hostile veretur, Hugo Moncada ac Pompeius et Ascanius Columnenses, instructo circiter octo millium hominum exercitu, vigesima Septembris die irrupere in Urbem, ac dissimulante flagitium populo Romano, ignoranteque quanta sibi mala ob non secuta majorum in Pontificibus defendendis exempla imminerent, in Pontificiam aedem Vaticanam impetum fecere. Decrevisse in ea perturbatione rerum Clementem Bonifacii VIII exemplo in Sede Pontificia Columnensium vim excipere; sed a cardinalibus, ut in arcem Hadrianam se subduceret adactum, scribit Guicciardinus. Tanto irarum et ambitionis aestu Pompeium arsisse, ut Pontificis crure manus infecturus ac Pontificatum vi invasurus putaretur: expilatam Pontificiam suppellectilem, direptum Basilicæ S. Petri sacrum thesaurum, bibliothecam dissipatam, prædaque onustum hostem appetente nocte, non sine tumultu abscessisse, adeo, ut facile ab exiguis copiis deleri potuisset, refert horum malorum spectator Hieronymus Niger⁴, adilque Moncadam Caesaris legatum, acceptis duobus cardinalibus obsidibus, in arcem ad Clementem se contulisse, ac iniquas pactiones extorquere animum⁵, postridie vero brimestres inducias instauratas fuisse. Data est a Clemente⁶ Vincentio Barili provincia, ut Caesareis copiis liberum discessum permittendum, et commeatus justo pretio suppedilandos curaret: « Te, inquit, nostrum commissarium ad associandum copias dilectorum filiorum Hugonis de Moncada et Columnensium, ex Urbe nostra in regnum Neapolis discedentes, auctoritate nostra deputamus. Dat. Romæ xxii Septembris mxxxvi, anno iii ». Superioribus consentanea tradit his verbis Belchairs⁷:

20. « Et privatis publicæ calamitates adde-
rentur, eodem tempore Clemens et proligati
(nempe apud Senas) sui exercitus, et Solimanni
cum potenti exercitu Hungarum ingressi nuntium
accepit. Inter Clementem ac Vespasianum
Columnarum cæterorum nomine agentem re-

conciliatio in hæc capita XI kal. Septembris
facta est: nempe ut Columnæ Anagninæ et
quidquid nuper cepissent, restituerent: milites
suos in regnum Neapolitanum revocaret, nec
illos in Pontificiis ditionibus retinerent: Co-
lunnis Caesaris stipendium mereri, et pro regno
Neapolitano pugnare fas esset. Contra, Columnis
noxas omnes hactenus admissas Clemens con-
donaret, cardinalem Columnam Christianis sacris
restitueret, ne Clemens Columnarum oppida
arcesve aut invaderet, aut per Ursinos invadi
permitteret. Cui reconciliationi fidem adhibens
Clemens, milites omnes quos Romæ habebat
dimisit. At Pompeius cardinalis, Vespasianus,
Ascanius Columnæ, atque Hugo Moncada, nam
Suessanus regulus Marini paucis ante diebus e
vita excesserat, ut proditorem dudum medita-
tam exequerentur, circiter octingentos equites,
tria pedum millia ad Anagninam coegerunt, et
tribus portis occupatis, Lateranensi Romæ
XII kal. Octobris ingressi sunt, Pompeius qui-
dem ita ambitione ardens, ut Clementem truci-
dare, Romanumque Pontificatum armis invadere
statuisset. Clemens de vita anxius in Pontificio
solio, ut quondam Bonifacius VIII a Sarra Co-
lunnæ interceptus, mori destinarat, et vix cardi-
nalibus urgentibus, tandem se in molem Had-
riani recepit. Interim dum Columnenses milites
Pontificium palatium, Petri aedem non magis
sacræ quam profanæ suppellectili parcentes, ac
prope tertiam Vaticanæ suburbii partem diripi-
unt, nam a cæteris raptore formentis ex Had-
riani mole displosa repulerunt: in Urbe autem
nemini vis allata fuit. Tumulto sedato, qui trium
horarum fuit, Moncada, Gibo ac Rodolpho cardi-
nalibus obsidibus acceptis, Clementem convenit,
atque ut victor induciarum condiciones proposuit.
Interpretem hujus concordie fuisse Lusitanie regis oratorem, testatur Clemens in
litteris ad eundem regem datis, quibus nefarii
atrocisque facinoris seriem describit¹.

21. « Charissimo in Christo filio nostro Jo-
anni, Portugallie et Algarbionum regi illustri.

« Cum nuper Hugo de Moncada a Casarea
majestate in Italiam destinatus, et Columnenses
equestribus et pedestribus copiis clam coactis,
contra fidem datam aliam Urbem nostram hos-
tiliter invaserint, et contra personam nostram,
Dei timore posthabito, machinati fuerint, et
postquam in arcem S. Angeli, quæ sacro palatio
nostro proxima est, nos recepimus, non
modo palatium ipsum in quo Romani Pontifices
una cum pluribus cardinalibus residere con-
sueverunt, sed etiam S. Petri Basilicam, ad quam
Christi fideles ex omnibus mundi partibus de-
votionis causa concurrunt, temerario et sacrilego
ausu diruperunt, ac nullis rebus, etiam
sacris, parcendo, ipse (nimirum Joannis regis

¹ Ext. ejus plures lit. l. i. lit. princ. Clem. l. n. an. 1560. —

² Guicc. l. xvii. — ³ Clem. lib. brev. an. 1526. p. n. pag. 182. —

⁴ Lib. l. lit. princ. p. 235. — ⁵ Clem. lib. brev. an. 1526. p. 137. —

et par. it. p. 198. — ⁶ Lib. brev. an. 1526. par. it. p. 99. —

⁷ Belc. l. xix. num. 8.

¹ Lib. brev. an. 1526. par. it. p. 198.

orator) Martinus, pro sedandis et componendis ausibus huiusmodi temerariis multis labores et pericula inter gladios et tormenta bellica versatus subierit, ac non modo suam, sed etiam huius maiestatis auctoritatem interposuerit, nec cessaverit donec quamdam concordiam cum certis pacis et conditionibus ad certum tempus componi curaverit : ac ab eodem fere tempore nuntiata regni Hungariae captivitate ejusque regis cum toto fere exercitu, quem contra tyrannum Turcarum paraverat, infelici ac miserando obitu, pro reliqua Christianitatis salute nostris et sacri collegii cardinalium mandatis, non expectata maiestatis huius licentia, pro communi Christianae reipublicae salute obtemperando, onus ad suam et dictam Caesarem maiestatem accedendi susceperit, ut ipsam nostro nomine ad capessendam Christianam reipublicam ac sanctae fidei defensionem moneret, hortaretur atque requireret, etc. » Concedit certis paclionibus privilegia ob Martini nepotis egregia obsequia quae his verbis describit : « Ut rex Lusitania viros idoneos ad monasteria et prioratus conventuales vacantia administranda designet », quae auctoritas a Leone X Emmanueli Joannis patri concessa, ab Hadriano convulsa fuerat. « Dal Romæ XI kal. Octob. MXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

22. *Caroli V Apologeticae litterae quibus ad Pontificem remittit bellorum causas.* — Triduo antequam haec proditio in Clementem fieret ab administris Caesareis, Caesar Apologeticum libellum ¹, in quo civilium inter Christianos bellorum causas a se in Pontificem rejicere nisus est, recensita praecipua Italicarum rerum huius temporis historia, Clementi inscripsit :

« Sanctissimo in Christo patri et domino, Clementi VII, divina providentia sacrosanctae Romanae et universalis Ecclesiae summo Pontifici, domino reverendissimo, Carolus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Eramus profecto in magna mentis nostrae anxietate, communem totius populi Christiani calamitatem nobiscum tacite deplorantes ob ea, quae a sanctitate vestra contra nos statumque nostrum et sacri Romani imperii dignitatem moliri audiebamus ; verum hanc nostram anxietatem mirum in modum auxerunt vestrae sanctitatis litterae, quas vigesimo die elapsi mensis Augusti ejusdem sanctitatis nuntius, XIII Junii expeditus, legendas nobis tradidit ; cum nihil de iis perspicere liceat, quam justitiae suae (ut inquit) laudem, nostrae vero ac nostrorum causae acerrimam damnationem, arma, bella, minas, cedens, pecuniae, avaritiae, et ambitionis studium, regnandi dominandique cupidinem nobis im-

pingi : quae profecto nec verum pastorem decent, nec nostrae in Apostolicam Sedem vestramque sanctitatem, ac illius dignitatem devotioni, pietati ac filiali observantiae convenire videntur. Quinimo ab eo affectu et studio, quo Christianam reipublicam ab ipsis inuentis principibus nostri annis semper complexi fuimus, quo illius pacem, quietem ac incrementum omni conatu concupivimus, ac pro viribus curavimus, prorsus aliena censeantur, ac nos talibus afficiant spiculis, quod nisi honori proprio faciendo detrachere, immaculatamque famam nostram facili objectorum approbatione laedere velimus, cogimur emissa in nos jacula refellere ». Et infra :

23. « Pacis vocem semper audivimus, vestramque sanctitatem ad illam proponendam et amplectendam, velut rectum pastorem monuimus et incitavimus : semper enim in quacumque fortuna pacis ac quietis cupidi esse studimus, ad quae noster animus suapte natura inclinatur, nec unquam inter Christianos (nisi provocati coactive) bellum gessimus, neque tentavimus. Cum enim classem in hostes dispositam haberemus, Menice insula ad dedicationem coacta, majora pro fide Catholica tentaturi, Gallorum arte et copiis undique cincti ad propria tendimus, redimimus, vestraeque etiam sanctitatis opera et ministerio cum Leone X foedus percussimus, ac pro Apostolicae Sedis sacrique imperii iuribus ac dignitatibus tuendis ipsius pastoris auctoritate et impulsu in Insubria ac Liguria arma movimus, nostrumque exercitum Pontificio, cui tunc vestra sanctitas in minoribus agens, munereque legationis fungens, praefectus erat, adjunximus : quam provinciam profecto non nisi recta et justa intentione pro ipsius Christianae reipublicae quiete, proque Italiae liberatione, non ex cupiditate suscepimus. Testis est nostrorum operum Deus, verus scrutator cordium, qui intima perspicit a longe cognoscit, et qui nostram ob id justam causam semper tutatus est, totaque insignibus victoriis comprobavit ac justificavit. Testis erit sanctitas vestra, si praeteritorum rationem ac memoriam habeat, veraeque in lucem promere libeat. Testes sunt ejusdem sanctitatis vestrae ministri, saepius ad pacis ac induciarum media proponenda transmissi, qui aperte experti sunt, nos semper, rebus etiam nostris secundissimis, quascumque honestas pacis aut induciarum condiciones suscipere paratos, quibus et honoris nostri et federatorum justa, aequa ac secunda non haberetur. Testantur etiam haec multiplicia mandata nostrum Hadriani, tum sanctitatis vestrae temporibus per nos ad Urbem missa, variaque legationes ad id pro tempore dispositae ac destinatae, ut nihil a nobis de his quae ad pacem attinent, ullo unquam tempore praetermissum arbitremur ; qui non minus aequae ac honestae pacis studiosi, ac zelatores fuimus sumusque, quam injuriam

¹ Ext. apud Bologn. to. I. p. 179.

alacres ac prompti propulsores, ac, ubi etiam ratio suadet, clementissimi remissores hilaresque honorum pro malis et convitiis retributores ». Aliisque interjectis :

24. « Si ea, quæ sanctitas vestra nobis rebusque nostris, dum in cardinalatu esset officia præstitit, animadvertamus, id quippe antecessisse dignoscitur, quod vita functo Maximiliano Cæsare avo nostro paterno felicis recordationis, dum is vivens cum sacri imperii electoribus fundamenta jecisset, quibus eidem imperio successor effici possemus, cumque cum Gallorum rege, qui filiam suam nobis sponponderat, fœdere ætissimo juncti essemus, ut et nos filium nuncuparet, nilque ab eo, quod ab paterno amore alienum seu indignum videretur, prodire putaremus, his taliter ad imperii adeptionem allectus incitatusque extitit, ut etiam cum taxatione personæ, proposita inhabilitate ipsius imperialis dignitatis capessendæ conatus fuerit variis modis electores inducere, ut illum eligenti imperatoremque designarent (quod non ad ipsius Gallorum regis promotionem tentatum extitit, sed ut per hujusmodi Galli concurrentiam utroque nostrum excluso soluto fœdere tertius subintraret minori potentia præditus, cui potius imperaretur quam imperare posset) nihil præmittendo ut ab ipsius imperii adeptione penitus excluderetur. Et cum hujusmodi conatus irriti facti forent, electionem non tamen volumus prius acceptare, quam ipsius Leonis summi Pontificis, vestræ sanctitatis patrueis, consensus et auctoritas accederet cum ea dispensatione, ut cum imperio nobis etiam Neapolitanum regnum retinere liceret, lege investituræ minime refragante. Hinc nova cogitantur media, ut ipsius imperii sacri dignitas illudatur et illius auctoritas deprimatur, viresque nostræ minuantur. Præter id tamen quod tentatum extitit ex litteris et nunii variis practicis, ut nostra coronatio apud Aquisgranum differretur impedireturque, ac inde Wormatiensis conventus protelaretur, seu potius inutilis inefficaxque redderetur.

25. « Fuit etiam organo ac medio Alberti Pii Crapensis comitis, non sine vestræ sanctitatis ministerio et opera, ut tertur, percussum fœdus inter Leonem et Gallum, quo etiam de auferendis a nobis utriusque Siciliae regnis, deque protectionibus potentatum ac civitatum Italiae inter se dividendis, imperioque Italico penitus usurpando seu verius exerando et subvertendo agebatur, prout hæc ex nonnullis interceptis litteris, quas originaliter in manu nostra servamus, liquide constare poterit. At cum Gallus rex hujus spe fœderis fretus, cupidus suæ ditionis fimbrias ampliandi, violato fœdere, quod prius nobiscum inierat, per Robertum de Marcha, rebellem subditum nostrum, ad ipsius Gallorum regis stipendia conductum, arma in

dominia nostra Gallia Belgica movisset, ipsiusque Gallia regis duces et milites in Italia agentes, etiam ipsius Apostolicæ Sedis dominia tunc possessa, urbem scilicet Rhegium clanculum occupare conati fuissent, fatemur tunc sanctitatis vestræ opera divum ipsam Leonem, Gallorum amplitudinem magis quam nostram potentiam perhorrescentem, de ipsorumque fide hæsitantem, in partes nostras abductum esse nobiscumque fœdus iniisse, quo suam sanctitatem in sua Apostolica dignitate tueri, et Romanam Ecclesiam antea occupatam per Gallos restituere et redintegrare, necnon illustrem Franciscum Sfortiam in paternum solium et statum, a rege Gallo defectum, reducere convenimus. Quod quidem adeo alacri animo suscepimus, postergalis oblitusque anterioribus gestis in status, honoris ac dignitatis nostræ præjudicium molitis, ut nil aliud putaremus, quam duo orbis luminaria vestræ sanctitatis opera adeo inseparabiliter conjuncta censerit, ut inde mutua horum correspondentia orbis universus illustrari posset, ad perpetuamque unionem reduci. Hoc itaque fœdere freti, cum ipsius divi Leonis copias nostris adjunctis, et, ut antea retulimus, sub vestræ sanctitatis prefectura et legatione per nos actum executumque extitit, ut Parma, Placentia Ecclesiæ restituta, ipsoque illustri Francisco Sfortia in paterno solio stabilito, Galli etiam non sine magna strage, ducum nostrorum virtute, illustrium videlicet Prosperi Columnæ, marchionisque Piscarie, ac aliorum nostri exercitus ducum et militum ab Italia omnino expulsi fuerint : et hæc sunt quæ Leonis tempore vestra sanctitas pro nobis egit ; quæ tamen non ita passim irremunerata fuere, cum et ipsa Romana Ecclesia suum ex his auxerit patrimonium, non solum Parmæ et Placentiæ recuperatione, sed etiam novi census onere regno nostro Neapolitano injuncto, vestræque sanctitas (quod non impropèrandi causa sit dictum) aureorum x millium pensionem annuam super metropoli Toletana nostra quidem liberalitate obtinuit ». Exprobrat deinde Carolus susceptam ab ipso fuisse Mediceorum clientelam, eundemque Clementem in Hadriani gratiam restitutum, adeo ut nihil eo inconsulto gereretur, indignatumque propterea cardinalem Volaterranum conjurasse cum Gallis, sed interceptis litteris conjectum in carcerem ; quamvis postea a Clemente donatus venia paulo post diem extremum clausit : tum subdit :

26. « Non diffitemur tamen, ipso Hadriano vivente, postquam in illius gratiam sanctitas vestra reducta extitit, illius operam non modicæ frugi nobis fuisse in afficiendo eundem Hadrianum ad fœdus illud defensivum, quo medio Galli iterum in Italiam redeuntes Mediolanumque obsidentes, fœderatorum præsidii denuo victi repulsique fuere : quod etsi vestræ sancti-

tatis Pontificatu fuerit executum, id tamen sub vexillis et copiis ejusdem Hadriani, in vimque praeambuli foederis actum exhibit. Quod vestra sanctitas opus manuum suarum despiciens, novus homo factus, novaque dignitate assumpta, nequaquam approbandum seu innovandum censuit, licet ipsius foederis executionem, in qua caeteri foederati tunc firmiter insistebant, concurrentibus etiam Venetorum copiis, vestra sanctitas, prout ratio suadebat, nequaquam impediendam censuerit, cum etsi praesidia Ecclesiae eo tempore cessissent, non ideo minus nostrorum victoria in manu esse videbatur. Et infra :

27. « Quod autem sanctitas vestra ad id subjungit, cum propter amutationem quorundam ex ducibus et ingrata caeteris consilia, Piscariae marchio nonnulla jactare tractareque coepisset in nostri status detrimentum, vestram sanctitatem illa etiam consilia audivisse, ne foedere a nobis rejecto penitus aspernata eidem sanctitati deesset, ubi nisi ac confidere posset; non possumus profecto non mirari, quae in hoc vestra sanctitas suis litteris profuturum, quae etsi nobis saepius a nostris ducibus aliisque quam plurimis scripta relataque fuissent, nusquam tamen a nobis credita sunt, nec adhuc crederemus, nisi vestra sanctitas id asseveraret confessione et assertione in his potissime, quae proprium factum concernunt, nulla plenior liquidiorque praelatio esse potest. Qualia autem fuerint ea, quae marchio Piscariae in nostri status detrimentum jactare et tractare dicebatur, et quae vestra sanctitas audivisse fatetur, cum in vestrae sanctitatis litteris non specificè declararentur, sed sub verborum involucro res tam nefanda legi videatur, comprobanda res erit per ipsius Marchionis litteras, quae paenes nos servantur, ac per aliorum quorundam adhuc viventium testimonia, qui hujusce facinoris consocii participesque fuere, quibus satis aperte detegitur, ipsam Piscariae marchionem non ita proprii honoris ac conscientiae immemorem fuisse, quod quidquam in status nostri detrimentum moliri cuperet; sed potius aliter finxisse, quam in animo haberet, ut aliorum in nos ac statum nostrum molientium factiones ac incendia parata, quarum jam fumum senserat, verioribus iudiciis ac argumentis detegeret, hincque facilius nobis praemonitis extingui possent: sicque finxit se de nobis male contentum, ut inde liberius in molientium partes vocaretur, omnemque rei seriem audire ac funditus intelligere posset. Hicque marchio ipse ad eam tragediam vocatus simulata fide in eam conspirationem cum caeteris illius auctoribus convenit atque consensit, perustratisque omnibus ad tantum facinus parandum dispositis, atque paratis, totius negotii serie plane perspecta atque intellecta, cum in his vestrae sanctitatis princi-

palis esset auctoritas, audivissetque marchio nuntium ad id per vestram sanctitatem transmissum eidem sui parte, ut ait, offerentem sub eujusdam Apostolici Brevis credentia regni nostri Neapolitani investituram et possessionem, si is in ejusdem sanctitatis et foederatorum cum copiis nostri exercitus eidem marchioni magis affectis transiret atque transfugeret, ut inde communibus foederatorum copiis inter quas et Gallorum copiae cum ingenti Helvetiorum manu ad sui regis liberationem Italiae concitatis uno actu atque contextu nostrum exercitum prorsus deleterent, nosque non solum a statu Mediolani, sed etiam a regno Neapolitano ac ab omni imperio Italico excluderent, ut inde sanctitas vestra nos etiam ab omni imperiali dignitate deponeret, finxit Marchio se contentum his annuere, si id cum honore sine incursu criminis laesae majestatis exequi liceret; et ut super ea re peritiores consulere, petiit quindecim dierum dilationem; quibus pendentibus, illi erat in animo nobis rei seriem ascribere, prout et fecit; nec ideo minus se a practicis abstinuit, qui etiam ad hanc fictionem magis colorandam habuit ex Urbe consilium peritorum, quo eidem Marchioni persuadebatur, eundem licite posse ac sine honoris seu fidelitatis praestita laesione, seu praedjudicio, sineque crimine laesae majestatis, in partes vestrae sanctitatis tanquam supremi domini illius regni transire, fundumque ab eadem sanctitate suscipere, ubi potissime ipsius sanctitatis jussus accederet.

28. « Si haec igitur, pater sancte, vera sunt, sicut narrat Marchio, qui usque ad ultimum vitae spiritum in ea sententia semper persistit; si sunt illa tractata atque jactata consilia, quae vestra sanctitas etiam audivisse fatetur, videat ipsa vestra sanctitas recto sui intellectus oculo, si haec tanto pastore digna censerentur; inspicat qualis fructus inde colligi possit, quale scandalum, quantumque tumultus ex his in Ecclesia Dei ac in universa republica Christiana nasceretur. Sed ait vestra sanctitas, se a verbis ad facta nullum aditum tentasse; utinam sic se res haberet, nihilque de facto tentatum esset, quia facilius pro verbis reddi possent, facta autem pro infectis haberi nequeunt. Ad quod vestra sanctitas se de eo officio commendat, nos admoneri mandasse, ut duces nostros in Italia, quorum in manu res nostrae erant, curaremus de nobis esse contentos, hinc probationem eliciciens, eidem esse curae quietem et stabilitatem rerum nostrarum, volumus indicari id officium a vestra sanctitate praestitum, eo tamen tempore, quo idem Marchio totius rei seriem nobis aperte disseruerat. Cur autem tunc vestra sanctitas ea jam detecta id nobis nuntiandum censuerit, id ejus iudicio et conscientiae commendamus: volumus tamen et hoc in benigniorem partem suscipere.

29. « At subjungit vestra sanctitas, quod maximo cum gemitu et dolore suo atque Italiae totius, cum duces nostri statim nostrum Mediolani occupassent, atque arcem, in qua Franciscus Maria residebat, circumvallari instituisserent, postulante a nobis curam et securitatem adversus indignitatem tantam Italiae periculo, omnibusque nobis atque ignotis flagitantibus, paratis qui et auxilia conferrent, cunctis prope Christianitatis regibus vestram sanctitatem amantibus, cum non videretur posse resistere monitis, querelis precibusque illorum, cum vos officii vestri debitum, Italiae calamitas et periculum commune commoveret; tamen adveniente per eos dies ab vestra sanctitate commendatore Ferrera nuntio nostro tractandi causa misso, relapsa eadem sanctitas in pristinam spem et cupiditatem, benivolentiae nostrae sibi quovis modo conciliandae dimissis consiliis, conspirationibus oblationibusque cunctorum, gravi omnium indignatione et querela nobis comparare gloriam pacandae Christianitatis et moderationis nostrae omnibus declarandae, sicque ea conjunctionum capitula paucis (ut ait) in locis leviter immutata remisisse ad nos comprobanda, scripsisseque manu sua litteras, quibus per Dei misericordiam obsecrando, ut depellere eam suspicionem, quae de nostra nimia cupiditate omnibus adhærebat, perpetuitatem et fructum amicitiae suae nobis pollicebatur, consiliumque fidele dabat, et quae petenda erant omni cum humanitate et benivolentia a nobis pelebant, securitatem videlicet Italiae, duce Mediolani, si quo pacto errasset, elementer venia donato quem vestrae sanctitatis amorem, quae tot opera atque officia erga nos, aliaque quamplurima, quae nobis quotidie postulanti concedebat, ex quibus nobis commodum atque honor accrescebat, (ut ait) parvipendimus. His multiplicum querelarum, accusationum et criminationum fastidium adjungit; quibus tot et tantis (ut inquit) injuriis et causis invita vestra sanctitas, et gemens de nobis desperare et diffidere coacta, suamque amicitiam et benevolentiam, quam toties (ut asserit) repudiavimus, nullis et magnis regibus adjungere, quorum optimum in Christianam rempublicam et Sedem Apostolicam animum, si vestrae sanctitatis aspernata esset, non jam pastoris seu communis patris laudem, sed superbi et insolentis nomen acquisivisset.

30. « Haec, pater sancte, horrenda quidem ac penitus abominanda censerentur, ni sento veritatis circumdati hujusmodi calumnias, convitia, impropria, crimina facinoraeque nobis objecta refellere, ac singularim suo ordine extirpare et enervare studeremus; non quidem Christiano principe digna (si vera forent) sed potius apud inferos recondenda censerentur. Ut igitur hujusmodi calumniarum nobis falso objectarum faseientium dirumpamus, et colli-

gata spicula in nos conjecta separatim ac gradatim enervemus, cogimur historiam, non fabulam, recensere, qua rerum gestarum veritas in lucem prodeat. Et cum ab occupatione status Mediolani arcisque obsidione hujusmodi calumniarum principalior sumatur occasio, hincque pendere videantur leges et prophetae horum omnium, quae in nos moliantur et tentantur, consequens est, ut pro nostrae villicationis debita ratione reddenda, et ne quid oculi remaneat, neque servi nequam nobis nomen ac famam comparemus, sed potius servi fidelis et boni, qui in regnum Domini intrare valeamus, ab ipso stipite initium sumamus, et a capite rationem reddamus oportet, nihil, quod ad rem faciat, omittentes. Res igitur, ut apertissimis docetur documentis, sic se habet :

31. « Postquam Franciscus Sfortia hujus nominis primus, et moderni Francisci avus paternus ducatum ac statum Mediolani nactus est, seu verius occupavit, cum is non intraret per ostium sed per fenestram, nec descenderet a linea Vicecomitum Mediolani, sed ex persona uxoris ad tale feudum incapax, jus dicti ducatus praefereret, et tanquam strenuus, prudens ac fortunatus belli dux non haberet in ipsius ducatus associatione contradicetorem, nunquam tamen is neque filius ejus primogenitus Galeatius Maria Sfortia, nec ex ipso primogenito nepos Joannes Galeatius Sfortia, ipsius ducatus Mediolani investituram a sacro imperio obtinere potuerunt. Successit his Ludovicus Sfortia moderni Francisci pater, qui affinitate cum D. Maximiliano Caesare avo nostro contracta, primus ex Sfortianis investituram obtinuit pro se, et filiis ac descendantibus suis ordine successivo, gradu primogeniturae servato : quo Ludovico primo investito adhuc vivente, insurrexit adversus eum Ludovicus Aurelianensis dux, inde Francorum rex hujus nominis XII, pretendens quod, si ex feminea linea quispiam in eo ducatu recte succederet, ipse preferendus foret, qui ex descendenti a Valentina Philippo Mariae Vicecomitis veri ducis filia legitima ortum traheret, pater etiam in contractu matrimonii adjecto, ut deficientibus masculis, ipsa Valentina succederet; quod, vacante imperio, a Sede Apostolica approbatum dicitur : de cuius tamen approbationis viribus nunc disceptandum occasio non offertur: ipsa autem familia Sfortiana ab illegitima posteriore genita originem duceret. Ortum est hinc bellum inter ipsum Ludovicum Aurelianensem inde Francorum regem, et dictum Ludovicum Sfortiam, qui Gallorum viribus et potentia non solum a ducatu et statu ejectus exiit, sed etiam captivus in Galliam ductus est, ubi tandem dies suos clausit extremos.

32. « Hinc Ludovicus rex intelligens se non esse tutum in ducatu Mediolani, nisi a sacro imperio investituram obtineret, initio laedere,

cum D. Maximiliano Cesare avo nostro recolenda memoria, actoque de matrimonio seu sponsalibus contrahendis inter nos et Claudiam ipsius regis Ludovici primogenitam, revocataque per D. Maximilianum investitura eidem Ludovico Sfortiæ et liberis antea concessa, investitura dicti ducatus obtinuit pro se et Claudiam ejus filia, casu quo nobiscum mberet, ea lege adjecta de expresso ipsius Ludovici suorumque oratorum consensu; quod si sine culpa nostra dictum matrimonium inter nos et Claudiam quovis modo effectum non haberet, prout non habuit, redderetur ipsa investitura dicto regi et Claudia filia concessa penitus inefficax nulliusque momenti, verum omne jus dicti ducatus et status Mediolani ex ipsa investitura concessum in nos recta via transiret, concessa ex tunc illis consentientibus in eum casum nova investitura in nostram personam presentem ad id, et nostro nomine stipulante et acceptante reliquaque ad id requisita solemnia peragente serenissimo felicis memoria Philippo Castella rege patre nostro: quam investituram in solemniforma conceptam, et per ipsum D. Maximilianum tunc expeditam, adhuc hodie penes nos habemus. Et licet eo fœdere per regem Ludovicum violato, dictaque Claudia ejus filia matrimonio copulata cum tunc duce Angolemensi Francisco moderno Francorum rege, sique conditione purificata, investitura nobis, ut præferitur, conditionaliter concessa validum robur et effectum obtineret, ut jus dicti ducatus et status Mediolani in nos translatum censeretur: ipse tamen D. Caesar Maximilianus, tum quia publicam potius quam privatam utilitatem curabat, tum quia putabat jus nobis ex investitura prædicta quæsitum salvum esse, nullumque præjudicium nobis tunc posse afferri, qui in pupillari ætate constituti sub illius tutela regebamur, quo tutela officio fretus jus illud liquidum, quod nobis competeat, nec tacite nec expresse remittere poterat, novam eidem Gallorum regi Ludovico pro se et dictis Claudia filia et Francisco genero investituram concessit, nonnullis etiam conditionibus nequaquam observatis adstrictam, ac a nobis qui jus pretendere poteramus, nunquam approbatam; qua de re ipse D. Caesar Maximilianus violati fœderis vindictam prosequens, expulso ab ipso ducatu Mediolani dicto Ludovico Francorum rege sub colore prioris investituræ Ludovico Sfortiæ concessæ et, ut præmittitur, revocate, nobis iterum in pupillari ætate et sub illius tutela degentibus, Maximilianum Sfortiam ejusdem ducis Ludovici filium primogenitum ad ipsum ducatum et statum Mediolani admisit et induxit. At is possessor effectus, immemor beneficii in eum collati, plura cum Gallis hostibus in sacri imperii dedecus et detrimentum, molitus est; indeque invito ac percusso cum his fœdere, prodidit eisdem arces et statum, ac ad hostes transivit ces-

sitque ducatus: ex cujus feloniam, si quod jus in eodem ducatu habuisset, ad sacrum imperium devolvebatur.

33. « At cum modernus Francorum rex tam ex præsenso jure investituræ Ludovico regi ejus socero concessæ, quam etiam ex jure cesso per dictum Maximilianum Sfortiam, ipsius ducatus possessionem post Ludovici regis mortem nactus esset, nulla per eum seu alium ejus nomine nova investitura ab ipso Maximiliano Cesare nec a nobis petita seu obtenta, sic nos et sacrum imperium contemnendo, pluraque etiam contra decus et honorem nostrum ac ipsius sacri Romani imperii moliendo, et in nos ejusdem feudi dominum cervicem elevando armaque movendo, prout suis propriis litteris ac notoriis gestis innotuit, etiamsi validam antea investituram habuisset, prout non habuit, omni illius commodo omnique jure ipso facto privatus exstitit, idque totum ad nos et sacrum Romanum imperium devolutum fuit, ut sic illustris Franciscus Sfortia in eodem ducatu Mediolani nullum jus posses præferre, nisi id ex nostra liberalitate et gratia consequatur: non enim ex investitura prima jus aliquod habere potest, stante revocatione, ut præmittitur, facta per ipsumque concedentem, eo scilicet tempore, quo nondum eidem Francisco duci jus in re quæsitum dici potuerat, sed dumtaxat in spe, quod facilius tollitur, ubi potissime plenitudo accedit potestatis, cum cætera ipsius concedentis ac revocantis sententia, non etiam ex cessione seu renuntiatione dicti Maximiliani ejus fratris primogeniti, qui nullam de eo statu habuit investituram, sed simplicem detentionem nullo jure suffullam: cui pariter obstabat paternæ investituræ revocatio, sique illius concessio nullius fuit effectus; nemo enim plus juris in alium transferre potest, quam ipse habeat. Sed demus investituram eidem Ludovico patri concessam in suo robore permanere, ipsumque ducem Franciscum juxta illius ordinem ad successionem vocandum, non vocatur ex ea nisi post mortem primogeniti, qui adhuc vivit; sique non evenit casus, qui ipsum Franciscum admittat: non enim primogenitus simpliciter refutavit feudum ante feudi adeptionem, ut fieret locus sequenti in gradu, sed optato feudo, ubi de fructibus pro libitu ejus vita comite disponere poterat, etiam invito propinquiore successore cessit et renuntiavit. Et cum id egerit paciscendo cum hostibus in dominum feudi, totum illud jus, quod eidem Maximiliano primogenito competisset, ad sacrum imperium devolutum exstitit: sique nos nullo jure cogebamur, etiam firma stante illa prima investitura, hujusmodi ducatum Mediolanensem concedere ipsi illustri Francisco Sfortiæ, saltem vita comite ipsius Maximiliani primogeniti: quinimo jure merito poteramus ducatum ipsum pe-

nes non retinere, eoque interim uti et frui.

34. « Objicietur nobis fœdus percussum cum D. Leone, super quo tamen nullum validum fundamentum favoris dicti Sfortie ædificari potest. Res est infer alios acta, nihil ibidem cum duce Francisco tractatum est, nec quisquam pro eo ibidem intervenit, nullusque pro eo stipulatus extitit, cui stipulandi jus esset; et si infer contrahentes res ageretur, emergeret quæstio, an is, qui ex eo fœdere se fundaret, pro parte sua implevisset quod debebat. Sed fateamur omnia solemniter gesta et impleta, ipsumque fœdus percussum et stipulatum cum ipso met duce Francisco; non datur illi ex eo fœdere plus juris quam antea haberet, sic enim sonant ipsius fœderis verba: item quia illustris Franciscus Sfortia dux Barri tractatum ducatum Mediolani sibi deberi ex vi investiture per felicis memorie Maximilianum Cæsarem factæ, attentâ renuntiatione fratris sui primogeniti, per quam se primum successionis locum asseruit obtinere, actum extitit et conventum, quod si idem illustris Franciscus Sfortia ducatum ipsum recuperaverit, præfati contrahentes eundem in suis juribus conservare curabunt, ac ab omni violentia tueri nitentur.

35. « Ecce igitur quod hic nullum aliud prætendat dux Franciscus, quam quod supra dictum est, abunde tamen enervatum. Ecce quod hic est conventio conditionalis, si ipse dux ducatum recuperaverit, quæ conditio implenda erat in forma specifica, eaque non impleta, prout ipse implere non poterat, obligatio illa evanescit; et esto quod foret ipsa conditio firmiter impleta et purificata, ecce obligatio illa non disponit nisi de eo conservando in suis juribus, quæ, ut antea ostensum est, nulla sunt nulliusque momenti. Si igitur nos tot titulis totque juribus fulti, qui ducatum ipsum fœderatorum nostrorum præsiidiis freti, nostrâ tamen ut plurimum impensa, non sine magna nostrorum jactura, totque præclaris ducibus ac militibus amissis, cum tanta Christiani sanguinis effusione, ex hostium manibus recuperavimus, ac eorumque faucibus eripimus, et toties illis redeuntibus repulsis ac vicis, servavimus ac lutati sumus, nulla nos ad id urgente necessitate, sed pro reipublicæ quiete, ex nostrâ mera liberalitate ac munificentia, juribus nostris tam claris, tam aperis omnino postpositis ac postergatis, consensimus eundem illustrem Franciscum Sfortiam tanto munere dignum facere, eundemque ad dictum ducatum admittere, ac eidem ipsius ducatus investituram concedere, quisnam vir sani capitis nos de cupiditate, de ambitione, de indebita occupatione recte arguere poterit? quisnam ex his gestis potest elicere sinistram aliquam suspicionem, quod non recto animo intenti videamur ad ea omnia, quæ reipublicæ Christianæ quietem et tranquillitatem, Italiæque libertatem

concernere videntur? Ad hæc non verbo tantum obtulimus, sed et effectum præstimus: fecimus enim ipsum ducem Franciscum totius status possessorem, fecimus in ejus potestate reponi et consignari omnes arces omnesque civitates, auctoritatem et administrationem omnimodam eidem permisimus, ut non solum agere et pro libito administrare posset fractus percipiendo, sed etiam alienando, vendendo, ac pro ejus voto disponendo: cujus etiam alienationes, dum ad id requisiti fuimus, tanquam a vero duce factas confirmavimus et approbavimus: fecimus in fœderibus per nos initis, tum cum Hadriano, tum cum Venetis, tum etiam cum cæteris cum quibus tractavimus, eundem tanquam Mediolani ducem nominari et includi, de ejusque futele et conservatione transejundis, concessimusque tandem investituram dicti ducatus et pertinentiarum in forma amplissima. Hæc profecto scripta patent, nullaque tergiversatione celari possunt, cum jam in notorietatem transiverint.

36. « Iustus cum de ipsius illustris Francisci morte dubitaretur, physicque de illius salute desperaret, hincque nova oriretur in nos suspicio vestre sanctitatis, Venetorum, aliorum Italiæ potentatuum, si statum ipsum Mediolanensem per mortem dicti ducis Francisci ad sacrum imperium recta via rectoque justitiæ ordine devolvendum, aut in nostra potestate retineremus, aut serenissimo fratri nostro charissimo Ferdinando archiduci Austriæ concederemus, cum et nostram et ipsius fratris nostri potentiam exosam et formidabilem habere viderentur, potius Deo (qui nobis hæc sua clementia et benignitate contulit) ipsique fortunæ invidentes, quam aliqua alia justa causa perciti, placuit vestre sanctitati, nos per dictum ejus legatum monere et hortari, quatenus pro Italiæ quiete ac ad submovendum cujusvis suspitionis scrupulum in casum mortis dicti illustris Francisci Sfortie, ducatum ipsum Mediolani nequam in nostra potestate relinqueremus, nec pariter ipsi serenissimo fratri nostro concederemus, sed ipsum ducatum tali personæ traderemus, de qua Italiæ potentatus nullum metum, nulliusque suspitionis objectum habere possent; ad eumque effectum vestra sanctitas, per dictum legatum alterum duorum nobis ad id proponi fecit, ut ducem Borbonii, aut Georgium de Austria Cæsaris Maximiliani naturalem filium subrogaremus; annuimus nihilominus, licet ad id nullo jure astringeremur, quod ducatus ipse in casum devolutionis minime penes nos retineretur, nec etiam ipsi serenissimo fratri nostro concederetur, obtulimusque in eum casum dictum ducatum conferre in personam jure merito gratam et acceptam vestræ sanctitati, a qua nil suspicari posset, quod ad turbandum Italiæ quietem tendere videretur; licet etiam id a vestra sanctitate acceptatum non fuerit, nec etiam aliis

potentatibus gratum extiterit, nisi personam cui in eum casum ducatum conferre vellemus prius nominarem, ut discerni posset an grata et accepta foret. Non firmus ab hac instantia alieni: nominavimus in eum casum ipsum illustrem Borbonii ducem, quem vestra sanctitas primo proposuerat, in eum quidem investituram conferre parati, non pro commodo aut augmento nostro, sed pro tollenda suspicionis rubigine, qua vestra sanctitas ac potentatum animi angebantur, pro submovenda ea umbra nostrae magnitudinis, qua intrinsecus premebantur, proque ipsius Italiae quiete, qua nobis semper cordi fuit, ut potius Christianae reipublicae causam, quam privatam nostram iueremus. Quid igitur cupiditatis nobis ex his ascribi possit, si ducatum Mediolani et statum tanti momenti, tantique valoris, ut praemittitur, per nos recuperatum, quem licite retinere poteramus tot titulis totque juribus fulli, semel illustri Francisco Sfortiae concessimus, iterum (si per illius mortem ad nos devolveretur) ad vestrae sanctitatis nutum alteri concedere ammuemus, et videlicet, quem vestra sanctitas prius nominaverat? Et infra:

37. « Sed nunc submovenda restat causa illa gemitus et doloris sanctitatis vestrae ac totius Italiae, qua vestra sanctitas tantum affligitur, occupationis scilicet ipsius status Mediolani inde per nosros factae cum obsessione arcis, in qua dux erat. In qua re, licet nos omni culpa excludere et liberare possemus, illam (si qua foret) in duces belli referendo, quibus, dum nos monuissent de praecipis et molitionibus, quae adversus nos et statum nostrum parabantur, marchio Pischariae, ut praefertur, rei conceptus nobis illius seriem radicibus detexisset, affirmans ipsum ducem Franciscum huiusce facinorae reum, ut se statumque illum a nostra obedientia subtraheret, ac federatorum viribus, non habita ratione investiturae, nec fidelitatis per eum praestanda, nec impensarum, quae nobis erant resarcienda, in eo statu de facto potius quam de jure teneretur, atque eo etiam decedente federatorum praesidio nobis exclusis, subintraret in eo statu ejus frater Maximilianus Sfortia, quem jam ipso jure privatum diximus, consentiente etiam Gallorum rege, cui jus dicti Maximiliani, si quod habuisset, cessum erat, ut quoque exercitus noster tumultuantibus populis ad ipsiusmet ducis Francisci, suorumque agentium et federatorum instantiam et sollicitudinem deleteret, in ruinam et praecipitium deduceretur et, si fieri posset, omnes ipsius exercitus duces et milites trucidarentur: eo etiam signanter adjecto, quod cum ipse illustris marchio Pischariae, habito de ea re cum ipso duce Francisco colloquio, ut magis illius intrinsecum animum tentaret, an firmus in ea factionis practica remaneret, ei duci persuadendo dixisset, quod post-

quam jam a nobis investituram obtinuerat, erantque de ejus statu securus, non oporteret amplius eam practicam prosequi; idem dux respondisse fertur, firmius et commodius esse, quod jam practicum erat atque conclusum, quam quod ex investitura assequi poterat concurrente ibidem publica salute Italiae, quae etiam rei private anteleferenda censeretur. Instabant propterea duces ipsi, ut ad has molitiones repellendas, neve majora scandala inde sequerentur his licentiam praerberemus, ut de ipso Francisco duce et statu Mediolani se nostro nomine assecurarent pro nostri exercitus tutela, utque exercitum ipsum committendum et paene dissolvendum nil tale molientes jusseramus, non solum sustineremus, sed etiam angeremus, nisi penitus ab Italia excludi vellemus.

38. « Nos autem, qui haec non facile credebamus, sed potius conficta simulataque putabamus, eo quod qui bella tractare solent, potius belli quam pacis media cogitant, in hisque libentius animos eorum adaptant; arbilrabamur enim quod sub eo colore putassent nos cogere et urgere ad ipsum nostrum exercitum integre servandum, sustinendumque dubitantes. Haec ne veluti belli cupidi in id praecipites ruerent, ac arma praeter nostram voluntatem moverent, cum etiam nil aliud quam pacem et quietem cuperemus, mandavimus eisdem, ne quid novi tentarent in dicto statu Mediolani, nisi in tribus casibus; si dux Franciscus moreretur, si Galli cum Helvelis Italiani intrarent; vel si factionum practicarum executio ex adverso tentaretur, ut hi prius arma contra nos exercitumque nostrum moverent; in quolibet enim horum trium casuum consensimus, quod pro tutela exercitus nostri et rerum nostrarum se assecurarent in dicto statu Mediolani. Verum cum Hieronymus Moronus, primarius ipsius ducis Francisci consiliarius, ac ejusdem factionis, ut fertur, principalis minister, multiplicatis suis litteris monuisset dictum marchionem Pischariae, quem putabat factionis participem habere, ut rem suam diserneret, eidem affirmando reliquos factionis socios jam dispositos paratolosque esse, ut in octo vel decem dierum spatio in nostros irruendum esset; idem Marchio, participato cum ceteris ducibus nostris consilio, captoque Morono, illius habita confessione totam seriem negotii complectente satis conformi in ea, qua marchio nobis suis litteris insinuaverat, collecto exercitu nostro undique sparso, aliquot civitatibus munitis, Mediolanum progreditur, ducem Franciscum interpellat, ut pro securitate nostra nobisque exercitus arcem et castra dicti status in nostrorum manus reponeret, idque custodibus illorum exequendum committeret. Annuit dux ipse, ut castra nobis traderentur, prout effectum tradita fuere, duabus dumtaxat arcibus principioribus, quas ipse muniverat,

Mediolani scilicet, in qua ipse recludebatur, et Cremonae exceptis : has enim duas in se reservandas censuit, donec de nostra voluntate certus fieret, offerens interim illas nostro nomine tenere, ac obsides dare, ac per se et per praefectos arcibus juramentum praestare, quod ex ipsis arcibus nullum exercitui nostro damnum seu praevjudicium fieret. Non placuit haec securitas ducibus nostris : vident pericula in mora, si arcus illae magis munirentur liberaeque permanerent : posse inde exercitus nostri ruinam succedere resque nostras in evidenti periculo remanere. Interpellant denique ac iterum atque iterum requirunt sub rebellionis poena, ac laesae majestatis criminis confessi atque convicti, quatenus ipsa arce Mediolani in potestate nostra ac nostrorum posita exiret, suique copiam faceret, et adversus ea, de quibus culpabatur, defensiones ac justificationes, si quas habebat, proponeret : duosque ejus rei conscios, quos penes se habebat in arce reclusos, dimitteret interrogandos ad amplio rem gestarum dilucidationem.

39. « At cum dux ipse his non amoveret, nisi a nobis mandatum haberet, nostri arcem circumvallanti, interimque de gestis nos admoneret, necessarias causas, per quas ad haec coacti fuerant enarrant, approbationem gestorum a nobis exposculant, instant ut eidem duci Francisco rescribamus, mandemusque ut arcem nobis aut nostris tradat. Nos referentes rem hanc praeter mentem nostram tentatam, nunquam volumus nec illorum gesta approbare, nec duci (ut petebatur) mandare ut castra dimitteret; semper enim in animo habuimus eam accusationem, quae in ducem ferebatur, debito juris ordine tractandam et terminandam. Nunc profecto ejus rei exitu praeteritorum veritas elici potest, cum preparata jamdiu factionis effectus illuxerit, quo magis deinceps eisdem nostris ducibus credere debeamus, non possumus non laudare et approbare eorum prudentiam et fidem in conservatione dicti status, ipsiusque nostri exercitus, et illius arcis assecuratione, ne amplius muniri possent, neve inde majoris mali et incommodi occasio praestaretur. Nec id quidem ita perperam et injuste gestum videtur, prout sanctitas vestra sibi suadet; dato enim fundamento quod ipse dux Franciscus laesae majestatis reus accusaretur, et si minus dumtaxat testis adesset depositio, ubi plurimum tamen adest testimonium, ex quibus, etiamsi essent socii criminis, et factionis participes, poterit jure merito contra ipsum ducem procedi, et ad capturam et ad torturam, et cogi, ut sui copiam faceret, ac in vinculis causam diceret, suasque defensiones et justificationes carceratus adduceret : non autem in arce reclusus audiri debuit. Quinimo contra eum vocatum et non comparentem, ac se subtrahentem, et resi-

stentem potuit in ejus contumaciam pronuntiari, ut pro confessio et convicto haberetur : sed et priusquam id fiat, accusato non comparente, nec sui copiam faciente, licite ad manus curiae redimuntur illius bona, quae etiam a die ingressi criminis ipso jure publicata confiscataque censuerunt : sique hinc non tanta causa genitus et doloris vestrae sanctitati parata videretur, si dominus vasallum ingratum, et laesae majestatis reum puniendum censeat; ni forsitan (quod in mentem cadere non potuisset id gemendum dolendumque putet, quod eidem hanc foveam, in quam incidit sub claritatis specie paraverunt, ipsimumque ad hujusmodi discrimen deduxerunt; sed potius ingemiscere ac dolere deberet non solum vestra sanctitas sed universa respublica, quod sine justa causa, sineque culpa nostra, tam ingens exciteretur incendium, quo et turbatur universus Ecclesiae status, et tota scandalizatur Christiana religio ».

40. Instituta fuerat actio de pace inter Ponticem et Carolum V interprete Herrera, de quo supra memoravimus, circa cujus formulam disceptatum est. In primis cum Clemens Rhemium ac Ruberium sibi restitui a duce Ferrarisiensi peteret, assensit Caesar ea lege addita, ut censuris a Sede Apostolica dux ipse solveretur, ne si ab eo postea repeteretur Ferraria, nova bella orientur. Levior haec erat contentio : at omnium exitiit gravissima, quae componi non potuit, de Mediolanensi principatu; optabat enim Pontifex Francisco Sfortia illum asserere : at Carolus Franciscum ipsum ob initum superiori anno adversus eum foedus repudiabat, et Carolum Borbonium ducatum tanti praemio beneficioque afflicere decreverat, de quo in suo Apotogefico libello haec habet : « In xiv articulo ipsius capitulationis, unde illae lachrymae, illae angustiae prodire, addiderat sanctitas vestra in fine ipsius articuli disponendi de statu Mediolani et duce Francisco Sfortia haec verba formalia : « Et quia « ipsi Francisco Mariae duci nonnulla impulantur contra Caesarem, aut a Caesarea majestate « sibi concessam investituram et feudum perpetrata, cupiens eadem majestas, quantum in « se est, Italiae fovere quietem, quae servari posse « non creditur, cum ejusdem ducis a statu et « duatu remotione, ideo conventum est quod « idem dux in statu ipso permaneat et, quatenus opus sit, in eo per Caesarem de novo « confirmetur, non obstantibus quibuscumque « per eum contra majestatem suam, ut supra « dictum est, attentatis, etiam si saperent crimen laesae majestatis; Caesar namque ducem « ipsum pro innocente habere vult et ex mera « libertate sua ac totius Italiae intuitu totum « sibi remittit et indulget, etiamsi pejus quam « dicitur aut creditur errasset ». Videat, quaesumus, sanctitas vestra, quam levis existimanda foret haec immutatio, quam justa et honesta

petitio, quam optimum esset exemplum ad res bene gerendas, ad vasallos et subditos in debita fide et obedientia erga dominos continendos, quam egregiam præberet formam augendi et conservandi sacrum Romanum imperium ». Quibusdam aliis interjectis subdit :

11. « Nos tamen, qui nil aliud quam pacem, quam quietem reipublicæ Christianæ cupiebamus, quantum fas sanctitati vestræ satisfacere, nullumque rectum nostræ intentionis testimonium intactum, aut dubitationis scrupulum in vestræ sanctitatis mente relinquere, putabamus, reformavimus dictum decimumquarum capitulum ipsius capitulationis in hæc verba : « Ut
« antem nihil dubietatis seu suspitionis in hoc
« federe relinqueretur, sed omnis scrupulus de
« medio tollatur, cum in priore federe potius
« sub nomine proprio, quam appellativo, includi
« videtur illustris Franciscus Sfortia dux Medio-
« lani, qui aliquibus jam mensibus gravi vexa-
« tus aegritudine, et in summo vitæ discrimine
« constitutus fuit etiam de feloniam ac læsæ ma-
« jestatis crimine accusatus seu inculpatus, et
« si hinc aut naturali morte, aut civili iustitia
« prævia ab ipso ducatu Mediolani exidere con-
« fingeret, hæsitari posset, an fœdus ipsum ad
« alium in eodem ducatu ex Caesaris conces-
« sione vel dispositione succedentem profundere-
« retur ; ideo ad ampliorem ipsius fœderis de-
« clarationem actum extitit, quod sive ipse illu-
« stris Franciscus Sfortia vitam obierit et ab hoc
« sæculo migraverit, sive per viam iustitiæ dicto
« ducatu fuerit privatus, in eum casum Casarea
« majestas, pro Italiæ quiete et contemplatione
« sanctissimi domini nostri, ipsius ducatus Me-
« diolani investituram concedet illustri Carolo
« duci Borbonii et Alvernii ; ita quod sanctissi-
« mus dominus noster et cæteri federati, qui in
« hoc federe voluerint comprehendi, sint et
« censeantur astricti ad defensionem ipsius sta-
« tus Mediolani, etiam ad opus dicti illustris
« ducis Borbonii, dum de ipso ducatu Mediolani
« fuerit investitus : quo casu quantum ad omnia
« in federe contenta tanquam sublectas in locum
« dicti Francisci Sfortiæ fungatur omnibus ho-
« noribus et oneribus quibus ipse vivens, et in
« tali statu permanens fungi debuisset ». Hæc
« est immutatio, quam in hoc articulo fecimus,
« que velut iustitiæ et æquitali consonam ap-
« probandam et nequaquam respuendam censeba-
« mus, minimeque in mentem nostram cadere poterat, summum pastorem, vices Dei geren-
« tem in terris, adeo perfinaciter insistere debu-
« disse, quod si dux Franciscus tanti criminis
« reus appareret, impune exaderet, cogeremur-
« que inviti illi indulgere, ac in statu illo conser-
« vare, sic incensivum majoris ingratitudeinis
« majorisque delicti illi præstando. Arbitramur
« vestræ sanctitati sat esse debere, si ducatu illo
« ad nos et sacrum imperium devotulo, consensie-

bamus, sanctitatis vestræ iudicio, ut nec illum
« refineremus, nec proprio fratri concederemus,
« si personam, quam sanctitas vestra antea ad id
« gratam habuerat, nobisque nominaverat, mo-
« riente duce Francisco, providendam non minus
« gratam esse putaremus ipso duce Francisco per
« iustitiam privato, ut quod in naturali morte
« consenserat, in illius etiam morte civili recusaturus non esset ». Interjectis nonnullis, addidit
« Carolus, Clementem luendi amici Francisci
« Sfortiæ studio preces precibus, ac promissa
« promissis cumulasse, ut venia a Casare ipso
« concessa pristinos duales apices refineret.
« Offerbat nobis vestra sanctitas, si illius votis
« quoad ipsum ducem Franciscum annueremus,
« se nobis non solum decimas et cruciatus et
« pileos, (scilicet cardinalitios ad ejus vota tri-
« buendos iis, qui apud illum florent gratia,) et
« quidquid per spiritualem et temporalem pote-
« statem facultatis haberet præstaturum, sed
« etiam sanguinem et vitam ad nostram exalta-
« tionem et satisfactionem exhibiturum ». Ad quæ
« benevolentiam signa inflexus Casar ea beneficia
« illis conditionibus non astringenda respondit.

12. Dissensus etiam fuit circa regni Neapolitani fiduciarias leges, cum Carolus V censum olim pendendi consuetum, Ferdinando avo quidem remissum, sed a Leone X ob datum conjungendi illi imperii veniam instauratum Romanæ Ecclesiæ pendere nollet ; subdit namque Carolus :
« Tu decimo quinto ipsius capitulationis articulo
« continentem prætensas novitates tentatas contra
« Ecclesiasticam libertatem in regno nostro Neapolitano, cum vestra sanctitas fere totum articulum in verbis dispositivis delevisset, et cancellasset his dumtaxat verbis : « Primo dispositione
« dicti articuli additis et commutatis, quod circa
« huiusmodi observentur, quæ in investitura
« regni Neapolitani ipsi Casari concessa conti-
« nentur » ; nos hanc etiam correctionem et
« mutationem pro vestræ sanctitatis nutu admimus,
« additis dumtaxat in fine articuli verbis
« sequentibus videlicet : « his modis et formis,
« quibus per Ferdinandum regem Catholicum
« ejus antecessorem observata fuere, et juxta
« ipsius regni privilegia et jura » ; quid enim in
« hoc immutatum, quod respiciendum videretur,
« si antecessoris rectos tramites insequendos
« putamus, si jura et privilegia regni nostri ser-
« vare studeamus ? » hæc Carolus V, dissimulans
« discrimen, quod inter ipsum ac Ferdinandum
« intercedebat ; remissus enim fuerat census
« Ferdinando, cum optime de Ecclesiæ meritis
« esset, propagato late Christi imperio : at Carolus
« imperium ab hæreticis Christo et Ecclesiæ magna
« ex parte eripi permisisset, dum Pontificum
« summq; Casareum decreta adversus pseudo-
« monachum apostatam exequi detractabat : denique
« regno Neapolitano conjunxerat imperium,
« quod Ferdinando legibus velitum fuerat. Cum

autem Carolus in suam voluntatem Clementem adducere non posset, ad Concilium provocavit, dum ita apologiam suam clausit :

43. « Verum si sanctitas vestra nos ab his culpis et objectis immunes non censerit, nostrasque excusationes et justificationes pro veris et ullimis non habuerit, si arma contra nos continuarit, et illorum depositioni non consenserit, si universalem pacem amplecti nolit, cum tunc non patris sed partis, non pastoris sed inuasoris officium assumeret, si æque rectus eorum iudex non censeretur, nullo alio hinc superfluo superiore, cui nos et nostra objicere debemus, eaque omnia, que nobis objiciuntur, aut in posterum objici possent, vel tentari, sive personam sive imperium, regnaque et dominia concernant, simul et ea omnia, que nobis ex adverso pro nostra justificatione et innocentia ad Christianam reipublicam quietem præcedimus et prætereundum possumus, ad sacri generalis Concilii totius Christianitatis cognitionem et iudicium remittenda consueimus, illique nos et omnia, que cum sanctitate vestra habere possumus, aut deinceps habituri sumus, omnino subijcimus. Supplicamus præterea eidem vestre sanctitati illamque in Domino hortamur, quatenus pro suo pastoralis officio, proque cura et sollicitudine gregis sibi commissi, dignetur ipsum sacrum generale Concilium indicere et convocare in loco tuto et congruo cum debita termini præfixione; nos enim cum ex his et aliis satis notoriis causis turbari videremus universum Ecclesie et Christiane religionis statum, ut nobis ac ipsius reipublice salutis consulatur, pro his omnibus ad ipsum sacrum universale Concilium, cuius etiam officium per viam querere his de causis implorandum censemus, petentes cum ea, que decet, instantia apostolos et litteras dimissorias semel, bis, ter et pluries nobis concedi, et de horum petitione testimoniales litteras fieri ac expediri in ea, qua decet forma, quibus suis loco et tempore uti valeamus; et cum ad hæc solemniter peragenda ejusdem solemnitatis præsentia minime habere queamus, ut inde forsitan futuris gravaminibus occurramus, has nostras ejus nuntio Apostolico penes nos agenti, et legationis munere nomine vestre sanctitatis fungenti, per actum publicum coram notario et testibus exhibendas intinandasque censuimus. Datum in civitate nostra Granate die xvii mensis Septembris an. mxxxvii, regnorum nostrorum Romani viii, aliorum vero omnium xi ». Ita ergo Carolus a summo Pontifice ad Concilium provocabat, qui clientes suos ab ipsomet Cesare ad ordines imperii provocantes non tulisset; quanquam imperium ab hominibus, Pontificatum a solo Deo constitutum fuisse constet, ac propterea longe potiori jure ab rege ad regni ordines, quam a Pontifice ad Concilium provocandum sit.

44. *Humanioribus litteris Carolus spondet Pontifici suam obsequium.* — Proximo die cum hortativas ad pacem Clementis litteras accepisset, paribus studiis ad restituendum Christiano imperio pacem se consensurum est pollicitus: observat enim Guicciardinum Clementem tenuisse priores litteras scripsisse ad Casarem, quod acerbiores vise essent, ac nimium illius animum exasperatura viderentur; submisisse itaque alias paterni in Casarem ipsum amoris nolis insignes, atque internumtio suo præcepisse, ut priores relineret, posteriores vero traderet; sed mandatum hoc serius allatum, cum internuntius jam priores tradidisset. Addit auctor, Carolum apposita litteris ambabus responsa, acerba scilicet acerbis, humanioribus humana reddidisse :

« Carolus, divina favente clementia electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, etc. rex.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Non mediocri cordis dolore ad litteras sanctitatis vestre, quas vigesima tertia Junii ad nos dedit, rescripsimus, cum novissime ejusdem sanctitatis vestre nuntius alias litteras postridie a priorum data scriptas nobis exhibuit, in quibus licet adhuc videamus sanctitatem vestram aliam certe opinionem de nostra erga universam rempublicam Christianam, et sacrosancam istam Sedem anima atque voluntate relinere, quam actiones ipsæ nostræ promerentur, non potuimus tamen non letari prospicientes in eisdem litteris sanctitatem vestram propensiori æquiorique animo pacem optare, blandiusque, quam antea, nobiscum agere: atque utinam ita in potestate nostra esset labantis Christiane reipublice rebus consulere, et pacem universalem demum componere, prout in aliorum manu bellum movere, et pacalam Christianam rempublicam turbare exitit, videret profecto sanctitas vestra ac ceteri ejus fœderati, quam sit animus noster ab eorum opinione alienus, licet ut verum fateamur nequaquam nobis persuadere possumus sanctitatem vestram, que actiones nostras novit, hæc ex animo et vere dicere, sed potius terroribus quorundam, quibus Christiana tranquillitas minus expedit, perterrefacta ad hæc impulsa videtur: speramus tamen Deum optimum maximum, cujus gratuita benignitate justa nostra causa hæcenus approbata est, sanctitatis vestre animum mutaturum, ejusque electi populi salutem potius quam privatis quorundam affectibus atque dolis consulurum: et nos, qui et meritis et viribus nostris quodammodo semper divisi in solius Dei præsidio spem nostram collocavimus, ejusque clementiæ victorias nobis ab eo concessas acceptas tulimus, nostraque ita proteclurum, ut evidentiore etiam testimonio animus noster cunctis patefiat, nosque commodius et liberius ipsius nomen et glo-

riam, qua nihil nobis charius inquam fuit, promovere valeamus.

« Sanctitatem igitur vestram quanto possimus affectu rogamus, ac per effusum Jesu Christi Redemptoris nostri sanguinem obtestamur, ut Christiani populi calamitatibus prospiciat, nec tot caedes, tot vulnera, totque horrenda mala in Christi corpus, ejus sanctitatem vestram caput esse profiteamur, inferri patiatur: nos enim, beatissime pater, quandoquidem sanctitas vestra de nostro erga Deum animo quid enim erga rempublicam Christianam dicemus, cum quidquid vel boni vel mali ejus populo fit, ipsem vel ingratum vel acceptum ferat dubitare videtur, ipsummet Deum immortalem testamur, pro vicili semper conaturos esse, ut et sanctitas vestra caeterique Christiani nominis principes intelligant, nihil atque nobis cordiesse, quam Dei gloriam, ejusque populi salutem, pacem et tranquillitatem ferventiori studio in dies stabilire.

« De peculiari vero nostra erga sanctitatem vestram voluntate ingenue fatebimur, nos nihil unquam praetermisisse, quod ad obedientis filii officium pertinere possit: quae omnia sanctitas vestra facile experiri poterit, si non privatis, sed publicis rebus consulere, nostrumque animum, qui a sanctitatis vestrae observantia, dum eam Christi vices gerere recolinus, minime abesse potest, tanquam communis pater amplecti, Christianisque rebus in deterius prolabentibus, prout latius in aliis litteris nostris ad sanctitatem vestram scripsimus, pio studio adesse voluerit: quod ut faciat, sanctitatem vestram etiam atque etiam rogamus, illique veram a Deo optimo maximo felicitatem ex animo optamus. Dat. in civitate nostra Granatae die xviii mensis Septembris, anno Domini mxxvi, regnorum nostrorum Romani viii, aliorum vero omnium xi ».

45. *Deiio publici dissidii causas in Pontificem et Gallorum regem avertere nititur Carolus Epistola ad cardinales necnon in libello ad Septemviro transmissa.* — Licet ita flecti ad pacem Caesar videretur, interjectis tamen nonnullis diebus, ad cardinalium senatum Apologeticas dedidit litteras¹, quibus publici dissidii et mali causas in Pontificem inque Gallorum regem avertere nitentur, eosque ursit, ut horlatus Pontificem ad Oecumenicum Concilium pro reprimenda haeresi Lutherana cogendum inducerent: Spirensis enim conventum, in quo Germania a Romana Ecclesia desciscere parabat, non sine maxima difficultate disensum; ac si illud indicare abnueret, instiluit ut ipsi celebrandum curarent.

« Carolus, divina favente clementia, etc. reverendissimis in Christo patribus dominis sanctae Romanae Ecclesiae cardinalibus, amicis nostris charissimis, salutem cum incremento omnibus boni.

« Reverendissimi in Christo patres, amici charissimi. Tanto profecto animi dolore meus nostra discredatur, dum ea, quae Romanum Pontificem suae Pontificiae dignitatis oblitum non contra nos tantum, id enim aequiori animo pateremur verum in maximum Christiani nominis dedecus, contraque totius reipublicae, quam induxeramus, pacem et tranquillitatem moliri audimus, ut tametsi animo cerle perturbato, moderatis tamen verbis mentem nostram vobis aperire, actionum nostrarum (quanta pro rei magnitudine licet brevitate) rationem reddere, et a reverendissimis paternitatibus vestris nostro ac totius Christiani populi nomine auxilium implorare cogamur. Cum enim in ipso imperii nostri initio a Deo optimo maximo in lauti principatus culmine constitutos arbitraremur, non ut imperii limites cum Christiani sanguinis jactura extendere propagareve studeremus, sed quo imperialis dignitas auctoritate et potentia decorata et observaretur a nullis, et contemneretur a paucis, indeque Christiana respublica bellorum injuriis in extremum fere discrimen adducta, sempiterna tandem Caesarea dignitatis beneficio pace fueretur. Hoc itaque animo relicta Hispania ad Germaniam venimus, ortas ibidem seditiones inter quosdam principes divino favore sedamus, nihilque omittimus quod (judicio nostro) ab optimo Caesare sperari poterat.

« Verum dum nos Christianam tranquillitatem stabilire curamus, ecce Gallorum rex, quem uti patrem colebamus, nostrae dignitati subinvidens, in statum ac honorem nostrum nihil non moliri conatur, nosque tandem ad arma provocat invitos. Fatetur hoc summus Pontifex Leo, fatetur serenissimus Angliae rex, quos pro pace a Gallo obtinenda sapienter sollicitare fecimus, quique suis viribus justae nostrae cause adesse non negarunt: fatetur et hoc divina justitia quae ita nobis adfuit, ut post tot parvas victorias omni humano tandem auxilio destituti, victis hostibus eorumque rege capto, victores evaserimus. Hinc data opportunitate, qua nostro de republica bene merendi studio satisfacere liceret, ab ipsis hostibus victis pacem primi flagitamus, tantumque petimus, ut quae a praedecessorum nostrorum manibus eriperant et contra jus fasque occupabant, nobis restituerentur. Equissima postulata nostra impetramus: pacem inimus: foedus percutimus; et nihil in eo cautum volumus, nisi quae ad Dei gloriam, communem reipublicae pacem, Christianae religionis decorem et augmentum, et sanctae Sedis Apostolicae veram dignitatem pertinere arbitramur.

46. « Percussio foedere Gallorum regem captivum nostrum convenimus, omnibus beneficiis, omni humanitate atque benevolentia ejus animum pro Christiana tranquillitate nobis de-

¹ Ext. apud Dolg. lo. t. p. 500.

vincere curamus, et mutuo data acceptaque fide amicitiam firmamus, ac maximo cum honore affectum in Galliam datis obsidibus redire permitimus : ad Pontificem ceterosque Christianos reges scribimus, ut si Christianam rempublicam pacatam optarent, eorum patentes litteras ad nostrum utrumque mitterent, quibus an huiusmodi fœderis beneficio uti vellent, prout conventum fuerat, declararent. Nondum tamen sempiternam in Christi populo pacem firmasse gloriari ceperamus, cum novos bellorum tumultus pullulare gravissima animi nostri molestia sentimus. At ubi a Pontifice de nobis ut aiebant non bene contento id manare audimus, Don Hugonem de Moncada oratorem nostrum mittimus cum facultate amplissimisque mandatis, ut omnibus mediis, quibus id fieri posset, Pontificem de nobis contentum reddere curaret, ita ut homine audito, nostro animo perspecto, nil aliud a nobis optasse suis ipsemet verbis fateretur. Dumque nil tanto pastore indignum nobis pollicentes ejus optimum responsum præstolamur, Pontificis nullius litteras sanctitatis suæ in forma Brevis proxime elapsi mensis Junii die xxiii scriptas, xx Augusti nobis legendas dedit : quibus perfectis, cum non tantum a summo Ecclesiæ pastore, a communi omnium patre Christique vicario, sed etiam a reverendissimis paternitatibus vestris, sacroque vestro ordine, quibus Apostolorum auctoritas tribuitur, emanatas esse credamus (nec enim rem tanti momenti vobis inconsultis factam putamus) quo simus animi dolore affecti, vos ipsi iudicate. Quis enim non miraretur stuperetque, videns a tanto Pontifice, a tot tantisque, tanta religione, pietate atque prudentia Præditi Patribus, tales litteras in Christiani principis Romanorum Caesaris, atque Apostolicæ Sedis protectoris honorem et dignitatem tam inconsulte prodire? in quibus nihil præter bella, seditiones, proditores, perniciose consilia, temeraria iudicia, impropria, injuriæ, falsæ criminationes, atque huiusmodi tam a Pontificia dignitate aliena tractantur, idque id nos optime de republica Christiana meritis, et qui nullum unquam nec Cæsarem, nec regem, nec principem, nec privatum aliquem fuisse fatebimur, qui majori (nec tanta quidem) fide, religione atque observantia sanctam Sedem Apostolicam veneratissimè sit, qui cæteris posthabitis majori studio ejus ditionem et dignitatem tutatus sit.

47. « Parmam enim et Placentiam a Romani imperii feudo disjunctas, Sedi Romanæ nullo jure coacti possidendas restitimus, importunasque Germaniæ et universi Romani imperii preces contra gravamina et oppressiones, quas a Sede Romana pati, cum in Wormatiensi conventu essemus, passim conquerebantur, obtulatis aurbus pro imata nostra erga Apostolicam Sedem observantia obaudivimus. Subortæ

sunt ea de causa variæ rerum difficultates et incommoda, pullulat in dies magis Lutheranorum insania, gravamina ubique divulgantur, omnes unanimes remedium implorant : petunt fieri generale Concilium, in quo et Lutherana impietati et Romanæ curiæ (ut aiunt) oppressionibus obviam iri possit. In civitate Spirensi conciliabulum indicunt, ut in seditionibus ortis usque ad generalis Concilii decisionem ordo aliquis statueretur. Vidimus Germanorum animos in Sedem Romanam graviter commotos, verentesque ne huiusmodi conciliabulum Germaniam a Romani Pontificis obedientia diverteret, Spirensium congregationem gravissimis penis prohibemus; eis tamen pollicemur quanto citius fieri possit generalis Concilii indictionem fieri curaturos. De hac re ad Pontificem scribimus, ut Germaniam ab imminenti periculo per huiusmodi generalis Concilii indictionem liberare dignaretur instamus. Ipse vero de conciliabuli prohibitionem gratiam habet, generalis tamen Concilii petitionem in tempus (ut aiebat) magis conveniens differendam censuit, ita ut pro nostra erga sanctam istam Sedem observantia maluerimus Pontificis affectibus potius quam Germaniæ precibus annuere.

48. « Nunc vero sanctitas sua, vestro etiam (si id credendum est) accedente consilio, tot erimina in nos jacit, ac si penitus Romanæ Ecclesiæ adversarii haecenus fuissetemus : hinc enim de nostro erga publicam pacem animo (nullo profecto recto iudicio) dubitat, nosque a Christianæ republicæ perturbatione deterret : quasi vero noster erga rempublicam animus clarior non sit, quam ut cujuspiam admonitione egeat. Si enim de Caio Cæsare indicatum est quod maluisset non dimicare quam vincere, eaque victoria adepta pacis auctores libenter audiverit; cur de nostra voluntate a communi omnium patre per contrarium discernitur? ille pacis auctores audivit, nos vero hostibus victis pacem primi obtulimus : nec tantum hostem captivum regie dignitatis restituisse contenti, Lusitaniam reginam sororem nostram natu maximam, et in secessionis gradu secundam ipsi matrimonio copulavimus, quod profecto ante victoriam minime a nobis impetrare potuisset. Quanto igitur nostra C. Cæsaris clementiam excedere deberet, vos ipsi iudicate. Ad hæc etiam Pontifex consilia nostra ad suæ dignitatis et Ecclesiasticæ libertatis oppressionem tendere videtur asseverare, cum ea, quæ pro Romana Sede præstita commemoravimus, adeo omnibus nota sint, ut inde nonnihil Germanorum animos a nobis alienaverimus ». Si divinam gloriam, si fidei puritatem, si Ecclesiæ dignitatem asserere ex animo Carolus optasset, distinxisset ferrum in Lutheranos, et qui Pontificem et Gallorum regem capere potuit, Lutherum utique capere Germaniamque lamimmani monstro

liberare potuisset. At sero postea agnovit, Lutherum magis calamo, quam reges potentissimos ferro illi nocuisse. Subdit Carolus :

49. « Perpendite igitur, patres reverendissimi, an in hoc Pontificis beatitudo suis et Apostolicæ Sedis rebus consulat, an sit Pontificiæ dignitatis Christianorum principum animos adversus Ecclesiæ protectorem ad arma (ut ipsi animi) incitare, ac suis stipendiis tot corporibus atque animabus æternum exitium parare. Causam audite, ut subditum nostrum magni sceleris accusatum nobis, jure prævio, punire non liceat, ob idque armis nobiscum certare contendit : quod tametsi ei ex sententia succederet, quid (quæso) Christi vicario dignum facturus esset, nisi ut justitiam, quam promovere tenebatur, impediat, Ecclesiæ thesaurum in alios certe usus convertendum exhauriat, ac Romanam Ecclesiam et universum populum Christianum in extremum discrimen adducat ? Hæc ergo atque hujusmodi alia ingenti cordis dolore perturbato animo pensantes, publicam Christianam calamitatem nobiscum deplorare cœpimus, atque non nostro tantum honori, sed Christi gloriæ, ejusque electi populi salutis consulere ex animo cupientes, ad Pontificis litteras rescribimus, justificationem de his, quæ nobis falso objiciuntur, damus, pelimusque ut generale Concilium indicat, ac alia faciat, quæ ex incluso litterarum nostrarum exemplo vobis videre licebit. Quæ omnia, patres reverendissimi, vos latere nolumus, ut si ex litteris Pontificis ejusve suasionibus sinistram aliquam suspicionem animi nostri erga sacrosanctam istam Sedem non bene dispositi concepistis, justificationibus nostris recto judicio perspectis, pristinum erga nos animum induatis, ac omnem prorsus iniquam opinionem abjicientes, labanti Christianitati subveniatis.

50. « Agite igitur, patres reverendissimi, et tanti mali causam cognoscite, Romanum Pontificem a tam impio avertite consilio, vestrisque monitis tantum apud eum efficit, ut meminerit se a Deo optimo maximo non ad perniciem, sed ad salutem sui populi, non ad arma, sed patientiam et humilitatem in Romani Pontificis solio constitutum, recordeturque nos eadem ratione in Romani principatus apicem erectos, unde peculiari quodam affectu Christianæ reipublicæ rebus consulere præ cæteris tenemur, ut a principe nostro Christo degenerare velimus. Si vero beatitudo Pontificis votis nostris tam pro nostra justificatione, quam pro Christianæ religionis salute in generalis Concilii indictione annuere negaverit, tunc juxta juris ordinem reverendissimas paternales vestras ac sacrum vestrum collegium hortamur, requiramus atque moneamus, ut quæ de indictione Concilii a Pontifice petimus, eo negante, aut plus æquo differente, vos debito ordine procedentes præstare non dif-

feratis, protestantes apud omnipotentem Deum, si quid inde incommodi ac detrimenti Romane Ecclesiæ et reipublicæ Christianæ accesserit, id non nostra, sed eorum culpa futurum, qui suis affectibus potius quam Christi gloriæ, ejusque populi salutis inservire maluerint ; quod de vestro erga Christianam reipublicam animo atque voluntate nobis minime persuadere volumus. Si vero reverendissimæ paternales vestraequissima hujusmodi postulata nostra concedere negaverint, eorumve executionem plusquam decet ac dignitas nostræ ratio exposulat, distulerint, nos pro nostra erga Deum gratitudine, proque dignitate nostra imperiali, qua ejus gratuita benignitate fungimur, quibus licebit remediis, ita in his pro virili providere curabimus, ut nec Christi gloriæ, nec justitiæ nostræ, nec Christianæ reipublicæ salutis, paci et tranquillitati quovis modo deluisse videamur. Dal. in civitate nostra Granatæ die vi mensis Octobris, anno Domini MXXVI, regnorum nostrorum Romani VII, aliorum vero omnium XI ».

51. Non minus valebat eloquentia Francorum rex, ut civilium bellorum ac rei Christianæ excidii invidiam in Carolum Caesarem ac Hispanos refunderet, libellumque eo argumento ad Germanos principes transmisit, in quo Hungariæ excidium ob aversa in Gallos arma Casarea acerbè dullebat. Contra vero Carolus, ut aspersam sibi maculam elueret, has ad seplemviros scripsit litteras ¹, auxiliaremque exercitum ad Turcas retundendos pollicitus est.

« Carolus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus, reverendissimis et illustrissimis principibus sacri Romani imperii electoribus, etc.

« Dum proprii commodi atque etiam gloriæ obliti reipublicæ salutis et præsertim Germaniæ quieti ex animo consulere optamus, Gallorum regem, quem (ut omnibus notum est) optimo jure captivum penes nos detinebamus, postquam omni benignitate et clementia in his nostris Hispaniarum regnis exceperimus, magnoque honore a subditis nostris tractatus extitit, tot eum beneficiis affecimus, ut si suæ ipse felicitati non invidisset, in Ticinensi conflictu non modò non cecidisset, sed vicissè ab omnibus videri potuisset. Hostis erat : illi charissimam sororem nostram natu maximam, et in tantorum regnorum successionis gradu secundam in matrimonio collocavimus, ut ex hoste sororius fieret. Christianæ reipublicæ turbator communi omnium judicio habebatur : communis salutis gloriam illi impartiri volumus. Multa a prædecessoribus nostris tum Hispaniarum regibus, tum Burgundionum ducibus violenter occupaverat, et præter jus fasque detinuerat : jura in his nostra illi concessimus, solumque ab eo pelimus, quæ

¹ Ibid. p. 102.

citra honoris et dignitatis nostrae diminutionem, ac subditorum nostrorum perpetuam indignationem omittere nequimus, et quae ipsemet vel non rogatus, (si modo Christianissimus nuncupari vellet) nobis restituere debet. Hisque beneficiis affectum regem captivum regiae dignitati restitimus, atque (multis licet dissuadentibus, qui minus ejus fidei credendum asseverabant) illi in Galliam abundi copiam fecimus, maluimusque ejus fidem experiri, ac illi de jure nostro aliquid potius cedere, quam ut ulla Christiana reipublica mala, si quae forsitan evenirent, quovis modo crimini nostro nostrae culpae ascribi possent.

52. « Omneque, intestinis seditionibus pacatis, iter nostrum (uti inter nos conventum erat) ad Italiam paramus, armaque nostra in simpliciter nos religionis nostrae hostes communibus auspiciis convertenda disponimus, quibus et Hungaria defendi, et hostes submoveri potuissent, suam fidem ex nostro metientes animo, ille saevissimum bellum in nos parat, intoque cum Romano Pontifice, aliisque nonnullis Italiae potentatibus foedere offensivo, divisoque inter eos regno nostro Neapolitano, dum altervanis sollicitationibus omnia quae nobis promiserat se praestitutum asseverat; alter vero ad Hungariae defensionem nos invitat, ut nos invaderent incautos, nostra ac sacri Romani imperii dominia hostilibus armis aggrediuntur: nullaque nostri, nec amoris, nec benevolentiae, nulla Christianae reipublicae salutis, nulla religionis nostrae honoris ratio in his habita est. Quorum conatus cum ex eorum sententia justo Dei judicio minime succedant, Gallus ipse rex non contentus armis nobiscum congregi, convitia in nos jactat ». Et infra :

53. « Ad vos igitur apologiam illam, seu verius invectivam, una cum ejus refutatione pro justificatione nostra edita his annexam mittimus ut plenius diffusiusque pernoscat, quo jure ratione Gallus suam fidem atque jusjurandum violatum excusare queat: qua ratione se pacis cupidum ostendat, honestaque pacis media se nobis obtulisse praedicet, dum non modo pactis stare noluisset, sed contra fidem ullo citroque datam atque acceptam, offensivo foedere contra nos percussit, cujus etiam exemplum cum his transmittimus, dominia nostra hostilibus armis invasit: quo affectu Christianam reipublicam, nostraeque religionis ornamentum, atque Christi nominis gloriam prosequatur, qui dum saevissimum Turcarum tyrannum cum magna militum atque instrumentorum bellicorum copia Pannoniam invadere audivit, ille in nos bellum movet, viresque nostras ad Hungariam destinandas intra fines nostros pro subditorum nostrorum protectione continere coegit: quo factum est, ut cum maxima Christiani nominis ignominia hostis voto suo potius sit, firmissimo illo

religionis propugnaculo suae impietationi subjiciendo, florentissimo rege extincto, Christiane cultoribus a suis adibus profligatis, tot templis profanatis, fusoque tot innocentium sanguine, quod certe non absque summo cordis dolore referre cogimur ». Et mox: « Si Christianae religionis periculum timebat, si reipublicam salvam cupiebat, si ferrum, quod in fidei hostes stringendum erat, si vires, quae in ipsos vertende, si consilia ad eos submovendos exercenda in nosmetipsos convertit, si Christianam manum, Christianum sanguinem effundere tanlopere execrabatur, cur ipsemet, novis bellorum tumultibus excitatis, reipublicam in discrimen adduxit? cur pacatam turbavit? cur armis dominia nostra invasit, a Christianique sanguinis effusione regni sui initium auspicatus est? cur vires et consilia nostra saepius contra communes religionis nostrae hostes destinata suis machinationibus, suisque conatibus a communi salute prorsus alienis ad subditorum nostrorum defensionem avocare coegit? cur toties victus, divina justitia juste nostrae causae favente, toties adversam mavall experiri fortunam cum Christiani sanguinis effusione, quam Christi gloriae suoque honori ac dignitati consulere?

54. « Haec tametsi omnibus omnino nota sint; nihil tamen veritus, an vera an falsa loquatur, omnem in nos culpam convertere conatur, dum multo sanguine exiguum terrae spatium nos querere ait: exiguo profecto terrae spatio, pro tanti regis redemptione, Burgundiae videlicet ducatu, contenti fuimus; quem etiam nunquam peluissimus, ni jus nostrum, quod in eo habemus, prout ex Gallorum apologiae responsione clare videre licebit, omnibus notum esset, illiusque contemptus ignaviae potius quam aut religioni, aut liberalitati, nobis ascribendus esse videretur: et licet rex ipse, tum in foedere, tum extra foedus suis propriis verbis ex suomet ore prolatis, sanctoque jusjurando confirmatis, promiserit sese illum nobis restituere velle, deindeque a captivitate liberatus in suo regno consistens saepius et verbis et litteris propria etiam manu ad nos scriptis, se omnia in foedere contenta ex integro implere servareque velle profiteretur, ac demum mutata sententia, hujusmodi restitutioni intendere noluisset; nunquam tamen violati foederis injuriam persequi, ejusque dominia invadere, novisque simultatibus publicam tranquillitatem turbare volumus ». Et paulo post :

55. « Quod igitur variis dilationibus tempus inane consumitur, quod Christianorum agri vastantur, quod urbes diripiuntur, quod incendia vagantur, quod caedes committuntur, quod hostium fines propagantur, eorumque vires in dies accrescunt, debet certe hoc Christiana reipublica regi Francisco, qui in medifullio Chri-

stianitatis constitutus, glorians ac jactans se ab hac Christianitatis incendio imminente periculo longe abesse, nihil non interturbat, nullum in pace vivere permittit, mittenda in Turcas arma in suum caput convertere conatur : nuntios adjuvandum rempublicam destinatos, in suo regno detinet, atque inter suos triumphos Turcarum in sororii nostri regno irruptionem annumerat, sibi que hoc satis esse credit, si a suis Christianissimus nuncupetur, sororiique nostri sortem miserissimam prædicat, qui pro fide, pro religione, pro patria, ac pro Dei gloria Christo Deo optimo maximo vitam suam devovit, ad feliciorumque vocatus, optimi, strenui atque magnanimi principis laudem apud posteros reliquit ». Et infra :

56. « Die vigesimo proximi mensis Januarii in hoc nostro Castellæ regno in oppido nostro Valisoleti, quo nunc tendimus, generalem conventum celebrabimus, ubi tractabitur de mittendo eum ea, qua decet celeritate ad Germaniam auxilio, quo non modo ipsam defendere, sed hostium conatus infringere, eosque a Christianorum cervicibus submovere valeamus : Hispanorum namque animi hac injuria commoti et exasperati, vires, opes propriumque sanguinem jam ultro offerre cœperunt, nosque ad hanc expeditionem stimulant, pro qua, si expedire videbitur, non regna tantum ac dominia omnia nostra, sed personam, sanguinem atque animam ipsam nostram Christo Deo optimo maximo nos devovisse profitemur. Si vero interea Gallorum regi (Deo inspirante) respiscere contigerit, ad nostramque amicitiam redire voluerit, nos certe omne illius commodum, honorem atque dignitatem ex animo promovere curabimus, illique injuriam hanc libenter condonabimus, atque de jure proprio illi cedere parati erimus, ut sedatis contentioibus, communibus auspiciis hostes profligare illosque a suis sedibus submovere, vel si Deus concesserit, in ovile Christi redigere facile valeamus. Dat. in civitate nostra Granatæ die penultima Novembris, anno Domini MDCXXVI, regni nostri Romani vim ».

57. *Admoniti principes a Pontifice de Hungariæ periculo.* — Ita Carolus et Franciscus evastate a Turcis Pannoniæ culpam in se invicem conjiciebant, eum superiora potius damnare dissidia, atque arma adversus communem hostem vertenda conjungere debuissent : sed neque ipsos florentissimi regni excidium, ut impendens alia mala propulsaret, permovit. Eo vero graviores culpam ambo subiere, quo a Pontifice ineunte anno de impendente Hungariæ clade communiti, atque ad pacem conciliendam incitati fuerant. Missus est ea de causa Paulus Victorius orator ad Cæsarem, ad quem hæc data litteræ ¹ :

« Cæsari.

« Etsi superioribus diebus per alias nostras litteras serenitati tue significavimus, quo in metu et periculo rex regnumque Hungariæ versantur : quoniam tamen postea nunc nobis sunt litteræ adlate, quæ et paulo ante audita confirmabant et certiora gravioraque insuper afferbant, decrevimus mittere dilectum filium Paulum Victorium ad serenitatem tuam, ut cum de his rebus, tum de nonnullis aliis ad communem item Christianitatis salutem pertinentibus, tum ea nostro nomine ageret, loqueretur, etc. Dat. Romæ xxii Februarii MDCXXVI, Pontificatus nostri anno iii ». Communis pariter imminendis in Hungariam Turcicæ irruptionis Franciscus Gallorum rex : nam ad ejus matrem Engolismensium principem earundem litterarum formulam, tum etiam ad Henricum Angliæ et Joannem Lusitanie reges transmissam Regestum Pontificium docet ². Sollicitavit etiam aliis Clemens litteris, quibus ascripta est prima Martii dies, Gallos proceres Montmorantium ³, Lautrechium, Vindeconensem, Brionensem, Alenonium, tum Lotharingum, Boboniumque cardinales, ut Paulum Victorium triremium Pontificiarum præfectum commendatum haberent ; quem ad Francorum regem missum fuisse hæc de causa significavit : « Ut cum eo de presentibus regni Hungariæ periculis et de remediis ad regnum ipsum succurrendum opportunis, ac etiam de nonnullis aliis rebus ad communem Christianitatis salutem iidem pertinentibus nostro nomine ageret et loqueretur. Dat. Rom. die i Martii MDCXXVI ».

58. Affecto vero jam mense Aprili, Thomam cardinalem Eboracensem regiæ Angliæ procuratorem excitavit ⁴ ut periclitanti Pannoniæ opem ferret : « Etsi, inquit, optimo et Christianissimo isti principi supervacaneum fore existimamus, tamen ea auctoritate et gratia, qua maxima apud eum polles serenitatem ejus nostro et Christi ejus in primis nomine adduces, atque adeo, ut poteris, impelles, ut aliquod omnino pecuniarum præsidium, vel per hominem proprium, ut nunc et proximis mensibus ad eam scripsimus, vel alio aliquo modo in Hungariam maturime velit transmittere, quem admodum et nos facere jam cepimus, et reliquos principes facturos quamprimum expectamus, etc. Dat. Romæ die xxiii Aprilis MDCXXVI, Pontificatus nostri anno iii ».

59. Submisisse Anglum Hungariam aurum subsidiarium Ludovico regi ad comparandum exercitum, pariterque Pontificem præter aliam vim auri quinquaginta millia nummorum ad faciendos in rem militarem sumptus suppeditasse, ad Baptistam Sangam, Pontificium in

¹ Ibid. p. 137.

² Ibid. post eand. Ep. — ³ Ib. p. 139. et regest. post eand. Ep. — ⁴ Ibid. l. ii. an. 1526. p. 76.

Anglia internuntium, scripsit¹ : aucto vero in dies magis Turcico terrore, defendenda Pannonia sollicitus Clemens internuntium suum Hieronymum Rorarium dare operam iussit apud Ferdinandum archiducem Austriae, Caesarisque in Germania legalum, ut Germanicis viribus labantem Hungariam sustentaret; eundemque monuit imminuentis Austriae discriminis, cum Turca, obtrita Pannonia, in Austriam penetraturus esset: qua de re haec scriptae litterae² :

« Nobili viro Ferdinando Hispaniarum principi, Austriae archiduci.

« Cupientes, sicut nos non pastorale modo officium, sed paterna etiam charitas, et benivolentia, qua charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Hungariae et Bohemiae regem illustrem prosequimur, et opem quam possumus adversus communem hostem Turcam ferre, mandavimus dilecto filio Hieronymo Rorario nuntio nostro quaedam in hunc desiderii nostri finem, quae ex eo plenius tua nobilitas intelliget, quam hortamur in Domino, et studiose requirimus, velit pro Dei causa et defensione affinis ac vicini regis, quae ad tuorum quoque locorum ei proximorum securitatem pertinebit, eidem nuntio nostro, et in his quae dixerit fidem, et quae circa hoc nostro nomine apud te curaverit omnem favorem praebere, etc. Dat. Romae, etc. v Mai m^o xxxvi, Pontificatus nostri anno iii ». Non tulit illi opem Ferdinandus, cum Francorum rex in invidiam vocavit³, quod Hungariae cum Turca partiendae cupidine Ludovici regis sororii exitium contempsisset.

60. *Germanorum ignavia, suadente Luthero, confirmata.* — At Joannes Coelaus veras causas aperit, ob quas Ludovicus a Germanis desertus fuerit, nempe ob Lutherianorum factionem contrariam: « Non solum, inquit, plebs et rustica turba, verum etiam plerique optimarum et nobilium trahebantur in favorem novi Evangelii, atque in odium antiquae religionis et cleri; unde cum absque seditione et tumultu novitas illa prohiberi aut tolli non posset, principes et ordines imperii concluderunt suspensive, ut quisque in causa religionis ita se gereret, et in terris suis ageret, sicut confideret justificare ac respondere coram Deo et coram Caesarea maiestate. Hinc suspensus in hunc modum omnium animis, cum nulla esset certa pax aut securitas, factum est, ut nemo Germaniae principum opem tulerit regi Hungariae et Bohemiae Ludovico, in cuius fines Turcarum imperator maximis copiis jam ingressus erat: nam et domi nihil erat securum a seditiosis subditorum animis, et omnis miles a Luthero involuntarius jam pridem redditus fuerat ad proficiscendum contra Turcas: scripserat enim ille⁴, quod praefari

adversus Turcas sil repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos: scripserat⁵ nos haecenus nihil habuisse prosperum adversus Turcam, et vires ejus atque imperium nostris bellis aucta esse in immensum: scripserat non licere Christianis bellare, sed vim et injurias pati: scripserat denique Turcam esse decies probiorem ac prudentiorem principibus nostris, ideo nihil prosperitatis a nostris expectandum esse, nec quidquam esse contribuendum contra Turcas, etc. Derelictus itaque ab omnibus Germaniae principibus pius, innocens ac inclytus rex Ludovicus Caesaris nostri sororius ». Et infra: « Ferunt Turcam pio regi in litteris suis comminatum esse, quod non solum regem ac proceres ejus esset assaturus paloque transfixurus; verum etiam religionem et Crucifixum illorum vellet omnino delere, et in silentium redigere ».

61. Supererat unica Hungaro spes in Sigismundo rege Poloniae, ad quem Clemens mense Julio internuntium suum proficisci iussit⁶, ut ipsum ad Hungariam tuendam, ac nepotem Ludovicum ab imminenti interitu vindicandum hortaretur, moneretque, ne inita cum Turca, qui nullam fidem servare consuevisset, concitassetque etiam Tartaros ad Poloniam invadendam, federa coleret.

« Baroni Burgii, nuntio in Hungaria.

« Dilecte fili, etc. Augent dolorem nostrum in dies et tuae et aliorum litterae, quo regis regnique istius pericula certiora propioraque esse nobis significant: itaque ad omnia remedia circumspicientes maxime opportunum et necessarium fore judicavimus, ut tu ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Poloniae regem statim te conferas, ejusque serenitatem in qua una aliquid spei nobis adhuc restat, nostro et sanctae hujus Sedis, ac imprimis Domini nostri Jesu Christi, cujus res praecipue agitur, nomine horteris et obtesteris, ut nedum regiam et privatam fidem suam ei, qui nemini unquam fidem pactumve ullum servare solitus est, neque adeo nunc serenitati ejus servat, quando in ejus regnum tot Tartarorum millia mittere jam molitur, praestare et servare studeat, divinam et Catholicam nostrum omnium fidem cum totius istius regni serenissimique et charissimi nepotis sui interitu ruere, et perditum iri, pati velit: id quod cum ejus quoque serenitatis regni statusque prodicione, quam sit conjunctum futurum, et ipsa per se facile poterit cognoscere, et tu illi, qui hujusmodi melius istic quam nos, nosti, plane declarata, etc. Dat. Romae die xxi Julii m^o xxxvi, Pontificatus nostri an. ii ».

62. Irrefutum adeo fuisse Sigismundum regem Poloniae Turcarum induciarum vinculis

¹ Lib. i. lit. princ. p. 211. — ² Lib. brev. an. 1526. par. ii. p. 309. — ³ Francis. I. in Apol. — ⁴ In assert. art. 34.

⁵ Lib. de bello contra Turc. contra duo mandata imperialia. — ⁶ Lib. brev. an. 1526. par. ii. p. 373.

refert Pannonum historia¹, et eas potius inviolatas servare, quam laborantibus Hungaris et reipublicæ Christianæ in discrimen adductæ opem ferre maluerit, ne scilicet arma Barbarorum et vires in se ac suos concitaret; suis tamen, qui voluntarie militare vel sub Hungario stipendia facere vellent permisisse: itaque ut numerum Polonorum, ita subsidium exiguum extitisse. Excusant Sigismundum Poloni historici²; eum siquidem subsidiarias copias ad nepotem tuendum instruxisse; sed cum Solimanus eodem tempore, quo in Pannoniam irrupit, Tauricanum Tartarum in Polonos immisisset, mittendos in Hungariam milites ad Polonia fines futandos avertisse; quippe Tartari in Lituaniam primum, inde in Volinensem, Belsensem, ac Lublinensem provincias irruptione facta, eas populati sunt: ob quam Turorum perfidiam sollicitabat Sigismundum Clemens, ut bellum pro defendenda Hungaria impigre susceperet. Cum ita Pontifex Polonum, Germanum, Gallum, Anglum, Hispanum, ad ferenda periclitanti Hungariæ auxilia horatibus urisset, misisset etiam aurum subsidiarium, demum Hungaros ipsos hortatus est³, ne sibi deessent, utque sacro Ecclesiarum thesauro pro faciendis in rem militarem sumptibus uterentur, tum ipsa prædia, domos, et alia immobilia divenderent, quibus ipsa templa et sacra contra Turicam vim et impietatem defenderent.

63. *Ingens Hungarorum clades: Buda capta a Solimanno, et Ecclesie profanata et dirempta.*

— Si huiusmodi Pontificis consilio paritum fuisset, tanti exercitus conscribi facile poterant, ut maximæ Turcarum copię pari Christianorum numero retundendæ fuissent. Porro quanquam aliqui haud gravate ea protulerunt, ut conflarentur, vel eadem dividerentur forma, plures tamen futuræ cladis ignari expilanda Turcis reservarunt, de qua imprudentia Clemens postea gravissime conquestus⁴ est. Denique cum omnium regum Christianorum repetitis vocibus frustra implorata essent auxilia, ipsi Hungari sibi ipsi defuerunt: nam cum Solimanus ducenta⁵ ferme militum millia summa celeritate duxisset, illi ad conjungendas copias et sequendum Ludovicum regem tardissimi fuerunt, adeo ut rex⁶ vix viginti sex circiter millibus militum succinctus esset; cum non expectatis quadraginta millibus Transilvanorum, quos Joannes comes ductabat, nec aliis quindecim millibus, qui ex Illyrico veniebant, nec Bohemico equitatu, Pauli Tomoravi archiepiscopi Colocensis Ordinis Minorum, viri quidem pii et

generosi, sed imprudentis, importunis suasionebus permotus, contra militarium virorum et sapientium sententiam in hostes incurrede decreverit: « Damnata est palam tanta temeritas, ut Franciscus Perennis episcopus Varadiensis », inquit¹ Hungarici Annales, « elegans, nec indoctus juvenis quasi futuri mali præsciens, eum diem, quo pugnabitur, viginti sex millium martyrum Hungarorum celebri memoria, qui pro Christiana religione occubissent fastis inscribendum, ideoque ad eam rem impetrandam Stephanum Brodericum cancellarium, si superstes et incolumis e prælio evadet, Romam mittendum esse, haud insolso ingenio nec vano præsagio dixisse memoretur ». Ad internecionem casus est Christianus exercitus, adeo ut decem equitum millia et duodecim millia pedum interempta sint. Rex etiam Ludovicus, quod a Pontifice regi Polonia patro, in Pannonia succurreret, prænuntiatum fuerat², periit, cum cœnosum rivum inter Mohacium et Chelliam vicum trajicere niteretur: « Impeditioris ripæ aggerem », inquit Istvanus³, « superare conatus reflexis habenis, respinatoque equo in profundiorē lutulenti amnis limum cecidit, ac degavantium armorum pondere, et equi collectatione oppressus miserabiliter interiit, præstantissimæ indolis atque ingenii princeps, ac omnibus corporis atque animi dotibus insignis, eoque infelici vite exitu indignus. Hæc est illa memorabilis simul et miserabilis Mohaciana clades, qua antiquum gentis nostræ decus, floremque nobilitatis et militiæ, ac quiddam virium habebamus, una eaque funestissima diminutione prostratum amisimus, copiosiusque cum inexplicabili ignominia nostra, qua Barbarorum intolerabile jugum, qua exterarum nationum servitutem subire ac perpeti ».

64. Contigit ea clades die Vigesima nona Augusti⁴: cuius rumor auxiliares copias adventantes dissipavit; addunt enim iidem Pannonum Annales: « Jam Vaivoda cum exercitu Segedinum ad Tebisei et Marusi confluentem nobile oppidum liberumque pervenerat, in quo ad quadraginta millia hominum censebantur, et Christophorus Franjeanus quindecim millia Illyrici nominis armatorum ad S. Andreae oppidum haud procul a Dravo situm adduxerat: Bohemi præterea et Moravi justo numero partim Albam regiam, partim Jaurinum duobus Georgio marchione Brandenburgensi et Adamo de Nova Domo attigerant, eosque Silesiaci equites cataphracti mox subsequenter dicebantur. Quod si Tomoreus et reliqui præcipitis et funesti prælii auctores has copias auxiliares opperiri, quam paternis consiliis juvenis regis interiitum et maleis certum exitum procurare ma-

¹ Nicol. Istvanff. l. viii. — ² Neugebaverus l. vii. hist. Polon. — ³ Lib. l. brev. an. 1526. p. 181. et par. ii. p. 141. et Istvanff. hist. Polon. l. viii. — ⁴ Clem. ubi sup. — ⁵ Broderic. episc. Vatic. apud Sambre. hoc an. — ⁶ Jo. Fah. in orat. ad reg. Angl. Guic. l. xvii. Append. ad chronolog. Naucel. Append. ad Sabell. Nic. Istvanff. hist. Pann. l. viii. Salomon. Neugeba. hist. Polon. l. vii. Sarius in commen. hoc an. S. m. ovin. hist. Turc. in Soliman.

¹ Nicol. Istvanff. ubi sup. — ² Lib. brev. an. 1526. par. ii. p. 373. — ³ Nicol. Istvanff. ubi sup. — ⁴ Append. Naucel. et Sabell. l. Istvanff. ubi sup.

huissent, commediorē utique fortuna et aequiore conditione certare, neque de successu victoria magnopere desperare potuissent. Cum ad duces infelix et lugubris adversæ pugnae exitus fama allata esset, omnes aequè attonitos et metu percussos perterriti et perturbati, sic ut hi quidem omnes eo unde venerant agminatim reverterentur: sed Anayvoda suo usus consilio exercitum retinuit, et munis castris aliquandiu ad Segedinum stativa habuit, ut quorsum consilia Sulimanni tenderent, ibi aperiretur. Fuere qui cum occulta cum hoste consilia jam tum tractare dicerent, ut postquam Ludovicus nullo hærede superstite fato functus esset, Solimanni ope regnum consequeretur ».

65. Interea Solimanni parta victoria late Hungariam populata, ipsam etiam Budam in deditione imperii sui redegit, ac rebus secundis elatus altoque fastu turgidus etiam in Italiam ad Romam occupandam se descensurum jactabat¹: qua voce percussus Clemens, atque ingenti dolore ob florentissimum regnum, quod diu Christiani imperii firmissimum propugnaculum extiterat, amissum oppressus, sacro convocato senatu cardinalibus exposuit², se jam imminente Turcica in Hungariam irruptione reges ad incunda pacis federa omni studio et contentione cohortatum, ut arma in communem hostem sociarent, nec leve auri vim ad conscribendos milites in Pannoniam submisisse: quamvis vero ipso exordio nosset Italicum bellum tuendo Hungariae regno plurimum obfuturum, necessitate tamen ad arma capienda astrictum se fuisse, cum hostis omnes honestas pacis leges respicisset: nunc vero illato a Turca tanto vulnere republicæ Christianæ, se omne studium, industriamque omnem in illo curando, abscisso quovis privati commodi vel amplificandæ familiæ respectu, collocare decrevisse; visum itaque inducias universæ Italiæ statim legibus imperandas, ascendendamque sibi classem ad Christianos reges advenados, ut qua monitis, qua precibus, qua lacrymis pacem publicam oblandiatur. Dein cardinales hortatus est, ut se ad sociandum communem parentem accingerent, ac votis precibusque divinam operam poscerent, quo sanctissimum illud opus promoveret: quod si id ad optatum exitum perduci hominum crimina vetarent, saltem in medio conatu vita ipsi a Deo eriperetur; nullam enim graviores calamitatem sibi posse contingere, quam si extinguendi tanti incendii spes sibi adimeretur. Excepta est secundo cardinalium plausu ea oratio; creditum vero a plerisque tandem icti cum Gallo federis, cum spes contra succederent. At pia illa consilia, seu Turcico terrore sensim evanescente, seu ob Commensium et Hispanorum insidias ad irritum

cecidere. Porro ex Hungarorum, qui Ecclesiarum thesauros Turcis diripiendos exponere, quam milites subsidiarios iis conducere maluerant, calamitate exemplum sumens, Pontifex sacras Ecclesiarum Italiæ opes, cruceque et calices ad suppeditandos militares sumptus distrahere, si Turca irruere pararet, constituit; atque episcopos omne templorum aurum et argentum in commentarios referre jussit, quo argumento hæc ad episcopum Hadriensem data littera³ per Italiam Encyclicæ:

66. « Venerabili fratri episcopo Hadriensi, vel ejus in spiritualibus vicario generali.

« Proximis mensibus, cum ad aures nostras pervenisset immanissimum et potentissimum tyrannum Turcarum, Christiani nominis hostem, maximum exercitum adversum regem et regnum Hungariæ parare; nos non solum illius regni principes et nobiles sacculares, sed et archiepiscopos, episcopos, abbates et alios prælatos literis et proprio nuntio nostro, quantum cum Deo potuimus, hortati fuimus, ut pro dicti regni defensione proprias pecunias exponere, et si illæ non sufficerent, omnia mobilia et jocalia pretiosa Ecclesiarum et beneficiorum in dicto regno consistentium, et urgente necessitate etiam immobilia bona Ecclesiarum et beneficiorum hujusmodi vendere, illorumque pretium ad congregandum et continendum exercitum, quo dicto Turcarum tyranno occurri ac resisti posset, convertere deberent: quod cum non fecerint, ipseque Turcarum tyrannus dictum regnum non sine maxima Christiani sanguinis effusione, ipsiusque regis miseranda caede occupaverit, intelligamusque inter alia impia et nefanda Ecclesias omnes ejusdem regni omni scelerum genere profanatas, earumque vasa aurea et argentea ac jocalia omnia a spurcissimis Turcis diripla, et in profanos usus conversa fuisse, eundemque tyrannum palam minari ad aliam Urbem nostram cum eodem et majore etiam exercitu venire; nos nulla opportuna remedia pro nostræ et dictæ Urbis hujusque sanctæ Sedis ac universæ Christianæ republicæ defensione omittere, ac nostræ omnia et Ecclesiarum omnium bona mobilia etiam jocalia pretiosa exponere potius, quam illa impiissimis Christianæ fidei hostibus relinquere deliberavimus. Itaque fraternali tuæ seu tibi, fili vicarie, tenore præsentium committimus et mandamus, ut acceptis præsentibus Ecclesias omnes tam seculares quam regulares, et tam exemplatas quam non exemplatas, in tuis civitate et diocesi consistentes visitare ac de omnibus bonis mobilibus, et jocalibus pretiosis vasisque argenteis et aureis etiam calicibus et crucibus in dictis Ecclesiis existentibus inventarium fieri, illudque ad nos cum eorum pondere et distincto va-

¹ Lib. brev. an. 1526. par. 1. p. 187. — ² Guicc. l. XVII.

³ Lib. brev. par. 1. p. 181. et par. II. p. 111.

lore quantoque transmittere cunctis. Dat. Rom. die iii Octobr. mxxvi, Pontificatus nostri anno iii ». Impositæ præterea sunt decem a Clemente ob temporum infelicitum difficultates easdem, ac necessitate coactum se id facere profiteretur in litteris ad Carolum ducem Sabaudie missis ¹: « Cum, inquit, se exhiberent nobis et Christianis omnibus difficilia et periculosa tempora aliis super alias incidentibus cladibus, nuperrime autem ipsa Hungaria, que quondam caetera Christianitatis propugnaculum esse consueverat, infeliciter amissa. Dat. Romæ viii Octobris mxxvi, anno iii ».

67. *Pontificis cum Columnensibus contentiones.* — Ob hos etiam Solimanii progressus consternatus Pontifex acceptam a Columnensibus et Hispanis in ardis Pontificia expugnatione, et Vaticane Basilicæ direptione injuriam delere oblivione, atque ad reges in pristinam concordiam reducendos incumbere constituit, tum Sabaudie ducem rogavit ², ut in tam præclaro opere interpretis officio fungi vellet.

« Dilecto filio, nobili viro Carolo Sabaudie duci, nostro secundum carnem affini.

« Dilecte fili, salutem. Gratum habuimus adventum dilecti filii Aymonis de Publiciis oratoris tui: ea enim ad nos detulit de tua in nos atque hanc sanctam Sedem observantia et voluntate, quamquam antea nobis semper ænitis et perspectis, quæ cum nobis semper jucunda, tamen hoc tempore maxime grata acciderint necesse est: talis enim principis et voluntas et auctoritas nobis valde opportuna hoc tempore et quasi oblata a Deo videtur ad concordiam inter dissidentes Christianos principes, quibus hinc inde affinitate copularis, quoquomodo conciliandam, ut Turcis in nostra reliqua imminentibus resisti possit. Nos quidem, fili, quibus tam atrocem injuriam nuper illatam fuisse audisti (nempe cum Hispani proditione, Basilica S. Petri Pontificioque palatio direptis, Clementem in arce obsedere, adereque ad indignas pactiones), omnis ignominie libenter obliviscimur, quo publicam salutem privato animi dolori anteponamus. Dat. Romæ xiv Octobris mxxvi, Pontificatus nostri anno iii ». Eodem argumento ad Beatricem ducissam Sabaudie datæ litteræ ³, precesque additæ ut sororem Cæsaris uxorem incitaret ad virum cum Francorum rege conciliandum, quo arma adversus Turcam vertentur.

68. Mutavit subinde mentem, hortante Galorum rege, Clemens ⁴, nec facta Columnensibus sponsio de accepta injuria oblivione delenda, servanda visa est, cum a conjuratis vi et flagitio extorta esset, et ea clementia improbis ad audendum quodvis facinus ansa danda esset: nec

sacrilegia in Basilica Vaticana diripienda patrata impune ferenda, nec elientum in principem, et S. R. E. cardinalis in summum Pontificem proditores sine penarum exemplo tolerandas: quæ licet de iis exigantur, non tamen sequestram cum Cæsare pacem violatam iri. Itaque cum ex Urbibus Ecclesiasticum exercitum revocasset, ex quo fœderatorum res, quæ, capta Cremona et Francisco Sfortia tradita, elferri cœperant, adeo ut recuperanda Genuæ, que a sociali classe in summis erat adducta angustias, vel Mediolani interclusis ⁵ commatibus recipendi ob Gallicarum copiarum adventum spes allugeret, omnino labefacta fuerunt: Paulum Viellium, et Augustinum cardinalem Trivultium legatum decem milium millibus succinctum ⁶ ad expugnanda Columnensium oppida excendendaque immisit, Marium igitur, Monsfortium, Gallicanum, Zagaronum, deleta flammis vel solo aequala fuere: alia tamen Columnensium arces, Pallianum scilicet et nuper Papalis milite Hispanica communita fuere, ut capi non poterint: quin etiam a Columnensibus nonnulla Pontificia oppida intercepta sunt. Postulatus est ⁷ Pompeius cardinalis de vi et proditione in Pontificem: at ille Clementem simonia in Pontificatu adipescendo admissæ per calumniam insinulavit, ac publico scripto Neapoli divulgato ad futurum Concilium provocavit: præterea, coacto circa Cæperanum exercitu, milites diripiendæ Romanæ Urbis spe inescare cœpit ⁸, et cum nonnullis Romanis proceribus in Pontificem coitiones fecit ⁹, quæ tum patefactæ et discessæ fuerunt.

69. Decrevit eodem die oratorem ad Cæsarem et Lusitanie regem Martinum, virum principem Lusitanum, qui egregium Pontifici pro sedanda Urbis seditione operam navarat, ut eos ipsos reges ad suscipiendam periclitantis rei Christiane patrocinium excitaret ¹⁰: « Te, inquit, cujus singulare erga nos et hanc sanctam Sedem fidem ac devotionem in sedandis tumultibus per quosdam seditiosos contra nos et Sedem ipsam nuper in alma Urbe nostra excitatus cognovimus atque perspeximus, ac speramus in domino quod ea, quæ tibi pro omnium Christi fidelium salute commiserimus omni sollicitudine et diligentia exequeris, ac charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum et Hispaniarum regem Catholicum in imperatorem electum, et Joannem Portugallie et Algarbiorum regem illustrem, cujus apud nos orator existis, de fratrum nostrorum consilio duximus destinandum, persuasum habentes, eidem Joanni regi gratum et acceptum futurum, quod propriis ejus negotiis omissis publica salutis curam amplexus fueris, etc. Datum Romæ xiv Oc-

¹ Lib. brev. par. ii, p. 435. — ² Ib. p. 137. — ³ Ib. p. 136. — ⁴ Guicc. i. xvii.

⁵ Ext. ea de re lit. i. ii. collect. lit. princ. p. 23. — ⁶ Ib. p. 45. — ⁷ Guicc. i. xvii. — ⁸ Lib. ii. litter. princ. p. 24. — ⁹ Lib. i. lit. princ. p. 179. — ¹⁰ Lib. brev. an. 1526. par. ii, p. 197.

lobris MDXXVI, Pontificatus nostri anno III».

70. *Hungaria mutuis discordiis attrita.* — Debuissent tantæ cladis Christianos a mutuis dissensionibus abducere, eosque inter sese ad communem hostem propulsandum federe iungere; ipsi tamen nil de conceptis jam ante odiis remisere, sed alii in alios publicarum calamitatum culpam coniecerunt: qui vero Pannoniam, abscedente Constantinopoli Solimanno ob domesticos motus a Calendero Celebio in Asia excitatos, socialis exercitibus recuperare potuissent, Ferdinandus scilicet Austriacus, et Joannes princeps Transilvaniæ Matthiæ olim regis notius filius, de partiendis inter se reliquiis Hungariæ regioque nomine adsciscendo contulerunt, mutuis se criminacionibus impetentes, quod Ludovicum regem in medio discrimine prædanda illius coronæ spe deseruissent: primus Joannes comes cum polleret exercitu, Buda et Alba receptis a suæ factionis studiosis regem se deligendum curavit, conditoque in regum sepulchro Ludovici cadavere, a Paulo Vardano designato archiepiscopo Strigoniensi ac Stephano Broderico episcopo Vacienti solemnî ritu regio diademate est redimitus, et cum Franciseo Gallorum rege fœdus percussit.

71. Cum interea Ferdinandus, ad quem ex veteri pactioe regni jura erant devoluta, in Germania ageret, a suarum partium sectatoribus, ut in Hungariam ad regnum capessendum provolaret sollicitatus, indiclis Posonii reginæ Mariæ sororis opera solemnibus ordinum regni conventibus rex creatus est, rescissa Joannis electione, quam Turcarum ope celebratam ac Ludovicum regem prodidisse Turcis, ut regno potiretur, objectum est: a Joanne itaque magna procerum pars defeit ad Ferdinandum, qui ut reliquos ab eo avelleret publicis litteris pollicitus est omnibus veniam¹, ac ipsos pristinis opibus et honorum gradui se asserturum.

« Ferdinandus rex Bohemiæ et Hungariæ, etc.

« Promittimus eisdem (nempe Stephano Barthorio Hungariæ palatino et judici Comanorum, Dalmatiæ, Croatiae et Selavoniae banis, aliisque proceribus) in verbo nostro regio, quod eos et eorum quemlibet in ipsorum beneficiis, ordine, libertate, officiis, ac in bonis et rebus omnibus contra eumdem Sepsiusensem Waivodam Transilvanum, qui præter leges et consuetudinem regni Hungariæ se per suos in regem eligendum et coronandum curavit, atque alios adversarios inimicos et æmulos, si quos pro eorum in nos fide et constantia sunt habituri, et tuebimur ac defendemus, etc. Datum in civitate nostra Vienna die ultima mensis Novembris anno Domini MDXXVI, regni nostri anno I ». Accensum est inde inter Ferdinandum ac Joannem æmulos atrox bellum, quod Hungaros mutuis cædibus

attrivit; ex quo Turcarum res in Pannonia firmatas, Joanne in Turcarum clientelam se commendante, suo loco videbimus. Quam calamitalem præsentis Joannes Eckius in suis concionibus ita declamabat²: « Quis Turcam hostem, imo canem sævissimum, trans mare adduxit? nonne duorum imperatorum Constantinopolitanorum dissidium? quando alter ex Turca quærebat auxilium anno MCCCXXX. Quis præterea tributariam Turcæ Cyprum effecit? Regum discordia. Quis insuper Turcam Rhodum adduxit? numquid non cancellarii istius ambitio, (nempe Amaralli Lusitani qui magnum non assecutus erat magistratum? Ita nobis faveat Christus, ut non hæc quoque dissensio aliquid in Hungaria monstri alat ». Consensere diebus tristes exitus.

72. *Joannes Faber legatus ad regem Anglorum.* — Dum vero hoc bellum parabat Ferdinandus, Joannem Fabrum insignem theologum, cujus consilio et doctrina ad dissolvendos Lutheraniæ sectæ dolos plurimum erat usus, oratorem ad Henricum regem Angliæ misit, ut ab eo auxilia contra Turcam Hungariæ invasorem eliceret. Habita est ab eodem Joanne Fabro coram rege et proceribus Angliæ ad eos ad sacram in Turcas expeditionem conficiendam concitandos elegans oratio, in qua de Turcarum origine, superstitione, progressibus præfatus, inter alia de eorumdem sævitia hæc proposuit²: « Quis nefandas transactionum temporum cædes, stupra, adulteria, sacrilegia, tot clarissimarum urbium eversiones referre sine lachrymis potest? Veritas et res gesta est in Mytilene, Constantinopoli et Trapezunda, quoscumque divino cultui devotos et addictos invenere Turcæ, archiepiscopos, episcopos, aut religiosos perinde ut boves in campis et foris mactari fecerunt: et in prælio Æstatis proxime non satis erat quod octo episcopos Pannonum interfecerant, sed post stragem inter mortuos Christianos archiepiscopum Strigoniensem cancellarium regni, ac dominum Paulum archiepiscopum Colocensem utrumque pro fide Christi mortuum Solomon Turcarum princeps decapitari, et in frusta ac minutissimas partes (ut nonnulli retulerunt) secari ac discindi impudico ore jussit. Turca in Rasia, hoc est, inferiori Mysia, quæ Servia nunc est, cunctis magnatibus occisus erui, quasi alter Julianus apostata præcepit: in Euboia vero innumerum populum palis suffixit, alios obrucavit, plerosque ignito ferro discerpit: pueros et infantes nondum ablaetatos saxis illis, et pro tyrannica consuetudine multos per medium scidit. Trapezuntium autem imperatorem cum Ponticæ oræ et Cappadociæ principibus, liberis, uxoribus, Bizantium velut in triumphum duxit, doctosque lachrymanda morte inferem ». Ad-

¹ Ext. apud Dolgast. to. III. p. 394.

² Jo. Eck. to. 1. dom. 3. quadrag. — ² Jo. Fab. in oration. ad reg. Angl. de Turc. orig.

didit idem orator de Turcica ambitione, quæ universi orbis dominatui inhilabat :

73. « Adhuc tam amplis imperiis, regnis, provinciis et urbibus ille orthodoxæ fidei hostis non est satiat, sed totus ad hoc tendit et animi sui audacem cogitationem adjecit, quando ad orientem solem nihil fere reliqui habet, quod rapiat; sed illic terræ et mariæ illi obediunt, jam ad nos rapacissimos suos ungues convertit, et reliquam occidentalem Ecclesiæ partem, quæ in illius comparationem quasi tenui filo pendere videtur, demoliri conatur ». Et infra : « Eapropter cum in Æthiopia supra Ægyptum Naid Gian, quem nos Pretoian dicimus, non formidet, a Syria et Assyria Meleck Las-traphi Soldanum deleverit, cum Tartaris ultra Tanaim et Maotides paludes affinitatem contraxerit (nam illorum rex viventis et nostris temporibus in nos dire ferocientis Sulimonis sororem in uxorem ascivit) et cum his Seythiis populis, qui ultra Volgam amnem, et supra Caspium mare degunt amicitiam teneat et pacem, Iberiam in qua olim Bacharites Melech pro voto habeat, Sophi Persam bis prælio vicerit, etiam ab illius regia urbe et regali sede nobis viventibus prodigaverit (ita in proximis comitiis procerum Romani imperii apud Norimbergam, ubi etiam tuæ majestatis regii oratores aderant, Sophi Persæ nuntius ad regem nostrum destinatus referebat) neque sit quod hunc Persarum regem vel alium quemquam in terra formidet, ideo huc omnes potentias viresque suorum potentissimorum regnorum convertit, ut Hungariæ et Croatiae regna sibi confirmata, et deinde tantifilium quod superest Christianitatis evertat, vastet sibi que subjiciat : sic intra sex annos sub Hadriano hujus nominis Romano Pontifice VI Rhodum insulam et civitatem Rhodiam a cruce signatis militibus expugnavit : sic Belgradum Taurini oppidum, quod alii Abam vocant, vere bellum Pannoniæ gradum, cum munitissima arce non modo Hungariæ, sed totius Christianitatis propugnaculum evicit ». Aliisque additis subdit :

74. « Anno vero præsenli, Æstate præterita Sulimon ille Turcarum imperator factus, ut se immortalē et adhuc adolescens populum sibi in viridi applaudentem faceret et conciliaret, suorumque regnorum fines auget, in propria persona sese a sedibus propriis movit, et tantquam Attila flagellum, fulmen et terroculamentum orbis cum potentissimo exercitu tam equitum quam peditum ultra centum et quinquaginta et fere ducenta millia hominum cum camelis (ut quidam retulerunt) triginta millibus, navibus tribus millibus, equis, artelleriis, munitionibus et comœatu instructissimam Hungariam invasit, Petrivardin et alia quedam munitissima castra cepit, ex his aliqua in cinerem vertit. Infinitam Christiani sanguinis multitudi-

nem cruenta et immili clade, eade mactationeque carnifex ille perdidit. Quæcumque etiam tam hominum quam jumentorum aut honorum ex lateribus fluviorum Savi, Travi, Tragi et Danubii invenit, vastavit, et in prædam quasi leogrugiens diripuit, idque in longitudinem si solam Hungariam, eamque a Belgrado metiamur, per quadringenta, et in latitudinem per ducenta ac plura Anglica milliaria et quidem parvo temporis decursu, hoc est, sex mensibus perpetravit. Quod denique horribilius est, occurrentis Ludovici regis exercitum validissimum, octo episcopos, ac regni primates et proceres profligavit et in tuæ majestatis ac omnium Christianorum regum et principum perpetuam ignominiam, et vix abluendum dedecus, pietissimum regem eumque florentissimæ ætatis juxta Tragum flumen in obscœna et profunda palude immatura morte interire fecit. Et mox triumphans Sennacherib ille blasphemus sese in ejusdem regis regale solium, quod in inclita urbe Buda fuit, posuit, sese Hungariæ regem adorari præcepit, ipsamque Budam, cum Pesta civitate, ex altera et opposita parte sita vulcano tradidit in favillamque et fumum perdi et abire fecit. Nolim hic coram prudentissimum regem diutius immorari circa cædes, atrocitiam, jugulationes, prædasque opimas, quas etiam in æneis machinis in subsidium missis abduxit. Adhuc inexplabilis et sanguinarius hostis intra fines nactos manere, atque Constantinopolitano, Trapezuntio et Caffæ imperiis, et plusquam sexaginta regum regnis contentari non didicit, neque vult etiam si Macedoniam, quæ nunc Albania, habeat.

75. « Jam vero minime sævissimus quiescit animus, sed diu nocturne secum volvit ac meditat, ut singula reficiat atque instauret, quæ ad ulteriorem et novum belli gerendi apparatus attinent. Terra denique et aquis comœatum comparat et instruit quæcumque pro Æstate nunc proxima et imminente necessaria sint, ut mox Hungariam, Croatiam, Austriam et procul dubio Germaniam, et reliquas Christianorum provincias etiam Occidentis quidquid superest, suæ ditioni subjicere possit. Animatur ad hæc et tam magna moliri Turca, quod videt Hungariam nunc sibi apertam esse, nec ut olim Euxino mari aut Alpibus impeditur aut claudatur. Cecidit Croatia regnum, quod suo biatu fere totum absorbit, deglutivit et delevit. Superest ut pessimus vicinus reliquos vicinos, quos pati non potest neque vult, etiam te quoque in brevi rostratis firremibus et navibus, et terra adriatur.

« Sciens et quasi præ oculis presentaneos interitus Christianitatis videns serenissimus ac clementissimus Ferdinandus Hungariæ ac Bohemiæ rex, archidux Austriæ, et princeps et dominus noster gratiosissimus, quid aliud faceret

quam quod maxime a primo omnium loco Christianum principem a tot Christianissimis imperatoribus, regibus et archiducibus parentibus, avis, proavis, abavis et alavis natum, et speculatorem fidelem contra venientem gladium decet? ac plurimum ornati, in primis Christi, non propria quaesita gloria, precantes manus cum toto illi credulo populo levat, et cinere aspersum cilicioque in Niniivilarum regis morem formam indutus toto corde se verbal, et elamet ad Dominum: *Quis scit si convertatur, et ignoscatur Deus, et relinquat post se benedictionem?* Ad hoc veluti Josue contra Amalechitas pugnaturus pro salvanda Christiana republica, et recuperanda ab injustis possessoribus Jebuseis, Chananaeis, Pherazeis, Ethaëis, Amorhaëis, terra promissionis, quae lacte et melle fluit, etiam illa sancta civitate Jerusalem sic viriliter et fortiter contra itarum parat, et jam irruenti sane saevo hosti, perinde ut Ordinis divi Georgii militem, quem Gedeonis et suscepti velleris clypei, ensis et haste, sic suis praescriptis legibus exigentibus memorem esse oportet, undequaque conscribit et colligit milites, machinas, commeatum, et quidquid ad exercitum utile et necessarium esse credit, non adversus Christianos principes, sed contra Christiani nominis persecutores pugnaturus. Et infra:

76. « Non ignorat profecto, sed a totidem exploratoribus fidisque tam suae majestatis quam Christianorum amicis et monitoribus comperit, illum apud Turcas militarem esse ordinem, ut illis perpetuo sint equites octoginta millia, quos finiarminos vocant, qui et in duos divisi sunt exercitus, Asiaticum scilicet et Europaeum, quorum presidentes bassas vocant: et quod scioniarum equitum, qui sine stipendio et pro quinta parte praedae militant, semper quadraginta millia sunt; catipporum autem spahiganorum et soliphrorum ex Scyllis et Persis ad latus regis aliquot millia. Didicit etiam ac sua majestas peditem ordinem inter teneri triplicem, janizarorum quidem, qui ex omnibus Turcarum regnis proceriores ad hoc idonei per conquistores leguntur, et ab incunte aetate quasi ephæbi in publicis gymnasiis et castris, ut olim Lacedaemonii nutriuntur, et albo pileo sursum versus porrecto breviorique veste amici sunt. Hi urbes et arces oppugnant, et viginti millia sunt: asypporum autem peditem, qui rubeo pileo ab janizaris discernuntur, qui in praelio hostium equos subfodiunt, quadraginta millia, et peditem voluntariorum, qui sine stipendio militant aut evocantur, demptis et non numeratis colonibus, laxis, fabris, numulariis, institoribus ac aliis id genus, qui vias sternunt, pontes fluminibus et stagnis imponunt, aggeres et reliqua necessaria erigunt et struunt, ordinaria institutione dum proditur in campum educuntur, propemodum infiniti: illis

autem sic instructis et a cæcis ad bellandum doctis copiis parvo et imbecilli cuneo militum occurrere, cum illisque manum consere, aut praelio congredi, neque regi neque antesignanis consiliariis videtur admodum esse consultum. Prodiunt historia veterum, quibus secure fidimus, Pazaitem Turcarum regem adversus Parthorum regem Tamberlanem, a quo praelio superatus et cathenis aureis vinculus in curru ducebatur, plusquam quatuor centena millia armatorum eduxisse, necdum illius potentia quantum hodie crevit aucta erat: proinde videt et recte rex nosler parvum non sufficere contra eum, sed opus fore potentissimo et validissimo tam equitum quam peditem optime instructo exercitu.

77. « Sed, prohi dolor! a Friderici proavi et Maximiliani avi imperatorum temporibus intra quae Turcae vehementiores, graviores et frequentiores incursiones ac depopulationes non solum in Hungariam et Croaticam, sed et Carinthiam, Styriam et Carniolam Austriae provincias per crebros saccomannos et latrones, quos martylosas appellant, fecerunt, contra quos et in subsidium regni Hungariae quando rex nosler Austriae domum gubernandam suscepit, septem continuis annis exercitum magnum intertenere coactus est, sineque intermissione Turcas pugnavit: non enim tam impius et crudelis in suos etiam Hungaros et Croatos esse voluit, ut sese praecipitet in damnatissimam Lutheri novam et inauditam haeresim, qua pro suo more pertinaciter per insaniam affirmat, quomodo Christianis contra Turcas bellare non licet, sed Turcis omnes aperire portas Christianum et Evangelicum principem conveniat.

« Quod si hac vice sua majestas, divino assistente praesidio, tam irato ac frementi inimico non resisterit, aut saltem praevaleantiori Marte non praevaluerit, jam non solum de Croatia regno, cujus residua pars exigua est, et Hungaria, quae fere dimidia cecidit, sed de utraque Germania superiori et inferiori, quibus dudum feccales misit et bellum indixit tyrannus ille, actum erit; is etiam ad Caesarem Davarum et ultra Britannos et Occidentis fines excurret. Antequam Hungaria superiorem cladem acciperet, Pontifex decima sexta Augusti die oratori suo deducende Michesulae reginae Bosnae ejusdemque ducisse Barbariae, quae a Turcis pulsa fuerat, munus demandavit¹. Consequit semper esse Sedes Apostolica piorum asylum, jamque in eo die Hammul olim Phulensium rex Christianis sacris initialus egerat, Pontificum Romanorum liberalitate sustentatus: qui cum in Lusitaniam se conferre, in eaque cum Phulensium regni, cui olim imperarat, magna pars Lusitanis pareret, senium exigere percuperet,

¹ Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 71.

illum Clemens regi Lusitano commendavit¹.

78. *Melite insula data equitibus Hierosolymitanis.* — Hoc anno Carolus V imperator Philippo Villero Hierosolymitanorum equitum Ordinis magistro cranii opem, ut amissam Rhodum reciperaret, Melitensem insulam ad comprimendos Barbarorum impetus contulit certis pactionibus, ut in ea sedes defigeret: quae cum Philippus significasset Pontifici, eumque ad Christianos omnes in concordiam redigendos esset hortatus, hoc responsum tulit²:

« Philippo de Villers Lileadam, magistro Hospitalis S. Joannis Hierosolymitano.

« Cum multa intellexerimus de piis ac prudentibus consiliis et actionibus tuis, nobis maxime jucunda et grata, tum illud non minus, quod charissimus in Christo filius noster Carolus Hispaniarum rex Catholicus in imperatorem electus pro sua pietate ac bonitate singulari vos benigne excepit, parique benignitate vobis permisit, ut sine ulla ejus voluntatis offensione Malthae insulam vel recipere pro statione ac sede vestra, vel si videretur, omittere etiam possesit. Omnino quidem, dilecte fili, pro tua prudentia perspicis, aut illum locum aut alium quempiam cito deligendum esse, cujus omnis explicatio cum ex capitulo vestro generali pendeat, maturandus tibi est reditus, etc. Dat. Romae X Martii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III (1) ».

79. *Internuntius missus ad Armenos et Maronitas.* — Tendebant eodem tempore ad Occidentem supplices manus Montis Libani Christiani, crucisignatasque copias submitti petebant, quo servitutis Mahumeticae jugum a cervicibus dejicere possent: quibus Clemens pia sua

consilia exposuit³, hortatusque est patriarcham Maronitarum, ut populum strenue fide orthodoxa erudiret, inque Sedis Apostolicae conjunctione et obsequio constantem retineret.

« Venerabili fratri moderno patriarchae Maronitarum.

« Omni studio et affectu te hortamur in Domino, ut te ipsum tuosque populos in Catholicae fidei puritate, et in ea cum Romana Ecclesia unione, quae vobiscum jam inde ab Innocentii III et Eugenii IV praedecessorum nostrorum temporibus sancita est, conserves, et in pressuris gentium divinam misericordiam et consolationem proximam fore speretis: id enim nos agimus, teste Domino, et ad eum finem nostrae cogitationes diriguntur, ut rebus inter Christianos principes quacumque ratione compositis, ad vestram et aliorum Christi fidelium in servitute infidelium degenantium liberationem nos convertamus; id quod non procul fore per Dei misericordiam confidimus. Itaque, venerabilis frater, quandoquidem ad tuorum spiritualium filiorum regimen a Deo vocatus es, incumbere eam curam, ut tuae oves spirituali pabulo a te assidue foveantur, et intra fidei sanctae cancellos et septa custodiantur, ne infidelium aut haereticorum moribus pateant; nostrum enim munus vicissim erit, ut post Deum omnipotentem tibi et tuis nulla in re unquam desimus, quemadmodum haec ex eodem nuntio nostro, cui fidem habebis, plenissime intelliges. Dat. Romae III Julii MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

80. Obvenerat eo instauranda rei Christianae in Oriente felicio occasio, quando Armeniae rex

¹ Lib. hist. in. l. 25. p. 389. — ² Lib. n. 242.

³ Lib. hist. in. l. 26. p. 390.

¹ Eodem quidem anno Melitensis insula a turcibus in sedem Rhodum equitibus a Carolo oblata est: nomen tamen sequenti anno MDXXVII ad illis adarsa, et ex Epistola summi equitum magistri ad Carolum data eo ipso anno die X Julii, vulgata in Codice Melitensi to. II, pag. 191, intelligimus. Quia nec plena ejus insulae possessio accessit equitibus, nisi anno demum MDXXV, quo largitionis illius Diploma a Carolo signatur. Diploma illud ex autographo profertur in eodem Codice: sed cum mendosae chronicae notas praefert, utrumlibet conseruator oportet, vel erratae clarissimi Codicis illius editionem dum ex autographo se illud dedisse affirmavit, vel ex scriptoris vitio eam typis tradendum describeretur, menda contraxisse. Ita enim mendose notatur: « Dat. in Castello Franco die XXIII mensis Martii, tertio Indictionis, anno a Nativitate Domini MDXXX, regnumque nostrorum, imperii videlicet nostri anno decimo, regni Castellae, Legionis et Granatae XXVII, Navarrae XVI, Aragonum, utriusque Siciliae, Hierusalem et aliorum XV, regis vero omnium XV ». Praefecto anno MDXXX, imperii annum nonnisi primum agetur. Quid est vero illud *Regis omnium XV*? Quid haec sibi volunt, vel unde eponha ista? Reliqua nihil miror. Fatebamur est tamen sincerum esse in ceteris Diploma, cum in eodem Codice Melitensi ex Luig. to. I. Codicis diplomatarii Italiae in addit. pag. 2549, afferatur Bulla Clementis VII, signata eodem anno MDXXX, die VII kal. Maii, Pontificatus anno VII, qua asservuntur equitibus Hierosolymitanis, insulae « Melitae, Gaudisii (Gozzo) et castrum Tripolis », quae omnia Licetur Pontifex assignata illis fuisse pure Ludi perpetui *nobilis Urbis* ab imperatore potentibus litteris suis « sub data vicesima tertio mensis Martii proxime praeteriti ». Quibus sane verbis designatur Caroli Diploma illud ex Melitensi Codice superius productum. His ergo omnibus demonstratum arbitror, insulae Melitensis plene pure, non prius anno MDXXX Hierosolymitanos equites pulsis fuisse.

Ad haeresis Lutheranae propagationem quod attinet, praeterisse pigeret ea quae Spalatinus ad hunc annum animavit. Hoc igitur anno Lutheri « verso Novi Testamenti Anglice converso est, ab Anglo viro linguarum peritissimo », qui versionibus exemplaria XX mille Wormathae edendi curavit, dictantibus Anglos, quavis reductante et iuvante rege, laenici esse suscipere ad Evangelium, ut affirmet se empturus Novum Testamentum, etiamsi centenis milibus aëris sit redimendum. Hoc ipso anno pariter Novum idem Testamentum Gallice versus Wormathae excusum ». Addit pariter Spalatinus vertentem se factum a Boschio pro litteras, Gallorum regem revocasse Jacobum Stapulensem (Jacobum Fabrum Stapulensem intellego, doctum virum, aliqui Catholicum, sed suspecta tunc religionis) « et nonnullis aliis, et reverso eo) liberatos XII captivos quos Evangelii nomine Parlatum coniecisset in carcerem ». An vera narrata sint a Spalatio, ignoro. Praefecto Francisci I Gallorum regis fides et religio intacta erat.

Quoad sententiam illam pro literarum compendia indicatam V. D. M. I. E. *Verbum Domini manet in aeternum*: narrat idem Spalatinus ad A. MDXXXII, Fredericum Savonae principem et electorem vestem hibernam dedisse auctis suis « cum illis litteris in dextra manica in longitudinem intertextis ». Hoc vero anno Joannem Savonae electorem, Frederici successorem, cum Spiram ad contra imperialem venisset, die XXVI Junii pro foribus hospitalii sui (quod a ceteris etiam Lutheranis principibus servatum est) insignim loco pietas litteras illas exhibuisse, quas cum festiva quodam urgency in venerationem Savoniam interpraerentur, alius quidam Lutheranus impio sennonate in episcopus Catholice detorsit, hanc ex litteris sententiam citans: *Vetus Diabolus Manet In Episcopis*.

Christianam religionem colebat; ad quem necnon ad Armenorum ac Maronitarum patriarchas Pontifex internumium misit, ut sacrum Ecclesiarum fœdus in Florentino Concilio sancitum confirmaret: tum de aliis ad amplificationem divini cultus spectantibus colloquia et solemnes conventus Ecclesiasticos faceret.

81. *Inter Castellanos et Lusitanos de imperio Molucharum certatum.* — Postulata belli subsidia in Orientem milli non potuere, cum Occidens intestinis flagrans discordiis sibiimpendendo non sufficeret, atque in dies novæ dissensionis recrudesceret; nam cum Cæsar ac rex Lusitanus conjunctissimi etiam tum fuissent, superiores de partiendo inter ipsos novo orbe lites iterum veterem conjunctionem dirimere ceperunt. Coactis siquidem in civitate Pacensi, quæ vulgo Badajoz vocatur, celeberrimis iureconsultorum, astronomorum, navarchorumque conventibus ad dirimendam de Molucharum insularum, quæ numero sunt septem, supremi imperii comparandi jure controversiam inter Castellanos et Lusitanos, qui ex caryophyllis in iis insulis enasci solitis maximos quæstus faciebant, nec post longas concertationes lata decretoria sententia, Carolus V kal. Junii superioris anni mxxv septem navium classem egregie ornatam e Clunio portu solvere jussit, præfecto Garcia Loaisa crucifero, quæ in Occidentem et Austrum directo cursu per fretum Magellanicum in Orientale mare penetravit exente Maio anni proximi, ultimaque Decembris Tidorem unam e Moluchis insulis appulit, præcipuis classis præfectis post plures casus extinctis. Interea idem Cæsar ac Lusitaniæ rex initis fœderibus visi erant Indicam item abstulisse. cum iustaurata est ex Castellana navis, cui Trinitatis nomen indubium erat, onusta caryophyllis ex Magellanica navigationis comitatu a Georgio Brito Malacca præfecto occupate fama, ut Clementi VII narrat Petrus Martyr¹: « Dum, inquit, in hoc versarer corollario, ecce rotantis fortunæ assuetas artes, quæ nulli præstidit unquam mellis unciolam, quin tantundem fellis, aut majore mensura, sæpe illi conjecerit in paropsidem: tubarum clangoribus, tympanorum reboatibus, et tibiarum concentibus, hujus urbis inclytæ viæ resonabant præ lætitia sponsalium et reiteratæ affinitatis cum sororio et consobrino rege Portugaliæ per acceptam ejus sororem viro maturam, et relictam Anglicam tenellam adhuc: quam rem Castellæ regna optabant maxime, quando subsecutum est illico triste ac toleratum grave nuntium: Cæsaris et Castellanorum omnium animos fastidio id replevit ». Et infra: « Capta navi Trinitate, præfectus ille Portugallicus nimirum (Georgius de Brito) Malachas nostras (ita confendebant Castellani) insulas adijisse dicitur,

et in una illarum, quæ septem sunt, arcem construxisse: quidquid mercium negotiationis causa in insulis erat relictum rapuit una, utramque rapinam ducentorum millium ducatorum valorem excedere. Victoriæ navis regressæ incolumes naviti et regii ministri prædicant ».

82. Ob hanc in Indici maris insulis discordiam inter Castellanos et Lusitanos, quibus angustus erat orbis, cum hi per Orientem, per Occidentem alii progressi, necnon per alterum oberrantes polum invicem adversi concurrerent, parum abfuit quin Carolus V imperio totque regnorum accessione florentissimum Lusitaniam repente impetu obrueret: de quo Petrus Martyr Pontificem hæc verbis admonuit: « Audio futurum regi Portugallico non bene sapidum: nequibit Cæsar, etsi optaverit, rem dissimulare: mercium namque illarum domini ut justitia fiat, efflagitabunt: eam hostibus negare inhonestum est, quanto magis propriis ditionariis. Ruinam ejus regni venturam ex hæc temerariis rebus veteranos aiunt Portugallenses publicis sermonibus vaticinari; nimis enim superbe Castellanas gentes aspiciunt, sine quorum proventibus fame perirent, cum fuerit regnum illud exile Castellæ quondam comitalis. Præ rabie mandunt spumas Castellani, vellentque ut reduceret regnum illud ad Castellæ coronam Cæsar niteretur. Rex Philippus Cæsaris genitor se facturum aliquando et cogitavit et dixit: tempus sententiam promulgabit. Interea valeat beatitudo tua, ante ejus conspectum prostratus oscula pedum aucto ». His verbis decedibus suis Oceanis auctor imponit. Cæterum deinceps inter eas gentes nova dissidorum jacta semina maxima rei Christianæ damna atollere, ut dicitur. Cum vero immensi labores subeundi essent quoties immitende a Castellanis per fretum Magellanicum in Indias classes erant, Ferdinando² Cortesio imperatum fuit, ut Occidentalem Oceanum qui Americam ambit, exploraret: a quo infelicis exitu rem gestam videbimus.

83. *Franciscani evangelium disseminant in America.* — Quod ad religionis Christianæ in America progressus attinet; in eam conferebant se ad idolorum cultores Christi fide imbuedos plures Hispani sacerdotes Ordinis S. Francisci missi a supremo ipsorum præfecto, qui cum florentia religionis incrementa audiret, sacro pietatis studio accensus, tantæ gloriæ et laborum evangelicorum in erudiendis Barbaris particeps esse voluit: quem obeundi muneris illius potestatem accepisse a Clemente ostendit hoc Pontificium Diploma³, ex quo pauca hæc afferimus: « Benedictionem nostram Apostolicam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti tibi damus ac donamus, teque Salvatoris nostri Christi Jesu imitatione atque exemplo ad Apostolicam

¹ Petr. Mar. dec. 8. c. 10.

² Vita Ferdin. Cortes. — ³ Lib. brev. an. 1526. par. II. p. 332.

praedicationis officium, quo tibi premium aeternae vitae, illis gentibus et populis vera salus acquiratur, in ejusdem Domini nostri Jesu Christi nomine dimittimus. Dat. Romae die vii Junii m^oxxvi, Pontificatus nostri anno iii ». Refert Ferdinandi Cortesii Vitae auctor ¹, ipsum parto Mexico expellisse a Francisco ipso de Angelis Minoritarum numerum aliquem, quibus decimas Mexicanas attributurum se pollicebatur, ad Americanos fide Christiana informandos, missosque ab eo duodecim cum Joanne, qui praerat S. Gabrielis provinciae, viro singularis probitatis qui miraculis claruit: praeterea a Garcia de Loyasa Dominicanorum magistro hoc anno duodecim sacerdotem impetrasse, quibus Thomas Orlezinus praefuit: cuique etiam episcopos mitti ad instituendas novas Ecclesias deponere, Carolum V Romanorum regem rem ad Pontificem retulisse.

84. *Mauri Hispania ejeti.* — Hoc anno Mauri in Hispania a Carolo V jussi, publico edicto proposito, aut decima quinta Februarii solum vertere, aut damnata superstitione Mahumetica Christo nomen dare, magno numero ad sacros Baptismi fontes confluxere, alii variis artibus judiciorum ordinem eludentes haerere in Hispania, alii sumpserunt arma et montium juga insedere; sed demum conserto praelio a Christianis expugnati, partim caesi, partim exili bonis, addictique in servitutum fuerunt. At dum Christiana sacra a gente in perfidia obfirmata profanantur, plura prodigia contingere; siquidem Toveti Deiparae virginis necnon duorum angelorum illius lateribus adstantium effigies hoc ipso anno lachrymas fudere horarum triginta sex flexu, quae in cristallino vase conditae fuere; adeo ut Virginis lacrymae velut in gemmas concretae ab angelorum lacrymis discretae viserentur, donec eae anno m^ocx, quo Mauri perfidi Hispania pulsi sunt, in tenuem vaporem solute evanuerunt. Visum etiam est Caesarangustae in Carmelitanorum aede unius e tribus Mariis sepulchro Dominico adstantibus simulachrum, atque insculptam sudario Christi effigiem saxeam flere.

85. *In Belgio imago Virginis lacrymas fudit.* — In Belgio etiam imago Dei genitricis lacrymas fundere visa est per haec tempora, cum Lutherana haeresis eas provincias inficeret, ut refert Tilmannus Bredenbachius ²; qui etiam scribit Embricae piam feminam claudam, dum ad imaginem B. Virginis Deum orabat, membrorum integritatem firmitatemque recepisse: « In civitate », inquit auctor, « Embricensi femina quaedam Odilia Nyeri vocata a prima aetate clauda, quae vel divino nutu, vel sola animi pietate ducta, cum ad Ecclesiam S. Alde-

gundis, quo poterat modo progressa esset, coram imagine sanctae virginis Deiparae provoluta preces suas in sinum pietissimae matris effudit: nec nullo post exurgens laetabunda comperit se insperatam debiliu membrorum sanitatem conseculam. Pulsatae mox ob facti miraculum et populi laetitia omnes campanae. Vidit autem eadem mulierem et claudam et membris infergram, ipsumque campanarum pulsum audivit probatissima quaedam matrona Anna nuper in Domino defuncta mihi propinquo cognationis gradu conjuncta, alique insuper testes rem suis sermonibus confirmaverunt. Eadem matrona vidit eandem imaginem uberime lachrymantem, adeo ut, religioso quodam viro lachrymas abstergere, novae defluerent et pectorale maderacerent. Pulsatae ob facti miraculum omnes eo tempore campanae. Contigit autem circa annum Domini m^oxxvii: incipiebant id temporis grassari diverse haereses, quarum occasione hodie universum Belgium misere ac foede turbari videmus. Ultima est ducatus Fluvensium civitas istae loci Embrica ditionibus tumultuantibus contentina, quae videtur tunc precibus Deiparae virginis obtinuisse, ut sit turbarum et seditionum limes et pessulus ».

86. *Quas ob causas tanta multitudo a fide defecerit.* — In Germania porro ingravescebat adeo haeresis ob Caroli V Caesaris procul in Hispania contra jusjurandum in ipsis imperii auspiciis conceptum agentis ignavam tolerantiam, ut novatores ex apostatarum fidei ad sacrilegam eorum superstitionem accessione ingenti gaudio triumpharent, indeque munimenta perfidiae struerent: quos Joannes Faber insignis theologus, strenuusque religionis orthodoxae in tanta desertorum multitudine propugnator retulit, causasque ob quas haeresis Lutherana augetur pendens, rem improbati et simplicitati hominum, tum haeresiarchae astutiae, necnon praesulum ignaviae tribuendam demonstravit: « Vos, inquit, non ob doctrinam, sed vite institutum ipsum imitati sunt et audierunt, sed vide modo quemadmodum homo hic perinde atque protheus in simiam se verterit. Vide hanc simiam sacrarum adium (quas multis patres nostri erexere sumpibus) conscendere lecta, tegulisque in parte maxima dejectis, effractam, nudam, dissipatam nobis relinquere Ecclesiam. Animadvertite hunc Joannem e deserto prosluisse, sacras eiecisse exuvias, mollibusque in regum aulis investitum, neque vero modo suos fratres, verum multos expulit Helias blasphemisque et volifragos constituit ». Ac paulo post: « Profecto cuique monacho sacerdote viro atque muliercule carnale quidquam proposuit, cujus in desertum contumicem misit: huic quidem non esse jejunandum, alteri non orandum, tertio juramenta non servanda; quarto monasticum votum neminem ligare, quinto

¹ Mexici expugnati Vit. Ferd. Cort. hist. p. 233. — ² Tilmann. Bredenb. l. cit. collat. c. 19.

confessionem non esse necessariam, sexto quod expoliare debeat, quemadmodum Antiochus ¹, templa, septimo quod cum uxore concubinam habere possit, atque e regione mulier ex Terentio emuchum quempiam : octavo quod et quisque sacerdos sit, possitque celebrare missam, nono fundatas esse abrogandas missas : caeteris inde purgatorium seposuit. Deinde S. Petri clavem, monasteria quae sexingentis plus magis annis obserata fuere, aperuit, dissipavit, destruxit, quemadmodum in Lichtembergi practica depictum est. Tum item subditos quamvis cum temporale, tum spiritualem floccipenderet docuit potestatem : excommunicationem prorsus exhibilavit : placentiarum tantam pinsuit ternam totque e plumulis leves consuit pulvilcos, dum quod cuiusque placitum esset prompius exhiberet, atque ita unus in alium alteri copulatus est ».

87. *Joannis Coelvi animadversiones in opera Lutheri.* — Cum cœtus Spirenses hoc anno celebrandi essent, indixerant Catholici principes theologis, ut Lutheri opera inter sese partiti, impia et seditiosa illius dicta excerperent, confutarentque : inter quos Joannes Coelvus ² ex operum particula quingentas pravas perniciosasque propositiones decerpit, adeo ut non modo ob quadraginta et unum articulos a Sede Apostolica damnatos, sed ob bis mille execrandas sententias igni concremandus foret : « Cum expectaretur, inquit, principum aliorumque imperii Romani procerum ac statuum conventus, quem dictam vulgo vocant, Spira celebrandus, jussi sunt a plerisque principibus theologi nonnulli ex libris Lutheranis colligere quæ impie, quæ seditiose, quæ scandalose a Luthero sint in populum Christianum perniciosè disseminata. Contigit itaque ut et mihi aliquid opusculorum ejus expendendum assignaretur, nempe sermones aliquot ad populum et liber in Ecclesiasticis Teutonice editus, opuscula sane, neque magna, neque inter præcipuos illius libros computata ; de quibus tamen tantam collegi, licet festinata lectione ac renitente minerva nauseabunda, impietatem ac scandalorum congeriem, ut ex uno illo libello pseudoecclesiastico succreverint articuli clxv ; ex sermonibus autem popularibus viginti sex, quos Lutherus sparsim edidit, consignavi articulos quingentos, quibus pro temporis angustia breves, quia tanto numero sigillatim respondendum erat, responsiones adjecti partim ex litteris sacris, partim ex contrariis ipsius dictis : ut si Germanis nostris parum visum fuisset damnatos fuisse jampridem a Sede Apostolica furentis hujus monachi articulos xli, et a maxima celeberrimaque Parisiensium facultate theologica propositiones civ, hi saltem videant

quam non foret difficile vel bis mille articulos detestabiles ex omni opusculorum illius farragine colligere, cum ego unus, qui tamen neque doctrina, neque ingenii judicique acrimonia polleo, in tantillo temporis spatio, uno scilicet mense, ex brevisculis illius sermonibus tot impios atque absurdos articulos et collegi et reprobavi, satis (ni fallor) aperte, et quisque facile perspicere queat, quam non constet sibi Lutherus, qui toties est contrarius sibi ipsi, et quam longe absit a veritate, qui tot Scripturarum locis pugnantiâ ponit. Quid igitur futurum putemus, si viri docti complures partirentur inter se majora illius opuscula, ut ex eis pessima quæque dicta particulatim consignarent : credo equidem collecturos esse non quinquenos, sed quinquies mille articulos quos impios, aut seditiosos, aut quoquo modo scandalosos judicaturi essent ».

88. Ex iis nonnullis impietate insigniores delibare visum est ad piam Lutheranorum correptionem, qui se a pestilentissimo impostore deludi passi sint. Ad Lutheri itaque deliramenta, quasdam ex Joanne Coelvo sapientissimas animadversiones suis distinctas nominibus apponemus : *LUTHERA* : « Joannes ita describit Evangelia, ut bene solus Evangelista dici possit ». *COELV* : « Nihil derogamus Evangelio Joannis : nihilominus aliorum quoque trium Evangelia æquali fide suscipimus et veneramur, damnantes hoc pariter impias illas Lutheri ejusque Ottonis (is Lutheri insanum interpretem egit) sententias, quas ille in Theutonicis præfationibus, is in Latinis problematibus tam stulte quam superbe deblaterant, dicentes primum abrogari debere opinionem hanc, esse quatuor Evangelia, et quatuor tantum Evangelistas. Item Joannis Evangelium esse unicum illud pulchrum, verum, et principale Evangelium, et aliis tribus longe ac longe preferendum. Similiter et Pauli et Petri Epistolas : item neque censeri inter Scripturas debere Evangelium, quod mera relatio cabalistica est, quia invicem alius erudit alium : item huc lendere omnia, ut Apostolos fuisse credamus et labi potuisse : Videmus enim », inquit Otto, « scripsisse pugnantiâ, quod in plerisque tam evidens est, ut componi neque possit neque velit ». hæc et id genus multa hi viri evangelici, quæ horror est vel cogitare, perniciosissime in vulgus ediderunt.

LUTHERA : « Dicunt : Quomodo possumus scire quid sit verbum Dei, aut quid rectum, aut falsum sit ? Oportet nos discere a papa et conciliis. At sine eos concludere et dicere quidquid volumus. Ego dico, non potes tuam fiduciam super id ponere, nec conscientiam tuam pacare : oportet teipsum concludere : de tuo collo agitur, de tua vita agitur : ideo oportet, ut Deus tibi in cor

¹ I Machab. — ² Coel. ad Joan. abbat. S. Pantal. Celon.

¹ Coel. art. 22.

loquatur: hoc est verbum Dei, hoc, non ». Coel. : « Multa ¹ hic deblaterat vane Lutherus, nihil omnino demonstrans; quomodo enim scies an Deus an diabolus tibi dicat hoc vel illud esse rectum verbum Dei, verumque ejus sensum? Num propheta es, aut Apostolus, cui tam familiariter loquatur Deus? an nescis presiosum esse verbum Dei, et non cuilibet passim revelari? I Regum iii ». Et infra: « Audi quid alibi, dum adhuc Ecclesiae membrum esset Lutherus, de hac re scripsit. Ecclesia (inquit) errare non potest: quilibet autem potest in sua devotione errare, cum et multi prophetae ac sancti reges similiter erraverint, nobis in monitionem et terrorem ».

89. LUTHER. « Afferunt deinde dictum S. Augustini: *Non credere Evangelio, nisi me moxeret Ecclesiae auctoritas*, et putant se jam vicisse. Tunc dic: Quid ad me sive dicat Augustinus sive Hieronymus, Petrus, aut Paulus, sive Gabriel de caelo. Hoc adhuc plus est, oportet me habere verbum Dei ». Coel. ² « Si ne Gabrielis quidem verbo (cui mater Christi cum tot sanctis et magnis viris crederent) credere debes, quomodo igitur credere debes verbo Lutheri? Ait enim alicubi ³: Ex quo de doctrina mea certus sum, volo per eam vestrum, atque etiam angelorum iudex esse, ita ut qui doctrinam meam non receperit, salvari non possit; ⁴ Dei enim est, non mea. O Thronosum vanum et effrontem: quis unquam se sic jactavit? quis enim sic omnibus etiam angelis seipsum praetulit, ac iudicem eorum fecit? Ait autem Dominus Matth. xi: *Non surrexit inter natos mulierum maior Joanne Baptistae, qui autem minor est in regno caelorum maior est illo* ».

LUTHER. « Non sinite vobis persuaderi, ut oporteat vos credere quidquid papa dicit: quando Deum cognoscis, qua habes amussim mensuram et ulnam, qua potes omnem Patrum doctrinam judicare ». Coel. ⁵ « Quis est autem ille, qui sic Deum agnoscit, qui tam impudenter se supra papam et omnia Concilia exaltet? quis se columnae veritatis Ecclesiae velut iudex et censor praeponal? nemo profecto, nisi qui sibi plus etiam quam angelis credi jubet, et angelorum quoque se iudicem facit, Lutherus, qui et Wormatae coram archiepiscopo Treverensi ex illo Pauli dicto ⁶: *Si cui revelatum fuerit sedenti, prior tacet*; sibi jus esse volebat et iudicandi et contradicendi conciliorum decretis? cumque interroganti mihi responderet, sibi revelatum esse; et ego ulterius interrogarem, quo id signo aut miraculo, ut ei credamus ostenderet, ne unum quidem verbum ad haec respondit. O praclarum igitur revelationum organum, alterum vas electionis, et iudicem quoque non solum

papa, et Conciliorum, sed etiam Gabrielis et omnium angelorum.

90. LUTHER. « Falsa doctrinam nemo iudicare potest nisi spiritualis homo; ideo est res insana, quod Concilia concludere et statuere volunt quid credendum sit, cum saepe nullus vir ibi sit, qui divinum spiritum vel medicum offererit ». Coel. « At nunc passim non solus Lutherus, sed etiam Lutheranus cerdo ac Lutherica mulier, aut flagitiosa revelata sybilla monastica vendicat sibi spiritum, et quid populo credendum sit perfrecta fronte constituit: scimus autem Christum non de cerdonibus, aut exucullatis monachis, aut monialibus, sed de Conciliis universalem Ecclesiam representantibus dixisse Matth. xviii: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*. Item: *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. Itaque magna auctoritate dictum est in Concilio I: *Visum est Spiritui sancto et nobis*. Act. xv.

LUTHER. « Quis hac nobis controversiam iudicabit? Sacra Scriptura. Ille itur tunc recte ad Iorum ». Coel. ¹ « Quid autem si papa quoque allegat Scripturam? quis ergo iudex erit inter Scripturam papae et Scripturam superbi et rebellis haeretici? an non praetenderunt erroribus suis Scripturam haeretici? sed est apud eos (ut ait Tertullianus ²) et aduller sensus, et corruptor sibilus: itaque non est eis permittenda Scriptura. Qui igitur non audit Patres et Concilia et patrem patrum papam, is nec Christum, nec Spiritum sanctum in illis loquentem audit ».

91. Adjecit haeresiarcha, non esse audiendum quid papa et Concilia concludant, sed Deum. Matth. iii et xvii: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite*. Et ipse quoque ait Joannis x: *Oves meae vocem meam audiunt*. Coel. ³ « Mentitur potius apostata, qui graditur ore proverso (Proverb. xv), nam et in papa (quod Lutherus ipse aliquando dixit) et in Conciliis (quod testatur Christus Matth. xviii) auditur Christus. An non est scriptum: *Qui vos audit me audit* (Luc. x)? Quid sibi vult istud Christi Matth. x: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis? An experimentam quaeritis* (inquit Apostolus II Corinth. xiii) *ejus, qui in me loquitur Christus?* »

Signa crucis deridentis Luthero tanquam stultitiae genus, respondet Coelaus ⁴: « *Verbum crucis percontantibus quidem stultitia est; his autem qui salvi fiunt, Dei virtus et Dei sapientia est*. (I Corinth. i). Non est igitur nobis stultitia vel lignum vel signum Crucis Christi, qua pependit salus nostra, et *deletum est decreti aduersus nos chirographum*. (Coloss. ii.)

LUTHER. « Date mihi nunc aliquem homi-

¹ Coel. art. 121. — ² Luth. de x. praescript. c. 3. — ³ Coel. art. 122. — ⁴ Luth. contr. stat. Eccl. — ⁵ Coel. art. 125. — ⁶ I Cor. Xiv.

¹ Coel. art. 254. — ² Tertull. de praescript. haeret. — ³ Coel. art. 255. — ⁴ Art. 236.

nem, qui ex jocunditate et amore castus et probus sit : ejusmodi nullus est super terram. Coel. ¹ Non sequitur : Si Lutherus talis non est, ergo nemo talis est. Si enim oderunt peccare boni virtutis amore apud Ethnicos, quibus gratia Christi et Spiritus sancti erat ignota ; qui tam impius in tot sanctos et domesticos Christi censor est, quorum plerique ex utroque etiam sexu mortem potius pati, quam castitatem et probitatem perdere voluerunt? Quot sunt adhuc hodie etiam in Germania superioris et Saxoniae, ubi Lutherani praedominari contendunt, monasteriis sacrae virginis ac devoti monachi, qui potius vitam quam castitatem et pietatem suam amittere cupiunt? Scit profecto Lutherus ipse quid sibi ante biennium responderit monialis illa, cui dotis vice aureos aliquot in sinu pectoris clam effuderat, ut prodita castitate non amplius Christi sed libidinosi alicujus adolescentis sponsa foret ».

92. LUTHERUS : « Fui ego, cui Deus hoc primum revelavit ad praedicandum vobis ejusmodi verba sua ». Coel. ² « Et hoc falsum est ; neque enim primus fuisti (ut ostensum est), neque Deus tam impia tibi aut ulli homini revelavit : sed sunt *spiritualia nequitiæ a rectoribus tenebrarum* (Ephes. vi), et *inmissiones per angelos malos*, (Psal. lxxvii). Et meminisse adhuc potes quam cito Wormatiae obmutueris mihi coram archiepiscopo Treverensi, dum interrogarem te quo signo aut miraculo nobis ostenderes tibi talia revelata esse. Si tu non credis revelationibus tui Thomæ Munceri, quem secretorum participem factionisque tuæ propugnatorem aliquando habuisti, cur nos credamus revelationibus tuis? *Non enim omni spiritui credendum est : sed probandi sunt spiritus an ex Deo sint.* I Jo. iv ».

93. LUTHER. « Deus nullum jocum ferre potest, sancti possunt adhuc jocum tolerare. Coel. ³ « O præcipites et insani homines ! Nescitis qualia contigerint his annis divinæ ullionis miracula in complices vestros in Misnia, in Thuringia, in Franconia, in Bavaria et nuper in Meckenhusen? At nondum timetis donec novam rem in vobis faciat Deus, et visitet vos plaga inconsuetâ ». In articulo cxxxii, de ullione divina in Iconoclastas hæc Coelæus memorat : « Injuriam cruci ac impiis illatam sibi quoque inferri divinitus persæpe ostendit signis miraculosis ; quemadmodum et Athanasius testatur, et nos adhuc hodie oculis nostris cernere ac testari possumus ». In articulo autem cclx plures Lutheranos divinitus repente exanimatos affirmat ; quo etiam mortis genere Lutherum sublatum fuisse indicavimus supra, et dante Deo, suo loco videbimus.

LUTHER. « Si aliquis adeo petulans est, quod

sacramentum omnino manibus contrahere velit, is faciat illud sibi domum deferri, et contrectet usque ad satietatem, sed non coram multitudine. Coel. ⁴ At merito debet eos ab impia ista temeritate abstertere, et quod jam supra dixit num. cccxcix, quod Deus jocum ferre non potest, et quod supra num. cxcm tangit, et in sermone xvii ad plenum commemorat exemplum de eo, quem terra vivum deglutire voluit ob id, quod volebat æque magnam hostiam sumere, quantum sumit sacerdos : Lutherani autem non solum æque magnam hostiam sumere, sed etiam æque bene consecrare, manibus suis tangere præsumunt ; et ut major fiat irreverentia sacramento, jubet Lutherus corpus Domini laicis domum ferri, et ibi cum eo, sicut pueri cum puppis solent, tangendo ludant usque ad satietatem. O Germania ! quando has impietatum et blasphemiarum maculas exterges ? quanto tibi sanguine (ut anxie vereor) ad bene eluendum et tergendum opus erit? *Deus enim non irridetur in finem.* (Galat. vi).

94. LUTHER. Nolo tamen ut quisquam confessionem mihi eripiat, et nollem eam pro totius mundi thesauro dare ; scio enim quantum consolationis et fortitudinis præstiterit mihi. Nemo scit quantum ipsa possit, nisi qui cum diabolo sæpe et multum collectatus est ; imo jam pridem a diabolo interemptus essem, si me non servasset confessio ». Coel. ² « Vel hinc notent Germani hujus viri malitiam et invidiam, qui simplicem populum a confessione, quam ipsemet tam pretiosam, sibi que tam utilem atque etiam necessariam existimat, malignissima vafricitie diversis cavillis et subdolis propositionibus avertit, ita ut paucissimi jam ex omnibus Lutheranis confitentur sua peccata sacerdoti, sed currunt ad altare sicut sues ad haram. Cæterum quid negotii sit ei cum diabolo ipse tandem viderit : raro enim bonum sortiuntur exitum, qui multum cum diabolo negotii habent : est enim callidus insidiator serpens, quippe *callidior erat cunctis animalibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus.* (Genes. iii).

LUTHER. « Nullum festum odi magis unquam, quam hoc festum (nempe D. Thomæ Aquinatis et festum Conceptionis Mariæ) Coel. ³, « Intabescat licet, atque etiam rumpatur odio Lutherus, permanebit hoc festum in Ecclesia Christi usque ad consummationem sæculi : quamvis vero non admodum antiquum videatur, tamen infra paucos annos tam celebris facta est ejus solemnitas, ut vix alterius per totum annum ulla sit celebrior in processionibus, in canticis, in organis, choris et tymbalis, in frequentia et devotione hominum, in floribus denique ac coronis, omnique opere topiario, idque per totam octavam, atque, ut Luthero

¹ Art. 240. — ² Art. 356. — ³ Art. 309.

⁴ Art. 401. — ² Art. 413. — ³ Art. 427.

plus delectat, singulis item quintis feriis hebdomadam per circuitum anni repetita celebratur per totam Germaniam ejusdem solemnitatis festiva memoria cum angelica, ut vulgo vocant, missa et circuitu : necdum abierunt sex menses, ut Apostolicus legatus cardinalis Campegius dominus et patronus meus, Nurembergae ejusmodi fundationem in oppido Maydeck factam approbando confirmavit ».

95. LUTHER. « Christus vult quod corporalis esus hujus carnis nihil prosit; sed credere quod haec caro sit filius Dei propter me de caelo descendens, sanguinem suum propter me fuderit ». COEL. ¹. « Quoties dixit Lutherus hunc cibum dare peccatorum remissionem, an non jubet eos maxime accedere, qui tristes et afflictas habent conscientias? nonne vocat hoc sacramentum in sua Babylone medicinam peccatorum, praesentium peccatorum et futurorum? quomodo ergo hic nihil prodest? An non credunt etiam excommunicati et meretrices esse ibi in carne Christum filium Dei, qui propter nos homines descendit de caelis et sanguinem suum pro nobis fudit? Eiusne igitur prodest sic credere; si autem credentibus sumptio corporalis nihil prodest, quid sibi tandem vult haec perpetua et Scripturas et fidem pervertendi libido? quod autem Christus ait Joan. vi : *Caro non prodest quidquam*; hoc intelligitur si sine spiritu et fide sumatur teste Augustino ».

96. LUTHER. « Quando quis superfluum habet, et proximum per illud non adjuvat, tunc inique possidet et coram Deo furatus est, quia coram Deo tenemur dare, mutare, et sibi auferri peramittitur : ideo maximi proceres sunt maximi fures juxta commune proverbium, quia plurimum habent superflui et minimum dant ». COEL. ². « Vetus est error pauperum de Lugduno, et id genus barbarorum hypocritarum, omnia Christi dicta praecipua esse, nulla consilia, nisi forte unum aut alterum, quos hic sequitur Lutherus. In prologo autem novi sui Testamenti ait in contrarium : Vide ne facias ex Christo Mosen aliquem, neque ex Evangelio librum legis, aut doctrinae, sicut hactenus factum est, quia Evangelium utique non requirit opera nostra, ut per eam boni et felices evadamus, imo damnat talia opera, sed requirit solam fidem in Christum : et Otto socius ejus ait, praecipua Christi non revera praecipiones esse, sed manuactiones, et nusquam fere praecipere Christum, verum semper suadere, dulciter pellicere, molliiter trahere. Denique Philippus ejus, cum quo se cerevisiam bibere jactat, in suis Romanis ait Evangelium non esse aliud nisi Christi, adeoque gratiae per Christum promissionem, ideoque tolli omnis humanae justitiae omnium operum meritum ». Dum illa a theolo-

gis Lutheri haereses ex ejus scriptis excerpebantur, rebellabantque, pestilentes novos libellos excudebat haeresiarcha, e quibus duos nefandos ac perniciosissimos ad solitiones concitandas in clerum in iis conventibus Spirensibus per vulgatos, narrat Coelius ¹ : quibus scilicet consulebatur principibus, ut ex Ecclesiasticis opibus ararium publicum conflarent. At Ecclesiasticas opes non profuisse sacrilegis indicat haec nota margini apposita : « Quis hodie magis eget, quam egent illi, qui maxima perpetrarunt sacrilegia, juxta illud Proverborum ii cap. : *Alii dividunt propria et ditiores fiunt : alii rapiunt non sua et semper in egestate sunt* ». Porro edidit contra hujusmodi pseudoevangelicos Ecclesiarum latrones Thomas Murnerus luculentum librum de quo inferius dicitur. Pergit Coelius : « Sic et Lutheri sermo suum commendans Evangelium cuncta mala atque adeo totius Germaniae interitum denuntiabat, nisi ei obediretur : quemadmodum Judaeis contigit, qui Christum audire noluerunt ».

97. *Sacramentarium haereses in cotibus Badensis solemniter damnantur.* — Quod porro ad Spirenses conventus attinet; Joannes Coelius sit veras causas, ob quas a Germanis desertus sit Ludovicus, Hungariae rex, discrete aperit ², nimirum Lutheranos in conventu Spirensi, qui ad decernendum Hungaro auxiliarem exercitum indictus fuerat, non modo non assensisse, ut conscriberetur ad propulsandum commune hostem, verum ob ingravescentem Turcicam tyrannidem effratriones factos, comparatis dolis Ecclesiasticos viros omnibus bonis evertere molitos, atque ita iidem caelus, declamante Lutheri non gerenda in Turcas bella, irrito exitu permissaque haereticis furendi licentia sint dissoluti : « Eo, inquit, anno jussu Caesaris vocati sunt Spiran principes et status imperii ad celebranda comitia, atque ad consultandum in commune tum de pace et religionis negotio, tum de subsidio Hungaris contra Turcas ferendo. Caesar bellis implicitus in propria persona adesse non poterat; fratri autem suo, qui vices ejus in imperio agebat, adjunxit quatuor commissarios magnae auctoritatis viros, ut pleniori vigore omnia expeditarent. Vocati sunt et Lutherani principes dux Saxoniae, Joannes princeps elector, qui defuncto fratri duci Friderico in electoria dignitate recens successerat, et Langravius Hassiae Philippus, qui post occisos rusticos a Lutheranis tandem persuasus in eorum sectam transiit, frustra reclamante tum socio suo duce Saxoniae Georgio, tum pietissima ejus matre, quae in mortem usque Catholica permansit. Hi ergo adducentes secum suos concionatores et novi ritus sacrificulos, petebant sibi addici tem-

¹ Coel. in actis et script. Luth. — ² Coel. in actis et script. Lut. Fleming. in Vit. Lut. et alia.

plum aliquod, in quo suis et sacris et concionibus uti libere possint; episcopus autem Spirensis Georgius, qui natalibus erat dux Bavariae et comes Palatinus Rheni, fortiter interdixit eis, ne illo in templo nova sacra, aut suas conciones peragerent. Cum ergo de sacris aut sacrificiis parum cure haberent, jusserunt suos concionatores in atriiis aedium suarum quotidie ad populum concionari. Ingens itaque fuit ad eorum sermones concursus plebis et rusticorum non tam discendi gratia, quam propter novitatem loci, modumque inusitum ad audienda in clericis et papam convitia; atque ut complures alllicerentur ad eorum sectam data opera in ferulis portabantur carnes coctae in sextis feriis, aliisque diebus jejunii aperte in conspectu totius auditorii per atrium ad mensam principum et aulicorum, in Ecclesiae et Catholicorum publicum despectum, patrabantur et alia id genus multa parum Evangelicae ab Evangelicis ibi hominibus; et ministri eorum equites et stabularii idiota petulanter jactabant verbum Domini, et in dextra manica vestimenti gerebant has litteras V. D. M. L. E. hoc est: *Verbum Domini manet in aeternum*. Caeteri principes et episcopi simul cum fratre Caesaris intererant sacro publico diebus festis in templo majore, quod insigne est opus Caesarum Henricorum, ubi et monumenta eorum visuntur. Lutherani vero eodem tempore domi suos audiebant concionatores, per quos populum a sacris avertabant. Ad hujusmodi temeritates et ausus commovere cogebantur Catholici non solum propter salvum conductum et fidem publicam illis promissam, verum etiam propter iniquitatem et difficultatem pessimi temporis; nam Germaniae populi Lutherico fermento inescati, sacerdotumque ac monachorum bonis infiantes ad tumultus et seditiones erant inclinati, et in externis quoque nationibus gravissimi erant motus: de Italia enim diuturno bello contendebant Caesar et rex Franciae: Hungaris autem infestissimo exercitu et maximis copiis imminuebat in propria persona imperator Turcarum. Porro ex ea Turcarum in Pannoniam irruptione Lutherani superbientes expetere, ut in Spirensi conventu, de quo superius actum est, controversiae de religione subortae dirimerentur; non quod errorem summi deponere, sed in eum alios pellicere molirentur, ac Germaniam a Sedis Apostolicae obsequio divellere, atque adeo ad creandam illi invidiam de oneribus impositis Germaniae libellum, quem Hadriano VI delatum vidimus, multis Additamentis auctiorem divulgarent, conquesti etiam Concilium a Clemente Pontifice pro tollendis dissidiis non congregari. At Carolus V, de eorum dolis et improbitate factus certior, fidei Catholicae articulos in disceptationem et controversiam vocari vetuit in eo conventu, in quo nihil actum, praeter auctas

Lutheranis turbas, et paratas rei Christianae insidias; ut enim dictum est, fuit permessa quibusvis male agendi evolvendaque religionis licentia, dum decretum est, ut quisque ita se generet, prout Deo ac Caesari rationem redditurum se existimaret, tuendaque fidei contra impios vel Sotimani ab Hungaria propulsandi cure sopita sunt.

98. Apud Helvetios eodem tempore inhi sunt solennes alii coetus Badenses de religionis dissidiis, cum Zuinglius dogma de praesentia Christi in Eucharistia, Missae sacrificium, sanctorum apud Deum deprecationes, cultum sacrarum imaginum, Indulgentias, necnon virtutem Baptismi convelleret: quibus haeresiarcha se sistere ausus non est; sed Oecolampadius alique praecipui impietatis vexilliferi convicti prostratique sunt, adeo ut haeresis Zuingliana communi ordinum decreto damnata sit: quamvis illi Conciliorum sancta, sine alia disquisitione nova, asserere haeresiarcharum supplicis potius debuissent. Eorum gesta narrat Joannes Cocheus: « Eodem anno percelebris fuit disputatio in Baden Helvetiorum oppido habita inter Catholicos ac Lutheranos; nam magister Ulrichus Zuinglius et doctor Joannes Oecolampadius viri docti linguarumque Graecae et Hebraicae periti, religiosam et Catholicam gentem Helvetiorum ex parte perverterant jam, et non medioere in religione dissidium per novam Lutheri doctrinam suscitaverant. Ut igitur dissensio turbatioque illa tolleretur, communi duodecim cantonum (sic vocant duodecim distincta dominia confederatae gentis) consensu instituta est illa disputatio, ad quam vocati sunt e Catholicis praecleari viri dominus Joannes Faber, consiliarius serenissimi principis Ferdinandi, qui jam pridem grande contra Lutheri errores volumen ediderat, dominus Joannes Eckius, qui ante septem annos cum ipso Luthero Lipsiae cum laude omnium publice disputaverat, dominus Thomas Meurnerus. Hi tres praecipue ad disputandum parati erant adversus Zuinglium et Oecolampadium: ad quam sane disputationem suos miserunt oratores quattuor vicini episcopi, ad quorum dioceses gens Helvetiorum pertinet: episcopus namque Constantiensis Ilugo misit claros viros dominum Melchiorum suum suffraganeum, eximium theologum, dominum Othouarum Luscium, virum disertissimum, P. Antonium Pyratum concionatorem majoris Ecclesiae facundissimum, et quosdam alios praefatos et parochos non incelebres viros: Basiliensis vero episcopus Christophorus misit D. Augustinum Marium suffraganeum Frisingensem, D. Jacobum Lemp. ordinarius theologiae in Academia Tubingensi, et aliquot alios doctos viros: episcopus

¹ Coel. hoc ann. in actis et script. Luth. an. 1526, et Struis in Comment.

Lausanensis Sebastianus misit D. Conradum Tregarium provinciale Augustinianorum et Ludovicum Loblium decanum Bernensem : episcopus denique Curienſis misit D. Petrum Spensorum cum aliquot canonicis Curienſibus. Aderat præterea magna eruditorum hominum frequentia. Cæterum Zuinglius rejecta omni fide publica salvoque conductu, qui ei multifariam offerebatur, nullo pacto ad eam disputationem venire voluit. At dominus Eckius multis diebus sub notariorum exceptione disputavit, nunc cum Oſcolampadio, nunc cum Jacobo Imeli, nunc cum Bertholdo Hallero, atque etiam cum Ulrico Studerio, tum de aliis rebus religionis nostræ, tum præcipue de venerabili sacramento Eucharistiæ ».

99. Meminit de hac disputatione Badensi idem Eckius, ac sophismata ab hæreticis proposita recenset hisce verbis ¹ : « Nec quemquam movere debent temeraria eorum somnia quæ comminiscuntur adversus locos præallegatos, (nimirum Scripturæ sacræ, quibus Eucharistiæ dogma Catholicum confirmat), dum eos etiam dilaniant misere atque lacerant, sicuti per nos in disputatione Badensi apud Helvetios fortiter, constanter, et ita ut refragari nemo queat, est defensum, ipseque alias sæpe obtuli me ad ignem usque contra adversarios nostros veritatem fidei Catholicæ disputando. Nunc ad objecta eorum diluenda progrediamur, quibus illi conantur simplices ex vulgo homines illaqueare : verum hic non ita immoramur, sed breviter expediemus. Primo obtrudunt nobis illud Domini verbum ², *Caro non prodest quidquam* : Quid ergo, inquit, est quod caro sumatur in sacramento ? Respondeo : inepte intelligunt hoc illi de carne Christi ; quis enim unquam tam desperati animi esset Christianus, ut diceret, carnem Christi nihil prodesse ? quæ sibi cibus est, utique prodest : quod si carnem ille suam dedit pro mundi vita ³, ut ipse ait, utique multum prodest. In cena sic dixit ⁴ Christus : *Hoc est corpus meum quod pro vobis traheatur*. An non sit hoc corpus utilissimum dignissimumque, in quo Christus passus et mortuus mundum redemit universum, in quo resurrexit, ad cælos ascendit, ubi jam illud omnes sancti summis volis cupiunt aspicere ? Eat nunc quisquis volet et dicat carnem illam sanctissimam nihil prodesse ». Et infra : « Oportet utique alium hic subsesse intellectum verborum Christi, ita ut non loquatur ille de sua carne in ejus rei argumentum, quando paulo ante de carne sua loquens : *Caro, inquit, mea vere est cibus* ; nunc non item dicit : *caro mea non prodest quidquam* : sed simpliciter quia caro non prodest quidquam, non caro illa sua, sed carnalis iste intellectus,

quem Capharnaitæ habebant, hic nil proderat : quoniam illi, ut Augustinus ait, carnem sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quo spiritus vegetatur. Spiritus ergo est, qui vivificat, qui facit, ut captivato intellectu nostro credamus carnem Christi per modum sacramenti sub aliena specie panis sumi debere. Quod si pertinaciter nos urgeat Capharnaita aliquis, importune volens carnem hic ad Christi corpus referri debere, tamen hoc sustinere non poterit, quod caro Christi sacramentaliter sumpta nihil prosit ; satis enim hoc est in proposito, carnem sine spiritu manducatam obesse magis quam prodesse ». Eximia est alia interpretatio, quam in homilia secunda ex Theophilacto adducit : « Nudi hominis, inquit, caro nihil prodest, sed quia Deus univit sibi carnem secundum ineffabilem contemperationem, vivifica est et caro, non quod in naturam transierit Dei, absit ; sed sic caro Domini vivifica est ut caro Dei.

100. « Secundo objiciunt : Si verum Christi corpus esset in sacramento, tres articuli fidei nostræ corruerent : primus quod ascendit ad cælos, deinde sedet ad dexteram Dei Patris, postremo inde venturus est judicare. Inferunt ergo, si in cælo est Christus, utique in sacramento non est : qui venturus tandem est ad iudicium novissimum non prævenit tempus illud, ut veniat etiam in sacramento. Item si assidet Patri in cælis, quomodo simul in sacramento ? Respondetur quod Capharnaitæ isti homines miserimi neque Dei considerant omnipotentiam, nec Gabrielis verba ¹ attendunt, quod non sit impossibile apud Deum omne verbum. Naturaliter non possunt corpora duo esse in uno loco ; et tamen Christus ex Virgine natus est claustris inviolatis, clauso resurrexit sepulchro, et ocellis foribus ingressus est ad discipulos ; quæ omnia naturæ adversantur : cur non possit Deus facere, ut etiam unum corpus sit in multis locis ? atqui etiam anima, ait Augustinus ², in uno quoque corpore et in uno loco tota est, et in qualibet parte ejus tota est : eadem si forte quiescat in sinistra, movetur tamen in dextera. Humiliter itaque potius confiteantur cum Sapiente ³, quod *magna et admirabilis sit potentia Domini*. Quod autem putant Christum, eo quod sedeat ad dexteram Patris, non posse esse in sacramento, absurdum est : nunquid enim ille, cum appareret Paulo circa Damascum ⁴, dereliquit dexteram Dei Patris » ? Et post alia : « Ita credimus quoque venturum cum in magna majestate terribilem et magnificentem die novissimo, sed interim, nulla negat Scriptura ipsam sacramentaliter venire in terram, vel etiam in consueta sua forma, ad aliam tamen operationem, quam ad iudicium.

¹ Jo. Eck. to. III. hom. 2. in festo corp. Christ. — ² Joan. vi. — ³ Ibid. — ⁴ Luc. XXX.

¹ Mat. XVI. — ² Lab. vi. de hist. c. 6. — ³ Eccl. III. — ⁴ Act. IX.

101. « Tertio. Imitantur novelli Capharnaite veleres, dum murrurando eorum insistent vesligiis, dicentes : *Quomodo potest hic carnem suam nobis dare ad manducandam?* Quomodo potest illud magnum Christi corpus sub tantilla hostia contineri, utique portando illi sacerdos non sufficeret : aut ubi manus et pedes ejus sunt? Hujusmodi Judaicas blasphemias plurimas inducunt, ut sit illud jam plenum miseria, eo devotum esse nostris temporibus, ut cogamur tantam Christi contumeliam audire inter Christianos. At nos paucis respondemus. Totum utique Christi corpus est sub sacramento, sed non modo quantitativo, sed sicut anima tota est in qualibet parte ; ita quoque corpus Christi totum est sub sacramento et sub qualibet ejus parte totum. Quando autem querit neochristianus quomodo hoc fieri possit, respondet Cyrillus : « Nunquam in sublimibus rebus illud, « *quomodo*, aut cogitemus aut proferamus : Judaicum enim hoc verbum est, et extremi supplicii causa ; et inde quomodo summis cruciatibus digni non erunt, qui rerum omnium opificem Deum ita condemnunt? Quomodo in « operibus suis dicere audeant, quem totius « sapientiae largitorem non ignorant, quem omnia posse Scriptura nos docuit? Si vero, Judae, « *quomodo* ¹ etiam nunc clamas, hanc tuam imperitiam ego quoque seculus libenter, quomodo ex « Egypto exivisti ² ? rogabo, quomodo « in serpentem Mosaica virga fuit conversa ³ ? « quomodo lepra manus affecta uno momento « temporis in pristinum statum resilita ⁴ iterum « fuit, et inde quomodo in naturam sanguinis « aqua transierunt ⁵ ? quomodo per lignum amaritudinis aquarum in dulcedinem rediit ⁶ ? quomodo patres tui per media maria, ut per aridam ⁷, effugerunt? quomodo et lapide aquarum « fontes fluebant? quomodo ⁸ stetit Jordanis? « quomodo solo clamore inexpugnabilis Jericho « cecidit? hujusmodi in Scripturis multa sunt, « quorum rationem reddere non possumus, nisi « omnipotentiam divinam ».

102. « Quarto obijciunt rursus Capharnaite quod Christus dixit ⁹ : *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis*. Ergo non semper illum vobiscum habebimus in sacramento. Zuinglius in hoc adduxit etiam verba Christi apud Joannem : *Iterum relinquo mundum* ¹⁰, et *vado ad Patrem, et inde jam non ero in mundo*, et ii in mundo sunt, scilicet Apostoli. Cum ergo ascenderit in caelum, jam non est dicendum eum esse in sacramento. Respondetur tribus illis Scripturae locis locutum esse Dominum de corporali presentia, sicut hic in terris conversatus est humana pressus necessitate ; sic nimirum jam amplius Dominum apud nos non

habemus, qualis erat cum perfunderetur sanguine a Maria Magdalena : sed non ideo abnegavit nobis Dominus corporalem suam praesentiam occulto quodam modo et mysteriialiter sub sacramento. Illic etiam clare patet quomodo Zuinglius sacras litteras fortiter laceret, quoniam cum Christus ait : *Non sum in mundo* ; pervertit Zuinglius, et ponit : Porro non ero in mundo ; ut sic errori suo fucum addat, quantumvis haec omnia nihil efficiant.

« Quarto. Abducunt insuper illa Christi verba ex Matthaeo et Marco : *Si quis dixerit vobis : ecce hic aut illic est Christus, nolite credere* ; ergo credendum non est cum dicitur Christum hic aut illic esse in sacramento. Respondeo, Christum hic non loqui de corpore suo, sed per Christum intelligi regnum Christi, regnum fidei ; unde hoc loco praemonet ille suos de sectis, quas orituras praedicit novissimis temporibus, ubi clamaturi sint Lutherani, Zuingliani, Calabaptista singuli isti pro sua secta secum esse Christum, sed iis credendum non est, neque deliciendum a Catholica Ecclesia ad sectas perditionis ». Hactenus Joannes Eckius ; qui vero fuerit disputationis Badensis exitus ita describit Coelaeus :

103. « Quanto autem illis omnibus, nempe haereticis, superior solidiorque fuerit dominus Eckius publico declaratum fuit Helvetiorum decreto, in quo Catholicorum observationes, Eckiique propositiones comprobatae atque plene veritatis edicto confirmatae fuerunt : quarum sane iste fuit tenor : I. Verum Christi corpus ejusque sanguis praesentia sunt in Sacramento altaris. II. Quae et vere offeruntur in officio missae pro vivis et defunctis. III. Virgo Maria aliique sancti coelicolae invocandi sunt ut intercessores. IV. Domini nostri Jesu Christi ejusque sanctorum imagines delendae non sunt. V. Post hanc vitam purgatorius est ignis. VI. Pueri etiam Christianorum in peccato originali nascuntur. VII. Baptismus Christi, non Joannis, tollit originale peccatum.

« Illis ergo conformis facta est publici decreti sententia, qua et Lutheri doctrina velut perversa multisque judiciis solemniter condemnata per Leonem papam X, per Carolum Augustum V, per praecelas universitates Parisiensem, Lovaniensem, Coloniensem, etc. Helvetiorum plebibus interdicta est, et antiqua Catholicae fidei observatio approbata atque praecipua, ne quid temere immutaretur de sacra missa, de sacramentorum administratione, de sacris ritibus caerimoniarum, jejuniorum, orationum, confessionum, feriarum, oblationum, invocationum exequiarumque pro defunctis. Ut igitur haec omnia firmissime tenerentur, additum fuit in fine decreti, certos constitui debere advigilatores qui una cum magistratibus et officialibus publicis diligenter huic causae invigilent, ac praevari-

¹ Joan. VI. — ² Exod. XII. — ³ Num. XII. — ⁴ Exod. VII. — ⁵ Exod. XV. — ⁶ Exod. XV. — ⁷ Exod. XIV. — ⁸ Jos. III et VI. — ⁹ Mat. XXVI. — ¹⁰ Jo. XVI et XVII.

catores demerent, cujuscumque status fuerint, ut juxta demerita sua puniantur, adeo sane, ut reus in uno cantone ab omnibus aliis cantonibus reus itidem extorrisque habeatur, nec usquam liceat profugis evadere penas ».

104. Hujus decreti justam severitatem si adhibuissent Helvetii in haereticos, imminetia civilia bella avertissent; at eorum facinoribus et grassationibus toleratis, mutuis inde se cadibus cruentarunt, eorumque potentia et gloria valde depressa fuerunt. Memorat dein Coelaus libros, quos fidei Catholicae pugiles strenuissimi adversus Zuinglium et OEcolumpadium gentis Helveticae seductores ediderunt: « Dominus, inquit, Joannes Faber, cum per absentiam et contumaciam Zuinglii disputare cum eo non posset verbis, scriptis protulit multa, quae illi objecturus fuerat, si comparuisset, ingentem enim antilogiarum illius numerum coecervavit in volumen unum, quibus ille foedissime et sibi ipsi contradixit, et suam Luthericam doctrinam destruxit. Sed nimis longum foret omnia commemorare, quae vir ille doctissimus, multijugaeque lectionis et inexhausti laboris ex libris Zuinglii recitavit atque redarguit, partim tanquam sibi ipsas contraria, partim tanquam fidei Catholicae adversa, et secundum se impia, absurda et a vero aliena ». Percurrit Joannes Faber¹ praecipua libri sui in Zuinglium capita in alio libro, quem proximo anno adversus OEcolumpadium edidit: *De intercessione sancto un.*

105. Adegit etiam idem Joannes Faber in superiori Badensi disputatione in eam desperationem OEcolumpadium, ut palam librorum suorum partem damnaret; ex quo, occasione capta, instabilitatem doctrinae novorum evangelistarum in omnium oculis ita defixit²: « Coram Helvetiorum legatis in disputatione Badensi palam dicere non erubuit, plures se libros scripsisse, quos combustos esse vehementer cupiat, nosque ut igni committamus impense rogavit: at pecuniam pro inutilibus, et ab auctore condemnatis chartis expositam redditurum se non exhibuit. Videte jam, quae vos in Christo firmi et dilectissimi fratres, quot istorum Evangelistarum millia sufficerent, ut columna erigi Ecclesiaeque desuper aedificari posset: doctrina eorum fluctuat, et ut venti flatus agitur: unde cum marmoream adamantinamve columnam³ erigere conantur, arundinem quae levi etiam vento crebrius agitata frangitur, in ejus locum substituant, fractamque median inflexam tenent manibus, quod propheta his verbis clarissime ostendit⁴: *Ecce confidis super baculum arundinum confectum istum, super Aegyptum, cui si imirus fuerit homo, intabit in manum ejus, et perforabit eum: videte an non sint ebrii, qui delibus suis male perstant, palpantes⁵ in meri-*

¹ Jo. Fab. lib. contra OEcolump. — ² Jo. Fab. lib. de intercess. sancto. — ³ Galat. II. — ⁴ Isa. XXXVI. — ⁵ Deut. XXVIII. Job. V.

die, sicut palpare solent caeci in tenebris. Lutherani, quod nemo inficias iyerit, hodie tam inter se diversi et sibi ipsis contrarii sunt, quam ante aliquot annos in sua haereseos initio adversus nos sunt digladiati. Sic Lutherus contra Carolostadium fulminat, alia parte qui se Sueviae appellant episcopos OEcolumpadium urgent, Fabricius contra Lampertum, Butzerus contra Zuinglium, doctor Balthasar contra Leonem Judaeum, denique a Sancto-Gallo et Apocella sunt hujus farinae homines, omnes inter se divisi singulis suis nituntur opinionibus, adeo ut ex parvo quodam oppido quatuor ad Badensem hanc in Ergaum disputationem venerint, ac circa unum de imaginibus punctum quisque singularem et ab aliis diversam tenuerit opinionem. Qui igitur hoc regnum non in se divisum tantum, verum misere devastatum duraturum esset? Equidem suomet ipsos more praecipites ire necesse est ». Hactenus Joannes Faber, de ejus et aliorum doctorum Catholicorum egregiis in OEcolumpadium haesiareham scriptis haec tradit Joannes Coelaus: « Recensuit item supra centum quinquaginta quinque mendacia ex scriptis OEcolumpadii, quibus ille populum fallaciter decipiebat, asserens antiquos doctores Ecclesiae idem sensisse de Eucharistiae sacramento, quod ipse sentiebat. Contra quem et piissimus atque doctissimus vir Joannes Fischerus episcopus Roffensis in Anglia, quinque egregios scriptis libros, errores et mendacia illius exacte reprobandus ». Pluribus interjectis, addit auctor hac Badensi disputatione haesim, cum altiores fixisset radices, ex infectis mentibus evelli non potuisse.

106. Traducere porro non perhorruit OEcolumpadius omnes sanctos Patres, imo et Apostolos, ut impostores, qui corpus Christi in Eucharistia esse credendum tradiderint: « Ad dementandos », inquit antichristi satelles, « discipulos, compendiarie quos impostorum est affirmare credendum quod effutierint ». In quem episcopus Roffensis de quo paulo ante memoravi invehitur: « Quasi tot sanctissimi viri, quibus assidua cura fuit Christiani generis a lupis defendendi fuissent impostores? num haec sani hominis verba sunt, ut ex veris pastoribus meros faciat impostores? An putas Ecclesiam citra Apostolorum tempora nullos habuisse fideles et integros gregis Christi curatores? si non putas, manifeste prodis amentiam tuam: sin ita putas, quid non producis unum ex eis, qui palam neget sub Eucharistia corpus esse Christi? tanumeros qui id testantur citare licet: at neminem afferre potes, qui plane contradicat: sed nec citra Pharisaicum, hoc est, impudens supercilium affirmare queas illos id effutuisse, qui tanta concordia plebem docuerint sibi creditam ».

107. Praescribere autem divinis miraculis modum et numerum, atque in benignissimam Dei largitatem labrare ausus OEcolumpadius,

aiebat si corpus Christi in Eucharistia esset, plus miraculorum in ea, quam in ullis Dei operibus nos habituros: « Fierentque illa, inquietabat, non semel, ut mundi creatio, vel mortuorum resurrectio, non quotidie, ut in deserto mannae resurgat, non certo tempore, ut in piscina probatica salutariter aquae motus; sed quotidie saepius et immeris in locis ». Quem Joannes Fischerus redarguit¹: « Quid, precor, aut repugnantiae, aut absurditatis inde suboritur, quod non semel aut singulis diebus, sed pluribus horis cujusque diei pariter et locis immeris tot miracula patrentur in hoc sacramento? si memoriae mirabilium Christi sit, ut diximus, cur non merito longe plura debeant in eo miracula esse quam in caeteris, quae figura dumtaxat erant hujus sacramenti? et de una tantum loquar quot: miracula, queso, circa manna olim facta sunt? e quibus hoc cum primis admirandum fuit, quantumvis ex ea quis collegisset, nihilo tamen plus habuit quam juxta praescriptam sibi mensuram. Alterum, qui minus collegisset nihilo minori mensura, quam is, qui plus collegisset, domum reportavit. Tertium, in alium quamvis diem, quam in sabbatum compulsi sunt. Quartum cum possit tam facile putrefieri, tamen in arca per multos annos incorrupta servabatur. Quintum ad solem posita liquefiebat, ad ignem tamen fortiter induruit. Sextum, cum singulis aliis diebus e nubibus caderet, tamen in sabbato nihil ex ea comparebat. Septimum, pridie sabbati colligentes duplicatum gomor habere comperiti sunt. Octavum, is, qui plus aut minus eo die collegerat, nihilo plus aut minus ultra reportavit. Nonum, mensura gomor omnibus tam robustis quam debilibus cujuscumque sexus aut conditionis fuissent, abunde satisfacit. Decimum, piis pro voto juxta cujusque desiderium sapiebat. Undecimum, quanquam piis esset gratissimi saporis, impiis tamen erat fastidio. Duodecimum, per annos quadraginta pasti sunt eo cibo filii Israel in solitudine. Adde quod in singulis mannae granis, quae tamen citra numerum singulis noctibus e caelo deciderant, nonnulla dictorum fiebant miracula. Cum igitur in ipso manna tot miracula praecesserint, et ipsum (quod et non semel testatur Augustinus) hujus eximii sacramenti, nimirum Eucharistiae figura fuit; non video cur tibi, nisi quod juste jam excœcatus, tanopere durum videatur, quot miracula in hoc sacramento celebrentur ».

108. Objicienti heresiarchae dicere Apostolum Judæis, eundem cibum spiritualem fuisse, qui nobis est; ex quo inferebat, cum illi Christum figurate ederint, etiam nos figurate tantum edere, respondet Fischerus²: « Convenimus in altero cum Judæis, quod eundem cibum spiritualem utriusque sumimus: verum in altero

longe præcellimus eis, nempe quod nos in Eucharistia corporaliter Christo pascimur, illi in manna tantum spiritualiter ». Addit Fischerus si, ut mentitur Oecolampadius, in Eucharistia Christi corpus non esset, frustra a Christo manna anteferretur, cum manna pani triticeo præferenda sit, et aptior corporis Christi figura esset, quam panis triticeus; et majori cum fide a piis manducari potuisset, quam Oecolampadii placenta, ut alibi demonstratur. Porro spiritualem esum corporis Christi, et corporalem ita distinguit idem auctor, dum Oecolampadii sophismata in quarto libro¹ dissolvit, sic inquiens: « Plurimum interest inter has duas manducationes, nimirum eam qua fide sola manducamus, et eam qua corporaliter in Eucharistia veram Christi carnem edimus; nam illa parum discrepat a manducatione, qua patres, dum ederent manna, Christi carnem comederunt: omnes enim, ut ait Paulus, eandem escam spiritualem comedeant, et omnes eundem potum spirituales bibebant; at hi certe Christi carnem corporaliter non edebant, quandoquidem non erat in manna corpus Christi, quod ederent: nos autem, qui pie manducamus Eucharistiam, carnem Christi corporaliter edimus, quae vere in Eucharistia continetur; quare multum interest inter nostram, qui Christum in Eucharistia realiter edimus, et illorum manducationem, qui manna manducantes Christum spiritualiter solum comederunt ».

109. Conjungendam autem esse utramque spiritualem et corporalem Christi manducationem, nec spiritualem sufficere, ita demonstrat in Praefatione quinti libri: « Non equidem satis est nos uniri Christo spiritualiter, id quod fides et charitas nobis exhibent; sed oportet etiam corporaliter et carnaliter uniri per carnis ejus esum, et sanguinis sui potum, nimirum ut ita, sicut Paulus ad Ephesios docet², *simus membra corporis ejusdem ex carne ejus, et ex ossibus ejus*. Ibi Paulus haud dubie de Christo loquitur et Ecclesia, mysterium magnum ex unione viri et conjugis in carnem unam evens. Superius utique viros admonuit, quatenus uxores suas diligerent, sicut Christus Ecclesiam; et mox subdit: *Nullus enim unquam suam ipsius carnem odio habuit; imo contrit ac fovit eam, sicut Dominus Ecclesiam*. At quomodo, precor, Dominus enutrivit et fovit Ecclesiam, nisi carne et sanguine suo, nimirum ut ita membra sinus corporis ejusdem ex carne ejus et ex ossibus ejus? Hoc igitur Lutherum et sectatores ejus in tam absurdos errores traxit, quod hi sola fide Christum nobis sufficienter unum esse contendant. Sed tu, lector, si attenderis, perspicies ipsos veteres huic nostrae rationi subscripsisse penitus. Cyrillus primum capite decimo quinto su-

¹ Fisch. lib. 1. in (Ecolamp. c. 42. — ² Id. l. II. c. 8.

¹ Lib. IV. in (Ecol. c. 33. — ² Ephes. v.

per Joannem adversus quemdam hæreticum ita scribit » : Non, inquit, negamus recta nos fide « charitateque sincera Christo spiritualiter con- « jungi, sed nullam nobis conjunctionis ratio- « nem secundam carnem cum illo esse; id pro- « fecto pernegamus, idque a divinis Scripturis « omnino alienum dicimus. Quis enim dubitavit « Christum etiam sic vitem esse, nos vero pal- « mites, qui vitem inde nobis acquirimus? audi « Paulum dicentem : quia *omnes unum corpus « sumus in Christo; quia etsi multi sumus, « unum tamen in eo sumus, omnes enim uno « pane participamus. An fortassis putes igno- « tam nobis mysticæ benedictionis virtutem « esse? quæ cum in nobis fiat, nonne corpora- « liter quoque facit communicatione carnis « Christi Christum in nobis habitare? cur enim « membra fidelium membra Christi sunt? *Ne- « scitis (inquit) quoniam membra vestra membra « sunt Christi? membra igitur Christi, meretricis « faciunt membra? Absit. Salvator etiam : Qui « manducet carnem meam, ait, et bibit sangui- « nem meum, in me manet et ego in eo* ». Hæc hæcenus ipse Cyrillus. An non hic audis, lector, quod præter eam conjunctionem, quæ fide et charitate fit, alteram, quæ Christus nobis corporaliter uniatur, et qua membra ejus corporaliter efficiamur, necessariam esse? quod et denuo confirmat ibidem continuo subdens : « Unde « considerandum est non habitudine solum, « quæ per charitatem intelligitur, Christum in « nobis esse, verum etiam et participatione na- « turali : nam quemadmodum si quis igne li- « quefactam ceram alii ceræ similiter lique- « factæ ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque « factum videatur ; sic communicatione corpo- « ris et sanguinis Christi ipse in nobis est, et nos « in ipso : non poterat enim aliter corruptibilis « hæc natura corporis ad incorruptibilitatem « et vitam traduci, nisi super naturalis vitæ cor- « pus ei conjungeretur. Non credis mihi hæc « dicenti? Christo (te obsecro) fidem præbe : « Amen, amen, inquit ¹, dico vobis, nisi mandu- « caveritis carnem Filii hominis, et biberitis san- « guinem ejus, non habebitis vitam in vobis. Qui « manducet carnem meam, et bibit sanguinem « meum, habet vitam æternam, et ego suscitabo « eum in novissimo die. Audis aperte clamantem « non habituros nos vitam, nisi sanguinem ejus « biberimus, et carnem manducaverimus ». Hæc Cyrillus. Ex quibus aperte vides, quod præter unionem spiritualem, qua fide conjungimur Christo, necessaria nobis est corporalis manducatio, qua nobis ille, et nos etiam illi naturaliter incorporemur ». Eadem confirmat Fischernus Chrysostomi et Irenæi auctoritate : quibus abunde confutata est Oecolampadii hæresis de spirituali tantum corporis Christi man-*

ductione in Eucharistia ; quam hæresim postea Calvinus diffudit magis propagavitque.

110. In fine opusculi mendacissimi et perniciosissimi Oecolampadius hoc fascino ad irrefutandos simplices erat usus, ut se veritatis assertorem ostentaret, dum aiebat ¹ : « Veritas enim Deus est, et eos, qui se in veritate amant servat, fovet ac custodit ». Sed speciosam hanc larvam hypocrite scelesto ita detrahit Fischernus : « Veritatem hæretici semper erroribus suis præxerunt, et certe non aliter apud te jam est, quam fuerat apud illos. Nusquam Scripturarum veritas habetur præterquam in Ecclesia Catholica, quæ vere columna est et basis veritatis ² ; nam et spiritus veritatis in ea perpetuo residet, qui semper hæcenus adversus hæreticos majoribus nostris ejusdem veritatis assertoribus victoriam ubique præstitit : tot modis ea veritas olim confirmata est, ut nunc in dubium a quoquam eam revocari fas nequaquam est; nam et Christus affuit patribus, affuit et Spiritus sanctus, et eo quidem instituto, ut erudiret Ecclesiam in omni veritate ; sed et nunc adest uterque nobis, et in consummationem usque sæculi ³, quemadmodum habet pollicitatio nobis facta, nunquam defuturus. Non defuit Patribus eruditio, non peritia linguarum, non Scripturarum exercitatio, non vitæ sanctimonia, nec denique ad comprobendam doctrinæ suæ veritatem necessaria defuere miracula. Nobis igitur, qui dogmata patrum amplectimur, adesse veritatem usque adeo perspicuum est, ut qui id neget, oportet doceat fallacem fuisse Christum in promissis : doceat et eundem hæcenus Ecclesie suæ juxta pollicitationem suam, et Spiritum item ejus non affuisse : doceat et in Patribus non fuisse locutum, quantum ad ea præsertim quæ fidem spectarunt, et quæ concorditer omnes asseruerunt ; denique doceat oportet Patres illos neque vitæ sanctimonia, neque miraculorum claritate, neque ulla denique spiritus gratia neotericis istis hæreticis præstitisse ; neque enim suffecerit ista omnia nudis affirmare verbis, nam id cuique facillimum est, sed evidentissimis et irrevincibilibus omnino necessariis est argumentis ista demonstret ; neque enim nobis incumbit novis miraculis illorum dogmata comprobare, sicut et Lutherus Erasmo respondens subdole molitur, cum ea satis olim confirmata sint : verumtamen si alia nostra, alia illorum essent dogmata, recte nos urgeret ad miracula, quibus nostra nova dogmata corroborarentur : at cum non sint alia, sed eadem, et locupletissime dudum confirmata, non est quod a nobis expectet novam eorum dogmatum comprobationem. Vobis igitur, qui contraria et repugnantia Patribus dogmata nitimini introdu-

¹ Jo. Fisch. l. v. adver. Oecolamp. — ² I Tim. III. — ³ Joan. XVI. Mat. XXVII.

¹ Joan. VI.

cere, probandi onus incumbit, id quod ante Græcas kalendas, sat scio, nunquam estis facturi». Plurima autem miracula virtute Eucharistia facta ex Annalibus Ecclesiasticis constat; atque hoc ipso anno insigne Bruxellis editum narrat Theodoricus Loer hisce verbis: «Anno Christi MXXVI Bruxellæ in hospitio, quod ad aureum cyathum vocatur hospitii filiolus XXIV Augusti in vas aqua plenum primum præceps prolapsus, deinde submersus, ac per invocationem cum vicinorum, tum parentum erga Deum juxta venerabile sacramentum in D. Gudilæ templo miraculis conuulsus vitæ restitutus est».

111. De nova hac Sacramentariorum secta per Zuinglium et Oecolampadium propagata hæc narrat Ulembergius¹: «Licet ipse», nempe Carlostadius, «per Lutherum oppressus quiesceret, alii tamen Sacramentaria factionis ministri prohiberi minime potuerunt, quin hoc ipsum dogma propugnarent». Et infra: «Inter hos primi nominis erant Huldericus Zuinglius, et Joannes Oecolampadius: hic ex Brigittano monacho, ille ex Catholico sacerdote novi Evangelii minister, quibus obicerunt sese predicantes Lutherani edito scripto cui *Syngrammaticis* titulum indiderunt», et infra, «et in lucem editum hoc anno cum præfatione Lutheri, in qua sibi quidem ait animum præagivisse cum scriberet contra cælestes prophetas et Carlostadii fundamentum destrueret, prodituros et alios, qui novis præsidii nutantem causam fulcirent». Et infra: «Voluisse se dicit in hac Præfatione profiteri fidem suam, eosque movere, qui sana consilia admittunt, ut sibi caveant a pseudopropheta istis, qui defestandas in Deum spargunt blasphemias, ut quem a pistore factum vel impanatum Deum appellent, et orthodoxos quasi sarcophagos et amapolos contumeliose traducant. Causas vero cur fugiendi sunt hoc genus pseudoapostoli tres omnino commemorat. Prima est, quod huic sectæ vel unius anni spatium quinque vel sex nata sint capita, ut eam inter animalia censeri oporteat, quorum mentio fit in Apocalypsi, quæ corpus unum habeant et multa capita: nam eodem plane modo sectam hanc ait unum habere veluti corpus impij dogmatis: verum ad adstruendum hoc ipsum dogma, variis eos uti diversisque fundamentis et rationibus, atque hæc tam diversa capita in eum sese finem erigere, ut unicam et simplicem Christi veritatem blasphement. Altera causa est, quod fundamentis utantur non diversis modo, sed et contrariis contra Spiritus sancti morem, qui unius generis rationibus ad stabilienda dogmata semper utatur, iisque simplicibus et solidis, quæ everti non possint: Carlostadium in voce *hoc* collocasse dogmatis basin: ea vero nunc eversa disjectaque, surrexisse Zuinglium,

et verbum *est* pro *significat* usurpatum asseruisse: verum et hoc caput inclinare jam quasi brevi moriturum: Oecolampadium vero contendere dictionem, *corpus*, pro *figura corporis* accipiendam. Demum tertia causa est, quod spiritus hujus sectæ fugitivus sit et lubricus, nec ulli argumento constanter insistat, quemadmodum se dicit in Sacramentariorum scriptis et sermonibus deprehendisse. Quod si urgeantur, ut Christi verba eum habere sensum demonstrent, quem ipsi commentis sunt; alias eos ait ordiri cautilenas, et ad quedam diverticula dilabi. Si vero revocentur ab evagationibus ad verba textus, ibi se dicit velut anguillam cauda tenere, vel eo duci ut simiæ caudam apprehendere videatur: esse hoc artificium vere sathanicum ita sursum deorsumque ferri, atque instar litionis in aere volitare. Concludit duo illos habere principia quibus ipsorum error innitatur: alterum esse judicium rationis humane, cui absurdum videatur, quod Christi corpus et sanguinem dicitur Eucharistiæ sacramento contineri: alterum quod hoc ipsum non sit necessarium. Hæc duo Sacramentariorum animis ait penitus insidere, quæ fraudulentia sathanæ velut oleum ipsorum ossa penetrarint et intimas medullas». Quamvis ita Sacramentarios jure merito Lutherus argueret, is tamen etiam ipsis Sacramentariis errorum laqueos paraverat, dum a magistro demone eductus missæ sacrificium sustulit sacerdotiumque abolevit.

112. *Lutherus ab Henrico rege Angliæ confutatus*. — Sumebantur hoc tempore in Anglia pœnæ de Lutheranis, qui ex Germania in regnum illud hæresis pestem inferre moliebantur: quæ de re impudenter queri ausus est Lutherus, datis ad Henricum¹ regem litteris, blanditiis et assentationibus refertis, quibus satyrarum, quas in eum scripserat, veniam petebat, novoque libro ejus se laudes celebraturum, si annueret, pollicebatur. At præsentiens hæresiarchæ dolos Henricus blanda ejus mendacia respuit, fideique causam tutatus est eleganti Epistola², ex qua hæc delibanda visa sunt: «Quantumvis te fingas credere editam a me libellum non esse meum; sed meo nomine subornatum a sophistis subdolis, tamen et meum esse multi majore fide digni, quam sunt tui illi fide digni testes cognoscunt; et ego quanto tibi minus placet, tanto magis libenter ignosco: nam quod eum mihi scribis ignominiam parere, nemo certe non intelligit, quantumlibet tu dissimules, quam ægre animum tuum, quod libellus meus tanto bonorum et doctorum omnium consensu comprobatus est; tum ejus Sedis honorifico calculo, quæ, ut tuas condemnavit hæreses, ita sanctissimo viro Ilie-

¹ Ulemb. in Vit. Luth. c. 18.

¹ Henric. VIII. inter opera Fischeri Roffen. — ² Apud Coel. in actis et script. Luth. hoc anno.

ronymo tantæ fuit auctoritatis, ut satis esse duceret, si suam illi Sedi fidem approbaret». Et post pauca : « Jam quod pestilente lingua scurraris in reverendissimum in Christo patrem cardinalem Eboracensem primarium consiliarium nostrum, et Angliæ cancellarium, magis perspectam habeo singularem ejus prudentiam, quam ut eum quidquam commoveri credam scurrilibus ejus linguæ convitiis, quæ in totam scurrat Ecclesiam, quæ sanctissimos proscindit patres, quæ nullos non blasphemat divos, Christie contemnit Apostolos, quæ sanctissimam Christi matrem inhonorat, quæ Deum ipsum velut scelerrimam fontem, auctorem impulsoremque blasphemat : quæ blasphemiarum tuarum detestanda colluvies nusquam non evidenter patet, tum ex omni parte perniciosorum operum, quæ tanto Christiani populi damno conscripsisti, tum ex his, quæ passim in Germania tam furiose patrant tuis hæresibus elleari rusticis. Itaque reverendissimus magis pater, quanquam nobis jamdiu fuit propter eximias ejus virtutes charissimus, idem tamen est eritque in dies tanto nobis charior, quanto illum tibi tunc similibus magis videmus invisum ; nam quod eum regni mei pestem appellas, non est consilium fraterculo rationem reddere ex ejus viri singulari prudentia, fide, labore, studio et salubri diligentia, nos regnumque nostrum quanta consequamur commoda : verum, ut omittam cætera, vel hoc salis indicio est, quam toti terræ nostræ salutaris sit, quod ex animi nostri sententia demandatum sibi munus perquam diligenter exequitur, et difionem nostram sedulo purgans hæresum vestrarum pestilente contagio, quibus interdum intraut Angliam quidam vehementer ægrofi, nempe ex his venientes plagis, quas insalubris oris tui noxius infecit afflatus : quos tamen ipsos diligenti inquisitione compertos ejusmodi reverendissimi patris salubri diligentia non solum arcuimus, ne quid ad nostros ejus lepræ serperet, verum etiam tractatos commode et magna cum charitate curatos fidei integritati reddidimus ». Et infra :

113. « Scribis, Luthere, vehementer pudere te oculos in nos attollere, quod te tam leviter passus sis per operarios iniquitalis, ut ais, adversus nos moveri. Verum ego profecto non paulo magis admiror, quod te non pudet serio levare palpebras vel in Deum, vel hominem quemquam probum oculos intendere, qui te passus sis instigante diabolo in eam ingenii levitatem cadere, ut ob carnis ineptias et obscenas libidines, cum frater Augustinianus esses, monacham deo dicatam scelerato compressu violaris : quid quod non compressisti solum, quale flagitium si designasses olim apud Romanos ethnicos, et illa terram viva subiisset, et tu ad mortem usque verberibus esses mulctatus ? ve-

rum etiam quod nimio est execrabilibus, publice pro uxore nuptiis incestissimis traduxisti, atque ita palam summo cum totius mundi opprobrio vestro, summa cum sacrosancti conjugii contemptu, summa cum sanctissimorum votorum contumelia, per nefas abateris in quotidianum prostibulum. Denique (quod omnium est minime detestandum) cum te deberet tam execrandi facinoris pudor et dolor obruere, penitentia loco præ te fers, miser, impudentem gloriam, tam longe fugiens implorationem veniæ, ut etiam in tui sceleris exemplum, passim perpeudoreligiosos alios litteris ac libris provoces ». Aliisque interjectis :

114. « Vehementer miror qua fronte possis apud me jactare, te nihil aliud docere, quam fide Jesu Christi filii Dei pro nobis passi et suscitati salvos fieri oportere ; tum super hoc fundamentum ædificare postea charitatem erga proximum, et obedientiam erga politicos magistratus et crucifixionem corporis peccati. Utinam, Luthere, hæc tua verba tam vera forent, quam falsa esse cognosco : nam, quæso, quomodo super fidem ædificas charitatem, cum solam fidem doces ad salutem sine bonis operibus sufficere ? etenim quanquam in eo libro, quo debaccharis in me (cum sic urgebat pudor, ut te pigeret jam de ea re quidquam audire amplius) impulasti mihi tuorum verborum calumniam ; tamen, non solum nihil omnino ad tua ipsius verba respondisti, quæ nos tibi inter Sacramentorum assertiones objecimus, quibus illa tam detestanda hæresis sic te ligatum constrinximus, ut nulla via posses elabi : verum etiam homo pudens et prudens idem dixisti denno eo ipso in libro, in quo falso quæreris id tibi per calumniam falso exprobatum ; prius sic enim scribis : *Sacrilegium est, et impietas velle placere Deo per opera, et non per solam fidem.* Quæ verba non minus aperta sunt, quam quæ prius tibi scripta sunt in Babyloñica, cum hunc in modum scripsisti : *Ita vides quam dives sit homo Christianus sive baptizatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam, quantiscumque peccatis, nisi nolit credere : nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas : cætera omnia, si redeat vel stet fides, in promissionem divinam baptizato factam in momento absorbentur per eandem fidem.* Hæc tua verba tam manifeste quid sentis indicant, ut nec ullam possant, nec admittant glossulam ; neque enim color ullus affingi potest, quin contra Christi verba : *Angusta est via quæ ducit ad eorum ;* tu eum evangelica libertate tua latam nobis ac facilem sternis illuc, quod tibi leve vulgus concilies, docens satis ad salutem fore, si quis Dei tantum promissionem credat absque ullo bonorum operum labore : quod

¹ Mat. vii.

genus fidei longe abest a D. Pauli sententia ¹ fidem tradentis, quæ per dilectionem operatur, cui adstipulatur et illud ² : *Si estis in fide, ipsi vos probate*; quæ probatio nisi per opera bona, qui fiet? etenim qui operatur *justitiam acceptus est Deo* ³. Quin et D. Joannes evangelista ⁴ adversus seductores hujusmodi, qui populum inani, otiosa, et mortua fide decipiunt : *Filioli, inquit, nemo vos seducat: qui facit justitiam justus est* ». Et infra :

115. « Et profecto, Luthere, cum inter assertiones tuas omnem timorem damnationis et inferorum a preparatione penitentiae semoves, jubens ut eam sibi solo procurent amore, facis in quidem hæc in re magnam peccatoribus injuriam, quibus videri studes tenero quodam favore misericors; nam illis interim id laboras tollere, quod Deus optimus ordinavit tanquam præcipuum quoddam medium per quod proficeretur in amorem, qui nec ipse profecto (dum in hac peregrinatione vivitur ⁵) satis tutus est, cum absque timore nimium securus est; nam si non in timore Domini teneris te, instanter (inquit Scriptura ⁶) cito subvertetur domus tua: etenim qui sacras scrutatur Litteras, non una tantum via peccatores videbit attractos, sed plurimis, atque in his illo etiam ipso timore servili, omnibus tamen ad unum finem tendentibus, nempe respicientiam vite, sine quibus mediis peccator non statim semper attingat illam salutis effectricem charitatem: quomobrem quod aliud consilium possis peccatoribus dare deterius, quam quo suades, ut ea fugiant media, per quæ a vitis avulsi feliciter traherentur ad Deum? » Pluribusque interjectis subdit rex :

116. « Inducis profecto nimis arrogantem fidem, suadens ut homo peccator sibi blandiatur, uti se non solum habeat de divino favore certissimum, sed certum etiam apud Deum esse se in favore tam eximio, ut velut unicum Dei delictum, quidquid designaverit flagitii, Deum non possit offendere, tanquam Deus promiserit propter unius credulitatis meritum impunitatem peccatorum omnium; ideo nimirum, quod (ut scribis in Babylonica) omnia profluvius in momento fides absorbet scelera. Sed hæc superba et otiosa fides quantum sola soli placet tibi, tantum displicuit vetustis olim Patribus. Itaque B. Isidorus : « Frustra (inquit) sibi de sola fide blanditur, qui bonis moribus non « utatur ». Idem scribit D. Augustinus velut occasione caplata ex etymologia vocabuli : « Fides, inquit, appellata est ab eo, quod fit duæ « syllabæ sonant, cum dicitur : Fides; prima a facto, secunda a dicto ». Interrogo te igitur utrum credas; dicis : *Credo*, fac quod dicis, et fides est ». Et post alia :

117. « Ego certe neque tibi scribam amplius, neque nunc scripsissen quidquam, nisi tuarum me litterarum permovisset subdolum consilium, quo laboras, ut credam tui me jam cepisse partibus tuis favere : quam in rem responsum retulissen breve, neque tuarum hæresum quidquam attingissen nominatim, si non impudenter asseruisses, nihil aliud te docere, quam in fide Jesu Christi homines oportere salvos fieri : tum fidei te superædificare charitatem erga proximos, obedientiam erga politicos magistratus, et crucifixionem corporis peccati : siquidem ista tua tam effrons impudentia me coegit unum aut alterum ut proferrem tam præclarorum dogmatum, quæ facile quisquam videat, longe alterius esse generis, quam eorum quidquam sil, quæ te tam falso jactas sola prædicare, nec tamen interim quidquam attingi cæterarum hæresum tuarum cumulum, quæ tam pudendam impudentiam vanitatis tuæ redarguant; nam cum aperte scribis adversus sacramenta Christi, cum cœlibem castitatem damnas in sacerdotibus, cum sacros omnes ordines dejicis, cum panis substantiam Christi corpori conjungis, cum scurraris in missæ sacrosanctum canonem, cum fœminas jubes audire confessiones, et iisdem sacramentorum omnium administrationem committis, cum eas jubes conficere corpus Christi, cum tam parum interesse censes inter intemeratam Christi matrem et impudicam meretricem tuam, cum sanctissimam Christi crucem blasphemias, cum doces nullum esse purgatorium, sed animas omnes dormituras in judicii diem, spem proponens diu differendi supplicii, quo securius peccent improbi : cum hæc, inquam, doceas et mille pudendas hæreses, præterea non te pudet scribere quod nihil doces aliud, quam hominem oportere salvari per fidem Jesu Christi; quando revera nihil moliris aliud, quam ut Christi fidem penitus possis extinguere ». Hæc litteræ una cum aliis a Coelæo et Emsero in Germanicam linguam translate sunt ¹ ad obstruendum os impudentissimo hæresiarchæ, qui erroribus contaminatissimos libros Evangelium appellabat.

118. *Anabaptistæ urgent Lutheranos disputationibus, et Helvetium implent homicidiis et stupris*. — Eodem jure, quo Lutherus, arrogabant sibi Anabaptistæ Evangelium, et fallaces interpretationes vel dæmonum ludibria pro divinis oraculis obrudebant; nec minus li cum Lutheranis quam cum Catholicis dissidebant : qui Tiguro ejecti concesserant Basileam, ac plures infecerant adeo ut consentientibus magistratibus habita sil inter eos solemnis disceptatio, in qua Oecolampadius ad Patres et traditiones Ecclesiæ confugit : « O miseri et fatui »,

¹ Gal. v. — ² II. Corinth. XIII. — ³ Act. X. — ⁴ I Jo. III. — ⁵ Corinth. VII. — ⁶ Eccles. XXVII.

¹ Coel. in Act. et script. Luth.

aiebat ille, referente Arnoldo Meshovio ex ipsius Oecolampadii scriptis, « vobisne primum fidei suae Christus revelavit mysteria, et tot jam saeculis, tot insignes pietate viros, tot faustisque miraculis fulgentes Ecclesiae suae antistes latere voluit? Vos appello, inquit, an tot animarum millia quae in Ecclesia hoc modo baptizatae sunt, et quae talem baptismum rectum et Christianae fidei conformem esse credere, perpetuis gehennae ignibus adjudicata censentis? an credibile est, a Deo eos sathanae traditos tanquam praedae relictos? Agite, mentem vestram excutite, vel hoc disjecto a tam doctis et sanctis hominibus, num vos per schisma discedere oporteat docete ». Haec si justa lance librasset Oecolampadius in Eucharistiae controversia, unquam nitidissimus Scripturae textus figurarum umbris velut caeca lampas obscurasset adlucrassetque, cum iis verbis tum ipse, tum omnes novatores convincantur. At cum, traditionibus rejectis, Scripturae verba in fallacem sensum instillatum a demone versa Oecolampadio obtruderent: « Illic Oecolampadius », ait Meshovius, « respondit, alium esse Scripturae sensum: id se testimonio omnium doctorum, qui hucusque vixerunt, et universae Ecclesiae consensu probaturum; verum et genuinum Scripturae sensum eos nequaquam intelligere, ut quam illotis manibus tractant, nec velint sapientissimis illis Patribus credere, quos omnis admirata sit antiquitas ». Quae tela omnes etiam alios novatores conficiunt: sed quid ad haec Anabaptistae? id quod nempe Lutherus de se jactarat: « Nos habemus », inquebant nimirum falsa et insana persuasione illusi, « verbum Dei, quod omnino illis debet preferri. Sacra Scriptura pura est et minime fucata: eam nos custodiemus: eam sequemur quamdiu nobis vita supererit, nec alicui, quod in ea scriptum sit fidem derogabimus: sanctus Spiritus dux noster est, et per os nostrum loquitur: ille insidias nobis aperit eorum, qui humanis traditionibus simplices luducere conantur: Deo laus, aiebat, qui inter eos praecipuus (is erat Georgius Blavrodus, quique a demone in ecstases rapi solitus erat): Ego in mea novi conscientia me non peccare, et scio innocentiam quoque nostram, et veritatem religionis nostrae animis vestris esse exploratam ». Cum illi facile Sacramentarios jam illusos novis erroribus implicarent, Oecolampadii consilio magistratus eos Basilea edicto pepulerunt; tuncque Philippus Sarrclanus omnes urbis plateas his clamoribus complevit: « Vae Basileae, vae, vae, vae: poenitentiam agite, desistite a peccatis, rebaptizari vos sinite: ego enim ad hoc a Deo missus sum, qui Michael archangelo interprete, populo poenitentiam praedicare me iussit. Per biduum et amplius ejusmodi clamores continuavit; nec minis ullis, ut finem faceret, adigi potuit. Tan-

dem ne motum ciceret, ut morio urbe explosus ». Non defuere tamen alii, qui Anabaptismi semina Basileae spargerent, atque in magistratus consurgere molirentur: sed eorum conjuratione oppressa est; ac proximo anno habitata nova disceptatione, Anabaptistarum reliquiae expulsae fuere, quae baptizatos pagos contaminarunt; ita ut a Sacramentariorum ministris consultus Oecolampadius ita responderit: « Quoniam in simpliciorum domos irrumpunt, utile fuerit, ut in promptu habeatis locos communes contra illos, nam et illi suos habent, quos optime tenent, nempe de pueris non baptizandis, de magistrato, an possit esse Christianus, de Apostolorum imitatione laborando manibus et evangelizando per totum orbem; de non jurando, de poenitentia, et ex dogmatibus liquescit quarum rerum praecones sint, et quam nihil illis curae gloria Christi: atque adeo reperti jam sunt, qui Christum Dei filium naturalem esse negent, ut appareat liquido, quo spiritu agantur ». Eo nimirum, quo Lutherus, Zuinglius, et ipse Oecolampadius agebantur, dum Scripturam, contempta sanctorum Patrum interpretatione, in falsum sensum distorquebant: quo animata spiritu femina Anabaptista audiens novatores jactare suum spiritum in Scripturis interpretandis, se dixit esse verum Christum.

119. Insoletis facinus repelit Arnoldus Meshovius ex Sebastiano Franco Anabaptista, dum funestam Abacellanae Ecclesiae catastrophem sic describit: « Abacellae insignes in Ecclesiis mutationes passim et sacrilegia oboriebantur, eaque jam erat oppidi facies, ut novam quamdam Catabaptistarum Sion non injuria nuncupasses; praeterquam enim quod vanis visionum ostentis, prophetisque isibic simpliciorum infatuarent variis ad hoc abutentes praestigiiis, mulierum quoque genus inaudito prorsus exemplo, in tantum intra suae vocationis limites contineri non poterant, quin et propheticam ostenderent spiritum, et in publicum progressae puellarum psallentium canentiumque choros velut prophetissae per urbis vias traducerent. Et sane dignum quod ad posteros deveniat exemplum est illud, quod a femina quadam Catabaptistica hic factum Sebastianus Franck, et ipse sectae hujus defensor, in tertia sui Chronici parte, dum in enumerandis Anabaptistarum dogmatibus plus nimio desudat, recenset; extitisse nimirum mulierem, quae cum edoctos omnes divinitus interpretationis in Scriptura spiritum jactitare edisceret, ipsa quoque novi Testamenti sumpto in manus Codice, sacrarum litterarum sensum populum docere coepit, atque ad eum locum cum pervenisset, apud Deum nihil esse impossibile, Christum se verumque mundi messiam id possibile rata constituerit, conjunctis sibi ex fratrum grege viris duodecim, quibus ad propagandum Evangelium velut Apostolis

uleretur». Ex ea stulta persuasione impressa hæreticis, quod divinitus ad edisserendas sacras litteras sint illustrati, narrat Zuinglius tælorem concensidisse suggestum, ut concionaretur; sed cum in locum Apostoli incidisset, in quo loquitur de iis, qui cauterio notatam habent conscientiam, nec quid diceret ipsi occurreret, ignorantiam professum esse : al dum hunc deridet, deridendus ipse quoque cum sectatoribus et Calvinistis, qui Scripturam sacram se somnians melius intellexisse putari, ac persuaserit, quam sancti Patres commentando ac precando intellexerint; nec adverterit id quod S. Petrus omnes admonet : *Hoc primum scientes, quod Scriptura sacra propria interpretatione non fit.*

Cæterum funestus et atrox casus accidit in oppido Sancti Galli hoc anno, ex quo demonstratur a quo spiritu regantur hæretici in sacris Scripturis interpretandis; remque narrat Meshovius hisce verbis ¹ : « Sanctogalli, quod oppidum Catabaptistarum tum habebatur, et celebre et vatum quasi asyllum perenne, sub initium Februarii anni MXXVI, bini fratres germani Thomas et Leonardus sarlores tota de Catabaptismo, de propheliis, et cæteris novæ doctrinæ mysteriis nocte miris sermonibus transacta, cum dies illucesceret, quæ erat octava Februarii, advocatis parentibus Leonardus Thomæ fratri in medium prodire jussu, genibusque in terram coram parentibus et qui aderant vicinis provolutus, patris voluntatem ut præsolaretur imperat. Spectantibus res isthæc timorem incussit, ideoque videret quid ageret, neque durius quid in fratrem statureret, Leonardum monere : quibus ille nihil se aliud quam patris voluntatem, suspicionis quasi removens materiam acturum promisit. Sed verba fudit tantum, nec aliud; quippe ut primum isthæc reddidit, correptum, quem ad hoc attulerat, ense actutum fratris per jugulum adigil caputque detondet : quod parentum pedibus advolutum pectora examinat; et mox spectantium e manibus elapsus foris in publicum prosiliit, impletam patris voluntatem professus ». Cujus patris non aliter certe quam illius, qui fuit homicida ab initio, atque Anabaptistæ vocare patrem soliti sunt demonem juxta illud Christi dictum ad Judæos impios : *Vos ex patre diabolo estis.* Fuisse vero arreptum hunc a dæmone, id probat quod horrendum flagitium sancte et pie se patrare arbitratus sit, ac sine humanitalis sensu veluti amens discurreret falsa vaticinans : subdit enim de eo auctor : « Nudo et amenti similis in forum se proripuit, interula solum, caligisque domi relicta, calcæis vestitus. Obviam prodeunti sibi Joachimo Vadiano civilis consuli extremum minuitur iudicium, ultimam adesse mortalibus

horam frequenter ingeminans. Compescere amentem nequidquam consul annititur. Ille quam mira sub solis ortum acciderint (fratricidium pallians) ac patri quam plene satisfactum, oggannit. Accurrunt ad factum cives perterriti; hominis mirantur stultitiam. Consul nudum, porrecta veste, operiri jubet et domum reduci. Abnuat id quoque et ulterius per urbem divagans, et patris voluntatem et perituræ civitatis ruinam civibus denuntiat. Sed horrendum vulgatur facinus, fratrem fratri præcidisse jugulum. Nudus ex fuga retrahitur et admissi sceleris convictus pœnas luit capite, confusis rota membris plexis ».

120. Patrata ab aliis Anabaptistis maxima alia scelerata, ut homicidia, stupra et adulteria, cum jactarent eam esse voluntatem patris, lugubres aliæ testantur historiæ : nonnullas narrat Erasmus Albertus in suo contra Carlostadium, quem Anabaptistica hæc etiam infectum vidimus, libello : « Quidam, inquit, ex iis socium invisens, conspecta conjugis ejus pulchritudine, his verbis compellabat : spiritus revelavit mihi, ac in mandatis dedit, tua ut hodie uxore potirer. Reddit alter : perperam spiritus voluntatem exponis. Quin tu, ait, eam extemplo concedas, perbene ego ipsum assecutus sum, nec aliter tibi, quam se res habet, significo. Ille quid faceret animi pendens, hinc periculum a spiritu verebatur, illinc ineertus respectabat. Tandem uxore socio tradita, spiritus interpretationi rigore professionis suæ acquievit. Sequenti autem die ipse ad fratrem uxoris corruptorem expatiens : Heus tu, inquit, te ut capite plecterem a spiritu admonitus luc me proripui. Resumpsit adulter : Non bene intellexisti spiritum : ita faciam ego et revera illa ejus mens est : Procidam in genua, pileumque supra caput, parte inferiori sursum versa, reponam, illum tu dejice, et acquiescet spiritus. Sic ille flexis genibus subsidit. Tum alter pileum inde excussurus ferrum adigit per collum, ita ut pariter et pileus et caput deciderent ». Narrat idem auctor Anabaptistam ganeonem, cum ab honesta et pudica malrona repulsus esset, magnis clamoribus ineptissime contestatum, ipsam patri cælesti injuriam fecisse : « Sed horrendum nimis est et crudele », inquit Meshovius, « quod Angerbachii accidit sub idem tempus a quodam ejus gregis scario perpelratum. Venerat huc adolescens fessus ex itinere ad sumendum jentaculum : hospitium ingressus, dum sitim restinguere admoto ori poculo pergit, Anabaptista qui simul ibi cunctabatur, non advertente juvene, pugione bibulis jugulum trajicit, pedemque domo efferens per prata obambulabat, nullius quasi sceleris sibi conscius. Res per hospitem divulgata tuit : iudex loci hominem inquiri ac ad se perducere imperat; qui cur tantum crimen admisisset, quæsitus, patris voluntatem esse red-

¹ Meshov. hist. Anabapt. l. II.

dídil. Tum iudex : ergo et patris te capitis ut damnum voluntas est ; quo dicto mox in vincula conjici et questionibus super ipso habilis decollari jussit ». U' vero eos in aeterni Patris interpretanda voluntate errare constat, ita etiam ipsos in sacris oraculis interpretandis a veritate aberrare certissimum est.

121. *Apostasia magistri Cruciferorum.* — In Prussia hoc anno ac superiori Lutherana hæresis ob corruptelas morum lale grassata est, cum Albertus Brandenburgensis cruciferorum supremus magister nobile scortum sacrilego inito conjugio, ut dictum est, sibi junxit ; utque principatum Ecclesiasticum transfunderet in spurios, illius jus sibi Casarea beneficentia conferri postulavit : sed justam repulsam accepit a Carolo principe, quem Pontifex etiam Apostolicis hîsce litteris, ne sacrilegis illius votis assentiretur, admonuit ¹ :

« Casari.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Nostissima sunt serenitati tue ea, quæ Albertus ex marchionibus Brandenburgensibus, Ordinis B. Mariæ Theutonicorum in Prussia olim magnus magister, admisit in maximam ipsius Ordinis jacturam, divinæ majestatis offensam, suæque ac illorum, qui eum secuti sunt, animarum perditionem : quippe qui humana omnia et divina jura confundens, ea bona, quæ pro conservando Christi nomine contra infideles barbaros Deo dedicata erant, sibi credita, in secularum tyrannidem convertit, neque Dei aut nostræ hujus sanctæ Sedis, aut serenitatis tuæ, ullam duxit rationem. Quæ quidem nos sine magno animi nostri dolore commemorare non possumus, eademque tibi gravia et acerba accidisse scimus pro tua in Deum pietate et religione, et pro ea persona et loco, quem totius Christianitatis et orthodoxæ fidei conservandæ et tuendæ una nobiscum communem sustines. Quare etsi nos non dubitamus hoc nefarium Alberli factum a serenitate tua non minus quam a nobis improbari et damnari, satisque eam sine ullo nostro hortatu sua sponte contra omnem Alberti injustum conatum animalum esse ; tamen quoniam evenire facile posset, ut ejus dominatus, quem ille impie occupavit, confirmationem a te, etiam per quasvisque vias et artes conetur impellere, hortamur nihilominus pro officii nostri debilo serenitatem tuam impensus in Domino, et affectuose requirimus ut, si quid hujusmodi dictus Albertus, vel quis intercessor et faulor pro eo a te peteret, nihil statuas atque deliberes in eo, nisi nobis et Sede Apostolica, quorum ea res maxime interest, quibusque ipse Ordo immediate subjectus existit, prius ad id requisitis, auditisque et bene intellectis dicti Ordinis magistris, commendatoribus et confratribus, qui

in sua fide et militia constanter persistunt, Alberli factum detestantes ; qui adversus Dominum et Deum suum, adversus confratres, et commilitones suos tam nefarie fidem et jusjurandum sacratissimam militiæ prodiderit, etc. » Addit preces, ut Robertum de Grosse equitem S. Mariæ virtute et fortitudine insignem benigne audiat. « Dat. Romæ die ultima Januarii MXXVI, Pontificatus nostri anno III ». Scriptæ sunt eodem argumento ad cardinalem Salvatum Apostolicum in Hispania legatum litteræ ¹, ut apud Casarem ageret, ne Albertus marchio Brandenburgensis, qui summum equestris Ordinis Prusiæ magistratum in principatum laicalem converterat, de clientelari ditione confirmata decretum Casarem obtineret. Passus repulsam Albertus fracta fide Casaribus, quorum clientela Ordo steterat, transfugit ad Polonum regem, qui cum antea flagitasset, ut militaris cruciferorum familia exlingueretur, privatum commodum, non sine magno Christianæ rei damno ac religionis dedecore, divinæ causæ prætulit, cum ita politicam rem augere putaret ; quamvis eodem anno regia Polonorum familia pro tenui parlis Prusiæ accessione, arcano divini Numinis judicio, duo florentissima regna Bohemiæ et Pannoniæ amiserit. Itaque divinis et humanis spretis legibus, religionis ac fidei apostate, et filiis spuriiis, ex scorto nimirum suscipiendis, Prusiæ jus beneficiarium tribuit ; de quo hæc narrat Polonica historia ² : « Marchio Albertus et subditi pacis cum rege et regno Poloniæ constantis formulæ cupidissimi, de consilio principum intercessorum, ipsi Cracoviam mense Martio proficiscuntur, ubi comiter marchione Alberto excepto, his tandem conditionibus transactum, cum superiorum temporum dissolutiones ac bella inter regem Poloniæ ac Ordinis Theutonicæ in Prussia magistrum, ex hoc fonte polissimum emanarent, quod nullus certus princeps, isque hæreditarius, sed diversorum procerum capita Prussiam hæcenus administrassent : Sigismundus Poloniæ rex Alberto marchioni Brandenburgico ac hæredibus illius masculis terras, civitates, oppida et arcus Prusiæ Orientalis in perpetuum ac indivisum feudum concedit, eumque ducem in Prussia hæreditarium creat : qui vicissim regi fidem ac obedientiam a cliente et beneficiario debitam jurat, ac ducatum hæreditario jure in liberos ex se natos, vel iis deficientibus, in fratres Georgium, Casimirum, Joannem, eorumque liberos aut nepotes transmittit ; quibus extinctis, demum Prussia ad Poloniæ regnum revertit : de quo Prusiæ status chirographis suis regi regnoque se obligabant ; rex contra omnia principis ac subditorum privilegia juri majestatique regis et

¹ Lib. brev. an. 1526, par. 1. p. 13. — ² Salomon Neugebaver. l. VII. hist. Polon.

¹ Lib. brev. an. 1526, par. 1. p. 19.

regni non contraria tuebitur ». Et infra : « Privilegia Ordinis Theutonici omnia a Caesaribus, Pontificibus, principibus, vel ipsis Poloniae rebus indulta conventioni isti repugnantia dux renuntiatione solemniter facta regi ipsi reddet, cetera rex nova conferet ». Et post alia : « Postremo adversus omnes huic transactioni contravenientes regi Poloniae marchiones cum Prussia duce pro virili suppellias ibunt, amicos inimicosque communes habebunt : idem rex duci Prussiae necessitate urgente praestabit. His ita peractis, biduo post pompa solenni dux Prussiae Albertus a rege inauguratus est ».

122. Peractum hoc ordine scelus est, et clarissimum Theutorum equitum Ordo ab apostata magistro apostatae Lutheri impudicis sensationibus dissipari coepit. Obstiterunt quidem nefariis ejus ausis Wallerus Plettemberg in Livonia, Theodoricus de Cloin in Germania et Italia Ordinis B. Mariae Theutorum magistri, quos ideo Pontifex commendavit¹. Assensere autem flagitio plures, quos voluptatum illecebrae et Lutherani pseudoevangelii innocinia irreliterant : narrat quippe idem auctor, Georgium Polenem episcopum Sambiensem politicum sui episcopatus imperium in Albertum transfudisse, causatum scilicet episcopi munus esse docere evangelium, non politica imperia et dominatus administrare ; quasi simul doceri Evangelium et ad propagationem utilionemque Evangelii politicum principatus refferi non posset : ex quo facta facile colligitur illum pseudoepiscopum Lutheranae impietatis laqueis constructum, non Evangelii, sed Lutheranismi docendi, et concubinae ducendae gratia principatu politico cessisse. Addit auctor Albertum vocatis testibus publicas Tabulas de Sambienensi principatus cessione ab episcopo facta conficijussisse, astante cum silentio allero Erardo episcopo Pomesaniensi : hunc vero Pomesanensem pseudoepiscopum Lutheranae haeresis in Prussia signiferum, atque Alberli fretum potentia horrenda patrasse facinora, atque haesiarcharum, quos daemon deludebat, more ad ea patranda, nimirum ad Ecclesias vastandas et sacra omnia profananda, vocatum a Deo impudenter mentitum esse, ex Pontificiis lamentis² audituri sumus.

123. *Gedanum ab haeresi purgatum.* — Inhabitat idem contaminandae Lutheranae haeresis Poloniae, jamque ex dilione Alberti, quae cruciferorum extiterat, in proximas regi Poloniae obnoxias terras serpebat impietas, ac Gedanum, vulgo Dantiscum, prenobile in Vistulae faucibus emporium, infecit adeo, ut Joannis Saliceti jurisperiti novae superstitionis vexilliferi impulsu factus sit impetus in Ecclesias, direptus

sacer ornatus, sacramenta polluta, Ecclesiastici viri pulsati, senatus Catholicus eieclus, deque urbe, regum Poloniae veteri repudiata clientela, in republicae formam redigenda inita consilia. Confugere Cracoviam supplices ad Sigismundum regem Poloniae Catholicos : « Statum urbis miserabilem », inquit Poloniae historiae scriptor¹, « civiumque suorum audaciam cum insolentia conjunctam coram rege dolentes demisse orant, ut rex civitati exilio propinque succurreret ; cumque rerum magnitudo summamque necessitas ejus praesentiam flagitent, ipse Gedanum venire non gravaretur, omniaque pro arbitrio suo constitueret, et ad prislinam revocaret formam, suntuibus publicis : senatum omnem veterem, cives honestiores, magnam denique plebis partem regem secuturos ; alios etiam qui seducti essent cum sponte tum metu ad officium redituros. Rex eos consolatus homo animo esse jussit, spe illis facta, rebus Poloniae compositis, sui Gedanum adventus : interim sedulo providerent, ne urbs novis turbis forte exortis gravioribus afficiatur incommodis ».

124. Ausi sunt contra Catholicos haeretici oratores millere ad Sigismundum regem ad eversa religionis facinus excusandum, quos ille dissimulata ira, ne in rebellionem apertam ex desperatione conjiceret, cum benigno responso dimisit. Caeterum celebratis Petricoviae procerum comitiis decima nona Februarii die Gedanense iter est ingressus : cujus venientis terrore perculti haeretici varia colloquia de sumendis armis ipsoque tempore munitibus propulsando habuerunt ; sed inter spem metumque accipites cum tandem admiserunt : ad quem Barinus Pomeraniae dux ex sorore nepos, aliique plures viri nobiles se contulere, quorum numero et virtute subnixus religionem orthodoxam in prislinum splendorem, et Catholicos in senatoriam dignitatem restituere aggressus est : cujus gloriosi facinoris ordinem describit praedictus auctor hisce verbis : « Habelat secum rex ingenlem procerum atque equitum Polonorum numerum proculdubio ut Gedanensibus terrorem incuteret ; nihilo tamen minus regis tanti comitatus multitudine territi, religionis Lutheranae exercitia frequentabant. Audaciam ejusmodi rex non ferendam amplius arbitratus, opificum magistrum in publicam mercatorum domum convenit designatam cogi jussit. Hi cum frequentes convenissent, Petrum Kmitam regni Mareschallum ad eos misit, qui scipione silentio imperato quaesivit, an vellent juramento regi regnoque Poloniae dato stare, necne ? unanimes voce annuentibus jussit qui parvum essent regiarum in latus concederet dextrum. Id cum bona civium pars haud cunctanter fecisset, alii qui accipiti erant animo nonnihil tergiversantibus, et ipsi tandem,

¹ Clem. lib. brev. an. 1526. par. I. p. 80. et Regest. post eand., Ep. xi. — ² Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 288.

¹ Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 288.

ne palam rebellasse viderentur, in dextrum latus ad reliquos coivere : quorum fide marschallus commendata, fidelitatis atque subjectionis sacramentum iterato ab eis exegit. His factis transactisque rex de statu civitatis reformando, senatu vetere restituendo, et Catholica Romana religione postliminio restituenda, consilia init.

125. « Exin regis mandato Joannes Salicetus, et septuaginta circiter mutandæ religionis auctores comprehensi in carceres conjecti sunt. Salicetus objectis criminibus purgare se volens petiit ut cum rege coram loquendi facultas sibi daretur. Colloquio impetrato, complura objectionum difluendorum, suæque innocentia probandæ causa adduxit, magno civium numero adstante : coram quibus Philippus Bischoxius ex eo quasivit, cur sacras aedes aureis argenteisque vasis spoliasset, et cur consensu suggesto primus ipse Lutheri dogmata proponere ausus fuisset? cur furcam, rotam, gladium, ante prætorium erigenda curasset? Eo inficiente ac tandem civium adstantium jussu ea se fecisse asserente, cives constanter factum negarunt, suoque cum periculo talia ausum esse responderunt, quorum verbis revictus ab iisque desertus conticuit. Itaque jussu regio in carcerem reductus ac postea cum tredecim ejusdem criminis reis capite plexus est, reliquis in exilium actis. Sumplo de sordibus supplicio rex urbis statum ex arbitrio suo composuit, vasa argentea aureaque, sacras item vestes edicto severo restitui templis præcepit, Catholicæque Romanæ Ecclesiæ sacra ac ritus iterum exerceri, sacerdotibus restitutos, mandavit, et ad extremum subjectionis fidelitatisque jurejurando a senatu populoque Gedanensi accepto, vigesima quarta Julii abiit ».

126. *Vindicata a peste Lutheranæ Polonia.* — Tam egregio facinore Sigismundus rex pestem Lutheranam a Polonia depulit : quod cum a Laurentio Campegio cardinale Pontifici expositum fuisset, regioque nomine postulatum, ut ea oppida Poloniæ, quæ episcopatu Pomesaniensi obnoxia erant, divellerentur ab eo episcopatu, quem Erardus insignis hæreticus, qui se a Deo vocatum nugaratur, Albertique Brandeburgicæ familiæ principis gratia nixus occupatum tenebat, Clemens commendato pio Sigismundi in reprimendis Lutheranis studio, Cracoviensi episcopo ad coercendas Erardi pseudoepiscopi grassationes hæc mandata dedit ¹ :

« Venerabili fratri Petro, episcopo Cracoviensi, regni Poloniæ vicecancellario.

« Exposuit nobis venerabilis frater noster Laurentius episcopus Prænestinus cardinalis sanctorum quatuor nuncupatus, istius regni Poloniæ protector, ex parte charissimi in Christo filii nostri Sigismundi Poloniæ regis illu-

stris, quod cum fere cives omnes, incolæ, et habitatores civitatis suæ Gedanensis illius Ecclesiæ et templa omnibus paramentis spoliasset, ac sacra omnia prophætantis, et Lutheranæ hæresi adhæsisset, rex ipse, ut Christianissimum principem decebat, prætermisiss omnibus arduis suis negotiis, ut vindicaret ea quæ in divinæ majestatis offensam per eos gesta fuerant, ad dictam civitatem se contulit, et ad omnipotentis Dei laudem et gloriam ac suæ majestatis honorem, purgatis omnibus eorum erroribus, et abnegata per eos Lutheranæ hæresi, orthodoxam et Catholicam fidem, a qua recesserant, per eos perpetuo servari, ac templa, monasteria, ceremonias, jurisdictionem episcopalem, aliaque omnia divina in pristinum statum restitui mandavit; nunc vero totum regnum suum a dicta pestifera Lutheranæ hæresi illibatum et illesum omni exacta diligentia custodiri et conservari cupiens, vidensque, quod quidam Erardus, qui fœdit et polluto ore, ausuque temerario se a Deo vocatum esse temere affirmare, et palam dicere præsumit, ac Lutheranæ factionis in Prussia antesignanum se jaclans, Ecclesiam Pomesaniensem detinet occupatam, cum post electionem de persona sua ad dictam Ecclesiam factam pro obtinenda confirmatione dictæ electionis infra tempus debitum ad Sedem Apostolicam venire, et confirmationem ipsam habere negligat; quodque multa nefanda et horrenda secundum illos, qui Lutheranam hæresim profitentur, non solum temere dicere, sed etiam confusus favore illius qui pro duce Præsiæ se gerit, facere ac perpetrare audeat, sanctæque matris Ecclesiæ, a qua nutritus fuit mandata palam negligit, etc. ». Subdit Poloniæ regem, cujus imperio Pomesaniensis diocesis pars magna obnoxia est, animadverso discrimine, ne a pestifero viro regnum hæresi inficeretur, poposcisse, ut terræ juris Polonici a Pomesaniensi Ecclesia divellerentur : cujus precibus permotus Clemens mandavit Cracoviensi episcopo, ut judicium Erardo intenderet, ac ni se purgaret, contentas Poloniæ limitibus terras Pomesaniensis Ecclesiæ imperio liberis pronuntiaret, ne hæresis Lutheranæ ad Polonos dimanaret. « Datum Romæ 1 Decembris MXXVI, Pontificatus nostri anno IV ».

127. *De revocandis ad meliorem frugem monachis actum.* — Ruebatur præceptis in Lutheranam hæresim sacerdotum et monachorum turba molliitæ voluptatum victa : quorum pars cum ductis per speciem conjugii scortis fœdas furiosasque cupidines explevisset, conscientia stimulis e libidinum cœno excitata iterum ad castra Ecclesiæ se conferebant : quibus benigne colligendis eorumque curandis vulneribus sedulam operam dabat in Polonia Gnesnensis archiepiscopus Apostolicæ Sedis legatus : qui cum in clericis Ecclesiæ conciliandis expeditorem

¹ Clem. lib. brev. an. 1526. par. II. p. 288.

rationem, in monachis impediri non reperiret, quod illi ad sua monasteria vel pudore vel metu sodalium victi redire defretarent, summum Pontificem consuluit, quænam miserorum vulneribus lethiferis medicamina admovenda essent, cui Clemens ad miserendum prioris sic respondit ¹ :

« Venerabili fratri Joanni archiepiscopo Gnezuensi, in regno Poloniae Apostolicæ Sedis legato nato.

« Pergratum fuit nobis ex litteris fraternitatis tuæ intelligere, quo studio, quæve diligentia mandata nostra contra Lutherana labe polluta exequatur, ac plures tam tuæ quam aliorum Germaniæ provinciarum clericos seculares et regulares in nefandam hæresim Lutheranam prolapsos, et contra canonicas sanctiones uxores habentes ad cor redire, ipsamque Lutheranam hæresim sponte abjurare ac uxores dimittere, et non solum privatam, sed etiam publicam penitentiam agere paratos esse: nonnullos autem monachos præmissa facere velle, si cum eis, ut habitum sui Ordinis, quem temere dimiserunt, reassumere non teneantur, sed habitum presbyterorum seularium deferre valeant, dispensetur, etc. » Commendat archiepiscopi diligentiam in animabus e Lutherana hæresi eruentis, ac petitis annuit, ut monachos apostatas, publice hæresi damnata, presbyterorum simplice cultu permittat incedere, nec redire ad monasteria cogat. « Datum Romæ die xxxi Januarii mxxvi, Pontificatus nostri anno iii. »

128. *Lutherani Sueciam inficiunt.* — Major in Suecia, quam in Polonia clericorum, parochiorum et monachorum ad sacrilegas nuptias concurrentium licentia grassabatur; qui enim laicis præluere continentie et religionis exemplo debuissent, fracti voluptatum illecebris Lutheranam hæresim summa contentione propagabant, ut turpitudinem suam sectatorum numero tegerent, de quibus factus certior Clemens Lincopensi et Arosiensi episcopis provinciam dedit ², ut quos possent a Lutherana hæresi in Ecclesiæ sinu revocarent: tum amplissima instruxit auctoritate, ut omnibus censuris solverent: et in eos, qui in pertinacia et impietate obdurescerent, legum severitatem adhibere, et Gustavi delecti regis Sueciæ opem implorare jussit.

« Venerabilibus fratribus Lincopensi et Arosiensi provinciæ Upsalensis regni Sueciæ episcopis.

« Ad aures nostras crebris multorum querimoniis est delatum, quosdam in isto inelucto Sueciæ regno plebanos, et parochialium Ecclesiarum rectores aliosque clericos et religiosos, quorum vita et religio cæteris exemplo esse debet ad recte pieque colendum Deum ve-

rum, ejusque filium Dominum nostrum Jesum Christum, usque adeo immemores debiti et professionis suæ in contrariam partem deflectere, ut impiam et damnatam doctrinam Lutheri celebrent; nam publice, ut nobis relatum est, connubia ineunt, et illicitos concubitus committunt: sacer missæ ritus totus immutatur, aut totus intermittitur: sacratissima Eucharistia irreverenter sumitur sub utraque specie: atriusque sexus homines sine contritione, sine confessione, sine penitentia communicantur: Baptismatis sacramentum sine sacro chrismate, oleo sancto, aqua consecrata, extra Ecclesiam in locis profanis et inhonestis absque necessitate passim administratur: Extrema-unctio contemnitur, et petentibus denegatur, contra mandata Ecclesiæ, contra Patrum et Conciliorum decreta sanctorum, primique ipsi, quibus animæ fidelium Christianorum commissa sunt, illos ad sequendum vexillum imperiumque sathanæ pervertunt, et in eorum Ecclesiis publice prædicant; multisque interjectis, quibus in hæresi Lutheranae sectatores legibus agi jubet, subdit: « Volentes etiam, ut vos vel alteri vestrum, ubi ope, potentia et brachio seculari opus fuerit, charissimum in Christo filium nostrum Gustavum in ejusdem regni electum regem, necnon Catholicos principes, milites, militares, ac cæteros nobiles dicti regni, quorum pro dignitate istius nationis, et pro virtute illorum copia est, requirere, ac illorum auxilium implorare, vestraque atque eorum auctoritate uti, et talem pestem damnatam a grege Dominico purgare studeatis. Nos enim electum in regem prædictum, principes, milites, militares, ac cæteros nobiles, in virtute Dei omnipotentis requirimus et obtestamur, ut hanc operam Deo dare, et illum honorem illamque potestatem omnis eminentiæ et omnis principatus quam ab ipso largitore et domino acceperunt, in ipsius datoris gloriam, et suarum animarum perpetuam salutem, æternamque sui nominis in celo et in terra laudem exercere non postponant; ut Christi fides sanctissima tot impietatis erroribus evoluta, patria autem eorum seditionibus, sacrilegiis, cædibus liberata, ipsorum virtutem et merita apud omnipotentem Deum, ac in omnes gentes et populos deferant, ac ubique locorum cum insigni gloria lestentur. Si vero prædicti, aut eorum aliqui a damnata Lutherana hæresi ad cor et veritatem fidei redire voluerint, vobis et alteri vestrum plenam facultatem concedimus, dummodo prædicti hæresim ipsam abjurare, ac publicam seu privatam penitentiam, prout conscientiæ vestræ videbitur, agere voluerint, et id humiliter petierint, eosdem benedicendi, absolvendi, et orthodoxæ fidei, necnon ad famam et honores pristinos restituendi, et in eo statu, in quo erant, antequam similia perpetrarent, reponendi, non obstantibus, etc. Dat.

¹ Lib. brev. an. 1526. par. 1. p. 87. — ² Id. ib. p. 136.

Roma die XIX Septembris MDXXVI, Pontificatus nostri anno III ».

129. Frustra contra Lutheranos Gustavi regis Sueciæ potentiam implorari jussit; licet enim is maxime a præsulibus Catholicis ad Suedicum solium evectus fuisset, ad Ecclesiam tamen evertendam conjuravit cum hæreticis, subornatus a quodam e familiaribus suis, qui ararii difficultates pertimescenti persuasit, ut ex Lutheri dogmate Ecclesiasticorum opes invaderet, iisque conjugii oblata specie scorta sibi jungere permetteret: de cujus defectione hæc tradit Florimundus Raymundus ¹ in libro de origine hæresum: « Gustavus Sueciæ coronæ usurpator, quamvis ab episcopis et prælatis in occupando regno plurimum esset adjutus, Catholicam tamen religionem mox profligavit, et Lutheranam substituit »: Et infra: « Cum enim novus rex multis indique difficultatibus circumseptum se videret, cum Saxonie domo affinitatem contrahere statuit, ducta in matrimonium Lauemburgici ducis sorore, ut Germanorum armis et opibus se muniret; deinde totus in ararii curam inculcavit, ut qui pecuniam belli nervum esse sciret. His cogitationibus dies noctesque occupatum quidam a secretis monuit nihil opus esse ab extraneis pecuniam, exactis acerbis vectigalibus, cum summa invidia extorquere; superesse in regno rationes, quibus ararium locupletari posset, si nimirum bona Ecclesiasticorum ei inferantur, relicto illis quantum ad vitam honeste et frugaliter sustentandam satis esset, et præcipuis procerum parte etiam aliqua inde decisa, ut hoc objecto bolo os ipsis ocludatur, et publica utilitas cum privata conjungatur. Hoc ille consilio usus, qui insuper primos adolescentiæ annos in Germania exegerat, et Lutheranae libertatis lotum degustarat, Lutheranis liberum aditum concessit, qui hactenus clam tantum irrepere soliti fuerant. Qui statim incredibili studio Biblia in vulgarem linguam traducta, aliosque de religione tractantes libellos disseminarunt, ac magnum magistrorum ac pædagogorum numerum miserunt, qui nobilem juventutem erudirent, ac non multo post e scholis ad templa translati populum novam docerent religionem.

« Secretarius ille, a quo consilium istud regi suggestum fuisse diximus, unam ex præcipuis Ecclesiasticis dignitatibus a rege obtinuit, ac Lutheranorum res deinceps valde promovit, ducta etiam publice uxore, ut suo exemplo cæteros ad idem faciendum incitaret, nequaquam irritò conatu; quandoquidem non pauci eodem pruritu instigati de ejusmodi suppellectili domibus suis prospexerunt. Certissimum tum inter Ecclesiasticos recte intellecti Evangelii habebatur argumentum uxorem ducere, adeo ut matri-

monium instar *tau* illius, quo fideles obsignati leguntur et pignus vere religionis haberetur, quam nemo recte posset intelligere, nisi qui, ut aller Numa, Ageriam haberet. Quamprimum quis cum Ecclesia divortium fecerat, statim uxorem ducebat: et ut in schedis, quas penes me habeo, perscriptum est, in signum relicta Ecclesiæ coegebantur uxores ducere. Dici non potest quam multæ tum passim toto regno infames et incestuosæ, ac Deo atque hominibus invisæ nuptiæ celebratae fuerint. A fide dignis proditum invenio, Stocholmiensem archiepiscopissam magnum ranarum numerum primo partu, et aliam pro infante cereopithecum enixam esse. In tanta tamen confusione ac fœditate, tanlisque diaboli, mundi et carnis tentationibus, virginum Deo dicatarum constantia mirifice eluxit, quæ nec precibus, nec promissis, nec voluptatibus, nec miseriis ac paupertate, ad quam redactæ fuerant, a sanctissimo perpetuam castitatem conservandi proposito dimoveri potuerunt, ut Possevinus testatur ».

130. Prolapsam in hæresim magnam Suecorum multitudinem ob impias de religione disceptationeulas publice habitas, testatur Olaus Magnus ¹, cum spretis sanctorum Patrum et Conciliorum decretis vulgus ignarum adhiberetur, ut de sacrosanctis mysteriis, quæ humanæ mentis fastigium transcendunt, sententiam ferrent, atque ab hæretico concionatore eloquentia florente in errorem impellerentur; quam ille corruptelam gravissimis sententiis damnat: « Decet, inquit, salubriter decreta stabili firmitate perpetuo fore permansura; non enim omnium est, teste Gregorio Nazianzeno, publice et semper de Deo contendere, disputare vel exquirere naturam; nec ita vilis est sacræ Scripturæ sermo, ut vulgo indocili et homunculis reptantibus adhuc pateat, imò nec semper, nec omnia, nec omnibus, nec ab omnibus sunt proferenda; sed est et quando, et quibus, et in quantum, et eorum, qui ingenium atque industriam sumpserant in disciplinis speculativis, atque eorum, qui norant amotis corporalibus incorporalia et spiritualia conspiciari ». Tucri conatus est magno ardore et constantia fidem Catholicam Joannes designatus archiepiscopus Upsalensis, circumventusque calumniis a Lutheranis apud Gustavum regem in arcem Holmenssem, ut judicium subiret vocatus est, probrisque exceptus, quod Lutheranis adversaretur, exposuit Lutheranos esse, qui regium nomen infamarent, regnumque evertèrent; silereque jussus in monasterium S. Francisci amandatus est, addito imperio ne inde excederet. Ut vero tentata sit a Laurentio Andraæ, qui regem corruperat, ejus constantia describit Joannes Magnus ²: « In eo loco constitutum sæpe adit

¹ Raymund. l. IV. c. 15.

² Magn. l. XVI. c. 33. — ² Mag. de Vit. Pont. Upsal.

magister Laurentius Andreae haereticus importuna persuasione constantiam animi ejus superaturus, ut regio voto obtemperans Lutheranam doctrinam, quam Evangelicam vocabat, toti patriae praedicandam amplecteretur, habiturus ob id majores favores et privilegia et proventus quam ullus antea archiepiscopus: haec importunius quam efficacius suadenti respondit legatus, se nequaquam vitam suam aut patriam lauti aestimare quod propter hanc vel illam verae religionis desertor esse velit; quid enim prodesset universum mundum lucrari, et animae suae detrimentum pati? si tamen, inquit, in voto regis est me perpetuo exilio damnare, damnet: *Domini est terra et plenitudo ejus*; si me per medium secare voluerit, secet, Esayam habeo in exemplum: si in pelagus me projici jubeat, Jonam reminiscor: si me lapidare voluerit, lapidet, Stephanus mecum est Protomartyr: si caput auferre, auferat, habeo Joannem Baptistam simili violentia trucidatum: si facultates diripere, diripiat; nudus ingressus sum mundum et nudus revertar in terram». Hoc responso audito Gostavus rex ad sanioiorem mentem non rediit, sed pulso sancto archiepiscopo, quem impium papistam vocavit, pseudoevangelijs Lutheranis concionatorem instituendum decrevit.

131. *Synodi in Gallia ad praeccludendum haeresi aditum.* — In Gallia habitae sunt hoc anno plures synodi ad eam ab haeresibus vindicandam, cum plures grammaticae excolendae polioribus litteris juventutis specie e Germania contaminati haeresi irrepererent: editumque est in provinciali synodo Turonensi sanctissimum hoc decretum¹: «Invigilent ne aliquibus in collegiis aut scholis haeretici aut de haeresi su-

pecti praepoanantur; et si qui sint praepositi, implorato regis Christianissimi auxilio expellantur». In Carnotensi etiam synodo plures pie sanctiones pro asserenda orthodoxa fide editae, atque in primis reprimi jussi, qui concionatoris munus in Ecclesijs non missi ab episcopis sibi arrogabant, erroresque serenda religionis specie spargebant. Vetiti sunt² parochi in sacro Evangelio populis exponendo libris in Germania typis impressis, nisi prius recogniti forent, uti, sed e sanctorum Patrum voluminibus doctrinam delibare. Jussi etiam diligenter commissos sibi populos admonere, ut si quem librum ad fidem vel mores spectantem a viginti annis editum haberent, ne legerent, antequam ejus doctrina ab Ecclesia esset excussa. Vetiti quoque hujusmodi libri in lucem proferri, vel divendi, nisi prius ad episcopum perferrentur.

132. Ne autem simplices homines ac mulieres in sacro cultu ab impostoribus deciperentur, hoc prolatum est decretum²: «Quia multorum fida relatione didicimus, simplicem populum aliquando levi assertionem miraculorum, aut pro novi reputatione sancti ad unum et alterum locum concurrisse, candelas, panes et alia vota obtulisse, ut credula plebi et populo nobis commisso adversus hujusmodi abusus consulamus, districte prohibemus, ne quis posthac miraculum de novo factum praetendat, neve etiam intra aut extra Ecclesiam titulum, imaginem, vel picturam praetextu novi miraculi, aut pro reputatione novi et incogniti sancti erigat, figat, vel ponat, aut populi concursum in miraculi gratiam et venerationem recipiat, nisi prius causa cognita quid sentiendum tenendumque sit a nobis decretum fuerit».

¹ Synod. Turon. apud Bochart. l. v. dec. Eccles. Gallie. tit. 14. c. 12.

² Synod. Carnoten. apud eund. l. 1. tit. 3. c. 27. Ibid. tit. 10. c. 7. p. 95. — ² Lib. IV. tit. 6. c. 1.